Doz 2210

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

45E JAARGANG
1924

'S-GRAVENHAGE
MOUTON & Co.

T. H. S. BIBLIOTHEEK DELFT.

Bijblad behoorende bij het Bouwk. Weekbl. van 27 Dec. 1924. No. 52.

INHOUD
VAN DEN 45EN JAARGANG 1924.

INHOUD VAN HET REDACTIONEEL GEDEELTE.

(Met uitzondering der prijsvragen en boek- en tijdschriften).

Blz.

A. Boeken. Over symmetrie, naar aanleiding van een bijzondere R.K. School te 's Gravenhage. Architect Ir. J. Klijnen 3
J. F. Staal. Lichtreclames 6
A. Boeken. Interieurkunst en Architectuur op de Parijsche Salon d'Automne 7 en 17
A. Boeken. Woonhuis te Utrecht. Architect A. P. Koster 16
Irs. B. Bijvoet en J. Duiker. De nieuwe Nijverheidsscholen te Groningen . . 23
Schoonheidscommissies I, praeadviezen over 2 vraagpunten 26
D. d'A. Schets voor een pleinbebouwing, bij een paar teekeningen van den architect P. L. Marnette. 42
Irs. B. Bijvoet en J. Duiker. Lichtreclames 42
Meubelen van Hildo Krop. 44
Schoonheidscommissies II, antwoorden op 4 vragen 44
Schoonheidscommissies III, antwoorden op 4 vragen 55
J. P. Mieras. Paul J. de Jongh † . . 67
C. N. v. Goor. In Memoriam Paul de Jongh 68
J. P. M. Bij de illustraties van een der werken van Paul J. de Jongh . . . 70
Schoonheidscommissies IV, antwoord op 4 vragen 71
Willem C. Brouwer. Ingezonden. . . 73
J. P. M. Plannen voor de 3e ambachtsschool te 's Gravenhage. Architect. Irs. B. Bijvoet en J. Duiker 78
J. P. M. Leeken in de Schoonheidscommissie 79
Dr. A. Behne. Moskou 83
J. J. P. Oud. „Vers une architecture" van Le Corbusier Saugnier 90
A. Boeken. Over de bebouwing van het Lavendelplein en omgeving te Hilversum. Arch. W. M. Dudok 102
J. P. M. Entrefilet. 105
J. P. M. Bij de beeldjes van Hildo Krop 107
J. P. M. Jan Nagelvoort † 108
J. P. M. Reuzen-strekken die niets dan zich zelf dragen 111

Blz.

Amerikaansche indrukken 121
J. P. M. Entrefilet. 123
C. P. Posthumus Meyjes. De wettelijke bescherming van den architectentitel. 124
N. Lansdorp. Onuitgevoerd ontwerp voor een dubbele G. L. O. School te Amsterdam 127
J. P. M. Entrefilet. 127
J. C. v. Dooren. Electrische verlichting 128
J. C. Meischke. Reisschetsen van W. v. d. Sluys 137
J. P. M. Teekening van den Toren van de St. Laurenskerk te Rotterdam . . 139
J. P. Mieras. Eerste promotie van een Bouwkundig Ingenieur te Delft . . 139
J. P. M. Algemeene beschouwingen . 140
Theo Rueter. Wettelijke bescherming architectentitel 142
De Boekerij van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem. 151
Ir. Jan W. E. Buys en Joan B. Lürsen. Landhuis te Wassenaar 152
J. P. M. Entrefilet. 153
E. Rosenboom. Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht 155
Willem C. Brouwer. Ingezonden. . . 155
Ir. H. F. Mertens. Kantoorgebouw Nationale Bankvereeniging te Assen 160
Ph. Hamers. Titel Architecten . . . 160
J. P. M. Dubbele School voor G. L. O. op Uilenburg te Amsterdam . . . 163
J. C. Meischke. Bouwkunde Tentoonstelling „Practische Studie" te Delft 167
J. P. M. De Philips' Stand op de Recla te Amsterdam. Arch. H. Th. Wijdeveld 181
Joh. Hoogenboom. Een paar algemeene opmerkingen over onze moderne bouwkunst. 185
E. P. Messer. Gebouw voor het Laboratorium voor den Keuringsdienst . . 189
W. Kromhout. Reuzenstrekken, die niets dan zichzelf dragen. 192
J. P. M. De Recla-Tentoonstelling te Amsterdam. Arch H. Th. Wijdeveld 197
Theo van Doesburg. De nieuwe Architectuur 200
J. C. Meischke. Twee woonhuizen van Architect Alb. Otten te Rotterdam 207
E. v. Houten. Vuurbestandheid van draadglas en eternit 212
D. F. Slothouwer. Het Stadhuis te Stockholm 221

Blz.

J. C. Meischke. Studiereis 227
Rapport Eindexamens 1924 M.T.S. te Leeuwarden 230
B. J. Ouëndag. Het afscheidscollege van Prof. Ir. Jacob. F. Klinkhamer b.i. . 234
L. H. E. v. H. V. In zake de „aesthetische" zijde van het vak 242
J. P. M. Algemeene beschouwingen . 245
Willem C. Brouwer. Ingezonden. . . 247
Verslag Bouwraad Utrecht. 252
J. P. M. „De Kroft". Het eigen-huis van architect A. P. Smits 255
J. P. M Entrefilet. 265
J. P. M. Huize Groenouwe te Loenen 266
Van de Goede Trouw en een geweigerde advertentie 271
Huib. Hoste. Henry van de Velde . . 272
Ir. G.C. Bremer. Henry van de Velde 275, 285
A. J. Derkinderen. De Rijksacademie en het Onderwijs der Bouwkunst . 293
Jan de Meijer. De Cursus van de vereeniging H B.O. te Amsterdam . . 298
W. J. M. v. d. Wijnpersse. De cursus H.B.O. in verband met de Technische vakken 302
G. A. Roobol. De cursus van H.B.O. 307
Th. v. d. Waerden. Gewestelike Uitbreidingsplannen 312
Meischke en Schmidt. Ontwerp voor een kantoorgebouw 320
Meischke en Schmidt. De Britsche Rijkstentoonstelling te Wembley. . . . 321
De „keurlijst" geschiedenis van den heer Moorman 325
A. B. School aan de Boschdrift te Hilversum. arch. W. M. Dudok . . . 327
Pl. v. d. Berg. Welke fundeering moet toegepast worden 329
Ir. J. B. v. Loghem. Verslag Eindexamens M.T.S. te Haarlem. 334
Jos. C. v. Dooren. De technische installaties van het anatomisch instituut van de Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht. 336, 347
Ir. J. B. v. Loghem. De anaglyphen . 346
Willem C. Brouwer. School aan de Boschdrift te Hilversum 348
De Nederlandsche afdeeling op de internationale tentoonstelling van moderne Decoratieve en Industrieele Kunst te Parijs in 1925 . . . . . 350, 369
J. P. M. Het nieuwe Post- en Telegraaf-

Blz.

kantoor te Utrecht, Arch. J. Crouwel 355
J. P. M. Tentoonstelling Kring Hilversum B.N.A. 360
A. Boeken. Over een school, Willem Brouwer en de Bouwplastiek . . . 361
J. P. M. Landhuizen en villatjes. . . 365
J. P. M. Een interessante Prijsvraagafwikkeling 365
C. B. Posthumus Meyjes. Efficiency of Fusie 373
Paul Westheim. Arthur Korn. . . . 376
A. Boeken. Bij een paar afbeeldingen van werk van G. Rietveld 381
W. C. Brouwer. Ingezonden 383
J. P. M. De Excursie 390
J. P. M. Hoe een architect voor zichzelf een huis bouwt 391
J. P. M. Bouwkunst der Nederlandsche Renaissance in Denemarken. door Dr. Ir. D. F. Slothouwer 407
J. P. M. Clausule betreffende geschillen in de bestekken 409
G. Feenstra. De Creutzbergschool te Arnhem. 412
Prijskamp in de Schoone Bouwkunst . 414
J. B. Jacoba van Heemskerck 1876—1923 †. 415
Goede rationeele architectuur 416
J. J. P. Oud. Semi-permanente woningbouw „Oud Mathenesse" Rotterdam 418
J. P. M. „Old Domestic Architure" in Holland. 422
J. P. M. Landhuizen en villatjes. . . 424
Rapport van de Commissie inzake de wettelijke bescherming van den architectentitel 426
v. H. V. Ingezonden. 438
Ir. Jan Gratama. De positie van den Volkswoningbouw-architect in gevaar 441
J P. M. Villa in het park de Kieviet te Wassenaar. N. C. H. M. van der Drift, architect 445
De Moderne Bouwkunst en hare beloften 446
Inaugurale Rede Prof. Ir. G. Diehl. . 450
G. C. B. Beschouwingen van Henry van de Velde 455
J. P. M. Boerderij te Rijnzaterwoude . 457
Intreerede Prof. Ir. R. L. A. Schoenmaker 461
Willem v. d. Pluym. Een R. K. Kapel aan den Veerdam te Papendrecht Gebouwd in 1923 465
Wettelijke bescherming architectentitel. 468

Blz.

J. P. M. The Chequers 469
J. C. Meischke. Reclame op Rijksgebouwen. 470
A. J. v. d. Steur. Het internationaal congres over architectuur-opleiding . 477
J. C. M. Een woonhuis te Delft van Ir. J. Klijnen 481
Pl. v. d. Berg. Tras in eere hersteld . 485
v. Lynden. Reclame op Rijksgebouwen 488
Raadhuisbouw te Hilversum 488
J. P. M. Aanteekeningen bij twee scholen aan de Jozef Israelskade te Amsterdam 491
C. B. Posthumus Meyjes. Beschouwing 499
E. Rosenboom. De aansprakelijkheid van den architect 501
H. P. Berlage. Eere-doctor Technische Hoogeschool te Delft 504
Lezing van den heer A. R. Veenstra . 504
A. A. Kok. Restauratie van het kerkje der Ned. Herv. Gemeente te Kloosterzande 518, 535
J. de Bie Leuveling Tjeenk. De Ned. Afd. op de Tentoonstelling te Parijs in 1925 543

BOEKWERKEN EN TIJDSCHRIFTEN IN DEZEN JAARGANG AANGEKONDIGD OF BESPROKEN.

L'esprit nouveau. Maandblad onder Redactie van Ozenfant en Chr. E. Jeanneret, Parijs. 11
Bouwwetgeving ten dienste van studeerenden aan M. T. S. en van candidaten voor Bouwkundig Opzichter en Teekenaar en de Nijverheidsonderwijsakte N. III, door C. Hoogendijk 12
„De Wederopbouw". Jubileumnummer van het Technisch Weekblad „Vraag en Aanbod" 41
Van Gendt's Bouwkalender. 54e jaargang vermeerderd en omgewerkt door G. J. Tak 41
Aanbestedings- en Bouwkalender, 10e jaargang, onder redactie van Wouter Bettink 41
Betonkalender, 12e jaargang, door E. W. Scharroo 41
„Normalisatie", 1e jaargang, No. 1. . 64
„Maandblad voor Beeldende Kunsten". Eerste jaargang, No. 1 64
„Architectura" 64
„Tentoonstellingsberichten". Mededeelingen der Ned. Vereeniging voor Tentoonstellingsbelangen 64
„Over Kunst en Kunstenaars", door R. N. Roland Holst 74
„Meubelstijlen", door J. Godefroy . . 74
„Bauten". Walter Cropius mit Adolf Meyer. Weimar. 86
„Vers Une Architecture" van Le Corbusier-Saugnier 90
Het Huis Oud en Nieuw. Jaarg. 16. Afl. 8 94
Jaarboek Nederlandsche Ambachts- en Nijverheidskunst 1922. 115
Oude-Italiaansche Villa's, Tuinen en Parken, door Emilie Kerkhof, met een inleiding van Dr. G. J. Hoogewerff. 115
L. Zwiers. Kleine Woningen 116
„Bouwen". Tijdschrift voor Holland en Indië aan het Bouwvak gewijd. Redactie G. Friedhoff. 142
„Bouwkundig Tijdschrift" onder leiding van L. Zwiers 156
Statische berekeningen van constructies uit de Burgerlijke Bouwkunde. Constructies in Hout, IJzer, Gewapend beton en Metselwerk, 2e druk door W. J. M. v. d. Wijnpersse . 186
„Wendingen", 1e nummer 1924. Gewijd aan beeldhouwwerken van Van den Eynde, Rädecker, Vos, van Reyn, Polet, Hildo Krop en Van Lunteren. 186
Nieuw Nederlandsche Bouwkunst, fotografische afbeeldingen bijeengebracht en van inleiding voorzien door Prof. Ir. J. G. Wattjes 194
Het Stadswoonhuis in Nederland, gedurende de laatste 25 jaren door J. W. H. Leliman. Tweede herziene en veel vermeerderde druk. Bewerkt door Ir. A. J. v. d. Steur 194
„De Bouwwereld", No. 26, 1924 . . 282
Wasmuths Monats Hefte für Baukunst 1924. Heft 1 en 2. 282
Kennis van krachtwerktuigen. A. Stoomketels. Leerboek ten dienste van Nijverheids-scholen door A. N. Kruikemeijer 282
„Wendingen", 3e nummer 1924 . . . 292
„Klei", 1 Juli 1924 292
„Het Bouwbedrijf", 1e jaargang No. 1 303
„Wendingen" 4 en 5, 1924 324
Van Bouwen en Wonen door A. H. Wegerif 362

Blz.

Hoe heet het? Verklaringen van benamingen en uitdrukkingen ontleend aan de burgerlijke bouwkunde door H. Enklaar 362
„De Bouwwetgeving voor den Bouwkundig Opzichter en Teekenaar" door J. H. Schaad 384
„Bouwwetgeving" door C. Hoogendijk 384
„Recht en Wet voor den Technicus" G. F. E. Kiers 384
„De Rechtskennis van den Ingenieur" onder toezicht van een commissie uit de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs. 1 en 2 . . . . . 394, 502
Polyt. Bibliotheek No. 56. Acoustiek voor den Bouwkundige door D. A. Kirchner 394
Opgaven van het Practisch en Schriftelijk gedeelte van de Eindexamens 1924 M. T. S. te Haarlem 394
Bouwkunst der Nederlandsche Renaissance in Denemarken door Dr. Ir. D. F. Slothouwer 406
„Wendingen" 1924, No. 6 410
Handelsvormen van eenige Bouwmaterialen door M. Sirag Jzn. 410
Leerplan v. d. Middelb. Techn. School v. Bouwkunde te Utrecht 410
„Old Domestic Architecture of Holland" 422
Steenconstructies door L. Zwiers en J. P. Mieras. 2e druk van Mantgem en de Does 452
Constructie van Gebouwen door Prof. J. G. Wattjes. 2e deel, ramen, deuren en betimmeringen 452
De Sierkunst op de Nederlandsche Passagiersschepen, door Ir. S. van Ravesteyn 462
Centrale verwarming. Luchtverversching in gebouwen door Ir. F. G. Unger, deel I 462
Wasmuth's Monats Hefte für Baukunst, 1924, Heft 9–10 473
Dr. H. E. van Gelder. Pottenbakkerskunst 473
Vademecum voor den Houthandelaar, enz. 3e druk 502
Verf en Olie, door A. L. van den Broeke 502

PRIJSVRAGEN.

Blz.

Prijsvraag voor een betonbrug in het Friesche Landschap. Jury — rapport inzake de — 13
Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap. 1923 . . . . . 14, 38, 54, 74
Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst. Prijsvraag voor een zilveren presenteer-trommel met blad 21
Prijsvragen van de Gemeente Amsterdam. Samenstelling jury ideeën-prijsvraag Rokin 11
Prijsvraag reclamebiljet Maatschappij Zeeland 65
Prijsvraag reclamebiljet H.A.M.I.F. . 82
Prijsvraag voor een reclamebiljet v. d. N.V. C. Bruynzeel en Zonen . . . 110
Prijsvraag voor een Kerkgebouw der Gereformeerde Kerk te Amsterdam 88, 141, 171, 179, 236
Studie-Prijsvraag voor de oplossing van het Rokin-vraagstuk, uitgeschreven door het Gemeente-Bestuur van Amsterdam 249, 305, 375, 453, 513
Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap 1924 . . . . . 250, 304, 464, 517
Prijsvraag voor een stempel v. d. N.V. Vereenigde Schelpkalkfabrieken te Leiden 251
Prijsvraag voor een aanplakbiljet v.h. Nederlandsche Roode Kruis . . . 251
Studie-prijsvraag voor een rijwiel-belastingpenning uitgeschreven voor de aspirant-leden van de V.A.N.K. . . 251
Prijsvraag voor het ontwerp van een gevel voor een winkelgalerij en een café-restaurant te 's-Gravenhage 292, 309, 432, 439
Prijsvraag voor het verkrijgen van Monumentale Lantaarns op den Dam te Amsterdam, uitgeschreven door het Gemeente-Bestuur van Amsterdam 351, 389, 395, 437, 464, 525, 545

AFBEELDINGEN IN DEN TEKST.

R.K. School te 's Gravenhage, Architect Ir. J. Klijnen . . . 3, 4, 5, 6, 7, 8
Woonhuis te Utrecht. Architect A. P. Koster 16, 17, 18, 19
Nijverheidsscholen te Groningen. Ir. Wiebenga en van der Vlugt 22, 23, 24, 25, 26, 27
Pleinbebouwing. P. L. Marnette . . 42, 43
Meubelen van Hildo Krop. . . . 44, 45
Portret van Paul J. de Jongh † . . . 66

Blz.

St. Bernardus-Gesticht te Amsterdam. Architect Paul J. de Jong †. . . . 69
Plan Derde Ambachtsschool te 's-Gravenhage. Irs. B. Bijvoet en J. Duiker 77, 78, 79, 80
Het Paviljoen voor Wetenschap tentoonstelling te Moskou 87
„Vers une Architecture". . . 90, 92, 94
Bebouwing Lavendelplein en omgeving. Architect W. M. Dudok 102, 103, 104, 105, 106
Beeldjes van Hildo Krop . . . 107, 108
Algemeen Kerkhof met rouwkapel. M. de Klerk †. 112, 113
Tram, Broadway. New York 122
Amerikaansche Kerk te Chicago . . . 122
Bush-Terminal New York 122
Onuitgevoerd ontwerp voor een dubbele G.L.O. school in het Tuindorp Nieuwendam. Architect N. Lansdorp 126, 127
Kerk te den Burg. Verlicht met kunstlicht 131
Kerk te den Burg bij Daglicht . . . 132
Kerk van St. Rita te Amsterdam. . . 133
Collegezaal in het Anatomisch instituut der Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht. 133
Reisschetsen van W. van der Sluys 136, 137
Teekening van den Toren van de St. Laurenskerk te Rotterdam . . . 138
Landhuis te Wassenaar. Architecten Ir. J. W. E. Buys en Joan B. Lürsen 152, 153
„Het Hooge Dak" 154
Kantoorgebouw van de Nationale Bankvereeniging te Assen, Architect Ir. H. F. Mertens 159
Dubbele School aan de Oude Schans te Amsterdam . . . . . .
Afdeeling gebouwen Dienst Publieke Werken 161, 162, 163, 164
Reisschets door J. Leupen 167
Plan voor een woonhuis. Ontwerp J. D. Hanrath 168
Affiche ontwerp L. Kalff 169
Detail Landverhuizershotel. Ontwerp Irs. B. Reinders en Alexander 169
Philips' Stand op de Recla. Architect H. Th. Wijdeveld . . . 180, 182, 183
Laboratorium voor den Keuringsdienst 190, 191
Kassaruimte en tochtportaal; Restaurant en gaanderij op de Recla-Tentoonstelling. Architect H. Th. Wijdeveld 198, 199
Ontwerp voor een woonhuis. Architecten Theo van Doesburg en C. van Eesteren 200, 202
Ontwerp voor een Hotel Particulier. Architecten C. van Eesteren en Theo van Doesburg 203
Twee woonhuizen van Architect Albert Otten. 207, 208, 209, 211
Fabrieksgebouw „de Phoenix" . . . 212
Ragnar Ostberg, Architect Professor . 220
Het stadhuis van Stockholm 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229
Prof. Ir. Jacob F. Klinkhamer b. i. . . 234
Prijsvraag Gereformeerde Kerk te Amsterdam . . . 237, 238, 239, 240, 241
„de Kroft". Het eigen huis van Architect A. P. Smits 255, 256. 257
Huize „Groenouwe" te Loenen 266, 267, 268
Henry van de Velde 272
Huis van Dr. Med. Fröse te Hannover 274
Het Huis van den Kunstenaar te Uccle en te Wassenaar 278
Het Huis van den Kunstenaar te Weimar 1906 279
Woonhuis van Karl Osthaus te Hagen, studeerkamer, Hal 279, 280
Machinekamer, Monument voor Abbe te Jena 281
Het woonhuis van R. Springman te Hagen 286
Trappenhuis in het Huis „Henneberg" te Weimar 286
Woonkamer in het huis „Esche" in Lauterbach 287
Eetkamer in het huis van Mevr. van Guaita te Weimar 287
Theater op de tentoonstelling van de „Deutsche Werkbund" te Keulen 1914 288, 289, 291
H. Finsterlin. Slaapkamer 292
Werk van de Cursus H. B. O. 296, 297, 303, 307, 308
Ontwerp Kantoorgebouw „Furness" Meischke en Schmidt Arch. 320, 321, 322
School aan de Boschdrift te Hilversum. Architect W. M. Dudok 327, 328, 329, 330, 331, 332
Anatomisch Instituut Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht 338, 339, 341, 342, 343, 344
Het nieuwe Post- en Telegraafkantoor te

Blz.

Utrecht, architect J. Crouwel 355, 356, 357, 358, 359
Woonhuis voor een tandarts aan de Frederik van Eedenlaan te Haarlem. Architect: Ir. J. B. van Loghem . . . 366
Landhuis te Santpoort. Architecten Vorkink en Wormser 367
Woonhuis te Berlijn, Architect A. Korn 376
Woonhuis bij Berlijn. Architect A. Korn 378
Woonhuis G. bij Berlijn. Architect A. Korn 379
Model voor een woonhuis. Architect A. Korn 379
Schetsen. Arthur Korn 380
Winkelpui te Utrecht. Architect G. Rietveld 381
Tafeltje en Pianostoeltje. Ontwerp G. Rietveld 382
Doktersspreekkamer te Maarssen. Ontwerp G. Rietveld 383
Huis „de Honk" te Leeuwarden. Architect E. A. M. Wölcken 392
Huis „de Hilgestede" te Wassenaar. Architect C. Brandes 392
Meddens en Zoon te 's-Gravenhage. Architect Dr. H. P. Berlage . . . 393
Peek & Cloppenburg te Leeuwarden. Architect E. A. M. Wölcken . . . 393
De „Krönborg" van uit zee gezien. Een der illustraties uit „De Bouwkunst der Nederlandsche Renaissance in Denemarken" door Dr. Ir. D. F. Slothouwer 407
Creutzbergschool te Arnhem. Architect H. B. van Broekhuizen . 412, 413, 414
Traphalraam in een Landhuis te Wassenaar door Jacoba van Heemskerck . 415
Kraan bij de Doksluizen te Amsterdam 416
Dok in gewapend beton met loopkranen te Amsterdam 416
Gemeentelijke Woningbouw „Oud Mathenesse" te Rotterdam. Architect J. J. P. Oud . . 418, 419, 420, 421, 422
Stille zijde van de Vijzelgracht te Amsterdam. 423
Landhuisje te Stompwijk bij Voorburg. Architect W. J. Pieleprat 424
„The Chequers" 469, 470, 471
Woonhuis aan de Julianastraat te Delft. Architect Ir. J. Klijnen . 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487
1e H. B. S. met 3-jarigen cursus en 2e Openbare Handelsschool aan de Jozef

Blz.

Israëlskade te Amsterdam 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498
De Wintertuin van het Grand Hotel Royal te Stockholm 499, 500
Rokinprijsvraag te Amsterdam 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512
Kerkje te Kloosterzande. Gerestaureerd door A. A. Kok. . 520, 521, 522, 523, 536, 538, 540, 541
Prijsvraag Monumentale Lantaarns op den Dam te A'dam 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532

ALPHABETISCH NAAM- EN ZAAKREGISTER.

Aansprakelijkheid Architect 501
Adres aan den Kerkeraad der N. H. Gem. te Zeist 254
Adres aan den Gem. Raad van Velzen 75
Adres aan den Raad van Nijmegen . 150
Aesthetische zijde van het vak . . . 242
Agenda Ledenvergadering . . 95, 96, 109, 117, 143, 144, 157, 205, 213, 231, 259, 269, 283, 353, 363, 439, 453, 463
Algemeene Beschouwingen . . . 140, 245
Amerikaansche Indrukken 121
Anaglyphen 346
Architecten-opleiding 477

Beeldjes 107
Behne. Dr. Adolf 83
Berg. Pl. v. d. 329, 485
Berlage. H. P. 504
Berichten 116, 151, 417
Bestuur B. N. A. 253
Bestuursvergadering met Kringen . . 53
Bestuursverkiezing . 165, 177, 187, 195, 206
Betalingen B. N. A. 463
Blaauw. C. J. 411
Boeken. A. 3, 7, 16, 17, 102, 187, 361, 381
Boekerij 151
Boerderij 457
Bouwkapitaal Woningbouw 476
„Bouwkunst Vriendschap" 135
Bouwplastiek 361
Bouwraad. 252
Bremer. Ir. G. C. 275, 285
Brouwer. Willem C. 73, 156, 247, 350, 361, 383
Buys. Joan B. Lürsen, Ir. Jan W. E. 152
„Bijenkorf" 110
Bijvoet en Duiker. Irs. B. . . 23, 43, 78
„Chequers. The" 469

Blz.

Colcutt. Th. E. 464
Commissies B. N. A. 264
Commissie der Voordrachten 96, 178, 188, 196, 206, 253
Corbusier Saugnier. le 20
Creutzbergschool 412
Crouwel. J. 355

Derkinderen. A. J. 293
Doesburg. Theo van 200
Dooren. Jos. C. van . . . 128, 336, 347
Draadglas. 212
Drift. N. C. H. M. v. d. 445
Dudok, W. M. 102, 327
Efficiency 373
Electrische Verlichting 128
Entrefilet 105, 114, 123, 127, 153, 254, 265
Eterniet 212
Examen B. N. A. . . 1, 21, 135, 253, 475
Excursie 390

Feenstra. G. 412
Fundeering 329

Geschillen. 409
Gewapend Beton Commissie 75
Gewestelike Uitbreidingsplannen . . . 312
Goor. C. N. van 68
Gratama. Ir. Jan. 441
„Groenouwe" 266

Hamers. Ph. 160
Handelsregister 395
Heemskerck. † Jacoba van 415
Honorarium gevelontwerpen 317
Honorarium Woningbouw 386
Hoogenboom. Joh. 184
Hooger Bouwkunst Onderricht . 37, 298, 302, 307
Hoste. Huib 272
Houten. E. van. 212

Intreerede 446, 450, 461

Jaarverslag B.N.A. 1923 214
Jongh. † Paul J. de 67, 68, 70
J. P. M. 70, 78, 79, 105, 107, 108, 111, 123, 127, 139, 140, 153, 160, 163, 181, 197, 245, 255, 265, 266, 346, 355, 360, 365, 390, 391, 406, 409, 423, 424, 445, 469, 491

Blz.

Kantoorgebouw 320
Keurlijst 325
Klerkfonds. De 206, 214, 249
Klinkhamer. b.i. Prof. Ir. Jacob F. . . 234
Klijnen. Ir. J. 3, 481
Kok. A. A. 158, 518
Korn. Arthur. 376
Koster. A. P. 16
Kring „Arnhem" 475
Kring „Utrecht" 206
Kringverslagen 1923 217
„Kroft". De 255
Kromhout. W. 192, 345
Krop. Hildo 44, 107

Laboratorium voor den Keuringsdienst 189
Landhuizen 152, 365, 424
Lansdorp. N. 127
Ledenlijst 1, 75, 125, 188, 253, 270, 463, 475
Lichtreclames 6, 42
Loghem. Ir. J. B. van 334, 346
Lijnden. Van 488

Marnette. P. L. 42
Messer. E. P. 189
Meischke. J. C. 137, 167, 207, 227, 470
Meischke. Schmidt. 320, 321
Mertens. Ir. H. F. 160
Meubelen 44
Meijburg. H. van der Kloot 457
Meijer. Jan de 298
Mieras. J. P. 67, 139
M. T. S. te Haarlem 334
M. T. S. te Leeuwarden. 230
Moorman's Periodieke Pers . . 270, 301
Moskou 83

Nagelvoort. † N. 108
Normalisatie-Commissie . . . 76, 165, 440
Notulen Ledenvergadering 118, 146, 260, 395

Olympische spelen 1924. Parijs . . . 2
Otten. Alb. 207
Oud. J. J. P. 90, 418
Ouëndag. J. B. 234

Permanente Prijsvraag Commissie . 76, 81
Philips' stand 181
Pluijm. Willem v. d. 465
Post- en Telegraafkantoor 355
Posthumus Meijjes. C. B. . 124, 373, 499

	Blz.
Practische Studie te Delft	167
Prix-de-Rome	196
Promotie Dr. T. W.	139
Prijskamp Schoone Bouwkunst	414
Prijsvraagafwikkeling	465
Raadhuisbouw te Hilversum	488
Raad van Arbitrage	206
Reclame op Rijksgebouwen	470, 488
Recla te Amsterdam	181, 197
Reisschetsen	137
Reuzen strekken	111, 192
Rietveld. G.	381
Roobol G. A.	307
Rosenboom. E.	155, 501
Rueter Theo	142
Rijks Academie	293, 440
Rijksgebouwendienst	15
Salon d'Automne	7, 17
Scholen 3, 23, 78, 127, 163, 327, 336, 347, 348, 361, 412, 491	
Schoonheids-Commissies 26, 44, 55, 71, 79, 317, 454, 464, 533	
Slothouwer. D. F.	221, 406
Smits. A. P.	255
Staal. J. F.	6
Stadhuis te Stockholm	221
Stadsarchitect Hulshoff	254
Stedenbouwcongres	89, 206, 232
Steur. A. J. v. d.	477
Studiereis	227
St. Laurenskerk te Rotterdam	139
Teekeningen archief B. N. A.	335, 411
Tentoonstelling	360
Tentoonstelling Parijs. 345, 350, 369, 543	
Tras.	485
Veenstra. A. R.	504
Velde. Henry van de 272, 275, 285, 455	
Verkruysen. H. C.	308
Verslag Ledenvergadering	489
Verslag Advies Commissie Noord-Holland over 1923	533
Waerden. Th. v. d.	302
Wembley	321
Westheim. Paul	376
Wettelijke bescherming Architectentitel 124, 142, 160, 426, 468	
Woningbouw	418
Woningbouwarchitect	441
Woonhuizen	207, 481
Wijdeveld. H. Th.	181, 197
Wijnpersse. W. J. M. v. d.	302
Zwarte lijst	489, 517

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 1. 5 JANUARI 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. N. A. B. en B. N. A. — Examens B. N. A. — Ledenlijst. — Mededeelingen van de Redactie van het Bouwkundig Weekblad. — Bijzondere exemplaren van het Bouwkundig Weekblad. — Lezing Prof. Henry v. d. Velde. — Tentoonstelling van de Vereeniging voor Voortgezet en Hooger- Bouwkunstonderwijs. — Olympische spelen 1924 Parijs. — Over Symmetrie, door A. B. — Lichtreclames, door J. F. Staal. — Interieurkunst en Architectuur op de Parijsche Salon d'Automne I, door A. B. — Twee Prijsvr. van de Gem. Amsterdam. — Ontvangen Boeken en Tijdschriften, door A. B.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

N. A. B. en B. N. A.

De Nederlandsche Aannemersbond heeft den B. N. A. verzocht mede te willen werken om de vaak abnormaal hooge prijzen van bestekken en teekeningen bij inschrijvingen tot redelijke bedragen te verminderen.

EXAMENS B. N. A.

De Minister van Onderwijs, heeft op een desbetreffend schrijven van het Bestuur van den B. N. A. geantwoord dat ook reeds voor 1924 geen subsidie voor de examens zal worden verleend. Ondanks dit zal het Bestuur trachten de examens in 1924 toch te laten doorgaan.

LEDENLIJST.

Met ingang van 1 Januari 1924 hebben als lid van den B. N. A. bedankt de heeren: A. J. Th. Kok te Rotterdam; Ir. P. Verhagen te Rotterdam; J. C. van Tussenbroek te Rotterdam; M. E. Kuiler te Utrecht; H. J. Kolk te Utrecht en Ant. J. Joling te Amsterdam.

MEDEDEELINGEN VAN DE REDACTIE VAN HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Dank zij de welwillendheid van de Firma Mouton & Co. uitgevers van het Bouwkundig Weekblad, zal het weekblad voortaan op aanzienlijk beter papier worden gedrukt. De redactie hoopt dat hierdoor de architecten, die hunne werken aan het weekblad ter reproductie afstaan niet meer door minder goed afgedrukte cliché's zullen worden teleurgesteld.

In verband met den meerderen tijd en zorg, die het afdrukken op het nieuwe papier vereischt, wordt in het vervolg de copy uiterlijk 's Maandags des middags 2 uur verwacht op het Bureau van Redactie Weteringschans 102 te Amsterdam. Voor korte actueele berichten is de termijn gesteld op Woensdagmiddags 2 uur. DE REDACTIE.

BIJZONDERE EXEMPLAREN VAN HET BOUWKUNDIG WEEKBLAD.

Voor hen, wier werk in het Bouwkundig Weekblad gereproduceerd of besproken wordt, zullen voortaan eenige exemplaren met bijzondere zorg gedrukt en in een afzonderlijken omslag beschikbaar worden gesteld. Deze exemplaren zijn niet in den handel. DE REDACTIE.

LEZING PROF. HENRY v. d. VELDE.

Op Dinsdag 8 Januari des avonds 8 uur houdt Prof. Henry v. d. Velde een lezing over: „Les Formules d'une Aesthétique Moderne" voor het Genootschap „Architectura et Amicitia", Heerengracht 545—549 te Amsterdam.

Het gesprokene wordt vertaald door Prof. R. N. Roland Holst.

De lezing is ook toegankelijk gesteld voor de leden van den B.N.A.

TENTOONSTELLING VAN DE VEREENIGING VOOR VOORTGEZET EN HOOGER BOUWKUNSTONDERWIJS.

De Vereeniging voor voortgezet en Hooger-Bouwkunstonderricht te Amsterdam bericht dat op Zaterdag 12 Januari a.s., des namiddags 3 uur, in de groote Gehoorzaal der Rijksacademie van Beeldende Kunsten, Stadhouderskade te Amsterdam, een Tentoonstelling van het werk der Deelnemers aan den cursus der Vereeniging in de hoogste afdeeling zal worden geopend. In deze bijeenkomst zullen tevens de diploma's over den cursus 1922-1923 worden uitgereikt.

Namens het Dag. Bestuur.
JAN DE MEIJER, Voorzitter.
W. J. M. VAN DE WIJNPERSSE, Secretaris.

OLYMPISCHE SPELEN 1924 PARIJS.

Daar aan de Olympische Spelen te Parijs in 1924 verbonden zal worden een kunstwedstrijd voor architectuur, muziek, schilderkunst, beeldhouwkunst en letterkunde, heeft het N. O. C. een verzoek gericht tot de leidende lichamen op ieder kunstgebied twee afgevaardigden te zenden, naar eene vergadering waar te zamen met den voorzitter en de secretarissen van de Olympische Spelen 1924, maatregelen genomen konden worden tot eene waardige vertegenwoordiging van Nederland.

Betreurd wordt, dat aan den oproep geen gehoor gegeven werd door de corporaties van letterkunde en muziek, zoodat ter vergadering aanwezig waren Baron van Tuyll van Serooskerken als voorzitter, mej. Rueb (beeldhouwkunst), ingenieur Broese van Groenou en Jan Wils (architectuur), Ed. Gerdes (schilderkunst), Jhr. J. Feith en de secretarissen G. van Rossem en Westerouen van Meeteren.

Op deze vergadering werd besloten, dat met het oog op de korte voorbereiding een commissie benoemd zal worden, welke uitnoodigingen tot deelneming aan de kunstenaars zal zenden. De gegronde hoop werd uitgesproken, dat Nederland door een vijftigtal schilderstukken, zes beeldhouwwerken en tal van architectuur-ontwerpen, benevens letterkundige werken vertegenwoordigd zal worden. Daarbij werd besloten aan de volgende dames en heeren te verzoeken in de commissie zitting te nemen: F. M. van Tuyll van Serooskerken, voorzitter; schilderkunst Willem Maris, Willy Sluiters, en Ed. Gerdes, beeldhouwkunst mej. G. J. W. Rueb; letterkunde jhr. J. Feith; architectuur ir. A. Broese van Groenou; muziek G. H. de Marez Oyens; terwijl als secretaris optreden zal de heer W. A. M. Westerouen van Meeteren.

Tenslotte werd besloten dat op de volgende vergadering de wijze van vertegenwoordiging der in Frankrijk wonende kunstenaars geregeld zal worden.

Het secretariaat der commissie is gevestigd te Amersfoort, „De Boschhoek" Daan Fockemalaan 79. (H.bl.).

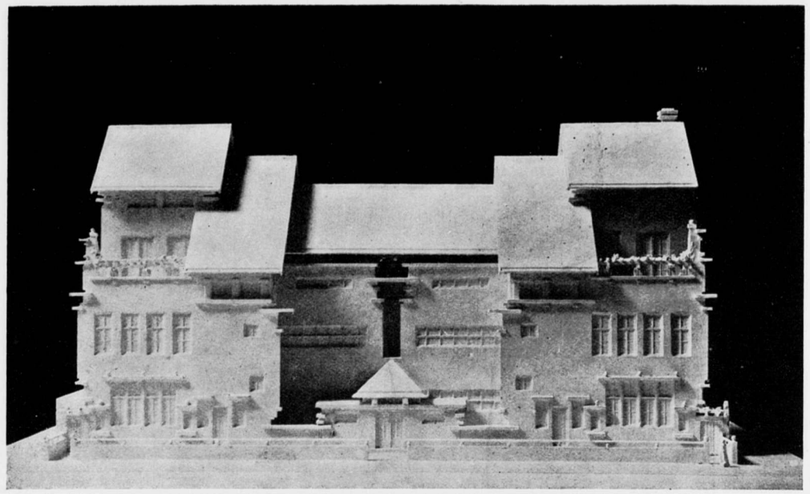

R. K. SCHOOL TE 's-GRAVENHAGE. ARCH. Ir. J. KLIJNEN.

OVER SYMMETRIE.

NAAR AANLEIDING VAN EEN BIJZONDERE R. K. SCHOOL AAN DE AMALIA VAN SOLMSSTRAAT TE 'S-GRAVENHAGE, ARCHITECT Ir. J. KLIJNEN.

De school, waarvan teekeningen en fotografieën in dit eerste nummer van den nieuwen jaargang zijn gereproduceerd is in 1919 door den architect Ir. J. Klijnen ontworpen. De linkerhelft van het geprojecteerde schoolgebouw werd in 1920 uitgevoerd.

Ware ik niet zoo'n bewonderaar van deze architectuur, waarin een strakke moderne geest en een speelsche romantiek, een scherpe klaarheid en een illusionaire poëzie op zoo wonderlijke wijze samengegroeid tot uiting komen, ik zoude er niet dezen nieuwen jaargang mee willen openen. Ik hoop, dat de architect van mijne groote bewondering overtuigd is, en zal blijven, ook wanneer ik thans deze halfgebouwde school en van de plannen van het geheel met elkaar vergelijkend, den opzet van het gebouw aan een korte critische beschouwing zal onderwerpen.

Het eigenaardige geval doet zich hier voor dat de halfgebouwde school, al is aan de eene zijde een zekere onvoltooidheid op te merken, toch wel als architectonisch geheel is te aanvaarden. De beschouwer is bij kennismaking met de totaalplannen eenigszins verwonderd, dat hij dit geheel ziet ondergaan als helft van de dubbele symmetrische compositie. Dat de voltooide helft zich zoo misleidend als geheel kan voordoen is toe te schrijven aan de eigenaardige vorming der toekomstige middenpartij, en ook aan de zeker niet conventioneele, bij een gewone symmetrische samenstelling passende hoekpartij.

Toch rijzen bij de vergelijking van het halve en het geheel project twee vragen; ten eerste vermindert bij de verdubbeling van het bestaande gedeelte niet de bijzondere bekoring van de architectuur, en ten tweede is hier een symmetrische oplossing van het geheel wel noodig en juist?

De maquette is vervaardigd door de firma Wed. Wolff en Zonen Rotterdam.

VOORGEVEL.

In de architectuur van deze school zijn twee elementen, het organisch samengevoegde, en het min of meer toevallige, onafhankelijke romantische. Voor zoover het laatste element betreft is alle symmetrische herhaling storend. Elke toevalligheid wordt bij herhaling opzettelijk, al het romantische wordt gekunsteld. Eénmaal is het toevallige natuurlijk, bij de tweede maal kan de natuurlijkheid niet meer verdedigd worden; ik vrees daardoor dat al die geestige kernachtige details aan de hoeken en aan het zijpoortje, dat de even verspringende raampjes in het groote muurvlak, dat het trappenhuis omsluit bij verdubbeling al naar mate van hun min of meer toevallig karakter opzettelijk en daardoor hinderlijk zullen worden.

Wat betreft het organische in deze architectuur, — de samenstelling van massa's, vlakken en doorbrekingen, in verband met de inwendige indeeling en practisch gebruik — voert de eerste vraag van zelf naar de beantwoording van de tweede. Want indien de organische opbouw van de helft zou verminderen door de verdubbeling, dan zou dit komen, doordat het verdubbelde organisme, het symmetrisch ingedeelde of juister vèrdeelde organisme, minder karakteristiek en minder grootsch organisme is dan het eigenlijk wezen kon en moest. Dan zou dit ook komen doordat de beschouwer voelt, dat uit het organisme niet datgene gehaald, wat er in besloten ligt. Indien de beschouwer dan de indeeling nagaat en ontdekt dat links en rechts gelijke trappenhuizen liggen die in den plattegrond toch geen bijzondere overwegende functie hebben dan kan hij gaan betreuren, dat de architect er niet een gemaakt heeft, waaromheen de geheele school gegroepeerd is — en indien een tweede trap voor brand of dergelijk gevaar noodig bleek, welaan, dan kon altijd nog ergens een ondergeschikt trappenhuis ontworpen worden. Bovendien ontdekt hij, dat ter weerszijden van het midden twee rijen W.C.'s gelegen

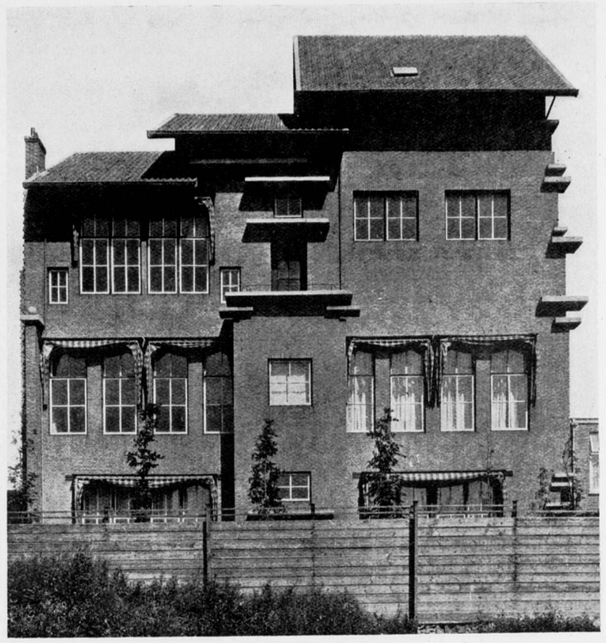

ACHTERGEVEL.

zijn, die waren zij tot één vereenigd — zonder snijdende as — in den gevel tot iets veel karakteristiekers hadden kunnen worden. Een symmetrisch ingedeelde ruimte — tenzij het bouwwerk van zulk een omvang is dat een deeling alléén hierom wenschelijk kan zijn — heeft altijd iets weifelachtigs — moet men links gaan of rechts? — iets tegennatuurlijks en mist altijd het vanzelf sprekende, het klare — dit is het artistiek belangrijke —, van de onsymmetrische. Dit weifelachtige in het gebruik wreekt zich in de uitwendige verschijning als een tekort aan karakter.

Ten slotte is het een teleurstelling, de plastische beweging der vlakken in het spiegelbeeld wederom in de oude richting te zien terugkomen, in stede van haar door of om het gebouw heen voortgezet te zien.

Uitwendige omstandigheden — gelijke aansluitingen rechts en links zooals hier bij deze school te verwachten zou zijn — en ook wel organische onbeduidendheid kunnen symmetrie wel eens motiveeren, maar in 't algemeen zal deze dan meer zijn die van een gelijkmatig verdeeld rechts en links gelijk vlak dan van een symmetrische compositie met midden- en hoekpartijen.

Bij het ontwerpen van een symmetrische architectuur zal men steeds met inwendige wroeging bedenken, dat men de opgave in haar geheel niet in een greep heeft weten te beheerschen, maar dat men zich tevreden heeft gesteld met het symmetrische arrangement van het halve probleem. Slechts bij zoodanig monumentale opgaven, dat men uit het geheel der opgave niet meer karakteristieks kan halen dan uit de door hare afmetingen en inhoud en beteekenis reeds bijna onbeheerschbare helft ervan, mag — en moet — men de magische werking van de evenmatigheid aanvaarden. Inderdaad symmetrie is een wonderwerking, maar wonderen zijn zeldzaam. Of de menschelijke architectuur-opdrachten ooit wel zoover tot het ideale zullen naderen. . . . . ?

A. BOEKEN.

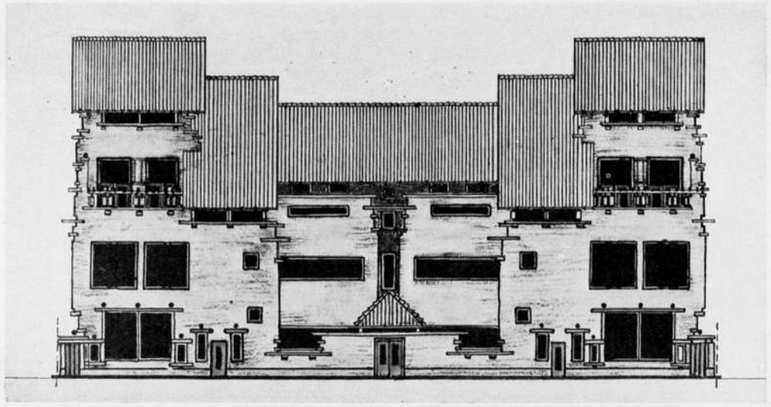

TEEKENING VOORGEVEL.

LICHTRECLAMES.

Burgemeester en Wethouders van Amsterdam zenden de ingekomen verzoeken om vergunning tot aanbrengen van lichtreclames, o. a. naar de Schoonheidscommissie, teneinde haar advies te hooren omtrent de aesthetische toelaatbaarheid dier reclames. Naar mijn meening kan de Schoonheidscommissie dit advies niet verstrekken, daar de veranderlijke en toevallige effecten van los-aangebrachte lichtreclames, op architectonische schoonheid geen invloed uitoefenen. Naar mijn meening moet de Schoonheidscommissie niet haar taak laten verwateren, tot eene waaraan dan, bij slot van rekening elke zindelijke dienstbode die wel eens een stoep dweilt, zou kunnen deelnemen. De taak der Schoonheidscommissie moet beperkt blijven tot beoordeeling en bevordering van architectonische schoonheid, en niet versoepen tot een oppervlakkige zorg voor een even vaag als omvangrijk ideaal, genoemd: Stadsschoon. Want welke zichtbaarheid, in de bonte, samen- of aaneenhangende verschijning van verscheidenheden die Stad heet, is geen werkzaam gegeven in het totaalbegrip Stadsschoon?

Men zou aanvankelijk kunnen meenen dat de Schoonheidscommissie haar advies diende te beperken tot een uitspraak over de toelaatbaarheid eener lichtreclame, in het algemeen, op een bepaald gebouw, daarbij uitsluitend uitgaande van de architectonische waarde van dat gebouw op zichzelf, of van zijn waarde als element in een bepaald stadsgeheel. Dus alléén ten opzichte der plaats zich diende uit te spreken, zonder het ontwerp der lichtreclame te beschouwen.

Hoe karaktervol de Schoonheidscommissie in hare vergissing is en hoe argeloos zij zich laat lijmen, bewijst haar bereidwaardig beoordeelen van ingezonden teekeningen *der lichtgevende letters*, zonder zelfs naar een afbeelding van het *dragend staketsel* te vragen!

En bij dag is elke lichtreclame, uit eigen aard nu eenmaal als een groot en zichtbaar staketsel, een ontsiering der architectuur, bij avond echter is de fraaie verschijning der lichtletters zonder zichtbare architectuur. Bij dag is zij verbonden aan een bouwwerk, op de wijze van gordijnen, bloempotten, en meisjes-voor-deramen, bij avond is zij geheel onafhankelijk van elke architectuur. Zij wenscht bovendien geenszins een deel te zijn van architectonische schoonheid, zij is spontaan overheerschend, en vraagt alle aandacht voor zichzelve, geheel!

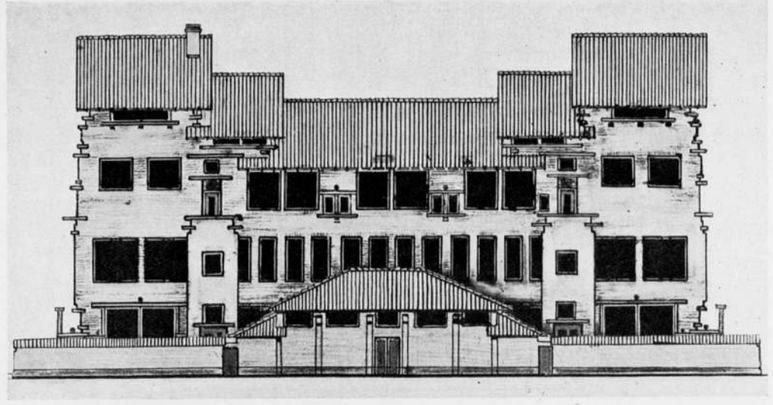

TEEKENING ACHTERGEVEL.

Doch een advies der Schoonheidscommissie over al of niet geschiktheid van plaats eener lichtreclame, zou tot een begunstiging van leelijke gebouwen en stadsgedeelten leiden, hetgeen toch ook moeilijk tot het doel en streven dier commissie kan behooren.

Het is noodig dat de grenzen van het werk der commissie worden getrokken. Beoordeeling van dameskleeding, winkel-etalage, affiches, automobielen, van jaargetijden en weersgesteldheid blijve zeker buiten haar taak, hoezéér genoemde verschijnselen het „stadsschoon" beïnvloeden en dankbare taken kunnen zijn. De commissie heeft architectonische waarde te beoordeelen van architectonische producten, waarbij b. v. alleen over het bijbehooren van stadsbeplanting ware te discuteeren. Hoe verder zij zich laat wegleiden van de kern harer taak, hoe inniger zij zich zal hebben te encanailleeren met leeken-beoordeeling.

Een lichtreclame, welke in het ontwerp van een architect is opgenomen en verwerkt als bij *daglicht* zichtbare vorm en kleur (het eigenlijke in architectuur is alléén bij daglicht zichtbaar), uitsluitend zulk een lichtreclame worde door de Schoonheidscommissie beoordeeld. Doch zulk eene werd nog nimmer ingezonden.

Het is misschien niet overbodig te zeggen, dat wij geen booze bedoelingen zoeken bij B. en W., niet tegen lichtreclames zijn, en óók, tot sentimenteel toe, kunnen worden door de suggestieve massa's van een gebouw bij nacht, door hun irrealiteit bij maanlicht.

30 Dec. 1923. J. F. STAAL.

INTERIEURKUNST EN ARCHITECTUUR OP DE PARIJSCHE SALON D'AUTOMNE I.

DE INTERIEURS.

Indien een conscentieus kunstessayist een volledig overzicht zou moeten geven van de afdeeling interieurkunst op de laatste Salon d'Automne te Parijs, dan zou hij vele pagina's kunnen vol schrijven over de tallooze moderne interieurkunstenaars met klinkende namen, dan zou hij niet uitgeput raken over de ontelbare elegante gesoigneerde en geraffineerde interieurs met nooitgedachte combinaties, met nooit voorziene trouvailles, met coquette motieven, met cosy arrangementen,

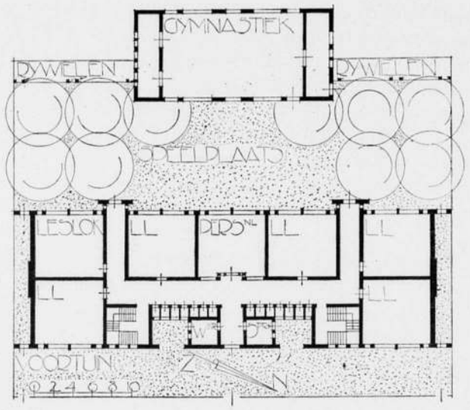

R. K. SCHOOL TE 's-GRAVENHAGE. ARCH. Ir. J. KLIJNEN.
PLAN BEGANE-GRONDVERDIEPING.

met onevenaarbare luxe in materiaal, stoffen en uitvoering. Maar na lezing van zulk een verslag zou men wanhopig en triest zijn en minder wegwijs dan te voren, want geen menschenhersenen zijn in staat al die smaakvolle onbeduidendheden, al die vlot gedemonstreerde, in den grond onartistieke bedoelingen en pretenties zonder een gevoel van malaise of geestverbijstering te krijgen in zich op te nemen, evenmin als het voor den bezoeker van deze tentoonstelling mogelijk was in zijn belangstelling voor al die handige knappe schijn- waan- en wankunst te volharden, laat staan deze geheel te verwerken.

De moderne Fransche meubelkunst is wel een typisch verschijnsel van dezen tijd. Interessanter dan een complete opsomming van het geëxposeerde zoude zeker een studie zijn naar de diepere gronden van dit verschijnsel. Het is evenwel de vraag, of deze thans reeds, nu de eigen tijd voor tijdgenooten duisterder is dan ooit te voren, nu de nieuwe tijd zich slechts bij het onzeker licht van felle bliksemschichten vertoont, geschreven zou kunnen worden. Zeker is het echter dat deze moderne meubelkunst, deze beschaafde vormen-anarchie eenerzijds een reactie is op de lange tijden van historische stijltradities, die in andere kringen van Parijs hardnekkig blijven voortleven en anderzijds een uitbreiding is van het modeelement, dat juist door deze stijltradities in hare toepassingen onontbeerlijk geworden was. Meer dan ooit en meer dan elders is hier de moderne kunst modekunst en ware het slechts mogelijk de interieur- en meubelkunst geheel te vervormen tot een modekunst met hare vergankelijke, verkeerende en pure massa-suggestieve asthetica, dan zou zeker de Parijzenaar op grond van zijn eeuwenlange modecultuur, de eerste zijn, die daarin iets bijzonders en iets karakteristieks zou bereiken. Dit is evenwel slechts een looze veronderstelling, want een interieur is nog wel iets anders dan een damestoilet. Toch zal de hedendaagsche kunstenaar in het algemeen goed doen zijn aandacht te besteden aan het modeverschijnsel, dat meer en meer beteekenis krijgt en waarvan nog wel eens zou kunnen blijken, dat het voor een juist begrip van de richting, waarin hij een nieuwen stijl voor kunst en leven zal moeten zoeken, onmisbaar is.

De plotselinge opbloei der moderne interieurkunst na een jarenlange periode van bloedarmoedig bestaan, houdt ongetwijfeld verband met den nieuwen rijkdom sedert den oorlog, of in 't algemeen met den geheelen gedesorganiseerden

huidigen toestand. Deze omstandigheid komt zeker niet ten goede aan hare appreciatie.

Uit den aard der zaak zijn er groote verschillen. Ik zou niet graag het eenvoudige vroolijke — alhoewel een beetje slappe hotel-interieur van Francis Jourdain op een lijn stellen met de lawaai-o-weeërs-bibliotheek van Dufrène, evenmin sommige interieurs van Djo Bourgeois en Kohlman et Matet van het Studium du Louvre, van Sognot van de „Printemps" vergelijken met de koude drukte van het jachthuis-interieur van Martine, alias Poiret, den modekunstenaar bij uitnemendheid — dit klopt niet geheel met het bovenstaande — maar deze geheele afdeeling van binnenhuis- en meubelkunst zou ondanks deze verschillen toch van een troostelooze vervelendheid zijn, op geen andere manier van belang zijn dan dat ze een overzicht geeft van wat er op het oogenblik in Frankrijk gemaakt wordt — indien niet drie zeer bescheiden inzendingen de aandacht trokken, drie inzendingen, die door hun dieper wezen als iets nieuws, iets vreemds, iets karakteristieks elk op eigen wijze, verre buiten de sfeer der tentoonstelling stonden. Ik bedoel de kleine inzending van Mlle Eileen Gray, het interieurtje van Pierre Chareau en de badkamer van Robert Mallet Stevens.

Het werk van Mlle Eileen Gray is in het Bouwkundig Weekblad van 14 Juli reeds door den heer v. R. zeer in het kort ingeleid met een afbeelding van een chambre-à coucher-boudoir. Ze stelde op de Salon d'Automne eenige meubelen ten toon, een kamerscherm (het zwarte, dat verleden jaar ook te Amsterdam geweest is), een paar tapijtjes, een paar lampen, een wandspiegeltje. Het geheel was zoo bescheiden dat het niemand zoude zijn opgevallen, indien niet de wonderlijke lampen met hun mystieke verlichting — voor lampen heeft de kunstenaar een bijzondere gave — de belangstelling wekten en de bijzondere kwaliteiten van eenige der tentoongestelde meubelen deze belangstelling niet teleurstelden. Ik moet hier direct aan toevoegen, niet alle meubelen hadden die mooie en bijzondere eigenschappen. Het groote boekenrek, dat de stand van achteren vulde had daar niets van, was, naar ik meen, nog een werk uit een vroegere periode, was in 't geheel niet beter dan andere moderne Fransche meubelen. Van de ontwikkeling van Mlle Gray, voor zoover die uit haar werk tot uiting komt, is dit het eigenaardige, het oudere werk vertoont, naast de volmaakte technische eigenschappen, precies dezelfde zwakheden en slapheden als de geheele Fransche meubelkunst, totdat in sommige nieuwere dingen plotseling een karakter, een zuiverheid, een sterkte, zich parend aan een haast pervers raffinement zich vertoont, die de kunstenares een eigen zeer bijzondere plaats in de moderne kunst doet innemen. Het gaat niet aan, naar aanleiding van de weinige meubelen, die Mlle Gray op de Salon had ingezonden, een uitvoerige karakteristiek van haar werk te schrijven, toch wil ik op enkele eigenaardigheden van haar werk de aandacht vestigen. Allereerst haar voorliefde voor lakwerk. Een vlak moet een vlak zijn en wat is meer een vlak dan het spiegelend onstoffelijke haast meetkunstige lakoppervlak. Dat zij wel eens hier en daar fel tegen dit spiritueele contrasteert, hetzij door een enkele toepassing van een hyperluxueuse edelhoutsoort met sterke vlamteekening hetzij door een lakprocédé, dat aan fantastisch rijk geoxydeerd metaal doet denken, spreekt vanzelf. Zonder deze uitspattingen zou de adel harer lakkunst steriel zijn. Bij het absolute oppervlak past ook de bijna geometrische vorm harer nieuwere meubels; een tabouretje is een kubus — met een enkel uit een paar samengevoegde cirkeltjes bestaand gaatje — een theetafel is een enkel vlak dat rechts en links even afgerond is omgezet en tot den grond doorloopt. Deze meubelen hebben iets abstracts, zijn ook geen dingen die apart bekeken moeten worden, maar tegen de weelde van exotische kussens en stoffeering, en niet te vergeten, tegen de onberekenbare gecompliceerdheid van den bewonenden, lichamelijken en geestelijken mensch zijn toch die bijna

geometrische vormen de eenige die het uithouden kunnen. Terwijl zij hare tapijten sober houdt van kleur: wat lichte naturelstoffen met een grillige, scherpe teekening van zwart, schept zij met haar lampen een atmosfeer. Deze lampen, — o welk een verscheidenheid, welk een fantasie in wit perkament met zwarte teekening, in glas — wit en gekleurd — of in casuaris-eierschalen, samengevat in een geometrisch lichaam van lakwerk of skeletachtig ijzerwerk of door touwen bijéengeregen, — deze lampen zijn in zich zelve compleet en doordringen en bepalen met hun verrassend licht het geheele interieur. Bij deze lampen hapert elke analyse. Zijn ze moderne kunstwerken, zijn ze van dezen tijd, gelijk haar laatste meubelen in hunne meetkunstige abstractie, gelijk haar interieurs met hunne elementaire contrasten zeer zeker van dezen tijd zijn? Die lampen zijn veel meer dan demonstraties van het eenzijdige construeeren en de techniek van de moderne aesthetica. Maar in den mensch van dezen tijd leeft altijd nog meer dan moderne aesthetici reeds in hem gevonden hebben.

Evenmin als Mlle Eileen Gray uit haar bescheiden inzending meubelen geheel te beoordeelen is, kan men zich in het kleine beknopt, in elkaar gezette interieurtje van Pierre Chareau — een combinatie van boudoir, slaapkamer en cabinet de toilette te scheiden door een vernuftig geconstrueerden waaiermuur — een volledigen indruk vormen van het karakter en de opvattingen van dezen interieurkunstenaar. Wederom zijn het de lampen, die de aandacht trekken, maar tusschen de middenkroon en de andere lampjes van Chareau en de lichtfantasieën van Mlle Gray is een groot onderscheid. Want met de half indirecte verlichtingsapparaten, met de nikkel- en glasconstructies, met de geometrische samenstellingen van kwartcirkels, sluit Chareau zich geheel aan bij de constructieve en moderne technische idealen van dezen tijd. Men geeft wel eens af op de nuchterheid, verveling en geesteloosheid van deze machinale en technische eeuw, maar hier demonstreert Chareau welk een levensvreugde en schoonheid uitklateren kan uit die nuchtere techniek, uit die verveling der machine uit die onverzettelijkheid der moderne wetenschap. Min of meer in dezen geest zijn de overige elementen van het interieur; zeker in de eerste plaats de waaierachtige draaiende tusschenmuur welks groote constructielijnen den hoofdvorm van het boudoirgedeelte bepalen. Ook hier een aanvaarden en een sublimeeren van de nuchtere technische gegevens. Bij deze lijnenschema's sluit zich het behangsel, naar een ontwerp van Jean Lurçat, geheel aan, zoowel wat de puntige teekening als de lichte stemming betreft.

In het eigenlijke meubilair is de ontwerper nog niet tot een karakteristiek resultaat gekomen. Wil men het meubilair niet beperken tot datgene welks gebruik en bouw zoo elementair is, dat de geometrische vorm de aangewezene is, dan staat men voor het moeilijke probleem het meubel in zijn bouw en lijn onmeedoogend aan te passen aan het menschelijk gebruik. En wanneer men dan iets beters wil geven dan de in hun soort zeer goede gebogen houten Weensche meubelen of het ijzeren cafémeubilair dan blijkt men bijna niet vrij te kunnen blijven van een conventioneele karakterloosheid, een slapte of een stijfheid in den vorm en in de opvatting. Ook Chareau was hiervan niet geheel vrij, toch kreeg men het gevoel alsof in die paar meubeltjes onder de vormloosheid der conventioneele afrondingen en afschuivingen de karakteristieke vorm bezig was tot bepaaldheid te komen.

De gedachte van den architect Robert Mallet Stevens om midden tusschen de luxe slaapkamers en de geraffineerde boudoirtjes uit te komen met een klein betegeld ruimtelijk gecomponeerd badkamertje getuigt op zich zelf reeds van een anderen geest, dan die aan alle deze interieurs ten grondslag ligt. Het technisch goed uitgerust, het heldere, gladde heeft voor den waarlijk modernen mensch een groote aantrekkingskracht. Dit te brengen tot den bepaalden vorm en indeeling is

een probleem, waarin hij meer dan elders gelegenheid heeft zijn verlangens en zijn idealen, die van dezen tijd, te verwezenlijken en te benaderen. Het was echter te betreuren, dat de uitvoering veel te wenschen overliet. Nu kan men het groote publiek geen ongelijk geven indien het de voorkeur geeft aan een gewone badkamer uit een sanitaire-artikelen-magazijn boven de door den architect ruimtelijk — plastisch en naar de kleur — ontworpen compositie. Intusschen zal ik in mijn bespreking van de architectuurafdeeling gelegenheid hebben, bij een beter geslaagde inzending op dezen geheel van dezen tijd zijnden architect Robert Mallet Stevens terug te komen.

A. BOEKEN.

TWEE PRIJSVRAGEN VAN DE GEMEENTE AMSTERDAM.

Het Gemeentebestuur van Amsterdam zal binnenkort twee prijsvragen uitschrijven.

1e. een Ideeënprijsvraag voor bestemming en indeeling van het Rokin tusschen het Spui en den Dam, voor het geval tot demping van dit gedeelte zou worden overgegaan.
Totaal bedrag aan prijzen f 2000.—

2e. het ontwerpen van monumentale lantaarns op den Dam. Totaal bedrag aan prijzen f 1000.—

De programma's en de jury's zullen zoo spoedig mogelijk worden bekend gemaakt.

ONTVANGEN BOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

(L'esprit nouveau). Maandblad onder redactie van Ozenfant en Ch. E. Jeanneret, Parijs.

Nadat gedurende een geheel jaar dit tijdschrift niet verschenen was, is sedert November de uitgave weder hervat. In dit zeer interessante, men zou kunnen zeggen anti-artistieke, maandblad, dat zich op alle gebieden van het hedendaagsche leven beweegt, weerspiegelt zich de nieuwe tijdgeest, het nieuwe leven en de nieuwe kunst. Nieuwe waarheden, of juister aloude eeuwige waarheden, onverbiddelijk ontdaan van de sluiers van jarenlange massa-misleiding worden er in harde woorden neergeschreven.

In het laatste nummer geeft Le Corbusier een opstel over „Urbanisme", deel van een groote serie van dit onderwerp, evenals hij in den eersten jaargang de serie over bouwkunst, in den meest algemeenen zin, schreef, die thans in boekvorm onder den titel „Vers une architecture" verschenen is. Om een indruk te geven van het karakter van het tijdschrift, laat ik hieronder een kort stukje volgen, dat bij de afbeelding van een door reclame-biljetten overwoekerde bouwschutting onder den titel „Fresque" in No. 18 te vinden is:

„Bijeenkomst van de groep „l'Art Urbain" bij Marcel Temporal: beeldhouwers, binnenhuiskunstenaars, architecten, schilders etc. Voorjaar 1923".

De zeer sympathieke, ernstige en practische organisator Marcel Temporal verkondigt luid: „Onze schilders hebben er genoeg van, te beschimmelen voor hun ezels. Zij eischen muren, ze moeten fresco's maken. De tijd van de ezels is voorbij, wij willen weer de machtige traditie van het fresco.

Een moderne geest is overtuigd van het tegendeel. Met fresco's schreef men geschiedenissen op de muren van een kerk, van een paleis, men vertelde er een geestelijk of wereldlijk verhaal mee. Men had geen boeken, men las fresco's. (In 't voorbijgaan een haastige hulde aan Victor Hugo: „Ceci tua cela"). Vier eeuwen hebben geworsteld naar een hoogere kultuur. Men heeft zich bevrijd van uiterlijke praal en vertoon, wij zijn meer geconcentreerd. Wij houden van de ripoline, onvermengd maar niet schreeuwend. Schreeuwende fresco's op onze muren, die ons elk uur van den dag schijnen te verpletteren? Neen.

De Jansénisten hebben om na te denken het Jansénistisch systeem ingevoerd. Diogenes peinsde naakt in een ton en Descartes in zijn lijkkleed. Het harde leven van dezen tijd dwingt ons tot ons zelf in te keeren. Een schilderij heeft zich hermetisch opgesloten binnen zijn lijst; het is een klein vierkant oppervlak, gevuld met lijnen, ruimten en kleuren, dat ons doet nadenken, terwijl wij het beschouwen en de diepere gronden er van overwegen. Aan den muur is het een klein, afgebakend vierkant, dat voor zichzelf leeft.

Het daverende fresco past daar, waar drukte en gewoel is; het fresco past in de straat, waar het ons een mededeeling toeschreeuwt. De reclame-plaat is het moderne fresco en die is op haar plaats in de straat. Die duurt geen vijf eeuwen; na twee weken is ze vervangen.

Het is de verhouding tusschen een redenaar en een denker; tusschen een toespraak en goed boek.

Uiting van geweld, kan het slechts kort bestaan.

Een ingelijst schilderij is een gesloten boek.

Laten wij onze gedachten niet uitkrijten in fresco's in onze kamers of in openbare gebouwen, daar moet waardigheid heerschen; want thans zijn wij in staat de zwijgende welsprekendheid van verhoudingen te verstaan". A. B.

(Bouwwetgeving), ten dienste van Studeerenden aan M. T. S. en van candidaten voor Bouwkundig opzichter en teekenaar en de Nijverheidsonderwijsakte NIII verzameld door C. Hoogendijk. Uitgave: van Staal & Co. Rotterdam 1923.

Dit goed verzorgd uitgegeven boek geeft een overzicht van de verschillende wetten, besluiten en verordeningen, die op het bouwvak betrekking hebben. De vaak onleesbare wettelijke bepalingen zijn hier in begrijpelijke termen weergegeven. Deze verzameling met hare vele model-formulieren komt ons zoowel voor examenstudie als voor de praktijk zeer bruikbaar voor. A. B.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 2. 12 JANUARI 1924.

INHOUD: Jury-Rapport inzake de Prijsvraag voor een Betonbrug in het Friesche Landschap. — Bouwkunst en Vriendschap. — Rijksgebouwendienst. — Bouw- en Woningdienst te Utrecht. — Woonhuis te Utrecht, Architect A. P. Koster, door A. Boeken. — Architectuur en Interieurkunst op de Parijsche salon d'Automne II, door A. Boeken. —

JURY-RAPPORT INZAKE DE PRIJSVRAAG VOOR EEN BETONBRUG IN HET FRIESCHE LANDSCHAP.

Van de Vereeniging „De Friesche Bouwkring" ontvingen wij het rapport der jury over de, op de door haar uitgeschreven prijsvraag ingekomen ontwerpen voor een betonbrug in het Friesche landschap. Wij ontleenen hieraan de inleiding. In het rapport zelve zijn alle inzendingen afzonderlijk beoordeeld.

De jury bestond uit de heeren Ir. D. T. Wouda, H. van der Kloot Meyburg en D. Meintema.

„Onder de bouwwerken ten plattelande, neemt naast het boerenhuis, de brug 'n zeer belangrijke plaats in omdat zij meestal van overwegende beteekenis is voor het landschaps- of dorpsbeeld. In ons waterrijk vaderland zijn door onze voorouders tal van overspanningen van kanalen vaarten of slooten gemaakt, die in hun groote bescheidenheid toch den naam van een „kunst"werk ten volle verdienen. Doch zooals de geheele landelijke bouwkunst is ook de bruggenbouw in de laatste tientallen jaren schromelijk in verval geraakt en werden er vaak bruggen gemaakt die, ofschoon technisch voldoende, toch geheel ontbloot waren van eenige schoonheid, ja erger nog, dikwijls een wanklank vormen voor de omgeving. Vooral door de toenemende toepassing van gewapend beton is het ontwerpen en uitvoeren van bruggen dikwijls in handen gekomen van personen die wel over de praktische kennis beschikken doch onvoldoende zijn onderlegd om ook de aesthetische zijde van het vraagstuk tot haar recht te doen komen.

Teneinde in dezen misstand, voor zoover het de provincie Friesland betreft, verbetering te brengen werd door Gedeputeerde Staten een circulaire verspreid waarin op het groote belang van dit onderwerp werd gewezen en het verleenen van medewerking tot verbetering van ontwerpen voor brugbouw werd aangeboden teneinde door samenwerking de pracht van het Friesche landschap en de ongedwongen schoonheid van de Friesche dorpen zooveel doenlijk ongerept te helpen bewaren.

Waar hier zulk een lofwaardig streven naar voren komt valt het des te meer te betreuren, dat deze prijsvraag, die hiervan het middellijk gevolg is, niet geheel aan de gestelde verwachting heeft beantwoord. Erkennende de moeilijkheid van het vraagstuk, heeft de jury toch tot haar spijt moeten constateeren dat in 't algemeen het gehalte van het ingezonden werk niet tot een hoog peil is opgevoerd, ofschoon hieraan dadelijk moet worden toegevoegd dat de prijsvraag niettemin waardevolle gegevens heeft opgeleverd. Het schijnt dat het onderwerp, juist door zijn eenvoud, de krachten van verscheidene inzenders is te boven gegaan, waarbij zich bovendien de groote moeilijkheid voegt om aan een gewapend beton-constructie een eigen vormenspraak te geven.

Slechts weinig ontwerpers hebben de vraag in haar eenvoud benaderd en een oplossing gegeven waarbij het karakter van kruising van twee verkeerswegen — één te land en één te water — tot een juiste uitdrukking is gebracht waarbij tevens de aard van het nieuwe materiaal voldoende

spreekt. Het meerendeel der inzenders hebben, òf den brugvorm tot uitgangspunt genomen zonder er in te zijn geslaagd nieuwe gezichtspunten te openen òf hebben een oplossing gegeven, die voornamelijk berust op het aanbrengen van versieringen, wat als een zeer ernstige fout moet worden aangerekend. Het is in beginsel volkomen onjuist de versiering op den voorgrond te stellen ten koste van de zuivere samenstelling. Vooral voor een brug als de gevraagde, is versiering geheel bijkomstig en kan de schoonheid alleen berusten op een eenvoudige, klare vormgeving van de constructie. Vooral in het landschap is de massawerking van overheerschend belang, wat onze oude bruggen, die meestal geheel van „versieringen" zijn ontbloot, onomstootelijk bewijzen. Hun aantrekkelijkheid berust louter op de klare samenstelling en logische toepassing der materialen. Deze grondgedachte behoort bij het ontwerpen, van een betonbrug, steeds voor te zitten; het nieuwe materiaal zal dan van zelf tot nieuwe vormen leiden.

Bij de beoordeeling heeft de jury de ontwerpen in drie groepen geschikt en wel in de eerste groep de ontwerpen die aanmerkelijk afwijken van de bij het programma gestelde eischen of die aesthetisch zoo zwak zijn, dat zij niet voor een onderscheiding in aanmerking kunnen komen. In deze groep zijn geschikt de ontwerpen: Driehoek in Cirkel, De Ark, Greta, Watergeus, F. H., 't Noorden, Vierendeel, Hercules en Frisia.

In de tweede groep zijn geschikt de ontwerpen, waarin goede gedachten zijn neergelegd, maar die als geheel niet voor onderscheiding in aanmerking kunnen komen. Tot deze groep behooren de ontwerpen: Zwaluw, Jannie, Rustig, B. E. T. O., Eenvoud I, Eenvoud II, Het platteland, Sljucht en Rjucht I, Monier, Sljucht en Rjucht II, Ut ien stik, △ en Over de vaart.

Van de overgebleven 10 ontwerpen zijn achtereenvolgens ter zijde gelegd de ontwerpen: Eenvoud III, Irjo, Yn 't wetterlân en Fryslân.

Bij de beoordeeling van de zes overgebleven ontwerpen heeft de jury besloten aan het bestuur voor te stellen: den eersten prijs niet toe te kennen, den tweeden prijs toe te kennen aan het ontwerp Beton (inzender R. Jellema te Amsterdam) en den derden prijs aan het ontwerp Stânfries (inzenders Ir. C. E. Alexander, Bouwk. Ing. te Den Haag en Ir. G. Th. Heitink c. i. te Sneek).

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP.

Ingevolge het juryrapport voor de prijsvragen 1923 zijn de volgende prijzen toegekend:

Eerste Prijsvraag: Gebouw voor haven en loodsdienst. 37 inzendingen.

Gedeeltelijke 1e prijs. Zilveren medaille plus f 100.— aan motto Wapens van Rotterdam en Amsterdam (geteekend) inzender Ir. G. L. van Straaten, Bouwk. Ing. Delft.

Gedeeltelijke 1e Prijs. Zilveren medaille plus f 100.— aan motto Styx. Inzender Ir. W. Bijl, bouwk. ing. Amsterdam. — 2e Prijs. Bronzen medaille plus f 100.— aan motto Zwart op Wit. Inzender Jan de Waard, Voorburg.

3e Prijs. Eervolle Vermelding plus f 50.— aan motto Kompas. Inzender M. B. Hupkes, Dieren.

Eervolle Vermeldingen aan de motto's: Vuurpijl, inzenders Jan Magis en W. Gimberg, Den Haag. Navigatie, inzender M. Lockhorst, Rotterdam. Hero, inzender P. J. Th. Schuhmacher, Amsterdam. Aan de Rivier, inzender wenscht onbekend te blijven. „Een", inzender J. L. de Wit, Rotterdam. Steenenbaak, inzender Aart Lodder, cand. bouwk. ing. te Delft.

Tweede Prijsvraag. Brug over een Stadssingel. 25 inzendingen. 1e Prijs. Bronzen medaille plus f 50.— aan motto Beton. Inzender G. van der Gaast, Utrecht. — 2e Prijs. Eervolle vermelding plus f 25.— aan motto Studio. Inzender A. Overeynder W.Fzn., Rotterdam.— 3e Prijs. Eervolle Vermelding aan motto Corry. Inzender J. Herlaar, Rotterdam. — 3e Prijs. Eervolle Vermelding aan motto Koppelpoort. Inzender J. van Hasselt, Amsterdam. — 3e Prijs. Eervolle Vermelding aan motto Oeververbinding. Inzenders J. P. L. Hendriks en W. van der Sluys, Rotterdam.

Derde Prijsvraag. Garderobe kasten in Kleedkamer. 8 inzendingen. 1e Prijs. Bronzen medaille plus f 50.— aan motto Morgenstond. Inzender A. H. van Koot, Rotterdam. — Gedeelde 2e plus 3e Prijs. Eervolle Vermelding plus f 10.— aan motto d'Equerre. Inzender T. Burger, Loosduinen. — Gedeelde 2e plus 3e Prijs. Eervolle Vermelding plus f 10.— aan motto Eiken. Inzender H. J. van der Lubben, den Haag. — Gedeelde 2e plus 3e Prijs. Eervolle Vermelding plus f 10.— aan motto Eenvoud. Inzender G. W. Lammers, Rotterdam.

(Van het uitvoerige jury-rapport zal binnenkort een uittreksel worden opgenomen. RED.)

RIJKSGEBOUWENDIENST.

Wij vernemen, dat met ingang van 1 Jan. 1924 benoemd is tot (eenig) rijksbouwmeester de heer ir. G. C. Bremer, tot nu toe adjunct-rijksbouwmeester in het tweede district. Met ingang van dienzelfden datum heeft daarmede de reorganisatie van den bouwkundigen dienst haar beslag gekregen.

Vroeger was voor elk departement van algemeen bestuur een afzonderlijke rijksbouwmeester werkzaam, zonder dat tusschen hun werkzaamheden voldoende contact bestond. Maar door de instelling van de afdeeling rijksgebouwendienst aan het departement van Financiën onder leiding van den heer J. C. E. baron van Lynden, waarmede alle bemoeiïngen met gebouwen ten behoeve van het rijk in één hand waren gebracht, is een begin gemaakt met deze reorganisatie. In den loop van het jaar 1923 hebben de verschillende rijksbouwmeesters reeds met eervol ontslag den dienst verlaten (één hunner naar men weet, oneervol, wegens malversaties).

Van 1 Jan. 1924 af staat nu de bouwkundige dienst wat den nieuwen bouw betreft, niet meer onder verschillende, maar onder één rijksbouwmeester, den hierboven genoemden. Onder hem zal de eerste persoon zijn de heer ir. Hoekstra, hoofd-architect, wiens benoeming eveneens met ingang van 1 Jan. is ingegaan. De heer Hoekstra was eerstaanwezend bouwkundig ingenieur bij de Marine. Hij zal nu in het bijzonder belast worden met de voltooiïng van het nieuw Academisch Ziekenhuis te Leiden.

De gereorganiseerde bouwkundige dienst zal voortaan den nieuwen bouw van alle departementen en rijksdiensten uitvoeren.

Voor het onderhoud van alle rijksgebouwen in den lande is, eveneens met ingang van 1 Jan. 1924, een afzonderlijke afdeeling ingesteld, aan het hoofd, waarvan is gesteld de bouwkundige hoofdambtenaar Bok. Onder hem werken de districtsbouwkundigen in de 15 districten en twee diensten, waarin het land is verdeeld.

Voorts zijn benoemd tot hoofdopzichter te Leiden H. J. Bastmeyer, thans ambtenaar voor bijzondere diensten bij de landsgebouwen; tot architect te 's-Gravenhage J. Crouwel, thans adjunct-rijksbouwmeester bij de landsgebouwen; tot districtsbouwkundige te Leiden W. C. van der Eem, thans bouwkundig hoofdambtenaar bij justitiegebouwen; tot bouwkundig ambtenaar 2e kl. te Helder W. G. M. ten Hacken, thans bouwkundig opzichter der Marine; tijdelijk toegevoegd aan eerst aanwezenden bouwkundig ingenieur; tot architect te 's-Gravenhage H. van Heeswijk, thans adjunct-rijksbouwmeester bij de onderwijsgebouwen; tot hoofdopzichter te 's-Gravenhage A. J. A. Heskes, thans ambt. v. bijz. dienst bij de landsgebouwen; tot hoofdopzichter te 's-Gravenhage W. Koch, thans ambtenaar voor bijzondere diensten bij de landsgebouwen; tot bouwkundig hoofdambtenaar chef de bureau te 's-Gravenhage H. J. Kockx, thans architect afdeelingschef bij de onderwijsgebouwen; tot hoofdopzichter te 's-Gravenhage P. A. Merks, thans ambtenaar voor de bijzondere diensten bij de landsgebouwen; tot architect te 's-Gravenhage J. G. Robbers, thans adjunct-rijksbouwmeester bij de justitiegebouwen; tot hoofdopzichter te Utrecht T. W. Q. Roefs, thans ambtenaar voor bijzondere diensten der landsgebouwen; tot hoofdopzichter te Rotterdam A. J. van der Staal, thans ambtenaar voor de bijz. diensten der landsgebouwen; tot hoofdopzichter te Laren (N.H.) J. Toet, thans ambtenaar voor bijzondere diensten der landsgebouwen; tot districts-bouwkundige te Haarlem L. de Vries, thans bouwkundige hoofdambtenaar bij de justitiegebouwen; tot hulpopzichter te 's-Gravenhage E.H. Waal, thans ambtenaar voor bijzondere diensten der landsgebouwen; tot districts-bouwkundige te Veenhuizen P. Willemse, thans bouwkundig hoofdambtenaar der justitie-gebouwen; tot districts-bouwkundige te Rotterdam L. L. D. Zuiderhoek, idem.

Verleend de persoonlijke titel van districtsbouwkundige bij den rijksgebouwendienst aan den bouwkundig ambtenaar 1e kl. P. Barentsen, belast met den dienst in district Middelburg. (Hbl.).

BOUW- EN WONINGDIENST TE UTRECHT.

In de 27 December j.l. gehouden raadszitting is tot directeur van Bouw- en Woningdienst benoemd de heer Ir. J. H. de Bruyn, directeur eener betonfabriek te Lobith, vroeger Ingenieur, hoofd van afdeeling, bij het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam.

VOORAANZICHT.

WOONHUIS TE UTRECHT.

ARCHITECT A. P. KOSTER.

In dezen tijd van massawoningbouw, van bouwplannen voor geheele stadswijken, zijn wij eigenlijk de normen vergeten, welke aangelegd moeten worden bij het ontwerpen en beoordeelen van een enkel stadshuis. Moet het spreken in de rij van de gevels der straat en moeten in den gevel de onderdeelen van het huis tot uiting komen. Moet de architect laten zien, dat links de woonvertrekken van de familie en rechts de spreekkamer is. Interesseert dit alles nog wel iemand in de stad, zelfs den collega architect, die het veel belangrijker vindt, dat het huis goed in het straatbeeld past en zorgvuldig aansluit bij de belendingen — o stokpaardje van alle twintigste-eeuwsche schoonheidscommissies!

Wij hebben eigenlijk verleerd naar de architectuur van een enkel stadshuis te kijken en toen mij onlangs het woonhuis aan den Catharijnesingel te Utrecht, waarvan hierbij eenige afbeeldingen gereproduceerd worden, in het oog viel, was het zeker niet de eigenlijke compositie van den gevel — want deze is zeker niet zoo heel gelukkig te noemen — die mij trof, maar wel een zekere voornaamheid van materiaal en kleur, een zekere rust en eenvoud van detail, een juiste verhouding van het detail tot de groote baksteenvlakken.

Al zou men zoo in dezen gevel een paar overtollige banden liever willen missen, al zou men de gelijke ramen ongelijk en de ongelijke sterker verschillend of geheel gelijk willen maken en al vindt men het accent, dat op het linkergedeelte ligt te zwak en niet genoeg doorgevoerd of wel geheel ongemotiveerd, dit alles neemt niet weg, dat dit huis het onder de hooge iepen van den Catherijnesingel zeer goed uithoudt en dat de adel van materiaal, de evenwichtigheid der schaal en de kloekheid van het detail volkomen tot hun recht komen. En dit is veel belangrijker.

Het ontwerp is het resultaat van een ingrijpende verbouwing van een bestaand

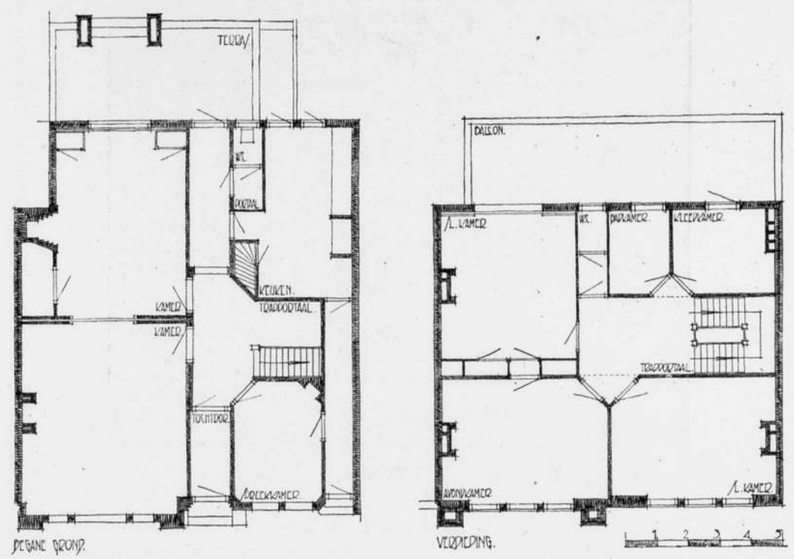

PLATTEGRONDEN.

huis volgens ontwerp en onder leiding van den Utrechtschen architect A. P. Koster. Eenige binnenmuren, de balklagen en het bovendeel der kap zijn van den vroegeren toestand afkomstig. Ongetwijfeld is dit van invloed geweest op de architectuur van het huis. Is de bouw van een enkele stadswoning eigenlijk iets, dat niet in deze eeuw van grootbedrijf past, hoeveel te moeilijker wordt dan nog de opgave voor zulk een bouw den passenden kunstvorm te vinden, indien de ontwerper in den opzet van zijn plan nog gebonden is aan gegevens van een vroegeren, anderen tijd.

A. BOEKEN.

ARCHITECTUUR EN INTERIEURKUNST OP DE PARIJSCHE SALON D'AUTOMNE II.

DE ARCHITECTUUR.

De architectuurafdeeling van de Salon d'Automne was doortrokken van een geheel anderen geest dan de afdeeling der toegepaste kunsten.

Terwijl de bezoeker van deze laatste wat verveeld en vermoeid, zonder heel veel belangstelling rond kon loopen en af en toe, ja, als een verrassing, iets waarlijk moois kon ontdekken, kreeg men bij de architectuur den indruk op een serieuze tentoonstelling te wezen, waar men zuivere groote idealen en niet te ontmoedigen streven in het geëxposeerde aanwezig voelde, waar natuurlijk ook wel zeer vele minder belangrijke zaken voorkwamen, maar waar men toch verbaasd was als men een enkele maal een van die hopelooze onbenulligheden vond — romantische of quasi-klassieke — waarmee de Fransche achitectuurtijdschriften zich berucht hebben gemaakt en nog maken.

De afdeeling was niet groot — en het belangrijke werk vormde slechts een klein onderdeel hiervan — en zal zeker niet hebben kunnen gelden als een representatieve tentoonstelling van het werk der hedendaagsche Fransche architecten, maar het mooie werk dat er was, was zoo buitengewoon belangrijk, dat het met

VOORGEVEL.

één slag de bij de moderne Hollandsche bouwkunstenaars gangbare meening, dat Frankrijk na zijn onvergelijkelijk groot verleden thans niets beteekent en niets belooft, alle recht van bestaan ontneemt. Want inderdaad, het was een demonstratie, een kleine maar een sterke en zuivere demonstratie van waarlijk moderne bouwkunst.

Le Corbusier-Saugnier, Mallet-Stevens, Guevrekian, Fuerst en Loos vertegenwoordigden op deze tentoonstelling, het ruimst, het karakteristiekst, in het algemeen het beste, de nieuwe bouwkunstgedachte. Opvallend is weliswaar het vreemdelingen-element. Van deze vijf architecten, die allen in Parijs gevestigd zijn, is slechts Mallet-Stevens van geboorte Franschman, Parijzenaar zelfs, Le Corbusier-Saugnier is van oorsprong Zwitser, Guevrekian een Pers, en de beide laatste zijn afkomstig uit Weenen. Dit verschijnsel komt echter in de andere kunsten ook voor. Hoevele der vooraanstaande Parijsche schilders en beeldhouwers komen niet uit den vreemde. En evenmin als die uitheemsche schilders en beeldhouwers iets van Parijs als groot modern kunstcentrum afdoen, evenmin doen die oorspronkelijk niet Fransche architecten iets af van het feit van de ontluiking, van de belofte van een schoon wederopbloeien der architectuur in Parijs.

Frankrijk heeft al reeds gedurende een kwart eeuw „moderne" architectuur gehad, de zoogenaamde „style moderne" in verschillende variëteiten — van vermicellistijl tot gemoderniseerden Louis XVI, waaronder ook wel ernstig en zeer verdienstelijk werk, zooals dat van de beide Perret's, van wie de kathedraal te Raincy met het interessante interieur geëxposeerd was — maar hoewel dit geheele complex van richtingen voor de ontwikkeling der moderne bouwkunst natuurlijk, wellicht onvermijdelijk en noodzakelijk was, geloof ik toch, dat ze beter bij de architectuur der 19e eeuw gerekend kunnen worden dan tot de waarachtig nieuwe kunst, die thans in opkomst is.

Want in plaats van zijn vormenvindingrijkheid uit te putten, in plaats van zich tevreden te stellen met nieuwe of slechts andere versies van afgeleefde details aan een zoo langzamerhand geheel afgestorven architectuur of aan, volgens bouwkunstige conventies gekortwiekte waarlijk levende opgaven, in plaats van het zoeken naar àndere hyper-persoonlijke vormen, zoeken — en vinden soms — thans ook de moderne Fransche architecten den eenigen geëigenden en algemeenen vorm. Dat elk der kunstenaars persoonlijke opvattingen heeft over den voor elke opgave eenigen geëigenden vorm, dat hij ook steeds het algemeene weder op eigen wijze aanvoelt, spreekt wel van zelf, en doet niets van het groote kunstverschijnsel af.

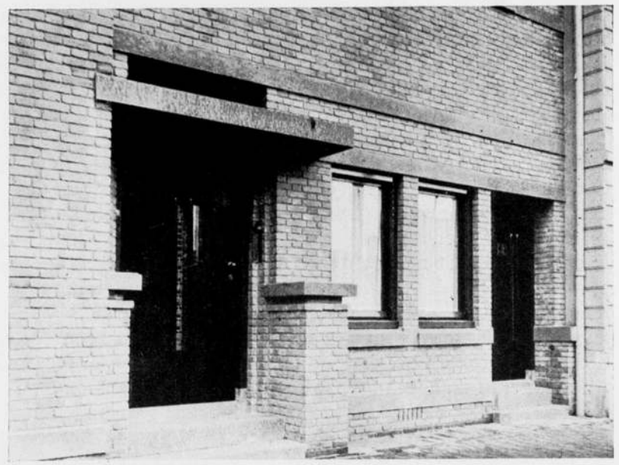

DETAIL VAN DEN VOORGEVEL.

Het werk van Le Corbusier-Saugnier is misschien het zuiverste maar is ook het minst architecturaal. De maquettes en teekeningen toonen een rechthoekigen romp met groote terrassen zonder eenig ornament of verrijking. Hoofdzakelijk in gewapend beton construeert hij doelbewust zijn huizen meer op de wijze van een ingenieur dan dat hij ze als architect ontwerpt. Al mogen hierdoor geen van zijn projecten zich als sterke kunstwerken voordoen, ze zijn juist zoo uitermate interessant, omdat ze een ernstige groote poging zijn een oplossing te geven van het brandend vraagstuk der moderne bouwkunst: Wat komt er van de architectuur terecht, als wij het gestelde practische probleem van het bouwen, zonder eenige concessie aan vooropgestelde schoonheidsbedoelingen aanvaarden? Le Corbusier-Saugnier waagt het in de overtuiging, slechts op deze wijze tot de bouwkunst te kunnen naderen en weet het ook vol te houden. En al mag men zijn ontwerpen dan niet geheel als bouwkunst aanvaarden, in vele opzichten zijn ze van een frischheid, een klaarheid en directheid, waardoor ze sterker indruk maken dan menig werk van rijpe bouwkunst. Ziet hoe hij een grooten glaswand in zijn huizen aanbrengt. Licht was eisch en licht gaf de architect. En zoowel van buiten als van binnen is het resultaat karakteristiek, klaar en ook sterk van atmosfeer. Ziet hoe hij een trap laat opgaan naar de terrassen; geheel los zooals een landingsbrug tusschen steiger en zeeschip, of ook als valreep langs den scheepsromp, sterk in hun directheid. Dit rechtstreeks outilleeren van zijn ontwerpen herinnert eenigszins aan industriëele bouwwerken en geeft er ook dezelfde levende bekoring aan. Zeker ligt in deze onmiddellijkheid meer toekomst voor de nieuwe bouwkunst, dan in de vroegere werkwijze van architecten, a priori elk element van de opgave tot architectonische elementen neer te buigen. Wellicht is Le Corbusier-Saugnier wat al te zeer eenzijdig en heeft hij nog niet het juiste evenwicht gevonden tusschen onbeperkte breede fantasie der levende werkelijkheid en de onuitputtelijke diepe van den kunstenaar, zijne architectonische poging is een prachtige.

Robert Mallet-Stevens kwam met zijn op ware grootte uitgevoerd model van

een winkelpui het beste uit, beter dan met zijn mislukte badkamer en veel karakteristieker dan met het ontwerp voor een park, dat in één der koepels van het Grand Palais de hoofdentrée van de tentoonstelling vormde. Zoo'n opdracht voor een tentoonstellingsentrée is natuurlijk zeer vereerend, maar de ontwerper is niet boven de obsessie van officiëelheid en van middelmatige sculptuur, welke in deze eene hal moest worden geëxposeerd, uitgekomen. In zijn kleine winkelpui — onderdeel van een geheelen winkelstraatwand, een frissche gedachte van de tentoonstellingscommissie — is de architect zich zelve, dat wil zeggen de echte architect van dezen tijd gebleven — of geworden. Wat is een winkel, wat is een boekwinkel, in een straat van een levende stad? Een reclamebord, kleurvakken, illusie van boeken; een uitstalkast met echte boeken — afgesloten rust; atmosfeer van stilte, studie — midden in de wervelingen van de straat; een ingang; meer niet. Mallet-Stevens heeft dit gegeven, meer niet en 't was voortreffelijk.

Het geheel was in groote rechthoekige vormen gehouden, zoowel het vertikale reclamebord dat recht boven den ingang oprees of neer wees, net zooals men het zien wil, als het luifeltje en het lange lage raam tusschen tafel- en ooghoogte. De geheele pui was strak en sterk zonder dogmatisch of grof te zijn, integendeel ze had dien stijl en vertrouwelijken toon en die beheerschte kracht en grootschheid die ook kenmerkend is voor sommige van de strengere, jonge Fransche schilders. Trouwens er is wel nog meer verwantschap tusschen deze schilders en den architect Mallet-Stevens.

Minder technisch en anti-architectonisch dan Le Corbusier-Saugnier, minder treffend en minder Fransch dan Mallet-Stevens waren de ontwerpen van Guevrekian Loos en Fuerst, die door den leek wellicht cubistisch — welk een misleidend woord! — genoemd zouden worden. Èn het hotel van Guevrekian met de radio-installatie — proeve van lijnwerking op de massieve architectuur, èn de kleine villa van Loos, die karakteristieker was dan het cosmopolitisch hotel „Babylone" en het wintersporthotel, èn het kleine hotel van Fuerst met het geraamte der pergola — wederom de lijn — stijgend boven de volumes en vlakken van het gebouw, waren mooie voorbeelden van zuivere en moderne architectuur.

Toen Erich Mendelssohn eenige maanden geleden voor het genootschap A. et A. te Amsterdam een lezing hield, was zijn onderwerp „Die internationale Uebereinstimming des neuen Baugedankens." Al schoor toen deze welsprekende Duitsche bouwkunstenaar alle hedendaagsche architectuur te veel over één kam, al sprak hij van overeenkomst tusschen het strengste van Holland's architectuur en het losbandigste en vergankelijkste expressionisme, dat de internationale overeenkomst der grondslagen van de jonge gezonde moderne bouwkunst, en ook de andere toegepaste kunsten reeds bestaat en sterker en hechter wordt, is zeker. Voorwaar deze overtuiging werd bij mij op de Salon d'Automne gesterkt. Als vreemdeling was ik in de groote vreemde wereldstad, in de onafzienbare tentoonstellingszalen van het Grand Palais; maar hoe wonderlijk bekend, hoe vertrouwelijk eigen was het werk van die weliswaar kleine groep waarlijk moderne architecten. Dezelfde gedachten, dezelfde idealen en soms dezelfde vormen als bij ons, wellicht als overal, waar de nieuwe bouwkunst groeiende is.

Over de schilderkunst en beeldhouwwerken op de Salon d'Automne heb ik niet gesproken; die laat ik ook geheel buiten mijne beschouwingen; tot de bouwkunst en de toegepaste kunsten heb ik mij bepaald hoewel het zeer belangrijk zou zijn de stroomingen van de schilder- en beeldhouwkunst in verband te brengen met de ontwikkeling der toegepaste kunsten en der bouwkunst. Evenwel deze laatste op zich zelve gezien zijn reeds belangrijk genoeg, ware het alleen slechts om de internationale overeenstemming van de moderne kunsten om de diepe artistieke geestverwantschap van alle waarlijk moderne kunstenaars, hoog boven over alle staatkundige grenzen.

A. BOEKEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 3. 19 JANUARI 1924.

INHOUD: Mededeeling van het Bestuur. — Examen Bouwkundig Opzichter 1924. — Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst. Prijsvraag Zilversmeedkunst. — De Nieuwe Nijverheidsscholen te Groningen, door Irs. B. Bijvoet en J. Duiker. Schoonheidscommissies I. — Prae-advies van Ed. K. — Prae-advies van Ir. A. P. — Prae-advies van Ir. D. R. — Rotterdamsche School.

MEDEDEELING VAN HET BESTUUR.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER 1924.

Het examen zal worden gehouden op 18, 19 en 20 Februari 1924. Voor het examen hebben zich 144 candidaten aangemeld. Het schriftelijk examen zal geheel plaats vinden te Amsterdam in het gebouw van de 2e Ambachtsschool aan het Timorplein, alwaar ook het mondeling examen plaats vindt.

Het mondeling examen begint 3 Maart en duurt tot 28 Maart.

Het geheele examen staat onder leiding van de Commissie van Onderwijs, terwijl de heer J. v. d. Valk, de Voorzitter der Examencommissie de dagelijksche leiding op zich heeft genomen.

INSTITUUT VOOR SIER- EN NIJVERHEIDSKUNST.

PRIJSVRAAG ZILVERSMEEDKUNST.

Het *Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst* schrijft in opdracht van een ongenoemde lastgeefster een prijsvraag uit voor een *zilveren presenteer-trommel met blad.*

De jury zal bestaan uit de Heeren: Ellens, Lauweriks, en F. Zwollo.

Inzending van ontwerpen geschiedt voor 15 Februari aan het Instituut, Zwarteweg 64, den Haag, waar inlichtingen te verkrijgen zijn.

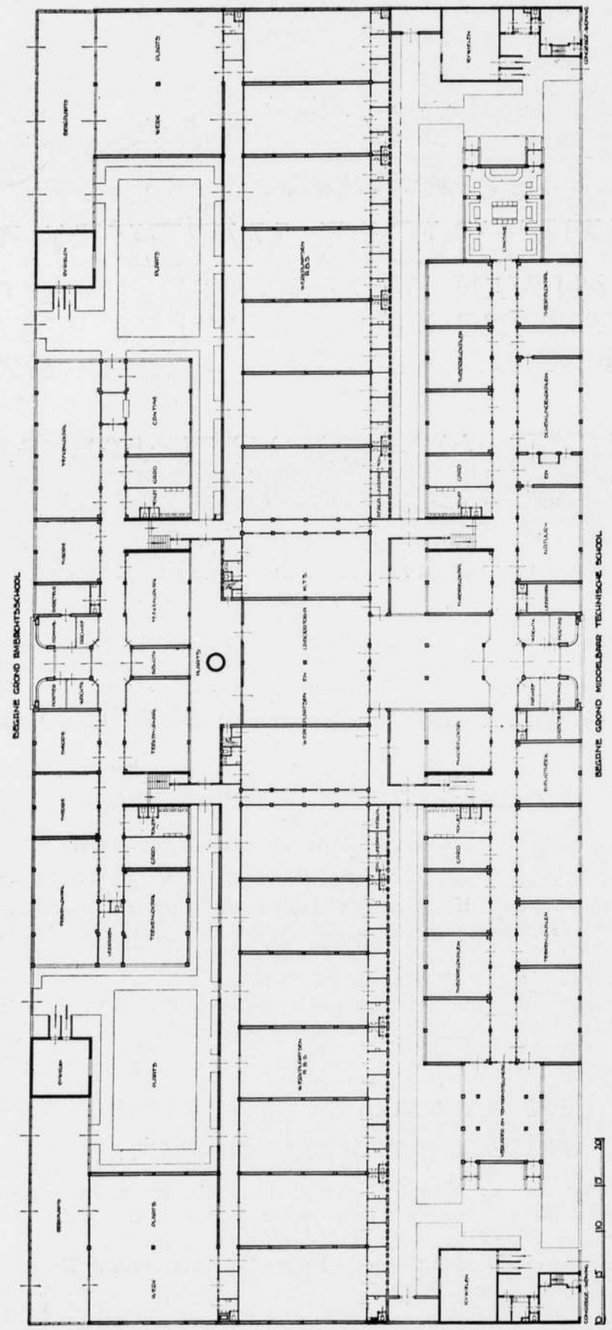

PLATTEGROND DER NIJVERHEIDSSCHOLEN TE GRONINGEN.
Ir. WIEBENGA & VAN DER VLUGT.

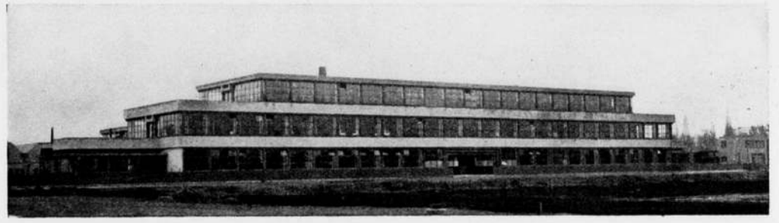

TOTAALAANZICHT MIDDELB. TECHN. SCHOOL.

DE NIEUWE NIJVERHEIDSSCHOLEN TE GRONINGEN.

In een studie over Wright zegt Berlage o.a.

„Een tijd van snel wisselende kunststroomingen wijst op een wankel bouwbeginsel. Vandaar de kracht van het individu, dat, zoodra het een zelfstandigen vorm brengt, ook zeker is school te maken."

en verder:

„Het is de betoovering van de „nieuwe greep", die bij haar verschijning onweerstaanbaar aantrekt, met één slag tot verandering aanspoort en zich met een onbegrijpelijke snelheid voortplant. Zij heeft het effect van een steenworp in den vijver. Zulk een snelle wisseling is niet mogelijk bij een veranderend kunstinzicht van meer algemeenen aard, wanneer niet de eigenlijke kunstvorm de verandering ondergaat, maar wanneer het de meer stelselmatige omzetting van een beginsel betreft; in het kort, wanneer het persoonlijk bijzondere voor het collectief algemeene plaats maakt."

Nu valt aangaande onze moderne architectuur vast te stellen, dat het „persoonlijk bijzondere" voor het „collectief algemeene" nog geen plaats maakte.

Een architectuur van algemeener, grooter beteekenis, zooals waarop Berlage doelt, zal zich natuurlijk slechts langzaam in nauw verband met het maatschappelijk gebeuren kunnen ontwikkelen. Hierbij zal door kunstmatige verhaasting niets te winnen zijn.

Toch lijkt het soms, dat juist de betoovering van „de nieuwe greep" het bijzondere zoo aantrekkelijk maakt om na te streven, het genot, dat vaak de zeer verrassende kunstwerken geven, zoo begeerenswaard doet schijnen, dat daardoor aan mogelijke algemeener uitgangspunten niet voldoende aandacht wordt geschonken.

Al valt er moeilijk te tornen aan wat herhaaldelijk werd opgemerkt, n.l. dat onze tijd niet als in de groote architectuurperioden door een algemeene geestelijke strooming wordt beheerscht, toch kan anderzijds ook niet worden ontkend, dat er zekere verschijnselen zijn, die den modernen tijd sterk beinvloeden en hem in velerlei opzicht zeer kenmerkend vervormen.

Allereerst is het dan de groote vooruitgang der wetenschap, die zoowel geestelijk als materiëel niet meer valt uit te schakelen. En, als meest grijpbaar, ons tot het materiëele bepalende, is het de machine, de groote vlucht der techniek, waarvan men verwachten zou, dat zij op de bouwkunst van zeer grooten invloed moest zijn.

In deze verwachting nu, wordt men weleens wat teleurgesteld.

Het lijkt, al zijn we over de stylconventies van jaren terug vrijwel heen, alsof de ontwikkeling der architectuur in overeenstemming met moderne mogelijkheden vertraagd wordt door zekere „artistieke" conventies, die alhoewel

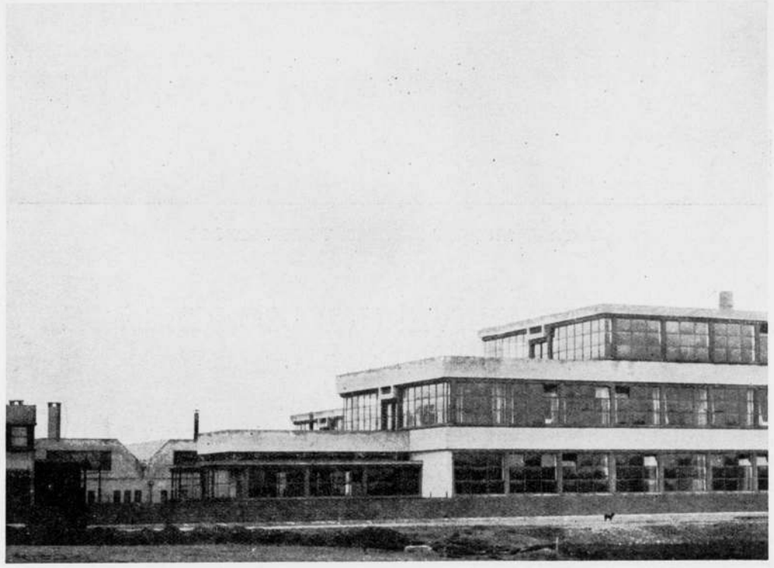

LINKERVLEUGEL MIDDELB. TECHN. SCHOOL.

voor de oppervlakkige verschijning nieuwe vormen zoekend, toch veelal nog weinig duldt, wat in wezen karakteristiek voor dezen tijd genoemd kan worden.

Natuurlijk zijn er opgaven, waarbij die karakteristiek zich haast wel moèt openbaren, n.l. zulke, waarbij de bestemming van het bouwwerk, althans in zekere mate, nieuw genoemd kan worden, en dan ook in de meeste gevallen alleen nog maar, wanneer een nieuwe constructie of materiaal zich slechts met groote bezwaren terug zouden laten dringen.

Maar meestal toch levert de bouwtechniek bij lange na niet die producten, van volkomen samenstelling volgens weloverdacht productiesysteem verkregen en van karakteristieken vorm, die ons bij producten van andere, „niet artistieke" technieken, (machine, automobiel, vliegtuig, verlichtingsapparaten, wetenschappelijke instrumenten, enz.), een enkele maal van een nieuwe moderne schoonheid getuigen.

In vergelijking daarmede valt het op, dat de bouwkunst, als het ware geremd door een moeilijk te overwinnen heimwee naar een mate van romantiek, die van vroeger tijden stamt, achterblijft.

Typisch lijkt ons in dit verband bijv. wat Boeken in een bespreking van de winkelverbouwing van Rietveld in de Kalverstraat opmerkte:

„Het nieuwe van de meubileering doet zich niet meer als zoodanig gelden, omdat bij den bouw van winkelvitrines de architecten en de meubelmakers al lang verdrongen zijn door de fabrikanten van etalageartikelen en deze laatste in hun artistieke onbevooroordeeldheid en dank zij de nieuwe materialen en technieken er allang in geslaagd waren modern winkelmeubilair te maken".

Toch blijkt uit deze bespreking van Boeken zelf, zooals trouwens ook meer algemeen te constateeren valt, dat er in de laatste jaren een strooming komt,

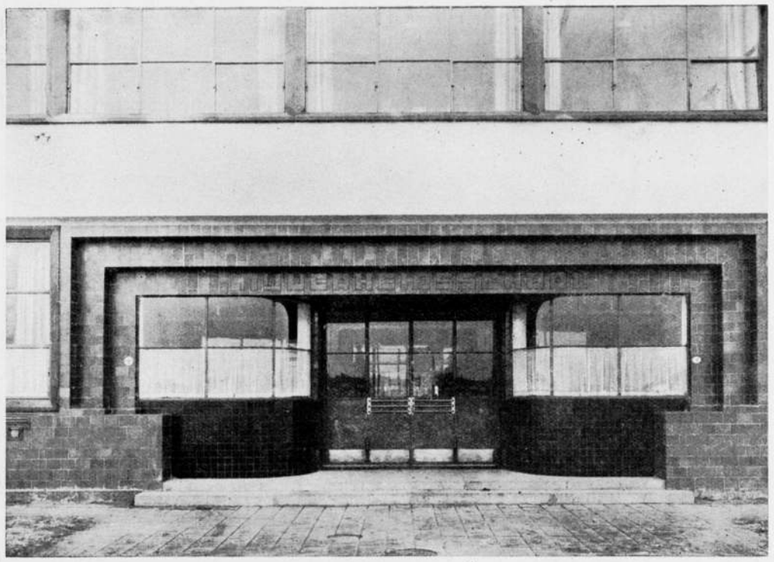

HOOFDINGANG.

althans de bouwtechniek op de hoogte van den tijd te brengen in de overtuiging, dat hierdoor de bouwkunst niet anders dan tenzeerste gediend kan zijn.

Het komt ons voor, dat het bovenstaande moet worden overwogen bij de aanschouwing van de nieuwe nijverheidsscholen te Groningen, ontworpen en uitgevoerd door den Directeur, ir. Wiebenga en den architect Van der Vlugt, waarvan de bijgaande afbeeldingen de werkelijkheid, zij het dan ook onvolkomen, trachten te benaderen. Deze afbeeldingen echter reeds toonen voldoende aan, dat hier een ideaal met bewustheid werd nagestreefd.

„Een geheel nieuw schoonheidsbeeld is zich aan het ontwikkelen, erop gebaseerd om niet slechts de onbeweeglijke goederen onzer dagelijksche omgeving in behoorlijk verband te zien, maar dat dit verband nog bovendien tot de beweeglijke deelen dezer omgeving wil uitstrekken, zoodat een eenheid van hooger orde ontstaat: het is een schoonheid, die reeds tot uiting komt in de (bovenbedoelde) beweeglijke deelen onzer omgeving, zooals in automobielen, kleeding, electrische ornamenten e. a. Het eigenaardige van deze schoonheid is, dat zij zuiver ontstaan uit de noodzakelijkheid, een functioneel verband vooropstelt tusschen de levensbehoeften en den vorm, waarin deze tot uitdrukking komt, zoo, dat geenerlei practische eisch aan angstvallig gekoesterde schoonheidsvisie geofferd wordt, waardoor integendeel de nieuwe schoonheid onbelemmerd groeien kan vanuit de innerlijke drijfveeren, die daartoe door alle tijden de aanleiding waren: drijfveeren, wier opsporing de schoonste waarde der historie vertegenwoordigt". (ir. Wiebenga in „Verslag aangaande het Nijverheidsonderwijs te Groningen in 1922").

Irs. B. BIJVOET en J. DUIKER.

ZAAL VOOR BOUWKUNDIG TEEKENEN.

SCHOONHEIDSCOMMISSIES I.

Op verlangen van de op 21 December 1922 met het Bestuur vergaderende vertegenwoordigers der Gewestelijke kringen werd in den loop van het vorige jaar door het Bestuur van den B. N. A. ter bestudeering van het vraagstuk van doel, wezen en werkwijze der Schoonheidscommissies aan eenige vooraanstaande personen verzocht aan de hand der volgende vragen een prae-advies op te stellen.

1. Heeft het instituut der Schoonheidscommissie tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord? Zoo ja, mag dan aangenomen worden, dat de ontwikkeling der bouwkunst met deze instelling gebaat is? En, als de resultaten niet bevredigend zijn, wat zou de oorzaak kunnen zijn van deze mislukking?

2. Is het mogelijk en gewenscht de werkwijze van de Schoonheidscommissie aan bepaalde regels te binden, geldig voor iedere gemeente? Wanneer deze wenschelijkheid blijkt, zou het dan noodig zijn de samenstelling van deze instelling te herzien en in welke verhouding zou zij dan komen te staan tegenover de gemeentebesturen? (Een en ander mede in verband met de invoering van het leekenelement in de Schoonheidscommissie en het standpunt t.a.v. de ontwerpen van erkende architecten).

De Heeren Ed. Karsen, Ir. A. Plate en Ir. D. Roosenburg hebben hierop hunne antwoorden uitgebracht, die wij hieronder afdrukken.

In aansluiting op deze door het Bestuur gestelde vragen heeft de redactie nog aan een aantal architecten en andere bij het vraagstuk der Schoonheidscommissies

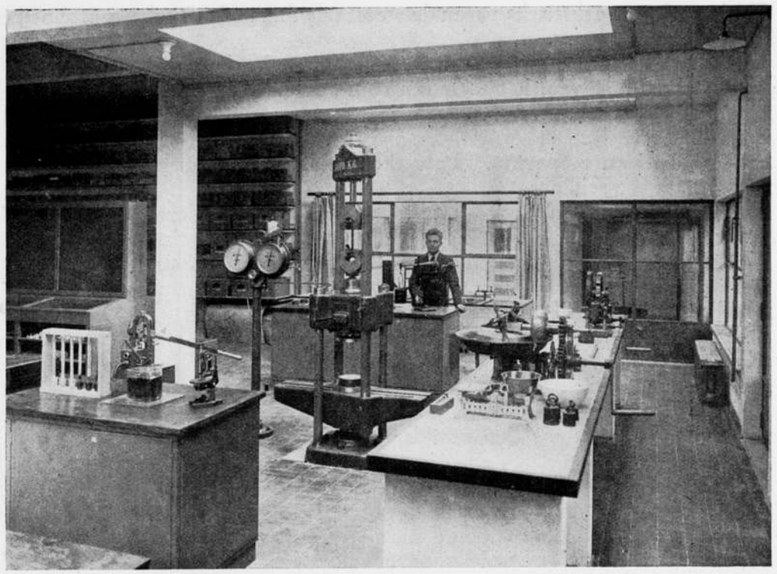

BOUWSTOFFEN-LABORATORIUM.

betrokken personen eenige vragen gesteld, waarvan wij de antwoorden in het volgende nummer zullen opnemen.

PRAE-ADVIES VAN ED. KARSEN.

Mijne meening over de verschillende soorten van schoonheidscommissies, is gebaseerd op mijne overtuiging dat — kunst geen dwang van buitenaf verdragen kan.

Deze stelling zou in de praktijk aan genoemde Commissies een einde moeten maken en ik zou dus ervan ontslagen zijn uwe vragen verder te beantwoorden.

Edoch, zoo eenvoudig is deze zaak niet.

De moeilijkheid ervan ligt hierin, dat niet is uit te maken, wanneer eenig voortbrengsel van den menschelijken geest tot de hoogte der kunst is gestegen. In spijt van onze innigste overtuiging bezitten wij geen algemeen criterium of bewijs.

Hieruit volgt alweder, dat er geen volstrekte rechtspraak inzake kunst, mogelijk is; zoodat wij tot groote voorzichtigheid worden genoopt. Nu eens zijn wij het eens, dan weder niet met hen die wij toch terecht bevoegd achten. Volstrekte bevoegdheid bestaat niet. Onze persoonlijkheid dwingt ons, ongewenscht, tot partijdigheid.

Wij zouden dus hulpeloos staan in onze beoordeeling, ware het niet dat aan elke kunst een aantal criteria of herkenningsteekenen kunnen worden gesteld. Hoe grooter de som dezer kenteekenen is, hoe rijker waarschijnlijk het kunstwerk zal zijn. En onze bevoegdheid tot het uitspreken van een oordeel in het openbaar, ontleenen wij dan ook in hoofdzaak aan de deugd van ons eigen werk en aan de erkenning daarvan door hen, die met ons dezelfde kunst beoefenen.

Door deze stelling zou het leekenelement uit de Schoonheidscommissies komen te vervallen.

De bouwkunst echter, kan men de meest openbare of publieke kunst noemen; zij timmert aan den weg.

Op dezen grond heeft ieder ontwikkeld mensch, die met argumenten zijne meening weet te stijven, het recht om voor de schoonheid zijner stad, waarin hij deelgerechtigd is, op te komen. Dit geldt te meer daar gewoonlijk de uitvoerende kunstenaar te veel en te subjectief in zijn eigen werk is verdiept om altijd acht te slaan op plaats en omgeving. Hij werkt te veel binnenshuis, met trekpen en met liniaal. Hij is geen schilder.

De vroeger bestaande geestverwantschap tusschen dezen laatste en den bouwer raakt, helaas, zoek. En bij de architectuur alleen, zal de mensch niet leven.

Het is beter omgaan met den gevoeligen, verwanten en belangstellenden, niet opgeleiden burger, dan met den vakgenoot, die geen kunstenaar is. Op het gebied der techniek, die hij niet verstaat, heeft hij te zwijgen.

Het zou eene dwaasheid zijn om te verlangen, dat eene stad uit louter kunstwerken zou worden opgebouwd. Eene dusdanige stad zal wel nimmer hebben bestaan, al zou men dit uit sommige geschilderde stadsgezichten meenen te mogen opmaken. Deze stadsgezichten zijn waarschijnlijk steeds opnieuw uit de beste deelen van steden, door den schilder gegroepeerd. Bouwkunde is nog geen bouwkunst!

Toch kunnen een aantal van op zichzelf kunstlooze huizen, door toevallige ligging of andere omstandigheden, een fraai stadsgezicht opleveren en de architect is gehouden dit beeld niet onnoodig en roekeloos te verstoren.

Er mag dan ook door eene zoogenaamde Schoonheidscommissie aan den bouwer niet de eisch worden gesteld, dat hij kunst scheppe. Zoodra zijn ontwerp blijk geeft van begrip en goeden smaak, dient het te worden goedgekeurd. Licht dat het later nog de grondslag blijkt te zijn voor eene hoogere ontwikkeling.

Het lijkt mij een fout te zijn in de hedendaagsche architectuur, dat een ieder daarin naar persoonlijkheid streeft, terwijl toch deze kunst het meest van alle, het gemeenschappelijke tot uitgangspunt heeft.

Alleen de groote meesters zullen de typen aangeven en er kan voorts in schoone schakeering, heil worden gezocht.

Het „de aandacht trekken" in de eerste plaats, lijkt verderfelijk. Van vele der beminnelijke meesters uit vroeger dagen zou men kunnen zeggen:

Zij waren het en — zij wisten het niet.

De stelling in het begin dezer regelen geplaatst: kunst kan geen dwang van buitenaf verdragen, heeft tot gevolg dat zij niet van bovenaf of wel van regeeringswege kan worden voorgeschreven.

Personen in regeeringsdienst, onderwijzers uitgezonderd, mogen niet tegelijkertijd, uitvoerende kunstenaars zijn, omdat van hen door hunne machtspositie, een invloed ten kwade kan uitgaan op de zwakke geesten en de beteren er door kunnen worden gedwarsboomd. Gevoelen zij zich kunstenaar, dan hebben zij den moed dat dan ook geheel en alleenlijk te zijn.

Er toe overgaande om de in uw verzoek gestelde vragen rechtstreeks te beantwoorden, geef ik als mijn meening dat het instituut der schoonheidscommissie reden van bestaan heeft, omdat het een dam kan zijn tegen het voortdringen van verwildering en wansmaak. Of het Instituut aan de in den aanvang gestelde verwachtingen heeft voldaan, of zelfs heeft kunnen beantwoorden, dat zijn vragen tot welker beantwoording ik mij niet bevoegd reken; ik ken die verwachtingen niet.

Gelukkig mag hier en daar worden vastgesteld, dat er verbetering kwam en komt. In hoeverre daarvan de oorzaak bij eene schoonheidscommissie moet worden gezocht? M.i.z. niet verder dan in de opwekking, die van haar uitgaat. Tot kunst en schoonheid kan niet worden gedwongen. Indien de resultaten niet bevredigend mochten zijn, ligt dit buiten eene commissie. De tijd is dan niet rijp.

Het is niet mogelijk en dus niet gewenscht de werkwijze der schoonheidscommissie aan bepaalde, voor iedere Gemeente geldende regels te binden. Mijns inziens zal een gemeentebestuur, behalve in buitengewone gevallen, den raad eener schoonheidscommissie moeten opvolgen.

Er mag hieraan worden toegevoegd, dat van hare instelling af, d.i. de tijd dat ik er in zitting had, een goede toon en eene welwillende geest heerschte in de uit verschillende beroepsmenschen bestaande commissie voor het stadsschoon.

ED. KARSEN.

PRAE-ADVIES VAN Ir. A. PLATE.

Het doel van een schoonheidscommissie kan slechts zijn — het woord duidt het min of meer aan — de schoonheid te bevorderen. Zij beperkt zich daarbij tot bouwwerken, in den regel zelfs tot een klein deel ervan.

De strijd om schoonheid zal zijn een strijd van geslachten achtereen en een strijd in alle hoeken onzer samenleving. Een strijd om te komen tot „forms more real than living man, nurslings of immortality."

De chaos dezer tijden heeft als diepen ondergrond het gemis aan levensinzicht van gansche volksklassen en de strijd van heden is in wezen een strijd om een nieuw levensideaal, om een nieuwe visie op de verhouding van het tijdelijk tot het eeuwig leven. Die nieuwe visie eerst kan nieuwe schoonheid geven.

Den strijd der generaties vindt men in het leven van den dichter afgebeeld. Dante droomt de schoonheid in zijn Vita Nuova; in de Inferno en Purgatori worstelt hij er om en in de Paradiso eerst verkrijgt hij de macht tot schepping van schoonheid. Onze generatie worstelt nog eerst aan den ingang van de hel en velen zijn aan den droom zelfs nog niet toe.

Het blijft ook een vraag of schoonheids-schepping (cultuur) nog wel aan onze West-Europeesche volken is beschoren of dat wellicht jonger rassen, die tegenover het leven minder gecompliceerd staan, onze taak straks zullen overnemen.

Bovenstaande inleiding hield ik kort, omdat de behandeling van het „Kulturproblem" om het met een afschuwelijk Duitsch woord te zeggen boven mijn macht ligt. Maar ik moest er iets van zeggen om aan te toonen, dat het doel, dat men met de schoonheidscommissies wil bereiken wel heel ver weg nog ligt en ook om te doen uitkomen, dat de schoonheid in de bouwkunst, waarom het hier gaat, een onderdeeltje slechts is van iets van heel wijden omvang.

Niettemin ben ik met de inleiding min of meer van zelf gekomen tot de beantwoording van het eerste deel van de eerste aan mij gestelde vraag, welke luidt: „heeft het instituut der schoonheidscommissies tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord?" Het antwoord hierop moet zijn, dat ieder, die destijds van de instelling van het instituut de verwachting koesterde, dat binnen een paar decennia het leelijke uit al onzen stedelijken bouw zou kunnen worden geweerd en schoonheid zich daarvoor in de plaats zou openbaren, bedrogen moet zijn uitgekomen.

Het vraagstuk is daarvoor te groot en de invloed van een commissie naar verhouding veel en veel te klein.

Onze generatie ontbreekt geen kracht, behalve het geduld. De diepe beteekenis van het: „Zij, die gelooven haasten niet", ontgaat het thans levende geslacht. Gemis aan geduld is misschien ook wel een der oorzaken geweest van de te hoog gespannen verwachting, vroeger ten aanzien van het resultaat van den arbeid der Schoonheidscommissie gesteld en evenzeer is het wellicht oorzaak geweest van te gauw gevoelde teleurstelling.

Volgt hieruit nu dat van een mislukking (slot van de eerste mij gestelde vraag)

moet worden gesproken? Ik heb willen zeggen, dat de invloed welken een schoonheidscommissie *kon* hebben uit den aard der zaak een geringe moest zijn, maar daarmede is het instituut zonder meer nog niet veroordeeld.

Bezie ik de zaak nader dan valt te constateeren, dat de macht van eene schoonheidscommissie tot *directe* levering van goed werk, zeer gering, misschien wel nihil is. De commissie kan slecht werk afkeuren, maar zelf langs directen weg positief goed werk tot stand helpen brengen kan zij niet. Het werk van een onbevoegd architect kan zij tienmaal terugzenden, zij kan retoucheeren, aanwijzingen geven, maar goed werk krijgt men op deze wijze nooit.

Meer invloed gaat langs *indirecten* weg van haar uit. Zij kan toch door voortdurend het werk van een onbevoegde af te keuren, een bouwheer dwingen het werk door wel bevoegden tot stand te laten brengen. Naar mijn gevoelen zit hierin zelfs de grootste kracht van een schoonheidscommissie. Maar aan het gebruik van die kracht is een gevaar verbonden, een gevaar dat buiten het aesthetisch terrein ligt. De bouwheer toch zal, om van ondervonden moeilijkheden af te komen, allicht geneigd zijn om het werk aan een der leden van de Schoonheidscommissie op te dragen.

Ben ik wel ingelicht, dan schijnt zulks in de practijk voor te komen, wat ik bedenkelijk vind. De onpartijdigheid — althans zeker de schijn van onpartijdigheid — is dan weg en het vertrouwen van de burgerij in de commissie heeft een gevoeligen slag gekregen.

Wil men hiertegen strenge regels stellen — gesteld dat formuleering daarvan practisch mogelijk blijkt — dan zullen in de practijk wel niet veel architecten meer voor het lidmaatschap der commissie te vinden zijn. Zij kunnen toch niet het risico loopen zich ter wille van dit lidmaatschap opdrachten te zien ontvallen.

Maar al treft men een regeling — zooals inderdaad schijnt voor te komen — b.v. in dien zin, dat een architect, lid der commissie zich onzijdig moet houden, zoodra een werk van hem zelf ter beoordeeling voorligt, dan is het kwaad daarmede niet uit den weg. De schijn, dat het lidmaatschap der commissie aanleiding geeft om als architect voor een bepaald werk te worden uitverkoren, zal blijven bestaan. Bovendien kan de beoordeeling van zijn werk door zijn medeleden — ook al verlaat de betrokken architect de kamer — moeilijk ongedwongen plaats vinden. Een rechtbank staat tegenover een zijner leden nooit geheel onpartijdig en ons wetboek van strafvordering voorziet in zoo'n geval ook door een beschuldigden rechter naar een andere dan zijn eigen rechtbank te verwijzen. En al zou men hiertegen aan willen voeren, dat onze Schoonheidscommissie, van wege haar adviseerend karakter, nog geen rechtbank is op aesthetisch gebied, dan moet toch vastgesteld worden, dat haar moreele positie te dien aanzien niet minder mag zijn, op straffe van haar invloed te verliezen [1]).

Daarbij komt, dat juist de aesthetische beoordeeling, minder dan eenige andere, naar vooraf vast te stellen regels kan plaats vinden. Techniek en recht b.v. laten zich binnen een vrij vaste formuleering wel beoordeelen, bij aesthetiek gaat dit zeker niet. Meer dan ergens anders moet hier de hoogheid van den rechtsprekende het gewicht in de schaal leggen. Daar hierdoor reeds de keuze voor commissielid moeilijk is en de groep waaruit gekozen kan worden, t.w. de architecten in de meeste steden nog zeer klein is ook, verdient een sterke rouleering der leden geen

[1]) Iets dergelijks constateerde ik bij een gezondheidscommissie. De leden-architecten, die bij de beoordeeling van ontwerpen van woningbouwcomplexen en uitbreidingsplannen begrijpelijkerwijs grooten invloed op de overige leden uitoefenden, gingen daarin sterk het werk van collega's becritiseeren, tegenover wie zij niet onbevooroordeeld konden staan, omdat zij zelf hetzij soortgelijke opdrachten hadden ontvangen of deze konden wachten. Zelfs indien de bedoeling van onpartijdigheid bij hen voorzat — was toch de schijn van partijdigheid reeds gewekt. In het openbaar leven is dit bedenkelijk.

aanbeveling. Anders zouden hiermede de boven omschreven moeilijkheden nog eenigszins kunnen worden ontgaan. In een introductie van veel leeken in de commissie zie ik geen heil. Nader kom ik hierop terug.

Welk terrein bestrijkt de schoonheidscommissie met haar arbeid? Aanvankelijk werden haar de ontwerpen voor bouwwerken op door de gemeente in erfpacht of eigendom uit te geven gronden ter beoordeeling gegeven. Als grondeigenaar dus kon de overheid invloed in aesthetischen zin (men gebruikt veelal het in- en in burgerlijke woord welstand) op den bouw doen gelden. De betreffende langs privaatrechtelijken weg aan den bouwer te stellen eischen, zijn zonder twijfel gemakkelijker door te voeren, dan wanneer deze op publiekrechtelijke gronden berusten, zooals het geval is wanneer in de bouwverordening „welstands"bepalingen voorkomen voor allen bouw, welken het gemeentebestuur daarvoor in aanmerking wenscht te doen komen.

In het eerstgenoemde geval (schoonheidscommissie alleen voor bouw op door de gemeente uit te geven grond) zal de werkingssfeer der commissie kleiner zijn dan in het tweede geval. Treedt de commissie zeer actief op, dan ontstaat in het eerste geval voor de gemeenschap als grondeigenaar het bezwaar dat zij — dank zij haar eigen welstandsbepalingen — aan de uitgifte van haar gronden een rem aanlegt. Bij koop of erfpacht van gemeentelijken grond heeft men dan wel, bij die van particulieren grond niet met de schoonheidscommissie te maken.

Kunnen de bepalingen ook van kracht worden bij bouw op particulieren grond, (tweede geval) dan verdwijnt dit bezwaar, voor zoover het de gemeente als grondeigenaar alleen betreft. Maar er kan een grooter bezwaar ontstaan door den hinder welken de heele bouwerij door het werk van de schoonheidscommissie kan ondervinden. Ik denk o.m. aan kostenverhooging en verlenging van den tijd noodig om een bouwvergunning in handen te krijgen. De tijd daarvoor noodig is in den regel — ook zonder de schoonheidscommissie — toch reeds te lang.

Dit alles in aanmerking genomen verwondert het dan ook niet, dat meer dan één gemeentebestuur huiverig is om tot instelling van een schoonheidscommissie over te gaan. Ook behoeft het niet te verwonderen, dat in het betrekkelijk kort aantal jaren dat commissies werkzaam zijn, menig conflict reeds plaats vond. Dit ligt in den aard van het instituut zelf. Onze generatie, welke ten spijt van ons rukken en trekken zoo muurvast aan den grond gebonden nog ligt, onze tijd welke vooreerst nog in het teeken der „mechaniseering" (het woord is van Rathenau) zal staan, deze tijd laat niet toe, dat op eenigszins beteekenende schaal in het maatschappelijk leven handelingen plaats vinden, welke tegen de economische krachten inwerken. Telkens als zulks geschiedt, ontstaat conflict en zoodra we ons opgeheven waanden, ploffen we weer neer.

Het werk van een schoonheidscommissie is daarom zulk precair werk. Het vertraagt zoo licht een bouw en zal, zelfs als de bouwkosten door de eischen der commissie niet worden opgevoerd (wat niet noodig, maar denkbaar is), toch min of meer als belemmering worden gevoeld. Zoolang niet ieder bouwer van zelf zuiver werk maakt, zoolang hij niet uit zichzelf het leelijke nalaat te fabriceeren, zoolang architectuur als iets min of meer opzettelijks, als iets van buiten af moet worden opgelegd, wordt de taak van een schoonheidscommissie door de velen, waarvoor ze juist is in het leven geroepen, niet voldoende begrepen. Een vijandige houding tegenover de Commissie zal zelfs veelvuldig voorkomen en daarmede is allerminst de sfeer geschapen, waarin de schoonheid wordt gediend.

De beoordeeling door de schoonheidscommissie geschiedt in den regel per pand, hoogstens voor een rij panden, indien deze gelijktijdig worden gebouwd. Het ontwerp voor een groot gebouw zal ook onder de loupe mogen worden genomen

maar het verkrijgen van het goede straat- en plein-aspect is door het instituut der schoonheidscommissie zonder meer niet gewaarborgd. Daargelaten nog dat haar invloed op de uitvoering, naar ik meen, nihil is.

Van veel ingrijpender beteekenis voor onzen stedebouw is de nieuwe phase, waarin de woningbouw in de na-oorlogsjaren werd gebracht. Hierdoor zijn straten en zelfs wijken tot stand gekomen van zoodanig aanzien, dat de drang naar orde en harmonie (toch grondslag voor schoonheid) er onmiskenbaar uit spreekt. De doorbraak van dit proces ging zoo snel in zijn werk, dat een tijdelijke terugslag er op wel niet kan uitblijven. Maar op den duur acht ik toch het pleit voor de eenheidsstraat gewonnen. Te meer, daar hier sterke drijfveeren van technischen, economischen en organisatorischen aard vooruitstuwend werken. De omwenteling, welke in den woningbouw van den klein- naar den groot-bedrijfsvorm begonnen is, maar welke nog jaren noodig heeft vóór het proces min of meer als voltrokken kan worden beschouwd, zal in aesthetischen zin van veel grooter invloed blijken te zijn dan de invloed, welke een schoonheidscommissie nu nog kan uitoefenen.

Het feit alleen, dat de groote onderneming in den regel door een andere mentaliteit wordt beheerscht dan de kleine, is reeds van beteekenis. De groote onderneming wil veeleer en kan ook de kundige krachten tot zich trekken, wat de kleine niet kan en als zij kon niet zou willen.

Nu moet men, wat ik hier schrijf, niet verkeerd uitleggen en mij op de vingers willen tikken met tal van voorbeelden van groot opgezetten bouw, waaraan een schoonheidscommissie nog heel wat te doen zou hebben. Ik spreek van tendenzen, van een ontwikkelingsrichting en niet van bereikte resultaten.

Ik wil hier ook nog wijzen op de groote beteekenis, welke de wijze waarop de gronduitgifte wordt behandeld, heeft voor het aanzien van den later op te trekken bouw. Wordt bij de uitgifte van den grond reeds aanstonds gelet op de gevolgen, dan is daarmede de eerste stap gedaan op den weg, welke naar ons doel leidt. Gebeurt dit daarentegen niet, dan is alles wat later op aesthetisch gebied gaat gebeuren, in eersten opzet reeds bedorven.

Een schoonheidscommissie zou feitelijk, wil zij haar taak goed volbrengen, reeds bij de gronduitgifte moeten worden betrokken. Zij zou daarbij haar oordeel moeten uitspreken omtrent de wijze van verkaveling en meer speciaal ook kunnen letten op de groepeering van de verschillende bouwcomplexen, daarbij rekening houdend met de keuze van architecten door de verschillende bouwers gedaan. Zij kan dan bevorderen, dat harmonieerende architecten wel, niet harmonieerende niet in elkaars nabijheid gaan bouwen.

Ik ontveins me hierbij weer niet, dat het in de practijk lang niet gemakkelijk zal blijken om een regeling te treffen voor medezeggingschap der schoonheidscommissie bij de beantwoording van vragen de gronduitgifte betreffend, zonder dat vertraging in de afhandeling van dergelijke zaken het gevolg van die regeling zal zijn. In veel gevallen loopt die afhandeling reeds nu — dus zonder schoonheidscommissie — alles behalve vlot, doordat tal van colleges hiermede gemoeid zijn. Toch zal, zij het dan liever door persoonlijke samenwerking tusschen ambtenaren en schoonheidscommissie dan door bindende regels, de commissie bij de gronduitgifte reeds haar zienswijze moeten kenbaar maken, wil haar arbeid later tot goede resultaten kunnen leiden.

Dat de hier bedoelde uitbreiding van het werk der schoonheidscommissie, welke ik noodig acht, tevens tot groote bezwaren aanleiding kan geven, zou als argument tegen het geheele instituut der schoonheidscommissie kunnen worden uitgespeeld. Met een aan den dienst verbonden of met den dienst samenwerkende „Bauberathung" (een Hollandsch woord ken ik hiervoor niet) zou vlotter gewerkt kunnen worden. Op dit instituut kom ik aanstonds nog terug.

Heb ik hiervoor veel ten nadeele van het instituut der schoonheidscommissie gezegd, zoo wil ik daarmede toch niet geheel den staf over haar breken. Ik geloof, dat de schoonheidscommissie — de nadeelen ten spijt — er toch wel aan meegewerkt heeft de slapende geesten op te roepen. De bel, welke den komenden dag aankondigde, heeft zij helpen luiden. Ik denk hierbij vooral ook aan de hoofdstad, die in het aanvoelen van komende cultuurgedachten, de andere steden in ons land steeds voor was.

In een tijd toen op bouwkundig gebied nieuwe inzichten baan braken, heeft zij den moeilijken strijd helpen strijden. In dit licht beschouwd heeft de schoonheidscommissie in vroeger dagen toch beslist nuttig werk verricht.

Moet zij nu voor de toekomst gehandhaafd blijven?

Ik meen, dat het antwoord op die vraag niet in het algemeen gegeven kan worden, maar dat geval voor geval moet worden beoordeeld. De toestanden zijn in onze steden onderling te verschillend.

Zoo schijnt bij de Haagsche commissie een werkwijze te worden gevolgd, waarbij het secretariaat sterk behulpzaam optreedt bij het maken der ontwerpen. Een soort „Bauberathung" maar annex aan de commissie.

Ik zie hierin een verbeterde werkwijze. Het is ook alweer geen afdoend middel, maar toch een middel om den bouwer meer vertrouwd met het werk van den architect te maken en daarmede te bevorderen, dat de bouwers meer en meer de hulp van de architecten inroepen, want daarvan moet het ten slotte toch komen.

In Rotterdam, waar geen schoonheidscommissie is, behalve de ambtelijke schoonheidscommissie aan Plaatselijke werken, waarvan ik nooit eenig vruchtdragend werk heb kunnen constateeren (wat ik niet toeschrijf aan de betrokken architecten, maar aan veel andere dingen), heb ik destijds met gunstig gevolg voorgesteld, dat voor een bepaald geval een proef zou worden genomen met een soort van „Bauberathung". De gemeente had n.l. de gronden langs een circa $^3/_4$ kilometer lange toekomstige hoofdstraat uit te geven en besloot daaraan de voorwaarde te verbinden, dat de ontwerpen voor den bouw zouden worden beoordeeld en zoo noodig gemaakt door een door de gemeente aan te wijzen architect, die ook eenig toezicht op de uitvoering zou kunnen houden. Gezien tal van omstandigheden is het hoogste, wat de betrokken architect hier kan bereiken, eenheid in het straataspect te brengen en zelfs daaraan zal hij een harden dobber hebben. Maar het gaat hier om een eerste proef.

Hier dus een soort „Bauberathung", welke in tegenstelling met het Haagsche geval, zonder schoonheidscommissie plaats vindt [1]). Voor Rotterdam zie ik in het instituut van zoo'n commissie geen heil. Gezien de niet hoog reikende mentaliteit van het grootste deel van het gemeentebestuur, zou het werk van zoo'n commissie niet begrepen en niet gewaardeerd worden en zonder den moreelen steun van het gemeentebestuur bereikt een commissie weinig of niets. Een uitmuntend boekje over stadsontwikkeling werd hier in het openbaar door den wethouder van onderwijs voor „gedaas" uitgemaakt, zoodat veel opvoedende kracht uit die richting niet verwacht mag worden, terwijl van den wethouder van plaatselijke werken hetzelfde moet worden gezegd.

Voor Amsterdam kan ik de motieven voor en tegen het voortbestaan der commissie niet voldoende beoordeelen. Amsterdam heeft ongetwijfeld dit voor, dat de overheid er veel meer dan elders haar plaats ten opzichte van het cultureele bouwvraagstuk begrijpt. Publieke Werken geeft hierin ook leiding en betrekt naast goede ambtenaar-architecten, ook particuliere architecten binnen haar sfeer. Dit stelsel acht ik nuttig en noodig. (Ik mag hier ook uit eigen ervaring spreken).

Naarmate nu op de wijze als in Amsterdam geschiedt van overheidswege direct

[1]) Bij de bebouwing van Marlot schijnt men in Den Haag nu ook een „Bauberathung" toe te passen buiten de schoonheidscommissie om.

meer invloed uitgaat op den cultureelen groei der stadsarchitectuur, zal het indirect werkend instituut der schoonheidscommissie minder noodig zijn.

Wordt de schoonheidscommissie gehandhaafd, dan verdient het ernstige overweging om te trachten een nauwer contact met de overheidsdiensten tot stand te brengen. Ik denk hierbij nog eens aan de gronduitgifte. En ik herhaal, dat dit nauwe contact in hoofdzaak uit persoonlijke samenwerking en niet uit dwingende regels voort moet komen. Hier vooral: men no measures.

In antwoord op het eerste deel van vraag 2 dus: *geen* bepaalde regels, geldig voor *iedere* gemeente.

Wat nu betreft de vraag omtrent de invoering van het leekenelement in de commissie en het standpunt t.a.v. de ontwerpen van erkende architecten nog het volgende.

Het gevoel, het inzicht in wat goed en zuiver gebouwd is, kan bij een leek even sterk ontwikkeld zijn als bij den architect, maar wat de leek ten eenenmale mist is de deskundige kennis noodig voor beoordeeling. De leek heeft niet geleerd naar een teekening zich een beeld te vormen van wat de werkelijkheid straks zal worden. Ook kan hij niet — indien hij al voelt dat iets onzuiver is — zich voldoende rekenschap ervan geven, waarin het zit. Hierbij spelen opleiding en ervaring een te groote rol en deze mist de leek. Daarom moet het deskundig element overwegend in de schoonheidscommissie vertegenwoordigd blijven.

Wel valt er veel voor te zeggen om als voorzitter een leek te benoemen. De taak van den voorzitter toch is een bijzondere. Hij moet uiteenloopende meeningen weten samen te vatten, billijkheidsgronden naar voren brengen, objectiviteit betrachten, zorgen dat in teere kwesties tactisch wordt te werk gegaan. Dit zijn niet de eigenschappen, welke men in de eerste plaats bij een scheppend kunstenaar zoekt. Deze toch is meer subjectief dan objectief oordeelend aangelegd.

Zoowel voor de architect-leden zelf als voor de houding der commissie naar buiten toe, speciaal ook tegenover het gemeentebestuur, lijkt er mij daarom heel veel voor te zeggen om bij de keuze van den voorzitter te letten op het leekenelement. Heeft men bijzondere aanleiding om bovendien nog meer leeken in de commissie te benoemen, dan zorge men toch dat de meerderheid uit vaklieden blijft bestaan.

Mijn antwoord op de vraag welke houding ten aanzien van de ontwerpen van erkende architecten moet worden aangenomen is: afblijven.

Het is toch een bekende waarheid, dat het inzicht van den hoog staanden enkeling altijd meer waard is dan het inzicht dat als grootste gemeene deeler van de inzichten van meerdere personen te voorschijn komt. Zeker bij subtiel (niet intellectueel) werk als waarom het hier gaat.

Het kan van belang zijn de schoonheidscommissie vooraf invloed te doen hebben op de juiste plaats, waar een erkend architect zal bouwen (kwestie gronduitgifte), zij kan desnoods in de gelegenheid worden gesteld opmerkingen te maken in het belang van de harmonie met andere naburige bouwwerken, zij kan m.a.w. medewerken om de accolade tusschen het werk van den betrokken architect en dat van anderen te trekken, zij kan haar stem uitbrengen bij de beoordeeling of iemand wel of niet in den kring van erkende architecten kan worden getrokken, maar verder moet de commissie niet gaan. In bedillen van den eenen deskundige door andere, niet hooger aangelegden zie ik niets dan nadeel.

In dezen gedachtengang sluit ik het werk van de diensten in. Indien het gemeentebestuur zijn eigen bouwwerken door kundige architecten laat tot stand brengen — en een gemeentebestuur, dat het nut van een schoonheidscommissie inziet zal ook wel goede krachten voor den gemeentelijken bouw aan zich weten te

binden — moet ook hierbij een schoonheidscommissie niet keurend optreden. Hierdoor ontstaan allicht wrijvingen juist met die personen, met wie kameraadschappelijke samenwerking in het algemeen belang zoo hoogst nuttig kan zijn, gelijk ik hiervóór betoogde.

Ir. A. PLATE.

PRAE-ADVIES VAN Ir. D. ROOSENBURG.

1. Er wordt gevraagd: „Heeft het Instituut der Schoonheidscommissies voldaan aan de gestelde verwachtingen?" Nadere bepaling dezer verwachtingen kunnen alleen het ja of neen uitmaken.

Wanneer het de bedoeling is geweest het ergerlijk wanstaltige te verhinderen, dan ja.

Wanneer de bedoeling is geweest te zorgen, dat belangrijke opdrachten slechts in handen zouden komen van daartoe bevoegde ontwerpers, dan is het antwoord: Neen. De medewerking der autoriteiten heeft daartoe ontbroken. Deze gevallen zijn maar al te goed bekend.

De ontwikkeling der Bouwkunst is geheel onafhankelijk van Schoonheidscommissies, ze is afhankelijk van andere factoren.

Men kan de resultaten niet bevredigend noemen.

De oorzaak daarvan schuilt in het karakter der repressieve maatregelen, dat der Schoonheidscommissie eigen is.

Ook is aan de S. C. niet toegestaan haar repressief karakter goed te maken door haar het recht te verleenen preventieve maatregelen aan belanghebbenden aan te raden. Daartoe ontbreekt ook te veel aan de organisatie der architecten. Het machtwoord „Verwijzing naar een bevoegde kracht" dient m. i. uitgebreid te worden met gegevens omtrent die bevoegde kracht. Waar de Staat geen beschermden titel aan Architecten geeft, dient een Organisatie deze ter hand te nemen. Of de B.N.A., die echt een vakvereeniging is, zulks kan doen, dient te worden betwijfeld. Wanneer de term „Bevoegde kracht" van hare vaagheid wordt ontdaan door werkelijk noemen van deze aesthetische krachten, zoodat daaromtrent voor belanghebbenden geen twijfel meer behoeft te bestaan, dan zal op den duur hetzelfde verkregen worden als een bescherming van titel.

De S. C. zullen dan ook langzamerhand overbodig worden en een noodzakelijk kwaad kan worden opgeheven.

Een sterke organisatie onder „Bevoegden" kan den preventieven maatregel geven, die de repressieve der S. C. overbodig maakt.

2. De werkwijze der S. C. aan regels te binden?

In 't algemeen dient de S. C. vast te stellen, in de eerste plaats of ontwerper in staat is het hem opgedragene te ontwerpen. In geval van neen — afkeuren zonder commentaar. Het onderhandelen met ontwerpers van dergelijke ontwerpen heeft geen succes, zulke ontwerpen zijn niet te redden.

Is men van oordeel Ja, maar bevalt het ontwerp niet aan de Commissie, dan kan overleg succes hebben. Echter moet de Commissie breed in de beoordeeling blijven en details buiten de questie laten.

Ontwerpen van erkende Architecten dient de Commissie zoo min mogelijk te becritiseeren. Zij dient zich op het standpunt te stellen, dat inmenging van artistieke vrijheid niet op haar weg ligt.

Scherpere beoordeeling dient langzamerhand ingevoerd.

Verandering in de samenstell ng is niet noodig, wel dient een Gemeentebestuur beïnvloed te worden bij de benoeming. Incompetente Architect-beoordeelaars doen het meeste kwaad.

Zoover mijn bekendheid met het leeken-element in de S. C. gaat, lijkt het mij, dat daartegen geen bezwaren zijn. In het algemeen weet het zich bescheiden te houden en de beoordeeling van architectonische teekeningen aan de bevoegden over te laten, terwijl in questies van meer algemeenen aard daadwerkelijke belangstelling en ijveren voor een goede zaak werd geconstateerd.

Vooral lijkt het aanbevelenswaardig bij de keuze van de leeken-elementen te zorgen, dat politieke personen buiten de S. C. blijven.

Den Haag, 17 April 1923

D. ROOSENBURG.

ROTTERDAMSCHE SCHOOL.

Geknipt uit de Nieuwe Rotterd. Courant avondblad 31 Dec. 1923.

Uit de humoristische verzameling van den Amsterdammer J. F. S.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 4. 26 JANUARI 1924.

INHOUD: Vereeniging voor voortgezet en hooger Bouwkunstonderwijs te Amsterdam. — Prijsvragen van de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap". — Prijsvragen van de Gemeente Amsterdam. — Tijdschriften en Kalenders. — Schets voor een pleinbebouwing, door D. d'A. — Lichtreclames, door Irs. B. Bijvoet en J. Duiker. — Meubelen van Hildo Krop, door A. B. — Schoonheidscommissies II.

VEREENIGING VOOR VOORTGEZET EN HOOGER BOUWKUNSTONDERWIJS TE AMSTERDAM.

Van de Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderwijs te Amsterdam, ontvingen wij het XIVe Jaarverslag, cursus 1922—1923, waaraan wij het volgende ontleenen:

Het aantal deelnemers bedroeg 54, verdeeld als volgt: 1e jaar 12, 2e jaar 17, 3e jaar 11 en 4e jaar 14.

Het einddiploma werd op 20 Januari 1923 uitgereikt aan de heeren D. Greiner, K. van der Wilk, C. Caspers en H. A. van Huisbergh van den cursus 1921—22.

Het Docenten-personeel onderging wijziging.

In de eerste plaats herdenken wij het overlijden van de heeren A. W. Weissman en G. F. La Croix. Aan hunne nagedachtenis brengen wij dank voor hetgeen zij voor onze Vereeniging deden. In den heer Weissman gaat bovendien weer een van de Oprichters van onze Vereeniging heen.

De heer Lauweriks, die door ziekte plotseling werd verhinderd zijne voordrachten over „Stijl" te geven, kon niet onmiddellijk worden vervangen, zoodat besloten werd dit onderwerp tijdelijk niet te doceeren.

In plaats van den heer C. Rol, die eveneens door ziekte zijn functiën niet kon vervullen, werd de heer J. B. Heukelom bereid gevonden diens taak tijdelijk op zich te nemen.

De leiding van het groot-ontwerp in het 4e jaar was dit jaar toevertrouwd aan den heer W. Kromhout, die hiermede opnieuw blijk gegeven heeft van de warme belangstelling in onzen Cursus.

Vanwege de gemeente Amsterdam werd het lid der Raadscommissie A. R. Ophorst, ter vervanging van den heer Jos. Loopuyt (overleden) in het bijzonder aangewezen voor onzen Cursus.

Van de gestie der Vereeniging valt dit jaar het volgende mede te deelen. Behalve het gewone onderwijs, dat geen wijzigingen van beteekenis onderging, werden twee tentoonstellingen gehouden; de eerste geopend op 20 Januari 1923 van het werk der deelnemers, de andere in Mei 1923, gehouden in het Gebouw der „Architectural Association", Bedford Square Londen W. C. Van deze laatste kan worden medegedeeld, dat eene collectie teekeningen, een overzicht gevend

van het werk der in den loop der jaren Gediplomeerden, was bijeengebracht, aangevuld door enkele specimen van het 3e jaarswerk.

Deze tentoonstelling mocht zich in de belangstelling, vooral van de zijde der Engelsche leerlingen verheugen, daar het werk van een zoo geheel ander inzicht in architectuur getuigt als het traditioneele Engelsche. Dit heeft reeds tengevolge gehad, dat de belangstelling der Engelsche Architecten voor de schoonheid van ons land met zijn oude en nieuwe architectuur zich reeds daadwerkelijk heeft geuit door eene excursie en door de voorbereiding van een boek- en plaatwerk.

Pogingen tot eenzelfde doel te Kopenhagen hebben geen resultaat gehad.

Evenals het vorige jaar werd samengewerkt met de Club van Gediplomeerden in het bovenvermelde succes.

Ook het overleg met de afgevaardigden van het 2e, 3e en 4e jaar droeg zijn vruchten.

Bestuur.

Op het einde van den cursus waren het Bestuur en het Docentenpersoneel samengesteld als volgt:

a. Raad van Toezicht: Dr. H. P. Berlage Nzn.; Prof. R. N. Roland Holst; Prof. Jhr. Dr. J. Six.

b. Algemeen Bestuur: Jan de Meyer, Voorzitter; W. J. M. van de Wijnperse, Secretaris; Prof. Willem van der Pluym, Penningmeester; K. P. C. de Bazel (voor A. et A.); Jos. Th. J. Cuypers, (voor B. N. A.); J. B. van Loghem; W. Kromhout Czn.; J. L. M. Lauweriks; Jan Stuyt; P. Vorkink (voor A. et A.). De eerste vijf namen zijn die der leden van het Dagelijksch bestuur.

c. Docenten.

Aan den cursus doceerden: A. W. C. Dwars (gewapend beton), R. A. van der Eynde (bouwbeeldhouwwerk en modelleeren), J. Gratama (dak en dakvenster en ramen), J. M. de Groot (praktische schoonheidsleer), J. B. Heukelom (elementaire versiering), J. Jongert (muurschilderkunst), A. Keppler (Woningbouw), T. van de Laars (heraldiek), G. F. La Croix (hout, ijzer, baksteen, natuursteen en beton), K. van Leeuwen (bouwkunstig handteekenen), J. B. van Loghem (techniek-theorie), Jan de Meyer (binnendeur, tochtpui en trappen, klein ontwerp, acoustiek en belichting karakteristiek der stijlen), Willem van der Pluym (karakteristiek der stijlen en hedendaagsche bouwkunst), G. J. Rutgers (zolderingen), A. P. Smits (schoorsteenen), F. G. Unger (centr. verwarming, ventilatie, aanvoer, reinigen en afvoer van water), A. H. van Wamelen (Woningbouw), A. W. Weissman (Ned. Bouwkunst), W. J. M. van de Wijnpersse (statica).

De leiding van het 4e jaar (groot ontwerp) was voor dit cursusjaar opgedragen aan den heer W. Kromhout Czn.

Lokalen.

De lessen worden gegeven voor het Hooger Bouwonderwijs in 2 zalen der Rijksacademie, voor het Voortgezet Bouwkunstonderwijs in twee lokalen der Quellinusschool, door vriendelijke tusschenkomst van den Hoogleeraar Directeur der Rijks-Academie. Het archief der Vereeniging was ondergebracht in een vertrek der Rijks-Academie.

PRIJSVRAGEN VAN DE VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP".

Van het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam ontvingen wij het rapport van de jury inzake de drie prijsvragen in 1923 door deze vereeniging uitgeschreven.

De Jury bestond uit de Heeren A. J. Kropholler, Wassenaar; Ir. M. P. J. H. Klijnen, den Haag; Alb. Otten, Rotterdam; A. Stahlie, Schiedam en J. Doets Johzn., Interieur-Arch., Rotterdam.

Aan het rapport, waarin alle inzendingen afzonderlijk beoordeeld zijn, ontleenen wij het volgende:

Het was de jury in de eerste plaats een genoegen, te mogen constateeren, dat van de belangstelling, waarin de Prijsvragen van „Bouwkunst en Vriendschap" zich sedert jaren mogen verheugen, ook deze maal wederom in ruime mate is blijk gegeven.

Het groote aantal ingezonden ontwerpen, zoowel als de goede hoedanigheden van de meeste daarvan, zijn een sprekende getuigenis, dat velen onder de jongere bouwkundigen gaarne gebruik

maken van de gelegenheid, hun door deze Studieprijsvragen geboden, om hunne krachten te wijden aan een opgave, welke niet al te zeer beperkt is door eischen van economie e.d. en waarin zij zich, naar de mate hunner talenten, ten volle kunnen uitleven.

En, al kan niet ontkend worden, dat bij enkele inzendingen deze vrijheid is geworden tot een ongebondenheid, waarbij de eischen der practijk werden opgeofferd aan de zucht naar decoratief effect, zoo getuigt toch het meerendeel van ernstige studie. Een woord van lof voor de deelnemers in het algemeen, is dan ook, mede met het oog op het knappe teekenwerk, dat verschillende inzendingen te zien geven, zeker op zijn plaats.

A. Eerste prijsvraag. Gebouw voor Haven- en Loodsdienst. (37 inzendingen).

Waar de onderhavige prijsvragen studieprijsvragen zijn, meende de Jury in de eerste plaats aandacht te mogen schenken aan de richting, waarin in het algemeen de ontwerpers de architectonische oplossing van het gegeven onderwerp hadden gezocht; alzoo in hoeverre zij zich hadden weten te ontworstelen aan de minderwaardige invloeden der 19de-eeuwsche stijlverwarring en stijlloosheid; in hoeverre zij hadden teruggegrepen op oudere Hollandsche tradities en deze op oorspronkelijke wijze hadden weten te verwerken; in hoeverre voorts hun arbeid bleek te zijn beïnvloed door binnen- of buitenlandsche richtingen en bouwmeesters.

Het bleek der jury, dat de meeste inzenders zich hebben weten vrij te maken van de dorre stijlloosheid der 19de eeuw. Van een zich op talentvolle wijze aansluiten aan de oudere bouwkunst onzes lands, geeft de prijsvraag weinig noemenswaardige resultaten te zien. Zooveel te meer van den invloed, die ten onzent uitgaat van bouwmeesters der nieuwe wereld (in het bijzonder van Frank Lloyd Wright), terwijl ook het z.g. kubisme blijkt school te maken.

Bij geen van de hier bedoelde inzenders kan men spreken van groote en sterke oorspronkelijkheid, het teekenwerk echter mag in vele gevallen uitnemend genoemd worden. De zwakke zijde van het hier bedoelde werk is de wijze, waarop de meeste inzenders zich hebben tevreden gesteld bij het aangeven van de manier, waarop het materiaal is toegepast. Inzonderheid heeft de toepassing van ons landmateriaal bij uitnemendheid, de baksteen, weinig inzenders geinspireerd tot in dit materiaal zuiver gedachte ontwerpen. Vele inzendingen maken den indruk, in beton ontworpen te zijn.

Bij vele inzendingen is de invloed van Lloyd Wright te bespeuren. De vraag mag worden gesteld of de sterk schaduw gevende luifels, langs de geheele gebouwen aangebracht, zooals die op de ontwerpen van Lloyd Wright voorkomen, in ons klimaat wel evenzoo gemotiveerd zijn als in dat, waarvoor Lloyd Wright ze ontwierp.

De invloed van verschillende moderne stroomingen, afkomstig van onze Oostelijke naburen, is eveneens in vele inzendingen duidelijk waarneembaar. De gezamenlijke karakteristiek van deze uitingen is een toegeven aan fantastische inspiratie en een zich wel wat al te weinig bekommeren om de economische consequenties daarvan, voor den bouwheer, terwijl de ontwerpers zich dikwijls tevreden stellen met effecten op het papier, die in de uitvoering niet of nauwelijks over te brengen zijn. Onder deze categorie vond men veelal de knapste teekenaars.

Een belangrijk deel der inzenders heeft een, men zou kunnen zeggen, kubistische opvatting gevolgd; heeft getracht naar het concipieeren van een gebouw, waarvan de verschillende ruimten ieder op verschillende hoogte plat afgedekt zijn, waardoor het gebouw in hoofdzaak den vorm verkrijgt van aaneengesloten, veelal langwerpig vierkante massa's. Deze opvatting is te verdedigen in zoover de platte afdekking te verdedigen is en de verschillende deelen van een gebouw niet alle even hoog behoeven te worden opgetrokken; zij leent zich ongetwijfeld tot het scheppen van markante hoofdvormen, waarbij de groote moeilijkheid voor den ontwerper wel hierin bestaat, dat bij het te bereiden effect de practische bestemming, noch de constructie van het gebouw in het gedrang mogen komen.

Ten slotte moet nog worden opgemerkt, dat de moeilijkheden, welke de ligging zoowel als de eigenaardige vorm van het terrein met zich brachten, door slechts enkele deelnemers op juiste en karakteristieke wijze zijn opgelost; een groot deel der inzendingen — en daaronder op zichzelf heel verdienstelijke — gaven in dit opzicht blijk van weinig juist begrip.

Na verschillende schiftingen, waarbij terzijde werden gelegd die inzendingen, welke in elk geval niet voor een bekroning in aanmerking konden komen, bleven tenslotte over de motto's

Styx, Kompas, Hero, Aan de Rivier, Navigatie, Wapens van Rotterdam en Amsterdam, Zwart op Wit, Vuurpijl, Een en Steenen baak.

Na nauwkeurige bestudeering van dit tiental ontwerpen meent de jury aan het Bestuur te moeten voorstellen de bekroningen toe te kennen als volgt:

Motto's Wapens van Rotterdam en Amsterdam en Styx, elk een ged. 1e Prijs, zijnde Zilveren Medaille en *f* 100.—.

Motto Zwart op Wit, 2e Prijs, zijnde Bronzen Medaille en *f* 100.— .

Motto Kompas, 3e Prijs, zijnde Eervolle Vermelding en *f* 50.—,

terwijl zij, met het oog op de zeer goede hoedanigheden van de overblijvende zes inzendingen, zijnde de Motto's Hero, Aan de Rivier, Navigatie, Vuurpijl, Een en Steenen baak, het Bestuur in overweging zou willen geven, dezen een eervolle vermelding toe te kennen.

Beoordeelingen der bekroonde ontwerpen:

1. *Wapens van Rotterdam en Amsterdam.* De ligging van het gebouw is heel goed. De planindeeling is beknopt, doch de ruimte voor de trappen is wat klein, terwijl de plaatsing ervan minder gelukkig is. De aansluitende woning is goed geplaatst.

De architectuur, ofschoon conventioneel aandoend en in detail hier en daar wat zwak, geeft een forsch, gesloten beeld van goede massaverdeeling en aantrekkelijk karakter.

Het geheel is tot in kleinigheden bestudeerd en af, terwijl ook de wijze, waarop het teekenwerk verzorgd is, zeer lofwaardig moet genoemd worden.

2. *Styx.* De situatie is, mede door de omsluiting van het voorplein, aan de straatzijde goed opgelost. De volkomen doorgevoerde symmetrie heeft vooral ook daar hare waarde. De plattegronden zijn eenvoudig doch goed van indeeling en groepeering. Alleen de verbinding van de zijgangen met de hall op den beganen grond kon iets eenvoudiger gemaakt worden.

De architectuur is zeer goed van verhoudingen, beschaafd en rustig en de groepeering der massa's weloverwogen. Het geheel is economisch en zonder pretentie.

Het teekenwerk is correct.

3. *Zwart op Wit.* De ligging van het gebouw heeft zekere voordeelen. De planindeeling is goed en vertoont verschillende aardige vondsten, o.a. de colonnade op den beganen grond, doch is voor het doel te monumentaal en bepaaldelijk te weinig economisch. De architectuur geeft in haar stoeren opzet duidelijk blijk van talent van den ontwerper. De gevels zijn goed van verdeeling en verhouding, maar door de diepe terugsprongen te veel verbroken. Het teekenwerk is zeer te loven, vooral ook dat van de vlotte perspectief.

4. *Kompas.* De ontwerper heeft op juiste wijze partij weten te trekken van de eigenaardige vorm en ligging van het terrein, de plaatsing van het hoofdgebouw en de aansluiting met de afzonderlijk geprojecteerde woning, geven een goed geheel. Ook de indeeling der plattegronden is, behoudens enkele details, goed bestudeerd.

De architectuur daarentegen, vooral van de zijgevels, is van aanmerkelijk minder gehalte, ofschoon daarin ook wel goede gedeelten zijn aan te wijzen. De combinatie van platte en schuine afdekkingen heeft geleid tot een minder gelukkig geheel. Het teekenwerk is zeer vlot.

5. *Hero.* De algemeene ligging van het gebouw is verdienstelijk. De plattegronden zijn minder goed bestudeerd, wat te veel bepaald door den uiterlijken vorm en daardoor wat gewrongen en minder overzichtelijk geworden. De trap is slecht verlicht en de directe toegang van buiten tot de loodsenwachtkamer wel bezwaarlijk.

De gevels vormen een aantrekkelijk geheel van goede decoratieve werking, doch van een te weinig constructief karakter.

Het geheel getuigt van fantasie en van een vaardige hand.

De teekeningen van de doorsneden zijn wel wat te oppervlakkig behandeld.

6. *Aan de Rivier.* De situatie zoowel als de plannen zijn heel goed. De toegangen zijn goed gelegen en de verschillende ruimten eenvoudig en goed gegroepeerd. De architectuur is in algemeene groepeering niet onverdienstelijk doch in details wat geforceerd en hier en daar weinig rekening houdend met practische eischen (balconborstwering 1.20 M. hoog).

Het teekenwerk is goed.

7. *Navigatie.* De algemeene opzet is heel goed. De planindeeling heeft eveneens wel verdienste. De architectuur, hoewel niet onzakelijk, is echter al te zeer verbrokkeld, hetgeen vooral op de, overigens vlot geteekende, perspectief tot uiting komt. Ook is er een disharmonie tusschen den toren en de overige bouwmassa's, terwijl enkele ramen minder mooi van vorm zijn. Het teekenwerk is heel goed.

8. *Vuurpijl.* De plaatsing van het gebouw is, ofschoon niet in alle opzichten gelukkig, door den uit het water oprijzenden toren, wel karakteristiek. De plattegronden zijn beknopt, doch minder goed van indeeling; met name de plaatsing en vorm der trappen is onvoldoende. De monumentale trap in den toren gaat niet vanaf den beganen grond op, is vandaar slechts bereikbaar van uit de loodsenwachtkamer door een kleine draaitrap en vormt ook op zichzelf geen goede verbinding in het gebouw. De verlichting der loodsenwachtkamer is onvoldoende. Het plan wordt geheel beheerscht door het streven naar een effectvollen opbouw, welke zeker niet zonder verdienste is, een aantrekkelijk geheel vormt en vooral vanaf de rivier gezien, een markanten indruk zal maken. Het teekenwerk is zeer vlot en de perspectief verdienstelijk gekleurd.

9. *Een.* De situatie heeft geen bijzondere verdienste. De plattegronden zijn weinig overzichtelijk en te veel bepaald door een streven naar plastische effecten in den opbouw. De toren is slecht ondersteund. De gevels vertoonen een goede raamverdeeling en de geheele architectuur heeft zeer goede hoedanigheden door een zekere afgewogenheid der verschillende gedeelten.

Het teekenwerk is vlot.

10. *Steenen baak.* De algemeene opzet van het plan heeft geleid tot een weinig gelukkigen vorm van plattegrond, op de verdieping, door de terugsprongen nog verergerd. De indeeling der plattegronden is goed door een zekere monumentaliteit, welke met beknoptheid gepaard gaat. De torenondersteuning is te weinig bestudeerd. Ook de opbouw heeft een zekere monumentaliteit, welke echter niet geheel beheerscht is. De opbouw van den toren is in massa wel goed. Het teekenwerk is heel goed. *(Wordt vervolgd).*

PRIJSVRAGEN VAN DE GEMEENTE AMSTERDAM.

De Jury voor de ideeënprijsvraag voor het Rokin zal bestaan uit de Heeren: A. W. Bos, Directeur van Publieke Werken, A. J. Marcusse, Hoofdcommissaris van Politie, T. E. van Putten, Directeur der Gemeentetram, Ir. W. A. de Graaf, Voorzitter der Verkeerscommissie, Dr. H. P. Berlage, Ir. J. Gratama, Ir. A. R. Hulshoff, P. J. de Jongh en J. F. Staal.

De Jury voor de prijsvraag voor de Lantaarns op den Dam uit de Heeren: Prof. Dr. J. Six, Ir. H. R. Hulshoff, E. Kuipers, Jan de Meyer en J. L. M. Lauweriks.

De programma's zullen zoo spoedig mogelijk door de jury's worden opgemaakt.

TIJDSCHRIFTEN EN KALENDERS.

„De Wederopbouw" Jubileumnummer van het Technisch Weekblad „Vraag en Aanbod". Dit nummer, uitgegeven ter gelegenheid van het 25jarig jubileum van „Vraag en Aanbod" is gewijd aan de Reconstructie der hedendaagsche maatschappij. Voor leden van den B.N.A. heeft de uitgever het voor den verminderden prijs van f 0.50 verkrijgbaar gesteld.

Wij ontvingen ter aankondiging:

Van Gendt's Bouwkalender, 54e Jaargang, vermeerderd en omgewerkt door G. J. Tak. Uitgave L. J. Veen.

Aanbestedings- en Bouwkalender, 10e Jaargang, onder redactie van Wouter Bettink. Uitgave Æ. E. Kluwer, Deventer.

Betonkalender 12e Jaargang, door P. W. Scharroo. Uitgave L. J. Veen te Amsterdam.

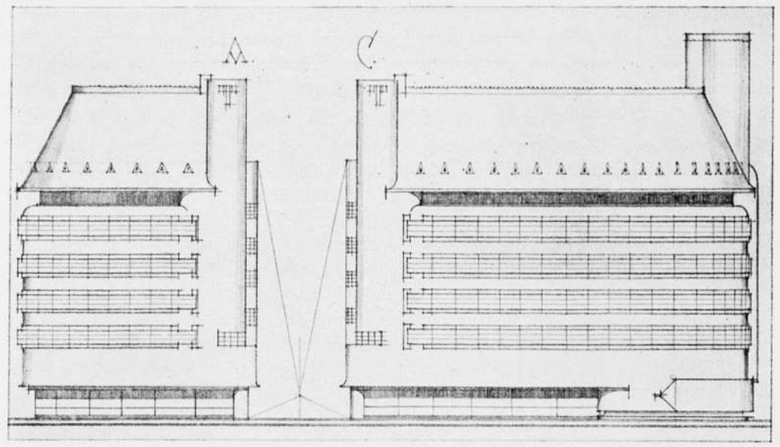

PLEINBEBOUWING. P. L. MARNETTE.

SCHETS VOOR EEN PLEINBEBOUWING.

BIJ EEN PAAR TEEKENINGEN VAN DEN ARCHITECT P. L. MARNETTE.

De hierboven gereproduceerde fantasiën behooren niet tot de architectuur maar tot den stedebouw. Het zijn geen schetsen voor een bank, voor een kroeg of modepaleis, maar voor een pleinbebouwing, een plastischen pleinwand zonder meer. Hoe heeft men gelachen om de constructivistische kunstwerken der Russen? en wie lacht hier?

Zoover is het reeds gekomen; men ontwerpt geen architectuur meer, maar pleinafsluitingen; de gebouwen zijn er voor de pleinen en straten, in plaats van de straten en pleinen voor de gebouwen.

Architecten zijn eigenlijk nooit meer dan gelegenheidsdichters; in den stedebouw viert men feest om den architect zijn verzen te laten zeggen.

De wereld staat op haar kop of — is op zijn minst binnenste buiten gekeerd.

Als ze dan maar altijd zoo wordt voorgedragen als deze fantasieën laat dan de heele stedebouw — o, zee van wee voor de architecten, maar binnenst buiten gekeerd en op zijn kop staan.

D. d'A.

LICHTRECLAMES.

Terecht vestigt Staal in het Bouwkundig Weekblad van 5 Januari j.l. de aandacht op het ietwat belachelijke van een Schoonheids-Commissie die tot heil van het stadsschoon den vorm der letters van lichtreclames in overeenstemming tracht te brengen met hare opvattingen daaromtrent.

Er zijn nog vele andere zaken, zeker van zeer grooten invloed op het stadsbeeld, in een groote stad dikwijls van typisch modern karakter, wien men graag haar vrije verschijning zou laten, omdat de beoordeeling van wat voor het moderne stadsbeeld van waarde is of tot iets waardevols kan uitgroeien, zoo uiterst moeilijk is en niet dus, waarop Staal den nadruk legt, omdat een dergelijke beoordeeling de taak van Schoonheidscommissies te omvangrijk zou maken, zou doen „versoepen".

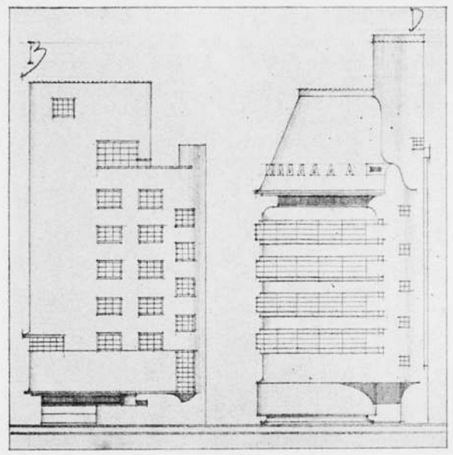

PLEINBEBOUWING. P. L. MARNETTE.

Het lijkt alsof Staal wil waken voor de „waardigheid" van Schoonheidscommissies, waar hij ze aanspoort zich te beperken tot haar eigenlijke taak: de bevordering van bouwkunstige schoonheid. Echter in dezen zin is „waardigheid" zeer betrekkelijk; immers, ook deze taak is zeker voor ieder te zwaar, niet slechts voor een z.g. gemengde Commissie, maar ook voor een deskundige (wat beteekent „deskundigheid" t. o. v. een kunstwerk?) En dan „Bevordering van de bouwkunstige schoonheid!"

Maar het is toch al voldoende opgemerkt, dat het welhaast het noodlot van iedere Schoonheids-Commissie is of eens zal zijn, dat zij het „uitstekende" tegelijk met het uitgesproken slechte brengt op het niveau van het middelmatig gedulde.

En is het niet juist het „uitstekende", dat de bouwkunstige schoonheid niet kan ontberen?

Dan zegt Staal nog:

En bij dag is elke lichtreclame uit eigenaard nu eenmaal als een groot en zichtbaar staketsel, een ontsiering der architectuur. Misschien heeft hij (nog) gelijk.

Alweer; niet alleen de lichtreclame's, nog veel andere nieuwigheden in de moderne stad schijnen het er op aan te leggen „de architectuur" te ontsieren.

Alle zeer „feitelijke" zaken, die zelfs voor „Heemschut" niet op de vlucht zullen slaan.

Een vingerwijzing voor den modernen Architect?

IRS. B. BIJVOET EN J. DUIKER.

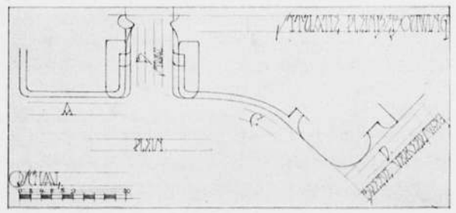

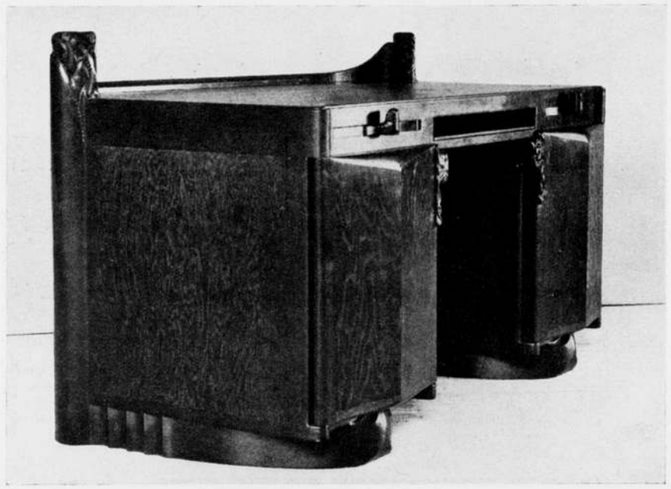

EIKENHOUTEN SCHRIJFBUREAU. HILDO KROP.

MEUBELEN VAN HILDO KROP.

Van den beeldhouwer Hildo Krop reproduceeren wij hier twee bureaux, het eene ontworpen in 1920 en uitgevoerd in eikenhout, het andere van het jaar 1921 in mahoniehout. Niet alleen aan het steekwerk, maar ook aan den geheelen opbouw van deze meubelen proeft men den beeldhouwer. A. B.

SCHOONHEIDSCOMMISSIES II.

De vragen, welke de Redactie van het Bouwkundig Weekblad aan eenige architecten en andere in het wezen der Schoonheidscommissies belangstellende personen heeft voorgelegd, zijn de volgende:

1. Is hooger beroep op de uitspraken van schoonheidscommissies gewenscht? Zoo ja, hoe moet dat hooger beroep georganiseerd zijn?

2. Is het wenschelijk, dat in de instructie voor schoonheidscommissies voorgeschreven staat, dat bij afkeuring van een ontwerp deze afkeuring nauwkeurig gemotiveerd aan den belanghebbende wordt meegedeeld?

3. Is het gewenscht en toelaatbaar, dat de schoonheidscommissies er invloed op uitoefenen, dat architectonische opdrachten in handen van bevoegde krachten geraken? En zoo ja, op welke wijze kunnen en mogen zij dit doen?

4. Hoe dient de verhouding geregeld te worden tusschen de gemeentelijke diensten belast met het ontwerpen van uitbreidings- en bebouwingsplannen eenerzijds en de schoonheidscommissies belast met de keuring van de toekomstige bebouwing anderzijds?

ANTWOORD VAN Dr. J. P. FOCKEMA ANDREA.

1. Deze vraag onderstelt blijkbaar, dat de schoonheidscommissie geen adviezen geeft (aan Burgemeester en Wethouders b.v.), doch *bindende besluiten* neemt. In dit geval zou ik mij een regeling van een hooger beroep denken in dezen geest

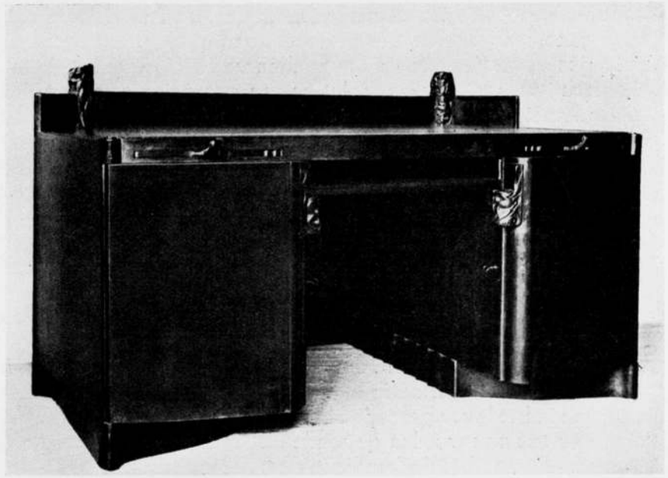

MAHONIEHOUTEN SCHRIJFBUREAU. HILDO KROP.

dat, nadat een subcommissie de eerste uitspraak deed, daarvan in beroep kan worden gekomen bij de Commissie in pleno.

2. De vraag kan ontkennend beantwoord worden m. i. voor die gevallen, waarin de Commissie den ontwerper zóó ver beneden zijn taak acht te staan, dat zij het als verloren moeite beschouwt, hem hare bezwaren nauwkeurig omschreven mede te deelen. In andere gevallen, zoo dikwijls afdoende verbetering van een plan door den ontwerper der Commissie zeer wel mogelijk schijnt, acht ik het mededeelen van een nauwkeurige motiveering der afkeuring wel wenschelijk.

3. Deze vraag zou ik *in het algemeen* bevestigend willen beantwoorden. Maar zoodra men zou willen komen tot het noemen van *bepaalde namen* van bevoegde ontwerpers wordt de zaak een andere; hiertoe moet de Commissie m. i. eerst op verzoek van den ontwerper of diens lastgever overgaan.

4. Er dient bevorderd te worden, dat uitbreidingsplannen of bebouwingsplannen niet worden vastgesteld, alvorens de Schoonheidscommissie den noodigen tijd heeft gehad om van de plannen kennis te nemen en hare opmerkingen te maken; haar advies zou dan openbaar moeten worden gemaakt.

Utrecht, 12 Januari 1924. FOCKEMA ANDREA.

ANTWOORD VAN Dr. H. P. BERLAGE.

In antwoord op de vier vragen betreffende de schoonheidscommissies bericht ik U het volgende.

1. Hooger beroep op de uitspraak van schoonheidscommissies komt mij niet gewenscht voor.

2. Ik vind het niet wenschelijk in de instructie voor schoonheidscommissies voor te schrijven, dat bij afkeuring van een ontwerp deze afkeuring nauwkeurig moet worden omschreven. Men moet daarin zoo algemeen mogelijk blijven. Een mondelinge bespreking der bezwaren leidt waarschijnlijk het gemakkelijkst tot het doel.

3. De schoonheidscommissies kunnen en mogen m. i. alleen door eventueele afkeuring der ingekomen plannen hun invloed doen gelden, dat architektonische opdrachten langzamerhand uitsluitend in handen van bevoegde krachten geraken.

4. Het komt mij wenschelijk voor dat er een geregelde samenwerking plaats vindt tusschen de beide gemeentelijke diensten opdat er, bij een eventueele latere afkeuring van ingekomen bouwplannen, geen meeningsverschillen tusschen deze beide diensten kunnen ontstaan over de oorzaak der afkeuring.

H. P. BERLAGE.

ANTWOORD VAN Ir. G. C. BREMER.

Hooger beroep lijkt mij in het algemeen gewenscht, maar het gebruik maken van het recht moet beperkt worden.

Zoolang de schoonheidscommissies door het gemeentebestuur worden benoemd en feitelijk bij de gratie van dat bestuur bestaan, zal er altijd hooger beroep gevonden kunnen worden bij den Raad, geen gemeenteraad zal zich het recht laten ontnemen in hoogste instantie te beslissen over het oordeel van eene commissie, die hij zelf in het leven geroepen heeft. Het beste wat wij kunnen bereiken is dat de Raad er toe zou worden gevonden eene hoogerberoepcommissie in te stellen, bestaande b.v. uit drie deskundigen en twee raadsleden.

De toestand kan eerst goed worden wanneer de schoonheidscommissies aan het gezag van het gemeentebestuur worden onttrokken, wanneer zij bestaan krachtens eene wet en door het provinciaal bestuur worden benoemd. Dan kan ook in iedere provincie eene hoogerberoepscommissie worden ingesteld. Om te veelvuldig gebruik maken van die commissie te voorkomen zou bij elke afkeuring in hooger beroep een matig recht moeten worden geheven.

Het is niet wenschelijk, dat de redenen van afkeuring nauwkeurig aan den belanghebbende worden medegedeeld.

De schoonheidscommissie kan uit het ontwerp zien of het met enkele veranderingen tot iets goeds kan leiden en of in het algemeen de ontwerper in staat is een goed ontwerp te maken. In deze gevallen kan de reden van afkeuring worden medegedeeld, mondeling overleg heeft daarbij de voorkeur.

In geval het ontwerp niet met enkele aanwijzingen te verbeteren is en de onmacht van den ontwerper toont, moet eenvoudig worden afgekeurd met zoo ruim mogelijk gestelde redenen, c. q. vergezeld van het advies aan den bouwheer om zich te wenden tot een bevoegde kracht.

Handelt de commissie anders dan zal zij daarvan groote moeilijkheden ondervinden, omdat zij het ontwerp telkens weder terug zal krijgen met veranderingen op de genoemde punten en het in den regel toch even onvoldoende zal blijven.

De schoonheidscommissie mag verwijzen naar een bevoegde kracht, echter zonder naam te noemen. Wordt het noemen van een naam gevraagd, dan verwijst zij naar de commissie van advies van den B. N. A.

De gemeentelijke diensten zijn evenzeer verplicht hunne ontwerpen aan de schoonheidscommissie over te leggen als particulieren.

G. C. BREMER.

ANTWOORD VAN C. J. BLAAUW.

Vraag 1. „Hooger beroep" op uitspraken van Schoonheidscommissies maakt deze uitspraken analoog met die van het „recht", terwijl dadelijk voelbaar is, dat deze analogie niet bestaat. Immers de rechtspraak staat op den grondslag van wet en recht, omschreven in zuivere bepaling en het hooger beroep geeft in verschil-

lende „instantie's" gelegenheid tot trapsgewijze zuiveren van de uitspraak, wanneer „partijen" deze in eerste instantie onbevredigend achten.

De Schoonheidscommissie echter is geen rechtsinstelling, doch een college, waaraan de opdracht verstrekt is, een (adviseerend) oordeel uit te spreken over de al of niet toelaatbaarheid van een kunstwerk, zulks op aesthetischen grond. Uitspraken op dit gebied zijn subjectief en ze gronden zich uitsluitend op het gevoel voor schoonheid van den beoordeelaar; ze hebben dan ook uitsluitend de waarde, die we aan dien beoordeelaar kunnen toekennen, waaruit blijkt, dat het voor den opdrachtgever zaak is deze uitspraak alleen aan op dit gebied te betrouwen personen te geven, zooals het geval is bij elke opdracht.

Hier bestaat dus geen „rechtspraak", want nimmer zal men op het gebied van de subjectieve uitspraken het onvoorwaardelijke „rechte" mogen verwachten. Hier verkrijgt het „oordeel" rechtsgeldigheid door het vertrouwen in de zuiverheid van het oordeelend subject.

Over deze subjectieve uitspraken zal steeds strijd ontstaan, doch een hooger beroep is hierin ondenkbaar, omdat daarvan niets anders te verwachten is dan weer een subjectief oordeel, waarbij dan alleen aan den eersten beoordeelaar het vertrouwen in diens oordeel ontzegd zou zijn.

Zou inderdaad een commissie voor „hooger" beroep te vormen zijn, dan zou zulks alleen beteekenen, dat deze commissie meer vertrouwen zou genieten, „hooger" zou moeten staan dan de „gewone" Schoonheidscommissie en het zou absurd zijn de objecten dan niet dadelijk voor die hoogere commissie te brengen.

Neen, wanneer aan een commissie geen vertrouwen meer geschonken kan worden, dan moet ze vervangen worden door een andere en het mag dan te wenschen zijn, dat deze „andere" inderdaad een „hoogere" is. Dit is echter geen hooger beroep.

Als het er echter om gaat de twijfelgevallen er „door" te helpen, dan zou een „lager beroep" hier zijn onzinnigen zin kunnen hebben.

Vraag 2. Of het subjectieve oordeel over een kunstwerk gemotiveerd kan worden is een vraag, die aan een schoonheidscommissie ter beantwoording overgelaten kan worden. Verwerpelijk zou het echter zijn zulks bepaald en voor elk geval van de S. C. te eischen. Zuiver genomen kàn een subjectief oordeel niet gemotiveerd zijn, vooral niet wanneer, wat hier immers vooropstaat, het oordeel afkeurend is. Voor goedkeuren wordt geen motief gevraagd en juist dit zou men, b.v. in den vorm van een gedicht, kunnen geven. Men kan echter van geen secretaris van een S. C. verlangen bij elk afgekeurd project van onkunde de jeremiade, die daarbij behoort, te schrijven. Alleen in twijfelgevallen zal het oordeel schriftelijk gegeven kunnen worden en het zal dan meer dan een motiveering een instrueerend beschouwen moeten zijn en daarmede komt dan uit, hoe belangrijk de taak van den secretaris van een S. C. eigenlijk is. Daarvoor is vereischt iemand met breed technisch en aesthetisch inzicht mèt het vermogen deze inzichten in geschrifte klaar en duidelijk uit te spreken! De toekomstige S. C. worde hierbij zoo'n secretaris toegewenscht!

Vraag 3. Wanneer de S. C. behalve in negatieven (afkeurenden) zin in het belang der gemeenschapskunsten ook nog een meer positieve taak te vervullen zal hebben (en wie zou niet wenschen, dat een S. C. dit belang ook *positief* diende) dan zal vanzelf blijken, dat alleen afkeuren niet voldoende is en zal er zeer zeker de taak te vervullen zijn werken in handen van „bevoegde" krachten te brengen. Hoe dit zal moeten gebeuren is niet in twee woorden te zeggen, doch moet door de organisaties overwogen worden en . . . bestuurd!

Vraag 4. Deze vraag bevat zoovele aanzichten, dat een antwoord niet gegeven kan worden zonder alle consequenties uit de vorige vragen en hunne beantwoor-

ding mede in het geding te brengen. Bovendien maakt de uitdrukking: „diensten, belast met het ontwerpen", enz. mij huiverig. Ik heb nog nooit een „dienst" gezien, die een ontwerp maakte.

Men moge mij dus verder hierin excuseeren.

C. J. BLAAUW.

ANTWOORD VAN W. M. DUDOK.

Ad 1. De beantwoording dezer vraag is afhankelijk van onze opvatting van de taak der schoonheidscommissies. Ik meen dat deze taak zich in de gegeven omstandigheden beperken moet tot het weren, c.q. wijzigen, van datgene wat algemeen, d. w. z. door vakgenooten van verschillende richting, als aesthetisch minderwaardig wordt beschouwd. Hooger beroep op de uitspraak lijkt mij in dat geval niet noodig. Vat men de taak evenwel ruimer op, in dien zin nl. dat de schoonheidscommissie ernaar streven moet elk project, door het aangeven van min of meer grondige wijzigingen, te vervormen: op te voeren tot het best bereikbare, dan is de zaak een geheel andere. Hoe weldadig voor de Bouwkunst deze ruime opvatting ook schijne, zij zal zijn een bron voor eindelooze moeilijkheden en conflicten. Ook de meest overtuigde bouwkunstenaar behoort m. i. zoo objectief te blijven, dat hij zijn beoordeeling van anderer werk niet als feillooze critiek beschouwen zal; moeilijk oplosbare meeningsverschillen zullen ontstaan tusschen schoonheidscommissies en becritiseerde architecten niet alleen, maar ook tusschen de leden der schoonheidscommissies onderling. Hooger beroep zou dan ter bevrediging van het rechtvaardigheidsgevoel wenschelijk zijn, en trouwens ook tot voorkoming van het te sterk aan banden leggen van de vrijheid, welke ieder kunstenaar noodig heeft en eischen mag. Hoe dat hooger beroep dan zou moeten worden ingericht is mij echter niet duidelijk. Ik geloof dan ook dat de schoonheidscommissies zich de hierboven geschetste beperking van haar taak dienen op te leggen, waarmede tevens gezegd is dat men zich van de practische beteekenis van deze instelling vooral geen te hoog denkbeeld zal moeten vormen.

Ad 2. Deze wenschelijkheid zie ik niet in: in het algemeen zal de schoonheidscommissie wel, zij het ook in het kort, haar afkeuring motiveeren, maar een bindend voorschrift voor in alle gevallen nauwkeurige omschrijving zou de werkzaamheid der commissie te zeer verzwaren, en m. i. niet in juiste verhouding staan tot het uit schoonheidsoogpunt helaas lage peil van een niet onaanzienlijk deel der inkomende projecten. Van groot belang is uiteraard de samenstelling der schoonheidscommissies: wanneer daarin uitsluitend bevoegde, rechtschapen en nauwgezette deskundigen zitting hebben, dan schenke het gemeentebestuur aan zulk een commissie ook haar volledige vertrouwen en bemoeilijke haar taak niet door onnoodig lastige voorschriften.

Ad. 3. In het algemeen acht ik het juist van zoo groot belang dat de instelling van het instituut schoonheidscommissie althans eenigermate bevordert dat bouwkunstige arbeid aan bevoegde krachten wordt opgedragen, zij het dan ook niet uit juiste waardeering van het daardoor gediende, gewichtige belang, dan toch uit vrees voor afkeuring of moeilijkheden. Hieruit volgt dat ik het niet alleen wenschelijk en toelaatbaar acht dat de schoonheidscommissies er invloed op uitoefenen dat architectonische opdrachten in handen van bevoegde krachten geraken, maar dat ik dit beschouw als een der belangrijkste onderdeelen harer werkzaamheid. Daarbij varen alle partijen wel, — met uitzondering dan van den totaal onbevoegden plannenmaker (die toch zeker geen bescherming mag verwachten van de schoonheidscommissies!); daardoor zijn de belangen van de bouwkunst het beste gediend. Ieder die eenige ervaring heeft als lid eener schoonheidscommissie weet dat een onbevredigend project van een niet bevoegde kracht ook door de meest juist omschreven en rake aanduidingen der commissie nooit tot een goed, meestal ook niet tot een redelijk ontwerp wordt opgevoerd. Grondige verbetering is

alleen te verwachten wanneer het ontwerp aan een bekwaam bouwmeester wordt opgedragen; het ligt dus voor de hand dat de schoonheidscommissies het hoogste succes bereiken door zoo krachtig mogelijk te bevorderen dat architecturale arbeid in daartoe geschikte handen wordt gelegd. Ik geloof echter dat het niet juist zou zijn wanneer daartoe bepaalde architecten door de schoonheidscommissie zouden worden aanbevolen. Dat zou den schijn kunnen wekken van onbillijke bevoorrechting en aan het hooge standpunt dat de commissie behoort in te nemen schade kunnen berokkenen. De commissie zou zich moeten bepalen tot het afkeuren van het project en den bouwaanvrager met aandrang in overweging dienen te geven het ontwerp aan een bevoegde kracht op te dragen; de keuze dient m. i. aan den bouwaanvrager te worden overgelaten. Ik weet wel dat hiertegen ook bezwaren bestaan, maar deze methode lijkt mij nog de minst slechte.

Ad 4. De uitbreidingsplannen en bebouwingsplannen ontworpen door gemeentelijke diensten behooren m. i. evenals andere projecten aan het oordeel van de schoonheidscommissie te worden onderworpen. Het lijkt mij zeer wenschelijk dat de ontwerper van dergelijke plannen die zittingen der schoonheidscommissie bijwoont, waarin bebouwingsplannen worden behandeld, verband houdende met een door hem ontworpen uitbreidingsplan. In hoeverre men kan beïnvloeden dat de bebouwing inderdaad de intenties van het uitbreidingsplan tot haar recht doet komen is een andere kwestie, welke niet in enkele zinnen te behandelen is. Alleen wil ik in dit verband opmerken dat ik het volkomen nutteloos acht dat nog steeds veel te zeer gedetailleerde uitbreidingsplannen worden gemaakt, waarvan in de practijk nooit iets terecht komt.

Mijn beantwoording uwer vragen overlezende, gevoel ik zeer goed dat ik daarin niet zeer bondig en positief ben geweest; ik meen echter dat dit voortspruit uit den aard van het onderwerp. Het geheele instituut der schoonheidscommissies is feitelijk een lapmiddel en lijdt als zoodanig aan halfheid. Men strijdt daarmede slechts betrekkelijk zwak tegen het groote gebrek aan inzicht en tegen de onverschilligheid van het publiek voor architecturale vraagstukken. Met verbazing ziet men als lid van een schoonheidscommissie regelmatig hoe zelfs kapitaalkrachtige menschen belangrijken bouwkunstigen arbeid leggen in totaal onbevoegde handen, en hoe het publiek tegen zichzelf in bescherming genomen moet worden voor de gevolgen van een, ik zou bijna zeggen: „roekelooze", keuze van een architect. Naar mijn meening zou alleen een fundamenteele hervorming van het onderwijs, waarbij waarde wordt gehecht aan de ontwikkeling van het schoonheidsgevoel naast die van het verstand, daarin, tot heil der menschheid, verandering kunnen brengen. Maar daarvan zijn wij zeker nog verre.

W. M. DUDOK.

ANTWOORD VAN Dr. Ir. G. W. VAN HEUKELOM.

In antwoord op uw schrijven d.d. 28 Dec. 1923 heb ik de eer U te berichten, dat de door U gestelde vragen grondige overweging verdienen en daaromtrent zeer veel zou zijn op te merken.

Gebrek aan tijd dwingt mij evenwel mijne meening zeer in 't kort samen te vatten en ik moge mij derhalve veroorloven mij te bepalen tot het volgende:

Vraag 1. Aangezien de samenstelling der schoonheidscommissies niet altijd voldoenden waarborg biedt voor de onaanvechtbaarheid van hare adviezen, komt het mij voor, dat hooger beroep op de uitspraken dier commissies gewenscht is.

Het schijnt mij echter van belang, dat van een recht op beroep slechts in *bijzondere* gevallen gebruik ware te maken, ten einde het gezag van de schoonheids-

commissies niet te verzwakken. Naar mijne meening zou aan het beroep wellicht de vorm van een scheidsrechterlijke uitspraak te geven zijn en het scheidsgerecht ware samen te stellen uit vertegenwoordigers van Gemeente, B. N. A. en den Stedebouwkundigen Raad, volgens nader vast te leggen regelen. Het valt echter te betwijfelen of Gemeenten, waar het hare belangen geldt, in dezen zin medewerking zouden verleenen en de macht van Raad en B. en W. beperkt zouden wenschen te zien. Misschien zou in dergelijke gevallen de uitspraak van scheidsrechters als een niet bindend advies te stellen zijn; de beslissing blijft dan bij de aangewezen autoriteit, waarvan echter verwacht mag worden, dat zij de waarde van het ontvangen advies zal weten te erkennen.

Vraag 2. Bij afkeuring van een ontwerp waren de gronden der afkeuring behoorlijk toegelicht aan te geven.

Vraag 3. M. i. moet de eerste vraag in ontkennenden zin beantwoord worden.

Vraag 4. Naar mijne meening is het noodig, dat de door de Gemeentelijke diensten ontworpen plannen van uitbreiding en bebouwing aan het oordeel van de schoonheidscommissies worden onderworpen en gepoogd wordt door samenwerking het beste resultaat te bereiken.

Het lijkt mij moeilijk de verhouding van bovengenoemde organen verder vast te leggen. Aan de schoonheidscommissies kan bezwaarlijk de macht worden gegeven om de door haar aanbevolen oplossingen voor te schrijven aan de Gemeentelijke diensten. B. en W. in hunne verantwoordelijkheid tegenover den Gemeenteraad, zullen ten slotte hebben te beslissen in welke richting hunne voorstellen geleid moeten worden.

G. W. VAN HEUKELOM.

ANTWOORD VAN P. KRAMER.

Antwoord op vraag 1. Ja.

Een commissie van drie, twee architecten gekozen uit de Schoonheids-Commissie en een architect aan te wijzen door den architect, wiens ontwerp afgekeurd is.

Antwoord op vraag 2. Ja.

Antwoord op vraag 3. Ja.

Bevoegde krachten op eene lijst plaatsen. De vraagstukken in verband met hunne belangrijkheid aan den meest bevoegde toe te kennen.

Antwoord op vraag 4.

Op te dragen aan één architect (part.) of vertrouwen hebben in de gemeentediensten, geen inmenging van de Schoonheids-Commissie, deze dient alleen van advies.

P. KRAMER.

ANTWOORD VAN J. J. P. OUD.

Het volgende moge dienen tot beantwoording Uwer enquête. Het standpunt, dat ik inneem tegenover het in Uw vragen belichaamde probleem, zal U overtuigen van de moeilijkheid, die er voor mij in gelegen is om puntsgewijze op Uw verzoek in te gaan.

Het komt mij voor, dat schoonheidscommissies aan het eind der vorige en aan

het begin dezer eeuw een zeker recht van bestaan hadden ter beteugeling van de vandalismen, die op bouwkunstig gebied bedreven werden. Haar werkzaamheid was dan — voor mij — meer van beteekenis door het beter inzicht, dat zij hielpen verbreiden — door haar leerende strekking ten slotte dus — dan door de kalfatering, welke als gevolg van haar optreden de gevels van sommige bouwwerken ondergingen. De schoonheid is meer gediend door innerlijk besef dan door uiterlijke correctie.

Thans, nu — in 't algemeen gesproken en met voorbehoud voor sommige uithoeken — een zeker architectonisch niveau bereikt is, waarvan de verheffing meer dan de uitbreiding aan de orde is, lijken schoonheidscommissies op grond van haar correctieve beteekenis, vrij overbodig, terwijl de neiging, die zij in den laatsten tijd openbaren om zich ook initiatieve bevoegdheden aan te matigen — vooral ook met het oog op de verdere ontplooiïng van onze bouwkunst — haar zeer bedenkelijke zijde heeft.

Het is goed, dat de gemeentebesturen zich bij verordening rechten voorbehouden ten opzichte van den welstand der te stichten bouwwerken. In het huidig stadium evenwel is deze welstand meer gediend door een daarop gerichte positieve grondpolitiek in samenwerking met centraliseerende [1]) en reguleerende bevoegdheden, dan door den rompslomp van zich overleefd hebbende schoonheidscommissies. In plaats dus van tot instelling van dergelijke instituten over te gaan, zouden de gemeenten, die van goeden wille zijn — en slechts dezulke stellen anders schoonheidscommissies in — nuttiger werk verrichten door tot vaststelling van voorschriften als bovenbedoeld over te gaan en zich tot uitvoering daarvan de hulp te verzekeren van aesthetisch en organisatorisch begaafde krachten en adviseurs, die — het behoeft nauwelijks gezegd — al dan niet ambtenaar kunnen zijn. Dergelijke voorschriften zullen behalve van aesthetischen aard, in welk geval ze hoogte, soort, rangschikking, dichtheid van bebouwing, vóór- en achtergevelrooilijnen, enz. kunnen betreffen, vooral ook van juridischen aard moeten zijn, waarbij — wat de laatste betreft — op te merken is, dat deze veelal boven de invloedssfeer der Gemeenten uit gaan en algemeene regeling zouden eischen. Indien ooit een bouwkunstige enquête van nut kan zijn, zoo zal zij het kunnen zijn, door tot onderwerp te nemen den invloed, dien grondpolitiek en eigendomsrecht op het uiterlijk aspect der bebouwing uitoefenen. De resultaten daarvan zullen niet alleen de gedrochtelijkste feiten aan het licht brengen, maar ook zou een nieuw arbeidsveld tot ontwikkeling der bouwkunst bloot komen, waarin buitengewone mogelijkheden besloten liggen.

Het spreekt van zelf, dat in het voorafgaande de afzonderlijke of vrijstaande gebouwen, welke in het stads- of dorpsbeeld geen domineerende rol spelen, niet vergeten zijn. Ik geloof evenwel, dat men in de tegenwoordige omstandigheden zooveel vertrouwen in de leef- en levenwekkende kracht onzer bouwkunst mag hebben, dat men deze veilig aan zichzelf kan overlaten.

J. J. P. OUD.

ANTWOORD VAN HENRI POLAK.

Ad 1. Het wil mij voorkomen, dat hooger beroep van de uitspraken van schoonheids-commissies wel gewenscht is, voornamelijk wijl de samenstelling van zulke commissies in sommige gemeenten niet altijd zóó is, dat hare uitspraken steeds en onder alle omstandigheden als de hoogste wijsheid en als absoluut onaanvechtbaar aanvaard zouden kunnen worden.

Bovendien geeft de mogelijkheid van hooger beroep den architecten, die hunne

[1]) Wat deze betreft, denk ik o. a. aan de mogelijkheden van combinatie van bouwterreinen, van bouwkapitaal. enz,

ontwerpen aan het oordeel der commissies te onderwerpen hebben, een gevoel van rechtszekerheid, vooral in aesthetisch als in ander opzicht, dat wij thans missen.

Beoordeeling van afgekeurde ontwerpen in hooger beroep zou kunnen geschieden door een centraal college, aan te wijzen door de organisaties van architecten, met dien verstande, dat aan de behandeling steeds deel genomen wordt door één lid der bij het te beoordeelen ontwerp betrokken schoonheids-commissie.

Ad 2. Het komt mij voor, dat deze vraag in bevestigenden zin beantwoord moet worden, en wel omdat in de eerste plaats eene bloote afwijzing voor den door deze getroffen ontwerper stuitend moet zijn, in de tweede plaats eene motiveering van het afkeurende oordeel opvoedende kracht kan hebben, in de derde plaats uit dergelijke gemotiveerde vonnissen openlijk blijken moet, of de betrokken commissie tot oordeelen bevoegd is. Bovendien zal zulke motiveering behandeling van het geval in hooger beroep vergemakkelijken.

Ad 3. Deze vraag zou ik ontkennend willen beantwoorden, hoezeer ik het ook wenschelijk acht, dat opdrachten komen waar zij behooren, en hoezeer ik het ook betreur, dat zoo vele en zoo gewichtige opdrachten gegeven worden aan architecten, wier weten, voelen en kunnen beneden nul is. Maar het beoordeelen, wien een bepaalde opdracht behoort te worden gegeven, is van zoo subjectieven aard, dat het bezwaarlijk toe te vertrouwen is aan colleges, welker samenstelling men niet kent en ook niet altijd beïnvloed kan worden. Bovendien zou de mogelijkheid van bepaalde vormen van nepotisme niet uitgesloten zijn. Misschien zou te overwegen zijn, eene instelling in het leven te roepen als het College van Advies van de V. A. N. K. of het Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst, omdat zulk een college gekozen zou zijn door alle vakgenooten, althans door hunne organisaties, en dus de grootst bereikbare zekerheid betreffende artistieke en moreele objectiviteit verkregen zou worden.

Ad 4. Tusschen de daar bedoelde diensten en commissies behoort zeer nauwe samenwerking te bestaan, zóó dat uitbreidings- en bebouwings-plannen van den allereersten aanvang af door deze gezamenlijk ontworpen en overwogen worden, waarbij, in geval van belangrijke meeningsverschillen, het laatste woord aan de schoonheids-commissie behoort te zijn. Deze toch kan haar taak niet naar behooren vervullen, indien zij niet even groote jurisdictie heeft over gemeentelijke als over particuliere bouwplannen. Dit klemt te meer, waar, bij eene juiste opvatting, het verband tusschen uitbreidingsplan en bebouwing zoo innig is, dat goede oplossing geacht moet worden onmogelijk te zijn zonder de genoemde samenwerking, terwijl daarbij het aesthetische element, belichaamd in de schoonheidscommissie in het uiterste geval beslissen moet boven het technische.

HENRI POLAK.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 5. 2 FEBRUARI 1924. INHOUD: Verslag van de Vergadering van het Bestuur van den B. N. A. met de Kringen op Woensdag 19 December 1923. — Prijsvraag van de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap", uitgeschreven in 1923. (Vervolg van het Jury-rapport). — Schoonheidscommissies III. — Verblijdend bericht. — Ontvangen Tijdschriften, door J. P. Mieras.

VERSLAG VAN DE VERGADERING VAN HET BESTUUR VAN DEN B. N. A. MET DE KRINGEN OP WOENSDAG 19 DECEMBER 1923.

Aanwezig waren de h.h.: P. G. Buskens, Ir. A. R. Hulshoff, E. J. Kuipers, Ir. W. P. C. Knuttel, Jan Wils, leden van het Bestuur, en de heeren Maurits Plate en Ir. J. B. van Loghem, (Kring Haarlem), A. J. v. d. Sandt (Kring Maastricht), C. N. van Goor (Kring Rotterdam), L. H. E. v. Hylckama Vlieg (Kring Leeuwarden), M. Meyerink (Kring Zwolle), L. J. P. Kooken (Kring Eindhoven), J. N. Munnik (Kring Den Haag) en J. W. F. Hartkamp (Kring Amsterdam).

Aangezien op deze vergadering verschillende onderwerpen en zaken werden besproken, zonder bepaalden samenhang, zullen deze hier in volgorde worden genoteerd:

1°. Werd naar aanleiding van de mededeeling over het fonds tot aankoop van de teekeningen van wijlen M. de Klerk, waarover inmiddels een circulaire bij de leden rondgezonden is, gewezen op een leemte in den B. N. A., en werd door den heer Meyerink aangedrongen een gemeenschappelijke verzekering om zulke lasten te dragen, onder de oogen te zien.

2°. Naar aanleiding van het feit dat bijv. te Rotterdam altijd minder leden dan $^1/_3$ van het Kringaantal ter vergadering aanwezig was, waardoor feitelijk nooit reglementair wettige besluiten konden worden genomen, werd gevraagd door den heer v. Goor herziening van art. 6 § 28 van het Huish. Regl. te overwegen.

3°. Verzocht werd in het Bouwkundig Weekblad op te nemen de uitspraken der Geschillencommissie.

Medegedeeld werd, dat de Secretaris der Geschillencommissie jaarlijks een verslag zal uitbrengen; afgewacht zal moeten worden of dit verslag, evenals dat van den Raad van arbitrages een resumé zal geven van de verschillende aanhangig gemaakte geschillen.

4°. Aangedrongen werd de regeling tusschen de bouwondernemers en de architecten nader te bestudeeren en daarvoor een werkprogramma commissie te benoemen. Het Bestuur zegde toe daaromtrent met een voorstel aan de ledenvergadering te zullen komen.

5°. Besproken werd de bevordering van de aangifte tot het lidmaatschap door de Kringen. Het algemeen gevoelen was echter, dat zoo min mogelijk en dan nog zeer voorzichtig in die richting iets gedaan kon worden.

6°. De heer Hylckama pleitte voor een bepaalde volgorde der rubrieken in het Bouwkundig Weekblad. De redacteur meende, dat er al een zekere volgorde vanzelf is ontstaan, en kon, wegens de moeilijkheden aan het gebonden zijn aan een bepaalde volgorde verbonden, toepassing van het systeem niet toezeggen.

7°. Het werd wenschelijk geacht, dat de secretarissen der Kringen goed de off. berichten in

het B. W. zouden lezen, zoowel voor zich persoonlijk als q.q. Voor deze ambtelijke bezigheid zal hun een apart exemplaar worden toegezonden.

8°. Ir. J. B. van Loghem heeft opgemerkt, dat de aanslag van architecten in de forenzenbelasting kan afhangen van de redactie van sommige bepalingen in het bestek. Besloten werd een jurist hierover een artikel te laten schrijven in het B. W.

9°. De heer Meyerink drong aan op meer publiciteit van hetgeen de B. N. A. doet in de pers, op het meer naar voren brengen van hetgeen de architect doet. In de provincie heerschen daaromtrent eigenaardige begrippen. Zoo bijv. worden voor de gemeentelijke uitbreidingsplannen wel de inspecteurs v. d. volksgezondheid gehoord, maar geen architecten.

Ook wenscht de heer Meyerink bevordering van het aesthetisch element bij het ambachtsonderwijs.

10°. Naar aanleiding van een mededeeling van Ir. J. B. v. Loghem, dat B. en W. van Haarlem het uitbreidingsplan niet publiceeren, zal aan den Raad daarover worden geadresseerd en overwogen zal worden de publicatie der uitbreidingsplannen bij alle gemeenten aan te bevelen.

11°. De wenschelijkheid werd uitgesproken dat in de openbare lichamen meer architecten moeten zitting nemen.

12°. Besproken werd de stemming door middel van afvaardiging. Besloten werd deze methode nog eerst eenigen tijd te laten doorwerken.

13°. Aan den gevel van het Bureau van den B. N. A. moet een bord komen, hetgeen geen moeilijk geval is.

PRIJSVRAAG VAN DE VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP", UITGESCHREVEN IN 1923.

(Vervolg van het jury-rapport).

B. Tweede Prijsvraag. Brug over een Stadssingel. 25 inzendingen.

Algemeene Toelichting: Hetgeen in de toelichting bij de 1ste prijsvraag gezegd is, geldt ook vrijwel voor deze ontwerpen.

De beide materialen, beton en baksteen, die voor dit ontwerp zeer geschikt zijn, waren in verschillende ontwerpen goed opgelost.

Beoordeeling der bekroonde ontwerpen:

1. *Beton. (Brug met leeuwen)* (1e prijs). Het karakter van beton is in de brug goed uitgedrukt. Het geheel is eenvoudig en rustig van opzet. Hierin is ook goed tot uitdrukking gekomen het verschil in karakters der beide oevers. Het detail is van weinig beteekenis.

2. *Studio.* (2e prijs). De gesloten baksteenwand vertoont een behoorlijke eenheid en geeft een rustig effect in het stadsbeeld.

De lantaarn is gunstig in het geheel opgelost, doch het kettingmotief in de stijlen doet zwak aan.

3. *Corry.* (eervolle vermelding). Het ontwerp is van een gewilde naïveteit, hoewel het aardige vondsten heeft. De zeer goede perspectief-schetsen geven een duidelijk beeld van de onderdeelen.

4. *Koppelpoort.* (eervolle vermelding) Het ontwerp is eenvoudig, gesloten van hoofdvorm, en vertoont in hoofdvorm een goed type. De onderlijn is echter niet karakteristiek. Opvatting en teekening van het beeld getuigen van eene algemeene misvatting.

5. *Oeververbinding.* (eervolle vermelding). De doorgang aan den zijkant te projecteeren is gezocht en niet gewenscht. Het geheel is zeer fantastisch en toch streng gehouden. Het teekenwerk is uitstekend.

Derde Prijsvraag. Garderobekasten en Kleedkamer. 8 inzendingen.

Algemeene Opmerkingen:

Bij de ingekomen ontwerpen waren in het algemeen twee stroomingen te onderkennen:

1e: Een decoratieve;

2e: Een meer zakelijke oplossing.

De Jury heeft aan geen van beide stroomingen de voorkeur gegeven, doch zich laten leiden door de gedachten dat kasten en wand architectonisch moesten worden opgelost en moesten uitdrukken het karakter van Kleedkamer. *(Wordt vervolgd.)*

SCHOONHEIDSCOMMISSIES III.

VERVOLG VAN DE ONTVANGEN ANTWOORDEN OP DE VRAGEN, WELKE ZIJN AFGEDRUKT OP PAG. 44 VAN HET VORIGE NUMMER.

ANTWOORD VAN R. C. MAUVE.

De beantwoording der vragen betreffende de organisatie en werkwijze der S. C., en in verband daarmede een kleine uitweiding!

Hoe komt het, dat in de laatste jaren Schoonheidstoezicht is gekomen?

Omdat de overheidsbemoeiïng met den bouw, redelijkerwijs niet halverwege kan ophouden. Alles wat toezicht vereischt of vraagt, betreffende stadsuitbreiding, bebouwing en bewoning zal gaandeweg onder toezicht van het Gemeentebestuur komen het eene vroeger, het andere later; evenals de constructie, de hygiëne, het verkeer, de „hinder", zoo ook de „welstand". Willekeurig of om bepaalde, tijdelijke redenen kan het dit toezicht nalaten of stopzetten, maar *redelijkerwijs* moet het den een of anderen tijd er toe komen, of er op terugkomen: *omdat de architectuur vast zit aan den bouw.* Dit is m. i. de betrekkelijk hechte grondslag van het Schoonheidstoezicht, *betrekkelijk*, omdat het rechtsbewustzijn der bevolking op dit punt nog weinig ontwikkeld is en zij nog niet warm loopt voor „welstand". In dat opzicht is „de hinder" er beter aan toe.

De Schoonheidscommissies zijn de adviseurs van B. en W. en den Raad. Wat zij niet zijn is: instrument in dienst van de artistieke bedoelingen van een groep aesthetici, al zijn die bedoelingen nog zoo mooi en aantrekkelijk.

Niet B. N. A., maar B. en W. houdt toezicht!

Ik leg hier zoo den nadruk op, omdat ik geloof, dat er een strooming onder ons is die meer ridderlijk dan redelijk, linea recta op *haar* doel wil afgaan. Ik geloof, dat dezulken meer kwaad dan goed zullen brouwen. Onwillens en onwetens zullen zij het Recht negeeren. Afgezien ervan, dat dit niet fraai is, zullen zij de *gerechtvaardigde* oppositie van de benadeelden opwekken — en het daartegen afleggen — verdwijnen of hunnen invloed verliezen.

Uit de opstelling van Uwe vragen meen ik — ik kan mij vergissen — een zekeren invloed van gezegde strooming te bespeuren. Immers het is alleen de vraag hoe het hooger beroep moet worden georganiseerd en niet of er al of niet hooger beroep moet wezen. Natuurlijk moet het er wezen: ieder burger heeft het recht op zoo groot mogelijke zekerheid dat hij niet willekeurig benadeeld wordt. Laten wij toch bedenken, dat een S. C. macht heeft over groote belangen zonder gebonden te zijn aan eenig voorschrift, oordeelend in korten tijd, afhankelijk van eigen stemming!

Maar niet alleen voor den burger, ook voor de S. C. zelf is het hooger beroep een wenschelijke instelling. Bij belangrijke bouwplannen is het haar zeer dienstig, dat zij de verantwoordelijkheid voor een afwijzend advies aan anderen kan overdragen.

Maar nu de wijze waarop! Voorshands zou ik haar als volgt willen stipuleeren.

a. Een deel der S. C. beoordeelt een bouwplan. Hetzij zooals in den Haag waar de S. C. onderverdeeld is in 3 subcommissies die ieder een deel der bouwplannen ter beoordeeling krijgen, hetzij zooals in Amsterdam waar, naar ik meen, een gedeputeerde commissie het loopende werk verricht.

Een afwijzend, steeds gemotiveerd advies wordt aan B. en W. verzonden, nadat de betrokkene in de gelegenheid is gesteld door de Commissie gehoord te worden.

b. De betrokkene kan in beroep gaan bij B. en W., die het ontwerp ter advies voorlegt aan de commissie in pleno, zonder de vorige beoordeelaars. Het nieuwe advies wordt gemotiveerd.

c. Voor belangrijke gevallen kan de betrokkene daarna in hooger beroep gaan bij den Raad, die het ontwerp ter beoordeeling voorlegt aan een commissie, bestaande uit twee vooraanstaande architecten, voor het leven gekozen, één aangewezen door den B.N.A., één door B. en W. Voor ieder onderzoek kunnen zij een derde naar hunne keuze assumeeren.

Deze commissie onderzoekt de *juistheid der motiveering van de afwijzende adviezen*. Zij betuigt in haar rapport instemming met de juist bevonden motiveering, loochent de eventueel onware en heeft de bevoegdheid om de zwakke argumenten te verbeteren en aan te vullen.

Zij ontvangt honorarium voor hare adviezen ten laste van den aanvrager.

De motiveering der adviezen komt mij voor niet alleen goed te zijn voor de rechtszekerheid van den betrokkene, maar ook voor de positie van de S. C. zelf.

Van groot belang zal het steeds zijn, dat door tactisch optreden het beroep wordt vermeden; in hoofdzaak zal dit het werk zijn van den dagelijkschen vertegenwoordiger van de S. C. die het onderzoek der plannen voorbereidt en van de resultaten van het onderzoek mededeeling doet.

Dit sluit aan bij Uwe tweede vraag, of aan den betrokkene de argumenten van een afwijzend advies moeten worden medegedeeld.

Een vriend, wien ik die vraag liet lezen, antwoordde mij op slag, dat dat beleefdheidshalve, al het minste was, wat je voor den patient kan doen!

Daar sluit ik mij bij aan! ik zou zelfs zeggen: probeer ze hem zoo mogelijk begrijpelijk te maken.

Zoo ook vóór de behandeling bij de S. C. als een ontwerp niet deugt.

Laat de vertegenwoordiger der S. C. dan beslist naar een bevoegde kracht verwijzen — maar zóó, dat de man het begrijpt en niet dat hij het gevoel krijgt met potentaten te doen te hebben.

En als die man nu niet weet of voorwendt niet te weten, naar wie te gaan? . . . . dan mag je niets zeggen. De schijn dat de S. C. belang heeft bij een aanbeveling, moet absoluut vermeden worden.

En zoo komen wij bij Uw derde vraag: hoe daarin te voorzien.

Aan 5 voorwaarden zou men persé moeten voldoen.

1o. De aanbeveling der bevoegde architecten moet geheel buiten de S. C. om geschieden.
2o. Iedere bevoegde architect, al of niet lid van een architectenbond, moet gelijkelijk in aanmerking komen voor aanbeveling.
3o. Het instituut voor de aanbeveling moet gesanctioneerd worden door de gemeentelijke overheid.
4o. Het instituut moet in de gemeente van de S. C. gevestigd zijn.
5o. Het moet coulant en snel werken en mag financieel geen beletsel zijn voor den bouwer.

Indertijd heeft Penaat het instituut voor Sier- en Nijverheidskunst opgericht, dat in den Haag zijn zetel heeft Zwarteweg 64. Het is gesubsidieerd door Rijk en Gemeente, is alzoo een officieus erkend instituut.

Naar dit instituut heeft de Haagsche S. C. verscheidene malen met succes verwezen om advies, bij aanvragen voor lichtbakken, reclameborden e. d. De Directeur van het instituut neemt het aanzoek in ontvangst en legt het een commissie voor die een geschikt ontwerper aanwijst.

Nu is het wellicht mogelijk met dit of een dergelijk instituut samen te werken, met dien verstande dat er naast een commissie van b.v. drie architecten wordt ingesteld, waarvan één door den B.N.A. één door B. en W. en één door de beide gekozenen wordt aangewezen.

De directie van het instituut, die dagelijks aanwezig is kan op gelijke wijze als bij de lichtbakken, de bouwaanvragen in ontvangst nemen en de commissie aan-

schrijven de aanvrage te behandelen. Daarmede zou weinig tijd gemoeid zijn. De commissie zou goed op de hoogte moeten zijn van de qualiteiten en bijzondere bekwaamheden der plaatselijke architecten vooral niet te vergeten de aankomende krachten en zou tevens kunnen zorgen, dat de opdrachten min of meer gelijkelijk werden verdeeld.

De onkosten zouden niet groot behoeven te zijn en ten laste komen van den aanvrager en van den aanbevolen architect.

Ieder jaar zou een lid moeten aftreden, zonder vooreerst herkozen te kunnen worden.

De beteekenis voor het schoonheidstoezicht van een dergelijk instituut wanneer het goed werkt ligt voor de hand: het zou een reuzen stap zijn naar het einddoel, n.l. de bouw in handen van bekwame architecten.

Dit moet a fortiori de leus zijn van het schoonheidstoezicht uitoefenende college van B. en W., d.w.z. dat zij zorg draagt, dat werkelijk bekwame architecten in de verschillende gemeentediensten als ontwerpers worden aangesteld.

En dit is m.i. in principe het antwoord op Uw vierde vraag.

De S.C. kan als aesthetisch adviseur, het gemeentebestuur attent maken op eventueele gebreken in die richting; kan aandringen op het aanstellen van betere ontwerpers wanneer dat noodig is, kan met het overwicht dat zij heeft — of moet hebben — van aesthetisch deskundige, zorgen dat genoemde verbetering er komt.

Maar daarmede is de grens van hare bemoeiïng m.i. gegeven.

Voor bebouwingsplannen zullen B. en W. advies aan de S. C. kunnen vragen — reeds bij het voorloopig ontwerp, want bij de uitvoering zouden zij toch door de S.C. beoordeeld worden, krachtens het welstandsartikel van de Bouw- en Woonverordening.

De uitbreidingsplannen echter zouden m.i. niet door de S.C. moeten beoordeeld worden, om de eenvoudige reden, dat daar meer voor vereischt wordt dan het onderzoek, waartoe de S.C. door hare werkwijze in staat is.

De eenige waarborg voor goede uitbreidingsplannen is de bekwaamheid van den ontwerper.

R C. MAUVE.

ANTWOORD VAN JAN DE MEIJER.

Voor tot de beantwoording der, door het „Bouwkundig Weekblad" gestelde, meer op bepaalde punten toegespitste vragen over te gaan, lijkt het mij wenschelijk het algemeen standpunt van een Schoonheidscommissie te bepalen.

Elke Schoonheidscommissie (daaronder ook te verstaan: „Commissie voor het Stadsschoon") is een lapmiddel. Haar bestaan toont ten duidelijkste aan de misstanden, welke er in ons vak heerschen. De ongelukkige, uit gebrek aan doorzicht geboren, scheiding in „techniek" en „kunst", hebben hen, die de bouwkunst niet doorvoelen als een geestelijken factor, doch als iets, dat wel alleen materieel kan worden behandeld, in den waan gebracht de functie van architect evengoed op zich te kunnen nemen. Zij meenen, dat de doeltreffendheid der bouwwerken wordt beperkt tot de stoffelijke nuttigheid, en vergeten, dat de ware doeltreffendheid ook van geestelijken aard is.

Deze ambachtelijke bouwers (die zich den naam van „architecten" onverhinderd kunnen toeeigenen) moeten niet uit het vak worden gestooten. In een praktisch kunstvak, als de bouwkunst is, is iedere graad van begaafdheid — van ambacht tot kunst — noodig en kan tot zijn recht en volle ontplooiïng komen, indien hij slechts in het verband zijn juiste plaats inneemt.

Onze vakorganisatie is nog pas in het begin van haar ontwikkeling. Zoodra zij in staat is haar leden te groepeeren om naar hun vermogen aan een bepaald deel der taak van den hoofdleider van een bouwwerk mede te werken — die hoofdleider moet dan ook werkelijk de ware man op de ware plaats zijn — kan het zoo goed

als niet meer voorkomen, dat, zooals hier in Amsterdam, 75% van de „ontwerpers" onbevoegden zijn.

Om dit euvel te bestrijden is de Schoonheidscommissie en de Commissie voor het Stadsschoon ingesteld. Het is een dwaze gedachte te denken, dat dezen de plaats van de vakorganisatie kunnen innemen. Zij kunnen slechts indirect werken. Alleen grovelijk zuiveren door het leelijke, het ondoeltreffende te weren. Schoonheid te decreteeren valt buiten haar macht. Want als lichaam, samengesteld uit vele bekwamen van goeden wille, doch van verschillenden aanleg en temperament, kan zij nooit de, in wezen aristocratisch-autocratische eenheid verkrijgen, noodig voor het ware scheppen. Hierbij is te gedenken de typeerende uitspraak: „L'art est l'éternité vue à travers un tempérament", en het temperament is de kleur van het individu.

Het eerste deel der taak van een Schoonheidscommissie is: te schiften. Totaal onbevoegden moeten worden vervangen door hen, van wie men redelijk mag verwachten, dat zij hun opdracht ten uitvoer kunnen brengen. Zij, die bij de eerste indiening van hun ontwerp van 't laatste blijk geven, moeten worden vrij gelaten.

Daartusschenin is een categorie, welke, ofschoon zwak in hun ontwerpen, door enkele algemeene wenken, de karakteristieken der bouwkunst betreffende, in den haak kunnen worden gebracht. Kunst wordt daardoor niet geschapen, hoogstens een bevredigend resultaat. Nogmaals gezegd: gaaf werk ontstaat slechts uit den greep van een persoonlijkheid.

Dit adviseerend optreden (dat nooit het karakter van „Bauberatung" mag aannemen) is het tweede deel en het moeilijkste deel der taak.

Wat nu de detailvragen betreft het volgende:

1. „Is hooger beroep op de uitspraken van schoonheidscommissies gewenscht?" Ja.

1a. „Hoe moet dat hooger beroep zijn georganiseerd?" In de commissie zelf. Waar het toekomstige werk zeer uitgebreid zal zijn, zal de Commissie zich moeten splitsen in sub-commissiën, waarboven als een soort Dagelijksch Bestuur een driemanschap staat. In bijzondere gevallen vergadert de commissie in pleno. Dit driemanschap zal moeten bestaan uit hoogstaande architectfiguren, van wie men mag verwachten, dat zij een breeden kijk op de architectuuruitingen hebben. Zij vormen tevens den Raad van beroep.

2. „Is het wenschelijk, dat in de instructie voor schoonheids-commissiën staat voorgeschreven, dat bij afkeuring van een ontwerp deze afkeuring nauwkeurig gemotiveerd aan den belanghebbende wordt medegedeeld?" Evenmin als het ontwerpen in een receptenboek kan worden vastgelegd, is het mogelijk de gebreken van een ontwerp nauwkeurig aan te wijzen en te motiveeren. Suggestieve aanduidingen kunnen alleen worden gegeven. In de instructie zal dus moeten staan: „de gebreken van het ontwerp zoo juist gericht mogelijk aan te duiden".

3. „Is het gewenscht en toelaatbaar, dat de schoonheidscommissiën er invloed op uitoefenen, dat architectonische opdrachten in handen van bevoegde krachten geraken?" Ja.

3a. Op welke wijze kunnen en mogen zij dit doen?" Door het aanleggen van een lijst van namen, die zij in staat achten als architect op te treden; waarbij de stijl van zijn werk geen rol mag spelen.

4. Hoe dient de verhouding te worden geregeld tusschen de gemeentelijke diensten belast met het ontwerpen van uitbreidings- en bebouwingsplannen eenerzijds en de schoonheidscommissiën belast met de keuring van de toekomstige bebouwing anderzijds?"

Het verband tusschen bebouwing en grondverdeeling, d. i. „de situatie" is van primair belang. Het is het uitgangspunt van allen praktischen arbeid, waardoor voornamelijk de welstand van het werk en de harmonie met de omgeving wordt be-

paald. Niet de enkele huizen noch de samensmelting tot woningblokken, goed ontworpen, zijn alleen de oorzaak van het goede stadsbeeld; voornamelijk het bebouwingsplan en nog fundamenteeler: het uitbreidingsplan, bepalen met de factoren: groen en water, het karakter der stad en dat van het stadsbeeld.

Goede situatie is een noodzakelijke voorwaarde en deze goede situatie is slechts mogelijk, indien bij de distributie der gronden met den aard der toekomstige bebouwing zoo ver mogelijk rekening wordt gehouden, ook wat betreft den welstand.

Een slechte situatie kan door de schoonste bebouwing niet worden verbeterd; de slechtste bebouwing kan een goede situatie niet te niet doen; een bebouwing wordt in den loop der tijden eer gewijzigd, dan dat een situatie wordt opgeheven.

De schoonheidscommissie, wil zij kunnen medewerken om tot een gaaf, karakteristiek stadsbeeld te geraken, moet ook haar oordeel en advies uitbrengen over mogelijke uitbreidingsplannen en over bebouwingsplannen. De bovengenoemde Raad van drie zou, als vertegenwoordigers der commissie, gekend kunnen worden door de Overheid in de primaire factoren de schoonheid der stad rakende. Vooral wijzigingen in de oude stad, waarbij niet onmiddellijk het bouwen van huizen aan de orde is en welke het karakter der stad ten zeerste raken, moeten onder haar jurisdictie vallen. De toekomstige commissie toch zal ook het gebied bestrijken, dat tot nu een deel der taak van de commissie voor het stadsschoon is geweest.

20 Januari 1924. JAN DE MEIJER.

ANTWOORD VAN Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE.

1. Als de Schoonheidscommissies hun taak begrijpen, zal de wensch tot hooger beroep uitzondering blijven.

Mogelijk moet dit in elk geval zijn.

De wijze waarop dit te regelen is, kan niet in het algemeen worden aangegeven: schoonheidscommissies hebben een aanvullende en geen volstrekte waarde: naar normaliseering moet hier niet worden gestreefd: plaatselijke omstandigheden moeten doorslag geven.

Dus ook ten aanzien van het hooger beroep.

Voor groote commissies met gesplitste werkzaamheid is een eenvoudige vorm ervan gelegen in de pleno-vergadering. Er blijft dan evenwel een derde instantie noodzakelijk.

2. Motiveering van de gronden van afkeuring ligt voor de hand; leden eener commissie die voldoend juridisch en organisch besef hebben zullen daaraan niet twijfelen. Nadere omschrijving lijkt me daarom overbodig.

3. Schoonheidscommissies moeten een zoo groot mogelijk vertrouwen genieten: een rechtstreeks medewerken, om de ontwerpen in de handen van de meest bevoegde te brengen, hoe gewenscht op zich zelf ook, zou toch in 't algemeen te veel voedsel aan argwaan en verdachtmaking geven; een rechtstreeksche machtiging zal in het algemeen niet mogen worden gegeven.

Waar evenwel de schoonheidscommissies de adviescommissies der overheid zijn, bestaat een weg, om indirect op de keuze van de meest bevoegde bouwmeesters invloed te oefenen.

4. Het is niet te verwachten, dat een schoon stadsgeheel ontstaan kan, wanneer twee der dimensies door den een en de derde door een ander worden verzorgd; overleg of samenwerking van den ontwerper van het uitbreidingsplan met de schoonheidscommissie zal in elk geval noodzakelijk zijn, tenzij de beide functies in één hand of in één organisatie berusten.

De omstandigheden zullen van elk geval den besten vorm moeten aangeven.

Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE.

ANTWOORD VAN Ir. D. ROOSENBURG.

Vraag I. Hooger beroep is gewenscht.

Bij de organisatie dient in aanmerking genomen te worden dat een S. C. is een adviescommissie aan B. en W.

In de groote gemeenten bestaat door de splitsing in subcommissies reeds het beroep op de commissie in pleno.

Wanneer de inzenders van bouwplannen ook hierin geen goedkeuring verkrijgen, kunnen zij zich tot den Gemeenteraad wenden. Dit bij uitstek ondeskundig lichaam is een groot gevaar voor de samenleving wanneer het zich met de esthetische zijde van het vraagstuk bemoeit.

De aangewezen weg is volgens mij dat de B. N. A. in samenwerking met A. et A. een hooger beroep commissie instelt, van niet meer dan drie leden (daar in deze commissie de beste krachten moeten zitting hebben, moet in de eerste plaats het gehalte aan de samenleving het vertrouwen geven; de meest vooraanstaande architecten zijn alleen geschikt ervoor en bij de keuze moet nog zeer sterk gelden of zij beoordeelaar tevens zijn) en dat de besturen dier vereenigingen aan de Gemeentebesturen kennis geven van het instellen dier commissie met het verzoek het advies van deze commissie te vragen voor gevallen die aan den Raad worden voorgelegd. De commissie onderzoekt de motiveeringen van beide partijen en geeft haar advies. Aan het gezag van een dergelijke commissie mag en zal niet worden getwijfeld, zooals raadsleden en bestuurderen dit nu wel doen aan het gezag der gewone S. C.'s.

Vraag II. Nauwkeurige motiveering is gewenscht. Waar het standpunt der beoordeeling zich steeds moet houden aan het begrip of de ontwerper genoeg architect is om het hem voorgelegde vraagstuk op te lossen en persoonlijk mooi of leelijk vinden daarbuiten moet houden, is het zeer gewenscht dat motiveering plaats heeft. Bij eventueel overleg van de commissies met ontwerpers geeft deze motiveering een leiddraad, tevens doet zij dit bij beroep en hooger beroep.

Vraag III. Zeer toelaatbaar en gewenscht.

Door aan de betrokkenen mede te deelen, dat zij zich moeten vervoegen bij een bevoegde kracht, wordt veelal bereikt dat opdrachten in beter geschoolde handen geraken.

De moeilijkheid schuilt echter zeer in het feit, dat onderhandelaars, dat zijn de secretarissen in de grootere gemeenten en de voorzitters in de kleinere, aan de betrokkenen geen verdere gegevens kunnen verschaffen.

De door de V. A. N. K. aangegeven oplossing werkt m.i. uitstekend. Verwijzing naar het door die vereeniging ingestelde instituut te 's-Gravenhage heeft veelal het gewenschte resultaat.

Een dergelijke instelling georganiseerd door de Architecten vereenigingen of een instelling van deze vereeniging, die een organisatie van de bevoegde krachten beoogde, zou in het euvel kunnen voorzien.

Vraag IV. De schoonheidscommissies zijn een uitvloeisel van de Welstandsbepalingen in de Bouwverordeningen, als zoodanig worden door haar alleen beoordeeld bouwwerken. Bouwwerken die worden uitgevoerd door diensten van de Gemeente, dat is dus meestal door den dienst van Gemeentewerken worden door haar beoordeeld. Het is echter zeer gewenscht dat de werken van andere diensten van de Gemeente ook door haar worden beoordeeld, zooals daar zijn de plannen voor de stadsuitbreiding, de werken van den dienst van plantsoenen enz. Vooral ontstaat er een groote moeilijkheid bij de aanpassing van bebouwingsaan de uitbreidingsplannen en dat in het bijzonder wanneer de dienst van stadsuitbreiding tegelijk Gemeentelijke grondverkoop Mij. is. Het is dan zeer wenschelijk dat de uit te geven bouwterreinen worden beschouwd als onderdeelen van grootere geheelen en dan ook als zoodanig worden beoordeeld. Op deze wijze zal ontstaan een dwang op de bouwondernemers zich te wenden tot bepaalde architecten, die reeds gedeelten van die geheelen hebben ontworpen en die als zoodanig reeds de aesthetische leiding in zoo'n stadsgedeelte hebben gekregen. Een regeling voor beide, n.l. ondernemers en architecten is daarvoor gewenscht.

D. ROOSENBURG.

ANTWOORD VAN G. J. RUTGERS.

Ingevolge Uw verzoek van 28 December j.l. heb ik het genoegen Uw vier vragen als volgt te beantwoorden:

1e. Hooger beroep op de uitspraken van schoonheidscommissies lijkt mij in het algemeen noch gewenscht noch dienstig. Zou eventueel tot instelling van zulk een hooger beroep worden overgegaan dan zou zulk een beroepscommissie m.i. moeten bestaan uit twee of drie vertrouwensmannen uit de vakvereeniging van architecten.

Waar de Schoonheidscommissies niet meer zijn dan adviseerende lichamen, aan welker uitspraken niemand onvoorwaardelijk gebonden behoeft te zijn, weegt het voordeel verbonden aan de mogelijkheid van beroep, niet op tegen de moeilijkheden die er onvermijdelijk het gevolg van zullen zijn. Beroep van uitspraken van onderdeelen eener commissie op de commissie in pleno acht ik alleen dan van nut indien die commissie geheel of voor 't meerendeel uit bevoegden bestaat.

2e. De mogelijkheid dient te bestaan dat belanghebbenden direct en zonder tusschenkomst van B. en W. in het bezit worden gesteld van een nauwkeurige motiveering der afkeuring zoo dikwijls deze plaats vindt. Behalve dat dit een vlotte werkwijze ten goede komt, moet dit als het goed recht van den inzender van het betrokken ontwerp beschouwd worden.

3e. Het lijkt mij om meerdere redenen niet gewenscht dat de Schoonheidscommissies rechtstreeks invloed uitoefenen bij het geven van opdrachten. Blijken deze opdrachten bij de beoordeeling van ingediende ontwerpen in onbevoegde handen te zijn, dan kunnen Schoonheidscommissies adviseeren, hetzij aan den opdrachtgever hetzij aan den opdrachthebber, zich een bevoegde kracht te assumeeren.

4e. Indien er een verhouding zou bestaan tusschen de Gemeentelijke Diensten, belast met het ontwerpen van uitbreidings- en bebouwingsplannen eenerzijds, en de Schoonheidscommissies, belast met de keuring van de toekomstige bebouwing anderzijds, dan zou die verhouding een zeer intieme moeten zijn; beter gezegd, dan zou er een nauwe samenwerking moeten wezen. Het is echter de vraag of zulk een samenwerking gewenscht en nuttig kan zijn. Mij lijkt het beter de bedoelde diensten, die zeer zeker over voldoend bevoegde krachten zullen beschikken, vrij te laten werken en de Schoonheidscommissies vrij te laten op haar terrein.

G. J. RUTGERS.

ANTWOORD VAN Ir. D. F. SLOTHOUWER.

Ter beantwoording der vier vragen betreffende de schoonheidscommissie het volgende:

1. Ja, bij een daarvoor in te stellen centrale commissie.

2. Ja.

3. Alleen door te verlangen, dat het ontwerp en ook de uitvoering aan een bevoegde wordt opgedragen; echter zonder personen voor te dragen.

4. Deze vraag leent zich m. i. niet voor een spoedig en kort antwoord.

D. F. SLOTHOUWER.

ANTWOORD VAN J. F. STAAL.

Indien een boom moet opgezet worden over de Schoonheidscommissie, zie ik hem gaarne geplant in den ouden en verzorgden boomgaard der architectenvereenigingen. Wij wenschen toch allen dat de boom der Schoonheidscommissie tot bloesems en vruchten komt, en om een kerstboom met snelopgebrande kaarsjes en snel opgegeten kransjes, geven wij niet veel, nu de feestdagen voorbij zijn.

De architectenvereenigingen bereiden het werk dier Commissie voor, vullen het aan en zetten het voort. Een Schoonheidscommissie, *los* van architectenvereenigingen, welke een scheiding in zichzelve organiseeren van meer of minder bevoegden, welke het bouwkunstonderwijs beïnvloeden, welke de positie van den ontwerpenden en uitvoerenden architect veredelen, versterken en beschermen, welke de samenwerking met de Overheid in zake architectuur gaande houden, zulk eene schoonheidscommissie wordt een provinciale benepenheid, der Stad Amsterdam onwaardig. Tusschen de Amsterdamsche Overheid en de architectuur-beoefenaars heerscht een sterk verband, ontstaan in het streven naar eenzelfde doel, eene veelzijdige verbondenheid, welke tusschen geen andere groep van kunstenaars en die Overheid bestaat. En terecht, want de nieuwe Amsterdamsche architectuur is een belangrijk beschavingsverschijnsel in het tijdvak waarin zij optreedt. Het werk der Schoonheidscommissies is een onderdeel van het werk der architectenvereenigingen, welk werk steeds zijn hoogtepunt zoekt en vindt in de bevordering der bouwkunst. Ik beschouw uit dat oogpunt het toelaten van het leekenelement in de Schoonheidscommissie als een verzwakking, welker gevolgen alleen kunnen worden overwonnen door een vast aaneengesloten, vastgerichte, en vastberaden groep der sterkste architecten, gevormd uit de samenwerking der architectenvereenigingen, en door die vereenigingen gedirigeerd.

Ik meen dat de samenstelling der nieuwe Schoonheidscommissie voor Amsterdam vaststaat, in de verhouding van 9 Architecten tot 8 Leeken.

De architectenvereenigingen zullen er eerstens voor moeten zorgen of, dat de overheid die 9 architecten benoemt overeenkomstig het toezicht dier vereenigingen, of dat zij af heeft te zien van de medewerking van de beste architecten, in welk laatste geval eene Schoonheidscommissie, alleen tot verderven der architectuur zou bijdragen, zoo lang zij kon voortduren. Tweedens dat die 9 architecten hunne gemeenschappelijke houding en gang bepaald hebben, vóór zij in de nieuwe commissie het werk ter hand nemen. Bij de voorbereiding van dit tweede punt zal mijns inziens de beantwoording Uwer vragen een rol spelen.

En ik vertrouw dat eene toestemmende, en vóórlichtende beantwoording van vraag 3, het zekere doel zal zijn waarheen alle werkzaamheden der Schoonheidscommissies zich ten slotte zullen richten.

Want een Schoonheidscommissie, welke gelaten blijft, zwak-vermanend en wat je noemt tactvol tegen de bende architectuurbedervers en -vernielers die zich, volslagen onbevoegd, voor ontwerpen en uitvoeren van bouwwerken laat honoreeren, alléén omdat zij zich ongelukkigerwijs tot nog toe van dat middel tot broodwinning bedient, zulk een Schoonheidscommissie zou een te billijk verguldsel zijn, dat eene overheid ter beschikking zou staan, om innerlijke onverschilligheid voor waarachtige architectuur, als gewetensvolle zorg bedrieglijk te doen glanzen.

J. F. STAAL.

30 Dec. 1923.

ANTWOORD VAN JAN WILS.

Vooropgesteld zij, dat de Schoonheids-commissie een noodzakelijk kwaad is, geboren uit de allerellendigste inzichten omtrent de beteekenis van de bouwkunst voor de samenleving. Goeds is er niet van te verwachten, hoogstens betere middelmatigheid. Om nog deze te bereiken, moet de uitspraak van een S.C. slechts „entweder-oder" zijn. Tusschenwegen leiden naar mindere middelmatigheid en werken het geven van opdrachten aan on- en halfbevoegden in de hand. Het gaat om een behoorlijk stadsbeeld en dat daarbij wel eens de gevoeligheid van den een of den ander in het gedrang komt moet gewaagd worden. Bij de beoordeeling moet de S.C. zich echter wel op een breed standpunt plaatsen.

ad. 1. Hooger beroep op de uitspraak van de S.C. is gewenscht voor die gevallen, waar het om principieele aangelegenheden gaat (afwijking van de bouwverordening om aesthetische redenen; bijzondere architectonische oplossing; e.d.) Evenwel kan die uitspraak nooit als norm voor een latere rechtspraak dienen.

Hooger beroep is niet toelaatbaar voor detailkwesties.

Hooger beroep zou te organiseeren zijn als centrale raad van beroep; de leden gekozen uit de architectenkringen, erkend door en gesubsidieerd door de overheid. (Eerste stap op weg naar de wettelijke bescherming van den architecten-titel).

ad. 2. Alleen in die gevallen, waar hooger beroep erkend is, zal de reden der afkeuring nauwkeurig aan den belanghebbende worden bekend gemaakt. Motiveering in alle andere gevallen zal meestal geen zin hebben, omdat het motief gefundeerd is op inzichten omtrent en het gevoel voor verhoudingen, waarover wel eens te praten valt, maar niet in enkele woorden een beslissing geformuleerd kan worden. Een min of meer uitvoerige motiveering zou bovendien ten gevolge kunnen hebben, dat het ontwerp zonder meer omgewerkt werd naar de aanwijzingen van de S.C., waardoor een misschien oorspronkelijk behoorlijk ontwerp het restantje individualiteit werd ontnomen en een oorspronkelijk slecht ontwerp ter verbetering zou steunen op de S.C.

ad. 3. Het is noodzakelijk dat minderwaardige ontwerpen worden geweerd en de opdrachtgevers in die gevallen naar „een bevoegde kracht" worden verwezen. Het ligt niet op den weg van de S. C. hierbij organiseerend op te treden. Dat is de taak van de vakvereeniging, die voorlichting kan geven. (Instelling van gewestelijke of plaatselijke commissies van voorlichting).

ad. 4. Naast een uitbreidingsplan behoort een bebouwingsplan te bestaan, beide onderworpen aan de S. C. (Daargelaten of het tegenwoordig systeem van uitbreidingsplannen gewenscht is). Aan de S. C. is dan mede de beoordeeling of een later bouwplan in het kader past.

De gestelde vragen zijn m.i. zoo geformuleerd, dat een beknopt antwoord niet mogelijk is. Daarom zijn de bovenstaande antwoorden ook beslist onvolledig.

De eenige radicale oplossing is de „wettelijke bescherming van den architectentitel". Dan kunnen de S. C. en al wat daar omheen staat weer gevoeglijk verdwijnen.

JAN WILS.

VERBLIJDEND BERICHT.

Volgens het bericht in het „Handelsblad" zal door de regeering van Engeland te Londen een Schoonheidscommissie worden ingesteld.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

Jonggeborenen.

„Normalisatie", 1e. Jaargang No. 1.

Mededeelingen van de Hoofdcommissie voor de normalisatie in Nederland.

Verschijnt aan het begin van elk kwartaal.

„De bedoeling van deze publicatie is niet om het reeds veel te groot aantal technische periodieken in Nederland nog met één te vermeerderen", lezen wij in de Inleiding.

Het is dus intusschen niet bij deze goede bedoeling gebleven!

De normalisatie beweegt zich nog weinig op bouwtechnisch gebied, al kunnen schroefbouten en moeren daartoe gerekend worden.

Maar wat niet is, kan komen, en het is gemakkelijk dat we nu van de normalisatie vordering op ons gebied uit deze publicatie van het Nederlandsche Bureau, dat blijkt met die van andere landen contact te hebben en te zoeken, kunnen kennis nemen.

„Tentoonstellingsberichten".

„Mededeelingen der Ned. Vereeniging voor Tentoonstellingsbelangen.

Honderd en zeventien tentoonstellingen op onzen kleinen aardbol in 1924.

Een van bouwkunst (die in September en October te Amsterdam), en vier van woninginrichting en handel. (Ideal Home & General Trades).

Deze belangwekkende inhoud is gevat in een fraai lila omslag, waarvan we alleen het parfum missen.

„Maandblad voor Beeldende Kunsten". Eerste Jaargang No 1. Drukkerij en uitgeverij J. H. de Bussy, Amsterdam. De schrijverij staat onder leiding van N. v. Harpen, f 15.60 voor het binnenland, f 16.50 voor het buitenland.

Dit blad begroeten wij met vreugde, want als er nu werkelijk iets in een behoefte voorziet, dan is het toch wel zoo'n publicatie.

Het siert intusschen de netheid en bescheidenheid van den leider van onze behoeften niet te gewagen, maar meer van onze liefde voor de „Nederlandsche Kunst" en in haar bloei de schoonste uiting (te) zien van onze steeds voortschrijdende beschaving, die de oude vormen, waarin zij zich zoo schitterend uitte waardeert, doch voor de nieuwe open oog en belangstellend hart heeft." (Waar je hart langzamerhand al niet dienstig voor moet zijn, maar enfin!) Plasschaert schrijft over Konijnenburg, Lion Cachet over geweven en geknoopte stoffen van hemzelf. G. J. Rutgers B.N.A. schrijft „Iets over bouwkunst". Hij schrijft vooral over de bouwkunst van onzen tijd, en van de geweldige problemen, en van den hartstocht waarmede de architecten zich aan de oplossingen ervan hebben gegeven en zijn „iets" wordt iets verschrikkelijk algemeens, zoo iets algemeens, dat bij de toegevoegde illustraties „van beschouwing in het bijzonder veilig kan worden afgezien".

Deze laten dan ook werk zien van Westerman, Kruiswijk en van G. J. Rutgers, zoodat wij wederom getroffen worden door de netheid en de bescheidenheid der schrijverij.

Jongherborene.

„Architectura". Prachtig nu, in een hoogst origineelen gelen omslag.

Na de sensatie ervan, mòest de inhoud wel iets tegenvallen.

En dat doet hij dan ook: Het beste is de rubriek „Ontvangen Tijdschriften". Ja, dat is voor vele bladen toch zoo'n dankbare rubriek. Dankbaar voor de redacties en voor de lezers. Want het is toch wel leuk 's Zaterdagavonds te genieten van het „Architectura" overzicht in het B.W. en het „Bouwkundig Weekblad" overzicht in „Architectura".

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 6. 9 FEBRUARI 1924. INHOUD: Lezing Prof. R. N. Roland Holst. — Prijsvraag reclamebiljet Maatschappij Zeeland. — Rectificatie. — Paul J. de Jongh, door J. P. Mieras. — In memoriam Paul de Jongh, door C. N. van Goor. — Bij de illustraties van een der werken van Paul J. de Jongh, door J. P. M. — Schoonheidscommissies III. Prae-advies van J. G. — Ingezonden, door Willem C. Brouwer. — Ontvangen Boekwerken, door J. P. M. — Prijsvraag van de vereeniging „Bouwk. en Vriendsch.", uitgeschr. in 1923, (slot van het Jury-rapport).

LEZING PROF. R. N. ROLAND HOLST.

Prof. R. N. Roland Holst zal, op uitnoodiging van A. et A. en den B.N.A., een voordracht houden: „Over de ontwikkeling der Architectonische idee in Holland". (Gehouden in de Sorbonne te Parijs op 26 Nov. 1923), *op Dinsdag 12 Februari 1924, 's avonds 8 uur* in het *gebouw Industria*, Vijgendam, Amsterdam. Toegang voor alle Leden der Vereenigingen A. et A. en B. N. A. en voor introducé's.

PRIJSVRAAG RECLAMEBILJET MAATSCHAPPIJ ZEELAND.

De Permanente Prijsvraagcommissie, ingesteld door den Bond van Nederlandsche Architecten, het Genootschap Architectura et Amicitia, de Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap en de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst, van oordeel zijnde dat de Prijsvraag voor een Reclamebiljet voor de Maatschappij Zeeland, valt onder de bepalingen van de Algemeene Nationale Prijsvraagregelen voor Bouw-, Ambachts- en Nijverheidskunst, heeft, na kennisneming van het programma, bevonden dat dit niet voldoet aan de eischen die in die Regelen worden gesteld, met name dat daarin geen competente jury voor de beoordeeling der in te zenden antwoorden wordt genoemd, en moet dienvolgens de medewerking aan die Prijsvraag ontraden.

De Permanente Prijsvraagcommissie:

H. A. REUS, Voorzitter.
C. N. VAN GOOR, Secretaris.
W. F. GOUWE, Lid.

Namens de P.P.C.:

C. N. VAN GOOR, Secretaris.

RECTIFICATIE.

De Directeur der M.T. S. te Groningen deelt mede, dat het uit het jaarverslag van de M.T. S. te Groningen overgenomen citaat (op pag. 25 van dezen jaargang) is ontleend aan een studie over bouwkunst van den Architect J. J. P. Oud.

PAUL J. DE JONGH.
GEBOREN 17 JANUARI 1869
OVERLEDEN 2 FEBRUARI 1924

Het verscheiden van den heer Paul J. de Jongh, die op Zaterdag 2 Februari na een korte ongesteldheid overleed, beteekent voor den B.N.A. een zeer groot verlies. En ook voor zoover onze beperkte gezichtskring in staat is dat te beoordeelen, een zeer moeilijk te herstellen verlies.

De grootte van het verlies laat zich denken, als wij nagaan wat de heer de Jongh als Bestuurslid, als Secretaris, als Voorzitter, als Redactielid aan de centrale kracht van ons vereenigingsleven bijdroeg; als we nagaan wat hij bovendien deed in al die verschillende lichamen die het terrein van de bouwkunst en de beoefening van het architectenberoep bestrijken. Zelfs als wij dit slechts globaal nagaan, verbaast ons de omvangrijkheid van de taak die de heer de Jongh in onze vereeniging vervulde, en krijgen wij besef van wat hier de dood ons wegnam.

Maar wààrvan zijn de gedachten vervult van hen, die met hem sinds 1919 zoo veel en zoo langdurig vaak rond de Bestuurstafel zaten, en die van dichtbij zagen, hoe de heer de Jongh zijn taak opvatte. Zijn benoeming was hem geen sinecure, hij aanvaardde haar als een plicht en in de algeheele conscientieuze vervulling daarvan tot in het uiterste, zag hij niet meer dan het minste wat hij te geven had.

Wie zóó den heer de Jongh hebben zien werken in hun midden, zien eerst recht wat de beteekenis is van de grootte van dit verlies.

En het lijkt ook zeer moeilijk te herstellen. Zij vreezen dit, die dezen man met zijn prachtige karaktereigenschappen, zijn overtuiging, zijn standvastigheid en zijn eerlijkheid zoo vaak zagen blinken tegen heel dien achtergrond van onzekere en wankele figuren waarvan onze tijd helaas een overmaat schijnt te bezitten. En daarbij bleef hij vrij van elken zweem van eigenwaan, los van ieder beroep op gezag, gedragingen waarvan onze tijd helaas geen overmaat schijnt te bezitten.

Het persoonlijk en voortdurend samenwerken met dezen man, gedurende vier volle jaren heeft mij het voorrecht verschaft te kunnen leeren en genieten van zijn eerbied afdwingende, voorbeeldige hoedanigheden. En dankbaar zal ik mij dat voorrecht blijven gedenken om de vruchten ervan te bewaren als een onvervreemdbaar bezit.

J. P. MIERAS.

IN MEMORIAM PAUL DE JONGH.

Met Paul de Jongh, is heengegaan een lid van de „oudere" garde der architecten, die de geheele „evolutie", om niet te zeggen „revolutie" die „het vak" in de laatste drie of vier decenniën onderging, heeft meegemaakt, die al de verschillende stijlnavolgingen die elkander, na kort bestaan, verdrongen, en de modernste tegenhangster daarvan: de opzettelijke negatie van alle overlevering, heeft beleefd, en daaruit, voor zich als serieus werker, in zich opnam wat tot hem sprak en hem goed en voor eene goede beroepsuitoefening dienstig voorkwam.

Hij was nimmer wat men noemt een „toongever" in den zin als Berlage dit is en de Bazel en de Klerk dat waren, maar was toch, al bereikte hij het kunstenaarspeil der genoemden niet, in den volsten zin van het woord een architect; een die het vak in al zijn onderdeelen verstond, zich van zijne groote verantwoordelijkheid tegenover zijn opdrachtgevers bewust was, en hunne belangen, volgens zijne eerlijke opvatting van zijn beroepsplichten, behartigde.

Hij behoorde tot die groep, die erkende dat een bouwwerk een kunstproduct behoort te zijn, maar tevens een gebruiksobject, welks materieele waarde door een uiterst serieuze en constructief bijzonder verzorgde uitvoering, voor ontijdig verval behoort te worden behoed; de groep die door sommigen wel eens minder waardeerend, niet tot de eigenlijke *kunst*broeders wordt gerekend, maar die der „besteks en begrootingsbroeders" wordt genoemd.

In het vereenigingsleven nam de Jongh altijd een vooraanstaande plaats in, en juist hierbij kwamen de kwaliteiten die hem als architect in de uitoefening van zijn beroep kenmerkten, naar voren.

Zijn scherpzinnigheid, zijn gevoel voor recht dat tevens rechtvaardigheid is, zijn aangeboren aard om alles wat hij ter hand nam „geheel" te doen met de uiterste zorg om geen detail te veronachtzamen, maakte hem van zelf de aangewezen man om aan de leiding van het vereenigingsleven een werkzaam aandeel te nemen.

Zijn nuchtere kijk op de vakbeweging en wat hierin voor codificatie vatbaar bleek en zijne geschiktheid om hieraan vorm te geven zóó, dat de codificatie ook gehandhaafd kon worden, riepen hem van zelf op de plaatsen waar aan zijne diensten behoefte bestond. En zoo bekleedde hij dan ook, gedurende zijne geheele beroepsuitoefening, verscheidene functies in besturen en commissies in de vereenigingen van beroepsgenooten.

Met name mogen zijne uitgebreide werkzaamheden in het Genootschap Architectura et Amicitia, waarvan hij eenige jaren Voorzitter was, worden genoemd, en daarnevens zijne actie bij de oprichting en gedurende het bestaan van den Bond van Nederlandsche Architecten, in welks bestuur hij herhaalde malen zitting had.

Spreken en schrijven deed de Jongh slechts dan wanneer er werkelijk iets te spreken of te schrijven was over eenig aanhangig vraagstuk en daarbij werd dan veelal een zijde daarvan belicht, die over het hoofd was gezien of niet voldoende tot haar recht was gebracht.

Bij de behandeling van eenig onderwerp in de vergaderingen kon hij, op het koppige af, aan een detail blijven vasthouden, doch nooit zonder steekhoudende argumenten en altijd zonder de zaak, in haar geheel, wanneer hij haar goed achtte, in gevaar te brengen.

Na de fusie van Bond en Maatschappij nam hij wederom een werkzaam aandeel aan het op pooten zetten van het nieuwe instituut, trad in het Bestuur en in verschillende commissiën, en bekleedde ten slotte gedurende een jaar het Voorzitterschap.

In deze functie volgde hij een streng regime; geen zaak die eenmaal ter hand was genomen werd uit het oog verloren en bleef zijn aandacht houden tot zij was afgedaan, en moge zijne leiding in de vergaderingen niet altijd van eenige „stroef-

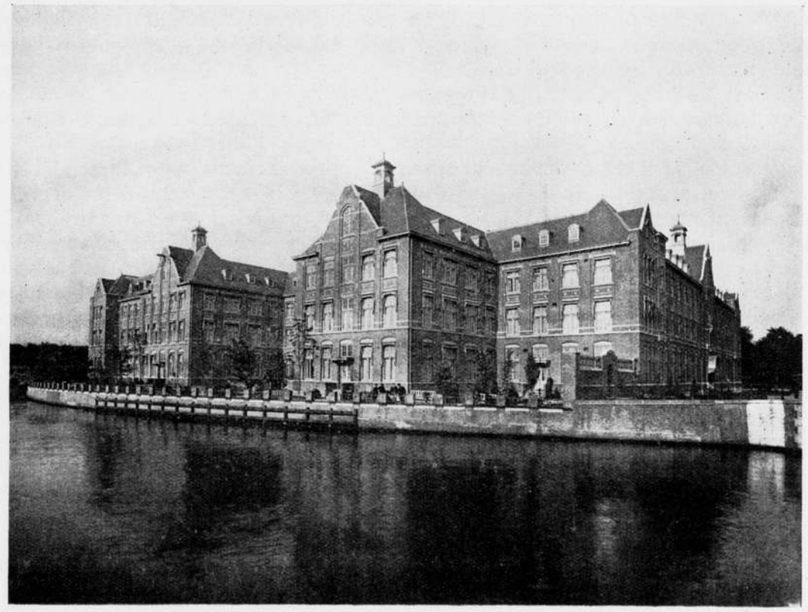

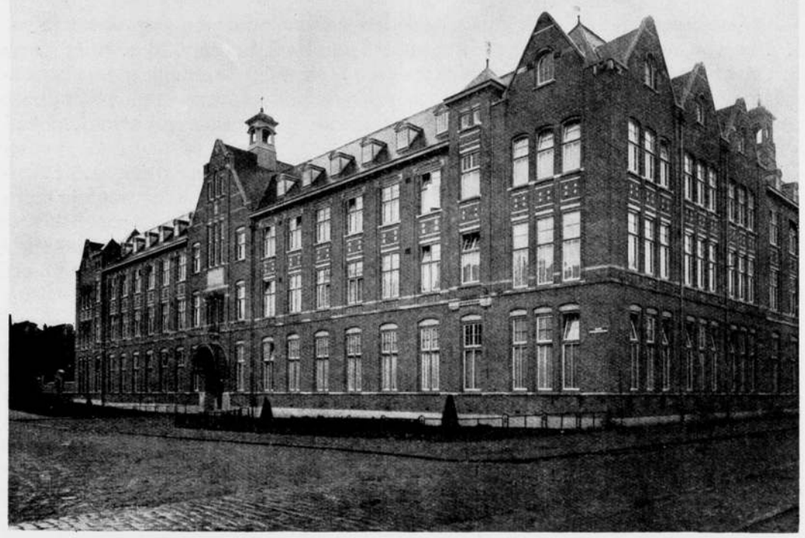

ST. BERNARDUS-GESTICHT TE AMSTERDAM. ARCHITECT PAUL J. DE JONGH. †

heid" zijn vrij te pleiten geweest, dit neemt niet weg dat er onder zijne leiding, veel goed en onmisbaar werk werd verricht, dat aan de vakvereeniging en hare leden ten goede kwam of zal komen.

Ten slotte moge gememoreerd worden dat de Jongh de eigenlijke vader van de Prijsvraagregelen is, welken uitbouw dit instituut, later door anderen, ook verkregen moge hebben.

Van hem is het eerste denkbeeld om aan de misbruiken, die op prijsvraaggebied heerschten, een einde te maken en leiding te geven bij het uitschrijven van prijsvragen, afkomstig. Ook hierbij bleek zijn gevoel voor recht en rechtvaardigheid, zoowel tegenover de prijsvraaguitschrijvers als de mededingers, maar bovenal zijn streven om de regeling zoo te maken dat zij te handhaven zou zijn, mits zij, te wier behoeve zij in de eerste plaats ontworpen werd, de leden der Constitueerende vereenigingen, daartoe wilden medewerken en in concrete gevallen hunne persoonlijke belangen aan de gemeenschappelijke ondergeschikt wilden maken. Hij zelf gaf van dit laatste meermalen een navolgenswaardig voorbeeld.

Met de Jongh is uit het vereenigingsleven een man heengegaan die gemist zal worden en naar wien de gedachten dikwijls zullen uitgaan wanneer er vraagstukken tot oplossing moeten worden gebracht waartoe de kwaliteiten die juist *hij* in zoo hooge mate bezat, gevorderd zullen worden. En dit gemis zal te meer gevoeld worden, waar er onder de jongeren wel veel enthousiasten zijn voor het vereenigingsleven, maar onder dezen weinig, ik zou haast zeggen, „besteks en begrootingsbroeders als de Jongh", die in staat en bereid zijn om met volhardende aandacht het onmisbare maar taaie en droge werk in de vereenigingen te verrichten, zonder welke zij nu eenmaal niet kunnen bestaan.

Rotterdam 5 Februari 1924. C. N. VAN GOOR.

BIJ DE ILLUSTRATIES VAN EEN DER WERKEN VAN PAUL J. DE JONGH.

Het heeft een jaar of tien, vijftien geleden meermalen de aandacht getrokken, dat men van de bouwkundige werkzaamheid van Paul de Jongh, die in zijn jonge jaren zoozeer de aandacht op zich had weten te vestigen door zijn succes in verschillende prijsvragen, toch zoo weinig zag. En feitelijk is die weinige bekendheid van zijn werk, ook nadat hij sindsdien verschillende belangrijke bouwwerken voltooide, gebleven.

De heer de Jongh zelf toonde niet de minste behoefte, door wat ook, de aandacht tot zijn werk te trekken. Hij had de neiging, eigenlijk alles wat zijn werk betrof, bescheiden terug te houden. Wanneer hij, bijvoorbeeld in een discussie voorbeelden gaf uit de praktijk, gaf hij ze maar heel zelden uit zijn eigen praktijk.

Maar al hield hij zijn werk terug, toch vond hij in het resultaat, dat hij bereikt had, bevrediging. Hij kon dat vinden omdat hij de resultaten van zijn werk nooit hooger wou opvoeren, dan wat zijn ingevingen inhielden.

Hij was te verstandig en ook te eerlijk om — ten gelieve van anders-voelenden — aan te sturen op een resultaat, dat meer in genade viel bij anderer dan eigen smaak.

Tot de werken, die hem het liefst waren, behoorde zeer zeker het St. Bernardusgesticht aan de Nieuwe Passeerderstraat te Amsterdam, dat in 1915 voltooid werd. Het is de onmiskenbare verdienste van de Jongh dat hij in dit gebouw, dat door zijn omvang en het gekozen gevelschema gevaar liep wat levenloos te worden, door een voortreffelijke plattegrond groote momenten heeft weten aan te brengen en wel zoo dat deze in het stadsbeeld aardige aspecten geven. De Jongh toonde hiermede de beteekenis van de goede plattegrond te begrijpen en te voelen en tevens dat hij in staat was er een te maken. Het zal wel deze verdienste zijn geweest die hem bij uitstek geschikt maakte als jurylid eener prijsvraag op te treden. Zijn critische blik ging niet zoozeer naar de psychische gesteldheid van het ontwerp, maar hij analyseerde de distributie, in verband met de eischen, de situatie en den algemeenen vorm en die analyse verrichtte hij zeer scherp. En het was deze gave die hem de plaats van aanzien onder de architecten bezorgde, een plaats die hij nooit heeft verspeeld, maar heeft behouden door in zijn werk steeds „de Jongh" te blijven.

J. P. M.

SCHOONHEIDSCOMMISSIES III.

PRAE-ADVIES VAN JAN GRATAMA.

Het zij mij vergund op de vragen van het Bestuur van den B. N. A. en die van de Redactie van het B. Weekblad beknopt te antwoorden, waarbij ik opmerk, dat ik alleen betreffende Amsterdam eenige ervaring in zake Schoonheidscommissies heb, en dus ook alleen over Amsterdamsche toestanden kan oordeelen.

Zijn Schoonheidscommissies gewenscht? Gezien de ervaring: ja, wat nog niet zeggen wil, dat de huidige bevoegdheid en organisatie dezer Commissie onverbeterlijk zijn. De bereikte voordeelen zijn belangrijker dan de ondervonden bezwaren. Waar het architectenvak, vooral ook wat de aesthetische zijde betreft, door veel onbekwame krachten wordt uitgeoefend, ten gevolge van het feit, dat dit vak maatschappelijk onbeschermd is, is het goed, dat de overheid maatregelen neemt om de architectonische ontsiering tegen te gaan, voor zoover dit in haar macht ligt.

Het bezwaar echter, dat door een kortzichtige en eenzijdige kritiek der Commissie een nieuwe architectonische uiting van groote waarde wordt tegengewerkt of geweigerd, is niet denkbeeldig; de paar gevallen, die zich in dezen geest in Amsterdam hebben voorgedaan, zijn gelukkig, zij het met eenige moeilijkheden, bevredigend opgelost.

Aanvankelijk werd de Schoonheidscommissie ingesteld om hinderlijk-leelijke architectuur te weren. Geleidelijk aan is de Commissie hare eischen hooger gaan stellen, overeenkomstig de groeiende belangstelling en waardeering van het publiek voor de bouwkunst.

De ervaring leert echter, dat alleen iets behoorlijks bereikt kan worden, wanneer de architectuur is toevertrouwd aan bekwame architecten. Want geen Schoonheidscommissie kan van een zwak plan een goed plan maken; hoogstens kan zij de groote fouten verbeteren.

Ten einde de bekwaamheid te regelen, is het *vóór alles noodig, den architectentitel wettelijk te beschermen.*

Dit probleem is moeilijk op te lossen; maar de architecten zullen het toch onder oogen moeten zien, en tot een behoorlijk resultaat moeten brengen; want eerst door de wettelijke bescherming van den titel zal het architecten-vak goed georganiseerd en maatschappelijk gefundeerd kunnen worden. En eerst dan zal een architectenstand kunnen groeien.

Zoolang echter deze bescherming niet bestaat, zal reeds nu getracht moeten worden, het werk aan bekwame handen te geven. De Schoonheidscommissie kan hierin medewerken; zij kan, wanneer een ontwerp is afgewezen, een of meer bevoegde architecten aanwijzen uit een lijst, die op te stellen ware door de Vakvereeniging in overleg met de Schoonheidscommissie.

Toch zal ook het werk der bevoegde architecten onderworpen moeten blijven aan het oordeel der Schoonheidscommissie. Immers, de Commissie overziet meer het geheel van straat of wijk, de architect meer zijn eigen werk. Daarenboven kan de architect een zwak moment gehad hebben bij het ontwerpen. Verrassende voorbeelden hiervan zijn mij bekend.

De Schoonheidscommissie heeft te maken met 3 categorieën van ontwerpen: goede, slechte en zwakke.

Men moet bij het beoordeelen zooveel mogelijk het standpunt innemen: het ontwerp in zijn geheel aanvaarden of verwerpen. „Dokteren" d.w.z. het aangeven van vormen of oplossingen, die het ontwerp naar het oordeel der Schoonheidscommissie zouden verbeteren, moet achterwege blijven, omdat door het dokteren juist een zwak ontwerper vaak in de war wordt gebracht of in een voor hem verkeerde richting wordt geleid. Toch is het vaak niet doenlijk het dokteren geheel uit te sluiten.

Bij de zwakke ontwerpen, die echter van eenig talent getuigen, is de positie van de Schoonheidscommissie moeilijk; het beste is, schriftelijke en juiste karakteristiek van het ontwerp en van zijn fouten te geven; de diagnose dus te stellen, zonder practische verbeteringen aan te geven; en daarna eventueel het oordeel nader mondeling toe te lichten. De verdere behandeling van den patient kan dan worden overgelaten aan een of twee gedelegeerden uit de Schoonheidscommissie, die gebonden zijn aan de schriftelijk vastgelegde diagnose. Wordt ten slotte geen bevredigend resultaat bereikt, dan wijst de Schoonheidscommissie het werk af.

Hooger beroep is noodzakelijk. Een ontwerper moet niet uitsluitend afhankelijk zijn van een Commissie. Hooger beroep bij ondeskundigen, zooals bijv. B. en W. van een gemeente, is natuurlijk geheel verkeerd. In het concept-reglement van de nieuwe Schoonheidscommissie te Amsterdam [1]) is dit als volgt geregeld: de Schoonheidscommissie bestaat uit 17 leden, te weten 9 architecten en 7 niet-architecten. Het dagelijksch werk der keuring van de ingekomen ontwerpen wordt verricht door kleine Subcommissies, bestaande uitsluitend uit architecten. Wanneer een van haar een ontwerp in eerste instantie heeft afgekeurd, dan vormt de groote Commissie het instituut van het hooger beroep. Wordt een vertegenwoordiger van het Gemeentebestuur, bijv. een Wethouder, voorzitter van deze Commissie, dan is een juist contact bereikt tusschen de georganiseerde deskundigheid in zake Stadsschoon en de Overheid, en is een Stedelijk authoritair Schoonheids-Parlement geschapen.

Het leekenelement is in de Schoonheidscommissie wel gewenscht. De leeken kunnen een zeer waardevol oordeel hebben over bestaand stadsschoon en over bestaande architectuur; over het karakter van een stad en zijn behoud; over demping van grachten, parkaanleg, enz. *Echter zullen zij niet mee mogen stemmen over bouwontwerpen*, aangezien zij de bekwaamheid en oefening missen, de teekeningen voldoende te begrijpen om zich het gebouw plastisch voor te stellen. Mijn ervaringen in deze, o.a. bij de prijsvraag voor de Rijksacademie van Beeldende Kunsten, hebben mij hiervan volkomen overtuigd.

Zooals gezegd, zal de werkwijze van de nieuwe Schoonheidscommissie in Amsterdam dusdanig zijn, dat uit de groote Commissie een of meer subcommissies

[1]) De nieuwe commissie zal worden samengesteld, behalve uit een lid van het college van Burgemeester en Wethouders, dat ambtshalve als voorzitter optreedt, uit 17 leden, te weten 9 architecten, 1 schilder, 1 beeldhouwer, 1 tuinarchitect, 1 oudheidkundige en 4 in het stadsschoon belangstellende leeken.

De bepaling, dat een lid van B. en W. voorzitter der commissie is, is opgenomen, opdat tusschen de Gemeente en de Commissie voldoende voeling zal bestaan.

Aan de architectenvereenigingen Bond van Nederlandsche Architecten en Architectura et Amicitia is gelijke invloed toegekend. Zij zullen elk vier tweetallen opmaken: uit elk van deze tweetallen wordt door B. en W. een lid-architect benoemd. Het negende lid-architect wordt rechtstreeks door B. en W. benoemd.

Het lid-schilder wordt benoemd uit een tweetal, beurtelings opgemaakt door het Genootschap Amstelodamum en door het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

Voor het lid-schilder en het lid-oudheidkundige is deze wijze van benoeming voorgesteld, omdat B. en W. geen der genoemde vereenigingen van de medewerking tot de samenstelling der Schoonheidscommissie wenschen uit te sluiten; B. en W. meenen, dat niet aan een dezer vereenigingen voorkeur boven de andere moet worden gegeven.

Het lid-beeldhouwer zal worden benoemd uit een tweetal, opgemaakt door den Kring van Beeldhouwers.

Het lid-tuinarchitect wordt rechtstreeks door B. en W. benoemd, aangezien geen vereeniging bekend is, waarin de tuinarchitecten zijn georganiseerd.

De vier leden, die het leekenelement in de Commissie zullen vertegenwoordigen, zullen worden benoemd uit tweetallen, opgemaakt door de Commissie zelf, met dien verstande, dat de hierbedoelde leden niet zullen medewerken aan de totstandkoming der dubbeltallen, waaruit zij of hun opvolgers worden benoemd.

De voorzitter en de leden-schilder, beeldhouwer, tuinarchitect, oudheidkundige en in het stadsschoon belangstellende leeken, hebben een raadgevende stem.

worden benoemd, bestaande uit 3 of 5 personen, uitsluitend architecten, die het dagelijksche werk zullen doen, bijgestaan door de technische diensten der Gemeente. Voor speciale onderwerpen zullen speciale Commissies benoemd worden, bijv. voor restauratie van oude gebouwen, beplanting, enz.

Alleen de groote algemeene vraagstukken van stedenbouw, doorbraken, stadsuitbreiding, demping van grachten, en het hooger beroep worden in de groote Commissie behandeld.

Zeer noodzakelijk is een vlugge en innige samenwerking met de technische Gemeente-diensten, waarbij vooral de gronduitgifte en de toegelaten bebouwingshoogte een groote rol spelen.

Waar de Schoonheidscommissie het algemeene en hoogste instituut voor het Stadsschoon moet zijn, moeten ook alle Gemeentelijke bemoeiïngen op het gebied van stadsschoon aan haar oordeel onderworpen worden, dit wil dus zeggen betreffende uitbreidingsplannen, bebouwingsplannen, Gemeentelijke gebouwen enz. Alleen wanneer de Gemeentelijke diensten in deze voldoende bekwaam zijn, zou de Schoonheidscommissie deze onderwerpen geheel aan haar kunnen overlaten, echter onder dit voorbehoud, dat de Schoonheidscommissie zich voortdurend op de hoogte stelt van alles, wat deze diensten presteeren en met het recht opmerkingen te maken, ja in te grijpen met een advies aan B. en W. wanneer, naar het oordeel der Schoonheidscommissie, de diensten blijk geven niet geheel voor haar taak betreffende stadsschoon berekend te zijn.

In het algemeen zal de verhouding tusschen Schoonheidscommissie en technische Gemeentediensten er een moeten zijn van samenwerking en niet een van kritiek.

Vermoedelijk zal voor kleinere en landelijke Gemeenten de Schoonheidscommissie anders moeten worden samengesteld en anders moeten werken dan voor de groote Gemeenten, ook al met het oog op het al of niet voorhanden zijn van bevoegde architectonische krachten.

INGEZONDEN.

Het is met groote belangstelling, dat ik gevolgd heb, de beschouwingen betreffende de „Schoonheidscommissie" en al dadelijk heeft de Heer Ed. Karsen, in een prettig geschreven stuk ons geleid, in de eigenaardige moeilijkheden die zich komen opdringen, bij zoo verschillende gevallen. En buiten de direct-verbandhoudende motiveeringen over de „Schoonheidscommissie" geeft de Heer Karsen soms rake en zeer juiste opmerkingen ten beste. Zoo bijv. *Hij (de architect) werkt te veel binnenshuis, met trekpen en met liniaal. Hij is geen schilder.* Het schijnt mij jammer, dat dit zoo „juist" is, ware het maar aanvechtbaar. In steen en ander materiaal uitgevoerde „teekening" lijkt mij geen „ruimtekunst". En dat de architect-in-praktijk, zelf deze onjuistheid bespeurt en daarom ter ondersteuning van zijn verantwoordelijkheid een *„Maquette"* doet vervaardigen, *opdat hij zich een beeld kan vormen van wat de werkelijkheid straks worden zal* (uit 't betoog van den Heer Ir. A. Plate) is ook een bewijs te meer, dat de stelling van den Heer Karsen, helaas *niet* aanvechtbaar schijnt.

Wat echter m. i. *wel* eenigermate aanvechtbaar is, is de mededeeling van den Heer K. *dat „personen in Regeeringsdienst, niet tegelijkertijd, uitvoerende kunstenaars mogen zijn."* Gaarne zoude ik deze stelling willen omkeeren, tot: Uitvoerende kunstenaars *behooren* regeeringsposities te bekleeden. En waarom?

Een leeuw is eerlijk, een leeuw, als je hem een woestijn geeft, en wat er zoo bij behoort. Zijn karakter, zijn oprechtheid, behoeft geen deuk of plooi, om zijn bestaan mogelijk te maken. Zijn volslagen *vrijheid* is 't, die hem zich zelf doet ontplooien, in opperste waarde.

Een kunstenaar, die zich, door maatschappelijke verplichtingen, (als „huis-

gezin" enz. enz.) genoodzaakt ziet . . . geld te verdienen verkoopt zich! Verkoopt zijn *vrijheid*. Hoe grooter nood, des te meer „water door den wijn" wordt er gemengd, terwijl zijn leven, al meer een hel wordt.

Had hij een „vaste positie, zooals de werkeloozen" (deze beschouwing is niet van mij, maar van de „Haagsche Post") dan *bleef* zijn leven 't leven waard, want dan *kon* hij zich ontplooien, in opperste waarde. En als bewijs, zou ik willen aanvoeren de laatste werken van Ir. Bremer, (de nu benoemde Rijksbouwmeester) gecomposeerd, als *Rijksbetrekkinghebbend man*.

Uitvoerende kunstenaars behooren vaste posities te hebben.

21 Jan. 1924. WILLEM C. BROUWER, Vredelust Leiderdorp.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

„Over Kunst en Kunstenaars" door R. N. Roland Holst. Uitgegeven door J. M. Meulenhoff. Dit boek bevat een keuze uit artikelen die Roland Holst in de afgeloopen twintig jaren voor verschillende tijdschriften, vak- en weekbladen heeft geschreven. Het is aangenaam in dezen bundel al het geschrevene van Roland Holst bijeen te hebben. In het meeste daarvan legt de schrijver er den nadruk op, dat de kunstenaar in zijn werk een belijdenis moet doen, dus daarvoor zeggingskracht moet hebben. Welnu, in dit geschrevene van Roland Holst voelen wij, nu alles zoo bijeen is, zeggingskracht, en van deze zijde van zijn talent kunnen we nu ook ten volle genieten.

„Meubelstijlen" door J. Godefroy. Amsterdam, Uitgevers-Mij. „Kosmos".

Zoolang men er behoefte aan heeft, de stijlveranderingen der meubels te zien als een houterig schouwspel van lang vergeten personaadjes, die dan geboren werden om dan zooveel jaar daarna te sterven, al te gaar te midden van vergaarwerk, al of niet in verstek, kriebelende acanthusbladen aan stoelpooten, beddeplanken en kaststijlen, in plaats van zich te verdiepen in het wonder dat de mensch steeds maar ànders heeft gezeten, gerust, gevrijd en geslapen, zonder dat eenige venijnige spelden in zijn achterdeel daarvan als daadwerkelijke oorzaak kunnen worden aangemerkt, welk wonder toch meer dan genoemd acanthusblad als logische aanleiding van verandering van meubelsoort en meubelvorm is aan te nemen, zoolang voorziet dit boekje in een „werkelijke" behoefte, in verband waarmede de prijs ad f 2.40, de accurate teekeningetjes in aanmerking genomen, civiel is te noemen. J. P. M.

PRIJSVRAAG VAN DE VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP", UITGESCHREVEN IN 1923.

(Slot van het verslag van het jury-rapport).

De Jury stelt een andere verdeeling van de prijzen voor:

1ste Prijs: Bronzen Medaille, benevens f 50.— aan Morgenstond. 3 Eervolle Vermeldingen, benevens f 10.— aan de inzendingen: Dequerre, Eenvoud en Eiken.

1. *Morgenstond.* In dit ontwerp komt het karakter van kleedkamer goed tot uitdrukking.

De kasten zijn met de wanden tot een geheel verwerkt, waardoor stofhoeken niet voorkomen. Hoewel de dagverlichting te gering is, is de plaatsing van de toilettafel bij het raam uitstekend opgelost. De drieledige kleedspiegel aan den tegenoverstaanden wand is alleen bij kunstlicht te gebruiken. Het teekenwerk is zeer goed.

2. *Dequerre.* De garderobekasten zijn goed van verhouding en indeeling. De aansluiting met de wanden is niet opgelost. Vooral de deur is ongunstig. Het teekenwerk is eenigszins nuchter.

3. *Eenvoud.* De verdeeling van de kasten is rustig en eenvoudig, doch het geheel is eenigszins plomp. Het teekenwerk is goed.

4. *Eiken.* Bij eenige Juryleden werd dit ontwerp te conventioneel gevonden, daar het ook 30 jaar geleden gemaakt had kunnen worden.

De verhouding en indeeling is goed en het geheel heeft een intiem karakter.

Voor de namen der bekroonde inzenders verwijzen wij naar het Bouwk. Weekbl. van 12 Jan. j.l.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 7. 16 FEBRUARI 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. Spreekuur van den Directeur. — Financiëele regeling der afvaardiging der Kringen. — Adres van het Bestuur van den B. N. A. a. d. Gemeenteraad van Velzen. — Bedankt voor het Lidmaatsch. — Ontbinding Gew. Betoncomm. — Normaliseering v. d. keuringsvoorschr. van Bouwm. — Perman. Prijsvr.-comm., Jaarversl. over 1923 (15 Dec. '22—15 Dec. '23). — Plannen v. d. 3e Ambachtssch. te 's-Gravenhage, d. J. P. M. — Leeken in de Schoonheidscomm. d. J.P.M.—

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

SPREEKUUR VAN DEN DIRECTEUR.

In verband met verschillende werkzaamheden is de Directeur van den B. N. A. van af 16 Februari, alleen te spreken des voormiddags van 9—12 uur.

FINANCIEELE REGELING DER AFVAARDIGING DER KRINGEN.

De meening heeft zich postgevat, als zou besloten zijn dat de afgevaardigden der Kringen, de kosten van hun reis naar de ledenvergadering, in rekening zouden kunnen brengen. Dit is echter onjuist. De afgevaardigden krijgen geen vergoeding, zoodat hun kosten noch rechtstreeks noch via den kring, in rekening gebracht kunnen worden.

ADRES VAN HET BESTUUR VAN DEN B.N.A. AAN DEN GEMEENTERAAD VAN VELZEN.

Op 21 Jan. 1923 is door het Bestuur van den B.N.A. een adres gezonden aan den Raad van Velzen.

Waarin er op gewezen wordt dat het van het grootste belang is dat de samenstelling van de Schoonheidscommissie, waartoe in deze gemeente is besloten, met zorg geschiedt en dat de positie harer leden waarborg geeft, dat inderdaad aesthetische belangen door haar worden gediend. In verband daarmede heeft het Bestuur aangedrongen geen overijlde besluiten te nemen, maar zoo noodig aan den B.N.A. inlichtingen en advies te vragen.

BEDANKT VOOR HET LIDMAATSCHAP.

Met 1 Jan. 1924 hebben alsnog voor het lidmaatschap van den B.N.A. bedankt de heeren: J. C. O. Camman te Bussum en H. A. Ezerman te Zutphen.

ONTBINDING GEWAPEND-BETONCOMMISSIE.

De Minister van Arbeid heeft ontbonden de Commissie inzake Gewapend-Betonconstructies. De vertegenwoordigers van den B.N.A. in deze commissie waren de heeren M. Brinkman en Ir. A. H. van Rood.

NORMALISEERING VAN DE KEURINGSVOORSCHRIFTEN VAN BOUWMATERIALEN.

De Hoofdcommissie voor de Normalisatie in Nederland heeft besloten bovengenoemd onderwerp ter hand te nemen. Zij heeft daartoe ingesteld een centrale commissie bestaande uit ongeveer 14 leden, vertegenwoordigers van verschillende Departementen, gemeenten en belanghebbende vereenigingen.

Uitgenoodigd ook voor den B.N.A. in deze Centrale Commissie een vertegenwoordiger te benoemen, heeft het Bestuur daartoe aangewezen den Voorzitter van den B.N.A., den heer P. G. Buskens.

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

JAARVERSLAG OVER 1923 (15 DEC. '22—15 DEC. '23).

Aan de Besturen der Constitueerende Vereenigingen.

De Permanente Prijsvraag-Commissie heeft de eer U onderstaand het Verslag harer werkzaamheden gedurende het jaar 1923 aan te bieden.

Omtrent de prijsvragen waarvan het vorig jaarverslag gewaagde, en die bij het uitbrengen daarvan nog in gang waren, moge het volgende worden opgemerkt:

a. *Veiligheidsbiljet.* Ondanks het groote aantal inzendingen dat, niettegenstaande de ontrading tot medewerking door de P. P. C., was ingekomen, en ondanks de reclame die daarna over het resultaat werd gemaakt, moet toch geconstateerd worden dat de prijsvraag niet heeft gegeven wat er van werd verwacht, en is het vermoeden gewettigd dat de categorie mededingers waarvan wat te verwachten was geweest, zich goeddeels van mededinging heeft onthouden.

b. *Omslag* van het Weekblad *„Het Motorrijwiel en de Kleinauto"*. Hoewel het aantal inzendingen niet bijzonder groot was (18 stuks) is de prijsvraag in zooverre geslaagd te noemen dat eenige goede oplossingen konden worden bekroond en het eerst bekroonde ook werd uitgevoerd.

Bij het meerendeel der Vereenigingsleden, dat liever eene afbeelding van een auto of een motorcar op het tijdschrift ziet, viel de nieuwe omslag niet in den smaak, zoodat, *uit dezen hoofde*, de prijsvraag niet gelukt is te achten.

De prijsvragen waarbij in 1923 de P.P.C. hare medewerking verleende, 't zij bij de samenstelling, 't zij bij het geven van haar oordeel over het programma, zijn de volgende:

1o. *R. K. Kerk van de H.H. Fabianus en Sebastianus te Utrecht.* In het programma voor deze prijsvraag was niet voldoende rekening gehouden met de bepalingen der A. N. P., zoodat de P. P. C. hare goedkeuring daaraan niet kon hechten. Na correspondentie daarover mocht het niet gelukken overeenstemming met den prijsvraag-uitschrijver over het programma te verkrijgen, waarna van het uitschrijven van een prijsvraag werd afgezien en een directe opdracht werd gegeven.

2°. *Uitbreiding van het Gebouw der Nieuwe of Litteraire Societeit aan het Plein te 's-Gravenhage.* Het programma voor deze prijsvraag werd na herhaalde besprekingen tusschen den prijsvraag-uitschrijver en de P. P. C. door laatstgenoemde opgesteld en voldeed dienvolgens geheel aan de bepalingen der A. N. P. De antwoorden op deze besloten prijsvraag worden in het begin van 1924 ingewacht, zoodat over het resultaat nog geen mededeelingen kunnen worden gedaan.

3°. *Gevel van het Hotel-café „De Unie" aan de Groote Markt te Groningen.* Deze prijsvraag, waarbij slechts de *mogelijkheid* van uitvoering was in aanmerking te nemen, was meer als een studie-prijsvraag dan als een uitvoerings-prijsvraag te beschouwen, zoodat de A. N. P. daarop niet ten volle van toepassing waren te achten.

Bij de beoordeeling van het programma werd hiermede rekening gehouden, zoodat de P. P. C. daaraan hare goedkeuring kon hechten.

De prijsvraag, waaraan 56 medewerkers deelnamen, is blijkens het juryrapport als zeer geslaagd te beschouwen. *(Wordt vervolgd).*

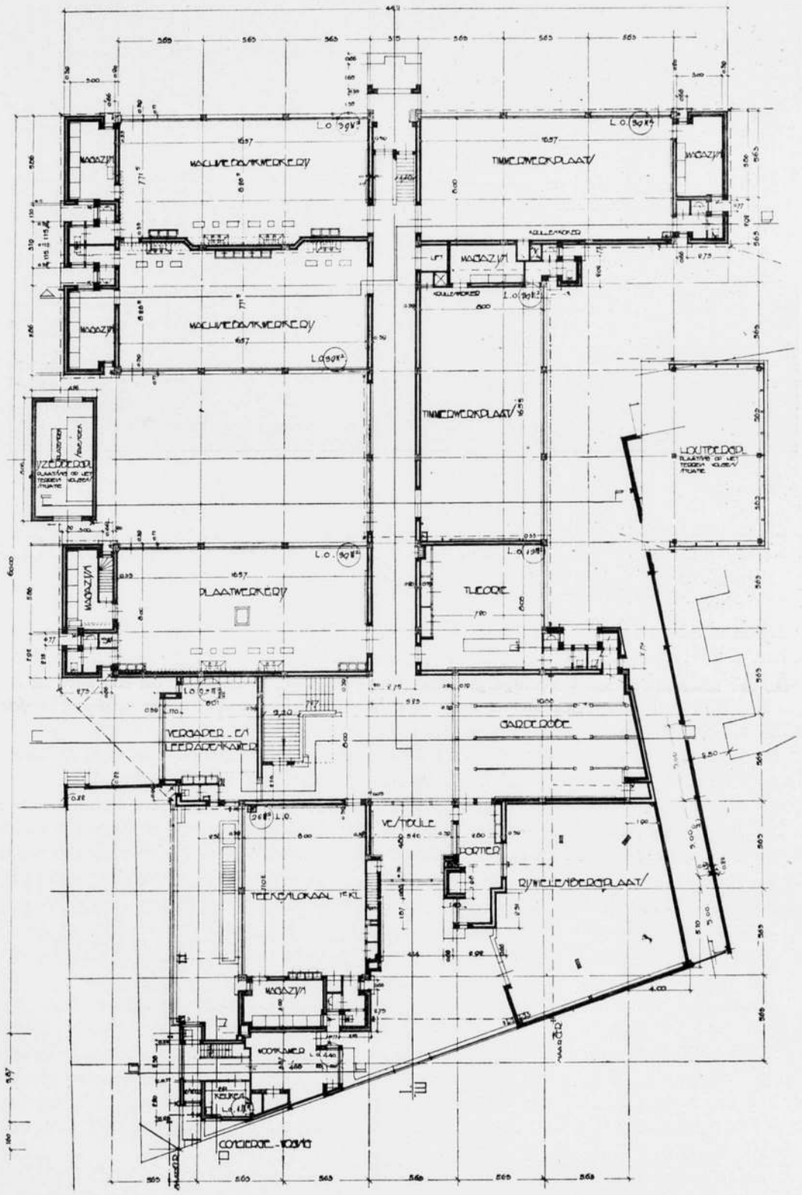

PLAN DERDE AMBACHTSSCHOOL TE 's-GRAVENHAGE.

ARCHITECTEN Irs. B. BIJVOET en J. DUIKER.

PLATTEGROND.

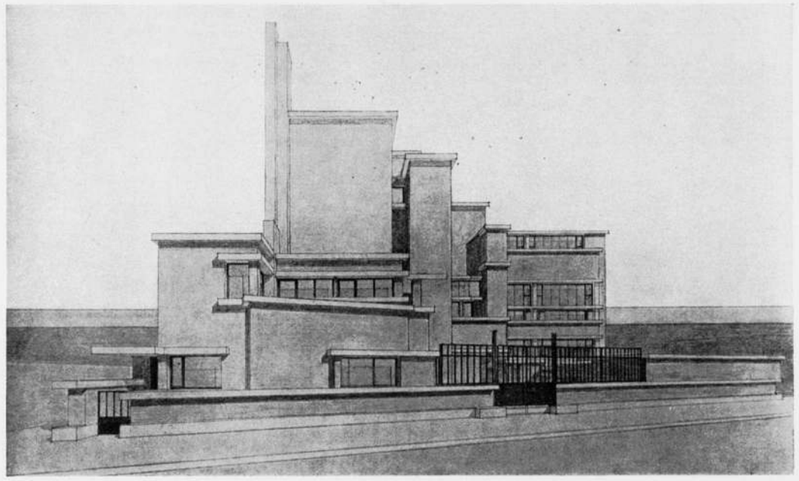

PLANNEN VOOR DE DERDE AMBACHTSSCHOOL TE 'S-GRAVENHAGE.

De architecten dezer plannen B. Bijvoet en J. Duiker, waren met de toelichting ervan al heel karig. Ze schreven, dat de plannen moesten worden ontworpen voor een onregelmatig, aan drie zijden ombouwd terrein; slechts de (smalle) ingangsgevel komt aan den openbaren weg te liggen. Dit verhindert intusschen niet dat ook de andere gevels door de hooge ligging van het terrein op sommige punten vanuit verschillende straten te zien zullen zijn. De uitvoering dezer plannen lijkt den laatsten tijd zeer twijfelachtig, want de bouw zal met Rijkssteun tot stand moeten komen. — Aan deze sobere toelichting willen wij het volgende toevoegen:

Na het — uitgevoerde — plan van de Middelbaar Technische School te Groningen is het zeer zeker gewenscht ook de plannen van deze school te publiceeren. Er is veel verwantschap tusschen. In beide plannen is met bewustheid getracht het nieuwe schoonheidsbeeld te verwerkelijken, waarvan het eigenaardige is „dat zij zuiver ontstaan is uit de noodzakelijkheid, een functioneel verband vooropstelt tusschen de levensbehoeften en den vorm, waarin deze tot uitdrukking komt" (J. J. P. Oud).

En al lijkt nu die schoonheid misschien het meest bewust nagestreefd in het Gebouw te Groningen, al lijkt misschien dat in Groningen het bouwwerk consequent is opgegroeid volgens het principe, voor mijn gevoel beantwoordt het plan van de Haagsche Ambachtsschool, dat minder radicaal is, meer aan het gevraagde. Want het gaat niet om werkplaatsen waarin het mechanische proces alle menschelijke gevoelsgesteldheden bruutweg ten achter stelt, het gaat niet om een fabriek, maar het gaat om een *school*.

Weliswaar een school, waarin het technische element sterk naar voren springt, maar toch een school, d.i. een omgeving, waarin naast het mechanische proces gelukkig nog eenige ruimte is gelaten voor eenig menschelijk voelen. En al wordt ook hier misschien geenerlei praktische eisch aan angstvallig gekoesterde schoonheidsvisie opgeofferd, wij vinden hier toch een graadje mildheid meer voor hen

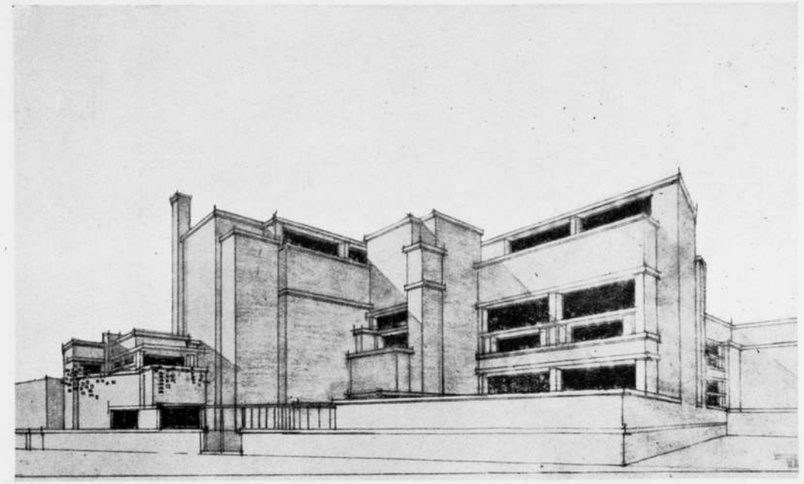

die eerst straks zullen moeten leven en werken in een omgeving, die hun een eenheid van hooger orde zal zijn.

Deze beide onderwijsgebouwen zijn zeker belangrijk voor onze architectuur. Onze meeste onderwijsgebouwen, zelfs die voor technisch onderwijs, zijn quasi mooie producten, waarvan het trappenhuis je altijd aan dat van den stadsschouwburg op 't Leidscheplein doet denken, maar overigens zonder eenig karakter.

Ik wil tenslotte bij dit werk van Bijvoet en Duiker den naam noemen van Wright, omdat zij het zelf bij hun bijschrift van de Groningsche school ook deden.

Maar wat is die *Amerikaan*, zelfs in zijn meest nuchtere utiliteitswerken toch poëtisch gestemd, vergeleken bij de nuchtere Hollanders die zijn geest ademen.

J. P. M.

LEEKEN IN DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE.

Het vraagpunt of leeken lid van een Schoonheidscommissie kunnen zijn, is geen vraagpunt meer. Er zijn leeken in de Schoonheidscommissies. De wenschelijkheid te bespreken is dus niet meer dan een tijdverdrijvende meditatie, zonder praktisch nut. Het is ook niet zoo heel erg. Het is hoogstens wat vreemd, dat men leeken in de Schoonheidscommissie benoemd heeft, zonder zich een oordeel te hebben gevormd omtrent de beteekenis daarvan. Men zegt eenvoudig: „het is zoo klaar als een klontje dat er leeken in moeten." Maar het is eveneens zoo klaar als een klontje dat er leeken in de Post-Chèque en Girodienst-Staatscommissie hadden gemoeten, — de sluiting van den dienst trof meer leeken dan ooit de openbaring van een bouwontwerp — maar om het idee alleen zien ze je al voor gek aan.

Dus leeken in de Schoonheidscommissie.

Zij krijgen dan ontwerp-teekeningen, mathematische conterfeitsels onder de oogen en moeten daarmede zich een oordeel vormen, over de schoonheid van het bouwwerk, hoe het is op zich zelf, naast en tusschen zijn buren, en „in het stadsbeeld."

Ik heb zoowat een jaar geleden geschreven, dat dit voor belangrijke ontwerpen, (en er is toch steeds een tendenz, dat het op belangrijke punten om belangrijke

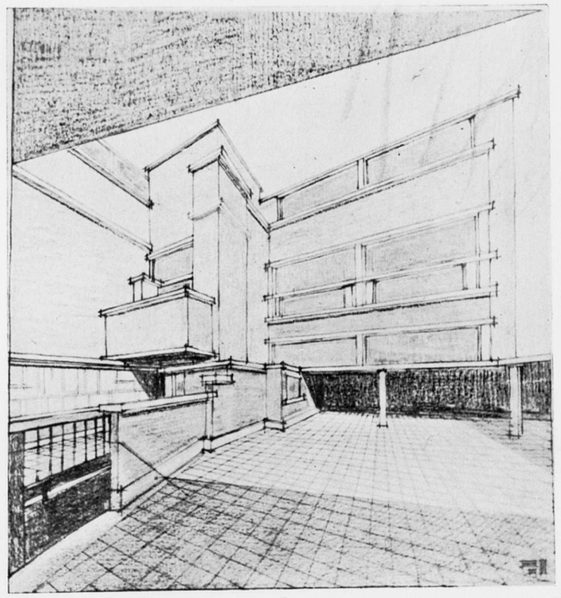

ASPECT OP HET BOUWWERK, VANUIT DE RIJWIELBERGPLAATS.

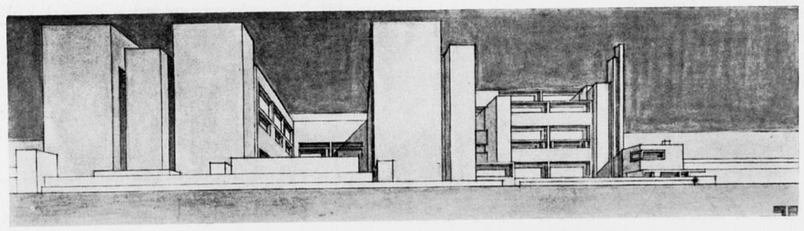

ONTWERP DERDE AMBACHTSSCHOOL DEN HAAG.
ARCHITECTEN B. BIJVOET en J. DUIKER.

ontwerpen gaat), dus juist als het oordeel van de commissie, zoo fijn en zoo zuiver mogelijk moet worden gegeven, onmogelijk is.

Dit was ook fantasie. Want een kunstzinnige leek die het tot lid van een Schoonheidscommissie brengt, is toch geen stommerd, zelfs zakenman, dus pienter genoeg, om zich in zoo'n simpele kwestie als het aspect van een gebouw even in te werken.

Welnu, het is ons daarom een bijzonder genoegen bijgaand ontwerp voor de 3e ambachtsschool te 's-Gravenhage, van de heeren Bijvoet en Duiker op te dragen aan kunstzinnige leeken, leden van Schoonheidscommissies in spé, en hun te verzoeken zich aan de hand van bijgaande teekeningen (die het groote voordeel hebben, een perspectievisch beeld te geven in plaats van — zooals gewoonlijk — een projectievisch) een *juiste* voorstelling te maken van het aspect dat dit gebouw in werkelijkheid op den aanschouwer zal maken.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST *f* 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING *f* 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS *f* 0.25, FRANCO PER POST *f* 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS *f* 1.80, ELKE REGEL MEER *f* 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 8. 23 FEBRUARI 1924.

INHOUD: Permanente Prijsvraag-commissie. Jaarverslag over 1923 (15 Dec. '22—15 Dec. '23). (Vervolg van pag. 76 en slot). — Prijsvraag Reclamebiljet H. A. M. I. F. — Moskou, door Dr. A. Behne. — De wettelijke bescherming van den Architectentitel. — Ontvangen Boeken, door A. Boeken — Prijsvraag voor een Kerkgebouw der Gereformeerde Kerk te Amsterdam. —

PERMANENTE PRIJSVRAAG-COMMISSIE.

JAARVERSLAG OVER 1923 (15 DEC. '22—15 DEC. '23).

(Vervolg van pag. 76 en slot).

4°. *Kerkgebouw voor de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Haarlem.* Het programma voor deze besloten prijsvraag voldeed op verscheidene punten niet aan de A. N. P. Bij het tusschen prijsvraag-uitschrijver en P. P. C. gepleegd overlegd werd geen overeenstemming verkregen, zoodat de prijsvraag geen voortgang had en tot een directe opdracht besloten werd.

5°. *Straatverlichting te Amsterdam,* uitgeschreven door de *Vereeniging „Kunst voor het Volk"* Aldaar. Het programma voor deze prijsvraag, die de P. P. C. in zekere mate als een studie-prijsvraag meende te kunnen beschouwen, voldeed aan de daaraan te stellen eischen en werd door de P. P. C. goedgekeurd.

Blijkens de zeer geringe medewerking aan de prijsvraag — er kwamen slechts twee antwoorden in — kon zij niet als geslaagd beschouwd worden.

6°. *Betonbrug in het Friesche landschap,* uitgeschreven door den *„Frieschen Bouwkring"*, met overheidssteun. Deze prijsvraag was geheel als studie-prijsvraag te beschouwen, waarop de A.N.P. niet van toepassing zijn. Niettemin werd het programma op verzoek van den prijsvraag-uitschrijver aan het oordeel der P.P.C. onderworpen, welke er zich geheel meê kon vereenigen.

Hoewel een aantal van 32 antwoorden op deze prijsvraag inkwamen, is zij in zooverre minder geslaagd te achten dat de eerste prijs niet werd toekend.

7°. *Kop voor het Dagblad „De Dag".* Na publicatie van de voorwaarden voor de prijsvraag wendde de P.P.C. zich tot de Redactie van *„De Dag"* om haar erop opmerkzaam te maken dat daarbij geen rekening was gehouden met de A.N.P.

Bij de daarop gehouden gedachtenwisseling werd de Redactie bereid gevonden aan de wenschen der P.P.C. ten opzichte der prijsvraag-voorwaarden tegemoet te komen en met name een bevoegde Jury te benoemen, waarvoor zij de desbetreffende stappen deed.

Door de gebeurtenissen die de geboorte van *„De Dag"* hebben belemmerd heeft de prijsvraag echter geen voortgang gehad.

8°. *Kerkgebouw voor de Gereformeerde Gemeente te Amsterdam.* Het programma voor deze prijsvraag, waarbij vrijwel gevolgd was dat van de prijsvraag die het vorig jaar, voor een dergelijk gebouw te 's-Gravenhage, was uitgeschreven, kon door de P.P.C. onvoorwaardelijk worden goedgekeurd. De termijn van inzending der antwoorden is nog niet verstreken.

9°. *Reclamebiljet voor de Sigaretten „Simon Artz".* Het programma voor deze prijsvraag voldeed niet geheel aan de eischen der A.N.P. Waar uit de correspondentie bleek dat de tekort-

komingen in het programma onwillekeurig waren ontstaan, stond de P.P.C. niet op algeheele intrekking van het reeds gepubliceerde programma, doch nam zij genoegen met een nadere publicatie, waarbij aan de belangrijkste bezwaren der P.P.C. werd tegemoet gekomen.

De prijsvraag had een volledig succes: uit de meer dan tweehonderd antwoorden kon een geslaagde keuze voor de bekroningen worden gedaan.

10°. *Omslag voor het Maandblad „Mededeelingen"*. Orgaan der Vakgroep *„Bouwkunst"* der Algemeene R. K. Kunstenaarsvereeniging. Ook deze prijsvraag meende de P.P.C. in zekere mate als een studie-prijsvraag te moeten beschouwen. Niettemin werd de goedkeuring van het programma door de P.P.C. door den prijsvraag-uitschrijver wenschelijk geacht, en werd deze, onder het maken van enkele opmerkingen, verleend.

De prijsvraag schijnt geen belangrijk succes gehad te hebben, gezien de omstandigheid dat geen eerste bekroning kon worden toegekend.

11°. *Kerk voor de Ned. Herv. Gemeente te Zeist*. Omtrent eene hiervoor uit te schrijven prijsvraag werd tusschen den prijsvraag-uitschrijver en de P.P.C. schriftelijk gedachtenwisseling gehouden. Als gevolg der tijdsomstandigheden werd echter voorloopig van het stichten van een Kerkgebouw en dienvolgens van het uitschrijven van een prijsvraag, afgezien.

12°. *Diploma voor den Bond van Watersportvereenigingen*. Het programma voor deze prijsvraag voldeed niet aan de A.N.P., waarop de prijsvraag-uitschrijver opmerkzaam werd gemaakt. Het lid van de V.A.N.K., dat in de Jury zitting had, overtuigd van de juistheid der opmerkingen, door de P.P.C. gemaakt, trad uit de jury toen de prijsvraag-uitschrijver niet bereid bleek de gewenschte veranderingen in het programma aan te brengen.

In het orgaan van bovengenoemden Bond werd bekend gemaakt dat het programma niet was goedgekeurd door de P.P.C., die besloot, niet ook harerzijds een desbetreffend bericht te publiceeren. Resultaat der prijsvraag bleef der P.P.C. onbekend.

13°. *Reclamebiljet voor de Tentoonstelling van Volksvoeding te Amsterdam*. Na kennisneming der desbetreffende advertentie verzocht de P.P.C. onder overlegging van een exemplaar der A.N.P. een volledig programma van de prijsvraag te mogen ontvangen. Op een en ander werd echter geen antwoord van den prijsvraag-uitschrijver ontvangen.

Het resultaat dezer prijsvraag is der P.P.C. onbekend gebleven.

Behalve bij de genoemde prijsvragen werd door de P.P.C. nog in eenige aangelegenheden, prijsvragen betreffende, geadviseerd, van geringe beteekenis, zoodat daarover geen mededeelingen kunnen worden gedaan.

De P.P.C. was voor het jaar 1923 geconstitueerd als volgt: H. A. Reus, Voorzitter, aftredend 1 Januari 1925, C. N. van Goor, Secretaris, aft. edend 1 Januari 1924. W. F. Gouwe, Lid, aftredend 1 Januari 1923.

Het rooster, volgens Art. 8 Huishoudelijk Reglement, voor het nazien van de jaarrekening der P.P.C. luidt: Voor de rekening 1923: Bouwkunst en Vriendschap; voor 1924: Ned. Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst; voor 1925: Bond van Nederlandsche Architecten; voor 1926: Architectura et Amicitia.

De Permanente Prijsvraag-Commissie,
H. A. REUS, Voorzitter.
C. N. VAN GOOR, Secr. Penningmeester.
W. F. GOUWE, Lid.

Rotterdam, 20 December 1923.

PRIJSVRAAG RECLAMEBILJET H. A. M. I. F.

De Permanente Prijsvraag-Commissie ingesteld door den B. N. A., het Genootschap A. et A., de vereeniging Bouwkunst en Vriendschap en de V.A.N.K., van oordeel zijnde dat de prijsvraag voor een reclamebiljet ten dienste van de H. A. M. I. F., valt onder de bepalingen van de Algemeene Nationale Prijsvraagregelen (A. N. P.) heeft, na kennisneming van het programma bevonden, dat dit niet voldoet aan de bepalingen van de A. N. P. voor Bouwkunst, Ambachts- en Nijverheidskunst, met name dat daarin geen competente jury is genoemd voor de beoordeeling der in te zenden ontwerpen, en moet mitsdien de medewerking aan de prijsvraag ontraden.

De Permanente Prijsvraag-Commissie,
C. N. v. GOOR, Secretaris.

MOSKOU.

De grens tusschen Letland en Rusland is niet de eerste grens, die ik gepasseerd ben, maar het is de eerste, die nog iets anders is als een reisonderbreking, douanen, pascontrôle en geldwisselen, ... de eerste, die werkelijk het begin van iets nieuws beteekent . . . . Geen stationshal, geen grensplaats, geen provincie, maar geheel het open veld, ... een paar barakken, terwijl het dorp een eind ver weg ligt. Men is buiten, in het Russische landschap, onder den wijden hemel. Heuvels, wolken, een land ontvangt ons, niet een paar nauwe grauwe muren. Er zijn eenige soldaten van het Roode Leger te zien, overigens alles zonder uniform, zonder banden, galons en strepen. De typen, gezichten, de houding geven ons den indruk: hier is een nieuw jong-zijn en hier is de moed, de dingen ten slotte toch eens anders te maken, dan zij gewoonlijk in Europa gemaakt worden. Onder de primitieve houten barakken van de grenswacht is een club-blokhuis met een leeskamer, een bibliotheek met tijdschriften, en alle barakken zijn blij en vol vertrouwen beschilderd met al die spreuken, die de eenheid van het proletariaat inhouden, die den arbeid eeren en in zijn recht plaatsen, en die van de toekomst spreken. Alles heel eenvoudig, vroolijk, zoo on-officieel mogelijk. Bij het vervullen van de formaliteiten gaat alles van een leien dakje, zonder gewichtig-doenerij; overal zien we den arbeid vreugdevol verrichten, zonder commando, niet-militair, menschelijk. De „kunstgewerblich" aangetoeterde luitenants ontbreken geheel. Men denkt: nu heb je nog niets gezien van Rusland, als de grens, maar het begin is mooi, is frisch en jong, hoopvol. Deze indruk bleef en het was aardig, steeds op de belangrijke plaatsen van het land, ja, ook in leidende functies jonge menschen aan te treffen. Mooi was ook de tocht door het land. Dag en nacht, en dag . . . . heuvels, akkers, dorpen, meren, dennenwouden, berkenbosschen . . . . het zilveren woord om Moskou, ... *Moskou*.

Onze auto vliegt van het station weg, door een wereldstad, door een dorp, door een straat van New-York of van het wilde Westen, door stegen en sloppen, als in Shanghai, langs kapellen, hotels, menschengewriemel, winkels, razend door een chaos van razende auto's, rijtuigen, vrachtwagens, trams. Het is onmogelijk op deze razende vaart door de stad iets te zien. Torens, kerken, een onmetelijk groot plein, een reusachtige roode muur; het Kreml, bonte ui-vormige koepels, met gouden kruizen onder den blauwen hemel, Perzische minaretten, vlaggen, roode wimpels, menschen, wapens, wolkenkrabbers, poelen, plakkaten, hutten, paleizen, barok, empire, witte zuilen, zonder stoppen door alles heen, naar buiten, naar boven, naar den Sperlingsberg, en als de wagen eindelijk stil staat, ligt een onmetelijke stad onder ons . . . . een gouden tulpenbed . . . . Moskou.

Amerika, — Rusland! Reizigers, die in den laatsten tijd in Rusland waren, hebben verschillende malen hun verbazing uitgesproken, dat in dit land sinds de revolutie zeer beslist Amerikaansche tendenzen merkbaar zijn . . . . iets, dat met Dostojewski en Tolstoï, naar wie het Westen zich een — eigenlijk niet geheel volledig — beeld van het Rusland vormt, niet gemakkelijk te vereenigen is. Men hoort zelfs zoo nu en dan de meening verkondigen, dat de historische missie van het Bolsjewisme ten slotte niets anders is, als Rusland te openen voor de industrie. Ik heb van Russische ingenieurs de voorspelling gehoord: binnen 5 jaren is Rusland een nieuw Amerika.

Het ontbreekt ook heelemaal niet aan aanknoopingspunten. Ik geloof, dat geen stad van Europa op zulke woning-wolkenkrabbers (tot 10 à 11 verdiepingen), reeds uit den tijd vóór den oorlog, kan wijzen, die in Moskou niet eens zeldzaam zijn, ... dubbel massief werkend naast de, er vlak naast staande, één-verdiepingshooge blokhuisjes. Het zou, naar mijn meening, heelemaal niet te verwonderen zijn, wanneer deze Amerikaansche tendenzen nog sterker zouden worden. Toch

geloof ik, dat het in de Vereenigde Staten en in Rusland, om geheel verschillende dingen gaat. Ongetwijfeld is Rusland zooals Amerika een land van onbegrensde mogelijkheden. Maar gaat het in Amerika om een triomf van het zich uit de totaliteit losgemaakte bijzondere, de usurpatorisch optredende techniek, die bijna doel voor zichzelf geworden schijnt te zijn, in Rusland is het meer een experiment, dat de mensch doet, zonder zich op te offeren. De onbegrensde mogelijkheden beduiden in Amerika een open veld voor de machine .... in Rusland ruimte voor menschelijke stoutmoedigheid. Dáár zien wij de hoogste schittering van de techniek; een weinig gevoelig burger-type, ... hier grijpt een revolutionnair menschentype de techniek, aan als een middel om zich te doen gelden. De verhouding van de Russen tot de techniek is in goeden zin naïef. Terwijl Amerika en het Westen in ernst staan tegenover de techniek, zal de Rus met de techniek spelen en daarom misschien de stoutste technicus worden.

Wegen in het Oosten en het Westen. Het begrip „weg" is in Rusland een ander dan in het Westen. De Westerling haat den weg ..... als tijdverlies. De weg is een noodzakelijk kwaad tot verbinding van twee plaatsen ..... alleen een hulpmiddel. Daarvandaan het streven, den weg zooveel mogelijk kort te maken..... ten duidelijkst uitgedrukt door Le Corbusier, die den niet lijnrechten weg als „chemin des ânes" betitelt en verklaart: „Le courbe, c'est la paralyse". (Stel daartegenover een Duitsch spreekwoord „Eine gute Krümm geht nicht um"). De Rus heeft niet deze verschrikkelijke haast. Hij ziet in den weg niet een middel, maar als iets eigens en iets positiefs. Hij geniet van den weg, omdat hij van beweging geniet. De weg verbindt niet alleen, hij moet ook ontspanning geven.

Men vindt van het genot voor den aanleg en het gebruik van wegen in een stad als Moskou voor den Westerling zeer verrassende voorbeelden. In de passages van de groote warenhuizen b. v. loopen links en rechts verschillende galerijen over elkaar, hier en daar door bruggen op verschillende hoogten verbonden. Op verschillende hoogten boven den grond ziet men tot dicht onder het reusachtige glazen dak in allerlei richtingen menschen komen en gaan, ... men heeft in het Westen niets wat hier op lijkt. Men ziet niet, wat de menschen er toe brengt daar boven te zijn, men ziet boven geen winkels, geen etalages, geen deuren, die hun gaan zouden kunnen motiveeren, men ziet slechts een rijzig net van wegen en bruggen en bewegende menschen, en men ontdekt ten slotte heel bovenin een duizelingwekkend hooge brug in de ruimte, waarover haastig een mensch loopt .... en men vindt deze momenten in de „dynamischen Stil" van het Russische Tooneel, bij Meyerhold en zoo, weer ..... Wanneer een weg te vervelend wordt, dan onderbreekt men bij hem als het zoo te pas komt, door een brug ..... niet omdat dat noodzakelijk is, alleen omdat men er zin in heeft er een te maken, omdat het aardig is, over een brug te gaan. Op de tentoonstelling te Moskou was zoo een brug. Dat voor den westerling meest eigenaardige voorbeeld vond ik in het Gebouw van het Historische Museum te Moskou.

Het is een modern museumgebouw. Er was in de verste verte geen reden om hier niet praktisch vlakke doorloopende gangen te maken. Ik geloof echter dat het aantal overbodige trappen, hier op en een eindje verder weer af, in deze gangen niet gering is. De wandeling, die ik van de eene vestibule naar boven tot de directiekamer, en toen door de zalen naar de andere vestibule maakte, behoort tot de meest fantastische, die ik ooit in een gebouw maakte. Hier helpt je slechts een ter plaatse geboren gids of een draad van Ariadne! Een groot historisch voorbeeld: de kanalen van Petersburg hebben nooit een praktische beteekenis gehad. Peter den Grooten bevielen de kanalen van Venetië, de beweging van de booten door de straten bijzonder, en hij vermeerderde daarom de bewegingsmogelijkheden van zijn stad.

Bij zulke opvattingen zal geen naar Westersche begrippen „moderne" plan kunnen ontstaan.

De Wasili-Basiliek in Moskou, maakt van buiten nu juist niet een klaren, overzichtelijken indruk. Maar toch is zij dit van buiten in hooge mate, vergeleken bij het inwendige. Deze niet al te groote ruimte maakt op den Westerling eenvoudig den indruk van een dwaaltuin. Het is hem niet mogelijk een regelmatigheid te ontdekken in de opeenvolging van de verschillende ruimten: Op geen enkele plaats weet hij op welk punt hij zich van het geheel bevindt. Nauwe, kromme, en donkere gangen wisselen af met kapellen, wier eindelooze hoogten in geen enkele verhouding staan tot het grondvlak. Het begrip „afsluiting" schijnt opgeheven. Ieder gevoel van orienteering gaat in een oogenblik weer verloren en je staat versteld, als je ten slotte den uitgang tòch nog vindt.

Neen, de Rus gaat bij het bouwen niet van het grondplan uit, althans niet, wat wij grondslag noemen, maar van de beweging van de massa's. De weg is voor hem geen element van rangschikking, maar van spanning.

Het schijnt ons daarom toe dat het ten slotte meer om plastiek dan om architectuur gaat. En de architect Iszelenoff karakteriseert het werk van de nieuwe Russische architecten zelfs als volgt:

„1) Das Gebäude wird als Sculptur-Konstruktion betrachtet. 2) Symmetrieachsen sind nicht vorhanden .... wie in der Sculptur" en ten slotte: „Die Formen wollen einen Ausdruck finden, der keinen statischen Eindruck hervorruft, d. h. beruhigend wirht, sondern einen dynamischen Eindruck, d. h. ruhelos und aufstrebend wirth."

Nog duidelijker is Selinski in een artikel „Stil und Stahl" dat sterk de aandacht trok en waarin hij, doorgaand op het werk van Tatlin het wachtwoord uitroept: „Baut Bewegung!"

Tentoonstelling voor Landbouw en Huis-Industrie.

Een imponeerend werk; op een moeilijk moerassig terrein begonnen. Deze werken in Mei 1923 en met slechts vier dagen vertraging was deze reuzen tentoonstelling op 14 Augustus klaar. Ons boezemt in het bijzonder haar architectonisch uiterlijk belang in, waarvoor de architecten Schusjew, Soltoffski, Alexandra Exter verantwoordelijk zijn. Er was voor hen een verbindende opgaaf voor alle bouwwerken opgesteld. Niettegenstaande dat is in het algemeen een werk ontstaan van een zekere eenheid, waartoe het uitsluitend gebruik van hout als bouwmateriaal zeker heeft bijgedragen.

Afgezien van de talrijke en zeer interessante pavilloens van de verschillende landstreken van Rusland die in den traditioneelen stijl waren uitgevoerd (van Georgiers, Kaukasiers, Grusiniers, Oekrainers, Tartaren, Kirgisen, bewoners van de Krim enz.) en van verschillende speciale gevallen, zooals het Russische dorp vroeger, nu en in de toekomst, vonden wij twee typen van tentoonstellingsbouw: ten eerste de nuchtere zakelijke loodsen met groote venstervlakken, meest in goede verhoudingen en smaakvol in de kleur waarbij bontheid is vermeden. Zonder ornamentiek door de gesloten gladde houten wanden teruggehouden en rustig van werking, zijn bestemming meestal door plastisch gevormde emblemen in het tympaanveld aanduidend, met goed gegroepeerde realia als ploegen, werktuigen, machinedeelen enz. De beste van deze tympaanvullingen waren door Alexandra Exter ontworpen en naast dezen gesloten barakkenbouw trad in verscheidene voorbeelden een meer open constructief werkende pavilloenbouw, vooral toegepast bij de ingangen, torengebouwen en de verbindingsbruggen, enz. die met zijn ijzeren balken en stangen en open vakwerkconstructies in levendig contrasteerende bewegingen zichtbaar werd en zich in pikante silhouetten tegen de lucht afteekende. In dezen trant was het beste het theater en het door mevrouw Exter ont-

worpen pavilloen voor het dagblad „Iswestija". Het groote pavilloen van het verre oosten Wladiwostock bedoelde eenigszins van compromis tusschen de beide typen. Het verbond het vroolijke van de levendige beweging met de geslotenheid van de wanden en het accentueeren van de beweging in horizontale richting. Interessant was verder een miniatuur pavilloen van de staatsuitgeverij die op de kleinst mogelijke ruimte zijn geheele productie zeer overzichtelijk tentoonstelde met behulp van draaibare en op de wijze van paternosterliften beweeglijke stalen boekenrekken; de architect ervan was Lawinski.

Slechts zeer weinig pavilloens toonden een neiging naar decoratieve schijn-architectuur. Het geheel was van een groote frischheid en stond op een hoog niveau-uitgezonderd moeten worden alle beeldhouwkunst en bijna alle schilderkunst. De kunst van deze tentoonstelling wat het interieur betreft is niet geheel en al te prijzen. De pavilloens waren een beetje volgestopt. In het algemeen valt een zekere onverschilligheid tegenover de problemen van het inwendige steeds weer in Russische bouwwerken, ook in moderne, op.

De Oostenrijkers en de Duitschers in de buitenlandsche afdeeling waren in de techniek van den tentoonstellingsbouw zeker beter.

Dr. A. BEHNE.

DE WETTELIJKE BESCHERMING VAN DEN ARCHITECTEN-TITEL.

Wij lazen in de krant:

„Bij beschikking van den kantonrechter te Amsterdam, d.d. 23 Januari 1924 is aan Hubert van Saane, oud 18 jaar, wonende ten huize van zijn ouders te Amsterdam, Agatha Dekenstraat 53, handlichting verleend tot het uitoefenen van de bedrijven van aannemen van bouwwerken, architect, administrateur van onroerende goederen, het in opzicht en beheer nemen van huizen en het optreden als directeur of een der directeuren van een of meer bouwmaatschappijen en maatschappijen tot administratie van onroerende goederen, met recht om in een of meer dezer functiën binnen de grenzen der statuten dier maatschappijen mede te werken tot het sluiten van hypothecaire geldleeningen ten bate dier maatschappijen en zich dan als borg voor die maatschappijen te verbinden.

De griffier b/h Kantongerecht te Amsterdam.

Wij verhelen niet dat wij in onzen titel opzettelijk eenig sarcasme hebben gelegd. Men vergeve ons dit. Het moet begrijpelijk zijn. Overigens — begrijpe men goed — treft onze verwijtende titel het maatschappelijk wettenstelsel en niet de rechterlijke ambtenaren. De toestand is immers zóó dat de kantonrechter, zonder onbillijk te worden, moeilijk de gevraagde vergunning kan weigeren (als overigens alles en règle is). De *toestand* moet anders worden. En de tijd is er rijp voor. De plaats, die de bouwkunst weer inneemt in de kultureele ontwikkeling van ons land, maakt trouwens van den wensch tot wettelijke regeling van het architectenberoep een redelijken eisch.

ONTVANGEN BOEKEN.

„Bauten" Walter Gropius mit Adolf Meyer, Weimar. Uitgave Ernst Wasmuth A. G. Berlin.

In het groote boek van het „Staatliches Bauhaus" te Weimar heeft men kunnen ontdekken, welk een voor de ontwikkeling der waarlijk levenskrachtige moderne

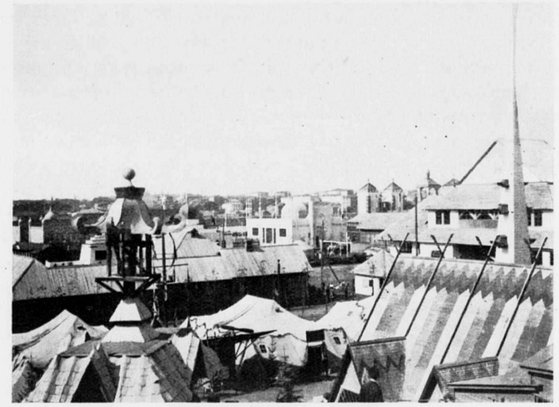

OVERZICHT VAN HET GEHEEL.

HET PAVILJOEN VAN WLADIWOSTOCK.

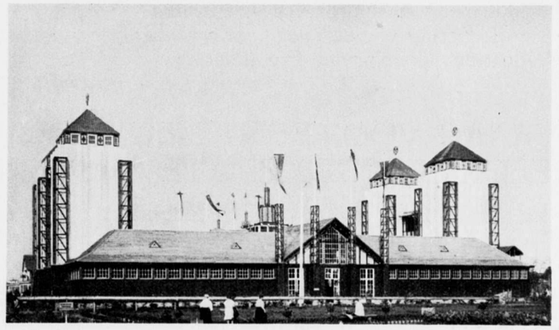

HET PAVILJOEN VOOR WETENSCHAP.
TENTOONSTELLING TE MOSKOU. AUG. 1923.

kunst uiterst belangrijk centrum het „Bauhaus" in de laatste jaren geworden is — en zeker in de toekomst nog meer en meer worden zal, in dit kleine boekje, slechts bestaande uit 36 pagina's groote afbeeldingen zonder tekst kan men nader kennis maken met de bouwwerken, de eigenlijke kunstscheppingen van den leider van het Bauhaus, Walter Gropius, voortgebracht in samenwerking met Adolf Meyer.

Het boekje begint met een reeks afbeeldingen van de Keulsche „Werkbund"-tentoonstelling van 1914 en wel, allereerst met een mooie foto van de halfronde glazen trappenhuizen van het bekende kantoorgebouw. Veel meer dan de reeds herhaaldelijk gereproduceerde afbeeldingen van de geheele voorgevelcompositie, waarin nog het conventioneele besloten ligt, toont deze foto aan, welk een prachtig gezonde moderne geest toen reeds, tien jaar geleden, toen schier niemand nog in ijzer en gebogen glas durfde te denken, laat staan durfde te bouwen, de constructuur dezer trappenhuizen bezeten heeft, een geest, die niets meer te maken had met de zoogenaamde moderne Duitsche kunstopvattingen van voor den oorlog, maar die geheel gelijk gericht blijkt te zijn met de groote universeele kunststrooming, die thans pas in vele volkeren tegelijk begint door te breken.

Deze opmerking diene slechts tot algemeene karakteriseering van den geest, die de in dezen bundel verzamelde werken uitdacht, en om aan te toonen, dat men hier niet met een architectonischen mode-kunstenaar en vogue te doen heeft, integendeel met iemand in wien de moderne gedachte reeds tal van jaren gehuisd heeft; het zou overigens dwaasheid zijn in een boekbespreking een uitvoerige analyse van al de afgebeelde gebouwen en van de samenwerkende ontwerpers te willen geven. Daarom volgt hier slechts een kort overzicht van de gereproduceerde werken.

Na de Keulsche tentoonstellingsgebouwen volgen eenige afbeeldingen van het „Fagus-werk" te Alfeld-Leine, een groot industrie-complex van meer en zeker zuiverder aesthetisch bewustzijn doortrokken dan de meeste utiliteitsgebouwen. Voorts ontwerpteekeningen van een pakhuis in gewapend beton bij een machinefabriek eveneens te Alfeld, het „Bauhaus" te Dahlem, reeds bekend uit het boek van het Bauhaus, waarin de architectuur toch niet op de hoogte komt van de fabrieksgebouwen, van het Chicago-Tribune-project, waarvan drie zeer kleine teekeningen waardig protesteeren tegen de door sleur verduisterde inzichten van de jury. Ook het Stadttheater te Jena is opgenomen. Eindelijk kan men zich aan de hand van de groote foto's, perspectief en planteekening, van dit theater, dat het resultaat is van een verbouwing, een goede voorstelling vormen. Na eenige afbeeldingen van landhuizen, eindigt het boekje met een theoretische studie van „seriewoningen", woningen, die samengesteld zijn uit eenige weinige - of meerdere - verschillende meer constante ruimte-elementen.

Ofschoon de uitvoering niet zoo kostbaar is als het boek van het Bauhaus zijn de illustraties voortreffelijk en royaal van afmeting. A. B.

PRIJSVRAAG VOOR EEN KERKGEBOUW DER GEREFORMEERDE KERK TE AMSTERDAM.

Na het overlijden van het Jurylid Paul J. de Jongh is bij bovengenoemde Prijsvraag, ingevolge art. 10 der Algemeene Regelen voor Nationale Prijsvragen in zijn plaats benoemd de heer Ir. D. F. Slothouwer, Architect B.N.A. te Amsterdam.

De Jury bestaat thans uit de heeren: Tjeerd Kuipers, B. J. Ouëndag, Ir. D. F. Slothouwer, allen architecten B.N.A. te Amsterdam en de heeren G. van Oostveen en L. Boomsma, leden van de Bouwcommissie.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 9. 1 MAART 1924. INHOUD: Zonderlinge aanbevelingsbrieven. — Intern. Stedebouwcongres te Amsterd. — „Vers une Architecture", door J. J. P. Oud. — Ontv. Tijdschr., door J. P. M.

ZONDERLINGE AANBEVELINGSBRIEVEN.

In het nummer van 27 September 1923 van het Bouwkundig Weekblad namen wij onder dit hoofd een tweetal brieven op door den Heer M. J. v. Eyck aan een Woningbouwvereeniging gezonden.

Op ons verzoek was het Tijdschrift voor Volkshuisvesting zoo welwillend ook in zijn November-nummer van het vorig jaar op de eigenaardige wijze van doen van den heer v. Eyck de aandacht te vestigen.

Eind November ontving onze redactie van den Heer v. Eyck een verweerschrift, dat zóó van allen „zin" ontbloot was, dat wij meenden beter te doen het niet te plaatsen. De heer v. Eyck, wien verweten werd dat hij door het leveren van gratis plannen, tegen zijn collega's deloyaal concurreerde, komt b.v. verklaren, dat hij dat meer heeft gedaan en hij noemt ook netjes de gevallen op!

Niet meer wetende of men bij zoo iets te doen heeft met naïveteit of opzet, hebben wij het stuk opgeborgen, de heer v. Eyck, de heer v. Eyck latende.

Een soortgelijk „verweer" zond de heer v. Eyck intusschen ook aan het Tijdschrift voor Volkshuisvesting, dat het stuk in het Januari-nummer plaatste.

INTERNATIONAAL STEDEBOUWCONGRES TE AMSTERDAM.

Van 2 tot 9 Juli zal te Amsterdam een Internationaal Stedebouwcongres worden gehouden. Het congres wordt bijeengeroepen door de Internationale Tuinstad- en Stedebouwvereeniging en wordt georganiseerd door het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw. Het program luidt voorloopig:

A. Het gewestelijk plan voor de groote stad en haar omgeving.

1. De moderne stad door Ir. M. J. Granpré Molière; 2. De noodzakelijkheid van een gewestelijk plan, Dr. Raymond Unwin; 3. De verzameling der gegevens, Prof. Patrick Abercrombie; 4. Het gewestelijk plan: a. Algemeene beschouwing, Léon Jaussely; b. Aanwijzing der terreinen voor handel, industrie en bewoning, Thomas Adams; c. Afwatering, François Sentenac; d. Open terreinen, Prof. Dr. Fritz Schumacher; e. Verkeer, R. Verwilghen; 5. De satelliet stad, C. B. Purdom; 6. Staatsrechtelijke vraagstukken, bij het gewestelijk plan, Mr. G. A. van Poelje; 7. Mededeelingen over het New-Yorksche plan, Flavel Shurtleff; 8. Mededeelingen over het plan voor het Roergebied, Dr. Schmidt; 9. De mogelijkheid van gewestelijke plannen in Nederland, Ir. P. Bakker Schut.

B. Parken, parksystemen en ontspanning, Preadviezen van H. V. Hubbard, Jacques Gréber, H. Cleyndert Azn.

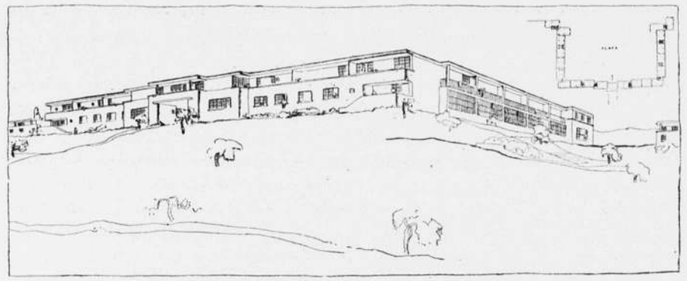

Een groep van aaneengesloten huizen, ontworpen op een uniform geraamte van gewapend beton voor ieder huis. Dit geraamte werd genoemd „Domino-geraamte." In 1915 stond de prijs van het ijzer en het cement een ruim gebruik van gewapend beton toe. De stijve geraamten werden door een aannemer opgesteld, op zes van te voren goed waterpas gestelde teerlingen. De muren en de afsluitingen waren niets dan vullingen, welke zonder speciale vakkennis, konden worden vervaardigd uit latwerk en plâten. De maat van deze platen hield verband met die van de deuren, ramen, kasten. In tegenstelling met de gewone manier van werken, werden de timmerwerken, die door fabrieken werden geleverd, vóór de muren geplaatst. Zij dwongen zoodoende de muren en de afsluitingen zoo zuiver mogelijk te metselen. Deze werden dus gemetseld, om het timmerwerk heen en het huis kon geheel worden afgewerkt door één soort vaklieden: de metselaars. Bleef alleen dus over het leggen der verschillende leidingen.

UIT „VERS UNE ARCHITECTURE".

„VERS UNE ARCHITECTURE" [1]

VAN LE CORBUSIER-SAUGNIER.

Dit boek van Le Corbusier aankondigen — zooals de Redactie me vraagt — is een genoegen.

Wie de onder dezen titel gebundelde opstellen uit „L'esprit nouveau" nog niet kent, kan zich spitsen op eenige uren van geestelijke opwekking, die hij zich niet beklagen zal; wie ze wel kent, heeft de hernieuwing te goed eener kennismaking, waarvan het belangwekkende nog verhoogd zal worden door den samenhang der artikelen, die het boek brengt, en die bij de broksgewijze publicatie in „L'esprit nouveau" niet dadelijk opviel.

„Voortreffelijke journalistiek" heb ik een vooraanstaand collega van dit werk hooren zeggen. De waardeering in deze kenschetsing gelegen, is niet onverdeeld. Ook dit is begrijpelijk; men bedenke er evenwel bij dat het journalistiek cachet, dat deze geschriften inderdaad dragen, niet alleen tot vluchtigheid terug te brengen is, maar dat het karakter van het geschrevene ook bepaald werd door de bedoeling, die voorzat, propaganda te maken. Propaganda nu maakt men pakkender door het woord in al de kracht van zijn plastiek — zij het dan soms tè sterk van relief — en door het gebaar in al de meeslependheid van zijn mimiek — zij het dan soms tè nadrukkelijk van expressie — dan door het wel-overwogen betoog en de wel-beheerschte dictie: lief en leed van propaganda, dat men naar zijn aanleg loven of laken kan.

Propaganda maken dan doet het boek van Le Corbusier uitmuntend: het boeit sterk en houdt de aandacht van begin tot eind gespannen. Het is volstrekt niet alles nieuw, wat het brengt; integendeel: de schoonheid van ingenieurswerk, de achterlijkheid der architectuur, het belang van het systeem en de waarde van het normaliseeren (en het normaaltype) voor de bouwkunst, de verwantschap tusschen Grieksche kunst en modern utiliteitswerk, enz. enz.; het zijn alles bekende klanken

[1]) Les Editions G. Cres et Cie Paris.

voor hen, die de geschriften kennen van Behrens, Berlage, De Groot, Muthesius, den „Werkbund", vooral ook van Van de Velde, enz.; om van de latere niet te spreken.

De menschelijke natuur evenwel is vol behoudzucht en het is een neiging van al haar streven om datgene, wat heden in idealiteit volkomen zuiver gesteld wordt, morgen in realiteit weer neer te halen tot op een plan, weinig hooger ten slotte dan het niveau, waarop datgene stond, waartegen aanvankelijk gereageerd werd. Het „nieuwe" in kunst — wat haar verschijning aangaat — blijkt in bepaalde tijdperken dikwijls meer het „opnieuwe" dan wel het „andere"; actie en reactie, vol tegenstelling, voeden elkaar en de lijn der evolutie-resultante van contrastwerkingen — stijgt, als geheel, vol geleidelijkheid onder flauwe helling.

20 à 30 jaar geleden, ontstond de beweging op de voortzetting en uitwerking van welker „mechanische" tendenzen in onzen tijd het pogen eener voorhoede van jongeren van alle landen steunt. Tusschen dat tijdperk en nu ligt de gestage verwording der toen geponeerde idee: van principieele gesteldheid tot romantische onbepaaldheid (om karakterloozer verzaking te laten rusten). De logische reagens op deze verwording is het streven der „modernen" van tegenwoordig, die den draad weer opnemen, daar, waar hij verloren ging.

Frankrijk, dat vroeger vrijwel buiten de beweging bleef, heeft thans in Le Corbusier een voorvechter, die de oorspronkelijke beginselen in alle consequentie stelt. Hij deed het in het hier te bespreken boek en in meerdere geschriften en hij deed het — in samengaan met eigen, origineele, dikwijls door uitmuntende schetsen toegelichte denkbeelden — zoo voortreffelijk, dat zijn werk de aandacht trekt van alle in gelijke richting strevende collega's. Hij deed het ook — om eerlijk te blijven — soms wat erg oppervlakkig of wat al te zeer op effect belust.

Zooals aangeduid heeft Le Corbusier zijn boek (dat tusschen haakjes in zijn uiterlijke verschijning weinig van zijn inhoud geprofiteerd heeft) uit verschillende deelen samengesteld: Esthétique de l'ingénieur, Architecture-Trois rappels à MM. les architectes — Les tracés régulateurs — Des yeux qui ne voient pas — Architecture — Maisons en série — Architecture ou Révolution.

In het eerste hoofdstuk zet hij uiteen wat de in — stijl — bouwende architecten (men is in Frankrijk!) te kort schieten in vergelijking met de ingenieurs, die de vraagstukken oplossen, zuiver zooals ze gesteld zijn (Esthétique de l'Ingénieur, Architecture, deux choses solidaires, consécutives, l'une en plein épanouissement, l'autre en pénible régression). In „Trois rappels à MM. les architectes (Le volume, la surface, le plan)" behandelt hij achtereenvolgens „le volume", waarin hij op logica en eenvoud van vorm aandringt (de laatste niet voorhanden b. v. in een Gothische kathedraal, die „n'est pas très belle" en waarvan „les données ont été mal posées parce qu'elles ne procèdent pas des grandes formes primaires"), terwijl hij begint te wijzen op de leidende functie van het plan: een factor, waarop hij later uitvoerig terugkomt. „La surface" (un volume est enveloppé par une surface) legt vooral den nadruk op de architectonische beteekenis van muurdoorbrekingen als deuren, ramen enz. om te besluiten met een peroratie op het werk van Amerikaansche ingenieurs, die in haar oppervlakkigheid verwant is aan de door Westheim getypeerde „Maschinenromantik" in de schilderkunst.

„Le plan" gaat dan dieper in op de fundamenteele beteekenis van den plattegrond, waarbij gewezen wordt op de noodzakelijkheid van een algeheele vernieuwing daarvan in onzen tijd: „le plan", dat wezenlijk is voor „l'essence de la sensation", die er op gebaseerd moet zijn. Dit hoofdstuk geeft ook interessante beschouwingen over stadsbebouwing; denkbeelden voor den bouw van „torenhuizen", de toepassing van daktuinen, dakcafé's, dakstraten, enz.; voorstellen tot doelmatiger aanleg van kabels, leidingen, rioleeringen, enz.; benevens gedachten over het verkeer,

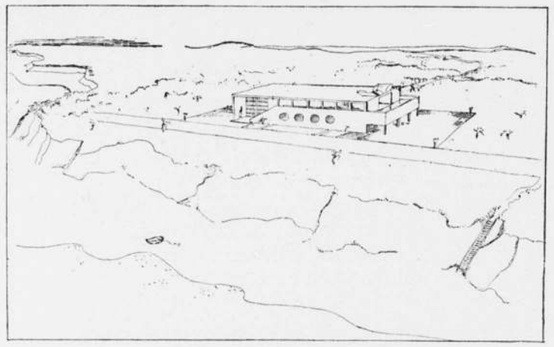

Landhuis aan de zee, opgebouwd met gewapend beton stijlen op afstanden van 5 M. in beide richtingen, de zolderingen van gebogen platen van gewapend beton. In dit geraamte ontstaat de verdere indeeling gemakkelijk door lichte afsluitingen. De prijs is de laagste van al dergelijke soort gebouwtjes. Het uiterlijk aspect wint door een modulaire eenheid. Ingewikkelder plannen kunnen bovendien economisch worden uitgevoerd, want de lichte wanden kunnen gemakkelijk verplaatst worden.

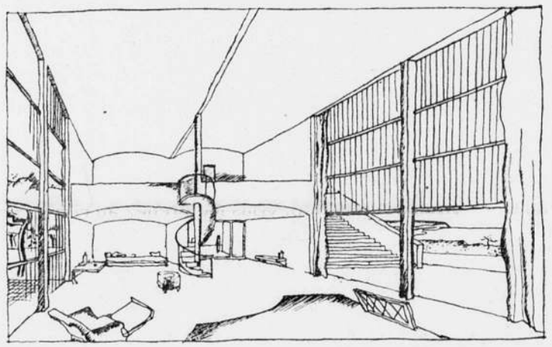

Landhuis aan de zee. Hier ziet men de stijlen, die op regelmatige afstanden van elkaar zijn geplaatst, de gebogen zolderingen, de gestandarizeerde ramen.

UIT „VERS UNE ARCHITECTURE".

met name over de vervanging der bovengrondsche tramlijnen door metro's, aangebracht onder een straat, die daartoe 4 meter boven het natuurlijk terrein gelegen zou moeten zijn. Te midden van dit soms waardevol, soms aanvechtbaar en onreëel betoog, krijgt Auguste Perret een steek onder water wegens plagiaat.

„Les tracés régulateurs" onderwerpt het „systeem" in zijn waarde voor de bouwkunst aan een onderzoek. Voor ons, die de geschriften van Berlage en De Groot over dit onderwerp kennen, is hier weinig nieuws, maar veel oppervlakkigs. Opvallend bij dit gedeelte is de afbeelding van een in 1916 naar ontwerp van Le Corbusier uitgevoerde villa, die in haar architectonische onbelangrijkheid in opmerkelijk contrast staat tot zijn niet uitgevoerde werken — ook van vóór dien tijd —, waarvan het boek reproducties brengt, die soms zelfs tot 1914 teruggaan.

In „Des yeux qui ne voient pas (Les paquebots, les avions, les autos)" wordt de schoonheid gedemonstreerd van ingenieurswerk: een schoonheid, die „niet gezien

wordt". De be- en verjaardheid der laatste opmerking voorbijgaand, valt hier ook voor hen, die alreeds zien, te genieten van mooie afbeeldingen van stoombooten, vliegmachines, auto's, enz. Het slagwoord „une maison est une machine à habiter" [1]) is een te mooie journalistieke vondst om te laten passeeren; de schrijver speculeert er dus liever op, dat we dit later — als onder het motto „architectuur" blijkt, dat een huis nog iets meer is ook — wel weer zullen hebben vergeten.

Vol nuttige wenken is intusschen de hier afgedrukte „Handleiding voor de woning". Dat aanbevolen wordt deze niet alleen onder huismoeders, maar ook onder architecten te laten verspreiden, is na lezing verklaarbaar.

De fotografische vergelijkingen tusschen het „Parthenon" en een auto, behooren dan weer tot die grapjes, die we wel begrijpen, maar niet altijd verduwen kunnen; de gedachte gaat hier onwillekeurig terug naar de geschriften van v. d. Velde, die de geestelijke verwantschap, waarop hier gedoeld wordt, wel heel veel fijner en dieper te peilen wist. Le Corbusier intusschen heeft „flair" en dus springt hij gemakkelijk over op een uiteenzetting betreffende normalisatie, die weer veel goed maakt.

„Architecture" in drie gedeelten (La leçon de Rome, l'Illusion des plans, Pure création de l'Esprit) heeft in „La leçon de Rome" opmerkingen, waarvan men den verrassenden indruk niet door herlezing moet bederven. „L'illusion des plans" geeft beschouwingen over „assen" in architectuur, die ook bij herlezing van waarde blijven; eenige toevoegingen „ter zijde" over de „ster" (het stokpaardje van „l'Ecole des Beaux Arts") zijn niet alleen geestig, maar bovendien van beteekenis.

Ook „Architecture, III, Pure création de l'Esprit" bevat zeer belangwekkende verhandelingen, waarbij vooral die over „verhouding" het overdenken waard zijn. („La modénature est la pierre de touche de l'architecte. Celui-ci se révèle artiste ou simplement ingénieur". En dan: „On met en oeuvre de la pierre, du bois, du ciment; on en fait des maisons, des palais; c'est de la construction. L'ingéniosité travaille. — Mais tout à coup, vous me prenez au coeur, vous me faites du bien, je suis heureux, je dis: c'est beau. Voila l'architecture. L'art est ici".)

Hoe pakkend evenwel geschreven, ook hier dringen zich aan het eind weer de beschouwingen van v. d. Velde over den Griekschen geest en den nieuwen stijl naar voren en naast de lyrisch-doordringende studies van dezen voorganger schrompelen de analogieën van Le Corbusier ineen tot goedkoope rethorica, welke ten slotte zelfs weinig zakelijks blijkt te bevatten.

Dan komt het hoofdstuk „Maisons en série", dat wel het beste is uit het boek. Behalve uiteenzettingen brengt het tallooze knappe schetsen naar ontwerpen van den auteur. Ideeën over het huis en zijn inrichting, zooals hier ontvouwd, werden zoo consequent nog niet verkondigd. Het huis als industrie-product, als massa-artikel, wordt hier gedemonstreerd. Zooals men van een limousine, een landaulette, enz. spreekt en dan meteen weet welk type van auto bedoeld is, zoo zijn hier verschillende woningtypen samengesteld, die al naar gelang van het arrangement den naam „Domino", „Citrohan", „Monol" enz. dragen. Dit gedeelte van het boek zal ongetwijfeld door de zeer zakelijke en tot op de kern gaande behandeling van het vraagstuk van het wonen en de woning indruk maken. In 't oog houden moet men daarbij, ik doelde er in een noot al op, dat een huis niet als een

[1]) Deze aardigheid, waarin zeker een grond van waarheid ligt, is trouwens meer verkocht; vergeten wordt daarbij, naast andere dingen, dat in den bedoelden gedachtegang ook de auto, de aeroplaan, de stoomboot, enz. „une machine à habiter" — zij het op korten termijn — zouden zijn.
Evenwel is qua doel:
een auto een machine om te rijden, een aeroplaan een machine om te vliegen, een stoomboot een machine om te varen en de analogie voortzettend, zou dus — hoe gek het ook klinkt — een huis een machine om te staan zijn.
Uit het — vergelijkenderwijs — permanente van het verblijf van den mensch in het huis en zijn tijdelijk verblijf in middelen van vervoer, volgt bovendien het ontoelaatbare van sommige conclusies van L. C.

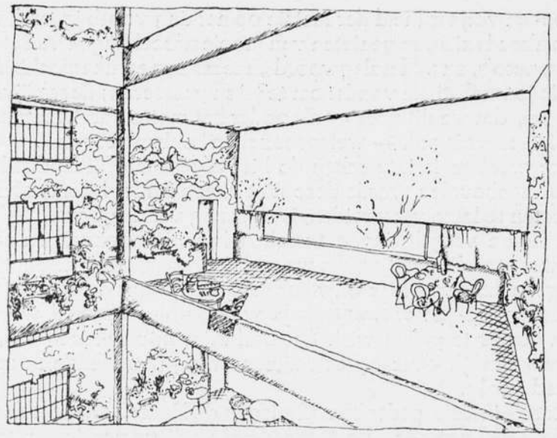

Etage-tuinen in „Immeuble villas".
UIT „VERS UNE ARCHITECTURE".

auto, een vliegmachine, enz. een beweeglijke, een los, iets is, maar dat het gebonden is aan bepaalde situaties en omstandigheden, zoodat voor het al te haastig trekken van conclusies op te passen is.

Het slot van het boek „Architecture et Révolution" is de journalistieke klap op den vuurpijl. Een juiste opvatting van wat het huis is: een juiste oplossing van het probleem van het wonen, lezen we daar, kan de revolutie, die anders onvermijdelijk is, voorkomen. Het is, met zijn Engelsche pijp als slot-afbeelding, verrukkelijk van — propaganda!

De inhoud van het boek is hiermede vluchtig besproken. Den geest ervan weergeven, kan men niet; men moet het daarvoor zelf lezen.

Op sommige tekortkomingen wees ik in het voorgaande. Waarom eigenlijk? Want als men in een boek over bouwkunst leest: „Il n'est pas futile de hâter le nettoyage. Un certain sens de la moralité nous y pousse" —, of: „Tout le monde s'écrie avec conviction et enthousiasme: La limousine marque le style de notre époque! et le lit breton se vend et se fabrique toujours chez les antiquaires" —, of: „Partout ailleurs l'inquiétude de demain harcèle et conduit à la solution: si l'on n'avance pas, on finit faillite. Mais en architecture on ne finit jamais faillite. Métier privilégié. Hélas!" —, dan vergaat me toch alle lust om van zoo'n boek ook maar iets kwaads te zeggen.

13-2-1924. J. J. P. OUD.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

Het Huis Oud en Nieuw. Jaargang 16. Afl. 8. Gewijd aan de Kerk van het St. Josefziekenhuis te Heerlen.

Dat men ook op een andere manier tot een architectuur kan komen, bewijst de architect Eduard Cuypers met dit werk. De architectonische opzet herinnert aan dien van Stoop's Badhuis te Bloemendaal. De Kerk wemelt van zinnebeelden, maar over de oriëntatie lezen we: Bij het passen en meten bleek spoedig, dat oriëntatie zeer ernstige practische bezwaren had . . . . . Alberdingk Thijm, voor dezen discipel blijkt Uw „Heilige Linie" geen krachtig pleidooi genoeg!

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN PAUL J. DE JONGH. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 10. 8 MAART 1924. INHOUD: Ledenverg. van den B.N.A. op Zaterdag 29 Maart 1924, des v.m. 11 uur in de „Industrieele Club" aan den Dam te Amsterdam. — Nadere voorst. van het Bestuur tot instelling van een comm. die voordrachten zal opmaken voor de leden der comm., welke werkzaam zijn of zullen zijn op het gebied der bouwkunst en aanverwante kunsten (Commissie der Voordrachten, C. d. V.) — Toelichting bij punt 9 van de agenda der Ledenvergadering. — Internationale Reclame-Tentoonstelling R. E. C. L. A. April-Mei 1924, Amsterdam. — Over de bebouwing van het Lavendelplein en omgeving te Hilversum, door A. Boeken. — Entrefilet, door J. P. M. — Bij de beeldjes van Hildo Krop, door J. P. M. — Jan Nagelvoort †, door J. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 29 MAART 1924, DES V.M. 11 UUR IN DE „INDUSTRIEELE CLUB" AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen. (Deze notulen zijn niet in concept gepubliceerd en zullen ter vergadering worden voorgelezen).
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Nadere voorstellen van het Bestuur op het op 17 Nov. 1923 aangenomen voorstel tot instelling van een Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies in dit nummer).
6. Herziening van de Statuten in verband met de instelling van de Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies over punt 4 in dit nummer).
7. Herziening van het Huishoudelijk Reglement in verband met de instelling van de Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies over punt 4 in dit nummer).
8. Benoeming van drie leden voor den Tentoonstellingsraad.
9. Voorstel van het Bestuur tot stichting van een „De Klerk Fonds". Dit voorstel zal door het Bestuur alleen mondeling worden toegelicht.
10. Herziening van het Reglement van de Commissie van Geschillen voor Woningbouw.
11. Rondvraag.

NADERE VOORSTELLEN VAN HET BESTUUR TOT INSTELLING VAN EEN COMMISSIE DIE VOORDRACHTEN ZAL OPMAKEN VOOR DE LEDEN DER COMMISSIES, WELKE WERKZAAM ZIJN OF ZULLEN ZIJN OP HET GEBIED DER BOUWKUNST EN AANVERWANTE KUNSTEN (Commissie der Voordrachten, C. d. V.)

Op de ledenvergadering van Zaterdag 17 November 1923 is ten aanzien van het voorstel van het Bestuur tot het instellen van een commissie, die voordrachten zal opmaken voor de leden van commissies, welke werkzaam zullen zijn op het gebied der bouwkunst en aanverwante kunsten (hier aan te halen onder den naam van Commissie der Voordrachten, C. d. V.) besloten:

1e. tot het instellen van een zoodanige commissie,

2e. ten behoeve van deze commissie aan de leden de verplichting op te leggen op verzoek van het Bestuur afbeeldingen van hun werk, teekeningen en anderszins te deponeeren in het archief van den B. N. A.,

3e. zoodanige bepalingen in de statuten op te nemen dat tegen hen, die de bepalingen omtrent de bevoegdheid van de leden om zitting te nemen in commissies waarvoor de toestemming noodig is van de C. d. V., niet nakomen, disciplinair kan worden opgetreden.

Het Bestuur van den B. N. A. heeft thans hierbij de eer ter nadere uitwerking van het in deze drie punten vastgelegde plan definitieve voorstellen te doen.

Deze voorstellen behelzen:

a. de benoeming der leden der commissie,

b. de samenstelling der commissie,

c. de taak van de commissie,

d. de regeling waardoor het mogelijk is de hierboven sub 3 genoemde disciplinaire maatregelen te nemen,

e. een overzicht van de wijzigingen in de statuten en het huishoudelijk reglement van den B. N. A. als gevolg van de sub *a* tot *d* genoemde voorstellen.

a. Aangaande de benoeming der leden van de C. d. V. zijn door enkele Gewestelijke Kringen aan het Bestuur voorstellen gedaan die daarop neerkomen dat de Gewestelijke Kringen hun invloed daarop zouden kunnen doen gelden. Het verst strekkend zijn hieromtrent de voorstellen van den Kring „Maastricht" die de Commissie wenscht samengesteld te zien uitsluitend uit de vertegenwoordigers der Kringen. Afgescheiden van het praktische bezwaar, dat de Commissie alsdan uit een veel te groot aantal leden zou bestaan, heeft het Bestuur tegen zulk een benoeming der leden een principieele bedenking. Het Bestuur is n. l. van oordeel, dat een zoodanige samenstelling en benoeming van de commissie geheel in strijd zou zijn met de bedoeling die oorspronkelijk bij het Bestuur met de instelling van deze commissie heeft voorgezeten, en welke bedoeling toch naar zijn meening duidelijk is uiteengezet in de toelichting tot het voorstel opgenomen in No. 40 van het Bouwkundig Weekblad van het vorig jaar.

Het gaat er om de keuze van de personen, die zitting moeten nemen in commissies van aesthetischen aard, zoo nauwkeurig mogelijk te overwegen en te bestudeeren. En dan is het toch in de allereerste plaats noodzakelijk, dat zij, die dat zullen doen, benoemd worden op grond van kwaliteiten die zoo nauwgezet mogelijk zijn nagegaan en beoordeeld. Uit den aard der zaak is het onderzoek hiernaar alleen mogelijk door de C. d. V. welke daarvoor door de speciale regelingen het noodige materiaal wordt verschaft. Het zou nu toch onlogisch zijn wèl voor de benoeming van personen in commissies van aesthetischen aard uitgebreide maatregelen tot een doeltreffende keuze te nemen, maar voor het college, dat deze benoemingen moet voorbereiden, zelf niet.

Het Bestuur meent te moeten aannemen, dat de bezwaren tegen zijn oorspronkelijk voorstel omtrent de benoeming der leden, zijn oorzaak vindt in een niet volledig vertrouwen in den arbeid van deze commissie; echter moet worden ingezien dat het op 17 November 1923 aangenomen plan tot het instellen van een commissie der voordrachten, staat of valt met het vertrouwen dat de leden van den B. N. A. in deze commissie willen stellen. Dit vertrouwen moet volledig zijn.

Gebrek aan vertrouwen is zeker niet aan te vullen door het doen gelden van invloeden op de commissie waardoor de bedoeling van haar instelling niet geheel tot haar recht zou kunnen komen.

Het Bestuur handhaaft daarom zijn oorspronkelijk voorstel om de benoeming van de leden te doen geschieden door de ledenvergadering uit een voordracht van de leden van de Commissie zelf. Daaraan zou het Bestuur nog twee dingen willen verbinden, n.l.:

1e. dat de Kringen gelegenheid hebben candidaten aan de Commissie in overweging te geven.

Oogenschijnlijk lijkt dit recht van zoo'n geringe beteekenis dat het niet vermeldenswaard is; immers zonder de nadrukkelijke vermelding kunnen de Kringen toch zeker te allen tijde aan de Commissie iets in overweging geven. Maar toch ziet het Bestuur in het neerschrijven van deze bepaling een aanleiding waardoor een zeker contact tusschen de Kringen en de Commissie kan worden gevormd en bevorderd. Bij voorbaat mag zeker niet worden aangenomen dat de Commissie de aanbevelingsbrieven van de Kringen als „vodjes papier" naast zich zal neerleggen.

2e. dat het Bestuur van den B.N.A. met betrekking tot de voordracht van de C. d. V. aan de ledenvergadering voor de verkiezing harer nieuwe leden een recht van veto krijgt, in dien zin dat het Bestuur een naam of namen op de voordracht welke het op zichzelf of in verband met de geheele samenstelling der nominatie niet wenschelijk acht, van deze nominatie kan afvoeren. De nominatie behoeft dus de goedkeuring van het Bestuur, dat echter in positieven zin geen invloed ten gunste van eenig lid van den B.N.A. kan aanwenden. Het krijgt alleen de bevoegdheid om in negatieven zin invloed op de samenstelling der commissie uit te oefenen wanneer het hem wil voorkomen dat zij schadelijk zou zijn voor de belangen van den B.N.A. en zijn leden.

Wat voorst de eerste benoeming betreft, stelt het Bestuur voor deze te doen geschieden op voordracht van het Bestuur. De voordracht zal bestaan uit dubbeltallen voor elk lid en plaatsvervangend lid.

b. Zooals in het preadvies van No. 40 van het B.W. 1923 reeds is medegedeeld, ware de commissie samen te stellen uit drie leden en drie plaatsvervangende leden. Om verschillende redenen zou het Bestuur deze samenstelling definitief willen voorstellen. Het is gebleken bij de op deze wijze samengestelde Commissie van Voorlichting dat zulk een samenstelling praktische voordeelen heeft. Het aantal van drie personen geeft waarborg dat de beslissingen der commissie meerendeels door de effectieve leden kunnen worden genomen. De ervaring leert dat bij een grooter aantal leden de bijeenkomsten, vooral als zij vaak moeten plaats hebben, toch niet voltallig zijn. De methode om de plaatsvervangende leden automatisch na een zeker tijdsverloop lid te doen worden geeft aan het werk der commissie de noodige continuïteit. Gedurende den tijd, dat men plaatsvervangend lid is, krijgt men gelegenheid zich met het werk op de hoogte te stellen. Bovendien kan dezelfde methode worden gevolgd als bij de Commissie van Voorlichting waarbij de plaatsvervangers het recht hebben de bijeenkomsten bij te wonen. Ook werd indertijd bepaald dat bij zeer belangrijke zaken de plaatsvervangende leden mede zouden worden uitgenoodigd.

Het Bestuur zou ten slotte den tijdsduur der zitting als lid op één jaar willen vaststellen, dus zoodanig dat men één jaar plaatsvervangend- en één jaar effectief lid is. Deze tijdsduur verhindert zeker een — door enkelen gevreesden — te sterken invloed der commissie in een bepaalde constellatie.

Het Bestuur stelt voor aan de Commissie als permanent secretaris toe te voegen den Directeur van den B.N.A. Dit berust op zuiver praktische overwegingen, het werk van de Commissie vindt plaats in het Bureau en in het teekeningenarchief van den B.N.A., waarvan de Directeur de beheerder zal zijn. Het Bestuur is van oordeel dat op deze wijze de zaken, die de commissie behandelt, het vlugst zullen kunnen worden afgewikkeld.

c. Wat de werkwijze betreft van de Commissie daarvan is alleen reglementair te bepalen haar verhouding tot het teekeningenarchief van den B.N.A. en haar invloed op den inhoud daarvan. Het teekeningenarchief van den B.N.A. zal bevatten zoodanige gegevens van het werk van ieder lid als door de Commissie zal worden noodig geacht. Voor de vorming van dit archief zal aan alle leden een oproep worden toegezonden door het Bestuur. Na deze eerste inzending

zal de aanvulling van de gegevens vrijwillig geleidelijk kunnen geschieden of uitgaan van de Commissie, aan welke laatste evenwel de verplichting zal zijn verbonden dat de leden daaraan zullen hebben te voldoen, wanneer zij voor benoemingen in aanmerking zullen willen komen. Bij voorbaat zij hier vermeld dat het de bedoeling is het teekeningen-archief zoo eenvoudig en zoo beknopt mogelijk in te richten. Het moet een overzicht geven van het werk der leden. Het inzenden van kostbare teekeningen, fotografieën of maquettes zal dus niet gevraagd worden.

Wat verder de taak van de C. d. V. betreft zou het Bestuur deze voorloopig als volgt willen bepalen:

De Commissie heeft tot taak de voordrachten op te maken voor de benoeming der leden

1e van de Commissie van Voorlichting.
2e van de Schoonheids-Commissies waarin leden vanwege den B. N. A. zitting hebben.
3e van Commissies van aesthetischen aard waarvoor aan het Bestuur van den B. N. A. gevraagd wordt leden te benoemen.
4e van die commissies waarvan in het huishoudelijk reglement zal worden aangegeven dat zij op voordracht van de C. d. V. moeten worden gekozen.

Het Bestuur wijst er op, dat hierbij niet zijn genoemd de jury's voor prijsvragen, die toch zeker geacht kunnen worden te behooren tot de commissies van aesthetischen aard, waarop de C. d. V. haar invloed moet laten gelden. Trouwens jury's zijn in het oorspronkelijk voorstel in No. 40 B. W. 1923 zeer bepaald genoemd.

Het Bestuur meent echter, dat het beter is, met het oog op de verschillende moeilijkheden, die zich toch al gewoonlijk bij het voorbereiden van prijsvragen voordoen, de regeling van de verhouding van de C. d. V. tot de Permanente Prijsvraag Commissie en van de bevoegdheid van de eerste ten opzichte van de goedkeuring der jurylidmaatschappen, over te laten aan een nader overleg tusschen beide commissies zelf.

Het Bestuur neemt zich voor de *urgentie* van de bedoelde regeling door de ledenvergadering uitdrukkelijk te laten verklaren.

d. Het treffen van disciplinaire maatregelen tegen de leden die zich niet houden aan de verplichtingen die in verband met de instelling van de C. d. V. den leden worden opgelegd, zal kunnen geschieden door deze verplichtingen in een enkele bepaling samen te vatten en onder te brengen onder de bindende besluiten genoemd in artikel 2 par. 8 van het huishoudelijk reglement. (zie voorts onder de wijzigingen der statuten en het huishoudelijk reglement).

e. Wijziging van de Statuten.

Artikel 5 par. 12, pagina 7.

Oude Redactie: Rechten en verplichtingen der leden.

Uitsluitend de leden hebben het recht van stemmen en van het voeren der initialen B. N. A. achter hun naam; zij alleen zijn benoembaar in het Bestuur en de Commissie van Onderzoek. Leden, aspirant-leden en eere-leden ontvangen kosteloos het orgaan van den B. N. A Alle leden en aspirant-leden zijn door het aanvaarden van het lidmaatschap verplicht de bepalingen van de statuten en het huishoudelijk reglement na te leven en bovendien hunne handelingen naar den eerecode en die regelen en besluiten te bepalen, welke door de ledenvergadering als bindend zijn vastgesteld.

Nieuwe Redactie: Rechten en verplichtingen der leden.

Uitsluitend de leden hebben het recht van stemmen en van het voeren der initialen B. N. A. achter hun naam; zij alleen zijn benoembaar in het Bestuur, de Commissie van Onderzoek, de Commissie der Voordrachten en de Commissie van Voorlichting. Leden, aspirant-leden en eere-leden ontvangen kosteloos het orgaan van den B.N.A.

Alle leden en aspirant-leden zijn door het aanvaarden van het lidmaatschap verplicht de bepalingen van de statuten en het huishoudelijk reglement na te leven en bovendien hunne handelingen naar den eerecode en die regelen en besluiten te bepalen, welke door de ledenvergadering als bindend zijn vastgesteld.

Artikel 9 par. 21, pagina 10. Commissiën.

Oude Redactie: De volgende vaste Commissiën worden ingesteld:

a. De Commissie van Onderzoek bestaande uit vijf leden, die niet langer dan vier achtereenvolgende jaren in de Commissie mogen zitting hebben.

In deze Commissie kunnen Bestuursleden niet benoemd worden.

Niet meer dan twee leden mogen in één Gemeente wonen.

De taak der Commissie bestaat, behalve in het onderzoek in art. 3 en 4 der statuten omschreven, in het geven van advies in alle zaken bij haar door het Bestuur aanhangig gemaakt, of door haar zelf aan de orde gesteld.

b. de Commissie van Financiën;
c. de Commissie van Redactie;
d. de Commissie van Onderwijs;
e. de Commissie van Geschillen tusschen architecten en hunne opdrachtgevers.

De verkiezing, aftreding, werkzaamheden en bevoegdheden van deze commissiën worden nader bij huishoudelijk reglement vastgesteld.

Nieuwe Redactie: De volgende vaste commissiën worden ingesteld:

a. de Commissie van Onderzoek bestaande uit vijf leden, die niet langer dan vier achtereenvolgende jaren in de Commissie mogen zitting hebben.

In deze commissie kunnen geen bestuursleden benoemd worden.

Niet meer dan twee leden mogen in één Gemeente wonen.

De taak der Commissie bestaat behalve het onderzoek in art. 3 en 4 der statuten omschreven in het geven van advies in alle zaken bij haar door het Bestuur aanhangig gemaakt of door haar zelf aan de orde gesteld;

b. De Commissie der Voordrachten, bestaande uit drie leden en drie plaatsvervangende leden, waarvan de drie leden elk jaar aftreden en worden vervangen door de drie plaatsvervangende leden. Niet meer dan twee leden van elk dezer drietallen mogen in één Gemeente wonen.

De taak der Commissie bestaat uit het opmaken van voordrachten voor de leden van de Commissies, welke werkzaam zijn op het gebied der bouwkunst en aanverwante kunsten, welke commissies nader in het huishoudelijk reglement zullen worden genoemd.

c. de Commissie van Voorlichting;
d. de Commissie van Financiën;
e. de Commissie van Redactie;
f. de Commissie van Onderwijs;
g. de Commissie van Geschillen tusschen architecten en hunne opdrachtgevers.

De verkiezing, aftreding, werkzaamheden en bevoegdheden van deze commissiën worden nader bij huishoudelijk reglement vastgesteld.

Wijzigingen van het Huishoudelijk Reglement.

Artikel 2 par. 8 pagina 22.

2e (bij de bindende besluiten in te lasschen).

b. Geen lid is bevoegd zitting te nemen in een schoonheids-commissie, een jury voor bouwkundige prijsvragen, in commissies van aesthetischen aard, en in commissies welke in art. 7a sub 4 zullen worden genoemd, zonder de daarvoor verkregen toestemming van de Commissie der Voordrachten genoemd in artikel 9, par. 21 sub. b der statuten.

Artikel 5*a*. (Nieuw in te lasschen artikel).

Teekeningenarchief van den B. N. A.

Het teekeningenarchief van den B.N.A. gehuisvest in het Bureau van den B.N.A., bestaat uit afbeeldingen en teekeningen van het werk der leden van den B. N. A. Ieder lid is bij zijn toetreding verplicht voldoende gegevens van zijn werk, zulks ter beoordeeling van de Commissie der Voordrachten aan het teekeningenarchief af te staan en voorts op eerste aanvraag van de Commissie der Voordrachten aanvullingen te doen. De leden zijn bevoegd te allen tijde het door hen gedeponeerde in het teekeningenarchief aan te vullen.

Het beheer van het teekeningenarchief is opgedragen aan den Directeur van den B.N.A. en geschiedt onder toezicht van het Bestuur.

Artikel 7a (Nieuw in te lasschen artikel).

Commissie der Voordrachten.

De Commissie der Voordrachten bedoeld in art. 9 par. 21 der statuten bestaat uit drie leden en drie plaatsvervangende leden. De drie leden treden ieder jaar af en worden vervangen door de plaatsvervangende leden. De nieuwe plaatsvervangende leden worden op de jaarvergadering gekozen elk uit een drietal opgemaakt door de Commissie zelve. De aftredende leden zijn niet direct als plaatsvervangend lid herkiesbaar. Alvorens de voordracht met de namen der candidaten voor de commissie wordt gepubliceerd, wordt zij ter goedkeuring voorgelegd aan het Bestuur, dat het recht heeft candidaten te schrappen, in welk geval de commissie de voordracht moet herzien wederom ter goedkeuring van het Bestuur.

In een tusschentijdsche vacature wordt niet voorzien. De Gewestelijke Kringen hebben het recht voor den 1en Februari van ieder jaar candidaten voor deze commissie aan haar in overweging te geven. Aan de Commissie is toegevoegd de Directeur van den B. N. A. als permanent Secretaris.

De Commissie vergadert zoo dikwijls ingediende aanvragen tot het opmaken van een voordracht zulks noodig maakt.

De Commissie heeft tot taak de voordrachten op te maken voor de benoeming der leden:

1e. van de Commissie van Voorlichting,

2e. van de Schoonheids-Commissies waarin leden worden benoemd door den B.N.A. of op voordracht van den B.N.A.,

3e. van commissies van aesthetischen aard waarvoor aan het Bestuur van den B.N.A. gevraagd wordt leden te benoemen,

4e. van die commissies welke successievelijk hieronder zullen worden opgenomen: *a.* Jury's voor prijsvragen.

De Commissie zal bij haar arbeid gebruik maken van het Teekeningen-archief van den B.N.A. en de bevoegdheid hebben om van de leden de aanvullingen van dit archief te ontvangen welke zij noodig acht. De leden zijn verplicht aan desbetreffende verzoeken gevolg te geven indien zij in aanmerking wenschen te komen voor een benoeming in één der in dit artikel genoemde commissies. De onkosten van de commissie, reis- en verblijfkosten inbegrepen, komen, mits nauwkeurig verantwoord, ten laste van den B.N.A.

Elk jaar stelt de Commissie een verslag van haar werkzaamheden op, waarin voor zoover daaraan publiciteit kan worden gegeven melding wordt gemaakt van de opgemaakte voordrachten.

Art. 7b (nieuw in te lasschen).

Commissie van Voorlichting.

De Commissie van Voorlichting bedoeld in artikel 9 par. 21 der statuten bestaat uit drie leden en drie plaatsvervangende leden.

De drie leden treden ieder jaar af en worden vervangen door de plaatsvervangende leden. De nieuwe plaatsvervangende leden worden op de jaarvergadering gekozen elk uit een drietal, opgemaakt door de Commissie der Voordrachten.

De aftredende leden zijn niet direct als plaatsvervangend lid herkiesbaar.

In een tusschentijdsche vacature wordt niet voorzien.

De Commissie heeft tot taak van advies te dienen bij de keuze van een architect. Zij maakt daartoe voordrachten op, welke aan den aanvrager kosteloos worden verstrekt.

De Commissie vergadert zoo vaak een ingekomen verzoek tot het geven van een advies zulks noodig maakt.

De keuze van den architect zal zich niet behoeven te beperken tot de leden van den B.N.A. De plaatsvervangende leden hebben het recht de vergaderingen bij te wonen. Indien naar het oordeel van het Bestuur de keuze van groote belangrijkheid is zal op verzoek van het Bestuur de Commissie in pleno vergaderen.

Elk jaar stelt de Commissie een verslag op van haar werkzaamheden waarin voorzoover daaraan publiciteit kan worden gegeven, melding wordt gemaakt van de verstrekte adviezen.

De onkosten van de Commissie, reis- en verblijfkosten inbegrepen, komen mits nauwkeurig verantwoord, ten laste van den B.N.A.

Artikel 13. Overgangsbepalingen.

De bepaling van het niet bevoegd zijn zitting te nemen in een jury voor bouwkundige prijsvragen, zonder de daarvoor verkregen toestemming van de Commissie der Voordrachten (zie art. 2 § 8 sub b) wordt eerst van kracht op een door het Bestuur nader te bepalen tijdstip, hetgeen zal worden medegedeeld aan de ledenvergadering.

In afwijking van het bepaalde in de eerste alinea van artikel 7a, zal de Commissie der Voordrachten voor de eerste maal worden benoemd op voordracht van het Bestuur, hetwelk voor elk te benoemen lid en plaatsvervangend lid een dubbeltal zal voordragen.

TOELICHTING BIJ PUNT 9 VAN DE AGENDA DER LEDENVERGADERING.

Van de zijde van de architecten zitting hebbende in de Geschillen-Commissie voor Volkswoningbouw, is de wensch naar voren gebracht dat eventueel het technisch element in het Scheidsgerecht zou kunnen worden versterkt.

Op een der laatst gehouden vergaderingen van de commissie kwam zij eenstemmig tot de idee, dat aan dezen wensch het beste zou kunnen worden tegemoet gekomen, indien de mogelijkheid zou worden geschapen, dat het Scheidsgerecht van drie personen tot vijf zou kunnen worden uitgebreid.

Naar aanleiding hiervan stelt de Commissie voor in artikel 17 en 18 van het thans geldende reglement eenige kleine wijzigingen aan te brengen en wel van den volgenden inhoud:

1e. Toe te voegen aan artikel 17, alinea 1, den zin: „Indien een lid van het Scheidsgerecht binnen 8 dagen, na van de stukken te hebben kunnen kennis nemen, den wensch hiertoe schriftelijk aan den Voorzitter heeft kenbaar gemaakt, wordt het met twee leden uitgebreid".

2e. Toe te voegen aan artikel 18, alinea 4, den zin: „Indien een Scheidsgerecht tot vijf leden wordt uitgebreid, zullen daarin minstens 2 architecten en 2 leden uit den door den Nationalen Woningraad aangewezenen zitting hebben".

3e. In artikel 18, alinea 4, te lezen voor: „een lid door den Nationalen Woningraad aan te wijzen", „een lid uit de door den Nationalen Woningraad aangewezenen".

Het Bestuur kan zich met dit voorstel geheel vereenigen.

INTERNATIONALE RECLAME-TENTOONSTELLING R. E. C. L. A. APRIL—MEI 1924, AMSTERDAM.

Op de „Internationale Reclame-Tentoonstelling R. E. C. L. A., die 4 April—4 Mei a.s. wordt gehouden in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam, zal een afdeeling worden ingericht voor aesthetisch verzorgde reclame (voorwerpen, drukwerken, ander grafisch werk enz.). Ingevolge overleg met de tentoonstellings-directie heeft het „Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst" zich belast met den oproep tot de Nederlandsche kunstenaars die op dit gebied werkzaam zijn, met de bemoeiïngen welke kunnen leiden tot inzending van werk van buitenlandsche kunstenaars en met de inrichting der afdeeling.

Voor de kunstenaars zijn aan plaatsing van hun werk in deze afdeeling geen kosten verbonden. Het wordt door de directie van den R. E. C. L. A. tijdens den duur der tentoonstelling verzekerd en na sluiting zoo spoedig mogelijk teruggezonden.

Het „Instituut" heeft de heeren A. Eibink, N. J. van de Vecht en H. Th. Wijdeveld (welke laatste de algeheele inrichting der R. E. C. L. A. verzorgt) bereid gevonden als keuringscommissie op te treden die over de toelating der inzendingen beslist en de plaatsing in verband met de beschikbare ruimte enz. bepaalt. Voor goeden gang van zaken is het gewenscht dat de zendingen aan het Paleis voor Volksvlijt aankomen tusschen 25 en 28 Maart. Zij worden geadresseerd aan de *R. E. C. L. A. Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam*, aan welk adres worde toegevoegd: *afdeeling I. S. N.*

Wij verzoeke U voor contrôle aan het Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst, Zwarteweg 64, den Haag, mededeeling te doen van hetgeen U inzendt.

Februari 1924. HET INSTITUUT VOOR SIER- EN NIJVERHEIDSKUNST.

LAVENDELPLEIN TE HILVERSUM.
W. M. DUDOK. Architect.

OVER DE BEBOUWING VAN HET LAVENDEL-PLEIN EN OMGEVING TE HILVERSUM.

Arch. W. M. DUDOK.

Er zijn steden en dorpen.

Laat ons dit bedenken, nu de dorpen tot steden aangroeien en roekelooze idealisten de steden tot dorpen dreigen te degradeeren.

De afbeeldingen, die hier gereproduceerd worden, van het Lavendelplein, met de school en groepen arbeiderswoningen, geven dorpsbeelden; ze hebben niets met stedebouw te maken, of, zoo men wil, alleen in zooverre,dat ze volkomen het tegenovergestelde van stedebouw zijn.

Wat is er van den stedebouw geworden? — tot heden, want over de verheven en schoone toekomst van den stedebouw zullen wij het thans niet hebben. Wat is de zin der stedebouwkundige ornamenten (zoekt het ornament eens in de bijgaande situatie) met wat assen en pleinen die het moderne verkeer verkeerd begrijpen, met terreinindeelingen waarbij symmetrie van wijken op twee of drie kilometer afstand een zekere bekoring blijkt te bezitten, met bouwblokken — een blok is altijd iets vormeloos geweest — die organische architectuur in zich, zoowel als nèven zich — de monumentale op het presenteerblaadje — onmogelijk maken! Is een stad van heden niet een agglomeraat van onnoembaarheden geworden, waarin zoowel de architectuur — de massa, — als de straten en pleinen — de ruimten — volkomen zijn ondergegaan? Is een stadsstraat niet een sleuf zonder verhouding, en is de woningarchitectuur niet een looze gevelmaskerade — in den grond waren de eigenbouwers met hun dakschildje van twee meters op hun huizen met anderhalf-vrij-boven-bovenhuizen veel oprechter dan de architecten, die hunne ledige massa's over de mastiekplatten laten aanzwaaien.

Hier echter is een straat een straat, de huizen zijn huizen, en het Lavendelplein is een plein. Is U wel eens in een meubelmagazijn, op den bergzolder geweest, waar de linnenkasten, de groote boekenkasten, de buffetten met hooge opzetten mannetje aan mannetje staan en kwam U toen niet het Damplein in de gedachte?

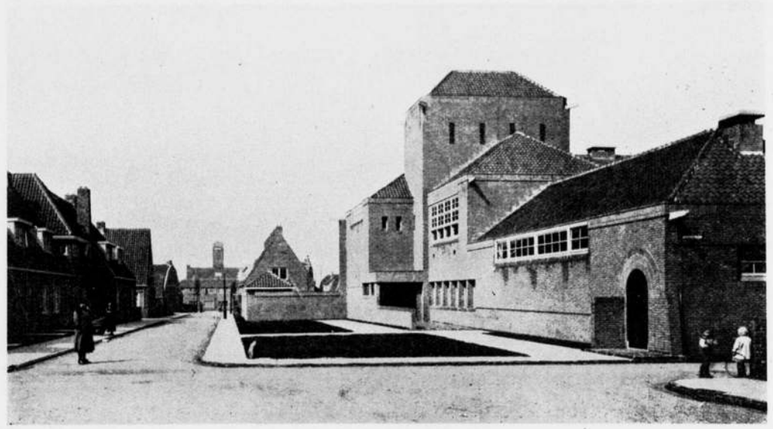

LUPINESTRAAT TE HILVERSUM.
W. M. DUDOK. Architect.

De school is een school, een openbaar gebouw. Men behoeft niet naar New-York te gaan om te constateeren, dat een kerk, een gothische kathedraal nog wel, geen kerk is. Hoe kan ook een kerk van Symons in het westen van Amsterdam een kerk zijn, een kerk met een toren van ten hemel rijzende godsvrucht, als ze platgeslagen wordt door een woningcomplex van driehonderd meter lang en vier verdiepingen.

Maar deze school is te midden van de arbeiderswoningen, aan de twee zijden van het Lavendelplein staande en het omsluitende, een openbaar gebouw, in al haar bescheidenheid monumentaal en groot; ze beheerscht de omgeving en dwingt deze zich rondom haar te groepeeren.

Laat ons deze verhouding van openbaar monumentaal gebouw en de woningen, die ondanks ze in het groot georganiseerd zijn toch klein zijn, begrijpen, om tot de overtuiging te komen, dat deze verhouding, deze harmonie in den stedebouw voor eeuwig onmogelijk is. Want als nu reeds een kerk verpletterd wordt door een burgerlijk eigenbouwerswoningen-complex, — de betrokken gevelontwerper weet wel, dat dit burgerlijk niet op zijn deel in den arbeid slaat —, wat moet er dan van de zoogenaamde monumentale gebouwen terecht komen tusschen de woningen in de steden der toekomst, als de architecten weder architecten geworden zijn. Evenmin als men diamanten zoekt van de grootte van een straatkei, zullen dan de architecten in hunne steden monumentaliteit, voornaamheid en verhevenheid zoeken in het groote, in het massale, in het hooge.

Laat ons ook de bekoring van deze dorpsstraten en woningen, van dezen dorpsaanleg en dorpsarchitectuur begrijpen, om door het besef van deze samenstelling te komen tot het inzicht, dat wat tegenwoordig in stadsstraten aan stadswoningen gebouwd wordt niets te maken heeft met den aanleg en architectuur, zooals wij die hier ervaren. Maar laat niet in ons, door de charme misleid, een wensch opkomen ook onze steden zoo te bouwen, want half Noord-Holland stijf volgebouwd met Lavendelpleinen en Lupinestraten (want zoo groot zou Amsterdam bijvoorbeeld of Groot-Amsterdam zeker worden) zou evenzeer een menschheid-kwellende obsessie zijn als thans dit pleintje en deze straat een den mensch weldadige en schoone omgeving zijn.

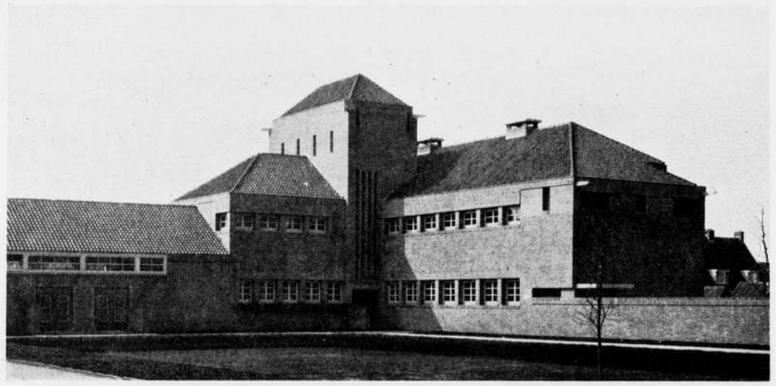

SCHOOL AAN HET LAVENDELPLEIN.
W. M. DUDOK. Architect.

Ten slotte bekijken wij even het heele bebouwingsplan, waarop de ingeschreven jaartallen niet alleen de steeds durende zorg van Hilversum voor de volkshuisvesting aangeven, maar ook verraden, dat in 1918 de architect nog midden over een grasgazon liep en dan een poort onder de leeszaal doorging, — wanneer schrijft een psychiater eens een boek over de dwanggedachte der poortdoorgangen in den stedebouw en de tuindorpen; van Rijksmuseum tot.... wat zal de laatste zijn? Maar over het bebouwingsplan gesproken: hoe ingewikkeld romantisch zit het in elkaar met zijn tallooze sprongen en hoeken, met zijn pleintjes, verbreedingen en versmallingen en toch als wij de straten met de huizen in hun geheel beschouwen, hoe is dit alles dan vanzelfsprekend en klaar.

Wee den ontwerper, die een uitbreidings- of verkavelingsplan zou maken met zoo gecompliceerde rooilijn; hoe zou hij alle architecten die daarbinnen bouwen moesten tegen zich krijgen.

Hoe benijdenswaardig echter de architect, en met hem alle bouwers van tuindorpen, die het geheele ontwerp, van het stratenplan af tot de woningen en gebouwen toe, in handen hebben en tot werkelijkheid hebben te brengen in verhoudingen, die de architectuur van alle eeuwen gesanctionneerd heeft. Benijdenswaardig niet alleen om de mooie resultaten, die zij van zijn arbeid krijgen, maar ook van de zekerheid, de zekerheid van uit eeuwen geschiedenis gepuurde traditie, waarmede zij werken kunnen.

Is bij den modernen grooten stedebouw niet de eenige zekerheid, dat wij niet moeten doorgaan op den ingeslagen weg, den „traditioneelen", waarvan echter de traditie tot leegheid en belemmering geworden is door de algeheele wijziging van alle verhoudingen in de steden, door den groei van feodale stedekens tot wereldsteden.

Laat de zuiverheid van het buurtje in Hilversum, een zuiverheid die wij ook in den wereldstadbouw, zij het ook op geheel andere, op tegenovergestelde wijze, in geheel andere, tegenovergestelde verhoudingen toch weder moeten nastreven en bereiken, laat deze zuiverheid ons die zekerheid versterken, — een poovere zekerheid!

A. BOEKEN.

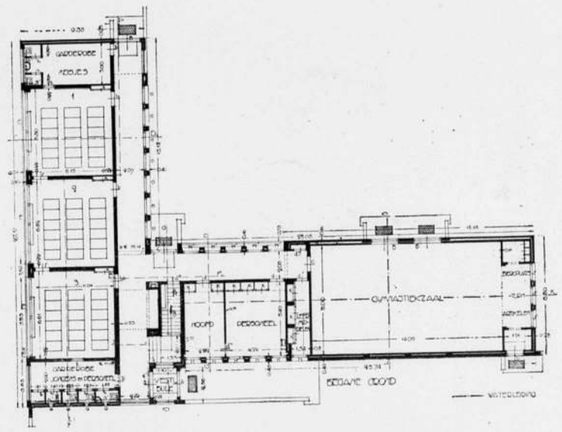

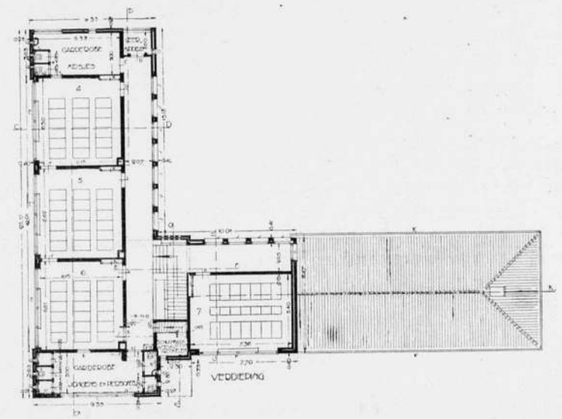

PLATTEGROND VAN DE SCHOOL AAN HET LAVENDELPLEIN
TE HILVERSUM. W. M. DUDOK. Architect.

ENTREFILET.

Wethouder Ter Haar installeerde dezer dagen de Rokin-Prijsvraagjury met een rede, die met de zeventiende eeuw begon zooals alle redevoeringen over stadsschoonheid en verkeersvraagstukken met de zeventiende eeuw plegen aan te vangen.

Hij eindigde met de opmerking dat men geheel vrij staat tegenover dempen of niet dempen. Aan de vrijheid van het laatste heeft men intusschen niet veel. Vrij zijn in het niet dempen van het Rokin, nu het Rokin niet gedempt is, is een rare vrijheid. De Wethouder bedoelde dus dat men vrij is in het Rokin te dempen. Hij zei dat ook, maar hij zei het aldus: Men is vrij het Rokin te dempen of niet te dempen.

J. P. M.

HILVERTSWEG TE HILVERSUM.
W. M. DUDOK. Architect.

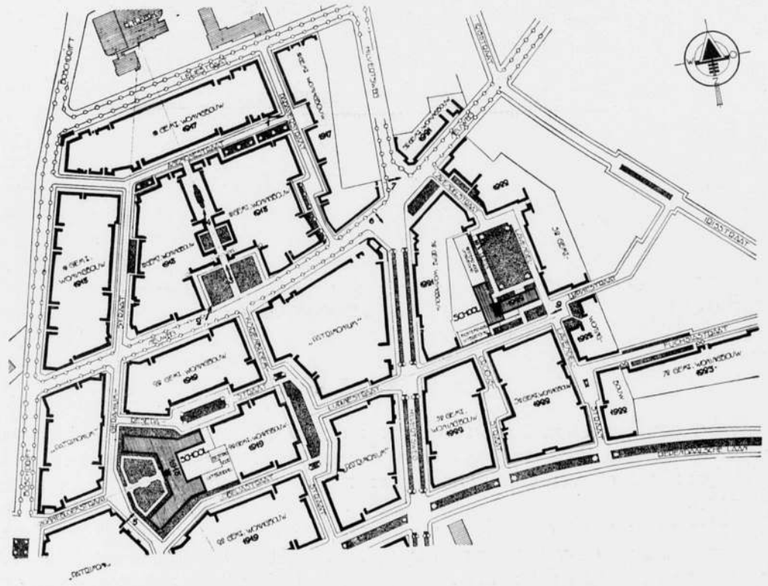

SITUATIEPLAN VAN HET LAVENDELPLEIN EN OMGEVING
TE HILVERSUM.

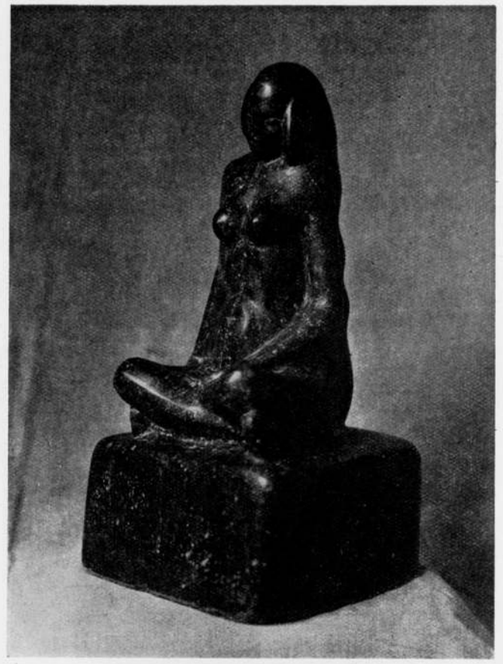

ZITTENDE VROUWENFIGUUR.
BEELDJE IN HARDSTEEN DOOR
HILDO KROP.

BIJ DE BEELDJES VAN HILDO KROP.

Wat ligt er in het werk van Hildo Krop toch een heerlijke natuurlijke eenvoud. En wat valt het ons bij het zien van dit werk op, hoe gecompliceerd de meeste beeldhouwers hun kunst beoefenen. Wij behoeven hierbij nog niet eens te denken aan Czaky, die met zijn vreemdsoortige producten „den beschouwer voor raadselen stelt"; de gemakkelijk te determineeren scheppingen van een Barlach, van een Belling, van een Archipenko, alsook die van verschillende Hollanders (Raedeker, Remiens, Bieling c. a.) wekken toch altijd den indruk hun eenvoudigheid meer te danken te hebben aan een genadige slotreactie op de meest samengestelde scheppingsprocessen — eind goed, al goed — dan aan heerlijke natuurlijkheid.

't Zou inmiddels moeilijk te verdedigen zijn de aesthetische waarde van het resultaat afhankelijk te stellen van deze natuurlijkheid, maar laten wij dan zeggen, dat de heerlijkheid van den natuurlijken eenvoud in de kunst iets is, om apart te genieten. De motieven van Brahms zijn opzichzelf zeker niet minder mooi dan die van Mozart, maar de gemakkelijkheid, de luchtigheid, waarmede Mozart ze neerschreef, voelen wij naast de schoonheid ervan als iets aparts. Het is een gratie die niet alleen zijn majeur-melodieën, maar ook die in mineur begeleidt. En deze gratie treft ons ook in deze kleine beeldjes van Hildo Krop. Het is of die gratie rond de beeldjes zweeft. Aan de beeldjes zelf zit zij niet. De figuurtjes zijn op zich zelf wat droefgeestig. Dat zit niet in een bepaalde uitdrukking, maar het waas van droefgeestigheid wordt

VROUWENFIGUUR.
BEELDJE IN HARDSTEEN
DOOR HILDO KROP.

over deze werkjes gelegd door de groote teerheid, die in de steen is belichaamd. Zachtheid en teederheid raken in haar nuanceeringen zeer dicht de stemming der droefgeestigheid.

Deze stemming, door teerheid gewekt, geeft wel de schoonheid aan deze beeldjes. Maar daarbij komt de wijze, waarop wij voelen, dat de beeldhouwer deze werken vervaardigde. Want wij genieten apart van zulk preludieeren, improviseeren in steen, uit deze lichamelijk zoo onreëele vrouwenfiguren geestelijkheid te doen stralen, door zóó los-weg te hakken en speelsch te schuren! Dit bij de schoonheid: dat is de groote schoonheid van dit kleine werk. J. P. M.

JAN NAGELVOORT. †

Wij ontvingen van zijn Familie bericht dan Jan Wijnand Nagelvoort op 22 Jan. j. l. op 55-jarigen leeftijd is overleden. Een gedachteniswoord te wijden aan iemand, dien men alleen bij naam kent en waarvan men slechts luttele brieven bezit, lijkt moeilijk.

Maar in deze enkele brieven wist de schrijver de kern van zijn levensinzicht en van zijn gedachten over de kunst open te leggen en zijn merkwaardige karakterteekens spraken ook een taal die merkwaardig was.

In het zoo juist verschenen boek van Berlage over Toegepaste Kunst zien wij een afbeelding van een werk van hem, ons zeker overtuigend dat hij begaafd was.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HUILSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 11. 15 MAART 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 29 Maart 1924, des v.m. 11 uur in de „Industrieele Club" aan den Dam te Amsterdam. — Prijsvraag voor een Reclamebiljet. — De Nieuwe „Bijenkorf" te 's-Gravenhage. — Geen nieuwe Vijzelstraat-adviseur te Amsterdam. — Reuzen-strekken, die niets dan zich zelf dragen, door J. P. M. — Entrefilet. — Ontvangen boekwerken, door J. P. M. — Allerlei berichten. Groote en kleine. Door mekaar.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 29 MAART 1924, DES V.M. 11 UUR IN DE „INDUSTRIEELE CLUB" AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Nadere voorstellen van het Bestuur op het op 17 Nov. 1923 aangenomen voorstel tot instelling van een Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies in het vorige nummer).
6. Herziening van de Statuten in verband met de instelling van de Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies over punt 4 in het vorige nummer).
7. Herziening van het Huishoudelijk Reglement in verband met de instelling van de Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies over punt 4 in het vorige nummer).
8. Benoeming van drie leden voor den Tentoonstellingsraad.
9. Voorstel van het Bestuur betreffende de stichting van een „De Klerk Fonds". Dit voorstel zal door het Bestuur alleen mondeling worden toegelicht.
10. Herziening van het Reglement van de Commissie van Geschillen voor Woningbouw. (Zie de toelichting in het vorige nummer.)
11. Rondvraag.

PRIJSVRAAG VOOR EEN RECLAMEBILJET.

De N.V. C. Bruijnzeel & Zonen's Vloerenfabrieken, Schaverij, Zagerij en Houthandel te Rotterdam schrijft een prijsvraag uit voor een reclamebiljet ten dienste van hare parketvloeren, onder de navolgende voorwaarden:

Het biljet moet op pakkende wijze de aandacht op het artikel vestigen en in duidelijke, voor ieder leesbare letters, de woorden: *Bruijnzeel's parketvloeren* vermelden.

Waar het den prijsvraaguitschrijver te doen is om opnieuw de aandacht op zijn reeds geïntroduceerd artikel te vestigen en dit met de bestaande reclame (dansend paar op parketvloer) bereikt werd, is het geoorloofd, hetzelfde onderwerp in eene nieuwe samenstelling en bewerking te bezigen.

Hiermede wordt echter niet een bepaalde voorkeur voor dat ontwerp uitgesproken of, op welke wijze ook, de vrije opvatting van de mededingers beperkt.

De ontwerpen moeten eene grootte hebben van 65 × 85 cM. staande genomen, en in steendruk kunnen worden uitgevoerd. Het aantal tinten mag niet meer dan 4 bedragen.

Er worden uitgeloofd: een eerste prijs van f 250,—, een tweede prijs van f 125,—, een derde prijs van f 75,—.

De jury voor deze prijsvraag bestaat uit de heeren: W. F. Gouwe, Directeur Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst, Den Haag, J. Jongert, Hoofdleeraar Academie B. K. te Rotterdam, C. Bruijnzeel, Fabrikant te Rotterdam.

Zij zal haar oordeel over de ingekomen ontwerpen in een gemotiveerd rapport neerleggen binnen 4 weken na den datum waarop de ontwerpen worden ingewacht.

De ontwerpen worden ingewacht vóór of uiterlijk op 15 Mei 1924 aan het adres van C. Bruijnzeel, Zwaanshals, Rotterdam.

Zij moeten zijn geteekend op stevig papier, mogen op carton zijn opgezet, doch niet in lijsten worden gespannen, of gerold.

Inlichtingen kunnen tot 20 Maart schriftelijk worden gevraagd aan het adres van: C. Bruijnzeel, Rotterdam en worden door de jury beantwoord in het Bouwkundig Weekblad.

De mededinging aan deze prijsvraag is opengesteld voor iedereen.

Voor zoover dit niet reeds uit de bepalingen van dit programma blijkt, zijn op de prijsvraag toepasselijk de „Algemeene Nationale Prijsvraagregelen voor Bouw-, Ambachts- en Nijverheidskunst".

Exemplaren van dit programma zijn op franco aanvrage kosteloos verkrijgbaar aan het adres van C. Bruijnzeel, Zwaanshals, Rotterdam.

DE NIEUWE „BIJENKORF" TE 's-GRAVENHAGE.

Aan den Architect Piet Kramer is opgedragen de bouw van het Haagsche filiaal van de Bijenkorf. Het zal een zeer groot bouwwerk worden, grooter dan het bekende gebouw aan het Damrak te Amsterdam. De oppervlakte beslaat 3000 M²., de hoogte is 24 M.

Het gebouw zal verrijzen op den hoek van de Wagenstraat en den nieuwen verkeersweg (welke nog geen naam draagt); het zal 1.50 M. terugspringen ten opzichte van de rooilijn.

De heer Kramer is de uitverkorene uit een besloten wedstrijd met tien deelnemers, waaronder zes genoodigden en vier, die ongevraagd een ontwerp hadden ingezonden.

We hopen binnenkort een uitvoeriger bespreking over dit project te kunnen geven.

GEEN NIEUWE VIJZELSTRAAT-ADVISEUR TE AMSTERDAM.

De vacature De Bazel als Vijzelstraat-adviseur zal niet worden aangevuld. Het zal nu weer de schoonheids-commissie zijn, die, in haar nieuwe samenstelling, de Vijzelstraatbebouwing te beoordeelen krijgt.

Zooals onlangs bekend werd, geeft de nieuwe instructie aan de Commissie, ten opzichte van deze materie, een ruimere bevoegdheid.

REUZEN-STREKKEN, DIE NIETS DAN ZICH ZELF DRAGEN.

In 1910 schreef de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam, toen reeds haar traditie getrouw, enkele studieprijsvragen uit. Een daarvan betrof een ontwerp van een Rouwkapel op een algemeen kerkhof van een groote stad.

1910. Veertien jaren geleden. Berlage had in dat jaar juist zijn ontwerp voor een Wagnertheater gepubliceerd, zijn kantoorgebouw voor de „Nederlanden van 1845" aan het Beursplein te Rotterdam was in aanbouw, de Bazel's naam was juist van grootere bekendheid geworden door zijn Koninklijke Wieg. Het was het jaar van de Brusselsche tentoonstelling, waaraan Kromhout aangename en minder aangename herinneringen heeft, maar die overigens typeerend was voor de bouw- en decoratieve aspiraties.

Immers het fameuze ijzeren afsluithek ontworpen en uitgevoerd door de firma Ringlever, verwierf hooge onderscheidingen.

In dit jaar nu vond de prijsvraag plaats, waarvan hier sprake is. Op de prijsvraag kwamen 19 antwoorden in, waarvan dat onder het motto: „Memento Mori I" den 1sten prijs en dat onder het motto „Reïncarnatie" een premie ad f 30 van den tweeden prijs verwierf. De jury bestond uit de heeren: K. P. C. de Bazel, S. de Clercq, C. N. van Goor, W. Kromhout en J. W. H. Leliman.

Haar rapport over het ontwerp: „Reïncarnatie", dat bleek ingezonden te zijn door den heer M. de Klerk, luidde als volgt:

Reïncarnatie. Het geheele plan is grandioos opgezet; de verbindings-allee tusschen ingang en rouwkapel is goed gedacht, doch een bezwaar is dat het voetgangers- en het rijtuigverkeer elkander aan het begin en aan het einde moeten kruisen, doordat voetpaden tusschen de rijpaden zijn aangebracht.

De cellen in het rechtsche gebouwtje zijn niet goed geplaatst, moeilijk te bereiken en te veel afgesloten. De indeeling van het linksche gebouwtje is wat ingewikkeld en heeft een veel te groote portiersloge.

De rouwkapel met wachtkamer is goed van planindeeling, de uitgangen aan de achterzijde missen echter tochtportalen. De colonnade voor wachtende rijtuigen, is gezocht, en wordt door het gebruik onaesthetisch. Als laube ontworpen of voor andere bestemming zou zij een zeer geëigende afsluiting vormen van het plein waarop de rouwkapel staat.

Architectonisch getuigt het geheel van een zoeken naar monumentalen opzet waarin getracht is den aard en bestemming van het bouwwerk symbolisch uit te drukken, wat gedeeltelijk ook wel gelukt is. De ingangen met het voorgedeelte der huisjes doet echter wel wat denken aan een aquaduct of aan een brug.

De baksteen- (of terracotta?) bouw is in veel opzichten geforceerd.

De constructie in het algemeen is decoratief, de decoratie constructief opgevat, in beide richtingen heerscht overdrijving die het geheel schade doet.

Sommige details zijn gezocht van vorm, als b. v. de sterk spits boogvormige afsluiting der ramen in de Kapel, en de reuzenstrekken, die niets dan zichzelve dragen, andere daarentegen verdienstelijk van conceptie. De teekeningen zijn energiek en pittig uitgevoerd en getuigen van zeer groote teekenvaardigheid en picturalen aanleg van den maker.

Het is alleszins merkwaardig, nu, na veertien jaren, nog eens van dit juryrapport kennis te nemen. Want er dringen zich verschillende vragen aan ons op, die verband houden zoowel met het prijsvraagstelsel als in het algemeen met de beoor-

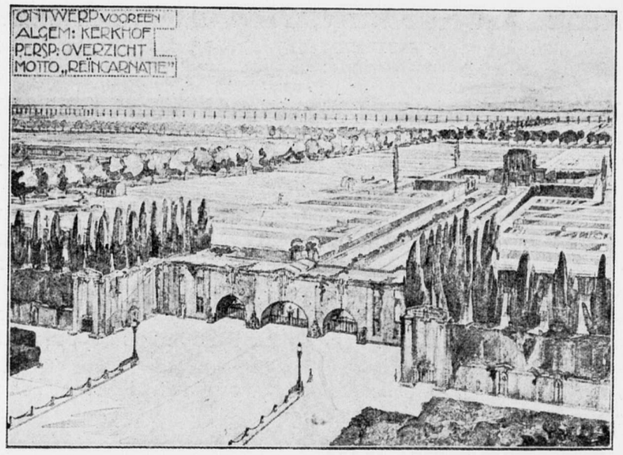

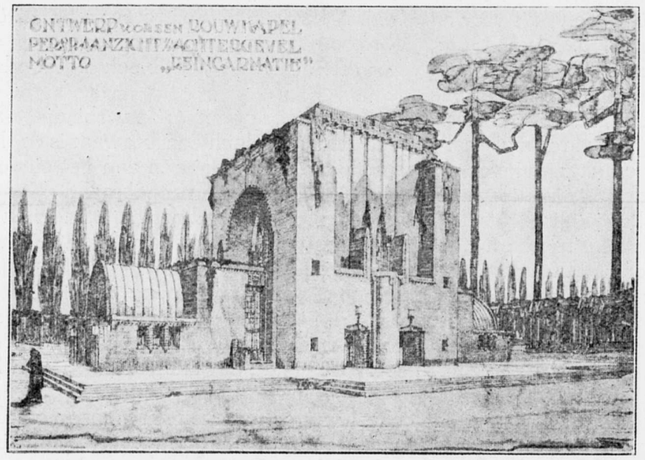

ALGEMEEN KERKHOF MET ROUWKAPEL. M. DE KLERK †.

deeling en waardeering van bouwkundige projecten. En dit gaat zoo gereedelijk, omdat de jury bestond uit mannen met een goed en breed inzicht, ontvankelijk voor nieuwe denkbeelden. En toch zien we dat deze jury het project van de Klerk, waarin latent een geheel nieuwe uiting van de bouwkunst was gelegen, veroordeelde, ondanks de verdiensten ten achter stelde bij een geslaagd project naar de aspiraties van 1910. De grandiose opzet ervan bleek haar zeer te imponeeren, zij sprak daar ook haar waardeering over uit. Maar de ongehoorde nieuwigheden, waarmee de Klerk aankwam — decoratief te zijn in de constructie, constructief in de decoratie, en nog wel in beide richtingen met sterke overdrijving! — dat kon niet door den beugel.

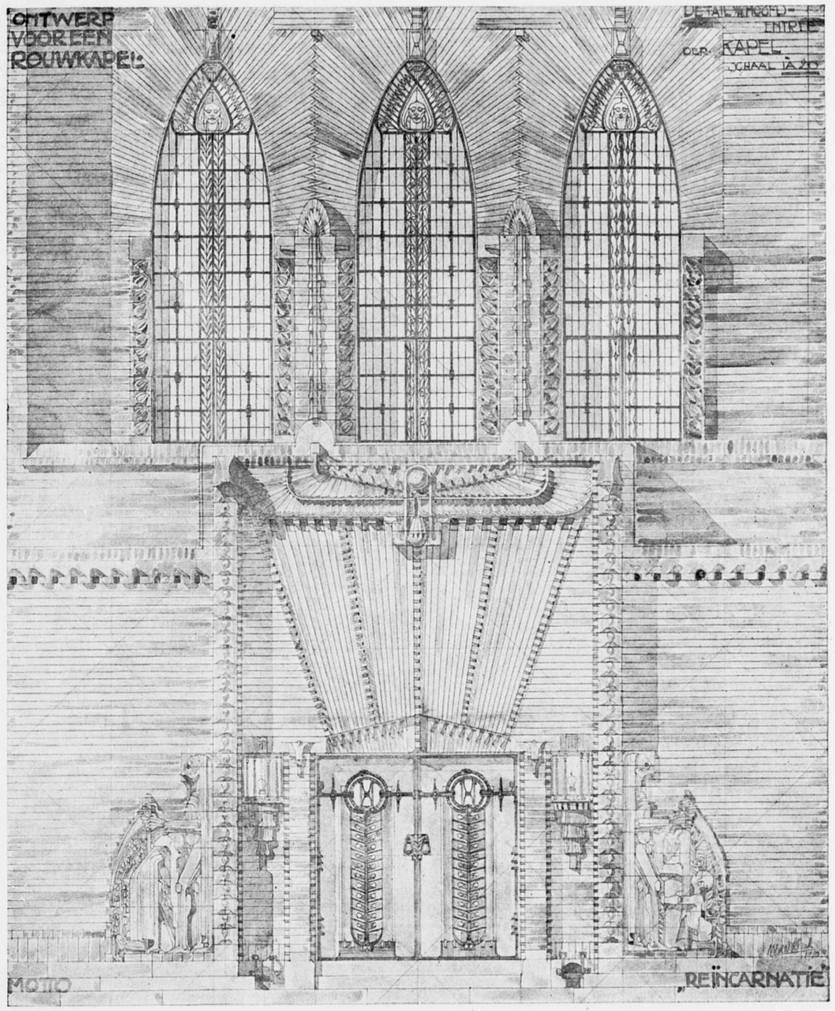

ENTREE VAN EEN ROUWKAPEL. ONTWERP VAN M. DE KLERK †.

Het is merkwaardig, hoeveel vooroordeel er nu-achteraf-blijkt te schuilen in het rapport van deze jury van architecten, die zich met het verwijt van bevooroordeeld te zijn en behoudend zeker wel onrechtvaardig bejegend zouden hebben geacht. Maar nu de toekomst na 1910, zoover ontsloten ligt, kunnen wij moeilijk een glimlach onderdrukken wanneer we de „reuzen-strekken" veroordeeld zien, omdat zij „niets dan zichzelf dragen". Er is in deze veertien jaar al meer vertoond dan een zichzelf-slechts-dragende reuzen-strek! En het lijkt mij daarom zoo belangrijk ons dit geval goed te herinneren, omdat we zelf zoo vaak ontwerpen van gebouwen veroordeelen die — maar nu in figuurlijken zin — reuzen-strekken vertoonen, die niets dan zich zelf dragen.

In onze opvattingen, in onze overtuigingen zitten wij zóó vast, dat wij — neem ons van een zoo liberaal mogelijken geest en zoo ontvankelijk mogelijk voor alles wat nieuw, gedurfd en ongehoord is, — toch zeggen: ja, alles goed en wel, maar deze reuzen-strekken, die niets dan zichzelf dragen . . . en ons geweten is gesust als we . . . veroordeelen!

Het blijkt uit dit juryrapport weer zoo duidelijk, dat de kunst uitgaat, zich verheft boven alle verstandelijkheid en boven gevoel, dat door verstandelijke overwegingen sterk is beinfluenceerd. De ontwikkeling der kunst is zeker niet gebonden aan overtuigingen van principieelen aard. Hiermee is niet gezegd, dat de kunst deze zou kunnen missen. Het is als 't ware of de kunst omhoog schrijdt tegen een ladder op. Iedere sport is een tijdelijk gevestigde overtuiging, maar de kunst komt steeds hooger, komt boven die sport uit met iets nieuws, dat zich dan langzamerhand weer tot een steunpunt vormt dat houvast geeft. Deze gang der kunst is er in bloei-tijdperken altijd geweest, in vroeger eeuwen was hij langzaam, in den tegenwoordigen tijd is hij vlugger. Het overgaan van de eene sport op de andere duurt geen eeuwen meer zooals vroeger, soms zijn het maar een kort aantal jaren. Veertien jaren!

Maar toch, wat eenmaal gold als overtuiging, kan dat dan worden prijs gegeven? Is het rationalisme in de bouwkunst, is dat dan een denkfout geweest, is het een fout geweest in zuiverheid van aesthetisch voelen? Hebben al die groote kunstenaars, die gezworen hebben bij de redegevendheid der bouwkunst, hebben zij gezworen bij eene mystificatie? Was het juist, zooals het veertien jaar geleden gold bij menschen als Kromhout, de Bazel, enz., dat reuzenstrekken, die niets dan zich zelf dragen, verworpen moeten worden, afgekeurd, „gezocht" als ze zijn?

Maar zoo ja, hoe staan we dan nu tegenover al die reuzenstrekken, die niets dragen dan zich zelf, tegenover al die fantastische bouwdeelen, die ons tarten in hun irrationalisme?

Zoo brengt dit rapport ons tot vele vragen en problemen ter overdenking. Het zal daarom zijn waarde kunnen hebben het hier nog eens af te drukken. Wij plaatsen er tevens het ontwerp bij dat de Klerk inzond. Het zal een van de eerste geweest zijn van de lange reeks werken die hij schiep. En al heeft hij in die reeks misschien niet kunnen weerleggen, dat een strek die zich zelf draagt, gezocht is, wèl heeft hij er mede kunnen bewijzen, dat de kunst boven alle argumentatie uitgaat en het is zeker dat het door hem geleverde bewijs ons op *dit* oogenblik meer boeit, dan de architecturale prestaties die het tegendeel willen bewijzen of schijnen te willen bewijzen.

Laat ons dit echter weerhouden die prestaties te veroordeelen, omdat ze hùn reuzen-strekken laten zien, die niets dan zich zelf dragen. J. P. M.

ENTREFILET.

Dat de prijsvraag voor een reclameplaat ten dienste van de Stoomvaart-Maatschappij „Zeeland" afgekeurd moest worden, lag 'm niet aan de vriendelijke tegemoetkoming van de zijde der prijsvraaguitschrijfster, die in het programma opnam „Als voorbeeld van te ontwikkelen gedachten geven wij hierbij aan:

1o. Een Engelschman, golfspelende in het duin te Domburg, geassisteerd door een Zeeuwsch boerinnetje, dragende zijn tasch met golfstokken.
2o. Een Eton-boy, welke op het strand ontmoet een Zeeuwsch boerinnetje, aldus typeerende: „The golden sands of Holland".
3o. Een typeerend kijkje op den Middelburgschen marktdag.
Enz. enz.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Nederlandsche Ambachts- en Nijverheidskunst 1922. Met 132 afbeeldingen en met den steun van het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen uitgegeven te Rotterdam door W. L. en J. Brusse's Uitgevers Maatschappij.

Wij zijn met de typografie gekomen tot de anarchie. Want wat hebben we anders te verwachten wanneer wordt afgeweken van de eeuwenoude, volkomen redelijke en daarbij beproefde methode van den rechthoekigen drukspiegel. Dit geval geeft weer een typischen kijk op de kunst van dezen tijd. Terwijl men eeuwen lang den rechthoekigen drukspiegel aanvaard heeft als iets van zelf sprekends, zoo iets van zelf sprekends dat men daar nooit aan tornde, redeneert men nu dat het van zelf sprekend is om er wèl aan te tornen. Wat het ook eigenlijk is. Maar dat het den weg opent voor de volkomen anarchie, stelselloosheid en de onmogelijkste ondenkbaarste fantasieën op drukgebied is zeker. Laten we afwachten.

In dit gedenkboek worden de Bazel en de Klerk herdacht, de eerste door Lauweriks en de tweede door Wijdeveld. Deze „In memoria" gaan, wat hun literaire waarde betreft, zeer verre uit boven het meeste geschrijf dat in de beide laatste maanden aan deze doode kunstenaars is gewijd. De horrible houtsneden van Chris Lebeau daarbij bederven echter weer de stemming.

Er is in dit jaarboek weer veel geschreven. Zoo heeft H. C. Verkruysen zich zelf uitgeschreven over „Gedachten over kunst en leven in verband met den geest des tijds." Hij constateert dat het natuurlijk leven, „zich verwezenlijkt" en „zich wel oogenblikken verevening van tweespalt bewerkt." Ondertusschen „is de ontwakende menschheid niet meer in slaap te sussen en zal zich nieuwe waarde moeten ontwikkelen om in zelf bepaling en zelf beheersching te kunnen leven, of zij zal ondergaan." Tot dit laatste is inmiddels veel kans want we lezen van een „hevig beroerende begeestering," van „aesthetisch herbeelde menschelijkheid", van „verscheurende botsingen" en verdere „aardsche belevenissen."

Dr. M. H. J. Schoenmakers heeft het over: Het wezen van het werktuig, B. Bake over het Egyptisch vlechtwerk, A. P. Smits over het verband tusschen huis en tuin, vorm en kleurbeelding in onze tuinen, Joh. B. Smits, over de oorsprong ontwikkeling onzer lettervormen, en Wijdeveld over de internationale theatertentoonstelling in Amsterdam. Deze tekst bevat alzoo veel nuttig en aangenaams. Wij krijgen dan de lijst der afbeeldingen met een omschrijving der voorwerpen, en dan komen de afbeeldingen. Hiervan is niets te zeggen, als men ten minste wil dat aan hetgeen dat men zegt, geloof wordt geslagen. Als je zou zeggen dat al dit werk mooi is, dan gelooft niemand dat, ook zij niet, wier werk hier afgebeeld staat. Als je zou zeggen dat het allemaal leelijk is, geloofde het ook niemand, ook zij natuurlijk niet wier werk hierbij is opgenomen.

Moet je dan zeggen dat het middelmatig is? Maar ten eerste zeg je dan niets bijzonders en ten tweede wordt je dan toch immers ook niet geloofd, evenmin als dat je zoudt zeggen, dat het belangrijk zou zijn of onbelangrijk, of reclameachtig of een fijne uiting van stille bescheidenheid. Het eenige dat men gelooven moet is de prijs. Die is f 5.75, gebonden f 7.50.

Oud-Italiaansche Villa's, Tuinen en Parken door Emilie Kerkhof met een inleiding van Dr. G. J. Hoogewerff en 62 afbeeldingen. W. L. en J. Brusse's Uitgevers Maatschappij te Rotterdam.

Dit is nu een alleraardigst boekje. De platen zijn voortreffelijk, de atmosfeer in deze landschappen en tuinen is aardig weergegeven in de mooie foto's en de keuze is met zorg gedaan. Daarbij komt dat de tekst van Mej. van Kerkhoff op gelukkige wijze de plaatjes aanvult. Met de hooge heeren uit den gulden tijd van Italië bevolkt zij haar tuinen en parken en voor ons leeft op, die pracht van een tijd toen

het leven zóó was dat de sprookjestuinen er de werkelijke harmonische entourage van moesten zijn.

Het is een boekje dat zijn waarde heeft in dubbelen zin. Het verschaft een nagenieting voor hen die bekend zijn met de figuren die in de vroeg renaissance in Italië optraden, bovendien lijkt mij het boekje zoo geschreven, dat het hen, die deze figuren niet kennen, opwekt om eens nader met hun kennis te maken.

L. Zwiers. Kleine Woningen, uitgave van J. Clausen te Amsterdam. Fl. 10.—.

In het voorwoord lezen we dat dit werkje in hoofdzaak is samengesteld voor hen die examen willen doen voor een der nijverheidsacten, waarbij kennis van den woningbouw en inrichting van de woning wordt gevorderd. Intusschen zullen ook andere particulieren en bouwkundigen in dit werkje een overzicht aantreffen van de verschillende zeer uiteenloopende vraagstukken, zoowel van technische, economische als hygiënische beteekenis, vooral aan de hygiënische eischen is een zeer ruime bespreking gegeven. Het komt ons voor, dat dit boek levert wat het in het voorwoord geschetste programma vordert. Het is beknopt en zakelijk geschreven. Het is in zekeren zin vrij volledig, hoewel het hier en daar, vooral in de eerste hoofdstukken over de wettelijke voorschriften en het uitbreidingsplan, een indruk van wat oppervlakkigheid geeft. Ook is niet alles even belangrijk wat er gezegd wordt en we lezen hier en daar passages waarvan men zegt, dat zijn waarheden als koeien. En al mogen we den aan dit werk besteden zorgvuldigen arbeid niet misprijzen aan den anderen kant zijn wij toch niet geheel bevredigd, omdat we voelen dat met het voorhanden materiaal nog wel iets sterkers had kunnen worden tot stand gebracht. Een wonderlijk element in dit boek vormen de illustraties, die een heel matig verband houden met den tekst. Op zich zelf is het illustratiemateriaal voor studeerenden juist voor de nijverheidsacte ook weer van waarde. Bovendien maken de platen het boek aantrekkelijk en dat is voor een boek van veel beteekenis, maar de hoeveelheid op zich zelf staande illustraties is zoo groot dat men naar een verband gaat zoeken met den tekst dat er intusschen niet of heel los blijkt te zijn.

Als geheel is dit boek een werk dat op de technische literatuur-markt zijn kans kan wagen. Het is zeer mogelijk dat de jeugdige student de aantrekkelijkheid van het boek boven al het andere prefereert, waardoor hij er toe komen zal zich den inhoud eigen te maken. En dan is het doel toch bereikt.

Het boek is zwierig in de hand en in zijn uiterlijke verzorging is het te prijzen. Als object mist het goddank de dege degelijkheid van onze Hollandsche leerboeken.

J. P. M.

ALLERLEI BERICHTEN. GROOTE EN KLEINE. DOOR MEKAAR.

Te Hilversum wordt een tentoonstelling gehouden van woninginrichting in het woningcomplex der bouwvereeniging „Ons Ideaal" aan den Neuweg en de Egelantiersstraat.

In de tympan van de Effectenbeurs te Amsterdam zal beeldhouwwerk geplaatst worden van C. A. Smout. Het bestaat uit ongeveer 500 stukken, gebakken door „De Porceleyne Flesch" te Delft. De voorstelling symboliseert den aan- en verkoop van effecten, het knippen der coupons, het realiseeren derzelve, de prolongatie en de rekening-courant.

Het Gemeentebestuur van Amsterdam heeft aan den Raad voorstellen gedaan tot wijziging der bouwverordening. Het betreft een voorloopige wijziging. Om uit allerlei narigheden te komen, voortvloeiende uit de jongste annexatie. De definitieve bouwverordening voor Groot Amsterdam zal onmiddellijk na de totstandkoming dezer onderhavige wijziging ter hand worden genomen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ0.25, FRANCO PER POST ƒ0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 12. 22 MAART 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B.N.A. op Zaterdag 29 Maart 1924, des v.m. 11 uur in de „Industrieele Club" aan den Dam te Amsterdam. — Concept Notulen van de Ledenvergadering van den B. N. A. te Utrecht in het Jaarbeurs-Restaurant op Zaterdag 17 November 1923. — Amerikaansche Indrukken, door C. van Eesteren. — Promotie tot Doctor in de Technische Wetenschap. — Entrefilet, door J. P. M. — De wettelijke bescherming van den Architectentitel, door C. B. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 29 MAART 1924, DES V.M. 11 UUR IN DE „INDUSTRIEELE CLUB" AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen (in concept opgenomen in dit nummer).
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Nadere voorstellen van het Bestuur op het op 17 Nov. 1923 aangenomen voorstel tot instelling van een Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies in No. 10).
6. Herziening van de Statuten in verband met de instelling van de Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies over punt 4 in No. 10).
7. Herziening van het Huishoudelijk Reglement in verband met de instelling van de Commissie der Voordrachten. (Zie praeadvies over punt 4 in No. 10).
8. Benoeming van drie leden voor den Tentoonstellingsraad.
9. Voorstel van het Bestuur betreffende de stichting van een „De Klerk Fonds". Dit voorstel zal door het Bestuur alleen mondeling worden toegelicht.
10. Herziening van het Reglement van de Commissie van Geschillen voor Woningbouw. (Zie de toelichting in No. 10.)
11. Rondvraag.

CONCEPT NOTULEN VAN DE LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. TE UTRECHT IN HET JAARBEURS-RESTAURANT OP ZATERDAG 17 NOVEMBER 1923.

Aanwezig zijn alle Bestuursleden, terwijl buiten deze, 45 leden de presentielijst teekenen.

Om kwart over elf opent de Voorzitter, de heer P. G. Buskens de vergadering en wijdt in de eerste plaats een woord aan de nagedachtenis van den heer L. A. H. Wolf, die eenige weken te voren overleed.

Daarna feliciteert hij namens het Bestuur de heeren M. Meijerink en H. v. d. Kloot Meijburg, met de hun verleende Koninklijke onderscheidingen en roept de sedert de vorige vergadering toegetreden leden, waarvan de heeren J. Crouwel, C. J. Blaauw, J. Zietsma en Jos. de Jonge aanwezig zijn, een hartelijk welkom toe in den B.N.A.

Vervolgens stelt de Voorzitter aan de orde de notulen van de vorige vergadering, in concept opgenomen in het Bouwkundig Weekblad No. 40, 1923, waarin voorgesteld wordt de volgende passage in de „Mededeelingen" in te lasschen, die bij het concept zijn uitgevallen.

„Voorts deelt het Bestuur mede, dat uit de overweging, dat van de verschafte inlichtingen over honorarium aangelegenheden niet steeds gebruik wordt gemaakt in den geest, zooals het Bestuur de inlichtingen bedoelt, voortaan noch door het Bestuur, noch door het Bureau eenige inlichting betreffende interpretatie van de tabel zal worden gegeven. Belanghebbenden zullen worden verwezen naar de Commissie van Geschillen".

De wijziging wordt door de vergadering aangenomen, die ook den tekst der geheele notulen goedkeurt.

De Voorzitter doet hierna verschillende mededeelingen aan de vergadering:

1e. Het Bestuur heeft, zulks naar aanleiding van het op de vorige vergadering, gesprokene over de actie van den B. N. A., inzake de achterstallige honoraria voor volkswoningbouw, alsnog een advies ingewonnen bij Mr. Rosenboom. Mr. Rosenboom, concludeert dat de verschillende gevallen zóó uiteenloopen, dat een met succes bekroonde actie in één geval geenszins een precedent schept waardoor de overheid tot een bepaalde houding ook tegenover de andere gevallen zou zijn gebonden. Op grond hiervan zijn er geen termen aanwezig om vanwege den B. N. A. een generale actie op touw te zetten, doch ieder belanghebbende, zal moeten overwegen wat hem te doen staat.

Naar aanleiding van dit advies stelt de Voorzitter voor de actie te beëindigen. De vergadering kan zich hiermede vereenigen.

2e. Over de examens voor Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar, waarvan in het Bouwkundig Weekblad was medegedeeld, dat de eerste in 1924 voor het laatst zouden worden gehouden, terwijl het tweede reeds is opgeheven, wordt een uitvoerige mededeeling gedaan over het verloop der daarmede samenhangende gebeurtenissen.

Hierna voert de heer Jan van der Valk, als Voorzitter van de Examen Commissie het woord, die krachtig opwekt om de poging, om ten bate van de vele studeerenden in 1924 nog het examen te houden, zooveel mogelijk te steunen.

Er zullen daartoe eenige opofferingen worden gevraagd van de leden van den B.N.A., maar spreker hoopt, dat op de algeheele medewerking dezen keer zeker kan worden gerekend.

De vergadering geeft den heer Van der Valk door applaus te kennen, hoezeer zij met zijn woorden instemt.

Enkele leden brengen hierna nog ter sprake hoe de verhouding moet zijn tot enkele onderwijsinrichtingen, die zich joviaal aanmelden om de examens „over te nemen".

Het Bestuur zegt toe dit punt ernstig onder de oogen te zullen zien.

3e. Over de plaats gehad hebbende wijzigingen van art. 8. 2e lid a van de statuten van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland, waarin thans bepaald is dat geschillen, waarin het gaat om een te vorderen bedrag onder de f 4000.— beslecht zullen kunnen worden door één arbiter.

Ingekomen stukken:

Aangezien deze alle betrekking hebben op punt 4 van de Agenda wordt besloten deze bij dat punt zoo noodig te behandelen.

Punt 4 van de Agenda.

Voorstel van het Bestuur tot instelling van aesthetische voordracht-commissie.

De Voorzitter verwijst naar het uitvoerige preadvies in het B.W. en geeft gelegenheid tot het houden van algemeene beschouwingen.

De heer Jan van der Valk vindt in het voorstel enkele duistere punten en zou bijv. willen weten of de Commissie van Onderzoek ook onder de competentie van de Voordracht Commissie valt.

De Voorzitter acht dit een detailkwestie.

De heer Wijdeveld, zich nog niet geheel het systeem der afvaardiging der Kringen kunnende voorstellen, vindt hier niettemin iets onlogisch in. Men zegt de afgevaardigden hebben geen mandaat, maar spreker is van gevoelen dat deze heeren, wanneer zij vóór stemmen, nadat ze uitgezonden zijn om tegen te stemmen, bij thuiskomst toch minstens opgehangen zullen worden.

De Voorziter vindt ook dit een detail-kwestie en overigens niet in orde.

De heer de Wijs, afgevaardigde van den Kring „Deventer", vindt het Bestuur volkomen competent benoemingen te doen; sterker nog, hij vindt het Bestuur daarvoor *beter*.

De Commissie zal de personen zeer eenzijdig beoordeelen, alleen naar hun aesthetische kwaliteiten, niet naar hun kennis en naar hun tact. Wanneer de B.N.A. dezen kant opgaat, zullen er leden bedanken. Ook is het systeem van aanvulling der Commissie niet goed.

Spreker zou deze manier een erfopvolging willen noemen, en zulk een eenzijdigheid zal zeker verlammend werken op de ontwikkeling der bouwkunst.

Ook van het dreigement met de disciplinaire maatregelen vreest spreker het ergste. Velen zullen hiervan niet de dupe willen worden en den B.N.A. verlaten.

De heer Broese stelt voor, om aan de discussie richting te geven, zich eerst te bepalen tot het eerste punt van het voorstel en zich daarover uit te spreken.

De heer Posthumus Meyjes acht de behandeling wat te overhaast en wenscht publicatie der Kring-adviezen in het B. W.

De Voorzitter is van oordeel dat ieder geruimen tijd heeft gehad het voorstel te bestudeeren.

De heer Jan de Meyer, zet uiteen dat het voorstel geenszins een novum is, immers er is al een commissie van Voorlichting. Het is nu een uitbreiding. De heer de Wijs denkt zich de taak der Commissie verkeerd. Bij haar werk is de aesthetica en de praktijk niet te scheiden.

De heer Pl. v. d. Berg wil de zaak zoo democratisch mogelijk zien ingericht en dus moeten de Kringen invloed hebben op de candidaten.

De heer Paul de Jongh vindt het jammer dat het Bestuur deze taak zal overdragen. Het voorbereiden der benoemingen is juist een Bestuurszaak en de verplaatsing hiervan naar een aparte commissie zal een vreemden indruk maken.

De Voorzitter laat uitkomen dat het prestige van den B. N. A. niet lijden zal.

Het Bestuur wenscht door deze Commissie de benoemingen juist zoo goed mogelijk te kunnen doen. De taak van het Bestuur is daarvoor te uitgebreid.

De heer Broese, ofschoon van oordeel dat het Bestuur serieus werkt, is met den Voorzitter van oordeel dat sommige benoemingen toch wel eens niet over-serieus plaats vonden, hetgeen de heer Slothouwer, oud-bestuurslid, beaamt.

De heer Hulshoff wijst er op dat in de Commissie van Onderzoek toch ook al een delegatie zit van de macht van het Bestuur naar een aparte Commissie.

De heer Blaauw spreekt zich uitvoerig uit over de wenschelijkheid van het instellen der commissie, waardoor het Bestuur sterker zal komen te staan. Ook de heer Gratama pleit krachtig vóór het instellen.

Punt 1 van het voorstel wordt nu in stemming gebracht en aangenomen met 66 stemmen voor en 11 stemmen tegen. Hierna wordt gepauzeerd.

Na de pauze stelt de Voorzitter het 2e punt van het voorstel aan de orde, dat de verplichting oplegt aan de leden om hun werk ter beschikking te stellen van de Commissie en wel door middel van het archief van het Bureau.

De heer Paul de Jongh informeert of de eerste oproeping naar alle leden gaat of naar een selectie door het Bestuur.

De Voorzitter deelt mede dat de eerste oproep naar alle leden zal worden toegezonden.

De heer Hylckama Vlieg ontraadt het voorstel, het zal een scheuring brengen in den B. N. A.

Na eenige discussie over detailpunten, die echter eerst bij de uitwerking onder het oog kunnen worden gezien, wordt het tweede punt z. h. s. aangenomen.

De Voorzitter stelt thans punt 3 aan de orde, de disciplinaire maatregelen, en acht die te eenvoudig om er over te praten.

Desondanks vraagt de heer Broese het woord, en wijst op de moeilijkheid, als, zooals bijv. bij de S. C. te Den Haag, B. en W., eenige leden zelfstandig benoemt, mogen deze heeren dan de benoeming zonder meer aannemen.

Eenige uitroepen van „natuurlijk niet" en „natuurlijk wel", wijzen op eenig verschil van gevoelen onder de aanwezigen.

De heer de Wijs is sterk tegen het voorstel, hij acht het een bedenkelijke beperking van de vrijheid der leden en het brengt conflicten van den B. N. A. met de autoriteiten.

De heer v. d. Valk wil het systeem zien doorwerken, over een jaar weet iedereen dan wel wat hij er voor zich zelf aan heeft.

De heer Blaauw vindt dat deze opvatting tot een dood punt leidt. Maar zoo moet men de zaak ook niet zien. Integendeel het systeem moet een stimulans zijn om het vak te verbeteren. Men moet het niet beschouwen als een poging om een bepaalde richting in de bouwkunst te pousseeren ten koste van architecten die die richting niet zijn toegedaan. De Commissie zal niet beoordeelen welke richting iemand heeft, maar of hij in de richting, die hij volgt, karaktervol werk maakt.

De heer Hylckama Vlieg vindt den principieelen opzet van het geheele voorstel juist maar den tijd ervoor nog niet rijp. Nu moeten we blijven aannemen, dat iemand, lid van den B.N.A., en dus gekeurd door de Commissie van Onderzoek, bekwaam is voor alles waartoe men hem in zijn vak roept.

De heeren de Meijer, Staal en Gratama bestrijden dit. De heer Gratama zegt dat de keuring door de C. v. O. niets anders beteekent; het lid oefent zijn vak bona-fide uit. Maar de samenleving vraagt méér voor de architecten dan hun bona-fide vakbeoefening. Daarom beduidt het voorstel: Wij, leden van den B. N. A. vinden het noodzakelijk, dat als de samenleving een beroep op ons doet, dat wij dan het beste geven, wat wij kunnen geven.

Bovendien, de werkzaamheid der Commissie zal zich veelal concentreeren op de samenstelling van colleges, waar de architecten als critici moeten optreden. En deze gave is zeker door de Commissie van Onderzoek bij haar keuring niet beoordeeld. Jozef Israels, zelf een hoogst begaafd kunstenaar, kon moeilijk de kwaliteiten zien en beoordeelen in anderer werk. Juist hoe meer men zich concentreert op eigen werk, hoe meer men anderer werk haat! Sterke kunstenaars, zullen dus vaak de objectiviteit missen die voor den criticus wordt geëischt. Hiermede zal de Commissie wel rekening moeten houden.

De heer Thunnissen betoogt dat het niet gaat dat de B. N. A. de benoeming door autoriteiten, weer gaat rectificeeren.

Daarna wordt gediscussieerd over de mogelijkheid het voorstel te splitsen, en voorloopig alleen de disciplinaire maatregelen toe te passen, op de maatregelen binnen het kader van den B. N. A. zelf van kracht, dus niet bij benoeming door autoriteiten en anderen.

De Voorzitter brengt hierna het bestuursvoorstel als het verstrekkendst in stemming.

Het wordt aangenomen met 45 stemmen voor en 27 stemmen tegen.

Ten slotte worden nog de te treffen maatregelen besproken. De Voorzitter zegt toe dat het bestuur zal komen met voorstellen over het reglement van de commissie en daaraan verbonden statutenwijzigingen en die van het huishoudelijk reglement. Aangezien de geheele discussie van de vergadering een algemeen principieel karakter droeg, zal kunnen worden aangenomen dat de vergadering nog geheel vrij staat tegenover eenigerlei detailpunt, in de toelichting van het voorstel gegeven.

De vergadering gaat hiermede accoord.

Aangezien niemand van de Rondvraag gebruik maakt sluit de Voorzitter, na den leden zijn dank betuigd te hebben voor hun talrijke opkomst op de vergadering.

AMERIKAANSCHE INDRUKKEN.

Het onderstaande is uit een correspondentie met den Deenschen Architect K. Lønberg Holm die op het oogenblik in Amerika is, waarin interessante opmerkingen over dit land voorkomen. C. VAN EESTEREN.

Voor mijn vertrek was ik een week in Holland (Rotterdam—Den Haag— en Amsterdam). Gaarne was ik langer in Holland gebleven. Van der Velde trof ik ook aan, die blijft steeds jong, frisch en zichzelf. De week in Holland heeft slechts mijn indruk bevestigd:

Holland is momenteel voor Architectuur het meest interessante land van Europa.

Het gevaar ligt mijns inziens in een op Lloyd Wright gebaseerd formalisme en de schildersromantiek te Amsterdam. De krachten zijn in elk geval in beweging en laten zich wel in de goede richting leiden.

Hier (in Amerika) zijn de Architecten dood.

De Architecten, die ik in New York aantrof, waren slecht.

Men vindt eigenlijk in het geheel geen modern streven in de Architectuur. Slechts een klassicisme zonder geest, smaak maar geen Bouwkunst. De jonge Architecten worden naar „Ecole des beaux Arts" principes opgeleid en dan naar Parijs en Rome gezonden.

De Tijdschriften zijn prachtig uitgevoerd maar absoluut kinds geschreven. Alles is zoo mooi. Vrede heerscht. Zegevierend heeft men, de door Sullivan en Wright met een zoo groote kracht begonnen beweging gedood. Alle problemen zijn opgelost. Vignola heeft zijn bruikbaarheid bewezen, en is Amerika op dit oogenblik niet de leidende en toonaangevende natie? dus ook in de bouwkunst.

Maar natuurlijk is New York uiterst belangrijk — het koortsachtige leven en de massa's in beweging — een geheel nieuw rhythme.

De groote vraag, die me na drie maanden nog bezighoudt is:

Zal Amerika ten slotte zijn eigen vorm vinden?

In New York vond ik hierop geen antwoord.

Het klinkt misschien merkwaardig, maar de Amerikaansche beschaving van heden is uitgesproken „féminin". Bijna het geheele onderwijs is in handen der vrouwen. De tegenwoordige Amerikaansche idealen „the gogetter spirit" zijn meestal voordeelig voor de vrouwen en worden door de vrouwen geleerd. De man werkt en werkt als een slaaf — de vrouw geniet van het geld. Maar kan men de vrouwen laken? Een man wordt naar zijn bank-conto geschat — kunst als vrouwelijk aangezien en aan de vrouwen overgelaten. Hebben de vrouwen ooit kunst geschapen? Dat is toch de hoogste mannelijke bezigheid. In sociale verhoudingen is Amerika een voorbeeld. Organisatie en ethiek: vrouwelijke bekwaamheden. Dit alles is echter natuurlijk voor een jonge natie, die zich eerst voltooien moet. En Amerika staat zonder eenigen twijfel juist voor een revolutie in haar geestelijk leven.

Nu is New York Amerika niet en ik verliet de stad waar men hooghartig over de Architecten van West-Amerika sprak en de Architecten b.v. Wright in het geheel niet kende. Zooveel te merkwaardiger, als men juist uit Holland komt.

Over Buffalo (Larkinfabrieken van L. W.) en de Niagara kwam ik dan in Chicago. Hier kwam de moderne Amerikaansche bouwkunst van Sullivan, Root en Lloyd Wright ter wereld en is ze weer verdwenen. „The Western Architekt" is het tijdschrift dat destijds het orgaan voor de beweging was. Door den redacteur kwam ik toen in verbinding met een heele rij Architecten. De groote officieele Architecten-bouwkunstfabrikanten zijn smaak-architecten, zooals in New York, welke op verzoek in alle mogelijke stijlsoorten bouwen. Saarinen, dien ik hier aantrof (hij bouwt „Chicago Tribune" niet, maar heeft een zeer interessant stadsplan gemaakt met geweldig groote ondergrondsche garages) vertelde mij de volgende

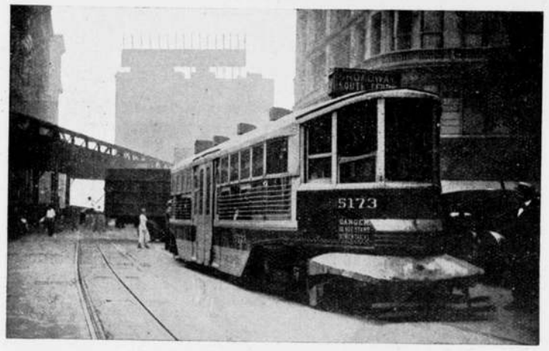

TRAM BROADWAY
NEW YORK.

AMERIKAANSCHE KERK
TE CHICAGO
ARCHITECT HOS CUSACK
NEW YORK
„VAN PALLADIO NAAR
CUSACK".
DE ONTWIKKELING VAN
DE EUROPEESCHE
BOUWKUNST
„VAN CUSACK NAAR
PALLADIO".
DE ONTWIKKELING VAN
DE AMERIKAANSCHE!

BUSH—TERMINAL NEW YORK
ARCHITECT CORBETT
(BOUWT ECHTER OOK
IN ZUIVER KLASSICISME.
ZAL TE ZIJNER TIJD DEN
TEMPEL VAN SALOMO
RECONSTRUEEREN.)

FOTO'S VAN LØNBERG HOLM,
MET ZIJNE — AAN DE ACH-
TERZIJDE GESCHREVEN —
NOTITIES.

karakteristieke geschiedenis. Hij had aan een zeer vooraanstaand Architect uit Chicago gevraagd wat hij van de toekomst der Amerikaansche Architectuur dacht. Antwoord: Van gothiek hield hij het meest. Maar dat was zoo moeilijk. Vignola was gemakkelijker. Meer behoef ik dus van deze lieden wel niet te vertellen.

De werken van L. W. zijn hier echter heel moeilijk te vinden. De stad is ontzaglijk van afmetingen. Buiten de „City" zijn alle Amerikaansche steden vlak gebouwd. De huistypen zijn geheel den Haag. De „City = the Loop" is een luidruchtige hel, zwart van rook. Met groote energie zijn hier fijne parken aangelegd. De Amerikanen hebben hunne steden lief en het verlangen naar eene bouwkunst is aanwezig. Maar alles is nog op kwantiteit en op grootte ingesteld. Chicago meent nu het centrum van het muziekleven der geheele wereld te worden, want de stad bouwt op het oogenblik de grootste concertzaal der wereld. Dan moet de muziek wel vanzelf komen. Maar zooals reeds gezegd, het verlangen en de wil zijn aanwezig. En alles zal hier spoedig veranderen. Amerika is een land in wording. Nog is alles in chaos; maar met ongekende latente krachten. Het ras is frisch.

Van de zoogen. Chicagosche School was nog een groot aantal architecten over; meestal vroegere medewerkers van Sullivan en Lloyd Wright. Een werkelijk goede als de Architect Elmslie, die ideëel werkt en eerlijk wil blijven heeft natuurlijk, hier waar de Architect alleen „business" doet, geen opdrachten.

Allen omhangen zij zich met den gewonen kunstmantel om hun klanten te imponeeren. De anderen der „Chicagosche School" werken nu of in „Kolonial", dat is het tegenwoordige klassicisme of copieeren brutaal L. W. Ze hebben geen stap voorwaarts gedaan, ze zijn integendeel ver achter gebleven. Er zijn nog een paar goede Architecten, Barry, Byrne kunt U nu in Europa aantreffen en de Beeldhouwer Jannalé, die de L. W.sche sculpturen gemaakt heeft. Ze verdwijnen echter in de massa. Saarinen wordt hier zeer bewonderd. Merkwaardig. Toen bleek dat hij niet met bouwkunstfabrikanten wilde samenwerken heeft hij geen opdrachten gekregen. Hij gaat nu als professor naar de universiteit te Michigan.

PROMOTIE TOT DOCTOR IN DE TECHNISCHE WETENSCHAP.

Ter verkrijging van den graad van Doctor in de Technische Wetenschap zal de heer Ir. D. F. Slothouwer, Architect B.N.A., op 26 Maart a. s. tegenover een commissie uit den Senaat der Technische Hoogeschool te Delft een proefschrift en stellingen verdedigen. Het proefschrift is getiteld „Bouwkunst der Nederlandsche Renaissance in Denemarken". Zooals bekend is heeft tot nog toe aan de Techn. Hoogeschool geen promotie plaats gevonden van een Bouwk. Ingenieur.

De heer Slothouwer zal dus, na twintig jaar, de eerste bouwkundige ingenieur zijn, die den Doctorstitel zal behalen.

ENTREFILET.

Er doet zich in Amsterdam een zeer merkwaardig geval voor, van, om het zoo eens uit te drukken, kunstenaars-zelf-verloochening.

Er is n. l. in de Plantage een nieuw model lantaarnpaal geplaatst van bijzondere artistieke beteekenis, zooals blijkt uit de plaatselijke bladen, die hun meening over dezen paal onomwonden hebben gezegd. Informeerende wien voor deze artistieke prestatie de lauwerkrans kan worden uitgereikt, bleek dat de Gemeente Electriciteitswerken in alle bescheidenheid meende te moeten verwijzen naar den Dienst van Publieke Werken, terwijl deze laatste in oprechte eerlijkheid verzekerde dat de lof niet hèm maar ten volle den dienst der Electriciteitswerken toekwam.

Daar staan we nu. En weten er niets anders op dan onzen lauwerkrans maar aan den lantaarnpaal zelf te hechten. Wij kiezen een immortelle en mocht de paal er nog mooier mee worden, welnu, dan weet ieder wie daar een weinigje toe bijdroeg.

Voor hulde zijn we niet ongevoelig en ook stoffelijke bewijzen daarvan, mits niet te gering, zijn welkom.

J. P. M.

DE WETTELIJKE BESCHERMING VAN DEN ARCHITECTENTITEL.

Waar het grootste gedeelte der moeilijkheden, die zich op vak-technisch gebied voordoen, haar oorsprong vinden in het feit, dat het woord „Architect", helaas nog niet een scherp omlijnd begrip aanduidt, doch dat dit woord, zelfs door zeer ontwikkelde personen, van toepassing wordt gebracht op een groote schaar van menschen, die los of vast met „het bouwvak" op een of andere wijze in verband staan, is het wellicht niet ondienstig hier een denkbeeld ter overweging te geven, dat reeds langeren tijd een punt van overweging bij schrijver dezes heeft uitgemaakt.

Het denkbeeld komt neer, op de instelling van Rijkswege, van een wettelijk erkend architects-examen, af te nemen door de afdeeling Bouwkunde aan de Technische Hoogeschool te Delft. In deze afdeeling toch beschikt de Regeering over een uitnemend en geheel pasklaar instrument, voor het afnemen van examens op technisch en aesthetisch gebied. Eenerzijds is hier een voldoende waarborg aanwezig, voor objectiviteit en kennis in de beoordeeling van candidaten op bouwkundig gebied, terwijl anderzijds, door het verband met de T. H. à priori de zekerheid bestaat, dat de examens in den voor het doel meest geschikten vorm zullen worden afgenomen.

Dit examen zoude uit den aard der zaak, niet hetzelfde kunnen en mogen zijn, als dat voor Bouwkundig Ingenieur, aangezien er rekening mede moet worden gehouden, dat de candidaten, meerendeels „self made men" zijn. Naast het B. I. examen, dat den waarborg biedt, van een met vrucht gevolgde academische opleiding en vorming, dus het brevet „Gij hebt Uwe studie aan de T. H. met succes volbracht", zoude het architects-examen, zoodanig moeten worden ingericht, dat van de geslaagden kan worden gezegd „Gij voldoet aan de eischen, die de tegenwoordige Maatschappij aan een architect stelt." Hierin ligt al van zelf het verschil in exameneischen ten opzichte van het B. I. examen besloten.

Bij het uitwerken van de eischen, den candidaten te stellen, zal men dan wel spoedig geraken tot een splitsing tusschen hen die meer tot den civielen kant overhellen en zij die meer de aesthetische richting zijn toegedaan gelijk zulks ook sedert eenigen tijd bij het B. I. examen geschiedt. Indien dan in de toekomst, naast de B.I.'s, de D. A.'s, (Delftsch Architect), of hoe men de gelukkigen maar wenscht aan te duiden, ontstaan, en dit examen en daarmede de titel wettelijk worde erkend, dat wil dus zeggen, dat zij, die dien titel niet bezitten zich geen architect mogen noemen, althans geen „D. A.", dan zouden wij m. i. al een heel eind verder zijn op den weg tot saneering van het architectenberoep.

Natuurlijk zullen overgangsmaatregelen getroffen moeten worden. Als zoodanig zoude b. v. kunnen worden vastgesteld, dat na een tijdsverloop van 10 of 20 jaren, niemand meer den titel van architect mag voeren, die niet het B. I. of D. A. diploma verworven heeft; terwijl dit D. A. diploma aan practiseerende architecten, die te goeder naam en faam bekend staan, en die aan de examencommissie, de bewijzen, van met succes, gedurende meerdere jaren uitgevoerde werken, kunnen overleggen, zoude moeten worden verleend.

Hierdoor zoude het wellicht ook mogelijk zijn, aan het eeuwigdurende conflict der Schoonheidscommissie's een einde te maken, althans voor die gemeenten, waar stedebouwkundige en andere problemen een samenwerken en beoordeelen dier problemen door meerdere architecten, niet vereischen. Tevens zoude dan aan het tegenstrijdige feit (althans voor oningewijden), dat het werk van een architect B. N. A., dus van iemand die door de Vakvereeniging „bevoegd" is verklaard, door een Schoonheidscommissie kan worden afgekeurd, een einde komen. Dit zoude op zich zelf beschouwd reeds aanleiding kunnen zijn tot verheffing van de positie, die de architect in ons land tegenover de buitenwereld inneemt. Dan zouden Ruskin's schoone woorden weder van toepassing zijn, waar hij zegt „All art, worthy the name is . . . good craftsmanship and work of fingers, joined with good emotion and work of the heart."

C. B POSTHUMES MEYJES.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 13. 29 MAART 1924. INHOUD: Nieuwe Leden van den B.N.A. — Verslag Xe Internationaal Architecten-Congres. — Bouwkundige Tentoonstelling te Delft. — Onuitgevoerd ontwerp voor een dubbele G. O. L. School in het Tuindorp Nieuwendam aan de overzijde van het IJ. Afdeeling „Gebouwen" publieke werken te Amsterdam, Architect N. Lansdorp. — Entrefilet door J. P. Mieras. — Electrische verlichting, door Jos. C. van Dooren, Raadgevend Ingenieur. — Ingezonden, door een belanghebbende.

NIEUWE LEDEN VAN DEN B. N. A.

Sedert de vorige opgaaf zijn als lid van den B. N. A. toegetreden de Heeren:

Ir. J. W. E. Buys, Architect te Haarlem (was asp.-lid); B. T. Boeyinga, Architect te Amsterdam; J. Luthmann, Architect te Den Haag; P. Vorkink, Architect te Amsterdam; A. J. Westerman, Architect te Amsterdam; Jac. P. Wormser, Architect te Hilversum.

VERSLAG Xe INTERNATIONAAL ARCHITECTEN-CONGRES.

Verschenen is het verslag van het Xe Internationale Architecten-Congres, van 4—11 September 1922 te Brussel gehouden.

De Nederlandsche deelname bestond volgens de opgave uit de heeren: Pierre Cuypers, Josef Cuypers, officieel vertegenwoordiger der regeering, Van der Steur (naar wij vermoeden Prof. v. d. Steur) en Jan Wils, vertegenwoordiger van den B. N. A.

Het boekwerk ter dikte van 384 pagina's, is royaal uitgegeven. Verschillende portretten en enkele illustraties van den wederopbouw van België.

BOUWKUNDIGE TENTOONSTELLING TE DELFT.

Van 2—12 April a.s. zal te Delft in de bibliotheek der Technische Hoogeschool de tweejaarlijksche tentoonstelling van werk der leden van het Civiel en Bouwkundig Studentengezelschap „Practische Studie" worden gehouden.

Ter gelegenheid van het 6e lustrum van het gezelschap zullen tevens tentoongesteld worden foto's van uitgevoerde werken van oud-leden, afgestudeerd sinds 1918.

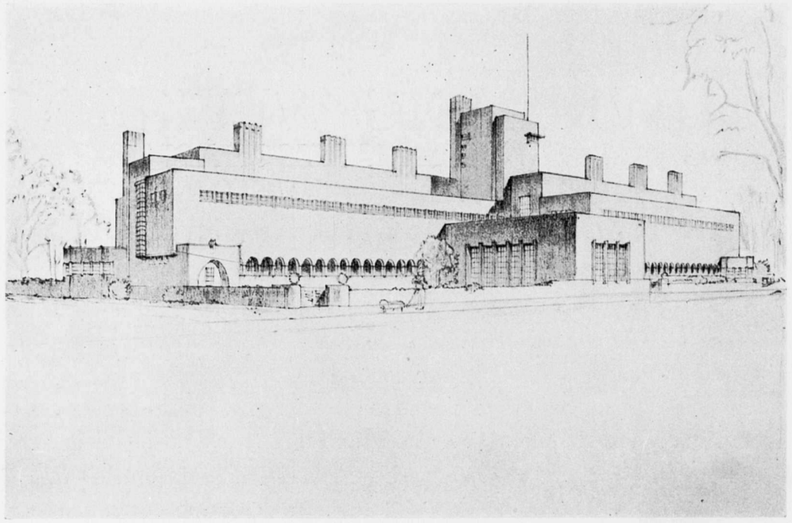

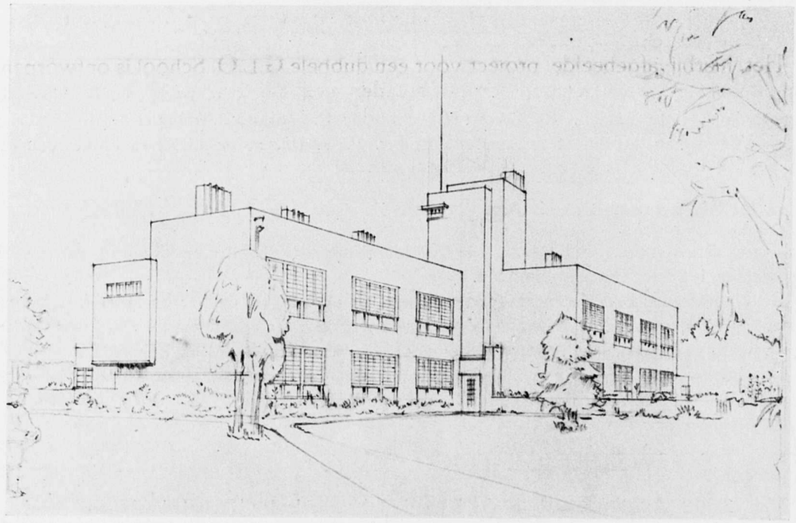

ONUITGEVOERD ONTWERP VOOR EEN DUBBELE G. L. O. SCHOOL IN HET TUINDORP NIEUWENDAM.

PUBLIEKE WERKEN AMSTERDAM. AFDEELING „GEBOUWEN". — N. LANSDORP. ARCH. B. N. A.

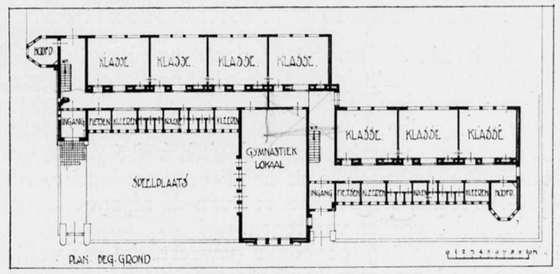

PUBLIEKE WERKEN AMSTERDAM
AFDEELING „GEBOUWEN".

N. LANSDORP.
ARCH. B. N. A.

ONUITGEVOERD ONTWERP VOOR EEN DUBBELE G.L.O. SCHOOL IN HET TUINDORP NIEUWENDAM AAN DE OVERZIJDE VAN HET IJ. AFDEELING „GEBOUWEN" PUBLIEKE WERKEN TE AMSTERDAM.

Architect N. LANSDORP.

In het ontworpen tuindorp Nieuwendam aan de overzijde van het IJ zijn enkele terreinen gereserveerd voor den bouw van gemeentelijke scholen.

Het is het voornemen in dit tuindorp zooveel mogelijk woningen te bouwen bestaande uit beganen grond met kapverdieping.

In aansluiting met genoemd lage bebouwing zijn deze scholen ontworpen met beganen grond en 1e verdieping.

Waar de aansluiting dit eischte is gebruik gemaakt van een kap, waarin de eerste verdieping gedeeltelijk is ingebouwd. Waar een kap niet noodzakelijk was, zijn de scholen plat afgedekt.

Het hierbij afgebeelde project voor een dubbele G.L.O. School is ontworpen op een open terrein gelegen aan een breeden weg, nabij een groot park, waaruit dit gestrekte gebouw op belangrijk grooten afstand gezien kan worden.

Het is te betreuren dat de moeilijke tijdsomstandigheden de uitvoering van dit project in ongewijzigden vorm onmogelijk maken. N. L.

ENTREFILET.

Dezer dagen ontving de Bond van Nederlandsche Architecten een circulaire, met het verzoek een abonnement te nemen bij de Bad- en Zweminrichting Obelt. Daar zit veel aantrekkelijks in. Wat een fijne opfrisscher! Het Bestuur neemt de baden. De Commissie van Onderzoek duikt! De leden van Schoonheidscommissies, gemachtigd door de Commissie der Voordrachten, oefenen zich in het schoonspringen. De Commissie voor de wettelijke bescherming van den architectentitel krijgt den 1sten prijs voor snelzwemmen. De kring „Deventer" zal te Amsterdam de zon in het water moeten zien schijnen. Wijdeveld zal een zwembroek ontwerpen, degelijk van maaksel, maar gewaagd van vorm. De architecten zullen leeren in dezen tijd het hoofd boven water te houden. Jaarvergadering bij Obelt. Groote attractie. De Nederlandsche deelnemers aan de 8e Olympiade te Parijs afdeeling sport-architectuur, geven een extra nummer estafette-zwemmen met wisselslag. Als koude douche komt de nieuwe begrooting aan de orde. Op 1 Augustus verschijnt het extra Bad-nummer van het Bouwkundig Weekblad!

J. P. M.

ELECTRISCHE VERLICHTING.

Het is reeds vele jaren geleden, dat de electriciteit haar intrede deed als bron voor het verwekken van kunstlicht, en toch is het nog slechts kort dat er ernstige studie wordt gemaakt om de distributie (verdeeling) van het licht aan strengere eischen te doen beantwoorden.

Ik bedoel, dat men eerst sedert kort is gaan inzien welke groote voordeelen verbonden zijn aan een aan behoorlijke eischen beantwoordende verdeeling van het licht, ware het alleen reeds, omdat daardoor van de afgegeven energie een zooveel beter rendement kan worden verkregen.

Hoe lang is men de meening toegedaan geweest, dat een verlichting aan behoorlijke eischen voldeed, wanneer de gloeilampen, voorzien van een aesthetisch, meer of minder mooi kelkje, aan bestaande gas- of petroleumornamenten werden opgehangen.

Hoeveel kronen zijn er voor electrisch licht geconstrueerd, waar de ontwerper wel rekening hield met lijnen en vorm van het ornament om dit vooral aan de strengste architectonische eischen te doen beantwoorden, doch waarbij de allereerste eischen, aan een behoorlijke verlichting te stellen, werden veronachtzaamd.

Hoeveel lichteenheden werden er van de door de lichtbron afgegeven kaarssterkte voor de werkelijke verlichting tot hun recht gebracht?

Eerst in de laatste jaren is men er, vooral in Amerika, bij de constructie van ornamenten en reflectoren rekening mede gaan houden om een behoorlijke en oeconomische lichtverdeeling te verzekeren.

Hoe juist gezien dit is, wordt duidelijk, wanneer men het effect van een lamp, geplaatst in b.v. het zoeklicht van een automobiel, vergelijkt met dat van een lamp, geplaatst in een lichtkroon, zelfs een kroon speciaal voor electrisch licht geconstrueerd.

De lampen, welke in de zoeklichten van auto's worden gebruikt, hebben een stroomverbruik van pl.m. 35 Watt, de normaal in de verlichtingsornamenten gebezigde lampen van 40 Watt en toch krijgt men den indruk, dat de eerstgenoemde gloeilamp met haar verblindend licht, dat op honderden meters afstand den weg verlicht, een aanmerkelijk grootere kaarssterkte heeft dan het lampje in een verlichtingsornament gebruikt.

Maar laat ik eerst voor hen, die dit artikel lezen en minder vertrouwd zijn met de technische termen bij lichtdistributie gebruikt, voor zoover dit voor een goed begrijpen van de strekking ervan noodig is, met een enkel woord deze termen toelichten.

De lichtsterkte van een electrische lichtbron (gloeilamp, booglamp enz.) wordt gemeten in normaalkaarsen.

De eenheid van verlichtingssterkte, dat is de lichtsterkte gemeten op het vlak waar de lamp zijn licht afstraalt, noemt men Lux. De verlichtingssterkte van een vlak gelegen op een meter afstand van een lamp van 1 normaalkaars, is één Lux.

De eenheid van den door de lichtbron uitgezonden lichtstroom heet Lumen. Zoo geeft een gloeilamp van 40 Watt gemiddeld 400 Lumen, een lamp van 60 Watt 700, van 75 Watt 950, van 100 Watt 1200 Lumen enz., waarbij het gemiddelde is genomen voor vacuum (metaaldraad) en met gas gevulde (Arga) lampen voor spanningen van 125—220 Volt.

De eenheid van verlichtingssterkte krijgt men wanneer een lichtstroom van 1 Lumen valt op een vlak van 1 M^2. Dat wil dus zeggen, dat over het geheele vlak een verlichtingssterkte van 1 Lux heerscht.

Het gaat er dus om bij de verdeeling van het licht de lichttoon zóó te plaatsen, dat van het door haar afgegeven aantal Lumen een zoo groot mogelijk aantal Lux wordt verkregen, zonder dat aan de verdere eischen aan een goede verlichting te stellen afbreuk wordt gedaan.

Deze eischen zijn: een passende kleur, groote gelijkvormigheid en vermijding van hinderlijke schaduwen.

Uit de volgende beschrijving, toegelicht met enkele photo's moge U blijken, dat met strenge inachtname van voornoemde eischen het zeer wel mogelijk is de nuttige verhouding van het aantal Lux tot de gegeven kaarssterkte zeer hoog op te voeren, zonder daarbij met architectonische eischen in het gedrang te komen, ja zelfs de architectuur der te verlichten ruimten beter tot hun recht te brengen.

In den laatsten tijd ben ik bij de projecteering van verlichting voor kerken, en ik mag wel zeggen van grootere gebouwen in het algemeen, uitgegaan van het idee „geprojecteerd licht". Dat is dus in zekeren zin de wijze van verlichting, zooals ze bij zoeklichten wordt toegepast, echter aangepast aan de te verlichten ruimte.

De praktijk heeft geleerd dat zulks mogelijk is zonder zelfs gebruik te maken van kostbare ornamenten of reflectoren.

Zoowel de kerk van St. Rita te Amsterdam, ontworpen door den architect A. J. Kropholler, als de kerk van den H. Johannes den Dooper, een eenvoudig Waterstaats-kerkje te Den Burg (Texel), zijn verlicht met reflectoren, waarvan de vorm zoo is gekozen, dat op ongeveer 50 cm. boven de leuningen der banken een volkomen gelijk verdeeld licht, dus een licht van een gelijk aantal Lux, wordt verkregen.

De reflectoren zijn gemaakt uit gewoon ijzerblik, waarvan het reflecteerend vlak met witte lak is bestreken, welke niet nadeelig wordt beinvloed door de stralingswarmte der gloeilampen. De lampen in de reflectoren zijn zóó geplaatst, dat zij voor het oog niet hinderlijk zijn, m. a. w. niet direct worden gezien.

Het licht wordt door de reflectoren in een bepaalde richting gedrongen met het gevolg, dat vooraf nauwkeurig kan worden berekend het aantal Lux, dat op het punt waar het wordt gebruikt, dat is dus in een kerk het punt waar men moet kunnen lezen, wordt verkregen.

Heeft men het effect van deze wijze van lichtprojectie niet gezien, zoo zal bij menigeen de vraag rijzen, is de kerk dan bovenin niet donker?

Het antwoord op deze vraag geve U de afbeelding I, weergevende de kerk te Den Burg. Doordat het licht sterk en met groote intensiteit naar beneden wordt gereflecteerd is de reflectie van de wanden, vloer en banken voldoende om de gewelven en in het algemeen dat gedeelte van de kerk dat boven de reflectoren ligt, zeer voldoende indirect te verlichten.

Afbeelding II is een photo van de kerk te Den Burg bij daglicht genomen en ik wijs erop hoeveel duidelijker het altaaropschrift bij kunstlicht is, dan bij daglicht. Ook het altaar in de kerk is door middel van een speciaal geconstrueerden reflector, geplaatst boven het baldakijn, verlicht. Deze photo toont duidelijk welk een volmaakte wijze van lichtverdeeling met geprojecteerd licht wordt verkregen.

In de kerk te Den Burg werd buitendien nog bereikt, dat de daar aanwezige Oud-Hollandsche kronen konden blijven hangen en, aan hun bestemming beantwoordend, voor het gebruik van vetkaarsen intakt bleven zonder dat de eene verlichting de andere hindert.

De afbeelding III geeft weer een volgens mijne projecten gemaakte verlichting in het Anatomisch Instituut der Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht met volkomen indirect licht, waarbij gebruik werd gemaakt van Amerikaansche Holophane reflectoren in speciaal geconstrueerde schalen. Er werd in enkele lokalen van dit gebouw, met het oog op de bestemming der lokalen, een volkomen diffuus, schaduwloos licht geëischt. Zoowel in uitvoering als in exploitatie echter is deze verlichting kostbaar en aanmerkelijk duurder dan de verlichting weergegeven op afb. 1.

Toch meen ik te mogen zeggen, dat wat gelijkvormigheid en schaduwcontrasten betreft, met laatstgenoemde verlichting, *voor het doel*, zeker een zelfde effect is verkregen.

Afbeelding IV is een photo genomen in een hoek van de kerk van St. Rita waar de biechtstoelen zijn geplaatst, verlicht met slechts één lamp van 100 kaarsen, gemonteerd in een voor dit doel geconstrueerden reflector. Op de 16 banken voor de biechtstoelen kan men zeer goed lezen. Behalve voor de biechtstoelen brandde er bij de opname geen ander licht in de kerk.

Teneinde een beeld te geven van den theoretischen opzet van eene installatie voor geprojecteerd licht doen wij waarschijnlijk het best een project voor zulk een verlichting te behandelen en daarvoor te nemen het project van een kerk, welke door haar vorm het minst geschikt is voor dit doel, en ik koos daartoe het project van de Parochiekerk van den H. Aloysius te Utrecht, ontworpen door den architect H. W. Valk te 's-Hertogenbosch.

Vooraf echter een enkel woord over den opzet eener normale verlichting, beantwoordend aan de eischen, welke aan eene goede lichtverdeeling dienen te worden gesteld.

De lichtstroom (eenheid Lumen) wordt bij de lichttechniek gewoonlijk aangeduid met het teeken (|), de verlichtingssterkte (eenheid Lux) met de hoofdletter E, het te verlichten oppervlak met de hoofdletter F, en nu is

$$(|) = E \times F \text{ of } E = \frac{(|)}{F}$$

Het aantal Lux gemeten op het te verlichten oppervlak is dus gelijk aan het aantal Lumen van den lichtstroom, waarmede het vlak verlicht wordt, gedeeld door het aantal M². van het oppervlak. M. a. w. valt een lichtstroom van 50 Lumen op een oppervlakte van 1 M²., dan heerscht op dit vlak een verlichtingssterkte van 50 Lux.

Uit bovenstaande formule resulteert, dat de verlichtingssterkte recht evenredig is aan den lichtstroom. Ze is echter omgekeerd evenredig aan het kwadraat van den afstand tusschen de lichtbron en het te verlichten oppervlak en recht evenredig aan de cosinus van den hoek, waaronder de lichtbundel het te verlichten oppervlak treft.

De allereerste conclusie, welke men uit het bovenstaande zou kunnen trekken, is dat men om een groot lichtrendement te krijgen de lichtbron *recht boven* en zoo *dicht mogelijk bij* het te verlichten oppervlak moet plaatsen.

Bij de voorgenoemde cijfers is geen rekening gehouden met verliezen. In normale gevallen absorbeert het ornament en de wanden een gedeelte der geprojecteerde lumen, terwijl ook een gedeelte van den lichtstroom buiten het te verlichten vlak valt.

Met al deze factoren kan bij geprojecteerd licht bijzonder rekening worden gehouden. Men kan de kappen n.l. zoo construeeren, dat een groot gedeelte van den lichtbundel het verlichtingsvlak in loodrechten stand bereikt en ze dichter bij het verlichtingsvlak plaatsen, dan met eene verlichting aan kronen mogelijk is. De kappen hinderen immers het gezicht op het altaar, door plaats en kleinen omvang, niet.

Bij den opzet eener geprojecteerde verlichting begint men het te verlichten oppervlak in een aantal vakken te verdeelen van zooveel mogelijk gelijken vorm en van zulke afmetingen, dat zij kunnen worden verlicht met maximaal 3 lampen van 100 kaarsen.

De vorm der vakken is zoo te kiezen, dat de reflectorkap daaraan kan worden aangepast.

De onderkant van de kap geeft n.l. op kleiner schaal de begrenzing van het vak dat *direct* wordt belicht.

De hoek, waarin de wanden tot de lichtbron staan, bepaalt de afmetingen van het verlicht oppervlak.

Aan de hand van bovenstaande gegevens is het nu eenvoudig, wanneer men

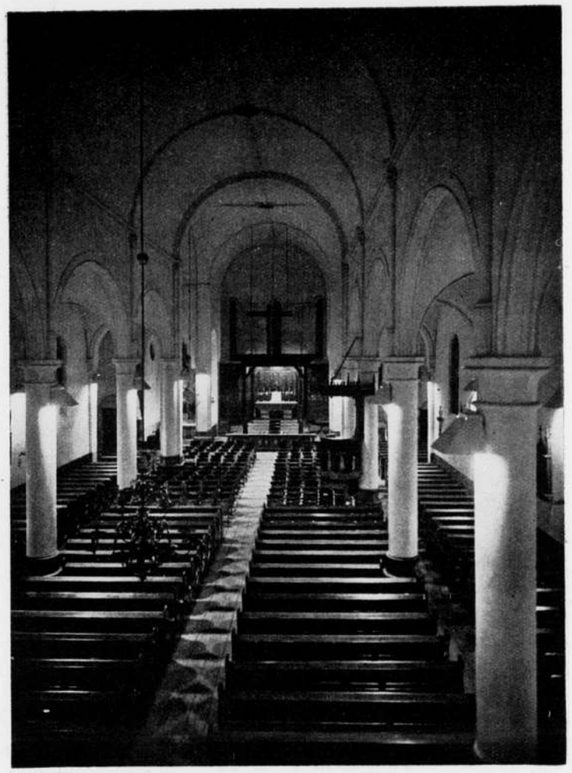

AFB. I. KERK TE DEN BURG. VERLICHT MET KUNSTLICHT.

met de beperking van 300 kaarsen per kap rekening houdt, te berekenen hoe groot het te verlichten oppervlak voor elke kap mag worden en dus de schuinte der wanden kan zijn, omdat de verhouding tusschen kaarssterkte en Lumen, evenals tusschen Lumen en Lux in bovenstaande formule is vastgelegd. Wel moet nog worden medegedeeld, dat voor verlichting van groote gebouwen, waar het licht in hoofdzaak gebruikt wordt om te kunnen lezen, op het verlichtingsvlak met 30 40 Lux verlichtingssterkte moet worden gerekend.

Zooals reeds vroeger gezegd wordt in de formule $(|) = E \times F$ geen rekening met de niet te vermijden verliezen gehouden. Bij een juiste berekening van de benoodigde kaarssterkte moet dit echter wel geschieden en wijzigt zich de bovenstaande formule als volgt:

$$(|) \frac{E \times F}{\eta}$$

waarin η het rendement der verlichting beteekent.

Met geprojecteerde verlichting worden deze verliezen tot een minimum teruggebracht, in hoofdzaak wijl de verlichting van de geheele ruimte, welke buiten het te verlichten oppervlak, dus buiten de lichtzône valt, indirect geschiedt en de daarvoor gebruikte lichtstralen deze zône eerst weer moeten passeeren.

Wij zouden ons daarbij nog kunnen gaan verdiepen in de wet der interferentie, welke ook nog bij de geprojecteerde verlichting een gunstige rol speelt, doch

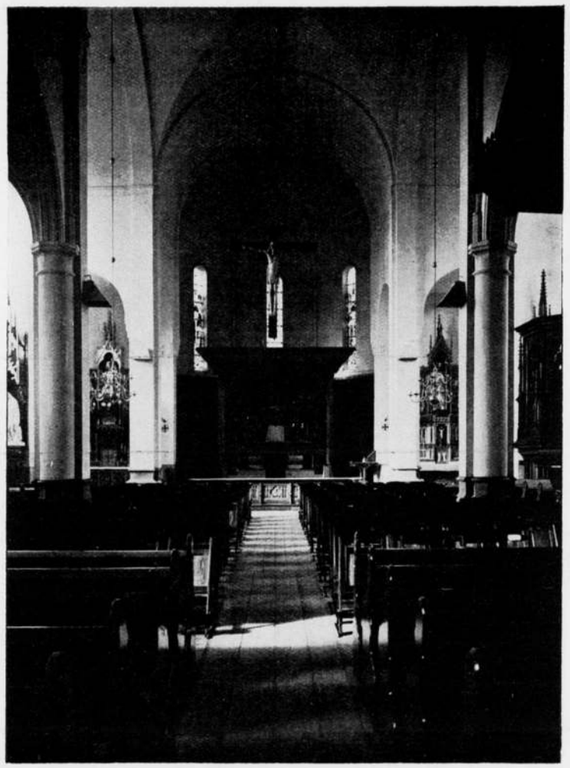

AFB. II. KERK TE DEN BURG. BIJ DAGLICHT.

enkele grepen uit de praktijk zullen ons beter leeren, dat met geprojecteerd licht bij gelijke lichtsterkte tegenover de meestal toegepaste verlichtingswijze aanmerkelijke besparingen worden verkregen, terwijl de lichtverdeeling gunstiger is.

Voor de verschillende kerken, welke volgens mijne projecten zijn gemaakt, en waar ik rekening hield met een gemiddelde verlichtingssterkte van 40 Lux, waren noodig, afhankelijk van de gebruikte ornamenten, 100 tot 120 Lumen per M^2 verlichtingsoppervlak.

In de kerk te Den Burg zijn voor een verlichtingssterkte van 45 Lux slechts 75 Lumen per M^2. gebruikt.

Het gemiddelde waartoe men komt wanneer men ook die kerken mederekent waar de lampen met kelkjes aan de bestaande ornamenten zijn opgehangen, wordt nog aanmerkelijk hooger. Daarom heb ik reeds vroeger die verlichtingswijze vermeden en zooveel mogelijk er voor gezorgd ornamenten met een gunstige lichtverdeeling te kiezen, b.v. Holophane schalen of Helium-ornamenten, in een voor de kerk passend montuur ingebouwd.

Ik verwijs daarvoor naar de Munsterkerk te Roermond, de Parochiekerk in Geldrop, het mooie Gothische kerkje te Susteren, waarvan de verlichting geschiedde in overleg met wijlen Dr. P. J. H. Cuypers, de kerk te Venlo, te Scheveningen enz.

Ik mag dus veilig aannemen dat de energiebesparing bij toepassing van ge-

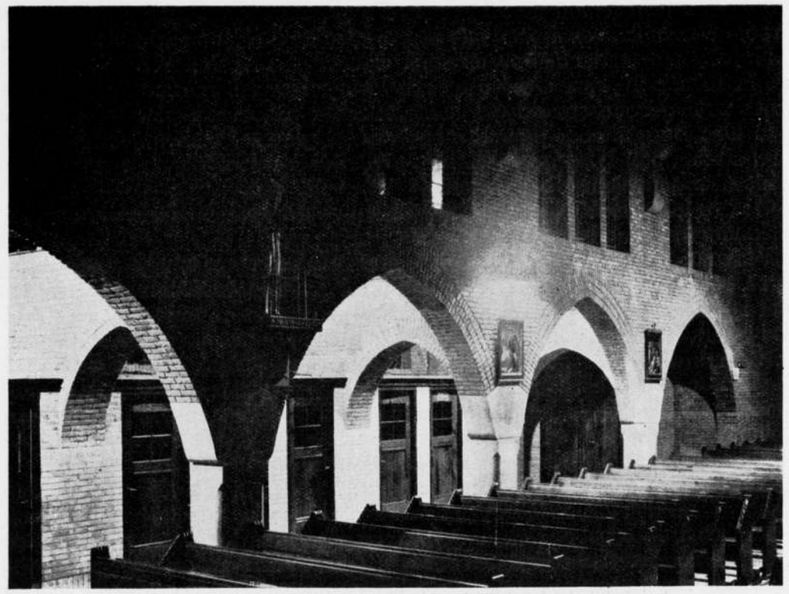

AFB. III. KERK VAN ST. RITA TE AMSTERDAM.

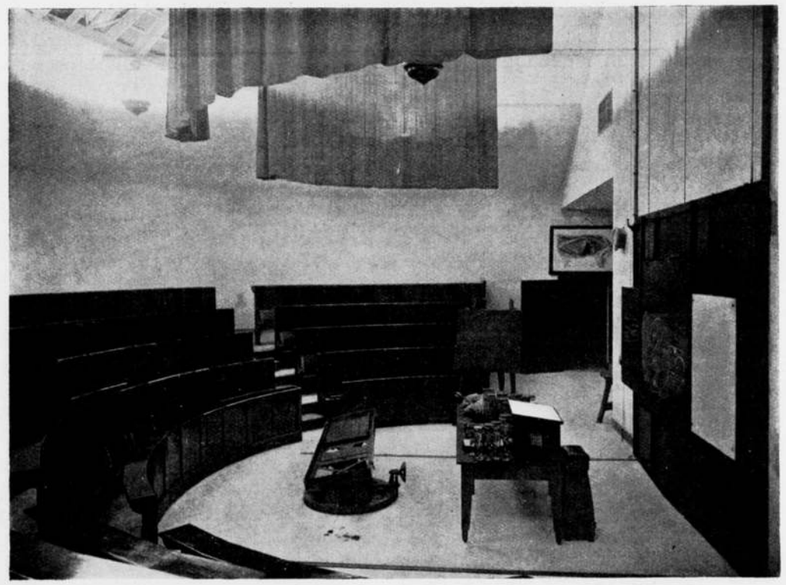

AFB. IV. COLLEGEZAAL IN HET ANATOMISCH INSTITUUT DER VEEARTSENIJKUNDIGE HOOGESCHOOL TE UTRECHT.

projecteerd licht tenminste 50 pCt. bedraagt, wat trouwens ook blijkt uit de stroomrekeningen van kerken met geprojecteerde verlichting geïnstalleerd.

Nog bemerk ik, dat bij bovenstaande cijfers geen rekening werd gehouden met het Priesterkoor, waar meestal op een klein oppervlak een groote hoeveelheid licht wordt geconcentreerd om een behoorlijke altaarverlichting te verzekeren.

In Den Burg is voor de verlichting van het geheele Presbyterium, incl. het altaar, slechts 650 N. k. gebruikt. Het effect van deze 650 N. k. ziet men op de reeds meer genoemde afbeelding II.

Ook de preekstoel is op dezelfde wijze verlicht en zijn daarvoor gebruikt 50 N. k. Het resultaat daarvan ziet men op afbeelding I.

Wat nu de architectonische zijde betreft van de hier beschreven verlichtingswijze, geloof ik dat ook in die richting de meest gunstige resultaten te bereiken zijn. Het is immers niet moeilijk bij nieuw ontworpen kerken de kappen geheel met het bouwwerk te vereenigen door ze in kroonlijsten of kapiteelen onder te brengen.

Alleen in de kerken zonder zuilen, dus waarvan het middenschip geheel door één kap wordt gedekt en dan nog slechts in kerken met een breedte van meer dan 30 Meter, vervalt men in kappen aan de spanten opgehangen. Zij zijn echter zoo klein van afmetingen, dat ze in de groote ruimte van de kerk wegvallen en zeker niet, zooals met kronen meestal het geval is, het doorzicht belemmeren.

Nu nog een enkel woord over de kleur. De kleur van het licht is in de eerste plaats afhankelijk van de kleur van den reflector, waarin de lampen worden aangebracht. Daarom is het ook niet moeilijk haar geheel aan de omgeving aan te passen.

In een kerk met lichte wanden gebruikt men het best aan de binnenzijde witgelakte reflectors, terwijl in andere gevallen gepolijst messing of koperen reflectors kunnen worden gebruikt.

Daar het licht zelf niet in het oog valt is het natuurlijk zelfs mogelijk de meest reflecteerende wanden, dus spiegel-reflectors, toe te passen.

Tenslotte meen ik er nog op te mogen wijzen dat stof, in het algemeen, op ornamenten van zoo slechten invloed wat haar reflecteerend vermogen betreft, hier van weinig of geen nadeeligen invloed kan zijn, daar de kappen van boven gesloten en ondoorzichtig zijn.

Wanneer daartoe de noodige medewerking wordt verkregen ligt het in de bedoeling binnenkort een overzicht te geven van de verhouding der gebruikte energie tot het geproduceerde aantal Lux van een grooter aantal kerken in Nederland. Uit zulk een staatje zal het best blijken welke voordeelen de hierboven omschreven wijze van verlichting biedt.

Heemstede, Februari 1924. JOS. C. VAN DOOREN, Raadgevend Ingenieur.

INGEZONDEN.

Hoe zit dat?

Er is een prijsvraag loopende voor een kerkgebouw voor de gereformeerde Kerk te Amsterdam. De datum van inzending was bepaald op 15 Januari en is later gesteld op 15 Februari j.l. De ontwerpen moeten dus ongeveer zes weken binnen zijn. In het programma werd o. a. bepaald: „Na de inzending zullen de motto's in het eerst verschijnend nummer van het Bouwkundig Weekblad worden gepubliceerd."

Er zijn nadien echter reeds 5 B.W.'s verschenen, doch omtrent genoemde prijsvraag was niets te vinden. Schrijver dezes meent, dat een dadelijk na den fatalen datum, opnemen der inzendingen en motto's en het publiceeren daarvan een gebiedende eisch is en dat het niet aangaat dat een jury het hiermede niet zoo nauw neemt. Gaat het met de beoordeeling denzelfden weg op dan kunnen belanghebbenden zich oefenen in geduld. We willen het beste er van hopen. Heeft de Perm. Prijsvr.-Commissie hier ook niet een taak. Een goedgekeurd programma helpt toch niet veel wanneer het niet wordt nageleefd. EEN BELANGHEBBENDE.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 14. 5 APRIL 1924.

INHOUD: Examen Bouwkundig Opzichter 1924. — Lezing Dr. Ir. D. F. Slothouwer te Londen. — Bestuur Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam. — Reisschetsen van W. van der Sluys, door J. C. Meischke. — Teekening van den toren van de St. Laurenskerk te Rotterdam, door J. P. M. — Eerste promotie van een bouwkundig Ingenieur te Delft, door J. P. M. — Algemeene beschouwingen door J. P. M. — Prijsvraag voor een Kerkgebouw der Gereformeerde Kerk te Amdam. — Wettelijke bescherming van den Architectentitel, door Theo Rueter. — Ontvangen Tijdschriften, door J. P. M.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER 1924.

Voor het examen Bouwkundig Opzichter hadden zich dit jaar aangemeld 146 candidaten, waarvan er 144 aan het schriftelijk examen en 91 volledig aan het examen hebben deelgenomen. Hiervan is aan 52 candidaten het diploma verleend te weten de heeren:

J. F. Ammerlaan, G. P. van Asperen, W. R. van As, C. van Baaren, H. J. Baarslag, D. de Boer, L. Boogert, C. Buthker, A. Claus, J. D. van Dam, L. J. Dekker, A. Ellens, C. de Fluiter, J. H. van Galen, G. de Geit, A. P. C. van Gool, R. R. de Graaf, M. L. van der Groen, C. A. de Groot, J. Haakman B. Jzn., H. D. Haarbrink, S. Heeringa, A. Hendriks, J. Hensbroek, J. G. Hess, M. A. Jansen, A. C. Joele, L. de Jong, M. Kortman, W. T. Koutstaal, J. H. Kuitems, C. J. Kuijper, A. H. M. van Lieshout, L. C. Logemann, A. van Mansom, J. Mulder, S. Nederlof Lzn., J. B. Nolmans, C. van Rigteren, C. Roelands, H. Rollman, A. K. Schipper, J. F. H. Schultze, J. Sleutel, H. Spook, J. M. F. Stuifzand, H. Veenstra, A. W. A. Veldhuis, S. B. van Verre, J. Vijselaar, G. R. Weijland en G. Wisse Jr.

LEZING Dr. Ir. D. F. SLOTHOUWER TE LONDEN.

De heer Dr. Ir. D. F. Slothouwer zal op 14 April a.s. op uitnoodiging van het Royal Institute of British Architects te Londen voor dit Genootschap een lezing houden getiteld „Modern Dutch Architecture".

BESTUUR VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" TE ROTTERDAM.

In de op 14 Maart gehouden jaarvergadering en in de op 25 Maart gehouden bestuursvergadering heeft het bestuur van Bouwkunst en Vriendschap zich als volgt samengesteld:

Prof. Henri Evers, Eere-Voorzitter, J. P. Logemann, Voorzitter, J. Heyink, Vice-Voorzitter, Ir. W. C. van Goor, 1e Secretaris, P. Schmidt, 2e Secretaris, J. Doets Johzn., Penningmeester, Ir. M. C. A. Meischke, 1e Commissaris, A. Stahlie, 2e Commissaris.

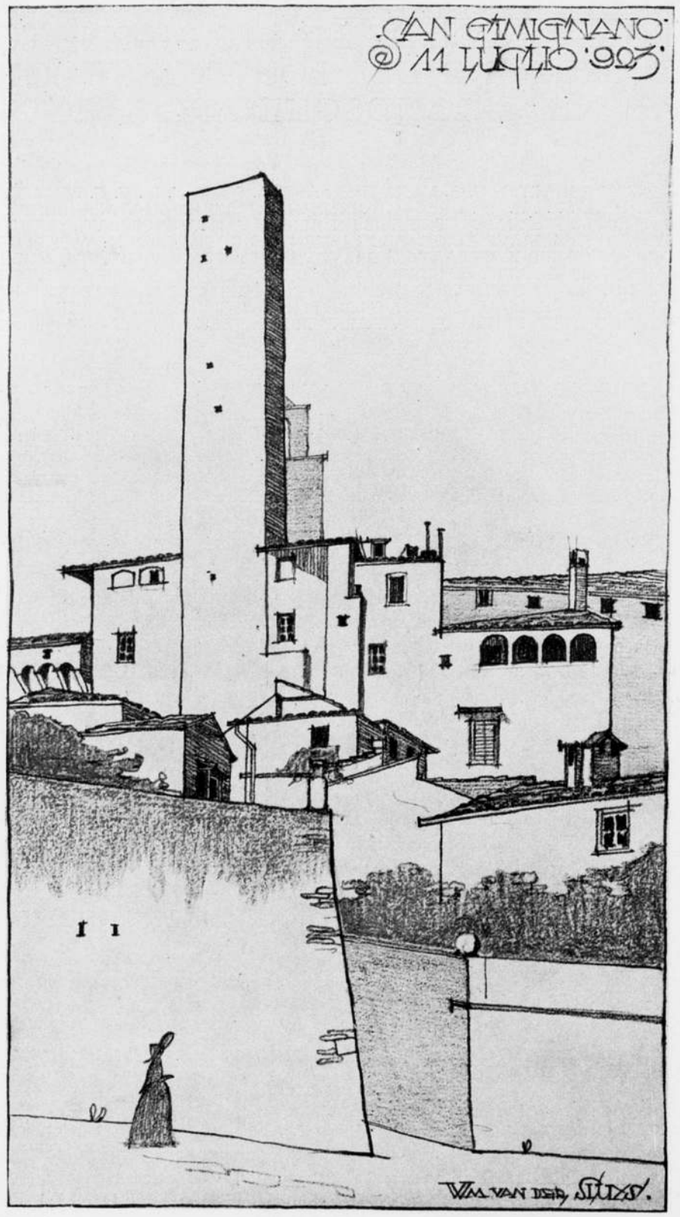

REISSCHETS VAN DEN HEER W. VAN DER SLUYS.

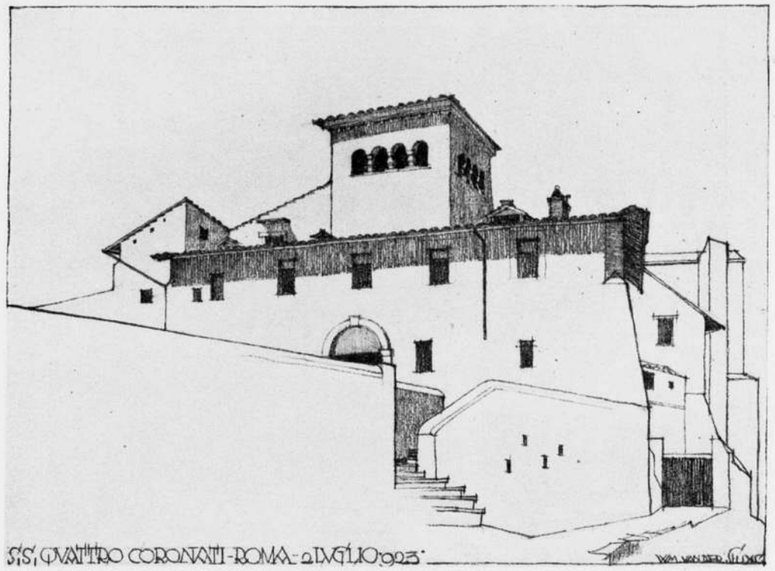

REISSCHETSEN VAN W. VAN DER SLUYS.

De hierbij gevoegde afbeeldingen zijn naar reisschetsen van een der Rotterdamsche jongeren, den heer van der Sluys. Deze heeft met zijn studiemakker Hendriks, van wien in het Bouwkundig Weekblad No. 35 Jgng 1920 schetsen van een vroegere reis opgenomen zijn, verleden zomer eenigen tijd in Italië vertoefd.

Den grooten heirweg van Cook's toeristen hebben zij verlaten en langs stille paden de bloemen gegaard. Simpele veldbloemen. Specimina, die misschien elders wel edeler voorhanden zijn, doch niettemin juist door hun eenvoud van bizondere schoonheid zijn.

Het is verheugend dat deze schoonheid-van-den-eenvoud zoo goed verstaan werd, nauw waarneembaar als ze voor velen nog is.

Het moet een scherp gehoor zijn, dat de stille geluiden opvangt, die elk goed bouwwerk omzweven.

Treffend is het inzicht in de beteekenis van de verschillende factoren, die het karakter van een bouwwerk beïnvloeden.

Treffend de waardeering voor de lessen door het voorgeslacht in deze sobere bouwwerken gegeven.

En treffend ook de liefde, waarmede ze aanvaard werden.

Het zijn deze lessen, die hoe oud ook, altijd van kracht blijven, omdat zij de waarheid leeren.

De waarheid, die onveranderlijk is.

Daarvan getuigen deze schetsen opnieuw.

Rotterdam, Maart 1924. J. C. MEISCHKE.

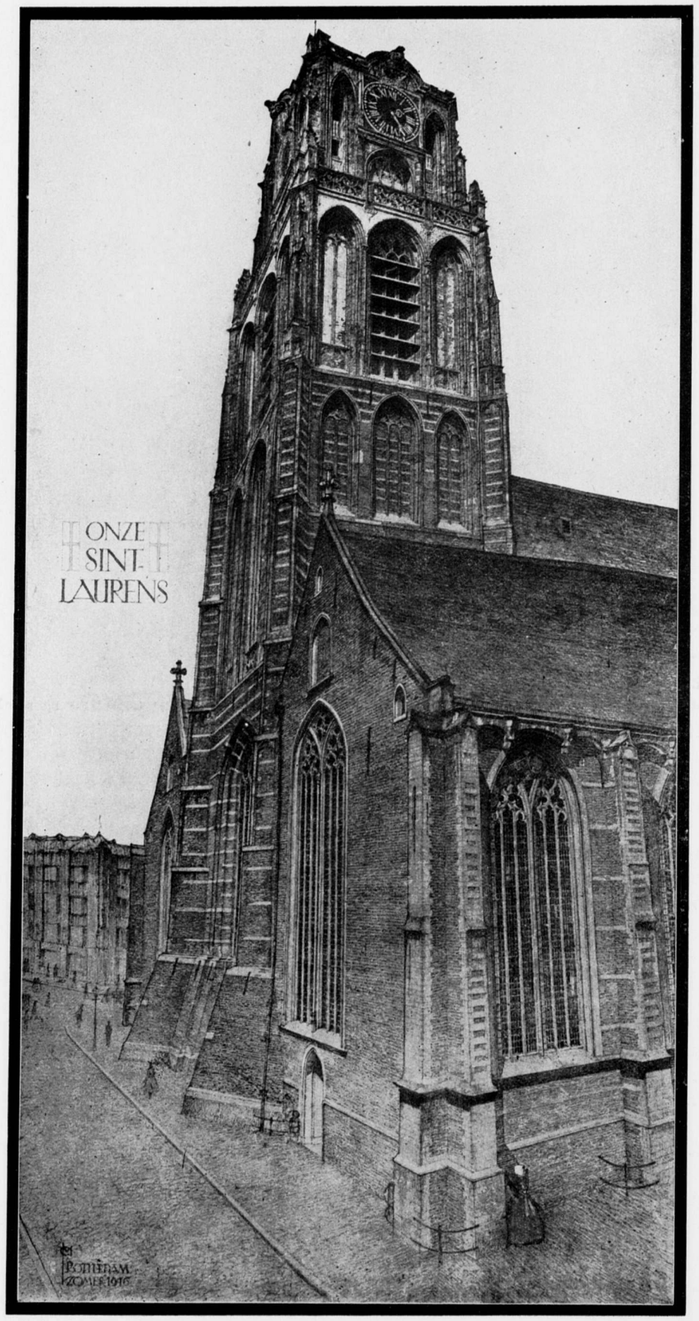

TEEKENING VAN DEN TOREN VAN DE ST. LAURENSKERK TE ROTTERDAM.

De wijze van teekenen als waarvan wij hierbij een specimen zien, wordt weinig door de architecten beoefend. Het is een eigenaardige wijze. De teekening komt in haar zuiverheid en in haar nauwkeurigheid van teekenen de opmeting nabij, in de compositie, in de contour, in het effect van licht en schaduw nadert zij de reisschets, de weergave van de impressie.

Ongetwijfeld is deze teekening (die ongeveer $1\frac{1}{2}$ M. hoog is) een monumentaal stuk werk en zij getuigt van de groote knapheid van haar maker, den heer J. C. Meischke en tevens ook van diens liefde voor de bouwkunst, die hij op deze, zooveel geduld en doorzettingsvermogen vergende wijze wil trachten te doorgronden.

J. P. M.

EERSTE PROMOTIE VAN EEN BOUWKUNDIG INGENIEUR TE DELFT.

Op 26 Maart j.l. promoveerde aan de Technische Hoogeschool te Delft de heer Ir. D. F. Slothouwer, tot Doctor in de Technische Wetenschap op een proefschrift getiteld: „Bouwkunst der Nederlandsche Renaissance in Denemarken." Zooals wij in dit blad reeds opmerkten, is dit de eerste promotie tot doctor, t. w. van een bouwkundig ingenieur. De bouwkundige faculteit van de Technische Hoogeschool heeft daar jaren lang iets tegen gehad. Wat, heeft ze nooit openlijk uitgesproken.

Toen de heer Gratama in 1915, naar aanleiding van de weigering van Prof. Valkenier Kips om op te treden als promotor van den heer Ir. J. Kieviet de Jonge, omdat diens gekozen onderwerp „Bouwschappen" als een dissertatie voor een doctor in de technische wetenschap niet geschikt was, een enquête in het B. W. uitschreef over het recht van promoveeren van bouwkundige ingenieurs, weigerde de faculteit haar meening openlijk te uiten. De zaak is toen blijven rusten en men hield het er eenvoudig maar voor dat een b.i. niet kon promoveeren, omdat er geen geschikte onderwerpen voor hen waren om op te promoveeren.

Nu echter de promotie van een b.i. een feit is, blijkt dus dat òf wij hebben over de bouwkundige faculteit ten aanzien van haar oneindig groote kieskeurigheid in de onderwerpen steeds maar verkeerd gedacht of de faculteit heeft de oneindig groote grootheid van deze haar kieskeurigheid met één verminderd, waardoor het mogelijk werd voor den heer Slothouwer te promoveeren.

Wat nu echter het geval is geweest, is bij de promotie niet gebleken. Het doet er ook feitelijk niet meer toe. De aard van het proefschrift van Dr. Ir. Slothouwer duidt er op dat zoo niet ieder, dan toch vele onderwerpen tot onderwerp van een proefschrift zullen kunnen dienen, en dat vele wijzen van behandeling mogelijk kunnen worden geacht.

Het eerste schaap is nu over de brug. (Dr. Slothouwer vergeve ons deze uitdrukking), en er zullen er echter meer volgen. Naast onzen lof voor zijn omvangrijken arbeid aan zijn proefschrift, waarop wij hier nader terugkomen, brengen wij hem dan ook bovendien hulde, omdat hij de bouwkundige faculteit haar degout tegen het promoveeren van b.i. heeft helpen weten te ontnemen, en daarmede den bouwkundig ingenieurs de gelegenheid heeft verschaft van de hun wettelijk toegekende bevoegdheid, om de doctorsbul te behalen, gebruik te maken.

J. P. MIERAS.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

We leven in verwachting, blijde verwachting, van de aanstaande wettelijke bescherming van den architectentitel. Jaren lang is deze bescherming als een vrome wensch onder het hart gedragen, thans zijn we in het stadium, dat wij beginnen te verlangen hem verwezenlijkt te zien. En het is merkwaardig hoe alles wijst in de ééne richting: de wettelijke bescherming van den architectentitel. Zij is een panacee voor alle mogelijke kwalen, waaraan de bouwkunst en de bouwkunstbeoefening mitsgaders het heele bouwvak laboreeren.

De meest uiteenloopende zaken, die moeilijkheden geven en die om een oplossing vragen, zullen allemaal in het reine zijn gebracht, wanneer maar die ééne wensch vervuld is: de wettelijke bescherming van den architectentitel. Er zal een hoop last minder in de wereld zijn. Alles zal gaan van een leien dakje en gesmeerd. Het zal compleet een pretje zijn, architect te zijn, wettelijk beschermd door je eigensten titel en de bouwkunst zal een zwaai nemen, waarbij alle bouwbewegingen uit de hoofdtijdperken der architectuur maar kinderspel zijn. En nu staan we aan den vooravond van de oplossing van het groote vraagstuk. Wij verwachten binnenkort een uitgebreid rapport van een daartoe ingestelde commissie van den B.N.A. maar wij wachten al reeds lang, en dat lange wachten valt ons smartelijk. Het is dan ook geen wonder dat persoonlijke denkbeelden zich eens willen uiten. Waar het hart vol van is daar loopt de mond van over. Zoo was het hart van den heer C. B. Posthumus Meyjes eenige weken geleden vol. Zijn denkbeeld over de wettelijke bescherming is het eerste dat in dit stadium van de oplossing van het vraagstuk naar voren wordt gebracht maar het is daarom niet alleen dat wij er hier een woord aan willen wijden. Waar we in het bijzonder de aandacht op willen vestigen is dat het al wel zeer duidelijk uit dit eerste denkbeeld, dat zoo naar voren is gebracht, blijkt hoe verbazend moeilijk de vervulling van ons aller hartewensch zal zijn. Immers de heer Posthumus Meyjes blijkt reeds dadelijk tot die enthousiasten te behooren, die in hun opgewondenheid met denkbeelden aankomen, die direct bewonderaars trekken, (zie o.a. in dit nummer), maar die het gevaar met zich brengen de zaak van meet af aan te vertroebelen. Het is wel een groote verdienste een zaak simplistisch te kunnen stellen en oplossen, maar alleen wanneer aan dien eenvoud van oplossing geen groote gebreken kleven. De heer Posthumus Meyjes zegt wel dat het denkbeeld dat hij ter overweging geeft bij hem reeds langen tijd een punt van overweging heeft uitgemaakt, maar ik snap dan toch niet, hoe deze schrijver de gebreken in zijn stelsel niet heeft gevoeld. Het is begrijpelijk dat men in een eerste opwelling een dergelijk stelsel kan verkondigen, maar als men het langeren tijd overweegt moet men toch wel de bezwaren zien. De heer Posthumus Meyjes ziet de oplossing in het diploma van D. A.-Architect (dat is nog iets anders dan een da-da architect) dat gegeven zal worden door de Technische Hoogeschool te Delft. Maar, mijn hemel, ik zou willen vragen: kan men zich een Technische Hoogeschool voorstellen die opleidt voor Bouwkundig Ingenieur (Architect) en die tegelijkertijd genegen zou zijn aan allerlei menschen die architect willen worden *zonder de universitaire opleiding* van Delft ook een diploma uit te reiken. Als de Technische Hoogeschool diploma's uitreikt, die voor de geslaagden beteekenen „gij voldoet aan de eischen, die de tegenwoordige maatschappij aan een architect stelt", dan veroordeelt zij het ingenieursdiploma toch tegelijkertijd als een overbodige luxe en voor de schatkist van het land als een onbehoorlijke geldverspilling. Delft met zijn diploma kan toch niets anders zeggen dat dàt diploma het eenige is wat waarborg heeft dat de gediplomeerden voldoen aan de eischen die de tegenwoordige maatschappij aan een architect stelt. Wanneer de Technische Hoogeschool iets anders zou zeggen zou iedereen toch het volste recht hebben om haar budget den eigensten dag minstens

met de helft te verminderen. Wanneer Delft een diploma verleent dan kan zij er maar één verleenen. Men vergete niet, dat het Delftsche diploma geen enkele erkenning geeft van bijzonder wetenschappelijke studie zooals de gewone universiteiten dat kunnen geven (voor sommige vakken van wetenschap is helaas die erkenning al twijfelachtig geworden). De Technische Hoogeschool te Delft is wat het bouwkundig onderricht betreft *een vakschool*. Zij leidt dus op voor het vak. En de gediplomeerden zijn gewone vakbeoefenaars. Deze fout van den heer Posthumus Meyjes wil ik in de eerste plaats naar voren brengen, want daarmede vervalt zijn verdere stelsel.

Ik zou voorts nog kunnen vragen of hij heeft nagegaan hoe het publiek zal staan tegenover de door hem uitgevonden beide groepen, de B. I.'s en de D. A.'s, want al ben je nu honderdmaal een D. A. je bent en je blijft „maar" een D. A. en dit minderwaardigheids-predicaat zou de begaafdste en de begenadigdste bouwkunstbeoefenaar kunnen treffen. En wij zouden dan onder de architecten eenzelfden wan-toestand krijgen dien de wettelijke bescherming heeft geschapen onder het leeraren-corps, waar middelbaar en academisch gevormde leeraren afzonderlijk georganiseerd zijn, samenwerken of kibbelen al naar mate de salaris-actie dat meebrengt, maar in beide antipathie en wrevel wekken. En een dergelijke groepeering is bij het stelsel van Posthumus Meyjes niet te ontgaan. Wanneer we het wel meenen met de bouwkunstbeoefening ten bate van de bouwkunst moeten we een anderen weg uit dan dezen van den heer Posthumus Meyes die tot een toestand zou leiden, dien we tenminste zonder de wettelijke bescherming van den titel niet hebben. Het is waarlijk zoo eenvoudig niet als de heer Posthumus Meyjes dat heeft uitgedacht. En op hoe klein detailpunt van het vraagstuk loopt zijn stelsel al vast. Ik geloof dat het beter zal zijn dat wij eerst het rapport van de B.N.A.-commissie afwachten in het vertrouwen dat zij na haar diepgaande studie met een stelsel zal aankomen dat de moeilijkheden van het vraagstuk tot in de finesses ondervangt. Misschien is het schrijven van den heer Posthumus Meyjes de aanleiding voor de commissie om thans ook voor den dag te komen. Het is zeker dat velen haar rapport met belangstelling tegemoet zien.

J. P. M.

PRIJSVRAAG VOOR EEN KERKGEBOUW DER GEREFORMEERDE KERK TE AMSTERDAM. *)

Op bovengenoemde prijsvraag zijn ingekomen 53 ontwerpen, alle voorzien van naambrief en correspondentieadres. De motto's zijn als volgt:

1. Kiroakon; 2. Rust; 3. Kyriakie; 4. Albertiene; 5. G.G.; 6. Kees; 7. Rust (9 teek.); 8. Streven; 9. Utile Dulci; 10. Studie; 11. Eenvoud; 12. Pugno; 13. Drie; 14. Driestar; 15. Jan en Beb; 16. 777; 17. Greta; 18. Eenvoud; 19. Alpha; 20. Onze Eeredienst; 21. Ohel; 22. Religie; 23. Credo; 24. Vrede; 25. Ecclesia; 26. Finis Coronat Opus; 27. Lotos; 28. I. M. D. G.; 29. Kostverloren; 30. 1068; 31. Marge; 32. Hoekkerk; 33. Bezint eer gij begint; 34. Templam quam dilecta; 35. Stadskerk; 36. Verticaal; 37. S. D. G.; 38. Eben Haëzer; 39. Stemming; 40. Omhoog; 41. Home; 42. Ps. 127:1a; 43. J. M.; 44. N. D. G.; 5. Justus Ut Leo Confidit; 46. Mantegna; 47. Sursum Corda; 48. Hal; 49. Adam; 50. Fiat Lux; 51. Calvijn; 52. 6; 53. Studie, (6 teek.)

*) Door het plotseling overlijden van den Heer Paul J. de Jongh, Secretaris der Jury, die de motto's van de ingekomen ontwerpen zou publiceeren, is die mededeeling achterwege gebleven en is, door de wijziging die daardoor in overleg en onder goedkeuring van de Perm. Prijsvraag-Commissie in de samenstelling der Jury moest geschieden, dat verzuim niet opgemerkt, hetgeen de jury ten zeerste betreurt. Namens de Jury,

TJEERD KUIPERS, Voorzitter.

WETTELIJKE BESCHERMING VAN DEN ARCHITECTENTITEL.

Hierbij betuig ik mijn *volle instemming* en sympathie met 't artikeltje van den heer Posthumus Meyjes in 't vorige B. W. over bovenstaand onderwerp. Ik heb reeds lang dezelfde gedachten over dit onderwerp en heb op 'n vergadering van den Kring Hilversum, ik meen in October 1923, mijn gedachten daaromtrent geuit in 'n artikel, dat ik volgende week de Redactie zal toezenden met verzoek om plaatsing, daar iets dergelijks als de heer P. M. nu ook voorstelt, m. i. de eenige oplossing geeft in veel moeielijkheden in ons architectenberoep.

Blaricum, 24 Maart 1924. THEO RUETER, Arch. B.N.A.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

Verschenen is „Bouwen" tijdschrift voor Holland en Indië aan het bouwvak gewijd. Redactie G. Friedhoff te Haarlem.

Wanneer wij een oogenschijnlijk gelijksoortig tijdschrift als ons eigen blad moeten beoordeelen en het noodlot wil, dat dit in ongunstigen zin moet gebeuren dan weten wij vooruit, dat ons van verschillende zijden het niet onbevangen zijn in ons oordeel zal worden verweten; ook dat gedacht zal worden aan bekrompenheid van houding tegenover pogingen waarin toch in ieder geval van goede bedoelingen — zij dan nog niet verwezenlijkt — wordt blijk gegeven.

Wij zeggen dit nu liever maar vooruit, nu wij bij de verschijning van „Bouwen" — en het kan tevens gelden voor de andere op komst zijnde tijdschriften van dezelfde soort — zelfs deze goede bedoelingen niet eens willen erkennen. *En nog wel in ons eigen belang.* Het Bouwkundig Weekblad *is een algemeen bouwkundig blad* en *tevens orgaan van de vereeniging van de Nederlandsche Architecten.* Er is dan in ons kleine land o.i. geen reden meer een ander *algemeen bouwkundig blad* op te richten, want alles wat daarin wordt gepubliceerd kan ook in het B.W. Maar bovendien is a priori ieder algemeen bouwkundig blad veroordeeld, wanneer het als zoodanig niet tevens vereenigings-orgaan is. Juist als het een orgaan is van een algemeen verband van architecten kunnen zich de verscheidene bouwkunst-opvattingen in dat orgaan reflecteeren tot een algemeen beeld, waarin nu eens deze dan weer een andere dominant kenbaar is.

En alleen als uiting van het verband der gezamenlijke architecten heeft zulk een blad een belang, een zin, ja een cultureelen zin. Maar een algemeen bouwkundig blad, dat niet tevens orgaan is van een vereeniging, maar uitgaat van een persoon, die zich daarbij een heterogeen stelletje zoogenaamde medewerkers verzekert, of denkt te verzekeren, moet wel zonder zin, onbenullig en zacht mummelend zijn, als een oude tante die alle nichtjes en neefjes liefkoost en aait. Zoo'n blad *moet* karakterloos zijn. Tegen nieuwe bladen is op zich zelf niets te zeggen, maar ze moeten zijn persoonlijk, vol van overtuiging, van een idee. Daarbij vol van overdrijving en fel propagandistisch. „Stijl"-bladen, „Da-da"-bladen, „Merz"-bladen, ja zelfs bladen voor Neo-Hellenisme, voor Herstel-Empire, zijn denkbaar en hun type waardeerbaar, als ze maar echt zijn, maar geen algemeen bouwkundig blad voor architecten en aannemers en zoo'n beetje van dit en dat.

Het wordt tijd, dat de architecten-vereeniging of de architecten-vereenigingen te zamen een front vormen om pal te staan tegen dat gedoe van handelsondernemingen die de zee van geluk, die het bouwvak nu blijkbaar voor speculanten biedt, op deze wijze gaan bevaren, met een aangemonsterde bemanning en de bouwkunst-vlag in top. Dit specimen van het soort is al heel ongelukkig uitgevallen. Maar misschien wordt het langzamerhand beter. Al doende leert men en onder deze verzachtende omstandigheid wordt dit moois opgedischt. Zoover is na te gaan verschijnt van dit tijdschrift maar een nummer per jaar of . . . . het blijft voor altijd bij dit eene nummer. Het laatste is nog beter dan het eerste.

En nu leze men de eerste alinea van deze beoordeeling nog eens even over . . .

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 15. 12 APRIL 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Vrijdag 25 April des n.m. 2 uur in het Bureau van den B. N. A. — Voorstel tot wijziging van de statuten. — Voorgest. wijzigingen van het Huish. Regl. — Conc. Not. van de Ledenverg. van den B.N.A. op Zaterd. 29 Maart 1924 in de Industr. Club te Amsterd. — De boekerij van het Mus. van Kunstnijverh. te Haarlem. — Landhuis te Wassenaar, door Ir. Jan W. E. Buijs, b. i. en J. B. Lürsen. — Entrefilet, door J. P. Mieras. — Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht, door E. Rosenboom. — Ingezonden, door W. C. B. — Ontvangen Tijdschriften, door J. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP VRIJDAG 25 APRIL DES N. M. 2 UUR, IN HET BUREAU VAN DEN B. N. A.

Ter voldoening aan het bepaalde in Art. 14, § 31, van de Statuten, zal op 25 April a.s., een ledenvergadering worden gehouden, die onafhankelijk van het aantal leden, de bevoegdheid zal hebben tot de op 29 Maart in eerste instantie behandelde statutenwijziging, definitief te besluiten.

De stemming zal de redactie betreffen zooals deze, overeenkomstig het besprokene en aangenomene op de vorige ledenvergadering, hieronder is opgenomen.

AGENDA:

1. Opening der Vergadering.
2. Notulen van de vorige vergadering (in concept opgenomen in dit nummer).
3. Wijziging der Statuten en het Huishoudelijk Reglement van den B. N. A. overeenkomstig de hieronder opgenomen redactie.
4. Rondvraag.

VOORSTEL TOT WIJZIGING VAN DE STATUTEN.

Artikel 5 par. 12, pagina 7.

Oude Redactie: Rechten en verplichtingen der leden.

Uitsluitend de leden hebben het recht van stemmen en van het voeren der initialen B.N.A. achter hun naam; zij alleen zijn benoembaar in het Bestuur en de Commissie van Onderzoek. Leden, aspirant-leden en eere-leden ontvangen kosteloos het orgaan van den B.N.A. Alle leden en aspirant-leden zijn door het aanvaarden van het lidmaatschap verplicht de bepalingen van de statuten en het huishoudelijk reglement na te leven en bovendien hunne handelingen naar den eerecode en die regelen en besluiten te bepalen, welke door de ledenvergadering als bindend zijn vastgesteld.

Nieuwe Redactie: Rechten en verplichtingen der leden.

Uitsluitend de leden hebben het recht van stemmen en van het voeren der initialen B.N.A. achter hun naam; zij alleen zijn benoembaar in het Bestuur, de Commissie van Onderzoek, de Commissie der Voordrachten en de Commissie van Voorlichting. Leden, aspirant-leden en eereleden ontvangen kosteloos het orgaan van den B.N.A.

Alle leden en aspirant-leden zijn door het aanvaarden van het lidmaatschap verplicht de bepalingen van de statuten en het huishoudelijk reglement na te leven en bovendien hunne handelingen naar den eerecode en die regelen en besluiten te bepalen, welke door de ledenvergadering als bindend zijn vastgesteld.

Artikel 9 par. 21, pagina 10. Commissiën.

Oude Redactie: De volgende vaste Commissiën worden ingesteld:

a. De Commissie van Onderzoek bestaande uit vijf leden, die niet langer dan vier achtereenvolgende jaren in de Commissie mogen zitting hebben.

In deze Commissie kunnen Bestuursleden niet benoemd worden.

Niet meer dan twee leden mogen in één Gemeente wonen.

De taak der Commissie bestaat, behalve in het onderzoek in art. 3 en 4 der statuten omschreven, in het geven van advies in alle zaken bij haar door het Bestuur aanhangig gemaakt, of door haar zelf aan de orde gesteld.

b. de Commissie van Financiën;
c. de Commissie van Redactie;
d. de Commissie van Onderwijs;
e. de Commissie van Geschillen tusschen architecten en hunne opdrachtgevers.

De verkiezing, aftreding, werkzaamheden en bevoegdheden van deze commissiën worden nader bij huishoudelijk reglement vastgesteld.

Nieuwe Redactie: De volgende vaste commissiën worden ingesteld:

a. de Commissie van Onderzoek bestaande uit vijf leden, die niet langer dan vier achtereenvolgende jaren in de Commissie mogen zitting hebben.

In deze commissie kunnen Bestuursleden niet worden benoemd.

Niet meer dan twee leden mogen in één Gemeente wonen.

De taak der Commissie bestaat behalve het onderzoek in art. 3 en 4 der statuten omschreven in het geven van advies in alle zaken bij haar door het Bestuur aanhangig gemaakt of door haar zelf aan de orde gesteld;

b. De Commissie der Voordrachten, bestaande uit drie leden en drie plaatsvervangende leden, waarvan de drie leden elk jaar aftreden en worden vervangen door de drie plaatsvervangende leden. Niet meer dan twee leden van elk dezer drietallen mogen in één Gemeente wonen.

De taak der Commissie bestaat uit het opmaken van voordrachten voor de leden van de Commissies, welke werkzaam zijn op het gebied der bouwkunst en aanverwante kunsten, welke commissies nader in het huishoudelijk reglement zullen worden genoemd.

c. de Commissie van Voorlichting;
d. de Commissie van Financiën;
e. de Commissie van Redactie;

f. de Commissie van Onderwijs;
g. de Commissie van Geschillen tusschen architecten en hunne opdrachtgevers.

De verkiezing, aftreding, werkzaamheden en bevoegdheden van deze commissiën worden nader bij huishoudelijk reglement vastgesteld.

VOORGESTELDE WIJZIGINGEN VAN HET HUISHOUDELIJK REGLEMENT.

Artikel 2 par. 8 pagina 22.

2e (bij de bindende besluiten in te lasschen).

b. Geen lid is bevoegd zitting te nemen in een schoonheids-commissie, in commissies van aesthetischen aard, en in commissies welke in art. 7a sub 4 zullen worden genoemd, zonder de daarvoor verkregen toestemming van de Commissie der Voordrachten genoemd in artikel 9, par. 21 sub. b der statuten.

Artikel 5a. (Nieuw in te lasschen artikel).

Teekeningenarchief van den B. N. A.

Het teekeningenarchief van den B.N.A. gehuisvest in het Bureau van den B.N.A., bestaat uit afbeeldingen en teekeningen van het werk der leden van den B. N. A. Ieder lid is bij zijn toetreding verplicht voldoende gegevens van zijn werk, zulks ter beoordeeling van de Commissie der Voordrachten aan het teekeningenarchief af te staan en voorts op eerste aanvraag van de Commissie der Voordrachten aanvullingen te doen. De leden zijn bevoegd te allen tijde het door hen gedeponeerde in het teekeningenarchief aan te vullen.

Het beheer van het teekeningenarchief is opgedragen aan den Directeur van den B.N.A. en geschiedt onder toezicht van het Bestuur.

Artikel 7a (Nieuw in te lasschen artikel).

Commissie der Voordrachten.

De Commissie der Voordrachten bedoeld in art. 9 par. 21 der statuten bestaat uit drie leden en drie plaatsvervangende leden. De drie leden treden ieder jaar af en worden vervangen door de plaatsvervangende leden. De nieuwe plaatsvervangende leden worden op de jaarvergadering gekozen elk uit een drietal opgemaakt door de Commissie zelve. De aftredende leden zijn niet direct als plaatsvervangend lid herkiesbaar. Alvorens de voordracht met de namen der candidaten voor de commissie wordt gepubliceerd, wordt zij ter goedkeuring voorgelegd aan het Bestuur, dat het recht heeft candidaten te schrappen, in welk geval de commissie de voordracht moet herzien wederom ter goedkeuring van het Bestuur. Ook de ledenvergadering heeft het recht de voordracht niet te aanvaarden. Maakt zij van dit recht gebruik, dan zal geen der drie leden worden benoemd, maar de geheele voordracht wordt ter revisie aan de Commissie teruggezonden. De Commissie bestaande uit de afgetreden leden is dan verplicht de nieuwe voordracht 14 dagen vóór de eerstvolgende ledenvergadering in te zenden bij het Bestuur.

In een tusschentijdsche vacature wordt niet voorzien. De Gewestelijke Kringen hebben het recht voor den 1en Februari van ieder jaar candidaten voor deze commissie aan haar in overweging te geven. Aan de Commissie is toegevoegd de Directeur van den B. N. A. als permanent Secretaris.

De Commissie vergadert zoo dikwijls ingediende aanvragen tot het opmaken van een voordracht zulks noodig maakt. De plaatsvervangende leden hebben het recht de vergadering bij te wonen.

De Commissie heeft tot taak de voordrachten op te maken voor de benoeming der leden:

1e. van de Commissie van Voorlichting.
2e. van de Schoonheids-Commissies waarin leden worden benoemd door den B.N.A. of op voordracht van den B.N.A.,
3e. van commissies van aesthetischen aard, waarvoor aan het Bestuur van den B.N.A. gevraagd wordt leden te benoemen,

4e. van die commissie, welke successievelijk hieronder zullen worden opgenomen:

De Commissie zal bij haar arbeid gebruik maken van het Teekeningen-archief van den B.N.A. en de bevoegdheid hebben om van de leden de aanvullingen van dit archief te ontvangen welke zij noodig acht. De leden zijn verplicht aan desbetreffende verzoeken gevolg te geven indien zij in aanmerking wenschen te komen voor een benoeming in één der in dit artikel genoemde commissies. De onkosten van de commissie, reis- en verblijfkosten inbegrepen, komen, mits nauwkeurig verantwoord, ten laste van den B.N.A.

Elk jaar stelt de Commissie een verslag van haar werkzaamheden op, waarin voor zoover daaraan publiciteit kan worden gegeven, melding wordt gemaakt van de opgemaakte voordrachten.

Art. 7b (nieuw in te lasschen).

Commissie van Voorlichting.

De Commissie van Voorlichting bedoeld in artikel 9 par. 21 der statuten bestaat uit drie leden en drie plaatsvervangende leden.

De drie leden treden ieder jaar af en worden vervangen door de plaatsvervangende leden. De nieuwe plaatsvervangende leden worden op de jaarvergadering gekozen elk uit een drietal, opgemaakt door de Commissie der Voordrachten.

De aftredende leden zijn niet direct als plaatsvervangend lid herkiesbaar.

In een tusschentijdsche vacature wordt niet voorzien.

De Commissie heeft tot taak van advies te dienen bij de keuze van een architect. Zij maakt daartoe voordrachten op, welke aan den aanvrager kosteloos worden verstrekt.

De Commissie vergadert zoo vaak een ingekomen verzoek tot het geven van een advies zulks noodig maakt.

De keuze van den architect zal zich niet behoeven te beperken tot de leden van den B.N.A. De plaatsvervangende leden hebben het recht de vergaderingen bij te wonen. Indien naar het oordeel van het Bestuur de keuze van groote belangrijkheid is zal op verzoek van het Bestuur de Commissie in pleno vergaderen.

Elk jaar stelt de Commissie een verslag op van haar werkzaamheden waarin voorzoover daaraan publiciteit kan worden gegeven, melding wordt gemaakt van de verstrekte adviezen.

De onkosten van de Commissie, reis- en verblijfkosten inbegrepen, komen mits nauwkeurig verantwoord, ten laste van den B.N.A.

Artikel 13. Overgangsbepalingen.

In afwijking van het bepaalde in de eerste alinea van artikel 7a, zal de Commissie der Voordrachten voor de eerste maal worden benoemd op geheel en al dezelfde wijze, zooals in art. 4 § 13 van het H. R. van den B. N. A. is voorgeschreven voor de verkiezing van de leden van het Bestuur.

CONCEPT NOTULEN VAN DE LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP ZATERDAG 29 MAART 1924 IN DE INDUSTRIEELE CLUB TE AMSTERDAM.

Aanwezig was het geheele Bestuur terwijl bovendien 55 leden de presentielijst teekenden.

Na de vergadering geopend te hebben, bracht de Voorzitter allereerst in herinnering, dat sinds de vorige vergadering vier architecten waren overleden, de heeren M. de Klerk, K. P. C. de Bazel, W. J. de Groot en Paul J. de Jongh.

De Voorzitter wijdt aan deze architecten woorden van nagedachtenis. Hij wijst er op hoe, over de Klerk en de Bazel reeds zooveel is geschreven, aan hen reeds zooveel „In Memoriams" zijn gewijd, dat hij volstaan wil met uit deze vergadering de heen-geganen een laatsten groet toe te roepen. Bij de heeren de Groot en de Jongh laat hij nog uitkomen de verdiensten van beide voor het vereenigingsleven, in het bijzonder die van den heer de Groot voor de financiën van de Maatschappij, die van den heer de Jongh voor de fusie.

Deze hulde wordt door de aanwezigen staande aangehoord.

Vervolgens doet de heer Buskens mededeeling, dat sedert de vorige vergadering als lid zijn toegetreden de heeren Jac. P. Wormser, P. Vorkink, A. J. Westerman, J. Luthmann, B. T. Boeyinga en Ir. J. W. E. Buys, (die reeds aspirant lid was). Behalve de heer Luthmann zijn al deze genoemde leden aanwezig en de Voorzitter heet hen hartelijk welkom in ons midden.

Vervolgens feliciteert hij den heer Slothouwer met zijn promotie tot Doctor in de Technische Wetenschap.

Hij stelt nu aan de orde de notulen van de vorige vergadering, die in afwijking van een eerste aankondiging toch, in concept, in druk verschenen zijn in het Bouwkundig Weekblad. De heer Hylckama Vlieg merkt op, dat de notulen te laat verschenen zijn voor de Kringen. Deze opmerking wordt voor notificatie aangenomen. De notulen worden goedgekeurd, waarna de Voorzitter aan de vergadering vraagt of er in het algemeen prijs wordt gesteld op de publicatie der notulen, hetgeen eenige kosten meebrengt. De vergadering geeft te kennen dat zij aan de publicatie de voorkeur geeft boven het ter vergadering voorlezen van de notulen, zoodat deze zaak op denzelfden voet zal worden voortgezet.

Mededeelingen.

De Voorzitter doet de volgende mededeelingen:

1e dat het examen voor Bouwkundig Opzichter dit jaar een gunstig verloop heeft gehad, van de 144 candidaten zijn er 51 geslaagd.

2e dat door het Bestuur in de vacature van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland, ontstaan door het overlijden van de heer Paul J. de Jongh, is benoemd de heer W. J. Sandhövel te Maastricht.

Tevens deelt de Voorzitter mede, dat de aan de beurt van aftreding zijnde heeren leden van den Raad van Arbitrage: S. de Clercq, A. Mondt, Alb. Otten, J. v. d. Valk, J. Verheul Dzn., G. Versteeg en E. G. Wentink, door het Bestuur zijn herbenoemd.

3e dat door het Bestuur wegens urgentie voorzien is in de vacture van de Schoonheids-Commissie te Den Bosch, waarin de heer Oscar Leeuw moest aftreden. Voorgedragen is de heer Jan van der Valk, die ook is benoemd.

4e dat het onderwerp der Schoonheids-commissies in het Bestuur is behandeld, en op de volgende ledenvergadering aan de orde zal worden gesteld.

5e dat wegens urgentie door het Bestuur als gedelegeerde bij de eindexamens van de M. T. S. te Leeuwarden is benoemd de heer H. H. Kramer.

Op voorstel van den Voorzitter, waarmede de vergadering accoord gaat, wordt allereerst behandeld punt 9 van de agenda, betreffende de beschikbaarstelling van f 5000.— voor het „De Klerk-fonds". De heer Hulshoff licht in enkele woorden het doel van het fonds toe. Van het geld zullen de teekeningen worden aangekocht, waarvoor de Gemeente Amsterdam een zaal in het Suasso Museum ter beschikking zal stellen; later zullen ze dan kunnen overgaan in de verzameling van het Rijks Architectuur museum. De heer Hulshoff meent dat het beter is overigens weinig over dit punt te praten, maar door de daad van hulde te doen blijken. Het voorstel is op de vergaderingen met de Kringen op 18 December uitvoerig besproken en de Kringbesturen zouden de Kringen inlichten. Zoodoende kon de schriftelijke toelichting op het voorstel achterwege blijven. De financiëele regeling is zóó, dat het voorstel als zoodanig de bondskas nog niet treft. Daarom is de vergadering competent hier een besluit te nemen. Er is gesproken van een dubbelen hoofdelijken omslag, maar dit is niet juist; de bijdrage tot het fonds is geheel vrijwillig, en de omslag zal ook gelijk zijn per persoon, dat is plm. f 30.— per persoon. De gegeven toelichtingen ondervangen de in de Kringen hier en daar geuite bezwaren, de vergadering gaat er mede accoord f 5000.— ter beschikking te stellen voor het „De Klerk-fonds".

Punt 5 van de Agenda.

Nadere uitwerking van de instelling van de Commissie der Voordrachten.

De Secretaris leest allereerst de ingekomen stukken voor die betrekking hebben op dit punt. In resumé is de inhoud van deze stukken de volgende :

De Kring „'s-Gravenhage" is in het algemeen niet tegen het Bestuursvoorstel.

De Kring „Hilversum" betuigt adhesie aan een stuk van J. C. van Epen, die een duidelijk merkbare beweging constateert in het Bestuur van den B. N. A. om een clubje architecten te volgen die de macht in handen willen krijgen op een minderwaardige manier. De heer van Epen voelt voor alles behalve voor eigenwaan en door de eigenwaan-bacil is het clubje en het Bestuur van den B. N. A. aangetast. Door het voorstel van het Bestuur komt er scheuring in den Bond en daarom is de schrijver er tegen. De vrijheid van leven wordt door een dergelijke commissie aangerand. Onthoudt dus Uw stem aan dit fatale besluit.

De Kring „Deventer" stelt voor dat de Kringen het recht krijgen voor de C. v. V. candidaten te stellen naast de candidaten door de Commissie zelve gesteld. Voorts om de bepaling dat persoonlijk uitgenoodigde leden voor schoonheids-commissies enz. gebonden zijn aan de sanctie van de C. d. V. te laten vervallen, of zoo dit niet wordt aangenomen voor te schrijven dat voor persoonlijke uitnoodigingen elk lid verplicht is te bedanken onder verwijzing naar het Bestuur.

De Kring „Maastricht" stelt voor te bepalen dat de C. d. V. wordt samengesteld door vertegenwoordigers der Kringen waartoe iedere Kring één lid aanwijst.

De Kring „Rotterdam" stelt voor om te bepalen dat ook de ledenvergadering haar veto over de voordracht voor de benoeming van de commissie kan uitspreken. In de tweede plaats heeft de Kring bezwaar tegen de inmenging der C. d. V. bij het benoemen van juryleden voor prijsvragen welk bezwaar gemotiveerd wordt.

Voorts rees bij den Kring de vraag of de Directeur van het Bureau het met het Secretariaat van de Commissie het niet te druk zou krijgen en of de naam „Commissie der Voordrachten" niet beter ware te vervangen door „Commissie van Voordrachten".

De Kring „Haarlem" berichtte in hoofdtrekken met de Bestuursvoorstellen te kunnen meegaan.

De Kring „Amsterdam" dat hij geen principieele bezwaren had tegen het Bestuursvoorstel. De Kring kon de bezwaren van de Kringen „Maastricht" en „Hilversum" tegen dat voorstel niet deelen.

Na voorlezing van deze brieven komt er een telegram binnen van de heer Herman van van Eyden luidende: „plotseling verhinderd stemkring „Hilversum" allen gegroet."

Hierna geeft de Voorzitter gelegenheid tot het houden van algemeene beschouwingen waarvan in de eerste plaats de heer Hylckama Vlieg gebruikt maakt, die een stuk voorleest dat hij — hierop maakt de Voorzitter hem opmerkzaam — ondanks het uitdrukkelijke verzoek van het Bestuur niet vooraf ter kennis heeft gebracht van het Bestuur. Het betoog van den heer Vlieg richt zich op de al of niet wenschelijkheid van de instelling van de commissie en concludeert tot het laatste.

Waarna de Voorzitter en na dezen ook de heer Gratama, hem er op opmerkzaam maken, dat zijn betoog buiten de orde was omdat de instelling der commissie reeds is geschied op de vorige vergadering en het onderhavige agendapunt behelst de wijze waarop de instelling moet geschieden.

Hierna tracht ook de heer van Epen, namens den Kring „Hilversum", van de algemeene beschouwingen gebruik te maken om voor de instelling van de commissie te waarschuwen. De heer Mauve houdt een uitvoerig pleidooi voor de wenschelijkheid de benoeming te doen geschieden door de Kringen. Hij houdt den kijk op de plaatselijke omstandigheden in hooge eer en moet dienvolgens de aanneming van het Bestuursvoorstel ontraden. Aangezien blijkt dat de vergadering de gelegenheid tot het houden van algemeene beschouwingen benut om èn principe èn uitwerking hopeloos door elkaar te gooien, sluit de Voorzitter de algemeene beschouwingen en gaat over tot de behandeling van de onderdeelen van het voorstel, in de eerste plaats dus punt a. de benoeming der leden, dat op voorstel van den heer Plate

gesplitst wordt in twee punten, de eerste benoeming en de verdere benoeming. De heeren Hamers, Sandhövel, Hylckama Vlieg pleiten voor benoeming door de Kringen. De heer Verheul formuleert zijn gedachten nauwkeuriger en zegt, dat het Bestuursvoorstel niet goed is, omdat deze commissie op dezelfde manier moet worden gekozen als het Bestuur wordt gekozen, dus op aanbevelingen van de Kringen en gekozen door de vergadering. De heer de Meyer licht toe, dat het opgezette plan niet ten doel heeft de belangen van de architecten te dienen, maar het „vak" in zijn hoogere beteekenis. Erkent men dit dan *moet* het Bestuur het doen want alleen het Bestuur staat boven alle plaatselijke en eigen belangen. De heer Gratama sluit zich aan bij de woorden van den heer Jan de Meyer. De heer de Groot acht intusschen de vak- en ledenbelangen niet te scheiden en vreest dat het voorstel zal leiden tot schade der leden. De heer Hamers wenscht dat de ledenvergadering, die zoo groot vertrouwen stelt in het Bestuur ook wederkeerig het vertrouwen heeft van het Bestuur, om deze commissie te kiezen.

De heer Mauve meent dat het in deze niet gaat om het vak en niet om de leden, en ook niet om de architectuur waarmee schoonheids-commissies niets te maken hebben. Over deze laatste weidt hij dan uitvoerig uit, waarop de Voorzitter hoopt, dat als dit onderwerp aan de orde komt, de heer Mauve aanwezig zal zijn. De heer Sandhövel licht het voorstel van den Kring „Maastricht" nog eens toe, dat niet bedoelt dat de Commissie voor haar werkzaamheid uit evenveel leden zal bestaan als er Kringen zijn maar voor de verschillende zaken worden commissies gekozen van bijv. 3 menschen, zooals dit is geregeld bij den Raad van Arbitrage. De heer Broese constateert thans twee duidelijke voorstellen die van den Kring „Maastricht" en van het Bestuur en meent dat daarover gestemd moet worden.

De heer Hylckama laat intusschen het voorstel van de heer Verheul als een tusschenvoorstel niet los. Er ontstaat hierover, n.l. over de vraag welk voorstel het meest redelijk is om bij de stemming tegenover het Bestuursvoorstel te worden gesteld een zeer verwarde discussie, waarbij ten slotte de heer Sandhövel het voorstel „Maastricht" intrekt ten gunste van het voorstel Verheul zoodat naast elkaar komen te staan: het Bestuursvoorstel, dat de benoeming van de commissie regelt zonder inmenging van de Kringen en het voorstel Verheul dat die benoeming regelt mèt inmenging van de Kringen. Het Bestuursvoorstel wordt thans in stemming gebracht en verworpen met 46 stemmen tegen 32 stemmen voor en 3 stemmen blanco. Thans wordt besproken — nu feitelijk over het principe is beslist — *hoe* de benoeming de eerste maal en de volgende malen zal geschieden. De heer Broese stelt nu voor dat de Kringen candidaten kunnen stellen, waaruit het Bestuur een voordracht zal opmaken en dat de ledenvergadering uit die voordracht zal kiezen.

De heer Gratama is daar sterk tegen, wil, evenals het bij de Bestuursverkiezing mogelijk is, aan elke groep van 10 leden het recht geven candidaten te stellen. Een tusschenvoorstel doet Mr. Rosenboom, er op neer komende het dan maar precies te doen zooals de verkiezing van het Bestuur geschiedt.

De stemming heeft plaats over dit laatste voorstel, dat wordt aangenomen met 54 stemmen voor en 23 stemmen tegen. Nu volgt de benoeming voor de volgende malen waarvoor de heer Verheul voorstelt dit te doen als den eersten keer. De heer van Goor is hier echter op tegen en handhaaft en verdedigt het voorstel van den Kring „Rotterdam", dat gesteund wordt door den heer Gratama. Het voorstel „Rotterdam", behelzende dus de aanvulling der commissie op voordracht van de commissie zelf, met het veto-recht zoowel van het Bestuur als van de ledenvergadering, wordt aangenomen met 39 stemmen vóór en 36 stemmen tegen. Hierna wordt gepauzeerd.

Na de pauze is het het eerste werk na te gaan wat de stemming eigenlijk heeft beteekend. En hoewel sommige leden daar anders over denken, wordt vastgesteld dat de eerste benoeming van de Commissie als volgt zal plaats hebben: De Kringen geven candidaten op aan het Bestuur; elke groep van 10 leden kan eveneens candidaten opgeven aan het Bestuur, de ledenvergadering kiest de commissie uit alle candidaat-gestelden.

Hierna is aan de orde punt b: de samenstelling der commissie. Mr. Rosenboom maakt

een opmerking over de niet tusschentijdsche verkiezing en over het feit dat wel bij de Commissie van Voorlichting maar niet bij de Commissie der Voordrachten het recht is gestipuleerd, dat de plaatsvervangende leden de zitting zullen kunnen bijwonen.

Met de eerste opmerking werd geen, met de tweede wel rekening gehouden waarna dit punt werd goedgekeurd.

Bij punt C, de taak der Commissie, brengt de heer van Goor nogmaals de door den Kring „Rotterdam" geuite bezwaren in verband met de jurylidmaatschappen naar voren. Op grond hiervan wordt besloten de jurylidmaatschappen voorloopig uit te schakelen totdat de zich hierbij voordoende moeilijkheden zijn opgelost. Aangezien de taak van de Commissie ook het opmaken van voordrachten voor Schoonheids-Commissies omvat, brengt de heer Mauve nogmaals dit onderwerp ter sprake, betoogende dat het reëele werk van de Schoonheids-Commissie niet op het hooge plan staat als sommigen wel willen. Daarom waarschuwt spreker de vergadering dezen kant niet op te gaan, maar de Commissie voor te schrijven de Kringen te raadplegen bij de keuze van jury's en leden van Schoonheids-Commissies. De heer Jan de Meyer, die aanneemt dat de Schoonheids-Commissies toch ook nog een zekere geestelijke werkzaamheid verrichten, acht het niet in overeenstemming met de standing van de commissie om haar onder halve curateele te stellen van de Kringen. Bovendien het geeft allemaal last en weinig resultaat zooals vaak bij de Commissie van Onderzoek ook reeds blijkt. De heer Mauve handhaaft intusschen zijn voorstel, dat bij stemming wordt verworpen met 47 stemmen tegen 4 stemmen en 1 stem in blanco.

Punt C wordt daarna bij acclamatie aangenomen. De heer Mauve vraagt aanteekening dat hij moet worden geacht tegen te hebben gestemd met een waarschuwende stem.

Hoewel de voorgestelde herzieningen aanmerkelijk gewijzigd zijn, neemt de vergadering aan, dat de definitieve wijziging niettemin in eerste instantie behandeld is geworden. Over de door het Bestuur in te dienen overeenkomstig de genomen besluiten gewijzigde voorstellen zal dus op de binnen een maand te houden ledenvergadering moeten worden beslist.

Punt 8 van de Agenda.

Benoeming van drie leden voor den Tentoonstellingsraad.

De door het Bestuur voorgestelde leden: Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, G. Versteeg en E. J. Kuipers worden bij acclamatie benoemd, nadat de Voorzitter gevraagd had of iemand hoofdelijke stemming wenschte. Hetgeen niet het geval is. Alle drie de heeren ter vergadering aanwezig aanvaarden de benoeming. De heer Broese van Groenou vraagt: „Is het waar dat de tentoonstellingsraad zich alleen wil bezighouden met zijn eigen driejaarlijksche tentoonstellingen". De heer de Bie geeft een verklaring van de houding en van het streven van den Tentoonstellingsraad. De Tentoonstellingsraad is ingesteld om meer eenheid te brengen in de tentoonstelling voor toegepaste kunst. Dat de tentoonstellingsraad dan ook niet meewerkte aan de Bouwkunsttentoonstelling in September van het vorig jaar was dáárom, omdat deze tentoonstelling een zuiver bouwkundige was; dan zou hij ook kunnen meewerken aan tentoonstellingen van zuivere beeldhouwkunst en zuivere opbouwkunst enz.
Ook op de tentoonstelling van de Olympiade heeft de tentoonstellingsraad afwijzend beschikt. Het Olympisch Comité gaf geen geld en bovendien de Kring van Beeldhouwers en de V.A.N.K. voelden er ook niets voor om mee te doen. De T. R. is echter druk bezig aan de voorbereiding van de internationale kunstnijverheidstentoonstelling te Parijs in 1925; daarvoor doet hij zijn uiterste best. Ondanks dit alles blijft de heer Broese het optreden van den T.R. exclusief vinden, maar de heer de Bie kan het ook niet helpen dat het zoo in het reglement staat. Inmiddels zal de heer Broese de zaak in het Bestuur bespreken.

Punt 10. Wijziging van het reglement van de Geschillen Commissie voor Woningbouw.

Op de opmerking van Mr. Rosenboom dat door de getroffen regeling niet het bezwaar wordt ondervangen dat het juridisch element in deze commissie in de meerderheid is, deelt de heer Foeke Kuipers, die lid is van deze commissie, mede dat deze wijziging dit ook niet ten doel heeft. Zij beoogt alleen maar het versterken van het architecten element waardoor het den architect mogelijk zal zijn bij moeilijke gevallen een collega te raadplegen. Het voorstel wordt z. h. s. aangenomen.

Bij de rondvraag brengt de heer de Groot de forenzenbelasting op het tapijt waarbij blijkt dat men het juist in het arrondissement Utrecht op de architecten begrepen heeft. De heer Broese zet uiteen dat het het gevolg is van een uitspraak van den Raad van State over het beschikbaar stellen van werkgelegenheden. Het blijkt dat sommige leden aangeslagen zijn, sommige hebben betaald andere zijn in hooger beroep gegaan. De heer v. d. Ban deelt mede dat de zaak te ondervangen is door een andere redactie in het Bestek, waarin niet moet staan een keet ter beschikking van de directie maar bijv. een keet ter berging van teekeningen. Besloten wordt een algemeen geval te kiezen en de procedure daarvan onder rechtskundige leiding van Mr. Rosenboom op kosten van den B. N. A. te voeren.

De heer van Laren maakt nog de opmerking dat de Commissiewerkzaamheid van Voorlichting in het plan Zuid tot weinig bemoedigend resultaat heeft geleid. De heer Hulshoff weerlegt deze opmerking met er op te wijzen dat de Commissie van Voorlichting van den B.N.A. niets met het plan Zuid te maken had. De daar optredende commissie was op verzoek van Gemeentewege ingesteld. De heer Kool vindt hierin aanleiding om op te merken dat als de Commissie van den B.N.A. maar geraadpleegd was het volgens den heer van Laren bedroevende resultaat wel beter zou zijn geweest.

Niets meer aan de orde zijnde sluit de Voorzitter de vergadering.

DE BOEKERIJ VAN HET MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID TE HAARLEM.

Deze Boekerij is te Haarlem gevestigd in de School voor Kunstnijverheid, Dreef 3, en elken werkdag kosteloos van 9—12½ uur toegankelijk. Boek- en plaatwerken kunnen daar in de leeszaal worden ingezien en worden (behoudens sommige kostbare werken) op aanvrage uitgeleend. Transporten heen en terug en onkosten ontstaan door correspondentie en frankeering komen op rekening van den aanvrager. Op verzoek wordt betreffende nader, liefst van te voren, aan te duiden onderwerpen (ook op schriftelijke aanvrage) opgegeven welke werken de bibliotheek daarover bezit.
De Boekerij, waarvan de gedrukte catalogus f 0.90 kost (waarin echter nog niet de aanwinsten der laatste 5 jaren zijn opgenomen; de lijst daarvan ligt in de Boekerij ter inzage) omvat: boek- en plaatwerken over: architectuur, schilder- en beeldhouwkunst; kunstnijverheid; enz. en o.m. in 't bijzonder over textiel, kant en borduren; kostuumkunde; ceramiek; houtbewerking; primitieve kunsten en volkskunsten; verschillende kunstambachten; over de samenwerking van kunst en industrie; over kunstnijverheidsonderwijs, enz.
Verder een verzameling oude en nieuwe reclame-biljetten; verscheidene oude jaargangen van: Onze Kunst, Wendingen, Het huis oud en nieuw: Studio; Kunst en Handwerk; Zeitschrift für Bildende Kunst; Dekorative Kunst; enz.
Op de leestafel liggen ter inzage: Wendingen, Architectura, De Reclame, La Renaissance de l'art français, L'Amour de l'art, Nederlandsch-Indië oud en nieuw, Klei, Foc us, Dekorative Kunst, enz.

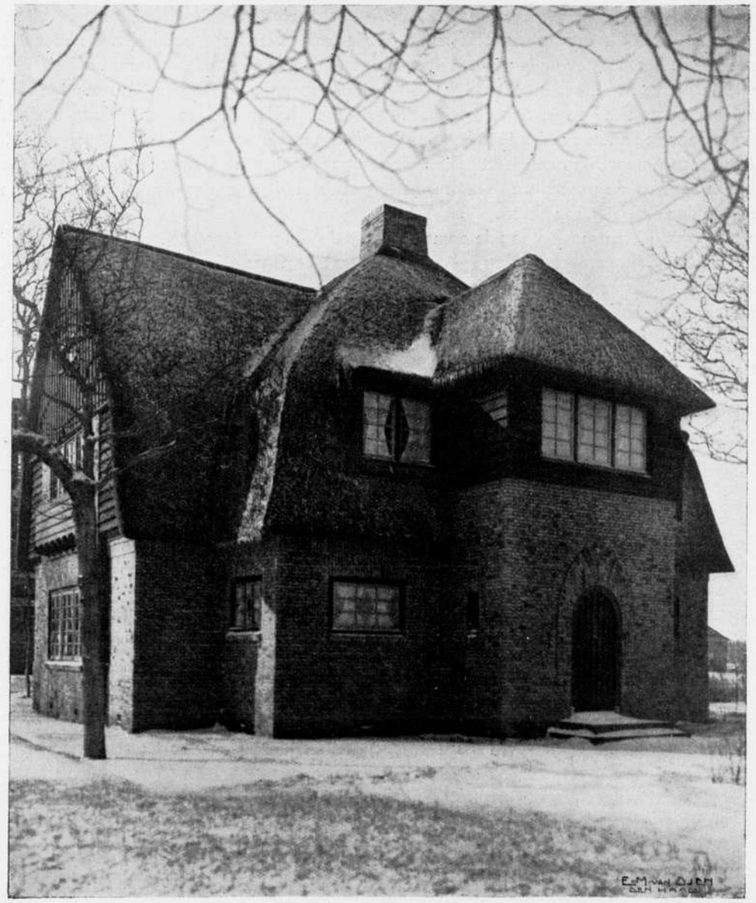

ARCHITECTEN Ir. J. W. E. BUIJS b. i. en JOAN B. LÜRSEN.

LANDHUIS TE WASSENAAR.

Ons werd gevraagd, met het oog op den gezondheidstoestand van de toekomstige bewoonster op den beganen grond een zoo groot mogelijke woonkamer te ontwerpen waarin alle huiselijke bezigheden om de zieke heen konden plaats hebben. Zoo ontstond dan aan de rechterzijde een hoekje waarin de eettafel met de stoelen, aan den achterwand een gezellig zitje om den haard, links voor het groote raam de plaats voor een schrijfbureau voor den heer des huizes, waarnaast een deur die toegang geeft tot den tuin.

Om bovengenoemde reden moest ook de groote slaapkamer in verbinding met de woonkamer gebracht worden; daarnaast een badkamer. Bij een mogelijke wisseling van bewoners kunnen deze laatste vertrekken zonder veel kosten omgebouwd worden tot een eetkamer met een daaraan grenzende dienkamer.

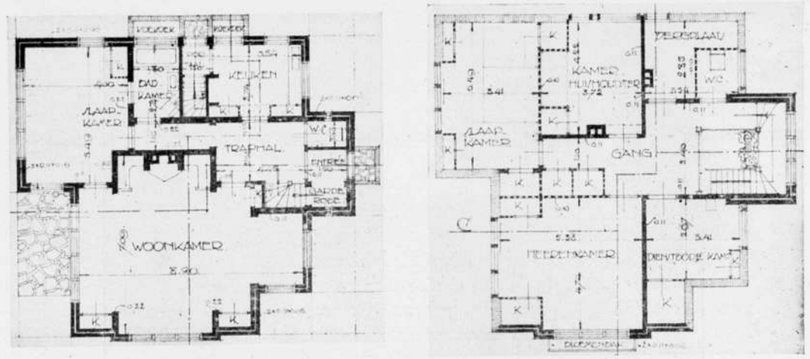

PLATTEGRONDEN VAN HET LANDHUIS TE WASSENAAR.

Het portaal bij de keuken geeft tevens toegang tot den centrale-verwarmingskelder en den provisiekelder.

Een studeerkamer, een aantal slaapvertrekken, een bergzolder, kasten enz. nemen de bovenverdieping in.

De gevels zijn gemetseld in warm bruin-gele mondklinkers en werden donker gevoegd; het houtwerk aan de toppen donker bruin gecabotineerd. De kozijnen en deuren zijn frisch groen, de ramen zelf warm oranje geschilderd.

Ir. JAN W. E. BUIJS b. i.

JOAN B. LÜRSEN.

ENTREFILET.

„Kringdans in den B. N. A." las ik in het Weekblad „Architectura" en ik moest er hartelijk om lachen. Ja werkelijk, de charge is erg goed en heel geestig. Dat zullen zij die het meest „raak" getroffen zijn, ook toegeven. Maar één ding spijt me toch wel: dat J. F. S. die ééne groep vergat, die, op de zachte kussens van de nisbank, in haar slaaphok is blijven ronken.

Niet aan de kudde Hilversum, niet aan executeuren-testamentair uit Deventer en Maastricht, niet aan den Leider uit Leeuwarden, den vegetarier uit Den Haag of den waf-waf uit het Gooi, maar aan de Groep uit de Nis dankt de B. N. A. het immers, dat de C. d. V. zal bestaan uit alle leden van den B. N. A..

De pret van de grap is dan ook niet onvermengd, nu we zitten met een besluit, dat vóór het van kracht is, zoo zouteloos is als zuurkool die veertien dagen in de zon heeft gestaan. En is er wel erg te lachen, als een waarachtig gemeend en vele maanden ernstig overwogen en voorbereid voorstel in het belang der bouwkunst zóó gemakkelijk door de geestelijke vaders ervan wordt losgelaten, om het voor hun eigen oogen te zien onttakelen en verflodderen.

J. P. M.

BOVEN: „HET HOOGE DAK" VAN ARCHITECT JAN STUIVINGA.
ONDER: HET IETS MINDER „HOOGE DAK", VAN DEN ARCHITECT, AAN WIENS VOORBEELD MEN ZICH DUS ZACHT ZAL MOETEN SPIEGELEN. MEN SPIEGELE ZICH INTUSSCHEN NIET VERKEERD!

WIE ZICH AAN EEN ANDER SPIEGELT SPIEGELT ZICH ZACHT.

In het bekende tijdschrift „Buiten" van 6 Januari 1923 werd een door de architecten Jan en Theo Stuivinga te Zeist gebouwd landhuis, genaamd „Het Hooge Dak", afgebeeld en waardeerend besproken. Dit huis viel blijkbaar zoozeer in den smaak van een elders wonenden minnaar van het buitenleven, dat hij aan een hem bekenden architect opdracht gaf, eene copie daarvan voor zijne rekening te doen bouwen. Aan deze opdracht werd, met enkele ondergeschikte wijzigingen, voldaan, zonder dat bouwheer of architect zich in het minst bekreunden om het auteursrecht der heeren Stuivinga. De kroon werd tenslotte op het werk gezet, door den naam van het origineel „Het Hooge Dak", ook aan de copie te geven.

Hoewel een spreekwoord zegt, dat nabootsing de oprechtste vleierij vormt, waren de heeren Stuivinga, toen hunne aandacht op dit geval gevestigd werd, van deze vleierij niet gediend en riepen zij den architect, die zich deze vrijheden met hun geestelijk eigendom had veroorloofd, ter verantwoording. Aanvankelijk trachtte deze zich te verschuilen achter de ondergeschikte verschillen tusschen zijn „ontwerp" en het origineel, doch toen hem duidelijk geworden was, dat de Auteurswet geen letterlijke nabootsing verlangt, achtte hij het toch blijkbaar gewenscht, eene procedure, die zoowel voor hem als voor zijn bouwheer minder aangename gevolgen kon hebben, te vermijden, en verklaarde hij zich bereid, den heeren Stuivinga als vergoeding voor de schending van hun auteursrecht een bedrag van f 350.— te betalen.

Hoewel door eene procedure waarschijnlijk eene hoogere vergoeding verkregen ware, meenden de heeren Stuivinga, dat het bedrag der vergoeding eerst in de tweede plaats in aanmerking kwam, doch voorop moest staan eene erkenning van het ongeoorloofde karakter der nabootsing. Daar dit tenslotte door de wederpartij werd toegegeven, namen zij derhalve genoegen met de aangeboden som doch behielden zich tevens het recht voor, aan het geval de door hen noodig geoordeelde publiciteit te geven als waarschuwend voorbeeld voor anderen, die eveneens neigingen mochten gevoelen, om zich met andermans veeren te tooien.

Als zoodanig worde deze geschiedenis dan ook hier den volke verhaald.

E. ROSENBOOM.

INGEZONDEN.

In de aflevering van 15 Maart (Nr 11) schrijft de Heer J. P. M. bij begeleidende reproducties van ontwerpteekeningen van M. de Klerk, een artikel „Reuzenstrekken, die niets dan zich zelf dragen". Daarin wordt onder méér belangrijks, ook een vraag (of beter eenige vragen) gesteld. Het doen van vragen prikkelt onwillekeurig tot het gereed maken van een beantwoording. Doch een beantwoording, beoogt te zijn: een beslissing. 't Wordt een *ja* of *neen*. Doch 't kan *ook* worden, een voortgaan met het doen van vragen, die immers ons *ook* prikkelen, tot dieper indenken tot de kern. De Hr J. P. M. vraagt dan: „Is het rationalisme in de bouwkunst, is dat dan een denkfout geweest, is het een fout geweest in zuiverheid van aesthetisch voelen? Hebben *zij* die gezworen hebben bij de redegevendheid der bouwkunst, hebben zij gezworen bij een mistificatie?"

Zoekend naar een beantwoording komen de volgende vragen naar boven: Kan 't niet zijn, dat de voortschrijdende jonge architectuur, die, door zijn opdrachten daartoe in de gelegenheid gesteld, zich al maar meer richt, tot monumentaler uitleving (waaruit zich ontwikkelt een karakter van monolitisme), kan 't niet zijn, dat dat juist *'t groote* samenbindende begrip van beton (een einde makend aan de stapelingsidee van schragen en dragen) dat deze beide begrippen ons met zachten drang geduwd hebben naar een afstand doen van rationalisme-inbeeldings*vorm*. Is zoo'n reuzen-strek, werkelijk nog wel een „strek", in de functie van een natuur-

steenen latei, of heeft hij er slechts den uiterlijken vorm van meegekregen door de plaatsing der baksteenen (welke immers, door de samenbindende specie, tot *een* geklompt zijn.) Met een spijker zouden dezelfde voegendamascures aan te brengen zijn, in een betonnen oppervlak. Doch zou men *dan* bezwaar hebben (natuurlijk wel tegen de bedriegelijke voegenspielerei) dezen „strek", die dan feitelijk een deel van den muur is, (zonder meer) toe te laten in de conceptie? Is 't feit, dat de jury, dit destijds mogelijk *niet* heeft overwogen, wellicht de oorzaak van hun afkeurend oordeel geweest?

WILLEM C. BROUWER.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

Verschenen is „Bouwkundig Tijdschrift" onder leiding van L. Zwiers. Arch. B. N. A. te Amsterdam.

Wanneer wij een oogenschijnlijk gelijksoortig tijdschrift als ons eigen blad moeten beoordeelen en het noodlot wil, dat dit in ongunstigen zin moet gebeuren dan weten wij vooruit, dat ons van verschillende zijden het niet onbevangen zijn in ons oordeel zal worden verweten; ook dat gedacht zal worden aan bekrompenheid van houding tegenover pogingen waarin toch in ieder geval van goede bedoelingen — zij dan nog niet verwezenlijkt — wordt blijk gegeven.

Wij zeggen dit nu liever maar vooruit, nu wij bij de verschijning van het „Bouwkundig Tijdschrift" — en het geldt zooals is gebleken, voor de verschenen en voor de andere op komst zijnde tijdschriften van dezelfde soort — zelfs deze goede bedoelingen niet eens willen erkennen. *En nog wel in ons eigen belang.* Het Bouwkundig Weekblad *is een algemeen bouwkundig blad* en *tevens orgaan van de vereeniging van de Nederlandsche Architecten.* Er is dan in ons kleine land o.i. geen reden meer een ander *algemeen bouwkundig blad* op te richten, want alles wat daarin wordt gepubliceerd kan ook in het B.W. Maar bovendien is a priori ieder algemeen bouwkundig blad veroordeeld, wanneer het als zoodanig niet tevens vereenigings-orgaan is. Juist als het een orgaan is van een algemeen verband van architecten kunnen zich de verscheidene bouwkunst-opvattingen in dat orgaan reflecteeren tot een algemeen beeld, waarin nu eens deze dan weer een andere dominant kenbaar is.

En alleen als uiting van het verband der gezamenlijke architecten heeft zulk een blad een belang, een zin, ja een cultureelen zin. Maar een algemeen bouwkundig blad, dat niet tevens orgaan is van een vereeniging, maar uitgaat van een persoon, die zich daarbij een heterogeen stelletje zoogenaamde medewerkers verzekert, of denkt te verzekeren, moet wel zonder zin, onbenullig en zacht mummelend zijn, als een oude tante die alle nichtjes en neefjes liefkoost en aait. Zoo'n blad *moet* karakterloos zijn. Tegen nieuwe bladen is op zich zelf niets te zeggen, maar ze moeten zijn persoonlijk, vol van overtuiging, van een idee. Daarbij vol van overdrijving en fel propagandistisch. „Stijl"-bladen, „Da-da"-bladen, „Merz"-bladen, ja zelfs bladen voor Neo-Hellenisme, voor Herstel-Empire, zijn denkbaar en hun type waardeerbaar, als ze maar echt zijn, maar geen algemeen bouwkundig blad voor architecten en aannemers en zoo'n beetje van dit en dat.

Het wordt tijd, dat de architecten-vereeniging of de architecten-vereenigingen te zamen een front vormen om pal te staan tegen dat gedoe van handelsondernemingen die de zee van geluk, die het bouwvak nu blijkbaar voor speculanten biedt, op deze wijze gaan bevaren, met een aangemonsterde bemanning en de bouwkunst-vlag in top. Dit specimen van het soort is nog ongelukkiger dan het vorige, omvat het nog een hoop pretentie heeft en een losse plaats die de in ditzelfde nummer zoo hoog geprezen de Klerk een slag in het aangezicht geeft. Zoover is na te gaan zal van dit tijdschrift ook in Mei of in Mei en elke maand daarna nog een nummer verschijnen. Nou is het eerste beter dan het laatste.

Het zetsel van deze recensie blijft voorloopig staan.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 16. 19 APRIL 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Vrijdag 25 April des n.m. 2 uur in het Bureau van den B. N. A. — Adres aan den Raad van Nijmegen. — Tentoonstelling Rokin. — Kantoorgebouw Nationale Bankvereeniging te Assen. door Ir. H. F. Mertens. — Titel Architecten, door Ph. Hamers en J. P. Mieras. — Dubbele School voor G. L. O. op Uilenburg te Amsterdam, door J. P. Mieras. — Doode stemmen, door C. J. Blaauw. — Levende stemmen, door J. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP VRIJDAG 25 APRIL DES N. M. 2 UUR, IN HET BUREAU VAN DEN B. N. A.

Ter voldoening aan het bepaalde in Art. 14, § 31, van de Statuten, zal op 25 April a.s., een ledenvergadering worden gehouden, die onafhankelijk van het aantal leden, de bevoegdheid zal hebben tot de op 29 Maart in eerste instantie behandelde statutenwijziging, definitief te besluiten.

De stemming zal de redactie betreffen zooals deze, overeenkomstig het besprokene en aangenomene op de vorige ledenvergadering, in het vorige nummer is opgenomen.

AGENDA:

1. Opening der Vergadering.
2. Notulen van de vorige vergadering (in concept opgenomen in het vorige nummer).
3. Wijziging der Statuten en het Huishoudelijk Reglement van den B. N. A. overeenkomstig de in het vorige nummer opgenomen redactie.
4. Rondvraag.

ADRES AAN DEN RAAD VAN NIJMEGEN.

Het Bestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, voelt zich verplicht onderstaand onder Uwe welwillende aandacht te brengen.

Gelukkig is men de laatste jaren algemeen tot de overtuiging gekomen, dat zoowel de nieuw op te richten als te vernieuwen gebouwen, behalve de constructieve ook aan aesthetische eischen moeten voldoen.

Een gevolg hiervan was het in het leven roepen van schoonheids-commissies in nagenoeg alle groote Gemeenten in ons land.

Door het oprichten eener Beoordeelings-Commissie heeft ook Uw College blijk gegeven er mede in te stemmen dat de te verrijzen bouwwerken aan bepaalde welstandseischen moeten voldoen. Het Bestuur der Maatschappij moet U echter opmerken, dat de samenstelling van bedoelde Beoordeelings-Commissie geen voldoende waarborgen geeft, dat de beoordeeling van de ingezonden bouwplannen geschiedt volgens behoorlijk gestelde aesthetische normen.

Wil men deze zekerheid hebben, dan moet de meerderheid in een dergelijke commissie uit aesthetisch onderlegde architecten bestaan.

Waar dit in Uw Beoordeelings-Commissie niet het geval is, moet daaruit de eenig mogelijke conclusie getrokken worden, dat op deze wijze beide partijen, Gemeentebestuur en architecten niet de zekerheid verkrijgen, dat het beoordeelen van de plannen leidt tot een zoo noodig hooger aesthetisch peil.

In het belang van het doel dat ook Uwerzijds wordt nagestreefd geven wij Uw College in overweging om de Beoordeelings-Commissie te hervormen of de samenstelling zoodanig te herzien, dat de meerderheid uit architecten zal komen te bestaan. Met het oog op de gewenschte onpartijdigheid zouden o.i. voor het lidmaatschap architecten van buiten de stad in aanmerking moeten komen, en gaarne stelt ons Bestuur zich ter beschikking van Uw College voor het eventueel opmaken van dubbeltallen.

Een voor de hand liggende andere oplossing zou nog zijn de aansluiting van Uw Gemeente bij het Uw College vermoedelijk bekende Geldersche Genootschap tot Bevordering en Instandhouding van de Schoonheid van Stad en Land. Het is ons bekend dat dit Genootschap reeds eenige jaren geleden een Provinciale Schoonheids-Commissie heeft ingesteld, welke hare taak verricht tot groote tevredenheid van de aangesloten Gemeentebesturen. Bijna alle architecten van naam in deze provincie zijn bij deze organisatie aangesloten, zoodat opbouwend werk hiervan kan worden verwacht.

Vertrouwende dat Uw College dit schrijven in ernstige overweging zal nemen en zijn gaarne tot het geven van gewenschte inlichtingen bereid.

TENTOONSTELLING ROKIN.

Jaarlijks wordt te Amsterdam in het Stedelijk Museum een tentoonstelling van Oud- en Nieuw Amsterdam gehouden, als regel uit den Topografischen Atlas van het Gemeente-archief. Dit jaar nam het Genootschap Amstelodamum het initiatief en de Bond Heemschut verleende medewerking. Een tentoonstelling wordt nu gehouden van een driehonderdtal prenten uit de particuliere verzameling van den Secretaris van Heemschut, den architect A. A. Kok.

Door de bijzondere aandacht, welke het Rokin-vraagstuk thans heeft, is dit onderwerp gekozen. Het tentoongestelde omvat den Dam, het Rokin, het Spui, de Grim en het Muntplein, waarbij zijn de belangrijkste stadsplattegronden van de oudst-bekende tot heden en afbeeldingen van vrijwel alle hoekjes en bouwwerken langs dezen weg. Er zijn bij gravuren, penteekeningen, aquarellen, houtsneden, kleurdrukken, litho's, enz.

Omdat de prenten uit velerlei techniekperioden afkomstig zijn, is de tentoonstelling tevens van belang voor belangstellenden op het gebied der drukkunst. Ook voor de deelnemers in de aanstaande prijsvraag voor het Rokin is hier iets te zien.

De tentoonstelling is geopend Zaterdag 12 April j. l. en blijft tot en met Zondag 27 April geopend.

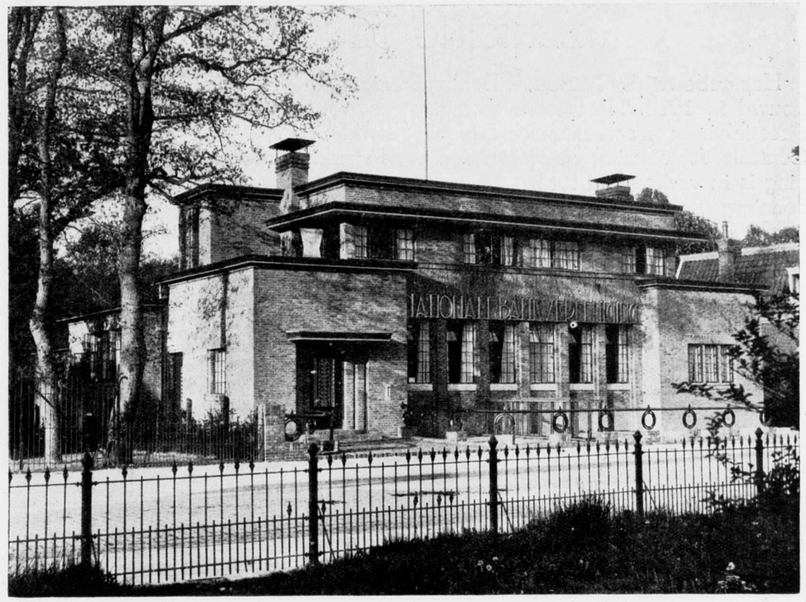

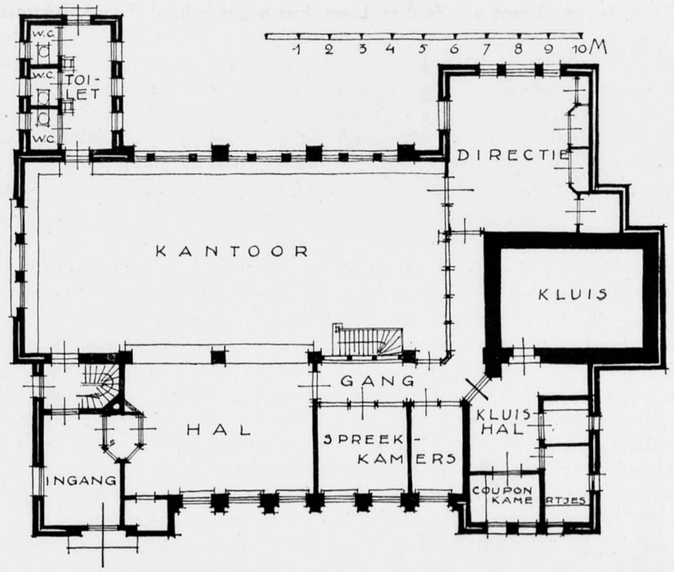

KANTOORGEBOUW VAN DE NATIONALE BANKVEREENIGING TE ASSEN.
ARCHITECT Ir. H. F. MERTENS. B. N. A.

KANTOORGEBOUW NATIONALE BANKVEREENIGING TE ASSEN.

Het gebouw der Nationale Bankvereeniging te Assen werd aanbesteed en gebouwd in 1920. Het bestaat uit een vrij groot oppervlakte kantoorruimte met directiekamer en spreekkamers benevens een kluisinrichting op den beganen grond. Centrale verwarming en archief zijn in den kelder ondergebracht. Op de verdieping is in verhouding tot het groote vlak van het kantoor een betrekkelijk kleine conciergewoning geplaatst.

Het geheel staat aan den Stationsweg te Assen in een half landelijke omgeving met veel open bebouwing, omringd door de groote tuinen der buitenplaatsen.

Het metselwerk is in roode Brabantsche handvormsteen uitgevoerd. Het schilderwerk is groen.

Ir. H. F. MERTENS.

TITEL ARCHITECTEN.

Ik ben het heelemaal niet eens met 't getitel van architecten noch met architecten getitel.

Een algemeen-bouw*kundige* ontwikkeling, goed, een *zeer* uitgebreide *practische* ervaring van minstens tien jaar na een grondige theoretische ontwikkeling, (school) goed; maar, een titel voor architect-*(kunstenaar,)* nonsens! Immers het gaat, buiten alle vernis om, toch inderdaad om *kunstenaarschap?* Hij is bouw**kunstenaar!** Een *bouwkunstenaar* wordt geboren en niet gemaakt, een bouwkundige wordt geboren en moet dan nog gemaakt worden. We hebben ontstellend veel gene*esheeren*, (doktoren, medici) en onder hen slechts enkele geneeskundigen. Het genezen is een *kunst* die niet verkregen wordt bij het brevet, maar die *geboren* is, of niet is, *in de bevoorrechten* bij de Gratie Gods. De genees*kunstenaar* geneest en weifelt *nooit*, de „geneesheer" weifelt steeds en heeft een principe of meer dan een en nog meer drankjes, die niet schaden en niet direct doodelijk zijn. De bouw*kunstenaar* behoeft geen titel. Reeds zijn *eerste* werk is zijn brevet en zijn latere cum laude. Hij bouwt kunst. De bouwkundige behoeft een brevet om *officieel* te zijn. Alle bemoeiïngen in deze richting zullen de bouwkundigheid zeer zeker kunnen verhoogen, met *bouwkunst* hebben ze *niets* te maken en ze kunnen *deze niet* bevorderen, want, deze *is* of is *niet*, en als ze *niet* is, kan *geen sterveling ze maken.*

PH. HAMERS.

Wanneer de heer Hamers de Gratie Gods er *bij* haalt, ben ik zoo vrij hem mede te deelen dat er dan volgens mij op dit oogenblik maar twee, misschien drie, — het spijt mij *voor* den heer Hamers! — architecten kunstenaars in Nederland zijn. Een bepaalden titel hebben zij niet noodig, alhoewel de omvang hunner werkzaamheden zoowat *omgekeerd* evenredig is met de hoogte van hun kunstenaarschap. De bouwkunst — de heer H. heeft *gelijk* — heeft zoo direct met *al dat* getitel niets *te* maken. Maar het zou toch wel „anständig" zijn, op een of andere manier de hoogte van kunstenaarschap eens architects *recht* evenredig te maken met den omvang van zijn werkzaamheden. Wanneer die manier bijv. de bescherming van den architectentitel zou kunnen zijn, dan zou dat de bouwkunst, een *kunst* die *geboren* is *in de (2 of 3) bevoorrechten* bij de Gratie Gods, ten goede komen.

Met deze kans zal de heer H. toch zeker niet meer zoo vijandig tegenover het getitel staan.

J. P. M.

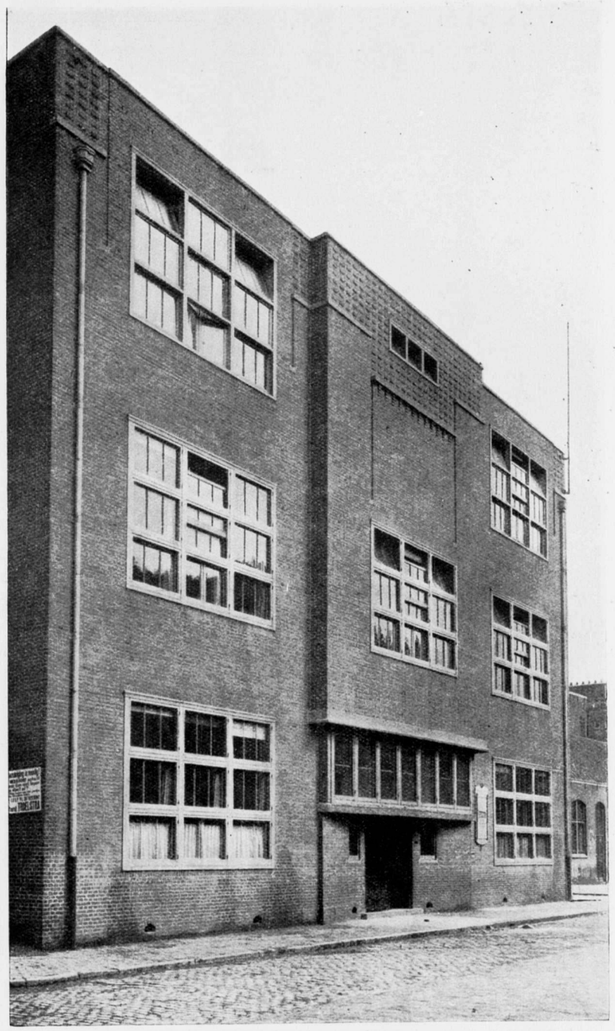

DUBBELE SCHOOL AAN DE OUDE SCHANS TE AMSTERDAM.
AFDEELING GEBOUWEN DIENST PUBLIEKE WERKEN.
(GEVEL AAN DE NIEUWE UILENBURGERSTRAAT).

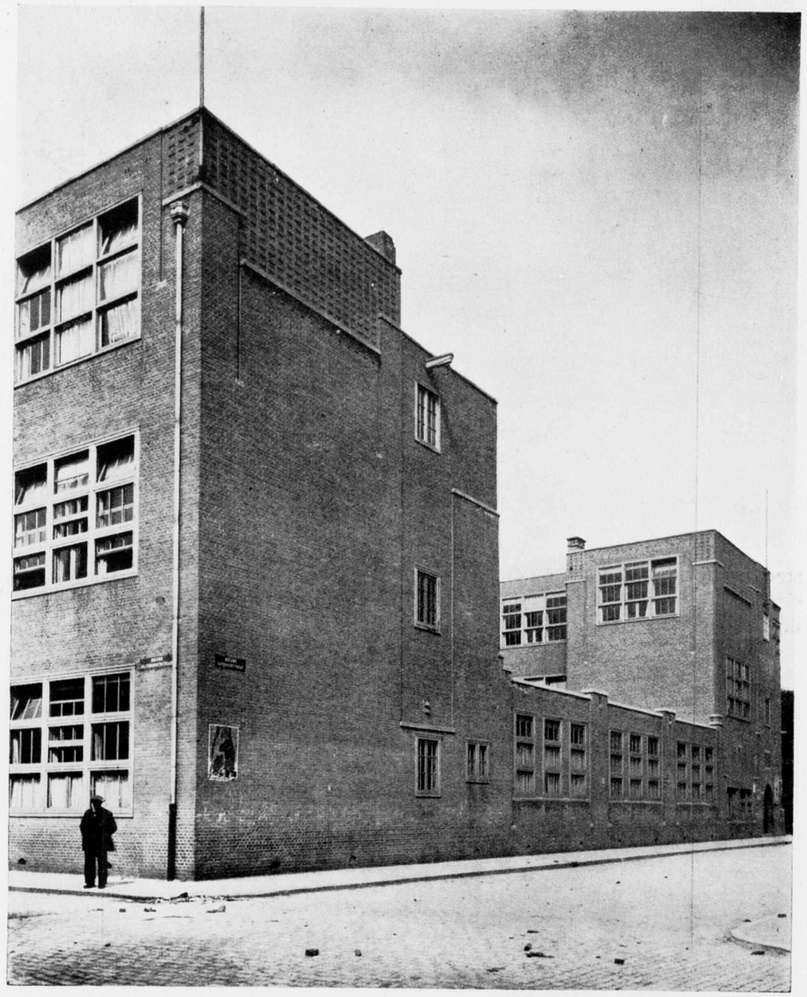

DUBBELE SCHOOL AAN DE OUDE SCHANS TE AMSTERDAM.
AFDEELING GEBOUWEN DIENST PUBLIEKE WERKEN.
(GEVEL AAN DE NIEUWE BATAVIERSTRAAT).

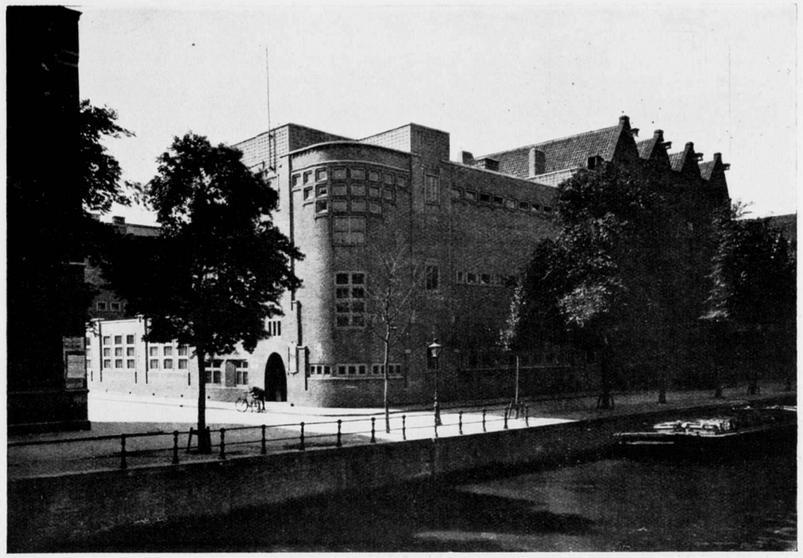

DUBBELE SCHOOL VOOR G. L. O. OP UILENBURG TE AMSTERDAM.

De „Oude Schans" te Amsterdam is een van die merkwaardig sterke brokken stedenschoon, die, wàt men er ook mee uithaalt, mooi blijven en boeiend. Het was een oude, typische Amsterdamsche gracht, met fraaie geveltjes van woonhuizen en pakhuizen. Maar daarvan zijn in den loop der jaren, toen men zich aan oud stadsschoon weinig gelegen liet liggen, vele onder den moker gevallen en vervangen door iets „moderns". Maar de Oude Schans bleek door die moderniseering intusschen weinig geschaad. Hij bleef het, ondanks de verminking „doen". Hij heeft een sterk wapen in zijn Montelbaanstoren, die er staat, zóó hij zelfbewust de schoonheid van het stadsbeeld beheerscht.

Het zoo moeilijke vraagstuk van de aanpassing van een nieuw bouwwerk bij de oude omgeving, had hier dan ook betrekkelijk weinig beteekenis. De groote geslotenheid van den gevel aan de Oude Schans, waartoe de inwendige verdeeling leidde, kwam intusschen de massiviteit van den grachtwand daar ter plaatse ten goede. Overigens betrof het ontwerp van deze school niet uitsluitend het maken van een gevel aan de oude gracht. De school ligt aan den kop van een bouwblok, en wordt begrensd door de Oude Schans, de Nieuwe Batavierstraat en de Nieuwe Uilenburgerstraat.

De eigenaardige eischen voortvloeiende uit deze situatie, in een buurt, die kort geleden, half gesloopt, langzamerhand weer een fatsoenlijk aspect moet krijgen, bepaalden mèt die voor de schoolindeeling, het algemeen silhouet van dit bouwwerk, dat wel eenigszins afwijkt van het gewone procédé. Het bevat verschillende fraaie en goed geslaagde fragmenten, zooals bijv. het tusschen de gangen ingesloten trappenhuis aan de Oude Schans, dat tegenover de op deze gracht uitloopende Koningstraat zijn bijzondere beteekenis krijgt.

Het is jammer, dat zulk een bouwwerk, dat in zijn details zoo goed is verzorgd (zonder in het overdrevene te vervallen), in deze buurt zoo gauw haveloos wordt. Wel is de haveloosheid een van de pittoreske eigenschappen van Uilenburg,

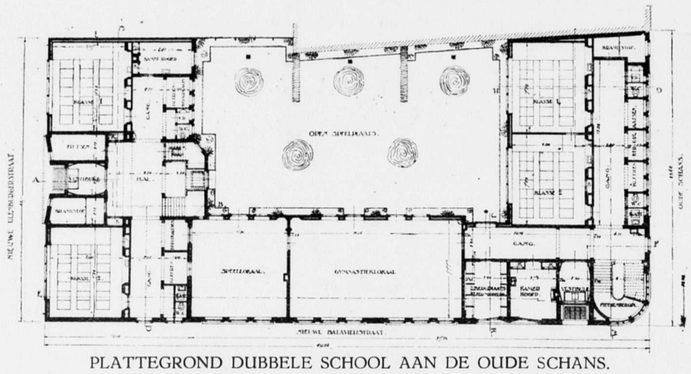

PLATTEGROND DUBBELE SCHOOL AAN DE OUDE SCHANS.

en zoodoende valt de school niet uit haar omgeving, maar de grauwheid van het gebouw bederft toch wel iets van de frissche kracht en strakheid, die er bij den opzet van het ontwerp voorzat.

J. P. M.

DOODE STEMMEN.

Niet de zachtheid der kussens van de nisbank, maar de doode stemmen hebben enkelen met stomheid geslagen. Maar in deze stomheid gelieve men geen geronk te vernemen, althans, zoo geronk vernomen werd, dan was het het gemurmel der doode stemmen (tegen, wat je ook praat-tegen, ik ben er niet, maar ik ben er . . . tegen, ik zeg niets, maar ik ben tegen, ik hoor niets, maar ik ben tòch tegen, ik ben . . . dood-tegen).

Het waren deze in 10-, 12- of 15-voud vernomen ronkende geluiden, die aan sommigen het spreken beletten.

De zaal was vol van dit geronk èn vol van valsch licht.

Neen, 't geronk kwam niet uit de nis, maar 't werd voortgebracht door zwijgzame snurkers uit alle windstreken en de „discussies" waren in den ban. Was er discussie? Ja, van doode stemmen . . . tègen!

Je kan nog beter tegen echte lijken spreken en nòg beter zwijgen.

C. J. BLAAUW.

LEVENDE STEMMEN.

Er zijn altijd doode stemmen tegen, maar ook . . . levende stemmen vóór. Deze levende stemmen vóór moeten de doode stemmen tegen allereerst opwekken tot schijndoode stemmen tegen, dan tot schijndoode stemmen vóór, om ze goed te maken tot levende stemmen vóór.

Maar het is waar: de menschen uit de nis, zijn in discussies en zoo eenigszins timide . . . nogal schuchter. Het is nogal makkelijk hun het spreken te beletten . . . .

J. P. M.

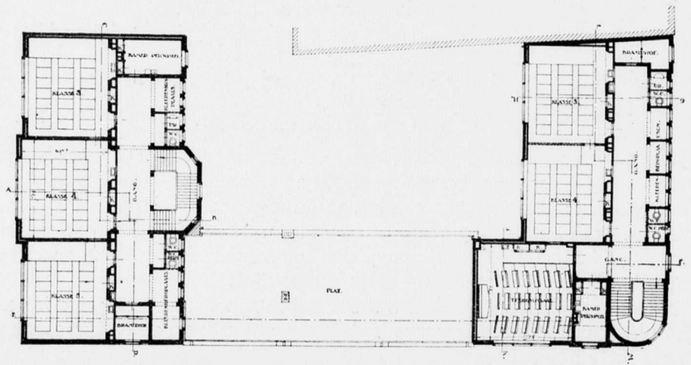

PLATTEGROND DUBBELE SCHOOL AAN DE OUDE SCHANS.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 17. 26 APRIL 1924. INHOUD: Bestuursverkiezing 1924. — Normalisatie v. Keuringsvoorschr. voor Bouwmat. — Titel Architecten, door Th. J. L. en J. P. M. — Bouwkunde Tentoonstelling „Practische Studie" te Delft, door J. C. M. — Prijsvraag voor een Kerkgeb. der Gereform. Kerk te Amsterdam.

BESTUURSVERKIEZING 1924.

Op de a.s. Jaarvergadering van den B. N. A. zijn aan de beurt van aftreden de heeren Ir. A. R. Hulshoff, Vice-Voorzitter en Jan Wils. Deze heeren zijn herkiesbaar.

Betreffende de verkiezing van bestuursleden bepaalt het huishoudelijk reglement het volgende:

Art. 4 par. 13.

Par. 13. De verkiezing van de leden van het Bestuur geschiedt uit een voordracht, bevattende de namen van de candidaat-gestelden.

Een Gewestelijke Kring of 10 leden van den B. N. A. kunnen voor een te vervullen plaats in het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaat-stelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien.

De namen van de candidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht, tijdig genoeg om ze te doen opnemen in het orgaan van den B. N. A., 3 weken vóór de Jaarvergadering.

De candidaat-gestelden, die binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke 2 weken vóór de Jaarvergadering ter kennis van de leden wordt gebracht.

In verband met het bovenstaande ziet het Bestuur de opgaaf van de candidaten tegemoet *vóór Woensdag 7 Mei a.s.*

NORMALISATIE VAN KEURINGSVOORSCHRIFTEN VOOR BOUWMATERIALEN.

Op Donderdag 10 April j.l. had in den Haag de installatie-vergadering plaats van de Centrale Commissie voor het Normaliseeren van Voorschriften voor Bouwmaterialen.

Deze commissie is ingesteld door de Hoofdcommissie voor de Normalisatie in Nederland. Zij omvat vertegenwoordigers van de groot-verbruikers en de organisaties van Aannemers en Architecten en heeft tot taak eenheid te brengen in de voorschriften voor de verschillende groepen van bouwmaterialen. Deze zullen door afzonderlijke commissies worden opgesteld, waarin telkens de fabrikanten en handelaren voor elk artikel zijn vertegenwoordigd.

In zijn installatie-rede wees de voorzitter van de Hoofdcommissie, de Heer J. F. Hulswit, erop, dat de normalisatie-gedachte in Nederland nog niet zoover gevorderd is als in Engeland, waar alle groote lichamen in hunne bestekken naar de British Standard Specifications verwijzen, maar dat toch ook in Nederland de normalisatie-gedachte steeds meer veld wint.

In het bijzonder heette hij de verschillende regeerings-afgevaardigden welkom, wier aanwezigheid erop wijst, dat men ook van die zijde metterdaad de normalisatie wil steunen.

De voorzitter van de Centrale Commissie, de Heer Ir. B. M. Gratama, gaf vervolgens een historisch overzicht van hetgeen reeds in Nederland is gedaan om tot uniforme voorschriften voor bouwmaterialen te komen. Hierbij vond hij gelegenheid om er in het bijzonder op te wijzen met welke reeds bestaande commissies en colleges naar samenwerking moet worden gezocht.

Na eenige discussie werd met eenstemmigheid besloten in de eerste plaats vakcommissies in te stellen voor het opstellen van voorschriften voor hout, voor steen (zoowel gebakken en niet-gebakken kunststeen als natuursteen) voor bindmiddelen en voor asphalt, teer en andere bitumineuse stoffen.

Voor de samenstelling van deze commissies zal nog nadere voeling worden gezocht met de verschillende groepen van fabrikanten, handelaren en wetenschappelijke deskundigen, waarvoor een voorloopig schema werd opgesteld.

De Centrale Commissie voor de Bouwmaterialen is thans samengesteld als volgt:

Ir. B. M. Gratama, Voorzitter, Lid van de Hoofdcommissie voor de Normalisatie in Nederland; Ir. G. C. Beltran, Luitenant-Kolonel der Genie, aangewezen door het Departement van Oorlog;

Ir. G. C. Bremer, Rijksbouwmeester, aangewezen door het Ministerie van Financiën; P. G. Buskens, aangewezen door den Bond van Nederlandsche Architecten;

J. J. Cos, Oud-Hoofdbestuurslid van den Nederlandschen Aannemersbond; Dr. Ir. G. W. van Heukelom, Chef van den Dienst van Weg en Werken, aangewezen door de Nederlandsche Spoorwegen; Ir. D. A. van Heyst, Hoofd-ingenieur bij den Waterstaat; Ir. J. E. Inckel, aangewezen door het Departement van Koloniën; O. Jelsma, Chef van den Bouwkundigen Dienst van het Loodswezen, aangewezen door het Departement van Marine; Ir. E. C. F. van den Steen van Ommeren, Adjunct-Directeur der Gemeentewerken, aangewezen door het Gemeentebestuur van den Haag; Ir. M. E. H. Tjaden, Directeur Bouw- en Woningtoezicht, aangewezen door het Gemeentebestuur van Amsterdam; Ir. B. H. Verhey, aangewezen door de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten te Den Haag; Prof. I. Ch. K. Visser, Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool, aangewezen door den Senaat van de T. H. te Delft; Ir. S. L. Wijnbergen, Ingenieur van Plaatselijke Werken, aangewezen door het Gemeentebestuur te Amsterdam; Secretaris: Dr. Ir. J. Goudriaan Jr., Directeur van het Centraal Normalisatie Bureau te Delft.

TITEL ARCHITECTEN.

J. P. M. zegt het, twee — hoogstens drie — architecten kunstenaars zijn er in Nederland. Maar waarom niet tevens man en paard genoemd?, want nu piekeren alle 250 B. N. A. leden er over wie die ééne — of hoogstens twee — anderen wel kunnen zijn. Th. J. L.

Mag ik den heer Lammers herinneren aan de parabel van de drie Ringen uit „Nathan der Weise", hoe de drie zonen van den ouden vader het leven ingingen, niet wetende, wie hunner den echten ring bij zich droeg. Het was de wijsheid van den ouden vader zijn zonen in hun leven niets beters te kunnen medegeven dan de gedachte voor elk, dat *zijn* ring de echte was.

Beter dan te weten wie ik voor den eenigen architect-kunstenaar houd (wat doet dat er toe) is het voor alle architecten hun kracht te vinden in het besef dat ieders werk van het ware kunstenaarschap zal kunnen getuigen. J. P. M.

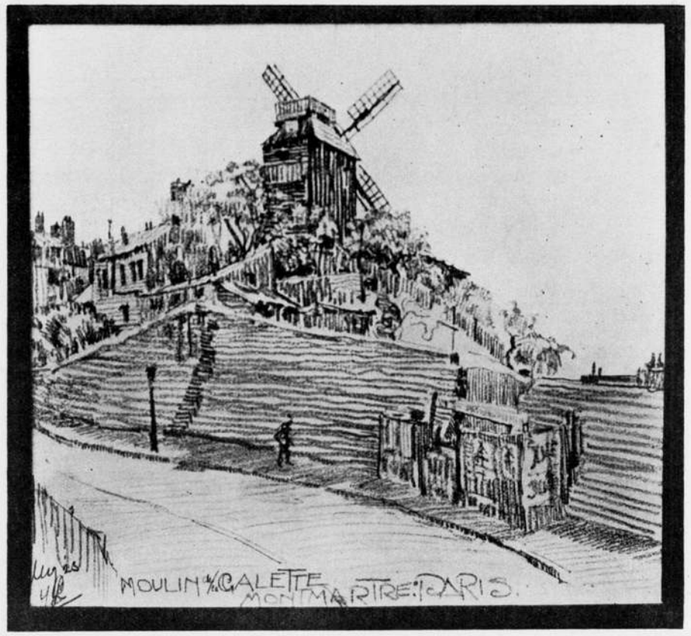

REISSCHETS DOOR J. LEUPEN.

BOUWKUNDE TENTOONSTELLING „PRACTISCHE STUDIE" TE DELFT.

Er zijn tentoonstellingen, die altijd slagen en er zijn tentoonstellingen, die altijd niet-slagen.

Dit al of niet slagen is onafhankelijk van het weer of van het seizoen, onafhankelijk van een specialen dag of van een speciaal uur, onafhankelijk van allerlei attracties, zelfs van den toegangsprijs, 't zij ex- of inclusief stedelijke belasting.

Waarom behoort juist een Bouwkunde-tentoonstelling steeds tot de niet-slagers, zelfs een bouwkunde-tentoonstelling met vrij-entrée? Terwijl een lunapark met zijn bouwsels in Oud-Hollandsch, in Moorsch, in Lodewijk-Louis of Louis-Modern zooveel opgang maakt?

Het is geen gewaagde veronderstelling de oorzaak te zoeken in de geringe belangstelling voor het artikel, dat tentoongesteld wordt en waarvoor de aandacht gevraagd wordt: de Bouwkunst.

Deze geringe belangstelling spruit naar mijn meening voort uit onbekendheid.

„Onbekend maakt onbemind".

Voor het publiek is de Bouwkunst de groote Onbekende in het leven en niet alleen voor het publiek, doch ook voor de pers is ze dat.

Zoo was ongeveer de sfeer mijner gedachten toen ik door Delft ging naar de tentoonstelling van „Practische Studie" in het Bibliotheek-gebouw, met den windwijzer van het affiche als wegwijzer. Want uit de bonte verscheidenheid van kleurige platen, die den weg erheen afteekenen, springt telkens het pittige windvaantje in 't oog. En het lijdt geen twijfel of het geestige ventje met de klaroen is

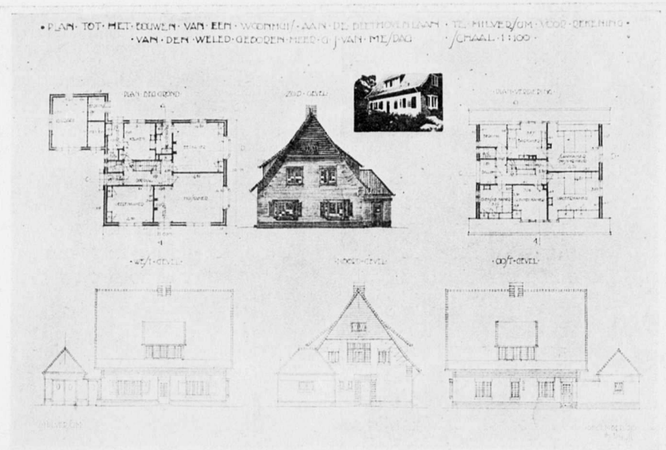

PLAN VOOR EEN WOONHUIS. ONTWERP J. D. HANRATH.

een van de kereltjes, die het Wilhelmus blazen in Delft. Hoe zou anders de lucht erachter zoo oranje zijn?

U zult het me vergeven dat ik, ondanks dit opwekkend geleide, toch neerslachtig was, want het was immers een Bouwkunde-tentoonstelling, die daar uitgebazuind werd.

Stel U dus voor hoe aangenaam verrast ik was, bij het betreden der tentoonstellingszaal in een werkelijk prettige drukte terecht te komen, in plaats van in een naargeestige eenzaamheid. In plaats van een verlaten lokaliteit vond ik een gezellig bevolkte ruimte, die van een warme belangstelling getuigde.

Hier was dus een unicum, een Bouwkunde-Tentoonstelling, die alleen reeds wat de belangstelling betreft, geslaagd mocht heeten. En dit is voor „Practische Studie" zeker een succes.

Het streven van dit genootschap, dat bizonder sympathiek is, mag geacht worden voldoende bekend te zijn.

Op deze tentoonstelling was bijeengebracht een collectie van werk der leden, een collectie, die in verband met het juist gevierde lustrum uitgebreid was met uitgevoerd werk van oud-leden — afgestudeerden dus van de T. H. — sinds 1918.

Van deze categorie, die helaas te weinig inzendingen bevatte, was er van Irs. Friedhoff en Plantenga het sobere, beschaafde Raadhuis van Sliedrecht en van den laatste enkele breed opgezette landhuizen te Wassenaar. Van Ir. P. H. N. Briët een kleiner landhuis en van Ir. A. van der Steur knap utiliteitswerk, voornamelijk voor de spoorwegen.

Vooral dit werk der oud-leden en dat der leden, hetwelk buiten de school om ontstaan is, leek mij voor deze tentoonstelling en ook in het algemeen van het meeste belang, omdat het als een zelfstandig resultaat beschouwd mag worden.

Hieruit toch kan blijken of, en in hoe ver het onderwijs zuiver en alleen den bodem bereidt, waaruit de plant de noodige sappen trekt voor haar eigen ontwikkeling, dan wel een broeikas bouwt, waarin de jonge plant langs kunstmatigen weg tot een exotisch exemplaar uitgroeit.

En dan geloof ik, dat deze tentoonstelling deed zien, dat wij van Delft de sterke gewassen van den kouden grond verwachten mogen.

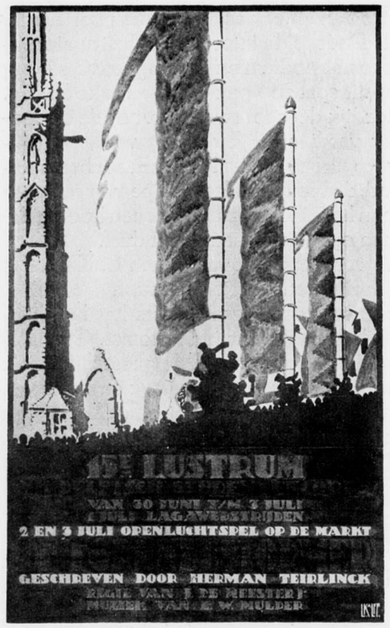

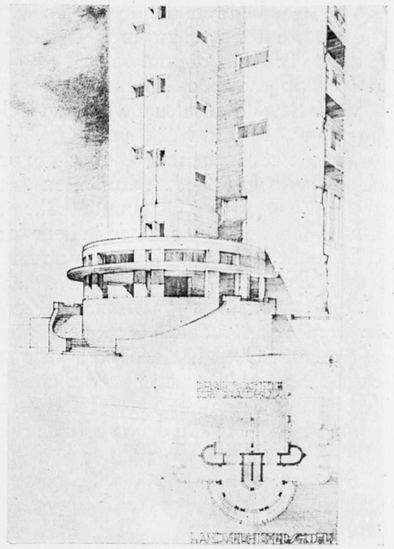

DETAIL LANDVERHUIZERSHOTEL.
ONT. Irs. B. REINDERS EN ALEXANDER.
LINKS: AFFICHE. ONTWERP L. KALFF.

Men zie slechts het veelbelovend werk van de hier exposeerende candidaten B. I., van wie studieprojecten als van J. H. v. d. Broek voor een familiepension en een woonhuis voor een beeldhouwer; van J. Leupen voor een hotel-restaurant op de Veluwe, met de groote, forsche rietdaken; van G. Hordijk voor een strandhotel en een jachthuis in vlot opgezette perspectiefteekeningen, uitmunten, zoowel door hun conceptie als voordracht.

Belangrijker nog waren in dit verband de door hen voor uitvoering ontworpen en ook uitgevoerde huizen, welke over het algemeen van een eenvoud zijn, die niet den architect doet vermoeden en nochtans zonder dezen niet te verkrijgen is. Deze eenvoud, die een veredeling der bouwkunst is, doet hier weldadig aan. Bovendien wekt ze vertrouwen voor de toekomst.

Een foto van een uitgevoerd landhuisje van J. P. Smits geeft een type van dit genre. Vooral is deze nobele eenvoud te vinden in een paar werken van J. D. Hanrath, van welke er hier een afgebeeld is, mede om de goede indeeling en verzorging van de bestekteekening als zoodanig.

Minder rijp in dit opzicht was het project van H. Winkelman voor een landhuisje te Baarn, dat nog niet tot die klaarte gekomen is, welke de eisch van een goed bouwwerk is. Daarvoor is de vorm van de kap te gecompliceerd. Een zelfde onbeslistheid is er ook in enkele versierende deelen van zijn gevelfragment van een bankgebouw.

Moge echter het een al beter zijn dan het ander, zoo kan dit slechts pleiten voor de methode van onderwijs, zooals die aan de T. H. toegepast wordt. Want onderwijs zal eerst dan waarlijk goed zijn, als het, hoewel ontwikkelend, het individu in zijn groei vrijlaat d. w. z. de middelmaat niet opvoert tot een schijnhoogte van kunnen; daarentegen voor de begaafden den weg naar het zenith vrijhoudt.

Van deze beteren, die de wieken vrijer uitslaan en een ruimer gebied bestrijken, gaf deze tentoonstelling menig goed staal. Daar is de interessante lustruminzending van L. Kalff, die ontwerpen omvat voor het podium en de vlaggenversiering van het opgevoerde Torenspel en de voor dit spel zoo pakkende en rake affiche.

Voor hetzelfde lustrum was er van G. Hordijk décorontwerpen voor de opvoering van „Het Huwelijksaanzoek". Verder verdienstelijk reclamewerk, portretstudies en etsen, benevens naar zijn ontwerp uitgevoerd zilverwerk als bestuursinsignes voor het Dietsch Studenten Verbond, de Nederlandsche Alpenvereeniging en de Lagamedaille. De groote teekening aan het eind der zaal voor een hoog glas-in-lood raam getuigde, mede in haar forschen opzet, van aanleg en durf.

Er recht tegenover hing een ander zeer verdienstelijk raam, van L. Kalff, dat bedoeld is voor een casino aan zee en ook in zijn detailleering uitmunt.

Deze meerzijdige ontwikkeling van den architect, waarbij hem het handteekenen niet onthouden is, acht ik van groot belang voor zijn toekomst. Gelukkig mist men in Delft het eenzijdig en quasi-modern streven om de geestelijke visie levenslang te kluisteren aan het uitsluitend gebruik van teekenhaak en driehoek. Zoo iemand, dan heeft toch zeker de aanstaande architect recht op oefening van de vrije hand, het kan de volheid en rijkdom zijner ideeën slechts ten goede komen.

Het is daarom jammer dat er bij zooveel goed werk bijna geen ontwerp schetsen te zien waren. Een vergoeding echter waren de interessante reisschetsen in verschillende teekentechnieken uitgevoerd. Raak opgezet waren de potloodteekeningen uit Frankrijk van J. Leupen; stemmingsvol de notities door J. E. Wiersma in zwart-krijt en pastel neergeschreven en ook in hout gesneden; pittig die van F. J. M. Bourdrez en serieus de penteekeningen van C. van Traa, van wien er ook ontwerpen voor weeftechniek waren.

Tot het meer persoonlijk werk der leden behoorden ook enkele hier aanwezige inzendingen op prijsvragen, waarvan er twee door het genootschap zelf uitgeschreven. In de eene voor een diploma voor het Eere-lidmaatschap van „Practische Studie" verwierf G. Hordijk den eersten prijs, terwijl in de andere voor een lidmaatschapskaart het ontwerp van Ir. J. T. M. v. d. Laan bekroond werd.

Twee belangrijke inzendingen waren de beide met een eersten prijs bekroonde ontwerpen in twee-op-een-volgende jaren door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam uitgeschreven studieprijsvragen. Uit 1922 dateert het landverhuizershotel van Irs. B. Reinders en Alexander, dat een knap, stoer gebouw is met interessante partijen, die in verschillende verdienstelijke teekeningen zijn weergegeven. Van het volgende jaar is het gebouw voor den loods- en havendienst van Ir. G. L. van Straten, dat in een serie buitengewoon vlotte teekeningen is uitgebeeld. In de „civiele" afdeeling is er van hem nog een belangrijk ontwerp voor een pakhuispand, waarvan de perspectiefprent zeer suggestief is.

Uiteraard is het bovenstaande slechts een greep uit het vele, dat hier bijeengebracht was en waaronder zich nog meubelen en zilverwerk van C. Wegerif bevonden alsmede verschillende handwerken, kussens enz.

Ongetwijfeld is het echter toch voldoende om te doen uitkomen hoe belangrijk deze tentoonstelling van het werk der leden van „Practische Studie", allen studeerenden aan de T. H., was en hoe verblijdend dit resultaat, hetwelk een reflex is van hetgeen deze school nastreeft.

Verwondert U nog de groote belangstelling voor deze tentoonstelling die zoo frisch er uitziet?

Toen ik vertrok was het weer drukker geworden in de Tentoonstellingszaal van het bibliotheekgebouw van de T. H. Wat mij trof, zoo bij het komen als gaan was de merkwaardige ligging van deze bibliotheek der T. H. . . . Wie zet er nu zijn boekenkast buiten de deur van zijn studeervertrek en bij voorkeur tegen den achtergevel van zijn achterhuis?

J. COENRAAD MEISCHKE.

PRIJSVRAAG VOOR EEN KERKGEBOUW DER GEREFORMEERDE KERK TE AMSTERDAM.

JURYRAPPORT.

Ingekomen zijn 53 ontwerpen alle behoorlijk voorzien van naambrief en correspondentieadres, te weten:

1. Kiroakon; 2. Rust; 3. Kyriakie; 4. Albertiene; 5. G.G.; 6. Kees; 7. Rust (9 teek.); 8. Streven; 9. Utile Dulci; 10. Studie; 11. Eenvoud; 12. Pugno; 13. Drie; 14. Driestar; 15. Jan en Beb; 16. 777; 17. Greta; 18. Eenvoud; 19. Alpha; 20. Onze Eeredienst; 21. Ohel; 22. Religie; 23. Credo; 24. Vrede; 25. Ecclesia; 26. Finis Coronat Opus; 27. Lotos; 28. I. M. D. G.; 29. Kostverloren; 30. 1068; 31. Marge; 32. Hoekkerk; 33. Bezint eer gij begint; 34. Templam quam dilecta; 35. Stadskerk; 36. Verticaal; 37. S. D. G.; 38. Eben Haëzer; 39. Stemming; 40. Omhoog; 41. Home; 42. Ps. 127: 1a; 43. J. M.; 44. N. D. G.; 45. Justus Ut Leo Confidit; 46. Mantegna; 47. Sursum Corda; 48. Hal; 49. Adam; 50. Fiat Lux; 51. Calvijn; 52. 6; 53. Studie. (6 teek.)

Bij deze prijsvraag heeft zich de moeielijkheid voorgedaan, dat tengevolge der door de gemeente gewijzigde eischen, eerst later mededeeling is gedaan van de bepalingen betreffende de rooilijnen, waardoor ontwerpers, die toen reeds ver gevorderd waren, onrechtmatig gedupeerd werden. Intusschen bleek na een eersten rondgang dat een betrekkelijk gering aantal niet voldeden aan de later gestelde eischen. Besloten werd voor deze projecten geen uitzondering te maken en deze evenals de andere te beoordeelen.

Helaas bleek, na ernstige beschouwing, een groot aantal der ingezonden ontwerpen niet voor verdere beoordeeling in aanmerking te kunnen komen, wegens onvoldoende kwaliteiten. Het waren de nummers:

1, 4, 6, 8, 9, 11, 12, 15, 17, 22, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, te zamen 25 stuks.

Voor de eerste beoordeeling bleven dus over 28 stuks welke als volgt besproken werden:

2. Rust. De hoofdvorm der kerkruimte is niet slecht, doch de galerijen bederven de ruimtewerking. De verlichting onder deze galerijen is onvoldoende. De communicatie van dienstlokalen en kosterswoning is minder gelukkig. De uitwendige groepeering is niet slecht, doch de aansluiting met de woningen is niet opgelost. De gevels zijn zwak; de zijgevel hoewel niet zonder verdienste, is te gesloten. Het detail, zoowel als het teekenwerk, is zwak.

3. Kyriakie. Het plan voldoet niet, wat de rooilijn betreft, aan de eischen. De hoofdopzet der kerkruimte is gunstig. De ruimtewerking is eenvoudig en klaar, doch mist het kerkelijk karakter. De uitwendige groepeering is zeer talentvol ook wat de aansluitingen aan belending en dienstgebouw betreft. De gevels zijn, hoewel er gevoel voor verhouding uit spreekt, niet gelukkig uitgewerkt. Het detail is weinig belangrijk. Het teekenwerk is knap. De memorie is niet meer dan een materiaalstaat.

5. G.G. Het plan voldoet aan alle eischen van het programma. De indeeling van het plan is in het algemeen gunstig doch de zijpaden zijn te smal. De ruimtewerking is in het algemeen gunstig, behoudens de voorspringende galerijen. De uitwendige groepeering is niet slecht, hoewel het torenvormig voorgedeelte niet fraai is. Het denkbeeld den voorhof op deze wijze af te sluiten is niet gelukkig. De gevels zijn karaktervol, doch voor dit gebouw lijken zij te gesloten. Het detail is

zwak, het teekenwerk kloek. De memorie is degelijk en voorzien van eenige charmante teekeningen.

7. *Rust*. De plattegrond heeft verdienste, hoewel de dispositie der middengalerij ongunstig is. Overigens is de ruimtewerking geslaagd. De uitwendige groepeering, hoewel niet onverdienstelijk, is te verbrokkeld. De gevels zijn weinig belangwekkend, hoewel er toch eenig karakter uit spreekt. Het detail is verdienstelijk, het teekenwerk goed. De memorie is niet meer dan een materiaalstaat.

10. *Studie*. Het plan voldoet niet aan de eischen der rooilijnen. De hoofdvorm van het plan is niet onverdienstelijk; echter zijn de trapportalen, evenals de verbinding der galerijen ongunstig, terwijl de dienstruimten niet zijn verbonden. De ruimtewerking is niet slecht. De uitwendige groepeering heeft kwaliteiten, doch de uitbouwen aan den voorgevel zijn niet gunstig. De aansluiting met de dienstgebouwen is niet fraai. De zijgevel is beter dan de voorgevel, die tezeer verbrokkeld is, doch de verhoudingen zijn niet fraai. Het detail is onbelangrijk, het teekenwerk vrij goed. De memorie is onvoldoende.

13. *Drie*. Het plan voldoet aan de eischen, is economisch van opzet en in het algemeen goed bekeken. De ruimtewerking zou gunstig zijn, zoo deze niet door de voorgalerij bedorven werd. De uitwendige groepeering is wat den hoofdvorm betreft niet ongunstig, doch de vorm der trapportalen is te gewild en er is geen eenheid met de bijgebouwen. De gevels zijn van ongevoelige verhoudingen en de groepeering van ramen en deuren is niet gunstig. Het detail is gewild, het teekenwerk goed. De memorie is zorgvuldig; eenige begeleidende schetsen zijn verdienstelijk.

14. *Driestar*. Het plan is hoewel eenvoudig en overzichtelijk, niet gelukkig wat den hoofdvorm der kerkruimte betreft. Ongetwijfeld zal de acoustiek hier slecht zijn. De galerijen zijn te diep. De ruimtewerking is door de nuchtere platte afdekking en de dispositie der galerijen ongunstig. De uitwendige groepeering, hoewel eenvoudig en duidelijk, vertoont, wat het kerkgebouw betreft, een onlogische verdeeling in drie gedeelten. De gevels zijn zwak, terwijl het karakter der kerk door de voor- en achtergedeelten bedorven wordt. Het detail is eveneens zwak, het teekenwerk goed, evenals de memorie.

16. *777*. Het plan is zeer serieus behandeld, de plattegrond der kerkruimte is goed van verhouding, de dienstvertrekken zijn zeer gelukkig gegroepeerd. De hoofdvorm der ruimte is goed gevonden. In de uitwendige groepeering is de hoofdvorm der kerkruimte zeer gunstig tot uitdrukking gekomen. Echter is de aansluiting aan de belending Wittenkade niet fraai; ook de vorm van het trapportaal is niet gelukkig. Daarentegen is de aansluiting aan het dienstgebouw zeer goed. De gevels zijn zeer goed van verhouding, doch ietwat te druk. Het détail is talentvol, doch hier en daar wat gezocht. Het teekenwerk is uitmuntend en de memorie zeer zorgvuldig.

18. *Eenvoud*. De vorm der kerkruimte is ongunstig en de ruimtewerking zeer slecht. De uitwendige groepeering heeft wezenlijk verdienste, doch vertoont ook vele fouten en is te gecompliceerd. De gevel heeft wel een kerkelijk karakter, doch is weinig belangrijk, terwijl er geen eenheid is tusschen kerk en dienstgebouwen. Het détail is onbelangrijk. Het teekenwerk is verdienstelijk. De sobere memorie vermeldt een te hooge bouwsom.

19. *Alpha*. De plattegrond heeft verdienste, de hoofdvorm van de kerkruimte is gunstig, hoewel de plaatsindeeling eenigszins benauwd is. De constructie van het geheel is onvoldoende uitgewerkt. De ruimtewerking is van gelukkige ver-

houding. De uitwendige groepeering is in hoofdopzet verdienstelijk, doch is in de uitwerking niet opgelost en hier en daar gezocht. De voorgevel is niet onverdienstelijk, in den zijgevel is de aansluiting met het dienstgebouw niet opgelost. Het détail mist het kerkelijk karakter en is gezocht. Het teekenwerk is goed, de memorie zwak.

20. *Onze Eeredienst*. Het plan voldoet aan de eischen van het programma. De plattegrond der kerk is goed van verhouding, doch de middengalerij is te diep. De dienstruimten zijn niet geconcentreerd. De ruimteontwikkeling der kerk is slecht van verhouding. De uitwendige groepeering is niet slecht, wat de typeering van het kerkgebouw betreft, er is echter geen eenheid met de dienstgebouwen. In de gevels zijn hier en daar aardige vondsten gedaan, doch als geheel zijn deze te druk en niet fraai van verhouding. De plaatsing van den toren lijkt willekeurig. Het détail is ongevoelig en onbelangrijk, het teekenwerk goed en de memorie sober.

21. *Ohel*. Het plan is, behoudens de diepe galerij behoorlijk bestudeerd. De plaats van den preekstoel is voor dezen dienst ongeschikt. De verbinding van catechisatie en dienstgebouw is onvoldoende. De kerkruimte is te onbelangrijk uitgewerkt als eenvoudige rechthoekige ruimte. De uitwendige groepeering mist het kerkelijk karakter. Hoewel in onderdeelen aardig gegroepeerd is de hoofdvorm te monotoom, terwijl de achterzijde zeer verbrokkeld is. De gevels verraden talent, het détail is exceptioneel, doch zonder bekoring, het teekenwerk is zeer goed.

23. *Credo*. De hoofdvorm van de kerkruimte, welke als halfcirkelvorm niet is af te keuren, is zeer slecht uitgewerkt. Door den zonderling gevormden buitenmuur is een onrustig geheel ontstaan. De diensten zijn te zeer gescheiden.

De ruimtewerking is door de vlakke afdekking onbelangrijk. De uitwendige groepeering vertoont geen kerkelijk karakter, de trapportalen en dienstgebouwen zijn slecht van verhouding ten opzichte van het geheel. De lange gevel heeft verdienste, de andere gevels zijn verward. Het geveldetail is goed, het interieurdetail is minder gelukkig. Het teekenwerk is knap, de memorie onvoldoende.

24. *Vrede*. Het plan is verdienstelijk, doch de lange gang als communicatie der dienstvertrekken is niet gunstig.

De ruimtewerking, waar een zin voor intimiteit uit spreekt, is goed. De uitwendige groepeering is bijzonder gelukkig. De gevels zijn fraai en ook in de onderdeelen van goede verhoudingen. Het detail is zwak.

Het teekenwerk is zeer goed en de memorie zeer serieus.

25. *Ecclesia*. De plattegrond past zich geheel aan aan de situatie, doch de kerk is van onbruikbare verhoudingen en de ruimtewerking is zeer slecht. De uitwendige groepeering heeft tot een goede massawerking geleid, doch de aansluiting aan de belending is slecht.

De gevels zijn niet gelukkig van verhouding en de zijgevel is te gesloten. Het detail is zwak evenals het teekenwerk; de memorie is een materiaalstaat.

26. *Finis Coronat Opus*. Het eenvoudige en overzichtelijke plan is goed gegroepeerd en de opzet der dienstgebouwen is fraai. De eenvoudige zaalvorm heeft echter niet tot een gelukkig interieur geleid. De benedengalerijen zijn slecht verlicht. De uitwendige groepeering is talentvol, doch teveel verbrokkeld. De gevels zijn niet slecht van verhoudingen, doch niet geslaagd in de uitwerking. Het detail is onbelangrijk, het teekenwerk zeer gevoelig, de memorie knap.

28. *I.M.D.G*. De hoofdvorm van de kerkruimte is ingenieus gevonden doch in de uitwerking heeft het aanbrengen der galerijen tot moeilijkheden geleid. De lengteas is te groot hetgeen nog geaccentueerd wordt door den vorm der afdekking

der kerkruimte. De uitwendige groepeering is in hoofdvorm niet slecht, doch de hoekpartijen doen niet gunstig. De gevels zijn met talent behandeld. Het detail is gezocht en mist het kerkelijk karakter. Het teekenwerk is zeer goed, de memorie te sober.

33. *Bezint eer gij begint.* Het plan voldoet niet aan de nader gestelde eischen betreffende de achterrooilijn. De ruimtewerking is eenvoudig en overzichtelijk, doch de voorgalerij is te diep. De uitwendige groepeering is gunstig, doch de aansluiting der dienstgebouwen is slecht. De verbinding met de belending is verwaarloosd. De gevels zijn zwak. Het detail is onbelangrijk, het teekenwerk munt niet uit en de memorie is sober.

35. *Stadskerk.* De hoofdvorm van het plan is niet ongunstig. De trappenhuizen echter zijn onvoldoende, de verbinding tusschen de dienstlokalen is niet goed opgelost.

De kerkruimte is slecht van verhouding. De uitwendige groepeering is onbeduidend, terwijl de aansluiting der dienstgebouwen niet is opgelost. De gevels zijn zeer zwak en niet fraai van verhouding. Het detail is zwak, het teekenwerk niet fraai. De memorie is verzorgd.

37. *S.D.G.* Het plan voldoet aan de eischen, doch de hoofdvorm is excentriek, en kostbaar in de uitvoering. De ruimtewerking der kerkruimte, hoewel in onderdeelen zwak, is talentvol en zou niet slecht zijn als de galerij beter was aangebracht; het karakter is echter verre van kerkelijk. De uitwendige groepeering is in hoofdvorm gelukkig te noemen, doch in details uitermate gewild. Het achtergebouw is niet fraai. De gevels zijn zeer gezocht en missen eveneens het kerkelijk karakter. Het detail is eveneens gezocht en het teekenwerk goed.

38. *Eben Haëzer.* De dienstvertrekken zijn tamelijk goed geprojecteerd, doch de verbinding met het kerkgebouw is slecht. De koepelconstructie is onvoldoende bestudeerd. De zoogen. tuin voldoet niet aan de eischen van den eeredienst; de avondmaalstafel kan niet geplaatst worden. De dispositie der galerijen is onvoldoende, de trappen en ingangen zijn geheel onvoldoende. De ruimtewerking is niet geslaagd. De uitwendige groepeering is niet onverdienstelijk, doch mist, evenals de gevels, het kerkelijk karakter. Het detail is gezocht, het teekenwerk niet onverdienstelijk; de memorie is sober.

39. *Stemming.* Het plan voldoet aan de eischen, doch de kerkruimte is te lang. De ligging der dienstlokalen is niet slecht, doch de verbindingsgang is slecht verlicht.

De ruimtewerking is onbelangrijk; de voorgalerij is te diep. Wat de uitwendige groepeering betreft is de opbouw der dienstgebouwen zeer ongunstig. De aansluiting aan de belending is niet opgelost. De trappenhuizen zijn niet fraai. De gevels zijn slecht van verhouding. Het detail is smaakvol en het teekenwerk zeer goed.

40. *Omhoog.* Het plan is knap, doch zou leiden tot hooge bouwkosten. De verbinding der dienstgebouwen is niet gunstig. De ruimtewerking, hoewel gedurfd, getuigt van veel fantasie en talent; de oplossing is origineel. De uitwendige groepeering is bijzonder knap en van zeer fraaie werking als geheel. De aansluiting aan de bijgebouwen is echter niet geheel geslaagd. De gevels zijn bijzonder knap en goed van verhouding. Het detail van den gevel is zeer serieus, dat van het inwendige vertoont een overgang van muur en steunpunt tot gewelf, die niet fraai is. Het teekenwerk is uitmuntend; de memorie onvoldoende.

41. *Home.* Het plan is verdienstelijk, doch leidt tot moeielijkheden met de plaatsing van het orgel in verband met de achterrooilijn. Wat de ruimtewerking der kerk betreft is parabolische afdekking een gelukkige gedachte, die echter niet

goed is uitgewerkt. De afdekking der lange galerij is niet fraai. De uitwendige groepeering verraadt talent, doch is verbrokkeld, evenals de gevels. Het detail ontbreekt. Het teekenwerk is bekoorlijk; de memorie niet meer dan een materiaalstaat.

42. *Ps. 127 : 1 A.* De kerkruimte is te lang en de galerijen zijn te diep; ook zijn de ruimten onder de galerijen te donker. De ruimtewerking is zwak. Hoewel de uitwendige groepeering in hoofdopzet niet kwaad is, is deze toch in onderdeelen zeer slecht, evenals de aansluiting der dienstgebouwen. De gevels zijn zeer zwak. Het detail is slecht. Het teekenwerk munt niet uit door scholing. De memorie is een materiaalstaat en leidt tot een te hooge bouwsom.

43. J. M. Het plan is in hoofdzaken gunstig. De groepeering der dienstgebouwen is geslaagd. Een der trappenhuizen ligt slecht voor de galerij. De ruimtewerking is in hoofdvorm gelukkig, doch wordt bedorven door de zijgalerijen. De uitwendige groepeering is als hoofdopzet voor een kerkgebouw zeer gunstig; de aansluiting aan de belending is echter slecht. De gevels zijn goed opgelost, zij zijn goed van verhouding en geven op duidelijke wijze uitdrukking aan het interieur. De traceering is interessant. Het detail is zwak; het teekenwerk niet onverdienstelijk; de memorie sober.

44. N. D. G. In den opzet van het plan zijn goede denkbeelden. De indeeling der zitplaatsen ontbreekt. De trappen zijn geheel onvoldoende. De indeeling der galerijen is niet onverdienstelijk. De uitwendige groepeering is niet gelukkig, terwijl de aansluitingen slecht zijn. De gevels zijn te gesloten en niet fraai van verhouding. Het detail is onbelangrijk. Het teekenwerk is eigenaardig, doch niet fraai. De memorie is sober.

50. Fiat Lux. De hoofdvorm van het plan is niet ongunstig, doch de galerijen zijn slecht geprojecteerd, de groepeering der dienstlokalen is vrij goed opgelost. De oplossing van portalen en trappen is voldoende. De ruimtewerking is in hoofdvorm zeer ongunstig. De uitwendige groepeering is slecht. De gevels zijn niet fraai, ook wat de groepeering der vensters betreft. Het detail is onbelangrijk; het teekenwerk is niet slecht, de memorie slordig.

Uit deze 28 ontwerpen moest een schifting gemaakt worden, teneinde eventueel tot de drie prijzen te kunnen geraken.

Voor deze laatste schifting waren de stemmen als volgt verdeeld:

No.	2.	Motto	Rust	2	stemmen.	No.	20.	Motto	Onze Eeredienst	2	stemmen.
„	5.	„	G. G.	5	„	„	24.	„	Vrede	5	„
„	7.	„	Rust	1	„	„	28.	„	I. M. D. G.	2	„
„	13.	„	Drie	1	„	„	37.	„	S. D. G.	3	„
„	16.	„	777	5	„	„	40.	„	Omhoog	5	„
„	19.	„	Alpha	2	„	„	41.	„	Home	4	„
							43.	„	J. M.	4	„

Besloten werd de zeven ontwerpen, die de meerderheid der stemmen hadden verkregen, voor de laatste schifting te beoordeelen; dit waren dus:

5. G. G.; 16. 777; 24. Vrede; 37. S. D. G.; 40. Omhoog; 41. Home; 43. J. M.

Hieromtrent werden alsnog de volgende opmerkingen gemaakt:

5. *G.G.* Aangezien een gedeelte der benedenplaatsen onbruikbaar is, wordt niet voldaan aan het gevraagde aantal. Ook zijn er te weinig plaatsen voor ouderlingen en diakenen. De kelderruimte is te laag, waardoor de kubieke inhoud gedrukt wordt. De dienstruimten zijn aan den kleinen kant.

16. *777*. Het aantal plaatsen beneden is niet geheel voldoende. Er zijn te weinig plaatsen voor ouderlingen en diakenen en het doophek is te klein. De galerijen hebben geen directe onderlinge verbinding. De top van den achtergevel gaat voor een groot gedeelte door de rooilijn. De bouwsom is te hoog.

24. *Vrede*. Het project voldoet geheel aan het programma, alleen de achterrooilijn wordt voor een klein gedeelte overschreden. Hoewel het denkbeeld van den overdekten ingang kwaliteiten heeft, is de wijze waarop hierdoor de voorhof wordt doorsneden, minder gelukkig. De vorm van het torentje lijkt nog niet geheel geslaagd.

37. *S.D.G.* Bij nadere beschouwing blijkt, hoewel het ontwerp niet van verdienste ontbloot is, de vorm der galerijen bijzonder ongunstig te zijn, terwijl het karakter der architectuur, zoowel in- als uitwendig niet in overeenstemming is met het doel.

40. *Omhoog*. De dienstwoningen zijn aan den kleinen kant. De ligging der toiletten is niet gunstig. Aan de gestelde eischen betreffende de achterrooilijn wordt absoluut niet voldaan.

41. *Home*. De top van den achtergevel gaat voor een groot gedeelte door de achtergevelrooilijn. De ligging der toiletten is niet gunstig, de hoofdingang is zonder tochtportaal. De bouwsom is te hoog.

43. *J. M.* De top van den achtergevel gaat voor een klein gedeelte door de achtergevelrooilijn. De bouwsom is te hoog.

Uit het bovenstaande blijkt dat het ontwerp ingezonden onder het motto „*Vrede*" het beste voldoet aan de eischen van het programma. Hoewel dit ontwerp als geheel niet dadelijk voor de uitvoering geschikt geacht kan worden en verschillende onderdeelen voor verbetering vatbaar zijn heeft de jury, gezien de kwaliteiten van dit ontwerp, met algemeene stemmen besloten hieraan den eersten prijs toe te kennen, volgens de voorwaarden van het programma.

Daar geen der andere ontwerpen geheel aan de gestelde eischen voldoet is het helaas niet mogelijk den tweeden en den derden prijs toe te kennen.

Wegens de verdiensten echter van de ontwerpen onder motto „*777*" en motto „*Omhoog*" stelt de jury voor het bedrag van den tweeden prijs gelijkelijk tusschen deze twee ontwerpen te verdeelen.

Na opening der naambrieven bleken de ontwerpers te zijn: motto *Vrede*: H. G. Krijgsman, Zeist; motto *777*: A. Bakker, Dordrecht; motto *Omhoog*: B. T. Boeyenga, Amsterdam.

Amsterdam, 7 April 1924.

De Jury

TJEERD KUIPERS, *Voorzitter*.
B. J. OUËNDAG.
G. VAN OOSTVEEN.
L. BOOMSMA.
Ir. D. F. SLOTHOUWER, *Secretaris*.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, IR. A. BOEKEN, IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 18. 3 MEI 1924.

INHOUD: Bestuursverkiezing 1924. — Commissie der Voordrachten. — Verkiezing van de Commissie der Voordrachten (C. d. V.) — Bedanken van den heer A. Boeken. — Verslag van de Ledenvergadering van den B. N. A. gehouden op Vrijdag 25 April 1924, in het Bureau van den B. N. A. te Amsterdam. — Prijsvraag voor een Gereformeerde Kerk te Amsterdam. — De Philips' stand op de Recla te Amsterdam. Architect H. Th. Wijdeveld, door J. P. M. — Een paar algemeene opmerkingen over onze moderne Bouwkunst, door Joh. Hoogenboom. — Ontvangen Boekw. en Tijdschr. door Schb. en J. P. M.

BESTUURSVERKIEZING 1924.

Op de a.s. Jaarvergadering van den B. N. A. zijn aan de beurt van aftreden de heeren Ir. A. R. Hulshoff, Vice-Voorzitter en Jan Wils. Deze heeren zijn herkiesbaar.

Bovendien is er van den heer Ir. A. Broese van Groenou, Penningmeester van den B.N.A. bericht gekomen, dat hij voor het Bestuurslidmaatschap bedankt, zoodat in zijn plaats een nieuw lid moet worden gekozen.

Betreffende de verkiezing van bestuursleden bepaalt het huishoudelijk reglement het volgende:

Art. 4 par. 13.

Par. 13. De verkiezing van de leden van het Bestuur geschiedt uit een voordracht, bevattende de namen van de candidaat-gestelden.

Een Gewestelijke Kring of 10 leden van den B. N. A. kunnen voor een te vervullen plaats in het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaat-stelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien.

De namen van de candidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht, tijdig genoeg om ze te doen opnemen in het orgaan van den B. N. A., 3 weken vóór de Jaarvergadering.

De candidaat-gestelden, die binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke 2 weken vóór de Jaarvergadering ter kennis van de leden wordt gebracht.

In afwijking van het vorig bericht, waarin de tijd van opgaaf van candidaten tot uiterlijk 7 Mei was gesteld, is deze datum nu verschoven tot 14 Mei a. s.

De Kringbureaux gelieven hier goede nota van te nemen.

COMMISSIE DER VOORDRACHTEN.

Het voorstel tot instelling van de C. d. V., overeenkomstig de op de ledenvergadering van 29 Maart 1924 besloten wijze, is aangenomen. Ook de daarmede in verband aangebrachte wijziging der statuten en van het huishoudelijk reglement van den B.N.A. zijn aangenomen en van kracht.

Voor den juisten tekst van deze wijzigingen wordt verwezen naar het officieele gedeelte in het Bouwkundig Weekblad No. 15 van dezen jaargang,

VERKIEZING VAN DE COMMISSIE DER VOORDRACHTEN. (C. d. V.)

Overeenkomstig het bepaalde in het gewijzigde artikel 13 van het huishoudelijk reglement dat de Commissie der Voordrachten voor de eerste maal zal worden benoemd geheel en al op dezelfde wijze zooals in art. 4 par. 13 van het huishoudelijk reglement: de verkiezing van de leden van het Bestuur is voorgeschreven, zal op de eerstvolgende ledenvergadering welke tevens de jaarvergadering zal zijn, de benoeming aan de orde worden gesteld.

De verkiezing van de leden en de plaatsvervangende leden van de C. d. V. geschiedt uit een voordracht bevattende de namen van de candidaat-gestelden.

Een Gewestelijke Kring of 10 leden van den B. N. A. kunnen voor een te vervullen plaats in de C. d. V. een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaatstelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien.

De namen van de candidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht, tijdig genoeg om ze te doen opnemen in het orgaan van den B. N. A. 3 weken vóór de Jaarvergadering.

De candidaat-gestelden die binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke 2 weken vóór de Jaarvergadering ter kennis van de leden wordt gebracht.

In verband met het bovenstaande ziet het Bestuur de opgaaf van candidaten tegemoet *vóór Woensdag 14 Mei a. s.*

Bij de verkiezing der 6 leden zal het effectief- of plaatsvervangend lidmaatschap buiten beschouwing blijven. De verdeeling hiervan wordt aan de gekozenen zelf overgelaten. Wel zal rekening moeten worden gehouden met de bepaling in art. 9 van de statuten, dat van de 3 leden en de 3 plaatsvervangende leden slechts 2 in één gemeente mogen wonen.

BEDANKEN VAN DEN HEER A. BOEKEN.

De heer Ir. A. Boeken heeft bedankt als lid van de Redactie van het Bouwkundig Weekblad. Hij heeft de redenen die hem daartoe noopten, uitvoerig uiteengezet in een schrijven aan zijn mede-redactieleden en het Bestuur. De redenen komen er in het kort op neer dat de heer Boeken geen verantwoordelijkheid kan dragen als mede-redacteur van een tijdschrift dat een algemeen, dus neutraal, karakter draagt. De veronderstelling van den heer Boeken dat het Bouwkundig Weekblad zich zou kunnen opwerken tot een orgaan dat steun zou kunnen geven aan één bepaalde internationale gedachte in kunst en leven heeft op den duur tot teleurstelling voor hem geleid omdat de statuaire bepalingen van den B. N. A. inzake het weekblad zich daartegen verzetten. Wij danken den heer Boeken bij zijn vertrek zeer voor de belangstelling en voor de toewijding die hij heeft betoond voor ons redactiewerk en wij stellen het ten zeerste op prijs dat de motieven van zijn heengaan niet zulke zijn geweest waardoor hij ons den rug moest toekeeren.

De heer Boeken heeft ons nog verschillende artikelen toegezegd, die wij in de naaste toekomst dan ook zullen plaatsen.

VERSLAG VAN DE LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. GEHOUDEN OP VRIJDAG 25 APRIL 1924 IN HET BUREAU VAN DEN B.N.A. TE AMSTERDAM.

Aanwezig waren van het Bestuur de heeren Ir. A. R. Hulshoff, E. J. Kuipers en de Directeur; voorts was aanwezig de heer J. M. van Hardeveld.

Voorzitter der vergadering was de heer Hulshoff, die te ruim kwart over twee de bijeenkomst opende. In de eerste plaats stelde hij aan de orde de notulen van de vorige vergadering, die werden goedgekeurd en gearresteerd.

Vervolgens werd de statutenwijziging en die van het huishoudelijk reglement overeenkomstig de voorgestelde redactie, welke is opgenomen in het Bouwkundig Weekblad van 12 April 1924, aan de orde gesteld.

De Voorzitter deelde mede, dat vooraf door het Dagelijksch Bestuur de beteekenis van deze vergadering was vastgesteld. En de opvatting van het Dagelijksch Bestuur was dat de vergadering uitsluitend had na te gaan of de door het Bestuur opgestelde redactie der statutenwijzigingen en die van het huishoudelijk reglement zoo nauwkeurig mogelijk weergeven hetgeen op de vergadering van 29 Maart ten aanzien van de commissie der voordrachten was besloten. De opvatting van het Dagelijksch Bestuur was dat deze vergadering, zelfs al zou zij door een grooter aantal leden zijn bezocht, niet het recht had het beslotene van de vorige vergadering aan te tasten. Het aanwezige lid, de heer van Hardeveld kan zich met deze opvatting volkomen vereenigen.

Hierna worden behandeld de ingekomen stukken. In de eerste plaats een van den Kring „Leeuwarden" waarin in een uitvoerig schrijven de bezwaren tegen de getroffen regeling nogmaals worden uiteengezet en voorgesteld wordt daarop terug te komen. De heer Hulshoff meent op grond van hetgeen boven omtrent het doel van de vergadering is uiteengezet, dat dit schrijven niet voor discussie vatbaar is. De aanwezigen gaan hiermede accoord.

Ingekomen is voorts een telegram van den heer van Goor luidende: „Kan door ongesteldheid vergadering niet bijwonen, acht het verstandig voorstel Leeuwarden aan te nemen al moet dan nogmaals vergaderd worden. Het gestelde doel wordt bereikt zonder krenking leden in het belang van den Bond". Om dezelfde reden als voor het schrijven v. d. Kring Leeuwarden, kan de vergadering aan het verzoek van den heer van Goor geen gevolg geven. Een derde schrijven was v. d. Kring Maastricht die twee veranderingen voorstelde n.l. ten eerste van artikel 2, 2e alinea b, om in plaats van „zonder de daarvoor verkregen toestemming van de C. d. V. te lezen: „zonder daarvan mededeeling te doen aan de C. d. V." Deze verandering is van hetzelfde karakter als de twee vorige en moet buiten bespreking blijven. De tweede verandering betreft een toevoeging aan artikel 5 en wel deze, den derden zin te lezen als volgt: „de leden zijn bevoegd te allen tijde het door hen gedeponeerde aan te vullen en te verwisselen". Nieuwe zin toe te voegen: „de afbeeldingen en teekeningen blijven het eigendom der inzenders". Aangezien deze laatste veranderingen buiten eenig besluit van de vorige vergadering vallen worden zij in behandeling genomen en de vergadering heeft geen bezwaar deze veranderingen alsnog over te nemen, immers zij zijn verduidelijkingen van de oorspronkelijke bedoeling, ook van het Bestuur, dat de teekeningen in het archief ter volle beschikking blijven van de leden.

Het ontwerp tot wijziging der statuten en tot wijziging van het huishoudelijk reglement wordt hierna artikelsgewijze aan de orde gesteld. Alle artikelen worden ongewijzigd aangenomen, waarna de statutenwijziging en de wijziging van het huishoudelijk reglement in haar geheel worden aangenomen. Bij de rondvraag doet de heer Hardeveld eenige vragen omtrent het Bouwkundig Weekblad in verband met de verschillende nieuw opgerichte tijdschriften. De Voorzitter antwoordt hem hierop dat deze aangelegenheid de volle aandacht heeft, èn van de Redactie, èn van het Bestuur, zoodat binnenkort daaromtrent nadere mededeelingen zijn te verwachten.

De vergadering wordt hierna gesloten.

PRIJSVRAAG VOOR EEN GEREFORMEERDE KERK TE AMSTERDAM.

De tentoonstelling van de ingezonden projecten op bovengenoemde prijsvraag zal worden gehouden in het Stedelijk Museum te Amsterdam van ongeveer 20 tot 31 Mei a.s. De openingsdatum welke nog niet precies is vastgesteld zal nog definitief worden opgegeven.

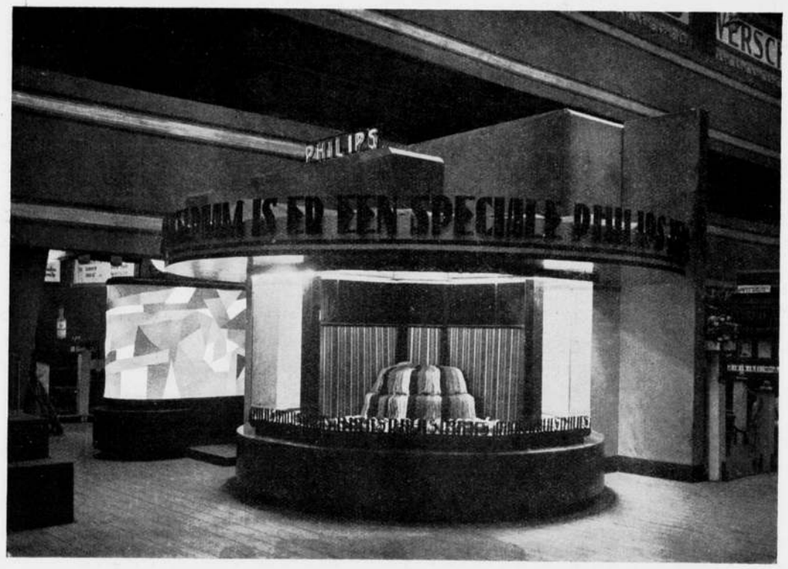

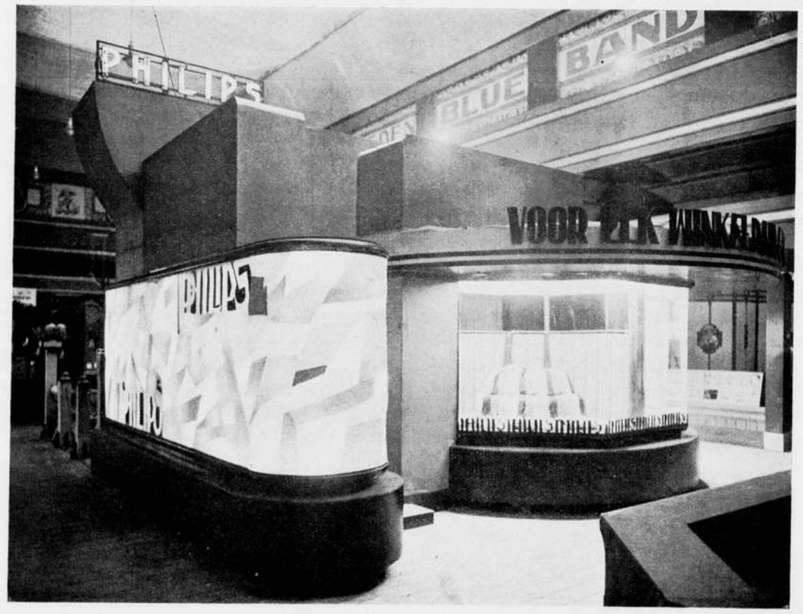

PHILIPS' STAND OP DE RECLA. Architect H. TH. WIJDEVELD.

DE PHILIPS' STAND OP DE RECLA TE AMSTERDAM.

Architect H. TH. WIJDEVELD.

Deze stand op de tentoonstelling, die beoogt de middelen te laten zien waarover de moderne reclame beschikt, is de eenige van een uitgesproken artistieke bedoeling. De moderne reclame schijnt het dus vrijwel zonder zulk een bedoeling te kunnen stellen. En ze stelt het er dan ook zonder. Hetgeen duidelijk te merken is. Jammer genoeg versmaadt zij niet de goegemeente met wat landhuisstof en wat leelijke letters een artistieken opzet wijs te maken. Maar het drie-handjes-wapen van de boterwinkels van Wijnberg (of van van Amerongen?) is dan nog artistieker, want het getuigt van eerlijkheid. Bovendien is het vernuftiger dan de meeste reclamerommel die hier op deze expositie en gros is bijeengebracht.

Terugkomende dan op den stand van Philips, naar het ontwerp van Wijdeveld, waarvan de grandioze reproducties hierbij bij eersten oogopslag zouden doen denken aan een evenredige bewondering onzerzijds, willen we vooropstellen dat die bewondering intusschen niet onverdeeld is. En juist om de verdeeldheid van onze bewondering aan te toonen geven we zoo volledig de teekeningen van Wijdeveld en een overzicht van de werkelijkheid. Want het niet geheel slagen ligt hier in de o.i. onjuistheid van Wijdeveld's conceptie.

De opgaaf gold hier een stand op een tentoonstelling. Dat is een goedkoop (relatief!) geval van eenvoudige middelen, van wat latten en wat doek er omheen dat eenigen tijd in tact blijft, om daarna opgeruimd te worden. Zulk een opgaaf in een speciaal geval uitwerkende, ontwerpt Wijdeveld een compositie van een zeer plastisch karakter waarin een spel van concentrische cirkels domineert. En dit domineeren van het concentrische van den cirkelvorm (van plint en overstekende luifel) in stereometrischen zin, wordt nog eens extra versterkt in dynamischen zin door de rotatie der vier etalage-kasten. Wijdeveld's keuze van den concentrischen opzet der cirkelvormen in zijn compositie nu is inderdaad zeer goed van bedoeling. In het concentrische van cirkelvormen ligt als het ware een oer-element der kunstvormen verborgen. Men denke slechts aan dat oneindig aantal voorwerpen, die door „draaiïng" kunnen worden verkregen, men denke aan de verschillende uitingen in de bouwkunst zooals de rondtempels, fonteinen, e. d. Bovendien ligt in het concentrische bij de rotatie een mysterieuze kracht die niet nalaat den mensch tot aandacht te dwingen. Men denke hierbij aan turbines en motoren, en vergelijke ze bijv. met een snelpers waar de excentriciteit in de rotatie domineert. Menigeen zal gevoeld hebben hoe de statige rust van de in duizelingwekkende vaart rondvliegende wielen der turbines ons meer kan aangrijpen nog dan het kris en kras door elkaar bewegen van alle radertjes en palletjes van een snelpers. Zoo kan de keuze van het concentrische van cirkelvormen bij een architecturaal-decoratieve-compositie wezenlijk tot schoonheid voeren, maar de concentriciteit eischt onvoorwaardelijk perfectie van uitvoering. Een scheef gedraaide aluminium-pan mishaagt ons even zoo, als een schommelend vliegwiel van een oude heikar ons irriteert. En daarom is de bedoeling van Wijdeveld's compositie voor dezen stand totaal in strijd geweest met de uitvoeringsmogelijkheid, die tentoonstellingswerk nu eenmaal biedt. En daarom, omdat het concentrische perfectie eischt, moest Wijdeveld's project, dat op dat concentrische grootendeels gebaseerd is, bij de hier niet anders dan slordig mogelijke uitvoering, mislukken.

De stand met zijn gedeukte cirkels en zijn gammelen draaimolen is daardoor wel zéér bijzonder geworden! Hij geeft n.l. duidelijk Wijdeveld's bedoeling, die, men oordeele uit de dààrom hier opgenomen teekeningen, zeer goed was; maar hij geeft ook te kennen, zie nu de foto's (ook dààrom zijn deze hier opgenomen) dat Wijdeveld's bedoeling niet goed is geweest.

Over de tentoonstelling zooals Wijdeveld haar heeft aangekleed een volgende maal.

J. P. M.

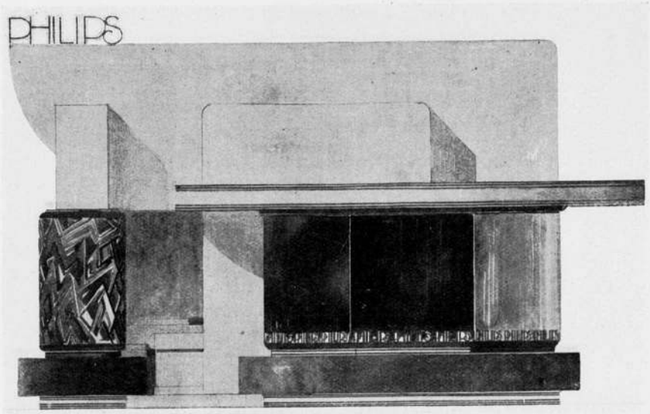

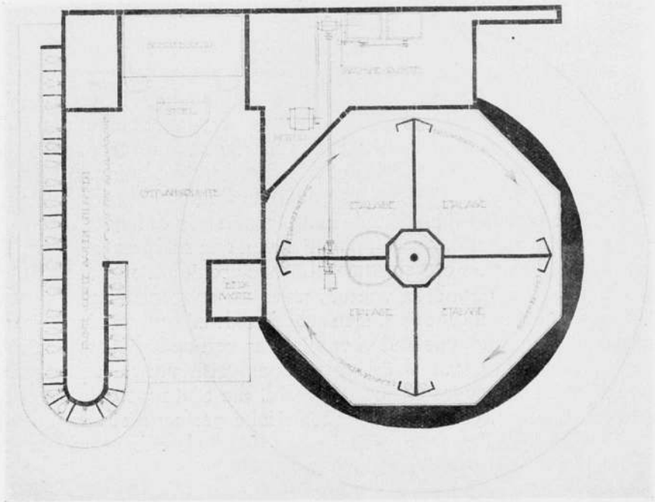

PHILIPS' STAND OP DE RECLA. Architect H. TH. WIJDEVELD.

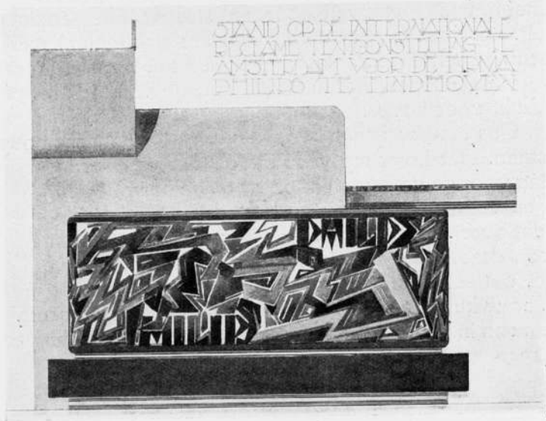

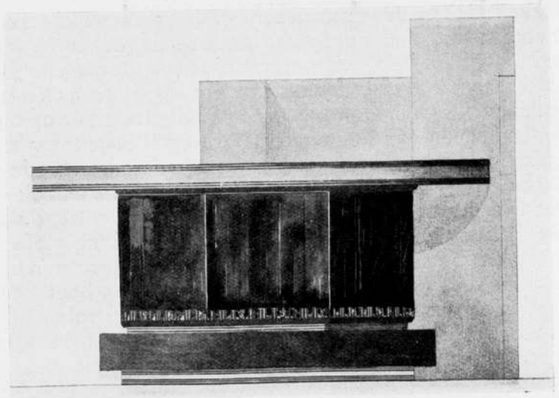

PHILIPS' STAND OP DE RECLA. Architect H. TH. WIJDEVELD.

EEN PAAR ALGEMEENE OPMERKINGEN OVER ONZE MODERNE BOUWKUNST.

Het komt me voor, dat wat tegenwoordig zo dooreen in de bouwkundige bladen afgebeeld staat met de daarbij en daarnaast gehouden beschouwingen, dikwijls niet met het gevoelen van vele kollegaas strookt. Intussen dat verneemt men zelden of nooit. De mannen van de zg. niewere richting(en) weren zich zeer in woord en geschrift doch de anderen zwijgen meestal. Daardoor heeft het de schijn alsof die niewere ontwerpers *het* juiste inzicht, *de* waarheid te pakken hebben, zodat het publiek, voor zoveel dat in bouwkunst werkelik belang stelt, geheel daarop afgaat. Ons land zou tegenwoordig, wat de moderne bouwkunst betreft aan de spits staan. Het komt me voor dat daar enige overdrijving in schuilt, dat de bewondering voor de volkswoningbouw enige *be*wondering is vooral voor de strateplannen en verder *ver*wondering over de vrijgevigheid van de overheid op dit punt. En dat overigens onze moderne bouwkunst in het buitenland zozeer bewonderd wordt, de Bouwwereld heeft daar wel iets anders over laten horen, terwijl het motto, ontleend aan Howard Robertson, waaronder prof. Watjes zijn Niew-Nederl. bouwkunst uitgeeft, ook het nodige te denken geeft.

Het lust me nu zo in 't algemeen over onze moderne bouwkunst een paar bemerkingen te maken.

Vooraf noch een algemene opmerking. Als de een of ander, gewapend met fantazie en bekwaamheid, iets ontwerpt of beweert, dan zijn er dadelik vele volgelingen. De mens moge volgens de laatste onderzoekingen dan niet van de aap afstammen, doch een ontwikkelingsgang *naast* die van de aap gevolgd hebben, dat die beide ontwikkelingsgangen *dicht* naast elkaar gelopen hebben, staat dunkt me toch wel vast. Waarom trachten toch betrekkelik zo weinig mensen zelfstandig te oordelen?

Tegenwoordig zijn dan erg in de smaak zeer *brede* raamgroepen, omringd door grote muurvlakken: 5, 7 en meer ramen aaneen. Je bent eigelik heel erg ouderwets, als je een ontwerp maakt zonder dergelike brede raamgroepen.

In een houtbouw, bijv. voor een werkplaats, een tentoonstellingsgebouw, kan dat zeer op zijn plaats zijn, en is dat dan ook van ouds meermalen toegepast, dus allerminst speciaal modern. De ramen zijn eenvoudig tussen de op regelmatige afstanden geplaatste stijlen van het geraamte, waaruit het gebouw bestaat, aangebracht. Ook als men met stene kozijnen werkt, zijn dergelike brede raamgroepen te rechtvaardigen, en — ook alweer van ouds, bijv. in de Gotiek — meermalen toegepast. Dat is een natuurlike, logiese, gezonde bouwwijze, d.w.z. als ook de indeling van het gebouw tot zo'n brede raamgroep aanleiding geeft.

Tegenwoordig echter is het spesiaal om die brede raamgroepen te doen, tegenwoordig maakt men dergelike raamgroepen geheel van hout in een bakstene muur. Dan heeft men dus *niet* een hout- of een steenkonstruksie met ramen erin, maar een steenkonstruksie, daarop een houtkonstruksie (kozijnen), waarop dan vervolgens weer een steenmassa hangt. En met alle geweld moet het een *zeer* brede raamgroep worden, dat is in de geest van de tegenwoordige tijd. Achter die raamgroep liggen dan echter 2, 3 of meer vertrekken van zeer uiteenlopende bestemming!

Bij andere gebouwen vervalt men terwille van een brede raamgroep, ter wille van deze overdreven grootheid in de gevelverdeling weer in wat anders. Men maakt dan de ramen wèl afzonderlik, nl. door muurdammen gescheiden, maakt die dammen natuurlijk zo smal mogelik, plaatst ze daarom zelfs wel dwars op de muurrichting, wat bovendien aan de raamgroep meer relief geeft tegenover de vlakheid van de omringende muur. Daar is vanzelf niets op tegen, maar .... het is

alweer niets nieuws, al meent men dat blijkbaar. En waar wèl op tegen is, is het overdrijven daarvan, door nl. bij grote zalen de ramen zodanig tot een of enkele groepen samen te trekken, dat bedenkelik donkere hoeken ontstaan.

Ook op het gebied van daken wordt vreemd gebouwd en naarstig nageaapt. Violet le Duc — voor zijn tijd zeker wel een ster van de eerste grootte — heeft eens gezegd, dat in zuidelike streken platte daken op hun plaats zijn, in onze gematigde streken echter steile daken. Sterren, sterretjes en nevelvlekjes hebben hem dat nagezegd. Me dunkt daarentegen, dat het de dak*bedekking* is, die toelaat of een dak plat of niet plat *kan* zijn, en dat het de *omgeving* is, die bepaalt of een dak plat of meer of minder steil *moet* zijn. Het eerste behoeft wel geen nader betoog, omtrent het tweede zij opgemerkt, dat een plat dak toch zeker niet behoort op een vrijstaand gebouw in de duinen (mogelik wel op een compacte groep van gebouwen), daarentegen zeker op een laag gebouw in ons vlakke polderland.

Een dak dient om af te dekken. In streken waar het zelden of nooit regent, kan een gebouw wellicht meer een hol voorwerp, een soort doos zijn, waarin men vertoeft, en dat dus van boven, nu ja, op de een of andere wijze afgesloten moet zijn. In ons klimaat daarentegen moet men zorgen een dak boven zijn hoofd te hebben, een ding, dat zijn huis afdekt, dus geheel afdekt, dus ook de muren afdekt. Zoals een jongen zijn simpel duivenhokje aftimmert, zooals een boerearbeider de stapels hooi en graan met stroo bedekt. Omstandigheden kunnen er echter toe leiden, dat men daar enige wijziging in brengt. In het romaans en in de gotiek, toen men er blijkbaar naar streefde de kerken van buiten af brandvrij te maken, liet men de daken niet tot de buitenkant van de muren doorlopen maar het hout door steen beschermd door de topgevels tot even boven de daken op te trekken. Maar .... slechts ter dikte van één baksteen; overigens, dus $^{2}/_{3}$ en meer van de muur, bleef door het dak bedekt. Ook brandmuren van pakhuizen bijv. dient men tot boven de daken op te halen. Maar waarvoor al die opgaande muren op tal van huizeblokken en tal van andere nieuwe gebouwen, boven de platte daken uit, welke muren toch ook weer afgedekt moeten worden? Men heeft en terecht veel afgegeven op loze daken en dito topgevels door beunhazen gemaakt.

Maar zijn dergelike muurverhoogingen ook maar *iets* beters? Ook loze daken zijn bij verschillende architekten zeer geliefd, vooral bij landhuizen. Blijkbaar om toch vooral *landelik* te bouwen, waarmee dan bedoeld wordt laag van muren hoog van dak. Me dunkt zulks is *daarom* landelik, omdat het bouwterrein „op het land" (het echte) meestal groot is, de vertrekken om het gemak dus bijna alle op de begane grond komen, de plattegrond daarom uitgebreid is, en *dientengevolge* het dak hoog wordt.

Maar dat is met de bewuste landhuisjes niet het geval. Daar worden alle vertrekken zo beknopt mogelik op 2 verdiepingen samengepropt, vervolgens met een dak afgedekt, welk dak dan *om* de bovenverdieping naar beneden doorgetrokken wordt. Een feitelike verdieping wordt dus als zodanig weggemoffeld door er een dakkonstruksie omheen te hangen. Iets heel anders dan wanneer men op de begane-grondverdieping een kap aanbrengt en daarbinnen kamers vormt. Ook gevallen, die tussen beide in staan, treft men aan.

Ook het maken van doorgaande vertikale geledingen is echt modern, bijv. insprongen op de hoeken van het gebouw, insprongen die binnen dikwijls niet anders dan zeer hinderlik zijn, en allerminst uit de innerlike bestemming van het gebouw voortvloeien. Ronde of vierkante sprongen naar buiten werkt men van binnen eenvoudig dicht, dus zijn ook alweer loos. Ook worden de gevels wel geheel door vertikale geledingen ingedeeld, terwijl een horizontale indeling alleen bestaat in het op gelijke hoogte plaatsen van de ramen. Inwendig is het gebouw natuurlik allereerst horizontaal verdeeld door de vloeren, terwijl ook het gebruik bijna geheel horizontaal is. Een grote tegenstrijdigheid alzo.

En zo is er meer. Het spesifiek moderne bestaat voornamelik uit buitennissigheden, die — de laatste 25 jaar hebben het zeker wel geleerd — spoedig voor andere buitennissigheden plaats zullen maken. Het doordringen tot blijvende, of altans langer standhoudende, inzichten is blijkbaar zeer, zeer moeilik, en vordert dus langzaam, langzaam, uiterst langzaam.

Dat het moderne daarom wat bescheidener opgehemeld worde!

JOH. HOOGENBOOM.

ONTVANGEN BOEKWERKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

Statische berekeningen van Constructies uit de Burgerlijke Bouwkunde. Constructies in Hout, IJzer, Gewapend beton en Metselwerk, tweede druk herzien en uitgebreid, 225 bladz. 129 figuren, door W. J. M. van de Wijnpersse.
Uitgevers — Gebroeders van Cleef, 's Gravenhage.

Wel leuk, om tijdens het Internationaal-Congres voor Technische Mechanica een werk aan te kondigen van onzen nestor, die ruim twintig jaar geleden het bouwkundig gedeelte van deze wetenschap voor bouwkundigen toegankelijk maakte.

Omdat differentieering voorwaarde van ontwikkeling is, werd tien jaar later het werk gesplitst in drie deelen — Grafostatica — Vastheidsleer en het bovengenoemde, hetwelk bedoeld is als samenvatting van de gegevens die de constructeur voor de praktijk noodig heeft.

Nieuw is 't hoofdstuk over draagvermogen van heipalen; daar in den laatsten tijd de toepassing van betonpalen vrij algemeen is wordt dit zeer gewaardeerd, te meer daar over het draagvermogen dezer palen de meeningen nogal uiteenloopen, al is natuurlijk nog niet gezegd dat de, door den heer v. d. W. voorgestelde formules door allen als juist of voldoende juist worden erkend.

Als slot is een overzicht gegeven van den ontwikkelingsgang der bouwkundige constructies in den loop der tijden, voor zoover deze beheerscht werd door de statica in verband met de materiaal eigenschappen, terwijl bij de herziening vele gegevens zijn verwerkt en tal van waarnemingen zijn opgenomen welke de schrijver bij zijn praktijk als Adviseerend Ingenieur heeft verzameld.

Alles bij elkaar; een uitstekend werk.

SCHB.

Wendingen. 1e nummer 1924. Gewijd aan de bouwbeeldhouwwerken van H. A. van den Eijnde, John Rädecker, Th. A. Vos, Theo v. Reijn, Joh. Polet, Hildo Krop, en J. v. Lunteren.

Jan Havermans sneed den omslag in hout.

De symbolische beteekenis daarvan is niet anders te vatten, dan dat een mensch, zich inlatende met het gereproduceerde bouwbeeldhouwwerk, ten slotte verkeert tot twee apen.

H. C. Verkruysen geeft zijn kort begrip van beeldhouwkunst en bouwkunst. Zijn taal is moeilijk te verstaan, maar prikkelt daardoor tot nauwkeurig overdenken en tot dieper ingaan in dit belangrijke onderwerp.

De platen zijn, het is jammer het te moeten zeggen voor dit plaatwerk, niet fraai.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 19. 10 MEI 1924. INHOUD: Jaarvergadering van den B. N. A. — De Klerk-fonds. — Bestuursverkiezing 1924. — Verkiezing van de Commissie der Voordrachten (C. d. V.) — Nieuwe Leden. — Een bouwkundige, die leiding heeft gehad. — Gebouw van het Laboratorium voor den Keuringsdienst, door E. P. Messer — De Tentoonstelling van Decoratieve Kunsten, en Moderne Industrieën te Parijs in 1925. — Reuzenstrekken, die niets dan zich zelf dragen, door W. Kromhout. — Ontvangen Boekw. door J. P. M.

JAARVERGADERING VAN DEN B. N. A.

De Jaarvergadering van den B. N. A. zal worden gehouden op Zaterdag 14 Juni a. s. in het Gebouw van de Industrieele Club te Amsterdam, des v.m. 11 uur.

De agenda en de toelichting daarop zal tijdig aan de leden worden bekend gemaakt.

DE KLERK-FONDS.

Aan de leden en adspirant-leden is deze week een schrijven gericht, in verband met de inzameling van de gelden voor dit fonds. Het is van veel belang, dat de leden ten spoedigste hunne bijdrage zenden en zij worden hierbij aangespoord deze aangelegenheid direct af te doen.

Ontvangen bijdragen van 8 leden, 8 Mei 1924 . . . . . ƒ 610.—

BESTUURSVERKIEZING 1924.

Op de a.s. Jaarvergadering van den B. N. A. zijn aan de beurt van aftreden de heeren Ir. A. R. Hulshoff, Vice-Voorzitter en Jan Wils. Deze heeren zijn herkiesbaar.

Bovendien is er van den heer Ir. A. Broese van Groenou, Penningmeester van den B.N.A. bericht gekomen, dat hij voor het Bestuurslidmaatschap bedankt, zoodat in zijn plaats een nieuw lid moet worden gekozen.

Betreffende de verkiezing van bestuursleden bepaalt het huishoudelijk reglement het volgende:

Art. 4 par. 13.

Par. 13. De verkiezing van de leden van het Bestuur geschiedt uit een voordracht, bevattende de namen van de candidaat-gestelden.

Een Gewestelijke Kring of 10 leden van den B. N. A. kunnen voor een te vervullen plaats in het Bestuur een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaat-stelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien.

De namen van de candidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht, tijdig genoeg om ze te doen opnemen in het orgaan van den B. N. A., 3 weken vóór de Jaarvergadering.

De candidaat-gestelden, die binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden

geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke 2 weken vóór de Jaarvergadering ter kennis van de leden wordt gebracht.

De tijd van opgaaf van candidaten wordt 14 Mei a.s. gesloten.

De Kringbureaux gelieven hier goede nota van te nemen.

VERKIEZING VAN DE COMMISSIE DER VOORDRACHTEN. (C. d. V.)

Overeenkomstig het bepaalde in het gewijzigde artikel 13 van het huishoudelijk reglement dat de Commissie der Voordrachten voor de eerste maal zal worden benoemd geheel en al op dezelfde wijze zooals in art. 4 par. 13 van het huishoudelijk reglement: de verkiezing van de leden van het Bestuur is voorgeschreven, zal op de eerstvolgende ledenvergadering welke tevens de jaarvergadering zal zijn, de benoeming aan de orde worden gesteld.

De verkiezing van de leden en de plaatsvervangende leden van de C. d. V. geschiedt uit een voordracht bevattende de namen van de candidaat-gestelden.

Een Gewestelijke Kring of 10 leden van den B. N. A. kunnen voor een te vervullen plaats in de C. d. V. een candidaat stellen. Bij geen of onvoldoende candidaatstelling is het Bestuur bevoegd daarin te voorzien.

De namen van de candidaten moeten schriftelijk ter kennis van het Bestuur worden gebracht, tijdig genoeg om ze te doen opnemen in het orgaan van den B. N. A. 3 weken vóór de Jaarvergadering.

De candidaat-gestelden die binnen drie dagen na deze publicatie niet schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden geplaatst op de definitieve candidatenlijst, welke 2 weken vóór de Jaarvergadering ter kennis van de leden wordt gebracht.

In verband met het bovenstaande ziet het Bestuur de opgaaf van candidaten tegemoet *vóór Woensdag 14 Mei a. s.*

In zijn jongste voltallige vergadering heeft het Bestuur nogmaals deze verkiezing besproken. Besloten is nu de verkiezing in 3 stemmingen te doen plaats vinden, waarbij bij iedere stemming gekozen zal worden 1 lid en 1 pl. verv. lid. Hij, die van dit tweetal de meeste stemmen op zich heeft vereenigd, is lid.

NIEUWE LEDEN.

Sedert de vorige opgaaf zijn als lid van den B. N. A. toegetreden de heeren:

H. Baarda, architect te Utrecht, Jac. Bot, architect te Amsterdam, G. A. M. Loogman, architect te Amsterdam, E. van Linge, architect te Groningen, L. Reinalda, architect te Leeuwarden.

Als aspirant-lid trad toe de heer Ferd. B. Jantsen P.Gzn. te Amsterdam.

EEN BOUWKUNDIGE, DIE LEIDING HEEFT GEHAD.

In het dagblad „Tubantia" adverteert de heer J. H. Bunink Jzn., Bouwkundige te Enschede, die zich aanbevolen houdt voor het maken van bestek en teekeningen en het toezicht houden op het werk. Hij deelt mede dat hij van de volgende bekwame Bouwmeesters leiding heeft gehad: H. P. Timmer en Ingenieur Hanegraaff, beiden Directeuren der Gemeentewerken, de eerste te Enschede, de tweede is te Deventer geweest, Dr. Cuypers, Amsterdam en Jan Stuyt, Den Haag, van den heer Spenrath, Directeur der Baugewerbe Schule te Aken, Martinstrasze en den beroemden Franschen praktischen architect E. Viollet-Le-Duc.

Dat deze man thans het oogenblik gekomen acht zelf te gaan leiden, is aannemelijk. En dat hij begint met om den tuin te leiden, ligt in een landelijke gemeente ook voor de hand.

Wanneer het dagblad „Tubantia" het eerlijk meent met zijn lezers, moet het eens een stukje wijden aan E. Viollet-Le-Duc. Heel kort en alleen maar zeggen dat deze beroemde man geboren werd in 1814 en stierf in 1879. De clientèle begrijpt dan de aanbeveling beter.

GEBOUW VAN HET LABORATORIUM VOOR DEN KEURINGSDIENST.

Een dezer dagen is de verbouwing van perceel Keizersgracht 730—734 tot Laboratorium voor den Keuringsdienst gereed gekomen, waarbij hier eenige opnamen van den gevel vóór en na de verbouwing zijn afgedrukt.

Zooals op de foto van den ouden toestand te zien is, was het huis rijkelijk van stoepen en ingangen voorzien, daar het indertijd in drie gedeelten gesplitst schijnt te zijn. De vloerhoogten binnen zijn evenwel, op een kleine uitzondering na, op alle verdiepingen gelijk, waaruit op te maken is, dat het indertijd één gebouw geweest is.

De vele stoepen en ingangen moesten verdwijnen en hebben plaats gemaakt voor een dubbele stoep in 't midden, terwijl aan de linkerzijde een transformatorhuisje is ondergebracht en aan de rechterzijde de toegang voor de conciergewoning.

De geheele gevel was met een dikke verfkorst bedekt, waarover heen nog zand gespoten of geblazen was; onder die nagemaakte zandsteen bevond zich in zeer gaven toestand de werkelijke zandsteen (z.g. biksteen). Ook de geheele kroonlijst, die van hout scheen te zijn, bleek zandsteen te wezen. De gevel is met groote zorg afgeloogd en zijn die gedeelten, welke noodwendig vernieuwing behoefden, van oude zandsteen (op een slooperij gevonden) opgebouwd, om geen kleurverschil te krijgen.

Aan den gevel is, behalve het verplaatsen van den hoofdingang verder niets gebeurd en is alleen de roedeverdeeling der ramen in een betere verhouding gebracht, terwijl alle ramen met spiegelglas zijn bezet, wat ook, met het oog op het microscopiseeren in het laboratorium noodig was.

Het rijk gesneden puiraam is ook behouden kunnen blijven. Van binnen bevatte het gebouw zoo goed als niets meer wat oorspronkelijk was. Om het tot een goed bruikbaar modern ingericht laboratorium te maken moest er dan ook flink het mes ingezet worden. Als laboratorium voldoet het dan nu ook uitstekend met zijn goed verlichte zalen, terwijl het toch nog eenigszins de charme van een grachtenhuis heeft behouden en de gevel geheel in het grachttype gebleven is. Alleen zullen er nog eenige seizoenen hun inwerking op moeten doen gelden om er het goede „pâte" op te brengen, hij is nu nog te schoon gewasschen.

Hoewel het gebouw Rijkseigendom was (het kantoor van den Rijksbetaalmeester was er gevestigd) en dit ook is gebleven, en de Gemeente het voor 60 jaar in erfpacht heeft gekregen, is het des te meer te waardeeren, dat het Gemeentebestuur den gevel door P. W. afd. Gebouwen in zijn ouden luister heeft doen herstellen en er toe medewerkt de mooie grachthuizen in eere te houden.

April 1924. E. P. MESSER.

DE TENTOONSTELLING VAN DECORATIEVE KUNSTEN EN MODERNE INDUSTRIEËN TE PARIJS IN 1925.

Volgens een bericht in het Handelsblad heeft onze Gezant te Parijs, Jhr. Loudon, aan de tentoonstellingscommissie officieel mededeeling gedaan van de Nederlandsche deelname aan bovengenoemde tentoonstelling.

LABORATORIUM VOOR DEN KEURINGSDIENST AMSTERDAM. OUDE TOESTAND.

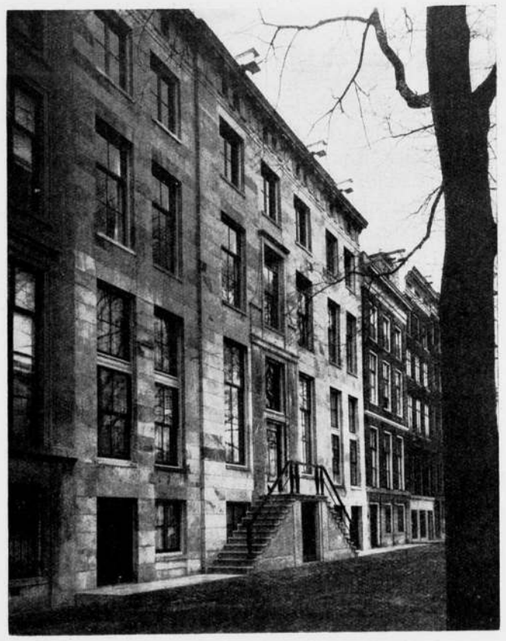

LABORATORIUM VOOR DEN KEURINGSDIENST AMSTERDAM. NIEUWE TOESTAND.

REUZENSTREKKEN, DIE NIETS DAN ZICH ZELF DRAGEN.

Eerst deze week nam ik kennis van b.g. artikel in het Bouwkundig Weekblad van 15 Maart j.l. Het komt me nuttig voor hierop even te reageeren, daar ik me niet vereenigen kan met de essentieele bewering des Heeren Mieras, dat de Klerk wèl en mede heeft bewezen, dat de kunst boven alle argumentatie uitgaat, al voel ook ik zeer veel voor het vervolg van dien zin, waarin hij schrijft „en het is zeker dat het door hem geleverde bewijs (lees voor bewijs: ontwerp) ons op *dit* oogenblik meer boeit, dan de architecturale prestaties, die het tegendeel willen bewijzen of schijnen te willen bewijzen".

Een prijsvraagrapport is doorgaans een pacificatie-stuk. Als men zich het rapport herinnert van de Rotterdamsche stadhuis-prijsvraag, zal men erkennen dat de meening van enkele juryleden, die we naar waarde-schatting op 60 %, van anderen op 75 à 80 % kunnen stellen, noodzakelijk het topcijfer 1 der hoogstaangeslagene meeningen zoodanig zullen afknagen, dat er een betreurenswaardig gemiddelde uit te voorschijn komt als eindresultaat. Hetgeen bij uitvoering dan ook wel zichtbaar wordt. Hoè stond dat nu bij de beoordeeling van „Reïncarnatie"? Hoe waren de discussies daarover? Wat zeiden we van het bekroonde ontwerp? Hoe zag dat er uit? Ik weet het niet meer, doch wel herinner ik me zeer geestdriftig gestaan te hebben tegenover „Reïncarnatie", wijl het tot mijne gebreken behoort de schitterende schoone dwaasheid (en dit slaat nu eens *niet* op „Reïncarnatie") hooger te stellen dan welk rationeel, doch in artistiek opzicht koud werk der z.g. bezonkenen. En was het niet de Bazel, die de Amsterdamsche Schoonheidscommissie dier dagen tot eene nieuwe beoordeeling wist te bewegen, toen zij het ontwerp van de Klerk aan het Johannes Vermeerplein had afgekeurd? Daarom moet ik me er tegen verzetten dat uit zoo'n rapport vooroordeel wordt gedistilleerd, evengoed als mijn architectonisch instinct zich verzet tegen de zeer aanvechtbare bewering dat ten slotte kunst boven alle argumentatie uitgaat. Nu nog, bij het weerzien van zoo'n prachtig détail als op bl. 113 is gereproduceerd, staan wij versteld over zooveel „bravoure" en gaat de ongekunstelde élan, alles wat in ons aanvoelt de groote artisticiteit van zoo'n conceptie naar het verlangen tot bekroning of verwezenlijking zonder meer om dadelijk gevolgd te worden door het meer gewetensvolle deel onzer dualiteit, dat afvraagt of de hoogste bouwkunst eigenlijk niet meer nog eischt dan deze schittering zonder logica. Mag momenteel klassiek opwegen tegen eeuwig klassiek kunnen we ons toen afgevraagd hebben en zouden we ons nu weer afvragen, als het bijkomstig en toch zoo overwegend element der suggestie niet gekomen was, waarmede de groote artiest de Klerk ons sedert zijn optreden gevangen heeft gehouden. Dit om zijn menschelijkheid zoo sympathieke element bestond toen nog niet, hetgeen, au fond, de beoordeeling zuiverder hield. Is het richtig dat zoo'n geweldige strek, die groote kracht uitdrukt, geaccentueerd als hij is door uitspringende banden, ten slotte niets draagt dan zich zelf? Heeft niet ieder wel eens den zotten schok van teleurstelling gevoeld bij het krachtig opvatten van een gewaand-vollen koffer? Toch was de beoordeeling enthousiast. Pleit dat niet eerder voor het tegendeel van vooroordeel?

Zou de Heer Mieras toen niet evenzoo geoordeeld hebben? Of scherper? De erkenning hiervan behoeft zijn nobelen twijfel omtrent de waarde van jury-uitspraken, welken ik volkomen deel, niet aan te tasten, als slechts in dit geval de persoons-conclusie: vooroordeel en de algemeene conclusie: kunst boven argumentatie niet wordt volgehouden. Wanneer wellicht over nogmaals veertien jaren een wroetend en ploeterend artiest-architect na van achter de teekentafel van God-weet-welken-zakenarchitect-en-gros in de vrije lucht te zijn gekomen weer

met volle hand de vormen en de daarmede gepaard gaande materiaal-toepassing eener nieuwe opvatting ons Holland inslingert even bedwelmend als de Klerk het gedaan heeft na zijn teekentafel-bij-andere periode, zou Mieras' twijfel van thans dan geen plaats maken voor anderen nieuwen twijfel, die misschien aan zijn ladder theorie afbreuk zal doen in dezen zin, dat hij in een sportje lager dàn weer veiliger niveau zal zien voor de standaard-bouwkunst, waar we toch eindelijk moeten belanden? Zijn de symptomen van zulke nieuwe opvattingen al niet rijkelijk aanwezig? Onder de ontwerpen van den cursus 1923/24 van „Voortgezet en hooger Bouwkunst Onderricht" waren enkele die radicaal van een nieuwe meening blijk gaven, embryonistisch wel-is-waar en zonder de noodige voeten op aarde, maar toch — wie zal toekomst daaraan ontzeggen als weer de man komt — want daarop komt het aan — die de stroomingen samenvattend, daaraan den constructieven en schoonen vorm weet te geven, waardoor het zwevende tot positieve klaarheid komt, gereed elke ontvankelijke jury tot nieuwe waardeering te brengen? In het rapport over een dier ontwerpen staat o.a. „de sterke karakteristiek doet het buitendien bejammeren dat geen poging gedaan is de uitvoeringsmogelijkheid duidelijker te maken, waardoor al te zeer iets zwevends ter beoordeeling werd aangeboden." Die karakteristiek waarvan hier sprake is bestond „uit de wezenlijke harmonische belijning en vormgroepeering met een tot in de uiterste consequentie doorgevoerde eenheidsbegrip op de basis van het aangenomen stelsel". Ei, ei, denk ik me nu, ziedaar voor een toekomstigen Mieras, een zelfde gelegenheid om, bij publicatie van dit ontwerp — stel dat een schitterende vlinder treden zal uit de nu nog droomende cocon — tot een zelfde vooroordeel te concludeeren.

Wat mij te Amsterdam in Noord, Oost, Zuid en West aantrekt is, behalve de in wezen decoratief-architectonische waarde de hevige schudding aan een verstard rationalisme door een krachtige kunstzinnige groep van bouwkunst-revolutionnairen. Boven „alle argumentatie uit" zou men meenen? Integendeel, eerst werd binnenskamers alles doodgeargumenteerd door eene nieuwe argumentatie en eerst daarna kwam de revolutie, natuurlijk met haren nasleep van Jacobijnen en Sans-Culotten, die weldra enkele stadsdeelen en gansche provincies onveilig maakten. Maar de groote daad geschiedde, breed, majestueus, verscheurend de recepten der groote doctoren. Het is hoogstens deze kunst-evolutie, die door haar heerlijke intuïtiviteit, als het ware door niet meer te argumenteeren schijnbaar boven alle argumentatie uitgaat. In zoo'n tijd maakt een reus reuzen-strekken die of alles of niets te dragen hebben, ontstaat wat den massa-woningbouw betreft, een mantel-der-liefde-architectuur, die het versnipperde kleine tot groote momenten aaneenrijgt, en geen-als-en-geen-maar duldt, trotsch als ze is door hare overwinnende glorie van zooveel innerlijke waarde, dat zij bij grooter program ook wel in staat zich toont tot reëeler monumentaliteit.

Wil dit alles zeggen, dat na zoo'n schudding en de vele andere die nog volgen zullen, de dag niet komen zal, waarin de dualiteit eener architecten-meening minder tegenstellig zal zijn, om eindelijk ineen te vloeien tot het wederom klassieke eener enkele-zuivere, zonder verdere aanvechtingen? De dag kortom, waarop niet meer aan vooroordeel gedacht zal worden als men afkeurend spreekt over een reuzenstrek, die niets te dragen heeft en het als vanzelfsprekend geacht zal worden dat, vóór alle kunsten, de *Bouwkunst* zich niet onttrekken kan aan argumentatie?

W. KROMHOUT.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Nieuw Nederlandsche Bouwkunst. Fotografische afbeeldingen bijeengebracht en van inleiding voorzien door Prof. Ir. J. G. Wattjes. Uitgevers-Maatschappij „Kosmos" te Amsterdam.

Dit boek getuigt van een zoo groote bewondering van het werk van de moderne architecten, dat deze er feitelijk een beetje verlegen mee zouden kunnen worden. Overigens kan het geen kwaad de moderne architecten eens een pluim op den hoed te steken. Het is echter jammer dat Prof. Wattjes, die het voornemen had, voor deze wat versmade kunst, bij het publiek de belangstelling te wekken die het zeer zeker toekomt, zijn inleiding in een zoo weinig zakelijken trant heeft geschreven. Het publiek, zelfs niet het publiek, waarvan men anders zou verwachten leest dit op zich zelf belangwekkende betoog niet en komt er zeker niet een stap dichter mee tot waardeering van de afgebeelde gebouwen. En voor de ingewijden is zijn betoog zeker leesbaar en volgbaar zonder de illustraties der gebouwen, die alle bekend zijn.

De keuze der afbeeldingen is van Prof. Wattjes zelf, die, zooals hij zich uitdrukt slechts een greep deed, uit het voorhanden materiaal. Menig architect zal misschien van oordeel zijn, dat Prof. Wattjes bij zijn greep een omissie beging, anderen zullen mogelijk zijn keuze wat eenzijdig noemen.

Kritiek op zijn keuze moet echter achterwege blijven, omdat zulks meer kritiek op de vrijheid van keuze zou beteekenen. Deze persoonlijke vrijheid lijkt ons intusschen onaantastbaar.

De platen zijn voor het overgroote aantal fraai en duidelijk. Aan het eind van het boek zijn de plattegronden opgenomen.

Het boek is keurig uitgevoerd. De eenvoudige bandversiering is van Ir. D. Roosenburg. De prijs is Fl. 9.50.

Het Stadswoonhuis in Nederland gedurende de laatste 25 jaren door J. W. H. Leliman. Tweede herziene en veel vermeerderde druk. Bewerkt door Ir. A. J. v. d. Steur. 534 afbeeldingen. 's-Gravenhage. Martinus Nijhoff.

De ongeveer gelijktijdige verschijning en de ongeveer gelijksoortige inhoud als het vorige werk geeft misschien het recht hier van de gewoonte af te wijken, om boekwerken niet met elkaar te vergelijken. Maar de vergelijking doet hier des te beter het karakter der beide boeken uitkomen. Ook hier een inleiding en een verzameling afbeeldingen van gebouwen. De inleiding is hier zakelijk, populair in goeden zin, praktisch geschreven met het oog op het vooropgestelde doel.

Daarentegen bij het platenmateriaal geen greep van wat subjectief belangrijk en mooi wordt gevonden, maar een ruime keuze. De toelatingspoort is wijd opengesteld om tot de uiterste grens het onderwerp in beeld te kunnen brengen. Daardoor is dit boek minder suggestief dan dat van Prof. Wattjes, het is een minder bondig sprekend geheel. Daardoor zal het publiek het meer waardeeren, er het zijne uithalen, zonder nochtans er mede te bereiken wat juist Prof. Wattjes beoogde.

Het boek van Prof. Wattjes is als het ware een kritiek op dat van Leliman en wel een opbouwende.

Wanneer wij zeker waren, dat het publiek beide boeken kocht, was er een bezwaar vervallen, dat wij steeds tegen deze uitgave (en ook tegen die van het Moderne Landhuis) hadden.

Keurige uitvoering, niet geheel nauwkeurige inhoud (sommige plattegronden passen nog steeds niet altijd bij de daarbij behoorende foto's) indeeling in groepen naar de typen, register, alles voor den lagen prijs van Fl. 20.—.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 20. 17 MEI 1924.

INHOUD: Jaarvergadering van den B. N. A. — De Klerk-fonds. — Bestuursverkiezing 1924. — Eerste verkiezing van de Leden van de Commissie der Voordrachten 1924. — Bouwkunde Tentoonstelling Practische Studie. — Prix-de-Rome Bouwkunst 1924. — De Recla-Tentoonstelling te Amsterdam, Architect H. Th. Wijdeveld. — De Nieuwe Architectuur, door Théo van Doesburg.

JAARVERGADERING VAN DEN B.N.A.

De Jaarvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op Zaterdag 14 Juni a.s. in het Gebouw van de Industriëele Club te Amsterdam, des v.m. 11 uur.

De agenda en de toelichting daarop zal volgende week aan de leden worden bekend gemaakt.

DE KLERK-FONDS.

Ontvangen van	8	Leden	8 Mei 1924	f	610.—
„ „	41	„	15 „ „	„	1115.—
„ „	49	„	15 „ „	f	1725.—

Zooals uit dit staatje blijkt heeft nog slechts een gering aantal leden den bewusten postwissel teruggezonden.

De leden worden vriendelijk verzocht zich den toegezonden brief te herinneren en den postwissel zoo spoedig mogelijk op te zenden.

DE DIRECTEUR.

BESTUURSVERKIEZING 1924.

De volgende heeren zijn candidaat gesteld voor lid van het Bestuur van den B.N.A. in de plaats van de heeren Ir. A. R. Hulshoff en Jan Wils, die herkiesbaar zijn, en de heer Ir. A. Broese van Groenou, die niet herbenoembaar is.

De Kring „Deventer" stelt candidaat: Ir. A. R. Hulshoff, Jan Wils en Jan van der Valk.
De Kring „Maastricht" stelt candidaat: J. M. van Hardeveld, L. J. P. Kooken en Jan Wils.
De Kring „Den Haag" stelt candidaat: Jan van der Valk.
De Kring „Hilversum" stelt candidaat: J. W. Hanrath, Jan Wils en J. Verheul Dzn.
De Kring „Haarlem" stelt candidaat: Ir. A. R. Hulshoff, Jan Wils en Jan van der Valk.
De Kring „Utrecht" stelt candidaat: Ir. A. R. Hulshoff, Jan Wils en A. P. Smits.
De Kring „Rotterdam" stelt candidaat: Ir. A. R. Hulshoff, Jan Wils en Jan van der Valk.
De Kring „Amsterdam" stelt candidaat: Ir. A. R. Hulshoff, Jan Wils en Jan van der Valk.

De candidaten zijn dus in *alphabetische* volgorde:

J. W. Hanrath, J. M. van Hardeveld, Ir. A. R. Hulshoff, (aftredend herkiesbaar) L. J. P. Kooken, A. P. Smits, Jan van der Valk, J. Verheul Dzn., Jan Wils, (aftr. herkiesbaar).

Wanneer deze candidaat gestelden, niet binnen drie dagen na deze publicatie schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden zij geplaatst op de definitieve candidatenlijst.

EERSTE VERKIEZING VAN DE LEDEN VAN DE COMMISSIE DER VOORDRACHTEN 1924.

Door de Kringen zijn de volgende candidaten gesteld:

Kring „Deventer": Ir. A. R. Hulshoff, Ir. G. C. Bremer, H. v. d. Kloot Meyburg, J. C. Meischke, G. J. Postel en Ir. H. F. Mertens.

Kring „Maastricht": Dr. H. P. Berlage, Ir. A. Broese van Groenou, Ir. Jos. Th. J. Cuypers, J. W. Hanrath, Ir. J. Limburg, en J. Verheul Dzn.

Kring „Den Haag": Ir. A. Broese van Groenou, H. v. d. Kloot Meyburg, R. C. Mauve, Ir. A. H. van Rood, Ir. M. J. Granpré Molière en Joh. D. Looyen.

Kring „Haarlem": Ir. G. C. Bremer, Ir. M. J. Granpré Molière, H. v. d. Kloot Meyburg, A. P. Smits, Jan van der Valk en G. Versteeg.

Kring „Hilversum": Dr. H. P. Berlage, B. J. Ouëndag, A. J. Kropholler, A P. Smits, J. W. Hanrath en Ir. A. Broese van Groenou.

Kring „Utrecht": Dr. H. P. Berlage, Ir. M. J. Granpré Molière, Ir. H. F. Mertens, Jan Stuivinga, A. P. Smits en H. v. d. Kloot Meyburg.

Kring „Rotterdam": M. Brinkman, Alb. Otten, G. J. Postel, Ir. A. R. Hulshoff, Ir. A. Broese van Groenou, H. v. d. Kloot Meyburg.

Kring „Amsterdam": Ir. A. R. Hulshoff, G. Versteeg, B. J. Ouëndag, J. F. Staal, P. Vorkink, (beiden uitsluitend als plaatsvervangend lid) en Ir. Jan Gratama.

De candidaat gestelden zijn dus in *alphabetische* volgorde:

Dr. H. P. Berlage, Ir. G. C. Bremer, M. Brinkman, Ir. A. Broese van Groenou, Ir. Jos. Th. J. Cuypers, Ir. M. J. Granpré Molière, Ir. Jan Gratama, J. W. Hanrath, Ir. A. R. Hulshoff, H. v. d. Kloot Meyburg, A. J. Kropholler, Ir. J. Limburg, Joh. D. Looyen, R. C. Mauve, J. C. Meischke, Ir. H. F. Mertens, Alb. Otten, B. J. Ouëndag, G. J. Postel, Ir. A. H. van Rood, A. P. Smits, J. F. Staal, Jan Stuivinga, J. Verheul Dzn., G. Versteeg, J. v. d. Valk, P. Vorkink.

Wanneer deze candidaat gestelden niet binnen drie dagen na deze publicatie schriftelijk aan het Bestuur te kennen hebben gegeven, dat zij geen candidaat wenschen te zijn, worden zij geplaatst op de definitieve candidatenlijst.

De benoeming uit deze definitief candidaat gestelden geschiedt in drie stemmingen waarbij telkens 1 lid en 1 plaatsvervangend lid wordt gekozen.

BOUWKUNDE TENTOONSTELLING PRACTISCHE STUDIE.

De onlangs te Delft gehouden tentoonstelling van werk der leden zal op uitnoodiging van het Bestuur van den Haagschen Kunstkring nogmaals te bezichtigen zijn in de tentoonstellingszaal van dit gezelschap Binnenhof 8 van 13 tot en met 27 Mei a.s. Dagelijks geopend van 1 tot 5 uur. Dinsdag en Vrijdag tevens des avonds van 8 tot 10 uur.

PRIX-DE-ROME BOUWKUNST 1924.

De Ned. Staatscourant No. 83, 1924, van 29 April, bevat de bepalingen van het programma voor den wedstrijd in de Schoone Bouwkunst 1924, te houden aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten.

Het examen, bedoeld bij art. 11 der wet van 26 Mei 1870, wordt gehouden van 16 Juni tot 20 Juni.

De proefkamp begint 9 Juli en duurt tot 19 Juli.

De Eindkamp heeft plaats van 22 Juli tot 4 October.

In de genoemde Staatscourant zijn de aan dezen wedstrijd verbonden eischen uitvoerig uiteengezet en toegelicht.

Het blad ligt voor belanghebbenden ter inzage op het Bureau van den B.N.K.

DE RECLA-TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM.

ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD.

Men kon op zijn vingers natellen, dat alles zoo gaan moest. 't Was te voorspellen, dat er een tentoonstelling van reclamemiddelen moest komen. Zooals er binnenkort natuurlijk ook een Radio-tentoonstelling moet komen. En het was na te gaan, dat de tentoonstelling moest komen in het Paleis, omdat het Gebouw van de R.A.I. net bezet was. Dat de heele geschiedenis eerst werd opgezet zonder artistiek leider ligt voor de hand, zoodat het dus op een bepaald moment mis moest gaan. Dat men toen Wijdeveld in den arm nam, is ook met een groote kans van zekerheid vooruit te zeggen, want allicht doet men toch nog wel iets goed. Dat Wijdeveld in enkele lijnen iets opzette, zóó dat het heele tentoonstellingscomité voor herstel der geschokte zenuwen drie weken naar het Zuiden van Frankrijk moest, begrijpt iedereen. Dat Wijdeveld, steun zoekende op de aldus gesterkte zenuwen, de resteerende 90 % van zijn conceptie, er nu maar met een paar gebaren bijtooverde, is duidelijk. En dat men ten slotte maar 5 % van zijn bedoelingen verwezenlijkte, is ook te voorspellen geweest.

Dat deze 5 % hierbij gereproduceerd is in een 4-tal afbeeldingen, zullen de meeste lezers nu alvast wel begrepen hebben. Dat kan ik op mijn vingers natellen, want de meeste lezers begrijpen zonder iets te begrijpen. Dat is begrijpelijk.

Want . . . een kind snapt dat Eilers deze voortreffelijke binnenshuis foto's niet kon maken bij het beweeg der tentoonstellingsbezoekers. Dat dit echter, zie vooral de foto van de kassaruimte en die van het restaurant, wèl tot Wijdeveld's conceptie behoorde, lijdt geen twijfel, duldt nog minder tegenspraak.

Dat hier dus niet 5 %, maar slechts 2½ % van Wijdeveld's bedoeling tot uiting is gekomen, is een kwestie van een simpel rekensommetje. Dat Eilers hier echter kon kieken, — men rake zijn tramontane niet kwijt — op de spitsuren van het tentoonstellingsbezoek, is natuurlijk ook op je vingers na te tellen. Bij alles wat sierende kunstenaars doen, weet je vooruit dat ze stuiten op de onverschilligheid van het publiek, struikelen over hun eigen illusies, en aan den rand staan van de kloof tusschen kunst en leven, als een achtervolgde inbreker aan de sima van het plat van een Amerikaanschen wolkenkrabber.

Dat dus de atmosfeer zou ontbreken van heel dat levende element van menschen, met hun kleurige kleedingen, met hun golvend en deinend beweeg, met hun gonzende stemmen, ja eigenlijk ook in hun feestelijkst fatsoen, met wat lawaai en zwier, met wat Coty en Piver, was te voorspellen, zoo goed als dat het zeker een dooie-vischjes-eterij zou worden, die Wijdeveld's prestatie tot een overdreven vertooning zou neerhalen. Dat hier dus des kunstenaars bedoeling de noodige desillusies ondervond, is overbodig te vertellen. Maar dat het bereikte te bewonderen zou geven, en ons hoopvol zou stemmen voor het geval als Wijdeveld eens zal kunnen werken aan iets waar de samenwerkende factoren ontspruiten uit gelijkgestemden geest en voortstuwen in eenzelfde richting tot één harmonie, was zeker te voorspellen.

Zoo kon men dus alles op zijn vingers natellen, dat alles zoo zou gaan . . .

J. P. M.

KASSARUIMTE EN TOCHTPORTAAL OP DE RECLA-TENTOONSTELLING.
Architect: H. TH. WIJDEVELD.

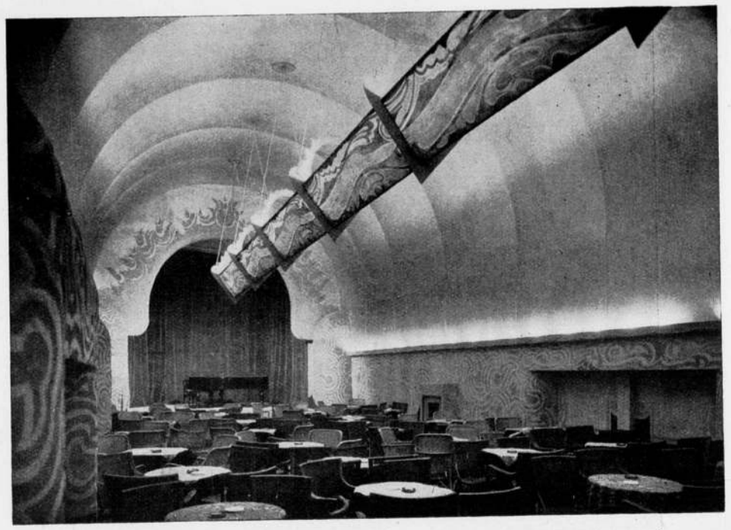

RESTAURANT EN GAANDERIJ OP DE RECLA-TENTOONSTELLING.
Architect: H. TH. WIJDEVELD.

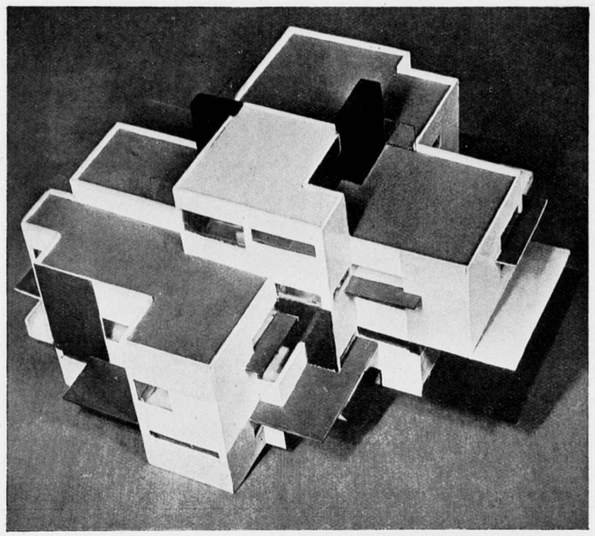

ONTWERP VOOR EEN WOONHUIS.
Architecten: THÉO VAN DOESBURG en C. VAN EESTEREN.

DE NIEUWE ARCHITECTUUR.

THÉO VAN DOESBURG.

Korte samenvatting der architectuur principes gedurende 1916 tot 1923 door den stijlgroep in Holland practisch en theoretisch ontwikkeld.

De Vorm. 1. De grondslag voor een gezonde ontwikkeling der architectuur (en der kunst in het algemeen) is elk begrip van vorm in den zin van *vooropgesteld* type te overwinnen. In plaats van de vroegere stijltypen als schablonen te gebruiken om zoodoende vroegere stijlen te imiteeren, is het noodig het probleem der architectuur geheel opnieuw te stellen.

2. De nieuwe architectuur is *elementair*, d.w.z. zij ontwikkelt zich uit de elementen van den bouw in den uitgebreidsten zin.
Deze elementen, als functie, vlak, massa, tijd, ruimte, licht, kleur, materiaal enz., zijn tegelijk *beeldende elementen*.

3. De nieuwe architectuur is *economisch*, d.w.z. zij organiseert hare elementaire middelen zoo zakelijk en spaarzaam mogelijk, zonder verspilling dezer middelen of materiaal.

4. De nieuwe architectuur is *functioneel*, d.w.z. zij ontwikkelt zich uit de nauwkeurige vaststelling der practische eischen, welke zij in een helder grondplan vastlegt.

5. De nieuwe architectuur is *vormloos* en toch *bepaald*, d.w.z. zij kent geen a priori aangenomen esthetisch vormschema; geen vorm (in den zin der koekenbakkers), waarin zij de functioneele ruimten, uit de practische wooneischen ontstaan, giet.

In tegenstelling met alle stijlen van voorheen, kent de nieuwe architectonische methode geen in zich gesloten typus, geen *grondvorm*.

De indeeling der functioneele ruimten is streng bepaald door rechthoekige vlakken, welke op zichzelf geen individueelen vorm hebben, daar ze hoewel begrensd, (het eene vlak door het andere) tot in het oneindige uitgebreid gedacht kunnen worden, waardoor een koördinaat-systeem ontstaat, waarvan de verschillende punten op een gelijk aantal punten in de universeele, open ruimte, zou correspondeeren. Hieruit volgt, dat de vlakken een directe spanningsverhouding met de open (exterieure) ruimte hebben.

6. De nieuwe architectuur heeft het begrip *monumentaal* onafhankelijk gemaakt van groot en klein (aangezien het woord „monumentaal" verbruikt is, zet zij daarvoor in de plaats het woord „beeldend"). Zij heeft gedemonstreerd, dat alles is verhouding, verhouding van het een tot het ander.

7. De nieuwe architectuur kent geen enkel *passief moment*. Zij heeft het *gat* (in den muur) overwonnen. Het venster heeft als *openheid*, tegenover de *geslotenheid* van het wandvlak, een *actieve* beteekenis. Nergens ontstaat een gat of een leegte, alles is door zijn contrast streng bepaald. (Men vergelijke de verschillende contraconstructies, waarin de elementen, waaruit de architectuur bestaat, vlak, lijn en massa, los in 3-ruimtelijke verhouding zijn geplaatst).

8. *De plattegrond*. De nieuwe architectuur heeft den *wand doorbroken* en zoodoende de *gescheidenheid* van *binnen* en *buiten* te niet gedaan.
De wanden dragen niet meer; zij zijn tot steunpunten teruggebracht. Hierdoor ontstaat een nieuwe, open plattegrond, totaal verschillend van de klassieken, daar binnen- en buitenruimten elkaar doordringen.

9. De nieuwe architectuur is *open*. Het geheel bestaat uit één ruimte, welke al naar de functioneele eischen wordt ingedeeld. Deze indeeling geschiedt door *scheidingsvlakken* (interieur) of door *beschuttingsvlakken* (exterieur). De eerste, welke de verschillende functioneele ruimten van elkaar scheiden, kunnen *mobiel* zijn d.w.z. de scheidingsvlakken (de vroegere binnenmuren) kunnen door beweegbare schermen of platen (waartoe ook de deuren gerekend moeten worden) vervangen worden. In een volgend stadium harer ontwikkeling, *zal de plattegrond geheel moeten verdwijnen*. De in 2 afmetingen geprojecteerde ruimtencompositie, *vast*gelegd in een plattegrond, zal vervangen worden door een nauwkeurige *calculatie der constructie*, een calculatie, welke het draagvermogen tot de eenvoudigste maar de meest weerstandbiedende steunpunten zal hebben terug te brengen.
Hiertoe zal ons de euclydische mathematica geen diensten meer kunnen bewijzen, doch met de non-euclydische berekeningen in vier afmetingen, zal dit gemakkelijk vallen.

10. *Ruimte en tijd*. De nieuwe architectuur rekent niet slechts met de ruimte, doch ook met den *tijd* als accent der architectuur. De eenheid van tijd en ruimte geeft aan de architectonische verschijning een nieuw en volledig beeldend aspect.
(*4-dimensionaal, tijdruimtelijk beeldingsaspect*).

11. De nieuwe architectuur is *anti-kubisch*, d.w.z. zij streeft er niet naar, de verschillende functioneele ruimtecellen in één gesloten kubus samen te vatten, maar *zij werpt de functioneele ruimtecellen* (alsmede luifel-vlakken, balkonvolumen enz.) *uit het* middelpunt van den kubus naar buiten [1]), waardoor hoogte, breedte, en diepte

[1]) In plaats van den Kubus zou het grondschema (niet te verwarren met „grondvorm") der nieuwe architectuur Howard Hinton's maatpolythoop in 4 afmetingen de z.g.n. *Tessaract* nabij komen.

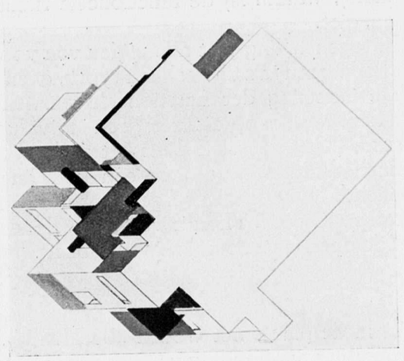

PLAN 2e VERDIEPING.

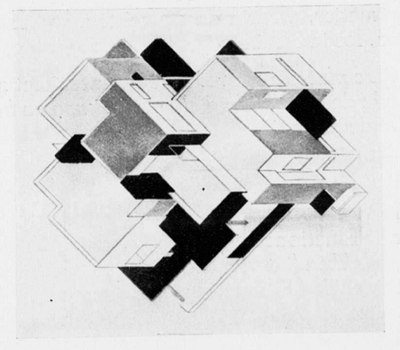

PLAN 1e VERDIEPING.

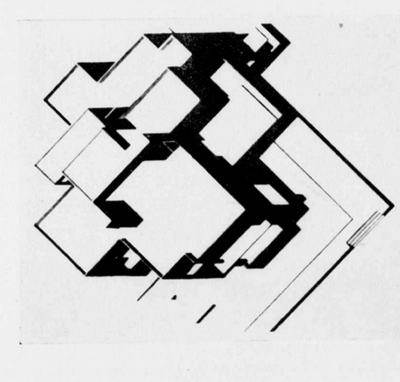

PLAN BEGANE GROND.

DE ARCHITECTUUR, gezien van onderen.

DE ARCHITECTUUR, gezien van boven.

ONTWERP VOOR EEN WOONHUIS (zie ook pag. 200). Architecten: THÉO VAN DOESBURG en C. VAN EESTEREN.

SCHEMA DER ARCHITECTUUR.

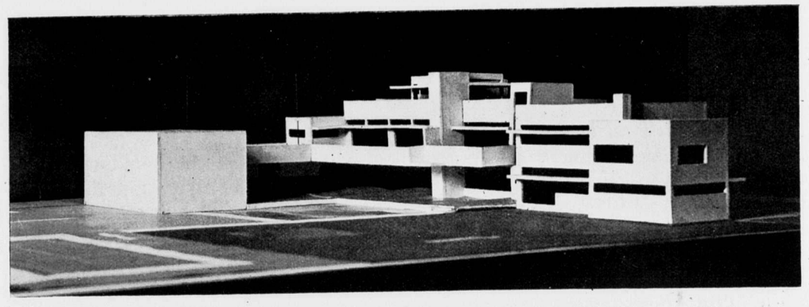

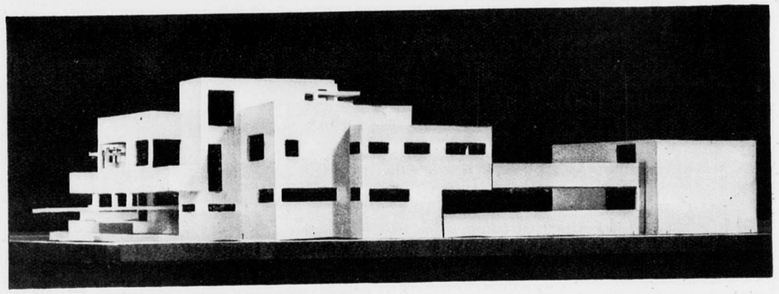

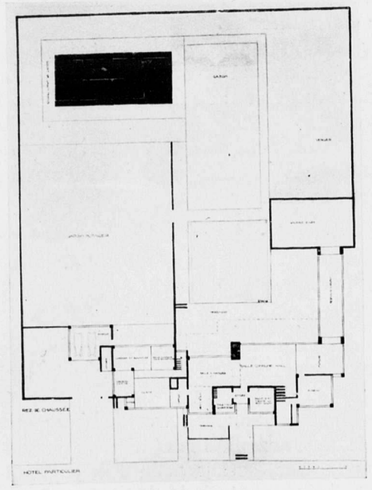

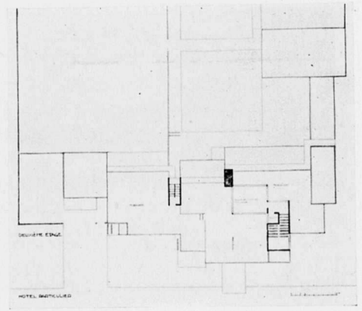

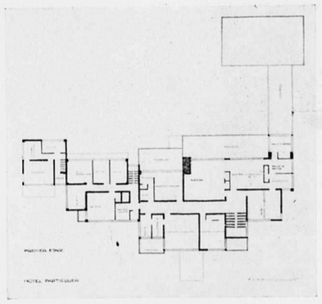

ONTWERP VOOR EEN HOTEL PARTICULIER.

Architecten:

C. v. EESTEREN en THÉO VAN DOESBURG.

+ tijd tot een geheel nieuwe plastische uitdrukking in de open ruimten komen.
Hierdoor krijgt de architectuur (voor zoover dit constructief mogelijk is — opgave der ingenieurs!) een min of meer zwevend aspect, dat bij wijze van spreken, tegen de zwaartekracht der natuur ingaat.

12. *Symmetrie en herhaling.* De nieuwe architectuur heeft te niet gedaan zoowel de eentonige herhaling als de starre gelijkheid van twee helften, het spiegelbeeld, de symmetrie. Zij kent geen repeteering in tijd, geen straatwand of normalisatie. Een complex is evenzeer een *geheel* als het zelfstandige huis dit is. Zoowel voor het complex als voor de stad gelden dezelfde wetten als voor het afzonderlijke woonhuis.

Tegenover de symmetrie stelt de nieuwe architectuur de *evenwichtige verhouding van ongelijke deelen*, d.w.z. van deelen, welke door hun functioneel karakterverschil in stand, maat, proportie en ligging verschillend zijn.

De gelijkwaardigheid dezer deelen, wordt veroorzaakt door het evenwicht der ongelijkwaardigheid en niet door gelijkheid Ook heeft de nieuwe architectuur het „voor", „achter", „rechts", ja zoo mogelijk ook het „boven" en „onder" gelijkwaardig gemaakt.

13. In tegenstelling met de *frontaliteit* door een starre, statische levensopvatting gehuldigd, biedt de nieuwe architectuur een plastischen rijkdom van alzijdige, tijdruimtelijke, werking.

14. *De kleur.* De nieuwe architectuur heeft de schilderkunst als afzonderlijke, imaginaire uitdrukking van harmonie, hetzij secundaire door voorstelling of primaire door kleurvlakken, te niet gedaan.

De nieuwe architectuur betrekt de kleur *organisch in zich* en wel als direct uitdrukkingselement harer verhoudingen in tijd en ruimte. Zonder kleur zijn deze verhoudingen geen levende realiteit; zij zijn *niet zichtbaar*.

De evenwichtigheid der architectonische verhoudingen wordt eerst zichtbaar realiteit door de kleur. Deze tot een harmonisch geheel te organiseeren (niet in een vlak, niet in 2 dimensies maar in het nieuwe gebied: de 4 dimensionale tijdruimte) is de opgave van den modernen schilder.

In een verder stadium der ontwikkeling is deze kleur ook te vervangen door gedénaturaliseerd materiaal van eigen kleur (opgave der chemici); doch slechts dan, wanneer de practische eischen dit materiaal vorderen.

15. De nieuwe architectuur is *anti-decoratief*. De kleur (en dit moeten de kleurenschuwen trachten te beseffen!) is niet een versierend of ornamentaal, maar een *organisch uitdrukkingselement* der architectuur geworden.

16. *De architectuur als synthese der nieuwe beelding.*

In de nieuwe architectuur is de bouwkunst begrepen als een *onderdeel*, de *samenvatting aller kunsten*, in haar meest elementaire verschijning, als haar wezen.

Zij stelt de mogelijkheid voorop, 4-dimensionaal te denken, d.w.z. de beeldende architect waartoe ik ook den schilder reken, is genoodzaakt in het nieuwe gebied, de tijd-ruimte te construeeren. Daar de nieuwe architectuur geen enkele imaginatie toelaat (in den vorm van los schilderij of plastiek) is de bedoeling, met alle essentieele middelen een harmonisch geheel te scheppen reeds van *aanvang af aanwezig*, waardoor elk architectuurelement er toe bijdraagt, op practischen en logischen grondslag, een maximum van beeldende uitdrukking in het leven te roepen, zonder dat daardoor de practische eischen worden geschaad.

Parijs 1923.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 21. 24 MEI 1924. INHOUD: Jaarvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 14 Juni 1924, des voormiddags 11 uur, in het Gebouw van de Industrieele Club aan den Dam te Amsterdam. — De Klerk-fonds. — Bestuursverkiezing 1924. — Eerste verkiezing van de Leden van de Commissie der Voordrachten 1924. — Samenstelling Bureau Kring „Utrecht". — Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland. — Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw. — Twee Woonhuizen van Architect Alb. Otten te Rotterdam, door J. C. Meischke. — Vuurbestandheid van Draadglas en Eternit, door E. van Houten.

JAARVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 14 JUNI 1924, DES VOORMIDDAGS 11 UUR, IN HET GEBOUW VAN DE INDUSTRIEELE CLUB AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

Agenda:

1. Openingswoord door den Voorzitter.
2. Notulen van de vergadering van 25 April 1924 (zie B.W. No. 18—1924).
3. Mededeelingen.
4. Jaarverslag over 1923 (zie hiervoor het B. W. waarin dit verslag wordt opgenomen).
5. Verslag van den Penningmeester over den financieelen toestand van den B.N.A. (zie Mededeelingen No. 21).
6. Rapport van de Commissie van Financiën over de rekening en verantwoording van den Penningmeester.
7. Begrooting voor het jaar 1924 (zie Mededeelingen No. 21).
8. Verkiezing van 3 leden van het Bestuur (zie Mededeelingen in dit nummer).
9. Verkiezing van 3 leden en 3 plv. leden voor de Commissie der Voordrachten (zie Mededeelingen in dit nummer).
10. Benoemingen van leden voor verschillende commissies (zie Mededeelingen No. 22).
11. Ingekomen stukken.
12. Benoemingen, o.a. een vertegenwoordiger van den B.N.A. in het Bestuur van het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting.
13. Rondvraag.

Om 1 uur heeft een gezamenlijke lunch plaats in de Industrieele Club, waartoe het Bestuur de leden opwekt er aan deel te nemen.

Mocht de vergadering tijdig zijn beëindigd dan zal alsnog een bezoek worden gebracht aan een pas voltooid bouwwerk. Het Bestuur stelt dit bezoek echter facultatief, omdat het voornemen daartoe geen invloed zal hebben op de rustige behandeling der verschillende agendapunten.

De bovengenoemde Mededeelingen No. 21 en 22 zijn Woensdag j.l. aan alle leden en aspirant-leden toegezonden.

DE KLERK-FONDS.

Ontvangen van	49 leden 15 Mei 1924	f 1725.—
Ontvangen van	62 leden 22 Mei 1924	„ 1637.—
Ontvangen van	111 leden 22 Mei 1924	f 3362.—

DE DIRECTEUR.

BESTUURSVERKIEZING 1924.

Aangezien de heeren J. W. Hanrath, J. Verheul Dzn. en A. P. Smits bericht hebben gezonden dat zij zich geen candidaat stellen voor lid van het Bestuur van den B. N. A. zijn zij van de lijst afgevoerd. Deze definitieve lijst luidt: J. M. van Hardeveld, Ir. A. R. Hulshoff (aftr. herkiesbaar), L. J. P. Kooken, Jan van der Valk en Jan Wils (aftr. herkiesbaar).

EERSTE VERKIEZING VAN DE LEDEN VAN DE COMMISSIE DER VOORDRACHTEN 1924.

Aangezien de heeren J. C. Meischke en J. Verheul Dzn., bericht hebben gezonden dat zij zich geen candidaat stellen voor lid van de Commissie der Voordrachten zijn zij van de lijst afgevoerd.

De definitieve lijst luidt: Dr. H. P. Berlage, Ir. G. C. Bremer, M. Brinkman, Ir. A. Broese van Groenou, Ir. Jos. Th. J. Cuypers, Ir. M. J. Granpré Molière, Ir. Jan Gratama, J. W. Hanrath, Ir. A. R. Hulshoff, H. v. d. Kloot Meyburg, A. J. Kropholler, Ir. J. Limburg, Joh. D. Looyen, R. C. Mauve, Ir. H. F. Mertens, Alb. Otten, B. J. Ouëndag, G. J. Postel, Ir. A. H. van Rood, A. P. Smits, J. F. Staal, Jan Stuivinga, G. Versteeg, J. v. d. Valk en P. Vorkink.

SAMENSTELLING BUREAU KRING „UTRECHT".

In een door den heer P. G. Buskens, Voorzitter van den B. N. A., gepresideerde vergadering van den Kring „Utrecht" op 17 Maart 1924 werd een nieuw Bureau van dezen Kring gekozen, bestaande uit de heeren: P. J. Houtzagers, Voorzitter, Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, Secretaris en Ir. H. F. Mertens, 3e lid.

RAAD VAN ARBITRAGE VOOR DE BOUWBEDRIJVEN IN NEDERLAND.

Als lid van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven zijn de heeren: S. de Clercq, A. Mondt Jr., Alb. Otten, Jan van der Valk, J. Verheul Dzn., G. Versteeg, E. G. Wentink, B. J. Ouëndag en Ir. W. F. C. Schaap, welke 1 Mei 1924 moesten aftreden door het Bestuur herbenoemd.

In de vacature wijlen den heer Paul J. de Jongh is voorzien door de benoeming van den heer W. J. Sandhövel, Architect B. N. A. te Maastricht.

NEDERLANDSCH INSTITUUT VOOR VOLKSHUISVESTING EN STEDEBOUW.

Voor het Int. Stedebouwcongres, dat van 2 tot 9 Juli a.s. te Amsterdam zal worden gehouden, is een eere-comité gevormd, bestaande uit:

Voorzitters: de Ministers van Binnenlandsche Zaken en Landbouw, van Buitenlandsche Zaken, van Arbeid, Handel en Nijverheid, de Commissarissen der Koningin in Noord-Holland en Zuid-Holland.

Leden: de heeren W. de Vlugt, Burgemeester, en J. Ter Haar, S. R. de Miranda, en F. M. Wibaut, Wethouders, Dr. C. J. K van Aalst, Prof. Dr. R. C. Boer, Rector Magnificus, Mr. Ch. P. van Eeghen, E. Heldring, Voorzitter van de K. v. K., Mr. F. Kraneburg, Kantonrechter, allen te Amsterdam; Mr. Dr. J. Wytema, Burgemeester en A. W. Heykoop en Mr. A. de Jong, Wethouders, A. F. Dijkgraaf, Dir. Rott. Droogdok Maatschappij, W. C. Hudig, Mr. D. Crena de Jongh, Mr. R. Mees, Prof. Dr. P. E. Verkade, Rector-Magnificus, allen te Rotterdam; Mr. J. A. N. Patijn, Burgemeester, M. Vrijenhoek, Wethouder, Mr. Dr. A. van Gijn, allen te 's-Gravenhage; Dr. J. P. Fockema Andreae, Burgemeester van Utrecht, Mr. G. van Baren, id. van Delft, Mr. P. J. Reymer, id. van Hilversum.

TWEE WOONHUIZEN VAN ARCHITECT ALB. OTTEN TE ROTTERDAM.

In Nederland zijn er niet alleen steden èn dorpen, doch er zijn ook steden, die tegelijk dorp zijn. Zoo'n dorp-stad, zoo'n tweeslachtig wezen is helaas Rotterdam.

Het dorpsche van deze stad is voor den eenigszins scherpzinnigen opmerker duidelijk waar te nemen in haar uiterlijke verschijning.

De oorzaak is gelegen in de kortzichtigheid van enkele bestuurscolleges en voornamelijk van die leden daarin, aan wie het stedebouwkundig wel en wee is toevertrouwd.

Deze kortzichtigheid beziet alles in het klein en maakt daardoor fouten in het groot. Met een stijfkoppigheid, een plattelander waardig, houdt men vast aan begrippen, die ten tijde onzer overgrootvaders reeds verouderd geweest moeten zijn.

Het is ongelooflijk hoe er met Rotterdam gesold wordt en hoeveel er dagelijks bedorven wordt en verbijsterend gade te slaan wat hier nog mogelijk blijkt, zoowel in de binnenstad als aan de peripherie.

Het eerste gloren aan den Oostelijken hemel van onze stadsuitbreiding was indertijd het behoud van „Rozenburg".

Deze oude buitenplaats met haar schitterende contrasten van open weiden en zwaar geboomte is de laatste parel van de lange reeks, die een kostelijk snoer vormde van Rotterdam tot Kralingen en verder.

Deed het kleine plan voor Rozenburg en de veranderde bestemming van het reeds gevallen „Vredehof" het beste hopen; de uitvoering heeft onze verwachting zeer teleurgesteld. Wat er van de verwezenlijking van dezen opzet is terecht gekomen is namelijk bedroevend. De afwijkingen van het oorspronkelijk plan van bebouwing onder goedkeuring en met medewerking der gemeente zijn van dien aard, dat er van het oorspronkelijk bedoelde karakter weinig meer over is. Zelfs is de gevolgde handelwijze van een moreel standpunt gezien, te laken. Men vraagt zich af of de Gemeente zelve geen verplichtingen heeft en waartoe zij eerst voorschriften en bepalingen maakt als deze later door haarzelve niet nagekomen worden.

Vooral wat den laatsten tijd geschied is met de bebouwing op den hoek van Oude Dijk en Prinses Julianalaan, waar in plaats van de twee geprojecteerde villa's vijf aaneengeregen heerenhuizen verrezen zijn, grenst aan het ongelooflijke.

In stede van een open bebouwing als oorspronkelijk bedoeld is — en trouwens

WOONHUIZEN TE ROTTERDAM.
Architect: ALBERT OTTEN.

aan de overzijde van de Prinses Julianalaan uitgevoerd — ziet men vanuit de Rozenburglaan over den tuin van „Vredehof" heen een gesloten rij achtergevels, die vooral in den hoek een droevig staaltje geven van het schijndak, dat in dit stadsdeel een geliefkoosd motief is.

Het vermoeden rijst, dat men project en plaats niet met elkander vergeleken heeft, alvorens toestemming tot zulk een voorstel te geven.

Even erg wordt het met den hoek van Oude Dijk en Rozenburglaan, waar de

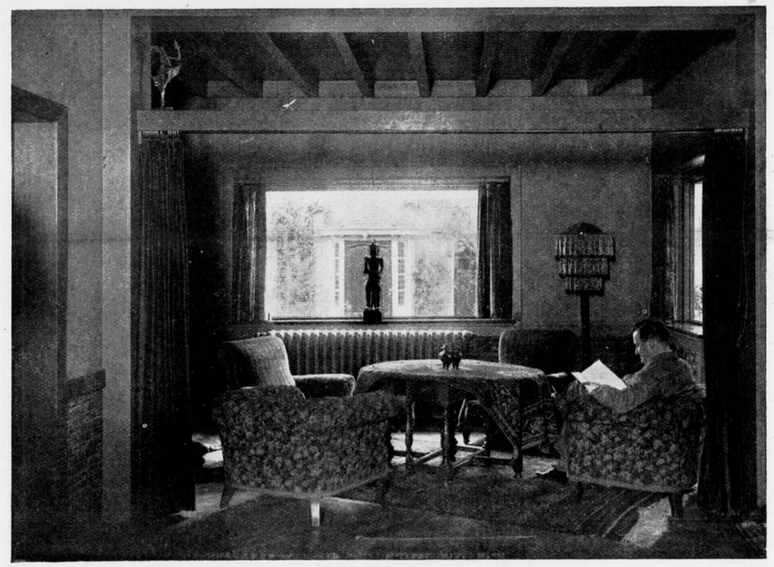

WOONHUIZEN TE ROTTERDAM.
Architect: ALBERT OTTEN.

oorspronkelijke villagroep moet wijken voor een rij parterrehuizen, waarvan dat op den hoek nog een z.g. blind pand is. Met het vroegere plan wordt absoluut geen rekening gehouden. Men moet de menschen beklagen, die hier grond van de Gemeente gekocht hebben onder bezwarende voorwaarden, den welstand betreffend, als men die zelfde Gemeente zoo ziet te werk gaan. Zware boetebepalingen zijn namelijk den koopers en hun opvolgers in den eigendom opgelegd. Tegen afwijkingen als hierboven gemeld, door de Gemeente toegestaan, staan zij machteloos.

Wellicht onder de leus van „koopmanschap" is hier een methode gevolgd, die m.i. nooit te verdedigen is.

Wanneer ik nu toch Uw aandacht vraag voor enkele huizen in ditzelfde Rozenburg, hoop ik door het voorafgaande Uw belangstelling niet verspeeld te hebben.

Omdat ik van meening ben dat de omgeving, wat de Engelschen kernachtig de „setting" van een huis noemen, van grooten invloed is op een bouwwerk, gevoelde ik mij verplicht U iets van die „setting" te zeggen.

Waar men bij den kleinsten-woningbouw streeft naar groote binnenterreinen en mogelijke ruime straten, staan hier in Rozenburg de groote woningen rondom niet meer dan tien meter van elkaar! Slechts met moeite en op het laatste nippertje heeft de eigenaar van de hier afgebeelde huizen, door aankoop van een extra perceel grond zich kunnen vrijwaren tegen hinderlijke insluiting!

Van gemeentewege werd bij de exploitatie van deze terreinen te gemakkelijk de hand gereikt aan die groep van „vak"-lieden, die den verkoop het eenig belangrijke deel van het bouwproces achten. Voor dezen is daardoor een huis niets anders dan een rekensom.

Juist door die gereede tegemoetkoming hebben de betreffende autoriteiten zich, hun vermeende schranderheid, slechte rekenmeesters getoond, omdat zij de geestelijke waarde verwaarloosd hebben. En deze geestelijke waarde mág niet verwaarloosd worden, omdat zij een groote rol speelt in de uitvoering, de verwezenlijking van het plan.

Hierin ligt ook de oorzaak van de mislukking, die het kenmerkende is in het aspect van deze nieuwe wijk, die toch zoo geheel anders had kunnen zijn.

De groote huizen vertoonen, het een meer, het ander minder, het weifelende, onbesliste karakter, dat het gevolg is van het doel hunner stichting. Het is hun aan te zien, dat ze gebouwd werden, niet in de eerste plaats voor bewoning, doch voor verkoop, als handelsobject dus. Deze commercieele grondslag is oorzaak van een vervlakking, die in het voldoen aan algemeene eischen vanzelf opgesloten ligt.

De bijzondere verlangens, die elk gezin heeft en zeker dat, voor hetwelk dergelijke huizen bedoeld zijn, hebben geen invloed op het ontstaan ervan kunnen doen gelden.

Hoeveel beter had Rozenburg kunnen worden, bij een bebouwing met huizen als de hierbij afgebeelde, zelfs bij de thans gevolgde verkaveling! Deze huizen, gebouwd naar het ontwerp van architect Alb. Otten, vormen een markante tegenstelling met de hen omringende buren.

Zij hebben in zich iets van dat bijzondere, dat alleen door groei ontstaat en missen het kunstmatige, dat op een sterven uitloopt.

Zij bevatten het geheim van het levende, dat immer boeit; dat levende, dat altijd iets te zeggen heeft en als 't ware tot luisteren dwingt.

Zij spreken de taal van verleden, heden en toekomst; de taal van een bondig spreker, wiens stem bovendien een welluidenden klank heeft.

Deze huizen zijn niets meer dan woonhuizen, maar dan zulke, waarin de bewoners hoofdpersonen zijn en geen quantité négligeable. Hun bewoning is het essentiëele van hun wezen; het begin, zoowel als het einde. Zij is hun oorsprong en tevens hun volmaking.

Omdat de architect zich op het tweede plan gesteld heeft, zijn deze huizen tot bouwkunst geworden. Een goed architect cijfert zichzelf weg en zet zich niet tot het scheppen van „architectuur".

Voor Otten heeft het gegeven van het eenvoudige woonhuis eenzelfde bekoring als welk ander probleem ook. Hij geeft er zich geheel aan en hij is een van die ernstige, sympathieke werkers, die den adel ziet in den eenvoud van het eenvoudige en daardoor in zijn werk een hoogte bereikt, welke boven het heden uit-

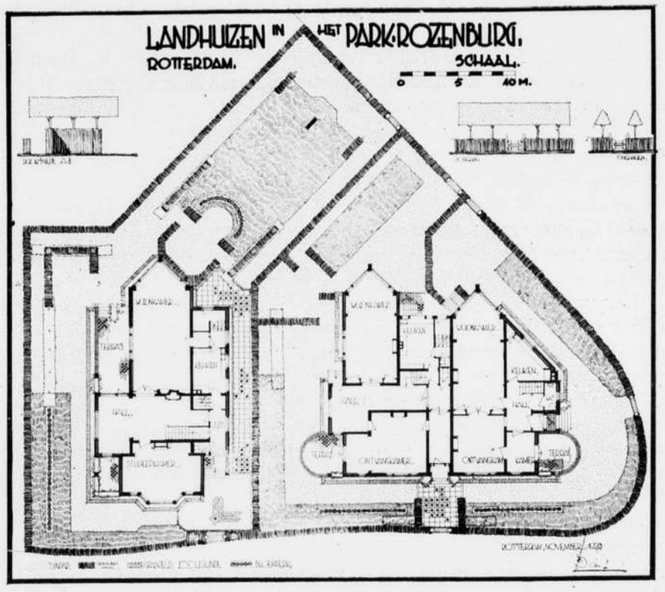

gaat. Het tijdelijke, het oogenblikkelijke, het modieuze is hem vreemd, omdat een natuurlijke gratie daaraan meestal ontbreekt.

Otten is een man, die van de meest simpele handeling een waardig gebaar maakt.

Hij laat steeds overwonnen problemen zien en dan in aangename vormen.

Otten is vóór alles klaar en duidelijk, omdat hij voor elke oplossing den eenvoudigsten vorm geeft.

Feitelijk hebben deze huizen geen verdere bespreking noodig, omdat zij voor zich zelf spreken. Ook de plattegrond behoeft geen nadere verklaring, vooral niet voor collega's.

De schuine vorm van serres dankt zijn ontstaan aan een gemeentelijke bepaling, die een bouwverbod legt op een strook grond ter breedte van vijf meter uit de grens van het bouwterrein.

De gevels zijn opgetrokken van „herfst"kleurigen baksteen in kloek formaat, afkomstig van de fabriek „Opijnen" te Opijnen.

Een zware rietvacht ligt beschuttend over de huizen uitgespreid en verhoogt het vertrouwelijk en intiem karakter.

Ingetogen en toch vol leven zijn de kleuren van het houtwerk, de details constructief en aesthetisch tot het uiterste verzorgd.

De ligging der huizen aan de Waldeck Pyrmontlaan, die in wijden boog langs den vijver loopt, is overigens zeer gunstig. Het uitzicht van daar over de groote, uitgestrekte weiden in hun omsluiting van oud geboomte, is buitengemeen fraai.

Jammer dat in de laatste jaren zooveel van het oude hout moest vallen, waardoor menige mooie groep geschonden werd en de eerst daarachter verscholen nieuwbouw helaas te zeer vrijkomt.

De oorzaak hiervan? . . .

Er gaat een legende dat de werkzaamheden noodig om de oude buitenplaats

Rozenburg geschikt te maken voor de nieuwe bestemming van villawijk geschied zijn door de afdeeling Havenwerken.

Doch deze legende is zeker in dewereld gekomen, doordat „Bosch- en Parkaanleg" in Rotterdam onder hoofdafdeeling Havenwerken ressorteert.

Rotterdam, Mei 1924. J. C MEISCHKE.

VUURBESTANDHEID VAN DRAADGLAS EN ETERNIT.

Op 1 Mei j.l. heeft een felle brand gewoed in het fabrieksgebouw „de Phoenix" aan de Passeerderstraat te Amsterdam. Dit gebouw bestaat met den zolder uit vijf verdiepingen. De drie bovenste verdiepingen, waar brand geweest is, werden gebruikt als werk- en bergplaats voor fabricage van cocosmatten en meubelen. De balklagen met vloeren en de kap waren van hout; het dak idem met zink bedekt en bij gedeelten bewerkt met ramen, voorzien van draadglas. Op de vierde verdieping was een plafond van eternit tegen de balken aangebracht en tegen de kapspanten eene rietbepleistering.

Bij dezen brand is het weder gebleken, dat eternit niet geheel aan de verwachting beantwoordt. Het wordt broos, springt spoedig stuk met gevolg van afvallen, wat met rietbepleistering niet het geval is, althans is meermalen gebleken, dat 't laatstgenoemde het langer uithoudt dan eternit.

Het draadglas, alsook de zinkbedekking voldeden beter en hebben hier goede diensten bewezen.

In Amsterdam is het een algemeen voorschrift, dat lichtopeningen in platten of kappen van draadglas worden voorzien, waarmede beoogd wordt om brand zooveel mogelijk te beteugelen, daar glas zonder bewapening stuk springt en daardoor door den trek, het branden bevordert. Bij dezen brand heeft het draadglas zeer lang stand gehouden, zoodat veel erger is voorkomen. Hij werd grootendeels door de zijramen van het gebouw bestreden.

Een schitterend staaltje van vuurbestandheid van dit materiaal geeft bijgaande afbeelding van dezen brand genomen, weer, waar twee groote stukken, als een doek op een drijfas zijn blijven hangen. E. VAN HOUTEN.

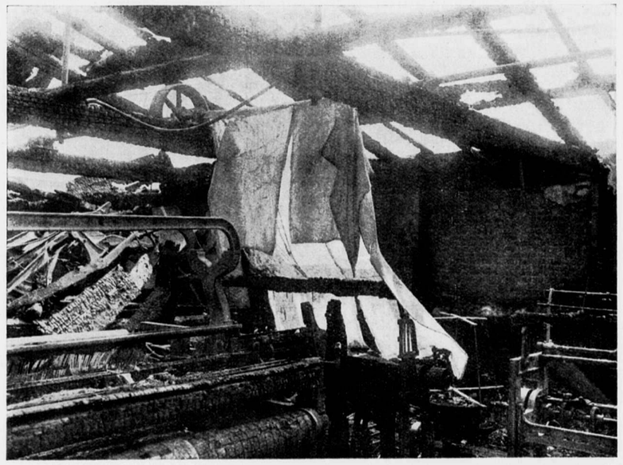

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 22. 31 MEI 1924. INHOUD: Jaarvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 14 Juni 1924, des voormiddags 11 uur, in het Gebouw van de Industrieele Club aan den Dam te Amsterdam. — Aanvulling van de mededeeling No. 22. — De Klerk-fonds. — Jaarverslag van den B.N.A. over 1923. — Verslagen der Gewestelijke Kringen over het jaar 1923. — Het Stadhuis van Stockholm, door D. F. Slothouwer. — Studiereis, door J. C. Meischke. — Rapport over de Eindexamens 1924 der M.T.S. te Leeuwarden. Afd. Bouwkunde.

JAARVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 14 JUNI 1924, DES VOORMIDDAGS 11 UUR, IN HET GEBOUW VAN DE INDUSTRIEELE CLUB AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

Agenda:

1. Openingswoord door den Voorzitter.
2. Notulen van de vergadering van 25 April 1924 (zie B.W. No. 18—1924).
3. Mededeelingen.
4. Jaarverslag over 1923 (opgenomen in dit nummer).
5. Verslag van den Penningmeester over den financieelen toestand van den B.N.A. (zie Mededeelingen No. 21).
6. Rapport van de Commissie van Financiën over de rekening en verantwoording van den Penningmeester.
7. Begrooting voor het jaar 1924 (zie Mededeelingen No. 21).
8. Verkiezing van 3 leden van het Bestuur (zie Mededeelingen vorig nummer B. W.)
9. Verkiezing van 3 leden en 3 plv. leden voor de Commissie der Voordrachten (zie Mededeelingen in vorig nummer B. W.).
10. Benoemingen van leden voor verschillende commissies (zie Mededeelingen No. 22).
11. Ingekomen stukken.
12. Benoemingen, o.a. een vertegenwoordiger van den B.N.A. in het Bestuur van het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting.
13. Rondvraag.

Om 1 uur heeft een gezamenlijke lunch plaats in de Industrieele Club, waartoe het Bestuur de leden opwekt er aan deel te nemen.

Mocht de vergadering tijdig zijn beëindigd dan zal alsnog een bezoek worden gebracht aan een pas voltooid bouwwerk. Het Bestuur stelt dit bezoek echter facultatief, omdat het voornemen daartoe geen invloed zal hebben op de rustige behandeling der verschillende agendapunten.

AANVULLING VAN DE MEDEDEELING N° 22.

In de commissie van geschillen 1922 is niet alleen een vacature ontstaan door het overlijden van den heer Paul J. de Jongh, maar bovendien zijn aan de beurt van periodieke aftreding de heeren: P. G. Buskens, C. N. v. Goor, M. Meyerink, B. J. Ouëndag, J. Verheul en G. Versteeg. Al deze heeren zijn herkiesbaar.

Van den heer A. A. Kok is bericht ingekomen dat hij wegens den omvang zijner werkzaamheden een eventueele benoeming tot lid van de Commissie van Onderzoek niet zal kunnen aannemen. Hij verzoekt daarom als candidaat te worden geschrapt.

Het Bestuur zal ter vergadering mededeelen, wie in de plaats van den heer Kok candidaat wordt gesteld.

DE KLERK-FONDS.

Ontvangen van 111 leden op 22 Mei 1924	. . .	f 3362.—
Ontvangen van 16 leden op 27 Mei 1924	. . .	„ 365.—
Totaal van 127 leden op 27 Mei 1924	. . .	f 3727.—

DE DIRECTEUR.

JAARVERSLAG VAN DEN B.N.A. OVER 1923.

Ter voldoening aan het bepaalde in art. 10 § 25 van de Statuten van den B.N.A., brengt het Bestuur onderstaand jaarverslag uit:

Het aantal leden van den B.N.A. werd in totaal met 6 vermeerderd. In het verslagjaar traden 21 architecten tot den B.N.A. toe, te weten de heeren: D. A. van Zanten, Dick Greiner, G. Feenstra, J. H. de Herder, Jan Poot, C. Kruiswijk, Ir. D. Roosenburg, J. H. Hendricks, D. Visser, H. Th. Wijdeveld, Ir. J. Limburg, Ir. Jos. Klijnen, G. Albers, M. de Klerk, J. Zietsma, J. Crouwel Jr., C. J. Blaauw, Jos. de Jonge, Ir. G. J. Meyers, W. Greve Jr. Aspirant-lid werd de heer J. van Dongen.

Tegenover deze aanwinst, die aanmerkelijk grooter was dan in vorige jaren, had de B.N.A. echter den dood te betreuren, in de eerste plaats van zijn Eerelid J. R. de Kruyff, die op hoogen leeftijd overleden, tot het laatste toe belangstelling toonde voor het werk der Maatschappij, waaraan ook hij een deel van zijn krachten en toewijding had gegeven, en vervolgens de heeren A. W. Weissman, L. A. H. Wolf, M. de Klerk en W. J. de Groot.

Zonder de verdiensten van elk dezer leden afzonderlijk te melden, — in het Bouwkundig Weekblad vindt men de „In Memoriams" die deze verdiensten belichten en voor het nageslacht in herinnering houden, — wil het Bestuur niettemin in dit verslag getuigen dat èn de bouwkunst èn het vereenigingsleven der architecten door hun verlies zwaar getroffen werd.

Voor het lidmaatschap bedankten voorts de heeren: A. J. Th. Kok, Ir. P. Verhagen, J. C. v. Tussenbroek, M. E. Kuiler, H. J. Kolk, A. J. Joling en J. C. O. Camman, zoodat het ledenaantal tenslotte op 31 Dec. 1923 bedroeg 241, het aspirant-ledenaantal 7.

In de samenstelling van het Bestuur kwam een aanzienlijke verandering, door de omstandigheid dat niet minder dan 4 leden (van de 7) moesten aftreden (op grond van de bepaling dat de bestuursleden slechts 4 achtereenvolgende jaren mogen zitting hebben). Op de Jaarvergadering traden af de heeren: Paul J. de Jongh, Ir. D. F. Slothouwer, J. v. d. Valk en C. N. v. Goor.

Er past hier een woord van hulde voor hetgeen deze heeren in de eerste samenstelling van het Bestuur na de fusie, in deze eerste 4 moeilijke jaren voor den B.N.A. deden, de heer de Jongh als secretaris, vice-voorzitter en van 1922—1923 als voorzitter, de heer Slothouwer als secretaris, de heer v. d. Valk als penningmeester, en de heer v. Goor als lid zónder functie, maar mèt groote ervaring en talenten op organisatorisch gebied. In de plaats van de aftredende heeren werden

gekozen de heeren P. G. Buskens, E. J. Kuipers, J. C. Meischke en Ir. A. Broese van Groenou. Aangezien de heer Broese aan het Bestuur meedeelde de benoeming tot Voorzitter, waartoe de jaarvergadering hem koos niet te aanvaarden, trad de heer Buskens op verzoek van het Bestuur als waarnemend voorzitter op. Het Bestuur was na 1 Mei als volgt samengesteld: P. G. Buskens, Waarnemend-Voorzitter, Ir. A. R. Hulshoff, Vice-Voorzitter, E. J. Kuipers, Secretaris, Ir. A. Broese van Groenou, Penningmeester, Ir. W. P. C. Knuttel, Jan Wils en J. C. Meischke, leden. Op de ledenvergadering van Zaterdag 23 Juni te Loenen werd de heer Buskens tot Voorzitter gekozen, nadat hij zich eerst opnieuw candidaat had gesteld als lid van het Bestuur, en als zoodanig werd gekozen. De heeren Hulshoff en Kuipers vormden dit jaar het Dagelijksch Bestuur.

De Commissie van Onderzoek veranderde door aftreding van de heeren P. G. Buskens en Jan de Meijer. Na 14 April bestond deze Commissie uit de heeren Jan de Meijer (aftr.), Voorzitter, C. N. van Goor, Secretaris, A. P. Smits, H. v. d. Kloot Meijburg en 1 vacature, ontstaan door het uittreden van den heer Ir. A. Broese van Groenou, die tot lid van het Bestuur werd gekozen. In deze vacature werd voorzien door de benoeming van den heer G. Versteeg.

Wat de samenstelling van de overige permanente commissies betreft het volgende:

In de Commissie van Financiën kwam verandering door het aftreden van den heer de Groot, die niet herkiesbaar was. In zijn plaats werd benoemd de heer Jan van der Valk, zoodat deze commissie na 14 April bestond uit de heeren: A. Mondt Jr., Mr. E. H. P. Rosenboom en Jan van der Valk.

In de Commissie van Redactie werden in de plaats van de aftredende en niet herkiesbare leden: Ir. D. F. Slothouwer en Ir. M. J. Granpré Molière, benoemd de heeren: Ir. A. R. Hulshoff en H. A. van Anrooy. Na de jaarvergadering was de samenstelling als volgt: H. A. van Anrooy, Ir. G. C. Bremer, Ir. A. Boeken, Ir. A. R. Hulshoff en Paul J. de Jongh.

In de Commissie van Onderwijs kwam verandering door het aftreden van de heeren Ir. W. de Vrind en J. C. Meischke beiden niet herkiesbaar. In hun plaats werden gekozen de heeren H. v. d. Kloot Meijburg en Jan Wils. Na 14 April bestond deze commissie uit de heeren: Jan v. d. Valk, Voorzitter, G. J. Rutgers, M. Sirag, H. v. d. Kloot Meijburg en Jan Wils. Bovendien hebben als vertegenwoordiger van de Federatie van samenwerkende Vakbonden van Technici in deze commissie zitting de heeren C. v. d. Linde en M. Vrijenhoek, waarvan laatstgenoemde in verband met zijn benoeming tot Wethouder van Publieke Werken van Den Haag, bedankte. In zijn plaats werd door de Federatie aangewezen de heer H. B. van Broekhuizen.

De Commissie van Geschillen bleef onveranderd, bestond uit de heeren: P. G. Buskens, S. de Clercq, C. N. van Goor, H. G. Jansen, Paul J. de Jongh, M. Meyerink, B. J. Ouëndag, H. A. Reus, Ir. W. F. C. Schaap, J. Verheul Dzn., G. Versteeg en Ir. W. K. de Wijs. Voorzitter is de heer B. J. Ouëndag, als Secretaris is aan de Commissie toegevoegd Mr. E. H. P. Rosenboom.

De heeren H. G. Jansen en Paul J. de Jongh, Commissarissen van het Ondersteuningsfonds, bleven als zoodanig in functie.

De plaatsvervangende leden van de Commissie van Voorlichting, de heeren: P. G. Buskens, Ir. M. J. Granpré Molière en Ir. A. R. Hulshoff, werden effectief lid, in hun plaats werden gekozen de heeren: S. de Clercq, Paul J. de Jongh en Ir. G. C. Bremer.

Het Bureau stond onder leiding van den Directeur J. P. Mieras, die in zijn taak werd bijgestaan door den heer J. Geerts en Mej J. F. Veldhuizen.

De werkzaamheden van den B.N.A. releveerende, moet het Bestuur allereerst ervan gewagen dat tot zijn spijt ook dit jaar geen voldoende voortgang is kunnen komen in de behandeling van het vraagstuk der honoreering voor woningbouw. Wel is de Commissie van Architecten in het voorjaar gereed gekomen met haar rapport over de typenhonoreering, en werd dit rapport bij het Bestuur ingediend.

Ook werd door het Dag. Bestuur van den Nat. Woningraad een voorstel van ons Bestuur aangenomen om niet meer zelfstandig deze nieuwe tabel vast te stellen, maar daartoe van meet af aan overleg te plegen met de regeering. Inmiddels kan aan dit voornemen geen gevolg worden gegeven omdat het Dag. Bestuur van den N.W.R. daartoe alleen bereid is, wanneer de Commissie, in wier handen de Nat. W.R. het rapport om advies stelde, met haar taak gereed is. Dit was op 31 Dec. nog niet het geval.

Het Bestuur heeft getracht den Nat. W.R. ervan te overtuigen dat de bewuste stappen tot overleg met de regeering toch ook kunnen worden gedaan, ook al is het advies van de Commissie nog niet verschenen. Echter tevergeefs.

De actie inzake de achterstallige honoraria voor volkswoningbouw had geen succes. Meer en meer bleek dat de gevallen zóó verschilden, dat een met succes bekroonde actie in één geval geenszins een precedent schiep waardoor de overheid tot een bepaalde verhouding ook tegenover de andere gevallen zou zijn gebonden. Op de vergadering van 17 November werd dan ook besloten deze actie te beëindigen.

Gelukkiger was het Bestuur met zijn actie tegen de verzekeringsplichtigheid der architecten overeenkomstig de ongevallenwet. Deze actie werd met succes bekroond, daar de Centrale Raad van Beroep te Utrecht bij zijn uitspraak bepaalde dat architecten, leden van den B.N.A., niet verzekeringsplichtig zijn. Er past hier een woord van dank aan de heeren C. N. van Goor en Mr. E. H. P. Rosenboom voor de uitnemende wijze waarop zij in deze zaak voor de beteekenis van het architectenberoep, zooals die is neergeschreven in de statuten van den B.N.A., hebben gepleit.

Van het werkprogramma werd afgevoerd het onderwerp tot verbetering van de praktijk der Woningwet volgens het voorstel-Mauve, nadat de Commissie een rapport had uitgebracht, waaruit bleek dat de rechtsgrond tot het instellen van een door den heer Mauve bedoelden Raad vooralsnog niet aanwezig is.

Ook werd het onderwerp: „Rijksproefstation van Bouwmaterialen" van het werkprogramma afgevoerd, omdat voldoende bleek dat pogingen om tot een dergelijk station te geraken, in de huidige tijdsomstandigheden volkomen doelloos zijn.

Aan de leden van de Kringen „Deventer, Leeuwarden en Maastricht werd op verzoek van de Kringvergadering ingevolge art. 32 van de A.R. toestemming verleend de minima der honoriumtabel met 10 % te verlagen. Deze toestemming geldt voor den tijd van 1 jaar.

De in 1922 aangenomen regeling van de wijze van stemmen door middel van afvaardiging door de kringen, werd op de Jaarvergadering nader gepreciseerd, door de bepaling dat deze wijze alleen zou gelden bij stemmingen over zaken.

De behandeling van het onderwerp Schoonheidscommissies vond in 1923 eenigen voortgang, omdat in den loop van dit jaar eenige praeadviezen werden opgesteld, die ter behandeling van dit onderwerp in 1924 richtinggevend zullen zijn.

Op de vergadering van 17 November werd in principe besloten tot het instellen van een commissie (commissie der voordrachten) die de voordrachten zal opmaken voor de commissies die op aesthetisch gebied werkzaam zijn of zullen zijn.

De Examens voor het diploma van Bouwkundig Opzichter en Bouwkundig Teekenaar hadden als steeds in de maanden Februari, Maart en April plaats, waarbij de B.N.A. gebruik mocht maken van eenige lokaliteiten in het gebouw van de 3e Ambachtsschool te Amsterdam.

Voor het examen van Bouwkundig Opzichter meldden zich aan 190 candidaten, voor Teekenaar 8. Hiervan werd aan 33 opzichters en aan 4 teekenaars een diploma uitgereikt.

In de methode van beoordeeling der cijfers van bovengenoemde examens is na overleg van het Bestuur met de Commissie van Onderwijs, een wijziging gebracht, en dit jaar voor het eerst toegepast, welke werd uiteengezet in het Bouwkundig Weekblad No. 1, waarnaar wordt verwezen.

In de beoordeelingscommissie was dit jaar het Bestuur vertegenwoordigd door den heer Ir. A. R. Hulshoff.

Inmiddels kwam in October het bericht dat de Regeering had besloten de aan den B. N. A. toegekende subsidie ten behoeve der examens in te trekken. Het Bestuur heeft direct stappen gedaan om de rijksexamens volgens de Nijverheids-onderwijswet herzien te krijgen in den geest van de B. O. examens van den B.N.A, en de ledenvergadering op 17 Nov. besloot in 1924 in elk geval nog een laatste examen vanwege den B.N.A te doen houden.

De uitgaven van den B.N.A. omvatten in 1923 het Bouwkundig Weekblad en de Mededeelingen 18, 19 en 20, benevens te zamen met het Genootschap „Architectura et Amicitia" een afzonderlijk nummer, als gedachtenisnummer aan den overleden architect M. de Klerk. No. 51 van het Bouwkundig Weekblad was geheel gewijd aan den overleden architect K. P. C. de Bazel en werd op kunstdrukpapier uitgevoerd aan alle leden toegezonden. Bijzondere werken werden niet uitgegeven.

In verschillende lichamen, commissies en instellingen werd de B.N.A. wederom vertegenwoordigd, t.w. bij de eindexamens van de M. T. S. te Leeuwarden door den heer Ir. J. M. Mulock Houwer, bij de eindexamens van de M. T. S. te Haarlem door den heer Maurits Plate. Genoemde heeren brachten over deze examens verslag uit; in de door den Minister van Waterstaat ingestelde Gewapend-Beton-Commissie door de heeren: M. Brinkman en Ir. A. H. van Rood, in de door het Kon. Inst. van Ingenieurs ingestelde commissie voor het Bouwgrondonderzoek door den heer A. A. Kok; in de door de Ned. Mij. voor Tuinbouw en Plantkunde ingestelde commissie tot voorbereiding van een groote tentoonstelling voor Tuinbouw en Kunst door den heer A. P. Smits als lid en Ir. J. B. van Loghem als plaatsvervangend lid; in het Bestuur van den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland door den heer B. J. Ouëndag, in het aangevuld Bestuur van dien Raad door den heer Ir. W. F. C. Schaap, leden van den Raad aangewezen door den B.N.A. zijn de heeren: P. G. Buskens, G. J. Kruisweg, Ir. A. Broese van Groenou, Ir. J. A. Mulock Houwer, J. Herman de Roos, S. de Clercq, Paul J. de Jongh, A. Mondt Jr., Alb. Otten, Jan van der Valk, G. Versteeg, J. Verheul Dzn., E. G. Wentink.

Voorts had de B.N.A. in de volgende lichamen vertegenwoordiging:

In het Bestuur van het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting door den heer Ir. A. Broese van Groenou. In het Geldersch Genootschap tot Bevordering en Instandhouding van de Schoonheid van Stad en Land door den heer Ir. W. F. C. Schaap, in het Bestuur van de Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst-onderricht door de heeren: Ir. Jos. Th. J. Cuypers en Ir. J. B. van Loghem, in het Centraal Normalisatiebureau (sub-commissie voor de Normalisatie van teekeningen op het gebied van werktuigbouw, bouwkunde, enz.) door den heer J. W. Hanrath, in de Commissie tot Bevordering van het Aesthetisch en doeltreffend Teekenonderwijs aan Nijverheidsdag- en avondscholen en aanverwante inrichtingen in Nederland (Verzamelcommissie) door den heer H. v. d. Kloot Meyburg, in den Tentoonstellingsraad voor het houden van Periodieke Tentoonstellingen de heeren: Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, G. Versteeg en J. D. Postma.

Voorts hadden de volgende leden van den B.N.A. zitting in de Schoonheids-Commissie te Amsterdam: E. J. Kuipers, N. Lansdorp, G. J. Rutgers en B. J. Ouëndag als lid; Ir. A. Boeken, Ir. A. R. Hulshoff, G. Versteeg en D. Heineke als plaatsvervangende leden; te Schiedam A. v. d. Lee en Alb. Otten; — te Laren en Blaricum, P. J. Houtzagers en H. A. van Anrooy; — te Zandvoort Aug. M. J. Sevenhuysen, A. P. Smits, L. Zwiers als lid; J. B. v. d. Ban en D. Heineke als plaatsvervangende leden; — te 's-Gravenhage: Han Groenewegen, Ir. D Roosenburg en Ir. H. Hoekstra; te 's-Hertogenbosch Oscar Leeuw, L. J. P. Kooken en D. Heusinkveld als lid, Jan Stuivinga, H. M. Zoetmulder en J. v. d. Valk als plaatsvervangende leden; — te Ouderkerk a/d. Amstel M. J. E. Lippits, D. Heineke, Adr. Moen als lid, E. J. Kuipers, J. Molenaar en W. Noorlander als plaatsvervangende leden, — te Huizen H. A. van Anrooy; — te Baarn E. Verschuyl; — te Rijswijk, R. C. Mauve; J. C. Speelman, te Leeuwarden in de Hooger Beroep Commissie op de Schoonheids-Commissie S. de Clercq; — te Hoorn P. N. Leguit (z.g. Bouwplan-commissie); — te Voorburg Ir. H. Thunnissen en Ir. D. Roosenburg.

De ledenvergaderingen, het Bestuur kan dit met vreugde constateeren, kenmerkten zich dit jaar door grooter bezoek en levendiger belangstelling.

Aan de vergaderingen werden steeds excursies of lezingen verbonden. Zoo hield op de Jaarvergadering Jhr. Jan Six een voordracht over Indische houtsoort, werd na de vergadering van 26 Sept., de Bouwkunst-Tentoonstelling in het Tramgebouw te Amsterdam bezichtigd en na de vergadering op 17 Nov. een bezoek gebracht aan den Dom te Utrecht onder leiding van Ir. Slothouwer. De vergadering te Loenen op het Landhuis „Groenouwe" werd een groot succes. Zij duurde twee dagen. Op 22 Juni hadden de excursies plaats in Apeldoorn en naar Kootwijk. Op 23 Juni werd vergaderd op „Groenouwe".

VERSLAGEN DER GEWESTELIJKE KRINGEN OVER HET JAAR 1923.

Evenals vorige jaren laten wij hieronder eenige uittreksels volgen van de uitgebrachte verslagen.

Deventer. Waar in het verslag over 1922 werd medegedeeld dat de opkomst der leden op de Kringvergaderingen minder bevredigend was, is over 1923 een opleving te constateeren; ge-

middeld was steeds de helft van de tot den Kring behoorende leden aanwezig en droegen de vergaderingen een zeer geanimeerd karakter.

Totaal werden 5 vergaderingen gehouden en wel te Deventer, Apeldoorn, Lochem, Zutphen, Almelo, waaraan excursies en gemeenschappelijke maaltijden werden verbonden.

Op de vergaderingen werden de agenda's voor de ledenvergaderingen behandeld; ook werden de eerste stappen gedaan tot het tot stand brengen van een provinciale Schoonheids-Commissie. Betere voorlichting van het publiek inzake de positie van den architect en van den bouwkunst in het algemeen.

Amsterdam. De Kring hield dit jaar 5 vergaderingen, waarop gemiddeld 14 à 15 leden aanwezig waren. In het algemeen waren deze vergaderingen gewijd aan de behandeling van de agenda's der ledenvergaderingen. Tweemaal vermeldden de agenda's der Kringvergaderingen voorziening in vacatures in de Schoonheids-Commissie ingevolge de vraag van het Bestuur om advies ter voorlichting van de ledenvergadering. De adviezen van den Kring werden èn door het Bestuur èn door de Ledenvergadering aanvaard.

De heer H. G. Jansen vertegenwoordigde den Kring in een Commissie tot Herziening der Bouwverordening van Amsterdam. In December trad het Kringbureau af. Gekozen werden toen de heeren E. Kuiper, J. F. Staal en Paul J. de Jongh.

's-Gravenhage. Ook ditmaal moet het verslag over het afgeloopen vereenigingsjaar aanvangen met een klacht over de geringe belangstelling van het grootste aantal kringleden. Er werden in dit jaar 6 vergaderingen gehouden welke gemiddeld slechts door 10 van de omstreeks 60 leden werden bezocht en deze bezoekers waren bijna altijd dezelfde. Op de vergaderingen werden de agenda's der ledenvergaderingen behandeld. Daarnaast vallen nog als onderwerpen van algemeenen aard te memoreeren: 1e de verhouding van den architect tot den bouwondernemer. Vooral voor de groote steden zal men er toe moeten komen zoo spoedig mogelijk een regeling te treffen. Nauw verwant met deze materie is de kwestie van een bureau van voorlichting om bouwplannen, die door de Schoonheids-Commissie zijn afgekeurd, door een bekwamen ontwerper te doen herzien. De instelling van gewestelijke voorlichtings-commissies zal, nu de algemeene vergadering besloten heeft tot instelling van de advies-commissie, waarschijnlijk niet lang meer op zich behoeven te laten wachten. Voorts stelde de Kring het Bestuur voor Ir. H. Hoekstra voor te dragen tot benoeming als lid in de S. C. te Den Haag.

Op één der vergaderingen heeft Ir. Hoekstra een voordracht gehouden over zijn ideeën in verband met de Gevangenpoort-kwestie, waarbij de vergadering in kennis kwam, met een interessant voorstel van de heeren Duiker en Bijvoet.

Op verzoek van den Kring is door het Bestuur een adres gericht aan den Raad van den Haag om de benoeming te bepleiten van een adviseur, voor de bebouwing aan de nieuwe verkeerswegen.

Verschillende leden hebben toegezegd op de vergaderingen interessante vraagstukken in verband met de praktijk te willen inleiden o. a. over bindende bepalingen, stelposten in bestekken, waterleiding en derg.

Het ligt in de bedoeling van het Bureau om nader contact te zoeken met de afdeeling Bouwkunst en Kunstnijverheid van den Haagschen Kunstkring. Misschien kan het hebben van een regelmatig vereenigingslokaal een goeden invloed hebben op de samenhoorigheid en vriendschappelijke ontmoeting der Haagsche architecten.

Rotterdam. Het verslag vermeldt het houden van 6 vergaderingen die door gemiddeld 8 leden werden bezocht, zoodat het getal meestal te klein was om reglementair wettige besluiten te nemen.

Op de vergaderingen werden de agenda's der ledenvergaderingen behandeld.

De heer Diehl werd aangewezen als lid in een commissie van afgevaardigden der Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap en Nieuw Rotterdam en van den Gew. kring Rotterdam, met opdracht te onderzoeken op welke wijze eene algemeene plaatselijke vereeniging ware te stichten, ter behandeling van vraagstukken van plaatselijk belang, waarin voor wat betreft de kunsttechnische vraagstukken, de architecten een leidende rol zouden spelen. Deze Commissie ontwierp daartoe een plan en stelde statuten daarvoor op, welke echter niet door de Vereenigingen Bouwkunst en Vriendschap en Nieuw Rotterdam werden aanvaard, zoodat het beoogde doel niet bereikt werd.

De heeren J. Verheul Dzn. en C. N. van Goor werden aangewezen om den heer Stahlie bij te staan in zijn verweer, voor den Raad van Beroep voor de Ongevallenverzekering, tegen zijn verzekeringsplichtigheid in zijn beroep als architect. Door den heer Stahlie werd op een der vergaderingen verslag uitgebracht over zijn wedervaren bij zijn verschijnen voor den Raad van Beroep.

Maastricht. Gedurende het jaar 1923 hield de Kring 4 vergaderingen, waarvan twee te Maastricht, één te Sittard en één te Roermond. Pogingen om ook een vergadering te Venlo te houden werden door onvoorziene omstandigheden verijdeld. In tegenstelling met de verwachtingen, dat de opkomst der leden zou toenemen door het in werking treden van de wijziging in het reglement betreffende de afvaardiging van leden van den Kring naar de ledenvergaderingen kan slechts geconstateerd worden, dat de Kringvergaderingen door bijna de helft der leden bezocht werden. Op de vergaderingen werden de verschillende onderwerpen behandeld, die met de agenda's der ledenvergaderingen in verband stonden. Naar drie ledenvergaderingen kon één der leden worden afgevaardigd. In overleg met het Bestuur werd, naar aanleiding van een courantenartikel der Bouwvereeniging „Woningzorg" te Sittard, voorloopig een rectificatie gepubliceerd in afwachting van het resultaat van het gerechtelijk onderzoek.

Aangezien de Kring het noodig achtte dat alle Kringen bij de samenstelling van de advies commissie betrokken werden, is het volgende voorstel aangenomen: „De advies Commissie zal samengesteld worden uit vertegenwoordigers van de Gew. Kringen waartoe iedere Kring één lid aanwijst. Aan de Commissie wordt door het Bestuur één zijner leden, als Voorzitter met adviseerende stem toegevoegd.

Voor ieder geval waarin advies wordt gevraagd, worden drie der Commissieleden door den Voorzitter aangewezen, hierbij rekening houdend met den Kring waaronder het geval ressorteert en de bij of omliggende Kringen".

Haarlem. In het verslagjaar werden door den Kring 3 vergaderingen gehouden. De beide laatste vergaderingen kenmerkten zich door grootere opkomst.

De werkzaamheden van den Kring hebben zich dit jaar in hoofdzaak bepaald tot het beramen en voor een gering deel ook uitvoeren van plannen ter keering van een algemeen heerschende verwildering op bouwkunstig gebied. Vooral in Heemstede en Schoten zijn de heerschende toestanden zeer slecht. De Kring is er evenwel van overtuigd dat deze elders minstens even onvolmaakt zijn.

Volgens het inzicht van den Kring is het instituut S.C. een zeer slecht middel om het groote kwaad te keeren. Met dit middel moet evenwel gewerkt worden, zoolang er geen beter is.

Aan het verzoek om een adres te zenden aan den Raad van Haarlem inzake instellen van een Schoonheids-Commissie is door het Bestuur voldaan op 10 October 1923.

Door het optreden van een nieuwen wethouder was dat moment gunstig. Het adres is thans ter preadvies bij B. en W.

Het Bestuur van den Kring stelde zich in verbinding met den aesthetischen adviseur in het Gem. Bestuur van Heemstede met de bedoeling meer doeltreffende middelen te beramen het boven gesignaleerde euvel te keeren.

De besprekingen over deze aangelegenheid zijn thans nog niet tot een einde gebracht.

Leeuwarden. Het verslag vermeldt het houden van 6 vergaderingen waarop de agenda's der ledenvergaderingen werden behandeld.

Bij de toelichting van de voorstellen tot het instellen van een Commissie der Voordrachten, zegt het Bestuur, dat de economische toestanden van het architectenvak in groote lijnen zijn geregeld. Het zij ons vergund er op te wijzen dat dit hier nog allerminst het geval is. Bedoeld wordt dat de architect die zijn beroep uitoefent volgens de voorschriften van den B.N.A. hier vaak plaats moet maken voor iemand die schijnbaar meer voordeelen voor zijn principaal kan behalen.

Zoowel bij de bestuurders van openbare instellingen als in andere kringen ontbreekt hier inzicht en waardeering van de plaats die den goeden architect toekomt. Door ons wordt toegegeven dat door het streven van het Bestuur in de hoofdstad veel ten goede is bereikt.

Door ons wordt er met den meesten ernst op aangedrongen dat door het Bestuur zal worden gezorgd voor de handhaving van dat wat voor den goeden architect is gedaan en voor versterking daarvan door uitbreiding over het geheele land.

De Kring brengt ook nog onder de aandacht van het Bestuur dat het steeds meer en meer noodzakelijk wordt gelijkvormigheid te brengen in de bouwverordeningen der verschillende gemeenten.

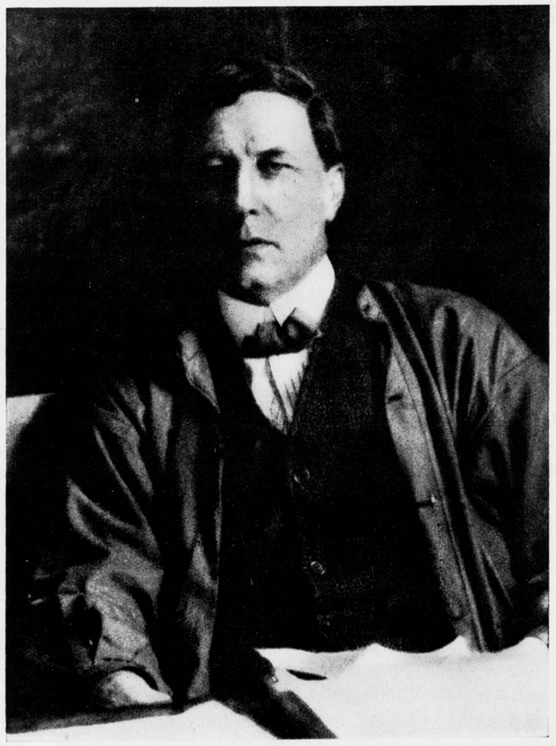

RAGNAR ÖSTBERG

ARCHITECT PROFESSOR.

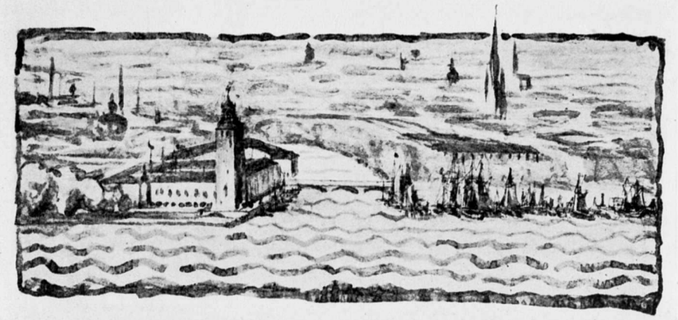

HET STADHUIS VAN STOCKHOLM.

Het verschijnen van het omvangrijke, voortreffelijk uitgevoerde boekwerk over Ragnar Östberg's schepping is aanleiding om nog eens de aandacht te vragen voor dit hoogst belangrijke bouwwerk.*) Reeds zijn eenige voorloopige artikelen in ons blad hieraan gewijd (1920, bl. 27 en 1921, bl. 249 1923, bl. 436), waarin uiting is gegeven aan oprechte bewondering voor deze geniale schepping. Het is niet mogelijk, hoewel uiterst verleidelijk om op alle onderdeelen daarvan in te gaan, de zeer uitvoerige beschrijving in bovengenoemd boek kan elk belangstellende tevreden stellen; een samenvatting in het Engelsch maakt het mogelijk, dat ook degeen, die geen Zweedsch verstaat zich voldoende oriënteeren kan, al zal hij dan ook veel missen van de bezieling, die uitgaat van de inleiding van den hoofdredacteur, Johnny Roosval, Professor aan de Universiteit van Stockholm, die in zijn prachtige muzikale taal dadelijk doet voelen, welk een daad hier verricht is, een daad, die alleen mogelijk was door het hartstochtelijk enthousiasme, dat de Zweden bezielt, zoodra het hun hoofdstad aangaat.

Reeds in 1892 werd door den Gemeenteraad een commissie benoemd voor de stichting van een justitiegebouw en van een stadhuis. De ontwikkeling van het stadsbestuur was zoover gevorderd, dat men de wenschelijkheid hiermede uitsprak, het geheele bestuur niet meer in een enkel gebouw te doen zetelen, doch de rechtspraak afzonderlijk te houden van de administratieve diensten. Na een groot aantal voorstellen om in de oude stad deze gebouwen op te richten, werd in 1901 een gedeelte buiten het centrum, Eldkvarn op het eiland Kungsholm, uitgekozen voor de stichting van het justitiegebouw. Een prijsvraag werd uitgeschreven en de eerste prijs werd toegekend aan Ostberg, waarna in 1906 besloten werd zijn ontwerp uit te voeren. Reeds was men begonnen het terrein voor den bouw geschikt te maken, toen deze zaak een eigenaardige wending nam door een motie van den bankdirecteur Wallenberg en 40 andere raadsleden, inhoudende, dat voor het justitiegebouw een andere plaats zou worden aangewezen, meer in de nabijheid van de bestaande politiegebouwen en dat een nieuw stadhuis gebouwd zou worden op Eldkvarn, in den geest van het ontwerp van Ostberg. Deze motie werd aangenomen in Mei 1908. Dat deze data hier genoemd worden heeft de bedoeling te doen uitkomen hoe lange tijd ermee gemoeid is geweest vóór dit stadhuis op midzomeravond van 1923 werd ingewijd.

*) Stockholms Stadshus, Aktiebolaget Gunnar Tisells Tekniska Förlag, Stockholm. (100 Kr.).

ZUIDGEVEL VAN HET RAADHUIS AAN HET MÄLARMEER.

Deze motie is merkwaardig, omdat zij zeker voor een belangrijk deel geinspireerd werd door de kwaliteiten van het ontwerp van Ostberg. Zijn ontwerp had zoodanig het karakter van een monument, dat het als vanzelf de vraag naar voren bracht of dit monument niet iets belangrijkers moest zijn dan een gebouw voor de rechtspraak. Wallenberg en zijn medestanders voelden, dat het psychologisch moment gekomen was voor de stichting van een Stadhuis, dat meer zou zijn dan een administratiegebouw met een raadzaal, dat een symbool zou zijn van de grootheid van de stad. Aan Ostberg werd opgedragen zijn plannen te wijzigen en deze werden beoordeeld door Prof. Martin Nyrop, den architect van het raadhuis van Kopenhagen en Prof. I. G. Clason van Stockholm. Nadat bij het stadsbestuur een gift was ingekomen van een millioen kronen werd in 1911 door Ostberg het contract geteekend, waarmede de bouw een aanvang nam. De oorspronkelijke begrooting bedroeg zes millioen. Maar alleen de fundeeringen ontsnapten aan de prijsverhoogingen tengevolge van den oorlog; de bouw zelf heeft 15,720,000 kr. en met inbegrip van muurschilderingen, meubelen en verdere inrichting 18,120,942 kr. gekost.

Het meest opmerkelijke, het belangrijkste van dit gebouw is de ruimtewerking, de compositie der verschillende ruimten, zooals Prof. Axel Romdahl van Gothenburg, uiteenzet in een artikel door hem betiteld met "Rumsskapande konst",

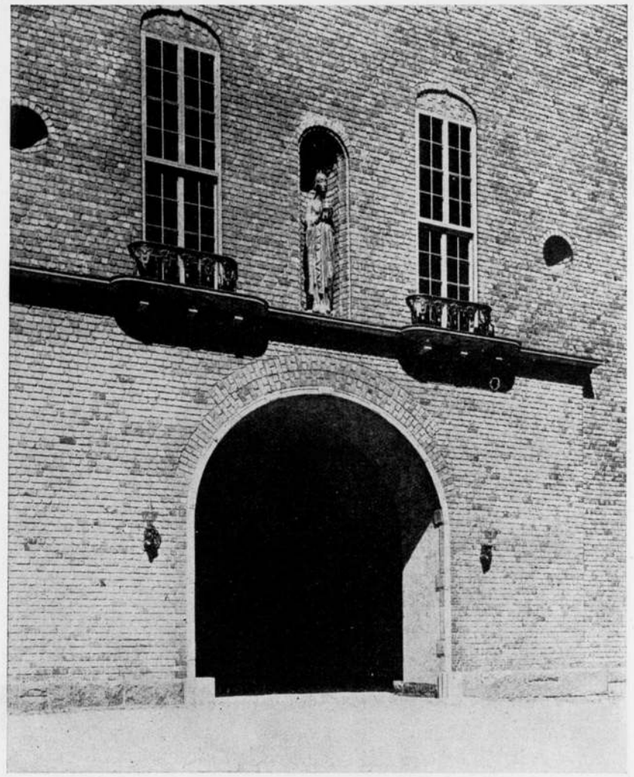

POORT AAN DE OPEN BINNENPLAATS.

ruimtescheppende kunst. Niet alleen de hoofdopzet met den grooten open hof en de overdekte Blauwe Hal is in dit opzicht belangwekkend, maar zeker ook de afmetingen en vormen der verschillende opvolgende ruimten op de hoofdverdieping. Zonder een grooten plattegrond is het niet mogelijk hierop nader in te gaan; een bestudeering zij intusschen aan de Hollandsche architecten aanbevolen, waar hier de latere jaren zoozeer de nadruk op den vorm is gelegd.

Als vanzelf is men geneigd dit Stadhuis te vergelijken bij zoovele andere, waarin analogieën te vinden zijn, hetgeen in dit boek geschied is door Prof. Paul Clemen uit Bonn, den bekenden beschrijver van de monumenten van het Rijnland. Zijn buitengewone kennis van Italië brengt hem tot vergelijkingen met zoovele monumenten daar, waarin een zelfde grootsche kracht tot uiting komt, waarbij hij o.a. ook wijst op het stadhuis van Perugia. Bij de bespreking van het torenmotief bespreekt hij ook den toren van Berlage's Beurs, waarover hij opmerkelijke dingen zegt. Marcel Aubert, de conservator van het Louvre-museum is getroffen door een overeenkomst met het stadhuis van Siena, hoewel zeer zeker Nyrop's raadhuis daarmede meer overeenkomst vertoont. Aubert wijst op verschillende motieven, welke voortleven in de Europeesche raadhuizen, zooals de loggia op de benedenverdieping, de balcons aansluitende aan de groote vergader-

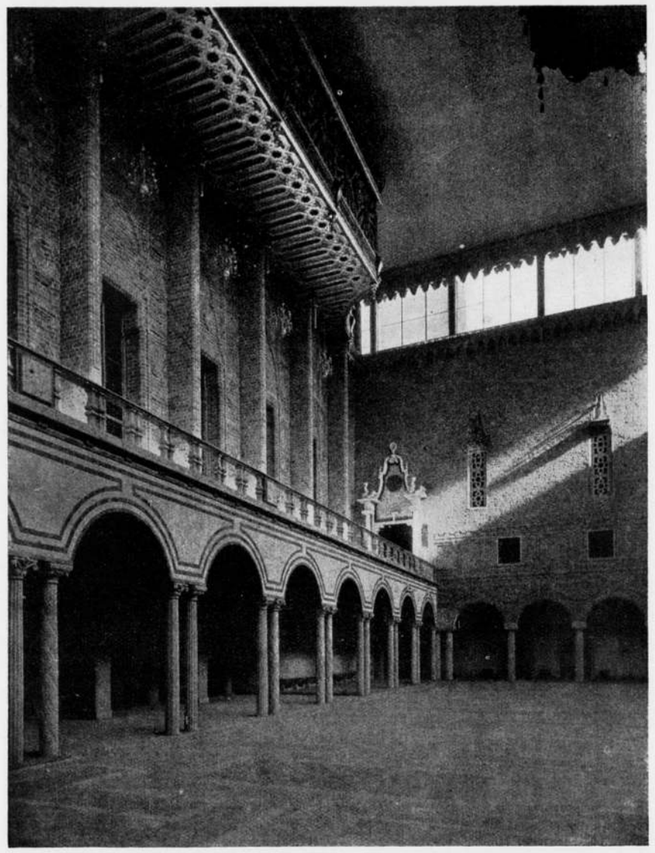

DE BLAUWE ZAAL.

en feestzalen, op de klokketorens met hunne eigenaardige speelwerken, zooals te Saint-Omer, Cambrai, Dijon, Avignon, Compiègne en Venetië. En in de vereering van St. George, die den toren bekroont onder zijn gouden baldakijn, ziet hij, evenals in het aanbrengen van de tombe van den stichter der stad, Birger Jarl, aan den voet van dienzelfden toren, een voortleven der middeleeuwsche tradities.

Het hoofdstuk van Prof. Strzygowski uit Weenen, getiteld „Indoarisches und Nordisch-Sachliches in Östbergs Bau" doet vooral uitkomen hoe het eeuwige verlangen naar zuidelijke schoonheid, dat in zoovele motieven tot uiting is gekomen, o.a. in de wondere mozaïeken door Forseth in de machtige Gulden Zaal, toch niet het sterk noordelijke karakter van dezen bouw heeft teniet gedaan. Ook wordt door hem op de stedebouwkundige beteekenis van dit monument gewezen, een beteekenis, die echter eerst ten volle beseft zal worden als de omgeving zich daarbij zal hebben aangepast.

Reeds nu beheerscht de toren en de groepeering van het gebouw met het terras aan het water het stadsbeeld ter plaatse. In het eerste ontwerp, waarbij het ge-

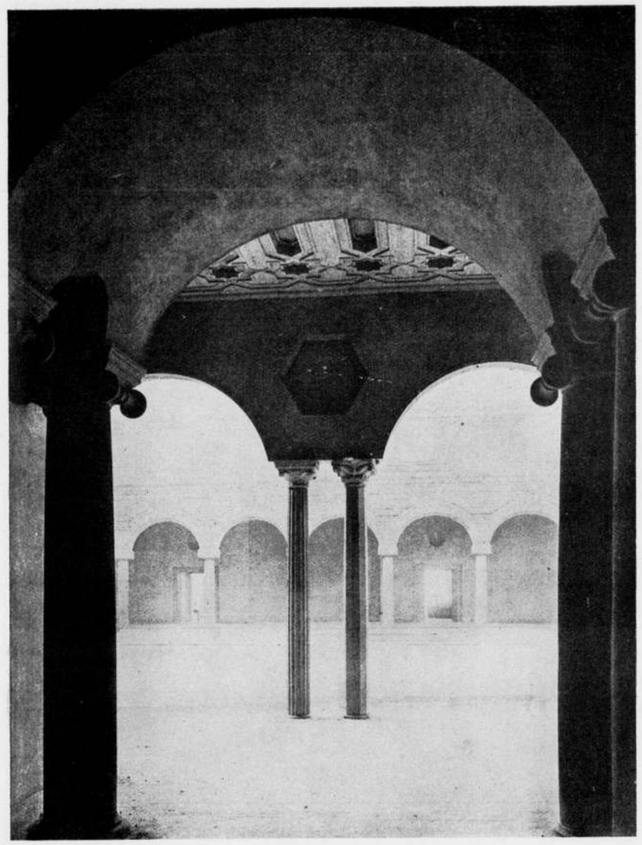

BLIK IN DE BLAUWE ZAAL.

bouw geheel in natuursteen was gedacht, had deze toren een geheel andere bekroning, die in karakter eenige overeenkomst vertoonde met de opstapelende formaties van de torens van Kromhout, zooals deze dit ook in zijn ontwerp voor Rotterdam heeft laten zien. Intusschen bleek Östberg na de belangrijke bezuiniging, waarbij het gebouw geheel in baksteen moest worden opgetrokken, een dergelijke torenbekroning onvereenigbaar te achten met het nieuw gekozen materiaal. Velen hebben dit betreurd, omdat zijn eerste ontwerp algemeene bewondering had gewekt. Maar het kan niet ontkend worden, dat hij met de nieuwe koperen bekroning een prachtige afdekking van den baksteen heeft gevonden, terwijl de vorm dezer bekroning, die eindigt in de wijd uitgespreide drie kronen, symbool van het Zweedsche Rijk, van een nobeler en meer moderne fantasie getuigt dan de oorspronkelijke gebroken en zoekende opstapeling. En vooral ook een feestelijker allure.

Het is vooral deze allure, die het gebouw zoo opmerkelijk doet zijn. Hoe is het mogelijk om in deze tijden een gebouw te stichten, zoozeer geëigend voor een

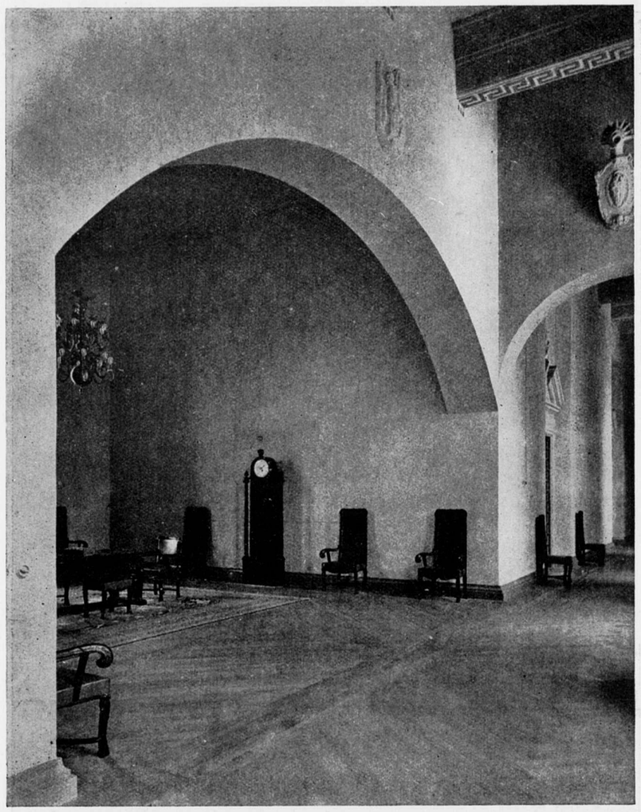

HAL NABIJ DE RAADZAAL.

volksfeest, dat men door de leege ruimten gaande, het gedruisch daarvan meent te hooren? De Raadzaal, waarvan de Venetiaansche purperen gordijnen en bekleedingen het meest opvallend zijn, schijnt als bestemd te wezen voor de bijeenkomsten van de vrije burgers van de Republiek, die eenmaal de Middellandsche Zee beheerschte. En wanneer men aanmerking maakt op de zonderlinge verhouding in dit gebouw tusschen de dienstruimten en de zalen voor representatie en bijeenkomsten, dan ontkent men de ware beteekenis van dit bouwwerk, dat, dank zij het goddelijk enthousiasme van Ragnar Östberg, waarmede hij niet alleen commissies maar zelfs de geheele bevolking van een stad wist te bezielen, daar staat als een bewijs, dat in deze, oogenschijnlijk zoo verbrokkelde samenleving toch nog de elementen te vinden zijn van een samengaan, van een te zamen opgaan naar een feest: „Seid umschlungen, Millionen".

D. F. SLOTHOUWER.

DE RAADZAAL.

STUDIEREIS.

Studenten van de bouwkunde-afdeeling der Academie van Beeldende Kunsten te Praag hebben dezer dagen onder leiding van architect A. Bens een studiereis door ons land gemaakt om van nabij de Nederlandsche Bouwkunst, zoowel de oudere als de nieuwere te leeren kennen. Vooral de jongere uitingen hebben bij hunne bezoeken o.a. aan Amsterdam, Hilversum, den Haag en Rotterdam, zeer de aandacht getrokken. Met enthousiasme hebben deze jeugdige vreemdelingen de bekende bouwwerken in die plaatsen en elders bezichtigd en met veel belangstelling kennis genomen van de vordering van het woningvraagstuk ten onzent, zooals zij die gedemonstreerd zagen in de verschillende woningcomplexen, waaronder te Rotterdam de groote galerijbouw van architect Brinkman, de welverzorgde tuindorpen, als van Granpré Molière en Verhagen, enz, Vooral ook boeide hen de nieuwere schoolbouw van arch. Dudok en anderen.

De beteekenis van dergelijke reizen als door de Tsjechische studenten naar ons land ondernomen, mag niet onderschat worden, omdat de nauwere aanraking tot

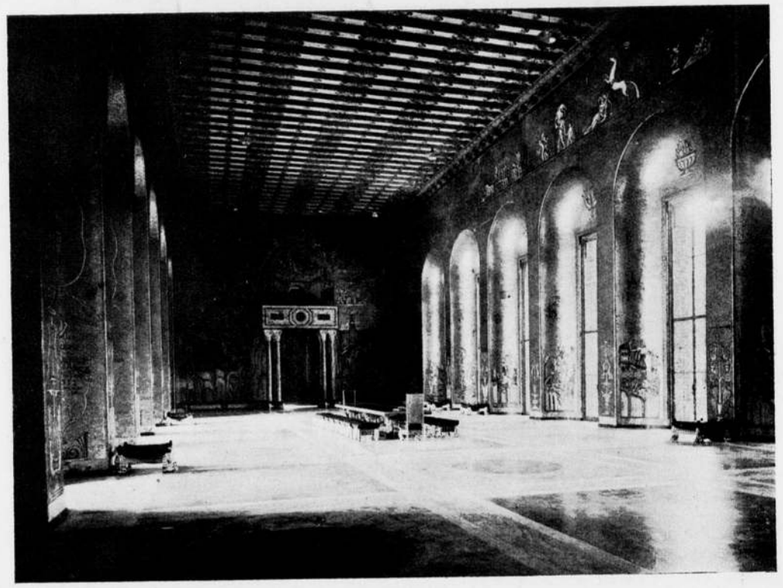

DE GULDEN ZAAL. MOZAÏEKEN VAN EINAR FORSETH.

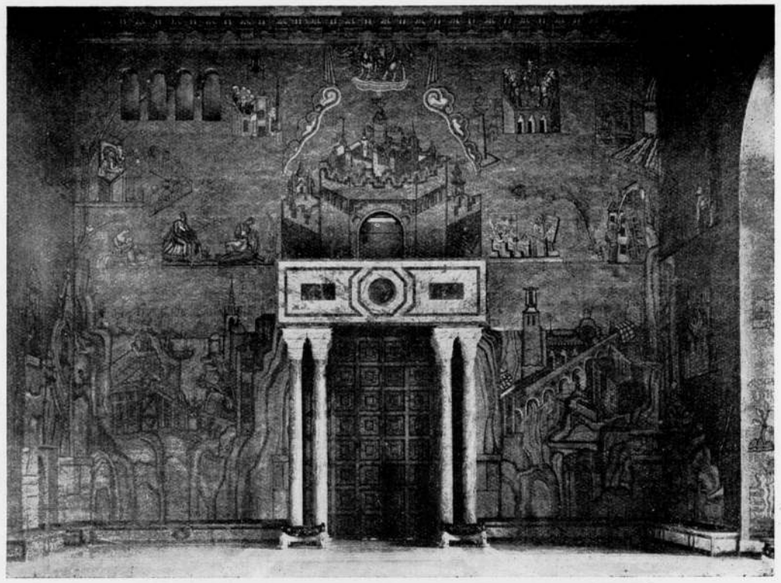

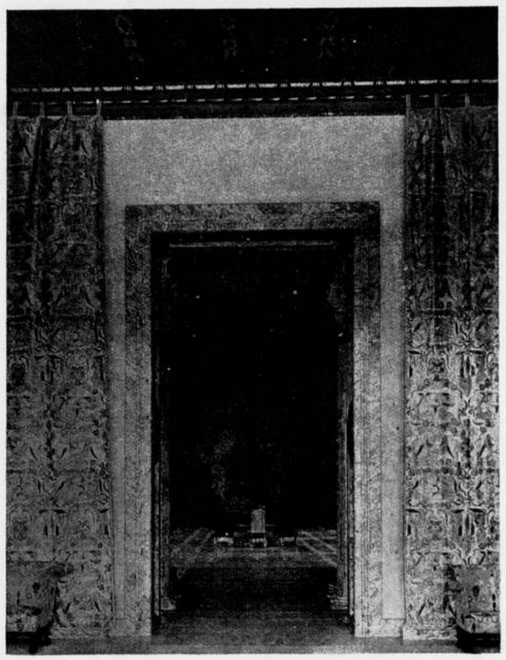

DE GULDEN ZAAL.
GEWEVEN STOFFEN VAN MAJA SJÖSTRÖM.

beter begrijpen voert en daardoor wederzijdsche waardeering kweekt. Het is dan ook in het gindsche onderwijs te prijzen, dat een deel van den leertijd besteed wordt aan dit zoo nuttige werk. Indien ook de gelijke instellingen ten onzent een dergelijk instituut op hun studieprogram hadden, zou daardoor zeker den studeerenden een ruimere blik gegeven worden en wellicht een al te eenzijdig oordeel voorkomen zijn, als onlangs uitgesproken is geworden, juist over een kunstwerk uit datzelfde land, dat, zoo breed-gezien, zijn jongeren ver over de eigen grenzen uitzendt.

De leider van deze excursie was de nog jonge architect Bens, een bijzonder sympathieke figuur, die ook een der redacteuren is van het tijdschrift „Stavitel". (Bouwmeester). Hij verving Prof. Joza Gocár, die te Parijs vertoefde in verband met de voorbereiding van het Tsjechische paviljoen op de aanstaande tentoonstelling aldaar.

Gocár is een der oudere leerlingen van wijlen prof. Jan Kotera en hij is dezen sedert korten tijd opgevolgd als hoofd van de faculteit der Bouwkunst aan de Academie van Beeldende Kunsten te Praag.

Rotterdam, Mei 1924.

J. C. MEISCHKE.

RAPPORT OVER DE EINDEXAMENS 1924 DER MIDDELBAAR TECHNISCHE SCHOOL TE LEEUWARDEN. AFD. BOUWKUNDE.

Dit rapport is uitgebracht aan het Bestuur door den heer H. H. Kramer als gedelegeerde van den B. N. A. bij bovengenoemde examens. Aan zijn rapport ontleenen wij het volgende:

„Aan het verzoek van het Bestuur om als gedelegeerde van den B. N. A. bovengenoemde eindexamens bij te wonen, werd door mij gaarne gevolg gegeven.

Op 17 en 18 Maart had het mondeling examen plaats, hieraan was in 24 werkdagen het schriftelijk examen voorafgegaan, omvattende de tot het programma der school behoorende vakken, terwijl voor de Burgelijke Bouwkunde een paar eenvoudige ontwerpen — middenstandswoningen — naar schetsen en beknopte doch duidelijke omschrijving, volledig uitgewerkt verlangd werden.

Van deze ontwerpen en van reeds uitgevoerde, o. a. een landhuis en een smederij voor een ambachtsschool werden de detailteekeningen gemaakt, zoodat samenstelling en vormgeving duidelijk aan het licht traden. Bovendien werd den leerling voor architectonisch vormteekenen uit een 3-tal vraagstukken met schetsen de keuze gelaten en had hij van een aangewezen plan naar vastgestelde gegevens, een perspectiefteekening te maken.

Als een belangrijk onderdeel van het examen mag wel het in beperkten tijd oplossen der vraagstukken worden aangemerkt, waaronder dan voor Bouwkunde het teekenwerk voor volledige plannen en detailleering van onderdeelen ervan.

Voor Bouwkunde waren er 9 candidaten, waarvan 2 reeds in het bezit waren van het diploma Waterbouwkunde. Uit de vraagstukken zelve, zoowel als de oplossingen, viel op te maken dat de praktijk in het oog werd gehouden en de zin daarvoor aangekweekt.

In het bijzonder bleek zulks bij de behandeling van de kennis der bouwstoffen waar op een paar uitzonderingen na, de antwoorden zeer bevredigend waren.

Voor kennis der bouwstijlen bepaalt het onderricht zich blijkbaar tot het geven van een overzicht. De daarbij gebruikt wordende teekeningen, zijn wel geschikt om bij den leerling den lust tot het voortzetten van deze studie op te wekken.

Alles bij elkaar genomen werd de indruk gewekt dat ernstig en hard gewerkt wordt om den leerling de onontbeerlijke kennis en vaardigheid bij te brengen die hij in zijn aanstaanden werkkring noodig heeft, maar dat die kennis en vaardigheid eerst dan tot haar recht zullen komen, wanneer in de nu volgende praktijk de bezitter van het diploma zich bewust wordt dat hem nog veel ontbreekt, doch de middelen om ook dat ontbrekende machtig te worden hem ruimschoots medegegeven zijn.

Aan 6 candidaten werd het diploma toegekend. Drie candidaten werden afgewezen."

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 23. 7 JUNI 1924. INHOUD: Jaarvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 14 Juni 1924, des voormiddags 11 uur, in het Gebouw van de Industrieele Club aan den Dam te Amsterdam. — Internationaal stedebouwcongres te Amsterdam van 2 tot 9 Juli 1924. — Het afscheidscollege van Prof. Ir. Jacob F. Klinkhamer b. i., door B. J. Ouëndag. — Prijsvraag Gereformeerde Kerk te Amsterdam, door J. P. M. — Inzake de „Aesthetische zijde" van het vak, door L. H. E. v. H. V. — Alg. besch., door J. P. M. — Ingez. door W. C. B.

JAARVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 14 JUNI 1924, DES VOORMIDDAGS 11 UUR, IN HET GEBOUW VAN DE INDUSTRIEELE CLUB AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

Agenda:

1. Openingswoord door den Voorzitter.
2. Notulen van de vergadering van 25 April 1924 (zie B.W. No. 18—1924).
3. Mededeelingen.
4. Jaarverslag over 1923 (opgenomen in No. 22 van het B. W.).
5. Verslag van den Penningmeester over den financieelen toestand van den B.N.A. (zie Mededeelingen No. 21).
6. Rapport van de Commissie van Financiën over de rekening en verantwoording van den Penningmeester.
7. Begrooting voor het jaar 1924 (zie Mededeelingen No. 21).
8. Verkiezing van 3 leden van het Bestuur (zie Mededeelingen in No. 21 van het B. W.).
9. Verkiezing van 3 leden en 3 plv. leden voor de Commissie der Voordrachten (zie Mededeelingen in No. 21 van het B. W.).
10. Benoemingen van leden voor verschillende commissies (zie Mededeelingen No. 22).
11. Ingekomen stukken.
12. Benoemingen, o.a. een vertegenwoordiger van den B.N.A. in het Bestuur van het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting.
13. Rondvraag.

Om 1 uur heeft een gezamenlijke lunch plaats in de Industrieele Club, waartoe het Bestuur de leden opwekt er aan deel te nemen.

Mocht de vergadering tijdig zijn beëindigd dan zal alsnog een bezoek worden gebracht aan een pas voltooid bouwwerk. Het Bestuur stelt dit bezoek echter facultatief, omdat het voornemen daartoe geen invloed zal hebben op de rustige behandeling der verschillende agendapunten.

In de vergaderzaal zal eenig werk van de laatst-toegetreden leden van den B. N. A. geëxposeerd zijn.

INTERNATIONAAL STEDEBOUWCONGRES TE AMSTERDAM VAN 2 TOT 9 JULI 1924.

Dit congres is bijeengeroepen door de International Garden cities and Townplanning Federation.

Het wordt georganiseerd door het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw.

Het congresbestuur bestaat uit de volgende heeren:

H. P. J. Bloemers, de Steeg (Geld.), Voorzitter, Dr. J. P. Fockema Andreae, Utrecht, Dr. H. P. Berlage, 's Gravenhage, A. W. Bos, Amsterdam, Jhr. M. J. I. de Jonge van Ellemeet, Rotterdam, Ir. A. Keppler, Amsterdam, Mr. J. Kruseman, Amsterdam, Ir. Th. K. van Lohuizen, Rotterdam, Ir. M. J. Granpré Molière, Rotterdam, Ir. A. Plate, Rotterdam, H. S. de Roode, Rotterdam, Ir. L. S. P. Scheffer, Utrecht, Ir. P. Bakker Schut, 's Gravenhage, Dr. Ir. D. F. Slothouwer, Amsterdam, Ir. H. E. Suyver, 's Gravenhage, Ir. J. M. A. Zoetmulder, Heerlen.

Mr. D. Hudig, Amsterdam, 1e Secretaris, Mr. E. N. W. Maas, Amsterdam, 2e Secretaris.

Zooals gebruikelijk is, is er een Eerecomité, met Ministers enz. tot Voorzitters en Burgemeesters enz. tot leden.

Het congres zelf heeft plaats te Amsterdam 3 en 4 Juli in de Aula der Gemeente-Universiteit. Den vorigen dag wordt de jaarvergadering der internationale organisatie gehouden; de overige dagen zijn aan excursies gewijd.

Op de agenda zijn twee onderwerpen geplaatst, welke voor Nederland juist thans van groote beteekenis moeten worden geacht, te weten:

A. Het gewestelijk plan voor de groote stad en haar omgeving.

B. Parken, parkstelsels en ontspanning.

Tot voorbereiding van de besprekingen over deze onderwerpen zijn door de meest gezaghebbende personen in Nederland en het buitenland praeadviezen toegezegd, en wel:

A. Het gewestelijk plan voor de groote stad en haar omgeving:

I. De moderne stad, Ir. M. J. Granpré Molière, Onder-Voorzitter van den Stedebouwkundigen Raad, Rotterdam.

II. De noodzakelijkheid van een gewestelijk plan, Dr. Raymond Unwin, Hoofdarchitect voor de Volkshuisvesting aan het Ministerie van Gezondheid, Hampstead, London.

III. De verzameling der gegevens, Prof. Patrick Abercrombie, Hoogleeraar in Stedebouw aan de Universiteit te Liverpool.

IV. Het gewestelijk plan:

a. Algemeene beschouwingen, Léon Jaussely, Rijksbouwmeester, Hoogleeraar aan de Ecole des Beaux-Arts, Parijs.

b. Aanwijzing der terreinen voor handel, industrie en bewoning, Thomas Adams, Directeur voor het Gewestelijk Plan voor New York en zijn omgeving, New York.

c. Rioleering, François Sentenac, Hoofdingenieur bij den Waterstaat, Parijs.

d. Open terreinen, Prof. Dr. Fritz Schumacher, Regeeringsbouwmeester, Hamburg.

e. Verkeer, R. Verwilghen, Directeur van den Wederopbouw der verwoeste gebieden aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, Brussel.

V. De satelliet-stad in het gewestelijk plan, C. B. Purdom, Directeur-Penningmeester van Welwyn Garden City, Welwyn-Hertfordshire.

VI. Staatsrechtelijke vraagstukken bij het gewestelijk plan, Mr. G. A. van Poelje, Chef van de Afdeeling Onderwijs der gemeente 's Gravenhage.

VII. Mededeelingen over het New Yorksche plan, Flavel Shurtleff, Secretaris en E. P. Goodrich, Adviseerend Ingenieur voor het Gewestelijk Plan voor New York en zijn omgeving, New York.

VIII. Mededeelingen over het plan voor het Roergebied, Dr. R. Schmidt, Directeur van den Siedlungsverband Ruhrkohlenbezirk, Essen.

IX. De mogelijkheid van gewestelijke plannen in Nederland, Ir. P. Bakker Schut, Directeur van den Dienst der Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting, 's-Gravenhage.

B. Parken, parkstelsels en ontspanning:

Praeadviezen van H. V. Hubbard, Hoogleeraar in Landschap Architectuur aan de Harvard Universiteit, Cambridge, Mass., Jacques Gréber, Hoogleeraar in de Bouwkunst aan de Ecole des Hautes Etudes Urbaines, Parijs, H. Cleyndert Azn., Lid van het dagelijksch bestuur van de Vereeniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amsterdam.

Ter gelegenheid van het congres zal van midden Juni-15 Juli in het Stedelijk Museum te Amsterdam een tentoonstelling worden gehouden van inzendingen, betrekking hebbende op gewestelijke plannen en op parken en ontspanning.

Met inbegrip der excursies luidt het program:

Woensdag, 2 Juli Namiddags Jaarvergadering van de Internationale Tuinstad en Stedebouwvereeniging. Des avonds Ontvangst door het Gemeentebestuur van Amsterdam.

Donderdag, 3 Juli Voormiddags Eerste zitting van het congres. Namiddags Tweede zitting van het congres. Des avonds Bezoek aan de tentoonstelling in het Stedelijk Museum te Amsterdam.

Vrijdag, 4 Juli Voormiddags Derde zitting van het congres. Namiddags Vierde zitting van het congres.

Zaterdag, 5 Juli Voormiddags Autotocht door Amsterdam, aangeboden door het Gemeentebestuur. Namiddags Naar keuze: A. Gezamenlijke lunch bij Krasnapolsky. Boottocht door de havens, of: B. Gezamenlijke lunch op Schiphol. Vliegtocht boven de stad.

Zondag, 6 Juli Autotocht door het Gooi en bezoek aan Utrecht. Lunch aangeboden door het Gemeentebestuur van Hilversum. Ontvangst door het gemeentebestuur van Utrecht. Vertrek naar Scheveningen.

Maandag, 7 Juli Voormiddags Tocht door den Haag, aangeboden door het Gemeentebestuur. Gezamenlijke lunch. Namiddags tocht door den Haag, aangeboden door het Gemeentebestuur. Ontvangst door het Gemeentebestuur. Des avonds Ontvangst namens de Regeering.

Dinsdag, 8 Juli Bezoek aan Rotterdam. Voormiddags Vijfde zitting van het congres in den Doele. Lezing van Mr. R. Mees. Gezamenlijke lunch. Namiddags Bezoek aan het Eerste Rotterdamsche Tuindorp, aangeboden door het Gemeentebestuur. Ontvangst door het Gemeentebestuur. Terug naar Scheveningen.

Woensdag, 9 Juli Voormiddags bezoek aan Delft. Ontvangst door het Gemeentebestuur. Gezamenlijke lunch in de Diergaarde te Rotterdam. Namiddags Tocht door de havens van Rotterdam met bezoek aan het vliegveld en het Tuindorp Heyplaat, aangeboden door het Gemeentebestuur. De thee in het Tuindorp Heyplaat wordt aangeboden door de Rotterdamsche Droogdok Maatschappij.

Het lidmaatschap van het congres bedraagt f 12.—, voor leden van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw f 6.—. Organisaties, inclusief gemeenten, kunnen zich door meer personen doen vertegenwoordigen. Voor elk van deze is f 6.— verschuldigd.

Voor dames, die leden vergezellen, bedraagt de contributie f 6.—. De praeadviezen en het verslag van het congres worden aan de leden van het congres toegezonden; ze zijn voor nietleden na afloop daarvan tegen betaling van f 6.— verkrijgbaar. Meerdere exemplaren van praeadviezen en verslag zijn voor f 6.— verkrijgbaar.

Zij die wenschen toe te treden als lid van dit congres, kunnen zich daarvoor wenden tot den Secretaris van het Internationaal Stedebouwcongres, Kloveniersburgwal 70, te Amsterdam.

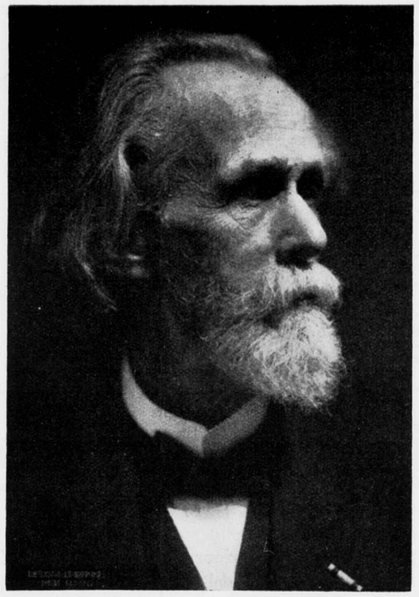

PROF. Ir. JACOB F. KLINKHAMER b. i.
HOOGLEERAAR IN DE BOUWKUNDE AAN DE
TECHNISCHE HOOGESCHOOL TE DELFT
1899—1924.

HET AFSCHEIDSCOLLEGE VAN Prof. Ir. JACOB F. KLINKHAMER b. i.

In de Collegezaal van het scheikundig Laboratorium in het Hoofdgebouw van de Technische Hoogeschool te Delft, gaf Prof. Ir. Jacob F. Klinkhamer b. i., op Donderdag 23 Mei, wegens het bereiken van den 70-jarigen leeftijd, zijn afscheidscollege, daar de Afd. Bouwkunde zoo slecht behuisd is, dat zij over geen voldoend groote collegezaal kan beschikken.

Dit college werd bijgewoond door een zeer talrijk gehoor: curatoren der T.H., den Rector Magnificus, vele collega's, studenten en oud-studenten.

In de 25 jaren welke ik hier ben, aldus ving Prof. Klinkhamer zijn college aan, heb ik op het gebied der Bouwkunde al van alles gedoceerd, maar dat onderdeel, waarvan ik de ontwikkeling in de wereld heb beleefd en dat ik als leervak aan de T. H. heb geïntroduceerd, de Utiliteitsbouw, is mij toch steeds het liefste gebleven.

Men zegt dat de bouwkunst een afspiegeling is van den tijdgeest, doch er wordt met die uitdrukking wat al te veel geschermd, want aan de eischen van woningen is niet zoo heel veel veranderd, het blijven woningen. En andere bouwwerken zijn door de eischen van comfort en veiligheid, wel veranderd, maar bestonden vroeger toch ook.

Wat de wereld echter wel heeft gerevolutioneerd en nog steeds voortgaat te revolutioneeren, is de enorme ontwikkeling der wetenschappen, van den handel en der industrie in de 2de helft der 19de eeuw en de 1ste der 20ste eeuw.

Er is een tijd geweest, waarin de Kerk de wereld beheerschte en in de cathedralen zag men daarvan de afspiegeling. De absolute monarchiëen deden den paleisbouw bloeien en de opgekomen burgerstand den stadhuisbouw, doch de utiliteitsbouw bleef langen tijd het stiefkind der architectuur.

Toen daarna de ingenieurs zich ermede bemoeiden, werd zij technisch volmaakt, maar de architecten stelden er nagenoeg geen belang in. Als men zelfs iets heel leelijks wilde aanduiden sprak men van „fabrieksstijl".

In vroeger eeuwen waren de bouwmeesters, ingenieur en architect te gelijk. Later zijn zij uit elkaar gegaan en ieder huns weegs gegaan. Bij de Utiliteitswerken hebben zij elkander echter weder teruggevonden en men kan dan ook zeggen, dat dàt de werken zijn, waarin de architect in den ingenieur en de ingenieur in den architect overgaat.

Toch blijft dit onderdeel der architectuur in hoofdzaak technisch en mag de fantasie niet te veel op den voorgrond treden.

Prof. Klinkhamer, die bij zijn colleges de aesthetische eischen van de utiliteitswerken niet verwaarloosd heeft, betreurde het, dat hij door de omvangrijkheid van dat onderwerp daarop niet steeds nader had kunnen ingaan. Wel gebeurde dit bij de opgaven die de candidaten voor het B. I. examen te maken krijgen zooals: een reederijgebouw, een klein station met perronoverkapping, watertoren met machinehuis, bootenhuis met clubgebouw, tribunes voor sportvereenigingen, overdekte standplaats voor auto's op een plein enz., enz., bij welke onderwerpen dan de aesthetische eischen naar voren worden gebracht.

Bij dit zijn laatste college wilde hij echter den nadruk leggen op de aesthetische zijde en lichtte dit toe met een groot aantal lichtbeelden. Bij de ontwerpen van Erich Mendelsohn wees spreker op het gevaar als de fantasie zich van den utiliteitsbouw meester maakt, waarbij projecten gegeven werden, met dubbel gebogen vlakken (alsof zij geboetseerd waren) in beton, hetgeen strijdig is met de constructie en economie van dat materiaal.

Zij, die zich als bouwmeester meer bijzonder aan Utiliteitswerken wijden, moeten zich zelf verloochenen en in den aanvang wegcijferen.

Zij moeten de nederige dienaar zijn van den bedrijfsingenieur. Een fabrieksgevelontwerp kan men niet fantaseeren. Eerst wanneer de architect het bedrijf in groote lijnen goed begrijpt, kan hij het gebouw gaan maken.

Maar dan is de beurt ook aan hem en door zijn visie kan een kunstwerk ontstaan.

Er zijn er, zoo eindigde spreker, die de Architectuur studie bij de Academie van Beeldende Kunsten zouden willen voegen.

Ik heb daar altijd tegen geijverd. Nergens is zij zoo veilig als bij de Technische Hoogeschool. Na de wijzigingen die in de Studie voor Bouwkundig Ingenieur zijn gekomen, sinds die onttrokken is aan het Middelbaar Onderwijs, komt de kunst hier volkomen tot haar recht.

De fantasie is het godsgeschenk den kunstenaar bij zijn geboorte medegegeven. Als dat er in zit, komt het er hier in Delft ook uit, maar alsdan goed en breed gefundeerd. De onlangs gehouden Tentoonstelling van werken van de leden van „Praktische Studie", heeft dat in ruimen kring bewezen.

Het groeiend besef, dat alles moet passen in de omgeving op straffe van, als dit wordt voorbij gezien, het geheel, maar ook zich zelf kwaad te doen, is een gelukkig verschijnsel en onafhankelijk van geldmiddelen.

Laat ons echter strijden tegen vervlakking.

Na een langdurig en warm applaus, dat op deze rede volgde, sprak de Rector Magnificus, Prof. Ir. C. L. v. d. Bilt, die hem dankte voor de vele diensten door hem, gedurende die 25 jaren aan het Hooger Onderwijs, bewezen en verleende vervolgens het woord aan den heer F. J. M. Bourdrez, voorzitter van Praktische Studie, die namens de studenten Prof. Klinkhamer dank zei voor zijn onderwijs.

Hij bood hem als huldeblijk diens borstbeeld aan, ontworpen door Prof. Odé ter plaatsing in de T. H. en een album met de namen van hen, die het schonken. Tenslotte sprak Ir. Jan Gratama namens de oudleerlingen, die er aan herinnerde hoe Prof. Klinkhamer steeds geijverd heeft aan de emancipatie van de Afd. Bouwkunde, die vroeger slechts bij de Civiele Faculteit was ondergebracht.

Vervolgens sprak Prof. Dr. Ir. J. Kraus, die namens de curatoren gaarne het borstbeeld aanvaardde.

Prof. Klinkhamer was zeer geroerd door deze bijzondere huldiging. Hij dankte allen en in het bijzonder de heeren Ir. W. de Vrind Jr. en J. van Wijngaarden, zijn beide assistenten, en speciaal nog zijn Lector, den heer A. v. d. Lee, die hem gedurende die 25 jaar zoo trouw had bijgestaan en onvermoeid zijn taak had helpen verlichten.

B. J. OUËNDAG.

PRIJSVRAAG GEREFORMEERDE KERK TE AMSTERDAM.

Bijgaande plaatjes waren oorspronkelijk bedoeld als illustratie van het in No. 17 opgenomen juryrapport der prijsvraag. Die bedoeling kon intusschen niet verwezenlijkt worden en eerst nu kunnen de plaatjes afgedrukt. Maar nu afgerukt van het rapport dat ze zouden sieren, vragen ze als hulpelooze lammetjes een klein gezelschap in den vorm van wat begeleidenden tekst.

Wij zien dan op pag. 237, bovenaan het bekroonde project, zooals dit, niet direct voor uitvoering geschikt, in verschillende onderdeelen naar de jury hoopt, verbeterd zal worden. Zoo bijv. het torentje dat blijkens deze illustratie, nog niet geheel is geslaagd. De achtergevel die de rooilijn voor een klein stukje overschrijdt en daarmede zijn maximum schoonheids-expansie bereikte, zal intusschen bij het terugbrengen tot het toelaatbare aan pracht moeten inboeten. Het detail, dat zwak is, noemen wij bepaald leelijk.

Dan zien we daaronder het kerkje van den heer Bakker, dat lager is en met een te klein doophek, maar met een te hooge bouwsom.

En eindelijk is er het ontwerp van den heer Boeyinga, dat knap is, gedurfd, in oplossing origineel, maar te duur zou worden. Bovendien zondigde Boeyinga iets tegen de toiletten die niet gunstig genoeg liggen en veel tegen de achtergevelrooilijn die absoluut niet aangehouden is. Zijn goeie bedoeling om door die te verbeteren (men zie wat hij daarvoor ondernam), de meest gunstige oplossing te krijgen, vond geen welwillend oor. Het *is* voor een Jury ook moeilijk op zulke voorstellen in te gaan. Er kan wel iemand komen die voorstelt het gebouw op een geheel ander, beter geschikt terrein te bouwen en daarvoor met een first class-ontwerp aankomt. Waar is de grens? Maar zou het dan niet beter zijn, waar een vastgestelde rooilijn in vele gevallen heelemaal nog niet vastgesteld blijkt den mededingers gelegenheid te geven, ook over de rooilijn „mogelijkheden" zich uit te spreken. Desnoods kan de heer Tjaden ambtshalve zitting nemen in alle jury's voor prijsvragen in Amsterdam. Het lijkt me zoo mal niet. Denkt daar nu eens over.

J. P. M.

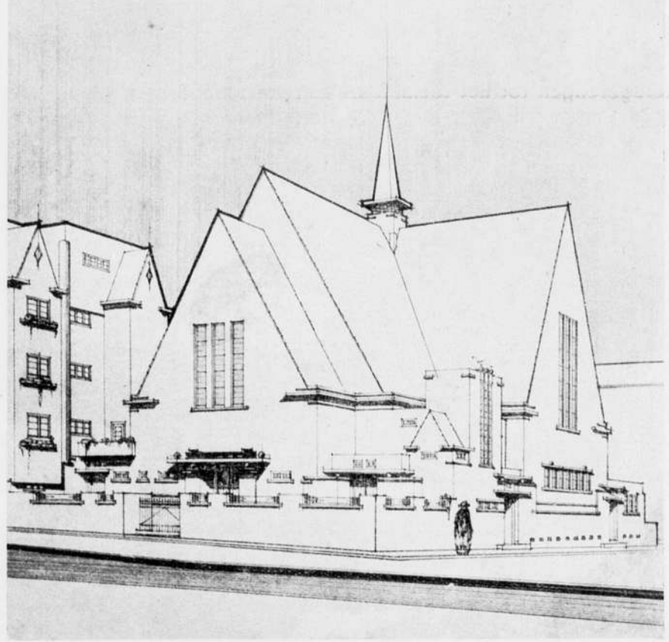

BOVEN: ONTWERP DOOR H. G. KRIJGSMAN. BEKROOND.
ONDER: ONTWERP DOOR A. BAKKER.

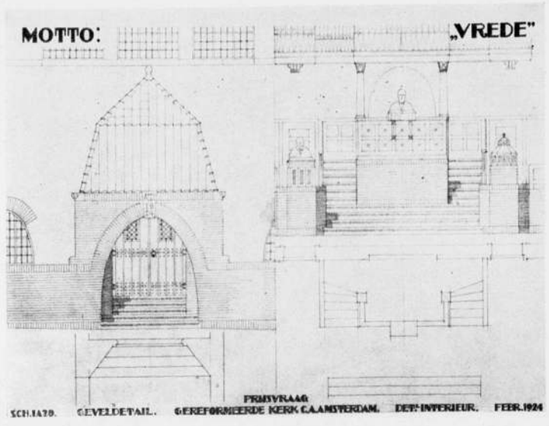

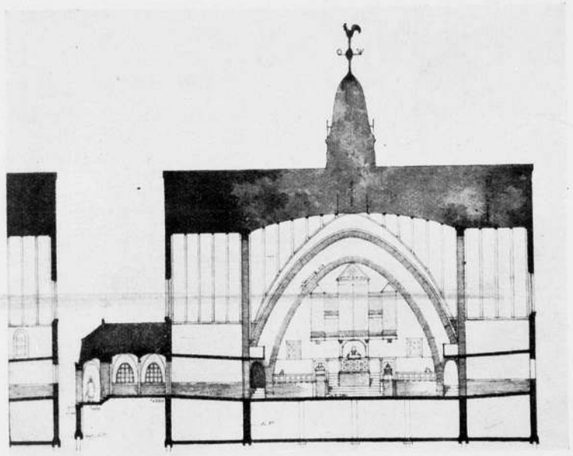

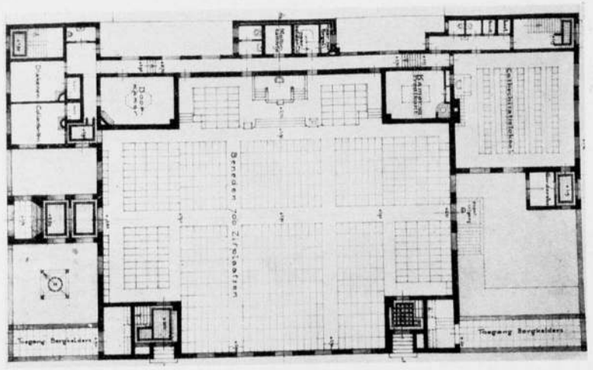

ONTWERP DOOR H. G. KRIJGSMAN.

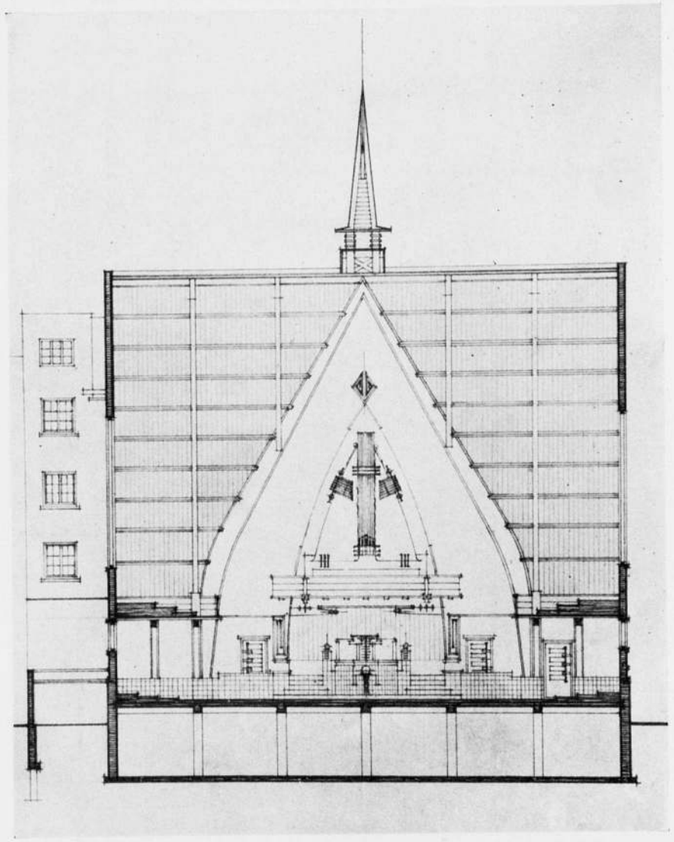

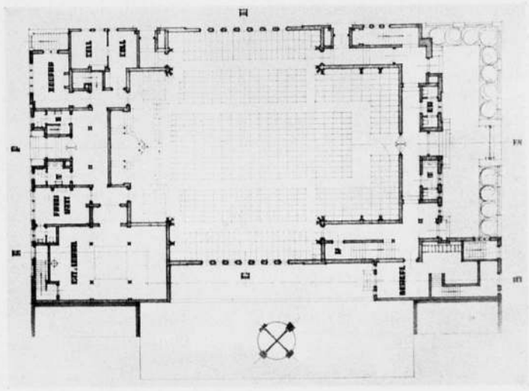

ONTWERP DOOR A. BAKKER.

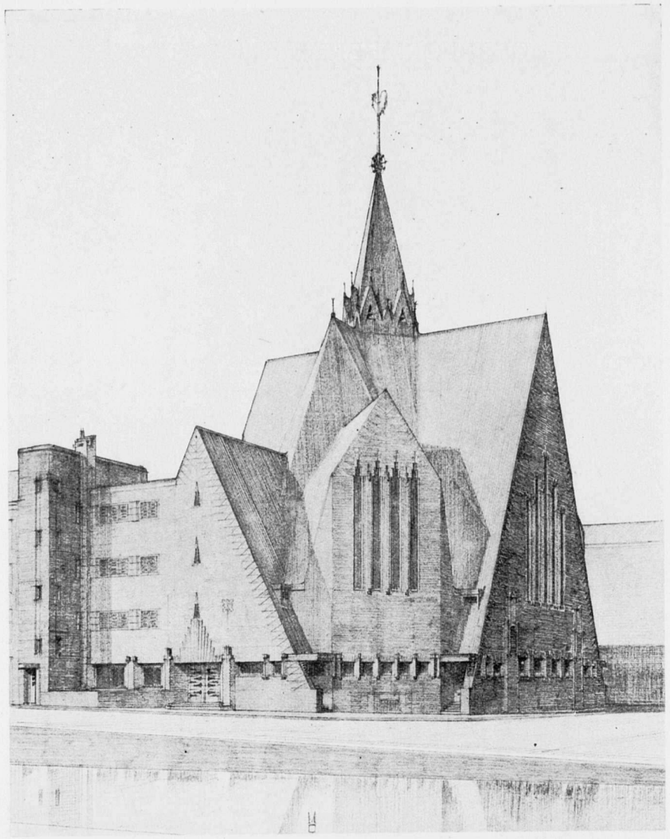

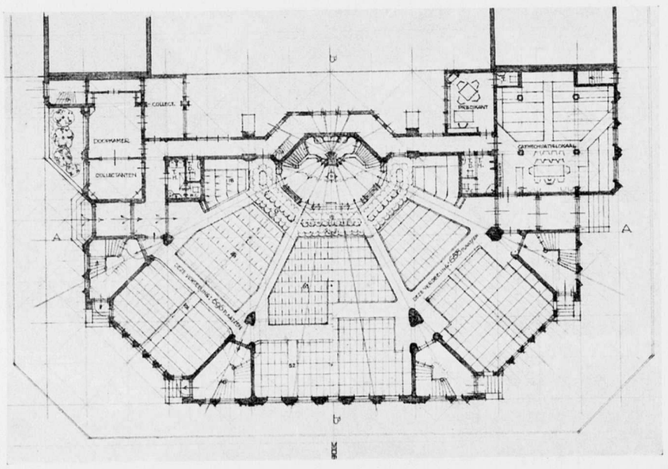

ONTWERP DOOR B. T. BOEYINGA.

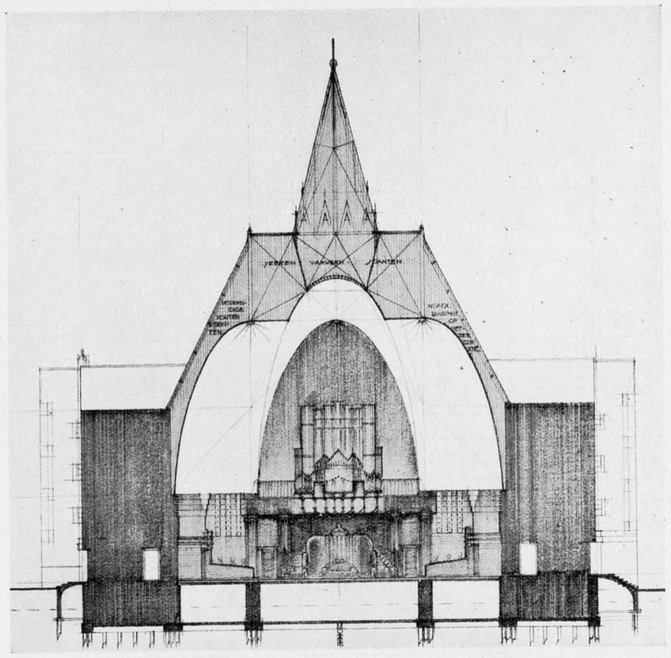

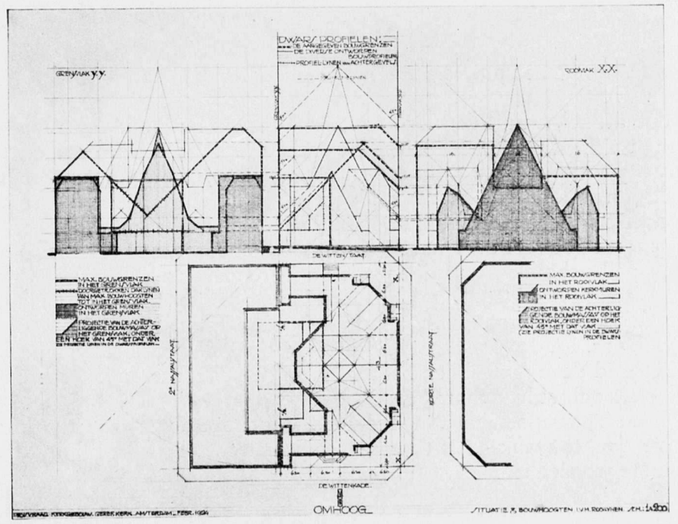

ONTWERP DOOR B. T. BOEYINGA.

IN ZAKE DE „AESTHETISCHE ZIJDE" VAN HET VAK.

Wie gehoopt en verwacht mocht hebben, dat, zooals meermalen door het Bestuur toegezegd, het vraagstuk der rechten en bevoegdheden van den architect in afzienbaren tijd een stap nader tot zijne oplossing zou komen, moet wel zich zeer teleurgesteld gevoelen. Nog op de vergadering van het Bestuur met de kringen, 19 Dec. gehouden, was het antwoord op een vraag van een der kringen, dat het rapport der Commissie ad hoc in Januari zou verschijnen. Thans schrijven we Juni, maar zoover uit de mededeeling in het B.W. is op te maken, zijn we nog even ver als 10 jaar geleden, — al was er toen in het orgaan, het B.W. wellicht meer sprake van eene algemeene belangstelling.

Denkt men zich in hoeveel tijd er nog zal verloopen, tusschen den datum waarop de B.N.A. het over een weloverwogen *ontwerp van wet* inzake de uitoefening van het architecten beroep eens zal zijn, en den dag op welken een, door de Nederlandsche regeering *vastgestelde wet* in het Staatsblad zal verschijnen, dan is het niet te verwonderen dat vele leden van den Bond, vooral in een tijd die de ongebonden concurrentie meer dan ooit doet gevoelen, verlangen dat er althans begonnen worde met in den chaos van het Bouwkunstig en Bouwkundig bedrijf eenige orde te scheppen.

Tot voor korten tijd gold onder beoefenaars der bouw- en aanverwante kunsten als *architect* hij, die als zoodanig in den B.N.A. was aangenomen.

Art. 17 der Statuten van den Bond zegt, nogal in de *Eerecode:*

„Architecten zijn zij, die de bouwkunst beoefenen, gebouwen en andere werken op het gebied der Bouwkunst ontwerpen, de uitvoering daarvan leiden en de kosten regelen en controleeren.

En verderop o.a.:

Zij zullen niet toestaan dat door hen ontworpen werk ten name van een ander wordt uitgevoerd; evenmin zullen zij eens anders ontwerp voor het hunne uitgeven.

Zij onthouden zich van plagiaat en zullen in het algemeen, het vak eerlijk uitoefenend, den arbeid van hunne collega's respecteeren, en zich *onthouden van elke handeling,* die hen *financieel* of in hun *goeden naam* kan schaden". (onderstr. van v. H. V.).

Uit dat artikel, en uit de wijze waarop, volgens huishoudelijk reglement, de kwaliteiten van hen die het lidmaatschap B.N.A. begeeren worden onderzocht, blijkt overtuigend dat wie tot nu toe als lid *werd* toegelaten, aan zekere eischen, technische en aesthetische, moest voldoen. Geeft dus aan de ééne zijde, n.l. die van den Bond als geheel die omschrijving in statuten en reglement een zekeren waarborg dat voor zooveel dit immer mogelijk is, het *corps,* de professie in het algemeen, op peil gehouden wordt, aan den anderen kant, n.l. dien der leden individueel, was zij een geruststelling dat niemand hun den titel, architect met de *rechten en bevoegdheden,* daaraan verbonden zou kunnen betwisten.

In art. 5, par. 12, der statuten is dit duidelijk omlijnd waar het heet:

„Uitsluitend de *leden* hebben het recht van stemmen en van het voeren der initialen B.N.A. achter hun naam.

Zij alleen zijn benoembaar in Bestuur en Commissie van Onderzoek"; (welke commissie o.m. tot taak heeft te adviseeren omtrent allen die lid van den bond wenschen te worden).

Dit alles heeft niet belet, dat gedurende de laatste jaren omtrent die rechten en bevoegdheden der leden zeer uiteenloopende opvattingen heerschen.

Het instituut der Schoonheidscommissies, aanvankelijk bedoeld en veeltijds nog

beschouwd als een instelling waardoor ontsiering van stad en land kon worden voorkomen is hier en daar uitgegroeid tot een macht, wel-is-waar van adviseerenden aard, maar dan toch van grooten invloed, die geen andere inzichten omtrent schoon of onschoon duldt dan die welke in den boezem dier commissie als juist werden erkend.

Jeugdige en niet jeugdige artisten, met name in de hoofdstad (doch geenszins dáár alleen) botsten, indien hunne ontwerpen aan een dergelijke commissie werden voorgelegd, tegen die overheerschende inzichten als zij tot waardeering van geheel nieuwe visie op lijn en kleur in architectuur onbekwaam waren, en anderzijds waren èn zijn de inzichten omtrent den groei der architectuur onder hen die als „modernen" op den voorgrond kwamen zoo uiteenloopend dat, ook indien waardeering in die Commissies *niet* ontbrak, toch de algeheele vrijheid, zich in eigen visie te kunnen uitleven niet werd toegelaten.

De afleveringen van het Bouwkundig Weekblad van het laatste jaar hebben in dit opzicht slechts bevestigd wat reeds vroeger hier en daar uitlekte — en wat bij doordenken van de taak der Commissies eenerzijds, en de vrijheid, van den architect anderzijds, door velen als *moetende* komen, is voorzien.

Het is niet onwaarschijnlijk dat één der stroomingen van onzen tijd voorzooverre die vele, overigens verstandige menschen, in korten tijd afkeerig maakte van wat zij vroeger als *democratie* verheerlijkten, ook een deel van de leden van den B.N.A. heeft aangegrepen, en dat zij, op de wijze als velen in de politiek van staats- en stadsregeering, uitgeroepen hebben: „Het moet nu maar eens uit zijn met die algemeen geroemde zoogenaamde vrijheid en gelijkheid der broederen in het architectengilde. Het *is* immers niet waar dat alle kunst-uitingen gelijkwaardig, alle architectonische scheppingen over één kam geschoren zouden zijn. Welneen. Er is kunst en Kunst, er is architectuur en Architectuur, er is bouwkunde en Bouwkunst, en wij, wij, zullen zorgen dat alléén *Kunst, Architectuur, Bouwkunst* tot stand komt — het andere, minderwaardige zullen wij, 't koste wat het wil, voortaan onmogelijk maken. Want de bloei der Kunst is niet alleen begeerenswaard, zij moet ook algemeen gediend, er moet ook alles aan ondergeschikt gemaakt worden. Wij *willen* dit doel en wij willen dus ook de middelen, en wij erkennen alléén *die* middelen doeltreffend die naar ons inzicht tot het doel zullen leiden.

Ik meen, dat het *niet onwaarschijnlijk* is dat een dergelijke strooming een deel van den B.N.A. beïnvloed heeft.

Hoe het zij, wij hebben als feit te erkennen dat, min of meer op het voetspoor van hen die in Archtitectura et Amicitia het instituut „Afgevaardigde leden" hebben ingevoerd, in den B.N.A. thans staat benoemd te worden eene Commissie die in opperste gezag zal keuren wie zijner leden bevoegd zal zijn, niet om zich architect te noemen, dat was reeds vroeger geschied toen de „Commissie van Onderzoek" adviseerde den candidaat als lid toe te laten, waardoor hij het recht verkreeg de initialen B.N.A. te voeren .... neen .... deze nieuwe commissie zal keuren, nogmaals keuren, wie zich het, tot nog toe veel gemakkelijker geachte werk der kritiek zou mogen veroorloven. Gold dus vroeger (geldt voor velen nog) het „La critique est aisée mais l'art est difficile", — thans schijnt men te meenen dat „L'art est aisé mais la critique est difficile". Nu wil ik gaarne toegeven, zij die min of meer gevolgd hebben wat ik vroeger over dit onderwerp schreef, behoeven die verzekering trouwens niet, — dat het oefenen van critiek op ontwerpen van architectonischen aard ook eene Kunst genoemd kan worden. *Maar* .... het critiseeren van die ontwerpen behoort niet vóór alles en uitsluitend tot het domein van den architect. Op het groote gebied van de toonkunst, de schilderkunst en de

dramatische kunst zijn de voorbeelden voor het grijpen van critici die geenerlei scheppenden arbeid ooit verrichten — en die toch tot oordeel over eenig werk volkomen bevoegd geacht worden. Ik weet zeer goed dat die vergelijking niet *geheel* opgaat. In dien zin n.l. dat ook op die gebieden de scheppende kunstenaars steeds beter in staat zullen zijn de nog niet verstoffelijkte ontwerpen te beoordeelen dan degenen die *alleen* critisch geschoold zijn. Maar toch is het mogelijk en een door de ervaring bewezen feit, dat ook velen dezer laatsten door scholing, ontwikkeling van hun vermogen om „*teekeningen te lezen*" tot een volkomen betrouwbaar oordeel over ontwerpen in Architectuur in staat zijn.

Het jongste instituut echter, oneigenlijk „Commissie der Voordrachten" genoemd, gaat uit van een heel andere scheidingslijn. En in onbewaakte oogenblikken heeft een meerderheid op eenige vergaderingen van den B. N. A. zich homogeen verklaard met het Bestuur in zijn opvatting dat deze scheiding in Statuten en Reglement meende te moeten vastleggen.

De scheiding gaat nu niet tusschen ontwerpende, zich met scheppenden arbeid bezighoudende architecten eenerzijds en leeken, maar tusschen tot critiek bevoegde en *tot critiek niet* bevoegde architecten, *beiden* tot de leden B.N.A. behoorende. Volgens de thans, zij het ook op een vergadering van *drie*, zegge 3 leden, genomen besluiten tot wijziging van Statuten en Reglement, zullen alleen *die* leden B. N. A. tot critiek bevoegd zijn die, al zijn ze ook honderdmaal als ontwerpende, dus scheppenden arbeid verrichtende architecten erkend, opnieuw door een commissie van drie medebroeders van het gilde worden erkend of toegelaten. De B. N. A. heeft daarmee uitgesproken, dat er 2 groepen, 2 soorten architecten zijn in den Bond. Eenerzijds zijn er, in de eerste plaats 3 leden of laat ons zeggen: *in zeker tijdsverloop* 3, (plus 3 plaatsvervangers) benevens degenen die door dezen worden erkend, die wel tot critisch oordeel over ontworpen architectuur in staat zijn — en anderzijds zijn er de overigen van wie dat op zijn minst genomen twijfelachtig is; — benevens die anderen die op hun verzoek aan de hooge Commissie der Voordrachten, positief ten antwoord zullen ontvangen dat ze *niet bevoegd* zijn, „geen zitting mogen nemen".

De aesthetische zijde van het vak zou, naar dezen en genen op de bovenbedoelde vergaderingen te kennen gaven, met de instelling van een dergelijke Commissie gediend zijn. En de verzorging van die aesthetische zijde staat „in het centrum van de aandacht van de organisatie", zooals het Bestuur zich uitdrukt.

Die verzorging van de aesthetica zal dus nu geschieden aldus, dat ontwerpen van leden van den B. N. A. nog minder dan te voren op zich zelf beschouwd, door macht-hebbende lichamen zullen worden aanvaard. Meer dan vroeger zal nu bij die autoriteiten worden gepropageerd dat alle ontwerpen moeten beoordeeld worden door schoonheidscommissies, en dat in die commissies alleen door den B. N. A. tot critiek bevoegd erkend zullen zijn, wie van de C. d. V. uit zijn midden, toestemming ontvingen, of op haar voordracht worden benoemd.

Het kan dus nu voorkomen dat eenig lid B. N. A. een ontwerp inlevert en dat dit door een schoonheidscommissie moet worden gekeurd. Dat in die Commissie eenige andere leden B. N. A. zitting zullen hebben en dat deze *op gezag* niet, zooals thans van hun persoonlijk inzicht of hun persoonlijken geschoolden smaak, maar op gezag van 3 medeleden uit de *eigen organisatie* het ingezonden ontwerp zullen *veroordeelen*.

Verder kan het thans met ons eigen goedvinden plaats hebben dat een of ander lichaam, dat eene Jury benoemt voor eene prijsvraag, en daartoe leden B. N. A. aanwijst op grond van hunne persoonlijke qualiteiten, van deze leden de mededeeling ontvangt, dat zij door een commissie uit *hunne eigen organisatie*, niet bevoegd geacht zijn dat jurylidmaatschap te aanvaarden.

En nog kan het voorkomen dat een of meer leden B. N. A. in eenige Gemeente of Provincie door de Bestuursorganisatie tot leden eener adviescommissie worden benoemd, en dat deze leden aan die Bestuursmachten moeten mededeelen, tot hun spijt niet de benoeming te kunnen aanvaarden aangezien 3 hunner medebroeders, met hun eigen medeweten, ja wellicht mede *stemmen*, tot voogden over de honderden architecten B. N. A. aangesteld, hen niet competent verklaren die functie te aanvaarden.

Ook na herhaalde overweging van een en ander wil het mij niet gelukken te zien, in welke mate door dit voortdurend dreigen van conflict, dit meer dan noodig is opwekken van keuring en afkeuring van werk onzer vakbroeders, de aesthetica, de Schoonheid, de Bouwkunst zal worden gediend.

Men stelle zich eens even goed voor oogen, welke gevolgen de thans voorgestelde Commissie gehad zoude hebben voor een sterk individualistisch artist als destijds in 1895 de Bazel, of als in 1911 en later, de Klerk, om slechts deze 2 te noemen. Is het niet twijfelachtig of èn in 1895 èn in 1911 een Commissie als thans candidaat gesteld, en die dus geacht kan worden de heerschende aesthetische inzichten van den B.N.A. weer te geven, gunstiger voor den groei der Bouwkunst-èn voor den levensloop dier artisten zoude zijn geweest, dan de strijd die deze aanvankelijk miskende talenten moesten doormaken? Moet het de meerderheid die de Bestuursvoorstellen steunde en dus tot de Statutenwijziging drong niet tot bezinning brengen als zij de namen leest van vele candidaat gestelden, die stellig niet zonder meer geacht kunnen worden stroomingen als door de Klerk c.s. losgekomen, dadelijk in hun waarde te schatten? En is daarmee niet duidelijk geworden dat voor elke sterk individualistische uiting telkens weer gevaar dreigt.

Zoowel het Bestuur als de ledenvergadering kunnen zich deze vragen stellen en daarna of daarbij overwegen wat den B.N.A. nu verder te doen staat.

Er is zeker ook naar mijn inzicht verschil in Aesthetisch kunnen tusschen de onderscheidene leden van den B.N.A. Ook naar mijn waardeering ontkomen velen niet aan den twijfel omtrent hun Critisch vermogen. En ook naar mijn ervaring is het noodzakelijk de aandacht ten principale te vragen voor de Aesthetische zijde van het vak.

Maar nimmer zal de actie die van den B.N.A. uitgaat ten gevolge mogen hebben of samen mogen gaan met maatregelen die, niet alleen de vrijheid der leden om hun beroep naar alle zijden ten volle te ontplooien aan banden leggen, maar die ook in bedenkelijke mate kunnen ten gevolge hebben dat „collega's financieel of in hun goeden naam" worden geschaad.

Leeuwarden, 30 Mei 1924.

L. H. E. v. H. V.

ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

Op de aanstaande Jaarvergadering viert de B.N.A. in zijn tegenwoordigen vorm zijn eerste lustrum. Is zulk een feit gemeenlijk aanleiding om zulk een dag tot een heuglijken te maken, de architecten zijn in dat opzicht wat puriteinsch en zij zullen het er dus denkelijk maar bij laten. Bovendien een groot deel van hen is niet in de ware stemming tot vreugdebetoon, er is aan den reeds vrij bewolkten hemel waaronder zij werken een donkere wolk komen opzetten dreigend van kleur en vorm, die niet veel goeds voorspelt. Zoo althans beschouwen, blijkens de ingekomen en rondgaande stukken vele leden de plaats gehad hebbende instelling van de Commissie der Voordrachten, en ze vinden haar een on-

heilsbode die niet veel goeds aankondigt voor de tweede helft van het eerste decennium, dat de Bond ingaat.

Ik meen daarom goed te doen, nog eens te doen uitkomen, wat deze Commissie der Voordrachten in dieperen zin beteekent. Dikwijls heeft men tegen haar aangevoerd, dat zij ingesteld zou zijn op instigatie van enkele architecten, die in een andere vereeniging iets soortgelijks hadden tot stand gebracht. En dat „daarom" de heele commissie „dus" al veroordeeld zou zijn. Behalve weinig vriendelijk, is dit bezwaar weinig redelijk, en de beschouwing, die er aan ten grondslag ligt, even oppervlakkig als onjuist. De B.N.A. heeft, om de drijfveeren op te sporen, die hem brachten tot de instelling van de C.d.V. niet naar andere lichamen te kijken, maar uitsluitend in zich-zelf. Zelfs geeft het karakter van den B.N.A. als vereeniging veel eerder aanleiding tot het instellen van een commissie als de C.d.V., dan de constitutie van andere architectenvereenigingen. Er is geen sprake van dat de B.N.A. iets na-aapt, wat al ergens anders plaats vond; in den B.N.A. beleeft men thans de uitwerking van hetzelfde proces, dat eenige jaren geleden de bedoelde zustervereeniging tot reconstructie leidde. Het niet zoeken naar de diepere oorzaak van dit proces, maar het afgaan op den concreten vorm, dien de uitwerking ervan heeft aangenomen, heeft den lichtkant ervan aan het oog onttrokken en helaas voedsel verschaft aan weinig verheffende veronderstellingen, die langzamerhand tot idées fixes zijn uitgegroeid.

Bij betere beschouwing blijkt het proces verband te houden met het groote levensprobleem, zooals het den mensch-kunstenaar wordt gesteld en dat de B.N.A. zeker moeilijk gevrijwaard kon blijven van de inwerking van dit probleem, is al dadelijk verklaarbaar uit het eerste artikel van zijn Statuten, waarin wordt gesproken dat de B.N.A. zich ten doel stelt: de belangen van het architectenberoep te behartigen en de bouwkunst te bevorderen. Deze bepaling is in de stelligheid der mogelijkheid, welke zij voorop zet, alleen in een collectief verband van individuën te aanvaarden. Individueel gevoelt ieder mensch dat die stelligheid een schijn-stelligheid kan zijn; er is twijfel mogelijk of de twee krachten, die de B.N.A. overeenkomstig dit voorgestelde doel zal moeten ontwikkelen, wel gelijk gericht zijn, of de zoo statige statutenbepaling, in haar hoogmoedige pretentie, niet een dualisme inhoudt. Geen kunstenaar ontkomt er aan oogenblikken te moeten beleven, waarin, als hooge en reine idealen hem wenken, de jacht en de noodzakelijkheid om vooruit te komen hem naar beneden trekt. Dan is er op den bodem van zijn gemoed geen stelligheid, die hem doet kiezen, maar hij is ten prooi aan innerlijken tweestrijd.

Dat de genoemde bepaling ongemerkt is kunnen binnensluipen in de statuten, vindt zijn verklaring in het feit dat de mensch zoo verstandig is in het praktische leven niet stil te staan bij vragen die slechts beantwoord kunnen worden door af te dalen tot op den bodem van de levensbeschouwing. Het praktische leven bekommert zich weinig om 's menschen diepste gevoelens, die hem slechts bewust worden in oogenblikken van diep-mensch zijn, wanneer alle maskers waarachter hij zijn mensch zijn-zonder-meer verbergt, zijn weggenomen.

Men voelt bij intuïtie dat het eenvoudiger is („praktischer" zegt men) over zulke vragen heen te loopen omdat men de ervaring heeft dat het zich in het daadwerkelijke leven wel redt. Men paait zich graag met de gedachte dat alles terecht komt. Zóó handelt men meestentijds reeds als individu, in het collectief verband is het geweten op dit punt nog slordiger.

Zóó is dan ook het bewuste artikel in zijn parmantige stelligheid aan het hoofd der statuten van den B.N.A. terecht gekomen, maar men ontgaat daarmede niet, dat de schijn van die stelligheid zich steeds als een werkende ondergrond kan doen gevoelen.

Het gebouw dat de B.N.A. als zijn organisatie optrekt, staat op een fundament

dat altijd werken kan. Het is de werking van dien ondergrond die thans de Commissie der Voordrachten heeft doen ontstaan. Deze Commissie is geen experiment, uitgedacht in het brein van enkele fantasten, ze is een uiting van het levensprobleem dat op sommige momenten het kunstenaarschap dramatisch maakt. En dat deze diepe verborgenheden in onze persoonlijkheid zich zóó naar buiten in het gemeenschapsleven hebben kunnen openbaren is het gevolg van de voortschrijdende ontwikkeling der bouwkunst. In tijden waarin de bouwkunst een ondergeschikte plaats inneemt, daar kan zich het dualisme waarvan boven sprake is, en dat als een verborgen kracht leeft, niet openbaren in een instelling van een importantie als die der C. d. V.

Alleen wanneer de bouwkunst deel uitmaakt van het leven, wanneer zij de draden spint, waaruit mede het cultuurkleed wordt geweven, eerst dan, ontwaart men als kunstenaar dat in de beoefening der kunst ook iets van het levensdrama verscholen ligt.

De instelling van de Commissie der Voordrachten is een bewustwording van de mogelijkheid van dualisme tusschen beroepsbelang en kunstbelang en tegelijkertijd het daarbij kiezen van den voorrang van het kunstbelang; ze is een persoonlijk levensprobleem, overgegaan in den boezem van het collectief verband van den B.N.A. Deze bewustwording was te verwachten en te voorspellen; en eigenaardig zal nu de terugslag zijn van het collectief verband, waarin een voorrang van het kunstbelang is uitgesproken, op de individueele houding der leden, als zij zelf voor het dilemma worden gesteld. Met deze instelling versterkt de B.N.A. zijn fundament; hij versterkt zich met de erkenning van een mogelijkheid, waarvan de straffe negatie zijn zwakste en trefbaarste plek was. Tegen deze winst vervallen alle praktische bezwaren, die vele zijn. En volstrekt niet alle denkbeeldig. Wie met bedenkingen komt heeft weinig kans op groot ongelijk. Maar men zie vooral deze zaak niet benepen, van haar buitenkant, in haar concreten vorm, want daarin ligt: miskenning van en onvatbaarheid voor den geestelijken inhoud ervan. Hij, die deze in het volle licht stelt, zal wel spoedig twijfelen aan de overtuigende kracht van verstandelijke weerleggingen en heftige betoogjes er tegen. En wat het gevaar van onheil betreft, we weten alle uit ervaring hoe het praktische leven het beste correctief is op bepalingen en maatregelen die niet levensvatbaar zijn, beter nog dan een dubbel peleton veto-rechthebbers waar de B.N.A. in dezen anti-militairistischen tijd plotseling verzot op bleek. En bovendien, vergeet niet dat wij Hollanders zijn, Hollanders hoe je ons ook draait of keert, Hollanders in hart en nieren.

J. P. M.

INGEZONDEN.

Per 3 Juni 1922 schreef ik in 't Bouwk. Weekblad een beschouwing, naar aanleiding van den p l i c h t, welke op den Architect rust, inzake „safe"stelling van zijn medewerkenden Kunstnijveraar. Ter verfrissching zij 't mij toegestaan, enkele zinnen uit dit betoog weer te geven:

. . . „Kiest men dus z e l f zijn aannemer, dan behoort men ook de risico te dragen, die deze keuze meebrengt. Kiest men zelf zijn aannemer n i e t, dan houdt alle risico op! In dit laatste geval verkeeren de ateliers van kunstnijveren. Glas-in-lood, kunstsmeedwerk, bouwplastiek enz. enz. Niet z ij kiezen hun aannemer, doch . . . zij steunen den architect, in de acheveering van zijn architectuur. Zij zijn gedeeltelijk mede-architect, mede-schepper, mede-componist. En hoe meer er een geesteenheid wordt bereikt, tusschen den architect en den kunstnijveraar, des te zui-

verder en des te meer „afgestemd" zal het eindresultaat zijn. De architect levert slechts geestes-arbeid. Door gemeenschappelijk overleg, levert de kunstnijveraar dit ook. En dan daarenboven nog... de materie, welke de kristal werd van het geest- en arbeidproces. Zijn levering is dus tweevoudig! Onafhankelijk van de min of meerdere soliditeit van den later aan te stellen aannemer, is de honoreering van den architect „safe". Maar dan behoort deze ook te zorgen, dat zijn medeschepper, mede-componist, mede-architect (in menig opzicht) eveneens „safe" is, en niet afhankelijk van den een of anderen willekeurigen aannemer (voorop gesteld, dat elk aannemer niet anders wenscht, dan zijn verplichtingen nakomen)"...

Daarna verscheen er in 't 15 Juli-nummer een bijdrage van den heer J. N. Munnik, en stelde deze architect voor, de volgende clausule voortaan in de bestekken te doen opnemen:

... „De aannemer is verplicht, de quitantie van betaling van die werken, welke door de Directie voor zijne rekening zijn besteld of waarvoor firma's zullen worden aangewezen bij den termijn (oplevering) van betaling aan de directie te toonen, zoodat zij zich kan overtuigen dat die werken zijn betaald. Bij niet nakoming daarvan, kan zij het bedrag van de aannemingssom inhouden"...

De heer Paul de Jongh (helaas ook al overleden) heeft toen in een „naschrift" op dat ingezonden stuk, onder meer op 't volgende gewezen, n.m. dat in de A.A.V. van den B.N.A. onder de paragraaf „betaling" o.a. is bepaald, dat de aanbesteder zich het recht kan voorbehouden om voor rekening van den aannemer, betalingen te doen aan derden, wegens stelposten in, en leveringen buiten bestek, waarmede de aannemer is belast geworden. Die betaling wordt gekort op de uit te keeren betalingstermijnen. Ook de A.V. van het Dep. v. Waterstaat eischen soortgelijk. Ook stipuleerde de heer P. de Jongh, nog door mij toegezonden voorschriften uit de „Conventus prosynodalis" van het Bisdom Haarlem.

En hij vervolgt dan met te zeggen: Nu een gedeeltelijke herziening van de A.A.V. van den Bond in voorbereiding is, zal het wellicht aanbeveling verdienen te overwegen of „scherper gestelde" aanvulling in den zin als door den heer Brouwer (ondersteund door Munnik) bedoeld, over de geheele linie gewenscht wordt. Met „scherper gestelde" bedoelde de heer de Jongh, zooals ongeveer de voorschriften van de „Conventus pro-synodalis" van 't Bisdom Haarlem luiden, terwijl hij met „over de geheele linie" bedoelde, een en ander ook toe te passen, buiten het verband der Instellingen als hierboven genoemd.

Sinds deze bijna verstreken *twee jaren* is de toestand min of meer „dezelfde" gebleven. Sporadisch heeft deze of gene architect, de zedelijke en billijke clausules opgenomen in zijn bestekken, terwijl wij kunstnijveraars nog maar blijven overgeleverd in plaats van „safe-gesteld". Ik vermoed, dat, wanneer de architect de helft van de wanbetaling moest vergoeden, er wel meer „schot" in deze aangelegenheid kwam. Hij toch behoort mede-gedupeerd te zijn, waar hij óók mede-vreugde beleeft, wanneer zijn architectuur voltooid is, overeenkomstig zijn visie.

En wederom vraag ik: Ligt 't niet op den weg van het Bestuur van den B.N.A. om deze zaak nu eens afdoende te regelen.

Voor anderen opkomen, is ... zichzelf verheffen.

Vredelust, Leiderdorp, 28 V. '24. WILLEM C. BROUWER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... IR. G. C. BREMER, IR. A. R. HULSHOFF EN . . . . . REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 24. 14 JUNI 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. De Klerk-fonds. — Studie-Prijsvraag voor de oplossing van het Rokin-vraagstuk, uitgeschreven door het gemeentebestuur van Amsterdam, door J. P. M. — Verschillende Prijsvragen. — Verslag van den Bouwraad te Utrecht, ingesteld door het Utrechtsch Kunstverbond over het jaar 1923.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

DE KLERK-FONDS.

Opgebracht was op 27 Mei door 127 leden. . . .	f 3727.—
Opgebracht werd sindsdien door 44 leden	„ 1340.—
Op 12 Juni dus totaal opgebracht door 171 leden. .	f 5067.—
Af aan gemaakte onkosten, porti, inning	„ 61.—
Zuivere opbrengst . . .	f 5006.—

De bijdrage van den B.N.A. aan het „de Klerk-fonds" is dus opgebracht uit de vrijwillige heffing.

Aan allen die aan het bereiken van dit mooie resultaat hebben medegewerkt brengt het Bestuur van den B.N.A., mede namens de stichters van het „de Klerk-fonds", zijn grooten en welgemeenden dank.

De directeur,
J. P. MIERAS.

STUDIE-PRIJSVRAAG VOOR DE OPLOSSING VAN HET ROKIN-VRAAGSTUK, UITGESCHREVEN DOOR HET GEMEENTEBESTUUR VAN AMSTERDAM.

Bovenstaande prijsvraag, waarvan thans het programma is bekend gemaakt en verkrijgbaar gesteld, mag zeker wel als een belangrijke gebeurtenis op prijsvraaggebied worden aangemerkt en begroet. Vergissen wij ons niet dan is deze prijsvraag, de eerste na de Dam-prijsvraag, die door het Gemeentebestuur van Amsterdam weer wordt uitgeschreven. Het noemen van deze eerwaardige voorgangster wekt mogelijk bij sommige sceptici sombere gevoelens en verwachtingen over

deze nieuwe prijsvraag. Laten zij echter bedenken, dat wij thans 16 jaren verder zijn en dat in dit tijdsverloop zeker de vergissingen bij de Damprijsvraag begaan, zóó hebben ingewerkt, en doorgewerkt, dat aangenomen mag worden, dat het betaalde leergeld nu ten nutte zal worden aangewend.

Het vrij uitvoerige programma, waaraan bovendien 2 situatieteekeningen zijn toegevoegd, is kosteloos verkrijgbaar aan het adres van den Secretaris van de Jury, Stadhuis, Kamer 154.

Het omschrijft het doel der prijsvraag als het verkrijgen van een algemeen plan van indeeling van het Rokin vanaf den Dam tot aan het Muntplein, welk plan zal moeten beantwoorden aan eischen van stedenschoon en verkeer terwijl met economische mogelijkheden moet worden rekening gehouden, waarop gedetailleerde omschrijving van de eischen en wenschelijkheden volgt. Verder bevat het programma sub 4 hetgeen er gevraagd wordt, sub 8 de Jury die bestaat uit de heeren: Dr. H. P. Berlage, Voorzitter; de Directeur Publieke Werken, de Hoofdcommissaris van Politie, de Directeur Gemeentetram, de Voorzitter der Verkeerscommissie, Ir. Jan Gratama, J. W. Hanrath, J. F. Staal en Ir. A. R. Hulshoff, Secretaris, (en G. Versteeg, als plaatsvervangend lid).

Voor de te bekronen ontwerpen is een bedrag van Fl. 2000.— beschikbaar te verdeelen als volgt: 1e prijs Fl. 1000.—, 2e prijs Fl. 650.—, 3e prijs Fl. 350.—. De jury heeft de bevoegdheid om, in geval geen volledige bekroningen kunnen worden toegekend, de beschikbare gelden geheel of gedeeltelijk te verdeelen, over die ontwerpen welke daarvoor in aanmerking komen.

Het Gemeentebestuur heeft het recht buitendien meerdere ontwerpen aan te koopen voor een som van Fl. 250.— per ontwerp.

Het is de bedoeling van het Gemeentebestuur te zijner tijd, indien alsdan geen overwegende bezwaren daartegen bestaan, den ontwerper van een plan, waarvan de hoofdgedachte voor verwezenlijking in aanmerking komt, bij de uitvoering daarvan op een of andere wijze te betrekken, b. v. als adviseur.

De inlevering der ontwerpen moet geschieden uiterlijk 1 October 1924, des middags 12 uur. Inlichtingen kunnen tot 2 maanden vóór den datum van inlevering *schriftelijk* worden aangevraagd uitsluitend bij den Secretaris der Jury:
Stadhuis, Kamer 154, Amsterdam.

De mededinging aan deze prijsvraag is opengesteld voor alle Nederlandsche architecten.

Wij wekken ze allen op zich aan dit vraagstuk te geven.

In ons kleine land is stedenbouw te veel theoretische bespiegeling geworden vaak onder het geruststellend besef, de juistheid ervan nooit door de daad te behoeven te bewijzen. Hier is een belangrijk ingewikkeld vraagstuk aan de orde, dat om een praktische oplossing vraagt.

Moge het gemeentebestuur van Amsterdam succes oogsten met deze prijsvraag. Het zal dan zeker geen 16 jaren lang meer wachten ook over andere belangrijke architectonische onderwerpen, de stad betreffende, de architecten tot een nieuwen vrijen kamp op te roepen.

J. P. M.

VERSCHILLENDE PRIJSVRAGEN.

Prijsvragen „Bouwkunst en Vriendschap" 1924.

1e Prijsvraag: Gevraagd wordt een ontwerp van een strandbad-restaurant voor een badplaats in opkomst.

Uitgeloofd worden: Een eerste prijs, zilveren medaille en f 100.—, een tweede

prijs, bronzen medaille en f 50.—, een derde prijs, eervolle vermelding en f 25.—.

2e Prijsvraag: Gevraagd wordt een ontwerp voor een dubbele zitbank, zooals die geplaatst worden langs breede lanen in een stad en in parken.

Uitgeloofd worden: een eerste prijs, bronzen medaille en f 25,— een tweede prijs, eervolle vermelding en f 10.—, een derde prijs, eervolle vermelding.

De Jury bestaat uit de Heeren: J. W. Hanrath, Ir. F. Mertens, M. Brinkman, J. P. Logemann en Ir. M. C. A. Meischke.

Inzending vóór 15 November 1924 aan den heer J. P. Logemann, Baan 31, te Rotterdam.

Exemplaren van het programma kosteloos verkrijgbaar bij den Secretaris, Ir. W. C. van Goor, Claes de Vrieselaan 27a, Rotterdam.

Prijsvraag, uitgeschreven door de N.V. Vereenigde Schelpkalkfabrieken, te L eiden.

Gevraagd wordt het ontwerp voor een stempel, dat dienen moet om een fabrieksmerk, ten behoeve van het in den handel te brengen van een verbeterd schelpkalkproduct, op jutte, eventueel ook op papieren zakken, waarin het fabrikaat verpakt wordt, te stempelen, doch tevens om op prospecti, circulaires en correspondentiepapier te worden gereproduceerd.

Uitgeloofd worden: een eerste prijs van f 100.—, een tweede prijs van f 50.—, een derde prijs van f 25.—.

De Jury bestaat uit de heeren: M. Wilmink, W. F. Gouwe en H. C. M. Dolk.

Inzendingen vóór 1 Juli 1924 aan het adres van den heer H. C. M. Dolk te Leiden, Apothekersdijk 34, alwaar ook exemplaren van het programma op franco aanvrage kosteloos verkrijgbaar zijn.

Prijsvraag uitgeschreven door het Hoofdbestuur van het Nederlandsche Roode Kruis.

Gevraagd wordt het ontwerp voor een aanplakbiljet ten dienste van de collecte te houden in de week van 27 September tot 4 October 1924. Het biljet moet op pakkende wijze de aandacht vestigen op de humanitaire idee, die het Roode Kruis voorstaat.

Er worden uitgeloofd: een eerste van f 300.—, een tweede van f 200.— en een derde prijs van f 100.—.

De jury bestaat uit de Heeren:

S. Jessurin de Mesquita, W. A. van Konijnenburg en Prof. R. N. Roland Holst.

De ontwerpen worden ingewacht vóór of uiterlijk 14 Juli 1924 aan het adres van het Ned. Roode Kruis te Den Haag, Princessegracht 27, alwaar ook het programma op franco aanvrage kosteloos verkrijgbaar is.

Het Bestuur der Nederl. Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst heeft voor de aspirant-leden der Vereeniging uitgeschreven een Studieprijsvraag; het onderwerp is een *rijwielbelasting-penning*.

Het Bestuur vond de Heeren C. J. A. Begeer, S. van Ravesteyn en Prof. Dr. W. Vogelsang bereid de jury te vormen.

VERSLAG VAN DEN BOUWRAAD TE UTRECHT, INGESTELD DOOR HET UTRECHTSCH KUNST-VERBOND OVER HET JAAR 1923.

De Bouwraad was in het afgeloopen jaar als volgt samengesteld: H. J. Kolk, Voorzitter, C. de Graaf, Secretaris, H. Jocker, Penningmeester, W. van den Heuvel, O. Schulz, C. de Haas, J. J. van Noorle Jansen, L. Holsboer adviseerend lid, Ir. A. van der Steur, C. Wienecke en Ir. H. E. Mertens; terwijl de eerstgenoemde drie heeren als dagelijksch bestuur optraden.

Het secretariaat bleef gevestigd Schoolstraat 16 Utrecht.

De jaarlijksche beoordeeling der, in het jaar 1922 in de gemeente tot stand gekomen bouwwerken had plaats in den voorzomer. Het oordeel van den Bouwraad werd vastgelegd in den vorm van een rapport, dat in den loop van het jaar werd gepubliceerd. Bijzonder werd daarin de aandacht van het publiek gevraagd voor de groote verschieten, door den vooruitgang der bouwkunst in ons land, geopend. De groote liefde, waarmee de architect arbeidt in de laatste jaren aan verheffing van „de oudste aller kunsten en de eerste aller ambachten", de bouwkunst, vraagt aller belangstelling en medewerking.

De Bouwraad sprak dan ook den vurigen wensch uit, dat Utrecht's burgerij overtuigd mocht blijken van het prachtige streven en dat daarmede het percentage verzorgde oplossingen, zelfs van kleine verbouwingen in de komende jaren nog belangrijk mocht stijgen.

Aan elk der ontwerpers van de vier best beoordeelde bouwwerken werd het eeremetaal met diploma van den Bouwraad uitgereikt.

Aan het College van Burgemeester en Wethouders der Gemeente Utrecht is een schrijven gericht, waarin werd vervat het verzoek om in overweging te willen nemen, in hoeverre de Bouwraad zijn werkzaamheden ten bate van de gemeente zou kunnen uitbreiden door, na kennisname van ingekomen bouwaanvragen, te adviseeren in zake de aesthetische verzorging der plannen.

Tevens werd, op verzoek van het College van Burgemeester en Wethouders door den Bouwraad aangegeven, welke wijzigingen hij meende, dat in een eventueel herziene bouwverordening behoorden te worden aangebracht.

Aan de vereenigingen van schilderspatroons werd een schrijven gericht om de kleur van een enkel perceel in een aaneengesloten bouwblok niet al te zeer af te doen wijken van die der aansluitende gevels en zoodoende het kleureffect van den straatwand niet te schenden.

Door den Bouwraad werden verder nog verschillende punten behandeld, die echter nog niet geheel tot oplossing werden gebracht en daarom nog niet voor publicatie geschikt geacht moeten worden.

Voor den Bouwraad,
H. J. KOLK, Voorzitter.
C. DE GRAAF, Secretaris.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 25. 21 JUNI 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. Examen voor Bouwkundig Opzichter in 1925. — Nieuw Lid. — Commissie der Voordrachten, C. d. V. — Samenstelling van het bestuur van den B. N. A. — Ledenvergadering van den B. N. A. — Samenstelling der verschillende Commissies. — Stadsarchitect Hulshoff. — Adres van het Bestuur van den B. N. A. aan den Kerkeraad der Ned.-Herv. Gemeente te Zeist. — Entrefilet. — „De Kroft", het eigen-huis van architect A. P. Smits, door J. P. M.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

EXAMEN VOOR BOUWKUNDIG OPZICHTER IN 1925.

Het Bestuur heeft besloten als overgang ook nog in 1925 het Examen voor het Diploma van Bouwkundig Opzichter B. N. A. te houden en wel op dezelfde voorwaarden die golden voor de deelnaming aan het examen 1924.

Deze voorwaarden zijn, mèt het programma van het examen, kosteloos verkrijgbaar aan het Bureau van den B. N. A.

NIEUW LID.

Sedert de vorige opgaaf is als nieuw lid van den B. N. A. toegetreden de heer Ir. H. J. van der Heyden, architect te Hilversum.

COMMISSIE DER VOORDRACHTEN, C. d. V.

Tot leden van de C. d. V. zijn op de jongste ledenvergadering gekozen de heeren: Dr. H. P. Berlage, Ir. Jos. Th. J. Cuypers en Ir. A. R. Hulshoff. Tot plaatsvervangende leden zijn gekozen de heeren: H. v. d. Kloot Meijburg, A. P. Smits en J. F. Staal. Secretaris van de Commissie is de heer J. P. Mieras.

Hierbij zij vermeld dat de eerste vergadering der commissie in het midden der volgende week zal worden gehouden. De leden, die bepaalde punten in het belang der werkzaamheden van de Commissie, aan haar kenbaar willen maken, worden verzocht zulks schriftelijk te doen vóór a.s. Dinsdag.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR VAN DEN B. N. A.

Op de Ledenvergadering van den B.N.A. van 14 Juni j.l. werden als lid van het Bestuur herkozen de heeren Ir. A. R. Hulshoff en Jan Wils, in de plaats van Ir. A. Broese van Groenou werd als Penningmeester gekozen de heer Jan van der Valk, zoodat het Bestuur thans als volgt is samengesteld: P. G. Buskens, Voorzitter, Ir. A. R. Hulshoff, Vice-Voorzitter, E. J. Kuipers, Secretaris, Jan van der Valk, Penningmeester, Ir. W. P. C. Knuttel, J. C. Meischke en Jan Wils, leden.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A.

De eerstvolgende ledenvergadering van den B.N.A. zal worden gehouden op 11 en 12 Juli a.s. te Rotterdam, op een nader bekend te maken plaats.

Op de agenda die in het volgende nummer zal worden gepubliceerd, komt o.m. voor de behandeling van het onderwerp „Schoonheids-Commissies".

SAMENSTELLING DER VERSCHILLENDE COMMISSIES.

Aangezien nog niet volledig bekend is, of alle op de jaarvergadering gekozenen, hun benoeming aanvaarden, en het veranderen eener verstrekte opgaaf hunner namen allicht tot verwarring aanleiding geeft, zal de volledige lijst der nieuwe commissieleden in het volgende nummer worden opgenomen.

STADSARCHITECT HULSHOFF.

Aan den heer Ir. A. R. Hulshoff, Hoofdingenieur van de afdeeling gebouwen van den Dienst van Publieke Werken te Amsterdam, hebben, naar het Handelsblad meedeelt, Burgemeester en Wethouders van Amsterdam. uit waardeering voor zijn werk in de bovengenoemde functie verricht, den persoonlijken titel verleend van Stadsarchitect.

ADRES VAN HET BESTUUR VAN DEN B. N. A. AAN DEN KERKERAAD DER NED. HERV. GEMEENTE TE ZEIST.

Het Bestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en den Bond van Nederlandsche Architecten heeft den volgenden brief d.d. 16 Mei gericht aan den kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente.

Ondergeteekenden, voorzitter en secretaris van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B.N.A. hebben de eer ter kennis van Uw College te brengen:

dat zij vernomen hebben dat reeds eenigen tijd plannen bestaan tot het stichten van een nieuw kerkgebouw voor Uwe Gemeente,

dat daartoe het vorige jaar een schriftelijke gedachtenwisseling heeft plaats gehad met de Permanente Prijsvraag Commissie over het uitschrijven van een prijsvraag, waartoe echter niet werd overgegaan, omdat wegens de tijdsomstandigheden de bouwplannen voorloopig werden opgeschort,

dat hen uit mededeelingen in de pers gebleken is, dat thans tot den bouw is besloten, maar nu een geheel anderen weg wordt ingeslagen om tot het aanwijzen van den bouwmeester te komen,

dat zij overtuigd zijn dat ook Uw College ten volle beseft, dat het hier een buitengewoon belangrijk bouwwerk betreft en dat alleen de meeste begaafden in staat kunnen worden geacht in materie te verwezenlijken, hetgeen bij deze opdracht wordt bedoeld,

dat zij echter meenen ten sterkste te moeten betwijfelen of op de wijze die Uw College zich thans voorstelt een ook maar eenigszins bevredigend resultaat kan worden verwacht,

dat zij U daarom met aandrang verzoeken het uitschrijven van eene prijsvraag nogmaals te overwegen of, indien hiertoe overwegende bezwaren bestaan, zich te wenden tot de door onzen Bond ingestelde Commissie van Voorlichting, welke steeds bereid is geheel belangloos van advies betreffende het aanwijzen van een bouwmeester te dienen, en wier hulp dan ook door vele, zoowel openbare als particuliere instellingen, werd ingeroepen.

't Welk doende enz.

(w.g.) P. G. BUSKENS, Voorz.
(„) E. J. KUIPERS, Secr.

ENTREFILET.

Er is een firma in ons lieve vaderland, die handelt in een voornaam bouwmateriaal, dat ook te Londen wordt toegepast. En die lieve firma in ons vaderland noodigt nu de architecten uit eens een reisje te maken naar Londen. Kosten voor haar rekening. Bezoek aan Wembley met zijn attracties inbegrepen. Die lieve firma in ons lieve vaderland noodigt nu wel niet uit, maar werpt een balletje op. Het is een beau geste, maar wij zouden toch die firma willen waarschuwen, dergelijke balletjes niet meer op te gooien. Niemand is zoo onnoozel, om niet te weten, dat de verhouding tusschen architect en leverancier zulke uitstapjes niet toelaat. Het genereuse aanbod tot de architecten gericht, kan dan ook door hen niet alleen met een vriendelijk niet-aannemen worden beantwoord, maar zij vragen kort en bondig voortaan van soortgelijke invitaties verschoond te blijven.

„DE KROFT", HET EIGEN-HUIS VAN ARCHITECT A. P. SMITS.

Het is onder de architecten een gangbaar praatje, dat een architect gewoonlijk voor zich zelf een minder geslaagd huis bouwt. Er ligt aan dit praatje een begrijpelijke gedachte ten grondslag. De kans n.l. dat hij, te vervuld van de gedachte, die hij in de gebreidelde vrijheid zijner opdrachten slechts onvolkomen kan verwezenlijken deze voorbij streeft als hij geheel de teugels vrij heeft, is zeker groot. Bovendien kunnen zijn eigen wenschen hem onbewust nog grooter struikelblokken in den weg leggen, dan die zijner meest eischende opdrachtgevers. Hoe het zij, tegenover deze misprijzing van het eigenhuis staan vele gunstig uitgevallen eigen „homes" die, vaak beter dan zijn beste werken de artistieke bedoelingen van een architect karakteriseeren. Kunt ge Emanuel von Seidl, Hermann Muthesius, Otto Wagner en om van onze westelijke buren bijv. Norman Shaw te noemen beter en

„DE KROFT" TE AERDENHOUT. ARCHITECT A. P. SMITS.

„DE KROFT" TE AERDENHOUT. ARCHITECT A. P. SMITS.

beknopter leeren kennen dan door en uit hun eigen huis. Ontegenzeggelijk zal de architect aan zulk een werk bijzondere toewijding geven en daarin zoo goed mogelijk trachten uit te drukken welke oplossingen hij aan architectonische vraagstukken in algemeenen zin geeft. Ook is het eigen-huis van den architect geschikt om te zien aan welke artistieke neigingen hij zich het liefst overgeeft. Men kent de werken van Bruno Schmitz en zijn zin voor het pompeuze, voor zwaarwichtige sier en geestlooze praal, waardoor hij de meeste zijner bouwwerken ondanks hun vaak grootsche conceptie vrijwel bedierf. Hoe heeft Schmitz in zijn eigen woonhuis te Charlottenburg, die neiging bijna als karikatuur bloot gelegd in zijn fameuze „Speisesaal".

Het bespieden van de architecten in hun eigen, zelf geschapen omgeving kan daarom zijn bijzondere bekoring geven. Bijgaande afbeeldingen brengen daartoe een gelegenheid en zeker zijn velen bij eerste oogopslag vol van uitroepen van verrassing die naar den persoon van den heer Smits gaan. Wij hooren al: „Hij is niet van de Amsterdamsche school". „Hij zoekt het bekoorlijke". „Hij zal Mendelssohn beminnen noch haten." „Hij is een tikje Engelsch." „Hij is een modern romanticus." Heeft hij maling aan den geest des tijds of heeft de geest des tijds nu maling aan hem?, hij begrijpt de bouwkunst in de natuur, enz. enz.

Ja, zoo bij verrassing dit werk ziend gaan ons opmerkingen als deze door de gedachten. Maar beschouwend en wel overleggend zeggen we bij dit eigen huis:

„Er moet in een mensch een drang zijn naar de rust in de natuur, naar de natuur, waar de oneindige onrustige wisselingen en schommelingen van den tijd zooals deze zich in den menschelijken geest uit, zijn overgegaan in de zoo groote amplituden van licht en duisternis, van dag en nacht, van Lente, Zomer, Herfst en Winter, van ontkiemen, bloeien, verdorren en vergaan in gestadige, rustige en geduldige slingeringen. En dàt is bouwkunst scheppen, zóó te bouwen dat dit geduld geen enkel oogenblik wordt getart zelfs door een zweem van het ongeduld, die de polslag is, van den mensch die leeft te midden van de onrust aller tijden en komen kan te midden van de rust tevens aller tijden, ginds die onrust kan doen spreken in werken van spanning en trilling, om hier die rust te leggen in werken overgoten van bekoorlijkheid en innigheid.

Er is aanleiding te veronderstellen dat Smits zich als bouwmeester alleen kan doen gelden in de laatste werken, zijn eigen huis geeft aan die veronderstellende gedachten zeker voedsel. Wij voelen hier sterk de neiging tot het scheppen van bekoorlijkheid, die zich ook uit in den tuin, waar Smits' intuitie een zachte leiding heeft gegeven aan den weelderigen groeilust van de natuur, zonder deze ook met een bepaalde aesthetische opvatting te dwingen. Bovendien ontdekken wij een zin nog voor het ambacht, waaraan de geest des tijds het bestaansrechts wel ontzegt, maar dat de tand des tijds niettemin toch nog niet heelemaal dood heeft kunnen knagen. En waar leven is, is hoop.

Men wake er nu voor uit het gereleveerde een te beperkende conclusie te trekken ten aanzien van den omvang van Smits' kunnen. Want zelfs, al ware het zoo, dat hij zich alléén zou kunnen geven in den trant zooals hij zijn eigen huis bouwde, dan zou hij nog zijn taak als architect niet slechts half vervullen.

Halve architecten zondigen op beide of op een der beide werelden waarin de tijd zich manifesteert. Ware en goede bouwmeesters idealiseeren beide of een der werelden waarvan sprake is. Dit laatste doet Smits op een eigen persoonlijke manier. Alles wat daarop aan te merken is, wat daartegen te zeggen is wordt ontzenuwd door dit ééne: in zijn werken in de natuur vindt men geen zweem van ongeduld. Dit te kunnen bereiken, is bouwkunst te kunnen scheppen. J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO FER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 26. 28 JUNI 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. te Rotterdam. — Concept notulen van de Jaarvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 14 Juni 1924 te Amsterdam in de Industrieele Club. — Samenstelling der verschillende Commissies van den B. N. A. — Allerlei berichten - groote en kleine - door mekaar. — Entrefilet. — Huize „Groenouwe" te Loenen, door J. P. Mieras.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. TE ROTTERDAM.

Tengevolge van verschillende omstandigheden is de datum van deze ledenvergadering verschoven moeten worden, en is nu bepaald op Vrijdag 18 Juli, terwijl op Zaterdag 19 Juli verschillende excursies zullen worden gehouden.

Door buitenlandsch verblijf van enkele leden, die zich hebben belast met de regeling van een en ander, kunnen mededeelingen hieromtrent nog niet in dit nummer worden opgenomen, maar zij zullen in het volgend nummer verschijnen.

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen van de Jaarvergadering, in concept opgenomen in dit nummer.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Benoemingen.
6. Behandeling van het onderwerp: „Schoonheids-Commissies" aan de hand van de twee volgende punten:
   1. Heeft het Instituut der Schoonheidscommissie tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord? Zoo ja, mag dan aangenomen worden, dat de ontwikkeling der bouwkunst met deze instelling gebaat is? En, als de resultaten niet bevredigend zijn, wat zou de oorzaak kunnen zijn van deze mislukking.
   2. Is het mogelijk en gewenscht de werkwijze van de Schoonheids-commissie aan bepaalde regels te binden, geldig voor iedere gemeente? Wanneer deze wenschelijkheid blijkt, zou het dan noodig zijn de samenstelling van deze instelling te herzien en in welke verhouding zou zij dan komen te staan tegenover de Gemeentebesturen? (Een en ander mede in verband met de invoering van het leekenelement in de Schoonheids-Commissie en het standpunt t. a. v. de ontwerpen van erkende architecten).

Over deze beide punten hebben de heeren: Ed. Karsen, Kunstschilder te Amsterdam, Ir. A. Plate, Oud-Directeur van den Woningdienst te Rotterdam en Ir. D. Roosenburg te 's-Gravenhage, op verzoek van het Bestuur een preadvies uitgebracht.

Deze preadviezen zijn opgenomen in No. 3 van het Bouwkundig Weekblad van dit jaar.

Zij zullen op de vergadering mondeling door de preadviseurs worden toegelicht.

7. Rondvraag.

voorzitter van de examen-commissie is, zal deze post nader worden bekeken. De Directeur leest hierna voor het verslag van de Commissie van Financiën, die na verschillende steekproeven te hebben gedaan in de boeken deze accoord heeft bevonden met de gepubliceerde cijfers en het fondsen-bezit van den B.N.A. heeft gecontroleerd. Zij stellen voor den Penningmeester dank te zeggen voor zijn gehouden beheer en hem décharge te verleenen.

Vervolgens raadt de Commissie aan het saldo op de giro op te vragen en dit geld te beleggen. De Penningmeester wordt hierna gedéchargeerd en door den Voorzitter bedankt voor zijn verschillende bemoeiïngen gedurende het beheer der financiën in het afgeloopen jaar. De begrooting voor 1924 wordt hierna goedgekeurd zonder hoofdelijke stemming.

Aan de orde is thans punt 8, verkiezing van 3 leden van het Bestuur. Bij de eerste stemming worden uitgebracht op den heer v. d. Valk 44 stemmen, op den heer Hulshoff 39 stemmen, op den heer Jan Wils 36 stemmen, op den heer van Hardeveld 13 stemmen, op den heer Kooken 2 en op den heer Smits 2 stemmen, zoodat gekozen zijn de heeren: Jan van der Valk, Ir. A. R. Hulshoff en Jan Wils, die, aanwezig zijnde, allen verklaren de benoeming te aanvaarden. Aan de orde is thans punt 9 de verkiezing van 3 leden en plaatsvervangende leden voor de C. d. V. De heer v. Hylckama vraagt voor tot de stemming wordt overgegaan alsnog het woord en deelt mede namens den Kring Leeuwarden dat de Kring „Leeuwarden" zich niet zal houden aan de regels van de C. d. V. wat betreft het nemen van zitting in aesthetische commissies waarvoor men buiten den B. N. A. om wordt uitgenoodigd. Zij zullen daarvoor niet de toestemming van de C. d. V. vragen. De reden daarvan is dat het Bestuur zich oorspronkelijk niet duidelijk heeft uitgesproken over de bedoelingen ten aanzien van dit punt; ware dit wel zoo geweest dan zou op de ledenvergadering te Utrecht de oppositie veel grooter geweest zijn en het oorspronkelijke voorstel waarschijnlijk verworpen. Namens den Kring dient de heer v. Hylckama de volgende motie in:

> „De vergadering, gehoord de velerlei practische bezwaren tegen eene Commissie der „Voordrachten zooals die blijkens gewijzigde statuten en huish. reglement tot taak heeft niet „alleen preventief maar ook repressief ten opzichte der leden van den B. N. A. werkzaam „te zijn, trekt het besluit der vergadering van 25 April 1924 tot herziening van statuten en „reglement in en draagt het Bestuur op *nieuwe voorstellen* tot bevordering van het aesthe- „tisch element in de uitoefening van het architectenberoep aan de vergadering voor te „leggen."

De Voorzitter antwoordt den heer Hylckama, dat de beleefdheid had geëischt deze motie vooraf ter kennis te brengen van het Bestuur. Het is niet toelaatbaar voor het Bestuur om deze motie, nu de heele instelling van de C. d. V. volkomen reglementair en volgens de statuten is behandeld, aan de orde te stellen. De heer Hylckama meent, dat die behandeling juist niet reglementair is geweest en dat de Vice-Voorzitter op de vergadering van 25 April, waar slechts drie leden aanwezig waren, de beslissing niet had mogen laten nemen.

De heer Hulshoff, die de vergadering van 25 April heeft geleid, licht toe dat de vergadering toen alleen had na te gaan of de genomen besluiten precies waren weergegeven in de statuten. Spreker heeft toen met den heer Kuipers, hoewel de genomen besluiten niet waren overeenkomstig de voorstellen die zij als Bestuurslid hadden gedaan, de statuten goedgekeurd, omdat zij geheel volgens die besluiten waren opgesteld.

De heer Rosenboom geeft als zijn meening te kennen dat de motie van den Kring Leeuwarden in wezen een voorstel is tot statutenwijziging en dus verkeerdelijk is ingediend en niet kan worden behandeld. Het Bestuur verlaat hierna eenige oogenblikken de vergadering om zich te beraden en de Voorzitter deelt hierna mede dat het Bestuur unaniem van meening is dat deze motie bij wijze van overrompeling is ingediend en daarom voorstelt haar niet in behandeling te nemen. Dit voorstel wordt aangenomen met 38 stemmen vóór en 10 stemmen tegen.

Alsnu wordt overgegaan tot de stemming voor het eerste lid en het plv. lid van de C. d. V. De heer Kruisweg maakt de opmerking dat het onmogelijk is op deze wijze zijn stem te bepalen, zoodat het veel beter is blanco te stemmen. Verschillende leden maken thans bezwaar tegen de voorgestelde wijze van stemmen. De Voorzitter deelt mede, dat het Bestuur zich over de wijze van stemmen nog eens zal beraden en schorst de vergadering voor de lunch.

Na de heropening der vergadering deelt de Voorzitter mede dat het Bestuur heeft besloten om de stemming te houden voor ieder lid en voor ieder plv. lid apart, waarbij de bepaling van art. 11 par. 26 van de statuten van kracht is.

Stemming eerste lid. Eerste stemming Dr. H. P. Berlage 16 stemmen, Ir. A. R. Hulshoff 19 stemmen, 7 leden alle minder dan 6 stemmen, totaal uitgebracht aantal stemmen 60. Bij de tweede stemming verkrijgt Ir. Hulshoff 33 stemmen, Dr. Berlage 20 stemmen, 4 leden minder dan 2 stemmen, 2 stemmen in blanco. Waar het totaal uitgebrachte stemmen 60 bedraagt, is gekozen de heer Hulshoff, die de benoeming aanneemt.

2de lid eerste stemming. Dr. Berlage 25 stemmen, Ir. Jan Gratama 15 stemmen, 8 leden minder dan vier stemmen. Totaal 60 stemmen. 2e stemming Dr. H. P. Berlage 42 stemmen, Ir. Jan Gratama 14 stemmen, 3 leden met ieder 1 stem, uitgebracht 59 stemmen, zoodat gekozen is Dr. H. P. Berlage.

3de lid eerste stemming. Uitgebracht 59 stemmen waarvan 23 op den heer Gratama, 6 op den heer Jos. Cuypers en op 10 leden minder dan 5 stemmen. Bij de tweede stemming verkrijgt de heer Gratama 29 stemmen, de heer Cuypers 9 stemmen en worden er op 10 leden elk minder dan vijf stemmen uitgebracht. Bij de herstemming tusschen de heeren Gratama en Jos. Cuypers, krijgt de heer Gratama 28 stemmen, de heer Cuypers 29 stemmen en worden er 3 blanco stemmen uitgebracht, zoodat is gekozen de heer Jos. Cuypers, die de benoeming aanvaardt.

Eerste plv. lid, eerste stemming. Uitgebracht 56 stemmen, waarvan 16 op den heer Staal, 12 op den heer Gratama en op 11 leden minder dan 5 stemmen. Bij de tweede stemming worden 54 stemmen uitgebracht waarvan 21 op den heer Staal, 11 op den heer Gratama en op 6 leden minder dan 6 stemmen. Bij de herstemming worden uitgebracht op den heer Staal 25 stemmen, op den heer Gratama 21 stemmen op Hendrick de Keyser 1 stem en 7 stemmen in blanco, zoodat gekozen is de heer Staal, die de benoeming aanneemt.

2de plv. lid, eerste stemming. Uitgebracht 53 stemmen, waarvan 14 op den heer Vorkink, 8 op den heer Meyburg en op 11 leden minder dan 4 stemmen. Bij de tweede stemming worden uitgebracht op den heer Vorkink 20 stemmen, op den heer Meyburg 27 stemmen, op den heer Smits 9 stemmen en op 4 leden minder dan 3 stemmen. Bij de herstemming verkreeg de heer Meyburg 29 stemmen, de heer Vorkink 22 stemmen. De eerste is dus gekozen.

3de plv. lid, eerste stemming. Totaal uitgebracht 48 stemmen, waarvan de heer Smits 26 stemmen verkrijgt, de heer Vorkink 12 stemmen, de heer Hanrath 7 en 2 andere leden minder dan 2 stemmen, zoodat gekozen is de heer A. P. Smits, die de benoeming aanneemt.

De Voorzitter deelt hierna mede dat de Commissie zoo spoedig mogelijk met haar werk zal aanvangen en dat reeds Maandag de convocaties voor de eerste vergadering zullen worden verzonden.

Benoeming van leden voor de verschillende commissies.

Bij de stemming voor de leden van de Commissie van Onderzoek krijgt de heer Van Bilderbeek 43 stemmen, de heer Plate 42 stemmen, de heer Van Goor (die al lid is) 7 stemmen, zoodat de eerst genoemde leden zijn gekozen.

Bij de stemming voor de Commissie van Financiën krijgt de heer Broese 46 stemmen, de heer Wormser 40 stemmen, de heer Tjeerd Kuipers 36 stemmen, de heer Moen 14 stemmen en de heer Munnik 11 stemmen, zoodat de heeren Broese, Wormser en Tjeerd Kuipers zijn gekozen.

Alvorens tot de stemming van de leden van de Commissie van Redactie wordt overgegaan vraagt de heer Staal aan den heer Wils of het nieuwe blad dat onder zijn hoofdredacteurschap in voorbereiding is nog zal verschijnen. De heer Wils antwoordt hierop bevestigend.

Bij de stemming voor drie leden van de Commissie van Redactie krijgt de heer Meischke 42 stemmen, de heer Slothouwer 33 stemmen, de heer Blaauw 33 stemmen, de heer Wils 28 stemmen, de heer Versteeg 24 stemmen, de heer Jansen 1 stem, de heer Crouwel 1 en de heer Staal 1 stem, zoodat gekozen zijn de heeren Meischke, Slothouwer en Blaauw.

De herkiesbaar zijnde leden Rutgers en Sirag van de Commissie van Onderwijs worden, nadat op verzoek van den Voorzitter geen der leden heeft te kennen gegeven een hoofdelijke stemming te wenschen, bij acclamatie herkozen.

Hetzelfde geschiedt bij de verkiezing van den heer Van Goor tot lid van de Commissie van het Ondersteuningsfonds nadat Ir. Hulshoff te kennen had gegeven zich, ten gunste van den heer van Goor, gaarne als candidaat ten achter te willen stellen. Ook voor de Commissie van

Voorlichting heeft geen hoofdelijke stemming plaats. Gekozen werden de heer P. Vorkink tot lid en de heeren Staal, Knuttel en Plate tot plv. lid, nadat geen der leden verklaard heeft een stem tegen te hebben zouden uitgebracht.

Aangezien voor de benoeming van de leden van de Geschillen Commissie stemming noodig is wordt, nadat daarover het aanwezige lid Mr. Rosenboom geraadpleegd is, besloten de zes aftredende doch herkiesbaar zijnde leden als één candidatuur te beschouwen. Bij de stemming verkrijgt deze candidatuur 48 stemmen, de heer Thunnissen 59 stemmen, de heer de Meyer 3, de heer Vorkink 5 en de heer Ouëndag (reeds lid) 1 stem. De heer Thunnissen is alzoo gekozen in de plaats van wijlen den heer Paul J. de Jongh en ook de herkiesbaar zijnde leden zijn herkozen.

Vóór de stemming vraagt de heer Gratama die als lid van de Geschillen Commissie gaarne iemand wenscht met voldoende ervaring op het gebied van de bouwpraktijk, daaromtrent inlichtingen aan den heer Thunnissen. De gegeven inlichtingen bevredigen hem.

De heer Buskens brengt als Voorzitter dank aan de aftredende leden der Commissie voor het werk dat zij in deze kwaliteit in het belang van den Bond hebben gedaan. De aanwezige leden die gekozen zijn antwoorden op een hun gedaan verzoek of zij de benoeming aanvaarden bevestigend.

Aan de orde is thans de rondvraag, waarvan het eerste wordt gebruik gemaakt door den heer H. G. Jansen, die informeert naar den stand der onderhandelingen over de A. A. V. De heer Hulshoff deelt mede dat het Bestuur heeft besloten hierin zelf niet verder op te treden, maar de nieuwe A. A. V. voor Waterstaat af te wachten, waarin een aparte afdeeling komt voor bouwtechnische werken. De Voorzitter deelt mede dat het ontwerp dit jaar gereed komt. De heer de Roos vraagt of het aan het Bestuur bekend is dat de Minister van Arbeid weigert de ingediende exploitatiekosten voor woningbouw plannen goed te keuren, zoo daarop de reis- en verblijfkosten der architecten zijn in rekening gebracht. Bovendien schijnt de Minister bij de honorariumberekening voor woningbouw ook de 25 % te schrappen. Over dit punt ontstond eenige discussie waaruit bleek dat het noodig was, dat het Bestuur zich ten aanzien van de genoemde punten zal wenden tot den Minister van Arbeid, hetgeen zal geschieden. Ten slotte vraagt de heer P. W. J. W. v. d. Burgh uit Renkum of het Bestuur al iets bekend is van de Parijsche tentoonstelling in 1925. De Voorzitter deelt mede dat daaromtrent door het Bestuur nog niets officieel kan worden medegedeeld.

Hierna dankt de Voorzitter de vergadering voor haar belangstelling en haar geduld bij de tijdroovende stemmingen en sluit de vergadering.

SAMENSTELLING DER VERSCHILLENDE COMMISSIES VAN DEN B.N.A.

Tot leden van de Commissie van Onderzoek koos de Jaarvergadering de heeren: B. van Bilderbeek en Maurits Plate, zoodat deze commissie thans bestaat uit de heeren: B. van Bilderbeek, C. N. van Goor, H. v. d. Kloot Meyburg, Maurits Plate en G. Versteeg.

Tot lid van de Commissie van Financiën werden gekozen de heeren: Ir. A. Broese van Groenou, Tj. Kuipers en Jac. Wormser, zoodat de commissie thans uit deze genoemde heeren bestaat.

Tot leden van de Commissie van redactie koos de vergadering de heeren: C. J. Blaauw, J. C. Meischke en Dr. Ir. D. F. Slothouwer; deze commissie bestaat thans uit de heeren: H. A. van Anrooy, Ir. G. C. Bremer, C. J. Blaauw, J. C. Meischke en Dr. Ir. D. F. Slothouwer.

Als lid van de Commissie van Onderwijs werden herkozen de heeren G. J. Rutgers en M. Sirag. Deze commissie is alzoo samengesteld als volgt: J. v. d. Valk, H. v. d. Kloot Meyburg, G. J. Rutgers, M. Sirag en Jan Wils.

Tot leden van de Commissie van Voorlichting koos de vergadering de heeren: S. de Clercq, Ir. G. C. Bremer en P. Vorkink, als plaatsvervangende leden werden gekozen de heeren Ir. W. P. C. Knuttel, Maurits Plate en J. F. Staal. In de vacature wijlen Paul J. de Jongh, in de Commissie van Geschillen 1915 werd voorzien door de benoeming van Ir. H. Thun-

nissen. Deze Commissie bestaat thans uit de heeren: S. de Clercq, P. G. Buskens, H. G. Jansen, B. J. Ouëndag, Ir. H. Thunnissen en J. Verheul.

Alle aftredende leden van de Commissie van Geschillen 1922 werden herbenoemd en in de vacature wijlen Paul J. de Jongh werd voorzien door de benoeming van Ir. H. Thunnissen, zoodat deze commissie thans bestaat uit de heeren: P. G. Buskens, S. de Clercq, C. N. van Goor, H. G. Jansen, M. Meyerink, B. J. Ouëndag, H. A. Reus, Ir. W. F. C. Schaap, J. Verheul Dzn., Ir. H. Thunnissen, G. Versteeg en Ir. W. K. de Wijs.

ALLERLEI BERICHTEN - GROOTE EN KLEINE - DOOR MEKAAR.

De heer Dr. Ir. D. F. Slothouwer, Architect B.N.A. te Amsterdam is benoemd tot Honorary Corresponding Member van het Royal Institute of British Architects.

Errata. Op het midden van pagina 258 zijn in het stukje over het eigen huis van Architect A. P. Smits eenige woorden weggevallen, waardoor de zin niet duidelijk is. Er moet staan:

„En dàt is bouwkunst scheppen, zóó te bouwen, dat dit geduld geen enkel oogenblik wordt getart zelfs door een zweem van het ongeduld, die de polsslag is van den mensch die leeft. En hij is bouwmeester, die levend te midden van de onrust aller tijden en komen kan te midden van de rust tevens aller tijden, ginds die onrust kan doen spreken in werken van spanning en trilling, om hier die rust te leggen in werken vergoten van bekoorlijkheid en innigheid".

Op verzoek, wegens gezondheidsredenen, eervol ontslagen als Hoogleeraar in de Bouwkunde aan de Technische Hoogeschool te Delft, Prof. Ir. G. N. Itz. b.i.

Tot gewoon hoogleeraar in de afdeeling der Bouwkunde aan de Technische Hoogeschool is benoemd Prof. Ir. R. L. A. Schoemaker.

Hij werd geboren te Roermond, 5 October 1886. Aanvankelijk werd hij opgeleid voor den Indischen dienst en na volbrachte studie op 25 Juli 1908 aangesteld tot 2en luitenant der genie O.I. leger, hij studeerde daarna aan de Technische Hoogeschool te Delft en verwierf in 1912 het diploma van Bouwkundig Ingenieur. Naar Indië vertrokken, bleef hij tot einde October 1920 in militairen dienst. Na zijn ontslag als kapitein der genie trad hij op als hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng, aanvankelijk als buitengewoon hoogleeraar, 1 Juli 1921 als gewoon hoogleeraar aan die instelling, waar hij thans nog les geeft in het vak constructie en utiliteitswerken.

ENTREFILET.

We hebben nu nog maar één verlangen. Dàt te worden, dàt te zijn en . . . dan te sterven.! We leven in de zon, in de vreugd, wij leven van den gouden overvloed der wereld. Wij laven ons aan hemelsche dranken, die de muzen ons schenken. Oh, Apollo, we eeren U, wij minnen U. Wanneer de purperen avondzon nederdaalt over onzen scheppingsdag waarin wij zongen in verheven dithyramben, ons oor gestreeld door het nachtegaal-georgel, in rhythmischen samenklank met de zoete tonen van de Aeolus-harp gaan wij droomen van geluk en zalig zijn. Al onze begeerten zijn vervuld. Wij kennen eer en roem, onze naam zal klinken in verre geslachten, verbonden als hij is aan onze scheppingen. Maar nog dat ééne, oh, dat ééne, ja, waarvoor wij zooveel zouden willen missen, zooveel zouden voor willen geven, zooveel zouden willen offeren, veel zouden willen . . . lijden! Ja, als dat eene verlangen van ons diepste gemoed werkelijkheid werd. Hoe dorsten wij! Hoe onmetelijk is de zee van koelte en streeling voor onze warme begeerten en toch voor deze, geen enkele druppel Lethe. Oh, lieve Hemel, verhoor mijn bede en toe, maak mij . . . . . .

lid van de Amsterdamsche Schoonheids-Commissie.

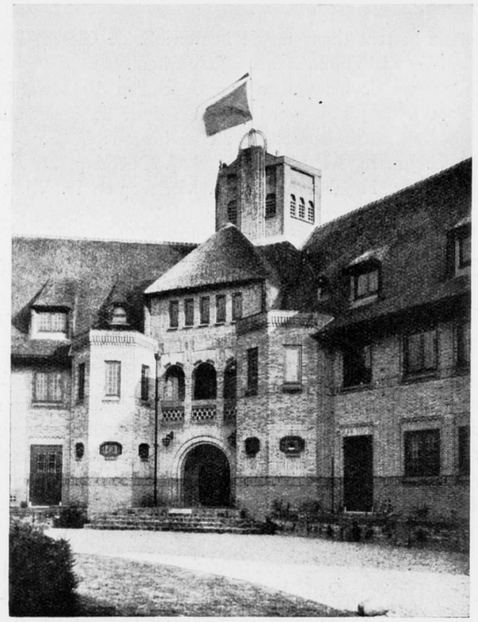

HUIZE „GROENOUWE" TE LOENEN.

Huize „Groenouwe" ligt op de Veluwe, op een heuvel op eenigen afstand van het dorpje Loenen. Het is een familiehuis, een hotel zoo ge wilt, maar de gewone gasten zijn uitsluitend leden van ééne familie. Zij vinden hier, in hun buiten zijn, hun eigen milieu. Hun familieleven vindt alzoo een gezelschapsleven, hun gezelschapsleven is hier hun familieleven. Dat gezelschapsleven kan hier een idealen vorm naderen, wèl verschillend van dat waarin de huidige samenlevingsgroepen het vinden, als geestlooze ontspanning, die doorgaans wedijvert met een inspannende verveling en zijn apotheose vindt in een goed geslaagde jaarlijksche potvertering. Het gezelschapsleven op „Groenouwe" nadert den volmaakten vorm, als dat uit den tijd van Castiglione, maar met twintigste-eeuwsche middelen.

De ontspanning is hier genot voor lichaam en geest in een verfijnden vorm. Daarvoor de middelen en de omgeving te hebben verschaft, is de verdienste van de architecten van dit gebouw.

Zij bouwden geen hotel, ook geen grootsch buiten. Het bouwwerk heeft zijn specifiek cachet en in de, om te zeggen, haast geraffineerde volmaaktheid, waarmede dit gebouw aan zijn eischen en bedoelingen beantwoordt, ligt zijn bekoring.

Het uiterlijk spreek hiervan weinig; doch in het inwendige van dit gebouw wordt men zooveel te meer door de wijze, waarop de bedoelingen zijn geuit, getroffen. Men moet dit huis bewonen om te voelen wat het als geheel is, om het eigenaardige en zeer uitzonderlijke van de bestemming te proeven. Zij, die hier een jaar geleden te gast waren, zullen zich bij het zien der afbeeldingen direct de sfeer, die er heerschte, herinneren.

Ik haal hier de woorden aan van Gratama, die indertijd bij de bespreking van den utiliteitsbouw zeide: het utilitaire is in wezen van hooger orde. Welnu, noem Huize „Groenouwe" een utiliteitsbouwwerk. Het is utilitair in den strikten zin van het woord en de hoogere orde van het utilaire spreekt hier uit de levensbeschaving, die „Groenouwe" deed verrijzen.

J. P. M.

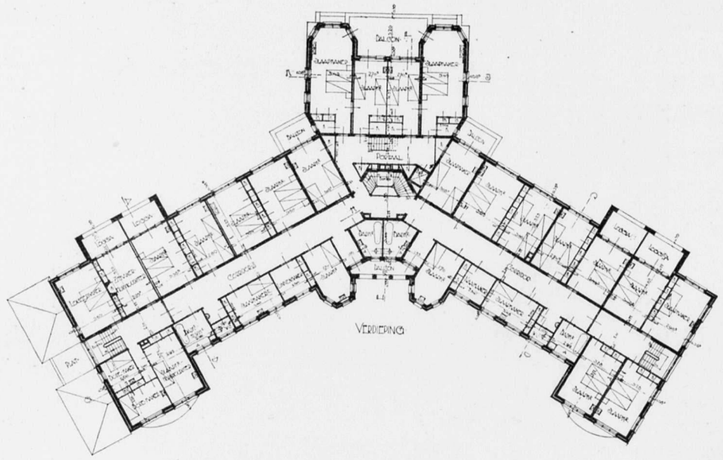

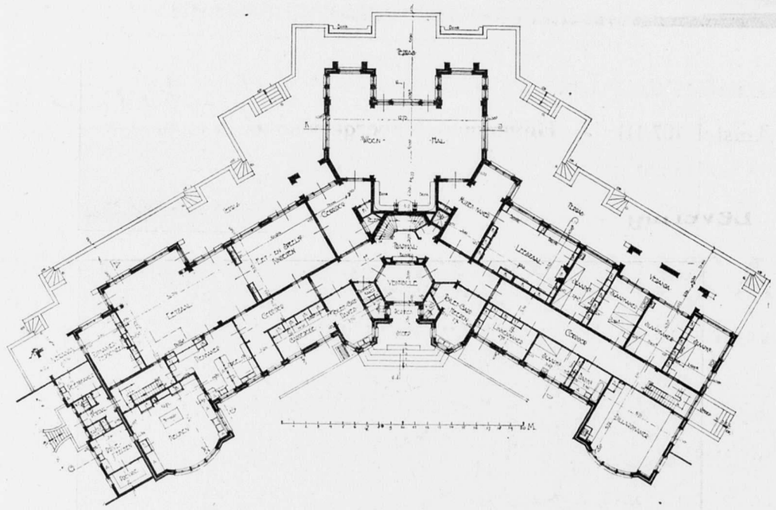

HUIZE „GROENOUWE" TE LOENEN.

Architecten: Ir. A. BROESE VAN GROENOU en S. DE CLERCQ. B.N.A.

Foto's van het vooraanzicht, het achteraanzicht en van de eetkamer.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 27. 5 JULI 1924. INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op 18 Juli 1924 te Rotterdam in de Diergaarde. — Nieuw lid van den B. N. A. — Circulaire van de N.V. Moormans Periodieke Pers. — Van de goede trouw en eene geweigerde advertentie. — Verklaring, door R. Rijksen Gzn. — Henry van de Velde, door H. H., arch. te Brugge. — Henry van de Velde, door Ir. G. C. B. — Van Tijdschriften en Boeken.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP 18 JULI 1924 TE ROTTERDAM IN DE DIERGAARDE.

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen van de Jaarvergadering, in concept opgenomen in het vorig nummer.
3. Mededeelingen. — Commissies samensmelting.
4. Ingekomen stukken.
5. Benoemingen.
6. Behandeling van het onderwerp: „Schoonheids-Commissies" aan de hand van de twee volgende punten:
   1. Heeft het Instituut der Schoonheidscommissie tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord? Zoo ja, mag dan aangenomen worden, dat de ontwikkeling der bouwkunst met deze instelling gebaat is? En, als de resultaten niet bevredigend zijn, wat zou de oorzaak kunnen zijn van deze mislukking.
   2. Is het mogelijk en gewenscht de werkwijze van de Schoonheids-commissie aan bepaalde regels te binden, geldig voor iedere gemeente? Wanneer deze wenschelijkheid blijkt, zou het dan noodig zijn de samenstelling van deze instelling te herzien en in welke verhouding zou zij dan komen te staan tegenover de Gemeentebesturen? (Een en ander mede in verband met de invoering van het leekenelement in de Schoonheids-Commissie en het standpunt t. a. v. de ontwerpen van erkende architecten).

Over deze beide punten hebben de heeren: Ed. Karsen, Kunstschilder te Amsterdam, Ir. A. Plate, Oud-Directeur van den Woningdienst te Rotterdam en Ir. D. Roosenburg te 's-Gravenhage, op verzoek van het Bestuur een preadvies uitgebracht.

Deze preadviezen zijn opgenomen in No. 3 van het Bouwkundig Weekblad van dit jaar.

Zij zullen op de vergadering mondeling door de preadviseurs worden toegelicht.

De discussies zullen in de volgende vraagpunten worden samengevat:

1. Mag worden aangenomen, dat de ontwikkeling der bouwkunst gebaat is met de instelling der schoonheidscommissies?
2. Zoo ja, hebben de Schoonheids-commissies aan de gestelde eischen beantwoord?
3. Zoo neen, kan daarin verbetering worden gebracht door:
   1°. een betere samenstelling der commissies.
   2°. een betere werkwijze der commissies.

4. Zoo ja, hoe zal die samenstelling moeten zijn?
(invloed der vakvereenigingen, leekenelement?)
5. Hoe zal de werkwijze moeten zijn?

a. Het standpunt ten opzichte van erkende architecten.
b. Het aanbrengen van verbeteringen in de plannen.
c. De motiveering van de reden tot afkeuring.
d. Het bevorderen dat opdrachten in handen komen van bevoegde krachten.

6. Is hooger beroep op de adviezen der schoonheidscommissie gewenscht?
Over deze vraagpunten zal worden gestemd.
7. Rondvraag.

Na afloop van de vergadering zal om 6 uur een gemeenschappelijk diner worden gehouden in den Dierentuin, alwaar des avonds het concert zal worden bijgewoond.

EXCURSIES OP ZATERDAG 19 JULI 1924.

Des Zaterdags zullen onder leiding van den Kring „Rotterdam" verschillende beziens-waardigheden van de Maasstad in oogenschouw worden genomen.

Het voorloopige plan bevat: samenkomst op het Stadhuis aan den Coolsingel, waaraan een kort bezoek zal worden gebracht, korte bezichtiging van het Postkantoor en het gebouw van de Amsterdamsche Bank.

Autorit door een gedeelte van de stad, langs bouwwerken van recenten datum: de Nieuwe Openbare Leeszaal, Park Rosenburg, Nieuwe H. B. S.'s, Mathenesserbrug, Woningbouw Polder Spangen.

Daarna Boottocht op de Maas, ter bezichtiging van de havens.

De excursie zal worden besloten met een gemeenschappelijken maaltijd in het restaurant in het Park.

De kosten van de deelname aan de vergadering en de excursies zijn bepaald op f 10.— per persoon, waaronder begrepen is de lunch en het diner en het concert op 18 Juli, de autoritten, de boottocht en de lunch op 19 Juli. Het logies is hier buiten en wordt door ieder zelfstandig genomen.

Het Bestuur wekt de leden tot groote deelname aan deze zeer belangrijke vergadering en interessante excursie op en ziet het bericht daarvan met of op den postwissel ad f 10.—, geadresseerd aan den Directeur van den B. N. A. **tegemoet vóór uiterlijk Donderdag 10 Juli a. s.**

Het Bestuur van den B. N. A.

NIEUW LID VAN DEN B. N. A.

Als lid van den B. N. A. is toegelaten de heer Ir. P. F. de Bordes, bouwkundig ingenieur, architect te Haarlem.

CIRCULAIRE VAN DE N. V. MOORMANS PERIODIEKE PERS.

Dezer dagen heeft de N. V. Moorman's Periodieke pers aan verschillende architecten per circulaire een verzoek gericht, haar ten behoeve van een samen te stellen en door haar uit te geven „Keurlijst" van bouwvakpatroons en handelaren in bouwmaterialen opgave te doen van patroons en handelaars, die naar hunne meening voor vermelding in zulk een boekje in aanmerking komen.

Dat in het in den handel brengen van zulk een boekje en op een dusdanige wijze ontstaan, verschillende gevaren schuilen, zullen zij, die bekend zijn met de verhoudingen in het bouwvak, reeds dadelijk beseffen.

Van verschillende kanten werd het Bestuur dan ook verzocht tegen deze circulaire te waarschuwen.

Zonder een uitgebreide uiteenzetting van de bedenkingen tegen deze circulaire, meent het Bestuur dan ook te kunnen volstaan den leden dringend te verzoeken de gevraagde inlichtingen niet te verstrekken.

VAN DE GOEDE TROUW EN EENE GEWEIGERDE ADVERTENTIE.

Sedert eenige weken wordt door den heer W. C. Olland te Haarlem, eene brochure, getiteld „Goede trouw in het bouwvak", verspreid, waarin hij het oirbaar acht, een tweetal arbiters, — onder wie een lid van den B. N. A. —, die hem in een tusschen hem en een aannemer gevoerd arbitraal geding in het ongelijk hebben gesteld, in even voorzichtige als doorzichtige termen ten laste te leggen, dat zij bij het geven van hunne uitspraak te kwader trouw zijn geweest, immers bewust de kwade trouw van den aannemer hebben gesteund.

Het Bestuur van den B. N. A. heeft aanvankelijk overwogen, of er aanleiding bestond, nader op dit geval in te gaan, onder meer omdat de schrijver als zijn meening te kennen geeft, dat ieder, die bouwplannen heeft, verstandig doet, geen architect te nemen, doch het kwam ten slotte tot de conclusie, dat hiermede aan dit geschrijf van een ontevreden procespartij teveel eer zoude worden bewezen.

Intusschen heeft de heer Olland, of zijn uitgever, den snaakschen inval gekregen, eene advertentie ter aanbeveling van deze brochure aan de administratie van het Bouwkundig Weekblad ter plaatsing aan te bieden. Deze gedachte getuigt inderdaad van een merkwaardige geestesgesteldheid, immers op deze wijze zouden de Nederlandsche Architecten in hun eigen orgaan aanbevelen de lezing van een geschrift, waarin zij als volkomen overbodig, ja zelfs schadelijk worden afgeschilderd.

Hoezeer deze geestige bedoeling ten volle waardeerende, heeft het Bestuur toch gemeend, daaraan niet te moeten medewerken, zoodat de plaatsing der advertentie geweigerd is. Teneinde echter te voorkomen, dat de heer Olland zich zedelijk verplicht zoude gevoelen, weder een brochure te schrijven om zijn medeburgers te wijzen op dit vermoedelijk met de goede trouw in het een of andere vak spottende feit, achtte het Bestuur het gewenscht, van deze weigering en de motieven, die daartoe hebben geleid, in het Bouwkundig Weekblad mededeeling te doen. Dat onder die motieven geen vrees voor publiciteit schuilt, moge uit deze mededeeling tevens blijken.

VERKLARING.

Ondergeteekende verklaart het te betreuren in het geschil Vander-Olland de functie van arbiter te hebben aanvaard, aangezien hem later gebleken is dat zulks volgens de Eerecode niet toelaatbaar was, in verband met het feit dat door hem in deze zaak aan den heer Olland reeds adviezen gegeven waren;

dat hij zich met verschillende conclusies in deze brochure niet kan vereenigen;
dat hij het betreurt dat deze zaak voor den heer Ouëndag onaangename gevolgen gehad heeft.

Amsterdam 1 Juli 1924. R. RIJKSEN GZN.

HENRY VAN DE VELDE

door HUIB HOSTE, ARCHITECT TE BRUGGE.

Men kan hem beschouwen als de verpersoonlijking van de tragische figuur die geen profeet is in zijn eigen land, die nimmer met rust gelaten wordt en steeds verder door moet trekken.

Maar we kunnen hem ook aanzien als de gedachtenbouwer, als de krachtige zaaier, die, door de omstandigheden geholpen, in de gelegenheid gesteld wordt opvolgentlik in vele landen met breede gebaar het goede zaad te strooien. Gaan we hem zoo beschouwen, toch ontwaren wij om hem een ontzaggelike tragiek!

In 1863 te Antwerpen geboren duurt het tot 1897 vooraleer hij te Ukkel bij Brussel zijn eerste bouwwerk kan uitvoeren: zijn eigen woning.

De man werd royaal uitgescholden.

Een buitenlander, de Hamburger Bing, laat hem echter vier kamers inrichten in zijn Kunsthandel *L'art Nouveau* te Parijs; hij beweegt er hem toe werk in te zenden aan de Dresdener tentoonstelling in 1897. Duitschland bewondert hem en verstrekt opdrachten.

Zoo kwam Van de Velde er toe het land waar hij uitgelachen werd, te verlaten voor een ander dat hem in staat stelde zijn kost te verdienen en zijn talenten te doen gelden.

In 1910 wordt Van de Velde belast om in medewerking met den franschen architect Bouvard het Théâtre des champs Elysées te Parijs te ontwerpen. Het verloopt zoo dat de kunstenaar buitengekeken wordt, en dat twee aannemers, die zich voor de omstandigheden met den naam van architect tooien, Van de Velde's schetsen verknoeien en als hun geestelik eigendom uitgeven. (Zie Onze Kunst-November—December 1914).

Doch de wereldoorlog brandt los: Duitschland wil Van de Velde als een der zijnen opeischen; met veel moeite komt hij er toe in Zwitserland te kunnen verblijven. De duitschers noemen hem Belg, de belgen schelden hem voor mof!

En toen de oorlog tot het verleden hoort, en wij er durven op wijzen dat het nu of nooit de gelegenheid is Van de Velde in zijn land recht te laten geworden; dan luidt het antwoord: Mof.

Wanneer de socialistische leider Van de Velde in de bladen schrijft dat onze kunstenaar de aangewezen regeeringscommissaris is voor de Parijsche tentoonstelling van toegepaste kunst in 1925, dan komt er over een vroegere strijdmakker van H. van de Velde een bevlieging van hyper-patriotardisme die hem in een krant doet schrijven „wij willen niet door een mof vertegenwoordigd worden."

De uit zijn land verstooten kunstenaar wordt in Holland opgenomen en . . . . werkt er . . . .

* * *

Zou er iets veranderd zijn in België? Men spreekt van regeeringsopdrachten aan modernisten; maar goed-ingelichten weten dat zij teruggenomen werden.

Van de Velde werd in de gelegenheid gesteld bestuurder te worden der Academie te Antwerpen. Het was echter niets dan een mooi gebaar „pour la galerie" daar de meester geen beschikking kreeg over de noodige geldmiddelen om de reorganisatie van dit ouderwetsche instituut aan te pakken.

Had men eens met het oog op den te verwachten kultureelen uitslag, een paar regimenten iets vroeger naar huis gestuurd!

Toch hebben enkele jongeren het aangedurfd den meester naar Brussel te doen komen: in een bomvolle zaal waar een ieder in gespannen aandacht luisterde, heeft hij een lezing gehouden die hem een echte triomf werd! Behandelde hij misschien een archeologisch onderwerp? Toch niet, hij had het over moderne Kunst. Het nationalistische blad „La Nation Belge" heeft 's anderendaags zijn scheldwoorden opgeborgen en een sympathiek hoofdartikel aan den kunstenaar en zijn lezing gewijd.

Maar terzelfdertijd vernamen we dat er aan de leerlingen der Brusselsche Academie streng verbod gegeven was Van de Velde's lezing bij te wonen!

* * *

De Bond der Stedebouwkundigen, de redactie van J. Arts, en L'Equerre, hebben eraan gehouden den meester te huldigen.

't Gebeurde om een intieme gezellige tafel waar slechts een kleine dertig gasten aanzaten. Wij hebben vertrouwelik met hem kunnen praten, hem onze ervaringen vertellen, raad vragen, en hij wist gemoedelik iedereen te aanhooren en moed in te spreken.

Maar de gevoelens der jongeren moesten nog op een andere wijze uitgedrukt worden. Van der Swaelmen deed het in geestdriftige en zeer passende bewoording.

Nadat, zoo zegde hij, gemis aan belangstelling U dwong in het buitenland te verblijven, zijt gij in 1912 teruggekeerd om in een reeks onvergetelike lezingen bekend te maken hoe het door U zoo kwistig rondgestrooide zaad, in de meest vruchtbare akkers gekiemd had en vruchten voortgebracht. De jonge generatie van toen, heeft U als haar meester beschouwd.

Vandaag juicht de jonge generatie van heden U als de krachtige de helderziende, de drager eener hoogere kultuur . . . . . zij bewondert Uw beginselvastheid en tevens de ontwikkeling van Uw uitdrukkingsvermogen.

Maar de jonge schaar van 1912 is uiteengegaan . . . . . ons land kan vergeleken worden aan de heide, waar de dennen gedijen tot dat de wortels de kiezellaag bereikt hebben. Het oogenblik der geestelike ontginning van ons land is nu gekomen: de kiezellaag moet eruit. Stel U aan ons hoofd, meester, gij die gezwoegd hebt op vreemden bodem terwijl Uw land weerbarstig was. Het is nu eenmaal zoo dat *onze* mannen hun roem in den vreemde moeten halen. Heeft België U nogmaals verstooten, Holland was daar, om U vol liefde te ontvangen en grootsche opdrachten te verstrekken. Van daar uit kunt gij ons sterken, onze frontlijn herstellen en ons ten strijde voeren.

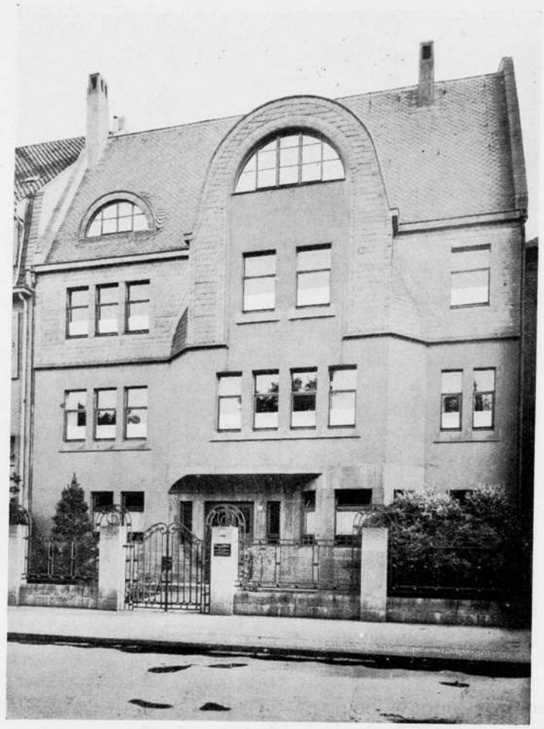

HUIS VAN Dr. Med. FRÖSE, TE HANNOVER.
Architect: HENRY VAN DE VELDE.

Meester wij stellen ons vertrouwen in U; verlaat ons niet.

Onder het geestdriftig applaus verhief de zestigjarige kunstenaar zich en omhelsde den spreker langdurig.

En als slot werd 's meesters *Amo* voorgedragen, het prachtigste hymne dat ooit de schoonheid ter eere gezongen werd, een liefdesverklaring aan de natuur in al haar verschijningen, aan alle voortbrengselen van 's menschen vernuft — met een speciale vermelding der machine — liefdesverklaring die eindigt met het boven alles stellen van Hyde-Park in Mei.

Nooit werd zooveel schoonheid bijeengebracht; rien ne peut avoir égalé l'émouvante harmonie, la puissance des accords et la particularité de rythme de cette fête de la Beauté Moderne. [1])

* * *

Wat zal er uit dit alles gedijen?

HUIB HOSTE.

[1]) Dit geheele stuk is te vinden in het pas verschenen werk van Henry van de Velde: „Formules d'une Estétique Moderne".

Het bevat een serie essays, betrekking hebbende op de „Style Moderne", verschenen tusschen de jaren 1902 en 1912.

Het kost fr. 7,50 (f 1.80) en is verschenen bij „l'Equerre" te Brussel. Het bevat ook eenige illustraties van het werk van Henry van de Velde.

HENRY VAN DE VELDE

door Ir. G. C. BREMER.

Si moderne, Van de Velde est classique et seuls seront classiques, des artistes novateurs, des artistes modernistes.
Victor Bourgeois.

Van de Velde is de man, die meer dan wie ook de toegepaste kunsten gedurende de laatste kwarteeuw heeft beïnvloed. Toch is hij in Nederland betrekkelijk weinig bekend geworden, ook al bouwde hij hier een van zijn eerste huizen en woont hij sinds jaren in Wassenaar, waar hij in verborgenheid zijn zestigsten verjaardag vierde; in Duitschland werd hij toen in alle bladen herdacht en hier vergat men hem, terwijl hij hier toch gestadig werkt aan de conceptie van de grootste opdracht, die hem ooit te beurt viel, die de kroon zal zetten op zijn leven.

Ook zijn vaderland, dat trotsch moest zijn op hem, omdat het geen man heeft, die met hem gelijk staat, omdat hij alleen België's roem op het gebied der moderne toegepaste kunst heeft hooggehouden, zijn vaderland, dat hij zoo lief heeft, heeft hem toen vergeten, omdat het zijn hoog standpunt niet begrijpt, dat geen haat kent.

Naar aanleiding van zijn zestigsten verjaardag had ik willen schrijven en het is niet door mijn wil, dat dit artikel achterwege is gebleven tot inmiddels ook de een-en-zestigste voorbij is.

Maar, wat beteekent ook voor hem die zestigste verjaardag, voor zijn groote werkkracht en voor zijn levendigen, zijn steeds zoekenden en zich verdiependen geest, voor hem, die het hoogtepunt van zijn kunnen nog niet bereikte.

Het is merkwaardig, dat hij nog dat hoogtepunt niet bereikte, — maar hij begon laat en zijn werk kwam laat tot rijpheid.

Ik weet dat het waar is wat ik hier schrijf, nu ik het ontwerp van zijn museum te Hoenderloo zien mocht, want dat is zoo schoon, dat de onthulling, die naar wij hopen eens plaats zal hebben, een gebeurtenis zal zijn op het gebied der bouwkunst. Wanneer wij eens door de stille pijnbosschen en door den grootschen voorhof zullen opgaan tot de deur van zijn tempel, die met hetgeen hij zal bevatten eene schitterende manifestatie zal zijn der moderne Hollandsche kunst, en wanneer wij zullen gaan over de breede terrassen langs de purperen heide, dan zullen we Van de Velde erkennen als een der allergrootsten. Zij alleen zijn zoo grootbescheiden, zij alleen weten zich zoo te beperken en te verloochenen tegenover de natuur en te gelijk zoo groot te zijn.

Dan zullen wij meer nog dan thans de waarheid beseffen van de woorden van Victor Bourgeois, die boven dit opstel staan.

En laat ons dan dankbaar den man gedenken, die zijne ruime middelen beschikbaar stelde voor dit allerbeste doel en zoo krachtig meehielp te vergoeden wat de gemeenschap verzuimt.

Van de Velde's leven is zeer vol geweest, hij heeft meer gedaan dan wij, die twintig of meer jaren jonger zijn, ooit tot stand zullen brengen. Hij is een van hen, die voor ons het begin hebben gemaakt. Zijn loopbaan is eene zeer bijzondere geweest; in 1863 te Antwerpen geboren, kwam hij zeer onder den indruk van de machtige beweging in de haven, die met haar internationale bevolking en haar wonderlijke techniek wijde perspectieven opende. Na het gymnasium te hebben afgeloopen bezocht hij eenige jaren de academie om daar te schilderen, ging daarna naar Parijs en kwam in 1886 als schilder in Antwerpen terug, waar hij zich schaarde onder de luministen.

In het museum Kröller hangt een zeer mooi schilderijtje van hem uit die dagen, een klein gegeven, boerenhuis tegen het licht gezien met een zonnig grasveld er

voor en een paar lichtende boomen. De lijn van het strooien dak tegen de lichte lucht en de vlakke schaduwwand van het huis toonen reeds zijn monumentaal en plastisch voelen.

Zijn geest was geneigd tot sociale bespiegelingen, groote hervormers als Kropotkin, Stirner, Tolstoï beinvloedden hem, vooral gedurende enkele jaren, waarin een pijnlijk lijden hem tot bijna algeheele werkeloosheid dwong. Toen leerde hij hoe de kunst, aan nut gepaard, geluk brengen kan. De strijd van John Ruskin en William Morris tegen de leelijkheid en oneerlijkheid, die ook hem verontrustten, hem, die met zijne gevoelige handen zoo gaarne de goede dingen streelt, die de steenen liefheeft, drong tot hem door. Zijn diep gevoel voor moraal vond steun bij hen.

Hij schrijft daarover: „Wiewohl in keinem so prunkvollem Milieu aufgewachsen, erinnere ich mich doch genau, wie sehr ich im Elternhause darunter litt, dass ich mich an keinen Gegenstand anschliessen konnte, der sich seiner Bestimmung so einfach und natürlich angepast hätte wie der Menschen, die Mädchen und d e Dienstboten, an die ich mich anschloss, weil sie einfach und natürlich waren, und weil sie bescheiden mit ihrem wahren Gesicht und ihren wahren Gefühlen, die Aufgaben erfüllten, die sie übernommen hatten. Ich sehnte mich danach, den Gegenständen ebenso dankbar sein zu können wie den Menschen für die Dienste die sie uns zu erweisen bereit waren. Aber die Maske, hielt mich fern von unsern Möbeln und Gegenständen, und die Verirrung ihrer Formen erweckte in mir ein tiefes Unbehagen, dass bald in einem tiefen Widerwillen, in eine tiefe Traurigkeit abstürzte."

Op eene andere plaats zegt hij: „Gegen Ende des vorigen Jahrhunderts lag es auf den Kontinent so, dass wir unter der Last der Hässlichkeit aller Dinge buchstäblich erstickten."

Zoo begon hij zich op de toegepaste kunst toe te leggen, hij maakte behangsels, boekbanden, meubels, hem hinderde de wanstaltigheid der damesmodes en hij ontwierp kleederen, eenvoudig en goed.

Hij trad in het huwelijk en dat gaf aanleiding tot eene algeheele verandering in zijne richting, want mevrouw Sèthe, de moeder van zijn vrouw had zooveel vertrouwen in den jongen kunstenaar, dat zij hem in staat stelde zijn eigen huis te bouwen naar zijn ontwerp. Was dat niet gebeurd, zegt Van de Velde, hij zou nooit architect geworden zijn.

Hij bouwde dan zijn huis in Uccle en hij bouwde niet alleen het huis, maar ontwierp ook al zijne gebruiksvoorwerpen. Hij leerde niet als wij het bouwen op de teekenplank, hij begon niet met houtverbindingen en steenverband, met raam- en deur- en kap- en trapconstructies, hij begon niet met de techniek, — hij bouwde. Dat eerste bouwen was voor hem anders dan voor ons, hij is dan ook altijd, ook daarin, min of meer de vrije kunstenaar gebleven.

Toen wij ons bewust werden van wat goed of slecht was in onze omgeving waren Ruskin en Morris bijna vergeten, hadden baanbrekers als Berlage en Van de Velde de wereld reeds wakker geschud. Ruskin en Morris wezen de wereld op de schoonheid, die geweest was en de eerste vooral was van al het nieuwe afkeerig. Berlage en Van de Velde staan beiden vol belangstelling midden in het jagende leven, dat niet te stuiten is, riepen om een nieuwen stijl. Den eersten grooten stap hebben zij voor ons gezet.

Voor de waarheid en het begrip heeft Van de Velde gestreden.

Waar hij zijn werk met dat van Ruskin en Morris vergelijkt zegt hij: „Et, quant à moi, j'ai ressenti que la dépravation qui nous poussait à concevoir, en dehors de la logique et des solutions les plus adéquates à leurs usages et à leurs buts, les objets, les édifices et tout ce qui relève de l'aspect et de la forme était une offence à la Raison humaine . . . . en hij spreekt de hoop uit dat eens de arbeider weigeren

zal zijn tijd te geven, zijn werkkracht te verkoopen voor het vervaardigen van voorwerpen, die zijn begrip krenken en bestaansrecht missen.

Het streven naar een nieuwen stijl is hem een gewetenszaak. Hij zegt daarvan: „Or, l'oeuvre poursuivie par tous ceux qui se sont mis au service d'un Style nouveau est une oeuvre de conscience, d'abnégation et d'humilité," en verder „Celui qui n'éprouve pas le besoin de s'interroger sur la vraie physionomie, sur la vraie forme des choses: table, chaise, armoire, etc. ne s'interrogera pas plus sur la raison d'être des choses que le Pouvoir, sous toutes ses formes, attend de sa soumission, au nom du bien-être general! A l'heure où tout est par terre, l'Homme reconnâitra peut-être où l'ont conduit cette soumission et ce manque de curiosité et de contrôle.

Nooit is een stijl levend geworden, die het Begrip miskende, nooit kan schoonheid de leelijkheid vervangen onder miskenning van de Rede. „Nous proposons comme remède, la Raison. Dans le domaine des choses de la vie pratique, rien ne devient laid qui est né d'une conception rationelle, tandis que tout risque de devenir laid qui naît d'une conception sentimentale. Cette vérité acquise peut devenir prodigieusement fertile, puisqu'elle est capable de susciter un Style nouveau; un style nouveau, dont ce sera l'orgueilleux caractère de présenter les choses d'abord sous un aspect naïf, rébarbatif et indigent. Mais la vertu d'éternité est en ces formes; et il ne peut manquer d'arriver que tout ce que notre sensibilité trouvera au cours des temps de plus efficace à faire vibrer, leur sera apporté en offrande. Nous avons l'exemple sublime d'un monument d'abord naïf et indigent, comme ce qui sort nu d'un cerveau primitif mais que, dans la suite, le genie d'une race prédestinée pénétra de si magiques artifices, inspiré par la sensibilité de cette race bien plus que par son imagination, qu'il nous apparâit encore aujourd'hui, que nous le considérons en ruine, — le Temple Grec — comme une création palpitante, se dressant devant nous, de l'aveu de Ruskin, „infaillible, resplendissente, clairement définie et maîtresse d'elle-même!"

Tevens echter heeft Van de Velde begrepen, dat het begrip zonder meer, dat in de zuivere constructie bevrediging vindt, nog geen kustvorm voortbrengt. Hij voelde dat de vorm een veredeling is van de constructie, eene verschijning, die de constructie leven doet, maar waaraan zij de schoonheid niet ontleent; hij voelde de beteekenis van de lijn, de lijn, die kracht is, die hem in Griekenland tot werkelijkheid werd in de zwelling der zuilen, de verheffing van het stylobaat en den vorm der Dorische en Jonische kapiteelen.

De gewelfbouw in Azië, waarin de constructie slechts als ingehouden spanning verschijnt, die zonder vorm te zijn, toch oorzaak van den vorm is, leerde hem dat, zooals het doel, ook de constructie slechts het skelet van het lichaam der schoonheid is, dat de kunstenaar zonder beide uit het oog te verliezen, pas zijn plicht vervult als hij den vorm tot uitdrukking van zijne hoogste overtuiging maakt. „Et tandis que les mobiles et les sentiments qui firent agir les hommes de l'ancienne Grêce ou de l'ancienne Egypte nous sont peu accessibles et, comme toute, nous éloigneraient plutôt d'eux, nous nous sentons en parfaite et constante communion d'émotion devant les colonnes de Karnak ou de Louqsor et devant celles du Parthénon. Et pourtant il y a des siècles qui sont inscrits en elle les aspects variables du drame des matières, de la lutte des matières dont les unes imposent leur poids et les autres opposent leur resistance! Nous frémissons et écoutant le langage des pierres des murs du „dromos" ou du „trésor d'Atrée"; il nous communique l'ardeur de ces pierres qui se sont rapprochées comme des êtres vivants!

Et le miracle de cette communion qui s'établit et de cette émotion communiquée au dela des siècles, au dela de tant de siècles, n'est que le résultat d'une pensée bien simple. Provoquée par tout ce qui se révolte inconsciemment en nous contre la mort et le néant elle s'imagine et veut donner à imaginer que les matières sont

HET HUIS VAN DEN KUNSTENAAR TE UCCLE
BIJ BRUSSEL, GEBOUWD IN 1895.

HET HUIS VAN DEN KUNSTENAAR TE WASSENAAR,
GEBOUWD IN 1921.

HET HUIS VAN DEN KUNSTENAAR TE WEIMAR
GEBOUWD IN 1906.

STUDEERKAMER IN „HOHENHOF".
WOONHUIS VAN KARL OSTHAUS TE HAGEN.

„HOHENHOF". WOONHUIS VAN KARL OSTHAUS TE HAGEN.

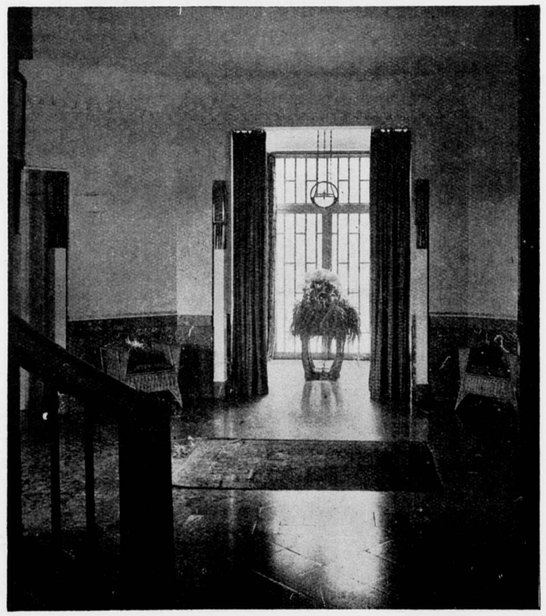

HAL IN „HOHENHOF".

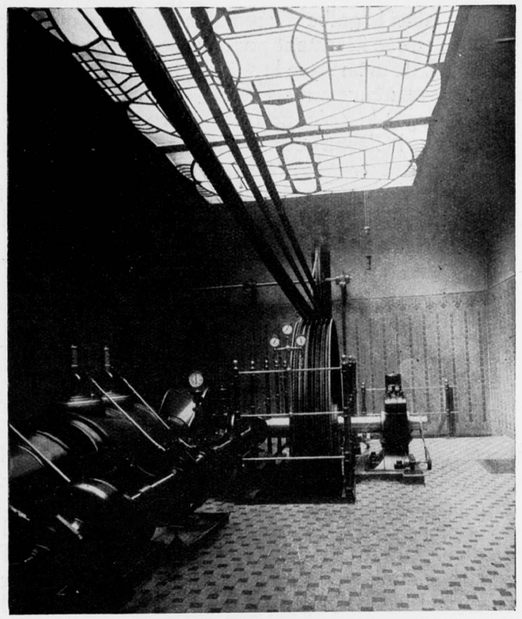

MACHINEKAMER.

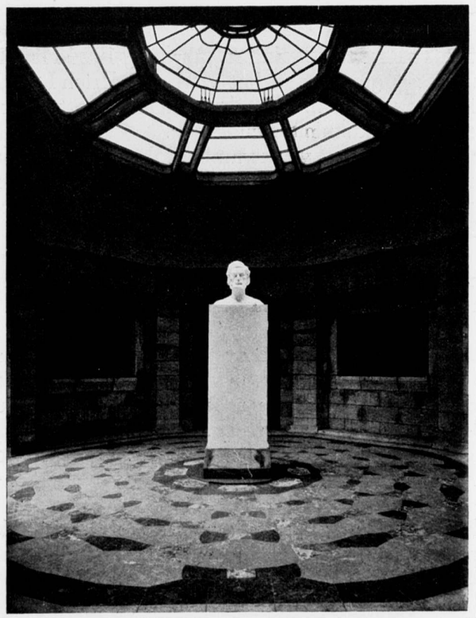

MONUMENT VOOR ABBÉ TE JENA.

élastiques et vivantes. Ainsi le galbe d'une colonne signifie que la matière dont elle est faite et qui s'était dressée fièrement pour supporter le linteau, s'est tassée sous une pression victorieuse, de même que la spirale du chapiteau Jonique s'enroulant, en des mouvements de soutènement successif, exprime les phases dramatiques de l'effort tendant à décharger la colonne ou à l'aider, tout au moins, afin qu'elle ne se tasse pas outre messure! C'est à cette illusion, qui s'exprime en un langage confondant le plus lointain passé avec le présent et qui les confondra tout les deux ensuite avec le plus lointain avenir, que nous voulons vouer toutes les formes dont nous dotera une style qui n'ignorera rien, ni des modes nouveaux de construction, ni des matières nouvelles".

(Wordt vervolgd.)

VAN TIJDSCHRIFTEN EN BOEKEN.

„De Bouwwereld" No. 26. 1924. De Uitgevers- en Drukkers-Maatschappij F. van Rossen, bericht dat met dit nummer het weekblad na een 22-jarig bestaan heeft opgehouden te verschijnen. Het plan bestaat „De Bouwwereld" met „Bouwstoffen", Maandblad onder redactie van Prof. J. A. v. d. Kloes, te doen samensmelten.

Na den dood van Ir. J. W. H. Leliman, leed „De Bouwwereld" een kwijnend bestaan, waaraan de barmhartige dood definitief een eind maakt. Feitelijk was het blad al dood, want het dankte zijn leven aan Leliman die het jarenlang met zijn intelligente pen een blad van beteekenis wist te maken. Toen zijn leading articles, die een persoonlijke en vaak afwijkende meening verkondigden, ophielden, had het blad zijn lezenswaardigheid verloren. Wat zijn opvolgers er van maakten, had naast de andere bladen weinig zin.

Wasmuths Monats Hefte für Baukunst. Jahrgang 1924 Heft 1 en 2.

Dit dubbel nummer is gewijd aan het werk van Erich Mendelsohn, dat we er haast volledig uit leeren kennen. De tekst is uiterst kort maar karakteristiek en voldoende om het werk te kunnen bestudeeren.

Idem. heft 3 en 4. publiceert werk van Dudok en H. J. de Haas uit 's-Gravenhage. Van Dudok bekend werk. Voorts o. a. nog een artikel getiteld: Weimarer Bauhaus und Egyptische Baukunst. Interessante goed uitgevoerde nummers.

Met Januari 1925 zal het blad weer maandelijks verschijnen.

Kennis van krachtwerktuigen. A. Stoomketels. Leerboek ten dienste van Nijverheids-scholen door A. N. Kruikemeyer. Uitgave van H. ten Brink te Arnhem. Fl. 3.50.

Dit boek behandelt beknopt doch systematisch, hier en daar toegelicht door schetsen en foto's, de constructie en bouw van verschillende stoomketels, o.a. de Cornwall-ketel, de locomotief-ketel, de schotsche-ketel, de donkey-ketel, de Steinmullerketel, de Babcock en Wilcox-ketel e.a.

Het boek is doorschoten met geruit teekenpapier, wat voor het maken van schetsjes ter verduidelijking van de in het boek opgenomen teekeningen zeer practisch is.

Wanneer architecten voor opgaven staan, waarbij eenige kennis van stoomketels wordt vereischt, kan dit boek hun wellicht als handleiding ook dienst bewijzen.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 28. 12 JULI 1924. INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Vrijdag 18 Juli 1924 des voormiddags 11 uur in het Societeitsgebouw van de Diergaarde te Rotterdam. — Programma van de Excursies op Zaterdag 19 Juli 1924. — Henry van de Velde, door Ir. G. C. Bremer. — Ontvangen Tijdschriften, door J. P. M. — Prijsvr. voor het ontwerp van een gevel voor een Winkelgalerij en een Café-Restaurant te 's-Gravenhage.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP VRIJDAG 18 JULI 1924 DES VOORMIDDAGS 11 UUR IN HET SOCIETEITSGEBOUW VAN DE DIERGAARDE TE ROTTERDAM.

AGENDA. *

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen van de Jaarvergadering, in concept opgenomen in No. 26.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Benoemingen.
6. Behandeling van het onderwerp: „Schoonheids-Commissies" aan de hand van de twee volgende punten:
   1. Heeft het Instituut der Schoonheidscommissie tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord? Zoo ja, mag dan aangenomen worden, dat de ontwikkeling der bouwkunst met deze instelling gebaat is? En, als de resultaten niet bevredigend zijn, wat zou de oorzaak kunnen zijn van deze mislukking.
   2. Is het mogelijk en gewenscht de werkwijze van de Schoonheids-commissie aan bepaalde regels te binden, geldig voor iedere gemeente? Wanneer deze wenschelijkheid blijkt, zou het dan noodig zijn de samenstelling van deze instelling te herzien en in welke verhouding

*) Door onvoorziene omstandigheden moeten de Ledenvergadering op Vrijdag 18 Juli a.s. en de daaropvolgende excursie op Zaterdag 19 Juli te Rotterdam worden uitgesteld tot September.

Het Bestuur van den B.N.A.

zou zij dan komen te staan tegenover de Gemeentebesturen? (Een en ander mede in verband met de invoering van het leekenelement in de Schoonheids-Commissie en het standpunt t. a. v. de ontwerpen van erkende architecten).

Over deze beide punten hebben de heeren: Ed. Karsen, Kunstschilder te Amsterdam, Ir. A. Plate, Oud-Directeur van den Woningdienst te Rotterdam en Ir. D. Roosenburg te 's-Gravenhage, op verzoek van het Bestuur een preadvies uitgebracht.

Deze preadviezen zijn opgenomen in No. 3 van het Bouwkundig Weekblad van dit jaar.

Zij zullen op de vergadering mondeling door de preadviseurs worden toegelicht.

De discussies zullen in de volgende vraagpunten worden samengevat:

1. Mag worden aangenomen, dat de ontwikkeling der bouwkunst gebaat is met de instelling der schoonheidscommissies?
2. Zoo ja, hebben de Schoonheids-commissies aan de gestelde eischen beantwoord?
3. Zoo neen, kan daarin verbetering worden gebracht door:
   1°. een betere samenstelling der commissies.
   2°. een betere werkwijze der commissies.
4. Zoo ja, hoe zal die samenstelling moeten zijn?
   (invloed der vakvereenigingen, leekenelement?)
5. Hoe zal de werkwijze moeten zijn?

a. Het standpunt ten opzichte van erkende architecten.
b. Het aanbrengen van verbeteringen in de plannen.
c. De motiveering van de reden tot afkeuring.
d. Het bevorderen dat opdrachten in handen komen van bevoegde krachten.

6. Is hooger beroep op de adviezen der schoonheidscommissie gewenscht?

Over deze vraagpunten zal worden gestemd.

7. Rondvraag.

Na afloop van de vergadering zal om 6 uur een gemeenschappelijk diner worden gehouden in de groote eetzaal van den Dierentuin, alwaar des avonds ten 8 ure het concert zal worden bijgewoond.

PROGRAMMA VAN DE EXCURSIES OP ZATERDAG 19 JULI 1924.

9½ uur. Samenkomst aan de binnenplaats van het Raadhuis Coolsingel.
Bezichtiging van het Raadhuis.
„ „ „ Postkantoor.
Wandeling langs Amsterdamsche Bank, enz. naar Café Caland, Coolsingel.

11 uur. Autotocht, aangeboden door Kring Rotterdam, naar nieuw Bibliotheekgebouw Botersloot, Villapark Rozenburg, 3 Nieuwe Hoogere Burgerscholen, Beukelsdijk, Mathenesserlaan, Mathenesserbrug, Spangen, enz. naar Café Belvedère Park.

1½ uur. Lunch. Belvedère Park.

3 uur. Boottocht tot bezichtiging der havens en daaraan gelegen gebouwen, welke boottocht wordt aangeboden door het Gemeentebestuur van Rotterdam.
(Duur ongeveer 1½ à 2 uur.)

De kosten van de deelname zullen, nu de auto-tocht en de boottocht niet voor rekening der deelnemers is, niet meer vooruit behoeven te worden voldaan.

Niettemin dringt het Bestuur er ernstig op aan zich vooruit voor deelname op te geven, aangezien het voor de voorbereidingen noodig is het aantal deelnemers te weten. Meldt U dus even per briefkaart aan bij den Directeur van den B. N. A. tot uiterlijk Woensdag 16 Juli a. s.

HENRY VAN DE VELDE

door Ir. G. C. BREMER.

(Vervolg en slot van pag. 282.)

Het is interessant Van de Velde met Berlage te vergelijken.

Beiden streven naar hetzelfde doel, beiden strijden voor de moraal, waarheid is voor beiden het hoogste goed, maar terwijl Berlage alles tot het noodigste reduceert en alles tot zijn eenvoudigsten vorm terugbrengt en zijn uiterst bescheiden ornament alleen gebruikt om zijne constructie te accentueeren en te verlevendigen zonder daarvoor den vorm te veranderen, tracht de meer plastisch voelende Van de Velde in zijne vormgeving de functie uit te drukken en zijne vormen te maken tot het symbool daarvan. Vandaar zijn bekende Van de Velde-lijn uit zijn eersten tijd, die barokke, dikwijls gewrongen en toch wel vloeiende lijn, die nu is geworden tot eene edele spanning, als bij de Grieksche zuil, volledig beheerscht, — of nog niet geheel, — want nog vecht hij met zich zelf voor vereenvoudiging en vervolmaking.

Dit moge voldoende zijn om een inzicht te geven in Van de Velde's persoonlijkheid, om te leeren begrijpen zijn overtuiging, zijn gevoel, zijne gedachten, die zijn arbeid maken tot eene belangrijke schrede op den weg tot den nieuwen stijl. Van het begin af heeft Van de Velde zijn bouwwerk, zijn ruimte, zijn geheele interieur gemaakt tot een organisme; hij trachtte de veelheid van vormen tot eenheid samen te voegen en kwam daarbij zelfs wel eens tot samenstellingen, die niet uit materiaal of doel zijn te verklaren, maar niettemin de eischen der ruimte volgen, waarvan zij de organen zijn. Hij zoekt overgangen van vlak op vlak, van materiaal op materiaal, hij weert het plotselinge, het ongebonden, (zie het interieur van het Abbe monument) „La nature procède par continuité, elle relie et enchaîne les différents organes qui composent, soit un corps, soit un arbre; elle extrait l'un de l'autre sans violence, sans brutalité choquante . . . ." In de eerste jaren voelt hij de grenzen, die goede stijlvolle materiaalbehandeling stellen, niet voldoende, maar spoedig zien wij zijne interieurs worden tot rijpheid en tot bijna klassieke schoonheid, zonder dat ooit zijne soberheid tot armoede of dorheid vervalt. Steeds behoudt hij, ook in zijn strengheid, de levende lijn in rust en evenwicht.

Ook kan geen grondplan naar zijne overtuiging goed zijn, zonder dat de verkeerslijnen daarin een rustig gesloten ornament vormen van vloeiende lijnen. Merkwaardig waren de teekeningen, die hij mij toonde van de verkeerslijnen in zijn museumplan, die geworden waren tot een wonderschoon rijk ornament, als een Perzisch tapijt, behalve — en dat was bijna het merkwaardigste — op een punt, waar het nog niet geheel zuiver was. Daar moest het plan nog nader worden bestudeerd.

Zou niet altijd in schoonheid een element van leven moeten zijn, iets van spanning, spanning in evenwicht, maar toch voelbaar voor wie ontvankelijk is? Wij weten niet wat schoonheid is, maar we weten zeker dat schoonheid niet betrekkelijk is. De doeltreffendheid is een element van de schoonheid, maar lang niet het eenige, dat heeft Van de Velde, die haar zeer op den voorgrond schuift, duidelijk gevoeld en daarmede staat hij onze modernen zeer na.

Zijne ontwikkeling als architect te volgen is niet moeilijk. Hoe groot zij ook is, zij gaat langs rechte banen; hij blijft dezelfde, en toch zien we zijn werk steeds gebondener, strenger en stijlvoller worden. Zie naast elkander de drie huizen, die hij voor zich zelf bouwde. In Uccle vinden wij nog veel, dat zeer onbeholpen is, het toont elementen, die we vinden in de teekeningen van een leek, er zijn storende dingen in. Maar we vinden er het begin al in van de Van de Velde eigene vormen, de schuine vlakken, die aan zijn werk het karakter geven van met de hand gevormd te zijn, geboetseerd, gesneden.

Zien we daarnaast het huis in Weimar, dan vinden we van die onbeholpenheid niets meer, het heeft veel met het eerste gemeen, maar het is sterk werk geworden,

HET WOONHUIS VAN R. SPRINGMANN TE HAGEN.

TRAPPENHUIS IN HET HUIS „HENNEBERG" TE WEIMAR.

WOONKAMER IN HET HUIS ESCHE IN LAUTERBACH.

EETKAMER IN HET HUIS VAN Mevr. VON GUAITA TE WEIMAR.

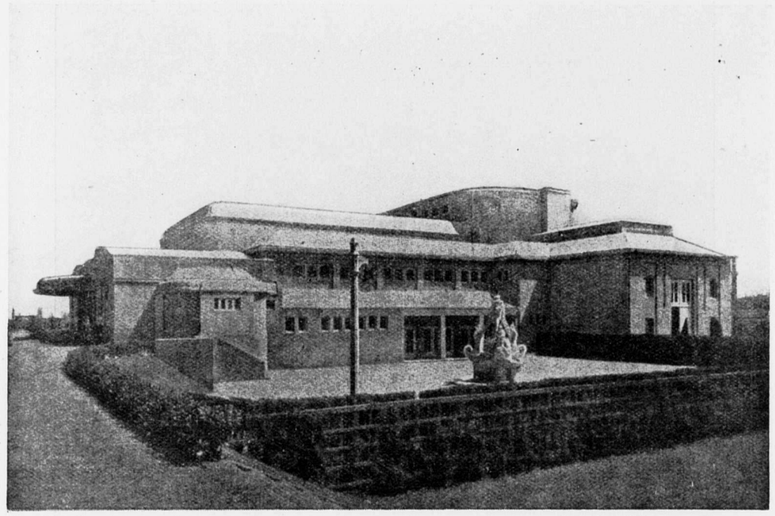

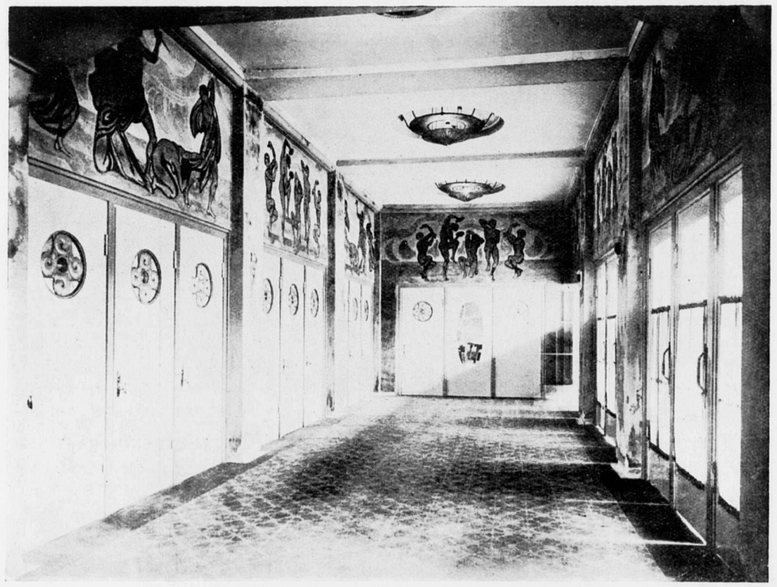

THEATER OP DE TENTOONSTELLING VAN DE „DEUTSCHE WERKBUND"
TE KEULEN 1924.

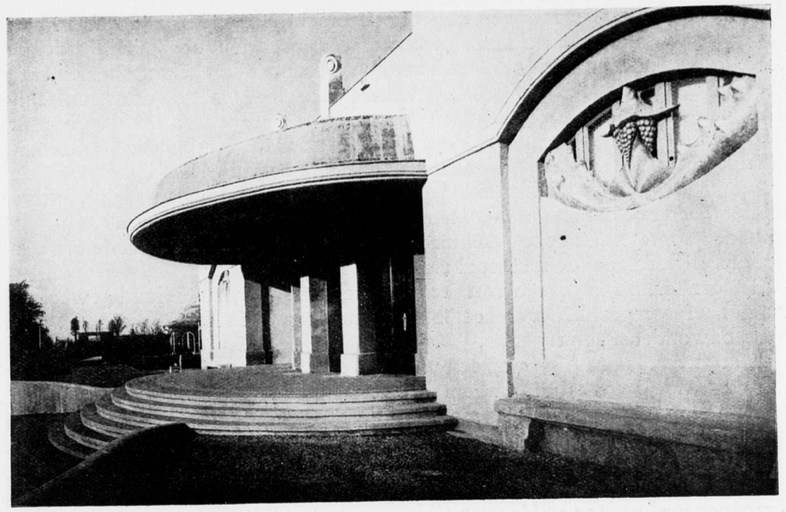

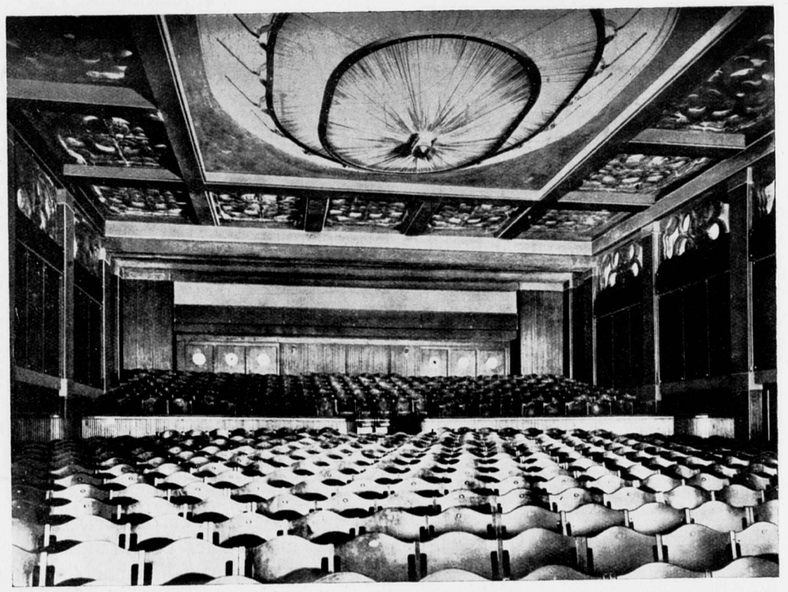

THEATER OP DE TENTOONSTELLING VAN DE „DEUTSCHE WERKBUND"
TE KEULEN IN 1914.

van een man, die zijne vormen geheel beheerscht. Terwijl bij zijn eerste huis het dak nog slecht is ontwikkeld en niet veel meer is dan de noodzakelijke afdekking, is het in Weimar en in zijn latere huis in Wassenaar een belangrijk element geworden, dat niet alleen het deksel is van de doos, maar met de doos een eenheid is. Prachtig dekt het de vlakke steenblokmuren af onder de, vooral bij de inspringende terrassen, diepe schaduw van zijn voorsprong. Het huis te Wassenaar is misschien nog meer als een gegroeid organisme te beschouwen. Hier zien we nog meer dan in Weimar de groote lijn, den sterken greep, — maar is het niet te veel architectuur voor het materiaal, waarin het is gebouwd, steen en riet?

Duidelijk spreekt uit deze drie huizen dezelfde geest in voortdurende ontwikkeling, in zich verdiepende rust, eenheid en grootheid.

Zijn eerste huis is op zijn verdere loopbaan van grooten invloed geweest; het was geheel oorspronkelijk en heel iets anders dan men in België gewend was, het wekte bewondering en ergernis.

De kunsthandelaar Bing was een van hen, die begreep wat de waarde was van Van de Velde's werk; hij liet hem vier vertrekken inrichten in zijn huis te Parijs, dat hem als verkoophuis voor moderne kunst diende. Bing had echter met de moderne kunst in Parijs niet veel succes en bracht daarom in 1897 de vier vertrekken van Van de Velde over naar de tentoonstelling in Dresden, in de verwachting in Duitschland een ontvankelijker arbeidsveld te vinden. Hier werden ze gegroepeerd om een vijfde vertrek, een rustruimte, die een enorm opzien baarde en eenige bestellingen van winkelinrichtingen in Berlijn en woninginrichtingen voor Von Bodenhausen en Graaf Kessler tengevolge had.

De laatste is met Karl Osthaus Van de Velde's machtigste promotor in Duitschland geweest. In Ixelles bij Brussel werden werkplaatsen ingericht om Van de Velde's ontwerpen uit te voeren, in 1900 gaf Osthaus hem opdracht voor de voltooiïng van zijn museum in Hagen, dat in ruwen opbouw gereed was, eene opdracht, die zijn overgaan naar Duitschland ten gevolge had. Daar bracht Kessler hem in aanraking met den jongen groothertog van Saksen-Weimar, die in erkenning van de verplichtingen, die de roemrijke historie van Weimar op intellectueel gebied hem oplegde, het bewind had overgenomen. Daar zou Van de Velde optreden als hervormer op kunstgebied, stichter van alle openbare gebouwen en raadgever van den vorst in kunstzaken. Hij werd in Weimar ontvangen zooals eertijds Karl August Goethe ontving. Op 3 April 1902 ontving hij den titel van professor. Aangaande zijn verderen levensloop, waarin hem niettegenstaande de overheerschende positie, die hij bereikte, teleurstelling op teleurstelling trof, moge ik verwijzen naar de uitvoerige monografie van Karl Osthaus. De groothertog, die hem naar Weimar komen liet had noch den moed, noch de kracht en het inzicht, die noodig waren om hem tegen de macht der reactie te beschermen. Toch kreeg Van de Velde te Weimar de leiding van de „Kunstschule", waarvoor hij een gebouw stichtte. De architectuurafdeeling daarvan was volgens Osthaus „nicht nur das Gehirn der Anstalt, sie blieb fast ein Jahrzehnt hindurch ein Treffpunkt der vornehmsten Geister Europa's. Künstler und Gelehrte gingen hier ein und aus, niemand verliesz sie ohne ein Gefühl der Bezauberung, die von der liebenswürdigen und geistsprühenden Natur des Meisters, von der feierlichen Grösze seiner Gestaltungen ausging."

Van enkele zijner werken voeg ik afbeeldingen hierbij, een der eerste is het groote huis Hohenhof van Osthaus, dat hun, die in 1914 het Werkbundcongres bezochten bekend is. Zij ook zullen zich herinneren de eigenaardige machtspositie, die Van de Velde als voorman der jongere richting daar innam. In het huis Hohenhof is in het uitwendige nog niet geheel de rust en voornaamheid bereikt, die het interieur kenmerkt. In latere huizen vinden we die meer, zooals in het huis te Gera en in dat te Hannover, dat als stadshuis zeer interessant is. Zijn meest bekende

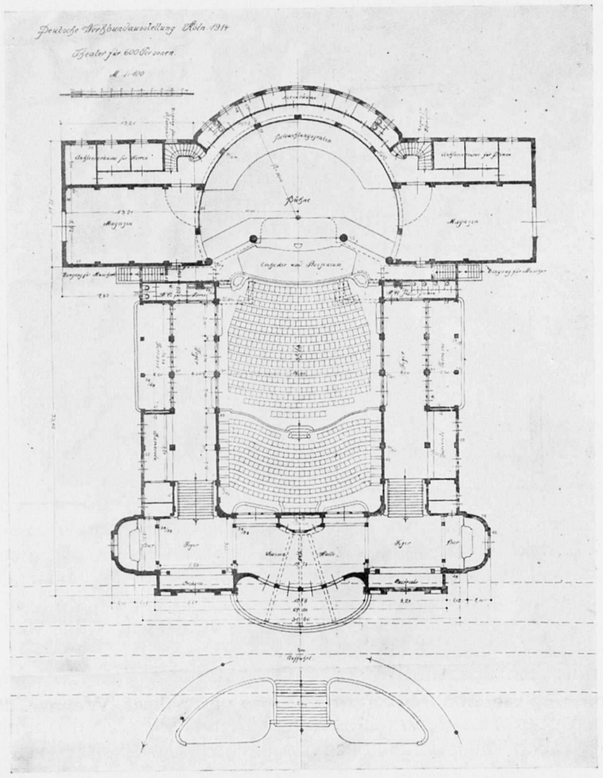

werk en tevens zijn laatste groote werk is het theater in Keulen, dat op theatergebied iets geheel oorspronkelijks gaf. Meer dan ooit iemand vóór hem is hij er in geslaagd dit moeilijke gegeven te vormen tot een organisch geheel. Men ziet het, in klei gekneed evenals ook later zijn grootsche museumontwerp in klei is ontstaan.

Zijn werk toont, dat niets hem te gering is, ieder detail is voor hem belangrijk en alles wat door zijne handen gaat wordt bijzonder en groot, of het een gebouw is of een meubel, een boekband of een damessieraad, alles geeft hij een eigen expressieven vorm.

Van de Velde's invloed moet wel groot zijn. Hij is werkelijk een der weinige fakkeldragers van de nieuwe kunstbeweging. Er zijn meer vurige enthousiasten, ernstige werkers, trouwe zoekers, maar er zijn er weinigen, die als hij in vaste overtuiging, zonder aarzelen hunnen weg gaan. Hij is een, die evenals Berlage zijn taak niet licht neemt. Niet alleen naar de strenge wet der rede toetst hij zijn werk, maar tevens naar zijn bijna klassiek vormgevoel. Zijn oordeel in die kwesties is klaar en duidelijk. Hij is een denker, die zijne gedachten op klare wijze in daden omzet, die te zamen vormen een stijl, die een der hechtste stijlen zijn zal van wat is, of worden zal, De Moderne Stijl, die uit een gemeenschappelijk wereldbegrip voortkomt.

Moge het kunstwerk, dat thans door hem op het papier wordt gezet, waaraan hij werkt, dag aan dag, hem onvergetelijk doen zijn.

B.

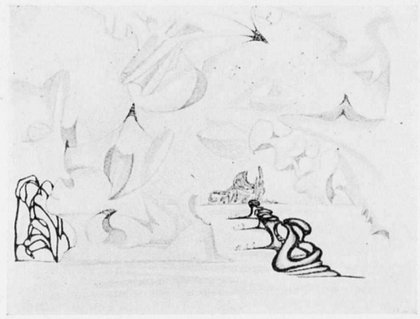

H. FINSTERLIN. SLAAPKAMER.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

Wendingen 3e nummer 1924.

Hermann Finsterlin is de gast. Blaauw stelt hem aan de lezers voor met die wat meewarige, vriendelijke voorzichtigheid en kieschheid, die doorgaans slechts ten deel valt aan die gelukkigen die er lichtelijk van verdacht kunnen worden met molentjes te loopen, maar waarbij de twijfel dienaangaande nog door bedachtzaam overwogen bewoordingen tot een minimum kan worden beperkt. Tegenover die pogingen van menschlievend hulpbetoon staat bij vlagen de patient soms dikwijls heel ondankbaar. Zoo'n vlaag heeft Finsterlin juist in zijn „Caso Nova" (Zukunftarchitektur), dat den door Blaauw en de plaatjes verdreven twijfel weer tot boven pari doet stijgen.

Het is intusschen alles heel mooi, maar, waar Blaauw erkent: „het noodlot van menschen als Finsterlin is: in de besten der menschen; die mèt hem konden zijn voor een pooze, zal de vrucht in hun werken nauw herkenbaar blijken", lijkt het mij aanbeveling te verdienen, onze geestelijke krachten en ons stoffelijk papier te bezigen voor zaad, dat voor de architectuur méér herkenbare vruchten zal afwerpen. De architectuur van deze lieve wereld heeft aan vruchtbaar zaad en weliger tierende vruchten waarlijk wel eenige behoefte.

J. P. M.

Klei. 1 Juli 1924.

Een artikel „Een en ander over Hoogbouw", door C. Rutten, geeft ons een kijk op den Amerikaanschen bouw van hoog en laag hangende wolkenkrabbers. We vernemen niet alléén van het Stevens-Hotel te Chicago: 5000 kamers + badkamers, bouwtijd 2 jaar, bouwkosten 17.000.000 dollar. Ook de uitvoeringswijze van deze gebouwen wordt toegelicht en maakt dat wij een beknopt inzicht krijgen in deze wonderlijke uitingen van bouwkundig talent.

PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERP VAN EEN GEVEL VOOR EEN WINKELGALERIJ EN EEN CAFÉ-RESTAURANT TE 's-GRAVENHAGE.

Het Bouwbureau Den Haag Joh. P. Schippers te 's-Gravenhage heeft een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van een gevel voor een winkelgalerij met Café-Restaurant op een terrein aan de Laan van Meerdervoort hoek Fahrenheitstraat te 's-Gravenhage.

Uitgeloofd worden prijzen van f 1000.—, f 500.—, f 300.— en f 200.—. Bij uitvoering van den gevel ontvangt de ontwerper, onder wiens leiding de uitvoering plaats vindt, een honorarium van f 3000.—, boven de bekroning.

De Jury bestaat uit de heeren: Dr. H. P. Berlage, Ir. M. J. Granpré Molière en Joh. P. Schippers.

Exemplaren van het programma te verkrijgen kosteloos op franco aanvraag: Bouwbureau Den Haag, Laan v. Meerdervoort hoek Valkenboschkade 466.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 29. 19 JULI 1924.

INHOUD:

Inleiding. — De Rijks Academie en het onderwijs der Bouwkunst, door A. J. Derkinderen. — De Cursus van de Vereeniging voor Voortgezet- en Hoogerbouwkunstonderricht te Amsterdam, door Jan de Meyer.

INLEIDING.

Dit nummer en het volgende zullen eenige artikelen bevatten over of verband houdend met den Cursus voor Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderwijs. De heer Jan de Meyer, Voorzitter der vereeniging H. B. O., geeft een zakelijke beschrijving over den cursus, den aard van het onderwijs, van zijn ontwikkeling in de 15 jaren van zijn bestaan.

Daarnaast komen eenige beschouwingen voor van personen, die belangstelling toonden in den cursus.

Enkele illustraties zijn opgenomen, om een overzicht te geven van den aard van het werk, vooral in het hoogste cursusjaar.

Allereerst is het woord aan Prof. Dr. A. J. Derkinderen.

DE RIJKS ACADEMIE EN HET ONDERWIJS DER BOUWKUNST.

„Een Rijks Academie zonder Architectuur — dat is een onding" zoo had Jhr. de Stuers in de Tweede Kamer gezegd. Prof. Dake die toen (1913) de leider der antiekklassen was, kwam onmiddellijk in het geweer. „Wat" zoo vroeg hij in „de Telegraaf" waarvan hij een vast medewerker was, „wat hebt Gij gedaan in de vele „jaren dat Gij zoo machtig waart om van het *onding* dat toch onder Uw ambtelijk „beheer stond een meerderwaardige inrichting te maken door een professoraat „in de bouwkunst in te stellen, iets, wat de Wet van 1870 voorschreef".

Ik weet niet of de Stuers hierop ooit geantwoord heeft; maar zou het zoo vreemd geweest zijn indien hij op zijn beurt, naar de Architecten wijzende, gevraagd had: „welken steun vond ik bij hen . . . ."? Men behoeft er maar eens aan te denken wat de V.A.N.K. bijv. gedaan zou hebben indien de Wet bepalingen ten behoeve der Kunstnijverheid had aangegeven.

Zoo komen we echter op een zeer moerassig terrein. Wat geeft het te onderzoeken wie er schuldig is. Voor alles gaat de vraag: is er inderdaad verzuim? Het antwoord kan niet twijfelachtig zijn.

De Stuers gaf in zijn ietwat ongegeneerde aanklacht uiting aan een der schoonste en vruchtbaarste gedachten van zijn tijd; aan het verlangen om de eenheid der Kunsten te herstellen en weer een edele samenwerking van Kunst en Maatschappelijk leven mogelijk te maken.

De Academie had in zulke gedachten haar eigen en voorname stelling; de bouwkunst kòn daarbij niet vergeten worden. En zóó begrepen was het waarlijk niet laakbaar de Academie, zonder Architectuur, een onding te noemen.

Maar er was meer, al is gebleken, dat zelfs de wakkere oud-referendaris van deze zaken niet behoorlijk op de hoogte was. Bij de Wet van 26 Mei 1870 was positief aangegeven, — Prof. Dake herinnerde er aan — dat er aan de Academie een avondcursus voor de Bouwkunst zou worden ingesteld.

Deze avond-cursus was ontworpen in een redelijk verband zoowel met de beoefening der Beeldende Kunsten als met de zuiver technische opleiding. Ook aan de zoo noodzakelijke practische ervaring was gedacht. En het geheele plan zooals dit in de Mem. van Toel. werd omschreven verdiende zeker een ander lot dan zoo geheel te worden vergeten!

Toen, nu alweer een kwart eeuw geleden, het Genootschap Architectura et Amicitia, eens een vruchtelooze poging ging wagen om de Bouwkunst aan de Academie van Rijkswege erkend te zien, toen herinnerde zich blijkbaar niemand welke kostbare steun er in de Wet van 1870 te vinden was. Het duurde tot 1907 voor er iets bereikt zou worden: toen werd de Cursus voor Hooger en voortgezet Bouwkundig onderwijs opgericht en de aansluiting bij de Rijks Academie stond daarbij onmiddellijk op den voorgrond.

Met bijzondere waardeering denk ik aan de actie van den Heer Kromhout, die de onderhandelingen uitmuntend wist te leiden.

Altijd vaardig en frisch, altijd correct en hoffelijk deed Kromhout met zijn medewerkers in korten tijd voortreffelijk werk.

Zij wilden gaarne, als zoovelen vóór hen, de Bouwkunst officieel aan de Academie erkend zien en in haar leerplan opgenomen. Maar het staren naar de vogels in de lucht trok hen heelemaal niet aan! Zij wilden het zekere voor het onzekere, het begin direct, om later het meerdere te kunnen krijgen. Zij stichtten dus, als een particuliere onderneming, den eigen cursus. De redelijkheid en de wenschelijkheid van deze door Kromhout voorgedragen ideeën bleken zóó duidelijk, dat nog in 1908 het eerste studiejaar kon worden geopend.

Na een werkzaamheid van weldra 16 jaar mag men zeggen, dat de proef uitnemend gelukt is. Bestuur en Directie, Docenten en studenten, zullen, naar het mij voorkomt, met voldoening op den geleverden arbeid terugzien, en een woord van dankbare waardeering is zeker gepast voor de Bouwmeesters, die de noodzakelijkheid en de mogelijkheid van Hooger Bouwkunst Onderwijs in de hoofdstad des lands metterdaad hebben bewezen.

Maar het ging werkelijk niet alles van een leien dakje! Er waren voorzichtigen, (ook onder de Architecten), die waarschuwden: „Gaat het dezen weg uit, dan zult „Ge de Bouwkunst nimmer officieel aan de Academie zien. Men zal immers zeggen: „de zaak is reeds in orde? Het groote belang is door deze actie niet gediend".

Maar er waren ook wijzeren, die zich verheugden in de nieuwe activiteit, en meenden: „Er is geen bezwaar. Wanneer nu de deur niet opengezet wordt, dan „kan men ze wel voor goed gesloten rekenen. En slaagt de cursus, dan zal dit „juist het laatste verzet kunnen breken, dat de uitvoering der Wet tot heden „verhinderde".

Werd daarbij ook gedacht aan Delft? Misschien wel. Maar dan heeft men toch ook gerekend op de wederzijdsche ruimhartigheid, die nuttelooze wrijvingen zou weten te voorkomen; het Rapport der Ministerieele Commissie in zake Kunst en Teekenonderwijs van 1917 heeft de juistheid dezer inzichten bevestigd. Het is in

volkomen overeenstemming door Hoogleeraren der Technische Hoogeschool en der Rijks-Academie onderteekend.

Zoo waren alle bezwaren wel degelijk gewogen en niet lichtvaardig terzijde gesteld.

Maar — het moet erkend worden — de Bouwkunst heeft daarmede hare rechtmatige plaats in het Academisch onderwijs nog niet verkregen. Zelfs, indien de vakken, die in den met zooveel zorg saàmgestelden cursus worden onderwezen eens volkomen overeenstemden met de stoffen, die naar de bedoeling van den Wetgever in den Academischen avond-cursus zouden worden behandeld, — dan nog zou er iets bijzonder belangrijks blijven ontbreken.

Immers — de Architecten, ze zijn slechts onze gasten. Zijn ze er ooit zeker van, dat wij ze een volgend jaar zullen terugzien? De cursus leeft bij . . . een begrootingspost. Maar het ergste is dat er geen verband met de Academie is. Alleen gebrek aan inzicht kan doen beweren, dat dit geen schade zijn zou!

Er is een studie der beeldende Kunsten, die elke theoretische kennis, elk verband missen kan, buiten dat, wat gelegen is in de persoonlijke visie der dingen. Er zijn schoone, innige, verheven kunstwerken door ontstaan — wie zou het durven betwijfelen? Voor deze studie heeft de bouwkunst geen directe waarde. Maar er is ook beoefening der beeldende Kunsten, die een ruimere geestelijke cultuur noodzakelijk maakt, die samenwerking zoekt in de plaats van isolement.

En hier mag en kan de bouwkunst niet ontbreken. Het is in hun onderling verband en samenwerken, dat Bouw-, Beeldhouw- en Schilderkunst hun schoonste opgaven vinden. Hier is plaats voor de meest belangrijke moderne problemen, en slechts bij zulk inzicht kunnen hulpwetenschappen als Ornamentiek, Perspectief, en Anatomie weer geestelijke waarde krijgen en opgeheven worden uit den sleur van looze examenvakken, waarvan niemand het nut kan aantoonen.

Vooral zal het voordeel der samenwerking blijken bij de beoefening der zoo bij uitstek fondamenteele leer der Proportiën. Bij al, wat in den loop der jaren verloren ging, kan dit studievak (naar het woord van Alberti de grondslag der Renaissancekunst) zijn groote zinrijke beteekenis herkrijgen, wanneer de Bouwkunst het onderwijs der Rijks-Academie komt completeeren. De nobele verhoudingen — zij zijn het behoud voor alle kunsten, zij bevatten het geheim der harmonie en brengen ons de hulp, die wij zoo zeer behoeven bij het onvermoeide zoeken naar de te lang ontbeerde rust en verhevenheid.

Zoolang de Bouwkunst niet officiëel aan de Academie verbonden is, zooals het door de Wet werd voorgeschreven, zoolang zal er de harmonische studie der kunsten tevergeefs in haar volheid gezocht worden.

Wanneer men dus dankbaar waardeert, dat de Cursus voor Hooger en Voortgezet Bouwkunst Onderwijs in 1908 aan de Academie kon worden geopend en tot heden zoo gelukkig werkzaam kon zijn — dan mag dit niet tot een noodlottige voldaanheid aanleiding geven. De volheid van het Academisch Kunstonderwijs eischt, óók de Bouwkunst naar den zin der Wet van 26 Mei 1870.

En hoeveel dringender zal deze eisch nog worden, wanneer eindelijk eens een Architecten-Diploma van Rijkswege zal worden ingesteld waardoor we verlost zullen worden niet slechts van gewetenlooze beunhazerij maar ook van de troostelooze strubbelingen der z.g. schoonheids-commissies. Dan mag, naar mijn overtuiging niet langer vergeten worden wat de Wetgever in de Hoofdstad des Rijks heeft willen vestigen, en zal het dus plicht zijn rekening te houden met de Rijks Academie.

De beroemde Weener Bouwmeester Otto Wagner verklaarde indertijd dat de verwijdering der Bouwkunst van de andere kunsten niet genoeg vervloekt kan worden. Welnu — de Bouwmeesters kunnen iets goeds doen en de Bouwkunst zal aan de Academie welkom zijn.

A. J. DERKINDEREN.

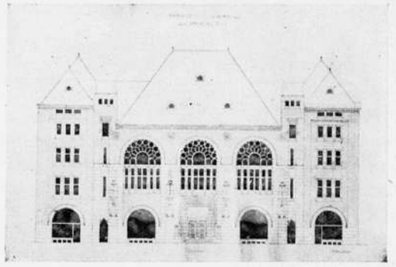

a.

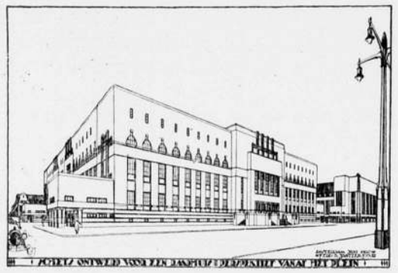

c.

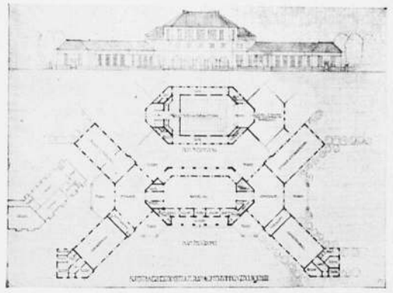

b.

f.

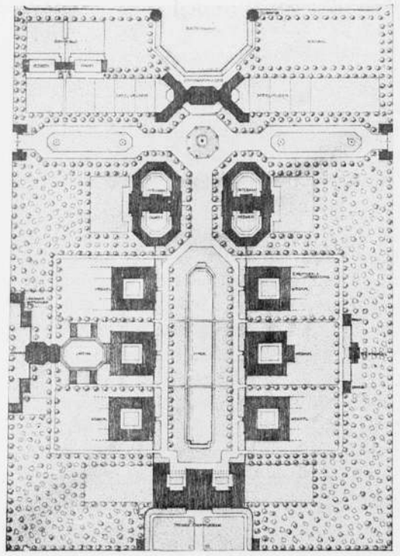

c.

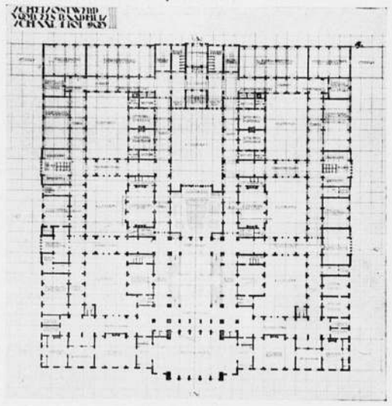

g.

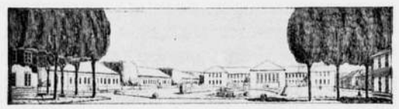

d.

a. PROJECT VOOR EEN CLUBGEBOUW (1912) door J. KOOYMAN.
b-c-d. PROJECT VOOR EEN KUNSTNIJVERHEIDSINSTITUUT (1918) door B. HOOGSTRATEN.
e-f en g. PROJECT VOOR EEN RAADHUIS (1920) door F. B. JANTZEN.

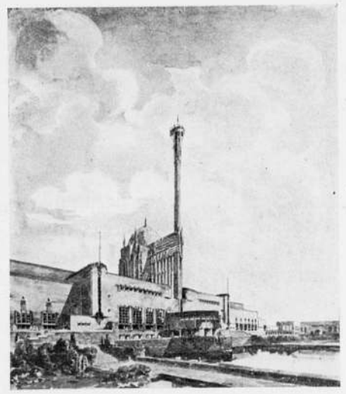

a.

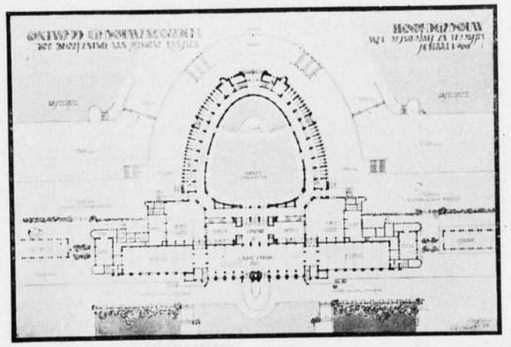

b.

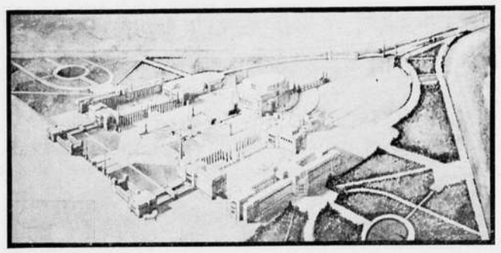

c.

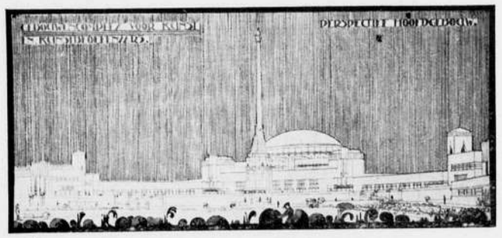

d.

a-b. PROJECT VOOR EEN GEBOUWENCOMPLEX TOT BEOEFENING VAN SCHOONE KUNSTEN door N. Ch. DEKKER 1923. c. IDEM, door L. J. B. WIESNER 1923. d. IDEM, door G. H. v. MONTFRANS 1923.

DE CURSUS VAN DE VEREENIGING VOOR VOORTGEZET- EN HOOGERBOUWKUNST-ONDERRICHT TE AMSTERDAM.

In een stuk over den cursus, voor het Decembernummer 1919 van „Wendingen" geschreven, heb ik het door den architect in te nemen standpunt trachten te benaderen.

Laat ik nu meer den nadruk mogen leggen op den Cursus zelf.

In het stuk van Prof. Dr. A. J. Derkinderen wordt de geschiedenis van het ontstaan van de Vereeniging duidelijk geschetst; ook waarom ten einde raad door het Genootschap „Architectura et Amicitia" het initiatief werd genomen in 1908 tot het stichten van een officieuse afdeeling „Bouwkunst" aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

Er is dikwijls gezegd, dat het stichten van een Hooger Bouwkunst Instituut niet noodig was, omdat de Regeering reeds daarvoor op uitgebreide wijze zorgt door de Technische Hoogeschool te Delft. Zucht naar concurrentie is niet het motief geweest voor het oprichten onzer Vereeniging. Andere motieven hebben redelijk ertoe geleid.

De vruchtbaarste is deze. Niet alle architectonisch begaafden zijn in de bevoorrechte financieele positie, jaren achtereen den geheelen dag aan de studie te wijden. Het overgrootste gedeelte van de deelnemers aan den cursus bewijst dit. Zij behooren tot degenen, die al vroegtijdig op eigen beenen moeten staan. Zij komen uit de praktijk voort.

Een categorie dus, waaruit vele werkelijke architecten zijn voortgekomen — in den loop der jaren is dit bewezen — is door de Vereeniging de hand gereikt om hen te leiden, te steunen, te behoeden voor de vele moeilijkheden op den weg naar het licht en, wat het voornaamste is, hen tot werken te inspireeren. Voor dien tijd moesten zij al tastende en zoekende, alleen voortbouwende op wat zij door de dagelijksche praktijk leerden van het vak, trachten ook eens iets te ontwerpen. Veel hing af van het geluk op welk bouwkundig bureau zij werk konden vinden. Al werkende vonden zij den moed aan een studieprijsvraag, of grootere prijsvraag met uitvoeringsmogelijkheid mede te doen. Zoo toetsten zij zich en enkelen konden den greep doen, welke hen naar voren bracht. Onder vele anderen is het zoo gegaan met de Bazel, de Klerk en de Jongh. Al is er in dit proces iets wat aantrekt, omdat het alleen de begaafden en sterken van geest doet slagen, dus sterk zift, toch kwamen anderen niet tot die ontwikkeling, welke hen tot de goede medewerkers maakte, die het vak zoozeer behoeft.

Het spreekt uit het voorgaande vanzelf, dat het bouwkundige en bouwkunstige leven zelf — vereenigd in het goede architectenbureau — de groote ontwikkelaar moet blijven. Het intense leven der praktijk is de eenige leerschool. Dit kan niet te dikwijls worden herhaald; en dit is het ook, wat de deelnemers aan den Cursus boven die van elke ander Instituut vóór hebben.

Het dagelijks in aanraking komen met de veelzijdigheid van het vak, het aanvoelen der ontelbare kleine moeilijkheden, welke het beoefenen der bouwkunst en het verwezenlijken der bouwkunstige gedachte in een schepping zoo uiterst moeilijk maken, geven haar beoefenaar, den architect en ook zijn medewerker, den bouwkundigen teekenaar (en tot zekere hoogte ook den opzichter) de eenige kans tot inzicht en tot rijpheid te komen. Daarnaast moet den bouwkundigen teekenaar, geinspireerd door dit intense, veelzijdige leven (let wel: wij bedoelen het goede architectenbureau) de gelegenheid worden geboden, zijn ontwakende begaafdheid — met inachtneming van zijn geaardheid — tot zooveel mogelijke ontplooiing te brengen.

Wat wij hier ontwikkeld hebben is het sterkste motief en de bron voor het krachtig voortbestaan van den Cursus; ook, dat het daarom een avondcursus moet zijn. En dan moeten deze avondcursussen een beperkt aantal lesavonden hebben, opdat de deelnemer de grootste mogelijkheid heeft thuis te werken. Dat werken thuis is een noodzakelijke voorwaarde. Want alleen in afzondering, niet gestoord door de aanwezigheid van anderen (ook niet door het buiten het werkelijke leven staande studentenleven), is het mogelijk zich op te heffen tot de gebieden, waar het mogelijk is een, zij 't nog zoo'n eenvoudige, bouwkunstige schepping tot leven te wekken.

Zooals de Heer van de Wijnpersse in zijn artikel duidelijk doet uitkomen, kan de bouwkunstenaar een zekere mate van technische kennis niet ontberen.

Daaraan moet in de eerste jaren naast het ontwerpen voldoende aandacht worden besteed, echter in een anderen geest als op een Middelbaar Technische school, omdat daar het doel (het kweeken van bouwkundige medewerkers voor den architect) anders is. In verband hiermede is het van belang op te merken, dat van de tot den cursus toegelatenen, zij statistisch percentage vormen, ofschoon zij nog tegemoet gekomen worden door het niet behoeven volgen van het 1ste der 4 cursusjaren.

Ofschoon van een voortzetting geen sprake is, worden toch de eerste twee jaren (waarin het theoretische nog overheerscht) genoemd het Voortgezet, de laatste twee (waarin de aandacht op het ontwerpen wordt gericht en de enkele aan de technische vraagstukken gewijde uren slechts dienen om vraagstukken, welke bij de uitvoering naar voren komen, te belichten) het Hooger Bouwkunstonderricht. De techniek wordt dus niet gedoceerd om de techniek, doch gericht op het architectonische.

In het hierbovengenoemde stuk in „Wendingen" heb ik uiteengezet, dat in de karakteristiek van den architect besloten ligt een alzijdige ontwikkeling. De Vereeniging voor Voortgezet en Hooger Bouwkunstonderricht heeft juist ten opzichte van deze alzijdige ontwikkeling met de moeilijkheid te kampen, dat er geen eenigszins behoorlijk geregelde beginvorming nà de lagere school bestaat voor hem, die architect wil worden. De eischen voor toelating tot den Cursus van de Vereeniging, kunnen dan ook jammer genoeg, ten opzichte van den graad van algemeene ontwikkeling niet streng worden gesteld. Tijdens den cursus worden de deelnemers wel op het hooge belang er van gewezen en zij opgewekt dit, zooveel hun mogelijk is, na te streven.

Om te kunnen worden toegelaten worden geëischt de bewijzen van vaardigheid in het bouwkundig teekenen, kennis van bouwkundige samenstellingen en van de bouwmaterialen en een minstens twee-jarige werkzaamheid op een architectenbureau. Wat de eigenlijke beslissing brengt, is het bewijs van eenige begaafdheid.

Om te kunnen worden toegelaten tot het eerste (voortgezet) gedeelte, moet de candidaat door hem zelfstandig vervaardigde ontwerpen overleggen, welke blijk geven van *eenigen* aanleg; om te worden toegelaten tot het tweede deel (het Hooger Bouwkunst onderricht), moet de deelnemer bewijzen overleggen van *voldoenden* aanleg voor het ontwerpen, en ook het begrip der decoratieve kunsten te hebben ontwikkeld. De overgang van het „Voortgezet" naar het „Hooger" gaat niet automatisch. Hun werk wordt door een Overgangscommissie onderzocht. In het 3de cursusjaar (1ste jaar van het tweede deel) worden dan ook de meer samengestelde opgaven, welke een architect zoo gewoonlijk krijgt, verwerkt. In het 4de (laatste jaar) wordt al zijn aandacht geconcentreerd op één groot ontwerp. Als leider bij dit „groot ontwerp" wordt telken jare een andere architect aangezocht. Het aantal lesavonden is in het laatste jaar tot het minimum teruggebracht.

Ten slotte kan de deelnemer als einddoel van zijn ernstig volhardend streven,

door den cursus geëischt, het diploma verwerven. Het wordt slechts hem uitgereikt, die in zijn groot-ontwerp heeft getoond het scheppend architectonisch talent te bezitten. Op dit diploma staat niet, dat de bezitter ervan „architect" is, doch dat hem dit diploma is uitgereikt als onderscheiding aan het eind van den 4-jarigen cursus, welke door hem met uitstekenden uitslag is gevolgd.

Niet overbelast met een teveel aan zuiver verstandelijk weten, maar toegerust met een ontwikkelde zelfkennis, met een ruimer uitzicht op en een dieper inzicht in de vele mogelijkheden bij de verwezenlijking der architectonische opgaaf, wegwijs gemaakt in al het vele, dat de architect tot zijn alzijdige ontwikkeling behoeft, is hij gereed de functie van architect met meer kans van slagen op zich te nemen. Wij weten zelf veel te goed, dat feitelijk pas (ondanks mooie diploma's) het uitoefenen der functie de ware vermogens tot hun recht laat komen, dat in de weegschaal van het echte menschelijke leven al het schoolsche wordt gewogen en maar al te dikwijls te licht bevonden.

Op den cursus wordt daarom getracht het schoolsche zooveel mogelijk verre te houden. Vaststaande normen, waaraan de Docenten zich hebben te houden, worden door het Bestuur en den leider niet gegeven. Natuurlijk wel een schema van wat moet worden behandeld.

Een zoo uitgebreid mogelijk aantal architecten en ingenieurs (24), verschillend van inzicht en richting, die slechts een paar avonden per winter doceeren, niet als leeraar, doch als een, wiens aandacht geheel is gericht op praktische beoefening van het vak, geven den deelnemers onderwerpen, ontleend aan hun eigen praktijk; onderwerpen, waarvan zij de moeilijkheden bij het oplossen en verwezenlijken aan den lijve hebben ondervonden.

Wat zij geven is ook geen onderwijs, doch onderricht. Zij richten de deelnemers om langs den kortst mogelijken weg het doel te trachten te bereiken en werken voorbehoedend door hen te wijzen, op dat, wat zij *niet* moeten doen.

Het eigenlijke leeren geschiedt door de wisselwerking, welke de deelnemers op elkaar uitoefenen. Daarbij wordt door den Docent tegen plagiaat streng gewaakt.

Een overzicht van het werk van meerdere jaren en zelfs van één jaar (de afbeeldingen zijn uit de cursusjaren 1912, 1918, 1920, 1921 en 1923) bewijst dit geheel. De eigenaard en de richting, waarin de ontwerper zich wil bewegen, wordt geëerbiedigd. De critiek van den Docent gaat ook niet verder, dan den ontwerper tot zuivering van zijn ontwerp te brengen door zuivering van zijn eigen gedachten en voorstellingsvermogen.

In vriendschappelijk verband tusschen Docent en deelnemers en de laatsten onderling, wordt getracht die sfeer te brengen, waarin zelfontwikkeling mogelijk wordt.

Uit dit oogpunt is het belangrijk nog te vermelden, dat eenige jaren geleden de Gediplomeerden van den Cursus een „Club van Gediplomeerden" hebben gesticht om ook na het verlaten van den Cursus het verband onderling en dat met het Bestuur te onderhouden en het Bestuur naar hun krachten te steunen in het ontwikkelen van onze instelling.

Zoo bloeit na een 15-jarigen arbeid de Vereeniging. Het aantal der deelnemers, die zich aanmelden is elk jaar groot, zoodat de toelatingscommissie ten opzichte der toelatingseischen streng kan zijn. Een meer dan middelmatig aantal deelnemers ontneemt het intiem karakter aan het onderricht.

Laat mij ten slotte eindigen met den nadruk er op te leggen, dat ons architecten, die het beroep niet uitoefenen als organisator van een groot bureau, maar als persoonlijk kunstenaar, er veel aan gelegen moet zijn het werk van de Vereeniging voor Hooger Bouwkunstonderwijs te steunen, en mede te werken haar officieel te doen overgaan in de Rijks Academie van Beeldende Kunsten.

Juni 1924. JAN DE MEYER.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 30. 26 JULI 1924. INHOUD: Nogmaals de geweigerde advertentie. — Circulaire van de N.V. Moorman's periodieke pers. — De Cursus H.B.O. in verband met de technische vakken, door W. J. M. van de Wijnpersse. — Ontvangen Tijdschriften, door J. P. M. — Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap 1924.

NOGMAALS DE GEWEIGERDE ADVERTENTIE.

Het zelfopgelegde kampioenschap voor het algemeen belang dwong den heer Olland nogmaals, te getuigen van de zaak, die hem allengs zoo dierbaar is geworden. In eene circulaire van drie pagina's wordt wederom reclame gemaakt voor de langzamerhand befaamd geworden brochure, terwijl aan het slot een open brief tot het Bestuur van den B.N.A. wordt gericht, waarin dit College met cursief gedrukte letters wordt uitgedaagd, om de beroemde kwestie in volle openbaarheid te onderwerpen aan het oordeel van een Eereraad.

Het antwoord op deze uitdaging kan kort zijn.

Daar de heer O. het noodig heeft gevonden een brochure te verspreiden waarin onder meer gesproken wordt, — zeer klaarblijkelijk doelende op de twee arbiters, die hem in het ongelijk stelden —, van „zij, die kwade trouw steunen, hetzij uit winstbejag, afgunst, wraakzucht of valsche philantropie, doen meer kwaad dan de bedrijvers zelf, want zij bevorderen bovendien het kwaad", en van „zij, die door partijdigheid zich gezocht weten te maken als arbiters door een zekere categorie, om daarmede een behoorlijk inkomen te verwerven, verlagen deze heilige taak (rechtspreken) tot een oneerlijk bedrijf", is het voor het Bestuur van den B.N.A. overduidelijk, dat het doel dezer geheele actie slechts is, om, verscholen achter het schild van „het algemeen belang", bepaalde personen te treffen.

Het Bestuur van den B.N.A. weigert nadrukkelijk, zich op eenigerlei wijze bij deze actie te doen betrekken, en zal daarom de uitdaging van den heer Olland kalm naast zich nederleggen.

CIRCULAIRE VAN DE N.V. MOORMAN'S PERIODIEKE PERS.

Op pag. 270 in het nummer van 5 Juli heeft het Bestuur den leden van den B.N.A. verzocht geen inlichtingen te verschaffen aan den heer Moorman voor diens uit te geven keurlijst van bouwvakpatroons en handelaren in bouwmaterialen. Het is het Bestuur gebleken dat de heer Moorman ondanks het feit dat het Bestuur hem op de onwenschelijkheid van deze uitgave heeft gewezen, volhardt in zijn pogingen om de inlichtingen te verkrijgen.

Daarom verzoekt het Bestuur de leden nogeens nadrukkelijk om aan het verzoek van den heer Moorman niet te voldoen. Bij eenig nadenken moet ieder toch wel de bezwaren van deze uitgaaf voelen. De architecten zouden hier bemiddeling verleenen aan het tot stand komen van een selectie patroons en handelaren die van de hun geschonken voorkeur partij zullen te trekken. Het zal geen geheim blijven dat het boekje met behulp van de door de architecten verschafte inlichtingen is samengesteld en de patroons en handelaars die er in voorkomen zullen zich openlijk door H.H. architecten aanbevolen beschouwen. Dat zulk een door de medewerking der architecten verkregen bevoorrechting de verhoudingen in het bouwbedrijf, waartusschen de architect zijn positie als volkomen onafhankelijk moet kunnen blijven bepalen niet ten goede zal komen, ligt voor de hand. Het Bestuur vertrouwt dan ook dat de leden geen inlichtingen zullen verschaffen.

DE CURSUS H. B. O. IN VERBAND MET DE TECHNISCHE VAKKEN.

De oprichting van den Cursus valt in den tijd, dat de drang naar middelbaar technisch onderwijs levendig werd. Het was in de eerste jaren dezer eeuw, dat van de uitgaven voor het technisch onderwijs op de staatsbegrooting 59% kwam voor het hooger, slechts 2% voor het middelbaar en 39% voor het lager (1906).

De wijze, waarop aan dien drang zou worden voldaan, maakte een groote vraag uit. De eerste officieele poging (wetsontwerp-*Kuyper* in 1902) omvatte zoowel de stelselmatige schoolopleiding, als de gelegenheid voor den enkeling tot uitbreiding van zijne kennis.

Men zou die 2 opvattingen kunnen karakteriseeren als „toegedeeld worden" en „nemen". Bij de eerste is de leerling, overgestapt van de eene schoolbank op de andere, bestemd om te ontvangen, echter met meer of minder eigen absorptievermogen, al naar gelang den aanleg. Bij de tweede opvatting is de leerling, geplaatst in het werkelijke leven, zuiver actief; hij vraagt, hij neemt al naar gelang de behoefte door hem gevoeld wordt.

De leerlingen der 1e-soort bestaan voor een goed deel uit normale krachten zooals dat van *schooljongens* kan verwacht worden, — echter ook voor een niet-onbelangrijk deel uit dezulken, die als het ware door de docenten moeten worden volgeschept en gelukkig als zij dan daaraan geen bezwaar in den weg leggen. Later komt hierin verbetering, al naarmate het natuurlijk vermogen, dat bij aankomst op de school dikwijls in een toestand van lethargie verkeert, geprikkeld wordt tot inspanning. Geen van deze gevoelt de behoefte aan kennis.

De leerlingen der 2e soort worden door de praktijk van het leven gevormd, — den stoot, die hen tot daadwerkelijk streven aanspoort, ontvangen zij door het ruwere contact met de maatschappij, waarin zij geworpen worden. De rol van lijdelijk ontvangen vindt daar geen plaats; hard werken of verdwijnen; geen andere keuze is er.

Van deze laatste soort telt de maatschappij er nog velen, niettegenstaande de middelbare technische scholen overvloedig oprijzen (Utrecht, Sneek, Leeuwarden, Haarlem, den Haag, den Bosch, Groningen, Heerlen). Men zou de vraag kunnen stellen: is het voor de maatschappij van belang, dat een van deze twee richtingen verdwijnt?

De schoolsche opleiding heeft op elk gebied hare beteekenis bewezen; het ware dwaasheid de voordeelen der stelselmatige, gedisciplineerde vorming te ontkennen. Het is een grondwaarheid, dat hoogere resultaten in de techniek alleen zijn te bereiken, als er wisselwerking bestaat tusschen de theoretische kennis en de kennis der verschijnselen, die men onder den naam „praktijk" samenvat. En voor den grondslag der theoretische kennis is de school de meest geschikte kweekplaats.

Maar van den anderen kant mag niet worden ontkend, dat aan die opleiding maatschappelijke nadeelen zijn verbonden, die ontgaan worden bij jongelui, die zichzelf uit de praktijk omhoog werken. Het is namelijk het bezwaar, dat het diploma niet alleen de best-onderwezenen aanwijst maar ook jongelui met inferieure mentaliteit brengt op plaatsen, die voor beter-geschikten zouden moeten worden bestemd. Hier ontbreekt de zeef, die bij de andere groep met nauwe mazen zift, — want de strijd om het bestaan zorgt er bij laatstbedoelden voor, dat alleen de meestgeschikten omhoog komen.

Uit het beginsel om aan laatstbedoelde klasse tegemoet te komen zijn de correspondentiescholen voortgekomen, zooals *Kuyper* in 1902 reeds van rijkswege gewenscht had. Al naar gelang de leiding aan zoodanige inrichting meer verzorgd wordt, zal een *begaafde* jongeman meer kunnen profiteeren.

Op ditzelfde beginsel is onze Cursus gegrond; echter met dit verschil, dat de technische kennis mondeling wordt medegedeeld en niet op zichzelf staat maar onderdeel vormt van een doel van hoogere orde, namelijk de technisch-aesthetische vorming tot bouwkunstenaar. Met het woord „vorming" is dit streven te grootsch aangeduid; wij gaan niet verder dan aan de uitzichzelf omhoog werkende krachten leiding te geven, in welke richting zij de ontwikkeling van hunne denkbeelden moeten zoeken.

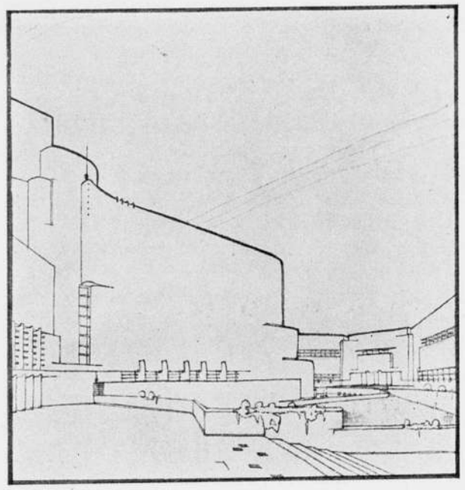

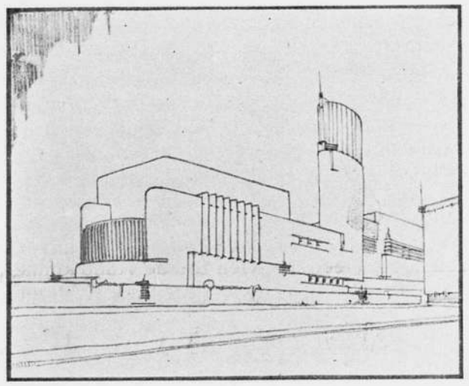

PLAN VOOR EEN UNIVERSITEIT.
ONTWERP: K. v. d. WILK.

Op dezen trap houdt de vergelijking met elke school op. Kan men in de eerste 2 jaren (van het voortgezet onderwijs) nog denken aan een middelbare technische school wat de behandelde stof betreft, — de geest is reeds geheel anders. Van een doorkrachten-van-buiten opstuwen der leerlingen is hier geen sprake, — eigen kracht moet het eenige middel tot verheffing zijn.

Wie de energie niet heeft of door het leven niet geleerd heeft, dat die vóór alles noodig is, — die vindt bij ons teleurstelling en verdwijnt al spoedig automatisch.

Dit is de verklaring, dat wij slechts weinig *jonge* menschen hebben, — onze leerlingen zijn van rijperen leeftijd, waarop het karakter door het contact met de maatschappij tot een besef der werkelijkheid is gebracht als op een M. T. S. hoogst zelden wordt aangetroffen.

Dan neemt het onderwijs een geheel ander karakter aan; in plaats van opdringen, zooals de docent op een school moet doen, wordt het mild uitdeelen en gretig aanvaarden. Wie koestert dan nog twijfel aan de resultaten?

Op dezen weligen bodem van rijpheid en krachtigen wil tiert onze Cursus. In de weinige uren, die voor de technische vakken worden gegeven, stijgt het rendement tot een maximum. En al gevoelen we dikwijls, dat langzame, stelselmatige schoolopleiding in de technische wetenschap ten slotte in haren opzet voor de massa verre de voorkeur verdient, toch blijft onze Cursus van selectie zijne groote waarde behouden tot ontwikkeling van de enkelingen, die — vrijwillig of gedwongen de praktijk verkiezend boven de school — door grootere energie-ontwikkeling hun doel moeten bereiken.

W. J. M. VAN DE WIJNPERSSE.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

„Het Bouwbedrijf", technisch en commercieel maandblad voor aannemers, architecten, bouwondernemers, fabrikanten en handelaren, 1e Jaargang No. 1. Directeur J. Moorman. Redactie: Prof. Ir. J. G. Wattjes, Hoogleeraar T. H., Jan Wils, Architect B.N.A. en P. W. Scharroo, Kap. der Genie. 40 bladzijden tekst. Teekeningen en foto's.

Met een versje van Cats heeft de Directie zich bij voorbaat meenen te moeten beschermen tegen critiek die niet onbevangen mocht zijn. (de onze bijv.)

Het was echter beter geweest de niet onbevangen critiek haar wapens uit handen te slaan door voor den dag te komen met een superieur nummer, zij had zich dan in haar niet onbevangenheid toch onbevangen moeten toonen tegenover de superieure kwaliteiten, wilde zij zich zelf niet kleineeren. Deze mooie houding

wist de Directie en de Redactie zich echter niet te geven. En ondanks het feit dat de Directie sedert tal van jaren verschillende bladen uitgeeft, dus toch wel eenige ervaring zal hebben, bracht zij het met dit eerste nummer van „Het Bouwbedrijf" niet verder dan tot iets erg stunteligs.

De inhoud van dit blad paart aan veel verscheidenheid weinig belangrijkheid en het zal dus met graagte worden gelezen door die velen, die gaarne veel verscheidenheid lezen als het maar weinig belangrijk is. Zij zullen deze Dameskroniek voor het Bouwbedrijf lichtelijk adoreeren, vooral, nu in dit eerste nummer de eigenbouwer zoo ongeveer als de eigenlijke held van het bouwbedrijf wordt afgeschilderd. Typografisch is het blad niet verzorgd. Het spijt ons dus de „verzorging" niet potsierlijk droevig te kunnen noemen.

Ten slotte dit. Dat wij voor dit blad onze gebruikelijke stereotype recensie voor nieuwe opgerichte bladen (het zetsel ervan staat nog in zijn geheel in de letterkast) niet afdrukten houde men voor een zekere deferentie jegens deze uiting van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap. Maar men concludeere daar overigens niet uit dat wij ook dit blad niet even hartgrondig een spoedig afsterven toewenschen als alle andere soortgelijke.

J. P. M.

PRIJSVRAGEN BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP 1924.

Antwoorden op de vragen omtrent de prijsvragen 1924.

Strandbad Restaurant.

1. Op de situatie komt voor de helling 3 : 1, wat is hier bedoeld? Antw.: Bedoeld is hier 3 horizontaal tegen 1 verticaal. 2. Moeten de beide eetzalen tot een groote kunnen worden vereenigd? Antw.: Wordt aan den ontwerper overgelaten. 3. Mogen woning huisbewaarder en keuken ook op de eerste verdieping gelegd worden zoodat de geheele tweede verdieping komt te vervallen? Antw.: Programma moet aangehouden worden. 4. Wat wordt bedoeld met „gevels land ter zijde?" Antw.: Dit is een drukfout, bedoeld wordt „gevels land- en zeezijde." 5. Is de op de schets aangegeven hoogste waterstand ook 's winters de hoogste waterstand en moet bij de ligging en uitvoering van het souterrein rekening worden gehouden met eventueelen storm? Antw.: De constructie van het souterrein c. a. moet zoodanig zijn dat bij eventueelen storm het gebouw geen schade daarvan zal ondervinden. 6. Waar worden de kleedkamers voor gebruikt? Antw.: De jury acht het begrip kleedkamer bij een badgelegenheid zoo voor zich zelf sprekend dat nadere toelichting overbodig is. 7. Wat is de hoogte van stormvloedpeil? Dit in verband met het binnenstroomen van water in de kleedruimte. Antw.: Zie antwoord vraag 5. 8. Mogen toiletten van café en eetzalen in het souterrein geplaatst worden, door trap bereikbaar? Antw.: Ja. 9. Mag zoo noodig bespreekbureau Cabaret op beganen grond geplaatst worden. Antw.: Ja. 10. Is het aantal kleedkamertjes voldoende? Antw.: Het programma moet worden aangehouden. 11. Is de bedoeling dat de badenden na zich te hebben verkleed hun eigen kleeren afgeven aan een garde-robe of wel dat zij bij intrede elk een sleutel van een kleerkast krijgen of iets dergelijks? Antw.: De garderobe is ingericht als bij een schouwburg en dus bewaakt. 12. Moeten er bergplaatsen aanwezig zijn voor badstoelen? Antw.: Neen. 13. Moet de caféruimte ook rechtstreeks toegankelijk zijn van uit de Boulevard. Antw.: Ja. 14. Zijn de onder i genoemde toegangen (trappen) naar het strandbad, eveneens de hoofdtrappen, via de onder b genoemde buitentrap, naar de café-restauratie en cabaret-zalen? Antw.: De trappen b en i zijn verschillende trappen. 15. Verbinding van den beganen grond met eerste verdieping is niet aangegeven. Hoe is de cabaretzaal bereikbaar? Antw.: Door binnentrappen. 16. Hoe is de Noordpijl? Antw.: Gedacht is aan de Hollandsche Kust. Deze loopt ongeveer in de richting N.O.-Z.W. 17. Van welk standpunt de perspectief te zien? Antw.: Hierin is de inzender geheel vrij. 18. Is te rekenen op berging van gaande en komende auto's? Antw.: Neen. 19. Is gemeentelijk drinkwater leiding aanwezig? Antw.: Ja. 20. Wordt memorie van toelichting verlangd? Antw.: Neen. 21. Is er gemeente-rioleering? Antw.: Ja. 22. Verlangd wordt gevel-landzijde in de rooilijn. Bedoeling is zeker voorste sprong of stoep of dergelijke in de rooilijn. Is dit zoo? Antw.: Ja.

Dubbele Zitbank.

1. Zijn door het bestuur prijsgrenzen gedacht? Antw.: Neen. 2. Moet de bank gemakkelijk verplaatsbaar zijn, of is er een blijvende plaats voor bedoeld? Antw.: In verband met de vrijheid van keuze van het materiaal is de verplaatsbaarheid een bijkomstige factor.

N. B. Exemplaren van het programma zijn kosteloos verkrijgbaar bij den secretaris Ir. W. C. van Goor, Claes de Vrieselaan 27a, Rotterdam,

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 31. 2 AUG. 1924.

INHOUD: Sluiting van het Bureau wegens vacantie. — Rokin-Prijsvraag, door A. R. H. — De cursus van de Vereeniging „Voortgezet- en Hooger Bouwkunst-onderricht.

SLUITING VAN HET BUREAU WEGENS VACANTIE.

Het Bureau van den B.N.A. zal wegens vacantie gesloten zijn van Maandag 4 tot Zaterdag 9 Augustus a.s.

ROKIN-PRIJSVRAAG.

In verband met verzoeken om den datum van inlevering der ontwerpen later dan 1 October te stellen, wordt den deelnemers hierbij bericht, dat deze datum thans is gesteld op 1 Nov. 1924.

In verband met bovenstaande en met Art. 5 van het programma kunnen dus schriftelijke inlichtingen worden aangevraagd tot 1 September 1924.

Vraag 1. De situatie-teekeningen A en B op elkaar gelegd, verschillen in onderdeelen. In verband met de te teekenen situatie 1 : 500 en de bladen 1 : 100 wordt gevraagd of de maten op situatie-teekening A als de juiste aangehouden moeten worden. Antw.: 1. Indien er eenig verschil is, moet de situatie-teekening A aangehouden worden.

Vraag 2. Moet de standplaats voor automobielen, welke geprojecteerd moet worden aan de Noordzijde der eventueele bebouwing tusschen Dam—Spui (dus ten Z. van „Industria") worden overkapt? Antw.: 2. De ontwerper is hierin vrij.

Vraag 3. Mag hier ook een benzine-kiosk worden geprojecteerd? Antw.: 3. De ontwerper is hierin vrij.

Vraag 4. Is een posthuis voor verkeerspolitie daar ter plaatse wellicht noodig? Antw.: 4. Neen.

Vraag 5. Bestaan er bindende maten voor de grootte der transformatorruimte? Antw.: 5. 3,77 × 3,77 M. en hoog 3,35 M. boven de straat, indien plat afgedekt.

Vraag 6. Mogen deze ruimten direct toegankelijk zijn vanaf den openbaren weg of moet eerst een voorportaaltje worden betreden? Antw.: 6. Direct toegankelijk vanaf den openbaren weg.

Vraag 7. Zou het mogelijk zijn om de deelnemers, welke zulks wenschen een foto te verschaffen van „Industria" met aangrenzende omgeving. Antw.: 7. De deelnemers zullen hiervoor zelve dienen te zorgen.

Vraag 8. De onder h van het programma bedoelde rooilijnen brengen een verbouwing der hoeken van het Spui mede. Mag daarbij dan ook tevens worden gerekend op een wijziging der rooilijnen van het Rokin? Antw.: 8. Slechts op de hoeken Rokin-Spui, doch dan binnen de bestaande rooilijnen.

Vraag 9. Mag in het plan worden opgenomen eventueele onteigening voor verbetering van andere verkeerswegen, hiermede in verband staand en die eventueel later in aanmerking zouden kunnen komen? Antw.: 9. De ontwerper is hierin vrij, doch er moet op gewezen worden, dat de prijsvraag dient tot verbetering van het Rokin en dat de uitvoerbaarheid dezer verbetering niet belemmerd mag worden door voorstellen van verdere strekking.

Vraag 10. Mogen de plannen op calqueerpapier geteekend worden? Antw.: 10. De ontwerper is hierin vrij, doch wordt tevens gewezen op art. 4 sub d.

Vraag 11. Indien een gedeelte overbouwing van het trottoir aan de zijde van 25 M., de geheele lengte van Dam-Muntplein het trottoir 4 M., breeder worden? Welk de verkeersweg dan 29 M. wordt of plaatselijk deze kan worden bijgehaald. Antw.: 11. Deze vraag zal duidelijker gesteld moeten worden; zoo is zij onbegrijpelijk.

Vraag 12. Hoe breed mag het trottoir worden aan de Oostzijde van Dam tot Langebrugsteeg? Antw.: 12. Alle eischen, waaraan ontwerper zal moeten voldoen zijn gesteld in artikel 3 van het programma.

Vraag 13. Moeten de bestaande voorgevels op de teekening voorkomen, waar overbouwing van de trottoirs voorkomt? Antw.: 13. Deze vraag zal duidelijker gesteld moeten worden.

Vraag 14. De Zuidgevel van „Industria" mag die benut worden? Antw.: 14. Deze vraag zal duidelijker gesteld moeten worden.

Vraag 15. Het riool voorkomende op situatie A in stippellijn moet deze verlengd en op teekening voorkomen met de noodige klimschachten? Antw.: 15. Neen.

Vraag 16. Wordt met het gevraagde in artikel 4 onder c ook bedoeld gevels van nieuwbouw in verband met de onder 3h genoemde rooilijnwijzigingen of is de bedoeling, dat deze bebouwingen te zijner tijd, met inachtneming der aan te geven rooilijnen, maar overigens zonder verband met dit plan, dus door particulieren zullen worden uitgevoerd? Antw.: 16. Indien de ontwerper dit voor een goed begrijpen van zijn ontwerp noodig acht, is hij hierin vrij.

Vraag 17. Is het mogelijk in art. 4 onder c voor „gevel" te lezen „BOUWwerken"? Antw.: 17. In plaats van „gevels voor de eventueel op te richten bebouwing" kan ook gelezen worden „eventueel op te richten bouwwerken".

Vraag 18. Moet f sub 3 aldus worden opgevat, dat aan de Noordzijde *dus bij „Industria"* een standplaats voor 12 automobielen, een privaatgebouw en een transformatorruimte ontworpen worden? Antw.: 18. Bedoeld wordt waarschijnlijk art. 3 sub. j. De vraag kan met „ja" beantwoord worden.

Vraag 19. Komt alleen aan de Zuidzijde, dus bij het Spui een transformatorruimte? Antw.: 19. Ja.

Vraag 20. Het programma spreekt van bebouwing van het middengedeelte.

Is het de bedoeling, dat het middengedeelte bebouwd *moet* worden? Antw.: 20. Art. 3 sub c van het programma zegt: „Het overblijvende gedeelte water tusschen deze twee verkeerswegen van Dam tot Langebrugsteeg—Spui komt voor demping en bebouwing in aanmerking, enz."

De Jury meent hiermede duidelijk omschreven te hebben, dat de ontwerpers — behoudens de beperkingen van art. 3 sub d en volgende — ten opzichte van al of niet bebouwing of demping geheel vrij zijn.

Vraag 21. De wegbreedte van 25 M. moet die worden aangehouden tusschen het perceel van de firma Peek en „Industria" volgens bijgaande situatie der prijsvraag (gemeten 23,50 M.) zoo deze 25 M. moet zijn, kan er dan een rooilijnwijziging worden aangenomen van het gebouw „Industria"? Antw.: 21. Rooilijnwijzigingen der perceelen Peek & Cloppenburg en „Industria" liggen *niet* in de bedoeling.

Zie verder beantwoording van vraag No. 1.

Vraag 22. Moet het Rokin tusschen Spui en Muntplein, wat betreft het gedeelte water, die breedte behouden of mag het nog wat wateroppervlak betreft smaller gemaakt worden; en mag het gedeelte voor den Grimburgwal n.l. de Brug vervallen ter verkrijging eener afronding gelijk aan de Westzijde b. v. door overwelving, zoo ja, moet er gerekend worden op een bepaalde hoogte van bovenkant water tot onderkant welflijn, misschien op te geven in peilmaat. Antw.: 22. Eerste deel van de vraag: neen. Tweede deel van de vraag: de brug in het Rokin over den Grimburgwal moet er voor de scheepvaart blijven. Wijzigingen hierin van aesthetischen aard zijn toelaatbaar, indien de bruikbaarheid van de brug niet wordt aangetast.

Vraag 23. De overbrugging van het Muntplein mag deze aan de zijde der Binnen Amstel ter verkrijging van betere aansluiting verbreed worden of b. v. met de brug voor de Doelenstraat worden afgerond. Antw.: 23. In ondergeschikte wijzigingen — zooals hier waarschijnlijk bedoeld worden — is de ontwerper vrij.

De Secretaris der Jury:
A. R HULSHOFF.

Amsterdam, 26 Juli '24.

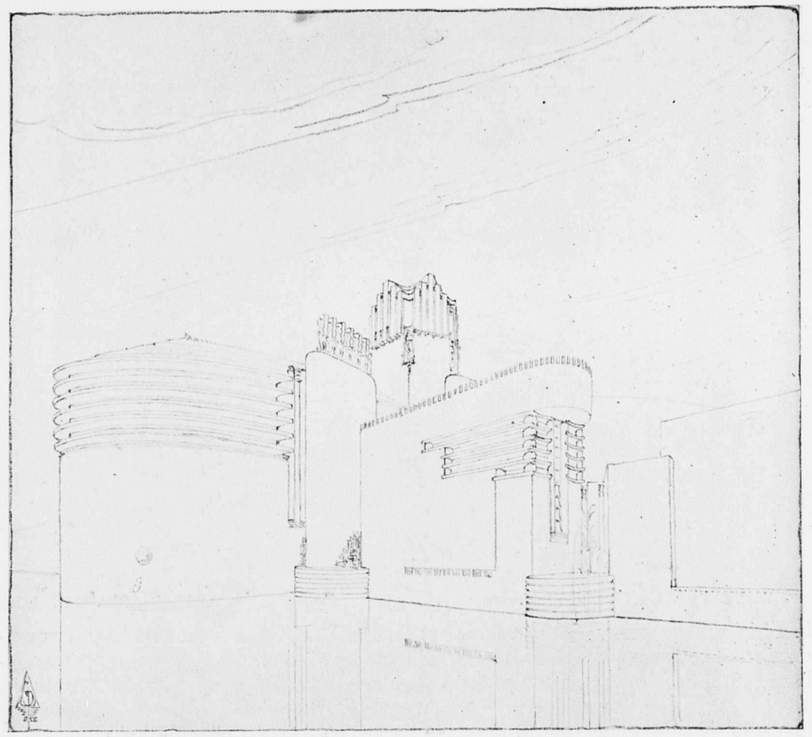

PLAN VAN EEN UNIVERSITEIT. ONTWERP D. GREINER.

DE CURSUS VAN DE VEREENIGING „VOORTGEZET- EN HOOGER BOUWKUNST-ONDERRICHT".

Bij de verschillende bouwkunst en bouwkundige inrichtingen, die er al zoo zijn, neemt de Vereeniging „Voortgezet en Hooger Bouwkunst Onderricht" een zeer bijzondere plaats in, en het is een genoegen, te mogen memoreeren, dat het juist 15 jaar geleden is, dat deze vereeniging op initiatief van architect W. Kromhout werd opgericht.

Dat zij in een behoefte voorziet, blijkt wel uit de vele aanvragen, die ieder jaar binnenkomen. Goede technische inrichtingen zijn er vele, echter een aesthetisch technische, met aanpassing voor het architectenberoep, zonder academische vorming, was er voorheen niet. Het werk, vervaardigd door de candidaten in de afgeloopen jaren geeft wel een juist beeld van de beginselen en stroomingen, die in de architectuur in deze nog maar korte periode hebben geheerscht, van het logisch beredeneerde tot het romantisch decadente toe.

Dit was alleen mogelijk, doordat de vereeniging bedoelt, een vrije architectuurstudie, afgescheiden van de vormenspraak der doceerenden, met een zuivere weerspiegeling van de levende architectuurbeweging, waarbij zij niet gebonden is door ambtelijke samenstelling aan haar docenten, maar voor iederen leergang haar menschen uitnoodigt, zoodat het synthetisch samenstellend beginsel, waarop de leergang berust, door de naar voren komende nieuwe krachten op ieders eigen wijze kan worden belicht. Het moet voor architect Jan de Meyer een voldoening zijn, 15 jaar lang deze vereeniging als bestuurder te hebben mogen leiden.

De laatste jaren is er een leerlingen-raad ingesteld om ook de meeningen der

gericht worden of zijn het winkelmagazijnen? Deze vraag is duister aangezien de bestemming van alle verdiepingen is aangegeven; perceel 14 bevat op 1ste en 2de verdieping woningen evenals no. 1—13; de hoogte dezer bovenverdiepingen kan al of niet gelijk gemaakt aan die van perceel 15.

4. Zou het plan niet zeer gebaat zijn met een anderen plattegrond dezer woningen, waarbij het pijpela-achtige verdwijnt? Ook aan den gevel zou dit ten goede komen. Het bouwterrein maakt een economisch gebruik van de ruimte noodzakelijk; vermindering der diepte is daarom alleen te aanvaarden, wanneer daar in ander opzicht een uitgesproken winst door wordt verkregen.
5. Hoe zijn de belendingen aan de L. v. M. (aantal verd., verd. en zolderhoogte, schuin dakschild of plat dak enz.). Er zijn daar toch geen voortuintjes? De belendende perceelen zijn drie verdiepingen hoog met plat dak; er zijn geen voortuinen; de te ontwerpen huizen komen in dezelfde rooiïng.
6. Mogen boven de woningen en het café over de heele of halve diepte zolders worden aangebracht? Neen.
7. Mag de doorsnede der steunpunten der winkelgalerij niet grooter worden dan ± 20 à 25 cM., zooals op de teekening is aangegeven, zoodat men eenvoudig is gedwongen gewapend beton-steunpunten te kiezen of mag de afmeting in de rooilijnrichting grooter worden? De inzenders zijn in onderdeelen vrij.
8. Zijn de gevelmuren als balkdragend gedacht of liggen de bintlagen evenwijdig met de rooilijn? Dit laatste wordt het meest doelmatig geacht.
9. Is het geoorloofd geen origineele teekeningen, doch witzwartdrukken of sepiadrukken in te zenden? Ja.
10. Er moet toch zeker met de omgeving en belending rekening gehouden worden? — Het wordt aan het oordeel der inzenders overgelaten in hoeverre daarmee te rekenen is.
11. Wat is er achter de pakhuisjes van de Fahrenheitstraat, is daar open terrein of bebouwd? — In de Fahrenheitstr. zal het complex aansluiten bij een pakhuispand ter hoogte van 2 verdiepingen (beg. gr. plus verd.).
12. De breedte der galerij is aangegeven op 1,25 M. waardoor een onmogelijke smalle doorgang ontstaat, is deze maat bindend? — Een diepe galerij wordt niet wenschelijk geacht; doch aan inzenders wordt hierin zekere vrijheid gelaten.
13. Is het toelaatbaar dat een gedeelte No. 14 van het café-restaurant minder dan 4,50 M. hoogte verkrijgt? — Bij voorkeur niet.
14. Moet de hoek Fahrenheitstr. afgeschuind worden? — Neen.
15. Moet de bovenwoning No. 14 een vrijen toegang hebben? — Dit is niet noodzakelijk; de woning is bestemd voor den buffetpachter.
16. Wordt de juiste indeeling van café-restaurant met keukens etc. op 1 à 100 verlangd? — Ja.
17. Mogen loggia's of balcons in de bovenverdieping aangebracht worden? — Ja.
18. Mogen de bebouwingen 16 × 12,75 op eerste en tweede verdieping overschreden worden door dienstruimten en trappenhuis of is dit een bepaling der Gemeenteverordening? — De minimumafstand tusschen billardzaal en gebouw Fahrenheitstr. moet 10,50 M. zijn.
19. Moeten de keukens en spoelruimten in de kelders geprojecteerd worden? — Dit wordt aan inzenders overgelaten.
20. Moet de gevelrooilijn worden aangehouden volgens teekening 1 à 100? — Eenige speling is toegestaan.
21. Indien andere dan de gegeven plattegronden worden aangehouden, moet dan de ingeschreven breedtemaat 6,25 worden aangehouden? — Ja.
22. Zijn de op teekening aangegeven hoogte- en breedtematen bindend? — Ja.
23. Mag ook perceel 13 bij het café worden ingedeeld, of perceel 14 bij de winkels? — Neen.
24. Moet er een afzonderlijke restauratiezaal worden geprojecteerd met afzonderlijken ingang van buiten af? — Dit wordt aan ontwerpers overgelaten.
25. Mag toiletten van het café ook op andere dan op teekening aangegeven plaats worden aangebracht? — Bij voorkeur niet.

26. Is het wenschelijk dat men van fietsenbergplaats af in het café kan komen zonder buitenom te loopen? — Aan inzenders overgelaten.
27. Volgens de toelichting op de teekening moet eerste en tweede verd. van het café 16 × 12,75 M. worden, en blijft dus het achtergedeelte in de Fahrenheitstr. tot een hoogte van 4,50 liggen. Is dat juist? — Dit is juist.
28. Moeten de vrije ruimten van de vergaderzaal, en billardzaal 16 × 12,75 M. zijn, dus zonder trapportaal enz.? — Deze moet in mindering komen van de aangegeven oppervlakte.
29. Moet de ingang der fietsenbergplaats overdekt zijn? — Ja; deze ruimte kan desgewenscht in den kelder — op dezelfde plaats — worden ondergebracht.
30. Uit de ingeschreven maten der teekening is m.i. af te leiden, dat het hooger opgetrokken gedeelte van het café (dus de vergader- en billardzaal) 16 × 12,75, de achtergevel der winkelwoningen en de achtergevel der vergader- en billardzaal in een lijn liggen, is dat juist? — Dit is juist; zie ook antw. 18.
31. Zijn de opgegeven hoogtematen bindend? — Ja.
32. Mag vóór het café-restaurant een terras geprojecteerd worden? — Dit is niet gewenscht omdat de hoek open ligt voor den wind; wel kan in ruime openstelling voor de zomermaanden worden voorzien.
33. Is het bouwblok te beschouwen als een afgesloten geheel of moet op een toekomstige uitbreiding aan de Laan van Meerdervoort gerekend worden? — Dit is onwaarschijnlijk.
34. Mogen de hoeken van de gecombineerde perceelen 14 en 15 worden afgeschuind of afgerond? — Ja.
35. Hoe groot is de vergaderzaal op tweede verd.? Zijn daar ook nog andere ruimten bedoeld? — Dit wordt aan inzenders overgelaten.
36. Moet het aantal kolommen zijn als op de bij de prijsvraag behoorende teekening is aangegeven? — Dit aantal is als een maximum te beschouwen.
37. Wordt galerij aan linkerzijde afgesloten? — Deze loopt tegen de belendende perceelen dood.
38. Ligt het in de bedoeling, om van de ingevulde oppervlakte voor de winkels (1,25 M. breed) een open galerij of wandelgang te ontwerpen? Volkomen juist.
39. Moeten de portieken tusschen de winkels in den aangegeven vorm worden aangehouden? — Het is geen wet van Meden en Perzen.
40. Komt in de winkels langs den portiekwand ook etalageruimte? — De winkeliers zullen dat ongetwijfeld op prijs stellen.
41. Waar moet de hoofdingang van het restaurant komen? — Dit zal de door U te ontwerpen plattegrond moeten uitwijzen.
42. Is het vijf Meter terugleggen der bovenhuisdeuren vereischt; mag dit niet minder? — Bij voorkeur niet minder.
43. Is centrale verwarming bedoeld? En de bediening daarvan uit de kelders café-restaurant voor het geheele complex? — De woningen worden niet centraal verwarmd; voor het café-restaurant kan er al of niet op gerekend worden.
44. Hoe is U van plan licht in de badkamers te projecteeren? — Dit wordt aan inzenders overgelaten.
45. Wordt des zomers gebruik gemaakt van terras bij café-restaurant (op de trottoirs)? Markies of vaste kap? — Het trottoir is daar niet voor bestand.
46. Is het gewenscht van af de eerste verdieping van perceel 14 de biljardzaal direct door een deur te bereiken? — Neen.
47. De kelder die bedoeld wordt, beslaat die een groot gedeelte van de cafézaal, zoo ja, hoeveel moet er zoowat gerekend worden? — Geen kelder onder perceel 14, overigens aan inzenders overgelaten.
48. Hoe hoog zijn de bestaande aansluitende naburige perceelen. (L. v. M.) — Plm. 10 M. hoog.
49. Mag alles in gew. beton worden uitgevoerd of is metselwerk verkieslijker? Mogen er ijzeren ramen toegepast worden? — Hierin mag de jury zich niet uitspreken.

50. Is behalve trappen naar biljart- en vergaderzaal ook nog een lift noodig? — Neen.
51. Er staat beg. gr. is 10 cM. pl. Peil. Is peil niet bovenk. vloer beg. gr. of trottoirs? — Peil is bovenkant trottoirs.
52. Wordt onder den verlangden gevel (punt twee van het programma) ook die aan de Fahrenheitstraat bedoeld? — Ja.
53. Hoe is de bovenkant van het trottoir en die van den vloer in de galerij gelegen ten opzichte van het Peil? — Galerijvloer plm. 7 à 8 cM. pl. Peil.
54. Op de teekening staat eerste en tweede verdieping van hoekperceel 14 en 15 gelijk de andere verdiepingen als woonhuis inrichten. Waar moeten dan de biljard- en vergaderzaal komen? — Perceel 14 boven woonhuis en perceel 15 boven biljard- en vergaderzaal.
55. Is het de bedoeling ook op de verdiepingen van het café-restaurant toiletten aan te brengen? — Ja.

Namens de Jury:
M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE.

ALLERLEI BERICHTEN - GROOTE EN KLEINE - DOOR MEKAAR.

Tot adviseur van de Vijzelstraatbebouwing te Amsterdam is benoemd de heer Dr. H. P. Berlage, te 's Gravenhage. Tot Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, afdeeling der Bouwkunde, om onderwijs te geven in de architectuur (constructieleer) is benoemd de heer Ir. G. Diehl, architect B. N. A., Directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te Dordrecht. Tot Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, afdeeling der Bouwkunde, om onderwijs te geven in de architectuur, is benoemd de heer Ir. M. J. Granpré Molière, architect B. N. A. te Rotterdam.

GEWESTELIKE UITBREIDINGSPLANNEN.

Men zegt dat een gezin gezegend is, wanneer er veel kinderen zijn. Maar als er heel veel gezinnen zijn en heel veel kinderen blijven komen, dan spreekt men niet van veelvoudige zegen maar van de plaag der overbevolking. Schijnbaar zit in die beide oordeelen iets dat niet klopt: een probleem!: iets voor een internationaal congres.

Met één van de vele kanten: de toenemende ophoping van de bevolking in de grote steden en de onrustbarende afsluiting der stedelike mensenmassa's van de natuur, hield het Internationaal Steden bouwkundig congres te Amsterdam, 2—9 Juli j.l., zich bezig. Het is echter niet zozeer met het congres zelf dat wij ons hier even zullen bezig houden. Want zo'n congres is nog steeds een wonderlike zaak. Als men er een 25-tal minuten plichtgetrouw zit vraagt men zich als normaal mens af: wat doe ik hier eigenlik en wat doen die anderen er? Uit een oogpunt van „efficiency" is de werkwijze al heel droevig; men mag blij zijn als een Engelse rede bij de vertaling in het Frans niet ineens veel langer blijkt te zijn geworden, en dan komt het gedegen Duits er ook nog achterna . . . zo ontdekt men ondanks zichzelf plotseling een grote liefde opkomen voor Esperanto.

Ietwat teleurgesteld kijkt men naar de Praeadviezen, en de tevredenheid keert terug. De uitstapjes en de lunches doen de rest; dáár altans spreekt men Esperanto, altans één taal. De bestudering der praeadviezen heeft mij echter geleerd, dat wij ons tot dusver nog véél te weinig hebben bezig gehouden met een geweldig probleem, dat zich in vervaarlik tempo aan ons opdringt, ook, en niet in het minst in Nederland. En dit is dan het goede van het Congres, dat de belangstelling in wijde kringen naar dit vraagstuk wordt getrokken.

Wij hebben de belangstelling der massa nodig, der volksvertegenwoordiging, der stedelike autoriteiten, maar vooral der aangewezen voorlichters, de architecten. En het is daarom, dat ik op verzoek van een tweetal architecten, leden der Amsterdamse Gezondheidscommissie, mijn congresverslag enigszins uitgewerkt aan het Bouwkundig Weekblad afstond.

Vooral voor Nederland, voor Noord- en Zuidholland allereerst, is het vraagstuk van stad en natuur klemmend. Wij staan er in Nederland zeer slecht voor: Tussen 1860 en 1924 nam de bevolking met 112 % toe, maar in de 5 grote steden met 262 %; gaat dat zo door, dan zijn wij in 50 jaar verdubbeld. Nu reeds is de bevolkingsdichtheid in Nederland het grootst: 210 p. K.M².; tegen 152 in Engeland bijv. en 71 in Frankrijk; in Rotterdam echter reeds 562! In bosbezit staan wij beneden-aan, op Engeland na. België heeft 2½ × meer bos per oppervlakte eenheid, Duitsland bijna 4 × zoveel. Het ergste is het in Noord- en Zuidholland, waar 44 % der bevolking woont, doch slechts 7 % van het nationale bezit aan bossen en woeste gronden aanwezig is.

En de steden nemen in omvang toe, groeien naar elkaars grenzen, breiden de stenenmassa's uit. Ook al wordt er ruimer gebouwd, al worden plekken in de uitbreiding gespaard voor spel, ontspanning, park en plantsoen: de bevolking, die in de steden moet wonen krijgt ternauwernood een surrogaat voor de natuur en geraakt verder van de weinige streken waar zij nog ongeschonden is. Wordt wat er nog is niet gereserveerd en verbonden met de stad, dan is de toekomst troosteloos.

Maar men gevoelt onmiddelik: dit te bevorderen is geen stadstaak, het is een stedentaak, een taak der streek, die daarbij gesteund moet worden door het centraal gezag.

* * *

En nu het Congres.

Twee onderwerpen, echter niet los van elkaar, werden op het Congres aan de orde gesteld, te weten: het Gewestelik Plan en Parken en Ontspanning.

Het Gewestelik Plan is in de verschillende Praeadviezen, die daardoor een — hoewel niet volledig voltooid — geheel vormen (o.a. kwamen een paar gevraagde Praeadviezen niet in) behandeld. Daaraan zijn toegevoegd de beschrijvingen van een tweetal bestaande gewestelike plannen: dat van New York, hetwelk voor een groot deel reeds is opgesteld, en dat van het Roergebied, dat reeds in uitvoering is.

Over de inleiding van Ir. M. J. Granpré Molière, dat zich boven de hoogste sferen van kultuur en filosofie verheft en de ondoelmatige econoom laat vernietigen door het genie van de idealist, stap ik heen. Meer reëel is het, ook als inleiding bedoelde, praeadvies van Dr. Unwin, die er zijn verheuging over uitspreekt, dat de internationale beweging voor tuinsteden is samengesmolten met die voor moderne stadsontwikkeling.

De stadsontwikkeling, als weloverwogen doel, kan niet worden gezien als de ontwikkeling ener bepaalde gemeente, noch door deze worden geleid. Zij vereist het bezien van *de streek*, waarin de steden in elkaars nabijheid liggen, met elkaar in voortdurend kontakt geraken, elkaar voortdurend naderen; maar ook weer niet die steden alleen, maar in organies verband met het omliggende platteland. De trek naar de steden houdt aan, hun zelfvermenigvuldiging gaat voort; massa's problemen zijn met bewonderingswaardige techniek in de gloeiende agglomeraties opgelost; maar de beschaving is droevig tekortgeschoten in het vormen van werkelike gemeenschappen, in het openen van gelegenheden van gezonde ontwikkeling, ruime woning, ontspanning en natuurgenot. Gaat men door met het aanleggen van steeds meer nieuwe ringen om de oude stad, dan kan men die wijken opzichzelf wel gezonder maken, maar de stad raakt verder van de natuur, verstikt zich in het toenemend verkeer en wordt onhandelbaarder als beheers objekt. Alleen doelbewuste décentralisatie, het plaatsen van nieuwe cellen, die tot eigen gemeenschappen — hoewel verwant aan de grote stad — aangroeien, bedrijfs- en woonsteden, satelliet- en/of tuinsteden, kan een keer brengen in de verstenende ontwik-

keling en een ruimer toekomst openen. Dus: niet meer primair het uitbreidingsplan van de stad, maar van de streek, het gewest; en daarbij boven alles: behoud van groen en water, van landelikheid en bos. Volkomen juist zegt Dr. Urwin, dat aan het verstrekken van woongelegenheid aan enige honderden of duizenden de natuur — die voor iedereen een onmisbaar element voor gezond leven is — niet mag worden opgeofferd. (Onwillekeurig denk ik hierbij aan de belangrijke discussie tussen de Miranda en Henri Polak over het maken van een Gooistad van 50.000, misschien 100.000 inwoners).

Een afzonderlik Praeadvies, van Prof. Abercrombie, houdt zich bezig met de wijze, waarop de noodige gegevens moeten worden verzameld en geördend voor het gewestelike plan. Deze gegevens betreffen in hoofdzaak de fysieke gesteldheid der streek (voor de keuze der plaats van bewoning), de historiese ontwikkeling, de economiese omstandigheden (geschiktheid voor industrie-vestiging enz.), bevolking en volkshuisvesting, gezondheidstoestand, verkeerswezen, vrije natuur en open ruimte, landbouw, openbare diensten, gebruik van de grond. Nadat de kennis der streek volledig verkregen is volgt dan de samenstelling van het gewestelike plan.

Met enkele onderdelen, waarmede het gewestelike plan zich heeft te bemoeien, houdt het Praeadvies van Thomas Adams zich bezig; te weten met de aanwijzing van de terreinen in het gewestelike plan voor het bedrijfsleven en voor bewoning. Daarvoor moet men volledige kijk hebben op en kennis hebben van de middelen van verkeer: land- en waterwegen, spoor en tram. In verband met het verkeer en de verbetering en aanleg van nieuwe primaire en andere wegen, moet de regeling van het gebruik en de hoogte der gebouwen plaats hebben; in Engeland en Amerika noemt men deze regeling „Zoning". Die „zoning" is echter niet meer dan het geraamteplan voor het gewest, maar de nader uit te werken plannen voor de gemeenten moeten daarin passen. Het is echter duidelik, dat dergelijke „zoning" alleen doeltreffend kan geschieden, wanneer daarbij tevens de bestemming van andere terreinen voor ontspanning, voor land- en tuinbouw wordt geregeld en gezorgd wordt, dat het natuurschoon behouden en vermeerderd wordt.

Een ander onderdeel, de riolering als gewestelik probleem, behandelt H. Sentenac.

Het Praeadvies van Prof. Schumacher is gewijd aan het natuurschoon en open terreinen in het westelik plan, men zou kunnen zeggen: het behandelt dàt deel van het gewestelik plan, dat vastlegt wat *niet* bebouwd zal worden. Uit zijn praeadvies blijkt zo duidelik, hoe verkeerd het is steeds nieuwe ringen aan te leggen om de oude stad. Het ideaal moet zijn de steden, de huizenmassa's binnen te dringen met groene aderen, aderen, die bomengroepen, parken, waterpartijen in zich opnemen. Iets dergelijks heb ik mij altijd gedacht als ik opkwam voor het behoud van de Nieuwe Meer, die als centrum van ontwikkeling van volkskracht en verpozing aan de ene zijde afgesloten moest zijn door weilanden, aan de andere door bos en plantsoen, en die door dreven en rijk beplante boulevards moest voeren naar het Vondelpark: een machtige natuurader vanaf de Haarlemmermeer-ringvaart tot het Leidse Plein. Ook komt m. i. de Diemen, een prachtig water, in de toekomst daarvoor in aanmerking, al kan die ader niet ver genoeg doordringen. En moeten wij niet — zo gauw mogelik — van de weg tussen Zeeburgerdijk en huis Zeeburg gaan redden wat nog te redden is?

Interessant is wel, dat Prof. Schumacher in het beeld dezer binnendringende groene wiggen een plaats geeft aan de volkstuintjes en ook aan zuivere landbouw en veeteeltondernemingen. En niet minder zijn waarschuwing, om toch vooral de oevers van water die de natuurlike kernen zijn voor die natuurwiggen te ontzien. Ik weet niet hoe deze deskundige op zijn rondrit door Amsterdam heeft geoordeeld over het „beschavingswerk", dat aan de boorden van de Amstel door Publieke Werken verricht is!

C. B. Purdom schreef over de Satellietstad in het gewestelike plan. Naar zijn mening moet elke satellietstad als tuinstad worden aangelegd, waardoor tussen beide termen geen verschil meer zou bestaan. Voor de Nederlandse verhoudingen doen de voorbeelden van satellietsteden bij Londen ietwat vreemd aan; Welwyn ligt op 32 K.M., Letchworth op 51 K.M., van Londen: Zo zou den Haag een satellietstad van Amsterdam kunnen zijn en omgekeerd. In het Praeadvies worden de satellietsteden gedacht als steden met 30.000 à 50.000 inwoners, in ieder geval minder dan 100.000. Ze hebben een eigen leven, maar passen in een stelsel; ze zijn voor opvoeding, voor kulturele instellingen en ter bereiking van economiese voordelen op samenwerking aangewezen: liefst moet men ze stichten op plaatsen waar nog geen bevolking aanwezig is.

Van geheel andere aard is het knappe Praeadvies van Mr. G. A. van Poelje, het houdt zich uitsluitend bezig met de voor Nederland meest doelmatige administratieve regeling. Doel van het streek-uitbreidingsplan is de aanleg en ontwikkeling van een gebied, dat verschillende gemeenten omvat, en dat geografies, economies, ofwel in verband met de ontwikkeling van handel en nijverheid, als een eenheid moet worden beschouwd.

Aangenomen wordt, dat een rijkswegenplan is vastgesteld. De voorschriften die nu nodig zijn voor het gewest, in het belang der volkshuisvesting en ener stelselmatige bebouwing, moeten nu dezelfde kracht hebben als die voor het gemeentelik uitbreidingsplan. Het rijkswegenplan vormt met de rivieren, de kanalen, de spoor- en tramwegen, het geraamte van het streeksuitbreidingsplan.

Voor het ontwerpen van het plan is een orgaan nodig, autonoom gedacht, waarin alle publiekrechtelike lichamen der streek vertegenwoordigd zijn. De Grondwet is voor de instelling van zulke organen geen beletsel (meer), ten overvloede opent art. 194 de gelegenheid tot het optreden zulker lichamen met verordenende bevoegdheden. Wel zal een afzonderlike wet, naast de Woningwet gewenst zijn; deze wet geeft dan de grondslag, terwijl een algemene maatregel van bestuur de voor een bepaalde streek meest geschikte uitwerking kan geven. De streeksuitbreidingsplannen zullen dezelfde rechtsgevolgen dienen te hebben als nu reeds de uitbreidingsplannen krachtens de Woningwet vastgesteld. Eenmaal de grote lijnen getrokken, kan de uitwerking aan plaatselijke plannen worden overgelaten. Echter zal het gewestelik orgaan kennis nemen van de plaatselike plannen, om zonodig daartegen bezwaren bij het hoger gezag te kunnen uiten, dus bij of via een centraal orgaan.

Zooals gezegd zijn er twee Rapporten bij over gewestelike plannen, waarvan het ene (New York) in voorbereiding is, het andere in uitvoering (Roergebied). Dat van New York betreft verhoudingen waarvan wij duizelen. De oppervlakte van New-York is tans ruim twee maal de Haarlemmermeer; het gewestelik plan bestrijkt een gebied dat bijna zo groot is als de provincies Noordbrabant, Gelderland, Utrecht en Zuidholland tesamen. Het gebied dat als gewest bestudeerd wordt is verdeeld over drie staten en bevat 420 gemeenten. Voor de samenstelling van het plan werd een som van $1^1/_4$ millioen gulden uitgetrokken.

Minder duizelingwekkend, maar nog altijd groots is de taak die tans in het Roergebied effektief wordt uitgevoerd door Dr. R. Schmidt, een der praeadviseurs. Bij afzonderlike wet is in 1920 het Ruhrsiedlungsverband in het leven geroepen. Het betreft een gebied dat gemiddeld tienmaal zo dicht bevolkt is als Nederland, per eenheid van oppervlakte is het spoorwegnet bijna zevenmaal zo lang als dat van Nederland. Het gebied is 125 K.M. lang en tussen 25 en 50 K.M. breed, totaal 3840 K.M.^{2}; het omvat 307 gemeenten. Voor dit Verband bestaan 3 organen; de algemene vergadering, het bestuur, de directeur. In de algemene vergadering is iedere gemeente en Landkreis vertegenwoordigd, totaal door 86 personen; de overige 81 bestaan voor de helft uit werkgevers, voor de andere helft uit werk-

nemers, aangewezen door de organisaties. Het bestuur bestaat uit 16 personen, een evenredige afspiegeling der algemene vergadering, met de stemhebbende Directeur.

Elke bouwverordening passeert de Directeur, deze vaardigt bouw-, bewonings- en rooilijnverordeningen uit voor de gemeenten in zijn gebied. Het Verband leidt het verkeer door vaststelling der rooilijnen: het stelt vast wat onbebouwd moet blijven, traceert de verkeersgordels, bestemt terreinen voor bebossing: geen boom wordt gekapt dan met toestemming van de Directeur. Ingrijpende bevoegdheden heeft het Verband inzake lokaalspoorwegen en trams. In alles voelt men de doelbewuste stelselmatige décentralisatie, waarbij echter ieder plan en iedere verdere uitwerking met de belanghebbende kringen wordt besproken, alvorens de betreffende verordeningen worden uitgevaardigd. En toch schijnen deze vergaande bevoegdheden nog onvoldoende, indien zij niet worden aangevuld door een wet die de verplichting van het ruilen van terreinen kan opleggen.

Dat het vraagstuk van gewestelijke uitbreidingsplannen ook voor Nederland urgent is, is op heldere wijze aangetoond door Ir. P. Bakker Schut, de Haagse Dir. der Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting. Uit zijn toelichting en meer nog uit zijn aanvullende rede in den Haag, waar de groei van den Haag met een chronologiese reeks lichtbeelden werd gedemonstreerd, bleek, dat ook de meest voortvarende inlijving van buitengemeenten niet voorkomen kan, dat de steden ordeloos naar elkaar toegroeien. De uitbreiding der Woningwet in 1921, die de mogelikheid opende verband te leggen tussen uitbreidingsplannen van naburige gemeenten, is nog een dode letter, maar ook ontoereikend voor de nieuwe taak: het primaire, gewestelike uitbreidingsplan, dat de hoofdlijnen vaststelt, waartussen de lokale plannen moeten worden gevat.

Vier streken komen volgens Bakker Schut voor een regionaal plan in aanmerking: 1. De streek van Amsterdam met Oostwaarts het Gooi, Westwaarts de Zaanstreek, de omgeving van het Noordzeekanaal en Haarlem. Dit is dus heel iets anders dan het onderzoek naar de mogelikheid van een Gooistad. 2. Westelik Zuidholland om den Haag en Rotterdam. 3. Utrecht en omgeving en 4. De Mijnstreek in Zuid-Limburg, waar intussen reeds voorbereidend werk wordt verricht, wat echter door volmaakt onbegrepen bezuiningmanie wordt bedreigd.

Tot zover de praeadviezen, die nog werden aangevuld door die over parken en ontspanningsgelegenheid. Het Congres zelf gaf een beeld van ongewone overeenstemming in de hoofdzaken en beginselen. Op voorstel van Bakker Schut en mede namens de voornaamste vertegenwoordigers, werden een zevental stellingen aangenomen. Daarin wordt gewaarschuwd tegen de ongeperkte groei der grote steden, gepleit voor afsluiting der bebouwde kommen met groene gordels, voor décentralisatie door middel van satellietsteden, voor behandeling van het verkeersvraagstuk uit een interkommunaal oogpunt, voor het opstellen van elastiese gewestelike uitbreidingsplannen, en tenslotte voor het verlenen van rechtskracht aan stedebouw- en gewestelike plannen, waarbij het mogelik wordt aan de grond, ten bate van het algemeen, zijn planmatige bestemming te geven.

Hoe moet nu bevorderd worden, dat de propaganda, die van dit Congres in Nederland ongetwijfeld is uitgegaan, gevolgd wordt door een begin van uitvoering? Deze vraag kan hier niet beantwoord worden. Dit zal trouwens wel voor elke streek verschillend zijn. Vast staat, dat men een weg zal moeten vinden, die door de verschillende belanghebbende publieke lichamen zonder vrees of wantrouwen kan worden betreden. Misschien dat daarbij de bemiddeling van de Gezondheidscommissies of van het Provinciaal Bestuur, misschien van beide, gewenst kan zijn. Zeker moet vermeden worden, dat de kleinere belanghebbenden het gevoel krijgen door de machtige groot-stad te worden doodgedrukt. TH. VAN DER WAERDEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 33. 16 AUG. 1924. INHOUD: De nieuwe Schoonheidscommissie van Amsterdam. — Honorariumregeling voor het vervaardigen van gevelontwerpen. — Ontwerp voor een kantoorgebouw door M. & S. — De Britsche Rijkstentoonstelling te Wembley, door M. & S. — Ontvangen Tijdschriften.

DE NIEUWE SCHOONHEIDSCOMMISSIE VAN AMSTERDAM.

Naar wij uit het Handelsblad vernemen, hebben B. en W. in de nieuwe Schoonheids commissie benoemd:

Tot leden-architecten: de heeren Jan Gratama, b.i.: J. F. Staal, dr. D. F. Slothouwer, b. i. Jan de Meyer (allen voorgedragen door den Bond van Nederl. Architecten); J. Boterenbrood, A. Eibink, C. J. Blaauw, P. Vorkink (allen voorgedragen door het Genootschap „Architectura et Amicitia") en A. R. Hulshoff, b.i. en stadsarchitect, aangewezen door B. en W.;

tot lid-schilder den heer A. M. Krabbé (voorgedragen door „St. Lucas");

tot lid-beeldhouwer den heer J. Polet (voorgedragen door den Kring van Beeldhouwers);

tot lid-oudheidkundige de heer M. van Notten (voorgedragen door het Kon. Oudheidkundig Genootschap);

tot lid-sierkunstenaar den heer prof. R. N. Roland Holst (voorgedragen door de Ned. Vereen. voor Ambachts- en Kunstnijverheid);

tot lid-tuinarchitect den heer J. R. Koning, chef van de afdeeling beplantingen van den dienst van P. W., aangewezen door B. en W.;

tot leden in het stadsschoon belangstellende leeken (aangewezen door B. en W.) de heeren mr. D. Hudig, dr. F. Kranenburg, Henri Polak en dr. J. F. M. Sterck.

Als voorzitter der commissie zal ambtshalve optreden de wethouder voor de Publieke Werken.

De commissie, welke in het begin der volgende maand zal worden geïnstalleerd, zal 15 September haar werkzaamheden aanvangen.

HONORARIUM REGELING VOOR HET VERVAARDIGEN VAN GEVELONTWERPEN.

De Kring „Amsterdam" heeft een ontwerp opgemaakt voor een nieuwe honorarium regeling voor het vervaardigen van gevelontwerpen. De regeling is gegoten in den vorm van een contract, aan te gaan tusschen den opdrachtgever en den architect, vervaardiger der gevelontwerpen.

De Kring „Amsterdam", die dit concept goedkeurde, wenscht het contract in de eerste plaats bindend te verklaren voor alle architecten, die in Amsterdam voor eigenbouwers gevelteekeningen maken, dus ook voor architecten buiten Amsterdam, die voor eigenbouwers in Amsterdam werken.

De bedoeling is dat dit contract, opgemaakt in verband met de Amsterdamsche toestanden, als model zal dienen voor andere kringen, die het kunnen overnemen, zoonoodig met wijzigingen, in verband met plaatselijke toestanden.

Daar dit contract in de a.s. September vergadering zal behandeld worden, is het noodzakelijk dat het Bestuur vóór 1 Sept. a.s. de eventueele amendementen der verschillende kringen op dit concept zal hebben ontvangen. De bureaux der kringen gelieven hiervan goede nota te nemen.

Het concept luidt als volgt:

te zegelen met 50 ct.

De ondergeteekende . . . . . ., wonende te . . . . . hierna te noemen „de opdrachtgever", verklaart te hebben opdragen aan . . . . . ., architect, wonende te . . . . . ., hierna te noemen „de architect", die verklaart deze opdracht te hebben aanvaard, het voor rekening van gemelden opdrachtgever vervaardigen van gevelontwerpen voor . . . . . aan de . . . . . te . . . . . ., zulks onder de navolgende voorwaarden:

Art. 1. De opdracht omvat: het maken van een schetsontwerp, minstens schaal 1 à 200, van een uitvoeringsontwerp schaal 1 à 100, met detailteekeningen schaal 1 à 20, details ware grootte, een en ander voor zoover van aesthetisch standpunt noodig, om het ontwerp te kunnen beoordeelen en te kunnen uitvoeren.

De oorspronkelijke teekeningen blijven het eigendom van den architect, de opdrachtgever kan daarvan zooveel afdrukken op zijn kosten verlangen als hij wenschelijk acht.

Ten spoedigste na het geven der opdracht stelt de opdrachtgever ter beschikking van den architect eene situatieteekening, aangevende het te bebouwen terrein met de juiste maten, de aanliggende en aansluitende straten, pleinen, enz., de eventueele bestaande aansluitende bebouwing, de windrichting, voorts de plattegronden en doorsneden der bebouwing, waarvoor het gevelontwerp moet dienen, zoomede alle verdere gegevens, die de architect noodig oordeelt.

De opdrachtgever is tegenover den architect aansprakelijk, dat deze door hem verstrekte plannen en gegevens overeenkomen met den werkelijken toestand, en, waar noodig, door de gemeentelijke autoriteiten zijn goedgekeurd.

Art. 2. De architect is verplicht, bij het maken van zijn ontwerp rekening te houden met de wettelijke bepalingen, zoomede zorg te dragen, dat zijn ontwerp behoorlijk aansluit bij de belendingen en past in het bebouwingsschema ter plaatse, zoo dit bestaat.

Indien voor de uitvoering van het gevelontwerp eene vergunning van overheidswege noodig is en deze vergunning om aesthetische tekortkomingen van het ontwerp wordt geweigerd, is de opdrachtgever geen honorarium aan den architect verschuldigd, voor dit ontwerp.

Art. 3. De architect verplicht zich, zijn schetsontwerp gereed te hebben uiterlijk . . . . . weken na ontvangst van de volledige gegevens, in art. 1 opgesomd, het uitvoeringsontwerp uiterlijk . . . weken na de aanvaarding en betaling van het schetsontwerp door den opdrachtgever, en de detailteekeningen en details uiterlijk . . . . weken nadat het uitvoeringsontwerp zoowel door den opdrachtgever als waar noodig door de overheid is goedgekeurd en door den opdrachtgever betaald.

Indien de architect deze termijnen overschrijdt, zal de opdrachtgever tenzij de overschrijding het gevolg is van omstandigheden, die den architect niet kunnen worden toegerekend, gerechtigd zijn, de opdracht als ontbonden te beschouwen, zonder dat daartoe eenige ingebrekestelling of rechterlijk vonnis zal zijn vereischt. In dat geval verliest de architect zijn aanspraak op honorarium, doch is hij anderzijds niet tot eenige schadevergoeding aan den opdrachtgever gehouden, tenzij in geval van kwade trouw.

Art. 4. Het honorarium voor de in art. 1 opgesomde werkzaamheden bedraagt Fl. 10.— (tien gulden) per strekkenden Meter gevellengte, gemeten langs de rooilijn mits de opdracht betrekking heeft op een aaneengesloten gevelvlak van meer dan 50 Meter lengte. Bij gevels van minder dan deze lengte bedraagt het honorarium . . . . . per Meter ontwikkelde lengte.

Indien de opdrachtgever de voor een bepaald terrein ontworpen en uitgevoerde gevelplannen op een ander terrein, geheel of gedeeltelijk wil herhalen, heeft hij daartoe de toestemming van den architect noodig, en zal, zoo deze toestemming wordt verleend, zulks als een nieuwe opdracht worden beschouwd, waarop alle bepalingen van deze overeenkomst, ook die betreffende de honoreering, ten volle toepasselijk zullen zijn.

Het honorarium is als volgt opeischbaar:

20 %, zoodra het schetsontwerp gereed is en door den opdrachtgever is aanvaard.

40 %, zoodra het uitvoeringsontwerp gereed is en hetzelve is goedgekeurd door den opdrachtgever en waar noodig door de overheid is goedgekeurd.

40 %, zoodra de detailteekeningen en details gereed zijn en goedgekeurd, als hierboven bepaald ten aanzien van het uitvoeringsontwerp.

De architect is niet verplicht, den opdrachtgever een afdruk van zijn ontwerpen of details te verstrekken, dan tegen gelijktijdige betaling van het overeenkomstig voormelde bepalingen verschuldigde honorarium.

Art. 5. De architect is gerechtigd en verplicht, de uitvoering van zijn ontwerp van aesthetisch standpunt te controleeren of te doen controleeren. Als vergoeding voor de in verband hiermede door hem te verrichten arbeid of te maken kosten ontvangt hij, behalve het in art. 4 genoemde honorarium, van den opdrachtgever een bedrag, gelijk aan een vierde gedeelte van dat honorarium, te betalen tegelijk met den laatsten termijn van 40 %, in art. 4 bedoeld. Indien de plannen niet tot uitvoering komen, ontvangt de opdrachtgever dit bedrag terug.

De keuze der materialen, voor de uitvoering van de ontwerpen te bezigen zoomede der op of aan de gevels aan te brengen kleuren moet geschieden geheel overeenkomstig de aanwijzingen van den architect, die tevens verlangen kan, dat vooraf van de voornaamste toe te passen materialen monsters gedeponeerd worden op zijn bureau of een andere door hem aan te wijzen plaats. Zonder zijn goedkeuring mag van deze monsters niet worden afgeweken, terwijl ook overigens in geen enkel opzicht van zijne ontwerpen zonder zijn goedvinden mag worden afgeweken bij de uitvoering. De architect draagt van constructief standpunt, geen enkele verantwoordelijkheid voor zijne ontwerpen of derzelver uitvoering.

Art. 6. Indien tusschen architect en opdrachtgever terzake deze overeenkomst of hare uitvoering eenig geschil ontstaat, ook al wordt dit slechts door een der partijen als zoodanig beschouwd, dan zal dit geschil, met uitsluiting van den gewonen rechter, worden beslecht door drie scheidslieden, te kiezen uit een zestal personen telkenmale voor den tijd van twee achtereenvolgende jaren aangewezen door den Kring „Amsterdam" van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Ned. Architecten, B.N.A.

Zoowel architecten als opdrachtgever wijzen uit dit zestal ieder een scheidsman aan, die te zamen uit de vier overige leden den derden scheidsman kiezen. Indien zij binnen een week na hunne benoeming niet tot overeenstemming zijn gekomen ten aanzien van deze keuze, wordt de derde scheidsman op verzoek van de meest gereede partij, aangewezen door den Voorzitter van voormelden Kring.

Het geding wordt uitgevoerd op de wijze, door de scheidsmannen te bepalen, die oordeelen zullen als goede mannen naar billijkheid en in het hoogste ressort.

Aldus overeengekomen in duplo geteekend te . . . . .
den 192

de architect de opdrachtgever

ONTWERP KANTOORGEBOUW „FURNESS". MEISCHKE & SCHMIDT, Arch.

ONTWERP VOOR EEN KANTOORGEBOUW.

In het voorjaar van 1920 ontvingen wij een uitnoodiging om, in mededinging met enkele andere architecten, een ontwerp te maken voor een kantoorgebouw voor de N.V. Furness' Scheepvaart en Agentuur Maatschappij op het terrein van het uit vroeger jaren aan vele Rotterdammers welbekende hotel Leygraaf aan het Westplein.

Dit terrein, hetwelk reeds tien of meer jaren braak ligt, grenst aan drie zijden aan den openbaren weg en is zoowel door zijn breede afmetingen, 45 × 45 Mr., als door zijn gunstige ligging — recht tegenover de ± 80 Mr. breede Parklaan — bij uitstek geschikt voor een monumentaal gebouw.

De hoofdingang van het scheepvaartkantoor werd begrijpelijkerwijze verlangd aan het Westplein tegenover de Parklaan; de linkerzijgevel ligt dus aan de 10 Mr. breede Houtlaan, de rechterzijgevel aan de 20 Mr. breede Westerstraat. De hoogte van het gebouw was op vijf verdiepingen bepaald.

Als aesthetisch adviseur van de Directie van Furness zou fungeeren de heer de Bazel, die echter door ongesteldheid niet in staat zijnde te bepaalder tijd de ontwerpen te beoordeelen, door den heer Gratama werd vervangen.

Het hierbij gereproduceerde ontwerp, waarin de eischen van het programma tot in onderdeelen zijn verwerkt, werd door den heer Gratama voor uitvoering aanbevolen.

Voor de totstandkoming van den bouw bleken echter, zooals gewoonlijk, boven en behalve een aesthetische aanbeveling, ook andere factoren te moeten medewerken en van de uitvoering van het project is niets gekomen.

Het ziet er niet naar uit, onder de huidige omstandigheden, dat op dit nog steeds onbenut liggende en toch zoo waardevolle terrein een gebouw van dergelijke afmetingen tot stand komt. De tijd is, althans te Rotterdam, weinig gunstig voor de stichting van welk bouwwerk ook, tenzij dan misschien van een complex alcoofwoningen!

Voor het aspect van dit gedeelte der stad zou het te betreuren zijn, wanneer ook hier onder den invloed der malaise een verkaveling in kleine perceelen zou plaats vinden.

Op een belangstellende vraag van de redactie van dit weekblad naar den inhoud van onze portefeuille meenden wij dit project, al is het reeds vier jaar oud, ter beschikking te mogen stellen.

Rotterdam, April 1924. MEISCHKE & SCHMIDT.

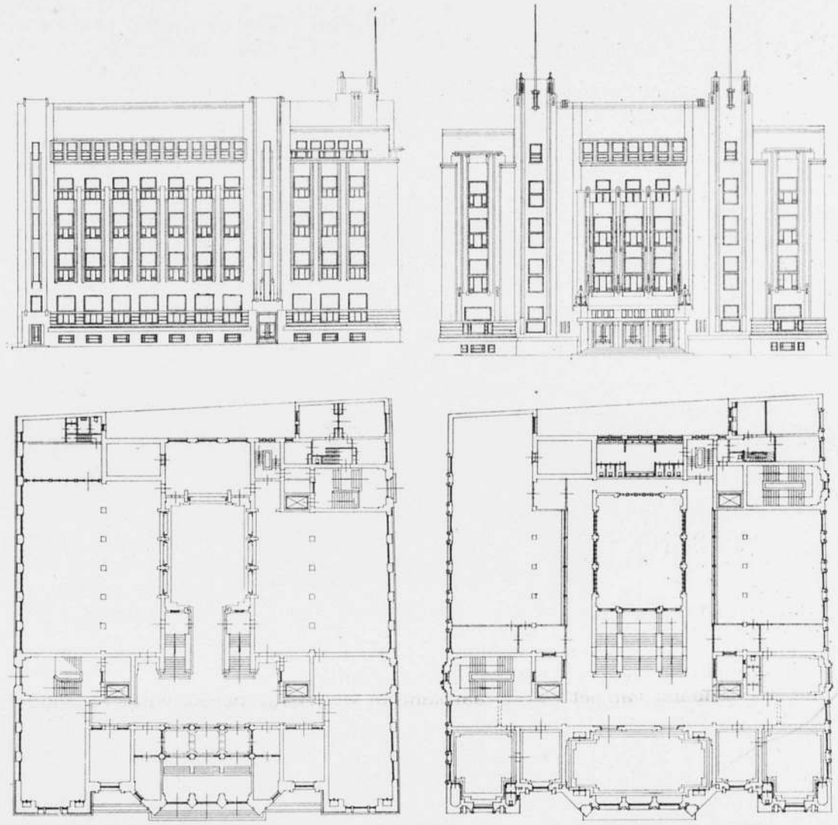

ONTWERP KANTOORGEBOUW „FURNESS". MEISCHKE & SCHMIDT, Arch.

DE BRITSCHE RIJKSTENTOONSTELLING TE WEMBLEY.

Het spreekt vanzelf dat het Bouwkundig Weekblad niet het aangewezen blad is en dat wij niet de aangewezen personen zijn om van een even veelzijdige als imperialistische tentoonstelling als die thans in een der Noord-Westelijke voorsteden van Londen is ingericht, een ook maar eenigszins overzichtelijk verslag te geven. Niettemin bestaat de mogelijkheid dat enkele aanteekeningen belangstelling vinden bij onze collega's ook al zouden zij niet voornemens zijn hun zomeruitstapje ditmaal in Westelijke richting te dirigeeren.

Afgezien van de tentoonstelling, is een bezoek aan Londen op zichzelf te allen tijde aan te bevelen, de reis is kort en geriefelijk. Nagenoeg elken avond vertrekt een Batavierboot uit het centrum van Rotterdam, men eet, slaapt en ontbijt aan boord en na een klein uur sporens is men den volgenden morgen nog vóór de koffie in het centrum van Londen.

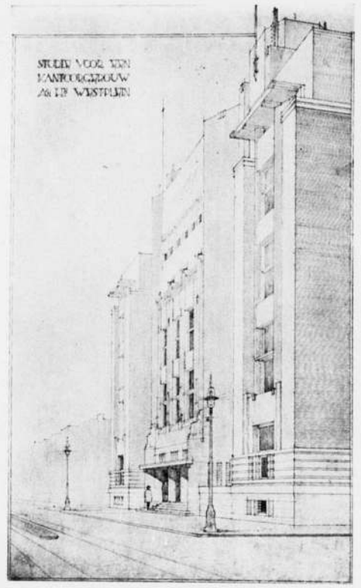

ONTWERP KANTOORGEBOUW „FURNESS". MEISCHKE & SCHMIDT, Arch.

Het is aan te bevelen vooraf plaats te bespreken in boot en hotel en zich den plattegrond van Londen in het hoofd te prenten.

Dit laatste is niet zoo'n heksentoer als het lijkt, de bekende parken, gebouwen en bruggen zijn even zoovele merkpalen. Men is dan verrassend spoedig in staat zich zonder eindeloos vragen te bedienen van de uitstekend geregelde verkeersmiddelen, die den Londenaar ter beschikking staan.

Nu hangt het af van iemands persoonlijke keuze wat hij het eerst gaat zien, Londen zelf of de tentoonstelling in Wembley. Kiest hij Londen, dan is een plan de campagne onvermijdelijk. Een gemoedelijke rondwandeling zou zeker tot teleurstelling en misschien zelfs tot ongelukken leiden. Een Rotterdammer zal zich mogelijk het eerst voelen aangetrokken tot de rivier met de twintig en meer overbruggingen of naar de viaduct-verkeerskruising in Holborn, de Hagenaar tot het rijkere Westeind met de Koninklijke paleizen en uitgestrekte parken, de Amsterdammer zoekt misschien het eerst naar de „Dam" van Londen, het Trafalgar Square of naar de brandpunten van spoorwegverkeer, van voedseldistributie etc.

Zoo vindt elk stedeling in Londen wel iets van zijn gading, alle geneugten en bezwaren der samenleving kan hij daar op groote schaal gadeslaan. Op een regenachtigen dag heeft men de keuze tusschen vele rijkvoorziene en welgeordende musea.

Bij een eerste bezoek aan Wembley kieze men toch vooral uit de vele verkeersverbindingen die, welke voeren naar den Noordelijken ingang. Blijkbaar heeft de ontwerper van de tentoonstelling over het hoofd gezien de noodzakelijkheid dat meerdere ingangen tot het reusachtige tentoonstellingsterrein toegang zouden moeten geven. De gansche conceptie heeft hij naïevelijk berekend op het imponeeren van den bezoeker die het terrein van de Noordzijde betreedt.

Alle voorname gebouwen, de welverzorgde bloemperken, de groote vijvers, de luchtige kolonnaden, de vroolijke pergola's keeren hunne beminnelijke zijde naar

de groote hoofdas, die de ontwerper veronderstelde dat door iedereen zou worden gevoeld en gevolgd. De praktijk drijft echter met de hoofdas den spot, van de vele duizenden bezoekers komen dagelijks verreweg de meeste van de zijde van Londen, zien juist het onverzorgde achterwerk dat de ontwerper voor hen heeft willen verbergen, bezoeken allereerst de meest ondergeschikte paviljoens en krijgen den blijvenden indruk van een logge boerenkermis, zonder orde of regel. Zijn zij na uren, soms dagen zwoegens in de hoofdas aangeland, dan zijn zij doorgaans te vermoeid om hun aanvankelijk ongunstig oordeel te herzien.

Als vreemdeling in het Britsche Rijk bezoeke men allereerst het gebouw van de Regeering, hier wordt men op de meest leerzame wijze geïnstrueerd welk aandeel de in de andere gebouwen ondergebrachte dominions nemen in de huishouding van het groote wereldrijk. Typisch is de ultra moderne wijze waarop hier met behulp van kunstig verlichte kaarten en statistieken de van belang geachte waarheden in het brein van den eenvoudigen bezoeker worden vastgehamerd.

De technische organisatie van de tentoonstelling heeft ook overigens een hoogen graad van volmaaktheid bereikt, de wijze waarop de massa van bezoekers op de drukke uren wordt verwerkt aan loketten, restauratie- en toiletgelegenheden wekte onze stille bewondering.

Op warme dagen lijkt het alsof er een tekort aan drinkgelegenheden zou bestaan, in werkelijkheid echter blijkt dat men ook in de restaurants tot dat doel welkom is.

De architectonische opzet der gebouwen draagt geen uniform cachet, de gebouwen der verschillende dominions zijn, zooals dit op tentoonstellingen meestal te doen gebruikelijk is, herkenbaar gemaakt door toepassing van de eigen historische bouwstijlen.

De Britsche gebouwen zijn in den geijkten klassieken vorm opgezet, ze dragen weinig eigens of persoonlijks, alle opschriften zijn beschaafd van letter en gemakkelijk leesbaar.

De in den vorm van foto's tentoongestelde architectuur is in het kunstpaleis ondergebracht en bevat niets verrassends, ze maakt tegenover de rijpe Engelsche schilderkunst een zeer bescheiden figuur, de inzending van Australische schilderkunst kwam ons in verhouding tot andere inzendingen buitengewoon goed voor.

Het bezoek aan de tallooze tentoonstellingsgebouwen is zeer druk, vaak hinderlijk, de klachten als zoude het bezoek tegenvallen komen ons onbegrijpelijk voor, o. i. moeten òf de klachten òf de verwachtingen overdreven zijn geweest.

Als Hollander zal men bij het doorwandelen van de onderscheidene koloniale gebouwen menig aanknoopingspunt met de eigen historie vinden en gemakkelijk oude, vertrouwde vormen herkennen, die herinneringen, zij het dan niet van de aangenaamste, aan het verleden opwekken.

Deze herinneringen zijn even zoovele kniebuigingen voor het recht van den sterkste en treden het meest naar voren in het paviljoen van Zuid-Afrika, dat in meer dan een opzicht tot de beste der tentoonstelling mag gerekend worden.

Een zeer geslaagde copie van een compleet „voorhuis" getuigt van den goeden smaak der eerste nederzetters, wier landaard, hoewel niet genoemd, gemakkelijk uit het geëxposeerde werk te onderkennen is.

Het interieur van dit groote paviljoen, uitsluitend in wit en oranje (de Vrijstaatsche kleuren?) maakt een beschaafden indruk.

Van de vele belangrijke inzendingen interesseeren ons uiteraard het meest die van bouwmaterialen, welke evenals elders, hier goed vertegenwoordigd zijn. Het Zuid-Afrikaansch marmer is over het algemeen druk van teekening en somber van kleur. De toepassing daarvan vereischt een bekwame hand. Natuursteen is voorts in groote verscheidenheid en uitstekende kwaliteit aanwezig.

De producten van cement-, tegel-, pannen- en baksteenindustrie hebben reeds een hoogen graad van deugdelijkheid en afwerking bereikt.

Behalve het gewone Engelsche formaat baksteen wordt bovendien een „Rijnsteen"-formaat gefabriceerd, een soort handvorm-luxe-product, hetwelk een copie is van het oorspronkelijk met de schepen der Vereenigde Oost-Indische Compagnie ingevoerde materiaal, dat bestemd was voor hare bouwwerken aan de Kaap.

Het in Zuid-Afrika inheemsche hout beperkt zich tot stinkhout, geelhout en Rhodesian teak, hetwelk van een rossige kleur is.

Verspreid over de gebouwen van de andere gewesten van het groote „Keizerrijk" treft men echter een uitgezochte collectie van de meest zeldzame houtsoorten aan, zoowel in ruwen als bewerkten staat, waaronder van schitterende kleur en fijne samenstelling. Dit bij uitstek voornaam materiaal leent zich door zijn groote afmetingen en uitgelezen hoedanigheid meer voor toepassing naar Hollandsche dan naar Engelsche opvatting, waar door overvloedige profileering, enz., veel van het bizonder karakter verloren gaat.

Een keur van vuren, grenen en eikenhout vindt men tentoongesteld in de kleinere paviljoenen van het Schotsche boschwezen en de Gouvernementshoutvesterij.

De aanblik van zooveel prima hout is zeer verheugend, het valt slechts te betreuren dat de hier tentoongestelde kwaliteiten zoo schaars in den handel voorkomen!

Een bezoek aan het interessante „palace of engineering", de geweldige „Hallenkerk" der techniek, geeft bij het bezichtigen van de tallooze daar opgestelde machinerieën het gevoel dat inferieuriteit van materialen althans hier tot de ongerijmdheden kan gerekend worden. Het is een lust, zelfs als leek op dit gebied, de groote locomotieven, dynamo's, motoren, enz., te bezien, de zekere rust van beweging van die vele draaiende deelen te bewonderen en te genieten van de zuivere, onberispelijke afwerking der werkstukken, die juist in ons vak zooveel te wenschen overlaat.

Merkwaardig ook is de schoonheid, die verkregen werd alleen door voortreffelijk materiaal en door de tot het uiterste doorgevoerde utiliteit. Overigens gevoelden wij opnieuw de onbillijkheid van hen, die ons architecten verwijzen naar den machinebouwer om te leeren schoonheid te bereiken.

Zoomin als men een vogel kan vergelijken met zijn nest, zoomin mag men een zeiljacht met een boothuis, een auto met een garage vergelijken.

Een bezoek aan Wembley aanprijzen willen wij evenmin als afraden. Weinigen zullen er niets belangrijks vinden, nog minder zullen geheel voldaan zijn, men krijgt er sterk den indruk dat de B.N.A. klein en de wereld groot is.

Rotterdam, Juli 1924. MEISCHKE & SCHMIDT.

ONTVANGEN TIJDSCHRIFTEN.

„Wendingen", 4 en 5 van de 6e serie (1924) is geheel gewijd aan de onuitgevoerde architectonische projecten van architect M. de Klerk. De inleidende tekst schreef J. F. Staal.

Dit is de tweede bundel teekenwerk van de Klerk. Er zullen er nog 2 volgen.

Wat een levensarbeid. Maar bovenal, wat een liefde en eerbied tevens voor de kunst, waaraan de Klerk zijn leven gaf.

Dit werk moet in het bezit zijn van elk architect. Het geeft zooveel moois te genieten maar ook, het geeft zooveel leerzaams, zooveel om te overdenken, zooveel om jezelf aan te spiegelen, zooveel om als architect-kunstenaar sterker te kunnen staan.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 34. 23 AUGUSTUS 1924. INHOUD:

De „Keurlijst"-geschiedenis van den heer Moorman, door J. P. M. — Entrefilet. — School aan de Boschdrift te Hilversum. Architect W. M. Dudok, door A. B. — Welke fundeering moet toegepast worden? door Pl. van den Berg. Architect B. N. A. — Verslag eindexamens M. T. S. te Haarlem. door Ir. J. B. van Loghem.

DE „KEURLIJST"-GESCHIEDENIS VAN DEN HEER MOORMAN.

Naar aanleiding van een door het Bestuur van den B. N. A. aan den heer Moorman gericht schrijven, waarin bezwaar tegen de voorgenomen „Keurlijst" werd gemaakt en waarin verzocht werd het plan niet door te voeren, antwoordde de heer Moorman:

> „Uit het feit dat vele architecten inmiddels de gevraagde gegevens hebben verstrekt, meen ik te moeten opmaken dat velen de samenstelling van zulk een lijst waardeeren".

Om zich hierover een oordeel te kunnen vormen heeft het Bestuur nagegaan hoeveel leden van den B.N.A. inderdaad den heer Moorman de gevraagde inlichtingen hebben verstrekt. Het is gebleken dat dit totaal ± 30 leden zijn geweest (van de 255). De „vele" architecten zijn dus op 30 na, geen leden van den B.N.A. Overigens geeft de term „vele" te denken!

De heer M. had uit dit feit ook kunnen opmaken, dat de meeste leden van den B.N.A. de samenstelling van de lijst toch niet waardeeren. Maar zulks kwam den heer M. minder te pas. Want . . . . . hij zond naar de door de architecten ontvangen adressen van patroons en handelaren in de bouwvakken een circulaire met het volgende:

Geachte Heer,

Bij de uitvoering van werken buiten hun woonplaats hebben H.H. Architecten steeds te kampen met de moeilijkheid, dat zij de voor onderdeelen van het werk of voor leverantie in aanmerking komende Patroons en Handelaren niet kennen

en dus niet kunnen beoordeelen. Informeeren bij een collega-architect is dan de eenige maar omslachtige weg.

Ter voorkoming van deze moeilijkheid hebben een groot aantal architecten medegewerkt aan de samenstelling van een *Keurlijst van patroons en handelaren in de bouwvakken*, welke zij aan hun collega's voor werkzaamheden of leveringen aanbevelen. Deze keurlijst zal maandelijks worden opgenomen in ons nieuwe maandblad „Het Bouwbedrijf".

Ook Uw zaak is tot ons genoegen ter plaatsing op de *keurlijst* opgegeven, in verband waarmede hij U hierbij een model doen toekomen. Wanneer U van de plaatsing op de *keurlijst* gebruik wilt maken, verzoeken wij U beleefd zulks op bijgaand formulier op te geven. De kosten bedragen voor een enkel vak f 2.50 voor een dubbel vak f 5.— per plaatsing, dus per jaar f 30.— of f 60.—.

In dezen prijs is toezending van het maandblad „Het Bouwbedrijf" à f 12.— per jaar inbegrepen.

Tot zoover.

Van een uitgaaf van een bepaald „boekje" is dus geen sprake. De heer M. gewaagde er weliswaar ook niet van, maar rectificeerde toch ook de opvatting van het Bestuur van den B. N. A. niet, dat in zijn schrijven van 2 Juli j.l. aan hem sprak over het „bewuste boekje".

Indien dus de bedoeling van den heer M. was gelukt en de meeste leden van den B. N. A. hadden geantwoord, dan hadden zij heel deftig „het Bouwbedrijf" aan de noodige advertenties geholpen!

Bovendien zou het verlangen tot raadplegen van de keurlijst een abonnement op „Het Bouwbedrijf" allicht raadzaam maken.

De vrees van het Bestuur, dat de sympathie geste van den heer Moorman jegens de architecten, die een Keurlijst zoo erg noodig hadden, niet geheel van altruïstischen aard zou zijn, is, nu de bouwpatroons en handelaren er wel degelijk finantieel in zijn betrokken, niet ongegrond geweest!

Het is een sprekend voorbeeld hoe gevaarlijk het opereeren van verschillende menschen op het bouwbedrijf-terrein is, en hoe voorzichtig men moet zijn als men in contact komt met deze menschen.

De handelwijze van den heer Moorman zullen wij niet nader beoordeelen. Ze spreekt duidelijk genoeg voor zich zelf. J. P. M.

ENTREFILET.

De Redactie ontvangt wekelijks bijna, van verschillende leden kranten, waarin door plattelands bouwkundigen (architecten) de goe-gemeente kond wordt gedaan van hun uitstekende opleiding, de onbegrensdheid van hun vak-beoefening, hun vrij-zijn van alcoholische dranken, en militairen dienst, en hun finantieele onafhankelijke positie die hen veroorlooft voor niets te werken. Al kan het aan de kaak stellen van zulke advertenties zijn nut hebben, toch meenen wij dat de bestrijding van deze gewoonte, anders moet geschieden, dan door haar bij voortduring tot een soort vermaak den lezers op te disschen. Wanneer een doeltreffende methode is gevonden, zal de redactie gaarne de kolommen van dit blad beschikbaar stellen om ze in toepassing te brengen.

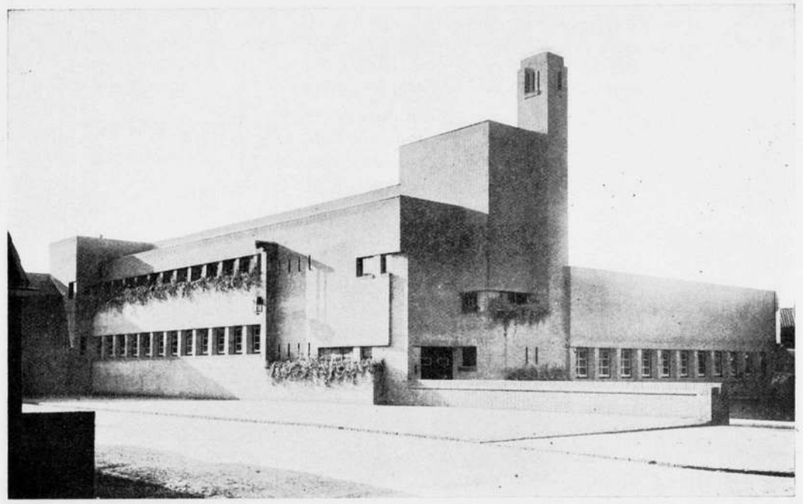

SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.

ARCHITECT W. M. DUDOK.

Deze school behoort bij het vierde complex gemeentewoningen door den architect W. M. Dudok, directeur van gemeentewerken, tusschen de Boschdrift en den Hilvertsweg te Hilversum gebouwd. In het nummer van 6 Mei 1922 heeft het Bouwkundig Weekblad een serie afbeeldingen gegeven van dit woningcomplex en van het zoo langzamerhand internationaal vermaard geworden Badhuis, waarmede de groep op de splitsing der beide wegen begint. Doordat de school pas later voltooid werd, konden toentertijd niet anders dan een perspectiefteekening en de plattegronden van dit gebouw gereproduceerd worden.

Daar uit deze simpele teekeningen niet dan slechts voor een heel klein gedeelte de bijzondere eigenschappen van deze school waren af te lezen, geven wij hierbij een vijftal foto's, zoowel van het interieur als van de uitwendige verschijning.

Voor de situatie van de school in het woningcomplex verwijzen wij naar het bovengenoemde nummer van den jaargang 1922. Het gebouw, verbergt met zijn hooge massa's de wanstaltige achterkanten van de oudere eigenbouwerij aan de andere zijde van het bouwblok; het sluit het open pleintje met twee wanden af en is met den derden vleugel en het groote samenstel van massa's en vlakken, waarmee de middenbouw begint en den hoek, die veel meer dan een hoek is, gevormd wordt, een onderdeel van de bebouwing van de Boschdrift. Gelijk een stuk beeldhouwwerk altijd aan waarde wint, als het op een interessante plaats in een bouwwerk vastzit, wint elk gebouw aan beteekenis door een interessante situatie in een stads- of dorpsaanleg. Maar terwijl elk stuk beeldhouwwerk in een bouwwerk de zuivere architectuur afbreuk doet (of — hopeloos op goeden uitslag — de afwezigheid van goede architectuur moet camoufleeren) krijgt de stedebouwkundige aanleg pas beteekenis door een zuivere architectuur.

Laten wij evenwel, om de eenvoudige aandacht voor de afbeeldingen niet te hinderen, ons niet verdiepen in de tallooze kunst- en schoonheidsproblemen, die een werk als dit van den architect Dudok aan den critischen en analytischen geest opdringt; vooral niet thans, nu tegelijk met de aanvaarding in breedere kringen, zelfs in officiëele, van de beginselen der „moderne" bouw- en nijverheidskunstenaars, door den voortgang van het leven, vele dezer artistieke beginselen aan het wankelen zijn gebracht en weder in hun eigen ledigheid dreigen neer te storten.

Doch genoeg, neen, te veel reeds! A. B.

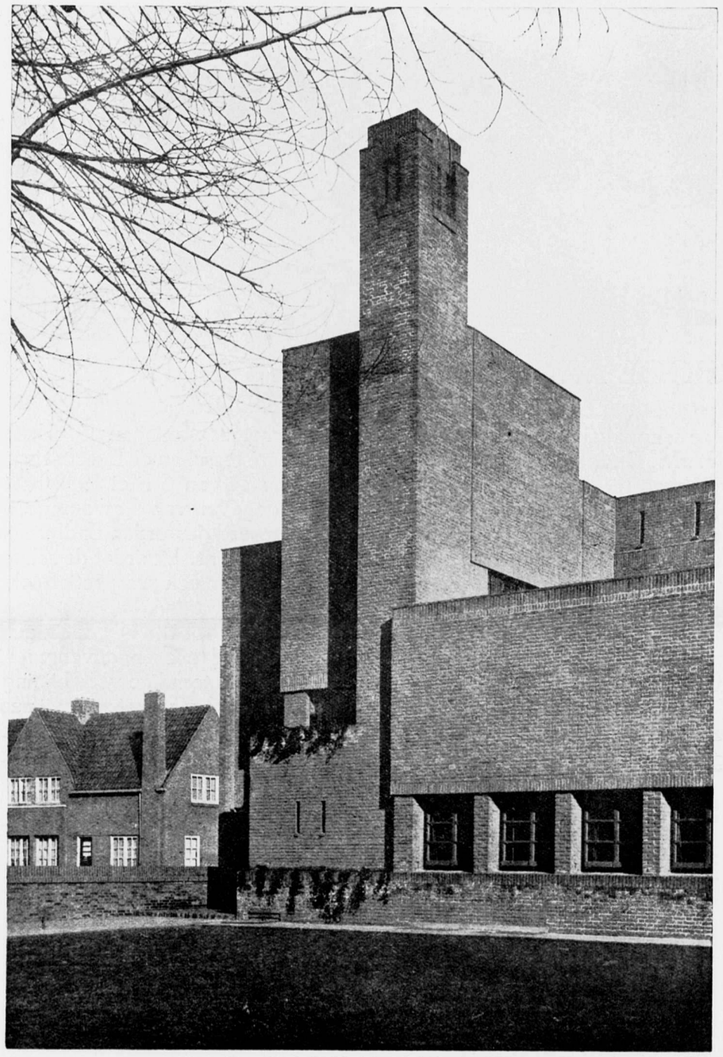

SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.
Architect W. M. DUDOK.

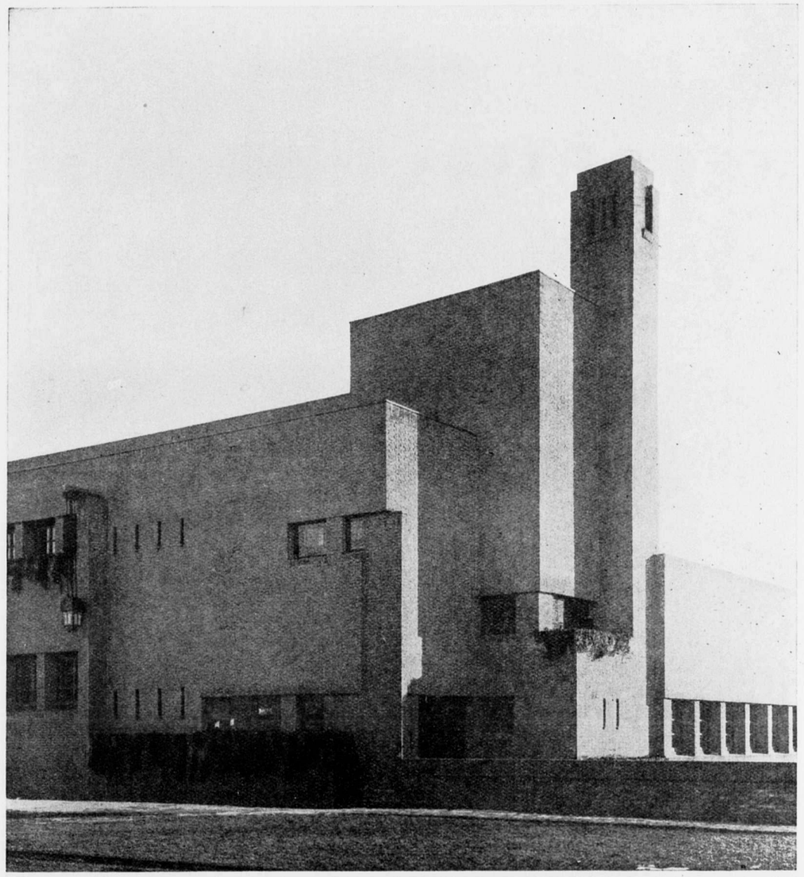

SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.
Architect W. M. DUDOK.

WELKE FUNDEERING MOET TOEGEPAST WORDEN?

De beantwoording van deze vraag heeft menig jong ingenieur en menig jong architect veel hoofdbrekens gekost en een verkeerde keuze veel nadeelen berokkend.

Onlangs vervoegde een jong architect zich bij mij om raad voor een verzakking van woningen. De fundeering bestond uit een gewapend-betonplaat van 1,10 M. breedte, die voor woningen, bestaande uit beganegronds- en kapverdieping, meestal ruim voldoende is.

Op mijn vraag, welke grondlagen zich onder de fundeering bevonden, antwoordde hij: kleilagen met een dunne laag veen er tusschen. Op mijn verdere vraag, waarom geen paalfundeering was toegepast, luidde het antwoord: een

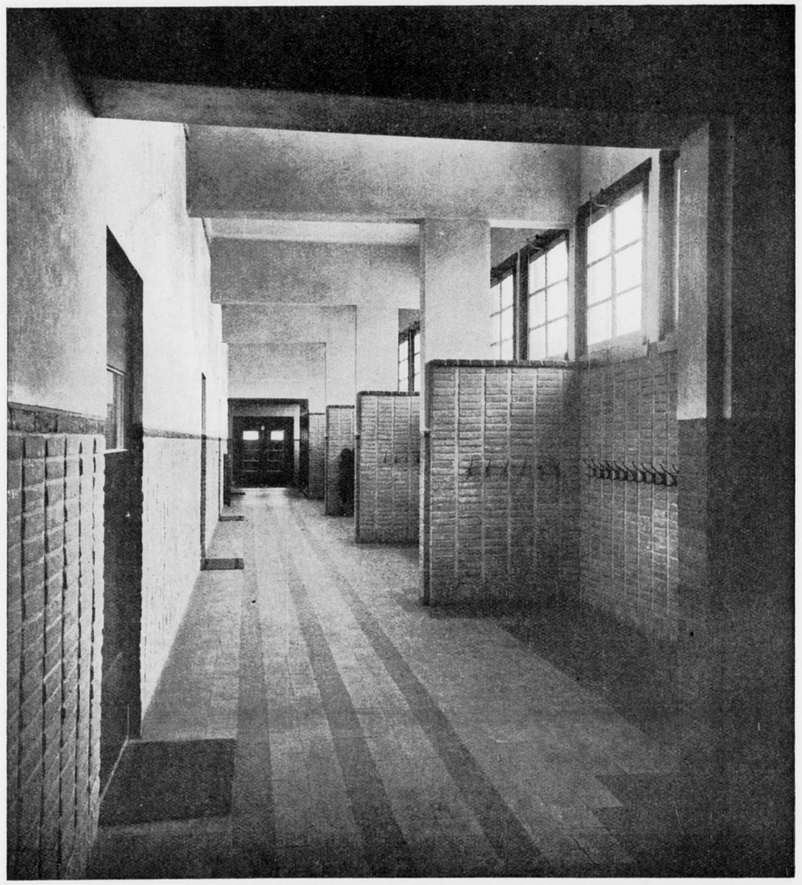

GANG IN DE SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.
Architect W. M. DUDOK.

bouwkundige, die met de plaatselijke toestanden goed op de hoogte was, achtte een gewapend-betonplaat voldoende.

Vaak wordt bij dergelijke constructies gedacht, dat de zakking gelijkmatig zal zijn en daarin is al menigeen teleurgesteld.

Een jong ingenieur, die een groot gebouw ontworpen had, gaf ik den raad, het op een paalfundeering te plaatsen, maar hij achtte een betonfundeering op kleigrond voldoende, daar de druk per cM². ongeveer 0,5 K.G. zou bedragen. Het gevolg was, dat het gebouw zakte en er zelfs scheuren ontstonden in de bovengrondsche betonconstructies. Bij herhaling komen zulke gevallen voor. Ik zeg dit niet, om kritiek uit te oefenen; want ik gevoel diep mede in de verslagenheid van bovengenoemde veelbelovende ontwerpers. Het is alleen, om anderen voor dergelijke teleurstellingen te behoeden, dat ik dit artikel schrijf.

In 't algemeen acht men de drukvastheid van droge kleigronden voldoende. De

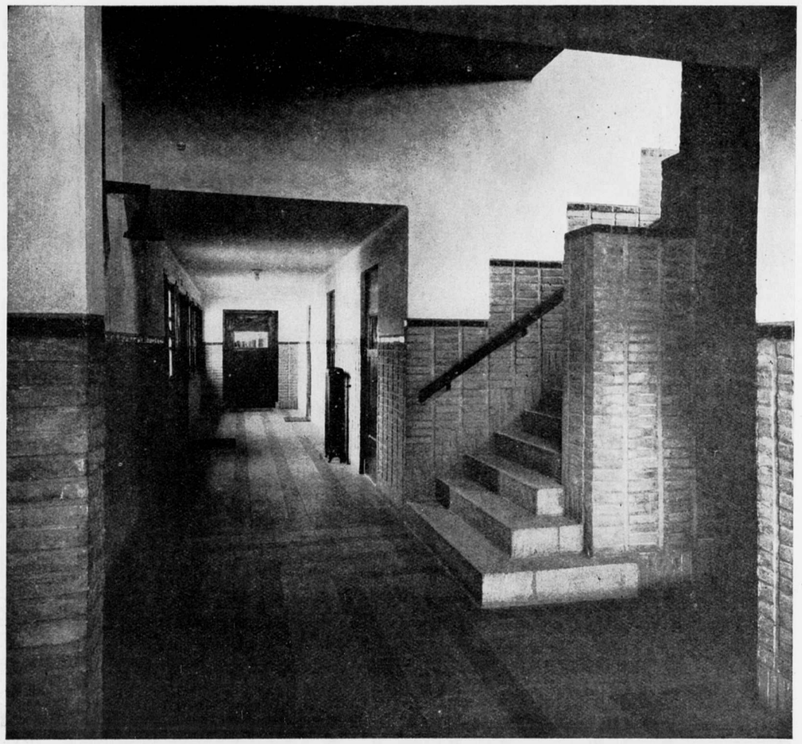

GANG MET TRAP IN DE SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.
Architect W. M. DUDOK.

bovenste kleilaag schijnt echter maar vast, omdat zij het droogst is, doch in werkelijkheid is zij het minst vast, omdat zij weinig samengedrukt is. Bovendien wordt zij door de belasting het gemakkelijkst zijwaarts gedrukt, vooral indien, door stijging van het grondwater, de klei week wordt.

Om het doorbuigen van een gewapend-betonplaat te voorkomen, kan men er een gewapend-betonbalk op aanbrengen ter dikte van den muur en zoo hoog mogelijk. Maakt deze balk door de wapening een geheel uit met de plaat, dan heeft men de sterkst mogelijke betonfundeering, die veel kan bijdragen om het scheuren der muren te voorkomen, maar bij ongelijke zakking helpt zij niet tegen scheef zakken van het gebouw.

Indien de muren kunnen zakken, is het niet raadzaam, teerlingen onder de vloerbalken te plaatsen, omdat de vloer dan niet geheel mee kan zakken en bolvormig wordt. Bovendien zijn de meerdere kosten aan zwaardere balken geringer dan de kosten van de teerlingen.

Bij het bouwen op kleigronden kan niet de verzekering gegeven worden, dat het gebouw niets zal zakken, bij het bouwen op paalfundeering, door bouwkundige met voldoende ervaring en theoretisch inzicht, kan dit wel.

In „De Ingenieur" van 31 Mei 1924, komt een zeer belangrijk artikel voor „Over het draagvermogen van ingeheide palen" van prof. Dr. G. de Thierry, Berlin — Charlottenburg, vertaald door Ir. J. Goedhart.

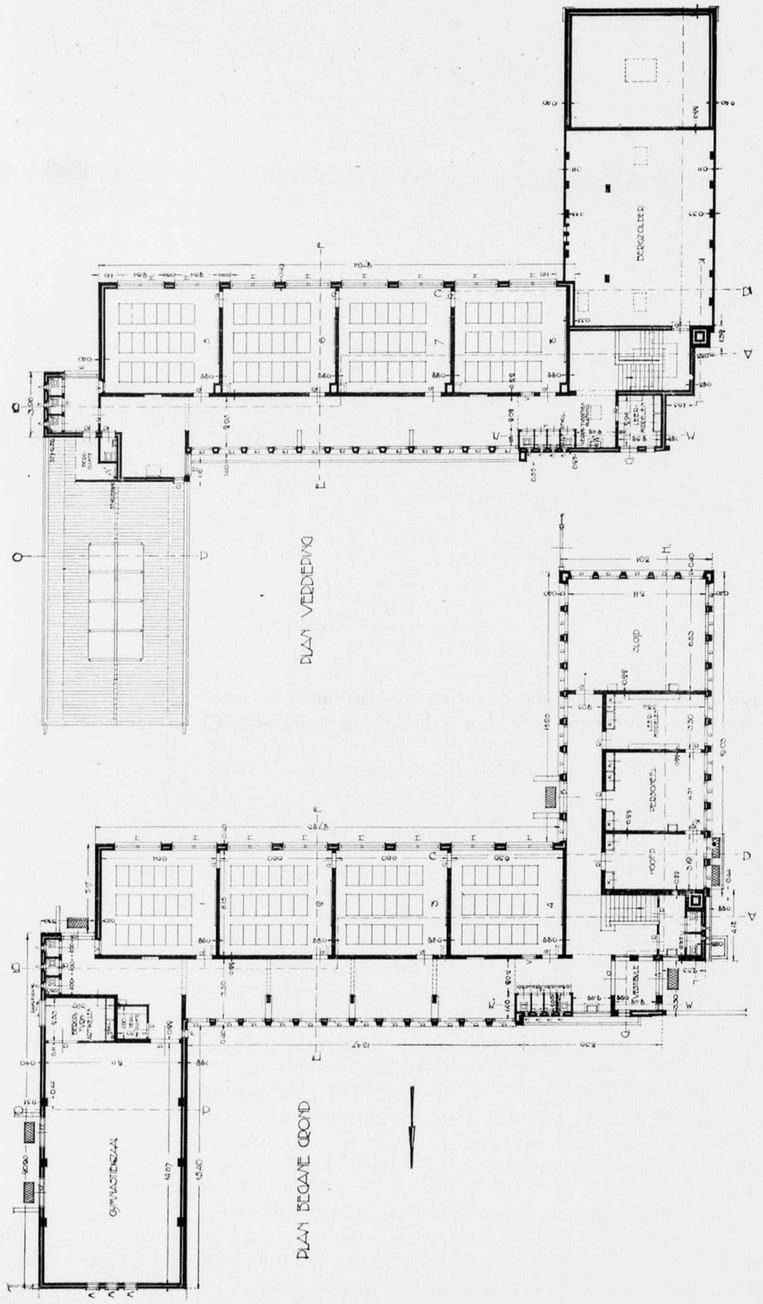

PLATTEGRONDEN BIJZONDERE SCHOOL VOOR LAGER ONDERWIJS AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.
Architect W. M. DUDOK.

In dat art. staat: „Wanneer door een betrouwbare berekeningsmethode de draagkracht van palen bepaald kan worden, zal in vele gevallen een belangrijke besparing in bouwkosten kunnen worden verkregen".

Hiervoor zou ik willen zeggen: *Wanneer door een betrouwbare berekeningsmethode de draagkracht van palen bepaald kan worden, zal in alle gevallen zekerheid tegen zakken worden verkregen.*

Bij balk- en kolomconstructies van vloeiijzer wordt een viervoudige zekerheid tegen breuk geeischt. M. i. zullen de meeste palen, die geheid zijn, reeds zakken, indien het dubbele van de werkelijke belasting er op wordt geplaatst.

De vele voorbeelden van het zakken van palen bij de werkelijke belasting reeds, moest ons tot voorzichtigheid aanmanen in het geven van nieuwe formules, die een grooter draagvermogen geven dan de oude.

Ik ontraad zelfs den zekerheidscoëfficiënt in de oude formules als zooveelvoudige zekerheid te beschouwen.

Meermalen heb ik dat gezegd in het „Bouwkundig Weekblad", „De Ingenieur" en het „Centraalblad der Bouwbedrijven", en het laatst nog in de Nieuwe Rott. Courant van 25 Maart 1924, Avondblad A.

De twee oude formules, die in die artikelen voorkomen, komen ook voor in het artikel van Prof. De Thierry.

In de door mij gekozen letters luidden deze formules:

$$Q = \frac{B^2 \times H}{n \times (B + P) \times z} \text{ en } Q = \frac{B^2 \times H}{n \times (B + P) \times z} \times \frac{P}{B + P}.$$

De eerste formule en het eerste gedeelte van de tweede formule zijn afgeleid uit de wetten van den zoogenaamden „vrijen" val en uit den stoot van niet-veerkrachtige lichamen. „Zie „Bouwkundig Vademecum".

Het tweede gedeelte van de tweede formule is empirisch vastgesteld door Brix.

Stellen we het gewicht van het heiblok op B = 900 K.G. en van den paal op P = 400 K.G. en voeren we in de eerste formule den coëfficiënt n = 10 in en in de tweede formule n = 3, dan is het draagvermogen Q volgens beide formules ongeveer gelijk.

Drukt men de valhoogte H in cM. uit, dan moet de zakking z per slag ook in cM. uitgedrukt worden.

Bij de aanname van de waarde van n is gerekend op neerwaarts werkende kleef van de bovengrondlagen.

Worden palen van 16 á 20 M. geheid, dan is een heiblok van niet lichter dan 900 K.G. aan te bevelen, omdat dan de bovenstaande formules volgens mijn ervaring de betrouwbaarste uitkomsten geven.

Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat wanneer de zakking minder dan 0,5 cM. per slag bedraagt, de formules grooter uitkomsten geven dan de paal werkelijk op den duur kan dragen.

Heeft men dergelijken „stuit" bereikt, dan zal het meestal ook raadzaam zijn, met het heien op te houden wegens het gevaar van verbrijzelen der punt. De kop van den paal begint dan gewoonlijk ook te scheuren.

In het artikel van prof. De Thierry komen ook meer omslachtige formules voor, die een grooter draagvermogen aangeven dan de hier vermelde.

Aangezien ik echter bij een zeer geringe zakking per slag een houten paal toch niet zwaarder zou durven belasten dan met 15,000 K.G., laat ik deze buiten bespreking.

Vlaardingen.

PL. VAN DEN BERG,
Architect B. N. A.

VERSLAG EINDEXAMENS M. T. S. TE HAARLEM.

Het is mij een genoegen als gecommitteerde van den B. N. A. bij de eindexamens van de M. T. S. te Haarlem, verslag uit te brengen over deze examens. Ik meen hierbij terloops over de M. T. S. in het algemeen wel iets te mogen zeggen.

Het is mij gebleken bij deze examens en ook door bestudeering van het leerlingenwerk in den loop der cursus gemaakt, dat wij in deze school een waardig instituut bezitten, dat onder meer ook jongelui opleidt op zeer grondige en ernstige wijze voor de praktische beoefening van het bouwvak. De ontvangen indrukken wettigen de uitspraak, dat in geen enkel vak gebeunhaasd wordt, en dat door elken leeraar een solide basis wordt gelegd, om daarop zoowel theoretisch als practisch verder te kunnen bouwen, zoodat we in de afgestudeerden menschen kunnen begroeten, die na enkele jaren praktijk het bouwen als vak volledig zullen verstaan.

De M. T. S. te Haarlem is er tevens van doordrongen, dat het niet in de bedoeling van een M. T. S. kan en mag liggen, om de jongelui zelfstandig te laten ontwerpen, waardoor juist de beunhaasarchitecten zouden ontstaan. De opleiding toch in de praktische vakken vraagt zooveel tijd, dat toch slechts een zeer oppervlakkige ontwerpkennis zou bijgebracht kunnen worden. Maar al zou dit mogelijk zijn, zoowel directeur als leeraren zijn er zich van bewust, dat zij, die werkelijk de gave bezitten om zich architectonisch te uiten, hiervoor na het verlaten van de school zeker nog wel in staat zullen gesteld worden. Dergelijke uitzonderingen mogen het karakter van de school niet wijzigen. De werkwijze op de teekenlokalen kan dan ook vergeleken worden bij de werkwijze op een architectenbureau. De leerlingen ontvangen de projecten van den leeraar, en werken die technisch uit in allerlei onderdeelen, waarbij tevens het beginsel van werkverdeeling wordt toegepast, wat het voordeel heeft, dat een project niet zoo lang onderhanden is, en tevens de leerlingen elkaar controleeren en aanvullen.

Zoo worden b. v. verschillende gevels van een gebouw uitgewerkt door verschillende leerlingen, maar alle teekeningen moeten een eenheid blijven vormen. Er wordt op doorzichtig papier geteekend, zoodat elke leerling weer een blauwdruk van het werk van zijn medeleerlingen ontvangt, dus geen hiaten in zijn werk heeft. Er wordt zoodanig gewerkt, dat op het tijdstip, dat de berekening van constructiedeelen van het bouwwerk noodzakelijk is, de leeraar b. v. in de mechanica ver genoeg gevorderd is om die berekeningen mogelijk te doen zijn onder zijn leiding. De detailteekeningen moeten eveneens een eenheid blijven. Het spreekt van zelf, dat deze werkwijze hooge eischen aan den leeraar stelt. Deze toch moet hiervoor werkelijk architect zijn, en zijn stof volledig beheerschen. In de vergadering van het bestuur der M. T. S. met den direkteur en gecommiteerden werd door mij de groote waarde van deze werkwijze onderstreept, en nog eens aangetoond, dat het jammer zou zijn, wanneer door invloed van een enkele andere M. T. S. die wel poogt architectjes af te leveren, een dergelijke opvatting ook in Haarlem zou doordringen. Het bleek mij echter, dat zoowel direkteur als leeraren hiervoor zouden blijven waken. Zij waren het ook met mij eens, dat een natuursteenteekening, zooals dit jaar nog op het eindexamen gegeven, niet meer moet voorkomen, aangezien de vormgeving der deelen hiervan aan de examinandi was overgelaten. Daar de vormgeving tot het terrein van den architect behoort, moet een dergelijke opgave worden vermeden. De oplossingen deden gelukkig zien, dat de opgave te moeilijk was geweest.

Dat alle candidaten slaagden voor het examen, moet als een zeer gunstig resultaat van de school beschouwd worden. Ik kan niet anders dan de wensch uitspreken, dat vele architecten de waarde van de M. T. S.-opleiding zullen inzien, en de afgestudeerde jongelui in de gelegenheid zullen stellen op hun bureaux en op de werken de verdere bekwaming der technici mogelijk te maken, zoodat kan blijken, dat deze technici een nuttige en noodige schakel in het bouwvak kunnen vormen.

Ir. J. B. VAN LOGHEM.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 35. 30 AUG. 1924.

INHOUD: Inzending van werk voor het Teekeningen-archief van den B. N. A. — De anaglyphen. — De Technische installaties van het Anatomisch instituut der Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht, door Jos. C. van Dooren, Raadgevend ingenieur.

INZENDING VAN WERK VOOR HET TEEKENINGEN-ARCHIEF VAN DEN B. N. A.

In de toelichting op de voorstellen tot het instellen van de Commissie der Voordrachten is o. m. medegedeeld, dat voor de vorming van het teekeningen-archief van den B. N. A., aan alle leden een oproep zal worden toegezonden door het Bestuur. In verband hiermede verzoekt het Bestuur, na overleg met de C. d. V., aan de leden en aspirant-leden van den B. N. A., gegevens over hun werk in te zenden aan het Bureau van den B. N. A., ten behoeve van het teekeningen-archief. Onder deze gegevens wordt verstaan, zoodanige documenten, dat de C. d. V. daarmee op gemakkelijke wijze een *inzicht* kan krijgen *van het werk en de wijze van werken* der Architecten B. N. A., dus: eigenhandige teekeningen, of afdrukken of reproducties daarvan, bestekteekeningen, e. d. alsmede foto's of andere afbeeldingen van uitgevoerde werken.

De C. d. V. heeft bepaald, dat de in te zenden werken ontworpen moeten zijn na 1 Januari 1916.

Het is van belang dat de in te zenden werken zorgvuldig worden gekozen, zoodat met een *beknopt* aantal gegevens de Commissie in staat is zich van het werk en de wijze van werken van ieder lid op de hoogte te stellen.

Ten einde de leden gelegenheid te geven, hun inzending met zorg samen te stellen, is de datum van inzending bepaald tot uiterlijk 1 October 1924.

DE DIRECTEUR.

DE ANAGLYPHEN.

De anaglyphische afbeeldingen op de pag. 341, 342, 343 en 344, moeten bekeken worden door de dezer dagen afzonderlijk aan de lezers toegezonden bril met rood en blauw mica. Ter verkrijging van een goed beeld neme men het volgende in acht: 1°. het blauwe mica moet het rechteroog bedekken, 2°. de afstand tusschen de afbeelding en het oog moet minstens 45 cM. bedragen, 3°. het bekijken moet in zeer goede belichting geschieden.

Men beware de bril zorgvuldig, daar voor volgende anaglyphische afbeeldingen geen nieuwe bril wordt toegezonden.

Extra brillen zijn te verkrijgen aan het Bureau van den B.N.A. à ƒ 0.30 per stuk.

DE TECHNISCHE INSTALLATIE'S VAN HET ANATOMISCH INSTITUUT DER VEEARTSENIJ-KUNDIGE HOOGESCHOOL TE UTRECHT.

In het artikel over geprojecteerd licht, voorkomend in het Bouwkundig Weekblad van 29 Maart l.l,, haalde ik met een enkel woord de verlichting aan van de collegezaal in het Anatomisch Instituut der V.H.S. te Utrecht. De zeer geperfectionneerde technische installatie's van dit instituut in het algemeen geven mij aanleiding in een nadere beschouwing daarvan te treden, te meer omdat dit instituut uitblinkt, zoowel wat bouw als inrichting betreft, boven de meesten harer zusterinrichtingen, ook in het buitenland.

Dank zij de welwillende medewerking der Directie van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en de uitgevers van dit blad is het mij mogelijk gemaakt de reproductie's der stereoscopisch opgenomen photo's volgens het anaglyph systeem te laten afdrukken, waardoor zoowel de architectuur van het gebouw als het overzicht der technische installatie's beter tot hun recht komen.

Het ontwerp voor het gebouw werd gemaakt door den architect Crouwel. Met het oog op het sterk ineengrijpen der technische installatie's besloot de Rijksbouwmeester, de heer Teeuwisse, onder wiens algemeene leiding dit bouwwerk is tot stand gebracht, het ontwerpen van alle technische installaties in een hand te leggen en werd ondergeteekende ingevolge machtiging van Z.Exc. de toenmalige Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid daarmede belast.

In onderdeelen verdeeld bevatte mijn opdracht het maken der ontwerpen voor de volgende installatie's:

De verwarming en de ventilatie c.a.
De installatie voor licht en kracht.
Het sanitair c.a.
De transport-, snij-, demonstratie en koelinrichtingen voor de cadavers c.a.

VERWARMING, VENTILATIE.

Beantwoordend aan het programma van eischen door den betrokken Hoogleeraar, Prof. Krediet, opgemaakt, moest in de zalen, waar cadavers werden gedemonstreerd of voor andere studie-doeleinden gebruikt, de luchtverversching van dien aard zijn, dat geen hinderlijke lucht in die lokalen kan ontstaan, waardoor dus deze lokalen voor luchtverwarming in aanmerking kwamen. Doch ook andere lokalen eigenden zich door hun aard en omvang voor verwarming met heete lucht, terwijl daartegenover het gebouw verschillende vertrekken bevat, welke het meest oeconomisch met normale radiatoren konden worden verwarmd.

Als logisch gevolg dezer feiten werd een gecombineerd systeem van verwarming gekozen en wel voor de zalen, waar een intensieve ventilatie noodig was of verwarming met radiatoren door te groote hoogte moeilijk, heete lucht, in de overige vertrekken radiatoren, waarbij als warmte bron lage-druk stoom werd toegepast. Daarmede worden de radiatoren direct gevoed en de lucht voor de lokalen, welke voor luchtverwarming in aanmerking kwamen, door middel van stoomkachels verwarmd.

Afbeelding I geeft de indeeling van den beganen grond en de eerste verdieping, afbeelding II het kelder- en zolderplan.

Met het oog op de moeilijkheid om de toevoerkanalen van de warme lucht voor

den beganen grond en de eerste verdieping te koppelen (het museum loopt zoowel door den beganen grond als de eerste verdieping), werd speciaal voor de snijzaal op den beganen grond in den kelder onder deze zaal een centrifugaal turbine-ventilator opgesteld, welke de lucht door het op het kelderplan zichtbare kanaal naar de snijzaal stuwt. Zij is in staat bij 600 omwentelingen per minuut 5000 M³. lucht tegen een druk van 20 m.m. waterzuil te verplaatsen, waardoor een vijfvoudige luchtverversching per uur mogelijk wordt.

Het kanaal met uitlaten is zoo geconstrueerd, dat over het geheele oppervlak van de zaal de lucht met zeer beperkte snelheid gelijkmatig binnentreedt, zoodat geen tocht kan ontstaan.

Teneinde in de morgenuren de zaal in den kortst mogelijken tijd op temperatuur te kunnen brengen, is het door omstelling van een klep mogelijk de lucht, welke de ventilator aanzuigt, niet alleen van buiten, doch ook uit de zaal zelf te nemen; in het laatste geval heeft dus een directie circulatie plaats, waardoor de temperatuur uit den aard der zaak sneller stijgt, wat in de morgenuren ongestraft kan geschieden, omdat dan de zaal nog ongebruikt is.

Een tweede ventilator, eveneens in den kelder opgesteld, verzorgt de ventilatie en verwarming van de museumruimte en alle lokalen op de eerste verdieping, welke niet voor radiatorverwarming in aanmerking komen, wat de afbeeldingen I en II voldoende aangeven.

Deze ventilator, van dezelfde constructie als die voor de snijzaal en eveneens direct met een gelijkstroommotor gekoppeld. verplaatst bij 315 omwentelingen per minuut 15000 M³. lucht per uur tegen 20 m.m. waterzuil.

De luchtverdeeling is door middel van in elk lokaal in de aanvoerkanalen geplaatste kleppen zoo te regelen, dat in de collegezaal een vijfvoudige, in de museumruimte een tweevoudige en in de overige lokalen een viervoudige luchtverversching wordt bereikt.

De directe circulatie van dit gedeelte van den aanleg wordt verkregen door een rooster in den vloer van de museumruimte geplaatst, terwijl de omstelklep op afbeelding I aangegeven in een hoek van de zaal kan worden bediend.

Beide ventilatoren persen de lucht, alvorens zij de aanvoerkanalen der warme lucht bereikt, door met lage-druk stoom verwarmde verwarmingselementen, terwijl het mogelijk is voor de snijzaal en de collegezaal de lucht met waterdamp te bezwangeren en met b. v. amyl acetaat te parfumeeren. Dit laatste is tot nog toe in de praktijk onnoodig gebleken, daar bij goede behandeling der cadavers, waarop ik bij de beschrijving der transportinrichting nog terugkom, alleen met luchtverversching elke hinderlijke lucht kan worden vermeden.

De temperatuur der verwarmingslucht kan in beide gevallen tot 50° C. worden opgevoerd, bij normale wintertemperatuur is echter 30—35° C. reeds voldoende om de vereischte lokaaltemperatuur te bereiken.

DE LICHT- EN KRACHTINSTALLATIE.

De electrische verlichting van dit instituut is een object van bijzondere studie geweest.

In de eerste plaats wilde de Hoogleeraar voorkomen, dat voor de zaal voor microscopie aparte lampjes voor het microscopiseeren werden gebruikt, omdat deze lampjes met hare stopcontacten en snoeren een permanente bron van storingen en onderhoud zijn, doch dat voor dit doel de algemeene verlichting, zooals dus bij daglicht, als lichtbron voor het microscopiseeren werd gebruikt.

In de tweede plaats moesten in verschillende lokalen, zooals o. m. in de collegezaal, schaduwen absoluut worden vermeden.

Het behoeft geen betoog, dat vooral aan laatstgenoemde eisch alleen met volslagen indirect licht kon worden voldaan.

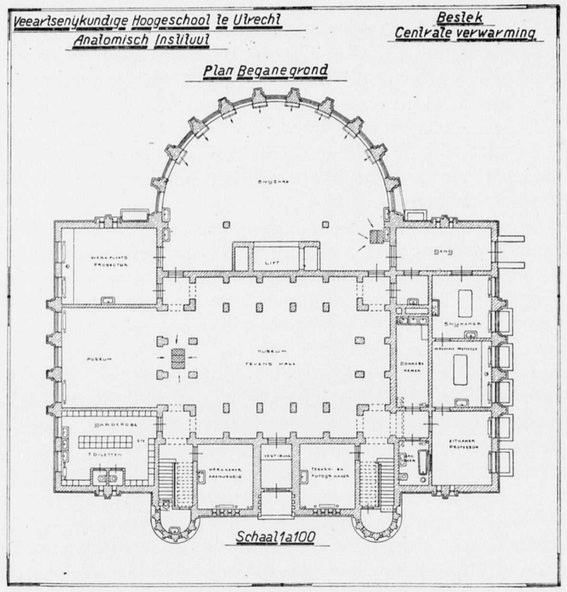

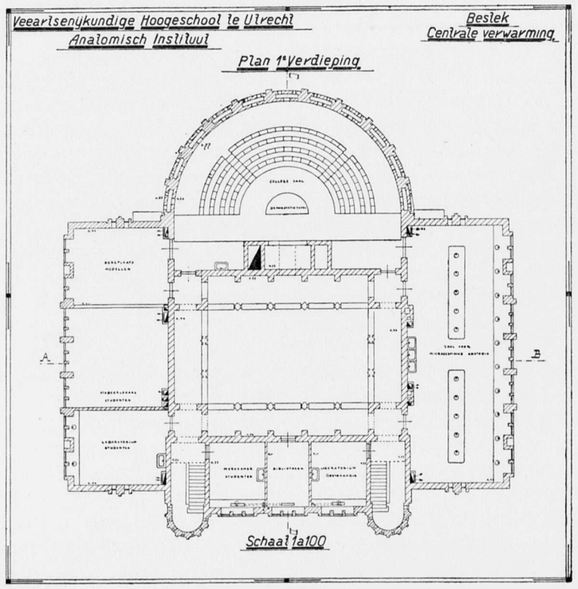

AFBEELDING I.

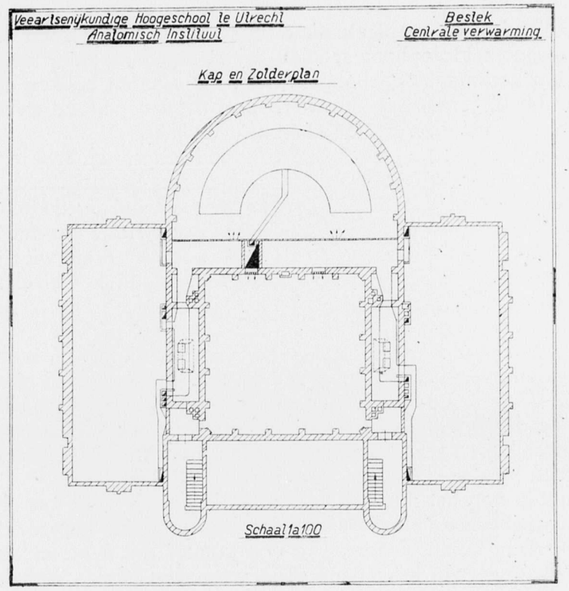

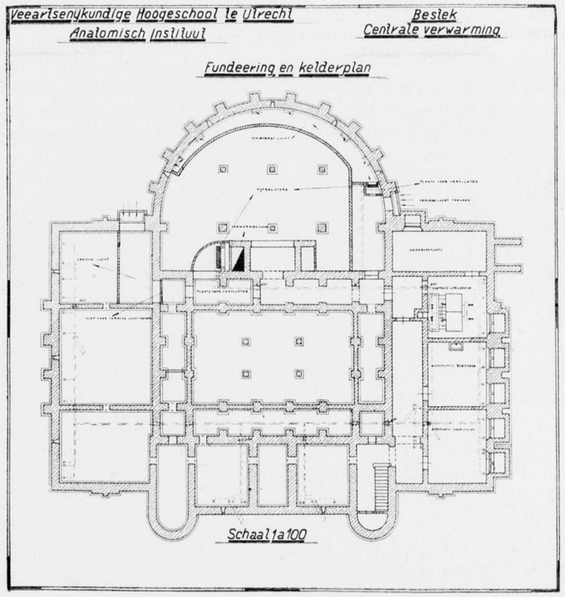

AFBEELDING II.

Ter beantwoording aan de eerste eisch voldeed geen der in den handel zijnde armaturen.

Na verschillende proeven bleek, dat de beste resultaten worden verkregen met half ronde, gesloten Holophane schalen, welke met de opening naar het plafond gekeerd in aan kettingen opgehangen, gesloten metalen bakken zijn geplaatst, waarvan de afmetingen zoo werden gekozen, dat het plafond over het geheele oppervlak zooveel mogelijk gelijkmatig wordt verlicht.

Teneinde bij de overgang van dag- in avondlicht valsch licht te vermijden en omdat het gebruik van donkere afsluitgordijnen met het oog op de voor het microscopiseeren noodige reflectie niet aanbevelenswaardig is, zijn in deze indirecte armaturen daglichtlampen geplaatst, terwijl er voor dient te worden gezorgd, dat de plafonds en wanden goed worden afgewerkt en behoorlijk wit zijn; een grijze tint beinvloedt het rendement der verlichting zeer negatief en bleek mij bij de genomen proeven, dat 30 % en meer van het licht door slecht reflecteerende wanden en plafonds kan verloren gaan.

De anaglyph reproductie, weergegeven op afbeelding VIa, is van een photo bij kunstlicht genomen. Vergelijkt men deze met de bij daglicht genomen reproductie's (afb. V en VI) dan ziet men, dat het bereikte resultaat alleszins beantwoordt aan de door den Hoogleeraar gestelde eischen en de kunstverlichting bij daglicht nauwelijks ten achter staat, zelfs de schaduwwerking minder hinderlijk is dan bij daglicht.

De verlichting van het museum (zie afb. VII en VIII) is tusschen de beide glaskappen aangebracht om te bereiken, dat de glas-in-lood kap ook bij avondlicht tot haar volle recht komt. Teneinde te voorkomen, dat lichtvlekken op het glas in lood worden gezien, zijn de lampen zoo hoog mogelijk geplaatst en de kappen zoo geconstrueerd, dat een zooveel mogelijk horizontale verspreiding wordt verzekerd.

Het is gebleken, dat op die wijze een alleszins voldoende verlichting werd verkregen, terwijl, zooals hierboven gezegd, het glas in lood bij kunstlicht, evenals de architectuur, ook tenvolle tot haar recht komen.

Wat de krachtinstallatie betreft is er niets bijzonders te vermelden, als alleen dat de motoren voor aandrijving der turbine ventilatoren gelijkstroommotoren zijn, waardoor gemakkelijker het voor een geluidloos werken der ventilatoren lage aantal omwentelingen wordt bereikt en een eenvoudiger toerenregeling mogelijk is.

DE SANITAIR INSTALLATIE.

Het sanitair is aan de hooge eischen, welke in een instituut moeten worden gesteld, waar regelmatig met cadavers wordt gewerkt en dus vervuiling der vloeren niet is te vermijden, aangepast. In de vloeren zijn op verschillende punten schrobroosters aangebracht, welke alle van gemakkelijk bereikbare stankversluitingen zijn voorzien en direct op de hoofdafvoerleiding van groote diameter aangesloten.

Overal zijn voor het afspoelen der vloeren warm en koud waterkranen geplaatst. Zooals op de platte gronden aangegeven, zijn een groot aantal waschbakken van ruime afmetingen aangebracht, alle voor koud en warm water ingericht.

Bij het laboratorium van den Hoogleeraar is een toiletkamer met doucheinrichting, terwijl in de donkere kamer een driedubbele gootsteen met speciale spoeldouches voor negatieven en afdrukken is aangebracht. In de douche voor negatieven is een roode lamp voor het controleeren der negatieven ingebouwd.

De warmwatervoorziening kan ook worden gebruikt om door middel van een pompagregaat het watergordijn te maken voor het bezwangeren der lucht in de beide reeds vroeger genoemde lokalen met waterdamp.

(Wordt vervolgd.)

JOS. C. VAN DOOREN,
Raadgevend Ingenieur.

AFB. III.

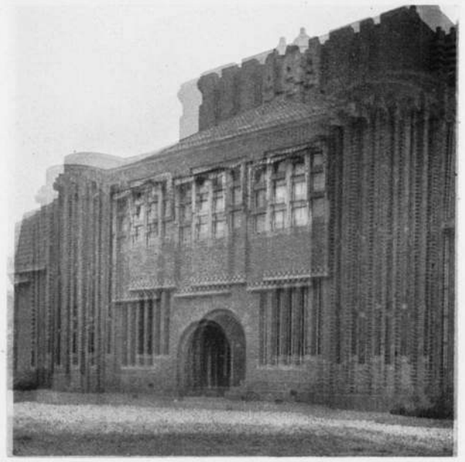

VOORGEVEL.

AFB. IV.

KOELHUIS MET TRANSPORTWAGEN.

AFB. IVa.

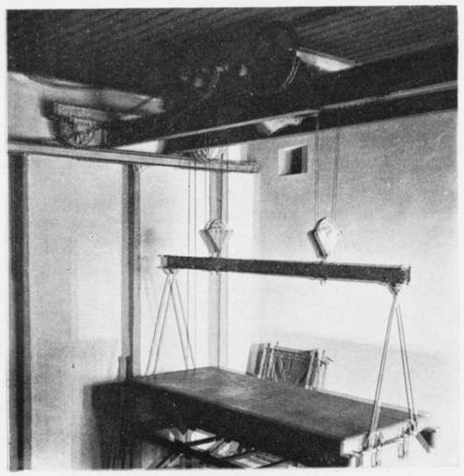

KOELHUIS INTERIEUR.

AFB. V.

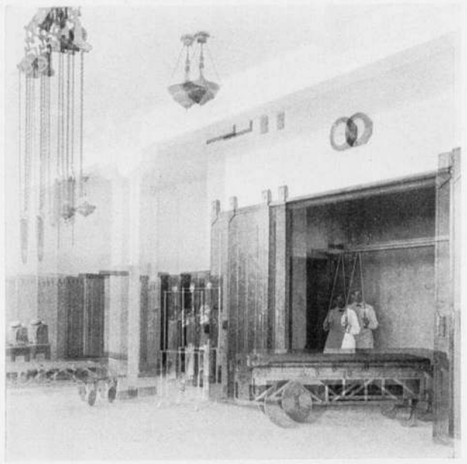

SNIJZAAL MET TRANSPORTWAGEN.

AFB. VI.

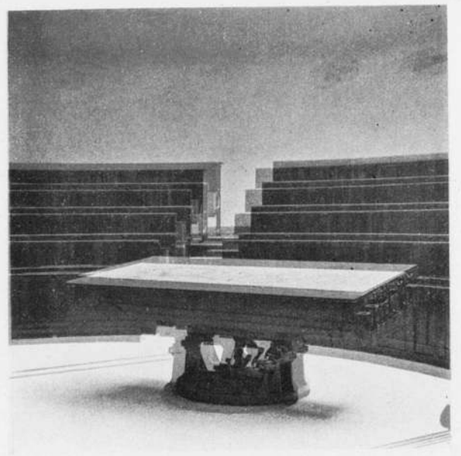

COLLEGEZAAL MET SNIJTAFEL.

AFB. VIa.

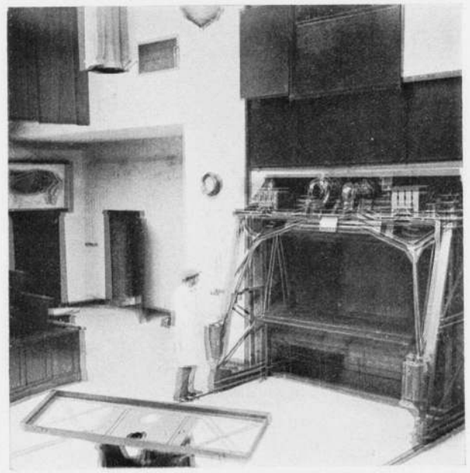

COLLEGEZAAL MET BOK.

AFB. VII.

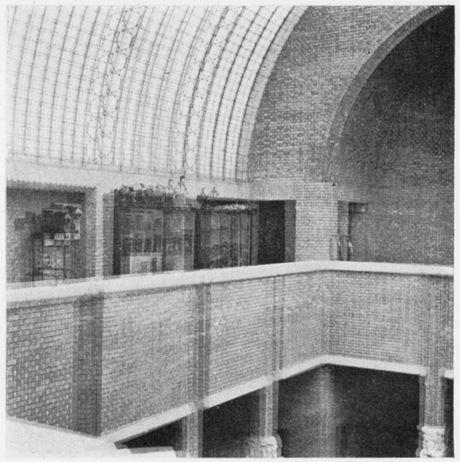

MUSEUM BOVEN.

AFB. VIII.

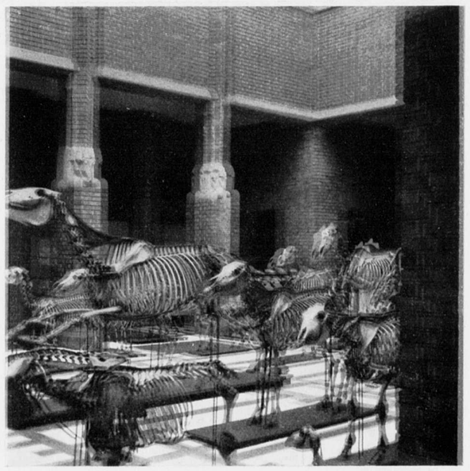

MUSEUM BENEDEN.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 36. 6 SEPT. 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. te Rotterdam. — Tentoonstelling landelijke bouwkunst te Hilversum. — Eere-tentoonstelling Kromhout, ter eere van zijn 60en verjaardag. — Kunsttentoonstelling te Parijs. — De anaglyphen, door Ir. J. B. van Loghem en J. P. M. — De Technische installatie's van het Anatomisch instituut der Veeartsenijkundige Hoogeschool te Utrecht, door Jos. C. v. D., Raadg. ing. — School aan de Boschdrift te Hilversum, door W. C. B. — De Nederlandsche afdeeling op de Internationale Tentoonstelling van moderne decoratieven industrieele kunst te Parijs in 1925. — Prijsvraag voor het verkrijgen van monumentale lantaarns op den Dam te Amsterd., uitgeschreven door het Gemeentebestuur van Amsterd.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. TE ROTTERDAM.

De ledenvergadering te Rotterdam zal, zooals reeds eerder werd vermeld, gehouden worden op Vrijdag 26 September a. s., op Zaterdag 27 September volgen de excursies. De agenda blijft vrijwel gelijk aan die gepubliceerd op pagina 283 in No. 28 van het B. W. Daar de mogelijkheid echter niet is uitgesloten, dat het Bestuur dat in den loop van de volgende week vergadert, alsnog een punt aan de agenda toevoegt, worden de Kringen verzocht te vergaderen tusschen 15 en 24 September.

De agenda wordt in het volgend nummer volledig opgenomen.

TENTOONSTELLING LANDELIJKE BOUWKUNST TE HILVERSUM.

Door de leden van den Gewestelijken Kring „Hilversum" van den B. N. A. zal van 6 tot 26 September a.s. een tentoonstelling worden gehouden van landelijke architectuur in de Kunstzaal Brok te Hilversum, van Lenneplaan 6.

EERE-TENTOONSTELLING KROMHOUT, TER EERE VAN ZIJN 60en VERJAARDAG.

Uitgaande van de Vereeniging Opbouw wordt van af ± half September tot half October in de Rotterdamsche Kunstkring aan de Witte de Withstraat een tentoonstelling gehouden van foto's en teekeningen van werken van W. Kromhout Czn.

KUNSTTENTOONSTELLING TE PARIJS.

Bij K. B. is ingesteld een *Centrale Commissie* voor de in 1925 te Parijs te houden internationale tentoonstelling van moderne decoratieve en industriëele kunst, een *Commissie van Uitvoering* voor die tentoonstelling, en een *Tentoonstellingscommissie*, bij welke de technische beslissing voor de toelating berust.

In de *Centrale Commissie*, waarvan de heer E. Heldring, voorzitter, de heer Mr. P. Hofstede de Groot, ondervoorzitter en de heer Mr. A. E. von Saher Secretaris is, zijn behalve verschillende bekende persoonlijkheden ook de leden van den Tentoonstellingsraad voor Bouwkunst en

Verwante Kunsten: C. J. Blaauw te Heemstede, B. T. Boeyinga te Amsterdam; L. Bolle te Rotterdam; A. Eibink te Amsterdam; W. H. Gispen te Rotterdam; E. Kuipers te Amsterdam; A. Otten te Rotterdam; Theo v. Reyn te Haarlem; mr. J. F. v. Royen te 's-Gravenhage; G. Rueter te Sloterdijk; ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk te De Bilt; G. Versteeg te Amsterdam; L. C. v. d. Vlugt te Rotterdam als lid benoemd.

Benoemd in de *Commissie van Uitvoering*:

a. tot lid en voorzitter: E. Heldring te Amsterdam;

b. tot lid en ondervoorzitter: mr. P. Hofstede de Groot te Amsterdam;

c. tot lid en secretaris; mr. A. E. von Saher te Amsterdam;

d. tot leden: mr. D. Crena de Iongh te Rotterdam; mr. M. I. Duparc te 's-Hage; E. Kuipers te Amsterdam; ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk te De Bilt; mr. H. K. Westendorp te Amsterdam;

e. tot adjunct-secretaris: jhr. Jan Six te Amsterdam;

Benoemd in de *Tentoonstellingscommissie:*

a. tot lid en voorzitter: ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk te De Bilt;

b. tot lid en ondervoorzitter: mr. J. F. v. Royen te 's-Gravenhage;

c. tot lid en secretaris: B. T. Boeyinga te Amsterdam;

d. tot leden: C. J. Blaauw te Heemstede, E. Kuipers te Amsterdam; Theo v. Reyn te Haarlem;

Benoemd: a. tot commissaris-generaal ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk te De Bilt;

b. tot gedelegeerd lid van de centrale commissie te Parijs A. J. v. Maasdijk te Parijs.

DE ANAGLYPHEN.

Goddank, eindelijk weer leven. Geen dooie prenten, die je met je naakte oogen kan zien. Nu de rooie en groene glazen van je fietslantaarn verboden zijn, stuurt Mieras je de restjes en je kan je familie aan het lachen brengen met het Bouwkundig Weekblad. Met eigenwijs snoet zeg je, dat de eene helft met lucht en de andere helft met stoom is verwarmd, omdat kadavers zoo ruiken. Maar die hardrijderij van skeletten vinden ze zoo leuk, dat ze niet begrijpen, dat je daarvoor niet een beetje stank over hebt. Als er iemand durft vragen of die aardigheden nu iets met architectuur te maken hebben, besef je pas hoe oudbakken sommige hersens nog reageeren. Begrijp dan toch ouderwetsche zielen, dat architectuur in hoogste instantie door het sanitair en de gemakkelijk bereikbare stankafsluitingen wordt bepaald.

Ir. J. B. VAN LOGHEM.

Goddank dat er eindelijk iemand is, die dan toch nog iets van architectuur snapt, in dezen tijd waarin de duffe groote en de muffe kleine hersens in de ruimte over bouwkunst spreken als ruimte kunst en over haar zelver conceptie. Wat conceptie! Conceptie aan me kruideniers winkelpui. Maar architectuur *is* in hoogste instantie sanitaire-, in opperste instantie radio installatie. Begrijp, beschimmelde beschaving dat deze aardigheden niet iets met de architectuur te maken hebben, neen ze zijn op stuk van zaken de architectuur zelf. En dânk zij de wetenschap kunnen wij deze architectuur in onze beschonken beschaving nuchter zien. Waarde van Loghem hij is goed, niet-waar.

Als je goed kijkt met je linkeroog door het rechterglas zie je de cadavers terug loopen naar de eindstreep. Met je rechteroog door het linkerglas zie je een groote luis.

Druk de bril goed op Uw neus, zoodat deze dicht knijpt. Het doet U vrij blijven van den hinder, die kleine tekortkomingen in de architectuur in haar hoogste instantie, kunnen bezorgen.

J. P. M.

DE TECHNISCHE INSTALLATIE'S VAN HET ANATOMISCH INSTITUUT DER VEEARTSENIJKUNDIGE HOOGESCHOOL TE UTRECHT.

(Slot.)

DE TRANSPORT, ENZ. INSTALLATIE.

Alvorens de projecten werden ter hand genomen is er met den Hoogleeraar en den Rijksbouwmeester een studiereis gemaakt in Nederland, terwijl schrijver dezes verschillende veeartsenijkundige Hoogescholen in het buitenland bezocht.

Het is opvallend hoe weinig werk er in al die inrichtingen is gemaakt van de behandeling der voor de studie gebruikte cadavers. Vrijwel overal worden deze uit de koelruimten, waarin zij bewaard worden, met de hand op de transportwagens gelicht, om in de studielokalen bij het plaatsen op de snij- en demonstratietafels weder dezelfde bewerking te ondergaan.

Het is vanzelf sprekend, dat onder zulk een behandeling, welke zich, gedurende de vele weken dat elk cadaver wordt gebruikt, dagelijks herhaalt, het studie-object moet lijden en vervorming van spier- en bloedvatenstelsel moet plaats vinden.

In overleg met den Hoogleeraar werden daarom tafels geconstrueerd, welke in de koelruimten op speciale onderstellen kunnen worden geplaatst en waarop de cadavers bij het transport naar de snij- en collegezaal *blijven liggen*.

In deze zalen bevinden zich wederom onderstellen, waarop de tafels passen.

Het onderstel voor de snijzaal is op wielen geplaatst en zoo geconstrueerd, dat het gemakkelijk verrijdbaar is. Onderstel met tafel kunnen nu door één man op een transportwagen worden gereden, waarmede over rails, cadaver, snijtafel en onderstel naar het koelhuis worden getransporteerd.

In het koelhuis bevindt zich een loopkraan met verrijdbare kat, waarmede de snijtafel van het zich nu op de transportwagen bevindende, verrijdbare onderstel wordt genomen en op de vaste onderstellen geplaatst.

Zonder dat het cadaver zelve wordt aangeraakt, is het door deze inrichting mogelijk de cadavers vanuit het koelhuis in de snijzaal te brengen.

Moeten de cadavers in de collegezaal worden gebruikt, welke zich op de eerste verdieping bevindt, zoo wordt de tafel op het verrijdbare onderstel onder een boklier gereden, welke in de liftschacht van de snijtafel is geplaatst.

Met de lier wordt nu snijtafel met cadaver naar de eerste verdieping geheschen om door middel van de bok, welke vanuit de liftschacht in de collegezaal kan rijden, op het zich in die zaal bevindende onderstel te worden geplaatst.

De rij- en hijschbeweging van deze boklier geschiedt electrisch.

Het onderstel in de collegezaal kan zoowel in horizontale als in verticale richting worden gedraaid, wat den Hoogleeraar het demonstreeren, vooral van het inwendige der cadavers, in hooge mate vergemakkelijkt.

Het geheele transportsysteem is te zien op de afbeeldingen III tot en met VIa. (Zie vorig nummer).

Onder de snijtalels zijn koelbakken aangebracht, waarin ijsstaven kunnen worden geschoven, teneinde in het koelhuis de cadavers op ondertemperatuur te houden en waardoor het overbodig werd voor het koelhuis in exploitatie en installatie dure koelinrichtingen aan te schaffen.

De koelbakken worden geledigd, wanneer het cadaver de koelinrichting verlaat en dienen dan voor het opvangen van eventueel afvloeiend bloed bij het bewerken der cadavers, waartoe in het hardsteenen bovenblad der snijtafels naar het midden in een opening verloopende sleuven zijn aangebracht.

In de snijzaal is verder aan het plafond een hijschinrichting gemonteerd be-

staande uit een op kogels loopende dubbele arm, waaraan aan de uiteinden twee Weston-takels bevestigd zijn.

Met deze takels kan het cadaver voor demonstratiedoeleinden van de tafel worden genomen en hangende in alle richtingen gemakkelijk worden gedraaid.

Het gebouw, waarin de koelruimten is ondergebracht, weergegeven op afbeelding IV, bestaat uit drie geheel van elkaar gescheiden lokalen: de koel-, masceratie- en ontvettingsruimte.

De koelruimte is op de gebruikelijke wijze tegen invloeden van buiten geïsoleerd en kan, zooals hiervoor reeds gezegd, door het ijs, wat in de zich onder de snijtafels bevindende bakken wordt gedaan, zonder verdere koelinstallatie's voldoende op temperatuur worden gehouden.

In den vloer van de koelruimte zijn, evenals in de snijzaal, meerdere schrobroosters aangebracht, waarheen de vloeren zachtglooiend verloopen en dus door spuiten gemakkelijk kunnen worden gereinigd.

Langs de wanden staan tafels voor het bewaren van onderdeelen der cadavers, welke, evenals de geheele cadavers, voor de studie noodig zijn.

Behalve bij de snijtafel-koelbakken, waar het bovenblad uit hardsteen bestaat, zijn alle tafels, waarop cadavers of onderdeelen worden verwerkt, of bewaard, met zink bedekt. Voor het ijzerwerk in de koelruimte is alluminiumverf een goed middel voor roestwering gebleken.

Op het hier toegepaste systeem van ontvetting der door masceratie verkregen skeletten, wil ik nog even terug komen.

De skeletten of onderdeelen daarvan worden in een uit plaatijzer geconstrueerde afsluitbare ruimte opgehangen, waarvan de voorkant afneembaar is voor het inbrengen der skeletten enz.

De onderkant dezer ruimte vormt een bak, waarin benzine wordt gedaan. In deze bak is een warmwaterslang gemonteerd, welke verbonden is met een in de masceratieruimte opgesteld circulatieketeltje.

Door het warme water, wat door den slang circuleert, verdampt de benzine, welke benzinedamp tegen het plafond en de skeletten condenseert en zoo de beenderen ontvet. Voor een vlugge condensatie is boven in het ontvettingsapparaat een koudwaterslang aangebracht.

Het is natuurlijk noodig het lokaal, waarin het ontvettingstoestel is aangebracht, door goed sluitende deuren van de andere ruimten af te sluiten en vooral de doorvoeringen der warmwaterbuizen met veel zorg af te dichten, daar met het oog op de benzinedampen, welke bij het openen van het toestel *kunnen* ontwijken, explosiegevaar bestaat.

De bestemming van het ontvettingslokaal en het daarin aanwezige brandgevaar zijn op de ingangsdeur aangegeven.

Heemstede, Juli 1924.

JOS. C. VAN DOOREN,
Raadgevend Ingenieur.

SCHOOL AAN DE BOSCHDRIFT TE HILVERSUM.

Als een vervolg op het artikel van A.B. over de „*School aan de Boschdrift te Hilversum* (Arch. W. M. Dudok), zoude ik gaarne de volgende regelen plaatsen. Laat ik dan beginnen met aan te halen een zin, die luidt: *Gelijk een stuk beeldhouwwerk altijd aan waarde wint, als het op een interessante plaats in een bouwwerk vastzit, wint elk gebouw aan beteekenis door een interessante situatie in een stads- of dorpsaanleg.*

Hetgeen ik meen, dat wij allen gaarne mede-onderschrijven.

Doch even gaarne protesteer ik, en met klem, tegen den daaropvolgenden zin . .: Maar terwijl elk stuk beeldhouwwerk in een bouwwerk, de zuivere architectuur afbreuk doet (of — hopeloos op goeden uitslag — de afwezigheid van goede architectuur moet camoufleeren) krijgt de stedebouwkundige aanleg pas beteekenis door . . enz. . . enz. enz.

Ik meen dat er eenige verwarring is.

Dat er een periode geweest is, waarin de architectuur dreigde te failleeren . . . is geen nieuwtje. Hoeveel jaren geleden mocht ik reeds niet een „lezing" aanvangen met den zin: *Onze tijd heeft behoefte aan het groote gebaar.* Het gebaar dat *grootsch* is en *groot.*

Aan deze behoefte is, en wordt gode zij dank momenteel voldaan. En waar ik 't voorrecht had, de ontwikkeling in architecturalen zin van Dudok mee te maken (tijdens zijn Leidsche periode) wist ik dat *hij* stellig een der weinige bouwmeesters zou worden van wien „*'t groote gebaar*" te verwachten was.

En *elk* groot gebaar, stoort zich *voorloopig* nog niet, aan de kleinere detailpunten, aan het „affinement", aan de „accentueerende momenten".

Het „groote gebaar" heeft een *zuivering* gebracht, waardoor de „beunhaasarchitecten" tegen de vlakte werden gelegd.

Immers . . er werd dan toch eindelijk weer „*rythme*" gebracht. De prutserige opdirkerij van schijndak en meer dergelijk fraais sloeg over stag. De camoufleeringen (waarmee dan ook) werden automatisch uitgeschakeld, want er *was* en er *kon* niets meer te camoufleeren zijn. Er kwam weer bouw*kunst*, want alle kunst *is* rythme. Zie dichtkunst, muziek, dans. En *met* de rythme, kwam de „beheersching" en 't in „abstractie-geven" van de gedachte. Het realisme, het burgerlijkegedoe bleef het eigendom en de liefde van de „man-on-the-street". En zoo vond de abstracte beelding (*bouwkunst*) zijn waardeering. Ook al duurde het lang en . . ook al werd er met recht gevreesd, of 't *ooit* tot groei zou kunnen komen, nadat Berlage het nieuwe geluid had aangekondigd in zijn *beurs*. Sterker en meer consequent nog, dan Berlage 't deed, spraken nu de „jongeren" in hun bouwwerken, van *zuivering*. Zoo werd dan eindelijk de heilige waarde van „*rythme*" teruggevonden, en werd als 't ware het *stramien* opnieuw gesteld. De emoties te analyseeren, welke dit stramien verwekt, is niet het doel van dit mijn schrijven. Doch wél mag worden gestipuleerd, dat het momenteel-bereikte, slechts het *proto-type* moet worden geacht van een gansch-nieuwe architectuur. De architectuur van „grootschheid-in-abstractie".

Elk proto-type (in alle perioden door) heeft de frischheid van 't „groene" van 't „onrijpe" van 't „recht-op-den-man-affe". Houden zij, die na ons komen zullen, den *kern* van dit type vast, dan groeit daaruit een voor Holland (ja voor de *wereld*) belangrijke „Rythme-kunst", die een even groote voornaamheid hebben zal, als 't werk der Perzen. Het Paleis van Darius . . . ons allen bekend, is een grandiose symphonie van rythme, zoowel in *kleur* als *vlak* als *beeldkunst.*

En ik vraag mij af: Zou de heer A. B. durven staande houden, dat ook bij *dat* paleis, elk stuk beeldhouwwerk, afbreuk doet aan de zuivere architectuur? En waarom zal de heer A. B. vermoedelijk antwoorden: Neen *daar niet?* Omdat de Bouwplastiek *zelf architectuur* was. Omdat de plastiek *eveneens* abstract was (als alle oprechte architectuur). Omdat de plaatsing van bouwplastiek, een belangrijk onderdeel vormde van de „afgestemde rythme" der totale compositie. Omdat de bouwplastiek, niet werd *misbruikt* om *op te dirken,* doch om in abstracto nader te accentueeren, die plaatsen, welke een *affinement behoefden.*

En *dat* is 't juist, wat mij (evenals de Heer A-B.) zoo hindert, in de plastieken van verschillende beeldhouwers, n.m. dat dier werk, vaak synthetisch werk is, in een „modieus" saamgebonden stijl, welker „*voordracht*" de technische knapheden mag verraden van den maker, doch in *geen* innerlijk verband staat, tot de architectuur, of tot de haar aangewezen plaats, (gezwegen nog van 't soms hinderlijke materiaal-verschil).

Alléén *dan* . . maar ook uitsluitend *dan* . . zijn wij 't allemaal eens met den Hr. A. B. wanneer hij zegt, dat elk stuk beeldhouwwerk in een bouwwerk, afbreuk zoude doen, aan de zuivere architectuur. Waakt voor verwarring. Want, zoodra is de Bouwplastiek niet, een zuivere mede-opbouw van het *Rythme-gebaar*, of wij moeten den Heer A. B. afvallen, en integendeel met *klem* getuigen, dat grootsche architectuur (d.w.z. zuivere) de bouwplastiek *behoeft*, mits deze is van eenzelfde grootschheid, van eenzelfde *abstractie*.

WILLEM C. BROUWER.
„Vredelust" Leiderdorp.

DE NEDERLANDSCHE AFDEELING OP DE INTERNATIONALE TENTOONSTELLING VAN MODERNE DECORATIEVE EN INDUSTRIEELE KUNST TE PARIJS IN 1925.

Zooals reeds uit de dagbladberichten bekend, werd voor de deelneming van Nederland aan deze tentoonstelling, welke van April tot October 1925 te Parijs zal worden gehouden, een subsidie toegestaan van f 50.000.—. Bovendien werd door belangstellende particulieren het dubbele van dit bedrag bijeengebracht, waarmede de zoo noodzakelijke financieële grondslag voor de Nederlandsche deelneming aan deze belangrijke internationale demonstratie op het gebied der toegepaste kunsten is gelegd.

De tusschen den Tentoonstellingsraad en een groep van belangstellende particulieren alreeds ontstane samenwerking inzake de Nederlandsche deelneming aan de Parijsche tentoonstelling is thans door de Regeering geconsolideerd door het instellen van een Centrale Commissie voor het tot stand brengen van de Nederlandsche Afdeeling, waarin onder voorzitterschap van den Heer E. Heldring te Amsterdam, de bovengenoemde particulieren, alsmede de leden van den T.R. benoemd zijn. Nevens eene Commissie van Uitvoering werd eene Tentoonstellingscommissie benoemd, bij welke, volgens het Koninklijk Besluit „de technische beslissing voor de toelating berust" en welke is samengesteld uit zes leden van de sub-commissie van voorbereiding uit den T.R., t.w. Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, Mr. J. F. van Roijen, B. T. Boeyinga, E. Kuipers, Theo van Reijn en C. J. Blaauw.

In overeenstemming met de bepalingen van de Fransche tentoonstellingsleiding en in verband met de door de Fransche autoriteiten daartoe aangewezen plaatsen, zal de Nederlandsche afdeeling uit een drietal onderdeelen bestaan, een nationaal paviljoen, twee tentoonstellingszalen, benevens een afdeeling onderwijs. Het paviljoen, waarvoor een terrein van 300 M². ter beschikking werd gesteld is gedacht als ontvangruimte — in het bijzonder bij officieële bezoeken — en zal een beeld geven van het samengaan der verschillende toegepaste kunsten. Het zal worden uitgevoerd volgens het ontwerp van den architect J. F. Staal, met de medewerking van de sierkunstenaars en beeldhouwers Prof. R. N. Roland Holst, C. A. Lion Cachet, Dr. J. Mendes da Costa, Hildo Krop, J. Radecker en anderen. Voor de afdeeling onderwijs is een zaal van 100 M². beschikbaar gesteld: hier zal een zeer beknopt beeld kunnen worden gegeven van de ontwikkeling van het kunstnijverheidsonderwijs.

Van de beide tentoonstellingszalen, waarvoor de intérieurverzorging aan den architect H. Th. Wijdeveld werd opgedragen, is de eene in een door de Fransche tentoonstellingsleiding te bouwen semi-permanent gebouw op de Esplanade des Invalides, groot 300 M²., de tweede in het Grand Palais, groot 200 M². In deze

twee zalen zal worden getoond het meest belangrijke werk, dat in de laatste jaren op het gebied der moderne toegepaste kunsten in ons land werd gemaakt, dus van architectuur, intérieur- en meubelkunst, beeldhouwkunst, decoratieve schilder- en grafischekunst, benevens ambachts- en nijverheidskunst.

Uit de genoemde oppervlakken blijkt, dat de expositieruimten der Nederlandsche afdeeling van zoodanige afmetingen zijn, dat aan het exposeeren van een groote quantiteit van kunstwerken niet gedacht kan worden, doch een dergelijke demonstratie van het Nederlandsche „kunnen" zal uiteraard meer in qualiteit dan quantiteit moeten uitmunten, zoodat dus een strenge keur van de aan te bieden kunstwerken verwacht moet worden. De T. R. heeft echter gemeend de aanmelding voor een ieder vrij te laten zijn, waarbij het echter verwacht, dat de Nederlandsche kunstenaars, kennende de betrekkelijk beperkte expositiemogelijkheid, door strengen zelf-keur de taak van de Commissie van Beoordeeling zullen helpen verlichten, waarmede velerlei teleurstelling voorkomen kan worden.

Als leden van de Commissie van Beoordeeling, welke door den T. R. tevens als een kern van inzending wordt beschouwd, werden door den T. R. aangezocht en bereid gevonden de H. H.: Dr. H. P. Berlage, Ir. J. Gratama, W. M. Dudok, Dr. J. Mendes da Costa, Hildo Krop, Prof. R. N. Roland Holst, J. L. M. Lauweriks en C. A. Lion Cachet.

Geen werk zal naar Parijs gezonden worden, dat niet door deze Commisse werd gekeurd.

Uit e.e.a. moge blijken, dat mede door den arbeid van den T.R., voor het bijeenbrengen van de Nederlandsche inzending naar Parijs in 1925, een zoodanige organisatie verkregen werd, dat een zeer belangrijk aandeel (laten we het noemen de aesthetische directie) van het vormen dier inzending in handen van de vertegenwoordigers der kunstenaars werd gelegd. Moge dit een heuglijk feit genoemd worden, het brengt ook een groote verantwoordelijkheid voor het welslagen der Nederlandsche deelneming mede. De Tentoonstellingscommissie hoopt en verwacht, dat de Nederlandsche kunstenaars, zich van hunne mede-verantwoordelijkheid te dezer zake bewust zijnde, door algemeen en onbaatzuchtige medewerking de taak der Tentoonstellingscommissie zullen schragen.

Met nadruk worde er dan tenslotte nog op gewezen, dat zoowel de Tentoonstellingscommissie, als de Commissie van Beoordeeling uitsluitend en zonder aanzien des persoons naar hun beste weten zullen pogen *het beste van het Nederlandsche kunnen* in Parijs tentoon te stellen.

De voorwaarden van deelneming waarin vermeld wordt op welke wijze men zich kan aanmelden, zullen eerstdaags worden bekend gemaakt.

(Overname verboden).

De Tentoonstellingsraad,
Ir. J. DE BIE LEUVELING TJEENK, Voorzitter.
B. T. BOEYINGA, Secretaris.

PRIJSVRAAG VOOR HET VERKRIJGEN VAN MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM, TE AMSTERDAM, UITGESCHREVEN DOOR HET GEMEENTEBESTUUR VAN AMSTERDAM.

Bij het Gemeentebestuur van Amsterdam bestaat het voornemen vier monumentale lantaarns op den Dam te plaatsen. Het Gemeentebestuur schrijft hiervoor een prijsvraag uit.

Gevraagd worden: *a.* Een teekening der lantaarn op schaal 1 tot 20; *b.* Een

zelfde teekening, doch waarop het avondeffect is weergegeven; *c*. Een perspectief, genomen uit punt A der situatieteekening; *d*. Enkele onderdeelen op schaal 1 tot 10, in kleur; *e*. Een korte schriftelijke toelichting.

De wijze, waarin de teekening is uitgevoerd, wordt vrijgelaten.

Er worden uitgeloofd: Een eerste prijs, groot f 400.—; een tweede prijs, groot f 225.—; een derde prijs, groot f 150.—; een vierde prijs, groot f 125.—; een vijfde prijs, groot f 100.—.

Indien de Jury geen volledigen eersten prijs kan toekennen, dan heeft zij het recht de uitgeloofde prijzen, geheel of gedeeltelijk, over ten hoogste 5 ontwerpen te verdeelen. De prijzen worden binnen een maand na de uitspraak der Jury uitbetaald.

Indien tot uitvoering van het bekroonde ontwerp wordt overgegaan, dan zal deze onder de leiding van den ontwerper geschieden en zich uitstrekken over de 4 lantaarns. Voor het maken der benoodigde detail- en werkteekeningen en voor het voeren der hoofdleiding bij de uitvoering zal hem een honorarium van f 600.— worden vergoed.

Wijzigingen in het project van ondergeschikten aard zullen hem geen aanspraak geven op extra vergoeding.

Indien een ander dan het bekroonde ontwerp tot uitvoering wordt gekozen, zal de ontwerper hiervan op gelijke wijze worden gehonoreerd, doch zal aan den eerstbekroonden een schadeloosstelling worden gegeven van f 400.—.

De Jury voor deze prijsvraag bestaat uit de Heeren: Prof. Jhr. Dr. J. Six, Amsterdam; Ir. A. R. Hulshoff, Architect B. N. A., Amsterdam; Evert J. Kuipers, Architect B. N. A., Amsterdam; J. L. M. Lauweriks, Architect, Amsterdam; Jan de Meijer, Architect B. N. A., Amsterdam, Secretaris Koninginneweg 95.

Inlichtingen kunnen tot 15 October 1924 schriftelijk worden gevraagd aan het adres van den Secretaris der Jury: Jan de Meijer, Koninginneweg 95, Amsterdam, en worden door de Jury beantwoord in het „Bouwkundig Weekblad" en in „Architectura".

Alleen op deze wijze gegeven inlichtingen worden beschouwd als deel uit te maken van het programma.

De mededinging aan deze prijsvraag is opengesteld voor alle Nederlanders.

Voor zoover dit niet reeds uit de bepalingen van dit programma blijkt, zijn op de prijsvraag van toepassing de Algemeene Nationale Prijsvraagregelen voor Bouw-, Ambachts- en Nijverheidskunst, 1921.

Exemplaren van dit programma zijn op franco aanvrage, kosteloos verkrijgbaar aan het adres van den Secretaris der Jury.

De
Permanente Prijsvraagcommissie:
H. A. REUS
C. N. VAN GOOR.
W. F. GOUWE.

De Jury:
Prof. Jhr. Dr. J. SIX.
Ir. A. R. HULSHOFF.
EVERT J. KUIPERS.
J. L. M. LAUWERIKS.
JAN DE MEIJER.

De Prijsvraaguitschrijver:
Het Gemeentebestuur van Amsterdam:
W. DE VLUGT.
Mr. PH. FALKENBURG.

Amsterdam, Augustus 1924.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST *f* 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING *f* 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS *f* 0.25, FRANCO PER POST *f* 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS *f* 1.80, ELKE REGEL MEER *f* 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 37. 13 SEPT. 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Vrijdag 26 September 1924 des voormiddags 11 uur in het Societeitsgebouw van de Diergaarde te Rotterdam. — Programma van de excursies op Zaterdag 27 September 1924. — Het nieuwe Post- en Telegraafkantoor te Utrecht. Archt. J. Crouwel. door J. P. M. — Tentoonst. Kring Hilversum B. N. A. in de kunstzaal Brok, te Hilversum, door J. P. M. — Over een school, Willem Brouwer en de bouwplastiek, door A. Boeken. — Ontv. boekw., door J. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP VRIJDAG 26 SEPTEMBER 1924 DES VOORMIDDAGS 11 UUR IN HET SOCIETEITSGEBOUW VAN DE DIERGAARDE TE ROTTERDAM.

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen van de Jaarvergadering, in concept opgenomen in No. 26.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Voorstel van het Bestuur van den B. N. A. om na 1 Januari 1925 het „Bouwkundig Weekblad" uit te geven in samenwerking met het Genootschap „Architectura et Amicitia".
6. Honorarium-regeling voor het vervaardigen van gevelontwerpen (zie No. 33).
   Deze beide punten zal het Bestuur toelichten in een aparte Mededeeling, welke in den loop van de volgende week aan de leden zal worden toegezonden.
7. Behandeling van het onderwerp: „Schoonheids-Commissies" aan de hand van de twee volgende punten:
   1. Heeft het Instituut der Schoonheidscommissie tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord? Zoo ja, mag dan aangenomen worden, dat de ontwikkeling der bouwkunst met deze instelling gebaat is? En, als de resultaten niet bevredigend zijn, wat zou de oorzaak kunnen zijn van deze mislukking?

2. Is het mogelijk en gewenscht de werkwijze van de Schoonheids-commissie aan bepaalde regels te binden, geldig voor iedere gemeente? Wanneer deze wenschelijkheid blijkt, zou het dan noodig zijn de samenstelling van deze instelling te herzien en in welke verhouding zou zij dan komen te staan tegenover de Gemeentebesturen? (Een en ander mede in verband met de invoering van het leekenelement in de Schoonheids-Commissie en het standpunt t. a. v. de ontwerpen van erkende architecten).

Over deze beide punten hebben de heeren: Ed. Karsen, Kunstschilder te Amsterdam, Ir. A. Plate, Oud-Directeur van den Woningdienst te Rotterdam en Ir. D. Roosenburg te 's-Gravenhage, op verzoek van het Bestuur een preadvies uitgebracht.

Deze preadviezen zijn opgenomen in No. 3 van het Bouwkundig Weekblad van dit jaar.

Zij zullen op de vergadering mondeling door de preadviseurs worden toegelicht.

De discussies zullen in de volgende vraagpunten worden samengevat:

1. Mag worden aangenomen, dat de ontwikkeling der bouwkunst gebaat is met de instelling der schoonheidscommissies?
2. Zoo ja, hebben de Schoonheids-commissies aan de gestelde eischen beantwoord?
3. Zoo neen, kan daarin verbetering worden gebracht door:
   1°. een betere samenstelling der commissies.
   2°. een betere werkwijze der commissies.
4. Zoo ja, hoe zal die samenstelling moeten zijn?
   (invloed der vakvereenigingen, leekenelement?)
5. Hoe zal de werkwijze moeten zijn?

a. Het standpunt ten opzichte van erkende architecten.
b. Het aanbrengen van verbeteringen in de plannen.
c. De motiveering van de reden tot afkeuring.
d. Het bevorderen dat opdrachten in handen komen van bevoegde krachten.

6. Is hooger beroep op de adviezen der schoonheidscommissie gewenscht?

Over deze vraagpunten zal worden gestemd.

7. Rondvraag.

Na afloop van de vergadering zal om 6 uur een gemeenschappelijk diner worden gehouden in de groote eetzaal van den Dierentuin. Na afloop bijzondere attracties.

PROGRAMMA VAN DE EXCURSIES OP ZATERDAG 27 SEPT. 1924.

$9^1/_2$ uur. Samenkomst aan de binnenplaats van het Raadhuis Coolsingel.
Bezichtiging van het Raadhuis.
„ „ „ Postkantoor.
Wandeling langs Amsterdamsche Bank, enz. naar Café Caland, Coolsingel.

11 uur. Autotocht, aangeboden door Kring Rotterdam, naar nieuw Bibliotheekgebouw Botersloot, Villapark Rozenburg, 3 Nieuwe Hoogere Burgerscholen, Beukelsdijk, Mathenesserlaan, Mathenesserbrug, Spangen, enz. naar Café Belvedère Park.

$1^1/_2$ uur. Lunch. Belvedère Park.

3 uur. Boottocht tot bezichtiging der havens en daaraan gelegen gebouwen, welke boottocht wordt aangeboden door het Gemeentebestuur van Rotterdam.
(Duur ongeveer $1^1/_2$ à 2 uur.)

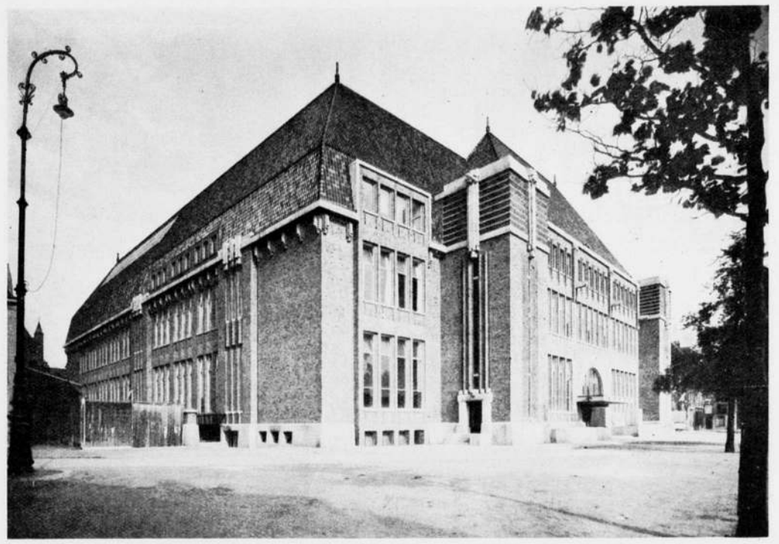

HET NIEUWE POST- EN TELEGRAAFKANTOOR TE UTRECHT.

Architect J. CROUWEL.

Statig verheft zich het nieuwe post- en telegraafkantoor van Utrecht aan de nederige Neude.

Langs één zijde zal zich in de toekomst het woelige moderne verkeer bewegen wanneer eenmaal de huizenrij aan de Zuidzijde van de Potterstraat zal zijn afgebroken. Toch zal het gebouw nog door een scheidsmuur op een bescheiden afstand van de directe drukte van het straatverkeer worden afgesloten.

De statigheid van het gebouw, de rustige opzet van zijn grooten vorm en het rhythmische schema volgens welk de gevels zijn ingedeeld, maken het passend in het milieu. Utrecht is nog geen stad voor hyper moderne gebouwen. Het is een vriendelijke oude stad met fragmenten van plechtig stadsschoon. Het leven is er, de meest grootsche gedachten en pogingen tot het her-scheppen ervan in een internationaal handels-centrum ten spijt, nog rustig statisch, nog niet doortrild door de dynamiek, die het kenmerk is van het hedendaagsche.

Het nieuwe post- en telegraafkantoor is gematigd modern.

De opzet is zoo en général, conventioneel en alleen sommige fragmenten, details en versieringen getuigen van een zoeken naar nieuwe uitdrukkingsmiddelen.

Men bedenke hierbij, dat de opzet van een gebouw als een groot Post-kantoor overeenkomen moet met een langzamerhand geijkt type: groot-postkantoor.

In gevallen van vrije ligging krijgt men dan ook voor dergelijke gebouwen haast overeenkomende platte gronden en hoofd-indeelingen. Wanneer de omstandigheden ter plaatse niet sterk noodzaken het algemeen type aanmerkelijk te vervormen, moet de hoofdopzet van dergelijke gebouwen wel cliché worden.

Deze vrijheidsbeperking brengt gemeenlijk den architect ertoe zich met een soort van hartstocht te werpen op de enkele fragmenten, die toevalligerwijze

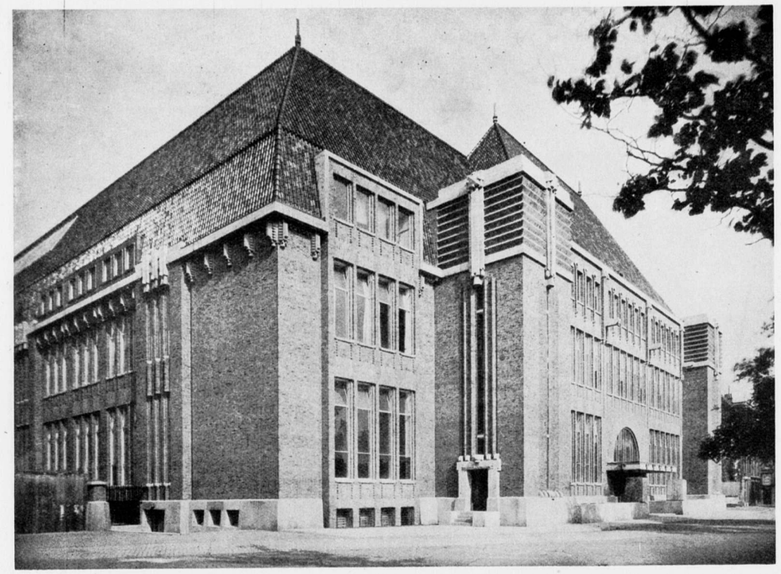

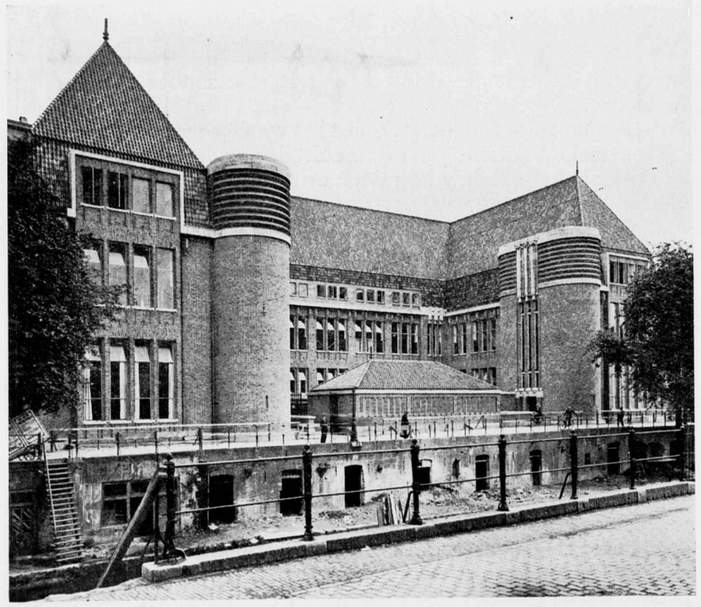

POST- EN TELEGRAAFKANTOOR TE UTRECHT.
BOVEN: VOORGEVEL. BENEDEN: ACHTERGEVEL AAN DE OUDE GRACHT.

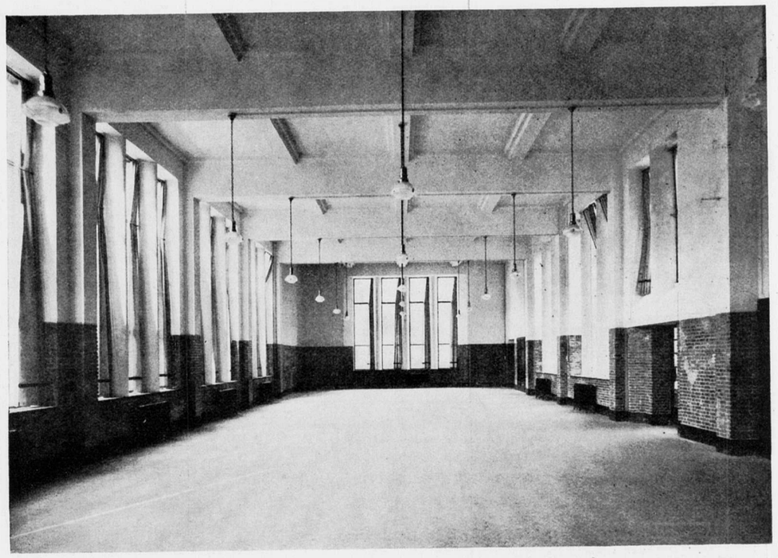

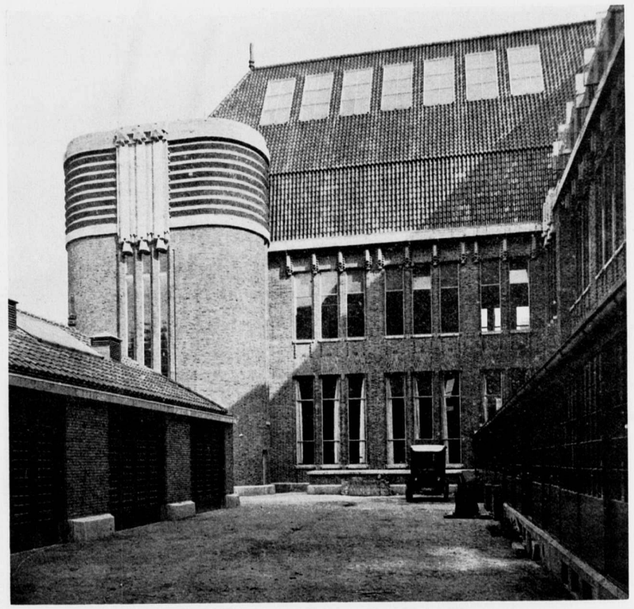

POST- EN TELEGRAAFKANTOOR TE UTRECHT.
BOVEN: EEN DER KANTOORLOKALEN. BENEDEN: PLAATS AAN DE OUDE GRACHT.

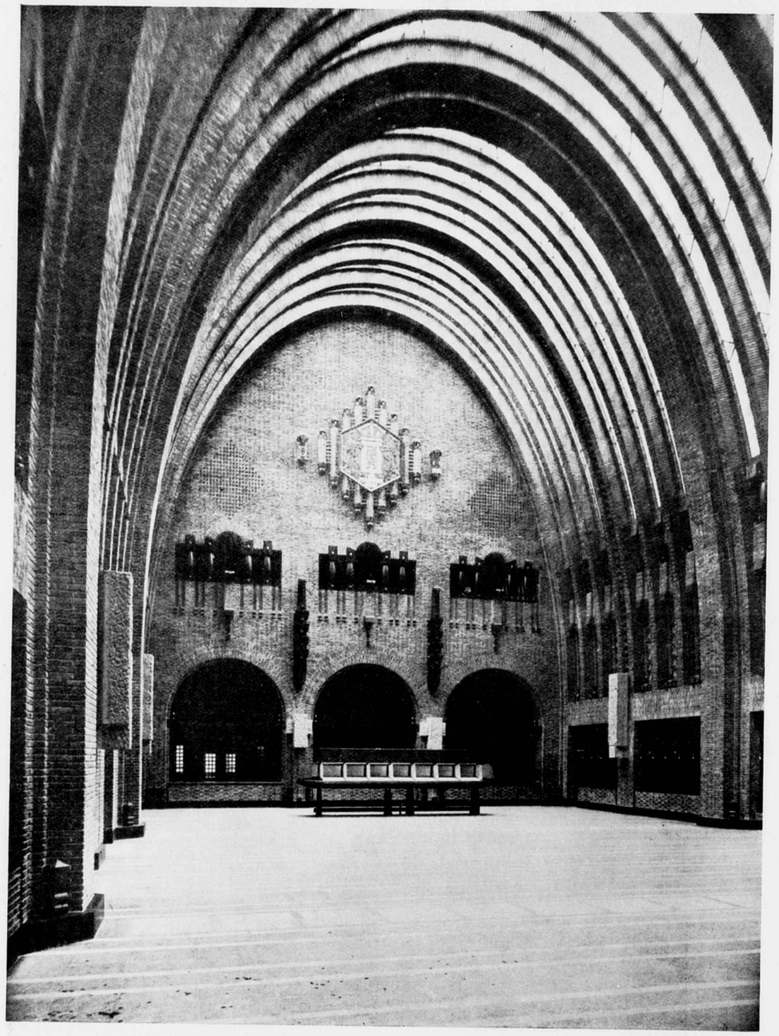

POST- EN TELEGRAAFKANTOOR TE UTRECHT.
HAL VOOR HET PUBLIEK.

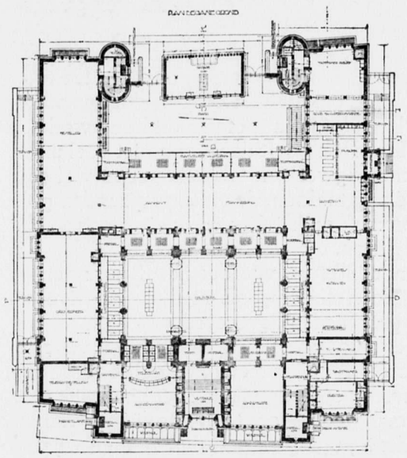

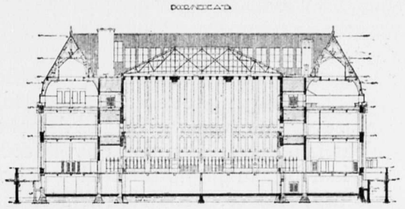

POST- EN TELEGRAAFKANTOOR
TE UTRECHT.
PLAN BEGANE GROND.
DWARSDOORSNEDE
OVER DE HAL VOOR HET PUBLIEK.

buiten het vaststaande schema vallen of daarin kunnen worden opgenomen, ook al zijn deze fragmenten van geen beteekenis genoeg om zich daarop zoo bijzonder te concentreeren. Op deze wijze moet de ongemotiveerde bijzondere behandeling van de dubbele traptorens aan den voor- en achtergevel worden verklaard. Wel zijn hierdoor karakteristieke momenten in de lange gevelvlakken ontstaan, maar de eenheid van de hoofdmassa van het gebouw is, vooral aan den achtergevel, door zulke sterke accenten niet gediend.

De massale romp van het gebouw en het daarover heen liggende, strakke groote dak, maakt elk fragment ondergeschikt, aan deze groote twee-eenheid.

Het moderne bouwwerk, het dynamische, kent een ondergeschiktheid van deze soort niet. De ondergeschiktheid der fragmenten tot het geheel en tot elkaar is op gansch andere wijze bepaald. De uitstapjes van den architect van dit gebouw hebben daardoor geleid tot een wezens conflict, dat zijn bouwwerk verzwakte in zijn houding. Afgescheiden van deze verzwakking is in die houding veel te waardeeren. Crouwel's bewerking der gevels getuigt van smaak. Geforceerde vormen zijn hem vreemd, alles is overwogen. Aan de gestelde, voor het meerendeel weinig dankbare eischen, is met welwillendheid voldaan.

Van het inwendige is alleen aan den ingang en de publieke hal bijzondere zorg gewijd.

De hal is gemetseld van gele baksteenen, de plinten, de beelden en de omramingen der openingen op de eerste verdieping zijn van zwart gepolijste hardsteen. Deze hal maakt een verrassenden indruk. De gekozen kleur zoowel als de sierlijke vorm der parabolische overdekking brengen er een blijmoedige stemming, die aangenaam aandoet. Toch is de indruk niet onverdeeld rustig, hetgeen niet zoozeer gezocht moet worden in het eenigszins onrustige lijnenverloop der parallelle bogen dan wel in de vreemdsoortigheid van deze overdekking zelf, die een mystificatie lijkt. Immers ons redelijk verstand kan zich denken een afdekking van steen, die geen licht, of een afdekking van glas die licht geeft. Daarbij is als overgangsvorm denkbaar een afdekking van steen, waarin ter verlichting glas is opgenomen of een afdekking van glas waarin ter ondersteuning steen is opgenomen. In al deze vormen zijn de functies van steunen, afdekken en lichtdoorlaten in de materialen te belichamen. In de hal echter van dit postkantoor is de overdekking zoowel van

steen als van glas! De bogen zijn daardoor op zich zelf staande elementen geworden, die de functie van dragen missen.

De ingangshal met verglaasde baksteen-wanden is overdekt door een tongewelf, waarmede het halfcirkelvormige raam boven den ingang correspondeert. De toegang en de uitgang tot en van de centrale hal is gescheiden door beeldhouwwerk van v. d. Eynde, van wiens hand de geheele sculpturale tooi van dit bouwwerk is. Helaas is nog veel daarvan onvoltooid. Het Rijk geeft daarvoor niet veel meer uit. Haar bezuinigingsmaatregelen hebben terugwerkende kracht, of te wel een pietluttig karakter. Men denkt in 's lands belang te doen, de enkele duizenden guldens, die op een dergelijk gebouw van tonnen gouds inbegrepen zijn voor sculpturale en decoratieve verfijning, niet uit te geven.

In den architectonischen opzet en behandeling toch was destijds (8 jaren terug) eenige versiering begrepen, waarvan de kosten toenmaals niet ongemotiveerd werden geacht en met het totale bouwbudget werden gevoteerd.

Het lijkt mij van weinig respect getuigend voor dergelijke gebouwen, voor en door de gemeenschap gemaakt, sanctie te verleenen aan een niet geheel voltrokken voltooiïng. Het gezicht op enkele onvoltooide details is zóó hinderlijk dat, naar ik verneem, in Utrecht een poging wordt gedaan om tot voltooiïng ervan bij particulieren geld in te zamelen. Mocht deze poging slagen dan zouden wij ons daarover kunnen verheugen, als niet tevens het gevaar dreigde dat de Regeering de sculpturale en decoratieve versiering voortaan maar geheel en al aan het particuliere initiatief overlaat.

Ten slotte nog dit: men bedenke bij het beschouwen en het beoordeelen van dit gebouw vooral, dat wij natuurlijk de constructivistische, suprematistische, 5-dimensionale architecturen van onderen, zeer belangrijk blijven achten voor de aanstaande cultuur van de collectivistische gemeenschap, maar dat wij ruimhartig genoeg zijn, daarnevens deze 3-demensionale architectuur van voren, van achteren en van opzij voor onze huidige samenleving als verdienstelijk te bestempelen en onder waarachtige uitingen van Nederlandsche bouwkunst te rangschikken.

J. P. M.

TENTOONSTELLING KRING HILVERSUM B. N. A. IN DE KUNSTZAAL BROK TE HILVERSUM.

De Kring „Hilversum" doet alles spontaan. Hij heeft spontaan jarenlang niets gedaan, om op zekeren dag spontaan een actie van geweld te beginnen tegen het Bestuur en diens plannen voor de C. d. V. En thans houdt hij spontaan een tentoonstelling van het werk zijner meeste leden in het keurige zaaltje van den Kunsthandel Brok aan de v. Lenneplaan. De feestelijke opening op j.l. Zaterdagmiddag was first rate. De heer Verschuyl sprak als Voorzitter van den Kring een woord van welkom tot de vele aanwezigen, de niet-bescheidenheid van de namen der architecten boven hunne inzendingen, verklarend als gevolg van een vermakelijke vergissing in het Gedenkboek van Hilversum's 500-jarig bestaan begaan. De Burgemeester Paul Reymer hield een openingsrede en de heer Ir. A. R. Hulshoff sprak als Vice-Voorzitter daarna namens het Bestuur van den B.N.A. een gelukwensch uit, waaraan hij den wensch toevoegde, dat dit goede voorbeeld door andere Kringen mag worden gevolgd.

Het is een intiem zaaltje, waarin het werk hangt; met een gezelligen uitbouw, en wat stoelen en tafels, zoodat een rustig bekijken van het geëxposeerde mogelijk is. Bovendien heeft de beperktheid van het expositiemateriaal een wezenlijk groot voordeel.

Inzendingen zijn er van de architecten J. van Laren, J. P. Wormser, C. J. Kruisweg, H. van Eyden, C. de Groot, W. Hamdorf, (o.m. het ontwerp van de veel besproken kalkzandsteenfabriek aan de Waranda-Rijstbergen te Huizen), W. v. d. Leck, E. Verschuyl (die in de omlijsting zijner foto's schema's van de platte gronden opneemt, hetgeen een gemakkelijk bekijken ten goede komt), J. C. van Epen, Foeke Kuipers, Ph. J. Hamers, D. A. van Zanten, J. W. Hanrath en Theo Rueter. (Kent ge diens voortreffelijke ontwerpteekeningen?) Alles heeft betrekking op landelijke bouwkunst.

Het zou te ver voeren al het tentoongestelde te „bespreken". Liever willen we de leden van den Bond opwekken hun Gooische Collega's de eer en het genoegen aan te doen hun expositie te bezichtigen, daarmede hun activiteit beloonend.

En tevens willen we de andere Kringen op dit voorbeeld wijzen, dat door flink aanpakken door de meeste Kringen te volgen zal zijn.

J. P. M.

OVER EEN SCHOOL, WILLEM BROUWER EN DE BOUWPLASTIEK.

Had ik ongelijk, toen ik aan het eind van mijn wel zeer korte toelichting van de School van Dudok aan de Boschdrift verzuchtte, dat ik reeds te veel geschreven had?

Daar komt me nu Willem Brouwer in het laatste nummer van het Bouwkundig Weekblad protesteeren tegen een zinsnede over beeldhouwwerk en architectuur, die ik eerder om rethorische redenen geschreven heb, dan dat ze direct iets te maken had met de besproken school.

Maar ze staat gedrukt en de heer Brouwer heeft groot gelijk, zijn overtuiging te kennen te geven, nu hij het blijkbaar niet heelemaal met mij eens is.

De heer Brouwer heeft mijn bedoeling ruimer opgevat, dan ik die neergeschreven had. Ik schreef over beeldhouwwerk, de heer Brouwer sprak over bouwplastiek. Opzettelijk vermeed ik dit laatste woord, omdat dit zulk een onbegrensde beteekenis heeft, maar nu dit woord erbij gehaald is, wil ik wel verzekeren, dat ik mijn meening ook voor 90% van datgene wat in 't algemeen met het woord bouwplastiek aangeduid wordt, zou willen laten gelden, ook, — hoe spijt mij dat — voor een dergelijk percentage voor de bouwplastiek van de fabriek in Leiderdorp. Hoe gaarne zou ik het eens zijn met den heer Brouwer, de halve geschiedenis was het eens met hem en Darius ook.

Laat me eens probeeren. Architectuur, van zeker standpunt gezien, is plastiek, gebouwde plastiek, bouwplastiek indien men wil, niet alleen in den grooten vorm maar ook in de detailleering, in het affinement, zooals de heer Brouwer zegt. Zijn we het eens?

Neen, want indien we zoo redeneeren, verliezen wij uit het oog, dat de heer Brouwer in die details van bouwplastiek nog zeer veel sculpturale — zij het dan grootsche en abstracte — plastiek gedoogt, terwijl ik me wil beperken tot een zuiver bouwkunstige en zeer reëele plastiek.

Abstracte kunst maken wij niet meer, alleen reëele, waar je je hoofd aan kunt stooten.

Ik begrijp, dat ik den heer Brouwer niet tevreden heb gesteld. Wij zijn 't niet met elkaar eens, maar laat ik eerlijk bekennen, dat ik onvoorzichtig geweest ben, deze opmerking over architectuur en plastiek zoo maar zonder nauwkeurige preciseering, zonder eenig verband, zonder eenig voorafgaand betoog heb laten drukken, net zoo onvoorzichtig als in oorlogstijd een Duitsche soldaat zou zijn geweest, die in zijn eentje op klaarlichten dag naar de Fransche loopgraven zou wandelen. Maar laat ik dan tevens beloven, dat ik te zijner tijd mijn overtuiging op dit punt, met al haar consequenties ook op ander gebied zal uiteenzetten, echter zonder veel hoop den heer Brouwer geheel te zullen voldoen.

A. BOEKEN.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Van Bouwen en Wonen door A. H. Wegerif, Architect B.N.A. Nijgh en van Ditmar's Uitgevers Maatschappij te Rotterdam. Prijs gebonden Fl. 9.50.

„Dit boek moet worden beschouwd als een poging om betere begrippen omtrent wonen ingang te doen vinden, om het verschil aan te toonen tusschen een slecht huis en een goede woning; om te doen zien wat men van een goede woning mag verwachten en hen voor te lichten die van hun huis een goede woning willen maken; tot beter begrip van de taak van den architect wil het tevens een bijdrage zijn."

Aldus de voorrede van den schrijver.

En we kunnen vooropstellen dat hij de betere begrippen omtrent wonen en het verschil tusschen een goed en een slecht huis in dit boek uitvoerig heeft uiteengezet.

Valt deze rijke arbeid als zoodanig ten zeerste te roemen, het moet als een vraagpunt beschouwd worden of deze rijkdom aan de voorgestelde poging ten slotte ten goede zal komen. Er is een grens aan de welwillendheid van de menschen wien begrippen moeten worden bijgebracht.

Het wil mij voorkomen dat die grens helaas in dit boek nog al eens overschreden is.

Wanneer wij in dit boek ellen-lange beschouwingen tegenkomen over de meest doodgewone huis- en keuken-aangelegenheden, dan reageert het publiek helaas anders dan dat de schrijver in zijn enthousiasme bedoelt. En het heeft van dergelijke boeken lang en breed genoeg voordat eenig begrip, laat staan een beter begrip, zich in zijn hersens begint vast te hechten. Hij komt dan in een zekeren gemoeds-toestand en als hij dan bovendien leest van de verkeers-lijnen in een vertrek, dan komt hij wel tot beter begrip van de taak van den architect, maar helaas niet zoodanig, dat deze daar veel profijt van zal ondervinden.

Het schrijven van boeken is buitengemeen moeilijk. Niet om hetgeen men zeggen zal, maar om hetgeen men weg laten moet. Er staat in dit boek veel te veel dat gevoeglijk weggebleven had kunnen zijn en waardoor de beteekenis, die ongetwijfeld de verrichte arbeid van den heer Wegerif heeft, was ten goede gekomen.

Een gelukkige tegenhanger tot den overvloedigen tekst vormen de aardige figuren en teekeningen die zeker bijdragen het smakelijk uiterlijk van het boek te verhoogen.

Daar natuurlijk het bovengenoemde gebrek zich alleen richt op de propagandistische waarde die de schrijver van het boek er zich mee heeft voorgesteld kunnen we ondanks dat gebrek de lezing ervan ten zeerste aanbevelen, hiermede hopende het minder lankmoedige publiek over momenten van apathie heen te helpen.

Hoe heet het? Verklaringen van benamingen en uitdrukkingen ontleend aan de burgerlijke bouwkunde door H. Enklaar Hzn. Leeraar K.W.S. Batavia.

Wereld van tegenstellingen. Zie hier een poging zoo beknopt mogelijk om een begrip te geven van het bouwen van een huis, 37 pagina's. De burgerlijke bouwkunde in een nutshell. Bovendien nog een woordenlijst van de vaktermen in het Hollandsch en het Maleisch. Voortreffelijke teekeningetjes, duidelijk, klein en fijn.

Het boekje is in Holland te verkrijgen te Leiden, Heerengracht 31.

J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 38. 20 SEPT. 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Vrijdag 26 September 1924 des voormiddags 11 uur in het Societeitsgebouw van de Diergaarde te Rotterdam. — Programma van de excursies op Zaterdag 27 September 1924. — Opgaaf van deelname aan de Vergadering en de Excursie. — Inzending van werk voor het Teekeningenarchief van den B. N. A. — Landhuizen en Villa-tjes, door J. P. M. — Een interessante Prijsvraag-afwikkeling, door J. P. M. — De Nederlandsche afdeeling op de Internationale Tentoonstelling van moderne decoratieve en industrieele kunst te Parijs in 1925. — Schema van inzending. — Verslag van den Tentoonstellingsraad voor Bouwk. en verwante kunsten over het jaar 1923. — Efficiency of Fusie? d. J. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B. N. A. OP VRIJDAG 26 SEPTEMBER 1924 DES VOORMIDDAGS 11 UUR IN HET SOCIETEITSGEBOUW VAN DE DIERGAARDE TE ROTTERDAM. *)

AGENDA.

1. Opening door den Voorzitter.
2. Notulen van de Jaarvergadering, in concept opgenomen in No. 26.
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Voorstel van het Bestuur van den B. N. A. om na 1 Januari 1925 het „Bouwkundig Weekblad" uit te geven in samenwerking met het Genootschap „Architectura et Amicitia" (zie Mededeelingen** No. 23).
6. Honorarium-regeling voor het vervaardigen van gevelontwerpen (zie No. 33 en Mededeelingen No. 23).
7. Behandeling van het onderwerp: „Schoonheids-Commissies" aan de hand van de twee volgende punten:
   1. Heeft het Instituut der Schoonheidscommissie tot op heden aan de in den aanvang daaraan gestelde verwachtingen beantwoord? Zoo ja, mag dan aangenomen worden, dat de ontwikkeling der bouwkunst met deze instelling gebaat is? En, als de resultaten niet bevredigend zijn, wat zou de oorzaak kunnen zijn van deze mislukking?
   2. Is het mogelijk en gewenscht de werkwijze van de Schoonheids-commissie aan bepaalde regels te binden, geldig voor iedere gemeente? Wanneer deze wenschelijkheid blijkt, zou het dan noodig zijn de samenstelling van deze instelling te herzien en in welke verhouding zou zij dan komen te staan tegenover de Gemeentebesturen? (Een en ander mede in verband met de invoering van het leekenelement in de Schoonheids-Commissie en het standpunt t. a. v. de ontwerpen van erkende architecten).

Over deze beide punten hebben de heeren: Ed. Karsen, Kunstschilder te Amsterdam, Ir. A. Plate, Oud-Directeur van den Woningdienst te Rotterdam en Ir. D. Roosenburg te 's-Gravenhage, op verzoek van het Bestuur een preadvies uitgebracht.

*) Voor den Toegang tot de Diergaarde is een klein entréegeld verschuldigd. Het verzoek, om de leden daarvan vrij te stellen, kan in verband met de bepalingen van het reglement, moeilijk worden toegestaan.

**) Bovengenoemde Mededeelingen zijn Dinsdag j.l. aan alle leden en aspirant-leden toegezonden.

Deze preadviezen zijn opgenomen in No. 3 van het Bouwkundig Weekblad van dit jaar.
Zij zullen op de vergadering mondeling door de preadviseurs worden toegelicht.
De discussies zullen in de volgende vraagpunten worden samengevat:

1. Mag worden aangenomen, dat de ontwikkeling der bouwkunst gebaat is met de instelling der schoonheidscommissies?
2. Zoo ja, hebben de Schoonheids-commissies aan de gestelde eischen beantwoord?
3. Zoo neen, kan daarin verbetering worden gebracht door:
   1°. een betere samenstelling der commissies.
   2°. een betere werkwijze der commissies.
4. Zoo ja, hoe zal die samenstelling moeten zijn?
   (invloed der vakvereenigingen, leekenelement?)
5. Hoe zal de werkwijze moeten zijn?

a. Het standpunt ten opzichte van erkende architecten.
b. Het aanbrengen van verbeteringen in de plannen.
c. De motiveering van de reden tot afkeuring.
d. Het bevorderen dat opdrachten in handen komen van bevoegde krachten.

6. Is hooger beroep op de adviezen der schoonheidscommissie gewenscht?

Over deze vraagpunten zal worden gestemd.

8. Rondvraag.

Na afloop van de vergadering zal om 6 uur een gemeenschappelijk diner worden gehouden in de groote eetzaal van den Dierentuin. Na afloop bijzondere attracties.

PROGRAMMA VAN DE EXCURSIES OP ZATERDAG 27 SEPT. 1924.

9½ uur. Samenkomst aan de binnenplaats van het Raadhuis Coolsingel.
Bezichtiging van het Raadhuis.
„ „ „ Postkantoor.
Wandeling langs Amsterdamsche Bank, enz. naar Café Caland, Coolsingel.
11 uur. Autotocht, aangeboden door Kring Rotterdam, naâr nieuw Bibliotheekgebouw Botersloot, Villapark Rozenburg, 3 Nieuwe Hoogere Burgerscholen, Beukelsdijk, Mathenesserlaan, Mathenesserbrug, Spangen, enz. naar Café Belvedère Park.
1½ uur. Lunch. Belvedère Park.
3 uur. Boottocht tot bezichtiging der havens en daaraan gelegen gebouwen, welke boottocht wordt aangeboden door het Gemeentebestuur van Rotterdam.
(Duur ongeveer 1½ à 2 uur.)

OPGAAF VAN DEELNAME AAN DE VERGADERING EN DE EXCURSIE.

Reeds in de mededeelingen is verzocht bericht van deelname aan het Bureau te willen opgeven.
Het is voor de regeling bepaald noodig vooruit het aantal deelnemers te weten.
Men wordt dus verzocht zich op te geven en daarbij te vermelden of men
a) deelneemt aan de vergadering;
b) deelneemt aan de lunch tijdens de vergadering;
c) deelneemt aan het diner na de vergadering;
d) deelneemt aan de Excursie op Zaterdag 27 September.
De opgave moet geschieden vóór Dinsdag 23 September a. s.

INZENDING VAN WERK VOOR HET TEEKENINGENARCHIEF VAN DEN B.N.A.

De leden worden herinnerd aan hetgeen hieromtrent is medegedeeld in No. 35 van het B. W. De datum van 1 October begint te naderen.

LANDHUIZEN EN VILLA-TJES.

Noem ze ouderwetsch, wat oudbakken in hun soort.

De moderne architect staat voor moderner problemen. Hij is de man niet meer van het huis, maar van het huizen complex. Of eigenlijk van de huizen complexen met alles wat daarmede annex is te samen: van de stadsuitbreiding. Ja, van de stad zelf of beter nog van de stad met zijn satellieten. Dus eigenlijk de architect van het heele gewest.

Ja er is groot verschil tusschen den architect, werkende en prutsende aan 10, 12 villa-tjes van al te saam slechts een luttele twee ton en de architect van den modernen massabouw in de millioenen. Toch is het verschil essentieel niet in den omvang te zoeken; het is van geheel anderen aard. Het wezenlijke verschil is dat de architect in den individueelen huizenbouw staat tegenover persoonlijkheden, want de opdrachtgever is niet een individu alleen behept met verschillende wenschen, zooveel kamers, keuken, bijkeuken, boudoir en uitzicht op het berkenboschje links en op den beukenboom rechts, met een bepaalde physieke gesteldheid, die bijv. een lage optrede der trappen en hooge leuningen langs idem eischt, maar ook een persoonlijkheid die zich kan doen gelden. De architect ontkomt bij het ontwerpen niet aan den invloed van die persoonlijkheid die hij moet begrijpen. Bij de moderne opgaven is die persoonlijkheid verzwolgen door de massa, teniet gegaan in de massa. De architect bouwt voor de massa die geen wenschen kent, de doucheruimte en warmwatervoorziening daargelaten, die geen bepaalde physieke gesteldheid heeft, die dus normale trappen en modelleuningen verlangt, maar die ook geen persoonlijkheid meer heeft. In de plaats daarvan is gekomen een iets dat aan te duiden zou zijn met den naam van massabewustzijn. Dit is echter een vaag iets, waartegenover de huidige architect zich kan permitteeren zich loyaal en vrij ongebonden te gevoelen, al staat het gedistingeerd te doen alsof men van dat massa-bewustzijn de fijnste essence in zijn ontwerpen neerlegt en verwerkt.

Het is een netelige vraag of de moderne architect in de nieuwe architectonische opgaven uit de zijn architectonische vlucht belemmerende banden wordt bevrijd of dat hij daarin de remmen verliest, die de vaart van zijn scheppend vernuft regelen en hem zekerheid en veiligheid schenken.

Wij moeten het antwoord op deze vraag voorloopig schuldig blijven. Het zal echter goed zijn naast de overmaat van „gemeenschaps" bouwwerken die in dit blad verschijnen, aandacht te blijven schenken aan het gewone huis dat de architect voor den voor zich zelf bouwenden opdrachtgever ontwerpt, al kan aan ieder dier werken misschien niet meer die aparte en bijzondere aandacht worden gewijd, zooals zulks 20—25 jaar geleden mogelijk was. Wij glimlachen over de ellenlange beschrijvingen in oude tijdschriften van huizen, die thans vaak het aankijken niet meer waard worden geacht. Laten wij intusschen niet vergeten dat over een kwart-eeuw wellicht velen geneigd zullen zijn meer dan te glimlachen, over ons kinderlijk enthousiasme over onze millioenen complexen. Sic transit gloria mundi.

De landhuizen en villa-tjes die wij in de volgende nummers zoo nu en dan zullen reproduceeren, krijgen dus of kleine of geen toelichtingen.

Deze laatste eer valt den eerst opgenomen prentjes ten deel. J. P. M.

EEN INTERESSANTE PRIJSVRAAG-AFWIKKELING.

Toen het plan tot het stichten van een Hoofdstad der Federatie in Australië was aangenomen, werd besloten een internationale prijsvraag te houden voor een Parlements-gebouw. Het programma verscheen in Juli 1914, en het behelsde een eenvoudigen wedkamp, in Londen te beoordeelen door een internationaal samengestelde Jury.

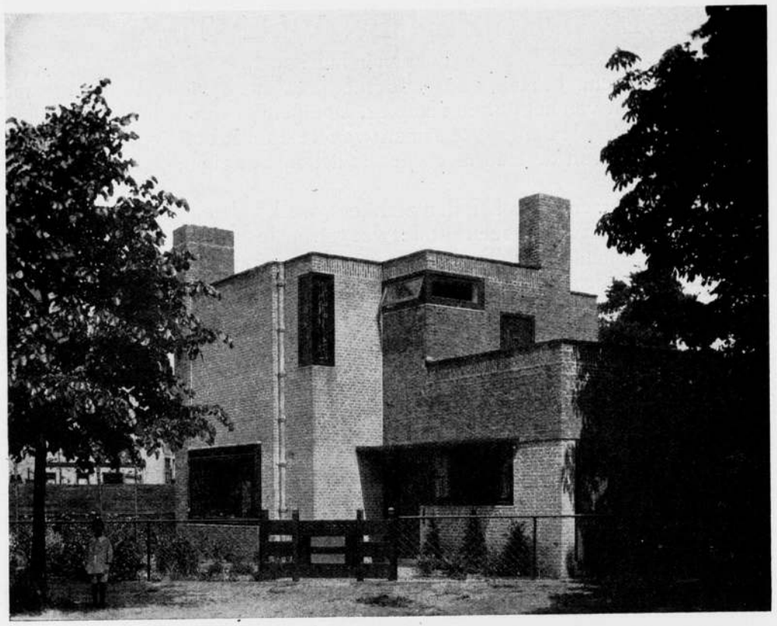

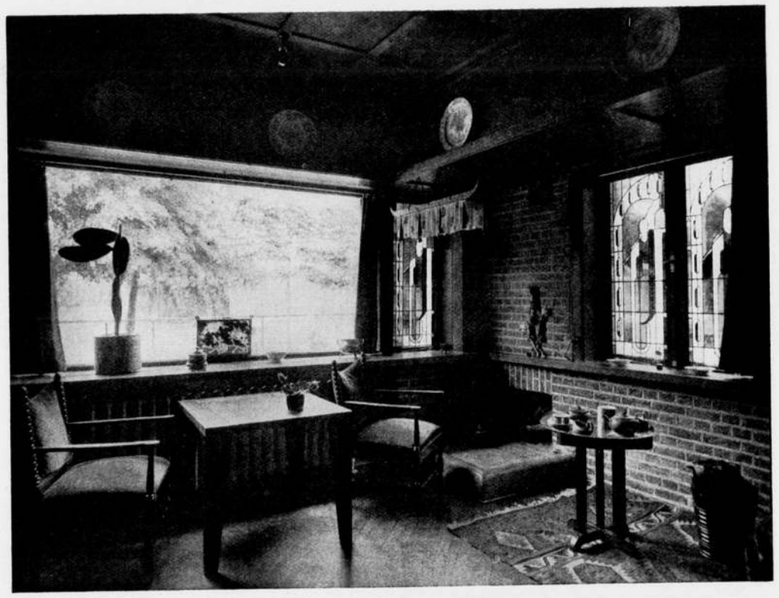

WOONHUIS VOOR EEN TANDARTS, AAN DE FREDERIK VAN EEDENLAAN TE HAARLEM.
Architect: Ir. J. B. VAN LOGHEM B. N. A.

LANDHUIS TE SANTPOORT.
Architecten: VORKINK EN WORMSER. B. N. A.

De deelname stond alleen open voor de praktijk uitoefenende architecten. De deelnemers moesten zich vooruit laten inschrijven. De bouwsom was maximaal £ 1.000.000. De prijzen beliepen £ 6.000. De bekroonde zou het noodzakelijkste gedeelte eerst bouwen voor £ 250.000. Later kwam de rest wel. Bovendien bepaalde het programma, dat de overige bekroonden in volgorde hunner verdienste, in aanmerking zouden kunnen komen om andere door het gouvernement te stichten gebouwen te ontwerpen en te bouwen.

Bij de samenstelling van dit programma was geen overleg gepleegd met het Australian Institute of Architects.

Op 25 Sept. 1914, drie maanden na de uitschrijving ervan, werd de prijsvraag ingetrokken, vanwege den inmiddels uitgebroken oorlog. Toen kwam er gesukkel. Het boterde soms niet erg tusschen het gouvernement en de Australische architectenvereeniging (waar las ik zoo iets meer). De ambtenaar-architecten beweerden, dat ze eigenlijk best zelf zoo'n parlementsgebouw konden zetten. Het gescharrel duurde tot 2 Aug. 1916, toen de prijsvraag onder de oude voorwaarden werd heropend. Architecten uit vijandige landen mochten toen niet meer deelnemen. Maar in November 1916 kwam er een nieuwe regeering in Australië, die kort en bondig de prijsvraag, die vele moeilijkheden bleef geven, uitstelde tot betere tijden.

Toen brak de storm los. Het stroomde brieven.

Men beklaagde zich over het vergeefs verrichte werk, de onkosten daarvan, men sprak van contractbreuk. De regeering was intusschen bereid een regeling te ontwerpen om de deelnemers schadeloos te kunnen stellen, maar dat was een moeilijk geval. Immers de deelnemers hadden nog niets ingezonden. De regeering peinsde van 1916 tot 1922. Toen was ze er zeker van dat het met dat grootsche parlementsgebouw toch niets zou worden, en zij besloot een klein gebouw te stichten, van een voorloopig karakter. Bovendien besloot zij „as an act of grace", een bedrag van £ 3.000, te verdeelen onder de ingeschreven deelnemers, wier reeds verrichte arbeid een tegemoetkoming in de kosten daaraan besteed, wettigden. Er werd een commissie van drie bekende Australische architecten benoemd, die de ingeschreven deelnemers uitnoodigde hen het door hen in de 2 perioden van de prijsvraag gemaakte teekenwerk in te sturen.

Aan de 215 verzonden uitnoodigingen werd door 92 deelnemers voldaan. 63 zonden werk in, 29 maakten aanspraak op vergoeding zonder teekeningen, die „zoek waren geraakt" of zoo iets. Uit den aard der zaak ging met de correspondentie over het een en ander veel tijd heen. Eerst op 23 Juni 1924 begon de commissie haar taak, die begrijpelijk zeer ongewoon en moeilijk was. Zij moest niet alleen onderzoeken hoeveel werk er verricht was, maar ook al die niet tot volledige uiting gebrachte pogingen waardeeren en taxeeren. De jury schijnt echter een hooge mate van taxatievermogen te hebben bereikt, want zij wist ook de zoekgeraakte teekeningen ten slotte te waardeeren en de geestelijke vaders gelukkig te maken met een bedrag van £ 10, het laagste. Het hoogste bedrag van £ 100 werd aan 6 deelnemers toegekend, verder bedragen van 80, 60, 40, 30, 25, 20 en 15 pond.

Tot de gelukkigen, voor hun eer en goeden naam in de internationale architectenwereld, dien ik te zeggen dat zij £ 60 ontvingen, behooren de heeren Heineke en Kuipers, de eenige Hollanders die aan de prijsvraag deelnamen.

Van hen weet ik ook de bovengenoemde bijzonderheden, die in het hun toegezonden rapport zijn opgenomen.

Deze prijsvraag afwikkeling is zeker wel merkwaardig te noemen en zij getuigt van de loyaliteit van de Australische regeering tegenover de architecten, wier arbeid, zelfs al is dit niet uitdrukkelijk overeengekomen, behoort te worden gehonoreerd. Zij kan ten voorbeeld gesteld worden aan vele opdrachtgevers, want hoeveel architecten krijgen hun (ongevraagd) honorarium, met de bijzondere attentie: „The Government desires to express once more its appreciation of the interest displayed by you in the composition.

Yours faithfully",

J. P. M.

DE NEDERLANDSCHE AFDEELING OP DE INTERNATIONALE TENTOONSTELLING VAN MODERNE DECORATIEVE EN INDUSTRIEELE KUNST TE PARIJS IN 1925.

Voorwaarden van Deelneming.

Art. 1. In deze voorwaarden wordt onder „De Vereeniging" verstaan De Vereeniging de Nederlandsche Afdeeling op de Tentoonstelling te Parijs in 1925, van welke de leden-oprichters zijn: de heeren E. Heldring, Mr. P. Hofstede de Groot, Mr. H. K. Westendorp, Mr. M. I. Duparc, Mr. D. Crena de Jongh, Mr. A. E. von Saher en Jhr. Jan Six, vormende met Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk en E. Kuipers, het Bestuur der Vereeniging en de Commissie van Uitvoering, ingesteld bij Koninklijk Besluit d.d. 11 Augustus 1924 (No. 45), terwijl alsnog als leden zullen toetreden de Heeren Mr. J. F. van Royen, B. T. Boeyinga, Theo van Reyn en C. J. Blaauw, zijnde, evenals voornoemde heeren J. de Bie Leuveling Tjeenk en E. Kuipers, leden van de subcommissie van voorbereiding uit den Tentoonstellingsraad voor Bouwkunst en Verwante Kunsten en te zamen met dezen vormende de Tentoonstellingscommissie, eveneens ingesteld bij voornoemd Koninklijk Besluit d.d. 11 Augustus 1924, bij welke commissie, ingevolge dit besluit, de technische beslissing voor de toelating berust.

Art. 2. Voor de deelneming in de Nederlandsche afdeeling gelden de algemeene en bijzondere reglementen en voorschriften door de bevoegde Fransche en Nederlandsche autoriteiten voor de tentoonstelling vastgesteld *), alsmede de reglementen en voorschriften van de Vereeniging.

De uitlegging van de Fransche en Nederlandsche reglementen en voorschriften met betrekking tot de Nederlandsche Afdeeling berust bij den Voorzitter der Regeeringscommissie.

In alle gevallen, waarin de Nederlandsche reglementen of voorschriften niet voorzien, beslist de Voorzitter van de Regeeringscommissie.

Art. 3. Het bijeenbrengen en inrichten der Nederlandsche afdeeling geschiedt door de Tentoonstellingscommissie.

Door deze is benoemd een Kern van inzending, tevens Commissie van Beoordeeling, welke bestaat uit de Heeren: Dr. H. P. Berlage, Ir. J. Gratama, W. M. Dudok, Dr. J. Mendes da Costa, Hildo Krop, Prof. R. N. Roland Holst, J. L. M. Lauweriks en C. A. Lion Cachet. Bij ontstentenis van een dezer leden is de Tentoonstellingscommissie bevoegd een ander in zijn plaats aan te wijzen.

De Tentoonstellingscommissie maakt in overleg met de Commissie van Beoordeeling een algemeen plan betreffende de inrichting der zalen, waarvan de uitvoering onder toezicht van de Tentoonstellingscommissie aan een architect zal worden opgedragen.

Art. 4. De Nederlandsche afdeeling zal omvatten Nederlandsche werken op het gebied van architectuur, beeldhouwkunst, decoratieve schilderkunst en der grafische kunstvakken, voorzoover binnen het kader der tentoonstelling vallende, benevens alle groepen van ambachts- en nijverheidskunst. De Tentoonstellingscommissie is bevoegd nader aan te geven wat hieronder begrepen wordt.

*) In het voorloopige Fransche tentoonstellingsreglement is ondermeer bepaald: in art. 1 dat de tentoonstelling van April tot October 1925 zal worden gehouden; in art. 4 dat tot de tentoonstelling toegelaten worden werken, die een uiting zijn van moderne decoratieve en industriëele kunst, die getuige van nieuwe inspiratie en van oorspronkelijkheid, dat kopiën, nabootsels en namaak van oude stijlen ten strengste uitgesloten zijn; in art. 11 dat de vreemde landen die zijn uitgenoodigd aan de tentoonstelling deel te nemen, bij de Fransche tentoonstellingsleiding zich moeten doen vertegenwoordigen door een Commissaris-Generaal, die met dit bureau alles behandelt wat op de inzending uit zijn land betrekking heeft, dat de Fransche tentoonstellingsleiding niet rechtstreeks met de buitenlandsche inzenders correspondeert; en in de art. 18 en 19 dat de ingezonden voorwerpen bij de wet beschermd zijn en niet nageteekend, gefotografeerd, enz. mogen worden zonder toestemming van den ontwerper. — Commissaris-Generaal voor Nederland is Ir J. de Bie Leuveling Tjeenk te de Bilt.

Tevens zal een afdeeling onderwijs worden ingericht.

Art. 5. Ieder, die wenscht in te zenden in de tentoonstellingszalen der Nederlandsche afdeeling, zendt bij de Tentoonstellingscommissie vóór 15 October 1924 een volledig ingevuld en onderteekend aanmeldingsbiljet in, waarvan de formulieren verkrijgbaar zijn bij het Secretariaat, Weteringschans 102 Amsterdam.

Op het aanmeldingsbiljet moet voorkomen:

a. eene verklaring van den ontwerper, dat het werk zijn geestelijk eigendom is,

b. voor het geval de inzender niet tevens is de ontwerper eene verklaring van toestemming van dezen tot het tentoonstellen van het betrokken kunstwerk.

Art. 6. Aan de hand van de aanmeldingsbiljetten en de evtl. gevraagde nadere gegevens als afbeeldingen, e. d. beslist uitsluitend de Tentoonstellingscommissie na overleg met de Commissie van Beoordeeling, welke kunstwerken ingezonden kunnen worden.

Uit dit ter definitieve beoordeeling ingezonden werk doet daarna de Tentoonstellingscommissie, met uitsluiting van ieder ander, gehoord het advies van de Commissie van Beoordeeling en rekening houdende met de beschikbare plaatsruimte, de keuze van hetgeen naar Parijs zal worden gezonden. De overige werken worden onder geheimhouding en vrachtvrij aan de afzenders terug gezonden.

De plaatsing der kunstwerken geschiedt uitsluitend door en onder verantwoordelijkheid der Tentoonstellingscommissie.

Art. 7. De inzendingen zullen zooveel mogelijk worden bijeengebracht in een of meer plaatsen in Nederland, welke nader zullen worden bekend gemaakt. De inzenders zijn gehouden zorg te dragen, dat hunne inzendingen in volkomen gaven staat uiterlijk 31 December 1924 aldaar vrachtvrij zijn ingekomen.

De naam, het volledige adres van den inzender, evtl. van den ontwerper, uitvoerder en eigenaar, benevens de titel van het kunstwerk moeten zoowel op het kunstwerk zelf als op alle deelen der emballage, op de door de Tentoonstellingscommissie te verstrekken formulieren duidelijk vermeld zijn.

Art. 8. De Vereeniging voorziet buiten bezwaar der inzenders en onder voorbehoud van het bepaalde bij art. 12.

a. in het vervoer der kunstwerken van de verzamelplaatsen in Nederland naar de tentoonstelling te Parijs,

b. in hetgeen noodig is voor het opstellen van, alsmede in het toezicht over de kunstwerken op de tentoonstelling,

c. in het bewaren der emballage tijdens den duur der tentoonstelling,

d. in de terugzending der kunstwerken aan het adres in het aanmeldingsbiljet vermeld, mits binnen Nederland, Frankrijk of België.

Art. 9. Op de tentoonstelling en in den catalogus wordt vermeld de naam van den ontwerper van het kunstwerk en zoo deze niet tevens de uitvoerder is, eveneens den naam van dezen, tenzij de uitvoerder hiertegen bij de Tentoonstellingscommissie bezwaar heeft ingebracht.

Is het werk eigendom van derden dan wordt op verzoek van deze tevens zijn naam in de catalogus vermeld.

De aanduiding wordt vastgesteld door de Tentoonstellingscommissie aan de hand der opschrijving op het aanmeldingsbiljet vermeld welke zij gerechtigd is te bekorten.

Art. 10. Bij inzending wordt aan de Tentoonstellingscommissie toegekend het recht van afbeelding der ingezonden werken in de grootte en op de wijze als deze commissie wenschelijk zal oordeelen, echter uitsluitend voor uitgaven, die op deze tentoonstelling betrekking hebben. Het reproductierecht van het tentoongestelde als zoodanig berust uitsluitend bij de Tentoonstellingscommissie.

Art. 11. Inzenders, die hun werk te Parijs wenschen te verkoopen, moeten hiervan op hun aanmeldingsbiljet mededeeling doen door opgave van den prijs.

De Vereeniging regelt de wijze van te koopstelling der werken. Over de verkochte werken kan door den kooper niet eerder dan na afloop der tentoonstelling worden beschikt.

Uit den verkoop ontstaat geen enkele betrekking tusschen den kooper eenerzijds en de Vereeniging of hare organen anderzijds.

Art. 12. Noch de Vereeniging, noch een harer organen of leden kan aansprakelijk worden gesteld voor verlies van ingezonden kunstwerken, noch voor schade daaraan toegebracht, uit welke oorzaak ook voortvloeiende, of voor schade naar aanleiding van de inzending door inzenders te lijden.

Indien echter een inzender zulks op zijn aanmeldingsbiljet te kennen geeft, zal de Vereeniging zich onder uitsluiting van elke aansprakelijkheid harerzijds belasten met de verzekering der inzendingen, loopende van af 1 Dec. '24, door bemiddeling van een door haar aan te wijzen makelaar in assurantiën op de all-risks polis gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam, voor een bedrag door den inzender in zijn aanmeldingsbiljet op te geven, in zooverre dit bedrag althans naar het oordeel der Tentoonstellingscommissie als een redelijke waardeering van het ingezonden kunstwerk kan worden aangemerkt.

De kosten dezer assurantie zullen door de Vereeniging worden gedragen.

De Vereeniging zal in geval van schade steeds kunnen volstaan de aansprakelijkheid, welke zij op grond van de polis tegen de assurantiemaatschappijen kan doen gelden, aan de betrokken inzenders, te wier behoeve de verzekering is afgesloten, te cedeeren.

Art. 13. Reclames moeten schriftelijk worden ingediend bij de Tentoonstellingscommissie. Die, welke drie maanden na de sluiting der tentoonstelling worden ontvangen, zullen niet meer in behandeling worden genomen.

Art. 14. Door onderteekening van een aanmeldingsbiljet verklaren de onderteekenaars zich zonder eenig voorbehoud te zullen onderwerpen aan alle reglementen en voorschriften die voor deze tentoonstelling zijn of mochten worden uitgevaardigd.

Amsterdam, September 1924.

De Vereeniging de Nederlandsche Afdeeling op de tentoonstelling te Parijs in 1925.

Het Bestuur:

E. HELDRING, Voorzitter.
Mr. A. E. VON SAHER, Secr.

De Tentoonstellingscommissie:

Ir. J. DE BIE LEUVELING TJEENK, Voorz.
B. T. BOEYNGA, Secr.

SCHEMA VAN INZENDING.

In het algemeen komen bij voorkeur in aanmerking werken, die zijn uitgevoerd, slechts bij uitzondering ontwerpen, die om bijzondere redenen niet tot uitvoering kwamen.

1. *Architectuur.* Teekeningen en fotografieën. [1]) Van de meest belangrijke werken worden teekeningen en fotografieën opgehangen, van de overigen worden fotografieën in standaards verzameld. Fotografieën kunnen worden toegelicht door kleine fotografische afbeeldingen van plattegronden. Kleine maquettes worden toegelaten voor zoover de ruimte dit toelaat. Plannen van stedenbouw zijn wegens de beperkte ruimte uitgesloten.

2. *Interieur- en meubelkunst en speelgoed.* Teekeningen en fotografieën [1]) van interieur- en meubelkunst op de wijze als voor de architectuur omschreven. Meubelen en speelgoed worden zoo mogelijk in uitvoering tentoongesteld.

Opstelling van z.g. tentoonstellingskamers met complete meubileering laat de ruimte niet toe.

3. *Beeldhouwkunst.* Bouwbeeldhouwwerk in natuursteen, terra-cotta, beton,

enz. of gipsafgietsels, steeds met bijvoeging van fotografieën [1]) der plaatsing in de voor zijn toepassing gedachte omgeving.

Ander beeldhouwwerk alleen voor zoover te rekenen tot „klein plastiek", waarvan de grootste der drie afmetingen ongeveer 55 cM. is, en uitgevoerd in het materiaal waarin het gedacht is.

4. *Wanddecoratie.* Wandschildering, sectieltableaux, enz. in de uitvoering, waarin het werk gedacht is. Bij uitzondering cartons van uitgevoerd werk.

5. *Glas in lood en mozaïek.* Uitsluitend uitgevoerd werk, geen cartons.

6. *Textielkunst,* als tapijten, stoffen, weef-, vlecht- en batikwerk, enz. Uitsluitend uitgevoerd werk.

Tapijten, die opgehangen moeten worden, kunnen slechts van kleine afmeting zijn. Stoffen moeten worden ingezonden in banen van 0.60 à 1 M. bij een lengte van 2 M.

7. *Ceramiek en glaswerk.* Uitsluitend uitgevoerd werk.

8. *Bewerkt metaal.* Uitsluitend uitgevoerd werk voor zoover betreft op zichzelf staande voorwerpen. Fotografieën [1]) van architectonisch toegepast metaalwerk.

9. *Boek- en drukkunst en toegepaste grafiek.* Uitsluitend uitgevoerd werk.

De Tentoonstellingscommissie,

Ir. J. DE BIE LEUVELING TJEENK, Voorzitter.
B. T. BOEYINGA, Secretaris.

VERSLAG VAN DEN TENTOONSTELLINGSRAAD VOOR BOUWKUNST EN VERWANTE KUNSTEN OVER HET JAAR 1923.

Het Reglement van den T. R. werd in dit verslagjaar door de Constitueerende Vereenigingen goedgekeurd, nadat over eenige punten nader overleg had plaats gehad.

De voorstellen van de eerste driejaarlijksche tentoonstelling, in het vorig verslagjaar genoemd, welke neerkwamen op een bijeenbrengen uitsluitend door keuze, konden de goedkeuring van de Constitueerende Vereenigingen niet verwerven. Er zijn toen nogmaals stappen gedaan om op de nieuwe Staatsbegrooting een subsidie te krijgen, maar het resultaat bleef even teleurstellend. Zoo scheen de kans groot, dat de T. R. de onmogelijkheid moest vaststellen van het houden van een goede demonstratie der moderne toegepaste kunsten hier te lande.

Tegen het einde van dit verslagjaar hebben zich echter gunstiger omstandigheden voorgedaan, waardoor een kans van slagen sedert dien niet geheel uitgesloten behoeft te worden beschouwd.

Van verschillende zijden werd de medewerking van den T. R. ingeroepen om voor buitenlandsche tentoonstellingen een goede inzending bijeen te brengen. Steeds moest deze echter afstuiten op het ontbreken van de noodige fondsen. Waar in vele landen wordt ingezien, dat het op den weg ligt van de Overheid om hier ook financieel te steunen, terwijl onze regeering zich vrijwel geheel onthoudt, ontstaat voor ons land bij vergelijking een volkomen onjuiste meening omtrent den stand van de moderne kunstbeweging. Tot nu toe bleven ook onze pogingen betreffende het deelnemen van ons land aan de groote internationale tentoonstelling te Parijs in 1925 geheel vruchteloos.

In de samenstelling van onzen Raad kwam eenige wijziging. Ter vervanging van de heeren W. Penaat en Prof. R. N. Roland Holst werden door de V. A. N. K. afgevaardigd de heeren Mr. J. F. van Royen en George Rueter; de heer J. Gidding, die voor de Opbouw zitting had, werd opgevolgd door den heer L. C. van der Vlugt, terwijl de Kring van Beeldhouwers door het bedanken van den heer Tjipke Visser, aanwees den heer L. Bolle. De secretaris zag zich genoodzaakt aan het einde van dit jaar van zijn functie ontheffing te vragen.

Aldus vastgesteld door den T. R. in zijn vergadering van 4 April 1924.

De Tentoonstellingsraad:

J. DE BIE LEUVELING TJEENK, *Voorzitter.*
TH. VAN REIJN, *2e Secretaris.*

[1]) Fotografieën, onopgeplakt, zullen zooveel mogelijk moeten zijn vergrootingen in het formaat 36 × 48 cM.

EFFICIENCY OF FUSIE?

Naar aanleiding van de door het Bestuur van den B.N.A. voorgestelde gezamenlijke uitgave en redactie van het Bouwkundig Weekblad en Architectura, waarvan de details uit de, eerst heden ontvangen „Mededeelingen" blijken, zij het mij vergund eenige opmerkingen te maken.

Als lid van den B.N.A. krijgt men tegenwoordig telkens het gevoel, door het Bestuur overrompeld te worden met zorgvuldig voorbereide voorstellen, waaromtrent den leden te weinig tijd wordt gegund om ook hunne meening te vormen en *intijds* te uiten.

Nog heugt ons de Marathon-snelheid waarmede de Commissie der Voordrachten ten slotte er „doorgedrukt" is, of nu komt een nieuw voorstel tot coöperatie met A. et A., welke het budget van den B.N.A. met eenige honderden guldens extra zal bezwaren.

Afgezien echter van alle financieele overwegingen, hoe belangrijk ook op zichzelf, is in deze zaak de principieele toch wel uiterst belangrijk.

Indien wij even nagaan welke stappen het Bestuur van den B.N.A. in het laatste jaar gedaan heeft, dan zien we een sterke neiging tot een samengaan met A et A, door alle handelingen heen schemeren.

1. Het toelaten (met toestemming van alle leden van den B.N.A.) van A et A leden tot den B.N.A. De in A et A bestaande speciale groep krijgt hierdoor in Commissies, door dubbele afvaardiging, tevens dubbelen invloed. *)

2. Het instellen van de C. d. V.; in wezen veel overeenkomst vertoonend met het Instituut der Afgevaardigde leden, met opnieuw dubbelen invloed van de „leading A et A people".

3. Thans het voorstel om het B.W. met Architectura te doen samensmelten; welk samengaan „voorts met zich brengt het gezamenlijk samenstellen van de Commissie van Redactie en het afstaan van eenige plaatsruimte aan het Genootschap A et A . . . enz." (Dit laatste ook in overdrachtelijken zin!).

Indien het Bestuur van den B.N.A. ten slotte aanstuwt op een fusie, waarom komt het daar dan niet van meet af aan eerlijk en open voor uit? En indien het Bestuur dat *niet* wenscht, waarom wordt de duidelijke en scherpe grens tusschen den B.N.A. en A et A, dan moedwillig weggeveegd; ten voordeele van een bepaalde groep A et A leden?

Bij de pogingen welke eenige jaren geleden, om de toenmalige M.B.V.A., de B.N.A. en A et A tot één krachtige organisatie te vereenigen, zijn die pogingen ten slotte gestrand op zeer principieele verschillen van opvatting, tusschen de beide eerstgenoemde vereenigingen, waaruit de tegenwoordige B.N.A. is ontstaan en A et A anderzijds.

Er *is* ook een principieel verschil; althans het was er vóór het huidige B.N.A. Bestuur optrad. Blijkens de statuten van beide vereenigingen stelt A. et A. zich ten doel „den bloei der bouwkunst en der aanverwante kunsten te bevorderen", terwijl de B.N.A. haar standpunt aldus redigeerde:

„Zij stelt zich ten doel, de belangen van het architectenberoep te behartigen en de bouwkunst in den meest uitgebreiden zin te bevorderen".

De B.N.A. is dus in de eerste plaats *vakvereeniging*, terwijl A. et A. uitsluitend een Kunstgenootschap is; waarin te allen tijde de jongeren van de „Amsterdamsche School" indien men daarvan spreken mag, de belangrijkste zetels vervuld hebben.

Indien het Bestuur van den B.N.A. dus thans door de voorgestelde samenvoeging van het B.W. en Architectura andermaal een wegsmelten der grenzen tusschen

*) Deze zin luidde oorspronkelijk anders, doch werd door den schrijver in overleg met de Redactie aldus gewijzigd.

beide vereenigingen teweegbrengt; moeten wij ons wel duidelijk voor oogen stellen, dat er dan in wezen vrijwel geen verschil tusschen beiden meer bestaat.

Het hek is van den dam, en de vraag is slechts fusie of geen fusie. Zonder mijne meening omtrent de voor- of nadeelen eener fusie hier te willen stellen, is het m.i. wel van belang, dat wij ons goed rekenschap geven, van de consequenties dezer laatste „coup de théâtre" van het Bestuur van den B.N.A.

17 September 1924. C. B. POSTHUMUS MEYJES.

Het is altijd moeilijk en in de meeste gevallen onmogelijk om een onjuiste meening, die zich heeft postgevat, uit de wereld te helpen.

Zoo zal het ook zijn met de meening die in het bovenstaande stuk van den heer Posthumus Meyjes naar voren komt, als zou het Bestuur van den B.N.A. zich in zijn voorstellen van den laatsten tijd hebben laten beïnvloeden door de z.g. groep van Afgevaardigde Leden van het Genootschap A. et A.

Nu het Bestuur door de omstandigheden niet in staat is hiertegen vóór de ledenvergadering zelf nadrukkelijk te protesteeren en dit onaangename verwijt van zich af te werpen, acht ik mij verplicht, om de foutieve veronderstelling van den schrijver niet van invloed te doen zijn op de besprekingen in de kringvergaderingen, hierbij te verklaren dat het Bestuur van den B.N.A. in zijn bemoeiïngen zich altijd op het zuivere standpunt heeft gehouden zich alleen te bepalen tot dat waarmede het belang van de architecten van den B.N.A. te zamen en dat der bouwkunst in algemeenen zin kan worden gediend.

Dit sluit dus uit dat het Bestuur zich zou hebben laten beinvloeden door een bepaalde groep van architecten, want die beinvloeding had eenigermate kunnen gelden als het dienen en het behartigen van de belangen van slechts een deel van alle leden van den B.N.A. en van een bepaalde uiting in de bouwkunst. Nadrukkelijk is door den huidigen en door den vorigen voorzitter zoowel op de bestuurs- als op de ledenvergaderingen ieder woord en iedere gedachte met betrekking tot de groep afgevaardigde leden van A et A gesupprimeerd. De B.N.A. is een vereeniging die o.m. de belangen van de bouwkunst bevordert en dat doet hij op zijn eigen manier geheel onafhankelijk van de methodes die andere vereenigingen daarvoor hebben meenen te moeten toepassen. De passages uit het betoog van den heer Posthumus Meyjes die den indruk wekken alsof het Bestuur onder invloed van een andere vereeniging tot de jongste voorstellen zou zijn gekomen, zijn dus in strijd met de feitelijke toedracht der zaak. Men gelieve deze passages daarom streng te scheiden van die welke in de persoonlijke meening van den heer Posthumus Meyjes verband houden met de omstandigheid dat sommige leden van den B.N.A. zich in een andere vereeniging tot een bepaalde groep vormen. Dit feit en de consequenties daarvan kan men vrij blijven beoordeelen, zelfs in den geest zooals de heer Posthumus Meyjes dat doet. Men vertroebele echter de situatie niet door van verkeerde veronderstellingen uit te gaan. Ik meen hiervoor te moeten waarschuwen omdat daarvoor in het stuk van den heer Posthumus Meyjes gevaar schuilt.

Wat ten slotte de opmerking betreft van den heer Posthumus Meyjes dat het Bestuur tegenwoordig de neiging heeft de leden te overrompelen met zijn voorstellen, hier geldt het spreekwoord, dat de schijn bedriegt. Men is de dupe van de omstandigheden en het zou gemakkelijk zijn aan te toonen dat het bewuste preadvies ook tot spijt van het Bestuur niet eerder heeft kunnen verschijnen omdat de daarop betrekking hebbende bespreking en correspondentie niet eerder beëindigd was.

De behandeling van het voorstel tot een volgende vergadering uitstellen is ook onmogelijk, omdat het nog na de uitspraak van de ledenvergadering heel wat voeten in de aarde zal hebben het nieuwe Bouwkundig Weekblad, dat gewoonweg ongelooflijk mooi dreigt te worden, met 1 Januari klaar te hebben. J. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 39. 27 SEPT. 1924.

INHOUD: Rokin-Prijsvraag. — Arthur Korn, door P. W. — Bij een paar afbeeldingen van werk van G. R., door A. B. — Ingezonden, d. W. C. B. — Ontv. Boekw. d. E. R.

ROKIN-PRIJSVRAAG.

Voor 1 September 1924 zijn nog de volgende vragen bij de Jury ingekomen:

Vraag 24. Overbouwing van het trottoir is toegestaan tot een breedte van 4 M. Mogen de steunpunten dus geplaatst worden op de grens trottoir en verkeersweg van 16 M. breed? *Antwoord 24.* Ja.

Vraag 25. Het eventueel overbouwde trottoir wordt dus 4 M. breed plus de steunpunten? *Antwoord 25.* Ja.

Vraag 26. Het gedeelte Rokin tusschen Spui en Muntplein blijft dit na de verbreeding water of mag ook dat gedempt worden? (beplanting, bebouwing). *Antwoord 26.* Dit gedeelte Rokin mag niet gedempt worden.

Vraag 27. De onder sub 7 bedoelde aansluitingen van nieuwe aan bestaande bebouwing moet de ontwerper zich daarvoor denken bestaande perceelen voor zijn doel te annexeeren. *Antwoord 27.* Indien de ontwerper het voor zijn plan noodig acht hierin bestaande perceelen te betrekken is dit toelaatbaar, zooals in den eersten zin van f. is omschreven. De aandacht van den ontwerper wordt echter tevens gevestigd op den 2en zin van f.

Vraag 28. Mag de doorgang tegenover de wijde Lombardsteeg overdekt zijn? Deze verbinding is toch alleen gedacht voor voetgangers? *Antwoord 28.* Deze doorgang kan overbouwd worden. De doorgang moet minstens 8,— M. breed zijn en de vrije hoogte minstens 4,50 M.

Vraag 29. Is het de bedoeling de tramsporen alleen voor Rokin aan te geven of een tramnet voor de onmiddellijke omgeving? *Antwoord 29.* Alleen voor Rokin.

In verband met artikel 5 van het programma en de in het Bouwkundig Weekblad en Architectura gepubliceerde mededeeling d.d. 26 Juli 1924 zullen door de Jury geen vragen meer beantwoord worden.

19 September 1924. De Secretaris der Jury, HULSHOFF.

WOONHUIS G. BIJ BERLIJN. Architect A. KORN.
VOORAANZICHT VAN LINKS.

ARTHUR KORN.

„Die Ingenieure beschäftigten sich mit den Talsperren, den Brücken, den Dampfschiffen, den Bergwerken, den Eisenbahnen. Die Architekten schliefen ..." heisst es einmal bei Le Corbusier. *Korn* ist einer aus der jungen Architektengeneration, die sich nicht mehr sagen lassen möchte, sie schlafe. Zum Unterschied von den neuen Romantikern, denen das Stichwort „Ingenieur" Anlass ist als smarte Verkleidung Ingenieurbau- und Ingenieurmaschinenformen aufzugreifen wie Schulze-Naumburg s. Zt. Biedermeierformen aufgegriffen hat, die sich sehr modern vorkommen, wenn sie einen Fabrikbau in eine Art Tanksilhouette aus Beton hineinmontieren, war Korn — und das ist vielleicht das Besondere an ihm — beflissen zu sehen, nicht nur, was bei den Ingenieuren gemacht, sondern *wie es bei ihnen gemacht wird*. Wäre Korn auch nur einer von denen, die in der Ingenieurgestaltung vor allem einen neuen Motivenschatz erblicken, so hätte auch ihn dieses Wie: die Art, wie der Ingenieur denkt, konzipiert und konstruiert, die Art, wie er mit den aus der Technik heraus neu errungenen struktiven und functionellen Möglichkeiten zu wirtschaften gelernt hat, weniger interessiert. Vielleicht ist er dazu einfach nicht „genial" genug. Mensch, der bei aller Enthusiastik doch das Bedürfnis hat, sich durch systematisches und analytisches Zurückgehen bis auf die Grundlagen Klarheit über ein Problem zu schaffen, musste er zu der Erkenntnis gelangen, dass aus der Arbeitsweise des Ingenieurschaffens die Folgerungen für die Bautechnik noch zu ziehen seien, dass es vor allem darauf ankomme aus diesen neuen technischen Voraussetzungen zu gestalten. So plädiert er in einer (im „Kunstblatt" veröffentlichten) Betrachtung über „Analytische und utopische Architektur" für solch analytisches Vorgehen. „Das Haus", schreibt er, „ist kein Block mehr ..., ist Aufbau von Brücken, Gelenken, Schalen, Röhren . . . Der Maschinenbauer fragt zuerst: welche Aufgabe ist zu erfüllen — das Drehen, Hobeln, Bohren. Und wenn ich Bohren erzeugen will, brauche ich die drehende Bewegung. Er analysiert zuerst und konstruiert dann. Auch der Architect beginnt mit der Analyse des Bauprogramms, der Wohnung, der Fabrik. Er entdeckt Teile, Räume, Zellen. Er bildet die Komunikationen, die horizontalen Röhren, die vertikalen Treppentürme.

Er entdeckt die Brennpunkte und fixiert sie wie den Zentrumsbohrer auf die Planscheibe. Er untersucht den ganzen Aufbau, auf dem alles steht, die dünnen Stützen und Scheiben im Kern und hängt die Aussenwand herum mit ihren Durchbrechungen. So analysiert er jeden Faktor, der mitwirkt. Un dann erst baut er die Konstruktion zusammen".

Das ist das Entscheidende hier: statt überkommenen Bauformen und vor allem eine überkommene Bautechnik zu übernehmen, geht Korn an eine Bauaufgabe heran, als ob das Bauen ein völlig neues technisches Problem wäre. Das klingt wie Vermessenheit. In wirklichkeit ist es aber doch so, dass wir über technische Mittel und Möglichkeiten verfügen, über die die Architektur noch niemals verfügen konnte. Wir kommen z. B. mit einem Draht aus, wo man einst einen Bogen spannen musste. Die Alternative ist als diese: entweder erkenne und benutze ich diese letzten technischen Möglichkeiten und konstituiere damit einen Architekturorganismus, für den die überkommenen Gepflogenheiten, vor allem der statische Aufbau, nichts mehr bedeuten, oder ich wende das zwar an, aber auf herkömmliche Art, unentwickelt, gewissermassen so, als ob man versuchen wollte, einen Präzisionsmaschinenteil in der Dorfschmiede herstellen zu lassen. So paradox das klingt, im Bauwesen ist es fast das übliche. Men denkt von der überkommenen, nicht von der zu findenden Lösung aus. Korn meinte einmal, ich habe heute die Möglichkeit eine grosse Scheibe in einem einzigen seitlichen Stützpunkt zu halten, also benötige ich nicht mehr die vier Pfeiler, die die „Last" zu tragen haben. Das Festhalten an solchem Pfeilersystem, das die Statik nicht mehr benötigt, wäre Phlegma oder Phrase. Das architektonische Problem heute stellen, heisst in dem Sinne rationell denken. Heisst die Aufgabe unvoreingenommen analysieren und ebenso unvoreingenommen die Mittel feststellen und anwenden, mit denen zu wirtschaften ist. Für die Wirtschaft, für die Technik ist solches Denken Selbstverständlichkeit; dass es auch für die Architektur Selbstverständlichkeit zu werden habe, ist man eben dabei zu erkennen.

Das ist das Eine, die nächste Folge ist, dass Architektur nicht mehr konzipiert werden kann, nur als Raum-oder als Massenkörper, sondern auch noch und zuerst aus den Gelenkgliedern eines vollkommen durchorganisierten Organismus. Wie beim menschlichen Körper liegt der eigentliche Halt in einem auf Funktion angelegten Knochengerüst, das von Masse umkleidet wird. Dieser Mechanismus wird gewissermassen zum Ausgangspunkt der Konzeption. Bauen wird zu einem Entfesseln, Binden und Organisieren von Kräften. Auf die Weise könnte eine Bauanlage so geistreiche Konzeption werden wie eine gut funktionierende Maschine, oder (was ja auch für sie Vorbild ist) wie ein organischer Körper der Natur.

Wie für den Organismus der Maschine, für die Konstruktion und dementsprechend auch für die Form, ausschlaggebend ist die Bewegung, so wird auch hier zum ausschlaggebenden Faktor das Element der Bewegung. Bewegung nicht im Sinne des Barock als nur optische Bewegung, aber auch nicht im Sinne des Maschinenbaus als dynamische Bewegung. Sondern funktionelle Bewegung. Während der Steinbau im Grunde auf das eine Element der Druckwirkung beschränkt ist, so haben die neuen Stoffe und neue Konstruktionsweisen weitere und neuartige statische Möglichkeiten geboten. Was zur Folge haben muss eine Umstellung unseres sogenannten „statischen Empfindens", d. h. eine Umstellung unserer gefühlsmässigen, ästhetischen Einstellung gegenüber der Verteilung von Massen und der Entwicklung von Formwerten. Freilich wird die Folge auch sein die Erkenntnis, dass es keinen Sinn haben kann, Maschinenformen irgendwie auf die Architekturgestaltung übertragen zu wollen. Die Bewegung, die einem Schiffskiel oder einem Propellerflügel die Form gegeben, ist eben dynamische, ist wirkliche Bewegung des Körpers im Raum; was immerhin etwas ganz anderes ist als Entwicklung und Ausgleich statischer Spannungen am fest stehenden Baukörper.

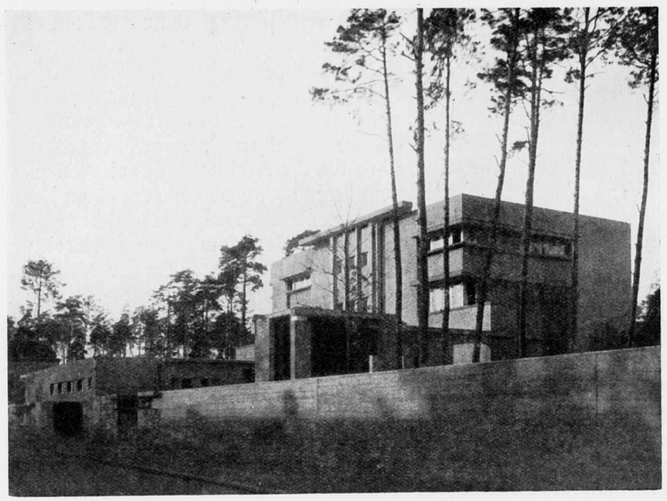

WOONHUIS G. BIJ BERLIJN. Architect A. KORN.
VOORAANZICHT VAN RECHTS.

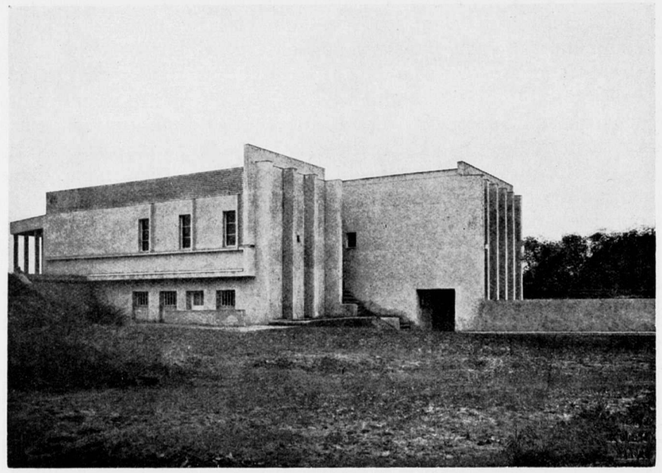

WOONHUIS BIJ BERLIJN. Architect A. KORN.

WOONHUIS G. BIJ BERLIJN. Architect A. KORN.
TUINGEVEL.

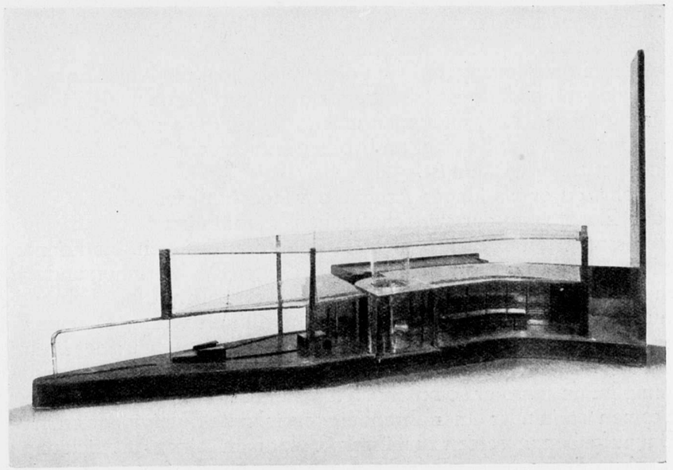

MODEL VOOR EEN WOONHUIS. Architect A. KORN.

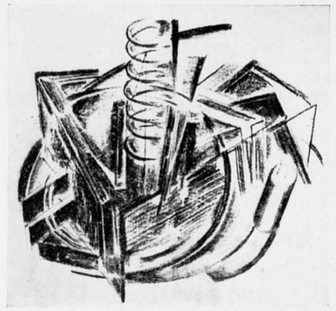

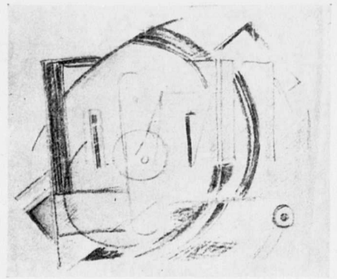

SCHETSEN. ARTHUR KORN.

Korn scheint bestrebt zu sein aus dieser Erkenntnis die Folgerungen zu ziehen; manche überraschende Geste in seinen Entwürfen mag darin ihren Ursprung haben. Selbstverständlich ist er nur einer von denen, die sich heute um diese Probleme mühen. Solche Entwicklungen vollziehen sich ja überpersönlich, kollektiv im eigensten Sinne des Wortes. Wenn im Zusammenhang mit seinem Schaffen hiervon vor allem zu reden ist, so um die Linie aufzuzeigen, auf der die Richtung seines Schaffens und Experimentierens verläuft. Es ist charakteristisch, dass — sieht man die Skizze zu dem interessanten Wettbewerbsentwurf für das Business Centry in Haifa — die Konzeption nicht ausgeht von der Silhouette des Baukörpers, auch nicht eigentlich von der Geländeaufteilung, sondern dass ausgegangen wird von dieser (wie es auf einem der Entwürfe heisst), „Analyse der Bewegungen", dass vor allem versucht wird, Klarheit zu gewinnen über die Kraftlinien, in denen der Organismus eines solchen Hafen- und Handelszentrums schwingt. Indem die Bewegungstendenz in Raum umgesetzt, indem versucht wird, dem Widerspiel dieser Kräfte — bei dem Loeb — Projekt sind es drei Bewegungsrichtungen, die festgelegt und zum Ausgleich gebracht werden — entsteht hier die Architektur. Dass Korn dabei formal gern mit Elementen wirtschaftet, die an die Herkunft solcher Gestaltungsweise erinnern, wird man verstehen können. Er liebt es Systeme von Röhren schwingen, Bänder ausgreifen, Schalen, Platten, Spiralen, u. s. w. in Funktion treten zu lassen.

Wobei es schon sein mag, dass ihn die Freude über die Neuartigkeit der Möglichkeiten gelegentlich hinreisst zu Übersteigerungen, die dann als Stilgeste wirken. Wenn man dagegen Einwendungen macht, so sollte man doch nicht den Ernst übersehen, mit dem sich da einer an Problemen versucht, für die eine traditionelle Grundlage erst zu entwickeln ist.

Umso mehr, da er als junger Architekt wieder und wieder das Pech gehabt, infolge der Zuspitzung der wirtschaftlichen Verhältnisse in Deutschland gerade seine interessantesten Projekte nicht ausführen zu können. Er konnte wohl in Westend (bei Berlin) ein paar Villenbauten unter Dach bringen und daran seine Intentionen auf ihre praktische Bewährung hin erproben. Natürlich sind ein paar Villenbauten nicht das, was Korn eigentlich will und woran er seine Begabung gemessen haben möchte. Sein Ziel ist der heutige Grossbau: der Industrie- und der Städtebau; aber vielleicht wird er es einmal im Sinne seiner Entwicklung als Vorteil empfinden, dass er so anfangen musste, dass er nicht auch in die peinliche Lage gekomen ist, in aller Unerfahrenheit gezeichnete Buchvignetten in anspruchvollste Bauaufgaben umsetzen zu müssen. Folgt man seiner Entwicklung von Bau zu Bau und an den grossem Projekten, die nebenherlaufen, so meint man zu bemerken, dass er intelligent genug ist, aus der Praxis zu lernen, will sagen, dass er aus der Baupraxis heraus die Theorie zu korrigieren beginnt. Was für ihn spricht und Erwartungen in ihn setzen lässt. PAUL WESTHEIM.

WINKELPUI TE UTRECHT. Architect G. RIETVELD.

BIJ EEN PAAR AFBEELDINGEN VAN WERK VAN G. RIETVELD.

Indertijd heb ik in dit blad zoo uitvoerig geschreven over de winkelpui van Rietveld, Kalverstraat 108, dat een beschouwing van de winkelverbouwing te Utrecht, waarvan hierbij een afbeelding gaat, en die in den opzet een herhaling van de Amsterdamsche is, bijna niet anders dan ook een herhaling van het vroeger geschrevene zou worden.

Maar twee heterogene opmerkingen zou ik toch willen maken.

Ten eerste: Ziet eens op welke juiste wijze de Amsterdamsche oplossing verlengd is tot de dubbele breedte en ziet hoe het niet laten samenvallen van de scheiding der twee winkelkasten en de plaats van den opgevangen bouwmuur een gelukkige uitwerking heeft.

Ten tweede: Als ik een fiets koop in een rijwielhandel, krijg ik precies eenzelfde fiets, als de voorgaande klant gekocht heeft, behoudens misschien een andere kwaliteit, een andere maat van frame, een goedkooperen of een duurderen zadel en dergelijke kleine verschillen meer. Het komt niet bij mij op den rijwielhandelaar te verwijten, dat hij mij precies hetzelfde artikel verkoopt als aan al zijn andere klanten. Maar hoevelen, die deze Utrechtsche winkelpui zien en vergelijken met de Amsterdamsche, ook architecten, zullen met een zekere misprijzing bij zich zelve zeggen, „Dat is nu precies hetzelfde als Rietveld al voor twee jaar in de Kalverstraat gemaakt heeft."

Hoeveel eeuwen is de architectuur ten achter?

Een tafel is een horizontaal vlak op zekere hoogte boven den grond. Er zijn groote tafels en kleine tafels, maar het horizontale bovenvlak hebben alle tafels gemeen, zij het rond, of vierkant, of langwerpig, of krankzinnig van omtrek. Onder elke tafel moet iets zijn, dat het vlak in de hoogte houdt. Alles wat men onder een groote tafel maakt, is echter uit den booze, men stoot zijn knieën er tegen, of men trapt de beits of de politoer er af. Onder een klein tafeltje mag men alles maken, iets heel ingewikkelds, waar dan een halve kubieke Meter hout aan verwerkt is, of iets heel nuchters, of iets zooals Rietveld voor 't meubeltje op bijgaande afbeelding bedacht heeft. Is 't niet aardig? Vier plankjes: een heele tafel. Eén vierkant, twee rechthoekige met een gleuf en één rond. Is 't niet aardig,

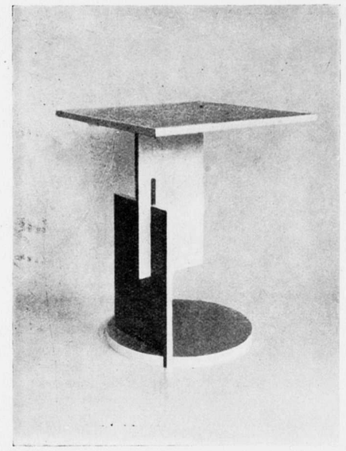

TAFELTJE EN PIANOSTOELTJE.

Ontwerp G. RIETVELD.

elegant, pittig, karakteristiek van vlakken-tegenstelling en van contour! Wij hebben geen woord voor de eigenschap, die dit tafeltje artistiek zoo op een geheel ander plan stelt dan zijn soortgenooten. Men heeft de woorden schoon, mooi, „kunstvol" altijd gebruikt voor een of meerdere zeer bepaalde eigenschappen, die men gewoon was in de kunstvoorwerpen neer te leggen, of er in te vinden. Maar hier is de eigenschap, die dit kleine tafeltje adelt van een ander soort; en nu passen de gewone woorden niet, evenmin als ze passen op bijv. het zuiver architectonische van Japansche bouwwerken en interieurs, op schrijfmachines en op auto's.

Over auto's gesproken. Een auto bestaat voor 't oog uit een samenstel van licht en sterk gebogen vlakken en lijnen (een architect, dien de vierkante ziekte erg te pakken had, verzekerde nu onlangs, dat hij 't betreurde dat een auto ronde wielen moest hebben). Maakt een auto rechtlijnig en rechthoekig van vormen (de wielen zullen wij ondanks bovengenoemden collega maar rond laten), dan ontstaat er òf kinderspeelgoed òf, als 't ernst is, een onmogelijke barokke gekunsteldheid.

Een stoel is net zoo iets als een auto. Maakt men dien rechtlijnig en rechthoekig dan ontstaat, iets dat onmogelijk, gekunsteld en barok is — zie den stoel in 't interieur te Maarssen met zijn twintig latjes en zijn twee plankjes, òf een stuk kinderspeelgoed, zie het pianostoeltje, dat ondanks het voor groote menschen bedoeld is, toch wel een heel aardig en naïef zuiver stuk kinderspeelgoed is geworden.

Dat in de dokters spreekkamer te Maarssen het bureau rechthoekig en platvlakkig is, spreekt van zelf; dat het papieren-rek op den voorgrond uit rechte latten en laden bestaat eveneens. In de lamp met de matte etalagelampen in de drie rechthoekig op elkander staande hoofdrichtingen, worden als 't ware de drie coördinaten van 't vertrek vastgelegd en tot bewustzijn gebracht. Die lamp is subliem in haar eenvoud haar elementairheid. En in het groote donkere ronde vlak op den wand komt alle rondheid en gebogenheid, die den stoel tot een waarachtigen menschenstoel had moeten maken, triomfant te voorschijn. . . . . .

A. BOEKEN.

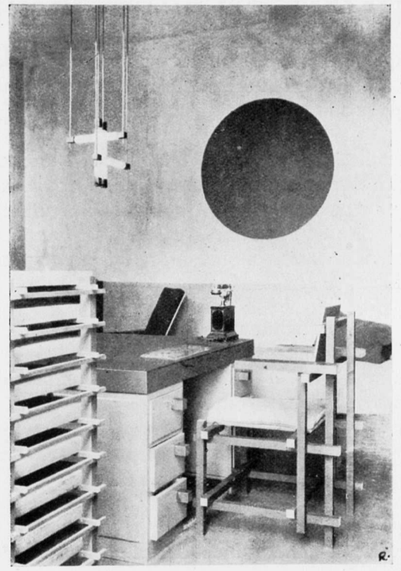

DOKTERSSPREEKKAMER TE MAARSSEN.
Ontwerp G. RIETVELD.

INGEZONDEN.

Zonder vooruit te willen loopen, op datgene wat ons aangekondigd te wachten staat van den heer Boeken, zij 't mij vergund 't volgende te releveeren:

Ik sprak over *bouw*plastiek, als gevolg van 't stukje van den heer B. Het verschil, dat er tusschen den heer B. en mij en *alle Nederlandsche beeldhouwers* bestaat, is dus, dat de heer B. grootsche architectuur bestaanbaar acht *zonder* plastiek, en *wij* niet.

In tegenspraak met den heer B., als zoude het mij (en wellicht ook andere beeldhouwers) spijten, dat een 90% van vroegeren arbeid, liever ongedaan had moeten blijven, moet ik erkennen, dat ik deze *vreugde* met zoo menigen *architect* deel. Vreugde, want 'n gevolg van eigen-verdieping. Vreugde, ook ten spijt van 't feit, dat ik eenige aaneengegroepeerde werklokalen heb, met bijbehooren, als ovens enz., welk complex gemakshalve genoemd wordt „Fabriek", al heeft 't er niets van weg, zooals „men" wel weet. De heer Boeken zegt: „Laat me eens probeeren" en hij probeert. Doch menig *jong*-architect *kan* 't al *zoo* niet met 'm eens zijn. De Boroboedoer is *gebouwd*, doch *geen* architectuur. Gebouwde plastiek is nog iets anders dan *bouw*plastiek. De sculpturale — zij 't dan grootsche en abstracte — plastiek, welke de heer B. zegt, dat ik zoude gedoogen, heeft ons dan toch maar voor *altijd* gebracht die goddelijke beeldingen van v. d. Eynde aan 't Scheepvaarthuis. Intusschen is 't grappig op te merken, dat ik *met* den heer Boeken, afstand wil doen van 't „sculpturale" van de „souplesse", van de „voordracht", om *te zuiverder* te geraken tot architectonische plastiek, als o.a. mijn beeldingen aan de Mijn *Maurits* te Lutterade. Want mijn „goddelijke ontevredenheid" bracht mij daartoe, zoodat vroegere arbeid behoort tot 't overwonnen standpunt. Goddelijke ontevredenheid, zorgvuldig gecultiveerd, in de stilte van Leiderdorp.

WILLEM C. BROUWER, „Vredelust", Leiderdorp.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Het bekende boekje van den heer J. H. Schaad: „De Bouwwetgeving voor den bouwkundig opzichter en teekenaar" vormde tot dusver, naast de wetten zelf, vrijwel de eenige bron, waaraan de naar wetskennis dorstende technici zich konden laven.

Thans zijn een tweetal nieuwe bronnen aangeboord, hunne namen zijn: „Bouwwetgeving" verzameld door C. Hoogendijk, architect-leeraar aan de M.T.S. te Rotterdam, uitgegeven door de firma van Staal & Co. aldaar, en „Recht en Wet voor den technicus" door G. F. E. Kiers, kapitein der Genie, directeur der scholen bij het regiment genietroepen, verschenen bij de Uitgevers-maatschappij voorheen van Mantgem & De Does te Amsterdam.

Het eerste boekje, 178 bladzijden groot, geeft, na eene behandeling der voor den technicus meest belangrijke bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, een overzicht van Woningwet c. a. Kringenwet, Begrafeniswet, Spoorwegwet, de wettelijke bepalingen voor onderwijsgebouwen, Drankwet, Hinderwet, Veiligheidswet, Arbeidswet, Steenhouwerswet, Ongevallenwet en Zegelwet.

De behandeling van deze eenigszins droge stof is zeer duidelijk en overzichtelijk, dit laatste dank zij de methode, om elke bladzijde te voorzien van eene breede witte strook, waarin met zwaardere letters de in den tekst behandelde onderwerpen kortelijks worden aangegeven.

Eenige formulieren luisteren het geheel op en verhoogen de praktische waarde. Voor hen, die zich willen wagen in den doolhof des rechts vormt dit werkje van niet al te grooten omvang een bruikbaren gids. Bij een tweeden druk wil de schrijver misschien ook eenige aandacht schenken aan de A.V. van Waterstaat en aanverwante voorschriften, die voor technici wellicht van nog meer belang zijn, dan bijv. de Begrafeniswet.

Het tweede werk, hierboven vermeld, is 283 bladzijden groot, welke omvang reeds aanstonds doet vermoeden, dat deze schrijver ruime opvattingen heeft omtrent het quantum rechtskennis, dat voor den technicus noodig of gewenscht is. Dit vermoeden wordt door de lezing tot zekerheid.

Na eenige pagina's inleidende beschouwingen over Recht, Rechtsvorming, Rechtskracht van gewoonten, het onderscheid tusschen publiek- en privaatrecht, enz., wordt een vogelvluchtperspectief gegeven van vrijwel het geheele Burgerlijk Wetboek, gevolgd door eene uitvoerige behandeling van het Waterstaatsrecht, de Sociale Wetgeving, de wetten betreffende de volksgezondheid en volkshuisvesting, benevens van die bijzondere wetten, waarmede technici geacht worden, meer in het bijzonder in aanraking te komen.

Hoezeer gewenscht het moge zijn, dat ieder burger eenige kennis bezit van de zijn dagelijksche leven beheerschende wettelijke voorschriften, het kan niet ontkend worden, dat juridische lectuur niet tot de meest boeiende behoort, en, blijkens de ervaring, meer in het bijzonder voor technici weinig aantrekkingskracht vertoont. Het gevaar bestaat dan ook, dat velen door het lijvige uiterlijk van deze handleiding zullen worden afgeschrikt van den inhoud kennis te nemen. Dit ware te betreuren, daar de schrijver zijn onderwerp duidelijk en veelzijdig behandelt, terwijl een tweetal registers het naslaan zeer vergemakkelijken. Als eene merkwaardigheid, waarschijnlijk aan den drukfoutenduivel te wijten, trof mij bij het doorlezen, dat op bladzijde 89 als een nadeel der arbitrale rechtspraak wordt vermeld, dat „arbiters bij den beroepsrechter achterstaan in partijdigheid".

E. R.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 40. 4 OCT. 1924.

INHOUD: Kort verslag van de Ledenvergadering B. N. A. op 26 September 1924. — Correspondentie tusschen het Bestuur van den B. N. A. en den Minister van Arbeid, naar aanleiding van art. 15 der honorariumtabel woningbouw en den toeslag van 25 %. — Prijsvraag voor Monumentale Lantaarns op den Dam, door Jan de Meijer. — De excursie door J. P. M. — Hoe een architect voor zich zelf een huis bouwt, door J. P. M. — Ontvangen Boekwerken, door E. R. en E. P. M.

KORT VERSLAG VAN DE LEDENVERGADERING B. N. A. OP 26 SEPT. 1924.

De vergadering van den B. N. A. in het Societeitsgebouw van de Diergaarde te Rotterdam op 26 Sept. was zeer druk bezocht, ± 70 leden zijn aanwezig geweest.

De Voorzitter, de heer P. G. Buskens, herinnerde aan de benoeming van de leden Ir. G. Diehl en Ir. M. J. Granpré Molière tot hoogleeraar te Delft en wenschte deze heeren namens den B.N.A. geluk met hun benoeming.

Besloten werd, dat de B. N. A. lid wordt van den Bond Heemschut, dat in 1925 wederom zelfstandig het examen voor het diploma voor Bouwkundig Opzichter B. N. A. zal worden gehouden en dat de gevoerde correspondentie met den Minister van Arbeid over de interpretatie van eenige bepalingen in de honorarium-tabel voor woningbouw zal worden gepubliceerd in het Bouwkundig Weekblad. (Zie hierachter).

Uitvoerig werd het bestuursvoorstel besproken, om met ingang van 1925 het Bouwkundig Weekblad gezamenlijk met het Genootschap Architectura et Amicitia uit te geven. Er werden vele bezwaren tegen dit voorstel geuit, zoowel van principieelen aard, daar men de eenheid van uiting van den B. N. A. in het officieel orgaan bedreigd achtte, als van financieelen aard, aangezien het samengaan in deze eenige onkosten met zich mee brengt.

Bovendien achtte men den algemeenen toon van de artikelen in het weekblad „Architectura", thans het officieele orgaan van A. et A., niet van dien aard, dat de drang van fusie sterk moest worden gevoeld. Het voorstel werd ten slotte met een groote meerderheid verworpen.

Hierna werd bij stemming principieel uitgemaakt, dat de B. N. A. zich officieel niet zal inlaten met de regeling van het honorarium voor gevel-ontwerpen voor eigenbouwers, op grond daarvan, dat, al mogen sommige architecten in de tegenwoordige omstandigheden hun medewerking aan den eigenbouw moeten verleenen, het beroep van den architect door deze methode van werken in aanzien en belangrijkheid zal verliezen en het vak als zoodanig er mede omlaag zal gaan.

Na de pauze was aan de orde de behandeling van het vraagstuk der schoonheids-commissies, aan de hand van eenige door het Bestuur opgestelde vragen. Drie heeren, de heer Ed. Karsen, kunstschilder te Amsterdam, Ir. A. Plate, Oud-Directeur van den Woningdienst te Rotterdam, Ir. D. Roosenburg, architect te 's-Gravenhage hadden praeadviezen uitgebracht.

De zeer uitvoerige discussie over de gepubliceerde vragen, leidde ten slotte tot het vaststellen van de volgende conclusies:

1. Aangenomen mag worden, dat de bouwkunst gebaat is met de instelling der schoonheids-commissies.

2. Intusschen hebben de schoonheids-commissies aan de gestelde eischen nog niet volkomen beantwoord.

3. Verbetering is te bereiken door een betere samenstelling en een betere werkwijze der commissies.

4. Ten aanzien van de samenstelling werd de wenschelijkheid uitgesproken, dat de S.C.'s bestaan uitsluitend uit bevoegden.

5. Ten aanzien van de werkwijze acht de B. N. A. het noodig, dat de leden van de S.C.'s geheel vrij staan tegenover de plannen, die behandeld moeten worden, is voorts van meening, dat het ongewenscht is, zelf ingrijpende verbeteringen aan te brengen, dat de reden tot afkeuring van een ontwerp aan B. en W. moet worden gemotiveerd.

6. Tot de taak van de S.C.'s behoort tevens het bevorderen, dat opdrachten in handen komen van bevoegde krachten.

7. Het is noodig, dat er op de adviezen (uitspraken dus) van de S.C.'s hooger beroep bestaat.

Na afloop van de vergadering werd onder een zeer geanimeerde stemming een gemeenschappelijk diner gehouden in hetzelfde gebouw.

CORRESPONDENTIE TUSSCHEN HET BESTUUR VAN DEN B. N. A. EN DEN MINISTER VAN ARBEID, NAAR AANLEIDING VAN ART. 15 DER HONORARIUMTABEL WONINGBOUW EN DEN TOESLAG VAN 25 %.

18 Juli 1924.

Aan zijne Excellentie den Minister van Arbeid.

Excellentie,

Het Bestuur van den B.N.A. neemt hierbij de vrijheid, Uwe Excellentie een tweetal punten betreffende de berekening van het architecten-honorarium voor woningbouw onder Uwe aandacht te brengen, punten waarover, blijkens mededeelingen van verschillende architecten op de laatstleden gehouden jaarvergadering, tusschen hen en Uw Departement verschil van meening blijkt te bestaan.

Het eerste punt betreft de interpretatie van artikel 15 van de honoraria voor woningbouw, luidende:

Voor werkzaamheden, waarvan het bedrag blijft beneden het aanvangscijfer in de tabel, art. 10 genoemd, wordt het honorarium berekend naar den omvang der werkzaamheden en den aard van het werk, zoomede naar den tijd daaraan besteed. Dezelfde bepaling is van toepassing op bemoeiingen bij slooping. In het algemeen is het honorarium voor werkzaamheden, die niet naar den grondslag van de tabel kunnen worden berekend, zoomede van die, niet betrekking hebbende op een bij den architect in uitvoering zijnd werk, als volgt:

Voor conferentiën, adviezen, berekeningen of andere werkzaamheden van den architect:

a. op het bureau van den architect, per uur minstens . . . . . f 5.—.

b. buitenshuis, maar in de woonplaats van den architect, per uur minstens . . . ,, 6.—.

Onderdeelen van uren worden als volle uren in rekeningen gebracht.

Voor reizen, niet betrekking hebbende op een bij den architect in uitvoering zijnd werk, wordt berekend, behalve de reiskosten voor personen en bagage en verblijfkosten:

a. voor een dag, zonder overnachten minstens. . . . . f 25.—.

b. ,, ,, ,, , met ,, ,, ... ,, 35.—.

Voor reizen naar, of betrekking hebbende op, een bij den architect in uitvoering zijnd werk, worden de werkelijke reis- en verblijfkosten aan de opdrachtgever in rekening gebracht, waarbij gerekend wordt, dat zoowel te land als te water de architect 1e klasse en het personeel 2e klasse reist.

Naar ons Bestuur nu vernam, zou dit artikel, zulks in afwijking van vroeger, door Uw Departement thans zóó uitgelegd worden, dat de reis- en verblijfkosten van den architect alleen dan vergoed zouden worden, wanneer de bouwsom beneden het bedrag van f 5000.—, het aanvangscijfer der tabel, blijft.

Het wil ons Bestuur echter voorkomen, dat, al moet het toegeven, dat de redactie van dit artikel, door een onjuiste indeeling in alinea's geen aanspraak kan maken op bijzondere duidelijkheid, deze bedoeling moeilijk uit het artikel is te lezen.

Overigens deelen wij Uwe Excellentie mede, dat de nieuwe interpretatie geheel in strijd is met de bedoeling die bij het opstellen van dit artikel heeft voorgezeten en waarbij wel degelijk het bepaalde omtrent de vergoeding der reis- en verblijfkosten aan den architect ook geldt voor bouwsommen boven de f 5000.—.

Waar wij vernomen hebben, dat verschillende architecten moeilijkheden hebben ondervonden, omdat de door hen ingediende exploitatierekeningen voor woningbouwplannen niet werden goedgekeurd, omdat de reis- en verblijfkosten van den architect op de exploitatierekening pareerden, verzoeken wij Uwe Excellentie beleefd, rekening te willen houden met de vaststaande bedoelingen der tabel en niet met een interpretatie, die van die bedoelingen afwijkt.

In de tweede plaats vernam ons Bestuur, dat de toeslag van 25% op het honorarium, berekend volgens de bouwsommen van 1914, door Uw Departement niet meer zou worden aanvaard.

Zooals Uwe Excellentie bekend is, is de toeslag in November 1917 tot stand gekomen na uitvoerige bespreking en beraadslaging van de lichamen, waartusschen de overeenkomst der honoreering is gesloten, n.l. de Nationale Woningraad en de Bond van Nederlandsche Architecten. De Regeering heeft dezen toeslag destijds aanvaard en billijk gevonden.

Wij meenen nu, dat, als de Regeering omtrent die billijkheid thans andere inzichten mocht hebben verkregen, deze verandering niet mag blijken uit een fait accompli, waarvoor de architecten worden gesteld, maar dat hierbij de belanghebbenden in de gelegenheid worden gesteld, hunne rechten te verdedigen.

Op grond van het bovenstaande zouden wij Uwe Excellentie willen verzoeken, ons omtrent de geruchten, die ten aanzien van de schrapping van de 25% gaan, nadere inlichtingen te willen verschaffen.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting.

Het Bestuur voornoemd:

w.g. P. G. BUSKENS, Voorzitter.

E. J. KUIPERS, Secretaris.

MINISTERIE VAN ARBEID, HANDEL EN NIJVERHEID.

Den Haag, 4 September 1924.

In antwoord op Uw schrijven van 18 Juli j. l. heb ik de eer, U als volgt te berichten.

Uw onderstelling, dat reis- en verblijfkosten van architecten alleen dan, boven het honorarium, uit Rijksvoorschot mogen worden bestreden, wanneer de bouwsom beneden f 5000.— blijft, is niet geheel juist.

Vergoed worden, in 't algemeen, alle reis- en verblijfkosten, die gedurende de voorbereiding, dus vóór de aanbesteding van een bouwplan, gemaakt zijn en soms ook later gemaakte, b. v. voor zooveel de reizen noodig waren voor aankoop of keuring van materialen. Voor woningwet-plannen waarvan de bouwsom minder dan f 5000.— bedraagt, zouden ook nà de aanbesteding *alle* reis- en verblijfkosten vergoed worden, zulke plannen komen echter practisch niet voor.

De kosten van reizen, gemaakt ter controle op de uitvoering van het werk, moeten dus uit het honorarium worden bestreden. Van dezen regel, dien ik billijk acht en niet in strijd met de bedoeling van artikel 15 van de tabel, is weliswaar indertijd afgeweken; de laatste jaren wordt er streng de hand aan gehouden. Uw schrijven geeft mij geen aanleiding om hierin wijziging te brengen.

Wat het honorarium betreft, geldt sinds 24 Mei 1923 de regel, dat voor plannen, waarvoor voor of op dien datum nog geen voorstel tot toekenning van steun door Burgemeester en Wethouders aan den Gemeenteraad werd gedaan, niet meer in rekening mag worden gebracht dan het honorarium, aangegeven door de tabel (van 1916), *zonder toeslag*. Van dezen regel kan worden afgeweken:

1e wanneer het billijk voorkomt, den toeslag alsnog te verleenen, omdat een plan reeds eenige malen herzien is en er in een duurderen tijd aan is gewerkt (de toeslag wordt ook na genoemden datum nog dikwijls verleend);

2e wanneer het volgens de tabel berekende honorarium een te hooge belooning voor den geleverden arbeid moet worden geacht — bijv. bij repetitiebouw, waaronder ik versta de herhaling van reeds uitgevoerde complexen of den bouw van een groot aantal volkomen gelijke woningen; voor dergelijke plannen blijf ik mij voorbehouden het honorarium op een lager bedrag vast te stellen.

De Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid,
Voor den Minister, de Secretaris Generaal,
(w. g.) R. G. WOLF, Io. S. G.

Aan het Bestuur der Maatschappij tot Bevordering
der Bouwkunst, Bond van Nederl. Architecten.
Weteringschans 102 te Amsterdam.

16 September 1924.

Aan Zijne Excellentie den Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid,
's-Gravenhage.

Excellentie,

Hiermede berichten wij Uwe Excellentie de ontvangst van het schrijven van 4 September j. l. in antwoord op ons adres van 18 Juli 1924.

Wij danken Uwe Excellentie voor de verschafte inlichtingen en nemen de vrijheid het volgende op te merken.

Uit het feit, dat de honorariumtabel is opgemaakt door de architectenorganisaties, in overleg en samenwerking met enkele autoriteiten, mag worden aangenomen dat zij zelve de bedoelingen der bepalingen dier tabel het nauwkeurigst kennen.

Zonder nu de mogelijke juistheid der door Uwe Excellentie gegeven interpretatie van artikel 15 te willen desavoueeren, meenen wij te mogen constateeren, dat zij niettemin niet volgens de oorspronkelijke bedoeling is.

Dat de door U gegeven uitlegging van het artikel nooit bij de oorspronkelijke bedoeling kan hebben voorgezeten, is begrijpelijk, omdat volgens deze uitlegging de architect bij een conscientieuze uitoefening van zijn beroep als straf een deel van zijn honorarium zou derven.

Intusschen mochten wij vernemen dat Uwe Excellentie haar meening ten aanzien van een bepaald geval heeft herzien, waardoor de interpretatie van het artikel wederom de oorspronkelijke bedoeling weergeeft, zoodat wij vertrouwen, dat voortaan ook voor ieder geval deze herziene interpretatie zal gelden.

Betreffende de berekening van het honorarium zelve, hebben wij de eer, Uwe Excellentie mede te deelen, dat bij ons in samenwerking met den Nationalen Woningraad een geheel nieuwe wijze van honoreering in studie is.

Wij hopen Uwe Excellentie hiervan binnenkort nadere mededeelingen te kunnen doen, in het vertrouwen, dat U aan dit met de volkshuisvesting zoo nauw verbonden vraagstuk Uwe bijzondere aandacht wil blijven wijden.

Met verschuldigde gevoelens van hoogachting.

Het Bestuur van den B.N.A.:
w.g. P. G. BUSKENS, Voorzitter.
E. J. KUIPERS, Secretaris.

PRIJSVRAAG VOOR MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM.

Ingekomen Vragen en Antwoorden.

1. Welke uitleg moet gegeven worden aan den zin 5° sub c. Het bedoelde punt A toch ligt op de situatie-teekening binnen den vierhoek door de 4 lantaarns gevormd, en is het dus onmogelijk van dit punt uit een perspectief samen te stellen, waarop alle lantaarns te zien zijn. Is het vermoedelijk de bedoeling, slechts één lantaarn in perspectief te teekenen van dat punt uit gezien?	De perspectief moet genomen worden in de richting: Paleis—Nieuwe Kerk, zoodat er slechts één lantaarn op voorkomt.
2. Wat stellen de zwaar getrokken lijnen op de situatie-teekening voor. Is dit plantsoen- of anderen aanleg?	Het middengedeelte wordt belegd met witte graniettegels. De zwarte lijnen zijn banken van een donkerkleurigen steen, b.v. basaltlava.
3. Wordt de perspectief gevraagd in de riching Paleisstraat of Mozes en Aäronstraat?	Zie antwoord onder 1.
4. Hoe wordt het middenplein, beplanting? Wat is bedoeld met de zware, dikke lijnen op het middengedeelte. Is dit soms een ornamentale versiering in steen, baksteen, natuursteen? Worden soms terrassen hiermede bedoeld?	Zie antwoord onder 2.
5. Worden de kosten der lantaarns door anderen of door den ontwerper berekend?	Door den ontwerper.
6. Is met vraag C art. 5° bedoeld de lantaarn, gezien van uit punt A bijv. naar richting Kalverstraat en dan een lantaarn?	Zie antwoord onder 1.
7. Is men ook vrij in de keuze van het materiaal?	Ja.
8. Mag er onder aan het voetstuk een kleine of groote oppervlakte worden ontworpen? (Dit met het oog op 't verkeer).	Dit moet de ontwerper zelf bepalen.
9. In de opgaaf staat vermeld: De kosten per lantaarn mogen niet meer bedragen dan f 2000.—. Is het de bedoeling, dat er ook een globale prijs moet opgegeven worden bij het inzenden der prijsvraag?	De ontwerper moet zooveel mogelijk de kosten der uitvoering van zijn ontwerp benaderen.
10. Kan, in verband met andere belangrijke prijsvragen, de datum van inlevering der prijsvraag v.d. „Lantaarns op den Dam", niet later worden gesteld, bijv. 15 Dec. a.s.?	De datum van inlevering wordt verschoven tot 1 December a.s.

Wij brengen hier in herinnering, dat schriftelijk vragen kunnen worden gesteld tot 15 October a.s.

Namens de Jury:
de Secretaris
JAN DE MEIJER.

29 September 1924.

DE EXCURSIE.

De excursie, waarop de Kring „Rotterdam" van den B.N.A. de leden j.l. Zaterdag heeft vergast, maakte het mogelijk, Rotterdam van verschillende kanten en in verschillende opzichten te zien. Vooral op dit laatste moet het accent worden gelegd.

Zoo zagen we Rotterdam in den monumentalen bouw, in den scholenbouw, in den woonhuisbouw, in den volkswoningbouw, in zijn bruggenbouw. Het hoogtepunt was de boottocht. De beteekenis van Rotterdam ligt nu eenmaal in hetgeen de Maas tusschen haar beide oevers insluit. Het leven van de stad Rotterdam klopt door de groote slagader, die de Maas is. Was de tocht door de stad slechts bijzonder aantrekkelijk op enkele punten, de tocht op het water boeide van het begin tot het eind.

De kennismaking met het gebouw, waarin Rotterdam zich op monumentale wijze meende te kunnen uiten, viel den bezoekers niet mee. Het stadhuis is uit publicaties meer dan bekend. Het is eenmaal geen monumentale uiting en we zullen hierbij de vraag buiten beschouwing laten, of het gemis aan monumentaliteit iets specifiek Rotterdamsch dan wel iets zuiver Hollandsch is. Toch verdient het overweging in deze richting naar de mislukking van dit bouwwerk te zoeken. De persoon van den bouwmeester zal dan buiten beschouwing kunnen blijven en de grondslagen, waarop onze Hollandsche bouwkunst berust, zullen dan beter aan het licht komen.

In het algemeen is Rotterdam in zijn groote gebouwen den laatsten tijd niet gelukkig geweest. De openbare leeszaal bijv. en de H.B.S. voor meisjes zijn keurige gebouwen met veel zorg gedetailleerd en uitgevoerd, maar de bouwkunst vraagt eenmaal iets anders, iets meer nog. De algemeene compositie der gebouwen is van een geijkt type, wel vriendelijk maar zoo bloedloos. De architectuur ervan wordt beheerscht door de neiging mooie gebouwen te willen zetten in een twee dimensionale compositie. Er zijn excepties. Een uitzondering maakt o. a. de R.K. Hoogere Burgerschool aan den Beukelsdijk van Architect Buskens. Een verrassing was het woonhuis van den heer Otten. Ik verwijs voor dit huis nog eens naar de uitnemende karakteriseering van het werk van Otten door den heer Meischke gegeven op pagina 200 van dezen jaargang. Het werk van Otten is het beste wat in dit villapark bij den Kralingschen plas te zien is. De bekende huizen aan de Kralingscheplaslaan van Gratama zijn ook heel goed, maar wat wild van opzet en onbezonnen van structuur. Wat een disharmonieën in al die verschillende raamvormen. Men krijgt het gevoel, dat de eenheid, die de gevels desondanks vertoonen, meer aan de wijsheid der voorzienigheid dan aan het beleid van den architect te wijten is. Prachtig was dien ochtend de Kralingsche Plas. Het is een mooi bezit voor de stad dergelijk vrijwel ongerept natuurschoon te hebben. Laten wij hopen, dat als de uitbreiding van Rotterdam het noodig maakt er omheen te gaan bouwen, deze plannen in handen blijven van uiterst bevoegden. Over den rit van deze plek van de stad naar Spangen past een woord van eerbiedig zwijgen. Rotterdam biedt langs dezen kant weinig belangwekkends of het moet het torentje van Overschie zijn, dat hier en daar over de nog onbebouwde terreinen zichtbaar was.

De Spangensche polder en de bebouwing ervan is te lezen in de beschrijving van het vorig jaar September. De man, die daar kwam, zag, maar niet overwon, is Oud, wiens woningbouw inderdaad voortreffelijk is, en dien wij, als we praten over Rotterdamsche architectuur, in de eerste plaats moeten noemen. Helaas kwam onze wensch met de zestien auto's te rijden langs de tweede verdieping van Brinkman's galerij-bouw niet in vervulling. Achter de Spaansche bocht bouwde Oud nog een serie semi-permanente woningen, prachtig van begrip en in aspect herinnerend aan Vlaanderen, de modder in kluis. De Mathenesserlaan, die wij in volle glorie afreden, is een van die voorbeelden van begripsverwarring, waaraan sommige menschen bij het aanleggen van straten lijden. Dergelijke grootsch opgezette boulevards in woonwijken mislukken bovendien nog altijd door de gebrekkige architectuur, die in deze buurt van Rotterdam helaas nogal bijzonder is. Er zijn gunstige uitzonderingen, maar ze zijn machteloos. Ofschoon de regeling van de excursie niets dan lof en grooten dank verdient en uit dien hoofde eenige bedenking niet past, gebiedt mij de waarheid intusschen niet te verzwijgen, dat de tempi niet zuiver waren. Zoo doorliepen we de Parklaan veel te snel. De Parklaan toch is een van de weinige gedeelten, die een zeker cachet hebben, al is de stedenbouwkundige opvatting en de bebouwing wat oudbakken. Bovendien typeert de Parklaan de goede beginselen, die men in den tijd van haar ontstaan althans probeerde te volgen. En het Schuurman monumentje was ook wel een rustige beschouwing waard geweest. Het bronzen figuurtje is beter dan bijkans alles van sculpturale kunst aan den openbaren weg te Rotterdam te zamen. Deze excursie heeft zeker zijn beteekenis gehad. Al kon de Kring geen monumenten toonen van indrukwekkende en onvergetelijke schoonheid, de manier, waarop zij in elkaar was gezet, gaf gelegenheid, indrukken te krijgen, sterker dan bij een oppervlakkige bezichtiging anders mogelijk was.

J. P. M.

HOE EEN ARCHITECT VOOR ZICH ZELF EEN HUIS BOUWT.

Onder dezen titel kwam eenigen tijd geleden in het „Geïllustreerd Weekblad" voor Friesland een geïllustreerde beschrijving voor over het huis „de Honk", waarin de bouwer en eigenaar, de architect Wölcken, woont.

De beschrijving was wat je noemt lyrisch. „Het is de strijd van den dichter, den beeldhouwer, schrijver en schilder om de idée, die plotseling als een stralende verschijning zich losmaakte uit het land der eeuwige schoonheid en — soms slechts voor een oogenblik — de grenzen der werkelijkheid naderde, met ontroering haar aanschouwende, te winnen voor de werkelijkheid en gevangen te houden in het marmer, het proza, de dichtmaat of de kleurlijnen. Maar ook de architect wacht even geduldig in toewijding en aanschouwt in gelijke ontroering, wat hem verschijnt en grijpt het gevangen, eerst in zijn teekening en daarna in het gebouw, dat hij opricht.

En gelijk de Koninklijke standaard boven het paleis de verkondiging is, dat de Koninginne daar woont, zoo zegt elke lijn van zoo'n huis, dat ook daar de schoonheid haar kapel heeft.

Op den Stienserweg No. 20 staat een huis, waarin de bouwer en eigenaar, de bekende architect, de heer Wölcken, woont."

Volgt de beschrijving: „Breed stroomt hier (in de huiskamer) het licht binnen door het forsche frontraam, waar het wordt afgebroken door een in een middennis hangend diep gekleurd glas-in-lood schilderij en waardoor de stralen breken als door smaragden en robijnen en saffier."

Bij de schouw: „Men verlangt, om er te gaan zitten en hartelijk en vertrouwelijk te praten over louter schoone en verheven dingen."

„Het kan niet anders, dan dat we geruimen tijd in die sfeer van wondere rust en gastvrije gezelligheid, bij den gezelligen haard hebben zitten praten over kunst en schoone dingen en we gingen ten slotte weg met de nog sterker overtuiging, dat architectuur — niet alleen van trotsche paleizen, stations of musea — maar ook die van het eenvoudige woonhuis behoort tot de schoone bouwkunst. Indien al-

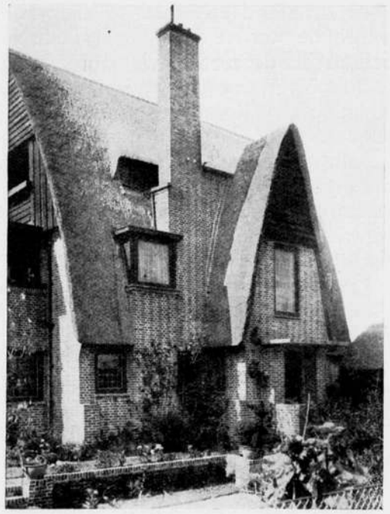

LINKS HUIS „DE HONK", DAT DE HEER E. A. M. WÖLCKEN TE LEEUWARDEN ALS ARCHITECT VOOR ZICH ZELF BOUWDE.
RECHTS HUIS „DE HILGESTEDE" TE WASSENAAR. Architect C. BRANDES.
(DE PLATTEGRONDEN DEZER HUIZEN, LIJKEN WONDERLIJK VEEL OP ELKAAR.

LINKS: MEDDENS & ZOON TE 's-GRAVENHAGE VAN Architect Dr. H. P. BERLAGE.
RECHTS: PEEK & CLOPPENBURG, TE LEEUWARDEN VAN „Architect" E. A. M. WÖLCKEN.

thans de meester het teekenstift hanteerde bij het ontwerpen en de liefde, om het schoonste te bereiken den bouw in alle onderdeelen leidde."

Tot zoover het mooie proza. Intusschen schijnt de meester, blijkens bijgaande afbeeldingen, bij het ontwerpen op een eigenaardige wijze de teekenstift te hanteeren of, de teekenstift hanteerende, op eigenaardige wijze te ontwerpen. Hij schijnt op de oogenblikken, dat de idee, zich als een stralende verschijning losmakende uit het land der eeuwige schoonheid, de grenzen der werkelijkheid nadert, met zijn gedachten wel wat te veel vervuld te zijn van de teekeningen en de kleurlijnen, waarin zijn kunstbroeders haar gevangen grepen. Zoo zelfs, dat we de nog veel sterker overtuiging krijgen, dat architectuur — niet alleen voor eenvoudige woonhuizen — maar ook voor complete modemagazijnen — van het werk van kunstbroeders is na te teekenen, zoo precies, dat elke lijn van de Koninklijke standaard op het eene verkondigt, dat de schoonheid haar kapel heeft in het andere.

Het wil ons voorkomen, dat de stralende liefde des heeren Wölcken om het schoonste te bereiken, en waarin zelfs smaragden en robijnen en saffieren zoo maar breken, evenmin ongevaarlijk is voor de algemeene reputatie van den architectenstand en voor de architecten zelf, zoodat wij een en ander onder hun aandacht meenden te moeten brengen. J. P. M.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Ook op uitgeversgebied bestaan blijkbaar nog onbekende natuurkrachten, die op bepaalde tijdstippen de gelijktijdige verschijning van gelijksoortige uitgaven veroorzaken. Eene uiting dier krachten werd enkele maanden geleden waargenomen, toen plotseling een aantal nieuwe bouwkundige tijdschriften het licht zagen. Ook thans weder schijnt zulk eene kritieke periode te zijn ingetreden, nu voor uitgaven, waardoor de rechtskennis der technici moet worden verhoogd.

Werd aanvankelijk gemeend, dat die kennis kon worden samengebracht in een boekske van bescheiden omvang, allengs dijden deze werken uit, tot de kroon

thans gespannen wordt door eene uitgave in 10 deelen, getiteld: „de Rechtskennis van den Ingenieur", die onder toezicht van eene Commissie uit de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs verschijnt bij den uitgever L. J. Veen te Amsterdam.

Het eerste deel, dat thans het licht heeft gezien, behandelt het Publiek Recht, het tweede zal het Burgerlijk Recht bevatten, het derde het handels- en verkeersrecht. Daarna zullen verschijnen deelen, waarin beschreven worden de Nederlandsch-Indische wetgeving, de rechtskennis van den bedrijfsleider, onteigening en eigendomsbeperking, middelen van verkeer, openbare werken, waterstaat en mijnwezen.

Blijkens het „Voorwoord" beoogen de samenstellers, den ingenieur op rechtskundig gebied de voorlichting te verschaffen, welke hij behoeft om zijne dagelijksche werkzaamheden ook uit juridisch oogpunt naar behooren te kunnen vervullen. Blijkbaar hebben zij die behoefte nog al ruim geschat, althans de kennis van onderwerpen als bijv. „het recht om te straffen", „opzet en schuld", „causaliteit in het strafrecht" kan moeilijk onmisbaar worden geacht, om als ingenieur op behoorlijke wijze zijn taak te vervullen.

Het is ongetwijfeld waar, dat eenige rechtskennis voor den technicus gewenscht is, evenals trouwens ook den jurist eenige bekendheid met de techniek van het dagelijksche leven van nut zal zijn, en eenige medische kennis beiden te pas kan komen, doch in al deze gevallen dient de voorlichting zich te beperken tot de hoofdzaken en in zoo beknopt mogelijken vorm te worden gegeven, wil men niet hen, voor wie de voorlichting bestemd is, reeds bij voorbaat afschrikken, of hen in den waan brengen, dat zij in voorkomende gevallen deskundige hulp kunnen ontberen.

De peetvaders der nieuwe uitgave hebben dit gevaar wel gevoeld, en wijzen er dan ook in hun voorwoord op, dat het niet hunne bedoeling is, om, waar zich geschilpunten of belangrijke rechtsvragen voordoen, de raadpleging en den bijstand van een rechtskundige overbodig te maken. De vraag is echter juist, wanneer de lezers hunne rechtsquaesties zoo belangrijk zullen oordeelen, dat zij aan deskundige hulp behoefte gaan gevoelen. De ervaring, ook op ander gebied, leert, dat de patient vaak eerst te laat, en gewoonlijk tot zijne schade, inziet, dat hij zijn eigen kennis heeft overschat. De verschijning van uitgaven, als de hier besprokene, kan daarom slechts met zeer gemengde gevoelens worden begroet. E. R.

Polyt. Bibliotheek No. 56. Acoustiek voor den Bouwkundige, door D. A. Kirchner. (v. Mantgem & de Does. Amsterdam).

Het moeilijk vraagstuk der acoustiek wordt in dit boekje zeer ernstig onder het oog gezien De schrijver wijst er terecht in zijn inleiding op, dat het niet aangaat, de acoustiek eener zaal maar aan het toeval over te laten. Hij behandelt eerst de wetten van het geluid, geeft daarna practische toepassingen, acoustische gebreken en voorbeelden ter illustratie, en tenslotte eenige gevolgtrekkingen, al vleit hij zich niet, dat deze gevolgtrekkingen allen volkomen juist zullen zijn. Daarvoor is het vraagstuk nog te moeilijk. Toch worden er zeer behartenswaardige wenken in gegeven, om althans de meest ernstige gebreken op het gebied der acoustiek te vermijden, iets, wat al veel waard is.

Opgaven van het Practisch en Schriftelijk gedeelte van de Eindexamens 1924. M.T.S. te Haarlem. (Tech. Boekh. Jutting en van Herwijnen. Haarlem).

Zooals de Dir. v. d. Haarl. M.T.S., in zijn voorbericht zegt, geeft dit boekje slechts een zeer onvolledige afspiegeling van het onderwijs aan de M.T.S. doch kan ook voor studeerenden buiten de M.T.S. als oefenstof goede diensten bewijzen.

Het niet te onderschatten voordeel, van deze opgaven geregeld door alle M.T. Scholen te doen verschijnen, zal zeer zeker dit zijn, dat de eindresultaten der verschillende M.T.Scholen niet sterk uiteen zullen loopen. E. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 41. 11 OCT. 1924. INHOUD: Prijsvraag voor monumentale lantaarns op den Dam. — Handelsregister. — Concept-notulen van de ledenvergadering op 26 Sept. 1924 in het Societeitsgebouw v. d. Diergaarde te Rotterdam. — Bouwkunst der Nederl. Renaissance in Denemarken, d. Dr. Ir. D. F. Slothouwer d. J. P. M. — Clausule betreffende geschillen in de bestekken, d. J. P. M. — Ontv. boekw. en tijdschriften d. J. P. M. en E. P. M.

PRIJSVRAAG VOOR MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM.

De inzenders worden hierbij attent gemaakt op de drukfout welke is geslopen in het antwoord op vraag 2, opgenomen op pagina 389 van het Bouwkundig Weekblad van 4 October 1924, n.l. het woord „banken" in den derden regel, dit moet zijn: „banden van een donkerkleurigen steen, b.v. basaltlava".

DE REDACTIE.

HANDELSREGISTER.

Onderstaand schrijven werd ontvangen door een der leden van den B. N. A. inzake het inschrijven van architecten in het Handelsregister.

Leden die nog een waarschuwing inzake inschrijving in genoemd register mochten ontvangen, kunnen dus op onderstaand schrijven wijzen.

HET BESTUUR.

In antwoord op Uw schrijven van 27 September j.l. deelen wij U mede, dat de toezending van een circulaire „Waarschuwing inzake inschrijving" aan Uwe Firma op een misverstand berust, daar architecten niet vallen onder de Handelsregisterwet 1918 en dus ook niet verplicht zijn tot inschrijving in het Handelsregister.

Voor de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam
w.g. J. A. MANTYEN, adjunct-secretaris.

CONCEPT-NOTULEN VAN DE LEDENVERGADERING OP 26 SEPTEMBER 1924 IN HET SOCIETEITSGEBOUW VAN DE DIERGAARDE TE ROTTERDAM.

Omstreeks kwart over elven opent de Voorzitter, de heer P. G. Buskens de vergadering, heet de aanwezigen, die in grooten getale zijn opgekomen, (de presentielijst werd geteekend door 68 leden) welkom, in het bijzonder de preadviseurs de heeren Ed. Karsen,

Ir. A. Plate en Ir. D. Roosenburg en ook den heer Ir. P. F. de Bordes, het sinds de vorige vergadering nieuw toegelaten lid. Voorts herinnert de Voorzitter aan de benoeming tot Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft van de heeren Ir. G. Diehl en Ir. M. J. Granpré Molière. Hij wenscht beide heeren met hun benoeming geluk en meent, dat deze benoeming min of meer terugstraalt op den B.N.A.

Hierna stelt hij aan de orde de notulen van de jaarvergadering, in concept opgenomen in No. 26 van het Bouwkundig Weekblad. Aangezien geen der leden voorlezing van deze notulen verlangt, noch daarop eenige aanmerking heeft, worden deze goedgekeurd en gearresteerd.

De Voorzitter doet hierna mededeeling over verschillende aangelegenheden.

1. Schoonheids-Commissie Amsterdam. De benoeming der leden van de nieuwe Schoonheids-Commissie te Amsterdam, aangewezen door den B.N.A. is geschied op voordracht van de C. d. V. Deze voordracht is goedgekeurd door het Bestuur, dat haar doorzond naar B. en W. De voordracht bevatte 4 tweetallen n.l.: 1. Ir. Jan Gratama en P. Vorkink, 2. J. F. Staal en C. J. Blaauw, 3. Dr. Ir. D. F. Slothouwer en B. T. Boeyinga, 4. N. Lansdorp en Jan de Meyer. De door B. en W. benoemde heeren zijn Dr. Ir. D. F. Slothouwer, Ir. Jan Gratama, J. F. Staal en Jan de Meyer.

2. Honorarium Volkswoningen. Naar aanleiding van hetgeen op de rondvraag van de vorige vergadering werd medegedeeld over het intrekken van de 25 % toeslag bij het honorarium voor woningbouw en over de ministerieele interpretatie van artikel 15 van de woningbouwtabel „reis- en verblijfkosten", werd een adres verzonden aan den Minister van Arbeid, die daarop antwoordde, dat hij zijn opvatting omtrent de reis- en verblijfkosten streng zou handhaven en dat sinds 24 Mei 1923 de toeslag is vervallen. Ter beoordeeling van den Minister kan echter de toeslag in sommige gevallen worden verleend. Inmiddels vernam het Bestuur van een der leden dat de Minister van Arbeid, met betrekking tot de rekening van dat lid, zijn meening over artikel 15 had herzien. Hiervan is mededeeling gedaan aan den Minister, met het uitgesproken vertrouwen, dat de Minister thans het bewuste artikel volgens zijn herziene meening zal blijven interpreteeren. Op verzoek van de vergadering zal deze correspondentie in het Bouwkundig Weekblad worden gepubliceerd.

3. Over het lidmaatschap van den Bond Heemschut. Een vrij ongelukkige samenloop van omstandigheden heeft eenige jaren terug geleid tot het opzeggen van het lidmaatschap van den Bond Heemschut. Er bleek tusschen de door den B.N.A voorgestane ideeën over een bouwkundig advies-bureau en die van den Bond Heemschut een verschil te bestaan, waarvoor de toenmalige besturen der beide vereenigingen geen compromis hebben kunnen vinden. Inmiddels moet deze verwijdering van een vereeniging, die toch niets anders dan het behoud van de schoonheid van ons land beoogt, worden betreurd. Het Bestuur meent, nu er door een nieuw secretariaat een wijziging der opvattingen, naar die der architecten toe, bij Heemschut duidelijk geworden is, wederom tot het lidmaatschap te moeten toetreden. De Voorzitter doet hiertoe, namens het Bestuur, het voorstel. De vergadering geeft bij acclamatie te kennen dat zij dit voorstel gaarne aanneemt.

4. Finantieele aangelegenheden, vermeld in de Mededeelingen No. 23. In de eerste plaats het in open bewaarneming geven van de fondsen van den B.N.A. bij De Twentsche Bank te Amsterdam. Op een vraag van den heer Meyerink, of de Bank ook garantie geeft, deelt de Voorzitter mede, dat de in bewaring genomen fondsen buiten het bankbedrijf blijven, zoodat een garantie niet noodig is. De heer Timmers acht een andere bank zekerder dan de door het Bestuur aanbevolene, doch de Voorzitter meent dat hij geen discussie kan openen over de graden van zekerheid der Nederlandsche Bankinstellingen. Over het voorstel tot het in openbewaarneming geven van de fondsen bij De Twentsche Bank vraagt niemand hoofdelijke stemming, de vergadering verklaart bij acclamatie ermede accoord te gaan. Het tweede voorstel, bij De Twentsche Bank een rekening courant te openen, doet de heer Havermans de vraag stellen, of het niet beter is, nu de Postchèque- en girodienst weer heropend wordt, hierbij te blijven. De Voorzitter antwoordt hierop, dat De Twentsche Bank deposito-rente geeft en de Giro niet meer, en dat aansluiting bij den Girodienst, eene rekening bij een Bank niet behoeft uit te sluiten. Het tweede voorstel van het Bestuur om een rekening te openen bij De Twent-

sche Bank wordt z. h. s. aangenomen. Ook het derde voorstel, den Directeur van den B.N.A. machtiging te verleenen, om tegenover De Twentsche Bank als gemachtigde van het Bestuur op te treden, wordt z. h. s. aangenomen. In verband hiermede stelt het Bestuur voor, op aanraden van den Directeur zelf, een zekerheidstelling te bekostigen. De Penningmeester licht toe, dat het hier zeker niet gaat om een minder vertrouwen, maar om een volledig zuivere regeling der finantieele aangelegenheden te krijgen, waarop, buiten de personen om, ook volgende besturen zich kunnen verlaten. De heer Meyerink meent, dat als men den Directeur vertrouwt, dan geen borgstelling noodig is. Het voorstel om een borgtocht te betalen wordt z. h. s. aangenomen. De heer Meyerink wenscht aanteekening te zien dat hij tegen het voorstel is.

5. Examens Bouwkundig Opzichter. Het Bestuur heeft besloten in 1925 nogmaals het examen B. O. af te nemen. Een finantieel bezwaar daartegen is er niet, wanneer op dezelfde onbaatzuchtige steun der leden wederom mag worden gerekend. Inmiddels wordt er druk gewerkt aan plannen om na 1925 het examen te blijven houden.

De heer v. d. Valk, Voorzitter van de Commissie van Onderwijs, licht deze plannen met een enkel woord toe. De grondgedachte ervan is het examen te splitsen en zoodoende door een gemakkelijker methode in het examen doen zelf, aan het diploma strengere en hoogere eischen te kunnen stellen. De heer v. d. Burgh deelt mede, dat het instituut P. B.N.A. bekend heeft gemaakt, dat het het examen B.N.A. tot zich heeft getrokken. In het B. W. zal daarom nogmaals de aandacht op het geval gevestigd worden.

6. Bureau Hollandsche afdeeling Tentoonstelling Parijs.

Ten behoeve van dit Bureau is voor eenigen tijd een kamer van het Bureau van den B.N.A. aan de Weteringschans, aan den Tentoonstellingsraad verhuurd.

7. Forenzenbelasting.

De heer C. de Groot te Hilversum is aangeslagen in de forenzenbelasting voor een werk, dat hij te Utrecht uitvoert.

Besloten wordt van dezen aanslag in hooger beroep te gaan op kosten van den B.N.A.

8. Handelsregister.

Verschillende leden in Amsterdam hebben een aanzegging gekregen zich in te schrijven op het Handelsregister. De Voorzitter deelt mede, dat door de Kamer van Koophandel te Rotterdam reeds is uitgemaakt, dat een architect B. N. A. zich niet behoeft te laten inschrijven in het Handelsregister. De betrokken leden kunnen dus naar deze uitspraak verwijzen.

Ingekomen stukken. De *Voorzitter* deelt mede, dat de ingekomen stukken betrekking hebben op de agendapunten 5, 6 en 7 en dat het dus aanbeveling verdient, deze stukken tegelijkertijd met die agendapunten te behandelen.

Van de Kringen Amsterdam en Hilversum zijn verklaringen van afvaardiging ingekomen, waarmede met de te houden stemmingen rekening zal worden gehouden. Voorts hebben de heeren Jos. Cuypers, Jan Wils en Hulshoff aan het Bestuur mededeeling gedaan verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen.

Punt. 5. Voorstel van het Bestuur, om na 1 Januari 1925 het Bouwkundig Weekblad uit te geven in samenwerking met het Genootschap Architectura et Amicitia.

Ingekomen is een missive van den Kring „Rotterdam", waaruit blijkt, dat de Kring zich kan vereenigen met het eerste gedeelte van het in de Mededeelingen No. 23 gepubliceerde voorstel, het tweede gedeelte acht het niet aannemelijk. De Kring was van oordeel, dat het karakter van den B.N.A. als vakbond te zeer verschilt van het Genootschap A. et A., dat het ondanks zijn buitenleden een te specifiek Amsterdamsch cachet heeft en welks leden voor het overgroote gedeelte andere belangen hebben dan die van den B.N.A., dan dat een gezamenlijk uitgegeven blad op den duur de leden van beide vereenigingen zou kunnen bevredigen. Bovendien meende de Kring, dat de publicaties in het orgaan van het Genootschap A. et A. niet de verwachting wekken, dat de inhoud van het Bouwkundig Weekblad zal verbeteren, wanneer die bijdragen voortaan daarin zouden worden opgenomen. De Kring was veeleer van meening, dat de verbetering van den inhoud verkregen zou kunnen worden

door een beperking van de vaak gedwongen medewerking van den Redacteur en een uitbreiding van de medewerking van derden.

De Kring „Leeuwarden" geeft schriftelijk te kennen, dat bindende samenwerking met het Genootschap A. et A. niet in het blijvend belang van den B.N.A. moet worden geacht. De spottende schrijfwijze als herhaaldelijk voorkomende in het orgaan Architectura over de leden en de vergaderingen van den B.N.A. maakt het voor ons onmogelijk om goede samenwerking te kunnen verwachten.

Na voorlezing van de ingekomen stukken vraagt de Voorzitter, of iemand over het voorstel het woord verlangt.

De heer Mauve vraagt, of het voordeel van den B.N.A. en A. et A. gelijkwaardig is.

De heer Verschuyl deelt mede, dat de Kring „Hilversum" zal tegenstemmen. Kort en bondig, omdat hij principieel tegen een samenwerking met het Genootschap Architectura is.

De heer de Wijs vindt de financieele regeling vreemd, aangezien de fusie den B.N.A. geld gaat kosten, maar de abonné's van het Bouwkundig Weekblad, die lid zijn van A. et A. zullen het blad gratis gaan krijgen.

De heer Meyerink is verontwaardigd over een stukje, dat in het laatste nummer van het Weekblad van „Architectura" stond en behelsde, dat op deze vergadering tot de stomheid der leden van den B.N.A. zal worden geconcludeerd, terwijl bij stemming zal worden uitgemaakt, wie de stomste is. Hij acht dit stukje verregaand en vraagt zich af, of het mogelijk kan zijn tot samenwerking met een weekblad te besluiten, waarin dergelijke stukken voorkomen.

De heer Blaauw deelt mede, dat de contributie van A. et A. wordt verhoogd met f 7.50. De abonné's, die de heer de Wijs noemde, krijgen dus inderdaad een voordeel van f 2.50. Daartegenover staat, dat de B.N.A.-leden van het Genootschap A. et A. f 7.50 per jaar meer zullen moeten betalen. Intusschen is het feit, dat reeds zooveel leden van het Genootschap A. et A. het Bouwkundig Weekblad lezen een reden tot fusie. Wat het karakter van het nieuwe blad betreft, dit zal natuurlijk anders zijn dan het karakter van het Bouwkundig Weekblad nu en van Architectura nu. Overigens bedenke men wel, dat A. et A. de voorgestelde fusie niet propageert. De contributieverhooging in A. et A. is voorgesteld met het oog op het verkrijgen van een weekblad dus ook een blad als de fusie niet doorgaat. Spreker maakt de vergadering erop attent, dat men de moreele beteekenis van de fusie, zooals die uiteen is gezet in het preadvies, in het oog moet houden en op dien grond zou tegen stemmen beteekenen tegen de belangen van de bouwkunst stemmen. Een zakelijk argument tegen het voorstel heeft spreker niet gehoord. Men vertroebelt de discussie door een vooringenomenheid tegen de groep afgevaardigde leden van A. et A., die een specifiek Amsterdamsch cachet zou dragen. Deze groep echter propageert geen bepaalde richting in de bouwkunst, alleen de goede bouwkunst in haar geheel. Ten slotte betreurt spreker de handelwijze van den heer Kropholler, die in de dagbladen de stemming van deze vergadering tracht te beinvloeden. Hij kwalificeert deze handelwijze als unfair en de houding van den heer Kropholler is dubbelhartig; hij is lid van den B.N.A. en afgevaardigd lid van het Genootschap A. et A.

De heer Verheul vindt in de eerste plaats, dat het coulanter ware geweest, dat de Voorzitter van A. et A. zijn excuses had gemaakt over het stukje in Architectura. Bovendien stelt hij, door naar voren te brengen dat er in ieder geval weer een blad door A. et A. uitgegeven zal worden een ultimatum, maar daarvoor moet de B.N.A. niet bang zijn, hij moet zich niet laten intimideeren. De heer Blaauw kan honderdmaal verklaren, dat het karakter van het nieuwe weekblad anders zal zijn dan het karakter van het Bouwkundig Weekblad en Architectura nu, maar de personen in A. et A. veranderen niet na de fusie. De B.N.A. moet dezen weg niet inslaan. Hij zal zijn zelfstandigheid inboeten. Wij moeten den weg op door den Kring „Rotterdam" in zijn schrijven aangegeven, wij moeten langzamerhand vooruit en wij worden meer en meer een lichaam dat respect zal afdwingen. A. et A. is een Amsterdamsche vereeniging en de fusie zal de Amsterdamsche belangen op den voorgrond plaatsen. Wat het stukje betreft, dat de heer Meyerink voorlas, spreker is

er door gechoqueerd en hij acht het onbegrijpelijk, hoe zoo'n stukje op een dergelijk oogenblik geschreven kan worden.

De heer van Hylckama betreurt eveneens, dat de heer Kropholler tracht twee heeren te dienen en in het openbaar over de bondsaangelegenheden van heden schrijft. Maar ook de heer Blaauw moet twee heeren dienen. Het is zijn goed recht, dat hij als lid en Voorzitter van A. et A. dit Genootschap steunt, maar die steun moet zelfstandig zijn en niet komen van den B.N.A. De finantieele aangelegenheden in A. et A. kunnen ons koud laten.

De leden van het Genootschap Architectura kunnen ook zonder fusie het Bouwkundig Weekblad lezen. Spreker sluit zich aan bij den heer Verheul, het Bouwkundig Weekblad kan verbeterd worden.

De heer Blaauw beantwoordt deze laatste sprekers. Hij meent, dat een Voorzitter geen excuus behoeft te maken over wat een redactie in het weekblad schrijft. Aangezien A. et A. eenmaal een weekblad moet hebben, moet men het aanroeren van dit punt niet als een ultimatum beschouwen. Men moet de fusie niet beschouwen als steun aan het Genootschap A. et A. Als A. et A. zich spitst op een eigen blad, vermindert de steun aan het Bouwkundig Weekblad weer. A. et A. heeft geen eigen belang, alleen het onzakelijke belang van het dienen van de bouwkunst.

De heer Meischke wijst er op, dat het Bestuursbesluit niet met algemeene stemmen werd genomen, hij is persoonlijk tegen het voorstel geweest en wel om den oncollegialen toon in Architectura. Spreker vraagt, wordt daarmede de bouwkunst gediend? Het resultaat van de fusie zal zijn, dat wij twee bladen krijgen in één omslag. En wat het stukje betreft in het laatste nummer, wanneer de Voorzitter geen excuus kan maken, waarom doet de Redactie dat dan niet, of mag of wil zij dat niet?

De heer Meyerink vindt dat een Voorzitter toch wel zijn excuus kan maken en keurt ook de houding van den heer Kropholler af. Wij moeten regelingen treffen, dat de leden van den B.N.A. niet meer op dergelijke wijze aan andere bladen kunnen medewerken. Spreker wijst hier op „Het Bouwbedrijf", dat zelfs door een lid van den B.N.A. geredigeerd wordt.

De Voorzitter deelt mede, dat over de medewerking aan andere bladen op de volgende vergadering een voorstel zal worden gedaan. De medewerking van den heer Wils aan „Het Bouwbedrijf" is reeds twee maal in het Bestuur behandeld. Daarover zal op de volgende vergadering ook een mededeeling worden gedaan. Namens het Bestuur protesteert spreker met klem tegen Kropholler's oncollegiale handeling door het onderschrift in het laatste nummer van het Bouwkundig Weekblad te negeeren.

De heer v. d. Valk deelt mede, steeds voorstander te zijn geweest van de fusie. Het artikel van de vorige week, dat hij beleedigend acht voor de leden van den B.N.A., heeft echter gemaakt, dat hij, hoewel zeer tot zijn spijt, tegen het voorstel zal moeten stemmen.

De heer Posthumus Meyjes roert de zijdelingsche kwestie aan van de voorbereiding, die zoo overhaast moest geschieden.

De heer Staal geeft te kennen, dat noch de Voorzitter, noch de Redactie van Architectura excuses behoeven te maken over het bewuste stukje, want ze hebben er niets mee te maken gehad, hij zelf was de schrijver.

De vragen door het Bestuur opgesteld, wekten gedachten bij hem op, die hij in de bewuste bewoordingen, overigens zonder bijzondere bedoeling, had neergeschreven.

De heer Blaauw tracht hierna uiteen te zetten, dat het stukje humoristisch is en niet beleedigend. Van verschillende zijden wordt dit geval nog besproken zonder dat daarbij een nieuw gezichtspunt wordt geopend. Ten slotte wordt overgegaan tot de stemming en het bestuursvoorstel wordt verworpen met 25 stemmen vóór en 43 stemmen tegen.

Punt 6. Honorariumregeling voor het vervaardigen van gevelontwerpen.

Ingekomen is een schrijven van den heer van Hardeveld met het verzoek, de samenstelling der arbitragecommissie nog op een andere wijze mogelijk te maken, en een schrijven van den Kring „Haarlem", waarin herinnerd wordt aan zijn uitspraak van 13 Februari j.l., dat het beroep van den architect in aanzien en belangrijkheid zou verliezen en het vak er als

zoodanig mede omlaag gaat, indien de architect zich gaat leenen tot het ontwerpen van uitsluitend gevelarchitectuur ten behoeve van eigenbouwers.

De Voorzitter licht toe, dat het te nemen besluit alleen den principieelen kant betreft.

De heer Wegerif is het in deze geheel eens met den Kring „Haarlem" en vindt er iets minderwaardigs in voor de architecten.

De heer Munnik geeft dit toe, maar acht het uit praktische overwegingen toch noodzakelijk het honorarium te regelen. Want het ontwerpen van gevels door architecten gebeurt toch en dan is het beter, dat het onder leiding van den B.N.A. gaat. De voorgestelde Amsterdamsche regeling, een honoreering per 10 Meter gevellengte, is minderwaardig. De honoreering zal percentsgewijze moeten geschieden. Per slot van rekening dient de B.N.A. er zich ook mee te bemoeien, om de regeling rechtsgeldigheid te doen krijgen.

De Voorzitter stelt voorop, dat als het principe wordt aangenomen, iedere Kring het op zijn manier kan regelen, maar dat een percentsgewijze honoreering wel uitgesloten zal zijn.

De heer Timmers waarschuwt dezen weg niet in te slaan. Er wordt door de eigenbouwers in Zuid en in West te Amsterdam schandelijk slecht gebouwd. Het publiek maakt geen onderscheid tusschen de door de architecten ontworpen gevels en de door de eigenbouwers daarachter vervaardigde constructies. De architect wordt aangezien voor de vervaardiger van het geheel en zijn reputatie bij het publiek wordt daarmede niet versterkt.

Het voorstel van het Bestuur wordt daarna in stemming gebracht en verworpen met 27 stemmen voor en 37 stemmen tegen.

Punt 7 van de Agenda, behandeling van het onderwerp Schoonheids-Commissies.

De Voorzitter deelt mee, dat hij eerst gelegenheid geeft tot het houden van algemeene beschouwingen. De heeren Karsen en Plate hebben te kennen gegeven voorloopig hun preadvies niet nader toe te lichten, maar af te wachten of de discussie daartoe aanleiding geeft.

De heer Roosenburg wenscht nog een enkel punt te stipuleeren, n.l. dat de B.N.A. langzamerhand op het standpunt komt om veel aandacht te wijden aan de Schoonheids-Commissies zelve, die toch niet anders dan een repressieve maatregel beteekenen. Meer aandacht moet worden geschonken aan de preventieve maatregelen, waarvan er vooral twee zeer belangrijk zijn, n.l. 1°. het vergemakkelijken van het vinden van een bevoegde kracht (waarvoor wellicht de B.N.A. een selectie zal moeten maken). 2°. de bevordering van het aesthetisch onderwijs, waardoor het aantal half- en onbevoegden op den duur moet verminderen.

De heer Mauve wenscht een punt naar voren te brengen, dat hem in verband met de discussies zeer belangrijk voorkomt. De architecten leven n.l. in de veronderstelling, dat de Schoonheids-Commissies instituten zijn, die door de architecten in het leven zijn geroepen, en in gang worden gehouden. Dit is echter niet juist. Haar ontstaan is een gevolg van het democratische systeem van Gemeentebestuur, dat contrôle uitoefent op alle factoren die in de volkshuishouding een rol spelen. Men moet de contrôle op den welstand beschouwen analoog b.v. met de contrôle op den hinder.

De heer v. Hylckama Vlieg heeft slechts ervaring over de S. C. te Leeuwarden. Zijn indruk is dat het aantal halfbevoegde krachten reusachtig groot is en dat de groei van de bouwkunst wordt belemmerd, omdat er te weinig bevoegde krachten aan het woord komen. Wij moeten van het beginsel uitgaan, dat Schoonheids-Commissies een noodzakelijk kwaad zijn en dat op den duur door de bevordering van de bouwkunst de S. C. overbodig moet worden.

De heer Wegerif onderstreept dit, wij moeten de S.C.'s vooral beschouwen als iets tijdelijks. De resultaten zijn onvoldoende. Naast het instituut van de S.C.'s moeten wij vooral onze kracht geven aan de opvoeding van het publiek, door het houden van voordrachten, door het geven van publicaties, het schrijven van goede boeken, kortom de propaganda voor de bouwkunst.

De heer Sevenhuysen is van oordeel, dat in deze algemeene beschouwingen min of meer de vragen van het Bestuur reeds worden behandeld, zoodat het aanbeveling zou verdienen de besprekingen voort te zetten aan de hand van de vragen zelf.

Hiertoe wordt thans overgegaan en aan de orde is de behandeling van vraag 1: „Mag worden aangenomen dat de ontwikkeling der bouwkunst gebaat is met de instelling der Schoonheids-Commissies?"

De Voorzitter deelt mede, dat v. d. Kring „Maastricht" een schrijven is ingekomen met de beantwoording van de vragen 1, 4, 5 en 6. De Kring „Maastricht", stelt ten aanzien van vraag 1 voor het woord „ontwikkeling" weg te laten. Dat de bouwkunst gebaat is met de instelling van schoonheids-commissies kan dan met „ja" worden beantwoord.

De heer v. d. Burgh deelt mee een dertienjarige ervaring te hebben in S.C.'s speciaal in Gelderland. Naar zijn gevoelen bevordert de S.C. geen schoonheid, zij is alleen een rem op de ergste wanproducten. Het resultaat van het werk is een zeker gemiddelde. Van de plannen die inkomen is 95 % niet goed, het resultaat is dat men voor 55 % leelijkheid krijgt. De onbevoegden zijn thans aan het woord en zoo spoedig mogelijk moet men komen tot de selectie, waarvan de heer Roosenburg sprak.

De Voorzitter meent, dat dit laatste punt buiten beschouwing kan blijven, aangezien de B. N. A. ten opzichte van dit punt reeds besluiten heeft genomen en een speciale commissie heeft ingesteld.

De heer v. d. Valk, die lid is van de S. C. te Den Bosch, zou gelukkig een beter percentage dan de heer v. d. Burgh kunnen noemen. Zijn indruk is dat door het werk van de S. C. het peil van het werk der Bouwkundigen omhoog gaat.

Ook de heer Houtzagers spreekt van bevredigende resultaten in de S. C.'s in Laren en in Utrecht, waarin hij zitting had. Het is gelukt het ergste te weren en meermalen het goede te brengen. In het algemeen voelen de belanghebbenden weinig voor S. C.'s en de Gemeentebesturen ook niet en het wekt eigenlijk nog eenige verwondering dat er nog zooveel gemeenten zijn die een S. C. hebben ingesteld.

De heer Mauve, Secretaris van de S. C., te Den Haag is van oordeel dat de bereikte resultaten gunstig zijn en hij wijst op de opvoedende kracht van de S. C. ook wat betreft de mentaliteit van het bouwende publiek. Er was een frappant verschil in de houding tusschen het bouwend publiek te Rijswijk dat bij de instelling van de S. C. aldaar, daar vijandig tegenover stond en in den Haag waar de huidige S. C., een reeds bestaande voor de erfpachtgronden verving. Het was merkbaar dat men in Den Haag, wat gewoon zijnde aan zulk een commissie, een welwillende houding aannam. De gevolgen van het optreden van de S. C.'s zijn ook zeer eigenaardig. Er blijven elementen die de S. C. tegenwerken, maar er komen ook bouwers zooals bijv. het Bouwbureau Schippers, die breeder gaan zien en op aesthetisch verzorgde plannen aansturen. In Den Haag worden thans sommige terreinen met de ontwerpen van de bebouwing verkocht, hetgeen heel goede resultaten heeft.

De heer Greiner spreekt namens den Kring „Amsterdam". Deze achtte beantwoording der opgestelde vragen niet mogelijk. De Kring stelt voor een enquête in te stellen bij alle S. C 's in Nederland, die dan hun ervaringen zouden kunnen mededeelen, welke dan nader bestudeerd kunnen worden.

De heer v. Bilderbeek voegt hieraan toe, dat de vragen ook niet volledig zijn. Zoo zijn er bijv. in verschillende gemeenten welstandsbepalingen in de bouwverordening opgenomen, maar geen S. C.'s, zoodat de plannen beoordeeld worden door de ambtenaren van B. en W. Hierover had zeker ook een vraag moeten zijn gesteld.

De Voorzitter antwoordt, dat hij niet inziet waarom de vragen niet voor beantwoording vatbaar zouden zijn. Bovendien komt de Kring „Amsterdam" die reeds drie maanden geleden bekend was met de vragen, wel wat laat om in de methode van behandeling wijziging te willen brengen. En wat de opmerking v. d. heer Bilderbeek aangaat, de gestelde vragen geven de hoofdpunten weer van het onderwerp. Natuurlijk zijn er nog andere vragen te stellen, maar het Bestuur was van meening dat deze vragen (van algemeen karakter) voor deze bespreking voldoende waren. Spreker handhaaft dus de vragen en vraag 1 blijft aan de orde.

De heer Hylckama blijft intusschen de vragen vaag vinden en men kan ze alleen met restricties behandelen. Hij geeft daarvan eenige voorbeelden, en naar aanleiding daarvan zou hij de vraag als volgt willen stellen: mag aangenomen worden dat door de instelling van de S. C.'s de belangstelling voor de bouwkunst is gewekt.

Verschillende sprekers meenen thans vraag 1 anders te moeten en te kunnen formuleeren. De heer Broese wil vragen of aangenomen mag worden dat de bouwkunst niet geschaad is met de instelling der S. C.

De heer Sevenhuysen stelt voor: „dat de ontwikkeling der bouwkunst kan gebaat zijn", de heer v. Bilderbeek: „dat de S. C. aan de erkenning der bouwkunst bevorderlijk is", de heer A. A. Kok: „dat de bevordering der bouwkunst gebaat is met de instelling der S. C."

Geen dezer wijzigingen vindt veel onthaal in de vergadering.

De heer van Goor stelt voor het woord „ontwikkeling" te schrappen.

De ontwikkeling der bouwkunst is toch een groot begrip en de factoren die op die ontwikkeling van invloed zijn hebben toch per slot van rekening niets met de S. C. te maken.

Wel is de hedendaagsche bouwkunst als zoodanig met de S. C. gebaat geweest.

De vergadering gaat met de nieuwe redactie accoord.

De vraag wordt dus overeenkomstig de formuleering door den Kring „Maastricht": „Mag worden aangenomen, dat de bouwkunst gebaat is met de instelling der Schoonheids-Commissies? Bij acclamatie geeft de vergadering te kennen deze vraag bevestigend te beantwoorden.

Aan de orde is thans vraag 2: Hebben de S. C.'s aan de gestelde eischen voldaan?

De heer Ir. Plate wil er op wijzen dat men, de gestelde vragen volgend, een factor zou kunnen vergeten, die bij dit onderwerp van groote beteekenis is, n.l. de mentaliteit van de stedelijke bevolking. Daarin bestaan groote verschillen. Het bestaan van een S. C. kan dientengevolge in eene stad wel noodig, in de andere niet noodig, zelfs niet gewenscht zijn. In Amsterdam heeft de S. C. een nuttige rol gespeeld, in Rotterdam heeft spreker zelf de instelling ervan moeten ontraden. Beantwoordt men dus de vraag met een positief ja of neen, dan elimineert men den belangrijken factor van de mentaliteit.

De heer Staal wijst daarom nogeens op het voorstel van den Kring „Amsterdam". Bij de enquête kunnen de bijzondere en eigenaardige locale toestanden, die van invloed zijn op het werk der S. C.'s, naar voren worden gebracht en bestudeerd worden.

De heer v. d. Berg stelt voor punt 2 en 3 over te slaan, die immers toch weer hun samenvatting vinden in de punten 4 en 5.

De heer Mieras geeft den raad, nu de gestelde vraag in haar scherpte moeilijk te beantwoorden blijkt, haar te vervagen door te zeggen: „Zoo ja, hebben de S. C.'s aan de gestelde eischen in het algemeen beantwoord."

De heer van Goor vraagt, welke dan die gestelde eischen zijn geweest.

De heer Meyerink en de heer v. Hylckama Vlieg steunen het voorstel v. d. Berg, de heer Sevenhuysen en de heer Staal het voorstel van den Kring „Amsterdam".

De heer Meyerink dient een motie in waarin te kennen wordt gegeven dat de discussie en het besluit over vraag 2 niet mogelijk is, deze motie wordt echter niet voldoende ondersteund, zoodat de Voorzitter haar niet aan de orde kan stellen. Er ontstaat eenige verwarring waaraan een eind wordt gemaakt door de nieuwe formuleering van de vraag als volgt: „Zoo ja, hebben de S. C.'s aan de gestelde eischen volkomen beantwoord.

Onder groote hilariteit beantwoordt de vergadering unaniem deze vraag met „neen", zoodat de Voorzitter onmiddellijk de derde vraag aan de orde stelt: „Kan daarin verbetering worden gebracht, 1e door een betere samenstelling der commissies, 2e door een betere werkwijze der commissies". Zonder discussie wordt deze vraag met „ja" beantwoord en stelt de Voorzitter aan de orde de discussie over vraag 4: „Hoe zal die samenstelling dan moeten zijn".

Wederom verheffen zich talrijke stemmen tegen verdere discussie aan de hand van de vragen; immers men kan niet over vraag 4 praten zonder ook punten van vraag 5 aan te roeren.

De heer Jan van der Valk protesteert met klem tegen de houding van de leden; de meeste leden nemen kennis van de vragen en van de preadviezen als ze 's ochtends in den trein zitten om naar de vergadering te gaan. En als ze er nu niets van begrijpen omdat ze de stukken niet hebben gelezen, trachten ze de behandeling, aan welker voorbereiding het Bestuur verschillende vergaderingen heeft moeten wijden, in de war te sturen. Als de vragen niet goed zijn had men dat niet nu, maar drie maanden geleden, toen ze gepubliceerd zijn, moeten zeggen.

De Voorzitter laat uitkomen, dat de antwoorden op de vragen natuurlijk geen bindende bepalingen zijn; zij geven alleen een richtsnoer aan, dat het Bestuur zal volgen, wanneer het vragen en kwesties over S. C.'s behandelen moet.

De heer Meyerink blijft de discussie niettemin aan de hand van de vragen onmogelijk achten en doet het voorstel de discussies te staken. Het Bestuur zal dan met nieuwe voorstellen komen. Het voorstel wordt in stemming gebracht; slechts 15 leden stemmen voor, dat is een kleine minderheid in de vergadering.

De heer Roosenburg vindt dat de vergadering lastig is. Er is veel ervaring bij de leden van den B. N. A.; heeft niet de heer v. d. Burgh een dertigjarige ervaring?, maar in ons land is ook veel anarchisme wat de S. C. betreft. Hier is het zus, dáár is het zoo. In Amsterdam is een groote commissie, in Den Haag eveneens, maar de eene lijkt niets op de andere. In Rotterdam is er heelemaal geen, in Leeuwarden weer wel, maar daar zijn geen bevoegde krachten. Wij moeten praktisch zijn. De heele zaak draait om het aanwijzen van bevoegde krachten. De te behandelen vraag is dus: Hoe moet de B. N. A. de bevoegde krachten aanwijzen.

De heer van Laren wijst er op, dat uit de vragen en de beantwoording thans kan worden opgemaakt, dat de S. C.'s nog niet aan de gestelde eischen hebben beantwoord, omdat de samenstelling en de werkwijze van de Commissies niet goed was, maar de S. C.'s hebben hier geen schuld, wel de onbevoegden, die plannen insturen.

De Voorzitter handhaaft de bespreking van de 4de vraag, die thans aan de orde is.

De heer Ir. Plate zegt geen sterk voorstander te zijn van het leekenelement. Het leekenelement in de commissie moet gering zijn, wel echter acht hij het gewenscht dat als Voorzitter een leek optreedt, zooals hij ook in zijn preadvies heeft geschreven.

Het versterkt n.l. de standing van de S.C. naar buiten.

De heer v. Hylckama Vlieg deelt mede, dat de Kring „Leeuwarden" zich verklaard heeft vóór het toelaten van leeken in de S.C. de architecten moeten echter in de meerderheid blijven.

De heer Ed. Karsen deelt mede jarenlang lid te zijn geweest van de Commissie voor het Stadsschoon te Amsterdam, die het leeken-element in de commissie erkende. Spreker herinnert er aan, dat ook de heer de Bazel daarvan een groot voorstander was. Behalve het architectonische element speelt het picturale element een groote rol in het stadsschoon. Als een voorbeeld hoe sommige schilders begaafd zijn met een picturale kijk noemde spreker Jacob Maris, die stadsgezichten componeerde. Hij nam brokken van gezichten uit Delft en Dordt en componeerde die tot een stadsgezicht te samen. Dergelijke menschen hebben toch zeker ook wel een grooten kijk op het stadsschoon en recht daarover mede te praten. Bovendien een leek heeft het recht, het leekenrecht, om op te komen voor en erkend te worden in het behoud en de bevordering van de schoonheid van zijn eigen stad.

De heer Thunnissen waarschuwt tegen de zoogenaamde deskundigen, halve deskundigen, die al naar het uit komt deskundige of leek zijn. Het zijn kwade elementen, die zooveel mogelijk buiten de S.C. gehouden moeten worden.

De heer Mauve is vóór het leekenelement in de S.C. want het versterkt het vertrouwen van het publiek in de S.C. de leeken doen in de S.C. niet veel kwaad. Spreker is het volkomen eens met den heer Plate, dat de Voorzitter een leek moet zijn, maar vooral geen jurist. In Amsterdam, waar de Wethouder Voorzitter is, is het thans goed geregeld.

De heer Sevenhuysen is van meening, dat leeken in de S.C. geen stemrecht mogen hebben, waartegen de heer Karsen onmiddellijk protesteert, daarbij wijzende op het bekende adres van Arti inzake het stemrecht van de leden-schilders in de Amsterdamsche S.C.

De heer Staal is van oordeel, dat de schoonheid van de stad zoo uitgebreid is dat men tot splitsing moet komen. De taak van de architecten zou dan zijn voor de architectonische schoonheid van de stad te zorgen. In deze gedachten lag ook het voorstel v. d. Kring „Amsterdam" om uit te maken wat het doel is van de S.C. en de taak van den architect daarbij. Het zou dan kunnen blijken, dat er een commissie zal kunnen zijn van architecten voor het bouwen en een commissie van leeken bijv. voor het sloopen.

De heer Houtzagers stelt voor, zoo min mogelijk vast te leggen, wat de taak en het doel

van de commissie is. Het is niet noodig deze precies te omlijnen en te begrenzen, we hebben er wel een algemeen begrip over. We moeten uitspreken, dat het gewenscht is dat de S.C. alleen bestaat uit bevoegden, subsidiair de meerderheid uit architecten.

De heer Blaauw acht het gevaarlijk van bevoegden te spreken. B. en W. vinden de leeken ook bevoegd. We moeten leeken in deskundige commissies ontoelaatbaar achten, en de minimum eisch, dien de heer Houtzagers subsidiair stelt is onverstandig, want we geven direct te kennen, dat we een concessie willen doen.

De Voorzitter vindt dit echter zoo heel onverstandig niet want we moeten rekening houden met de werkelijkheid. Met betrekking tot het leekenelement in de S.C.'s weten we dat we nog concessies zullen moeten doen.

De heer v. d. Valk geeft een exposé van de samenstelling van de S.C. te Den Bosch, die gesplitst is in een afdeeling A voor nieuwbouw en B, voor restauratie. In A zitten alleen architecten, in B ook leeken. In de grensgevallen tusschen A en B worden de leeken geraadpleegd uitsluitend om advies.

De heer Staal en de heer Mauve discussieeren over de taak van de S.C. De heer Mauve vindt dat deze taak omschreven is in een bepaald artikel van de Bouwverordening; de heer Staal is van oordeel dat de architecten het moeten uitmaken wat hun taak is. Hun taak zal moeten zijn de bevordering van de architectonische schoonheid in het stadsschoon.

De Voorzitter formuleert het antwoord op vraag 4 aldus: „het is gewenscht dat de S.C.'s bestaan uit bevoegden; in het geval leeken worden opgenomen moeten de architecten absoluut de meerderheid behouden".

De vergadering gaat in het algemeen accoord met de eerste alinea maar trekt de noodzakelijkheid van de toevoeging van de tweede alinea sterk in twijfel, immers zij verzwakt de kracht van de eerste alinea. Verschillende voorstellen worden gedaan om uitdrukking te geven, dat de B.N.A. de opname van leeken in de minderheid moet toelaten.

Zoo stelt de heer Verschuyl voor aan de eerste alinea toe te voegen: „met bevoegdheid in bepaalde gevallen zich bepaalde personen te assumeeren".

Ten slotte is men het er over eens, dat de eerste alinea van het antwoord alleen een uitgesproken wenschelijkheid is, zoodat daarin vanzelf andere eventueele mogelijkheden zijn vervat. Het voorstel om het antwoord op de vierde vraag dus te formuleeren als volgt: „het is gewenscht dat de S. C. bestaat uitsluitend uit bevoegden" wordt aangenomen met 36 voor, 14 stemmen tegen en 3 stemmen in blanco.

De heer Ed. Karsen, praeadviseur, verzoekt aanteekening, dat hij zich met deze uitspraak niet kan vereenigen.

Aan de orde is vraag 5a: „Hoe zal de werkwijze moeten zijn ten opzichte van erkende architecten"?

De heer Theo Rueter stelt de vraag: „wie zijn erkende architecten en wie moet dat uitmaken".

De heer Mauve zou dit willen overlaten aan de prudentie van de Commissies, er zijn geen regels voor te geven. Het lidmaatschap van den B.N.A. is zeker geen criterium.

Verschillende leden geven er de voorkeur aan alle vier de punten van vraag 5 gezamenlijk te behandelen. De Voorzitter gaat hiermede accoord.

De heer Houtzagers acht zoo min mogelijk motiveering gewenscht en de verbeteringen in de plannen mogen zich slechts bepalen tot ondergeschikte punten. Als de S.C. gelegenheid geeft opdrachten te kunnen brengen in bevoegde handen, moet zij zeker van die gelegenheid gebruik maken.

De heer Wegerif stelt de vraag of men er genoegen mee neemt dat de afkeuring weinig wordt gemotiveerd. Uit verschillende interrupties blijkt in het algemeen van wel.

De heer Van Goor zegt zijn meening over de vier punten. Sub a is hij van oordeel dat de S. C. volkomen vrij moet staan tegenover de plannen; sub b dat de verbeteringen wel aangebracht kunnen worden, maar heel beperkt; sub c de motiveering tot de reden van afkeuring is een gevoelskwestie en te dien aanzien zijn geen eischen te stellen; sub d op alle mogelijke manieren moet worden bevorderd, dat de opdrachten in handen komen van bevoegden.

De heer Sevenhuysen verklaart, dat de Kring „Haarlem" ongeveer op dezelfde wijze de vragen heeft beantwoord.

De heer van Laren meent, dat men ten opzichte van a zeer voorzichtig moet zijn, dat de aangebrachte verbeteringen alleen aanwijzingen moeten zijn en dat de motiveering tot de reden van afkeuring niet is te geven.

De heer Sevenhuysen maakt er nog op opmerkzaam dat ook een uitbreiding aan de bevoegdheid van de S.C. moet worden gegeven ten opzichte van de kleur, hij noemt voorbeelden waarbij de architectuur van een bouwwerk geheel is bedorven, doordat men de vastgestelde kleuren niet schilderde.

Het verdere van de discussie bepaalt zich tot details van de werkwijze der S.C.'s waarin men zitting heeft.

De heer Mauve verdedigt de motiveering der afkeuring. De motiveering is altijd mogelijk. Zij is de grondslag van de positie van de S.C., zonder motiveering der afkeuring is het werken van een S. C, een willekeurig gedoe.

De 5e vraag wordt nu als volgt beantwoord: 5a. De S. C. moet vrij zijn tegenover de plannen die binnenkomen, (aangenomen met 6 stemmen tegen), 5b. het is ongewenscht ingrijpende verbeteringen aan te geven (met algemeene stemmen aangenomen), 5c. de motiveering tot de reden van afkeuring moet altijd aan B. en W. worden gegeven, (aangenomen met 1 stem tegen), 5d. de S.C. moet bevorderen, dat opdrachten in handen komen van bevoegde krachten (met algemeene stemmen aangenomen).

Aan de orde is thans vraag 6: „Is hooger beroep op de adviezen van de S. C. gewenscht".

De heer Mauve verklaart zich een sterk voorstander voor het hooger beroep. Voor hem is het hooger beroep vanzelf sprekend. De hooger-beroep-commissie moet echter niet de plannen zelf bestudeeren en wederom beoordeelen, maar nagaan of de motiveering van de S.C. goed is geweest, dus analoog aan de hooger beroep procedure in de rechtspraak.

De heer Roosenburg is van meening dat de B. N. A. zich intensief met de hooger beroepskwestie moet inlaten. Er moet een centrale commissie worden ingesteld voor het geheele land. Hiertegen oppert de heer Ir. Plate het bezwaar, dat de hooger beroep-commissie dan zal moeten oordeelen zonder de locale omstandigheden te kennen. Verschillende sprekers zijn het er over eens dat de hooger-beroep-procedure bij de S.C.'s zeer moeilijk moet zijn en geld zal moeten kosten.

De Voorzitter stelt voor de vraag aldus te beantwoorden: „het is noodig dat er op de adviezen van de S. C. hooger beroep bestaat". Dit antwoord wordt met algemeene stemmen aangenomen.

RONDVRAAG.

De heer Verschuyl vraagt hoe het Bestuur staat tegenover „Het Bouwbedrijf". De *Voorzitter* herinnert er aan, dat hij reeds heeft medegedeeld dat deze zaak bij het Bestuur in behandeling is en geeft den leden den raad zich voorloopig van medewerking te onthouden.

De heer Lengkeek vraagt of het Bestuur nog werkt aan het instellen van nieuwe S. C.'s. De Voorzitter deelt mee dat het Bestuur daar zooveel mogelijk mee bezig is.

De heer v. d. Valk brengt ten slotte ter sprake, dat de S. C. in den Bosch, wier oordeel gevraagd werd over een lichtreclame, van meening was dat de lichtreclame aan een winkelpui betrekking moest hebben op het bedrijf van den winkel. De S.C. meende hierin een middel te zien om den vloed van lichtreclames, die men tegenwoordig wenscht aan te brengen en waarmede geenszins het stadsschoon wordt gebaat, te stuiten. Over deze meening zou hij alsnog gaarne de gedachten van de vergadering vernemen.

De Voorzitter was echter van oordeel, dat het onderwerp van een zoodanigen aard was, dat van deze vergadering moeilijk kon worden gevergd zich nog hierover uit te spreken, zoodat hij voorstelde deze zaak in het Bestuur te behandelen.

Hierna richt de Voorzitter het woord tot de preadviseurs, wier medewerking en belangstelling de vergadering zeer op prijs heeft gesteld en hij betuigt hun daarvoor namens de vergadering grooten dank. Niets meer aan de orde zijnde, sluit hij daarna de vergadering onder dankzegging aan de aanwezigen.

BOUWKUNST DER NEDERLANDSCHE RENAISSANCE IN DENEMARKEN

DOOR Dr. Ir. D. F. SLOTHOUWER.*)

De merkwaardige verbreiding van de Hollandsche Renaissance bouwkunst in het eind der 16e en het begin der 17e eeuw in Denemarken heeft tot voor kort in ons land nooit die bijzondere belangstelling ondervonden, die een dergelijk feit in een ander land allicht zou hebben gewekt. Men denke zich een complex Duitsche Renaissance bouwwerken, bijvoorbeeld in Bretagne en men duizelt reeds van de bibliotheken vullende hoeveelheid literatuur, die dit geval zou hebben voortgebracht, om van het andere, waartoe het nog aanleiding zou kunnen hebben gegeven, maar te zwijgen.

De belangstelling voor de Nederlandsche renaissance-kunst in Denemarken is hoofdzakelijk uitgegaan van Denemarken zelf, hetgeen vrij verklaarbaar is omdat deze kunst een tijdperk lang *de* Deensche bouwkunst zelf was. De weinige belangstelling van Nederlandsche zijde voor het expansievermogen van de Nederlandsche bouwkunst in de 17e eeuw, waarop eenige trots zelfs rechtmatig zou zijn, is verklaarbaar uit het feit, dat de bewuste bouwwerken in Denemarken slechts voor een afspiegeling van de echte inheemsche renaissance bouwkunst werden aangezien en als zoodanig werden gewaardeerd. De reden hiertoe is aannemelijk. Immers, ver verwijderd van het centrum, van het hart van het volle Hollandsche leven, waar de renaissance kunst zich uitte in den bouw van typische bouwwerken van beperkten omvang (raadhuizen en woonhuizen) moest zij in Denemarken, toegepast aan statige, groote paleizen, wel wat van haar kernachtige schoonheid inboeten.

In den laatsten tijd echter zijn wij geheel anders tegenover de cultuur der Noordelijke landen komen te staan. Deze landen beleven als 't ware een réveille en het geestesleven, benauwd opéengehoopt in het centrum van Europa, vangt den invloed, die er van uitgaat, als een verfrissching op. De aandacht wordt naar het Noorden getrokken! O.i. heeft dan ook het ontstaan van het bovengenoemde boek een diepere oorzaak, dan alleen de belangstelling van den schrijver persoonlijk voor de bouwwerken in Denemarken.

De weinige interesse voor de bewuste bouwkunst in Denemarken, die slechts een afspiegeling zou zijn van de kunst in ons eigen land, gaat langzamerhand plaats maken voor belangstelling, betere waardeering; reeds begint de ontdekte bekoring geestdrift te wekken. Bovendien wordt ook de lust tot fijnere aesthetische en kunsthistorische analyse aangewakkerd, waardoor ten slotte het merkwaardige historische geval in het juiste licht zal komen staan en nieuwe bladzijden aan de roemrijke kultuurgeschiedenis van ons land aan het eind 16e, begin 17e eeuw, zal toevoegen.

Historisch is het geval, waarbij de vorst van een land bouwmeesters uit een ver verwijderd land tot zich trekt om hun grootsche opdrachten te geven, waardoor de inheemsche bouwkunst vrijwel verdrongen wordt, om plaats te maken voor een importkunst, zeer bijzonder en moeilijk in zuiverheid te exposeeren. De toestand is veel ingewikkelder dan in het méér voorkomende geval, waarbij enkele bouwmeesters uitgenoodigd worden een bepaald gebouw in een ander land te maken of wanneer zij samenhangt met kolonisatiepolitiek.

Over dit historisch evenement werpt het boek van den heer Slothouwer een

*) „Bouwkunst der Nederlandsche Renaissance in Denemarken" door Dr. Ir. D. F. Slothouwer. Uitgave van P. N van Kampen en Zoon. Kwarto formaat, met 50 platen op kunstdrukpapier. Gebonden f 15,—.

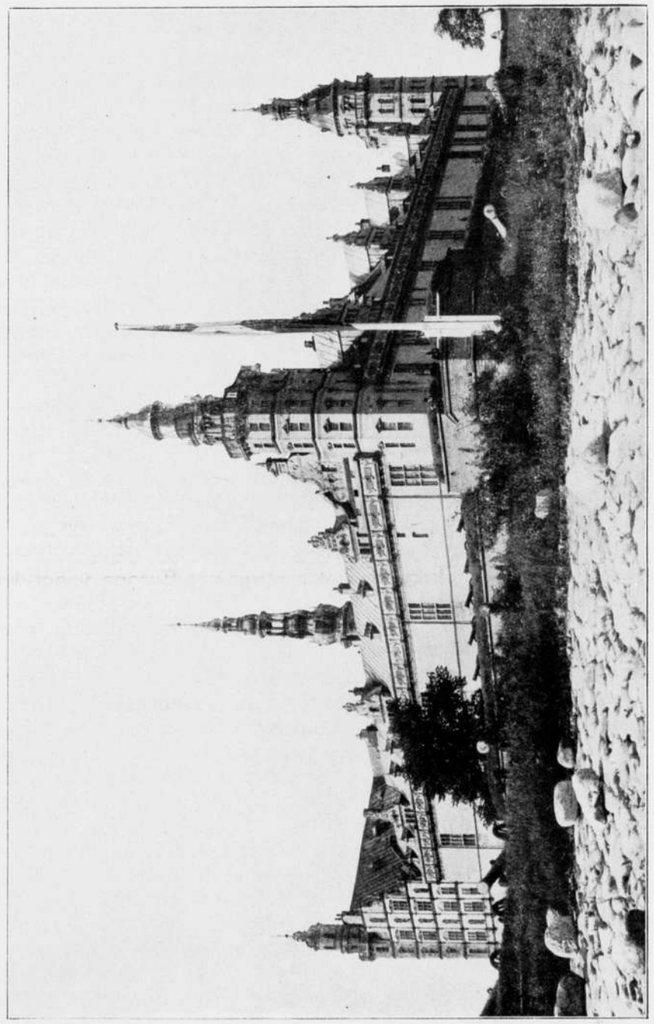

DE „KRONBORG", VAN UIT ZEE GEZIEN.
EEN DER ILLUSTRATIES UIT: „DE BOUWKUNST DER NEDERLANDSCHE RENAISSANCE IN DENEMARKEN"
DOOR Dr. Ir. D. F. SLOTHOUWER.

verhelderend licht. Het geeft in het eerste hoofdstuk „Geschiedenis" een duidelijk en levendig exposé van de talrijke vraagstukken die het onderwerp beheerschen, het geeft in de volgende hoofdstukken documenten over de van Steenwinckels en over van Opbergen, de hoofdfiguren bij de architectuur betrokken en het levert voorts in afzonderlijke hoofdstukken uitvoerige beschrijvingen der voornaamste monumenten de Kronborg, de Frederiksborg, de Rosenborg, de Beurs, de Kapel van Christiaan IV van den Dom te Roskilde en van nog eenige minder omvangrijke bouwwerken.

Het boek werkt verhelderend. Het is beknopt, te beknopt om aanspraak te kunnen maken op volledigheid van het uitgebreide onderzoek, hetgeen de schrijver trouwens zelf vaak genoeg naar voren brengt, maar aan de documentatie is groote zorg besteed en zij geeft — en dit vormt de praktische waarde van het boek — voldoende zekerheid om er verdere onderzoekingen, door den schrijver als nog noodzakelijk aangestipt, op te kunnen baseeren.

Er blijkt met het historisch onderzoek betreffende bouwwerken nog al eens wat nonchalant te zijn omgesprongen; verschillende conclusies zijn lichtvaardig getrokken zoodat niet alles betrouwbaar is in de bronnen waaruit de kennis over dit onderwerp moet worden geput. De schrijver stuitte meer dan eens op gegevens, die met elkaar in strijd waren, waardoor hij eerst na een nauwkeurig onderzoek juiste conclusies kon trekken.

Als een voorbeeld daarvan zouden wij willen aanhalen de kwestie van het auteurschap van de Kronborg. Dr. G. van Bezold schreef deze schepping aan een Duitscher toe „denn die Formenbehandlung ist noch rein deutsch und last niederländische Anklăge kaum wahrnehmen".

Dr. Ir. Slothouwer meent Antonis van Opbergen als den bouwmeester te mogen aannemen. Niet alleen dat de historische gegevens dit waarschijnlijk maken, maar de stijl, „de toepassing van de zoo geliefde motieven der vroege nederlandsche renaissance" maken de veronderstelling zeer aannemelijk.

Het boek bevat dan ook van verschillende historische feiten en gegevens, herzieningen, waartoe de schrijver zelf concludeerde of die hij uit de nieuwste studies van anderen overnam. Zoo blijkt thans b.v. dat Martin Arians van Delft, die in onze groote standaardwerken genoemd wordt als de bouwmeester van het Raadhuis te Embden, daarvan slechts den houten toren heeft ontworpen. Het gebouw zelf is een ontwerp van Laurens van Steenwinckel en in de jaren 1575—1576 uitgevoerd.

Echter mogen de gemaakte vergissingen niet geheel aan nonchalance worden toegeschreven. De vermenging van de Vlaamsche- met de Hollandsche kunst, aan zoovele gebouwen uit dien tijd eigen, een vermenging die juist haar invloed in Denemarken zoo sterk heeft doen gelden, maakt het vraagstuk reeds in den grond zeer moeilijk. Het is nu juist een van de groote verdiensten van dit boek een scherpe en duidelijke analyse te hebben gegeven van den Vlaamschen en Hollandschen invloed op de Nederlandsche bouwkunst der 16e eeuw, waardoor ons het eigenaardige karakter der Deensche bouwwerken — oppervlakkig als een afspiegeling van de Hollandsche renaissance gekwalificeerd — duidelijker wordt.

Bovendien is er bij het historische onderzoek van bouwwerken een factor in het spel, die de onderzoekers onbewust vaak heeft beïnvloed. Dr. Slothouwer is den invloed van dezen factor bij zijn onderzoek kunnen ontgaan, omdat hij hem van te voren bewust was.

Hij schrijft in zijn voorwoord: „de lezer moge bovendien bedenken, dat vele onvolkomenheden van deze studie te verklaren zijn door het feit dat hier een architect aan het woord is; deze mist de uitgebreide en nauwkeurige feitenkennis van den kunsthistoricus, terwijl bovendien niet schrijven, doch bouwen als zijn eigenlijke werk moet gelden. Hier staat alleen tegenover, dat hij bekend is met de moeilijkheden van de praktijk en daardoor ten volle beseft, hoezeer bij de beoor-

deeling van een gebouw, gezocht moet worden naar de bedoelingen van den bouwmeester, bedoelingen, die, als in alle menschelijke scheppingen, slechts gedeeltelijk tot uiting kunnen komen!"

Dr. Slothouwer is zich de noodzakelijkheid van zuivere wetenschappelijkheid, van scherpe objectiviteit, wel bewust geweest! Het heeft hem aanleiding gegeven bij de promotie, waarvoor dit boek als dissertatie diende, de stelling te poneeren dat het noodig is aan de T.H. een kunsthistoricus te benoemen die de geschiedenis der Bouwkunst volgens modern wetenschappelijke methoden doceert. Intusschen, het weinige dat de architect vóór heeft boven den zuiveren kunsthistoricus, heeft dit boek een bijzondere aantrekkelijkheid gegeven, doordat Dr. Slothouwer, de gevoelens die bij hem als scheppend architect bij de beoordeeling der kunsthistorische architectonische vragen opkwamen, bij zijn onderzoek wel, maar bij de publicatie daarvan niet onderdrukte.

De strengheid van zijn betoog heeft daardoor hier en daar een tintje gekregen, dat wellicht uit wetenschappelijk oogpunt minder gewenscht is, voor de meeste lezers, niettemin zeer aangenaam zal zijn.

De vlotheid van den schrijftrant helpt den lezer daarbij gemakkelijk over de passages heen, waar de gevolgde methode het ongestoord volgen van het betoog wat bemoeilijkt en maakte het mogelijk bovendien nog talrijke aardige opmerkingen en amusante notities, zoo en passant neer te schrijven.

In het naschrift, waarin de schrijver het behandelde samenvat, om te besluiten tot de volgende conclusie: „De beschouwing der hierboven besproken gebouwen moge ons tot de overtuiging brengen, dat de jonge Nederlandsche renaissance, die zulke schoone uitingsmogelijkheden in Denemarken heeft gehad, niet opgevat moet worden als een tegenstelling tot en erkenning van de aan haar voorafgegane Gothiek, doch veeleer als een voortzetting daarvan, terwijl daarin tevens klassieke schoonheidsbegrippen tot uiting komen", treft ons de improviseerende toon en wij voelen den scheppenden bouwkunstenaar als hij spreekt, volgens zijn diep gevoelde overtuiging, steunend op wetenschappelijke bewijsvoering.

De wetenschap als zoodanig is met de 12 pagina's van het naschrift niet extra verrijkt; de noodzakelijkheid, de bouwkunst in haar ideale beteekenis breed en verheven te zien, vindt er echter een warm, bezielend pleidooi in. J. P. M.

CLAUSULE BETREFFENDE GESCHILLEN IN DE BESTEKKEN.

Men maakt mij op het volgende attent.

Wanneer in bestekken de A. V. — let wel de A. V. — van toepassing wordt verklaard met betrekking tot het uit te voeren bouwwerk, voor zoover zulks niet nader in het bestek anders is omschreven, valt onder dit anders omschrevene gewoonlijk de clausule, dat arbitrages zullen worden beslecht door den Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven in Nederland.

De A. V. n.l. bepaalt voor de beslechting van geschillen de scheidsrechterlijke uitspraak volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek: „beide partijen kiezen een arbiter die te zamen een derden benoemen etc." Om dus gebruik te kunnen maken van den Raad van Arbitrage is een aparte clausule noodig die de desbetreffende bepalingen van de A.V. vervangt. In dit geval nu is het zeer noodig hoofdstuk 10 par. 54 „Geschillen" van de A.A.V. van 24 Juni 1915 in haar geheel over te nemen en vooral de termijnsbepaling luidende: „9 het verzoek om arbitrage is niet ontvankelijk wanneer het wordt ingediend later dan drie maanden nadat de beslissing van den aanbesteder omtrent de eindafrekening ter kennis van

den aannemer is gebracht", niet weg te laten. In sommige oudere boekjes van de A.A.V. komt n.l. deze bepaling niet voor.

Het weglaten echter van deze clausule kan de bevoegdverklaring van den Raad van Arbitrage om een geschil te beslechten dubieus doen zijn, omdat de factor van den tijd, die tusschen de beslissing van den aanbesteder omtrent de eindafrekening en het aanhangig maken van een geschil is verloopen, reden kan zijn voor de arbitrage commissie om zich niet meer bevoegd te verklaren.

Wenscht men een anderen termijn, dan kan men hem verlengen of verkorten en trachten ook met dien veranderden termijn een inschrijving onder de aannemers te doen plaats vinden. In geen geval echter late men het noemen van een termijn achterwege. Ten overvloede zij vermeld dat de Raad eenige bepalingen heeft opgesteld aangaande de geschillen, welke door hem ter opneming in de Bestekken worden aanbevolen. Exemplaren hiervan zijn te verkrijgen aan het secretariaat van den Raad, Keizersgracht 392 Amsterdam. J. P. M.

ONTVANGEN BOEKWERKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

„Wendingen" 1924 No. 3.

Gewijd aan het werk — meubelen en interieurs — van Eileen Gray. Iersch-Engelsche Kunstenares te Parijs. De heer Jan Wils vertelt er bij: „Hier was rust". Maar de werkelijkheid moet dan toch anders geweest zijn dan de afbeeldingen die deze afschuwelijke zwarte foto's met witte plekken te zien geven. Het is hier en daar om er bang, overal om er ziek van te worden, zooals de heer Jean Badocivi zich over deze kunst-uiting lucht.

„l'Art (d'Eileen Gray) n'est pas un art célébral. Il est, au contraire l'expression d'une sensibilité qui vibre aux neuves et riches formes de la nouvelle vie; il est né d'un élan spontané et puissant. Il marque la volonté de construire un espace purement idéal; mais il reste vrai parce qu'il répond aux besoins profonds de l'âme et parce qu'il tient compte de cette vérité essentielle autour de laquelle ont tourné toutes les recherches artistiques de notre temps: un corps matériel n'est pas une entité immuable mais une somme de possible et son apparence varie indéfinement avec le mouvement et la lumière.

Tot deze recherches artistiques de notre temps behoort ongetwijfeld ook deze advertentie uit dit nummer: „In het najaar zal verschijnen het Kristallennummer van „Wendingen". Dit zal een ongeëvenaard nummer worden met een wetenschappelijke inleiding over de structuur der Kristallen en de nieuwste opvattingen der atoom-theorie". J. P. M.

Handelsvormen van eenige Bouwmaterialen, door M. Sirag Jzn., 2e druk. (uitgave H. ten Brink, Arnhem).

De tweede druk van deze „Handelsvormen van Bouwmaterialen", waar de afbeeldingen nu tusschen den tekst gedrukt zijn, lijkt mij niet alleen voor leerlingen van een M.T.S. zeer geschikt, doch zal ook in de praktijk uitstekende diensten bewijzen. Het is een zeer handig en haast onmisbaar boekje op een bouwbureau.

Leerplan v. d. Middelb. Techn. School v. Bouwkunde te Utrecht.

Van de M.T.S. voor de Bouwkunde te Utrecht werd ons een leerplan toegezonden, wat zeer rijk geillustreerd is, en doet zien, dat er serieus gewerkt wordt naar een degelijk plan. Toch lijkt mij wel een beetje te veel plaats ingeruimd aan het „ontwerpen", een artikel, waar een middelbaar techniker niet dan zeer voorzichtig en schaarsch mee moet omgaan. Overigens wordt er in alles naar gestreefd, om goed onderlegde jongelui voor de praktijk af te leveren. E. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 42. 18 OCT. 1924.

INHOUD: Bedanken van den heer C. J. Blaauw. — Het teekeningenarchief, door J. P. M. — De Creutzbergschool te Arnhem, door G. Feenstra. — Prijskamp in de schoone Bouwkunst. — Jacoba van Heemskerck 1876—1923 †, door J. B. — Goede rationeele architectuur.

BEDANKEN VAN DEN HEER C. J. BLAAUW.

De heer C. J. Blaauw heeft het Bestuur bericht te bedanken als lid van de redactie van het Bouwkundig Weekblad.

Op de eerstvolgende ledenvergadering zal in de hierdoor ontstane vacature in de Commissie van Redactie worden voorzien.

HET TEEKENINGENARCHIEF.

Van verschillende zijden is aan het Bureau gevraagd of de datum van 1 October van de inzending voor het Teekeningenarchief van den B. N. A. fataal was. Dit nu is geenszins het geval, kan ook niet het geval zijn. Ieder lid heeft het recht zijn inzending steeds te blijven aanvullen. De algemeene oproep had alleen ten doel een begin te maken. Wat er is, is er en behoeft later niet meer te worden opgevraagd. De verplichting tot inzending is er alleen als de Commissie der Voordrachten inzending vraagt. Weigering van zulk een verzoek beteekent dan dat men niet in aanmerking wenscht te komen als lid van een der commissies, waarvoor de voordracht door de C. d. V. wordt opgemaakt.

Zoo bedoelde dus de algemeene oproep het bijeenbrengen van de kern van het Teekeningenarchief. Intusschen is aan den algemeenen oproep weinig gehoor gegeven. Praktisch is dit feit van niet zooveel beteekenis. Immers wat voor de behandeling van bepaalde gevallen niet aanwezig is, kan worden opgevraagd. Het geeft alleen wat stagnatie en wat overbodige correspondentie. Maar beschouwd uit een oogpunt van vakorganisatorische discipline is het feit wel te betreuren en het geeft de commissie weinig bemoediging bij haar taak, die, als straks een en ander gaat doorwerken, zeker niet gemakkelijk zal zijn.

Bovendien is met een zoo gering aantal inzendingen de algemeene beteekenis vrij gering. Eerst met een groot aantal inzendingen krijgt men werkmateriaal, waaruit men gegevens kan putten.

Het is mogelijk dat de leden aan deze inzending veronderstellingen verbinden en zich gevaren suggereeren. Welke dat zijn, kan ik niet nagaan, maar het lijkt mij daarom goed hier nogmaals op het teekeningenarchief te wijzen, dat niets anders bedoelt, dan een globaal inzicht te geven in het werk van de verschillende leden. Het gaat er om op de hoogte te blijven wat de leden hebben gedaan. Van verschillende leden weet-men-dat-zoo-ongeveer wel. Maar het gaat er om het nauwkeuriger van meer leden te weten want des te billijker kan het oordeel over één lid tegenover de andere worden.

Uit het ingezonden werk zijn reeds typische bijzonderheden gebleken, waar niemand ook aan kon hebben gedacht, maar die nu in bepaalde gevallen van nut kunnen zijn.

Het is te hopen dat het archief rijk mag worden aangevuld. Wij doen daarom thans nog eens een dringend beroep op de leden hieraan mede te werken. Hoe spoediger inzending hoe beter, omdat de regeling der administratie ervan kan worden getroffen. J. P. M.

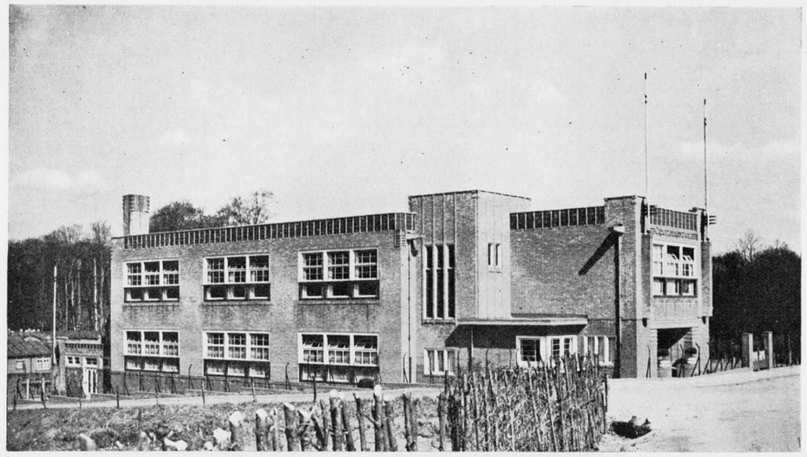

DE CREUTZBERGSCHOOL TE ARNHEM.

Het bureau van Gemeentewerken te Arnhem (is dit misschien alleen in Arnhem zoo?) is hier ongeveer wat men zou kunnen noemen „De man die de klappen krijgt". Dat desondanks of misschien hierdoor (vertelt men ons niet altijd dat strijd en armoede alleen kunstenaars vormt) het werk van dit bureau aesthetisch algemeen op hoog peil staat strekt den directeur Ir. Brinkman Visser en den ambtenaren zeker tot eer.

Een der laatste werken van dit bureau is de Creutzbergschool, waardoor het weinig aantal goede gebouwen te Arnhem met een werd vermeerderd.

De heer H. B. v. Broekhuizen was de architect, aan wien de heer Brinkman Visser op goede wijze alle vrijheid liet.

Het terrein voor dit gebouw is zeer ongunstig.

Nu langzamerhand de binnenstad „vol" gebouwd raakt, komen de sterk geaccidenteerde terreinen aan de beurt, welker bebouwing „onopgelost" al tot aanmerkelijke kostenverhooging aanleiding geeft.

Is dit misschien de oorzaak geweest dat dit zoo ernstig bekeken werk toch ons niet volkomen bevredigt? Vermoedelijk wel.

De ligging beïnvloedt de goede architectonische werking van dit gebouw in hooge mate.

Voor dergelijke belangrijke gebouwen moest de overheid óf betere terreinen beschikbaar stellen óf bij het ontbreken hiervan zeker die financieele offers brengen die uit stedebouwkundig oogpunt noodig zijn.

Een uitvoerige bespreking van dit werk in ons blad schijnt mij verder overbodig.

Van Broekhuizen heeft dit werk met grooten ernst en liefde verzorgd en is in groote lijn gezien er wel in geslaagd aan de bekende Arnhemsche goede scholen er eentje toe te voegen. Wel van geheel andere architectonische opvatting, maar zeker ook van goede waarde.

Eenige meerdere rust en wat minder detailleering zal zijn werk aan waarde doen winnen.

Bij het ontwerpen der plattegronden werd veel aandacht besteed aan een economischen opbouw. Door groepeering van vertrekken van ondergeschikten aard werd

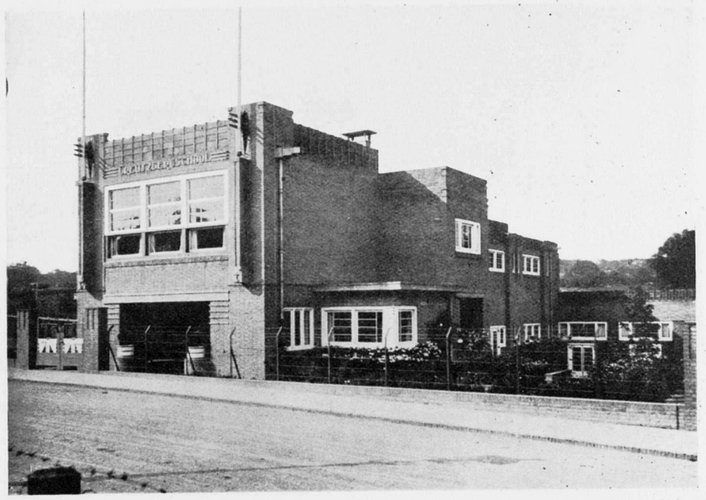

DE CREUTZBERGSCHOOL TE ARNHEM. ARCHITECT H. B. VAN BROEKHUIZEN.

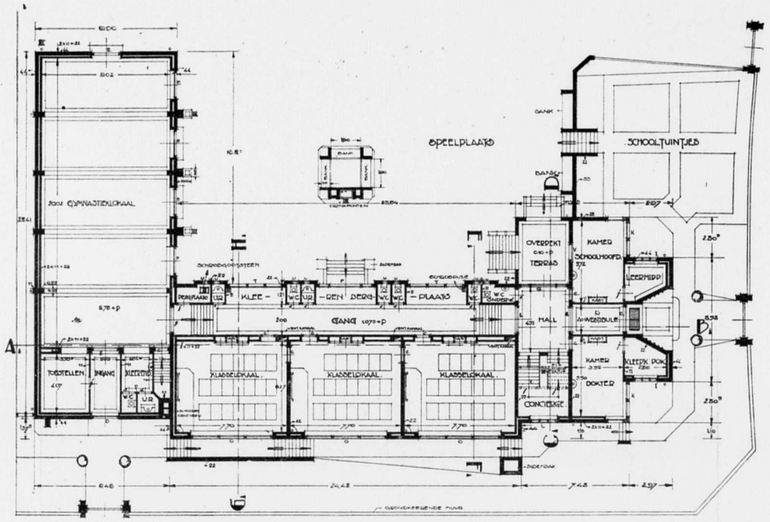

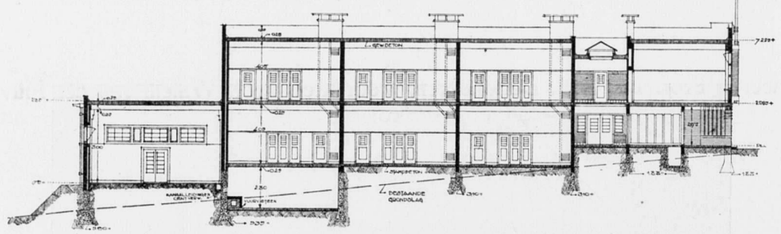

PLATTEGROND EN DOORSNEDE. CREUTZBERGSCHOOL TE ARNHEM.
ARCHITECT H. B. VAN BROEKHUIZEN.

het mogelijk dezen niet dezelfde hoogte te geven als voor de lokalen noodig was.

De kleurcombinaties—dit geldt vooral voor het interieur—zijn o.i. zeer geslaagd.

Als overgang van het voorspringende metselwerk bij den ingang beitelde Gijs van den Hof eenig beeldhouwwerk.

Arnhem, Oct. 1924. G. FEENSTRA.

PRIJSKAMP IN DE SCHOONE BOUWKUNST.

Naar wij vernemen heeft de eenige candidaat in den prijskamp voor de schoone bouwkunst aan de Rijks Academie voor Beeldende Kunsten, de heer J. P. L. Hendriks, den 4en October zijn teekeningen voltooid. De jury heeft in de daarop volgende week het werk beoordeeld en den heer J. P. L. Hendriks voor de bij de wet bedoelde onderscheiding (gouden medaille) voorgedragen, waaraan na advies

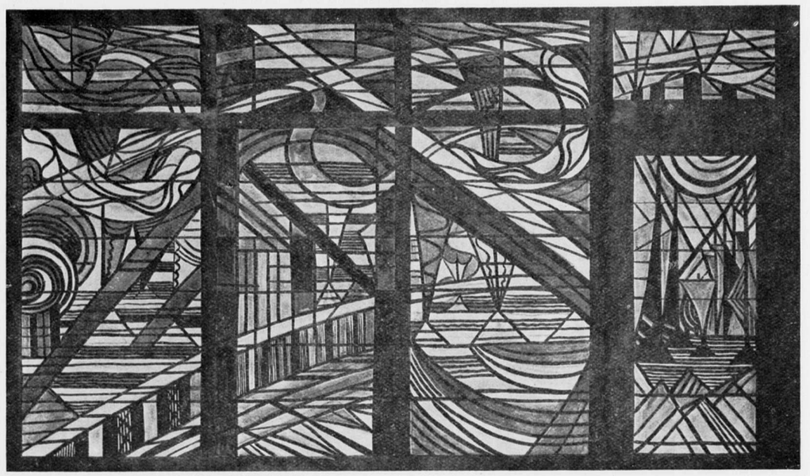

TRAPHALRAAM IN EEN LANDHUIS TE WASSENAAR DOOR JACOBA VAN HEEMSKERCK.

van de Commissie van Toezicht het jaargeld zal worden toegekend. Indien een en ander de bekrachtiging der hooge autoriteiten zal hebben verkregen, zal de expositie van het geleverde werk zooals gewoonlijk in de Rijks Academie plaats vinden. Wij zullen dan gelegenheid hebben er nader op terug te komen.

De Jury, benoemd door de Commissie van Toezicht, bestond dezen keer uit de heeren Prof. Dr. A. J. Derkinderen, Voorzitter, Prof. Willem van der Pluym, Secretaris, Ir. A. R. Hulshoff, Willem Kromhout, J. M. van der Mey, B. J. Ouëndag en Jan Stuyt, leden.

De heer Hulshoff was verhinderd bij de beoordeeling aanwezig te zijn; de heer J. C. Meischke, trad op verzoek van de Commissie van Toezicht als plaatsvervangend lid op.

JACOBA VAN HEEMSKERCK 1876—1923. †

In het Stedelijk Museum te Amsterdam een Eere-tentoonstelling van het nagelaten werk van de schilderes Jacoba van Heemskerck!

Vrienden en vereerders van de kunstenares stonden voor deze gebeurtenis belangrijke stukken uit hunne verzamelingen af.

De bijeengebrachte collectie geeft een duidelijk overzicht over het „werken" en „willen" voor dit zeer bijzondere talent. Duidelijk is de weg die voor *háár* voeren *moest* uit het naturalisme naar hare laatste monumentale abstracte „composities" waarin zij het *„Leven"* verbeeldde: naar de groote laatste ontmoeting met de *Architectuur!*

Dit samengaan beloofde een triomf!

. . . . . .

Plotseling bracht de dood een onverwacht einde aan dezen grooten „mensch". Vóór het volbrengen van haar taak stierf deze wondere jonge vrouw! J. B.

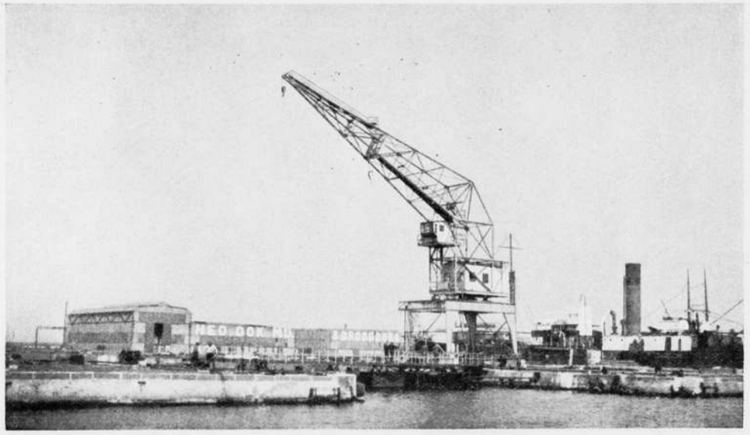

KRAAN BIJ DE DOKSLUIZEN TE AMSTERDAM.

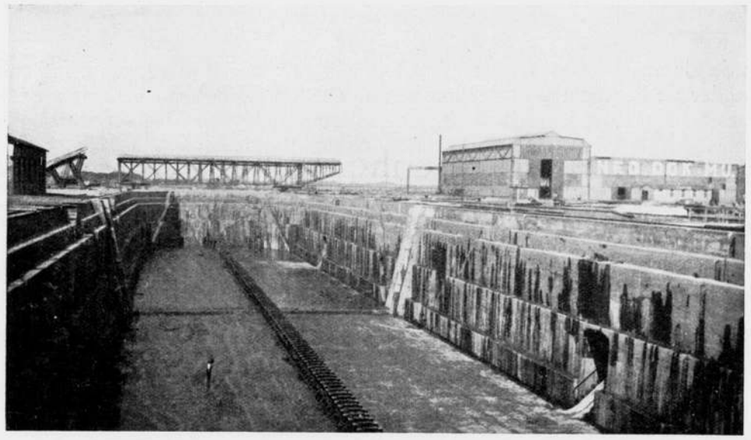

DOK IN GEWAPEND BETON MET LOOPKRANEN TE AMSTERDAM.

GOEDE RATIONEELE ARCHITECTUUR.

Een architect verzocht ons bijgaande plaatjes op te nemen als voorbeeld van goede rationeele architectuur.

In tegenstelling tot de oudbakkenheden die doorgaans in het weekblad verschijnen. Niet om het geval zelf, maar om vast te leggen wat thans onder architectuur in ruimen zin blijkt te worden begrepen, voldoen wij hierbij aan het verzoek.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 43. 25 OCT. 1924.

INHOUD: Verschillende berichten omtrent den B. N. A. — Andere berichten. — Semi-Permanente Woningbouw „Oud-Mathenesse" Rotterdam, door J. J. P. Oud. — „Old Domestic Architecture of Holland", door J. P. M. — Landhuizen en Villa-tjes, door J. P. M.

VERSCHILLENDE BERICHTEN OMTRENT DEN B. N. A.

In het eind van November zal te Amsterdam een ledenvergadering worden gehouden, waarop o. m. zullen worden besproken de moeilijkheden der architecten bij de huidige honoreering van woningbouw-ontwerpen. Het Bestuur zal dit punt nog nader in het Weekblad toelichten.

Het Bestuur van den B. N. A. ontving deze week het rapport over de wettelijke bescherming van den architectentitel, van de werk-programma commissie bestaande uit de heeren: Prof. Ir. G. Diehl, Prof. Ir. M. J. Granpré Molière en J. C. Meischke. In het volgend nummer zal dit rapport worden gepubliceerd.

De Commissie van Geschillen 1922 heeft benoemd tot Voorzitter den heer B. J. Ouëndag te Amsterdam, tot Onder-Voorzitter den heer S. de Clercq te Den Haag. Secretaris is Mr. E. H. P. Rosenboom te Amsterdam.

De Commissie van Onderzoek heeft zich voor het loopende jaar als volgt samengesteld: G. Versteeg, Voorzitter, C. N. van Goor, Secretaris, H. v. d. Kloot Meyburg, B. van Bilderbeek en Maurits Plate, leden.

ANDERE BERICHTEN.

Prof. Ir. M. J. Granpré Molière heeft zijn ambt van Hoogleeraar in de Bouwkunde aan de Technische Hoogeschool te Delft op Woensdag j. l. aanvaard met het uitspreken van een rede getiteld: „De moderne bouwkunst en haar beloften".

Prof. Ir. G. Diehl zal zijn inaugurale rede houden op Woensdag 29 October te Delft in de Stads-Doelen. Deze plechtigheid is voor ieder belangstellende toegankelijk.

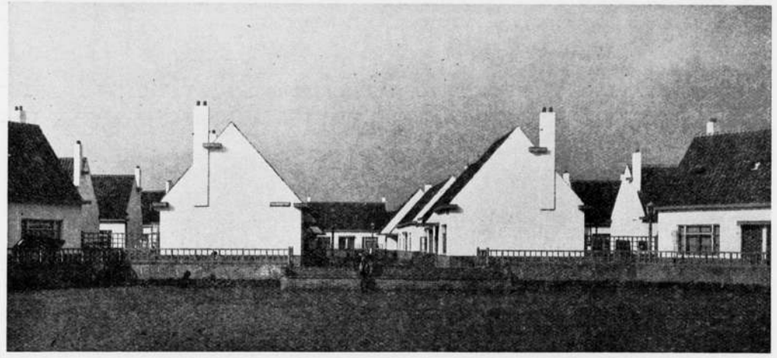

GEZIEN UIT PUNT G. OP DE SITUATIETEEKENING.

SEMI-PERMANENTE WONINGBOUW „OUD-MATHENESSE" ROTTERDAM.

Het hierbij afgebeelde woningcomplex werd aangevangen 19 Maart 1923 en was voltooid 20 Augustus 1924. Het omvat 343 woningen, 8 winkelwoningen, benevens een gebouwtje, hetwelk boven administratie-kantoor is, terwijl het beneden gelegenheid tot berging van een brandspuit biedt.

Van de 343 woningen zijn er 331 gelijk, behoudens eenige wijziging in het voordeur-aspect en in de voorgevel-ramen. Deze wijzigingen komen voor daar, waar de huisjes niet twee aan twee aaneengerijd konden worden, zoodat het evenwicht verbroken werd. Dit is soms hersteld door verbreeding van het deur-aanzien, door middel van een betimmering voor klimplanten, soms door uitkraging van raamkozijnen, waardoor het zwaartepunt van de deur naar het raam verlegd werd. In de laatste gevallen brengt het lager doorschietend dak de afdekking tot stand. Ook bij sommige deuren op het eind schiet het dak door: dit eveneens in verband met de herstelling van het evenwicht der compositie. Een en ander, het spreekt vanzelf, tevens samenhangend met de groepeering.

8 huisjes (B) zijn hoekwoningen van een genormaliseerd type; 4 huisjes (C) zijn hoekwoningen van een ander, eveneens genormaliseerd, type. De 8 winkelwoningen (D) zijn alle gelijk.

De normaalwoningen (A) bevatten beneden: woonkamer 3.80 × 4.— M., slaapkamer 2 × 2.30 M., keukentje 1.50 × 2.— en W.C. Boven 2 afgescheiden slaapkamertjes onder de dakbeschieting, benevens eenige zolderruimte.

De woonkamers zijn behangen tot aan de schilderijlijst, daarboven wit. Voor kachel of fornuis is een bekleeding van roode hard gebakken tegels tegen den wand en op den vloer aangebracht. In 't midden van den achterwand is een plank uitgebouwd, waarboven plaats is voor den spiegel en waarop portretten, enz. kunnen staan: een inrichting, die mee ontworpen is, omdat de ervaring geleerd heeft, dat ze anders later door den bewoner zelf op zijn manier gemaakt wordt.

De huizen zijn gebouwd op gewapend betonplaten, dik 0.15 M. direct op den grond (een kleilaag van minder dan 1 M. dikte, rustend op een zeer vooze veenlaag, maakte elke ontgraving gevaarlijk). De wapening is dubbel (onder en boven netwerk: mazen 0,25 M., ijzer 6 m.M.) De bouwmuren zijn van IJselsteen (0.16 M.), de gevelmuren zijn spouwmuren: buiten van IJselsteen (0.08 M.) binnen van een kalkzandsteen-klampsteen (0.06 M.) Het plint is 1.00 M. hoog van schoon werk, wit gevoegd: boven het plint zijn de muren gepleisterd en wit gesausd. De beton-

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW: „OUD MATHENESSE" TE ROTTERDAM. ARCHITECT J. J. P. OUD.
BOVEN: DE DAMLOOPSTRAAT, GEZIEN UIT PUNT F.
ONDER: DE DAMLOOPSTRAAT, GEZIEN UIT PUNT E.

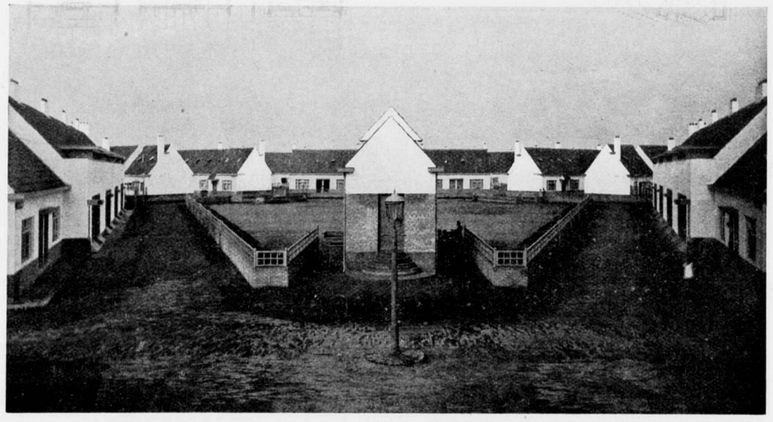

GEMEENTELIJKE WONINGBOUW: „OUD MATHENESSE" TE ROTTERDAM. ARCHITECT J. J. P. OUD.
BOVEN: DE DREMMELAARSTRAAT, GEZIEN UIT PUNT C.
ONDER: AANZICHT, GENOMEN UIT PUNT A.

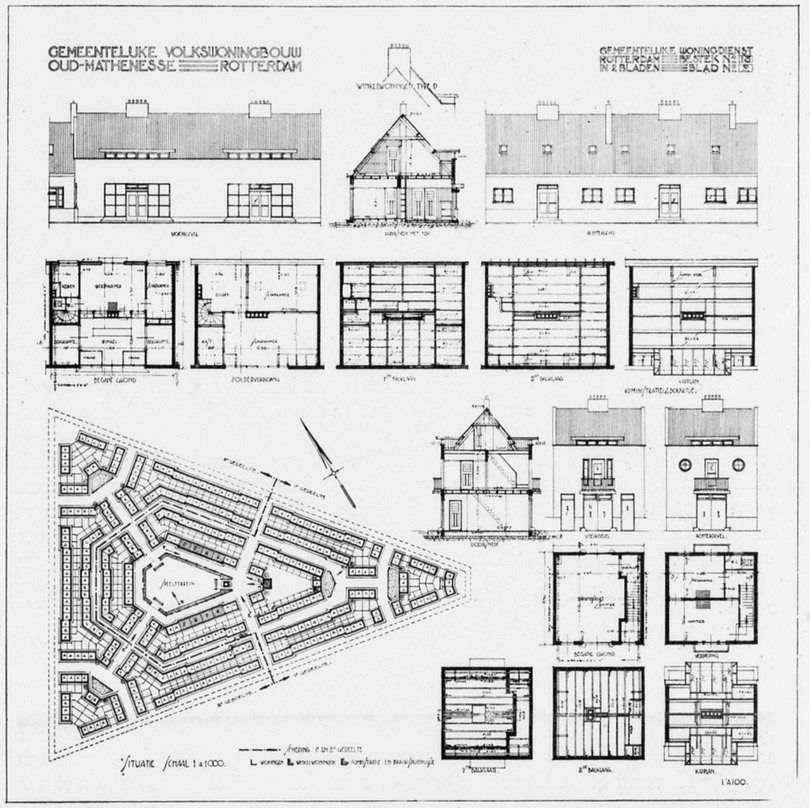

GEM. WONINGBOUW. „OUD MATHENESSE" TE ROTTERDAM. SITUATIE, TYPE D (WINKEL) EN ADMINISTRATIEGEBOUWTJE. ARCHITECT J. J. P. OUD.

plaat, rondom 1 M. uitstekend, is aan de straatzijden afgedekt met roode tegels, beëindigd met steenen rollaag van IJselsteen en afscheidingsijzers: een en ander in hoofdzaak ter beschutting van het beton tegen afslijting, alsook ter voorkoming van het gehavend uiterlijk als gevolg van beloopen daarvan ontstaan. Het plint van de winkelwoningen is van grijze verblendsteen; tegels daarvóór eveneens grijs; de borstwering onder de winkelramen in dezelfde kleur van terrazzo.

De dakbedekking is van roode Hollandsche pannen; de verfkleur der winkels geel; de verfkleur der woningen: voordeuren blauw, voordeurkozijnen met luifels geel, raamkozijnen wit, ramen en goten geel. Het transformatorhuisje kon, dank zij de medewerking van den betreffenden dienst, in het ontwerp opgenomen worden.

Rondom het speelterrein worden in de daarvoor bestemde openingen bol-acacia's geplant, in de straten komen lei-lindeboomen, achter de houten hekjes op de afscheidingsmuurtjes lage heesters.

Het complex woningen is bedoeld voor een levensduur van 25 jaar. De aannemingssom voor den bouw was f 736640.—, hetgeen kwam per normaalwoning op plm. f 2050.—. Aannemer was P. van Loon in Dordrecht.

Ter plaatse van den bouw is in de toekomst een park gedacht. J. J. P. OUD.

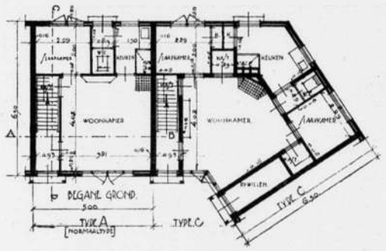

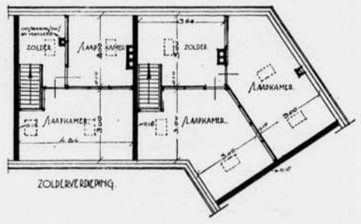

GEM. WONINGBOUW TE ROTTERDAM — TYPE A (NORMAAL TYPE) — ARCHITECT
„OUD MATHENESSE" — „ C (EEN DER HOEKTYPEN) — J. J. P. OUD.

„OLD DOMESTIC ARCHITECTURE OF HOLLAND".

De „Architectural Press" te Londen heeft in het bovengenoemde boek een bijzonder mooie en belangrijke publicatie gegeven over de architectonische schoonheid van ons land.

Mooi, omdat de serie photographische illustraties, die den hoofdinhoud van het werk uitmaakt, supérieure staaltjes van photokunst bevat. Het photographeeren van architectuur is een kunst, die nog niet door velen goed blijkt te worden verstaan. Wel kennen wij de meesterlijke proeven van scherpe en gevoelige documentatie van juisten vorm en detailleering, ook zien wij de stemmingsbeelden, waarin het gebouw verschijnt in fijne picturale schoonheid. Maar de goede architectuurfoto vraagt beide kwaliteiten. Zij wil documenteele juistheid, van vorm vooral en van detail, maar ook de weergave van den geur, die het architectonische kunstwerk omzweeft, die er van uitgaat.

In vele van de in dit boek opgenomen foto's, gemaakt door den heer F. R. Yerbury, treft ons dit goede begrip der architectuurfoto.

Onverbeterlijk is de vormaanduiding in zijn juiste verhoudingen, bewonderenswaardig de weergave van de stof, de baksteen of het hout, die in de diepste schaduwpartijen levend blijft. Daarbij zijn ook de foto's naar interieurs fijn, en rijk van schakeering.

Verschaft dus het boek reeds uit dezen hoofde veel genot, het is bovendien een belangrijke publicatie. Ons land is op het gebied van de uitgaven van plaatwerken over oude architectuur niet achtergebleven. De boekenmarkt is rijk voorzien van boekwerken over oud-Amsterdam, oud-Middelburg, en zooveel oude steden meer, oude poorten, oude hofjes, oude binnenhuizen.

Maar feitelijk leggen deze hoofdzakelijk alle den nadruk op de actie van het Hollandsche stadsschoon. Als een belangrijk onderdeel daarvan treedt de architectuur bij die actie sterk op den voorgrond, zoodat zij vanzelf hoofdzakelijk de aandacht tot zich trekt.

Dit Engelsche boek echter gaat veel meer regelrecht op de architectuur, op het architectonische af. Daardoor zien wij de picturale schoonheid van Holland opgebouwd uit zuiver bouwkunstige elementen, muren, topgevels, daken, stoepen, deuren, ramen enz. elementen van puriteinschen eenvoud, maar van groote zeggingskracht.

Als een treffend voorbeeld hiervan en tevens van het vele moois uit dit boek geven wij hiernaast de reproductie van een der platen, een fragment voorstellende de stille zijde der bekende Vijzelgracht te Amsterdam, een zuiver geval van architectonische schoonheid. Het geheele tafereel is gevuld met alléén bouwkundige elementen en wat geeft hier de picturale schoonheid een aandoening van vredige, en lieflijke rust.

Zooals de Engelschen dat veelal doen en zooals wij dat doorgaans nalaten, zijn in dit boek behalve de foto's ook enkele opmetingen van gebouwen en details opgenomen, vervaardigd door den heer A. R. Jarrett. Deze opmetingen mogen hun nut hebben, er ligt behalve iets griezeligs, iets droefgeestigs in, de oude geveltjes, nog zoo tintelend levend in hun, hier doffe, daar glanzende maar overal prachtig gekleurde huid, verderop te zien verschijnen in een skeletachtige gedaante.

In de inleiding maakt Dr. Ir. D. F. Slothouwer de Engelschen opmerkzaam op vele bijzonderheden omtrent de constructie, de kleur en het karakter van den ouden Hollandschen woningbouw en op verschillende factoren waarmede bij het bezichtigen en waardeeren der platen rekening moet worden gehouden.

De frontespiece-plaat geeft een goede reproductie in kleur van een binnenhuis van Pieter de Hoogh. Alles in alles een fraai boekwerk, voor architecten van bijzondere waarde. De prijs ervan is f 17.50.

J. P. M.

LANDHUISJE TE STOMPWIJK BIJ VOORBURG. ARCHITECT W. J. PIELEPRAT.

LANDHUIZEN EN VILLA-TJES.

(Zie pagina 365).

Het bijgaande landhuisje staat te Stompwijk bij Voorburg, aan het eind van een reeks bouwsels, die de mooie omgeving weinig eer en den genieter daarvan veel hinder aandoen. De ontwerper doet zich in dit landhuisje kennen als iemand met een natuurlijken smaak. Er zijn huisjes, die pretentieus zijn door overdaad van het pretentielooze. Dit huisje is pretentieloos, al is hier en daar eenige pretentie eraan niet versmaad.

Hier het juiste midden te weten is een kwestie van smaak, die, als hij niet van geschoolde ontwikkeling, maar van natuurlijken aanleg is, de verkregen oplossing voor dorre strakheid of vervelende beslistheid zal vrijwaren.

De kleur van het metselwerk is van een fijn grijs bruine tint. De verfkleuren zijn primair met zwart afgezet.

J. P. M.

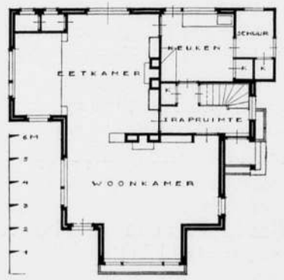

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 44. 1 NOV. 1924.

INHOUD: Verzoek tot rectificatie. — Intreerede Prof. Ir. G. Diehl. — Bestuursvergadering op Dinsdag 4 Nov. a.s. — Rapport van de Commissie inzake de Wettelijke Bescherming van den Architecten-titel. — Prijsvraag Winkelgalerij met Café-Restaurant aan de Laan v. Meerdervoort te 's-Gravenhage. — Prijsvraag voor de Monumentale Lantaarns op den Dam. — Ingezonden, door v. H.V.

VERZOEK TOT RECTIFICATIE.

Onderstaand schrijven werd van het Instituut P.B.N.A. te Arnhem ontvangen, met het verzoek, daarvan nota te willen nemen, waarvan wij gaarne voldoen.

„In het Bouwkundig Weekblad van 11 October j.l. komt de navolgende zinsnede voor:

„De heer v. d. Burgh deelt mede, dat het instituut P.B.N.A. bekend heeft gemaakt, dat hij het examen B.N.A. tot zich heeft getrokken".

Nu zijn er twee gevallen mogelijk: òf de verslaggever heeft den Heer v. d. B. niet begrepen, òf de Heer v. d. B. heeft zich vergist.

Wij hebben immers herhaaldelijk verklaard, geen examens ingesteld door den B.N.A. te zullen afnemen, *zoolang deze Bond er zelf voor zorgt*. Alleen dan, wanneer men de examens afschaft of overdraagt, zou P.B.N.A. kunnen besluiten ze ook af te nemen.

Ik hoop, M. de R., dat U van deze mededeeling, die voor U persoonlijk niets nieuws bevat, nota zult willen nemen.

Met de meeste hoogachting,
Uw dw.
F. WIND, Dir.

De heer v. d. Burgh handhaaft zijn mededeeling, zooals dit in de concept-notulen voorkomt. Hij acht een 3e geval mogelijk, n.l. dat de P.B.N.A. zich heeft vergist, door, vernomen hebbende dat de examens B.N.A. afgeloopen *zouden zijn*, zich half en half vertrouwd te maken met het denkbeeld ze dan maar over te nemen. Dit denkbeeld is niet onuitgesproken gebleven.

Intusschen, hoe dit zij, wij nemen van de mededeeling van de Directie van P.B.N.A. goede nota.

Red.

INTREEREDE PROF. IR. G. DIEHL.

Op Woensdag 29 October j.l. hield Prof. Diehl een intreerede over het onderwerp: „Het nut van de kennis der constructies voor den Bouwkundig-Ingenieur". Plaatsgebrek belet ons in dit nummer een overzicht dezer rede te geven, evenals over die van Prof. Granpré Molière.

BESTUURSVERGADERING OP DINSDAG 4 NOVEMBER A.S.

Op Dinsdag 4 Nov. vergadert het Bestuur. Men wordt verzocht eventueele brieven aan het Bestuur vóór dien dag in te zenden, zij kunnen dan direct in behandeling worden genomen.

RAPPORT VAN DE COMMISSIE INZAKE DE WETTELIJKE BESCHERMING VAN DEN ARCHITECTEN-TITEL.

Instelling der Commissie. Bij schrijven van het Bestuur van den B.N.A. van 16 November 1922 is opnieuw ingesteld de commissie inzake de wettelijke bescherming van den architecten-titel.

Reeds vóór de fusie van de M.B.V.A. met den B.N.A. maakte bovenstaand onderwerp deel uit van haar werkprogram en was bereids een commissie benoemd, die het onderzoek naar den stand van dit belangrijk vraagstuk tot taak had.

Het overlijden van een der leden dier commissie, den heer J. Dammerman, maakte aanvulling noodzakelijk.

Samenstelling der Commissie. Na benoeming van den heer Ir. G. Diehl is de commissie, thans bestaande uit de heeren Prof. Ir. G. Diehl, Prof. Ir. M. J. Granpré Molière en J. C. Meischke, voortgegaan met het verzamelen en verwerken van litteratuur over het onderwerp.

De Commissie spreekt reeds hier haar leedwezen uit over het feit, dat zij eerst nu met haar rapport is gereed gekomen. Behalve door persoonlijke omstandigheden is haar arbeid o.m. vertraagd door aanvankelijk verschil van inzicht omtrent de vraag of de wettelijke bescherming van den architecten-titel niet mede zou dienen te omvatten de wettelijke bescherming van het architecten-beroep.

Zooals uit het rapport verder zal blijken is ten slotte de commissie tot de overtuiging gekomen dat, althans voorloopig, van beroepsbescherming moet worden afgezien.

Stand van het vraagstuk. Het vraagstuk van de bescherming van den architecten-titel is van betrekkelijk ouden datum.

Op de Internationale Architecten-congressen der laatste 25 jaren is dit onderwerp meermalen een belangrijk punt op de agenda geweest. Uit de gehouden redevoeringen blijkt, dat het vraagstuk in slechts weinige Staten bevredigend geregeld is, doch dat in bijna alle landen de behoefte aan een billijke en voor de ontwikkeling der bouwkunst onmisbare regeling nagenoeg even sterk wordt gevoeld als ten onzent.

Waar echter zelfs in ons kleine land plaatselijke verschillen voorkomen in de positie van den architect, behoeft het allerminst te verwonderen, dat ook in de vele, op de architecten-congressen vertegenwoordigde Staten, de toestanden onderling zeer uiteenloopen.

De congressen bepalen zich uiteraard tot een meer algemeene uitspraak, noemen de wettelijke bevoegdheid van den architect zoowel een publiek- als een beroepsbelang en dringen aan op het aanhangig maken van regelingen bij de respectieve regeeringen.

De mogelijkheid van en de weg tot het verkrijgen van een wettelijke bescherming hangt ten nauwste samen, zoowel met de wijze waarop de architectenstand zich heeft georganiseerd als met de wijze, waarop de architecten-opleiding geregeld is.

Het komt der commissie voor, dat bij het ontwerpen van een regeling zal moeten worden uitgegaan van onze eigen toestanden en dat uitheemsche voorbeelden slechts bij uitzondering en dan nog in zeer algemeenen zin tot leiddraad zouden kunnen strekken.

Toestand in het buitenland. Nochtans kan het van belang zijn melding te maken van den uitslag eener enquête, gehouden ter gelegenheid van het vijfde internationale congres van architecten te Parijs in Juli-Augustus 1900.

Het bleek uit de ingekomen antwoorden, dat destijds voor het uitoefenen van

het architectenberoep een wettelijk diploma vereischt was in de navolgende Staten: Italië, Spanje, Rusland, Illinois, Louisiana, Ohio, New-York, New-Jersey en Missouri.

In hoeverre thans, na ongeveer een kwart-eeuw, de lijst van Staten, die den architectentitel wettelijk beschermen, is uitgebreid, is moeilijk zonder een nieuwe enquête uit te maken. Enkele pogingen daartoe, door de commissie aangewend, hebben weinig resultaat opgeleverd.

Gebleken is, dat in Quebec (Canada) inmiddels een wettelijke regeling verkregen is.

In St. Louis (Vereenigde Staten) bestond (in 1906) weliswaar geen wettelijke regeling, doch een zoo grondige organisatie in het bouwvak, dat een architect, niet tot de organisatie behoorende, in de onmogelijkheid verkeeren zou zijn plannen uitgevoerd te krijgen, omdat hij geen vaklieden bereid zou vinden daartoe mede te werken.

Aan het lidmaatschap van deze architecten-organisatie zijn eischen van bekwaamheid en integriteit verbonden.

In Zuid-Afrika is in 1909 een architectenwet tot stand gekomen, waarvan een lid der commissie de gunstige werking persoonlijk heeft kunnen constateeren.

In de ons onmiddellijk omringende landen bestaan meerendeels zeer hechte architecten-organisaties, zooals bijv. het R.I.B.A. in Engeland en de B.D.A. in Duitschland, doch wettelijke diploma's worden slechts hier en daar verlangd voor ambtenaar-architecten.

Uiteraard is de verwarring in Europa gedurende de laatste tien jaren voor het tot stand komen van opbouwende regelingen niet bevorderlijk geweest. Toch blijkt de algemeene urgentie van het vraagstuk wel sterk hieruit, dat zoo juist in België een wetsvoorstel tot wettelijke bescherming is ingediend en dat ook in Engeland een sterke strooming een spoedige erkenning van den architecten-titel waarschijnlijk maakt.

Toestand in ons land. Betreffende den toestand in ons land kan worden geconstateerd, dat de titel van architect vogelvrij is, dat ieder, die zulks wenschelijk of voordeelig acht, zonder wettelijk bezwaar als ontwerper en leider van bouwwerken kan optreden.

Evenmin bestaat er wettelijk bezwaar tegen de combinatie van het beroep van architect met andere beroepen of bedrijven als die van bouwondernemer, koopman, aannemer, makelaar in huizen, vertegenwoordiger van brand- en glasverzekeringen enz., hoewel een dergelijke combinatie gevaar moet opleveren voor de onpartijdigheid bij het geven van adviezen en voor de eerlijkheid bij het behartigen van vaak groote geldelijke belangen, die toch beide van den architect in de uitoefening van zijn beroep mogen worden verwacht. Er bestaan daardoor dan ook nog steeds de meest verwarde begrippen omtrent het eigenlijk karakter van het architectenberoep en daardoor wordt al te vaak verzuimd om voor de verwezenlijking van bouwplannen de hulp van bevoegde architecten in te roepen.

Als gevolg alweer is de architect als gezaghebbend bouwleider allengs op den achtergrond geraakt, waaraan toch zeker voor een deel de verwildering van het bouwambacht en de chaotische toestanden in het bouwbedrijf zijn te wijten.

In plaats van een vak, een kunstvak nog wel, is vaak het bouwen een bijna uitsluitend commercieele aangelegenheid geworden met alle betreurenswaardige gevolgen van dien voor het aanzien onzer steden en dorpen.

De overheid is voor het toenemend kwaad niet blind geweest; de woningwetgeving, waarbij minimum eischen op technisch en hygiënisch gebied voorgeschreven werden, en voorts het stellen van „Welstandseischen", het instellen van schoonheidscommissies, het uitoefenen van „Bauberatung", zijn zeker te waardeeren maatregelen om de ergste uitwassen te voorkomen.

Dit raderwerk is uiteraard ontoereikend; bovendien wordt de bemoeienis der overheid uiterst verzwaard doordat zij in dezen, als gevolg van het vogelvrij zijn van den titel, in tal van gevallen staat tegenover onbevoegden.

De architecten zelf hebben tegen het voortwoekerend kwaad stelling genomen door zich steeds hechter te organiseeren met steeds meer zuiver stellen van hun beroep. Sinds Januari 1919 zijn de architecten van het geheele land nagenoeg zonder uitzondering in den Bond van Nederlandsche Architecten georganiseerd. Zij hebben gemeend de wantoestanden in hun beroep te moeten bekampen door allereerst zichzelf die beperkingen op te leggen, die het belang der bouwkunst en het moreel besef eener vertrouwenspositie hun voorschreef.

Voorts hebben zij de juiste verhouding tusschen architect en opdrachtgever vastgelegd in „Algemeene Regelen". De leden van den B.N.A. zijn gehouden de aansprakelijkheid overeenkomstig deze regelen te aanvaarden.

Voor het lidmaatschap worden vereischt de bewijzen van zoowel aesthetisch als technisch geslaagd werk; alsmede onderwerping aan de Statuten en de Eerecode, die o.a. bepalen, dat architecten geenerlei provisiën of andere indirecte voordeelen mogen ontvangen, noch tevens aannemer, vakpatroon, handelaar of makelaar enz. mogen zijn.

Niettegenstaande deze beperkingen en het op hooger plan brengen hunner positie is het aantal leden van den Bond steeds toegenomen.

Op het vrij zich toeeigenen van den architectentitel zijn echter, juist door deze beperkingen, de onbevoegden nog meer belust geworden en zien de bona-fide architecten zich nog meer blootgesteld aan min-eerlijke concurrentie, openlijk door de onbevoegden en niet openlijk door hen, die op oncontroleerbare wijze zich meer dan schadeloos kunnen stellen voor de derving van een honorarium, dat zij niet openlijk declareeren en die zoodoende nog meer verwarring en misvatting brengen in een sfeer, die aan zuiverheid behoefte heeft.

Deze korte beschouwing over den bestaanden toestand voert tot de slotsom, dat zuivering van het bouwbedrijf niet mogelijk blijkt, zoolang het parasiteeren van onbevoegden ten koste van de bona-fide-architecten hier te lande mogelijk blijft. Vandaar de steeds meer zich manifesteerende drang naar bescherming van den architectentitel.

De wenschelijkheid tot bescherming van den Architectentitel. Reeds in de Staatscourant van 28 December 1900, No. 303, is opgenomen een verslag van Dr. P. J. H. Cuypers, gedelegeerde der Nederlandsche Regeering op het internationaal congres van architecten, gehouden te Parijs van 30 Juli—4 Augustus 1900.

Op dit congres werd de wenschelijkheid van de wettelijke bescherming van den architecten-titel voor alle landen uitgesproken en aan de afgevaardigden der vertegenwoordigde Staten opgedragen te trachten de verwezenlijking hiervan bij hunne respectieve regeeringen te verkrijgen.

Van eenigen verderen officieelen aandrang op de Nederlandsche Regeering om tot een wettelijke regeling te komen is der commissie niets gebleken.

Lang vóór dat dus de architecten hun samenwerking deden strekken tot een betere organisatie van hun vakbond werd reeds de wenschelijkheid uitgesproken van de wettelijke bescherming van den architectentitel.

Naar het oordeel der commissie hebben verschillende oorzaken samengewerkt om deze, reeds destijds uitgesproken wenschelijkheid, voorloopig op den achtergrond te dringen.

In de eerste plaats behoefde het beroepsonderwijs tijd tot verbetering; de meer geconsolideerde vorm van tegenwoordig, verdeeld in lager, middelbaar en hooger beroepsonderwijs, maakt het thans mogelijk, met eenige zekerheid de normen vast te stellen, waaraan de houder van den architectentitel zal dienen te voldoen. Het is niet in de laatste plaats de veelverbeterde beroepsopleiding, die de wen-

schelijkheid van het uitsluiten van onbevoegden heeft doen groeien tot een thans moeilijk af te wijzen eisch van den architectenstand.

In de tweede plaats is, op grond van al wat in den loop der jaren te dezer zake in vak- en andere bladen is geschreven, te constateeren, dat het begrip „bescherming van den architectentitel" voor een groot deel der betrokkenen meer omvat of althans diende te omvatten, dan de naam uitdrukt, namelijk tevens „wettelijke bescherming van het architectenberoep". Ook voor de commissie heeft de keuze tusschen beide begrippen een belangrijk punt van overweging uitgemaakt, temeer omdat een eventueele wettelijke regeling op de basis van het eene zoowel als van het andere uitgangspunt in de consequenties kan leiden tot verbetering van den tegenwoordigen toestand.

Bij een regeling, waarbij uitsluitend de titel van architect wettelijk beschermd is, moet de zuivering van het bouwwezen zich voltrekken op de zeer zeker, doch eerst op den langen duur te verwachten verbetering van inzicht, zoowel van particulieren als van autoriteiten, in het zoolang miskende karakter van het architectenberoep; een verwachting, die met temeer redenen mag worden gekoesterd, omdat dan de daarvoor eerst noodige autoriteit, de wetgever, niet alleen van dit beter inzicht heeft doen blijken, doch tevens aan den houder van den titel een soort van wettelijke introductie heeft medegegeven.

De tweede soort van regeling, die met den titel insluit een wettelijke bescherming van het architectenberoep, zou meer direct tot algeheele omkeering in den toestand voeren en den onbevoegde bij rijksregeling uitsluiten niet alleen van het voeren van den titel, maar ook van elke werkzaamheid binnen de competentie van den architect, zelfs indien deze in speciale gevallen niet buiten het kader van zijn capaciteiten ligt.

Aldus gesteld moet worden erkend, dat de laatste regeling, van verdere strekking dan de eerste, als panacee voor al de misstanden uit het optreden van onbevoegden voortvloeiende, een groote aantrekkelijkheid bezit.

Een nadere uitwerking voor de praktijk van het denkbeeld aan deze laatste regeling ten grondslag liggend moet echter naar het oordeel der commissie onder de tegenwoordige omstandigheden tot onoverkomelijke bezwaren voeren. In dit verband moet namelijk worden bedacht, dat bij deze hervorming van vrij beroep tot wettelijk beschermd beroep niet zou kunnen worden volstaan met een actie tot het verkrijgen van wettelijke bescherming tegen, om het kort te noemen, oneerlijke concurrentie, maar dat deze actie tevens zou moeten voeren tot overtuiging bij den wetgever, dat in het algemeen belang een groot aantal personen moet worden uitgesloten van een beroep, dat sinds jaar en dag is vrij geweest en welk beroep nu eenmaal mede omvat bemoeiingen, waarvan de afdoening door den buitenstaander wel niet spoedig zal worden erkend, afhankelijk te moeten worden gesteld van een hoogere opleiding.

Evenmin is het zeer denkbaar dat een wetgever zich zou leenen tot wettelijke tusschenkomst waar het betreft het verkrijgen van verbetering in het architectenberoep, als niet tevens alle rechten en verplichtingen der architecten, in eerste instantie wellicht die betreffende het honorarium, bij de wet zouden worden vastgesteld, gezwegen nog van een eventueel wettelijk program van wat niet en wat wel tot hunne bemoeiingen zou behooren.

Ongeacht waartoe een wettelijke bescherming van den titel in de toekomst nog mag voeren, meent de Commissie dat voorshands de wenschelijkheid slechts kan gaan tot wettelijke bescherming van den titel.

Dat deze bescherming niet alle bemoeiing van den onbevoegde op het gebied van den architect zal ondervangen, zij in verband met het bovenstaande vooropgesteld. Toch is haar wenschelijkheid onmiskenbaar, zoowel in het belang van het algemeen als in dat van den architect in het bijzonder. Van de bescherming van

den titel toch kan op den duur een verzuivering van het bouwbedrijf worden verwacht. Het bouwen door onbevoegden, door onverschillige of onbeholpen lieden, is een beleediging van de gemeenschap en het wordt gelukkig meer en meer ingezien, dat deze zich daartegen met alle kracht heeft te wapenen.

De wetgever, gebruik makend van de breedere ontwikkeling en de belangeloosheid van den architect, dient zeker een algemeen belang door te bevorderen, dat al wat uit technisch of aesthetisch oogpunt van belang is, op den duur in handen van den architect zal worden gelegd.

Zonder twijfel zal na de totstandkoming van de wettelijke bescherming van den titel, de overheid, hetzij van rijk, provincie of gemeente, onmiddelijk de gelegenheid aangrijpen uitsluitend de door de wet erkende architecten te belasten met de bouwopdrachten, die met de gelden der gemeenschap moeten tot stand komen.

De in vele gemeenten ingestelde schoonheids-commissies zullen kunnen verlangen, dat de aan hun oordeel onderworpen projecten door wettig bevoegde krachten zijn gemaakt; in plaatsen waar een schoonheidscommissie niet bestaat is op eenvoudige wijze een bepaling in het leven te roepen, waardoor voor bepaalde wijken of straten medewerking van een architect als voorwaarde tot bouwvergunning wordt gesteld.

En al moge nu en dan een slecht georiënteerd particulier opdrachtgever zijn voordeel meenen te zien in het ter hulp roepen van een minder bevoegde kracht, ook voor den particulieren opdrachtgever dooreengenomen, zal het naar het oordeel der commissie van groot voordeel zijn dat een keuze zal kunnen worden gedaan uit een groep van architecten, die zekere waarborgen van bekwaamheid en belangeloosheid bieden, temeer waar dezen er grooten prijs op zullen stellen die waarborgen op den duur zoo sterk mogelijk te doen zijn. Tevens zullen er ongetwijfeld, tegelijk met de uitbreiding van de bemoeienis van den architect, vanzelf wegen worden gevonden, waarlangs kleine en schijnbaar onbeduidende bouwopdrachten op een vlotte en weinig kostbare wijze door bekwame architecten kunnen worden behandeld.

Langs dezen geleidelijken weg zal op den duur vanzelfsprekend kunnen ontstaan de toestand die tot beroepsbescherming voert, zulks met vermijding van de velerlei onbillijkheden, die van een plotselinge invoering het gevolg zouden kunnen zijn.

De wettelijke bescherming. Met wettelijke bescherming wordt bedoeld dat alleen zij den titel van architect mogen voeren, die bewijzen hebben afgelegd te voldoen aan bepaalde normen van technischen en aesthetischen aard en die daarenboven bereid zijn af te zien van welke baten ook uit het bouwbedrijf, behalve het openlijk vast te leggen honorarium.

De normen behoeven niet noodzakelijkerwijze bij de wet te worden bepaald; zij kunnen, hetzij door een wettelijk ingestelden Raad, hetzij door een wettelijk erkende Vereeniging van architecten opgemaakt en naar het getij herzien worden. Aansluiting op de bestaande inrichtingen van hooger en middelbaar onderwijs zal daarbij aangewezen zijn, het practisch werken in ateliers kan daarnaast verplichtend worden gesteld.

Voor de ontwikkeling der bouwkunst vreeze men geen nadeel van het stellen van normen, elk sterk talent zal zich gemakkelijk daar doorheen werken; immers architectuur is de kennis van vele dingen en de kunst van aanpassen.

Een bouwkunst, die berusten zou op geheel in het wild opgeschoten talenten, zal weinig blijvende waarde hebben.

Aan de reeds praktiseerende architecten kan bezwaarlijk de maatstaf van een theoretisch examen worden aangelegd; zij echter die prijs stellen op het voeren van den wettigen architectentitel zullen aan de hand van hun werk aan een architectenraad moeten kunnen aantoonen, dat hun redelijkerwijze het voeren van dien

titel niet ontzegd kan worden. In geval van afwijzing zou een aan wederzijdsche waarborgen beantwoordende regeeringscommissie in hooger beroep kunnen beslissen.

Wettelijke bepalingen. Teneinde de gewenschte scheiding tot stand te brengen tusschen hen, die al of niet gerechtigd zijn den architectentitel te voeren, zullen uiteraard dwingende wettelijke bepalingen noodig zijn.

Aan de Regeering zal daarom verzocht moeten worden te willen bevorderen, dat een wet ter bescherming van den architectentitel tot stand komt.

Dit verzoek zal vergezeld dienen te gaan van een concreet ontwerp van wet, voor de opstelling waarvan, de commissie behoefte gevoelt aan uitbreiding met juridische deskundigen.

Als grondslag voor dit ontwerp heeft zich de commissie de navolgende gedachtengang gevormd:

Op een nader te bepalen datum zal worden ingesteld een Wettelijke Raad met opdracht een register te openen voor hen, die als architect wenschen te worden ingeschreven.

Door inschrijving in dit register verplicht men zich tot de zuivere uitoefening van het architectenberoep, overeenkomstig de reeds burgerrecht verkregen hebbende beperkingen, waaronder de leden van den B.N.A. thans practiseeren.

Aan die beperkingen zou nog dienen te worden toegevoegd een bepaling omtrent vrijwillige onderwerping aan een contrôle op het naleven der voorschriften, alsmede de bepaling dat associatie van een ingeschreven architect met een niet ingeschrevene ontoelaatbaar is.

Na verloop van zes maanden na dien datum zal niemand den titel van architect of dien van bouwmeester mogen voeren, tenzij hij in het register is ingeschreven. Overtreding zal worden gestraft.

Ter inschrijving in het register komt uitsluitend in aanmerking hij, die op bovenbedoelden datum in Nederland was gevestigd en

A. in het bezit is van een diploma Bouwkundig Ingenieur of
B. lid was van den Bond van Nederlandsche Architecten of
C. het beroep van architect in het openbaar uitoefende of
D. assistent was bij een architect en na zijn 18e jaar tenminste zeven jaar practische ervaring heeft gehad.

In de gevallen sub C. en D. is aan inschrijving de voorwaarde verbonden van goedkeuring door een architectenraad of in hooger beroep van een regeeringscommissie, tenzij de candidaat den leeftijd van 45 jaren heeft bereikt.

Na het verstrijken van den termijn van zes maanden komt voor inschrijving in het register uitsluitend in aanmerking hij, die

A. het examen B.I. heeft gepasseerd
B. een door den Raad in te stellen architecten-examen met goed gevolg heeft afgelegd.

Toelating tot het architecten-examen. Tot dit examen wordt toegelaten uitsluitend hij, die:

A. na het verkrijgen van het diploma M.T.S. (B.B.) gedurende tenminste vijf jaar als assistent bij een architect practische ervaring heeft opgedaan, of
B. den leeftijd van 25 jaar bereikt heeft en gedurende tenminste zeven jaar als assistent bij een architect practische ervaring heeft opgedaan.

Het Examen. Het door den Raad in te stellen architecten-examen zal bestaan uit:

A. een technisch gedeelte en
B. een aesthetisch gedeelte.

Deze gedeelten kunnen afzonderlijk afgelegd worden in dien zin dat A afgelegd kan worden onafhankelijk van den gestelden termijn van vijf en zeven jaar praktische ervaring.

Ter toelating tot B. van dit examen moet het bewijs van met goed gevolg het technisch gedeelte gepasseerd te zijn, overgelegd worden.

HET EXAMEN ZAL OMVATTEN:

A. a. wiskunde, natuurkunde, scheikunde,
   b. meetkunde, projectie, perspectief,
   c. statica, berekeningen, talen,
   d. constructieleer, bouwmaterialen,
   e. bouwwetgeving, hygiène.

B. a. leer der aesthetica, kunstgeschiedenis,
   b. ontwerp; tusschen- of groot plan (en loge),
   c. uitwerken van dit plan, detailleering constructief en decoratief.

Vrijstellingen. Vrijstelling voor het gedeelte A. geniet hij, die in het bezit is van een diploma M. T. S.

Het examen wordt afgenomen telkens na verloop van twee jaar.

De Commissie:

Ir. M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE.
Ir. G. DIEHL.
J. C. MEISCHKE.

PRIJSVRAAG WINKEL-GALERIJ MET CAFÉ-RESTAURANT AAN DE LAAN VAN MEERDERVOORT TE 'S-GRAVENHAGE.

MOTTO'S DER INZENDINGEN.

1. Economie. 2. Strooming. 3. Astmaklaris. 4. Vita. 5. Economie. 6. Vis à Vis. 7. Hopje. 8. Anaers. 9. Eën. 10. H. F. 11. Pogen. 12. Mercuur 1. 13. Mercuur 2. 14. de Hoek. 15. Kismet. 16. Tric-trac. 17. Jorma. 18. Silhouet. 19. T. H. 20. Corrie. 21. Galerij. 22. Cidoo. 23. In een week. 24. 30470. 25. Incundi suus acti labores. 26. Gebonden. 27. Henk. 28. L. O. V. 29. Galerij. 30. Hans. 31. Groot den Haag. 32. Zon. 33. Koo. 34. Spes. 35. 2629. 36. O. M. 37. Mero. 38. Plenus Fiduciale. 39. Emulatie. 40. Coin. 41. de Waalsteen. 42. de Torenhaan. 43. Doelmatig. 44. Vlakke dak. 45. Rythme. 46. Rerrevera verum Gaudium. 47. Haganus. 48. Wenga. 49. Pros. 50. Eokroj. 51. A. 52. Beb. 53. Verandering. 54. Exploitatie. 55. 1924. 56. 466. 57. 13 Winkels. 58. Z. 59. Commerce. 60. Lijn en Vlak. 61. Nieuw Centraal. 62. Woningbouw. 63. 't Ber Gra Mo Schip. 64. Eenvoud. 65. Marie. 66. Barometer. 67. Nederland. 68. Revisie. 69. Concret. 70. Fectit. 71. Celsius. 72. A. 73. Adrem. 74. Norge. 75. Winkelgalerij. 76. Het Anker. 77. Manse. 78. Ontwerp Winkelgalerij L. v. M. 79. La Bohême. 80. 13 plus 1. 81. Avondwerk. 82. Labor. 83. In tempore meo. 84. Ernst. 85. Elza. 86. El. 87. Opgehouden. 88. In de rij. 89. Cambrinus. 90. Jet. 91. Simultanite. 92. Minerva. 93. Labor. 94. Galerij. 95. Solness. 96. Z. 97. J. P. S. 98. E. 99. P. 100. Poging. 101. Eenvoud. 102. Plastiek. 103. Bart. 104. Why not. 105. Eenvoud. 106. Onder door. 107. Nelly. 108. Friga. 109. L. 110. Hoek. 111. Residentie. 112. 't Haagje. 113. A. W. en C. W. 114. C. D. 115. X. 116. Combinatie. 117. Waakt. 118. Stroobord. 119. Tektne. 120. West End. 121. Rust. 122. Quatre Mains. 123. Cacaoboon. 124. Fahrenheit. 125. Veronere. 126. B en B. 127. Javaan. 128. Pam. 129. Kopbalk. 130. Zorg. 131. Galerijbouw. 132. H. D. 133. Flora. 134. S. R. 135. Galerij. 136. Horizontaal. 137. Kondor. 138. Zuil. 139. Bouwen. 140. Calitoro. 141. Dertien. 142. Passage. 143. Vitalius. 144. T. N. V. 145. teeken driehoek. 146. met Economisch beleid. 147. Berty. 148. Labore. 149. 100 M. 150. Araneina. 151. Rivoli. 152. La Residence. 153. Rademaker.

JURY-RAPPORT.

De prijsvraag ondervond groote belangstelling en mag zeer zeker als geslaagd worden beschouwd.

In het algemeen kan worden gezegd, dat het teekenwerk op een hoog peil staat. Het gehalte der ontwerpen staat in vele inzendingen achter bij de vaardigheid der voorstelling.

Het grootste deel der ontwerpers heeft het plan in de hoofdzaken niet beheerscht; de vereeniging van café en winkel-galerij, tot een harmonisch geheel, waarbij beide elementen een eigen uitdrukking verkrijgen, is aan het meerendeel niet gelukt.

Hoewel de groote verscheidenheid der inzendingen een algemeene beoordeeling niet toelaat, kan toch wel worden vastgesteld, dat de vormgeving meer belangstelling heeft ondervonden dan de compositie; er is een voorkeur merkbaar voor vormen van een grilligheid of uitgelezenheid, die hooge eischen stellen aan den ontwerper; bij de minder begaafden of geoefenden leiden deze zeer licht tot verwildering en zinloosheid.

Een groot gedeelte der ontwerpen, die deze zwakheden in sterke mate vertoonden, werden reeds dadelijk ter zijde gelegd.

Daarbij werden ook die inzendingen, die om één of andere reden niet aan het programma voldeden, van beoordeeling uitgesloten.

Bij eerste schifting bleven van de 153 inzendingen 45 over. Deze geven de jury aanleiding tot de volgende opmerkingen:

1. *Hans*. Het werk getuigt in alle deelen van een gezonde en ernstige opvatting; het is sober in onderdeelen, maar de accenten zijn zorgvuldig overwogen; dienovereenkomstig is de architectuur duidelijk en gaaf. Het teekenwerk is vlot; enkele kleine tekortkomingen in plan en opstand mogen op rekening van deze vlotheid worden geplaatst.

2. *Vis à vis*. De plattegronden hebben karakter, maar zijn niet zonder gebreken; het trappenhuis is aan de gevel-verdeeling opgeofferd; de ingang van het café in de winkel-galerij is niet gunstig. De architectuur heeft groote kwaliteiten; deze is zeer overwogen, hoewel wat te zwaar van plastiek.

3. *Plastiek*. De plattegrond heeft goede kwaliteiten; de silhouet van het plan is aantrekkelijk; de gevels zijn, ondanks een te ingewikkelde en kostbare behandeling, tot een harmonisch geheel verwerkt.

4. *Cambrinus*. De plattegrond treft om gelukkige vondsten; het trappenhuis is zoowel in plan als in opbouw, zeer goed gelegen. De architectuur staat niet op eenzelfde peil; de vormgeving is bepaald ongevoelig. De wijze, waarop de galerij is opgelost, is hard; het groote gewelddadig gelede raammotief van het café-restaurant, sluit zich daar ook niet gelukkig bij aan.

5. *1924*. De plattegronden zijn voortreffelijk; de winkel-galerij heeft aantrekkelijke eigenschappen; daar staan evenwel storende kwaliteiten in de architectuur tegenover, zooals de wijze waarop de wand boven de galerij gesteund wordt door dunne zuilen en glazen lichtbakken. De perspectief-teekening verdient allen lof.

6. *Labor*. De indeeling van het café-restaurant is alleszins bruikbaar; ook de architectuur van dit gedeelte is interessant van ontwikkeling; de winkelvleugel doet daartegenover te arm.
De bouwvormen zijn niet sterk.

7. *Rivoli*. De plattegronden zijn vrij zwak; de galerij is goed van rhythme; vooral is de eenheid van de galerij met den wand daarboven goed doorgevoerd; daarbij

valt de architectuur van het café-restaurant af; in de aansluiting ontstaat een zeker conflict.

8. *J. P. S.* De plattegronden zijn verdienstelijk; de architectuur zoowel als het teekenwerk zijn zuiver en goed van eenheid; het karakter is wat stroef, vooral in den vorm van overkraging der galerij; de doorgehaalde horizontale lijnen geven een twijfelachtig verband van twee zeer verschillende elementen.

9. *Veronere.* De plattegronden zijn eenvoudig en beknopt; het teekenwerk is correct; de architectuur is beschaafd en harmonisch en geeft een goede silhouette. Daartegenover voldoet de winkelgalerij niet aan den eisch en de doorvoering van hetzelfde motief in de ramen van het café-restaurant is zwak.

10. *4 6 6.* De plattegronden hebben verdienste; de gevels zijn beschaafd, maar eenigszins leeg; het ineengrijpen van de hooge en lage motieven, met zeer geringen voorsprong, is niet gunstig.

11. *Bart.* De plattegronden zijn niet beheerscht; het café-restaurant is in de gevels zwak van oplossing; de vormgeving mist gevoeligheid.

12. *E.* De plattegronden zijn oppervlakkig bekeken; de teekeningen geven onvoldoende toelichting van de bedoelingen; de architectuur is niet beheerscht.

13. *Norge.* De plattegronden zijn niet voldoende bestudeerd; de architectuur is te gezocht en de beide hoofd-motieven zijn niet goed tegenover elkaar uitgewogen.
Het teekenwerk is verdienstelijk.

14. *X & Y.* De plattegronden zijn zeer onvoldoende; de kracht is te veel gezocht in details en te weinig in een goeden opbouw.
Het teekenwerk is zorgvuldig.

15. *Why not.* De plattegronden zijn niet beheerscht; de details zijn verzorgd maar de eenheid van de beide deelen ontbreekt; de aansluiting is bepaald zwak.

16. *Combinatie.* Een zeer middelmatige plattegrond, ofschoon de silhouette van het geheel goed is, moet toch bedenking worden geuit tegen de wijze waarop de gevel boven de galerij, voorbij dien van het café-restaurant, is geschoven; dit is een decoratief maar geen architectonisch effect; de balustrade van de galerij is ongewenscht.

17. *Poging.* De plattegrond is omslachtig en ondoelmatig; de overeenstemming van de hoofd-motieven is gewelddadig; de overgang is niet sterk en de hoekoplossing is gezocht.

18. *A.* De plattegronden zijn ondoelmatig en geforceerd; de gevels zijn in alle opzichten zwak; de opvatting en het detail van den winkel-vleugel, zijn niet zonder fijnheid.

19. *13 winkels.* De plattegronden zijn niet bestudeerd; de architectuur van den winkelvleugel is verdienstelijk; daartegenover is het hoek-complex zwak opgelost, evenals de aansluiting aan de galerij.

20. *Economie.* De plattegronden zijn niet gelukkig; beneden is ruimteverspilling; de boven-toegangen zijn onvoldoende; de architectuur is ernstig van opvatting, maar eenigszins dor.

21. *Exploitatie.* De plattegronden zijn goed; de architectuur wordt vertroebeld door gezochte details; de indruk is zwaar en eenigszins onbehaaglijk; het teekenwerk is vast, hoewel min of meer ruw.

22. *Verandering.* De plattegronden laten te wenschen; de ligging van de trap is zeer ongeschikt; de vormgeving is eenigszins onbehouwen; de verdeeling is onhandig en de bovenbouw, boven de galerij, rust te zwaar op de pijlers.

23. *Haganus.* Plattegrond en vormgeving zijn beide geforceerd; de ramen zijn onbruikbaar, evenals de vorm van de biljartzaal; het teekenwerk is verdienstelijk, vooral dat van het detail.

24. *Celcius.* De plattegronden zijn onvoldoende; de hoofdvorm van het ontwerp is goed, maar de details zijn grof en werken irriteerend door het veelvuldig gebruik van horizontale motieven.

25. *Pogen.* De architectuur is te onsamenhangend; de cafégevels zijn onvoldoende en weifelend van oplossing.

26. *Astmaklaris.* De plattegronden zijn goed, al is de opgang naar boven niet gunstig; de galerij vertoont aardige details, maar het geheel is wat droog en de hoek-oplossing is plomp.

27. *H. D.* De plattegronden zijn onvoldoende bestudeerd; de massawerking is goed; de ontwerper heeft gemak van teekenen en detailleeren, maar de wijze waarop de gevels zijn bezaaid met decoratieve motieven, is niet aangenaam; in de torenspits wordt de vormgeving zelfs banaal.
Het teekenwerk heeft verdienste.

28. *Zuil.* De plattegronden zijn onvoldoende bestudeerd; teekenwerk en details vertoonen artistieke kwaliteit; de doorzetting van de galerij-motieven in de vensters van het café-restaurant, is slecht.

29. *Residentie.* De plattegronden zijn zeer onvoldoende; de architectuur van de galerij heeft wel verdienste, maar het geheel is toch verward.

30. *Kopblok.* De architectuur heeft zekere distinctie, maar is gewild; de lage galerij met looze bovenruimte en slechte verlichting van de winkels is ontoelaatbaar.

31. *Galery.* In de plattegronden valt een slechte verbinding met de verdiepingen op; de galerij heeft verdienste, maar de aansluiting aan den hoekbouw verraadt een zeker tekort aan stijlbegrip. Het teekenwerk is gevoelig.

32. *La Residence.* De ondergeschikte ruimten van het café-restaurant zijn onvoldoende; de samenhang van architectuur-motieven is zwak; de gevels van het café-restaurant geven geen uiting aan de bestemming.

33. *Corrie.* De plannen vertoonen hetzelfde gebrek als 32; ook de ingang tot de vergaderzaal is ontoereikend; een winkel-travée op zich zelf beschouwd, is zeer verdienstelijk, maar in de totaalwerking schiet het ontwerp tekort.

34. *Eenvoud.* De plattegronden zijn onvoldoende; de doorvoering van de galerij-motieven in het café is verkeerd; de vormgeving is min of meer stug.

35. *Horo.* De plattegronden zijn slecht; dienovereenkomstig is de compositie onvast; de gevels geven een onrustige verwerking van elders beter toegepaste motieven.

36. *Eokroj.* De toegang naar boven is ongeschikt; de architectuur is rustig maar te eentonig; het café-restaurant komt in de gevels niet tot voldoende uiting.

37. *Solness.* De plattegronden zijn onvoldoende; de gevels zijn te zeer op het effect gewerkt; het beste geslaagd is de galerij met gevel, maar in het café-restaurant komen de gebreken sterk naar voren.

38. *Colitora*. De plattegronden zijn karakterloos; het ontwerp is wat ongevoelig; het verband der hoofd-motieven is onvoldoende.

39. *Z*. Het plan van het café-restaurant is gezocht door den ovalen vorm van de bovenverdiepingen; het effect is voor de omgeving te geweldig, hoewel de winkel-travée aan indeeling verdienste heeft, is de uitwerking van de gedachte te grof.
De gevels zijn smakelijk voorgesteld.

40. *Onder door*. De plattegronden hebben kwaliteiten, maar het verband met de bovenverdiepingen is te omslachtig; de bouw heeft een goede omtreklijn; er is evenwel gebruik gemaakt van motieven, die een grootere beheersching vereischen.

41. *Combinatie*. De borstwering van de galerij is ongewenscht; de ramen zijn te klein; de architectuur heeft verdiensten, maar schiet in eenheid tekort.

42. *A*. Het plan is gezocht en geforceerd, hetgeen noch aan het inwendig, noch aan het uitwendig ten goede komt.

43. *Pam*. De plattegronden zijn slecht bestudeerd, hetgeen vooral blijkt in het trappenhuis. De gevels hebben verdienste, maar zijn niet zonder gezochtheid.

44. *Uit economisch beleid*. De plattegronden hebben goede kwaliteiten; de gevels zijn rustig en ongezocht, maar wat arm. Het teekenwerk valt te roemen.

45. *Winkel-galerij*. De plattegronden zijn zeer verdienstelijk; de vormgeving zoowel als het teekenwerk zijn correct; het geheel is wat droog, hetgeen vooral in de silhouette opvalt.

Na de tweede schifting bleven alleen de No.'s 1—8 over. Aan het ontwerp motto „Hans" werd met algemeene stemmen de eerste prijs toegekend.
Na langdurige bespreking werden aan de 7 andere inzenders de overige prijzen en eervolle vermeldingen als volgt toegekend: „Vis à vis" en „Plastiek" deelen te zamen den tweeden en derden prijs. De vierde prijs werd toegekend aan „Cambrinus"; de eervolle vermeldingen aan de inzenders met de motto's „1924", „Labor", „Rivoli" en „J. P. S.".
Bij het openen van den naambrief bleek de eerste prijs te zijn gewonnen door den Heer A. J. Westerman te Amsterdam.
Bij verdere navraag werden ons de namen bekend gemaakt van de overige prijswinnaars:

Vis à vis:	H. Onnes, Den Haag.
Plastiek:	A. Russcher, Rotterdam.
Cambrinus:	J. M. Luthmann, Den Haag.

Van de eervolle vermeldingen:

Labor:	A. en G. Bosma, Den Haag.
Rivoli:	J. M. van Hardeveld, Amsterdam.
J. P. S.:	A. Bakker en van Herwijnen, Dordrecht.
1924:	wenscht onbekend te blijven.

Namens de Jury;
M. J. GRANPRÉ MOLIÈRE.

PRIJSVRAAG VOOR DE MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM.

Ingekomen Vragen en Antwoorden.

11. Sub 3° „Beschermd door glazen schalen". Zijn hiermede bedoeld reflectors of dubbel-lampbollen?	Reflectors. Wil de ontwerper iets anders toepassen, dan is hij daarin vrij, mits de lampen slechts beschermd zijn.
12. Indien een project mogelijk maakt, dat bij feestelijke gelegenheden straatjongens op het voetstuk c.s. klimmen, zal de Jury dan daarom dusdanig project verwerpen of zal zij genoemde lichamen beschouwen als bij feesten behoorende decoratieve onderdeelen?	Elke vormgeving is toegelaten, mits deze met het praktische gebruik niet in strijd komt en geen aanleiding geeft tot beschadiging.
13. Mogen ook lampen van lagere kaarssterkte dan 500 worden gebruikt?	Ja, mits elke lantaarn in totaal 4000 tot 5000 kaars lichtsterkte heeft.
14. Hoe komen de lantaarns te staan? Zóó 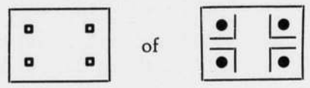 of	Zooals op de situatie staat aangegeven zijn de 4 zwarte stippen de lantaarns.
15. In welk materiaal wordt de uitvoering gewenscht of is de ontwerper hierin vrij.	De ontwerper is hierin vrij.
16. Hoe groot is het grondvlak, dat ter beschikking wordt gesteld?	Wordt aan den ontwerper overgelaten.
17. Kan over de architectuur der banken iets nader worden medegedeeld, of is de ontwerper vrij ze in verband met de lantaarn een vorm te geven, die hem het geschiktst voorkomt? Worden de banken over de geheele lengte doorgetrokken, zoodat alleen de inspringende hoeken bij de lantaarns toegang geven tot het middenvak? Hoe moet men zich dien toegang voorstellen. Zijn daar bijzondere architectonische accenten? Is er een niveauverschil tusschen het randtrottoir en het middenvak. Is de voorkant van de banken naar het middenvak gekeerd, of naar het randtrottoir? Wat stelt de zwarte lijn op de situatieteekening voor, die de trammasten verbindt en rondom de lantaarns is doorgetrokken? Geeft de buitenste lijn den rand van het trottoir aan?	Al deze vragen vloeien voort uit de drukfout, welke is geslopen in het antwoord op vraag 2 op pagina 389 van het Bouwk. Weekblad van 1924 n.m.l. het woord „banken" in den derden regel. Dit moet zijn „banden" (zie de Rectificatie No. 41 van het Bouwk. Weekblad). De zwarte en witte strepen op de situatieteekening zijn banden van keitjes, donkerkleurigen steen tusschen de bestrating in helderkleurig graniet. De buitenste lijn is de trottoirband.
18. Mogen de lampen ook zoo worden aangebracht, dat ze niet strijkbaar zijn, mits ze op andere wijze goed zijn schoon te maken?	Moeten strijkbaar zijn.
19. Hoe moet men zich de bebouwing van het middendamterrein voorstellen, als hoogbouw of laagbouw?	Is nog onbepaald.

20. Is de aanduiding van die bebouwing op de situatieteekening willekeurig of bevat zij vaste gegevens daarover, b.v. wat betreft de behandeling der wanden?

Willekeurig.

21. Op welke schaal moet de teekening zijn?

Programma lezen.

22. Is bedoelde uitgave voor paalstuk alleen of alles inbegrepen?

Paal met lampen, doch zonder stellen, aansluiten, enz.

23. Mag er meer dan één ontwerp gemaakt worden?

Ja, doch ieder onder een ander motto in te zenden.

24. Moet er bij de teekening een beschrijving zijn plaatsing van lantaarn en bevestiging van onderdeelen?

Uit de teekeningen kan alles voldoende blijken. Elke verdere beschrijving is geoorloofd.

25. Moeten onderdeelen apart of lantaarns met lampen en al in een geheel uitgezet worden?
Moet de teekening bij Jury of aan den Gemeenteraad worden gezonden.

Deze vraag is niet te begrijpen.

In het programma staat onder 11e: De ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht uiterlijk 1 December 1924 's middags vóór 12 uur aan het adres van: de Jury der prijsvraag Dam-lantaarns. Stadhuis, kamer 154 te Amsterdam.

In verband met artikel 16° van het programma en de in het „Bouwkundig Weekblad" en „Architectura" gepubliceerde mededeeling d.d. 4 October 1924 zullen door de Jury geen vragen meer worden beantwoord.

Namens de Jury:
de Secretaris
JAN DE MEIJER.

27 October 1924.

INGEZONDEN.

De J. F. S.(taal) geeft zich in „Architectura" veel moeite schuchter te stamelen en lichtzinnig te bazelen over... althans óók over: Allah en Mohammed en een poes. Acht en twintig regels druks heeft hij gepend over accoustiek en bouwkunst en de zaal in de diergaarde en over de verwerping der „fusie". Hij zal zich wel eens grijnzend verheugen over zijn onleesbare „geestigheid", — maar wij, leden van den B.N.A. kunnen de laatste 2 regels, waarin hij wenscht dat Bouwkundig Weekblad en Architectura voor de zonde der vrije liefde bewaard mogen blijven — hartgrondig deelen.

v. H. V.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD
ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, C. J. BLAAUW, IR. G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 45. 8 NOV. 1924. INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 29 November 1924, 11 uur v.m. te Amsterdam, in de Industrieele Club a. d. Dam. — Prijsvraag Winkelgalerij te 's-Gravenhage. — Normalisatie-Commissie voor Bouwmaterialen. — Intreerede Prof. Ir. L. A. Schoemaker. — Tentoonstelling in de Rijksacademie te Amsterdam. — De positie van den Volkswoningbouw-architect in gevaar, door Ir. Jan Gratama B. I. Architect B. N. A. — Villa in het park de Kieviet te Wassenaar, door J. P. M. — De moderne Bouwk. en hare beloften. — Inaugurale rede van Prof. Ir. G. Diehl, d. J. C. M. — Ontv. boekw. door J. P. M.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 29 NOVEMBER 1924, 11 UUR V.M., TE AMSTERDAM IN DE INDUSTRIËELE CLUB A.D. DAM.

AGENDA.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering (in concept opgenomen in No. 41).
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Benoeming van een lid in de Commissie van Redactie in de vacature ontstaan door het bedanken van den heer C. J. Blaauw.

De voordracht van het Bestuur zal in het volgend nummer worden opgenomen.

6. Bespreking van verschillende punten betreffende het honorarium voor volkswoningbouw.
   a. Over de reis- en verblijfkosten.
   b. Over de 25 % toeslag op de bouwsommen van 1914.
   c. Algemeene houding ten aanzien van de maatregelen der regeering.
   d. Wat verder ter sprake komt.

De heer Ir. Jan Gratama heeft in dit nummer een overzicht gegeven van de kwesties waar het in deze om gaat.

De uiteenzetting van den heer Gratama is als een algemeene toelichting tot deze agenda te beschouwen.

7. Rondvraag.

Tusschen deze agendapunten in zal zoo mogelijk nog tijd voor een te houden lezing worden gereserveerd, waarover het Bestuur nog in bespreking is.

De bureaux der kringen worden dringend verzocht het onderwerp voor het honorarium voor woningbouw in de kringen te doen behandelen en de verslagen daarvan tijdig bij het Bestuur in te zenden, zóó dat het Bestuur nog vóór de vergadering er kennis van kan nemen.

PRIJSVRAAG WINKELGALERIJ TE 'S-GRAVENHAGE.

De afwikkeling van de prijsvraag voor een winkelgalerij te 's-Gravenhage heeft, wat de publicaties der motto's en van het juryrapport betreft, niet dat vlotte verloop gehad, wat bij een dergelijke zaak wenschelijk is. De vertraging, die de publicatie heeft ondervonden, is echter een gevolg geweest van niet voorziene omstandigheden, waartoe de positie van het Bouwkundig Weekblad ten opzichte van de prijsvraag-uitschrijvers aanleiding kan geven.

Intusschen is deze zaak, die geheel van administratieven aard is, door het Bestuur van den B.N.A. met de P.P.C. geregeld, zoodat in het vervolg een vlotte publicatie verzekerd is.

De Redactie drukt hier haar spijt over de vertraging uit, en wil er ten overvloede den nadruk op leggen, dat de Jury der prijsvraag zeker niets van het gebeurde mag worden aangerekend. Namens de Jury deel ik voorts mede dat een brief aan de inzenders onbestelbaar bij den Secretaris der Jury is teruggekomen. De brief was geadresseerd aan het motto „Haag", p.a. den Heer v. d. Horst, waterschap van Eemnes te Laren (N.H.). De geadresseerde gelieve aan het Bureau van den B.N.A. Weteringschans 102 Amsterdam het juiste adres op te geven. Voor doorzending zal dan worden gezorgd.

J. P. M.

NORMALISATIE-COMMISSIE VOOR BOUWMATERIALEN.

Voor de steen zijn drie subcommissies benoemd van de volgende samenstelling:

Commissie T2 Baksteen.

Prof. Ir. Chr. K. Visser, Voorzitter, Ir. J. G. Robbers, Vert. v.h. Dept. van Financiën, T. Huitema, Vert. v.h. Dept. van Waterstaat, Ir. A. J. Boland, Vert. der Ned. Spoorwegen, C. P. Stuy, Vert. van den Ned. Aannemersbond, A. H. Wegerif Gzn., Vert. van den Bond van Ned. Architecten, L. J. P. Geldens, Vert. van den Ned. Bond van Dakpannenfabr. in Nederland, C. J. Hendricks, Vert. v. d. Federatie v. d. Ver. van Baksteenfabrikanten, M. J. Löben Sels, Vert. v. d. Bond. van Waalsteenfabrikanten, J. W. van Tubergen Jr., Vert. v. d. Vereen. van Handelaren in Bouwmaterialen, Ir. H. Baucke, Ir. A. W. C. Dwars, A. v. d. Koppel, J. C. Renckens, Ir. F. C. J. van den Steen van Ommeren, Ir. M. H. Tjaden.

Commissie T4 Drijfsteen.

Prof. Ir. Chr. K. Visser, Voorzitter, Ir. J. G. Robbers, Vert. v. h. Dept. van Financiën, T. Huitema, Vert. v. h. Dept. van Waterstaat, Ir. G. Leignes Bakhoven, Vert. der Nederl. Spoorwegen, J. Ph. Reeser, Vert. van den Nederl. Aannemersbond, A. H. Wegerif Gzn., Vert. v. d. Bond van Nederl. Architecten, A. H. Baron van Hardenbroek van Ammerstol, Vert. van de Kalkzandsteenvereeniging, J. W. van Tubergen Jr., Vert. v. d. Vereen. v. Handel in Bouwmaterialen, Ir. H. Baucke, Ir. J. de Booy Jr., B. A. Honig, Ir. F. C. van den Steen van Ommeren, Ir. M. E. H. Tjaden.

Commissie T5 Natuursteen.

Prof. Ir. Chr. K. Visser, Voorzitter, Ir. J. G. Robbers, Vert. v. h. Dept. van Financiën, W. N. Becking, Vert. v. h. Dept. van Oorlog, T. Huitema, Vert. v. h. Dept. van Waterstaat, Ir. G. Leignes Bakhoven, Vert. der Nederl. Spoorwegen, G. Elfferich, Vert. v. d. Nederl. Aannemersbond, A. H. Wegerif Gzn., Vert. van den Bond van Nederl. Architecten, D. J. de Jong, Vert. v. d. Vereeniging van Steenhouwerspatroons, J. J. Pelt, Vert. v. d. Nederl. Vereen. van Natuursteenhandelaren, Ir. H. Baucke, Ir. F. C. J. van den Steen van Ommeren, Ir. M. E. H. Tjaden, Dr. Ir. A. L. W. E. v. d. Veen.

De heer Wegerif, vertegenwoordiger van den B.N.A., zou het zeer op prijs stellen wanneer de leden alles wat zij in verband met de normalisatie van de drie genoemde steensoorten wenschelijk achten, aan hem bekend maken. Het adres van den Heer Wegerif is Apeldoorn, Vonderlaan 16.

INTREEREDE PROF. Ir. L. A. SCHOEMAKER.

Prof. Ir. L. A. Schoemaker, benoemd tot hoogleeraar in de afdeeling der Bouwkunde aan Technische Hoogeschool te Delft tot het geven van onderwijs in de bouwkunde, zal Dinsdag a.s. zijn ambt aanvaarden met het uitspreken eener inaugurale rede in de Stads Doelen te Delft des n.m. te 3 uur.

TENTOONSTELLING IN DE RIJKSACADEMIE TE AMSTERDAM.

In de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam wordt gedurende de maand November een tentoonstelling gehouden, betrekking hebbende op „De beeldende Kunsten en het Meubel." De tentoonstelling is kosteloos toegankelijk op werkdagen van 9-4 uur, des Zondags van 1-4 uur.

DE POSITIE VAN DEN VOLKSWONINGBOUW-ARCHITECT IN GEVAAR.

Het wordt hoog tijd dat de architecten, leden van den B.N.A. beseffen, hoe zeer de positie van de bestaande Honorarium Tabel voor den Volkswoningbouw, als wederzijds erkende en betrouwbare arbeidsovereenkomst, ernstig in gevaar is, en wel op een wijze, die het prestige en de waarde van den Bond kan aantasten.

Dit gevaar treedt duidelijk naar voren uit de briefwisseling tusschen het Bestuur van den B.N.A. en den Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid, betreffende de verrekening der reiskosten en de 25 pCt. toeslag op het honorarium.

De Regelen en Tabel van 1916 zijn vastgesteld door een commissie, waarin de architecten ruimschoots vertegenwoordigd waren; zij bestond uit de heeren:

J. W. C. Tellegen c. i., burgemeester van Amsterdam; Mr. J. P. Fockema Andreae, burgemeester van Utrecht; J. H. Faber c. i., oud-Inspecteur der Volksgezondheid; H. C. A. Henny, Voorzitter van den Nationalen Woningraad, en uit de Architecten: C. B. Posthumus Meyjes, Voorzitter; J. Limburg b. i.; J. Gratama b. i., Secretaris; B. J. Ouëndag, H. G. Jansen, Foeke Kuipers, K. P. C. de Bazel, J. Herman de Roos.

Eischen de tijdsomstandigheden, dat deze tabel herzien wordt, dan moet dit weer op georganiseerde wijze geschieden, dus met de volle medewerking der architecten.

Het is echter volkomen onbillijk en ontoelaatbaar, dat de Regeering, op eigen inzicht dictatoriaal optreedt en ingrijpt; en wel in de eerste plaats dáárom onbillijk omdat de Regeering zelfs met behulp van hare ambtenaren, niet in staat is en kan zijn, zich een volkomen en juist beeld van het verrichte werk van een bona-fide architect te vormen.

Ten opzichte van de reiskosten schrijft de Minister:

Uw onderstelling, dat reis- en verblijfkosten van architecten alleen dan, boven het honorarium, uit Rijksvoorschot mogen worden bestreden, wanneer de bouwsom beneden f 5000.— blijft, is niet geheel juist.

Vergoed worden, in 't algemeen, alle reis- en verblijfkosten, die gedurende de voorbereiding, dus vóór de aanbesteding van een bouwplan, gemaakt zijn en soms ook later gemaakte, b.v. voor zooveel de reizen noodig waren voor aankoop of keuring van materialen. Voor woningwet-plannen waarvan de bouwsom minder dan f 5000.— bedraagt, zouden ook na de aanbesteding *alle* reis- en verblijfkosten vergoed worden, zulke plannen komen echter practisch niet voor.

De kosten van reizen, gemaakt ter contrôle op de uitvoering van het werk, moeten dus uit het honorarium worden bestreden. Van dezen regel, dien ik billijk acht en niet in strijd met de bedoeling van artikel 15 van de tabel, is weliswaar indertijd afgeweken; de laatste jaren wordt er streng de hand aan gehouden. Uw schrijven geeft mij geen aanleiding om hierin wijziging te brengen.

Deze opvatting is volkomen onjuist en onhistorisch, en daarom niet te aanvaarden. Zij tast het leidende beginsel van de Honorarium Regelen aan.

Immers: het doel van deze Regelen is te zijn een erkende arbeidsovereenkomst. Ten einde de honoreering van den architect zoo goed en nauwkeurig mogelijk te regelen, zijn de werkzaamheden, die de architect van te voren kan schatten en die geheel tot het terrein van zijn geestelijken arbeid en dien van zijn medewerkers, de teekenaars, behooren, in een tabel met bepaalde honoreering vastgelegd. M. a. w. alle kosten van den opdrachtgever betreffende: Voorloopig ontwerp, Ontwerp, Bestek, Begrooting, Algem. Details en Hoofdleiding, Hoofdtoezicht en Afrekening tijdens den bouw, zijn van te voren vastgesteld en zijn ook inderdaad van te voren in algemeenen zin te schatten.

Alle verdere kosten voor den opdrachtgever, zijn in de *Algemeene* Regelen

echter van te voren niet te schatten, en worden dan ook later overeenkomstig de werkelijke uitgaven verrekend. Hiertoe behooren opmeting terrein, aanbestedingskosten, reiskosten van den architect, enz. De reiskosten zijn natuurlijk niet in een algemeen-geldende regeling vast te leggen, omdat zij bepaald worden door de omstandigheid, of de plaats waar gebouwd wordt, ver van de woonplaats van den architect verwijderd is.

Het leidend beginsel van de Algemeene Regelen is dus: de geestelijke arbeid van den architect wordt volgens de Tabel gehonoreerd; alle onkosten en verschotten van den architect, waartoe ook de reiskosten behooren, worden door den opdrachtgever betaald.

De opvatting van den Minister tast het principe der Regelen aan, en is niet toelaatbaar. Zij is daarenboven geheel onhistorisch; het is een toeval, dat de bepaling omtrent de reiskosten staat onder art. 15 der Regelen, en dat zij niet in een apart artikel is opgenomen. Nooit heeft bij de samenstellers van de Regelen 1916 de gedachte voorgezeten, die de Minister nu uit het artikel 15 haalt; ik kan dit, als Secretaris van die Commissie getuigen. Steeds zijn de reiskosten ook die tijdens den bouw, als onkosten beschouwd en terugbetaald; ook bij de Regelen van particuliere bouwwerken is dit steeds het geval geweest.

Ten overvloede haal ik hier een uitspraak aan van de Permanente Commissie van Arbitrage.

Het gold het volgende geval:
geschil tusschen een architect B.N.A. en een Woningbouwvereeniging te Haarlem.

De Arbitrage Commissie bestond uit de heeren:

Prof. Mr. Paul Scholten, Voorzitter, H. J. P. Bloemers en B. J. Ouëndag.

en haar oordeel was:

„overwegende, dat eischer in de tweede plaats vordert een bedrag van Fl. 217.50 aan reiskosten, berekend overeenkomstig artikel 15 der honorariumregeling, welk bedrag de woningbouwvereeniging of liever de gemeente Haarlem, die achter haar staat, weigert uit te betalen, omdat zij van oordeel is dat genoemd artikel enkel toepasselijk is op werkzaamheden waarvan het bedrag blijft beneden het aanvangscijfer in de tabel van artikel 10 genoemd, dat deze uitlegging echter is onjuist, daar artikel 15 de strekking heeft de berekening van *alle* werkzaamheden die niet onder de tabel vallen, aan te geven en de conferentiën, reizen, enz. daar genoemd, staan naast de werkzaamheden bij een bouw beneden het aanvangscijfer, zoodat zij volstrekt niet enkel als onderdeelen van zulke werkzaamheden kunnen worden beschouwd, dat dus ook deze vordering die overigens niet is betwist, kan worden toegewezen."

Mocht de Minister meenen, dat de architect veel en, noodeloos de reiskosten kan opschroeven door te veel bezoeken aan het bouwwerk te brengen, dan vergist hij zich. Immers, de architect krijgt voor het Hoofdtoezicht een vast bedrag; bij iedere reis krijgt hij dus zijn arbeid en zijn tijd niet extra vergoed. Hij heeft er dus eerder belang bij weinig het werk te bezoeken, dan veelvuldig. Om hem nu nog eens een extra drang te geven het werk weinig te bezoeken, omdat hij de reis- en verblijfkosten niet vergoed krijgt, dat kan toch zeker de bedoeling van den Minister niet zijn.

Betreffende de 25% duurtetoeslag op het honorarium, berekend op de geschatte bouwkosten 1914, schrijft de Minister:

Wat het honorarium betreft, geldt sinds 24 Mei 1923 de regel, dat voor plannen, waarvoor voor of op dien datum nog geen voorstel tot toekenning van steun door Burgemeester en Wethouders aan den Gemeenteraad werd gedaan, niet meer in rekening mag worden gebracht dan het honorarium, aangegeven door de tabel (van 1916) *zonder toeslag*.

Van dezen regel kan worden afgeweken:

1e wanneer het billijk voorkomt, den toeslag alsnog te verleenen, omdat een plan reeds eenige malen herzien is en er in een duurderen tijd aan is gewerkt (de toeslag wordt ook na genoemden datum nog dikwijls verleend):

2e wanneer het volgens de tabel berekende honorarium een te hooge belooning voor den geleverden arbeid moet worden geacht — bijv. bij repetitiebouw, waaronder ik versta de herhaling van reeds uitgevoerde complexen of den bouw van een groot aantal volkomen gelijke woningen; voor dergelijke plannen blijf ik mij voorbehouden het honorarium op een lager bedrag vast te stellen.

Naar aanleiding hiervan heeft het Bestuur terecht reeds opgemerkt, dat nieuwe Regelen en Tabel in voorbereiding zijn; maar aangezien het nog wel eenigen tijd zal duren alvorens deze door alle partijen zijn erkend, is het noodzakelijk en een plicht de tabel 1916 te gebruiken en is dus de opvatting van den Minister van urgent belang.

Naar aanleiding van het schrijven van den Minister moet allereerst duidelijk begrepen worden, dat er onderscheid is tusschen de georganiseerde en de niet-georganiseerde architecten. Wat de Minister met de niet-georganiseerden meent te moeten doen is zijn zaak; de georganiseerden, de Vakvereeniging B.N.A. heeft echter zijn bindend standpunt in deze te bepalen.

De Minister wil voor de normale gevallen geen 25% toeslag meer geven; m.a.w. de Minister drukt het honorarium over de geheele linie met de 25% naar beneden.

Dit is een kwestie van zoo groot en algemeen belang, dat de Leden Vergadering van den B.N.A. zich heeft uit te spreken over de vraag: of het billijk en toelaatbaar is, dat deze verlaging geschiedt.

Mijns inziens is het schrappen van de 25 % duurtetoeslag onbillijk. Immers de loonsstandaard is gemiddeld nog meer dan 50 % boven dien van 1914. De 25 % toeslag is dus zelfs te laag, daar de honoreering volgens de tabel 1916, door alle partijen als billijk is erkend en dus ook aanvaard.

Het is dus in hooge mate onbillijk, de toch al lage 25 % toeslag weg te nemen.

Neemt de B. N. A. het besluit, dat de 25 % toeslag gehandhaafd moet blijven en blijkt de Regeering voor geen enkele redelijke toenadering vatbaar, dan moet de B. N. A. ook de consequenties hiervan aanvaarden, voorgeschreven door hare samenhoorigheid en discipline; m. a. w. dan moeten de leden weigeren te werken voor arbeiderswoningbouw, waarbij de Regeeringssteun betrokken is.

De Minister maakt twee uitzonderingen; hij wil wel toeslag verleenen (hoe groot is die toeslag?) voor plannen, die eenige malen herzien zijn, of waaraan in een duurderen tijd is gewerkt; en hij wil, eventueel, het honorarium verlagen, bijv. bij repetitiebouw, of bij groote complexen met veel gelijke woningen.

In dezen gedachtegang zit iets billijks, niet wat de hoegrootheid van het door den Minister bedoelde honorarium betreft, maar wat het principe aangaat.

Namelijk; dat niet even groote complexen gelijk gehonoreerd moeten worden, en dat dus bij veel werk het honorarium hooger, bij weinig werk het honorarium lager zal zijn.

Dit is ook het beginsel van een honoreering volgens typen-woningen, dat bij de herziening van de tabel ter sprake komt.

Geheel verkeerd zou het echter zijn, wanneer alleen de Minister met zijn ambtenaar het door den architect geleverde werk ging beoordeelen, en wel omdat deze personen niet in staat zijn, en ook niet *kunnen* zijn, zich een volkomen en juist beeld van de identiteit en hoeveelheid van het architecten-werk te vormen. Ieder architect, die in deze met ambtenaren te maken heeft gehad, zal dit volmondig beamen.

Moet voor de twee, door den Minister genoemde uitzonderingsgevallen, de ver-

VILLA TE WASSÈNAAR. Architect N. C. H. M. v. d. DRIFT. B. N. A. te Delft.

richte architecten-arbeid geschat en naar waarde bepaald worden, dan moet dit geschieden door den Minister *echter in overleg met een deskundige-vertrouwens Commissie, benoemd door en uit den B. N. A.*

Deze Commissie is dan tevens in staat na te gaan, of en in hoeverre de architect aan zijn verplichtingen heeft voldaan of niet voldaan.

Ik kom daarom tot de volgende conclusies:

1e. dat de opvatting van den Minister spoedig in de Ledenvergadering van den B.N.A. besproken moet worden, opdat de regeling van ons honorarium en van onze onkosten zoo duidelijk mogelijk *blijft* vaststaan en niet buiten den georganiseerden wil van de architecten om, ernstig wordt beïnvloed door meeningen van personen, die ten slotte niet bevoegd zijn een juist en compleet inzicht te krijgen in den geleverden architecten-arbeid;

2e. dat het niet erkennen der reiskosten tijdens den bouw als onkosten, die door den opdrachtgever betaald moeten worden, ten krachtigste moet worden verworpen omdat het in strijd is met het leidende beginsel van de Regelen;

3e. dat de B.N.A. in hare Ledenvergadering zich spoedig uitspreekt over het verlagen van het honorarium door weglating van de 25% toeslag. Gaat de B.N.A. met deze verlaging niet accoord, dan moet overgegaan worden tot de consequenties hiervan, wat betreft de organisatie en discipline in den B.N.A., namelijk de leden verplichten af te zien van medewerking aan Volkswoningbouw met Regeeringssteun, wanneer de Regeering niet aan de billijke meening van den B.N.A. wil tegemoet komen;

4e. dat de bijzondere gevallen door den Minister genoemd, als uitzonderingen door den B.N.A. worden erkend, en dat de bepaling van het honorarium in dergelijke gevallen zal geschieden door den Minister in overleg met een vertrouwenscommissie van den B.N.A.

2 Nov. '24. Ir. JAN GRATAMA B.I., Architect B. N. A.

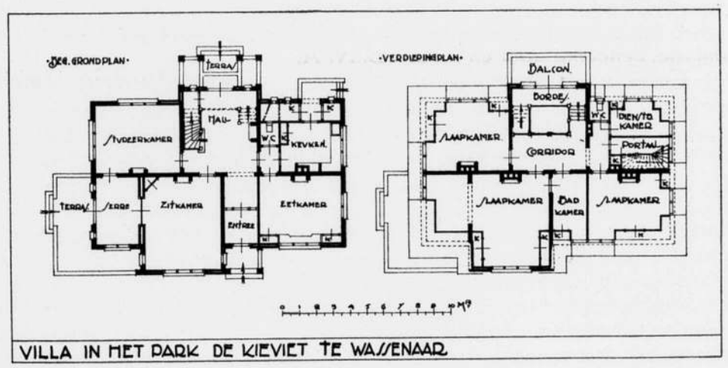

VILLA IN HET PARK DE KIEVIET TE WASSENAAR.

VILLA IN HET PARK DE KIEVIET TE WASSENAAR.

N. C. H. M. v. d. DRIFT, Architect B. N. A.

Kloek van vorm, juist van verhoudingen staat deze villa in het bekende park de Kieviet te Wassenaar. Het plint is van donkerkleurige handvormsteen, het opgaand werk is gegrot. De topgevelversiering is van geel bruine grès. De indeeling spreekt duidelijk uit de bijgevoegde plattegronden.

J. P. M.

DE MODERNE BOUWKUNST EN HARE BELOFTEN.

Op Woensdag 22 October jl. aanvaardde Prof. Ir. M. J. Granpré Molière het ambt van Hoogleeraar in de Bouwkunde aan de Technische Hoogeschool te Delft met het uitspreken van een rede getiteld: De moderne bouwkunst en hare beloften. Prof. Granpré Molière begon met er op te wijzen dat onderwijs op den grondslag van een voorschema, van een stijl, niet mogelijk is: „onze cultuur was nooit langdurig aan een vorm gebonden, maar nu zijn de slingeringen zoo veelvuldig, dat zich een algeheele omkeer schijnt te voltrekken in het tijdvak van leerling tot architect. De moderne vormen kunnen aan het onderwijs geen basis geven; de leerling zal deze wellicht evenmin toepassen als die der middeleeuwen, want als hij tot rijpheid is gekomen, liggen ze achter hem, even ver als de middeleeuwen, mogelijk veel verder."

Intusschen: „Het is een rust te weten, dat alle vorm een begrenzing is en dat de snelle vaart van de ontwikkeling meestal den bovenstroom der samenleving betreft; onder het bewogen oppervlak handhaaft zich een wezen, voltrekt zich een beweging langzaam door den tijd; elk gebied, waarin wij dieper doordringen, toont ons een duurzaam leven, een langdurigen groei; en er is geen vernieuwing waarin niet een terugkeer is gelegen van waarden waaraan een vorig geslacht achteloos is voorbijgegaan; het bouwambacht heeft door alle wisselingen van techniek en kunst, een wijze traditie gehandhaafd, die reikt tot in het vroegste verleden, alle wisselingen van stijl hebben iets in het karakter van onze steden onaangetast gelaten.

Het onderwijs moet zich in de eerste plaats richten naar deze blijvende waarden; het kan niet aanloopen achter de gebeurtenissen van den dag. Het is daarom, dat ik hier de hedendaagsche verschijnselen wil trachten te bezien in een meer algemeen verband.

Spreker heeft daartoe als onderwerp gekozen: „De moderne bouwkunst en hare beloften".

Hij constateert dat het vijftigjarig tijdperk achter ons ligt, dat schitterde op alle terreinen van stoffelijk en geestelijk leven, heeft gefaald in de schoonheid, het ontbreken van eenheid, van orde, van algemeene bezieling, die ons voortdurend doet uitzien naar de toekomst en de verwachting wekt.

Men verbeidde de schoonheid in uiterst gespannen verwachtingen, in elke nieuwe hervorming der gedachten heeft men de voorboden van een nieuwe schoonheid meenen te zien; maar het landschap bleef in de schaduw; de was van schoonheid en geluk, die aan deze omwenteling van alle waarden hare rechtvaardiging geven zou, deze kwam steeds niet. „Het is het ontbreken van die eenheid, die orde, die algemeene bezieling, die ons voortdurend doet uitzien naar de toekomst, en de verwachting wekt, dat het eigenlijke nog komen moet, er zou daartoe anders niet zooveel reden zijn; een tijd die jaarlijks zulke oogsten brengt, mag toch wel voor zichzelf gelden; zulk een spankracht is in de wereldgeschiedenis niet alledaagsch en nooit lang van duur.

Maar langzamerhand is de aarzeling gekomen en men is zich gaan afvragen of deze spankracht niet meer een toestand dan een belofte was, en of niet eerder een uitputting te verwachten was dan die stralende gedachte, die ons allen zou verkwikken.

Wanneer er een nieuwe schoonheid komen zal, dan zal zij niet komen uit de kunst; de kunst is altijd bloesem geweest maar nooit een wortel; en de schoonheid is nooit een slotsom geweest; zij is tegenwoordig in alles wat cultureele waarde bezit, althans in al datgene waaraan de samenleving zich geeft. De schoonheid is een trouwe spiegel van het leven; het is in dien spiegel, dat ik voor U het beeld van dezen tijd zou willen oproepen; door de vraag te stellen dus, waar de schoonheid van onzen tijd te kort schiet, en waar ze overvloedig aanwezig is.

Voor ons tijdvak is de schoonheid in de wereld van het scheppen; niet alleen op stoffelijk gebied: dat van het bedrijf, evenzoo op geestelijk gebied: van de vrije kunst, dat de kunst is van het scheppen als zoodanig; niet alleen in het strijdmiddel der kanonnen, ook in het strijdmiddel der gedachten: de uitingen van spot en verontwaardiging, in de maatschappelijke oppositiepartijen. Wij vinden overal hetzelfde terug: in de gebieden van het worden, het scheppen en het strijden, de zegevierende schoonheid; in de gebieden van het zijn vlakheid, burgerlijkheid onbelangrijkheid.

In de groote tijdvakken van de geschiedenis, die we ons te binnen brengen, was het anders; we denken ons daar zoo gaarne de schoonheid in de blijvende waarden van bestuur, religie of maatschappelijke symbolen: in het paleis, den tempel of het marktplein; wij stichten geen paleizen, onze kerken staan in de rooilijn en onze centra zijn uitsluitend voor verkeer en reclame; bij ons is de schoonheid aan de keerzijde der onvergankelijke waarden.

Toch houdt de glans van scheppen en vernietigen geen belofte in voor de schoonheid van het zijn. Er moet een andere grond aanwezig zijn, die spreker als volgt aanduidt: wanneer het zwaartepunt van dit tijdsbestek ligt in het scheppen en vernietigen, dan is er een strekking om de aandacht eenzijdig te richten op de wereld van het onafgebroken worden en vergaan: van de werkelijkheid; en dan dwaalt in gelijke mate de aandacht af van de wereld van het onvergankelijke „zijn". M.a.w. dan is er een neiging, om het vergankelijke te vereenzelvigen met het onvergankelijke, om de werkelijkheid te vereenzelvigen met de waarheid.

Spreker licht dit nader toe met een kenschetsing van de kunstontwikkeling in deze jaren. Toen de kunst in haar oude banen was doodgeloopen, kwamen de naturalisten; de naturalisten riepen dat zij waarheid zochten, en dat zij niets anders dan de waarheid wilden geven; maar achterna blijkt datgene wat ze gegeven hebben niet veel meer te zijn dan een nabootsing van de werkelijkheid. Welnu, het is dit naturalisme, deze neiging om de werkelijkheid te vereenzelvigen met de waarheid, wat we overal terugvinden; en sindsdien heeft het de kunst ook niet losgelaten.

Het realisme, het rationalisme, het impressionisme en het expressionisme zijn verschillende mogelijkheden van eenzelfde naturalisme. Want het naturalisme richt zich zoowel op de natuur der dingen buiten den kunstenaar als op zijn eigen natuur. Het is de natuur van den kunstenaar, om te worden vervoerd: bij het realisme ligt het zwaartepunt in de buitenwereld, bij het expressionisme in den kunstenaar zelf; maar in beiden wordt de natuur gezocht, gehandhaafd en ontplooid, en het gemak, waarmee kunstenaars van de eene school in de andere overgaan is een aanwijzing te meer voor de gelijke herkomst. Het is dus niet zoozeer op de waarheid, de eenige bron van alle ontroering, maar meer op de ontroering zelve, op het scheppen als zoodanig dat zich de aandacht van den kunstenaar ging bepalen. De kunst zou vrij zijn, d.w.z. vrij van het eenige waaraan de kunst gebonden is, vrij van de waarheid; alleen zich zelf, alleen vervoering, emotioneele kracht.

Hier kan de kunst haar oude verbond met de schoonheid niet handhaven; schoonheid is orde en orde wordt hier tot dogma en elk dogma is een rem ter ontroering; daarmee verviel de kunst in een ander dogma, mogelijk het ergste dat de kunst hebben kan: het dogma der oorspronkelijkheid. Want hiermee wordt de kunst als een plant bij den wortel afgesneden en bestemd om te verwelken voor zij tot wasdom is gekomen. Het wordt een kunstbeweging van kortstondige impulzen, die zich door de jaren alleen handhaven kan door een ontkenning van de waarheid, door een openlijken strijd met de schoonheid en met alle zuiver voelen en denken van het volk.

Men kan zich niets ingewikkelder denken dan een kunstbeweging op den grond-

slag van het naturalisme; het is strikt genomen geen grondslag en daarom zijn ook haar uitingen in volkomen tegenspraak met elkaar; het realisme wil de onpersoonlijke, onbewogen weergave van de buitenwereld, het expressionisme daartegenover de weergave van het gloeiende ik. We kunnen dan ook waarnemen hoe zich uit dezen chaos een beweging losmaakt, die elke toevalligheid van het zinne- en gevoelsleven van den kunstenaar wil overwinnen, en tevens alle nabootsing van de buitenwereld wil uitsluiten. Hier heeft zich iets voltrokken, wat in de geschiedenis der kunst ongeëvenaard is: men zuiverde en zuiverde weer en ten slotte bleef er niets over dan het wit van het doek, het kale vlak van den muur, het zwijgen van den dichter.

Dit zelfonderzoek van het naturalisme der kunst heeft de kracht van een scheikundig onderzoek; toen men meende alle sporen van de werkelijkheid te hebben uitgedistilleerd, en verwachtte nu, voor het eerst, het zuivere goud van alle kunst te zullen winnen, bleek het retort volslagen leeg.

Op deze kunstontwikkeling hebben velen de jaren door de hoop eener nieuwe schoonheid gebouwd."

Spreker wijst er op dat dit alleen natuurlijk zeer eenzijdig is bezien, hij heeft willen schetsen dat het een bepaalde kant van de kunst is in onzen tijd, om af te dwalen in het naturalisme.

Hierna behandelde Prof. Granpré Molière de techniek, wel geheel verschillend van de kunst, maar in den grond er toch overeenstemming mee vertoonend.

In zooverre kunst en techniek een eigen wereld vertegenwoordigen, hebben ze ook met elkaar geen gemeenschap. Men heeft gewezen op de groote klove van de kunst en haar ambacht met het bedrijf; men heeft den architecten voorgehouden, dat de kunst achter is bij het bedrijf; deze klove is er helaas, maar men zou evengoed kunnen zeggen, dat het bedrijf achter is bij de kunst. Alleen in zoover kunst en techniek blijven binnen den cultuurkring, is samenwerking mogelijk. Zij komen geleidelijk tot elkaar, de aandacht van vele uitnemende mannen is daarop gericht, maar een snelle bijeenvoeging zou een schijnbeweging kunnen blijken; we zijn het naturalisme en haar geweld niet te boven, de kunst zou te gemakkelijk een slachtoffer van het bedrijf worden, of omgekeerd en er zou niets gewonnen zijn. De kunst en het bedrijf zijn altijd nog geneigd zich een eigen imperium te scheppen, zoo goed als welke andere waarde ook. We herinneren ons wel allen voorbeelden van uitlaaiende verontwaardiging van een kunstenaar, die verzocht werd rekening te houden met omstandigheden buiten het gebied van zijn kunst; en de gegriefdheid van den bedrijfsleider, die gedwongen wordt te rekenen met omstandigheden buiten zijn bedrijf, is ons ook niet vreemd.

De ontwikkeling van de moderne bouwkunst is zonder dit bedrijfs-imperalisme niet te begrijpen en de wijze waarop onze steden zich hebben vervormd tot aan de grenzen der ontkenning van elke stads-idee schijnt ten nauwste daarmee verbonden.

Omdat het naturalisme de waarden buiten de cultuur leidt, voert het niet alleen tot verdeeldheid onderling, maar ook tot verdeeldheid in zichzelf; het voert de activiteit op, maar aan de voortbrengselen bestaat geen behoefte; de enkeling wil de natuur van zijn geest of zijn zaak tot het uiterste opvoeren, maar beseft tevens, dat hij niets vermag, aangezien hij aan het natuurproces der samenwerking is onderworpen.

Wanneer de samenleving uitsluitend een natuurproces is, dan kan dit ook worden bestudeerd en dan kan de toekomst ook worden bepaald; daarvan gaat Sprenger uit in zijn boek „Die Untergang des Abenlandes". Spreker waarschuwt voor verwachtingen en voorspellingen, zoowel in de eene als in de andere richting; hij meent dat ook de omstandigheden daar geen aanleiding toe geven en hij sluit

zich aan bij degenen, die de karakteristieke verschijnselen van onzen tijd zien als een ziektebeeld.

In alle jonge harten ontwaakt telkens weer het inzicht, dat onze cultuur nood lijdt, dat de wereld oud en eentonig is geworden en dat alle verwisseling haar weinig heeft verjongd; en telkens worden zij weer meegesleept in dien machtigen stroom van dagelijksche verwisselingen, die naar de keerzijde der vernieuwing voert en die de scheppingskrachten dooft.

De schatten van het geestelijk en stoffelijk leven springen in het oog, maar datgene wat de cultuur uitmaakt; die orde, dat rhythme, die algemeene ontroering om de waarheid, dat kondigt zich niet opzienbarend aan, dat kan niet te zeer gezocht worden in couranten, beursberichten, op reclameborden en tentoonstellingen, congressen of meetings, in bonden of organisaties, en wij gaan er te gemakkelijk aan voorbij.

Vervolgens schetst spreker de factoren die de bouwkunst beinvloeden de ingewikkeldheid der vraagstukken, de stugheid van de wet, de moraal van het geld. Het zijn alle zooveel moeilijkheden.

Daarna sprak Prof. Granpré Molière uitvoerig tot de studenten der bouwkundige afdeeling. Hij schetste de moeilijkheden, die hen in de toekomst wachten. Zij moeten strijden voor de schoonheid van ons land.

„Ons land is een der schoonste der wereld; maar het is het niet door onvervreemdbare waarden; het heeft niets dan zijn vlakten van land en water en zijn eeuwig bedauwden hemel; alles waarop het oog rust, de dorpen en steden tusschen het zachte tapijt der velden, alles wat wij onder natuur en kunst verstaan is de verzorging der achtereenvolgende geslachten. Alles is open en eerlijk werk van menschenhanden en kan ook door menschenhanden gemakkelijk worden verstoord. Ons land heeft geen vasten vorm, het is diepte; diep ziet Uw oog in de verte, diep ziet ge in de vensters der huizen, de donkere vensteroogen, nergens ter wereld zoo groot als hier; diep ziet ge in de achtergronden van Rembrandt's etsen en onze grachten met haar water en hare zacht buigende wanden geven diepte en verte tevens; ons land is vlak en de dingen zijn klein, maar het zachte oeverriet en het dons der wilgen vervloeien in de atmosfeer en de gekartelde topgevels, schoorsteenen en opengewerkte torenspitsen doen de stof vervloeien in het onbegrensde, het kleine vereenzelvigt zich met de oneindigheid.

Het is niet de schoone vorm, het afgesloten wezen, de omvang wat onze cultuur bepaalt; maar het is die eenvoudige waarheid, die onmiddellijkheid die alles in alles opneemt en vereenigt tot een beeld van onmetelijke overgave en wijsheid en weelde. Dat is de schoonheid van ditlage land."

En welke hun opgaven zijn?

„Elk tijdvak stelt zijn eigen opgaven, waarvan de vervulling tot schoonheid leidt. De jaren achter ons hebben zich gekenmerkt door den snellen groei der steden; deze fase in de bouwkunst is mislukt; het bedrijf heeft geregeerd: het heeft bezit genomen van onze steden; het drijft ons eruit. De trek naar buiten heeft het karakter van een vlucht; ons landschap dreigt een onafzienbaar kampenement van stadsvluchtelingen te worden. Deze beweging zal voorloopig wel aanhouden, ook al wordt ze door de armoede van den tijd geremd; alle overige omstandigheden werken er toe mede en ook de bedrijven verspreiden zich over het land; al hetgeen door een reeks van voorgeslachten aan natuurschoon is gewonnen, zal door enkele generaties kunnen worden teniet gedaan. Het oogenblik is van belang; deze trek naar het land te besturen, de steden naar binnen te zuiveren, en naar buiten te openen voor de natuur, daarin is een taak gelegen, die den omvang der afzonderlijke opgaven en alle vraagstukken van vorm naar den achtergrond drijft. Hier ligt een arbeidsveld, niet alleen voor allen die uitmunten door talent, door overgave of door trouw, maar zeer zeker ook voor die weinigen, die op

grond van hun persoonlijkheid voorbestemd zijn om door een algemeene ontwikkeling, richting te geven aan de orde.

Tot die ontwikkeling biedt deze school U een uitgezochte gelegenheid; gij hebt het voorrecht, hier buiten den brand der samenleving te kunnen zoeken naar de onvergankelijke waarden, en U de groote bezittingen van de cultuur eigen te maken, de eenige onvergankelijke bron van alle vernieuwing, den eenigen steun in den wervel van den tijd.

Gij zult Uwe meerdere kennis niet aanwenden, om verder te gaan ontginnen aan de keerzijde van de waarheid, en Uw ruimer ontwikkeling niet gebruiken om U te stellen boven degenen, die niet het voorrecht hebben gehad, deze ontwikkeling door te maken; maar die daartegenover diep zijn ingedrongen in de oerwaarden van het ambacht en den arbeid; want ook dit moet gij U in volle nederigheid eigen maken; gij zult nimmer den weg kunnen wijzen, als gij het landschap niet ten volle kent en de eerbied voor het handwerk zal U weerhouden van den gril, die de dood kan worden voor het zuivere ambacht en daarmee voor de bouwkunst".

INAUGURALE REDE VAN PROF. IR. G. DIEHL.

Op Woensdag 29 October j.l. heeft Prof. Ir. G. Diehl zijn ambt van Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft aanvaard met het uitspreken van een rede, getiteld: „Het nut van kennis der constructie voor den Bouwkundig-Ingenieur".

Als hoogleeraar in de architectuur is Prof. Diehl speciaal belast met het geven van onderwijs in de „Bouwkunde-Constructie" en hij beschouwt het vak bouwkunde-constructie als onderlegger voor de studie der architectuur.

Inderdaad is de constructie de eenig zuivere basis voor een gezonde, levende bouwkunst, die in zich de beloften voor de toekomst kàn bevatten. Wij behoeven dezen breeden, vasten grondslag voor een solieden opbouw. Helaas wordt deze al-oude waarheid tegenwoordig vaak verloochend.

Het is daarom een verdienste van de zeer lezenswaardige rede van Prof. Diehl, dat zij juist in dezen tijd wijst op het nut van kennis der constructie voor den architect (want zoo ook luidt de titel die aan de Technische Hoogeschool verwòrven wordt), nu op het gebied der architectuur een neiging bestaat tot verheerlijking van den vorm, het uiterlijk, met vaak totale minachting voor het redegevende, de doelmatigheid; met miskenning van het nut van goede constructie, soms uitsluitend uit een blinde zucht tot navolging van enkele tot mode geworden vormen, waardoor het wezen der moderne architectuur veronachtzaamd wordt, tot schade van het beroep van architect.

Om het nut van kennis der constructie voor den architect in dit tijdsverband aan te toonen, vooral aan de jonge toekomstige bouwmeesters, heeft prof. Diehl uitvoerig de geschiedenis van het beroep van architect nagegaan en de rechtsverhouding van den architect tegenover de samenleving van thans geteekend, waar deze, beschouwd als schepper van bouwkunst en als opperste leider bij het tot standkomen van bouwwerken bij de productie in die samenleving betrokken is.

Is in het oude Egypte en Chaldea de beoefening der architectuur een privilege, behoorende bij de waardigheid en de uitoefening van het priesterschap, vaak slechts alleen weggelegd voor prinsen van koninklijken bloede, zoo wordt bij de Grieken, aan wier taal het woord „architect" ontleend is, en ook bij de Romeinen de bouwkunst door vrije burgers beoefend, zij het ook onder bescherming van de

keizers, van wie enkele een daadwerkelijk aandeel in het tot stand komen van bouwscheppingen namen. In de Middeleeuwen is de bouwkunst uitsluitend in handen van kloosterbroeders; later met de stichting der gilden treden ook leeken bouwmeesters op, die evenwel toch eenvoudige gildebroeders blijven.

Eerst met de Renaissance beginnen zich de beroepen architect en aannemer afzonderlijk te ontwikkelen, al is de scheiding ook nog zeer vaag. Langzamerhand echter ontstaat een klasse van kunstenaars, wier leden voor goed den naam van architect verwerven. Toch is de uitoefening van het beroep nog verre van zuiver en treden vaak beiden, architect en aannemer in één persoon op; zoo zelfs, dat ten tijde der revolutie en daarna, de eigenlijke architect-kunstenaar door dit dualistische wezen geheel verdrongen wordt.

Hoewel door de toenemende eischen, welke de snelle vooruitgang in de 19e eeuw stelt, het den aannemer zwaarder valt zijn bemoeiingen met die van den architect te blijven combineeren, is van een herstel van het zuiver architectenberoep nog slechts weinig te bespeuren. Zelfs valt er heden ten onzent in dit opzicht geen noemenswaardige verbetering waar te nemen. Samenvoegingen van de merkwaardigste beroepen met dat van architect komen nog dagelijks voor. Door deze omstandigheid heerschen de zonderlingste wanbegrippen omtrent het eigenlijk karakter van het architectenberoep, zelfs bij den ontwikkelden leek. Slechts een enkele maal heeft b.v. een rechter zijn bevreemding uitgesproken over de bestaansmogelijkheid van de vereeniging van twee uiteenloopende belangensferen tot één geheel. Het moet toch ongerijmd geacht worden, dat de belangen van aannemer-zakenman en architect-vertrouwensman in de zelfde hand gelegd kunnen worden.

Tegen deze misstanden in het beroep hebben de georganiseerde architecten stelling genomen en een middel tot de bestrijding daarvan, meenen zij te zien in de wettelijke bescherming van hun titel. Daardoor zal het mogelijk worden de werkelijke architect te onderkennen van den tweeslachtigen kant, die zich nu eens voor den een, dan voor den ander uitgeeft, al naar de wind waait.

Het overdreven vertrouwen van het publiek in den vak-deskundige zal dan vanzelf verminderen en overgaan op den in dit opzicht even bekwamen architect, wiens bemiddeling zich thans veelal slechts bepaalt tot den uiterlijken vorm der dingen. Hierin ligt ook een der oorzaken van het eenzijdig opdrijven van dien uiterlijken vorm door enkele der architecten zelven, tot het bizar-gewilde, ten koste van het eenvoudig-logische. Er werd van hen te veel oorspronkelijkheid verlangd en zij meenden daardoor dat ieder hunner scheppingen als het ware een naamkaartje moest zijn en liefst niet met zoo'n klein lettertje.

De eischen van onzen tijd richten het denken van den modernen architect op doelmatigheid, doeltreffendheid, beknoptheid, zuinigheid en berekening. Zijn geest wordt bepaald bij het innerlijke der dingen waarvan dan het uiterlijke de kristallisatie zal zijn. En dit innerlijke wordt geheel beheerscht door de constructie.

Het nut van kennis der constructie is een essentieel belang voor den architect en het klemt te meer, nu hij grootere verantwoording te dragen krijgt door de zich voltrekkende metamorphose van den aannemer van vakpatroon tot modern bedrijfsleider, van wien bij zijn vele uiteenloopende eigenschappen, wel geen uitgebreide vakkennis bovendien, verwacht mag worden.

Op deze gronden deed Prof. Diehl aan het slot van zijn voor ons, architecten belangwekkende rede, een beroep op de belangstelling van de studenten voor dit onderdeel hunner studie, dat zoo'n voorname plaats inneemt in de feitelijke werkzaamheid van den architect.

Prof. Diehl denkt zijn onderwijs in de constructie principiëel te geven en zich voornamelijk bezig te houden met de beginselen, die het wezen der constructie

belichamen, waardoor het intuitieve-construeeren ontstaat, dat het juiste gevoel voor constructie geeft en als 't ware "the constructional eye" opent.

Want behalve de Constructie-alleen, is voor den architect nog iets meer noodig. Ik wil het geen versiering noemen. Het is het zelfde ietsje-meer-dan-juist-genoeg dat het leven soms zoo aangenaam kan maken, zonder dat het nu direct luxe behoeft te zijn. Het is het ondefinieerbare verschil in wezen tusschen een bouwwerk en een machine, waardoor een volbloed architect van een huis nooit een woonmachine kàn maken, doch de bloed-arme wel een machinale woning.

Rotterdam. J. C. MEISCHKE.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Steenconstructies door L. Zwiers en J. P. Mieras. 2e druk. v. Mantgem en de Does.

'n Uitstekend boek op dit gebied, en van zeer duidelijke en smakelijke illustraties voorzien.

Er wordt zeer uitvoerig in behandeld hoe veel en velerlei er van onze mooie, onvolprezen baksteen te maken is, alles technisch goed bekeken, ook aan de gewelfconstructies, waar veelal niet erg op ingegaan wordt, is in dit boek een ruime plaats gegeven. Fundeeringen, rioleeringen, vloeren, kortom alles wat eenigszins met steen te maken heeft wordt er in behandeld, eveneens natuursteenconstructies. Tot slot steigerwerken en gereedschappen.

Voor studeerenden een onmisbaar boek, voor hen die het vak practisch beoefenen dikwerf een goede vraagbaak.

Constructie van Gebouwen door prof. J. G. Wattjes. 2e deel ramen, deuren en betimmeringen.

In dit deel van het standaardwerk van prof. Wattjes wordt werkelijk liefde en belangstelling gewekt voor een constructief en aestetisch wel-verzorgde detailleering van gebouwen. Met recht wordt aan alle onderdeelen de noodige aandacht en zorg gegeven en nergens overheen geloopen.

Het prettige ervan is ook dat zeer vele details ontleend zijn aan uitgevoerd werk, wat een boek altijd meer levend maakt dan alleen „boek-voorbeelden".

E. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 46. 15 NOV. 1924.

INHOUD: Ledenvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 29 November 1924, 11 uur v.m. te Amsterdam, in de Industrieele Club a. d. Dam. — Rokin-Prijsvraag. — Allerlei berichten. — Beschouwingen van Henry van de Velde, door G. C. B. — Boerderij te Rijnzaterwoude, door M.-M. — Intreerede Prof. Ir. R. L. A. Schoenmaker. — Ontvangen Boekwerken en Tijdschriften.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 29 NOVEMBER 1924, 11 UUR V.M., TE AMSTERDAM IN DE INDUSTRIËELE CLUB A.D. DAM.

AGENDA.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering (in concept opgenomen in No. 41).
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Vacature in de Commissie van Redactie ontstaan door het bedanken van den heer C. J. Blaauw.

Op de vergadering zal het Bestuur nadere mededeelingen doen, over het voornemen deze vacature voorloopig onvervuld te laten.

6. Bespreking van verschillende punten betreffende het honorarium voor volkswoningbouw.
   a. Over de reis- en verblijfkosten.
   b. Over de 25 % toeslag op de bouwsommen van 1914.
   c. Algemeene houding ten aanzien van de maatregelen der regeering.
   d. Wat verder ter sprake komt.

De heer Ir. Jan Gratama heeft in het vorige nummer een overzicht gegeven van de kwesties waar het in deze om gaat.

De uiteenzetting van den heer Gratama is als een algemeene toelichting tot dit agendapunt te beschouwen.

7. Rondvraag.

Tusschen de agendapunten 3 en 4 zal de heer A. R. Veenstra, Directeur van de Ned. Vereeniging voor Verwarmingsindustrie een korte voordracht houden over: „De organisatie van de Centrale Verwarmings-Industrie".

De bureaux der kringen worden dringend verzocht het onderwerp over het honorarium voor woningbouw in de kringen te doen behandelen en de verslagen daarvan tijdig bij het Bestuur in te zenden, zóó dat het Bestuur nog vóór de vergadering er kennis van kan nemen.

ROKIN-PRIJSVRAAG.

Voor deze prijsvraag zijn inzendingen onder de volgende motto's ontvangen:

1. Piet; 2. Piaam; 3. In spe; 4. Via Rusticana; 5. Vraagteeken; 6. Rust; 7. Hoop op Welvaart; 8. Abir; 9. Eenvoud; 10. Aorta: 11. Stadswapen C.G.; 12. 't Rokin in rok; 13. M A; 14. Muntendam; 15. Schibbolet; 16. A A; 17. Rek is Tijd; 18. Tunnel; 19.

Holland; 20. Jai; 21. Amsterdam Stad van Nederland; 22. Iris; 23. Terras; 24. J.F.C.; 25. No. 9; 26. Rokinia; 27. Groei; 28. Dam-Munt; 29. Probleem; 30. Geleid in banen; 31. Geen motto; 32. 't Koggeschip; 33. Mascotte; 34. J C. F.; 35. Men trooste zich een kans een stouten sprong te wagen (Lucifer); 36. Tempora Mutantur; 37. Stad; 38. Najaar '24; 39. Het Pontje; 40. Doorzicht; 41. Rotary; 42. Leekum Fantasticum Rokinum; 43. Y; 44. Ruimte; 45. Helm; 46. Rokinplein; 47. Rokinprijsvraag 1924; 48. Elementair; 49. Indeeling; 50. G.K.B.; 51. B.O.B.; 52. Glazenpaleis; 53. Geen tijd; 54. Beplanting; 55. K.K.K.; 56. $36^5/_6$; 57. Egmond; 58. Radio; 59. Hartader; 60. Glas; 61. Productief; 62. Er is maar één Amsterdam.

De Jury heeft beslist de motto's Nos. 31 en 42 (resp. geen ingevuld motto en motto Leekum Fantasticum Rokinum) niet in behandeling te nemen om formeele redenen.

De inzending onder No. 31 is aan het correspondentie-adres teruggezonden. Daar de inzender van No. 42 (Leekum Fantasticum Rokinum) geen correspondentie-adres bij zijne inzending heeft gevoegd, wordt hem verzocht, zijne rol teekeningen te doen afhalen bij den Secretaris der Jury, Ir. A. R. Hulshoff, kamer 154, Stadhuis.

De correspondenten van: No. 22 Motto Iris, No. 25. Motto 9, No. 53 Motto: geen tijd, No. 62 Motto: Er is maar één Amsterdam, worden hierbij opgeroepen zich zoo spoedig mogelijk bij den secretaris te vervoegen om eenige inlichtingen omtrent de wijze van inzending te geven.

ALLERLEI BERICHTEN.

DE SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE AMSTERDAM.

Naar wij vernemen is er een verschil van meening ontstaan tusschen de subcommissie der Schoonheids-Commissie, die de bouwplannen beoordeelt en de Gemeentelijk Bouw- en Woningtoezicht.

Vroeger, in de oude Schoonheids-commissie, werden de plannen met vermelding der namen der ontwerpers ingediend en beoordeeld.

In de laatste jaren echter, onder Voorzitterschap van den heer Ir. Jan Gratama, werden de plannen anoniem ingediend en behandeld. Deze wijze van beoordeeling heeft de Commissie zelf vastgesteld. Inmiddels was de anonymiteit niet volstrekt. Sommige leden, die de namen der ontwerpers of principalen wenschten te weten, konden daartoe een door het Bouw- en Woningtoezicht verstrekte lijst met de namen raadplegen.

Deze lijsten werden steeds bij de teekeningen gevoegd.

In de genoemde sub-commissie ner nieuwe schoonheids-commissie werd deze methode aangehouden en in de eerste vergaderingen waren dan ook de lijsten met de namen als van oudsher aanwezig. Op de jongste vergadering der sub-commissie (bestaande uit de heeren Dr. Ir, D. F. Slothouwer, J. Boterenbrood en J. F. Staal) werden de lijsten echter niet overgelegd en weigerde de Directeur van het B.- en W.-toezicht de namen der ontwerpers en principalen van de te beoordeelen plannen aan de sub-commissie kenbaar te maken. Als gevolg hiervan heeft deze commissie de verdere beoordeeling der plannen geschorst.

Naar wij nader vernemen, zullen Burg. en Weths. over deze aangelegenheid het oordeel vragen van de volledige S. C.

HOLLANDSCHE BOUWKUNST IN „L'ILLUSTRATION.

Onder den titel van „Le visage moderne de la Hollande" vertelt de heer Léandre Vaillat, in de Illustration van 8 Nov, 1924, over een reis door Holland, speciaal gemaakt om de moderne bouwwerken te zien. De heer Vaillat, bezocht Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Kortwijk en Hilversum. Hij vertelt allerlei merkwaardigs, ook voor Hollanders („On en revient toujours aux écoles dans ce pays. Le classes ne doivent pas compter plus de 21 élèves"). Zijn artikel is er een voorbeeld van, hoe dergelijke artikelen, na een onnauwkeurig onderzoek opgesteld, onjuistheden wat betreft de feiten, kunnen bevatten, maar tevens hoe daarin impressies kunnen worden neergeschreven, frisscher, dan men zelf over zijn eigen werk, dat men dus meent te kennen, in staat is. Het artikel is geïllustreerd. De prijs van dit nummer is 3 francs.

BESCHOUWINGEN VAN HENRY VAN DE VELDE.

In zijn artikel „Devant l'architecture" in „Europe" van 15 Juli 1924 behandelt v. d. Velde de houding, die wij tegenover de architectuur der toekomst hebben in te nemen.

Hij waarschuwt nog eens tegen het kwaad der leelijkheid, dat ongestraft blijft, tegen leugen en bedrog, tegen de dikwijls mooie leugens waaraan de architecten en vrije kunstenaars zich gedurende de laatste eeuwen hebben schuldig gemaakt.

Instinctief beveiligen genie en talent niet tegen de leelijkheid, het is niet genoeg te weten dat de kunstenaars van voorheen genie en talent bezaten om twijfel aan de waarde van hunne scheppingen uit te sluiten.

Teruggaande tot het begin der nieuwe beweging vertelt v. d. Velde hoe hij en zijn medewerkers, wakker geschud door Ruskin en Morris, trachtten in de toekomst te zien en een nieuwen weg te gaan, een nieuwen stijl te zoeken, zonder ook te denken over de vraag of het in het algemeen mogelijk is een nieuwen stijl te scheppen.

Die nieuwe stijl was de stijl der rationale vormgeving, gevestigd op de rede en de kracht der traditie. In het uur van het ontstaan der eerste machtige machines, der eerste ijzerconstructies behaalde de rede de volslagen overwinning op het gevoel, waaraan wij onze bevrijding en eene belofte voor de toekomst danken.

Maar, zegt v. d. Velde, wij dwaalden als wij meenden, dat die onverwachte dingen behoorden tot een „nieuwen stijl", dat onze eigene voortbrengselen iets „nieuws" brachten. De rede brengt geen nieuwen stijl, een werkelijk nieuwe stijl zou slechts een hernieuwde overwinning der leelijkheid zijn, want om zich zelf gewild is iedere nieuwheid het resultaat van een abnormale gedachte. Al die voortbrengselen der moderne techniek zijn van denzelfden stijl, van den rationeelen stijl, van den stijl der zuivere vormen, die van den beginne af alles beheerscht.

Welk belang kunnen de andere stijlen hebben tegenover dezen stijl? Kan hij, die den eeredienst der Rede en van den zuiveren vorm belijdt, zonder zich af te wenden van zijn eenig oogmerk en eenig verlangen, belang stellen in deze perioden, die uit alle bronnen hebben geput en alle kiemen der corruptie bij elkaar hebben gevoerd? Als voorbeeld haalt v. d. Velde aan de dwalingen begaan door de geniale architecten der Renaissance.

Wat Ruskin en Morris veroordeeld hebben in den naam der schoonheid zal hij niet ophouden aan te klagen in naam der zedelijkheid.

Maar toch, in het tegenwoordige leven kunnen we het contact met leelijke dingen vermijden zonder te zoeken naar het buitengewone wat materiaal, bewerking en ornament betreft; integendeel zal het hoogste wat wij op dit oogenblik kunnen bereiken, gevonden worden in de voorwerpen, die van al het buitengewone zijn ontdaan. De voorrang van het practisch nut boven de schoonheid heeft ons die vele zaken verschaft van volkomen neutraal uiterlijk, die voor 20 jaren niet te verkrijgen zouden zijn geweest.

Zoo met de gebruiksvoorwerpen — is het met de architectuur — de nieuwe woonwijken in onze steden, gebouwd in blokken en rijen, door jonge architecten, bevrijd van de dwalingen, waarmede het academisme de ouderen heeft belast. Dank zij hen beheerscht over kilometers afstand niet meer de leelijkheid de straat, de straat, die eene conceptie geworden is, gevestigd op de Rede, die materialen, distributie, gevels bepaalde met radicale en onbarmhartige logica.

Er bestaat ook een serie groote werken van dezen eenigen stijl. Het Cristal palace, de Forthbrug, de machinehal van 1889, de silo's van Montreal en Buenos Ayres, de steenen bruggen in de Albulabaan, de betonbrug van Langenweiser, de Rijnbrug bij Duisburg, de luchtschiphallen te Warschau en Orly, de Fiatfabriek bij Turyn zijn er voorbeelden van.

Gaan we den stijl vooraf die in de uitkomsten van berekening en zuivere beredeneering den absoluten vorm zal herkennen? Er moet ons een tijd van meedoogenloos puritanisme worden opgelegd, zonder die kan de architectuur hare gezondheid niet hervinden. Maar de volmaaktheid kan verschrikking geven als ze niet bezield is. Als we die voelen zullen we weer met de voorwerpen, naar die overtuiging ontstaan, iets uit ons leven kunnen deelen, de massa van hare inertie kunnen bevrijden van de stof en hare ongevoeligheid.

Van de oudste tijden af vindt men voorwerpen in welke vorm en schepper hunne levens hebben doen samensmelten en het leven waarmede men ze bezield voelt ademt er insedert duizenden jaren — onder de gebouwen — het Parthenon!

De les van het Parthenon?

„Pour nous, ce fut celle du résultat souverain d'un impeccable raisonnement et de la Toute-puissance de l'Intelligence. *Ce n'est pas la Beauté* qui vient à notre rencontre sur l'Acropole, mais *le rayonnement divin de l'Intelligence* partant d'un foyer ôn tout est vie et mouvement. Une solution élémentaire d'un modeste problème: un carré de murs, entourés d'un péristyle.

C'est *tout* ce que le clair génie des Grecs avait trouvé pour la demeure de leurs dieux.

Mais *tout* est dans cet humble „tout".

Maar ook de brug bij Duisburg is waardig goden te dragen. Hier vereenigen zich twee werken, het leven van 2500 jaar geleden, het andere van gisteren, beide behoorende tot den eenigen stijl der rationeele conceptie. Wij kunnen niet nalaten daaruit eene conclusie te trekken.

Beide bezitten dezelfde eigenschappen voor ontroering, voortkomende uit de factoren: straling van het verstand en bezielde volmaaktheid. Eenzelfde visie ligt aan beide ten grondslag, elementen in hunne functie en in evenwicht.

Ontdaan van alles wat de Grieken ten tijde van Pericles hadden bedacht om zijn schoonheid te verhoogen, verschijnt de tempel zooals de ijzeren brug in een staat van maagdelijke gratie, omdat beide zijn rationeele gedachten in al hunne zuiverheid en glans, omdat de schepper in hen is.

Zoo heeft het moeten zijn.

Zoo schijnt het dat er zeer oud een fataal misverstand bestaat omtrent de rol die de schoonheid speelt in het gebied der architectuur en der toegepaste kunsten en dat zij het is, of het streven naar haar, die ons heeft bedrogen.

Moeten wij daarom de schoonheid afzweren en een nieuwe leer aanvaarden? Nog niet, nog is de schoonheid te redden, wanneer zij hare dwalingen verloochent en al die stijlen verwerpt waarmede zij in onzuivere verbintenis heeft geleefd van af de hysterische schitterende openbaring der middeleeuwen tot de stijlen der gefriseerde pruiken, de stijlen waarin wij bijna waren ten onder gegaan in een overdaad van ongezondheid en ijdelheid.

Zoolang we aan de schoonheid hare maagdelijkheid niet hebben kunnen teruggeven, is het beter haar te vermijden. Een tijdperk zonder mooiheid is niet zoo afschrikwekkend; het zou tegelijk een tijdperk zonder leelijkheid zijn.

„Il faut que nous cherchions à remplacer au plus tôt ce qu'une cruelle analyse „nous a fait perdre, et la place qu'avait occupée la beauté dans nos coeurs, nous „devons la préparer pour une déesse nouvelle, née dans le pays de la saine Raison, „loin du miracle, loin du mystère, et loin, surtout, des formules que les philosophes „et les esthéticiens accumulent avec ardeur depuis l'antiquité".

G. C. B.

BOERDERIJ TE RIJNZATERWOUDE. Architect H. v. d. KLOOT MEYBURG.

BOERDERIJ TE RIJNZATERWOUDE.

Eenigen tijd geleden heeft de heer H. v. d. Kloot Meyburg te Rijnzaterwoude een boerderij gebouwd.

Zoo vaak komt het niet voor, dat een architect een boerderij te bouwen krijgt en voor den heer Meyburg was het de eerste. Het experiment is naar genoegen van alle betrokkenen afgeloopen, ook van den pachter die er aanvankelijk een zwaar hoofd in had, toen hij hoorde dat zijn architect nog nooit een echte boerderij had gebouwd. De heer Meyburg heeft evenwel getracht zooveel mogelijk in de geheimen van het boerenbedrijf door te dringen, waardoor hij het vertrouwen van den boer mocht winnen en hij heeft ook aan de eigenaardigheden van de koeien de noodige aandacht geschonken, zoodat ook deze tevreden blijken en behoorlijk melk hebben gegeven, wat een soort waarde-meter schijnt te zijn.

Zooals uit de afbeeldingen blijkt is er zooveel mogelijk naar gestreefd het gebouw met de omgeving te doen harmonieeren. Intusschen heeft dit streven den architect er niet toe gebracht zijn oplossing te zoeken in het nabootsen van het onopzettelijke, het vanzelfgegroeide, dat aan den boerderij-bouw (wanneer hij goed uitvalt) den schilderachtigen indruk geeft. De heer Meyburg bleef architect, en bepaalde, rekening houdend met het bestaande geboomte, dat zooveel mogelijk moest worden behouden, en met de omliggende slooten, waaraan het waschhuis en de spoelstoep moesten komen, bewust een rationeelen opzet.

Het is het werk van een *architect* geworden, waardoor het zich boven de mooie boerenwoning verheft, waardoor het boven de openbaring van het begrip alléén uitkomt. Effect-bejag bleef hier verre; de simpele schoonheid ligt in de ingetogenheid, in de bescheidenheid, der vormen en de bekoring, die van dit bouwwerk uitgaat, danken wij zeer zeker aan de dienende houding, die de architect hier aannam.

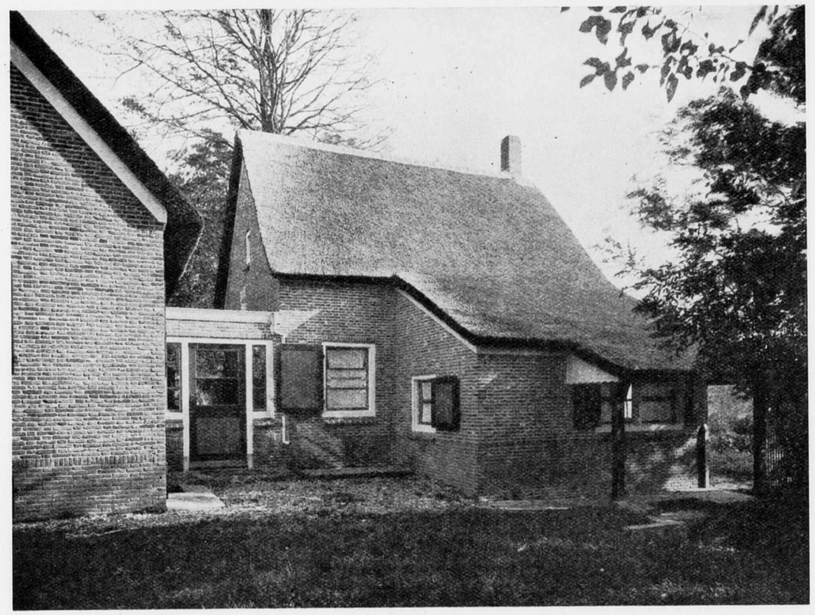

BOERDERIJ TE RIJNZATERWOUDE. Architect H. v. d. KLOOT MEYBURG.

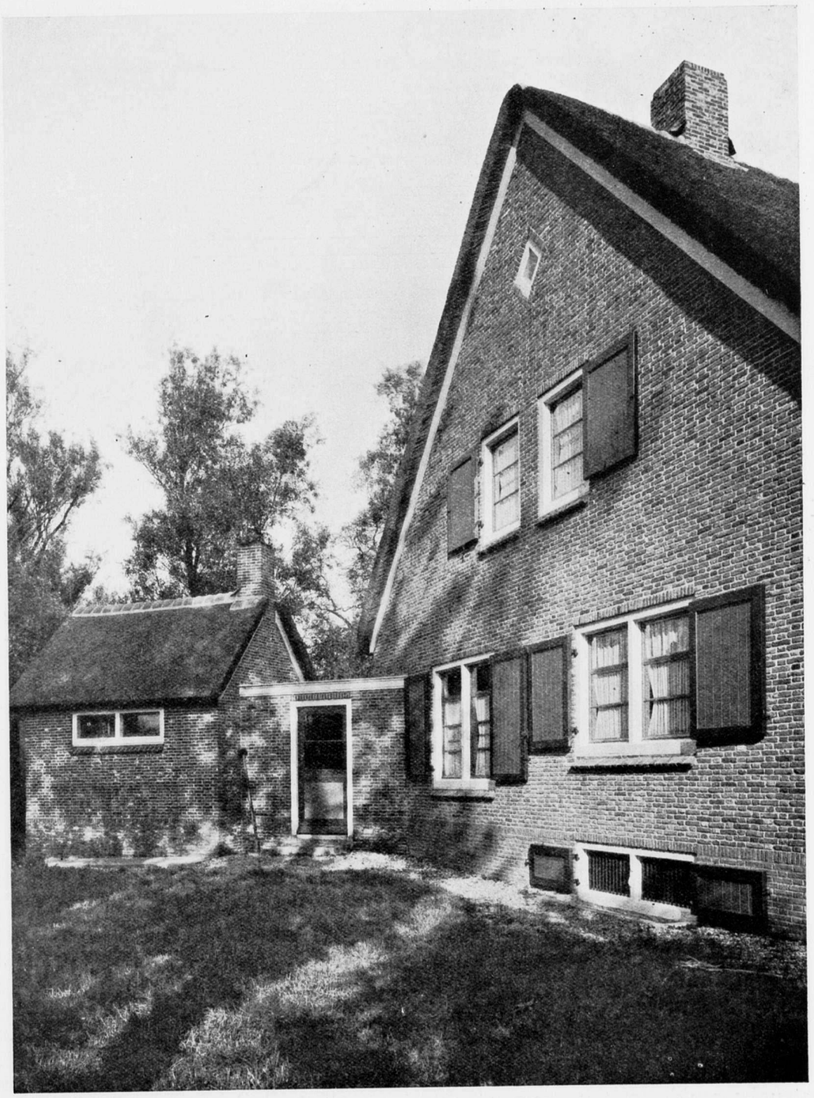

BOERDERIJ TE RIJNZATERWOUDE. Architect H. v. d. KLOOT MEYBURG.

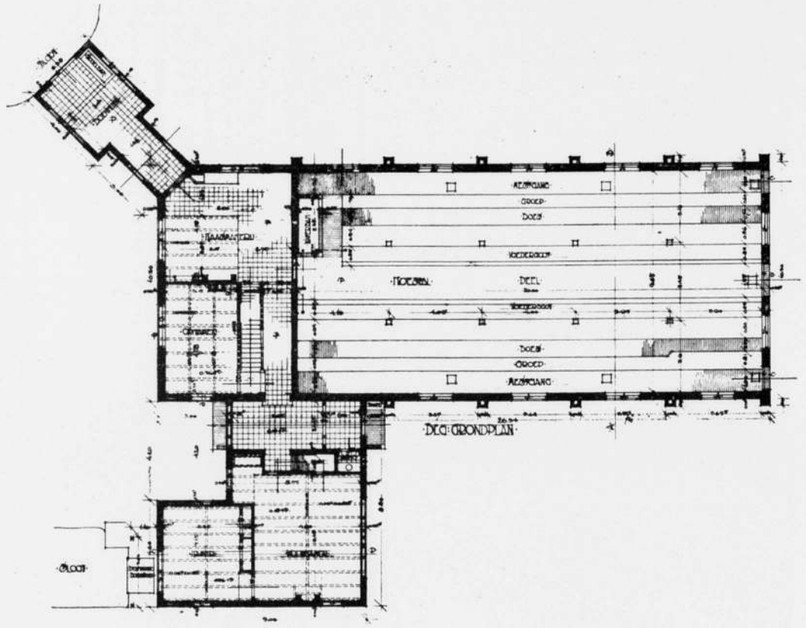

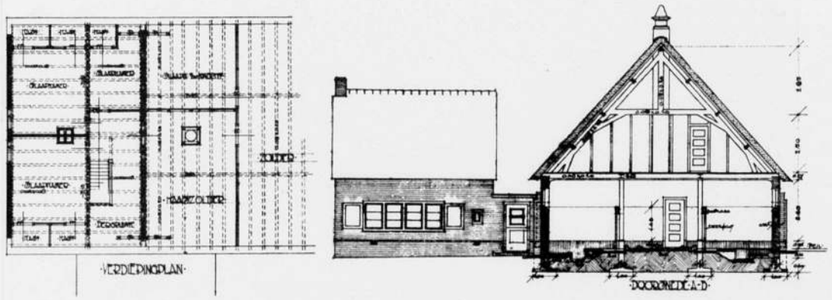

BOERDERIJ TE RIJNZATERWOUDE. Architect H. v. d. KLOOT MEYBURG.

De gevels zijn gemetseld in ouden handvormsteen, wat goedkoop was en een fraai effect oplevert. Het dak is met geprepareerd riet gedekt. Alleen de ramen van den stal zijn van gegoten ijzer: de tegen de zijgevels van den stal gemetselde steunbeeren dienen tevens voor tochtvrije ventilatie als de ramen gesloten zijn.

De kleur van het houtwerk is wit en geel met groen voor deuren en luiken.

Het werk werd zeer goed uitgevoerd door een plaatselijken metselaar en timmerman, die het geval aanvankelijk wel een beetje gek vonden, doch later schik er in kregen. Nu zijn ze erg met hun prestatie ingenomen. M.-M.

INTREEREDE PROF. Ir. R. L. A. SCHOENMAKER.

Op Dinsdag 11 November j.l. aanvaardde Prof. Ir. R. L. A. Schoenmaker, als opvolger van Prof. Ir. J. F. Klinkhamer, zijn ambt als Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft met een rede getiteld Utiliteitsbouw.

Na eenige algemeene beschouwingen over de cultureele beteekenis van de ingenieurswerken, gaf spreker een historisch overzicht van de verschillende typen van ultiliteitsgebouwen. Daarna zette hij uitvoerig de beteekenis van den utiliteitsbouw voor den modernen ontwerper uiteen:

De uitgebreidheid van de hedendaagsche materialenmarkt, de bijzondere eisch welke elk bedrijf aan de elementen van den opbouw zijner ruimte stelt, het conflict tusschen billijkheid in aanschaffing en verwerking eenerzijds en duurzaamheid, maar tevens hoogere kosten anderzijds, stellen aan de vakkennis de ervaring en het inzicht van den ontwerper strenge eischen.

Hij beschouwe een hem gegeven opdracht niet als een gelegenheid om aan zijn artistieke vermogens of technisch kunnen vrij spel te geven, maar beperke zich door nauw voeling te houden met de eischen van doelmatigheid en met de economische voorwaarden, welke vooral hier de vormgeving beheerschen.

Toch wil dit niet zeggen, dat in alle utiliteitswerken de doelmatigheidsgedachte zal overheerschen. Niet in alle gebouwen van dezen aard moet de nutsgedachte het sterkst worden uitgesproken.

De nuchtere doelgedachten, die aan den opbouw van een dergelijk werk ten grondslag liggen, zijn allerminst te beschouwen als een aesthetische verarming. Door het eigenaardig karakter van dezen bouw heeft deze tak van bouwkunst een groote aesthetische beteekenis.

Daar de constructie van elke willekeurige ruimte-omsluiting in onzen tijd technisch uit te voeren is, terwijl materiaal en techniek elken denkbaren vorm mogelijk maken, is aan de architectuur in technischen zin de grondslag voor onwikkeling in bepaalde richting ontnomen.

De rationaliteit en zelfbeperking, waartoe de utiliteitsbouw van nature dwingt, zijn de eenige factoren geworden, welke den vorm in concreten zin beheerschen. De utiliteitsbouw, terugvallende op het, door de noodzakelijke structuur bedongen vormbeloop, geeft het resultaat van de moderne constructiemethoden, in primaire gedaante te zien, onverzwakt in hun tectonische uitdrukking. Het is daarom, dat de utiliteitsbouw nog een machtigen invloed heeft gekregen op het aesthetisch denken van den bouwkunstenaar. Typisch als de verschijning is voor den tegenwoordigen tijd, neemt de architectuur zijn vormgedachte over.

Het filosofeeren over bouwkunst ten spijt en onafhankelijk van het feit, dat men in een eindeloos herhaalde beschouwing de bouwkunst afhankelijk wil stellen van het logisch verstand en geestelijke idealen, wordt zij ten slotte grootendeels beheerscht door de aesthetische voorstellingen, welke de bouwmeester zich eigen maakt, door vorm-indrukken uit zijn omgeving.

De smaak voor ornamentale oplossingen is allengs gewijzigd in een streven tot navolging van de vormen der zuivere utiliteits-techniek, welke haar ontstaan danken aan het scherp verstandelijk denken en de mechanische volmaking der constructie-methoden.

De utiliteitsvormen worden geïdentificieerd met ideaalvormen van doelmatigheid, kunnen en kracht. De architectuur neemt daarvan die vormen als motieven over en drukt daardoor onbewust uit de groote beteekenis der techniek voor de samenleving. De sombere vormen van een utiliteitsbouw, strikt doelmatig gedacht, louter constructief zich aanpassend aan ruimte, lichaam of functie, uit hun aard bijzonder geëigend een vasten wil en kracht uit te drukken, geven de grondgedachten voor den modernen bouwstijl. Uit den utiliteitsbouw vooral heeft de

architect geleerd op welke wijze het bouworganisme rationeel en klaar vertolkt kan worden. Wel heeft de geestelijke gesteldheid des tijds, als reactie op het inhoudlooze eclectisme, de verbeelding ontvankelijk gemaakt voor soberheid van vorm en duidelijkheid van samenstelling, maar de voorbeelden werden geleverd, door den utiliteitsbouw; de militaire werken uit de middeleeuwen allereerst en daarna de industrie-gebouwen en ingenieurswerken van heden, waarin het nationaliteits-idee al dadelijk verder kan worden doorgevoerd. Door de groote uitbreiding en ontzaggelijken omvang welke de utiliteitsbouw nu aangenomen heeft, de indrukwekkendheid van zijn in de groote steden centra der architectuur ontwikkeling verrijzende werken, heeft de industrie-bouw niet alleen groote praktische beteekenis voor het maatschappelijk economisch leven, maar ook een algemeen aesthetisch cultureele waarde welke zijn belangrijkheid nog verhoogt. In onzen tijd staat de architectuur in het teeken van een utiliteitsbouw.

ONTVANGEN BOEKWERKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

De Sierkunst op de Nederlandsche Passagiersschepen, door Ir. S. van Ravesteyn.

Dit werkje verschijnt als No. 10 in de aangekondigde reeks van 24 monografieën over hedendaagsche sier- en nijverheidskunst, uitgegeven door Brusse's Uitgevers Maatschappij te Rotterdam.

Het goed verzorgde boekje geeft een overzicht van de sierkunst op Nederlandsche passagiersschepen, geen wonder dat de naam Lion Cachet op schier elke bladzijde een aantal malen voorkomt.

De schrijver is trouwens vol bewondering voor diens levensarbeid aan de schepen der maatschappij Nederland.

Ook van der Velde's betimmeringen van de Batavierbooten worden zeer waardeerend besproken.

De typische eigenaardigheden van schepen, de scheefhoekige wanden en de gewelfde vloeren en plafonds, gevoegd bij de min of meer gebrekkige samenwerking tusschen scheepsbouwmeester en interieurverzorger, schijnen oorzaak te zijn dat het ook hier met Lodewijk- en andere stijlen niet erg vlotten wil.

Toch hechten meerdere scheepvaartdirecties aan stijlcopieën terwille van den dollar.

De schrijver betwijfelt de wijsheid van dit inzicht en doet een goed werk door aan de hand van 24 mooie afbeeldingen en twee scheepsplattegronden aan te toonen dat het anders en beter kan.

Het werk, vooral ook van Van der Velde, lijkt ons wel geschikt om de Amerikanen, wien het toch niet allen ontbreekt aan gezond verstand, te verzoenen met de door de in dollars denkende scheepsdirecties geschuwde moderne betimmeringen.

P. S.

Centrale verwarming. Luchtverversching in gebouwen door Ir. F. G. Unger. Deel I.

Een van de hoofdkenmerken van dit boek is, dat de schrijver aantoont dat de bouwkundige en de verwarmingstechniker beiden vertrouwd moeten zijn met de algemeene beginselen waarop de verwarming van een gebouw berust en de beste resultaten bereikt worden als de architect de oplossing weet te geven van de daartoe gestelde eischen van bouwkundigen aard, de verwarmingstechniker van de daarmee samenhangende technische problemen uit een verwarmings-technisch oogpunt.

Voor den bouwkundige of architect die zelf ook goed op de hoogte wenscht te zijn van de installaties welke in het hem opgedragen gebouw worden gemaakt lijkt mij dit een zeer geschikt boek. Dat de teekening-illustraties niet tusschen den tekst geplaats zijn komt mij wel wat lastig voor.

E. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ 0.25, FRANCO PER POST ƒ 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ 1.80, ELKE REGEL MEER ƒ 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 47. 22 NOV. 1924.

INHOUD: Nieuw Lid. — Betalingen aan den B.N.A. — Ledenvergadering van den B. N. A. op Zaterdag 29 November 1924, 11 uur v.m. te Amsterdam, in de Industrieele Club aan den Dam te Amsterdam. — Aan de deelnemers aan de Prijsvraag voor de Monumentale Lantaarns op den Dam te Amsterdam. — Allerlei berichten. — Prijsvragen Bouwkunst en Vriendschap 1924. — Een R. K. Kapel aan den Veerdam te Papendrecht, gebouwd in 1923, door Willem v. d. Pluym. — Wettelijke Bescherming architectentitel. — „The Chequers", door J. P. M. — Reclame op Rijksgeb., door J. C. Meischke. — Ontv. Boekw.

NIEUW LID.

Sedert de vorige opgaaf is als lid van den B. N. A. toegetreden, de heer Ferd. B. Jantzen, Architect te Amsterdam, aspirantlid van den B. N. A.

BETALINGEN AAN DEN B. N. A.

Betalingen aan den B. N. A. kunnen geschieden: 1e. door storting op de rekening van den B. N. A. bij De Twentsche Bank te Amsterdam; 2e. door storting op de Postrekening 71518.

LEDENVERGADERING VAN DEN B.N.A. OP ZATERDAG 29 NOVEMBER 1924, 11 UUR V.M., TE AMSTERDAM IN DE INDUSTRIËELE CLUB AAN DEN DAM TE AMSTERDAM.

AGENDA.

1. Opening.
2. Notulen vorige vergadering (in concept opgenomen in No. 41).
3. Mededeelingen.
4. Ingekomen stukken.
5. Vacature in de Commissie van Redactie ontstaan door het bedanken van den heer C. J. Blaauw.

Op de vergadering zal het Bestuur nadere mededeelingen doen, over het voornemen deze vacature voorloopig onvervuld te laten.

6. Bespreking van verschillende punten betreffende het honorarium voor volkswoningbouw.
   a. Over de reis- en verblijfkosten.
   b. Over de 25 % toeslag op de bouwsommen van 1914.
   c. Algemeene houding ten aanzien van de maatregelen der regeering.
   d. Wat verder ter sprake komt.

De heer Ir. Jan Gratama heeft in No. 45 van het B.W. een overzicht gegeven van de kwesties waar het in deze om gaat.

De uiteenzetting van den heer Gratama is als een algemeene toelichting tot dit agendapunt te beschouwen.

7. Rondvraag.

Tusschen de agendapunten 3 en 4 zal de heer A. R. Veenstra, Directeur van de Ned. Vereeniging voor Verwarmingsindustrie een korte voordracht houden over: „De organisatie van de Centrale Verwarmings-Industrie".

De bureaux der kringen worden dringend verzocht het onderwerp over het honorarium voor woningbouw in de kringen te doen behandelen en de verslagen daarvan tijdig bij het Bestuur in te zenden, zóó dat het Bestuur nog vóór de vergadering er kennis van kan nemen.

AAN DE DEELNEMERS AAN DE PRIJSVRAAG VOOR DE MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

Den deelnemers wordt er nog eens uitdrukkelijk op gewezen, de ontwerpen niet opgerold, doch op carton opgezet in te zenden; tevens hun motto's ook buiten op de verpakking te plaatsen. Deelnemers, die hun ontwerpen reeds opgerold hebben ingezonden, kunnen alsnog hun ontwerp terug halen en conform den eisch van het programma behandelen.

Namens de Jury, De Secretaris JAN DE MEIJER.

ALLERLEI BERICHTEN.

De Schoonheidscommissie te Amsterdam.

Naar wij vernemen is de in ons vorig nummer meegedeelde moeilijkheid, welke in de Schoonheidscommissie gerezen was over de al of niet anonimiteit der te beoordeelen plannen, uit den weg geruimd. Er is bepaald, dat de plannen anoniem zullen worden beoordeeld, echter blijven de leden het recht behouden kennis te nemen van de namen der ontwerpers en principalen, zoo zij zulks voor zich zelf om bepaalde redenen wenschelijk achten. Men blijft dus bij het stelsel dat in de laatste jaren in de oude S. C. werd gevolgd.

Een Haagsch architect heeft zich, naar aanleiding van deze zaak, gehaast om in „de Telegraaf", de architect-leden van de S. C. verdacht te maken, door te beweren dat hun wensch tot niet-anonieme-behandeling der plannen, de bedoeling in zich draagt, de opdrachten in handen te spelen van architecten B. N. A. Wij gunnen ieder het genoegen van verdachtmaking doch zelfs een oppervlakkige kennis van de toestanden en de verhoudingen, had de schrijver er van kunnen terughouden zich ten koste van dit kleine genoegen, in de oogen van velen iet of watte blameeren.

Van een Jonkheer.

Een der leden van den B. N. A., waarschuwt zijn collega's tegen een zekeren Jonkheer van de Zus van Zoo, die er op uit is bij architecten, onder voorspiegeling van een groote opdracht, geld op voorschot te vragen als commissieloon. Hij blijkt bij de recherche geen onbekende te zijn.

Thomas Edward Colcutt †.

Op 7 October j.l. is te Southampton overleden de bekende Engelsche Architect Thomas Edward Colcutt, op 84-jarigen leeftijd.

Colcutt was een hoogvereerd architect van den ouden stempel. Hij schiep talrijke groote gebouwen te Londen. Hier te lande is hij bekend geworden als lid van de Jury bij de Prijsvraag voor het Vredespaleis,

Het Journal of the R. I. B. A. van 18 October 1924, bevat een uitvoerige necrologie over hem.

PRIJSVRAGEN BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP 1924.

Op de prijsvragen 1924 door de vereeniging uitgeschreven, zijn totaal 58 antwoorden binnengekomen en wel 34 voor een Strandbad-Restaurant en 24 voor een Dubbele zitbank.

De motto's voor het Strandbad-Restaurant zijn:

Neptunus, Eenvoud, Rijnwijk, 28, Amuza Bone, de Ster, l'Epreuve, Mevena, Weerspiegeling, Zon en Zee, Zonder-Werk, Duin, Opus, Horizon, Horizon (2), Casino, Ondergaande zon (geteekend), Branding, Cardium, Lucht en Zee, Neptunus (2), Horizon (3), de ontwerper is geheel vrij in de keuze van de te gebruiken materialen, Zon, Waterdicht, Thuis, drie horizontale streepjes (geteekend), Franciscus, Redelijk, Neptunus (3), ster geteekend, Inex, Aan het strand en Zefir.

Voor de dubbele zitbank:

Modo Meo, Rust, Geel en Zwart, Xmas, Steen, Rust (2), Strak, Peil, Baksteen, Requiscendum, 's Accomodi, Graniet, Aansluiting, H. H., Haarlem, Rust wat, Cement-Zand IJzer, Si metta a sederre, In het Park, Parkzicht, Rust (3), Beton, Statie en Conny.

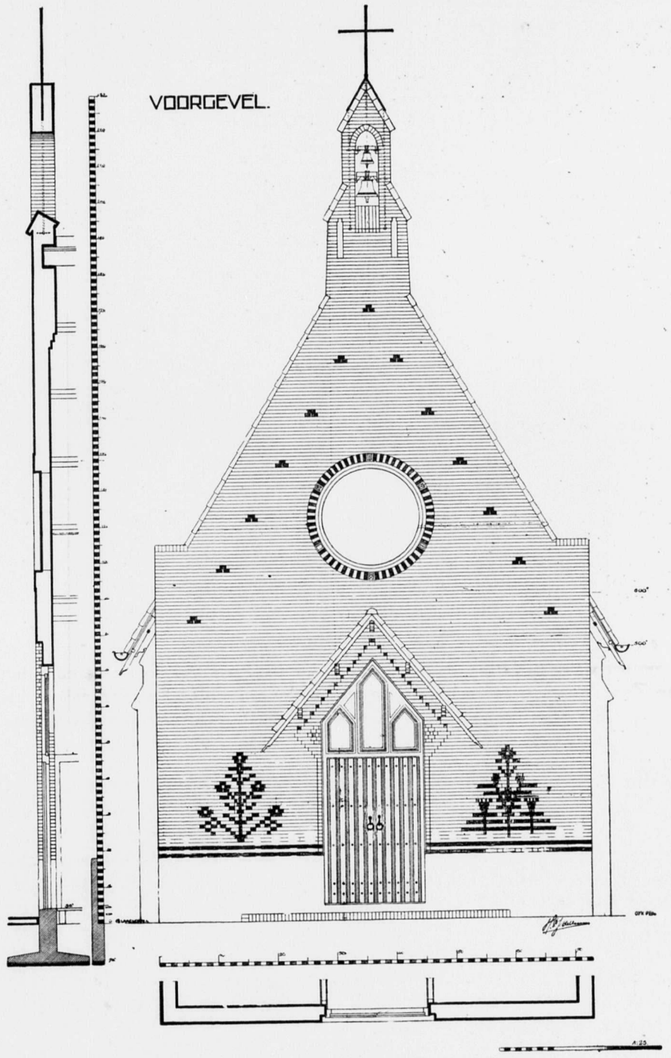

EEN R. K. KAPEL AAN DEN VEERDAM TE PAPENDRECHT, GEBOUWD IN 1923.

Het is wellicht voor een jong architect van bijzondere waarde, wanneer zijn eerste werk, dat hij geheel zelfstandig maakt, van kleinen omvang is, zoowel wat het programma van eischen aangaat als de afmeting zelf. Hierdoor staat hij niet voor ingewikkelde problemen van distributie, assenstelsels, massawerking, groepeering en vele andere moeilijkheden, die niet alleen veel denk- en gevoelsgave

R. K. KAPEL TE PAPENDRECHT. H. P. J. DE VRIES, Architect.

eischen om zich in zijn papieren ontwerp uit te leven, doch vooral een groote ervaring vragen om de architectonische werking te voren in zijn geest op te bouwen. Het hier gepubliceerde werk, — het eerste wat van hem tot daad werd, — is van den architect H. P. J. de Vries uit Rotterdam. Een buitengewoon eenvoudig, doch zeker dankbaar gegeven, n.l. een R.K. Kapel aan den Veerdam te Papendrecht, werd in al zijn soberheid van bedehuis voor een kleine plattelandsche menigte gevraagd. Wanneer Viollet-le-Duc zegt, dat de architectuur uit zal drukken vóór alles haar bestemming, dan heeft de bouwmeester zeker hieraan voldaan. Het ging hier toch om een ruimte te scheppen voor de eenvoudigen van hart, waarin zij, te midden van het wereldsche gedruisch, een oogenblik met hun zieleleven alleen kunnen zijn om naar binnen te staren.

Weet men, dat de heer de Vries in 1918 den Prix de Rome behaalde, en dat hij in opdracht als zoodanig een studiereis maakte door het Groningsche land, dan voelt men uit deze schepping, dat de stille en vrome baksteen-architectuur der 13e eeuw van die sobere dorpskerkjes, zeker indruk op hem gemaakt moet hebben en een liefde in hem gewekt hebben door de innigheid, die daarin te vinden is. Hij heeft haar in zich opgenomen en onder meer of minder eigen vormen weergegeven.

Misschien sterker wordt die eigen-vorm-geving in het interieur beleefd, niet het minst daar, waar de aandacht het sterkst heen gevoerd wordt, n.l. het altaar met zijn omgeving.

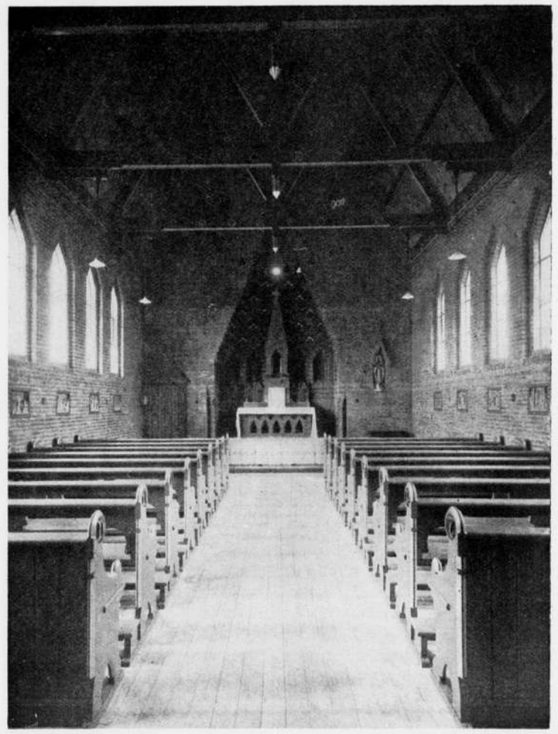

R. K. KAPEL TE PAPENDRECHT. H. P. J. DE VRIES, Architect.

Bedenkt men daarbij, dat deze architect na zijn reizen in ons land, als Prix-de-Rome-kunstenaar geruimen tijd in Italië rondreisde, betastende met zijn geest, hetzij door aandachtig beschouwen, serieus opmeten of gevoelig schetsen, datgene wat de eeuwen ons hebben nagelaten aan bouwkunstig schoon, dan begrijpt men, dat ook deze invloeden niet buiten werking gebleven zijn. De ruimte, door een open kap, waar zoowel de kapspanten als de vlakken der bebording in kleurige, doch sobere versiering even een accent vormen op zoo'n wijze af te sluiten, zal niet vreemd zijn aan de reis-indrukken uit het land waar de oud-christelijke architectuur in nog menig religieus gebouw die stille ingetogen pracht te genieten geeft. Ook de direct beeldende gedachte, welke uit de staties, die den wand van het interieur rhythmisch indeelen evenals de religieuze voorstelling in de rondnis van den topgevel aan de buitenzijde, vertellen, hoewel verscholen, toch iets van het zuiden.

Aan het eind mag er zeker wel op gewezen worden, dat de overheid der kerk en haar opdrachtgevers meer en meer in onze dagen tot het bewustzijn komen, dat men den bouwmeester moet kiezen uit de kunstenaars, wijl zij het zijn, die ook met beperkte middelen schoonheid kunnen geven. Hebben zij eenmaal hun keuze gedaan, dan zullen zij zooveel mogelijk den bouwmeester vrij baan moeten laten binnen de grenzen van zijn eigen kunstgebied, zoo kan de meest eenvoudige dorpskapel zoo goed als de weidsche kathedraal der steden, schoonheid uitstralen.

Overveen, Nov. '24. WILLEM VAN DER PLUYM.

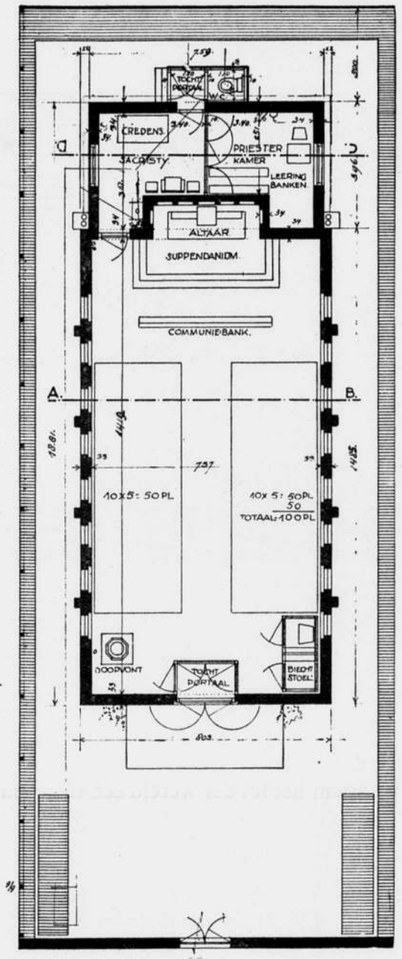

R. K. KAPEL TE PAPENDRECHT. H. P. J. DE VRIES, Architect.

WETTELIJKE BESCHERMING ARCHITECTENTITEL.

Nadat de Commissie voor de wettelijke bescherming van den architectentitel, haar, in No. 44 gepubliceerd, rapport had ingediend, nam zij kennis van een belangrijke mededeeling in de openingsrede van de Algemeene Vergadering van het Royal Institute of British Architects, op 3 Nov. j.l. door den President Mr. J. Alfred Gotch, gedaan, en die de Commissie gaarne alsnog onder de aandacht der leden wil brengen.

Het Royal Institute of Britsh Architects is nu samengesmolten met de Society of Architects, waarnaar men twintig jaar had gestreefd. Het R. I. B. A. staat nu tegenover het publiek als de gezamenlijke vereeniging van Engelsche architecten. Alle leden mogen zich nu „chartered architect" noemen. Men zal thans trachten te komen tot een wettelijke regeling van het beroep van architect; inschrijving na afgelegd examen. De titel „chartered architect" is geen surrogaat van die wettelijke „registratie", want deze zou moeten gelden voor alle architecten, al of niet georganiseerd. Neemt het Parlement, „in its wisdom", de Registration Bill niet aan, dan is echter het publiek ten deele gewaarborgd, doordat het een „chartered architect" kan kiezen.

De openingsrede is in haar geheel opgenomen in „The Journal" van 8 Nov. 1924.

„THE CHEQUERS".

Zoo nu en dan vestigt het politiekegebeuren de aandacht op bouwwerken, die anders onopgemerkt zouden blijven. Nu in het laatste jaar de dagbladen nog al eens melding maken van „The Chequers", het officieele landhuis, waar de Engelsche Eerste Ministers hun week-end doorbrengen, maar ondertusschen ook gedachten uitbroeien, waarvan het lot der wereld een tijdje lang afhankelijk is, leek het ons goed eens na te gaan, hoe het bewuste bouwwerk er uitziet. Na eenig zoeken vonden wij er een beschrijving van in „l'Illustration" van 13 Augustus 1921, met eenige afbeeldingen, waarvan er hierbij een paar zijn afgedrukt.

„The Chequers" is een oud manoir, dagteekenend uit 1556, in het mooie graafschap Buckinghamshire, op 60 K.M. afstand van Londen. Het behoorde aan Sir Arthur en Lady Lee, die het in 1917 geheel lieten restaureeren, en het toen aan den Engelschen Staat ten geschenke aanboden als officieel week-end verblijf van de Prime-Minister, waarna zij voortaan heetten Lord en Lady Lee.

Historisch is het gebouw merkwaardig, omdat er allerlei herinneringen aan verbonden zijn aan Cromwell, die er intusschen nooit een voet binnen heeft gezet. Maar door een merkwaardig toeval in familie-relaties zijn er verschillende schrifturen en documenten van den grooten staatsman juist op „The Chequers" terecht gekomen. Ook is het „The Chequers" geweest, waar de onfortuinlijke Jane Grey twee jaren in gevangenschap doorbracht.

Uit de afbeeldingen blijkt, dat „The Chequers" architectonisch niet bijzonder belangrijk is. Het mist silhouet en vooral uit de verte doet het rommelig aan. Het is „sterk" gerestaureerd, doch men zegt dat het interieur authentiek is. De afbeeldingen daarvan wekken den indruk, dat de authenticiteit niet verder teruggaat dan tot 10 jaar geleden toen de restaurateur het onder handen nam, maar de schijn kan bedriegen.

Niettemin gelooven we, dat „The Chequers" niet behoort tot die ongeëvenaard fraaie kasteelen, waarvan Engeland er zoovele heeft.

J. P. M.

„THE CHEQUERS".

RECLAME OP RIJKSGEBOUWEN.

Onlangs is er een nieuw rijksbureau opgericht. Het is geboren uit zuinigheid en daarom een kind van onzen tijd. Met den ijver der jeugd wijdt het zich aan zijn levenstaak, die louter profijt bedoelt. En het middel daartoe, eveneens van onzen tijd, is de reclame. Dit moderne machtswoord heeft evenwel de nog zwakke zinnen verbijsterd en de jaren des onderscheids zijn helaas nog verre. Daardoor is het jonge wezen overmoedig en geeft geen acht op de leerzame lessen van het leven, doch blijft de grenzen der betamelijkheid overschrijden. Want nauwelijks is het door de Blue-band wat ingebonden of het springt opnieuw uit den band. Ziehier een uiting van deze bandeloosheid.

„Het Rijks-reclamebureau heeft in overleg met den Directeur der Rijksgebouwen besloten, voortaan reclames voor zakelijke doeleinden op Rijksgebouwen toe te laten, zulks ter stijving van 's lands financiën. Natuurlijk zullen er geen aesthetische en cultureele belangen geschaad worden. Er zal, zooals van zelf spreekt b.v. op het Rijksmuseum geen reclame worden toegelaten, maar daarentegen zijn er gebouwen waar reclame, naar het oordeel van het reclamebureau, niemand zal hinderen."

Hoewel het inderdaad niet te ontkennen valt dat niet alle Rijksgebouwen even mooi zijn, zal toch niemand zoo naïef zijn de geruststellende verklaring van het Rijks-reclamebureau omtrent het niet hinderlijke van zijn reclames als vanzelfsprekend te aanvaarden.

Daarvoor denke men slechts aan de zegewagens van Miss Blanche op hun triomftocht door stad en land. Daarvoor herinnere men zich den stempelroes, die tante Pos een blauwtje deed loopen. Of ook de ironische wijze, waarop de fiscus den uitgekleeden staatsburger naar den kleermaker verwijst.

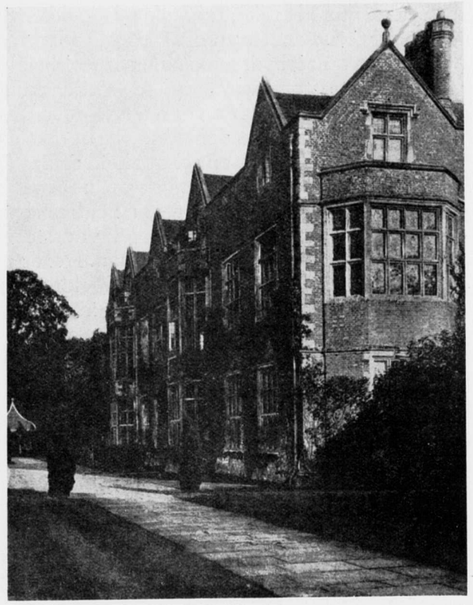

„THE CHEQUERS".

„THE CHEQUERS".

Confectie, margarine, noch sigaretten vermogen een verheffenden indruk te geven en de wijze waarop deze artikelen gewoonlijk aangeprezen worden, is geheel in overeenstemming met hun aard, cheap and nasty.

Bovendien is het zeer de vraag of de confectiefirma, die op het belastingbiljet adverteert, zijn toekomstigen klant wel in de meest geschikte en welwillende stemming aantreft en aldus zijn doel bereikt. En zou ook niet de sigarettenfabrikant, die een prominente plaats in de hallen van onze postkantoren heeft weten te veroveren, met zijn product den binnenkomende, die ter afwikkeling van zijn zaken naar een van de tallooze loketten moet zoeken, niet eer irriteeren dan aantrekken? De betrokkenen mogen bedenken dat alles wat zich dus opdringt weerzin wekt en het is niet moeilijk het artikel te mijden.

Bij een goede d.i. doeltreffende reclame komt het aan op het juiste tijdstip en de juiste plaats en deze is niet die, welke daarvoor uit een reclameoogpunt thans veelal nog geldt. Doch zooals de betere verzorging van de reclame-zelf meer en meer erkend wordt, zal ook dit inzicht mettertijd rijpen. Dan ook zal begrepen worden dat alles wat des Rijks is gemeden moet worden.

Het is te betreuren dat de Staat hier niet voorgegaan is en zijn taak als opvoeder niet heeft beseft. Het feit dat zijn eigendommen voor „zakelijke" doeleinden te koop zijn, moet noodwendig het respect daarvoor verkleinen. De medewerking van den Directeur der Rijksgebouwen wekt verwondering en verraadt bij dezen functionaris niet die liefde tot de bouwkunst, die den vakman kenmerkt en door welke de belangstelling van buiten-af zoozeer aangewakkerd kan worden. Er dreigt dan ook een ernstig gevaar en groote cultureele belangen staan op het spel.

Ook de Vereeniging „Hendrick de Keyser" is zich hiervan bewust als zij in een adres schrijft:

Het is reeds ernstig dat van het rijk uitgaande poststukken (bij voorb. die van den giro-dienst) met de schreeuwendste en opzichtigste advertenties zijn bedrukt, die herkomst en adres bijna onleesbaar maken. Maar dit zijn althans omslagen of stukken die bestemd zijn, om terstond vernietigd te worden en te verdwijnen.

Indien echter de rijksgebouwen zouden voorzien worden van blijvende, dagelijks voor iedereen zichtbare, reclames in den vorm van borden of aanplakbiljetten, zou aan ieder begrip van goeden smaak en schoonheid en aan het besef van welstand en juiste verhoudingen een onherstelbare slag zijn toegebracht. Gemeenten en provinciën gingen voor met het verbieden van het landschapsschoon ontsierende reclames, en ondergeteekende kan zich niet voorstellen, dat de rijksregeering thans een tegenovergestelden weg zou inslaan. Deze zou zoodoende niet alleen bedoelde gemeenten en provinciën in de verzoeking brengen om die verboden terwille van eenige duizenden guldens weder in te trekken, maar — veel erger — zij zou de rijksgebouwen, waaronder talrijke schoone voorbeelden van oudere of nieuwere bouwkunst zijn, voor een deel aan het oog onttrekken door uit den aard der zaak daarbij niet passende en in de omgeving volkomen misplaatste reclames, terwijl tevens het grootste onrecht zou worden aangedaan aan de bedoelingen des bouwmeesters in de met zorg afgewogen verhoudingen van zijn werk.

Men denke zich, om een enkel voorbeeld te noemen, het Rijksmuseum te Amsterdam, het Mauritshuis te 's-Gravenhage en het Paviljoen te Haarlem, bedekt met advertentiën „voor zakelijke doeleinden". En ook waar het zou gelden zeer moderne gebouwen, die op zich zelf weinig fraais hebben en reeds zooals ze daar staan een plein of een gracht of een straat niet sieren, zou het aanbrengen van reclameprenten en advertentieborden de overigens nog fraaie stadsbeelden geheel en voor goed bederven. De oneerbiedige behandeling van al zulke monumenten en hun omgeving, van hoogerhand aangevangen en voortgezet, zou niet nalaten, den toch reeds dalenden goeden smaak en het gevoel voor schoonheid ten slotte volkomen te gronde te richten: ons volk zou den indruk bevestigd zien dat, als het er slechts op aankomt, voor geld alles te koop is, ook het schoonste en edelste dat de kunstenaars ons op het gebied van bouwkunst hebben nagelaten, en evenzeer het door de natuur geboden genot van landschapsschoon: De zedelijke ontaarding van ons volk zou zich, door een dergelijke nieuwe schending van haar geestelijk en cultureel bezit, verder voltrekken.

Het kan niet de bedoeling van de regeering zijn, daartoe den stoot te geven.

Ondergeteekende meent dan ook — indien de berichten waarheid bevatten — met den meesten ernst bij de regeering te moeten aandringen om aan dit haar toegeschreven heilloos voornemen geen gevolg te geven.

Zij wendt zich daarom tot Uwe Excellentie, met het verzoek, dat zij al haar invloed zal aanwenden bij hare ambtgenooten wien deze zaken waarschijnlijk meer onmiddellijk aangaan — de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Waterstaat — om ter wille van misschien zelfs aanzienlijke geldelijke voordeelen voor 's lands kas, niet het hoogste goed dat een volk bezit — zijn kunstvoortbrengselen en zijn natuurschoon en daarmede tevens zijn zedelijk gevoel voor historie — op te offeren aan ontsiering, verminking en ontwrichting.

Deze woorden van „Hendrick de Keyser" zullen ieders instemming wegdragen en wel geen tegenspraak ontmoeten. Alleen de passage over de moderne gebouwen kan lichtelijk bevreemden van een vereeniging, wier peet in zijn tijd toch niet minder modern was dan wij thans zijn.

Het is onze vrees dat deze nieuwere bouwwerken, gezien reeds de waardeering, waarin zij zich van deze zijde verheugen mogen, juist tot die groep gebouwen behooren, „waar reclame, naar het oordeel van het reclame-bureau, niemand zal hinderen." Deze vrees is te gegronder nu de medewerkende dienst der Rijksgebouwen de meeste halverwege in den steek heeft gelaten. Waarschijnlijk is dit de wijze waarop de Directeur van dezen dienst het werk van zijn architecten denkt te voltooien, op gelijke manier als reeds eerder de interieurs zijn afgemaakt.

De Vereeniging „Hendrick de Keyser" heeft haar adres gericht tot Z.Ex. den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Het is bemoedigend uit een brief van den Minister, waarin deze de wenschelijkheid van het behoud van den Molen bepleit tegenover een al te gereede electrificatie ten bate van het provinciaal electriciteitsbedrijf, een passage te kunnen knippen, die geheel van toepassing is op het besluit van het Rijks-reclamebureau tot toelating van reclames voor zakelijke doeleinden op Rijksgebouwen ter stijving van 's lands financiën.

„Ik stel hiertegenover", aldus Minister de Visser, „dat ook het behoud van de schoonheid van het landschap (stadsbeeld) een provinciaal (nationaal) belang is, wat in vele gevallen opweegt tegen eene vermoedelijk geringe winstderving voor het provinciaal electriciteitsbedrijf (Rijks-reclamebureau)".

Moge dit woord van den Minister niet ledig tot hem wederkeeren! J. C. MEISCHKE.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

Wasmuth's Monats Hefte für Baukunst. 1924. Heft 9—10.

Meer en meer wordt deze uitgave een publicatie van internationale beteekenis. Men vindt er de groote bouwkundige vraagstukken, die de beschaafde wereld bezig houden, in aangeroerd en toegelicht. Het pas verschenen dubbelnummer is hoogst belangrijk. Veel plaats is ingeruimd voor den utiliteitsbouw, waarvan we fraaie voorbeelden zien.

Merkwaardig is het Chilehaus te Hamburg van Fritz Höger.

Het is een kantoorgebouw op een zeer onregelmatige plattegrond met aan een zijde een zeer spitse hoek. De sterk verticaal gelede gevels worden van boven afgedekt door een kroonlijst, die 1.20 M. oversteekt, welk overstek in de hartlijn van de scherpe hoek 3.70 M. wordt. De versieringen hebben „gotische, hansische und frühbolognese" motieven. Werner Hegemann, de bekende secretaris van de Düsseldorfsche tentoonstelling van Stedebouw, schrijft over de Prijsvraag van de Chicago-Tribune. Het artikel is met 51 afbeeldingen geillustreerd, ook van werk van Nederlanders, o.a. een ontwerp van Ir. H. F. Mertens te Utrecht, dat, in tegenstelling met het in Wendingen van hem gepubliceerde project met de horizontale dominant, sterk verticaal geaccentueerd is. Verder treffen we aan een artikel over moderne Fransche bouwkunst, met zeer duidelijke afbeeldingen van het vermaard wordende huis aan de Rue Nansouty te Parijs van de architecten A. en G. Perret. Er is een goede afbeelding bij van de 6-kante hal met de ronde omloop erboven. J. P. M.

Dr. H. E. van Gelder. *Pottenbakkerskunst.*

„De toegepaste kunsten in Nederland" is een sympathieke uitgave van W. L. & J. Brusse's Uitgevers Maatschappij, die bestaat uit een reeks monografieën over hedendaagsche sier- en nijverheidskunst. Van deze reeks, die 24 nummers omvatten zal, is het hier aangekondigde boekje No. 16.

Het werkje behandelt de Pottenbakkerskunst. Over vier hoofdstukken: Inleiding, Historisch overzicht, de Nederlandsche Ceramische kunst in onzen tijd en Slot, heeft de bekwame schrijver, Dr. H. E. van Gelder, zijn stof verdeeld. In deze hoofdstukken vertelt hij op beknopte en duidelijke wijze van dit bij ons, Hollanders zoo geliefde kunstnijverheidsproduct en zijn makers.

De voorliefde van ons volk voor fayence moet opvallend zijn. Van de tallooze gelegenheden om iemand met een geschenk te vereeren, valt voor het meerendeel de keus op een voortbrengsel der pottenbakkerskunst.

Op die bizondere voorkeur wordt sterk gespeculeerd en veel minderwaardigs wordt nog door fabrikanten in den handel gebracht onder de valsche bewering dat juist dáárnaar het verlangen van het publiek uitgaat en dat dit speciaal vraagt naar wat de uitstallingen der winkels op dit gebied ons believen te vertoonen, zoowel in het luxe als in het huishoudelijke genre.

Dr. van Gelder heeft een goed werk gedaan door in dit boekje te vertellen van hen, die met hun gaven, talenten en arbeidslust zich gegeven hebben aan de veredeling van de pottenbakkerskunst en aan de verheffing van dit eenvoudige vak tot kunstambacht. Hij onderscheidt daarbij hen, die als ambachtsman het pottenbakkersvak hoogerop stuwen en daardoor anderen een lichtend voorbeeld geven, en hen, die als ontwerper aan de industrie den weg wijzen om zich aan te passen. Langs elk der beide wegen zullen slechts zij, die het meest onbevangen, het zuiverst hun waren kunstenaarsaard laten spreken ten slotte iets bereiken, dat voor de toekomst beteekenis heeft.

Tot de eerste groep, die der handwerkende pottenbakkers, behooren o.a. Brouwer, Lanooy, Nienhuis en het echtpaar Hobbel, dat zich voornamelijk toelegt op de vervaardiging van mooi gebruiksaardewerk, het „breekgoed", zooals de Afrikaansche vrouw het typisch noemt en waarmee de eigenaard zoo goed gekarakteriseerd wordt. Want juist in het tijdelijke van deze producten der pottenbakkerskunst, hun onverwachte einde, na soms een kortstondig bestaan, ligt m.i. een aanwijzing voor de behandeling van de broze materie en tevens de grens van de opvoering van de kunstwaarde.

Deze belangrijke factor wordt het gemakkelijkst verwaarloosd door de kunstenaars der tweede groep, die modellen en versieringspatronen ontwerpen voor ceramiek, welke buiten hun directe medewerking in fabrieken worden uitgevoerd. Bij een overzicht van deze fabrieken worden de voor haar werkende kunstenaars besproken. Het is een reeks bekende namen, welke met dien van Colenbrander begint en eindigt.

Slechts kan het verwondering wekken, dat het vrij uitvoerige verslag met geen enkel woord gewaagt van de Maastrichtsche fabrieken, die toch ook den laatsten tijd eenige werkelijk goede serviezen afgeleverd hebben. Zouden zij dit zonder kunstenaars doen, of zijn haar arbeiders als de onbekende meesters van zoo menig Middeleeuwsch werkstuk, de stille werkers, van wie niemand weet? In ieder geval is het een verheugend verschijnsel, want bij dergelijke groote fabrieken moet de victorie beginnen. Zij bereiken door haar massaproductie de menigte, die meestal nog niet bereid is of niet in staat is de hoogere prijzen te betalen, welke de kunstnijverheid, zelfs die welke speciaal voor het volk werkt, vraagt.

Bij het doorlezen van het prettig geschreven boekje, dat met een uitvoerige lijst der gebruikte merken en teekens eindigt, treft de minder gunstige plaatsing der illustraties, die niet ingelascht zijn tegenover de bladzijden, die ernaar verwijzen. Dit veroorzaakt een omslachtig heen en weer bladeren. Eenvoudiger is het de afbeeldingen achterin bij elkaar te voegen en liefst als uitslaande bladen, zoodat plaat en tekst tegelijk beschouwd kunnen worden zonder een hinderlijke onderbreking bij het lezen.

De reproducties zijn keurig uitgevoerd en bizonder scherp. Het is jammer dat alle platen zwart zijn en niet een enkele kleurdruk toegevoegd is. Het onderwerp vraagt er als het ware om. Vermoedelijk is het nagelaten om den oorspronkelijk vastgestelden prijs van f 1,50 niet te overschrijden. Overigens is, zooals we van de firma Brusse gewoon zijn, ook deze uitgave typografisch zeer verzorgd.

De omslagversiering is van den kunstenaar Roelf Gerbrands. Van een schilderij zegt men soms dat het niet uit de verf gekomen is. Van dezen omslag zou men kunnen zeggen, dat hij niet uit de versiering gekomen is, wat over het algemeen een euvel is van onze „sier" kunst. J. C. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 48. 29 NOV. 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. — Indienen declaraties onkosten. — Nieuwe Ledenlijst. — Inzending Jaarverslagen van de Kringen. — Examen Bouwkundig Opzichter 1925. — Vergadering van den Kring Arnhem op 8 Nov. 1924. — Verstrekking van Bouwkapitaal voor Woningbouw. — Het internationaal Congres over Architectuuropleiding, door A. J. van der Steur b. i. — Een woonhuis te Delft van Ir. J. Klijnen, door J. C. M. — Tras in eere hersteld, door Pl. van den Berg. — Raadhuisbouw te Hilversum. — Reclame op Rijksgebouwen, door v. Lynden, hoofd v d. Rijksgebouwendienst.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

INDIENEN DECLARATIES ONKOSTEN.

De leden van den B. N. A. worden verzocht hun declaraties van onkosten in verband met werkzaamheden ten behoeve van den B. N. A. in 1924 gemaakt, in te zenden aan het Bureau van den B. N. A. vóór 15 December a. s.

NIEUWE LEDENLIJST.

In den loop van Januari zal een nieuwe ledenlijst worden afgedrukt. Met het oog hierop worden de leden, die in December zullen verhuizen, of reeds weten dat hun adres in den loop van de eerste maanden van het volgende jaar veranderen zal, beleefd verzocht hiervan den Directeur van den B. N. A. kennis te geven vóór 15 December a. s.

INZENDING JAARVERSLAGEN VAN DE KRINGEN.

De bureaux van de Gewestelijke Kringen worden verzocht, overeenkomstig het bepaalde in art. 6 § 27 van het Huishoudelijk Reglement, de kringverslagen over 1924 aan het Bestuur in te zenden vóór 15 December a. s.

EXAMEN BOUWKUNDIG OPZICHTER 1925.

De aangifte voor deelname aan bovenstaand examen, waarvan het schriftelijk gedeelte zal aanvangen op 16 Februari 1925, moet schriftelijk geschieden vóór 31 December 1924 bij den Directeur van den B.N.A. te Amsterdam, Weteringschans 102, op een daarvoor bestemd formulier, met het programma kosteloos aan genoemd adres verkrijgbaar.

Het examengeld bedraagt f 25.— te storten op postrekening 84176 Examens B.N.A.

VERGADERING VAN DEN KRING ARNHEM OP 8 NOV. 1924.

Aanwezig de leden Oscar Leeuw, C. L. de Koning, ir. P. J. W. J. van der Burgh, G. Feenstra, W. van Blitterswijk, J. G. A. Heineman. Afwezig met kennisgeving de leden ir. W. F. C. Schaap en H. M. Zoetmulder.

Ten 3 uur nam. werd de vergadering geopend door den inleider der bijeenkomst, die een semi-officieel karakter had, daar het hier gold, den Kring Arnhem weder tot nieuw leven te wekken. Het Bestuur van den B.N.A. had den ir. van der Burgh verzocht, te trachten, deze schoone slaapster uit droomenland terug te voeren naar de werkelijkheid der kille maatschappij. Deze taak is volbracht, en nieuw leven doorstroomt den Kring. Het ontwaken had onder groote belangstelling plaats, en de aanwezige leden zegden hun hulp en steun

toe voor de bevordering hunner belangen . . . . pardon van den Kring Arnhem. Maar dat is bijna hetzelfde: immers, waar een bloeiende Kring bestaat, gaat het den bekenden architecten, dus de Bouwkunst goed, en de bedoeling is toch, hier ter stede en in den wijden omtrek de Bouwkunst te bevorderen, tot nut van een iegelijk behalve de beunhazen. Want het bleek alras, dat deze gedierten vooral in de steden van den Kring thans hoogtij vieren. Maatregelen werden besproken om te komen tot ruime voorlichting van het publiek door telkenmale terugkeerende berichten in de dagbladen, het houden van tentoonstellingen en voordrachten enz.

Na een zeer geanimeerde gedachtenwisseling werd overgegaan tot verkiezing van een bureau voor de dagelijksche leiding van zaken.

Verkozen werden de navolgende heeren:

Ir. P. J. W. J. van der Burgh, voorzitter, (Renkum);

G. Feenstra, secr. penningm., (Arnhem) Lawick v. Pabststr. 70 tel. 2940;

J. G. A. Heineman, bestuurslid, (Velp).

In weerwil van het kleine aantal leden van den Kring werd het algemeen wenschelijk geacht dadelijk een derde bestuurslid te benoemen, met het oog op de te voeren intensieve actie.

Voorts werd besloten eenmaal per maand geregeld bijeen te komen, op een vastgestelden dag.

VERSTREKKING VAN BOUWKAPITAAL VOOR WONINGBOUW.

Op de jongste vergadering van den Nationalen Woningraad is behandeld het rapport, uitgebracht door een commissie, ingesteld door den N. W. R. over de vraag op welke wijze in de tegenwoordige tijdsomstandigheden voorzien kan worden in de behoefte aan bouwkapitaal voor woningbouw.

De methode, die de commissie voorstelt, komt in het kort, op het volgende neer:

Er is groote woningbehoefte, vooral aan eenvoudige volkswoningen. Hierin zal slechts ten deele door de particuliere bouwnijverheid worden voorzien. Voor het overige deel zal deze voorziening door gemeenten en bouwvereenigingen moeten worden ter hand genomen. Tot nog toe werd zij gefinancierd door den staat. Deze meent hiermede echter slechts op beperkte schaal te kunnen voortgaan, daar dit anders te bezwaarlijk zou worden voor zijn crediet. Getracht moet daarom worden het Staatscrediet zooveel mogelijk te ontlasten, zonder de woningvoorziening al te zeer te schaden en daarbij een goede verdeeling der beschikbare gelden te behouden. Dit is te bereiken door de oprichting van een Centraal Instituut, hetwelk van alle zijden gelden voor den volkswoningbouw bijeenbrengt. Deze gelden worden verkregen: a. van het Rijk (eventueel ook provincies), rijksinstellingen, hypotheekbanken, levensverzekerings-maatschappijen, en andere pensioenfondsen en spaarbanken; b. indien de onder a. genoemde gelden niet toereikend zijn, uit gelden door de uitgifte van zelfstandige leeningen op de vrije markt te verkrijgen. De door de gemeenten beschikbaar te stellen gelden worden buiten deze centrale regeling om gehouden. Het Instituut dient den geldbeleggers den noodigen waarborg te geven voor rente en aflossing hunner gelden. Dit is te bereiken door Staatsgarantie, eventueel ook door het verhypothekeeren der oude woningen. Het aan deze garantie verbonden risico wordt door den Staat grootendeels op de gemeenten afgewenteld. Van de bijeengebrachte gelden wordt nu als het ware een centrale pot gevormd.

In plaats van uit de gewone Staatsinkomsten of uit de Staatsleeningen, zullen de voorschotten voor woningbouw zooveel mogelijk hieruit worden geput. Jaarlijks stelt de Regeering met het Instituut in groote lijnen vast, welke plannen zullen worden uitgevoerd. De uitbetaling der gelden, contrôle daarop, enz. wordt dan geheel aan de daarvoor aangewezen Rijksorganen overgelaten.

Het zal eenigen tijd duren eer dit plan geheel is doorgevoerd. In afwachting hiervan kan de volkswoningbouw worden gefinancierd met kapitaal, verkregen door hypotheekverleening op de bestaande Woningwetwoningen. Dit geschiedt aldus, dat de opgenomen gelden aan het Rijk worden terugbetaald in den vorm van vervroegde aflossing der voorschotten en daarna door het Rijk weer opnieuw voor woningbouw beschikbaar worden gesteld.

Na uitvoerige discussie werd het ontwerp met algemeene stemmen aangenomen en er zal nu getracht worden het plan doorgevoerd te krijgen.

HET INTERNATIONAAL CONGRES OVER ARCHITECTUUR-OPLEIDING.

Van 28 Juli—2 Augustus is in den afgeloopen zomer te Londen een internationaal congres gehouden over architectuur-opleiding, waaraan verbonden was een tentoonstelling van inzendingen der architectonische onderwijsinrichtingen in de verschillende deelnemende landen. De na-oorlogsstemming, die nog steeds niet geheel geweken schijnt te zijn, zal waarschijnlijk wel schuldig zijn aan het ontbreken van Duitschland; overigens waren vertegenwoordigd Engeland, Amerika, Frankrijk, Italië, België, Spanje, Oostenrijk, de Skandinavische landen en Nederland, met een inzending van de Technische Hooge school te Delft.

Daar Dr. Slothouwer en ondergeteekende, als vertegenwoordigende oud-leerlingen der T. H., als eenige Hollanders dit congres hebben gevolgd, en ik ten zeerste vrees, dat het in ons land te weinig aandacht heeft getrokken, lijkt het mij niet van belang ontbloot, over dit congres en de in vele opzichten belangrijke tentoonstelling, eenige mededeelingen te doen.

Het doel van het congres, dat was uitgeschreven vanwege het Royal Institute of British Architects, is te omschrijven als: het voeren van gedachtenwisseling en het uitwisselen van mededeelingen over den toestand der architectonische opleidings-instituten, den geest, waarin deze worden bestuurd, en waarin men zich toekomstige ontwikkeling denkt.

Met dit doel waren drie congresdagen aan de discussies gewijd, waarvan de eerste de architectonische opleiding in het verleden behandelde, de tweede den tegenwoordigen toestand, de derde de ontwikkeling in de toekomst.

Officieele inleidingen werden gegeven door Italië, Frankrijk, Amerika en Engeland. De overige deelnemers hadden slechts in de erop volgende besprekingen gelegenheid, van hun inzichten te doen blijken.

Bij de groote belangstelling, die het congres vooral van Engelsche zijde mocht ondervinden, droegen dan ook de besprekingen in hoofdzaak een Engelsch-Amerikaansch karakter onder sterk uitgesproken en vele malen openlijk erkenden Franschen invloed, waarbij in het algemeen duidelijk uitkwam, hoezeer de architectonische opleiding zich in deze landen tot heden is blijven stellen op den grondslag van een min of meer klassicistisch academisme volgens het voorbeeld van de Ecole des Beaux-Arts. De zeer sterke traditiegeest, die in Amerika den vorm aanneemt van een hunkeren naar de bronnen van oude cultuur en oude vormschoonheid, die het land zelf niet bezit, maar waaruit het maar al te gretig put, treedt in al de gehoorde beschouwingen aan den dag als iets van voorloopig nog onuitroeibare kracht. Het zij verre van mij, een gezonde traditie te willen kleineeren: onze tijd gaat maar al te zeer mank aan gebrek aan levende traditie. En ik geloof, dat de sterkste, zuiverste uitingen onzer moderne bouwkunst zeer zeker (misschien huns ondanks) nationaal zijn! Maar dit is heel iets anders dan de geest, die leeft in een uitspraak als de volgende:

(de Heer Curtis Green over den tegenwoordigen tijd in Engeland) „The schools regard the classics as the gold standard. The student is taught to look to these, classical or gothic, as the forms of utmost perfection. They are shown to be the forms to which we all constantly return, and which, on returning, we always find more perfect than we thought for."

of (Dean Bosworth over de toekomst in Amerika):

„the architect picks and chooses, unconsciously selecting that which appeals to his temperament, the poetry of the past, not its grammar, the art, not the constructional methods."

Hiermede is niet gezegd, dat het geheele congres een conservatieven geest ademde; wel deden dit m.i. de Engelsche en Amerikaansche inleidingen, welke

geheel bleven in den toon van: de glorie van het verleden, de onovertroffen, vormschoonheid der klassieken als de eenige bron, waaruit het heil is te putten. De stemmen, die zich hiertegen dorsten te verheffen, waren slechts weinige. Prof. Richardson van de Bartlett-school of Architecture, London University, was er een van. Hij zeide rake en hekelende dingen, maar de weerklank bleef nagenoeg geheel beperkt tot het jongste gedeelte van het gehoor en enkele van de buitenlanders.

Des te verrassender was daartegenover het toekomstbeeld, dat Léon Jaussely voor Frankrijk gaf. Hier in zeer beknopten, maar zeldzaam klaar gestileerden vorm een volledige aanvaarding van moderne tendenzen, zelfs met zoodanige negatie van alle traditioneele schoonheid, dat de vraag rijst, of hier niet ineens te hard van stapel wordt geloopen en of niet vergeten wordt, dat moderne schoonheid evenmin als de oude, die ook eens modern was, met één slag gemaakt wordt. Hoe dit zij, men moge zich troosten met de gedachte, dat de soep niet zoo heet gegeten wordt als ze gekookt wordt, en het bovendien hoogst verheugelijk vinden, dat ook in Frankrijk eindelijk de oogen beginnen open te gaan voor de stijllooze anachronismen der Beaux-Arts-aesthetiek. Ik wil uit dit belangrijke praeadvies, dat den lof zingt van het gewapend beton, de machine, de hygiëne en de normalisatie, een enkele passage uitlichten.

„Le fer et le ciment, et leur composé, le ciment armé, par leur élasticité et leur grande résistance ont permis le développement de plus en plus grand de ce que l'on doit considérer comme le plus caractéristique dans l'architecture actuelle: le développement considérable des portées horizontales en contraste avec l'affinement de plus en plus recherché des piliers portants verticaux et la spiritualisation des formes par le travail maximum de la matière. Les proportions sont inversées sur ce qu'elles étaient; autrefois: piliers lourds, porteés étroites, aujourd'hui: vides considérables, pleins petits. Pour les très grandes portées l'emploi des arcs paraboliques est constant, il semble relativement être davantage l'apanage de l'art de l'ingénieur.

L'esthétique nouvelle qui est découlée de ces matériaux est donc accusée tout d'abord par le renversement des proportions et affirmée par des oppositions accentuées de verticales et d'horizontales sans adoucissement de lignes et de formes, de transition ou de passage de l'une à l'autre. L'arc est près que abandonné. On peut dire que cette esthétique est plutôt rude, volontaire et volontiers peu aimable.

Son influence s'est fait sentir dans l'esthétique architecturale des matériaux anciennement employés; pierre, bois; les lignes horizontales dominent, les courbes sont de plus en plus délaisseés, l'opposition des verticales et des horizontales est constante."

En uit zijn conclusies het volgende:

„Les problèmes qui se posent de plus en plus à l'architecte, sont des problèmes constructifs toujours plus audacieux, difficiles et complexes. Cela doit amener l'architecte à être de plus en plus constructeur, non pas dans le petit sans professionel mais dans le sens le plus élevé, considérant que l'architecte doit être à même de résoudre architecturalement tous les plus grands et exceptionnels problèmes constructifs que peuvent se poser.

.... On devrait d'ailleurs, dès le commencement de l'enseignement de l'architecture aux débutants, leur apprendre à considérer toutes les formes de l'histoire de l'architecture des grandes Epoques, classiques ou gothique, comme formes constructives d'abord — ce qu'elles ont été — et leur montrer comment le décor n'a fait que les accuser et comment, au lieu de tout couvrir, la matière décorative était parcimonieusement et très judicieusement repartie en fonction de la forme constructive. C'est la grande leçon des belles Epoques de l'Architecture.

Un autre point de vue important de l'enseignement est encore celui de la conception de l'édifice ou de la construction envisagé comme située dans des milieux ayant une harmonie générale. On s'est seulement occupé, dans l'enseignement de l'esthétique de l'oeuvre en soi; il faut montrer aux élevès la valeur de l'harmonie générale — naturelle ou humaine — dans laquelle les édifices doivent être construits et de la necessité d'adaptation de l'oeuvre à réaliser à cette harmonie. Dans ce sens, et sans s'attarder ici à l'importance de l'enseignement de l'urbanisme dans ses points de vue technique et pratique purs, l'enseignement de l'histoire de l'urbanisme architectural est de la plus haute importance et ne doit pas être négligé et doit faire partie de l'enseignement général de l'architecture."

Ik meen hiermede genoeg te hebben geciteerd om den algemeen-modernen zin van dit praeadvies te hebben duidelijk gemaakt, dat des te meer de aandacht trekt omdat het te midden van de zich op veel enger plan bewegende beschouwingen der Engelsche en Amerikaansche sprekers groote lijnen trekt, en blijk geeft, dat de verfrisschende invloed van jonger gedachten ook het oude Frankrijk niet onbewogen laat. De nadruk, waarmee Jaussely de studie van den stedenbouw naar voren brengt — belangrijk onderdeel, dat alleen in zijn verhandeling werd genoemd — mag nog in het bijzonder als verheugend verschijnsel worden opgemerkt.

De bij de discussies minder op den voorgrond tredende landen, waaronder ook wij (Dr. Slothouwer was de beide laatste congresdagen ongesteld), hadden tijdens het congres gelegenheid, hun praestaties te toonen op de tentoonstelling. Twee gebouwen: Devonshire-house, Picadilly en Grosvenorhouse Grosvenor street, waren hiermede geheel gevuld; het eerste met de inzendingen van Engeland en de Dominions, het laatste met die der vreemde gasten.

De bij de besprekingen gewekte indruk van overwegend academisme kon door de tentoongestelde werken niet worden tenietgedaan. Engeland telt tal van knappe, vlotte teekenaars, bij wie de correcte zuiverheid der weergave niets afdoet aan de smaakvolle behandeling, maar in het algemeen is de nagestreefde architectuur arm aan waarlijk frissche gedachten, en neemt imitatie van de Beaux-Arts-aesthetiek een nog grooter plaats in, dan ik had gevreesd. Zelfs de behandeling van de teekeningen wijst op overname van het Fransche recept, zonder dat een benaderen van een waarlijk klassieken geest, dat dit streven had kunnen bezielen, zelfs maar schijnt te worden gepoogd. In dit opzicht kunnen zoowel Engeland als Amerika (waarvan het bovenstaande in nog veel sterker mate geldt: de Angelsaksische interpretatie van de Beaux-Arts-aesthetiek is daar tot opperste dorheid verdroogd!) alles leeren van de Skandinavische landen, die (vooral Zweden, en in denzelfden geest ook Noorwegen) met een waarlijk belangrijke inzending voor den dag kwamen. Hier vinden we niet direct het fanatieke opruiming-houden-in-den-ouden-rommel, dat Jaussely ons voorspiegelde, veeleer een wijze bedachtzaamheid en een voorzichtig bewaren van een zeer essentieel-klassieken geest, aristocratisch van allure en vóór alles bedacht op het wekken van atmosfeer. Kwesties van al-of-niet modernen detailvorm zijn hierbij volkomen secundair, en alle behaagzucht schijnt vreemd aan veel van dit werk, dat zijn ideaal nastreeft in den vorm van de ongebroken, primaire massa met doorgaand rhythme van gelijke openingen. Het is vaak geraffineerd van eenvoud, met accenten van verrassende verfijning en coquetterie. Het is interessant en levend, en heel anders dan het onze!

De vrij jammerlijke inzending van Frankrijk (une île flottante sur l'océan!) was wel een bewijs, dat het zoeken naar moderne uiting nu niet direct resultaten belooft, als men dat maar eens een keertje probeert. Of het trouwens ook maar eenig nut heeft, het architectonisch scheppingsvermogen te scholen met dergelijke hersenschimmige objecten, lijkt mij ook ten zeerste twijfelachtig. Misschien is het maar het beste, er het zwijgen toe te doen...

De Hollandsche inzending was bijeengebracht uit een zevental studie-portefeuilles van in de laatste 5-6 jaar afgestudeerde oud-leerlingen door een commissie, waarin behalve de hoogleeraren der bouwkundige afdeeling, zitting hadden Dr. Slothouwer, Ir. L. Kalff en ondergeteekende. Het werk heeft te Londen sterk de aandacht getrokken. Of hieraan de fraaie plaatsing in een kleine, afzonderlijke zaal, die juist ermede gevuld was (en waarvoor hier aan de inrichters der tentoonstelling zeer zeker een woord van warmen dank mag worden gebracht) niet veel ten goede heeft bijgedragen, vermag ik, als niet geheel onbevooroordeeld medebelanghebbende, niet te beoordeelen. De verzameling, die door de professoren der bouwkundige afdeeling met zeer veel liefde was verzorgd, gaf in een reeks van vijf opeenvolgende portefeuilles den geheelen loop der studie in alle leervakken weer. De teekeningen, die daarvoor in aanmerking kwamen, waren op den wand gehangen en goed gegroepeerd, zoodat het overzicht ook voor een niet ingewijde gemakkelijk was.

De gedachte laat mij niet los, dat een eventueele expositie van deze zelfde representatieve verzameling in ons eigen land heel veel zou kunnen doen om het juiste begrip van wat de Delftsche opleiding wil, en wat zij tegenwoordig bereikt, te verbreiden, dit te meer, omdat in dit opzicht nog zooveel wanbegrip heerscht.

Van verschillende zijden kreeg ik te Londen den indruk, dat de geest, waarin te Delft het onderwijs wordt opgevat, waardeering vond. Het kan wel moeilijk anders, dan dat men dáár met waardeering constateert, dat de architectonische vormenkennis van den student zich op de studie van historische vormen baseert, doch men is hoogelijk verbaasd over en geïnteresseerd in het feit, dat dit in de latere studiejaren leidt tot een volkomen uitingsvrijheid, waarbij de student in het algemeen blijk geeft, dat de scholing der eerste jaren hem zelfbedwang en zelfkritiek heeft geleerd, en een begin van inzicht in essentieel-architectonische begrippen, die boven vormenkennis uitgaan.

Of de leerzame vergelijking met anderen ook voor Delft geen zwakke punten of gewenschte verbeteringen deed zien? Ongetwijfeld geloof ik, dat meer nadruk op stedebouwkundige problemen, zooals Jaussely ter sprake bracht, en zooals ik zag toegepast bij de Zweedsche inzending, ook voor ons land ernstige overweging zou verdienen. En ook is de wijze, waarop in sommige Engelsche scholen de constructie in samenhang wordt gebracht met het ontwerp, met als gevolg goed doorwerkte en doordachte werkteekeningen, die het constructief gevoel a. h. w. doen meegroeien met het architectonisch scheppen, belangrijk en navolgenswaardig. Ik vraag mij zelfs af, of in deze richting niet een verdere stap zou kunnen worden gedaan, door een jaar practisch werk op een architecten-bureau voor het behalen van den ingenieurstitel verplichtend te stellen. In verschillende buitenlandsche schoolprogramma's, die op het congres werden verstrekt, en ook in de Engelsche inleiding van den derden congresdag kwam dit punt ter sprake.

Nog rest mij, hulde te brengen aan onze Britsche collega's voor hun gelukkig initiatief en voor de wijze, waarop zij vreemdelingen weten te ontvangen en hun land te toonen van de beste zijde. Het valt inderdaad te betreuren, dat dit congres in ons land niet de belangstelling heeft weten te trekken, die de zoo uitermate belangrijke materie verdient. Misschien is onvoldoende propaganda hiervan de oorzaak; ik acht mij daarom gelukkig, in de gelegenheid te zijn, er op deze wijze het mijne aan te doen, dat een volgenden keer de deelname uit Holland sterker zij.

Amsterdam, November 1924. A. J. VAN DER STEUR, b.i.

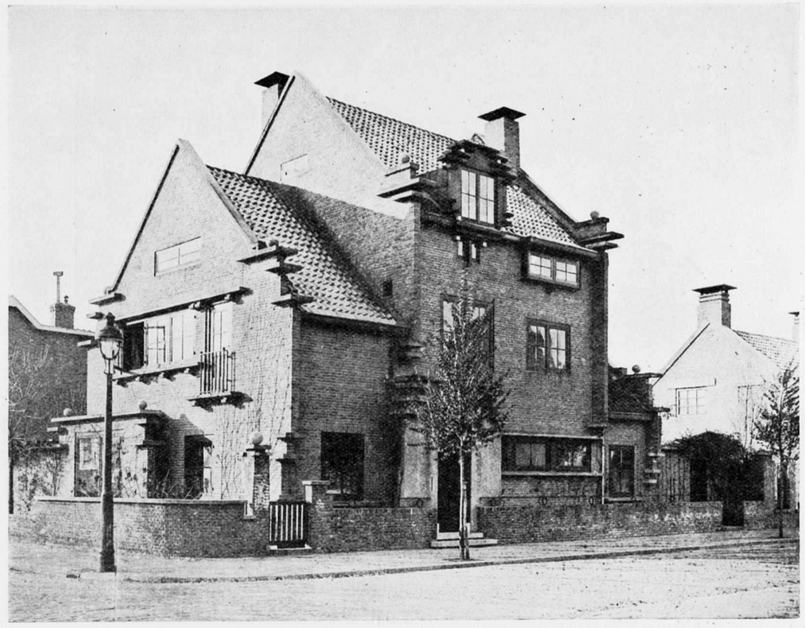

EEN WOONHUIS TE DELFT VAN Ir. J. KLIJNEN.

Wanneer men Delft nadert uit de richting van Rotterdam over den ouden, smallen heirweg, den beruchten via mala, met links den genoeglijken Schiestroom, die hoog tusschen zijn oevers gezellig meekabbelt en rechts het ruime uitzicht over de lage polders, dat zich in weidsche verte verliest, komt men aan de nieuwe uitbreiding. Boven de gewone bebouwing uit, rijzen de groote afdeelingsgebouwen der Techn. Hooge School. Even vóór de stad takt zich rechts de hoofdtoegangsweg naar deze nieuwe wijk af. Het is een breede laan, met aan het begin op den hoek een huisje dat als een levende bladzijde is uit het nu bijna geheel weer vergeten, indertijd zoo gezochte, boek der „Feriënhäuser aus dem Wettbewerb der Woche".

Aan deze laan ontdekte ik het huis dat Ir. Klijnen voor Dr. E. Beekman gebouwd heeft. Juist dit ontdekken bepaalt voor mij de waarde van dit eenvoudige bouwwerk. Het wijst op de ondergeschikte en bescheiden plaats, die het inneemt in zijn omgeving, een gevolg van het pretentielooze van den opzet, van de goede verhouding van den hoofdvorm en van de juiste waarde van de materiaalkleuren. Een woonhuis toch is een dagelijks voorkomend geval en het bouwen van een woning niet wat men een wolkensplijtende gebeurtenis pleegt te noemen. Dat desondanks het aanschouwen van dit simpele huis vreugde geeft, pleit voor den architect, die het tot stand bracht, en in wiens hand dit nederige middel voldoende was om zuivere schoonheid te geven.

Wanneer men meer ontvankelijk ware voor de stille vreugde, die een goed verzorgd bouwwerk schenkt, zou men gereeder erkennen, dat alleen een onderlegd architect deze vermag te geven. Dat men in het algemeen aan schoonheidsvreugde nog geen behoefte heeft, is oorzaak van de lichtvaardigheid, waarmede veelal de opdrachten voor bouwwerken, zoowel door overheid als particulier verstrekt worden.

FRAGMENT VAN HET WOONHUIS AAN DE JULIANASTRAAT TE DELFT.
Architect Ir. J. KLIJNEN.

Wat hierdoor zelfs in dikwijls belangrijke gebouwen en op de meest prominente plaatsen van stad en land aan cultureele waarde verloren gaat, beteekent grooter schade dan de betrokken verantwoordelijke personen thans nog beseffen. Voor architecten is het vaak grievend te zien hoe voor hunne oogen geld en goede materialen verknoeid worden, wetend hoeveel voordeeliger en beter beide besteed hadden kunnen worden. Daartoe zie men slechts, wat in de handen van een bekwaam architect een sober gegeven als dit woonhuis van Ir. Klijnen beteekent.

Vrijstaand op den hoek van het terrein is het huis door de den tuin omringende muren architectonisch één met zijn omgeving. Zooals een bloem naar het zonlicht zich opent, zoo opent zich als 't ware deze woning naar den tuin, waar alles lucht, licht en vroolijkheid is. Toch keert ze zich niet af van de straat. Groote, breede vensters blikken daar op uit en maken dit huis ook voor den voorbijganger aan-

FRAGMENT VAN HET WOONHUIS AAN DE JULIANASTRAAT TE DELFT.
Architect Ir. J. KLIJNEN.

trekkelijk. De vorm dezer vensters is eerlijk, zooals trouwens de geheele opzet van dit huis dat is. Hun groepeering is ongedwongen, bijna speelsch, nochtans liggen de ramen vast in het gevelvlak, naar de straatzijde wat ingetogener, naar den tuinkant daarentegen wat darteler. Bovendien heeft dit huis nog iets markants: het kenmerkt zich door die gevoelige accenten, die onmerkbare kleinigheden, die een teekening zulk een pittig aanzien kunnen geven, hier een lijntje iets te ver doorgehaald, daar een extra streepje of een geestig puntje. Hierdoor heeft de architect zijn werk een eigen karakter weten te geven.

Oogenschijnlijk lijkt het of niet alles verantwoord is, doch wie den heer Klijnen kent, weet dat deze ernstige en nauwgezette werker ieder onderdeel van zijn opgave nauwkeurig overweegt. Daarom moet men dit voor zijn rekening laten, ook al zou men meenen dat hij hier en daar te ver gegaan is. Men moet den beschaafden,

WOONHUIS AAN DE JULIANALAAN TE DELFT. Architect Ir. J. KLIJNEN.

serieuzen architect niet lastig vallen over de taal, waarin hij zich uit, zelfs al verstaat men niet ieder woord van wat hij zegt. Het geheel is toch van dien aard dat een ruwe, onwelluidende klank daarin nooit vernomen wordt. Zoo is ook dit huis van een bizondere distinctie, een distinctie die een harmonischen ondergrond heeft.

En er dicht bij staan de groote gebouwen der Technische Hoogeschool, het jongste Rijkswerk.

Inderdaad is er een verschil tusschen den ambtenaar-architect en zijn particulieren collega. Dit verschil kan op den duur ontstaan en het gevolg zijn van het ambt. Door de groote hoeveelheid der omvangrijke opdrachten schijnt het mooie werk sleur te worden.

Helaas is het eerste groote Rijksgebouw, dat tengevolge van een gelukkig geslaagde prijsvraag in handen gekomen was van twee talentvolle jonge architecten ook het eerste geweest, waarvan de bouw is afgelast. Het succes van het ontwerp voor de nieuwe Rijksacademie van Beeldende Kunsten was een moment in de geschiedenis der Nederlandsche Bouwkunst, die bezig is zich in de goede richting te ontwikkelen. Die ontwikkelingsgang mag niet gestoord worden.

Voor den Minister van Kunsten is hier een taak weggelegd. J. C. M.

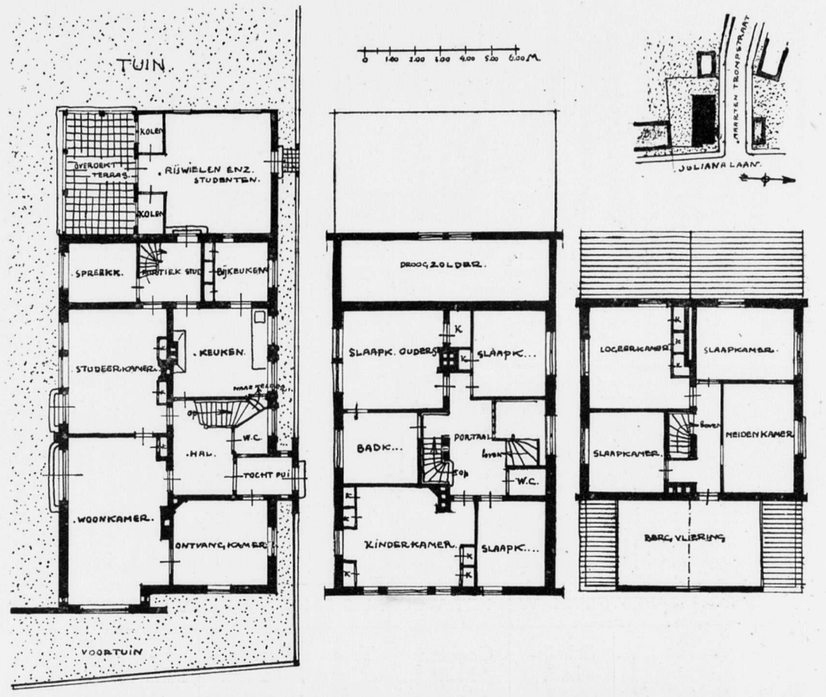

PLATTEGRONDEN EN SITUATIE VAN HET WOONHUIS AAN DE JULIANALAAN TE DELFT.
Architect Ir. J. KLIJNEN B.N.A.

TRAS IN EERE HERSTELD.

Door de invoering van portland-cement werd tras meer en meer op den achtergrond gedrongen. Voor opgaande muren werd de laatste jaren veelal portland-cement in plaats van tras aan de kalkmortel toegevoegd, omdat daarmede spoediger verharding intrad, maar men verzuimde meestal de hoeveelheid kalk te verminderen, waardoor de mortel te vet werd, vooral indien er gegoten kalk werd gebruikt. Prof. van der Kloes heeft steeds op de nadeelen van te vette mortel gewezen.

Bij de wijziging van de Amsterdamsche Bouwverordening wordt met de bezwaren van Prof. van der Kloes ernstig rekening gehouden.

In T. G. „Technisch Gemeenteblad" bespreekt Ir. M. E. H. Tjaden, Directeur van Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam de wijzigingen van de Amsterdamsche Bouwverordening. In het nummer van Augustus komt de onderstaande tabel voor van de samenstelling in maatdeelen van mortelspecie. De vermenging van tras en portland-cement treedt daarin sterk op den voorgrond, maar vermenging van kalk met portland-cement ontbreekt er geheel in.

Terecht wordt door Ir. M. E. H. Tjaden over de samenstelling van onderstaande mortels opgemerkt: Het werken hiermede levert natuurlijk met het oog op groote stugheid wel eenige moeilijkheid. Art. 68 opent echter de mogelijkheid, ook andere deugdelijke samenstellingen te bezigen en zoo kan aan het bezwaar van het verwerken tegemoet gekomen worden, door wel kalk aan de specie toe te voegen, doch in den vorm van een deugdelijke kalk-trasmortel. Een goede mortel

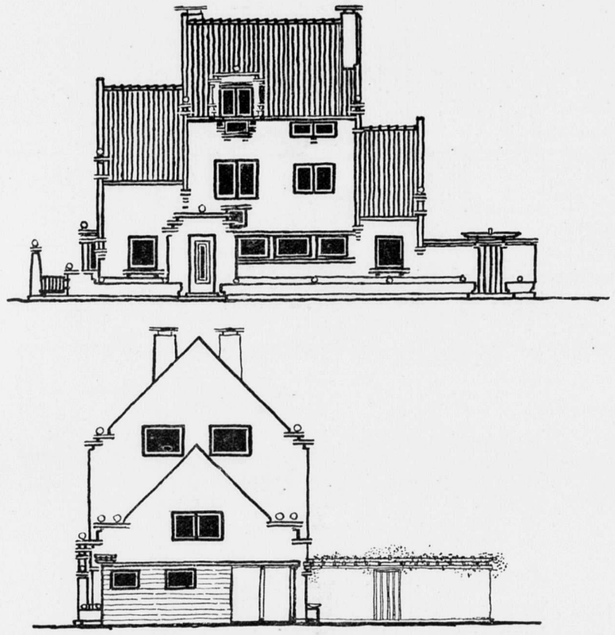

NOORD- EN WESTGEVEL VAN HET WOONHUIS AAN DE JULIANALAAN TE DELFT.

	Schelpkalk	Gegoten kalk	Tras	Portlandcement	Schelpkalktrasmeel	Rivierzand
Sterke mortels voor waterdicht werk onder water	1	—	1 1/4	—	—	1 1/2
	—	1	2	—	—	3
	—	—	—	—	1	1
	—	—	—	1	—	1 3/4
	—	—	3/4	1	—	2
Sterke mortels voor trasraam en soortgelijk werk	1	—	1 1/4	—	—	2
	—	1	2	—	—	3 1/2
	—	—	—	—	1	1 1/2
	—	—	3/4	1	—	4 1/2
	—	—	—	1	—	2
Basterdmortels voor fundamenten, opgaande buitenmuren en voegwerk	1	—	1 1/4	—	—	3
	—	1	2	—	—	5
	—	—	—	—	1	2 1/2
	—	—	3/4	1	—	5
	—	—	—	1	—	3
Slappe basterdmortels voor binnenmuren e.d.	1	—	1 1/4	—	—	4
	—	1	2	—	—	6
	—	—	—	—	1	3
	—	—	3/4	1	—	6
Kalkmortels	1	—	—	—	—	3
	—	Waterkalk 1	—	—	—	3

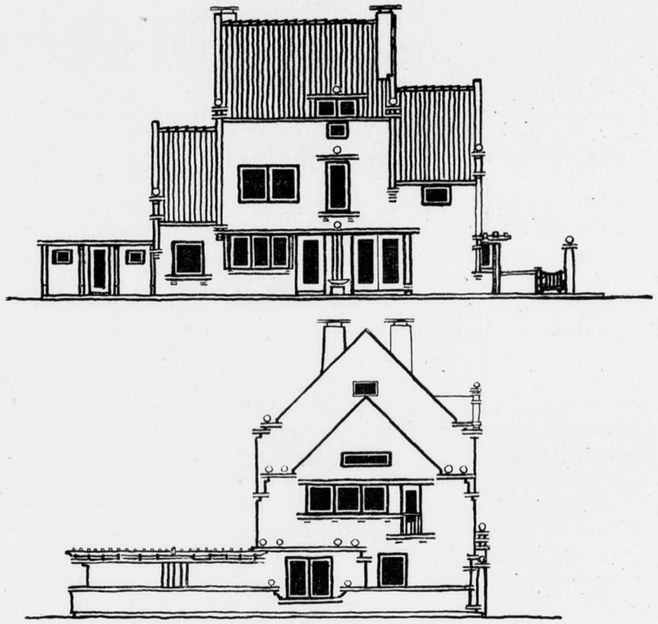

ZUID- EN OOSTGEVEL VAN HET WOONHUIS AAN DE JULIANALAAN TE DELFT.

voor trasraam is b.v. 3/4 tras, 1 portland-cement, 4 1/2 zand; doch ook 2 tras, 1 gegoten kalk, 3 1/2 zand; dus ook de samenvoeging dezer twee is goed, welke luidt: 1 portland-cement, 2 3/4 tras, 1 gegoten kalk, 8 zand; of met schelpkalk: 1 portland-cement, 2 tras, 1 schelpkalk, 6 1/2 zand.

Voor buitenmuren zijn de laatste samenstellingen m. i. zeer geschikt. De toegevoegde kalk maakt de mortel minder stug en de portland-cement doet de mortel spoedig verharden. Het laatste is van groot belang met het oog op den weerstand der muren tegen winddruk tijdens den bouw. Verharde mortel is bovendien droger dan niet verharde, hetgeen bij invallende vorst van belang is.

Voor buitenmuren van een fabriek pas ik den laatsten tijd toe:

1 portland-cement, 1 tras, 1 schelpkalk, 5 gezift rivierzand.

Deze samenstelling voldoet in alle opzichten uitstekend.

Wordt gegoten kalk toegepast, dan voege men in plaats van 1 kalk 1/2 kalk toe. Bij vermenging van kalk en cement geef ik echter de voorkeur aan schelpkalk. De hoeveelheid cement kan men naar omstandigheden iets verminderen, men verkrijgt dan een overgang van basterdmortel naar slappe basterdmortel.

Prijsberekening van de door mij gebezigde mortel per H.L.

1 cement	of 0,195	H.L.	à f 4,00	=	f 0,78
1 tras	„ 0,195	„	„ „ 2,00	=	„ 0,39
1 schelpkalk	„ 0,195	„	„ „ 1,50	=	„ 0,29
5 zand	„ 0,975	„	„ „ 0,30	=	„ 0,29
	1,56	H.L.	levert uit 1 H.L. à		f 1,75

De materialen zijn gerekend luchtig in de maat gestort.

De prijzen der materialen, die van verschillende factoren afhankelijk zijn, kunnen naar omstandigheden gewijzigd worden. De bereiding der mortel kost ongeveer f 0,40 per H.L.

Vlaardingen. PL. VAN DEN BERG.

RAADHUISBOUW TE HILVERSUM.

In zijn zitting van 25 November heeft de Gemeenteraad te Hilversum zonder hoofdelijke stemming het voorstel van B. en W. aangenomen om het ontwerp van den architect W. M. Dudok, Directeur van Gemeentewerken voor een nieuw Raadhuis te aanvaarden en den bouw voor ten hoogste twee jaren uit te stellen. Zij, die van dit ontwerp hebben kunnen kennis nemen, zullen zich over dit besluit zeer verheugen. Hilversum's raadhuis zal een monument worden, een der schoonste, waarop de Nederlandsche bouwkunst van dezen tijd zal kunnen bogen, een gebouw, waarin Dudoks begaafdheid zich op schitterende wijze uit; een bouwwerk ook, dat voor de toekomst der architectuur in ons land beteekenis zal hebben, want de hoofdkarakteristiek ervan is frissche kracht, sprankelende tinteling, gezonde schoonheid.

Wij wenschen den bouwmeester met zijn werk geluk. In een volgend nummer zal over de voorgeschiedenis van dezen bouw door een onzer leden uit Hilversum iets naders worden medegedeeld. Helaas kunnen wij voorloopig nog geen afbeelding van het ontwerp opnemen omdat de reproductie-moeilijkheden van de zeer groote, in kleur uitgevoerde teekeningen, nog niet zijn opgelost.

RECLAME OP RIJKSGEBOUWEN.

Het artikel in Uw nummer van 22 November jl. meen ik werkelijk niet zonder een woord van mijn zijde te mogen laten voorbijgaan.

De Heer Meischke heeft naar aanleiding van een onjuist bericht in de pers van een bezorgdheid blijk gegeven welke hem zeker tot eer strekt doch op eenvoudige wijze kan worden te niet gedaan. Een onjuistheid is het immers, dat het Rijksreclame Bureau in overleg met den Directeur der Rijksgebouwen besloten heeft voortaan reclames voor zakelijke doeleinden op Rijksgebouwen toe te laten; feit is, dat door dat Reclame Bureau het plaatsen van reclames op Rijksgebouwen wordt voortgezet zooals dit reeds vroeger door de Afdeeling Domeinen werd verzorgd *) en dat hierbij voortaan samenwerking zal plaats hebben met den Rijksgebouwendienst opdat eensdeels zoo mogelijk meerdere baten uit dezen hoofde zullen worden verkregen, doch anderdeels een aesthetische contrôle verzekerd zal zijn. Dit laatste dus juist is het novum: waar geen aesthetische contrôle bestond, zal deze er thans komen en het is inderdaad uit liefde voor de bouwkunst dat de ondergeteekende dezen maatregel hielp tot stand komen en de Rijksbouwmeester als deskundig beoordeelaar daaraan zijn volle aandacht zal schenken.

Waar ik hiervoren sprak van mogelijke vermeerdering van inkomsten en dit nog verder aanleiding zou kunnen geven tot ongerustheid, mag ik er op wijzen, dat reeds thans gebleken is, dat er gebouwen bestaan waaruit niet onbelangrijke baten konden worden getrokken en waaraan waarlijk niets te bederven is. Kan eenig architect bezwaar hebben tegen het plaatsen van een lichtreclame op het Rijks Administratiegebouw aan den Droogbak te Amsterdam en waarmede eenige duizenden guldens te verdienen zijn? Moet men het betreuren dat bijv. op het Belastinggebouw te Eindhoven zulk een lichtreclame is geplaatst?

Wanneer de schrijver zich de moeite had gegeven bij den Rijksbouwmeester of den ondergeteekende zijn licht op te steken alvorens naar de pen te grijpen, een onjuist artikel en verdere onrust ware dan achterwege gebleven.

VAN LYNDEN,
Hoofd v. d. Rijksgebouwendienst.

25 Nov. '24.

*) Posterijen en Telegrafie behandelen deze zaak zelfstandig.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 49. 6 DEC. 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. — Zwarte lijst — Provisie. — Kort verslag van de Ledenvergadering van 29 November 1924. — Allerlei berichten. — Aanteekeningen bij twee scholen aan de Jozef Israëlskade te Amsterdam, door J. P. M. — Beschouwing, door C. B. P. M. — De aansprakelijkheid van den Architect, door E. Rosenboom. — Ontv. boekw. door ER. en E. P. M.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR. — ZWARTE LIJST — PROVISIE.

Het Bestuur ontving van verschillende leden een aan hen gerichte circulaire van de Ned. Mij. „Mirax", Exploitatie van Brandbluschpatenten en Veiligheidsinrichtingen te Amsterdam, Heerengracht 291, waarin genoemde Mij. 10 % provisie aanbiedt, aan H.H. Architecten.

Het Bestuur plaatst deze Maatschappij op de zwarte lijst en neemt aan, dat de leden van den B. N. A. zich van transacties met deze Maatschappij geheel zullen onthouden, noch met haar in relatie zullen treden, totdat zij zich op afdoende wijze, ter beoordeeling van het Bestuur, heeft verbonden, geen provisie meer aan te bieden aan architecten, of op andere wijze het bevorderen van goede vakusances afbreuk te doen.

KORT VERSLAG VAN DE LEDENVERGADERING VAN 29 NOVEMBER 1924.

Aanwezig was het voltallige Bestuur en 24 leden.

De notulen van de vorige vergadering werden goedgekeurd. Met een enkele rectificatie Besloten werd dat de B. N. A. de kosten van een tweetal procedures, die voor de rechtspositie van den B. N. A. van belang zijn, onder bepaalde voorwaarden, in verband met den aard der procedures gesteld, voor zijne rekening nemen zal.

De heer A. R. Feenstra, Directeur van de Nederlandsche Vereeniging voor centrale-verwarmings industrie, hield zijn aangekondigde voordracht over het streven van deze vereeniging. Na zijn voordracht had over verschillende punten een geanimeerde gedachtenwisseling plaats.

Na de pauze deed de Voorzitter verschillende mededeelingen:

Door de C. d. V. werd een voordracht opgemaakt voor een drietal vacatures in de S. C. te Zandvoort. Aanbevolen werden de heeren: N. Lansdorp voor lid, C. J. Blaauw en D. Heineke voor plaatsvervangend lid. Nadat was gebleken dat de Penningmeester van den B. N. A. de vereeniging vertegenwoordigen kan tegenover de Twentsche Bank, is de aan den Directeur op de vorige vergadering verleende machtiging weer ingetrokken. De voorzitter releveerde het indienen van het rapport over de Wettelijke Bescherming van den architecten-titel en verzocht den leden dit rapport te bestudeeren en van mogelijk andere zienswijzen in het Bouwkundig Weekblad te getuigen.

Naar aanleiding van de courantenberichten over de al- of niet anonieme beoordeeling der bouwplannen in de S. C. van Amsterdam, werd dit onderwerp door den kring Hilversum ter tafel gebracht. Nadat de heer Hulshoff had uiteengezet dat het gerezen conflict in de Amsterdamsche S. C. niet liep over het principe der openbare of anonieme beoordeeling, hield de voorzitter dit punt aan, tot nadere behandeling.

Het voorstel van het Bestuur om de vacature in de commissie van redactie ontstaan door het aftreden van den heer C. J. Blaauw, in verband met de aanhangige reorganisatieplannen in de

wijze van redigeeren, niet aan te vullen, werd aangenomen. Een brief van een der leden, uiting gevend aan een gevoel van onrust over het B.W. en een raad, de bakens nog tijdig te verzetten, kon beantwoord worden met de verklaring dat de bakens verzet zijn.

Daarna kwam het honorarium voor volkswoningbouw en wat de Minister van Arbeid dienaangaande doet, ter sprake.

Der langen Rede kurzer Sinn was een door het Bestuur voorgestelde en door de vergadering aangenomen motie, waarin uitgedrukt wordt dat de vergadering met alle kracht protesteert tegen de zoo willekeurige handelingen van den Minister, dat zij er op aandringt den toeslag der 25% te handhaven in afwachting der eerlang in overleg met den N.W.R. tot stand te komen nieuwe honorariumregeling voor woningbouw en dat zij den leden aanraadt, ingeval hunne rechtmatige vorderingen niet worden gehonoreerd, betaling te eischen langs den weg der arbitrage uitspraak en de gerechtelijke executie daarvan.

Enkele leden gaven ten slotte van ongerustheid blijk over hun toelating op de Parijsche Tentoonstelling. Afwachten blijft intusschen de boodschap.

ALLERLEI BERICHTEN.

Reclame op Rijksgebouwen.

Nog voor het verschijnen van dit laatste nummer, schreef Prof. Ir. A. J. v. d. Steur te Delft een ingezonden stuk voor een blad, waarin ook hij de geruststellende mededeeling doet, dat de Rijksgebouwendienst op het werk van den Rijksreclamedienst een aesthetische contrôle zal uitoefenen. Schrijver betreurt het eveneens dat door het aanbrengen van reclame de waarde van een ongeschonden gebouw wordt miskend.

Van Uitbreidingsplannen.

Wij lazen in de courant: Het uitbreidingsplan van Renkum kan niet worden uitgevoerd, want het plan — de kaarten er van — zijn op onverklaarbare wijze zoek geraakt en nergens te vinden.

Is dit nu een aardigheidje of is dit werkelijk zoo dat men op deze wijze de uitvoering van het wettelijk vastgestelde uitbreidingsplan — een zaak van groot gemeentebelang — van zich af kan schuiven?

De bebouwing van de Vijzelstraat te Amsterdam.

Het Handelsblad deelt mede dat B. en W. onderhandelen over de erfpachtvoorwaarden van het terrein aan de Vijzelstraat tusschen Keizersgracht en Prinsengracht, met het bekende Modehuis „de Printemps" te Parijs. Als architecten treden op de heeren Gulden en Geldmaker.

Directeur Bouwpolitie en Woningdienst te Rotterdam.

Benoemd is tot Directeur van de Bouwpolitie en den Woningdienst te Rotterdam de heer Jhr. M. J. J. De Jonge van Ellemeet.

Het bouwen in Nederland en in Engeland.

Wij lezen in het Alg. Handelsblad:

„De Engelsche commissie, die onder leiding van Sir Charles Ruthen, den directeur-generaal voor den woningbouw van het departement van Hygiëne, een officieel bezoek aan Nederland heeft gebracht ter bestudeering van den woningbouw aldaar, is thans in Engeland teruggekeerd. Sir Charles Ruthen werd vergezeld door den Lord Provost, Sleg, en den gemeente-secretaris van Edinburg, den voorzitter van de woningbouw-commissie van Liverpool, Thomas White, en vertegenwoordigers van verscheidene andere gemeenten. De leden der commissie verklaren in Nederland veel te hebben geleerd, vooral wat betreft den bouw van beton-woningen te Amsterdam, doch hun belangrijkste ervaring was, dat de bouw van groote woningcomplexen in Nederland veel goedkooper kan geschieden dan in Engeland, ofschoon de kosten der bouwmaterialen in beide landen ongeveer dezelfde zijn, terwijl in Nederland het heien nog veel extra kosten meebrengt. De commissie schrijft dit toe aan het feit dat de Nederlandsche arbeiders veel vlugger werken dan de Engelsche. Een Nederlandsche metselaar legt per dag ongeveer 2000 steenen, een Engelsche slechts 4 à 500 en in sommige gevallen niet meer dan 200."

Het moet 'm bepaald liggen in de eenvoudigheid, waarmede wij, Nederlanders, doorgaans ons metselwerk behandelen.

1e H. B. S. MET 3-JARIGEN CURSUS EN 2e OPENBARE HANDELSSCHOOL AAN DE JOZEF ISRAËLSKADE TE AMSTERDAM.

AANTEEKENINGEN BIJ TWEE SCHOLEN AAN DE JOZEF ISRAËLSKADE TE AMSTERDAM.

Er zijn in Amsterdam buurten, waar het imposante van een eenheid in de moderne bebouwing ons evenzeer treft als zulks het geval is in de oude stadsgedeelten. Bekend zijn natuurlijk het Spaarndammerplantsoen, waar deze eenheid is bereikt doordat de gebouwen daar door één architect tot stand zijn gebracht, en het complex aan de Amstellaan, waaraan verschillende architecten werkten, echter onder de leiding van een aesthetische commissie, die zich het bevorderen van de gewenschte eenheid tot taak stelde. Ook de buurt, waarvan de hierbij gereproduceerde scholen een deel uitmaken, kan als wij haar zoo eng mogelijk begrenzen, op eenheid bogen. Wellicht zal men, de situatie bekijkend, den lof, die hierin steekt, wat overdreven achten. Laat men intusschen de beteekenis van de hier bereikte eenheid niet kleineeren door er smalend op te wijzen, dat het heele complex slechts bestaat uit twee, zegge twee, en dan nog volkomen gelijke en symmetrisch aangelegde bouwblokken, en dat ieder dezer blokken slechts de schamele veel-eenheid uitmaakt van één woningblok en één heele school.

Is intusschen de twee-eenheid niet de wonderlijkste eenheid die zich denken laat en om haar tot stand te brengen, moeilijker dan welke andere eenheid ook? Aan een rijk en overvloedig gesorteerd bouquet zijn makkelijker nieuwe bloemen passend bij te binden dan aan de enkele orchidée, in het teer kristallen vaasje één andere bloem toe te voegen, zóó, dat de ontstane twee-eenheid even mooi, even rijk blijft als de fijn fantastische schoonheid van de fraaie pronkbloem alléén.

De buurt, waarvan hier sprake is, is een twee-eenheid en van wel twee zeer heterogene elementen. Ginds de woningbouw, als de sensatie-volle, vibreerend-nerveuse uiting van sterk persoonlijk kunstenaars-temperament, vol onbeheerschte

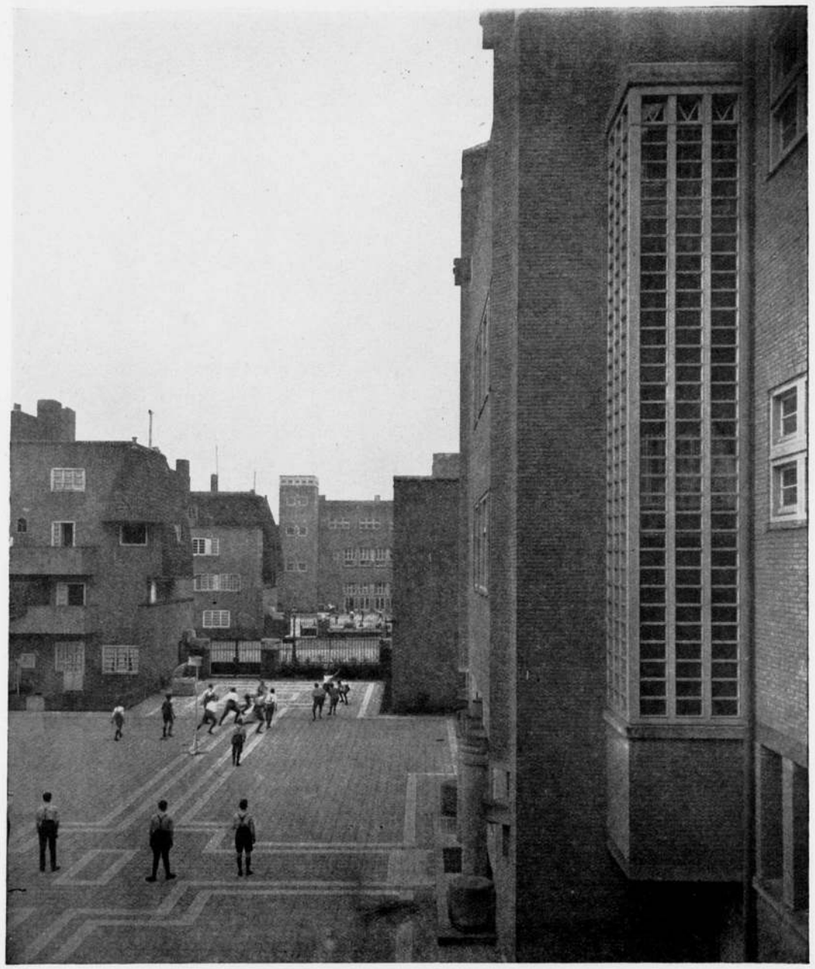

1e H. B. S. MET 3-JARIGEN CURSUS EN DE OPENBARE HANDELSSCHOOL TE AMSTERDAM
GEZICHT OP DE BINNENPLAATSEN.

maar even spannende accenten. Hier de scholen, het rustig overdachte, bezonken werk, voortgekomen uit beleidvolle samenwerking.

De scholenbouw neemt in het gemeentewerk van Amsterdam een belangrijke plaats in. Hij is haast de meest karakteristieke uiting van de afdeeling „Gebouwen" van den Dienst van Publieke Werken geworden, niet zoozeer door het groote aantal schoolgebouwen, dat een sterk uitbreidende stad als Amsterdam voortdurend meer noodig heeft, maar door de aesthetische verzorging van deze gebouwen. Over de noodzakelijkheid van deze aesthetische verzorging, in de mate zooals Amsterdam haar in toepassing brengt, zal natuurlijk te twisten zijn. De voorstanders van deze richting hebben motieven genoeg. Wij leven in de eeuw van het kind en de toekomst is aan de jeugd en via den weg van het cultureel-sociaal-paedagogisch

1e H. B. S. MET 3-JARIGEN CURSUS TE AMSTERDAM.
GEVEL LANGS DE JOZEF ISRAËLSKADE.

belang is het dus gemakkelijk te bewijzen, dat de jeugd haar tijd moet slijten binnen de muren van een mooi schoolgebouw. De jeugd moet behalve de deugd en de kennis, ook de liefde voor de kunst als beschavingsverschijnsel worden bijgebracht. Men doet dus het eenvoudigst haar in een voortbrengsel van de beschaving zelf te doen opgroeien. Hiertegenover staan de andersdenkenden die, voor de bovenstaande tendenz ook wel vatbaar, intusschen meer het accent leggen op de innerlijke beteekenis van de beschavingsverschijnselen die natuurlijk ook evengoed de jeugd in sobere, zuiver zakelijke, desnoods nuchtere gebouwen kan worden bijgebracht.

Met opzet roer ik dit, buiten het eigenlijke onderwerp liggende punt, even aan, omdat bij de beoordeeling van deze schoolgebouwen als architectonische schep-

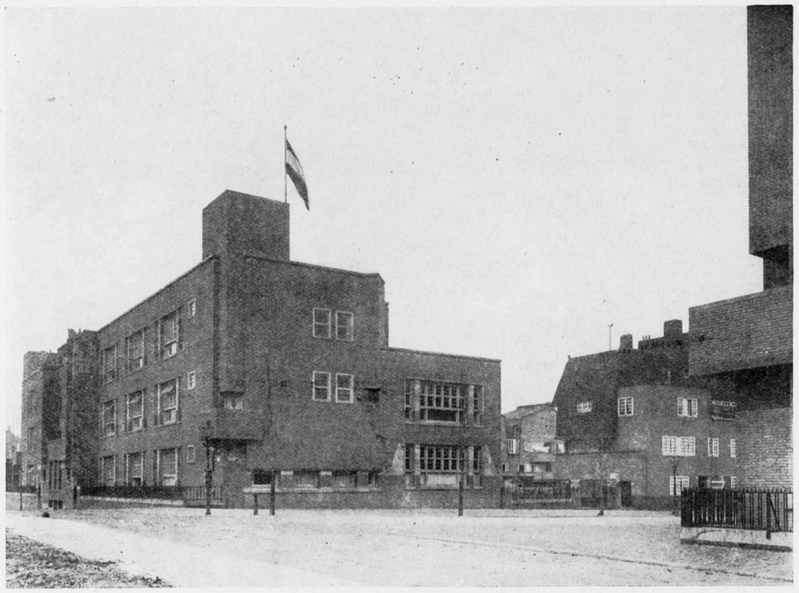

1e H. B. S. MET 3-JARIGEN CURSUS TE AMSTERDAM. VOORGEVEL EN ZIJGEVEL AAN DE PIETER LODEWIJK TAKSTRAAT, AANSLUITEND AAN DEN WONINGBOUW „DE DAGERAAD".

pingen de ethische beteekenis van het mooie schoolgebouw voor de jeugd met de aesthetische van het gebouw zelf wordt vermengd. Men hoort vaak de verzuchting: waarom toch deze mooie gebouwen, het zijn toch maar scholen. Het lijkt ons daarom veel zuiverder en eenvoudiger ronduit van de praemisse uit te gaan: Men bouwt een mooie school, omdat men een mooie school wil bouwen, een architectonisch goed verzorgde schepping.

Bepalen wij ons in het bijzonder tot het scholen-duo aan de Jozef Israëlskade, dan treft ons de duidelijke opbouw, de van zorgvuldige studie getuigende uitdrukking van het karakter, de eenvoudige samenstelling. Deze vooral is in het onderhavige geval opvallend, zoowel wat de distributie betreft, als de aesthetische opvatting.

Aan de zuid-zijde, aan de zon-zijde dus, de groote rechthoekige vlakken der geelgrijze baksteenen gevels. De teekening daarin trekt de zon, waar zij speelt in de diepe daggen der markante fraai gevormde raamgroepen en langs de geledingen der uitbouwen ter begrenzing van de middenpartij en enkele schaduwbrengende accenten op de hoeken. Wij zien dus een vlak compositie element, plastischen vorm krijgen door het Licht.

Aan de noord-zijde, aan de binnenplaatsen, aan de schaduwzijde dus, zijn de vlakken veel meer gevarieerd van begrenzende lijn, zij zijn ook in verschillende plans geplaatst en daardoor geven zij een levendig contour. Hier zien we dus een meer stereometrische compositie die als zoodanig plastische beteekenis krijgt in de schaduw. Aangezien de markante behandeling van de details hier zonder zin zou zijn, in de egale belichting op het noorden, is de raambehandeling e.d. dan ook geheel anders dan aan de lichtzijde van het gebouw.

Er ligt aan dit heele werk een reëele, een zakelijke opzet ten grondslag. Er is eenstemmigheid tusschen de bedoeling en het bereikte. Aan het verlangen, te komen tot een goed technisch en aesthetisch verzorgd gebouw, is voldaan.

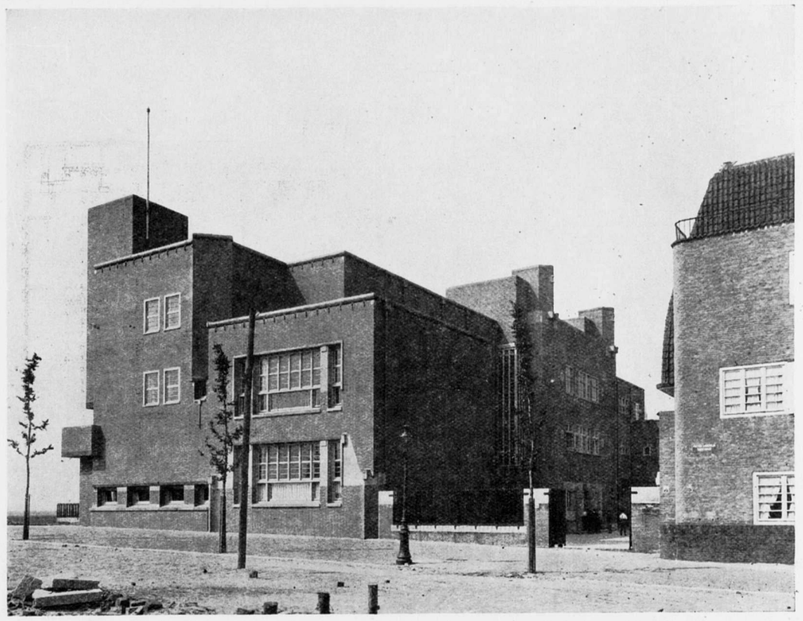

1e H. B. S. MET 3-JARIGEN CURSUS TE AMSTERDAM.
BINNENPLAATS GEVEL EN ZIJGEVEL AAN DE PIETER LODEWIJK TAKSTRAAT.

Aan deze scholen valt een zekere monumentaliteit niet te ontkennen, al beseffen we aanstonds, dat het gevoel daarvan meer door uiterlijke hoedanigheden, dan door innerlijke kracht gewekt wordt. De groote afmetingen, de streng symmetrische aanleg, de superposities van bouwmassa's, die aan de zijgevels in de Takstraat een heroïsche stijging geeft, de grootheid bovendien, die in het geheel zoowel als in de onderdeelen gehouden is, doen monumentaal aan.

De beide gebouwen imponeeren door de frischheid, door de feestelijkheid van hun uiterlijk. Het zijn gebouwen, waar we sympathie voor voelen. Het is misschien geen diepzinnige architectuur, maar zij is aantrekkelijk. Verschillende factoren werken daartoe mee: de gekozen geel-grijze baksteen-kleur van het geheel, de zorg der detailleering, de grandiose sculpturale tooi aan den zuidgevel. Merkwaardig is alleszins de mooie oplossing die de beeldhouwer Hildo Krop van dit moeilijke probleem heeft gegeven.

Zeer gelukkig is de plaatsing der beeldengroep loodrecht op den gevel, omdat het oog langs den gevel naar boven getrokken wordt. Niettemin is nog een deel der beeldengroep parallel met het gevelvlak geplaatst, in verband met de symbolische beteekenis van de beeldgroep waarvan een uitvoerige beschrijving door den Directeur van een der scholen is gegeven in „De Amsterdammer" van 16 November jl. onder den titel „Dichtwerk in steen" hetgeen genoegzaam den aard en de beteekenis van dit merkwaardige werk aanduidt. Aangezien dit beeldhouwwerk slechts zeer verkleind op onze afbeeldingen voorkomt, is het onvruchtbaar er gedetailleerd op in te gaan.

Eerder wil het ons voorkomen nog een enkel woord te moeten wijden aan de innerlijke structuur van deze bouwwerken, waarvan de plattegronden van één der vrijwel gelijke gebouwen met de foto's een volledig inzicht geven. En dan valt

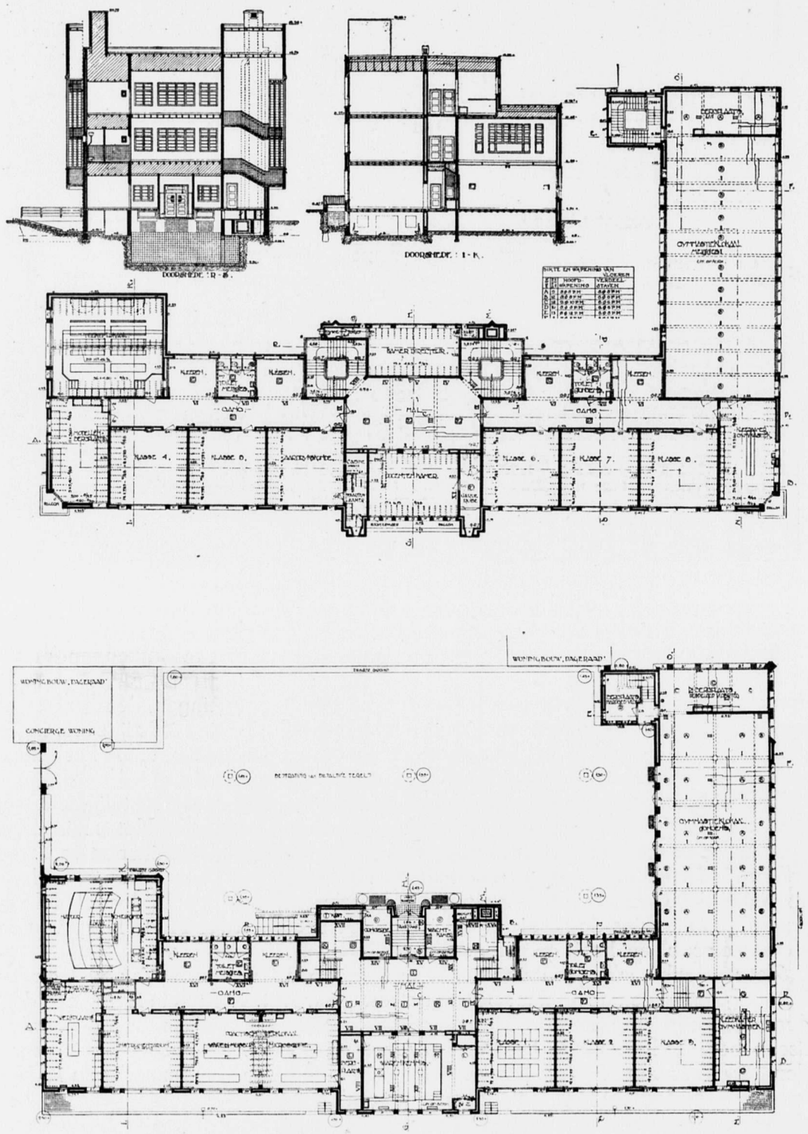

2e OPENBARE HANDELSSCHOOL TE AMSTERDAM. PLATTEGRONDEN VAN DEN BEGANEN GROND EN VAN DE EERSTE VERDIEPING.
TEVENS EEN TWEETAL DOORSNEDEN. SCHAAL 1 à 500.

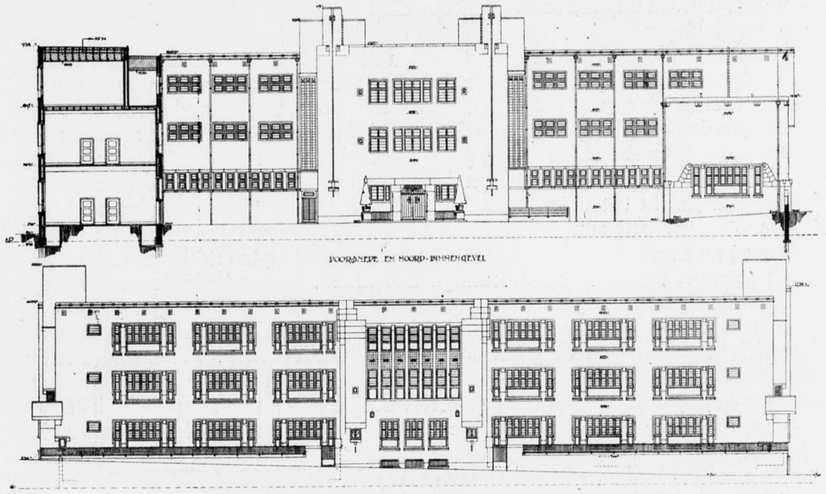

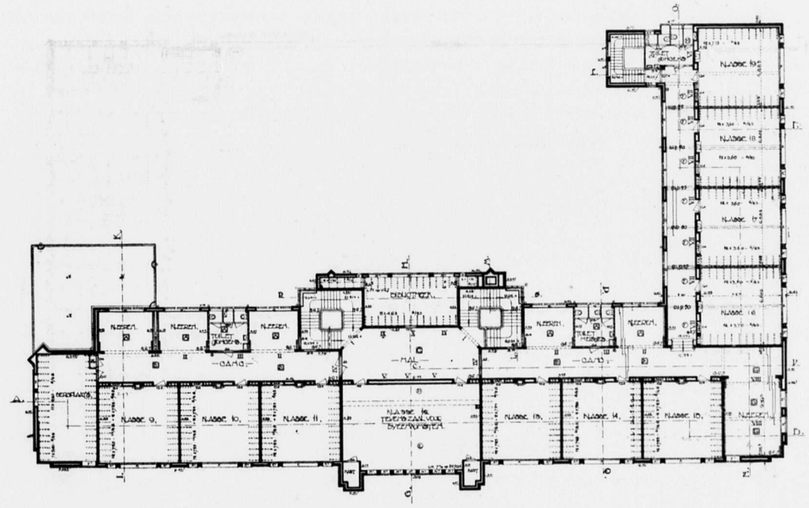

2e OPENBARE HANDELSSCHOOL TE AMSTERDAM.
PLATTEGROND VAN DE 2e VERDIEPING. NOORD- EN ZUIDGEVEL.
SCHAAL 1 à 500.

niet te verhelen, dat deze gebouwen, waarvan een zekere plastische bekoring uitgaat, toch weinig plastische beteekenis hebben. Wordt ons de totale compositie duidelijk, dan zijn wij geneigd liever te spreken van een optische beteekenis en werking, die van de als decoratie hier en daar aangebrachte bouwmassa's en muurplooiïngen uitgaat.

Natuurlijk staan wij hier direct op den drempel van een andermans inzicht en overtuiging. Zoolang men aan het begrip decoratie het toevoegen van een versiering toekent, is een niet strikt rationeele bouwopzet evengoed verdedigbaar als een tegen den gevel geplaatst beeld. O. i. echter vraagt de innerlijk sterke ruimteplastiek, die het gebouw bezieling geeft en kracht, een rationeele bouwcompositie.

Deze opmerking doet echter aan de waardeering van dit werk, waarin blijkbaar een ander inzicht tot uiting komt, niets af. Onafhankelijk van de plaats die zulke gebouwen ten slotte zullen innemen in de rij der monumenten van ons land, beteekenen zij nu evenveel schoone rustpunten voor het oog te midden van de nog zoo vaak grauwe, harde en onverschillige leelijkheid, die ondanks zoo veler zorg in onze stad nog zoo welig tiert.

Noteeren wij ten slotte dat de gebouwen tot stand gekomen zijn door de Afdeeling „Gebouwen" van den Dienst der Publieke Werken, welke onder leiding staat van den Stads-architect, die de plattegronden samenstelde en aan wiens streven wij de bovengeschetste eenheid, die de bebouwing van de Takstraat en de daarbij gelegen pleinen (Therèse Schwartze-plein en Henriette Ronner-plein) zoozeer kenmerkt, te danken hebben. Een groot aandeel in het aesthetisch bereikte resultaat had voorts o. m. de heer A. J. Westerman.

Met het noemen van dezen naam bedoelen wij echter de anderen, die hunne krachten aan deze bouwwerken wijdden, niet te kort te doen.

Zooals uit de onderschriften blijkt, ligt westelijk van de Takstraat de 1. H. B. S. met 3-jarigen cursus, ten oosten daarvan de 2e Openbare Handelsschool. Het is niet onaardig er, met het oog op de ontwikkeling der bouwkunst op te wijzen, dat de oude 1e H. B. S. met 3-jarigen cursus staat op de Weteringschans hoek Vijzelgracht en dat de 1e O. H. S. de Marnixstraat versiert, ter hoogte van de Koekjesbrug.

De H. B. S. aan de Israëlskade is het eerst gebouwd; als een herhaling daarvan volgde de Openbare Handelsschool. J. P. M.

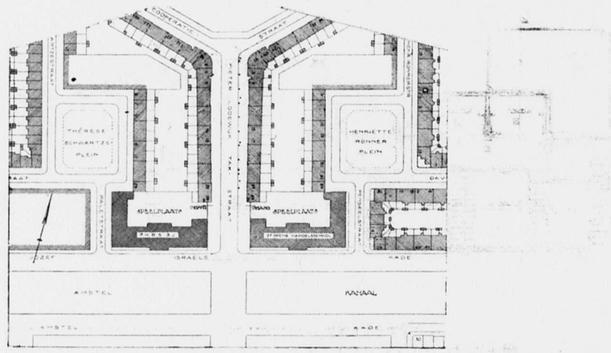

SITUATIE VAN DE SCHOOLGEBOUWEN AAN DE JOZEF ISRAËLSKADE TE AMSTERDAM.

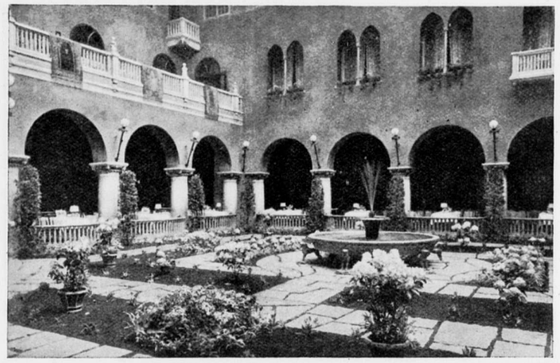

DE WINTERTUIN VAN HET GRAND HOTEL ROYAL TE STOCKHOLM.

BESCHOUWING.

De Nederlander, die naar het buitenland gaat, pleegt zijn schreden gewoonlijk naar 't Zuiden te richten, terwijl slechts een klein contingent Scandinavië bezoekt. Wellicht is het de onbekendheid met de Noordsche talen, die hem dit besluit doet nemen, want, indien er één stad is, die een bezoek overwaard is, dan is het zeer zeker Stockholm.

Reeds het binnenkomen der stad met den trein biedt een verrukkelijk schouwspel aan, terwijl men spoedig de aetherische bekroning van Östberg's genialen stadhuisbouw ontwaart. Er is over dit bouwwerk reeds veel gezegd, zoodat het nutteloos is, daar opnieuw breed over uit te weiden. Alleen dit: Er gaat van dit gebouw een zoodanige kracht en ontroering uit, dat men meerdere bezoeken moet maken, om het ten volle te kunnen genieten. Men kan het niet platweg mooi of zelfs heel mooi „vinden". Dit werk staat boven alle tijden. Zijn schoonheid is tijdeloos en daardoor aangrijpend. Ieder detail, zoowel als de geheele conceptie verraadt het romantisch talent van Ragnar Ostberg. Er is, naar het mij voorkomt, in de laatste tientallen jaren geen gebouw verrezen, dat den beschouwer dusdanig overweldigt en beroert als het Stockholmsche Stadhuis. Dat de „practische" planindeeling eerst op het tweede niveau kwam en dat geheele stukken muur tijdens den bouw soms weer werden afgebroken, indien de bouwmeester zich met het gemaakte niet meer kon vereenigen, behoeft dan ook geen verwondering te wekken.

Het is merkwaardig hoe alles wat men daarna in Stockholm of elders ziet, in vergelijking tot het stadhuis mediocre en dor wordt. Indien men zich eenmaal op dit werk heeft ingestemd, is er verder niets of weinig meer.

Van dit weinige zij echter in het bizonder vermeld, de „Wintergarten" van het Grandhotel-Royal. Als men het woord „wintertuin" verneemt, gaan onwillekeurig de gedachten uit, naar gegoten ijzeren kolommen, ouderwetsche dito kappen en lekkende ruiten in de lantaarn, zoo van het type „Krasnapolsky" van voor twintig jaren.

In dezen wintertuin niets dan een machtige conceptie van ongekende bekoring. In de beslotenheid van de groote, ter volle hoogte omberkleurige geschuurde wanden, zijn tot kleine groepen vereenigd, de fijne openbewerkte boognisjes, waarachter de feestzalen op de eerste verdieping Uiets van haar pracht verraden.

Deze, met Moorsche motieven bewerkte bogen, zijn als het ware uit den wand gesneden, zij accentueeren door een fijn gevoelde groepeering de grootheid van

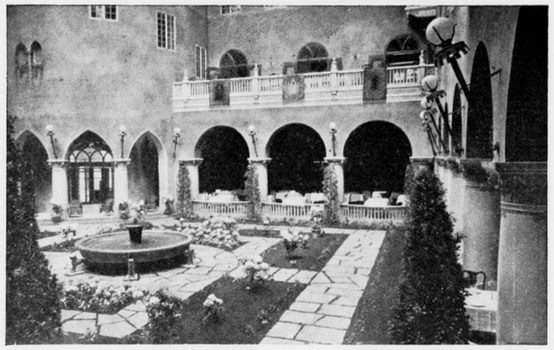

DE WINTERTUIN VAN HET GRAND HOTEL ROYAL TE STOCKHOLM.

dezen hof. Er gaat van dezen hof iets tooverachtigs uit. Beneden aan drie zijden, liggen de eetzalen en de ,,tearoom''. Forsche zuilen dragen het gesloten muurwerk daarboven en fijn, heel fijn daaruit gesneden, de kleine boognisjes, even geaccentueerd door wat neerhangend groen. Geen plintjes, geen lambrîetjes met lijstjes, bagetjes en meer van die kleinigheden, alles groot, monumentaal en rustig. De op de hierbij gaande afbeeldingen nog voorkomende hekjes rond den met bloemen versierden hof, zijn sindsdien gelukkig verdwenen. Het kan haast niet anders, of de bouwmeester, professor Ivar Tengbom, moet gevoeld hebben, hoezeer dat kleine gedoe afbreuk deed aan de grootheid van het geheel. *)

Stockholm heeft iets zeer bizonders. Het is of men daar het leven intenser aanvoelt dan elders, en alles slechts ,,groot'' kan zien. De architectuur van werken als dezen wintertuin en van de onvolprezen ,,Stockholmsche Enskilda'' bank, welks kluishallen bizonderlijk de aandacht boeien, ademt iets van romantische grootheid. Er gaat van deze stad iets vorstelijks uit. In koele statigheid ligt zij daar, als de ,,Koningin van het Noorden'', de wateren van de Oostzee en de meren beheerschend. De moderne bouwwerken ademen een geest van intens doorvoelde grootheid, ontstaan door moderne wedergave van historische motieven en traditie. Want traditie-vol zijn ze alle de Zweden. Men gevoelt, hoe zij hun land, met zijne sagen en legenden, liefhebben, zij ,,voelen'' zich als Zweed én als natie. Men bespeurt iets van de stoere kracht van de Vickings in hun zware balkzolderingen. Weg onze armzalige battings met 1 dms. vloertje en plafonnetje van tengeltjes of schrootjes. Groot en forsch overspannen de machtige binten de ruimte, bedekt met een zwaren vloer, waarvan men de dikte aan de plankbreedte reeds kan gissen. En toch is hun werk nooit grof, want een teergevoelde beschildering doet de grootheid van het gebeitste materiaal prachtig uitkomen. Men gevoelt de ,,handy-craft'' van den werkman. Het materiaal, de constructie en een vaktechnisch zuivere uitvoering, die ons even den indruk van het ,,meesterstuk'' der gildentijden terugroept.

Er is in de interieurs en kleurenkeuze iets mystieks. Een kleine tearoom ,,Bij grootvadertje'' geheeten, waar men bij kaarslicht aan stoere houten banken en dito tafels zit, het plafond en de wanden zwart-groen, met hier en daar een krachtig hel blauw accent, het is alles zoo anders, dan wat wij gewend zijn en toch met zoo eenvoudige middelen gemaakt.

Dan een bioscoop. Een voorhal met eenvoudig cassetten plafond, indirect verlicht door staaflampen, verborgen achter een vlakke lijst, daaronder voorstellingen en-relief in stucwerk. Voorts marmer, bronzen deuren en spiegelglas. De deuren zonder eenig ornament, alleen het brons en het spiegelglas, verder niets. Daarachter de zaal, van rechthoekig model, rondom omgeven door lager liggende gangen van bijna drie meters breedte, met talrijke toegangen naar en van de zaal.

De laatste was wonderlijk. Een donker zwart-groen tongewelf van zware stof, met donkerrood-fluweel bekleede stoelen en als licht-ornamenten, afhangend aan fijne draden, doorschijnende ronde ,,blazen'', die als lichtende bollen uitstraalden zonder dat het akelige gloeilichaam zich verraadde. Plots, uit het mystieke dezer ,,afdekking'' een vergulde ,,hoorn des overvloeds'', zoo maar ergens dwars er doorgeprikt, een klein ornament rondom de opening, en aan den eisch tot ventilatie was op tooverachtige wijze voldaan.

Inderdaad deze ,,Scandia'' bioscoop vraagt als moderne uiting van een romantischen geest meer belangstelling dan alle filmwerken te zamen.

C. B. POSTHUMUS MEIJES.

*) Deze wintertuin was oorspronkelijk ontworpen door den architect E. Stenhammer, maar is tot zijn tegenwoordigen staat verbouwd door prof. Tengbom.

DE AANSPRAKELIJKHEID VAN DEN ARCHITECT.

De Arrondissements-Rechtbank te Almelo heeft op 30 April j.l. een vonnis gewezen, waarin beschouwingen over de aansprakelijkheid voor beroepsfouten van den intellectueelen arbeider voorkomen, die ook voor architecten van belang zijn.

Het betrof hier een ingenieur, in dienstbetrekking bij eene industrieele naamlooze vennootschap, in welke functie hij belast was met het maken van bepaalde berekeningen. De werkgeefster stelde nu, dat de ingenieur bij eene prijsberekening zich had vergist in de optelling der duizendtallen, waardoor zij eene belangrijke schade had geleden, die hij gehouden was, haar te vergoeden. De ingenieur gaf de fout toe, doch beriep er zich op, dat de fout op zichzelf niet van ernstigen aard was, al waren de gevolgen wel ernstig geweest.

De Rechtbank overweegt nu omtrent dit punt het navolgende: ,,dat de arbeider aansprakelijk is voor opzettelijke verzuimen en grove nalatigheden, maar dat anderzijds zeer zeker niet de billijkheid en nog veel minder het gebruik van hem kunnen vergen wat van geen ander persoon, die aan het rechtsleven deelneemt, wordt gevergd, n.l. dat hij op volmaakte wijze zijn praestatie verrichte en dus nimmer lichte verzuimen plege; dat de mate, waarin de contractueele praestatie mag blijven onder de volmaaktheid, uiteraard naar gelang van den aard der praestatie verschillend is, dat nu die aard, wat de werkzaamheid van den hoogeren intellectueelen arbeider betreft, geestelijk zoo inspannend is, dat het psychisch voor een normaal mensch ondoenlijk moet worden geacht, zoowel in vlugheid als in aandacht, daarbij voortdurend op zijn best te zijn; dat derhalve wanpraestatie des hoogeren intellectueelen arbeiders niet te gemakkelijk mag worden aangenomen, en zeker niet in alle gevallen, waarin het gevolg van een licht verzuim bij de arbeidspraestatie zich openbaart in een arbeidsresultaat, waaraan ernstige fouten kleven.''

Ten aanzien van het punt in geschil overweegt de Rechtbank dan verder, dat het verrichten eener optelling, waarbij een fout is gemaakt, nimmer een grof verzuim kan worden genoemd, zelfs niet al bedenkt men daarbij, dat een telfout in de duizendtallen bij eene calculatie een belangrijk verschil maakt, daar al dit bedenken niet kan verhinderen, dat iedere werktuigkundige wel eens, — ook bij ernstige plichtsbetrachting en hooge geestelijke spanning, — zulk een fout kan maken en in den loop van zijn leven ook vermoedelijk maakt.

Tenslotte overweegt de Rechtbank, dat, zoo de arbeider ook voor lichte verzuimen aansprakelijk wordt gesteld, zijn loon in het algemeen daaraan evenredig moet zijn, hetgeen vooralsnog niet het geval is.

Op grond van een en ander werd de vordering, tegen den ingenieur ingesteld, ontzegd.

Wanneer men bovenstaande overwegingen vergelijkt met de artt. 10 tot en met 14 der Algemeene Regelen B. N. A. bestaat tusschen een en ander eene onmiskenbare geestesverwantschap. Immers, de Algemeene Regelen bepalen, dat de architect alleen aansprakelijk is, direct of indirect, voor fouten van hemzelf of van personen in zijn dienst, indien deze fouten bij *normale* oplettendheid en *normale* vakkennis vermeden hadden kunnen worden.

Ook hier dus wordt rekening gehouden met de eischen, die aan den gemiddelden architect redelijkerwijze kunnen worden gesteld, ook hier dus eene verwerping, als maatstaf voor aansprakelijkheid, van den in abstracto wellicht denkbaren, doch in het gewone leven onbestaanbaren volmaakten intellectueelen arbeider.

Dezelfde grondgedachte voorts omtrent de verhouding tusschen belooning en risico in het slot van het geciteerde vonnis te vinden, treft men ook aan in art. 13 der Algemeene Regelen, waarbij de schadevergoeding beperkt wordt tot een zeker gedeelte van het honorarium.

Waar vaak de opdrachtgevers den architecten verwijten, dat zij bij de samenstelling der Algemeene Regelen te eenzijdig de architectenbelangen hebben beschermd, en in het bijzonder bij de regeling van hunne aansprakelijkheid den omvang daarvan te zeer hebben beperkt, stemt het tot voldoening, te kunnen constateeren, dat blijkbaar de denkbeelden, die aan deze regeling ten grondslag liggen, ook den rechters in soortgelijke gevallen tot richtsnoer bij de vaststelling van hunne beslissing strekken. E. ROSENBOOM.

ONTVANGEN BOEKWERKEN.

„De Rechtskennis van den Ingenieur". In het Bouwkundig Weekblad van 4 October jl. werd onder „Ontvangen Boekwerken" melding gemaakt van eene uitgave in 10 deelen, getiteld: „de Rechtskennis van den Ingenieur", verschijnende bij den uitgever L. J. Veen te Amsterdam. Destijds had nog slechts het eerste deel het licht gezien, thans is het tweede, handelende over het Burgerlijk Recht, verschenen. In 159 pagina's wordt een overzicht gegeven van het tweede, derde en vierde Boek van het Burgerlijk Wetboek. De bezwaren tegen deze uitgave, vermeld in de bespreking van het eerste deel, gelden ook voor het tweede deel. De uitvoerige uiteenzetting der behandelde onderwerpen zal bij den leek op juridisch gebied den indruk wekken, dat hij bij voorkomende gelegenheden met behulp van dezen gids zelf wel zal kunnen nagaan, wat zijne rechten en verplichtingen zijn. Te vreezen staat, dat hij in tal van gevallen telaat tot de ontdekking zal komen, dat juridische vraagstukken niet zoo eenvoudig zijn als zij er uitzien, en dat hij beter had gedaan, zich tijdig van deskundige hulp te voorzien. Tegen dit gevaar kan niet te vaak en te nadrukkelijk worden gewaarschuwd. ER.

Vademecum voor den Houthandelaar, enz. 3e druk. (L. J. Veen. Amsterdam).

'n Practisch ingericht boekje voor houthandelaar en timmerwinkel, waar alle prijzen per Amst. voet omgezet zijn in guldens per M^3, benevens nog eenige herleidingen van voetmaten, die een eindeloos gereken voorkomen.

Verf en olie, door A. L. van den Broeke. (L. J. Veen, Amsterdam).

Voor het moeilijk controleerbare schildersvak, waar het toch altijd ook nog heel veel op „goed vertrouwen" aankomt, is dit handboekje een goede leiddraad om de mindere broeders onder de schildersbent met kracht van redenen op de vingers te tikken en het ondeugdelijke van het geleverde materiaal duidelijk aan te toonen. Iets, wat bij de sterke concurrentie wel eens noodig blijkt. E. P. M.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 50. 13 DEC. 1924.

INHOUD: Allerlei berichten. — H P. Berlage eeredoctor van de Techn. Hoogeschool te Delft. — Lezing van den heer Veenstra — Rokin-Prijsvraag te Amsterdam.

ALLERLEI BERICHTEN.

Nieuwe Gebouwen voor de Kunst.

Uit de couranten vernemen wij dat Dr. W. Royaards het plan heeft een nieuwen schouwburg te doen bouwen in den tuin van het Concertgebouw, een klein theater voor 700 à 800 bezoekers. Het terrein is echter in optie gegeven aan een ondernemer om er woningen op te bouwen. De Raad zal nu voor de vraag gesteld worden aan welken reflectant hij de voorkeur geeft. Architect P. Verhink zal de bouwmeester zijn. De tegenstanders beroepen zich er op dat door het volbouwen van den tuin Amsterdam weer wat groen méér verliezen zal. Aan dit bezwaar zal worden tegemoet gekomen door den schouwburg, als gebouw, niet zoo ansich te laten zien, maar hem te omringen met groen en opgaand geboomte.

Verder bestaan er plannen tot stichting van een Kunstenaarsgebouw in de hoofdstad, waar beeldende kunstenaars zoowel woon- als werkgelegenheid zullen vinden.

Reeds in het begin van den oorlog werd een dergelijk plan opgevat door den beeldhouwer Hildo Krop en den kunstschilder S. L. Schwartz. Wijlen de architect M. de Klerk ontwierp hiertoe destijds zelfs reeds de bouwplannen. Het plan kon tengevolge van de ongunstige tijdsomstandigheden toen niet worden uitgevoerd.

Een groot aantal beeldende kunstenaars onder wie professoren van de Academie voor Beeldende Kunsten, hebben voor eenigen tijd een adres gericht aan B. en W. De eerste onderteekenaar van dit adres is Prof. Derkinderen. In het adres wordt de steun van B. en W. gevraagd bij het stichten van een kunstenaarsgebouw. De adressanten hebben steun gevonden bij den directeur van den Woningdienst, den heer Kepler, die zich bereid verklaarde, zitting te nemen in de uitvoerende commissie.De architecten Dick Greiner en H. Th. Weideveld zijn door deze commissie uitgenoodigd, hun voorloopige medewerking te verleenen bij het uitwerken van de plannen.

Ook in Hilversum heeft men grootsche plannen, die ten doel hebben den bouw van een kunst- en tentoonstellingsgebouw. Er is een comité van vooraanstaande personen in Hilversum dat deze zaak voorbereidt.

Zoo spoedig mogelijk zal een programma worden opgemaakt voor een uit te schrijven prijsvraag, waartoe alle Hilversumsche architecten zullen worden uitgenoodigd. Een nader te noemen jury, waarvoor reeds verschillende toezeggingen zijn gedaan, zal het plan aanwijzen, dat voor uitvoering in aanmerking komt.

H. P. BERLAGE EEREDOCTOR VAN DE TECHNISCHE HOOGESCHOOL TE DELFT.

In de hulde, die de Senaat van de Tech. Hoogeschool te Delft den architect Berlage heeft gebracht, door hem het Eeredoctoraat in de Technische Wetenschappen te verleenen, zullen allen, die voor de bouwkunst voelen, zich verheugen, en zij allen zullen met ons, den bouwmeester met deze zeldzame onderscheiding gelukwenschen.

Er ligt in deze onderscheiding een beteekenis belangwekkender en daardoor kostbaarder dan de glans, dien zij in deze dagen aan den persoon van den bouwmeester zelf geeft.

Want zij is de erkenning van de groote verdiensten van Berlage, niet meer door zijn naaste geestverwanten en door de schaar der jongeren, maar door hen, die krachtens hun levenstaak, het werk der levende bouwmeesters meer objectief zien, als deel, als blijvend moment in de historie.

In dit eeredoctoraat ligt uitgedrukt, dat het werk van Berlage uitgerezen is boven de branding der stroomingen van het eerste kwart van deze eeuw, en dat het onuitwischbaar neergeschreven zal zijn in het groote boek der bouwwerken, waaruit de beschavingsgeschiedenis der menschheid te volgen is.

Een deel van de hulde, iemand gebracht, valt altijd implicite terug op hem, die huldigt. En naast den gelukwensch aan den gehuldigde, past hier zeker een woord van dank aan den Senaat van de Technische Hoogeschool te Delft, die tot dit eeredoctoraat besloot.

LEZING VAN DEN HEER A. R. VEENSTRA.

In de op 29 November j.l. te Amsterdam gehouden ledenvergadering, heeft de Heer A. R. Veenstra, directeur van de Nederlandsche Vereeniging voor Centrale Verwarmings Industrie een voordracht gehouden over de werkwijze van die vereeniging. Na in het kort haar geschiedenis — zij werd meer dan zestien jaar geleden opgericht — te hebben gememoreerd, deelde de spreker mede, de ondervinding te hebben opgedaan, dat er veel misverstand bestaat omtrent de inrichting, de werkwijze en het doel van organisaties als deze. Als voorbeeld wordt gewezen op het niet vergoed krijgen van de kosten, gemaakt voor het ontwerpen van plannen.

Nu wordt vaak vernomen, dat hiervoor een regeling bestaat, die doet denken aan het bekende „opzetje". Niets is echter minder waar. Dat die kosten in de algemeene onkosten zijn begrepen, spreekt van zelf. Maar sprekers kennis van zaken heeft hem de overtuiging geschonken, dat die projectenkosten nimmer ten volle zijn vergoed geworden en dat die kosten nu vaak, door den fellen concurrentiestrijd heelemaal niet worden betaald. De toestand in het vak is, in het algemeen genomen, dan ook zeer slecht.

Om die misverstanden weg te nemen, schijnt het hem goed, dat de verschillende organisaties voeling met elkander krijgen en dat zij in het openbaar mededeelingen doen omtrent inrichting, werkwijze en doel. Dan sluiten de organisaties zich ook aan bij de thans vrijwel algemeen heerschende opvatting van de opdrachtgevers, welke contrôle vraagt over die handelingen. De N.V. voor C.V.I. nu heeft deze openpolitiek aanvaard, maar zij is er zich ten volle van bewust, dat deze alleen dan zal zijn te handhaven, wanneer gerekend mag worden op de medewerking van alle bona-fide firma's in de verwarmingsindustrie en van de opdrachtgevers. Bedacht moet eindelijk worden, dat de bestaande misstanden niet alleen nadeelig zijn voor de betrokken firma's, maar evenzeer bronnen van ellende kunnen zijn voor de architecten en opdrachtgevers. Spr. vestigt er hierbij de aandacht op, dat het nog niet voor alles behoeft te gaan om de materieele belangen, al spreekt het van zelf, dat gestreefd wordt naar het verkrijgen van een toestand, waarin goed werk kan worden geleverd tegen behoorlijk loon.

Het gaat echter *voor* alles om het vak en nu wijst spr. er op, dat de Centr. Verw. Industrie, die voor korten tijd nog van bescheiden omvang was, bezig is zich zeer sterk uit te breiden, doordat de idee: verwarming van uit één punt, meer en meer toepassing vindt voor woonhuizen, winkels, scholen, kerken enz. Deze voor ons land zeer belangrijke gebeurtenis, vraagt aandacht om twee redenen: wordt niet met kracht ingegrepen, dan ontstaat er gevaar voor veel teleurstelling, omdat te veel niet-deskundigen zich met het vak gaan bemoeien; en, omdat verwacht mag worden, dat deze veranderde wijze van verwarming, ook van invloed zal zijn op de inrichting van woningen en gebouwen, gelet vooral op onze volksgewoonten. De architectuur en de techniek zullen wellicht samen de daaruit voortspruitende vraagstukken moeten oplossen. Spr. wijst op het in uitvoering zijnde plan te Groningen, waar, met toepassing van het „systeem van der Woude" een groot aantal woningen vanuit één centrale worden verwarmd en van warm water worden voorzien, terwijl die centrale tevens benut wordt voor een overdekte bad- en zweminrichting, wellicht nog met een waschinrichting erbij. Tot dit complex zullen ook behooren een aantal arbeiderswoningen. Ook in den Haag is een plan in uitvoering voor 120 woningen, waarbij de stookgelegenheden reeds geheel zijn achterwege gelaten.

Na aan de hand van de statuten het doel van de Vereeniging te hebben uiteengezet, behandelt spr. uitvoerig de werkwijze, die er, naar spr. opmerkt, op is gericht aan drie eischen te voldoen; de leden te beschermen tegen deloyale concurrentie; door samenwerken de kosten voor het maken van plannen vergoed te krijgen; en het beschermen van de opdrachtgevers tegen prijsopdrijving. Een en ander op controleerbare wijze en onder toezicht van den Directeur.

Aan de hand van voorbeelden worden deze onderdeelen toegelicht en verdedigd, waarbij speciale aandacht wordt geschonken aan de wijze van aanbesteding.

Spr. bestrijdt hier de gangbare meening, dat het werk moet worden gegund aan den laagste. Deze strijd om de laagste te zijn, staat, goed beschouwd, niet zeer hoog, want hij moet welhaast zeer dikwijls voeren tot ongewenschte toestanden, zoowel voor werkgevers als werknemers, terwijl toch wel als vaststaande mag worden aangenomen, dat deze wijze van aanbesteden voor menig werkgever noodlottig is geweest en vastgesteld mag worden dat zij niet medewerkt tot het behouden van goede toestanden. Spr. zou daarom wel onderzocht willen zien, de vraag, of het gunnen aan op één na den laagste, met behoud van de geldende regels om daarvan af te wijken, geen aanbeveling verdient.

Verder wees spr. nog op de omstandigheid, dat nog zoo dikwijls 10 en meer firma's worden aangevraagd. Dit is toch zeker niet gewenscht en niet effycient, ook niet, al meent men dit vaak, voor de opdrachtgevers.

Na nog tal van andere punten te hebben aangevoerd, bepleitte spr. de wenschelijkheid van het benoemen eener kleine commissie, aan welke zal zijn opgedragen, na te gaan de mogelijkheid van samenwerking, uitsluitend in het belang van het vak; het onderzoeken van de vraag: gunnen aan op één na den laagste, en het bepalen van het aantal aanvragen in verhouding tot de hoegrootheid van het werk.

Van de gelegenheid tot het stellen van vragen werd een druk gebruik gemaakt. Vooral de gunningskwestie werd druk besproken, waarbij dit wel bleek, dat de zaak van meer belang, maar ook moeilijker is, dan zij op het eerste gezicht lijkt. Bij de gedachtenwisseling vond de spr. nog de gelegenheid op te merken, dat de Vereeniging het werk harer leden garandeert, terwijl zij er een technisch bureau op nahoudt, waar de transmissie-berekeningen plaats vinden, waardoor voorkomen kan worden, dat hetzelfde werk meermalen moet worden verricht.

Uit de geanimeerde discussie bleek dat de leden het zeer op prijs stelden over dit onderwerp nader van gedachten te wisselen en zeer zeker is er de belangstelling in het streven en werken van de Vereeniging voor Verwarming-Industrie door gewekt.

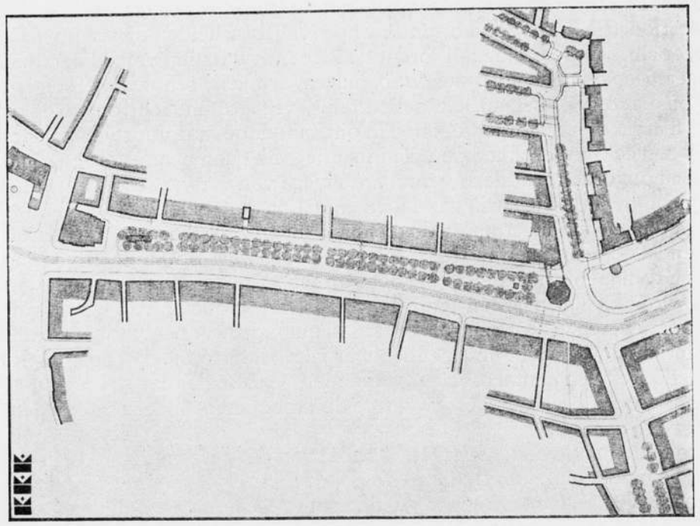

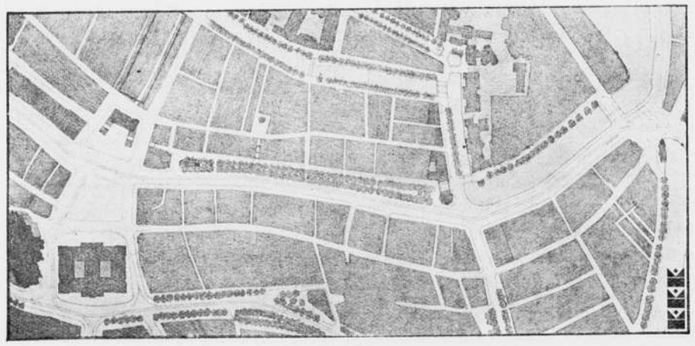

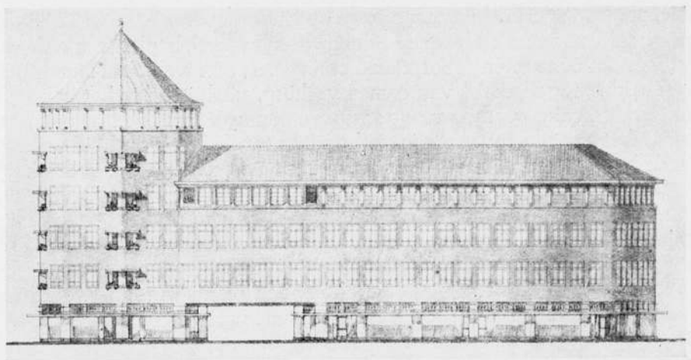

Motto: K.K.K. Inzending onder het Motto: K.K.K. voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.
ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

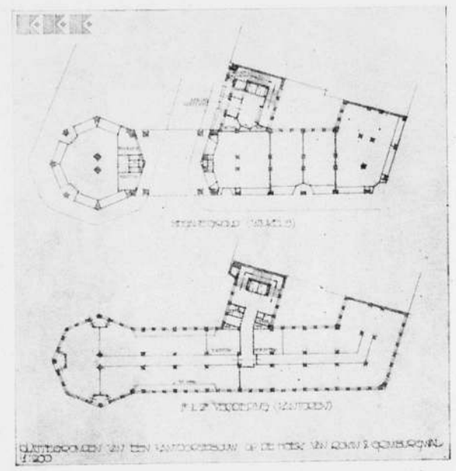

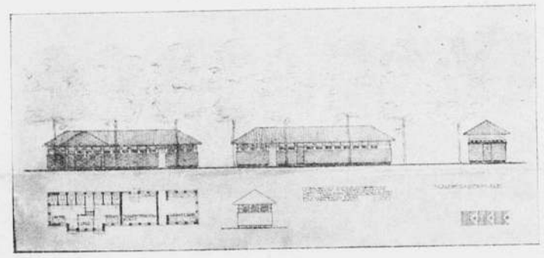

Inzending onder het Motto: K.K.K.

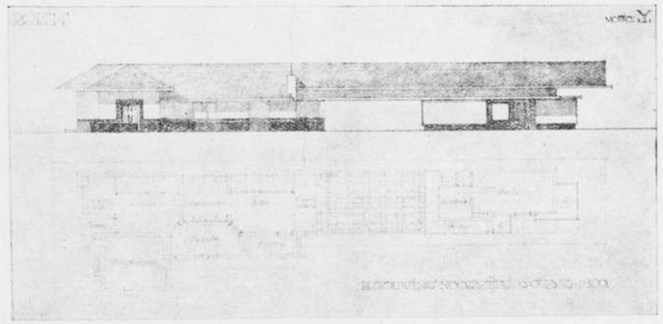

Inzending onder het Motto „Y".
Beide inzendingen voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.
ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

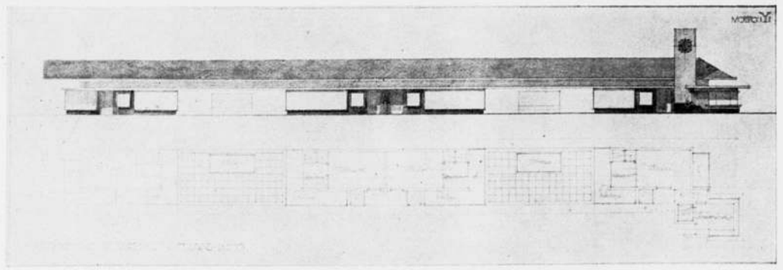

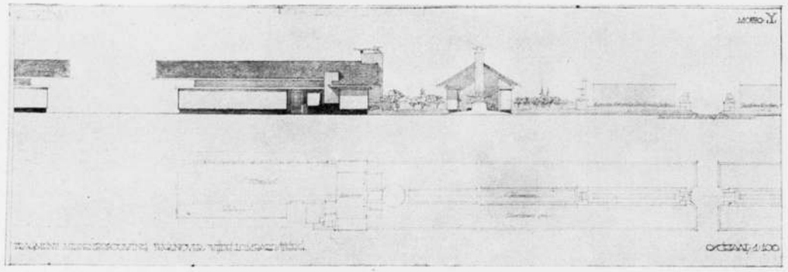

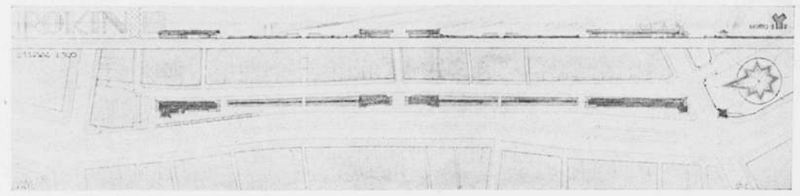

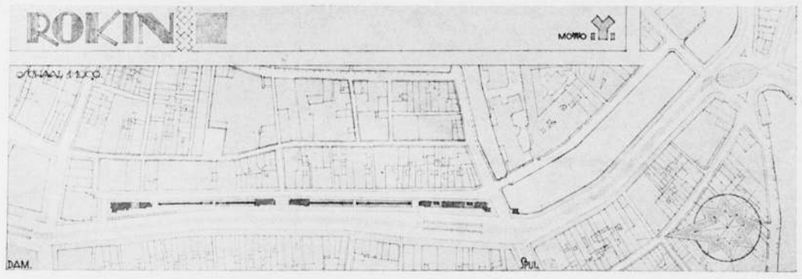

Inzending onder het Motto Y. Voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.
ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

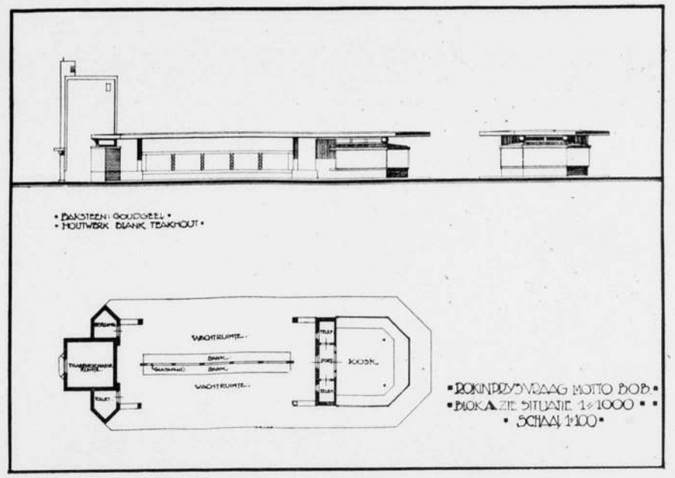

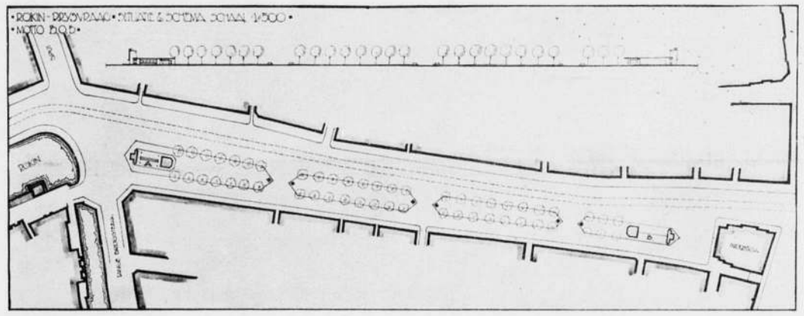

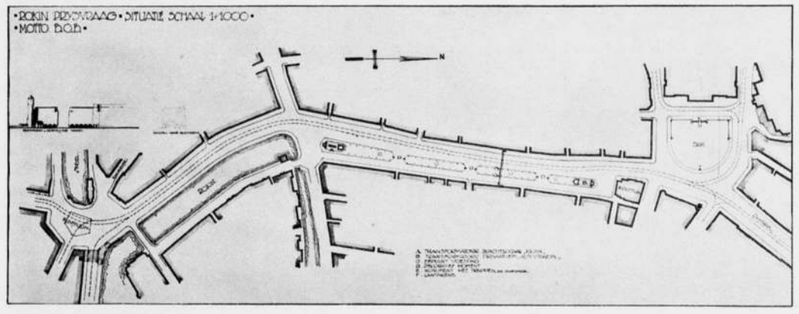

Inzending onder het motto B. O. B. Voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.
ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

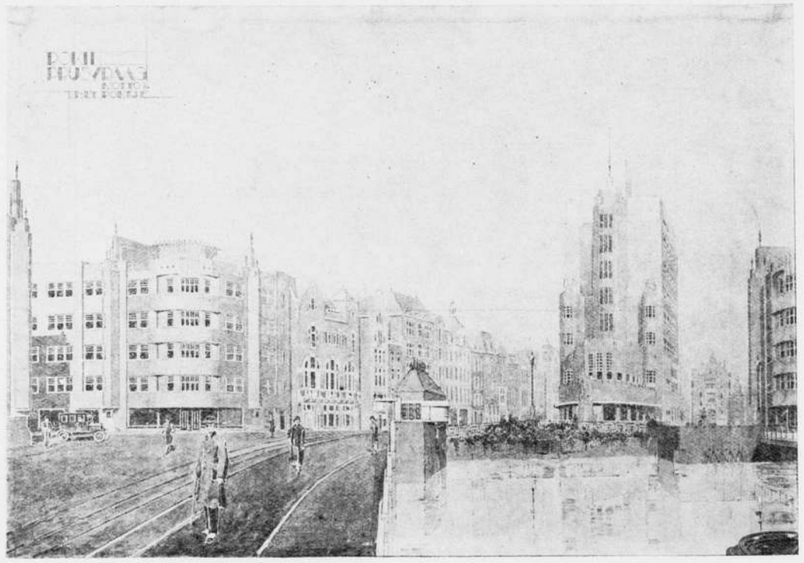

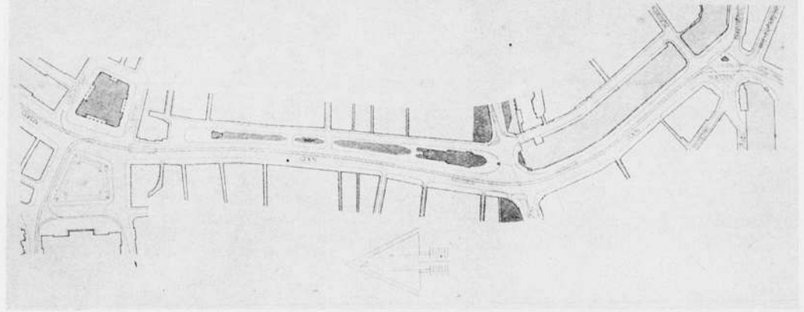

Inzending onder het motto: Het Pontje. Voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.

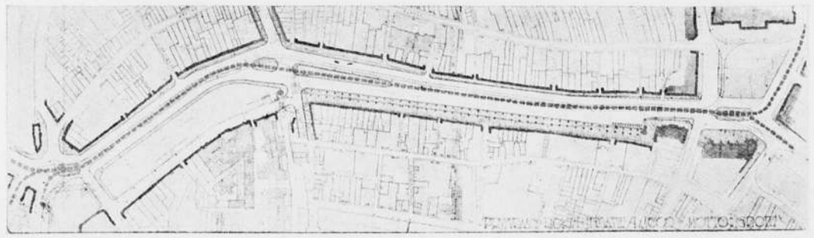

Inzending onder het Motto: Groei. De Jury stelt voor dit plan aan te koopen voor een bedrag van f 250.—.
ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

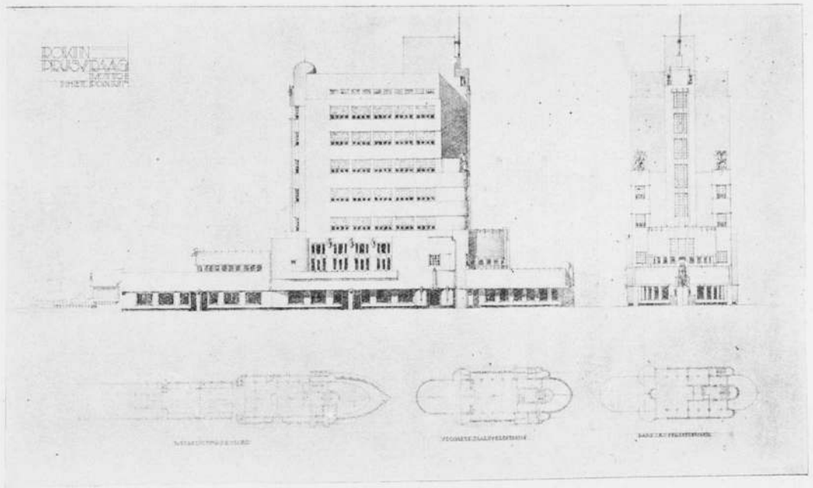

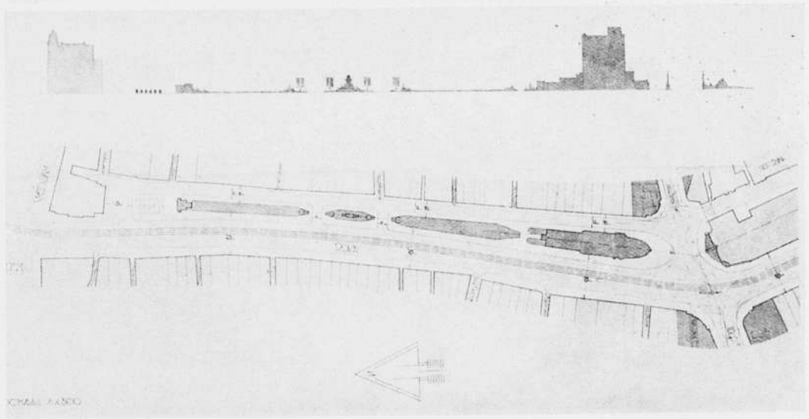

Inzending onder het Motto: Het Pontje. Voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.

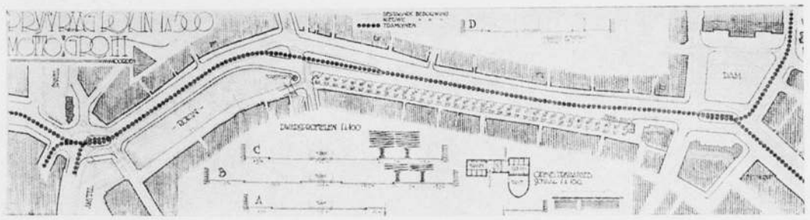

Inzending onder het Motto: Groei. De Jury stelt voor dit plan aan te koopen voor een bedrag van f 250.—.
ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

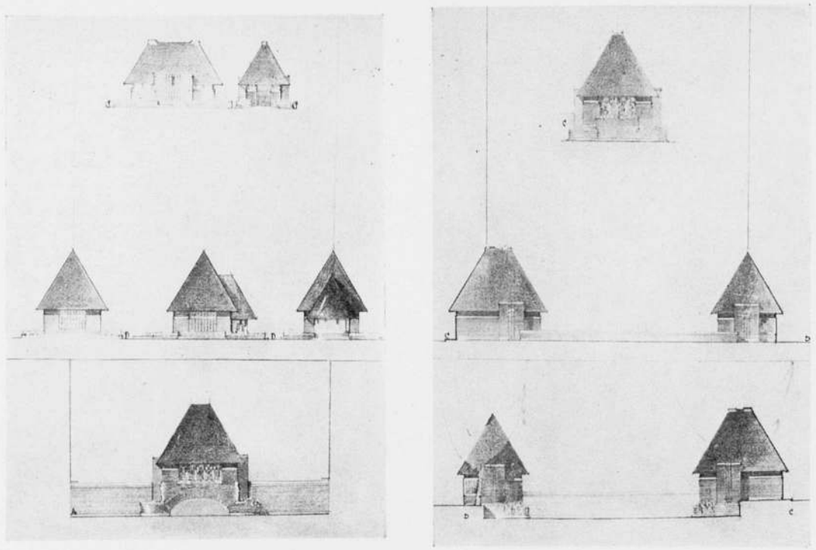

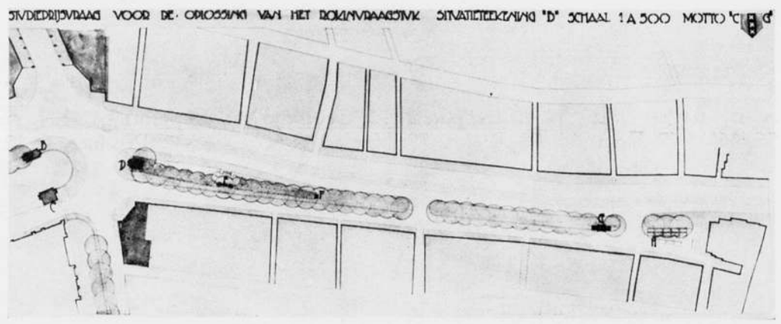

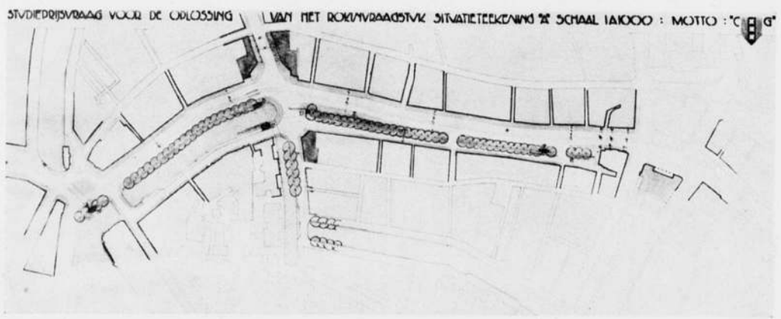

Inzending onder het Motto C stadswapen G.

Voorgedragen voor een geldelijke belooning van f 400.—.

ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

ROKIN-PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

JURY-RAPPORT.

Aan Burgemeester en Wethouders
der gemeente Amsterdam.

De Jury voor de door Uw College bij besluit van Burgemeester en Wethouders dd. 18 Januari 1924 ingestelde prijsvraag voor de oplossing van het Rokin-vraagstuk heeft de eer U hierbij over het resultaat dezer prijsvraag als volgt te rapporteeren:

De prijsvraag heeft niet tot direct gevolg kunnen hebben, dat de Jury zonder eenig voorbehoud aan Uw College kan voorstellen de gedachte van één der inzenders te doen verwezenlijken.

Bevredigend kan echter hier het resultaat genoemd worden, omdat naar de meening der Jury uit het vele te waardeeren werk, dat door de inzenders verricht is, thans wel degelijk duidelijk wordt, in welke richting men de beste oplossing voor dit moeilijke vraagstuk te zoeken heeft,

De Jury ontving ter beoordeeling 62 inzendingen, onder de volgende motto's: 1. Piet; 2. Piaam; 3. In spe; 4. Via Rusticana; 5. Vraagteeken; 6. Rust; 7. Hoop op welvaart; 8. Abir; 9. Eenvoud; 10. Aorta; 11. Stadswapen C.G.; 12. 't Rokin in rok; 13. M.A.; 14. Muntendam; 15. Schibbolet; 16. A A; 17. Rek is Tijd; 18. Tunnel; 19. Holland: 20. Jai; 21. Amsterdam Stad van Nederland; 22. Iris; 23. Terras; 24. J. P. C.; 25. No. 9; 26. Rokinia; 27. Groei; 28. Dam-Munt; 29. Probleem; 30. Geleid in banen; 31. geen motto; 32. 't Koggeschip; 33. Mascotte; 34. J. C. F.; 35. Men trooste zich een kans een stoute sprong te wagen (Lucifer); 36. Tempora Mutantur; 37. Stad; 38. Najaar '24; 39. het Pontje; 40. Doorzicht; 41. Rotary; 42. Leekum Fantasticum Rokinum; 43. Y.; 44. Ruimte; 45. Helm; 46. Rokinplein; 47. Rokinprijsvraag 1924; 48. Elementair; 49. Indeeling; 50. G. K. B.; 51. B. O. B.; 52. Glazenpaleis; 53. Geen tijd; 54. Beplanting; 55. K.K.K.; 56. 36⅚; 57. Egmond; 58. Radio; 59. Hartader; 60. Glas; 71. Productief; 62. Er is maar één Amsterdam.

De Jury moest besluiten, om formeele redenen, de inzendingen No. 31 en No. 42 niet in behandeling te nemen.

Na nauwkeurig onderzoek van de 60 overgebleven inzendingen kwam de Jury tot het besluit, dat er verscheidene ontwerpen waren, welker uitvoering tot zulke overwegende bezwaren aanleiding zou geven of misstanden scheppen zou, dat deze inzendingen niet verder in aanmerking konden komen.

Deze inzendingen waren de volgende:

1. Piet; 2. Piaam; 3. In spe; 4. Via Rusticana; 6. Rust; 7. Hoop op welvaart; 8. Abir; 9. Eenvoud; 10. Aorta; 13. M. A.; 14. Muntendam; 15. Schibbolet; 17. Rek is tijd; 18. Tunnel; 20. Jai; 22. Iris; 24. J. P. C.; 28. Dam-Munt; 30. Geleid in Banen; 33. Mascotte; 34. J. C. F.; 40. Doorzicht; 46. Rokinplein; 48. Elementair; 49. Indeeling; 50. G. K. B.; 52. Glazenpaleis; 53. Geen tijd; 59. Hartader; 61. Productief.

De eigenschappen van deze ontwerpen, welke de Jury tot het bovenstaande besluit deden komen, waren in hoofdzaak de volgende: het geen aandacht besteden aan het eigenlijke vraagstuk der indeeling van het Rokin tusschen Dam en Spui door het aanvaarden van de bij het programma gevoegde teekening, welke de eischen van het verkeer aangeeft, als plan van indeeling en het op dit plan ontwerpen van eenige gebouwen of gebouwtjes; de in de meeste gevallen onbelangrijke of zelfs gebrekkige ontwerpen voor deze gebouwen of gebouwtjes; het zoo incompleet zijn der teekeningen, dat daaruit de bedoelingen van den ontwerper

niet te beoordeelen waren; het op een dergelijke ingrijpende en onjuiste wijze omwerken van het stadsplan, dat de voorstellen hiertoe totaal onuitvoerbaar genoemd moesten worden.

Ter verdere beoordeeling ging de Jury over tot bespreking der volgende inzendingen:

5. Vraagteeken; 11. Stadswapen C. G.; 12. Rokin in rok; 16. A. A.; 19. Holland; 21. Amsterdam Stad van Nederland; 23. Terras; 25. Motto 9; 26. Rokinia; 27. Groei; 29. Probleem; 39. 't Koggeschip; 35. Men trooste zich een kans een stoute sprong te wagen; 36. Tempora Mutantur; 37. Stad; 38. Najaar '24; 39. Het Pontje; 41. Rotary; 43. Y; 44. Ruimte; 45. Helm; 47. Rokinprijsvraag 1924; 51. B. O. B.; 54. Beplanting; 55. K. K. K.; 56. $36\frac{5}{6}$; 57. Egmond; 58. Radio; 60. Glas; 62. Er is maar één Amsterdam.

De Jury is overtuigd dat de noodzakelijke breedte der verkeerswegen op het gedeelte Rokin tusschen Dam en Spui behoud van een gedeelte gracht onmogelijk maakt. De inzendingen onder de motto's: „Er is maar één Amsterdam" en „'t Koggeschip" toonen ten overvloede aan, dat slechts een versnipperd fragment van gracht, verdrukt en verloren tusschen de geëischte verkeerswegen kan bewaard worden, een bespotting van het trotsche karakter der Amsterdamsche grachten.

Een al of niet gebonden lage bebouwing van het gedempte Rokin op het tusschen de verkeerswegen overblijvend terrein (b.v. motto „Probleem") verwerpt de Jury als een oplossing, welke te veel den aard van tijdelijkheid zal uitdrukken.

De inzendingen onder de motto's: „Stad", „Radio", „Glas", „Terras" en „Ruimte" hebben het tijdelijk karakter geaccentueerd door de opgerichte gebouwtjes geheel als kiosken en tentoonstellingsgebouwtjes te behandelen.

Een goede inzending, waarvan de ontwerper in bovengenoemde richting gewerkt heeft, n.l. die onder het motto „Y" heeft de Jury toch niet kunnen overtuigen, dat langs dezen weg een stijlvolle bebouwing langs een hoofdweg als het Rokin is te verkrijgen. Eenige ontwerpers (b.v. de motto's „Holland" en „Rokinia") hebben een doorgaand lage bebouwing gedacht in verband met een sterkere bebouwing op het gedeelte Rokin bij de Langebrugsteeg, een gedachte, welke de Jury wel boven de vorige weet te waardeeren, omdat er het streven uit spreekt den overgang van gedempt en niet gedempt Rokin in verband met een straatkruising te accentueeren door een hooge bebouwing, waarbij de doorgaand lagere als een voorbereiding aan de hoogere meer redegevend verbonden is. Evenwel beschouwt de Jury dergelijke oplossingen toch als schadelijk voor de schoone open ruimtewerking, welke het Rokin thans vertoont en kan ze niet voor bekroning aanbevelen.

Hetzelfde geldt voor de ontwerpers, die een hooge bebouwing op het genoemde gedeelte van het Rokin aansloten aan een gewijzigde bebouwing langs de Langebrugsteeg (motto's „het Pontje" en „Najaar 1924"). De Jury erkent echter de stedebouwkundige beteekenis der inzendingen onder de motto's „9" en „K.K.K." onder het genoemd ernstig bezwaar.

Onjuist acht zij de ontwerpen, welke behalve een hoogtebebouwing aan de Langebrugsteeg, welke als tegenwicht van „Industria" mede beteekenis heeft, tevens een hoogteaccent aan de zijde Rokin bij „Industria" hebben gelegd, waarvan de overbodigheid door dit gebouw zelve wordt aangetoond (b.v. motto: „Helm".)

Behalve die ontwerpen, welke zich wijdden aan min of meer belangrijke bijzaken (b.v. motto's „Egmond", „Men trooste zich een kans een stoute sprong te wagen", „Tempora Mutantur"), waarover hierachter nog enkele bemerkingen, restten de oplossingen, welke een afwerking van het gedempt Rokin zochten in boom- of grasbeplantingen.

Het motto „$36\frac{5}{6}$", dat een fraaie walmuurafsluiting van het ongedempte Rokin geeft, verschaft een beplanting met lichte bebouwing, welke in een monumentalen parkaanleg zeker waarde zou hebben, doch op een grooten verkeersweg misplaatst moet geacht worden. De Jury achtte in kleine deelen gesneden grasveldjes, bloembakken en losse boomgroepjes evenmin op hun plaats (b.v. motto's „Rotary", „A A", „Beplanting", „Rokin in rok" en „Rokinprijsvraag 1924") en richtte een nadere beschouwing tot die plannen, welke beoogden met een zoo gesloten mogelijke rij (of rijen) boomen het gedempte Rokin een schoone uitdrukking door ruimte-indeeling te verleenen.

De Jury is daarbij vast overtuigd, dat een boomenrijbeplanting evenwijdig aan de stille zijde van het Rokin principieel juist is (motto's „B.O.B." „Groei", „C. Stadswapen G"), een beplanting evenwijdig aan de drukke zijde onjuist (motto „Amsterdam Stad van Nederland").

Immers de voorgeschreven breedte van verkeersweg aan de drukke zijde is veel te groot om boomen aan die zijde te kunnen verbinden, waardoor deze zich geïsoleerd en weifelend zouden voordoen, terwijl een boombeplanting evenwijdig aan de rooilijn stille zijde met de bebouwing dier zijde één geheel kan maken, waardoor die bebouwing een monumentale verfraaiing ondergaat.

De beste oplossing met dezen gedachtengang geeft het motto „Groei", waarbij echter van het programma wordt afgeweken, daar de voorgeschreven verkeersweg van 10 M. breedte aan de stille zijde van het Rokin is weggelaten en waarbij verder de afsluiting van het niet gedempte Rokin zwak is. Niettemin acht de Jury het vraagstuk der Rokinverandering door het denkbeeld van boombeplanting als in het ontwerp onder het motto „Groei" voorgesteld goed opgelost en adviseert zij dit ontwerp overeenkomstig de regelen van het prijsvraagprogramma voor f 250.— aan te koopen.

Over de ontwerpen welke de aandacht op bijzaken concentreerden meent de Jury nog het volgende te moeten opmerken:

Motto: *Egmond*. Het eigenlijke Rokin-vraagstuk is hier onopgelost gebleven. Wel is gedacht aan een nieuw Stadhuis en een ingrijpende wijziging van den Dam, doch deze gedachten moeten onuitvoerbaar genoemd worden.

Motto: *men trooste zich een kans een stoute sprong te wagen*. De inzender heeft zeer zeker zijn inzending tot een zeer interessante weten te maken doch uit het vele goede teekenwerk blijkt dat hier juist de bijzaken de aandacht te veel van de hoofdzaak hebben afgeleid. Vooral de oplossing van het vraagstuk aan de Spui-zijde is hier zeer zwak.

Motto: *Tempora Mutantur*. Dit plan is gebaseerd op een grooten nieuwen verkeersweg naar het Oosten van de stad. Daar deze verkeersweg op die plaats niet te aanvaarden is, zou dit ontwerp alleen al hierom dienen af te vallen.

Verder meent de Jury nog een waardeerend woord te moeten doen hooren over de inzending onder het motto: „Vraagteeken". Wel is waar is de hoofdgedachte: 2 betrekkelijk lage gebouwen op het te dempen gedeelte met daartusschen — dus ongeveer in het midden tusschen Spui en Dam — een plein, niet te aanvaarden, doch de Jury wenscht de aandacht te vestigen op het goede teekenwerk en de humoristische wijze, waarop de inzender hier voorstelt oud-Amsterdam te doen herleven.

Bovenstaande beschouwingen zullen het Uw College reeds duidelijk hebben gemaakt, dat de taak van de Jury verschillende inzendingen met prijzen te bekronen een zeer moeilijke werd. Daar er geen ontwerpen waren, welke de Jury voor uitvoering zou kunnen aanbevelen, heeft zij gemeend te moeten voorstellen geen inzendingen met prijzen te bekronen, doch het totaal voor prijzen beschikbare bedrag zijnde f 2000.— te verdeelen in gelijke deelen onder de inzenders der ontwerpen ingekomen onder de motto's:

„K.K.K.", „het Pontje", „Y", „C. Stadswapen G.", „B.O.B.".

Hiervan laten de inzendingen onder de motto's: „K.K.K." en „het Pontje" het Rokin voor het grootste deel onbebouwd, adviseeren tot boombeplanting, terwijl „K.K.K." zich een hoog accent denkt aan de Spuizijde één geheel makend met een nieuwe bebouwing aan de Langebrugsteeg, en „het Pontje" een hooge bebouwing op dezelfde plaats wil, doch zich deze denkt als een vrijstaand gebouw. De architectuur van beide inzendingen is echter van geen hooge rang en de voorgestelde bouwwerken zijn te omvangrijk. De inzendingen onder de motto's: „C. Stadswapen G." en „B.O.B." laten eveneens het Rokin grootendeels onbebouwd, ontwerpen een boombeplanting, terwijl zij zich beide op door de Jury juist geachte plaatsen lage gebouwjes denken. De boombeplantingen bij beide inzendingen zijn echter weifelend en onzeker ontworpen. De inzending onder het motto „Y" heeft een zeer goede architectuur; het geheele complex is goed en overtuigd op het juiste daarvoor in aanmerking komende gedeelte van het Rokin geplaatst, doch het geheele karakter der inzending acht de Jury echter onvereenigbaar met dat van het nieuwe Rokin.

Uit bovenstaande beoordeeling der laatstgenoemde inzendingen onder de motto's: „K.K.K.", „het Pontje", „C. Stadswapen G.", „B. O. B." en „Y" blijkt, dat de Jury geen dier ontwerpen, ondanks hunne betrekkelijke verdiensten voor bekroning in aanmerking mocht doen komen, terwijl een juist-afgemeten waardeering der zoo ongelijksoortige ontwerpen niet wel mogelijk was, weshalve zij Uw College adviseert het prijzenbedrag groot f 2000.— gelijkelijk onder de inzenders dier motto's te verdeelen.

De Jury:

w. g. H. P. BERLAGE, Voorzitter.
A. W. BOS, Directeur Publieke Werken.
C. VAN ASPEREN, wrnd. Hoofdcomm. van Politie.
T. E. VAN PUTTEN, Directeur Gem. Tram.
W. A. DE GRAAF, Voorzitter Verkeerscommissie.
J. GRATAMA.
J. W. HANRATH.
J. F. STAAL.
A. R. HULSHOFF, Secretaris.

Naar de Jury ons meldt, hebben zich de volgende heeren als de ontwerpers der in dit nummer afgebeelde inzendingen bekend gemaakt:

Van de inzending onder het motto: K.K.K., de heer Wieger Bruin, Architect te Amsterdam, van die onder het motto: B.O.B. de heer G. J. Rutgers, Architect B.N.A. te Amsterdam, van die onder het motto: het Pontje, de heer Willem Noorlander, Architect B.N.A. te Amsterdam, van die onder het motto: C. Stadswapen G. de heer Ir. H. T. Zwiers, assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft, terwijl de ontwerper van de inzending onder het motto: Groei (aan te koopen voor f 250) is de heer G. van der Gaast, Architect te Utrecht. De inzender onder het motto: „Y" is nog niet bekend. De Jury verzoekt alsnog dezen inzender haar ten spoedigste machtiging tot opening van den naambrief te geven.

De tentoonstelling der inzendingen op de Rokinprijsvraag zal worden gehouden in het Stedelijk Museum te Amsterdam, zij wordt Zondag 14 December a.s. voor het publiek opengesteld.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST f 10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING f 15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS f 0.25, FRANCO PER POST f 0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS f 1.80, ELKE REGEL MEER f 0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 51. 20 DEC. 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. — Bouwkunst en Vriendschap. — Rokin-Prijsvraag. — De restauratie van het Kerkje der Ned. Herv. Gemeente te Kloosterzande, door A. A. Kok, Architect. — Prijsvraag voor 4 Monumentale Lantaarns op den Dam te Amsterdam.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

AFVOERING VAN DE ZWARTE-LIJST VAN PROVISIE.

Het Bestuur deelt hierbij mede dat de Ned. Maatschappij „Mirax" Exploitatie van Brandbluschpatenten en Veiligheidsinrichtingen te Amsterdam, van de zwarte lijst wordt afgevoerd, (zie No. 49) omdat in een tusschen ons Bestuur en genoemde Maatschappij gevoerde correspondentie is gebleken, dat deze geen provisie meer zal aanbieden, en dat de rondgezonden circulaires op een misverstand hebben berust, hetgeen de Directie der Maatschappij betreurt en dat zij genegen is op te treden op een wijze die geheel strookt met de opvattingen van het Bestuur van den B. N. A.

De leden worden verzocht van het bovenstaande goede nota te willen nemen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP.

Uitslag Prijsvragen 1924.

Het Bestuur heeft in overleg met de jury voor de Prijsvragen 1924 de volgende onderscheidingen toegekend:

Voor het Strandbad Restaurant:

4 gelijke prijzen elk groot een bronzen medaille en f 40.— aan de motto's Zon en Zee, en Horizon (2) beide ingezonden door de Heeren N. van der Sluys en J. P. L. Hendriks te Rotterdam.

Motto Horizon (1) ingezonden door den Heer J. de Waard te Voorburg en aan motto Branding ingezonden door den Heer M. Lockhorst te Rotterdam.

Voor de dubbele Zitbank:

2 gelijke prijzen elk groot een Eervolle Vermelding en f 15.— aan de motto's Cement, zand, ijzer en Accomodi beide ingezonden door de Heeren N. van der Sluys en J. P. L. Hendriks te Rotterdam, en een derden prijs, een Eervolle Vermelding, aan het motto Strak ingezonden door onbekende.

De ingekomen antwoorden op de prijsvragen zullen tentoongesteld worden in het Academiegebouw aan de Coolvest te Rotterdam van 25 December 1924 tot 31 December 1924.

ROKIN PRIJSVRAAG.

De j.l. Zondag in het Stedelijk Museum geopende tentoonstelling van inzendingen voor de Rokinprijsvraag, zal tot en met Zondag 28 December a. s. kosteloos voor het publiek geopend blijven.

DE RESTAURATIE VAN HET KERKJE DER NED. HERV. GEM. TE KLOOSTERZANDE.

Kloosterzande? Aardrijkskunde onvoldoende! Roosendaal, Bergen-op-Zoom, Vlake, trammetje naar Hansweert, boot over de Schelde naar Walsoorden, een half uur de binnenlanden van Zeeuwsch-Vlaanderen in, richting Hulst ligt Kloosterzande, deel uitmakende van de Gemeente Hontenisse. Naar stad gaan beteekent daar voor de bijzienden naar Hulst, voor de verzienden naar Antwerpen.

Kloosterzande — Klooster te Zande. Hontenisse, Honte is de rivierarm meer bekend als Westerschelde, Nisse is bocht, Ossenisse, daar in de buurt, Nisse op Zuid-Beveland. De hond in 't wapen van Hontenisse en de vergulde soortgenoot in de windvaan van 't kerkje zijn dus zwakjes abuis.

't Kerkje van Kloosterzande voert ons terug naar de dertiende eeuw. Dat is iets voor 'n Amsterdammer, die zijn stad oud vindt, doch van Gijsbrecht's veste niets meer vond dan 'n reuzenmop, 'n echte wel te verstaan van 3 × 6 × 12 Amsterdamsche duimen bij een slooperij aan den Nieuwendijk.

Kloosterzande dankt zijn ontstaan aan de van 't Zuiden zich noordwaarts opschuivende cultuur. In zoo lang vervlogen dagen waren de Abdijen de centra van beschaving, eigenlijk de eenige plekken waar menschen van ontwikkeling woonden. Van daar trokken de kloosterlingen uit, de monniken en leekebroeders namen de leiding in het ontginnen van het land, bedijken van de polders, bouwen van kerken en kloosters. Zij gaven onderricht en onderwijs op velerlei gebied.

Zoo de geschiedenis vermeldt bracht Willibrord het Christendom in de Vlaamsche landen. Toerend Nederland kent den waterput van Heilo bij Alkmaar en dien van Zoutelande, achter den Walcherenschen duinzoom. Dat zal geweest zijn zoo om 't jaar 700.

Daarna ontstonden klooster-centra. Een van deze vaste punten in 't barbaarsche land was de Abdij der Duinen bij Brugge, waarvan de bewoners zich hielden aan den leefregel der Cisterciensers. Het waren de Bernardijner monniken, zich noemende naar Bernard, die een der discipelen van Willibrord zal zijn geweest. Vanuit de abdij der Duinen werd het slibland bezuiden de Westerschelde ontgonnen, zoowel materieel als geestelijk. Wie wel eens iets gezien heeft van de schorren en platen in de Zeeuwsche wateren kan zich van zulk een taak een begrip vormen. Eigenaar van de gronden was de Abdij niet. Dit waren de opvolgende graven van Henegouwen, die tevens over Vlaanderen heerschten. Een jaartal staat in de vroege geschiedenis vast, 1196. Toen schonk de graaf van Henegouwen en Vlaanderen, Boudewijn, de geheele landstreek Ter Zande aan de Abdij der Duinen, niet in leen doch in vrijen eigendom.

Deze Boudewijn maakte, als kind zijns tijds, de kruistochten mede, werd zelfs kortstondig Keizer van Constantinopel. Bij zijn gift maakte hij — tout comme chez nous — een beding. Er moest in 't centrum van de geschonken landstreek, Ter Zande, een kapel gebouwd worden, waarin ten eeuwigen dage de mis gelezen zoude worden voor de zaligheid van hem en de zijnen. Of onmiddellijk aan dezen eisch voldaan is, of de kapel een kortstondig bestaan heeft gehad en vervangen door een betere of wèl dat de kerk welke er nu staat kort na 1196 gebouwd is, staat niet rotsvast. Er bestaan archiefstukken van de jaren 1220 en later waarin genoemd worden de Bernardijner monniken der Duinen, gevestigd Ter Zande; toen was er dus ongetwijfeld reeds een gebouwencomplex. De nederzetting groeide, werd in de helft der dertiende eeuw zelfs als een veste voorzien van verdedigingsmuren en grachten.

Het rustig bestaan duurde zoo voort, tot de combinatie van de leuzen los van Spanje en los van Rome, alles wat in de Noordelijke Nederlanden revolutionair

bloed in de aderen had, al was 't slechts een half procent, in beroering bracht, en zooals bij dergelijke gelegenheden onafwendbaar is, de woeste volkskracht ontketende.

Ook 't vredig Kloosterzande kreeg zijn deel. In 1577 landden de Watergeuzen aan den Zuidelijken Scheldeoever en plunderden en roofden wat er te halen was en voor afscheid staken zij den boel in brand. De kapel brandde af, d. w. z. de houten kap verbrandde en de ringmuur bleef ten deele staan. Zoo bleef de ruïne achter en zal door weer en wind er niet beter op geworden zijn. De Hervorming, die in 't Noorden vasten voet verkreeg, stond verder Zuidwaarts, minder krachtig. Toen in de Hervormde Kerk twisten ontstonden, de tijd van Arminius en Gomarus, van verlicht Noord-Nederland in de minderheid tegen de meerderheid der Contra-Remonstranten, toen raakte in 't Zuiden de Hervorming in de verdrukking en werden de Katholieken weder de baas.

In 1609 herbouwden de inwoners van Kloosterzande hun oude Kloosterkapel tot kerkje voor den Katholieken eeredienst. De architectonische leiding der Kloosterlingen was echter weg. Van het kerkje was slechts het Oostelijk deel over. Op de fundamenten van het overige bouwden zij van afbraak de muren op in stumperige architectuurvormen, maakten aan de Zuidzijde op dezelfde wijze een kapel. De kap maakten zij volgens de gebruikelijke vroeg-zeventiend-eeuwsche constructie van eikenhout in dakstoelen boven elkaar en voorzagen haar van een houten schijngewelf in een lagen spitsboogvorm, bijna halfcirkel in profiel.

Op den duur kwamen echter in Kloosterzande de Hervormdgezinden in de meerderheid en in 1648 werd de oude kapel door de Protestanten in gebruik genomen en bleef bij hen in gebruik tot in onzen tijd. Thans ziet men, verderop aan den hoofdweg door 't dorp een groote, tamelijk nieuwe katholieke kerk, waaruit blijkt dat de katholieke eeredienst daar nog lang niet verdwenen is. Trouwens Oostelijk Zeeuwsch Vlaanderen is overwegend katholiek in tegenstelling met Westelijk Z. Vl. dat is bewesten de Braakman, dat overwegend Protestant is.

Ook 't Protestantsch beheer liet zich aan 't gebouw niet onbetuigd. Wat aan den katholieken eeredienst herinnerde, werd opgeruimd, niet steeds op de meest piëteitvolle wijze. Ook de kap kreeg nog eens een beurt; in de achttiende eeuw werd deze voor twee derde vernieuwd in een slechte constructie en werd een dakruiter aangebracht met een vergulden hond in de windvaan en er kwam een elliptisch schijngewelf gelijk de muren wit gekalkt.

Bij den Geuzen-inval van 1577 en na den bekenden tocht van Prins Maurits kwam het geheele district in eigendom aan de Staten van Vlaanderen. Deze schonken het land op hun beurt weder aan Prins Willem I als compensatie voor zijn door den Spaanschen Koning verbeurd verklaarde goederen in 't land zijner vaderen, Orange. Zoo kon 't bestaan dat de afstammelingen van 't Huis van Oranje zich daar in Zeeuwsch-Vlaanderen een groot verblijf stichtten, bekend als de Prinsenzaal. Dit gebouw diende behalve voor woning van den rentmeester van 't Kroondomein, voor officieele bijeenkomsten. Helaas is dit gebouw in den niets ontzienden tijd van de helft der negentiende eeuw afgebroken. Doch de Burgemeester van Kloosterzande is nog steeds Rentmeester van het Kroondomein.

Dit is, in groote stappen, de papieren geschiedenis. Nu de steenen geschiedenis, want naar Ruskin's raad moet men voor de bestudeering van een oud gebouw, de steenen laten spreken.

Het kerkgebouw, zooals het tot in 1922 werd aangetroffen was een kerkje in zeer bouwvalligen toestand. In een grooten rechthoek liep en loopt nog er om een breede sloot — waterloop heet dat daar —, overblijfsel van de oude ringgracht. Een bruggetje met halfcirkeltongewelf, van witte natuursteenblokken, is ongetwijfeld origineel.

Het kerkje was georienteerd, zooals elke oude christenkerk, met 't choor naar

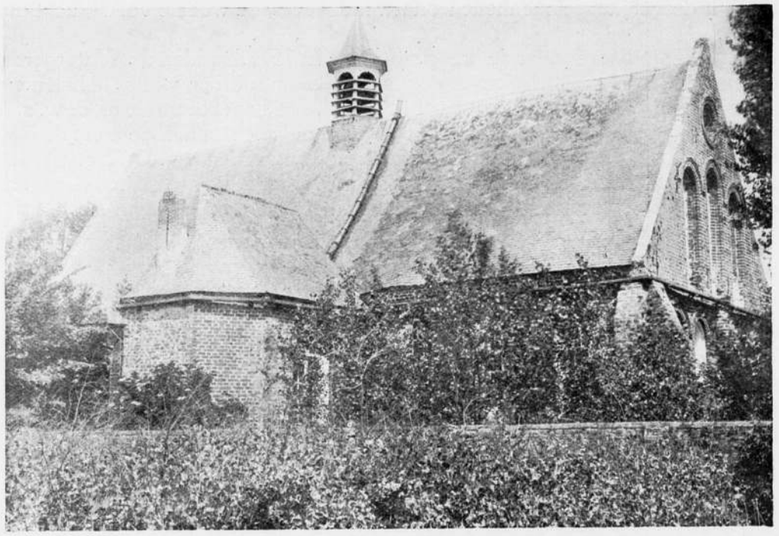

KERKJE VOOR DE RESTAURATIE, ZUID- EN OOSTGEVEL.

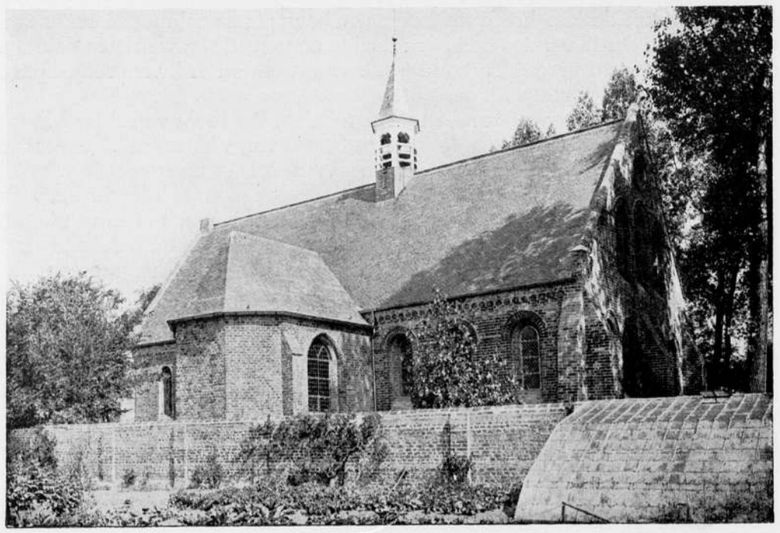

KERKJE NA DE RESTAURATIE, ZUID- EN OOSTGEVEL.

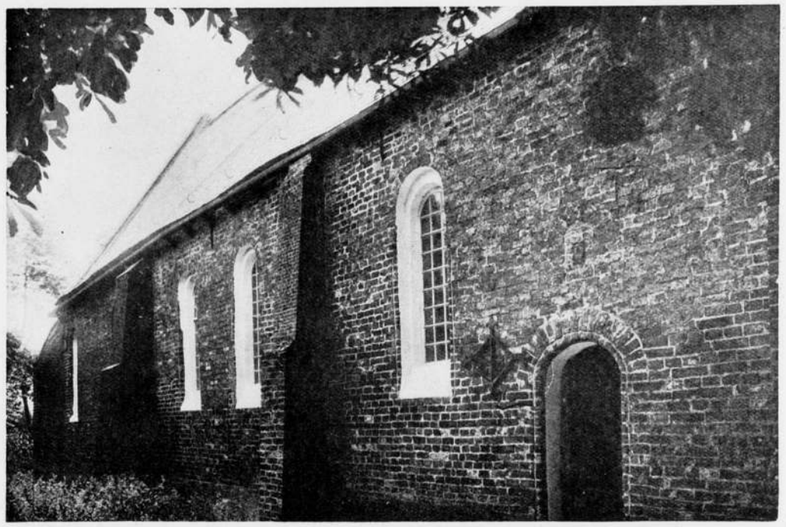

NOORDGEVEL VOOR DE RESTAURATIE.

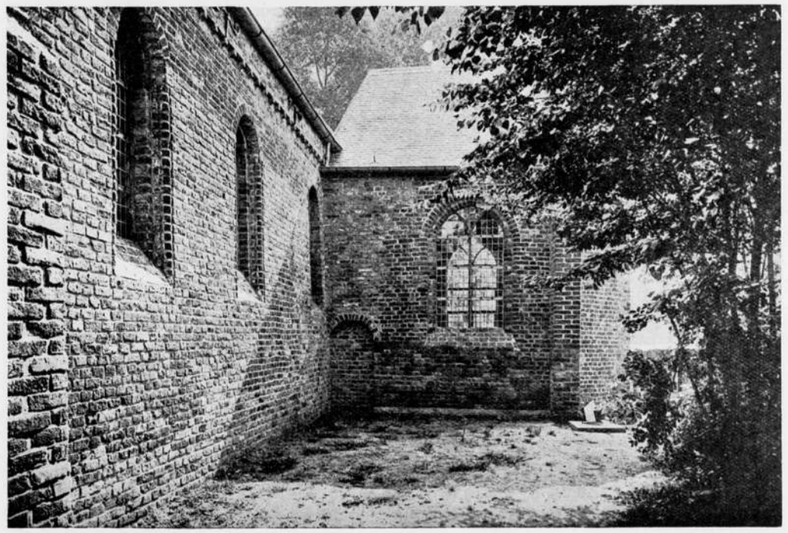

ZUIDGEVEL NA DE RESTAURATIE.

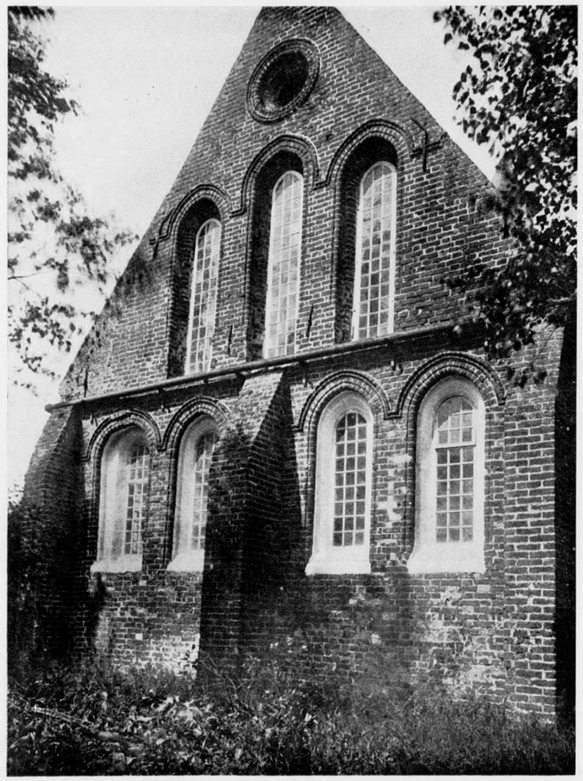

OOSTGEVEL VOOR DE RESTAURATIE.

't Oosten, met een geringe afwijking, waarover het thans geen pas geeft nader uit te weiden. De plattegrond was een gewone rechthoek, waarvan geen bepaalde proportie van lengte tot breedte te vinden was, met een aangebouwde kapel aan de Zuidzijde. Het geheel maakte bij een omwandeling den indruk van een buitengemeen oud gebouw, geheel gemetseld van groote baksteenen, kloostermoppen. Het Oostelijk deel had vensters met door profielsteen omlijste stompe spitsbogen. Het overig deel had vensters met eenvoudige halfcirkelboogjes. Op 't eerste gezicht was het verleidelijk dit laatste te beschouwen als 't oudste, als romaansche bouwvormen. Bij nadere bestudeering — en zoo iets groeit langzaam, soms eerst tijdens de uitvoering der herstellingen — bleek dat 't oostelijk deel het oudste was en het overig deel van later tijd, opgebouwd uit afkomend materiaal van de kapel of mogelijk van andere bouwwerken.

De Oostgevel dan had onder drie zware steunbeeren — drummers noemt men die in Zeeland — met ter weerszijden twee vensters, witgekalkt en met houten ramen. Die middelste steunbeer leek wel raar, doch bleek toch origineel te zijn. Daarboven waren drie veel te lange vensters, welke aan de onderzijde verprutst waren en waarvan 't genot werd verfijnd door een afvoerbuis dwars over den gevel. Regenwater is daar — bij gebrek aan een waterleiding — kostbaar vocht. Die drie bovenste vensters waren binnen kleiner dan buiten. Het bleek dat door 't elliptisch schijngewelf het bovendeel bedekt werd en men ze daarom naar onderen verlengd had. Een rond venster bovenin was zoo eigenaardig verweerd,

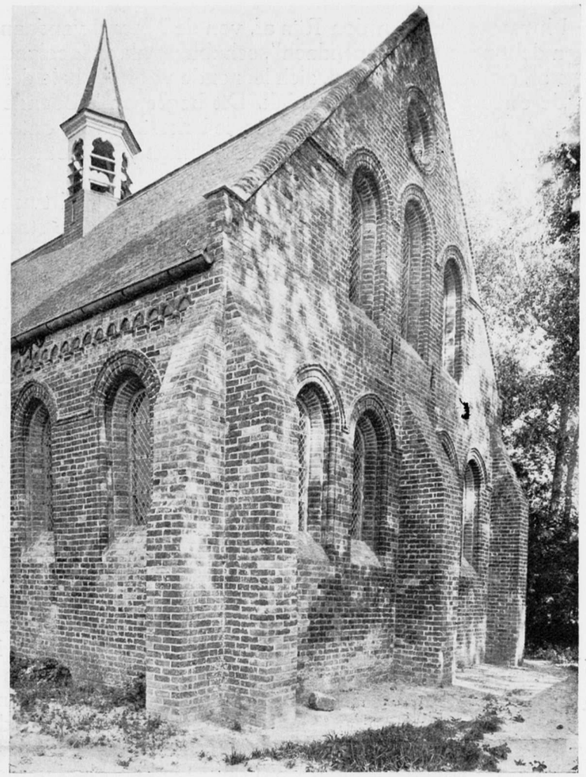

OOSTGEVEL NA DE RESTAURATIE.

dat de mortel geheel uit de steenen geregend was en deze gaaf, als zoo van den oven, tegen elkaar stonden. De afdekking van den top was geheel weg. De profielsteenen waren vormsteen, in tegenstelling met de als regel aan de oude Hollandsche kerken voorkomende uit de hand behakte profielsteen; er waren stukken bij van buitensporige afmeting b.v. neggestukken van 38 × 20 × 7½ c.M., alles keurig gevormd, hardgebakken, naar het begrip van onze kleiindustrie een ongewone prestatie. De Noordgevel was voor de twee linker vensters van dezelfde structuur, verder van veel minder kwaliteit zoowel wat metseltechniek als wat vorm betrof. Het was van afbraak gemetseld, romaansche vensters van gothieke materialen in 1609 gemaakt! Plotseling bleek op een goeden keer het kenmerk van origineel of valsch. Toen dit eenmaal gevonden was, ja, toen was 't heel gewoon, gedachtig aan Columbus en diens ei. Wat was 't geval. In de schooljaren hebben we geleerd en later hebben we 't ook onderwezen, van 't Vlaamsch verband, 't kruisverband enz. alsof we dat zoo naar eigen goedvinden konden toepassen. Waar 't vandaan kwam, daarvan gaf niemand zich rekenschap. De Cultuur van Kloosterzande kwam uit Vlaanderen; 't echte oude deel was in Vlaamsch verband gemetseld, keurig regelmatig. De bevolking stond onder van 't Noorden — Holland en Zeeland — komenden invloed; de bouwerij van 1609 was in kruisverband, slordig gemetseld. Noord-Hollandsche oude kerken zijn als regel in kruisverband, niet in Vlaamsch verband gemetseld, met de slordigheidjes die er juist de bekoring aan geven. Nu meteen naar de dakbedekking. In Noord- en

Zuid-Holland kwamen de leien den Rijn af, van de Moezel vandaan. Deze leien zijn dik en men dekt ze in „Schuppendach", schubbendak. In Zeeland kwamen de leien de Maas af, groote dunne leien, zich leenende voor dubbele dekking en zoo hebben daar de oude gebouwen Maasdak. Dit begrepen hebbende is 't — om maar een greep te doen — te verklaren hoe alle bekoring werd ontnomen aan de dakspits van Blaricum's toren, toen daar voor eenige jaren het tintelend schubbendak werd vervangen door glad Maasdak.

Nu weer de kerk van Kloosterzande. De Noordgevel had twee rare, dikke contreforten, die bij ontgraving bleken bovenop den grond te staan en dus aan den muur te hangen. Aan de rechterzijde was een merkwaardige deur, een korf boog van profielsteen. Bij bestudeering bleek nog een andere proef op de echtheid. De origineele bogen hadden wigvormig gebakken steenen. De valsche bogen van 1609 niet. In de opening was een deur met als studiemateriaal leerzaam sluitwerk en gehengen merk 1609. Een ijzeren toestel naast de deur, dat als balkanker fungeerde voor het moerbint van de orgel-gaanderij, was van veel ouder herkomst. Boven de deur een dichtgemetseld nisje, afkomstig van den tot katholieke kerk ingerichten herbouw van 1609.

De Westgevel was een allergekst ding, stijlloos. Vier contreforten met rare schuine kanten van behakte steen, een deurtoegang met een halfcirkelboog van profielsteen als een enkele rol gemetseld, daarboven een spitsboogvenster als een groot gat zonder traceering, hoog in den top een ronde opening en de afdekking in vlechtingen. Één verdienstelijk ding deed de maker, hij legde 't geboortejaar van zijn product vast aan de ijzeren ankers, een A in den top en dan 1.6.0.9.

Weer den hoek om, aan den Zuidkant werd 't nog vreemder; geen heele steen in 't metselwerk en zoo hier en daar in 't muurvlak een profielsteen. En daarbij bulten in- en uitwendig om er bang van te worden. Bij onderzoek bleek dat de dikke muur bestond uit binnen en buiten een halfsteensmuurtje van brokken en daartusschen puin met grond. Bij aanraking kwam dit bij honderden kilo's neerrollen. Ook de kapel was van slechte makelij; een schoorsteen aan de Zuidzijde, schilderachtig in zijn bouwvalligheid, deed geen dienst doch werd in zijn functie geassisteerd door een rioolbuisleiding op 't dak. De kapel had verder ter weerszijden een zeventiend'eeuwsch spitsboogvenster, met sporen van ijzeren traceering. Het rechter deel van den Zuidgevel was buitengemeen fraai, geheel origineel, behalve de daklijst, die vrijwel geheel vernield was. Ongelukkigerwijze stond dit stuk geweldig uit 't lood.

De kap was in jammerlijken staat. Er schijnt — om 't zoo maar te noemen — afzonderlijke voorzienigheid te bestaan, die zorgt bepaalde bouwdeelen, welke mathematisch moeten breken of omvallen, op hun plaats te houden. Of is 't uit kracht der gewoonte dat ze blijven vertoeven waar ze zijn? De kap van de kerk van Kloosterzande had ongetwijfeld zulk een schutspatroon. Mogelijk waren er de uilen die in den dakruiter woonden niet vreemd aan. Ter geruststelling voor deze mogelijkheid dient vermeld dat bij het bezoek ter gelegenheid van de „eindoplevering" met genoegen geconstateerd kon worden dat de kerkuilen hun nieuwe woning betrokken hadden, na een heel jaar tot de onbehuisden behoord te hebben. Deze kap dan had de eigenaardigheid overal kapot te zijn en toch niet te vallen. Uit een zekere narrigheid deed zij nog iets anders. De dikke balken in zoovele oude kerken heeten niet voor niets trekbinten. De kappooten stonden hier niet zooals 't behoort verbonden aan deze binten, doch op de muren en duwden deze buitenwaarts, de trekbinten met ankers proefbelastende, alsof zij tot de doodstraf op de rekbank veroordeeld waren. Aan de Oostzijde was 't gebouw — dat maar klein is — van boven 60 cM. breeder dan van onderen!

Het interieur werd beheerscht door den witkwast, alleen de vloer en de kerkbanken waren er aan ontsnapt.

A. A. KOK, Architect.
(Slot volgt).

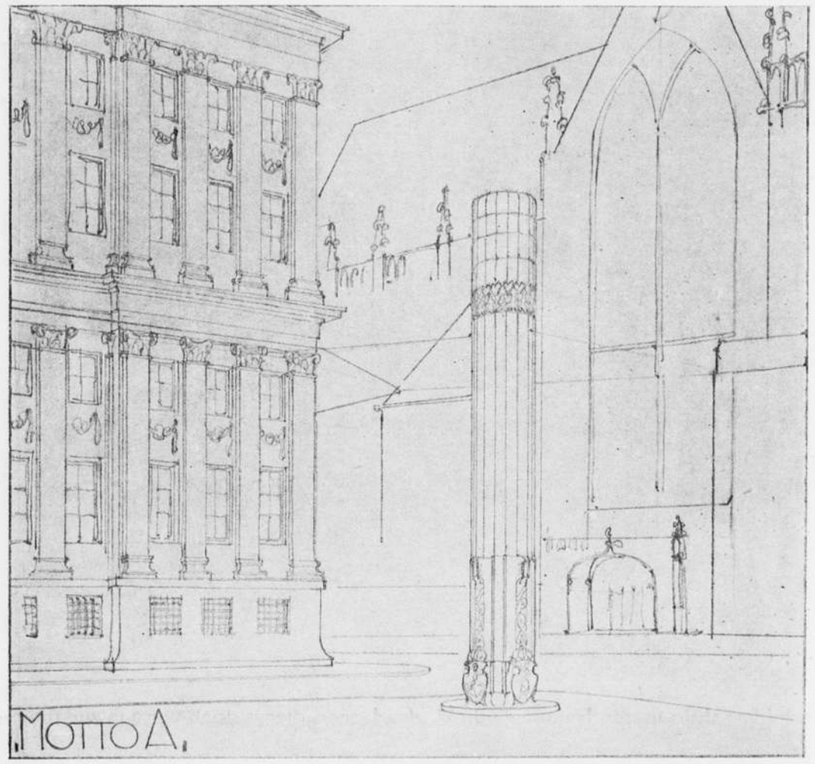

MOTTO A. Eerste Prijs groot f 400.—. Ontwerper: A. J. KRAMER.

PRIJSVRAAG VOOR VIER MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

Naar wij vernemen heeft de Jury in deze prijsvraag de bekroningen volgens het programma volledig toegekend, en wel den eersten prijs ad f 400, aan „motto A", waarvan de ontwerper is de heer Albert Jan Kramer, te Amsterdam.

De tweede prijs groot f 225 is toegekend aan het motto Sattva, ontworpen door den heer Anton Kurvers te Amsterdam; den derden prijs, groot f 150, verwierf het motto Fiat Lux, ingezonden door de heeren N. van der Sluys en J. P. L. Hendriks te Rotterdam.

Het motto „Willy", ingezonden door den heer C. Caspers te Amsterdam verkreeg den vierden prijs, groot f 125, terwijl ten slotte de vijfde prijs groot f 100, werd toegekend aan den heer Ir. L. Ch. Kalff, ontwerper van de inzending onder het motto: „Besvrucht".

Van deze bekroonde ontwerpen geven wij hierbij eenige afbeeldingen der teekeningen, terwijl het juryrapport in een der volgende nummers zal worden opgenomen.

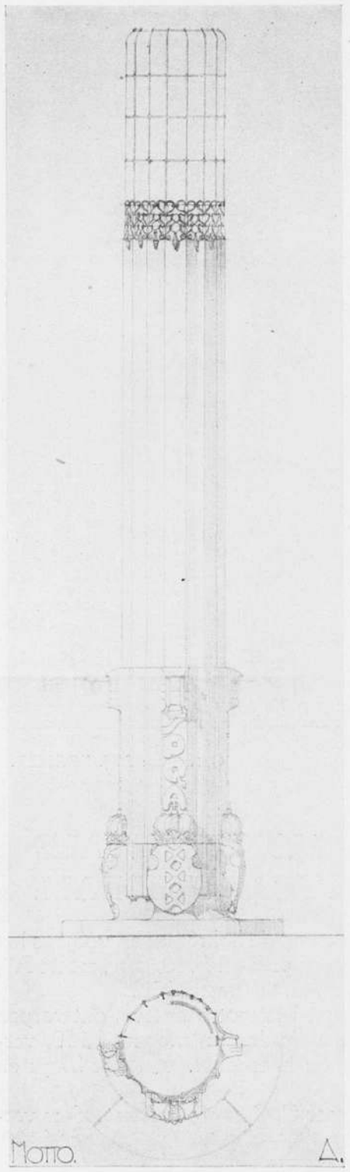

MOTTO A. Eerste Prijs.
Aanzicht bij dag.

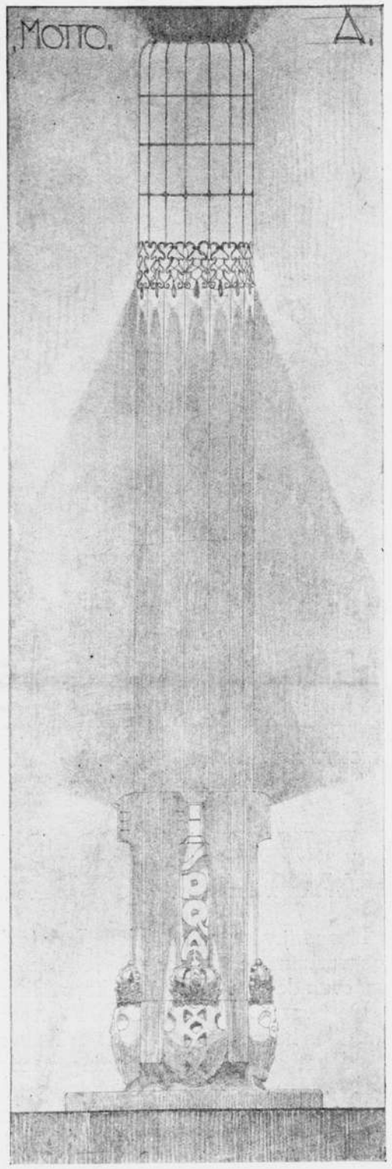

Ontwerper A. J. KRAMER.
Aanzicht bij avond.

PRIJSVRAAG MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

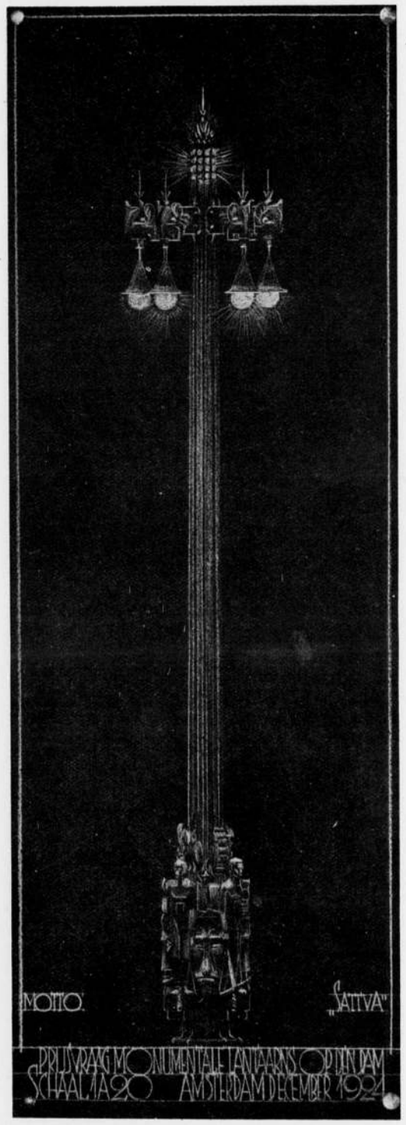

MOTTO „SATTVA". Tweede Prijs.
Aanzicht bij avond.

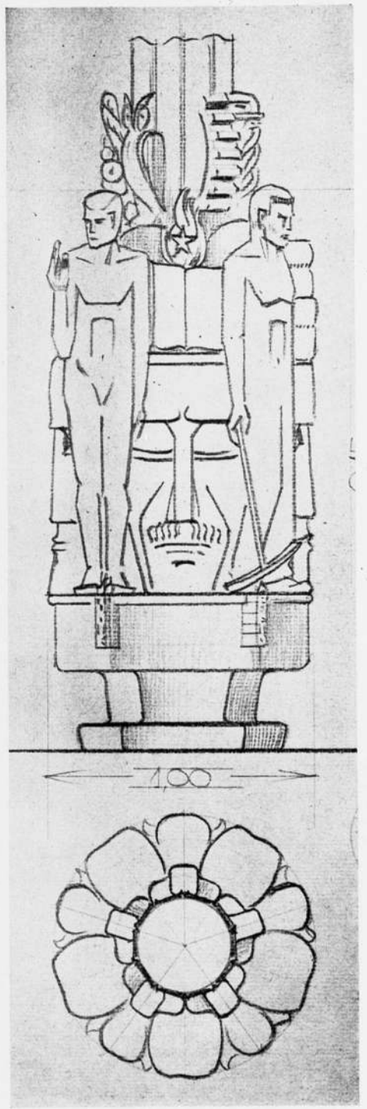

Ontwerper: A. J. KURVERS.
Detail.

PRIJSVRAAG MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

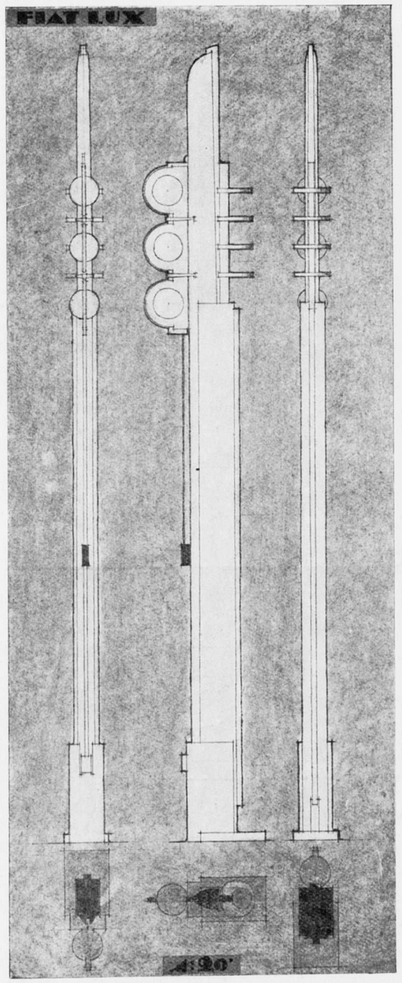

MOTTO „FIAT LUX".
Aanzichten bij dag.

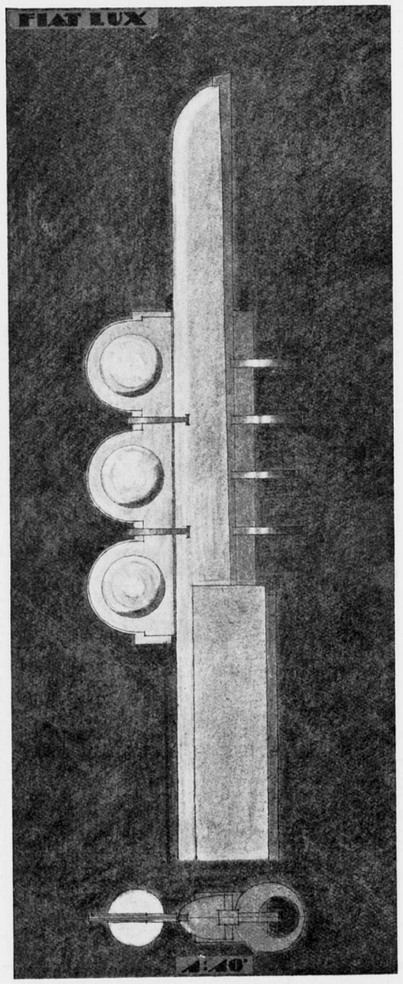

Derde Prijs.
Detail.

PRIJSVRAAG VOOR VIER MONUMENTALE

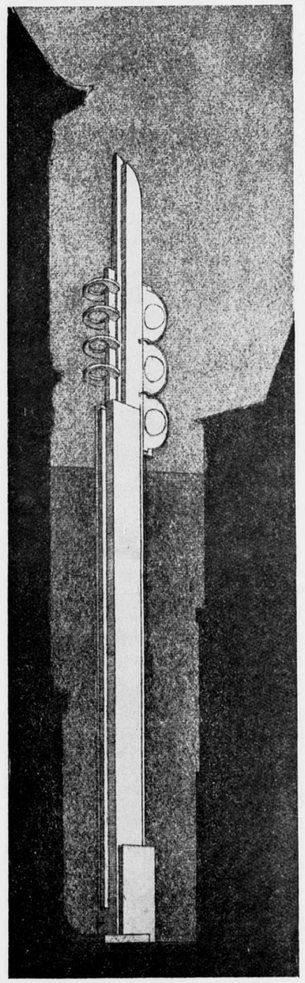

Ontwerpers
Perspectief (ets).

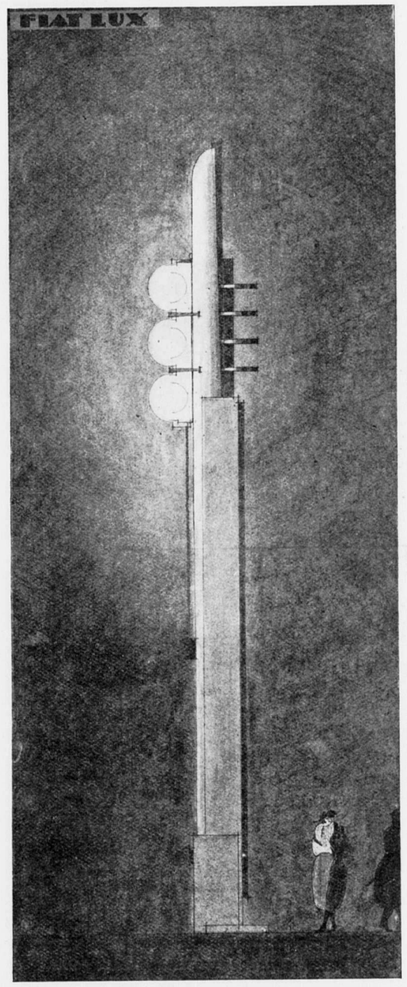

N. v. d. SLUYS en J. P. L. HENDRIKS.
Aanzicht bij avond.

LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

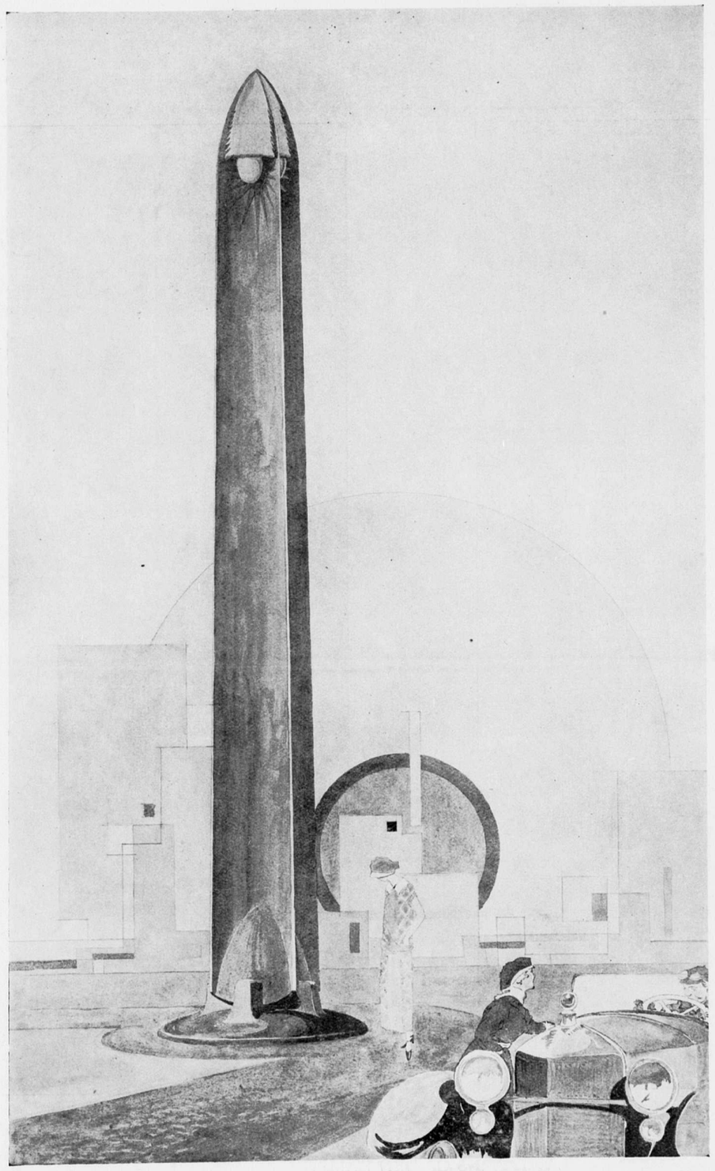

MOTTO „WILLY". Vierde Prijs. Ontwerper: C. CASPERS.

Perspectief.

PRIJSVRAAG VOOR MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

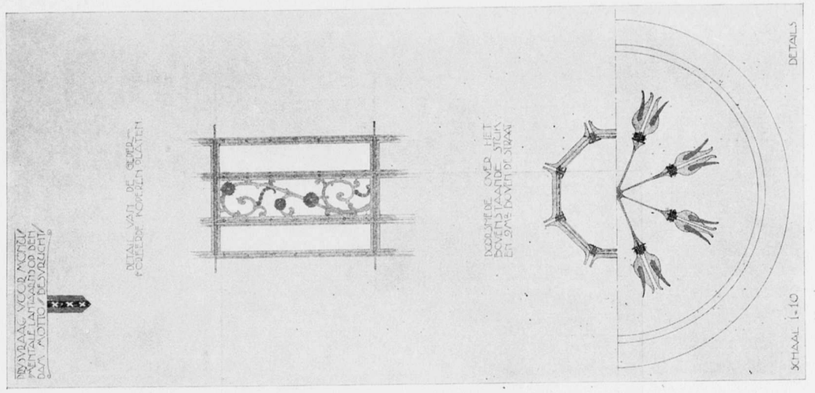

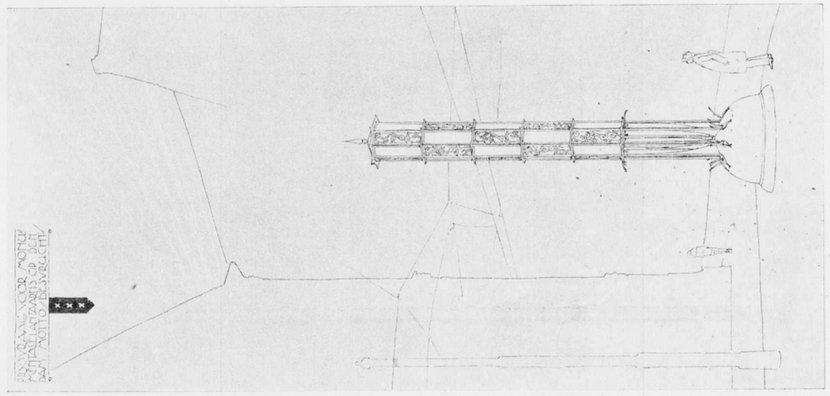

MOTTO „BESVRUCHT".

Perspectief en Details.

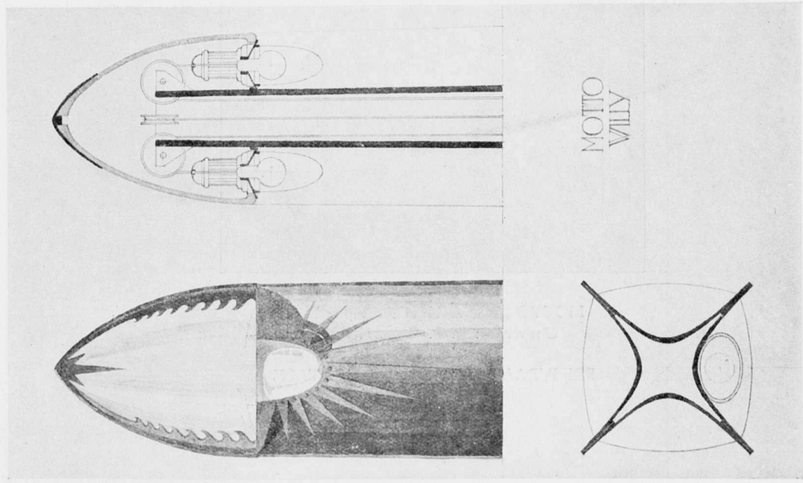

Details.

MOTTO „WILLY".

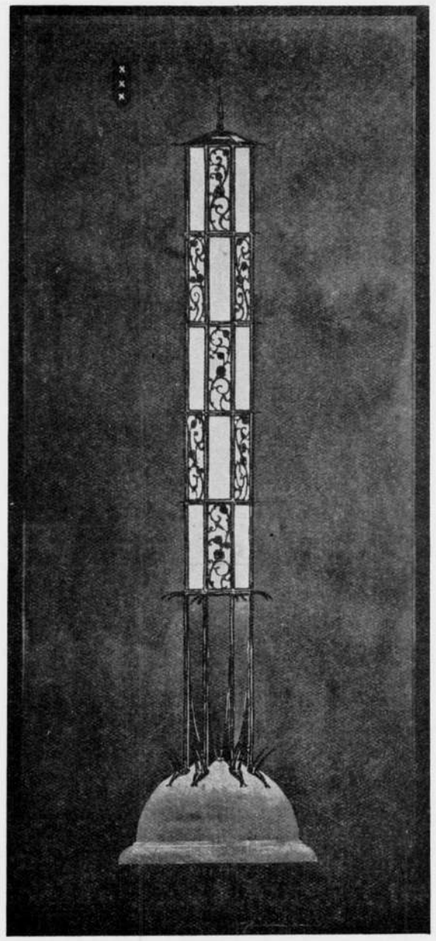

MOTTO „BESVRUCHT". Vijfde Prijs.
Ontwerper: Ir. L. CHR. KALFF.
Aanzicht bij avond.
PRIJSVRAAG VOOR MONUMENTALE
LANTAARNS OP DEN DAM TE AMSTERDAM.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

ORGAAN VAN DE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST BOND VAN NEDERLANDSCHE ARCHITECTEN

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. A. VAN ANROOY, ... G. C. BREMER, J. C. MEISCHKE EN DR. IR. D. F. SLOTHOUWER. REDACTEUR: J. P. MIERAS. BUREAU VAN REDACTIE: WETERINGSCHANS 102, AMSTERDAM. UITGEVERS EN BUREAU VAN ADMINISTRATIE: MOUTON & Co., HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTEN OP TE GEVEN: WETERINGSCHANS 102 AMSTERDAM OF HERDERSTRAAT 5, 'S-GRAVENHAGE. ABONNEMENTSPRIJS: VOOR NEDERLAND FRANCO PER POST ƒ10.— 'S JAARS, VOOR INDIË EN BUITENLAND BIJ VOORUITBETALING ƒ15.—. AFZONDERLIJKE NUMMERS ƒ0.25, FRANCO PER POST ƒ0.27. ADVERTENTIËN: VAN 1—6 REGELS ƒ1.80, ELKE REGEL MEER ƒ0.30. GROOTE LETTERS NAAR PLAATSRUIMTE. ADVERT. BIJ ABONNEMENT TEGEN BELANGRIJK VERMINDERDE PRIJZEN. ADVERT.-BUR.: HERDERSTR. 5.

45STE JAARGANG. No. 52. 27 DEC. 1924.

INHOUD: Mededeelingen van het Bestuur. — Rokin-Prijsvraag te Amsterdam. — Schoonheidscommissie te Baarn. — Verslag van de Adviescommissie voor Bouwontwerpen en Uitbreidingsplannen in Noord-Holland over 1924. — De restauratie van het Kerkje der Ned. Herv. Gemeente te Kloosterzande, door A. A. Kok, Architect. Vervolg en slot van pag. 524. — De Nederlandsche afdeeling op de Tentoonstelling te Parijs in 1925, door J. de Bie Leuveling Tjeenk. — Jury-Rapport inzake de door het Gemeentebestuur van Amsterdam uitgeschreven Prijsvraag voor het verkrijgen van Monumentale Lantaarns op den Dam.

MEDEDEELINGEN VAN HET BESTUUR.

Verandering der Administratie.

Vanaf 1 Januari 1925 zal de administratie van het Bouwkundig Weekblad geheel berusten bij de firma Mouton en Co.

Abonnementen op het blad moeten van dien datum af worden opgegeven aan genoemde firma, Herderstraat 5 te 's Gravenhage, die in het vervolg ook over alle abonnementsgelden zal disponeeren.

Kwitanties voor dit abonnement worden dus niet meer door den Penningmeester van den B.N.A. afgegeven, doch uitsluitend door de firma Mouton.

ROKIN PRIJSVRAAG TE AMSTERDAM.

Als de inzenders van het motto „Y", dat door de Jury voor een geldelijke belooning ad f 400 werd voorgedragen, hebben zich bekend gemaakt de heeren J. C. Meischke en P. Schmidt, architecten B.N.A. te Rotterdam.

SCHOONHEIDSCOMMISSIE TE BAARN.

De Raad dezer gemeente was in openbare vergadering bijeengeroepen op 16 Dec. j. l. en behandelde o.a. een request van eenige aannemers en eigenbouwers om de Schoonheidscommissie op te heffen, of zoo daartoe niet besloten mocht worden, het daarheen te leiden, dat in die commissie ook twee aannemers en twee eigenbouwers zitting hebben.

Naar wij vernemen gaf dit request niet volledig de bedoeling van requestranten weer en dient aan de conclusie te worden toegevoegd: „en de vier architecten eervol te ontslaan."

Besloten werd het adres in handen te stellen van B. en W., om praeadvies.

VERSLAG VAN DE ADVIESCOMMISSIE VOOR BOUWONTWERPEN EN UITBREIDINGSPLANNEN IN NOORD-HOLLAND OVER 1924.

Uit dit verslag vernemen wij dat het aantal gemeenten in Noord-Holland, dat in hare verordening een welstandsbepaling opnam, 36 bedraagt, zoodat nog 89 gemeenten deze bepaling niet hebben. Het aantal bij de Commissie ingediende plannen was 168, iets minder dan in 1922. De plannen betroffen 855 woningen, benevens eenige scholen, pakhuizen, fabrieken,

garages, stallen en een kiosk. Uit een opgaaf van de bemoeiïngen der Commissie, en een rubriceering naar de kwaliteit der ingediende plannen blijkt, dat er zich onder de ingezonden ontwerpen vele bevonden waarbij steun in aesthetisch opzicht zeer noodig was. Op grond van de ervaring opgedaan met de toegezonden plannen, is de Commissie van oordeel dat er weer talrijke gebouwen moeten zijn opgericht, welke uiterlijk aan redelijke eischen niet voldoen. Zij is van meening, dat dit kan voorkomen worden. Zij constateert met genoegen dat de belangstelling geregeld groeit. Zij vraagt dan ook steun van belangstellenden, want hoewel de commissie thans met een sluitende rekening kan werken, ontbreken haar de noodige geldmiddelen, om het door haar nagestreefde doel zoo goed mogelijk te verwezenlijken.

Aan dit verslag koppelt de commissie eenige beschouwingen vast.

Over de algemeene regelen aangenomen bij de taak der Commissie lezen wij:

Bij de behandeling van ingekomen ontwerpen, die wijziging behoeven, geldt als regel, a. Alleen plannen, die niet voor verwijzing naar een architect in aanmerking kunnen worden gebracht, worden door de commissie of door hare bemiddeling gewijzigd. b. de wijziging beperkt zich tot het corrigeeren der verhoudingen en het verbeteren van de details. De totale opzet blijft zoo veel mogelijk behouden en de bouwkosten worden, indien eenigszins mogelijk, niet verhoogd.

Indien een ingekomen plan niet aan eischen van welstand voldoet, is principieel de beste oplossing te verwijzen naar een architect. Inmiddels gelukt het slechts een enkele maal, dat aan een architect opdracht wordt verleend in de plaats van het afgekeurd ontwerp een geheel nieuw te maken. Dit is voornamelijk daaraan toe te schrijven, dat de Commissie in het algemeen nog te weinig op krachtigen steun van de gemeentebesturen kan rekenen, omdat deze nog te weinig overtuigd zijn van het groote belang dat een gemeente heeft bij een goede architectonische verzorging van de nieuw te stichten bouwwerken.

Bouwwerken van grooteren omvang en van groot belang, zooals b.v. scholen, groepen van woningen, e.d. behooren volgens de meening der Commissie aan bekwame ontwerpers te worden opgedragen.

Blijkt bij de beoordeeling, dat het geleverde werk onvoldoende is, dan behoort de ontwerper, evengoed als indien hij technisch niet bekwaam is gebleken, door een aesthetisch bevoegde kracht te worden vervangen.

Reeds van den beginne af heeft de Commissie gevoeld, dat deze stelregel echter in geen geval consequent kan worden doorgevoerd. Bij werken van geringeren omvang, waarop de kosten van een behoorlijk ontwerp te zwaar zouden drukken en ook in afgelegen plaatsen, blijkt deze eisch practisch niet uitvoerbaar. In dergelijke gevallen verleent de Commissie, wanneer zij een ontwerp onvoldoende acht, hulp tot verbetering daarvan.

Elk ontwerp, dat voor wijziging door de Commissie in aanmerking komt, wordt zoo mogelijk vooraf met den bouwkundige, die het plan zal uitvoeren of met belanghebbenden besproken. Bij deze bespreking worden zooveel mogelijk inlichtingen gevraagd over de omgeving waarin het bouwwerk zal komen. (Een enkele maal nemen een of meer Commissieleden die omgeving ter plaatse op. Dit moet helaas, om financiëele redenen, dikwijls nagelaten worden.)

Bij mondeling overleg kan de detailleering uitvoeriger en sneller worden behandeld dan bij correspondentie alleen; bovendien kunnen eventueele bezwaren tegen eenige oplossingen of constructie meestal gemakkelijk worden ondervangen. Deze besprekingen zijn meer en meer het belangrijkste gedeelte van het werk der Commissie geworden.

Met genoegen mag geconstateerd worden, dat, dank zij dit persoonlijk contact, steeds meer medewerking van de verschillende vaklieden ontstaat. Ook wordt het werk der Adviescommissie beter begrepen en daardoor meer gewaardeerd.

Vooral in den laatsten tijd gaat deze bespreking gepaard met het maken van eenige schetsmatige aanwijzingen op het ingezonden bouwplan, welke voor den ontwerper voldoende zijn om zelf verbeterde teekeningen te maken, welke dan later weder ter goedkeuring worden ingezonden.

Voorts geeft het verslag nog enkele beschouwingen over dakvormen. Het boekje is verrijkt met een groot aantal afbeeldingen van ingezonden en verbeterde teekeningen en kon door de subsidie van de regeering wat extra worden verzorgd.

DE RESTAURATIE VAN HET KERKJE DER NED. HERV. GEM. TE KLOOSTERZANDE.

Vervolg en slot van pag. 524.

In 't voorjaar 1922 werd met de herstelling begonnen.

Het eerste werk was het fraaie stuk zijgevel van de choorzijde, aan den Zuidkant, te redden. Daarvoor werd aan de buitenzijde een ontgraving gemaakt en ondergronds een serie steunbeeren gemetseld. Als merkwaardigheid, niet ten opzichte van andere oude bouwwerken, doch naar ons hedendaagsch begrip, zij vermeld dat de dikke kerkmuren buitensporig diep gefundeerd waren, geen verbreeden voet hadden en zonder mortel waren gemetseld. Bij de herstelling van het bovendeel, dat van afbraak was opgestapeld kwamen uit het inwendige van den muur profielsteenen voor den dag. Dit gegeven combineerende met aanwezige fragmenten ontstond met volle zekerheid de vorm van de daklijst. Voor overtuigend bewijs zijn de gevonden echte oude profielsteenen daarin verwerkt. Daarna kwam de fraaie oostgevel aan de beurt. Deze bood als vormgeving weinig bijzondere vraagstukken, doch gaf een nieuwe moeilijkheid, het gebrek aan 't benoodigd materiaal. Uit ervaring van vroegere restauratiën was reeds gebleken dat het ten eenenmale onmogelijk is steen te laten bakken die zonder teleurstelling past bij 't oude materiaal. Een inmiddels gemaakte ontgraving aan den Noordkant gaf uitkomst. Daar werd een ondergrondsche gang ontdekt, welke bleek het gansche terrein te doorsnijden en zelfs onder de kerk door te gaan. Deze tunnel was zonder mortel gemaakt van precies dezelfde steen als de kerk en werd onze steengroef. Wat deze geheimzinnige onderaardsche gang was? Inwendig was hij breed 67 cM., hoog een rechtstand van 0.80 M. en dan een halfcirkeltongewelf, in totaal hoog 1.12 M. en, eventjes opgemerkt, keurig gestapeld in Vlaamsch verband. Een vluchtgang, sluipgang of dergelijk fantastisch doel was mogelijk, doch voor deze bestemming wel wat laag. Een riool was 't ook niet want de bodem was behoudens eenigen ingevallen grond, volkomen rein. Het was ongetwijfeld een waterloop. Tot juist begrip diene dat de Zeeuwsche bodem wel iets bijzonders is in vergelijk tot den zandbodem of den veenpolder. De grond is vermengd klei en zand, beide uiterst fijn. In met water oververzadigden toestand wordt dit een materie met geen grooter drukvastheid dan pap en in drogen toestand kan 't steenhard worden. Zulke grond is vrijwel waterdicht en bij hevige regens moet het water over den bodem afgevoerd worden omdat 't er niet intrekt. Niet ten onrechte heet hier de open sloot vaak waterloop en onze tunnel was naar alle waarschijnlijkheid een afvoerkanaal bij hevige regens, een drainage-vraagstuk uit de dertiende eeuw.

Aan den Oostgevel dan werden de vensters hersteld, waarbij zich nog een geestigheid voordeed. Het bovendeel der drie bovenvensters had men ter gelegenheid van het maken van 't achttiend' eeuwsch ellipsgewelf aan de binnenzijde dichtgemetseld tot tegen 't glas-in-lood. Een later „deskundige" sloeg dit lood-glas kapot en leverde der Kerkelijke Gemeente houten ramen. Na 't verwijderen van deze houten ramen stond in de metselmortel van het vullingsmetselwerk als een gipsafdruk het patroon van 't origineele glas in lood! Dit feit heeft ten gevolge gehad dat alle origineele vensters van diagonaalruitjes voorzien zijn en de valsche vensters van gewone rechthoekige ruitjes. Als kleine opmerking gelde dat de loodjes van 't oude glas in lood een zuivere helling $1 : \sqrt{2}$ hadden. Het glas-in-lood werd gemaakt van oud glas door W. Bogtman te Haarlem, die dit zoo aardig weet te doen. Van de deklijst van den topgevel, welke geheel ontbrak werden zoowaar in 't inwendige van een verprutst gedeelte enkele gave exemplaren profielsteen gevonden, geweldige brokken, van $41 \times 19 \times 7\frac{1}{2}$ cM. De fabriek Ouderzorg te Leiderdorp heeft naar dit model een partij gebakken.

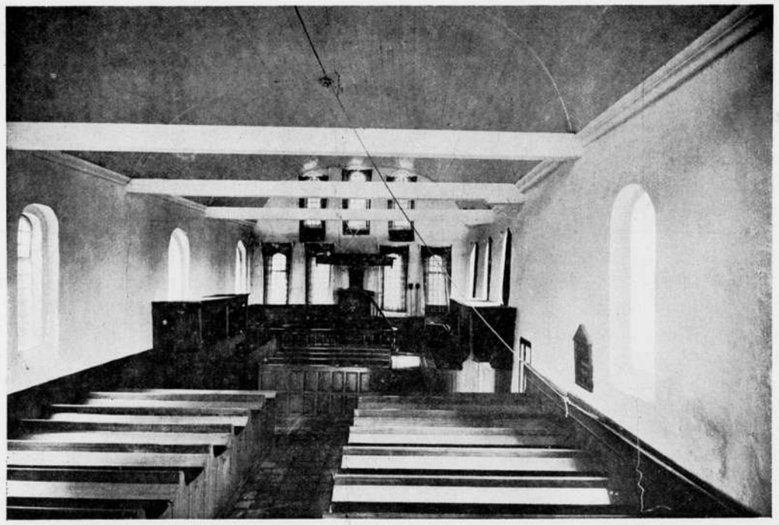

INTERIEUR NAAR 'T OOSTEN VÓÓR DE RESTAURATIE.

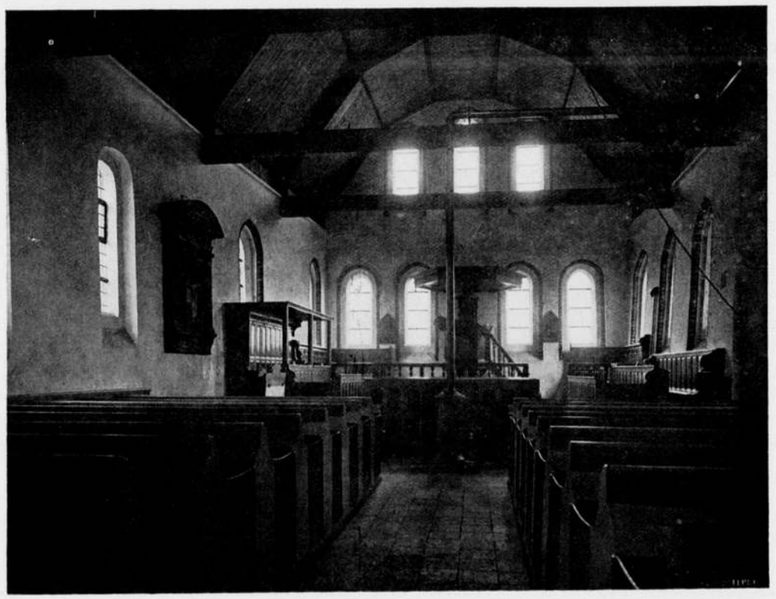

INTERIEUR NAAR 'T OOSTEN NA DE RESTAURATIE.
DE KACHEL WERD NA 'T VERTREK VAN DEN ARCHITECT GEPLAATST.

Goten had de kerk oorspronkelijk niet gehad, als zoovele andere oude gebouwen. Men maakte geen goot, doch een schoot, d. i. de dakbedekking stak iets over en gedachtig aan den hof om de kerk, kerkhof, liep Gods water over Gods akker. Om de muren in de toekomst beter droog te houden en om 't zoo gewenschte regenwater op te vangen is rondom een modern zinken gootje aangebracht. De ladderhaken zijn boven dit gootje echter niet vergeten. Deze dienen om een rib in te leggen en daarop de leidekkersladder te plaatsen. Bij hooge kerkdaken ziet men dan onder de goot op regelmatige afstanden nog open gaten, steigergaten naar hun doel, duivegaten naar 't vrijpostig gebruik genoemd.

De Noordgevel was ter linkerzijde origineel. Dit werd behandeld geheel als de Zuidkant, voor zoover 't echt was met een echte lijst. De overige vensters werden feitelijk gelaten zooals ze waren, hersteld, de houten ramen eruit, brugijzers met rechthoek-glas erin geplaatst en de gootlijst van een eenvoudig tandlijstje geconstrueerd, opdat iedereen kan zien dat dit niet namaak 13e-eeuwsch is. Het malle dikke contrefort dat den muur omvertrok in plaats van hem te schragen, werd opgeruimd en een kleinere op een betere plaats en constructief doeltreffend aangebracht. De kleine deurtoegang bleef ook feitelijk onveranderd, alleen de domheden en overtolligheden werden verwijderd; het nisje erboven werd opengemaakt en bewaart de historie.

De westgevel gaf nieuwe problemen. Wat te maken van een venster in gothieken vorm, gemaakt in 1609 van materiaal van vier eeuwen ouder. Na rijp beraad en omdat in de kapelvensters zooiets te vinden was, is er een traceering in gemaakt van ijzer, met de brugijzers een deugdelijk vensterharnas vormende. De deuren, de eigenlijke toegang tot de kerk, uit de 18e eeuw, konden gelukkig gerepareerd worden en blijven. Wat van zulk een geval anders te maken: keus tusschen merk 1200, merk 1609, merk 1750 of modern; een prachtonderwerp voor uitvoerige discussiën en slecht resultaat!

De zuidgevel, het linkerdeel wel te verstaan, deed al heel zonderling, het „zei gedag" volgens den metselaar, hetgeen beteekende dat bij elke aanraking een halve kubiek-meter hem beleefd tegemoet kwam. Dit was de muur welke bestond ter weerszijden uit een muurtje van brokken met gestorten grond en puin er tusschen. Bij de herstelling was derhalve dezelfde volgorde genomen als bij den bouw van 1609. Die oude metselaar was toen au bout de ses matériaux, wij hadden de onderaardsche gang op hem voor. Wat 't slechtste was, werd afgebroken en behoorlijk opgemetseld, wat even houdbaar was, werd van boven af met water, cement en zand volgegoten.

De kapel was ook een zorgelijk patient; ernstige inwendige kneuzingen, veroorzaakt door zware mishandeling, met complicatiën. De westkant had een boog aan de buitenzijde, zoo op 't eerste gezicht een dichtgemetselde deurtoegang tot de kapel; de binnenzijde gaf echter absoluut geen spoor van een opening en toen bleef 't maar zooals 't was. De vensters ter weerszijden waren overeenkomende gevallen van het bovenvenster in den westgevel. Echter waren deze tweevoudig versierd met behakte schuinekant-profielen en met een schuinen drempel. Met veel meer zorg dus. 't Was ook de Kapel! Bij bestudeering van dit stuk werk — in vergelijk tot 't oudste stuk van 't gebouw — bleek wel sterk hoe goed 't bedoeld en hoe klungelig 't gemaakt was.

Wel heel sterk sprak uit deze tegenstelling het al of niet aanwezig zijn van de verfijnde beschaving en techniek, het kunstgevoel en de proportievoorschriften van de leiders bij den origineelen bouw. Om maar een kleinigheidje als voorbeeld te nemen: het schuinekantprofiel van de dagsteenen eindigde zoo maar stomp op den schuinen dorpel; met opzet is dit zoo gelaten. De foto waarop dit deel van 't kerkje voorkomt geeft muurvlakken aan, welke voor minstens twee derde afgebroken en opnieuw opgebouwd zijn en illustreert aardig de mogelijkheid, dat de

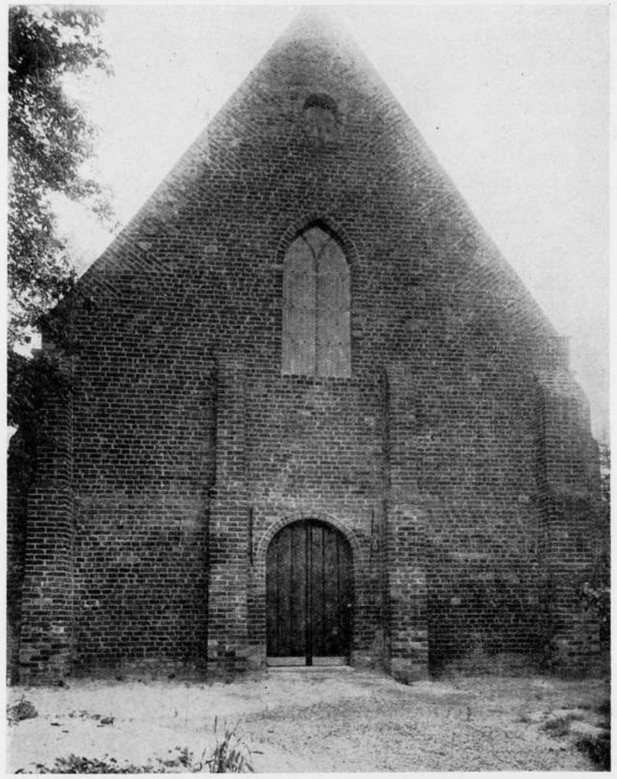

KERKJE TE KLOOSTERZANDE. WESTGEVEL NA DE RESTAURATIE.

bekoring van het oude muurvlak — de huid van het gebouw — door herstelling niet behoeft verloren te gaan. Toen de kloosterkapel rondom hersteld was, had men wat de muren betrof eigenlijk weinig eer van z'n werk. Er was bijna niet te zien dat er iets aan gebeurd was, zoodat wanneer de natuur het monument nog eens eenige jaren afgewerkt heeft, oud en nieuw metselwerk niet meer te onderkennen zal zijn. Voor wie 't niet weet zij hierbij nog opgemerkt dat het voegen altijd nog een moeilijkheid vormt. Het eigenlijke voegen is nog niet zoo erg oud. Dat deed men vroeger in 't geheel niet. Zeide niet een bekend professor: voegen is als verven, moet om de paar jaren overgedaan worden. Vroeger metselde men iets anders dan nu. In de fundeering enkel zand of niets. Dan een stuk vermengd tras (gemalen tufsteen) met kalk, het trasraam; in de slecht gebrande schelpkalk deden de brokjes schelp dienst als zand. De opbouw werd gemetseld in kalk met zand of ook wel in enkel kalk. Van de Agnietenkapel te Amsterdam, gebouwd in 1470 was de mortel enkel slecht gebrande schelpkalk, zonder zand. Bij de kapel van Kloosterzande was de mortel schelpkalk vermengd met den grond, dat was fijne klei en zand. De muren metselde men vol, streek 't met den troffel af en dan was 't klaar of ook wel haalde men de voegen door met een breeden voegspijker, zoodat de mortel iets terug kwam bij den steen. In den loop der eeuwen

regende de mortel, vooral aan de westzijde uit en gaf aan het metselwerk met open voegen een groote bekoring en een fraaie kweekplaats voor huislook en dergelijke gewassen. De studie van de op oude muren voorkomende mossen, vetplanten, varens, het hoe en waarom ze hier wel, daar niet voorkomen, vormt een verfijning van het geheele onderwerp der restauratie van oude bouwwerken. Reeds enkele malen werd 't vertoond dat zeer slechte muren inwendig prima gemaakt werden, terwijl de mosplantjes op hun plaats bleven en zulks door inspuiten onder luchtdruk met water, cement en zand; aangezien dit experiment te Kloosterzande niet is toegepast kan dit onderwerp verder buiten beschouwing blijven.

Die slechte mortels zijn 't behoud geweest van vele oude monumenten. In een Noord-Hollandsch dorp staat een laat-gothieke kerk, waarvan door ongelijke zakking het eene punt bij 't andere in hoogte 0.60 M. scheelt en toch is het gebouw niet ernstig gescheurd. Het oude metselwerk is, wanneer 't maar niet te vlug gaat, buigzaam. Overdreven gezegd scharnieren de steenen op hun zachte voegen. Bij een bouwwijze als thans gebruikelijk is, waarbij de muren de eigenschappen van een glasplaat naderen, zou zulk een monument reeds vele jaren geleden zoo geweldig gescheurd zijn, dat het reddeloos verloren of reeds verdwenen was.

Het dak der kapel was slecht, heel slecht. Afgebroken behoefde het niet te worden. Toen er hier en daar iets losgenomen was — de uil had door 't gestommel de plaat gepoetst — kwam de rest vanzelf. Er moest een geheel nieuwe kap op. Wat al mogelijkheden. Ten eerste: een open kap systeem Ao 1200 met het ronde venster aan den oostgevel in 't zicht. Ten tweede: een kap met een spitsboog gewelf. Ten derde: een zeventiende-eeuwsche kap zooals er ten deele nog was met een halfcirkeltongewelf. Ten vierde: een achttiend' eeuwsche kap zooals er was met een ellipsgewelf. Ten vijfde: heel iets anders opdat ieder ter zake kundige kan zien, dat 't in onzen tijd gemaakt is met nog weer de mogelijkheid van een open kap of een gewelf. Na wikken en wegen is 't laatste gekozen.

Er is een kap gemaakt met trekbinten, de oude, nuttige eisch van een kerkkap. Zoodanig aan deze binten verbonden dat zijdelingsche druk uitgesloten is, is een moderne kap-constructie gemaakt. Het plafond is gemaakt in gewelfvorm, samengesteld uit platte vlakken, dus in doorsnede-profiel een veelhoek. Ten behoeve van de luidklok en ter aankleeding van het geheel is ook weder een dakruiter gemaakt. Deze heeft veel gemeen met zijn afgebroken voorganger, doch is wat ranker gemaakt, omdat de oude wat stomp was.

Bij de vele onderdeelen behoorde ook de windvaan. De hond werd wat meer ruggegraat verstrekt en netjes verguld, zoodat deze trouwe waker nog vele jaren 't vlakke land van Nederland bezuiden de Schelde met ter Noorderzijde de Hont als gezichteinder kan overzien. Het leiendak werd gemaakt door leidekkers van over de grens. Wie kon nu beter Maasdak dekken dan een Bels.

Een geheel nieuwe dakbedekking was noodig. Een nieuw leiendak op een oud gebouw is net een gepoetste schoen, zoo glad. Om aan dit euvel tegemoet te komen werden uit de oude leien de bruikbare gezocht en deze zoo hier en daar er door verwerkt. Omdat deze anders van kleur waren, doch wat belangrijker is — verschillend van breedte, werd tegelijk het gladde in de kleur en het kille in de regelmaat voorkomen. Zulk een dak staat tot een keurig regelmatig gedekt dak als een muur van oude hardvormsteen tot een van machinale waalsteen in kruisverband met geknipte voegjes.

Het interieur, de eigenlijke kerk kreeg een goede beurt. Het is en blijft altijd een raar geval een kerk van vóór de hervorming in te richten voor den Protestantschen eeredienst. Nog moeielijker wordt het, wanneer men bij de restauratie onderdeelen vindt, welke tot den origineelen bouw behooren, doch zoodanig verwant zijn aan het oorspronkelijk gebruik, dat ze voor de tegenwoordige gebruikers óf van onwaarde óf zelfs kwetsend zijn.

DE NIS MET HET AARDEN POTJE.

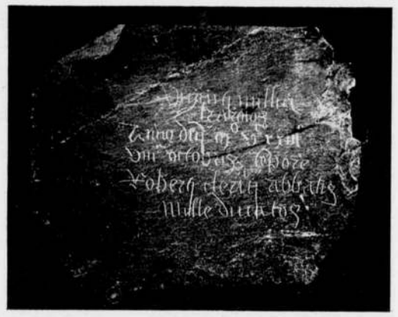

DE STEENEN BRIEF.

Het kerkje van Kloosterzande had een verhooging aan de oostzijde, het oude priesterchoor. Van het altaar, dat daarop gestaan had, lag de deksteen met de vijf kruisjes der wijding als drempelsteen in de entree. De choorverhooging is gebleven, een uitmuntend podium. Het is nu 't doopruim, of zooals 't heel aardig taalkundig juist in 't Zeeuwsch dialect heet, de tuin. De kansel met de vaste banken en 't doophek daar aanwezig, zijn hersteld en gebleven. Het altaartafelblad heeft een fatsoenlijke plaats gekregen en staat op twee muurtjes als een tafel aan den wand in het voorportaal.

Als een typeerend voorbeeld, als een bewijs van centrale leiding in den kerkbouw zij opgemerkt dat zulk een altaartafelblad blijkbaar naar een vast voorschrift gemaakt werd. Van de exemplaren door schrijver dezes op ver uit elkaar gelegen plaatsen en uit verschillende eeuwen afkomstig gevonden, waren alle van Gobertanger steen, een zerk van overeenkomende proportie, aan de bovenzijde voorzien van vijf kruisjes (symboliseerende de wonden van Christus), van een reliquie-opening; de onderkant was steeds aan drie zijden van een flauw hol profiel voorzien en aan één zijde onbewerkt.

In het choor kwamen verschillende nissen voor den dag, die alle opengemaakt en hersteld zijn. Een ervan had een bodem als een rond gootsteentje met een afvoer naar buiten voor 't bekend gebruik van het water van den miskelk. Een andere bood iets merkwaardigs. Deze bevatte een brief, een steenen manuscript. De schrijver was een gevoelig mensch. Hij zond zijn brief als de zeeman die in den oceaan een flesch achterlaat. Die brief kwam terecht; de bestelling duurde vier eeuwen. In die dichtgemetselde nis dan stond een aarden potje en daarop lag een lei, een gebruikte daklei. De bovenkant lag vol mortel en stof. De onderkant was geheel schoon. Daarin stond een inschrift gekrast, wit op zwart, zooals een versche kras van een stalen stift in een lei eruit ziet. Met behulp van de kennis van den steeds zoo bereidwilligen heer Dr. J. F. M. Sterck werd uitgemaakt dat het inschrift luidde:

Viginti millia
tzazolos
Anno d(omi)nj M° D° XXIII
VIII^n octobris te(m) pore
Roberti clericj abbatis
Mille ducatos.

dat is: Twintig duizend tzazolos in het jaar des Heeren 1523, den 8sten October, ten tijde van Abt Robertus, priester, duizend ducaten.

DE KERK TIJDENS DE RESTAURATIE NAAR HET OOSTEN.

DE ONDERAARDSCHE GANG.

DE KERK TIJDENS DE RESTAURATIE NAAR HET ZUID-OOSTEN.

De schrijver had een vaardige hand. Probeer eens vlot te schrijven op een lei met een stalen stift. Nu is 't aardige, dat we na de vertaling nog niets weten. Wat is of zijn tzazolos? Een muntwaarde? De gedachte kwam op dakleien, want 't stond immers op lei. Wellicht een rekening voor een nieuw leiendak. Gemeten naar 't dakoppervlak is 't getal van twintig duizend niet onmogelijk. Daartegen spreekt een vondst van brokstukken dakpannen, in 't model van de in Engeland nog in gebruik zijnde leipannen van gebakken klei. Mogelijk is, dat het gebouw in eersten staat een dak had van platte roode pannen en men in 1523 een leien dak maakte.

Maar dat woord tzazolos! De accusativus pluralis van tzazolus? Of het Spaansche woordenboek? In 1523 was 't verband van Vlaanderen met Spanje wel zoodanig dat er wel eens een priester van Spanje uitgezonden kan zijn naar den Scheldeoever. Tzazolos; dat moeten de schriftgeleerden nog eens uitknobelen.

In de kerk waren, in 't verhoogde choor, enkele fraaie grafzerken. De tekst is geinventariseerd door Dr. W. S. Unger te Middelburg voor de correctie op de Rijkslijst en voor de collectie van 't Zeeuwsch Genootschap. Verder is de grafstede van den Heer, die hoovaardiglijk in 't priesterchoor ter ruste werd gelegd, onaangeroerd gebleven.

De overhuifde bank aan de Zuidzijde werd onthoofd, waardoor de fraaie venstertjes vrijkwamen en 't zonlicht kon binnenkomen. De overbuurman, zetel van den Rentmeester van het Kroondomein onderging deze bewerking niet. De hierdoor ontstane asymmetrie werkt eer bekoorlijk dan storend.

Achter in de kerk was een orgelgaanderij met heel leelijk getimmerte; toen dit eraf gehaald was, bleek de kern de betimmering van 1609 te zijn. Dit is hersteld, behalve het leelijke orgel, dat nog eens door een beter exemplaar vervangen moet worden. Aan de sleutelstukken was een wapenschildje gesneden; hetzelfde wapen kwam voor op een deurpaneel dat, o degradatie, tot afsluiting van 't kolenhok dienst deed. Het paneel kreeg een nette plaats in een deur en de herkomst van 't wapen werd veel besproken en niet gevonden. Motief: drie oesterschelpen. 't Smaakt Zeeuwsch. Zelfs 't wapenboek van den Hoogen Raad van Adel zweeg bij zulk een gerecht.

In den zijwand kwam als een eerepoort een groote boog aan den dag, toegang gevende tot de Zuid-kapel. Deze werd opengemaakt en met een dun muurtje weder gesloten omdat zulk een gat niet houdbaar was en opdat ter weerszijden het profiel van den boog zichtbaar kon blijven. In de kapel werd, drie Meter boven

den vloer een trechtervormige opening aangetroffen met een klein gaatje aan de zijde van de kerk. Daardoor kijkende kon iemand in de Zuidkapel ongezien de mis bijwonen. Maar waar stond hij dan op? En was toen de boog open, zoodat hij even-goed om den hoek kon kijken als door den trechter? In raadselen wandelt de mensch op aard!

In de kapel, westwand, werd nog een nis gevonden met den gebruikelijken afvoer. Deze had echter iets wonderlijks; er waren twee gaatjes in. De bodem was een plaat van gobertanger steen met naast elkaar twee uithollingen in den vorm van een plat bolsegment met middenin een rond gaatje en afvoer naar buiten. Waarvoor twee? De nis is gelaten in den vorm zooals hij werd aangetroffen. De Zuidkapel werd ingericht voor catechisatie-lokaal en kerkeraadskamer d. w. z. het interieur is gebracht in den staat zooals 't was en dan goed hersteld, met een bakken-vloer en witte wanden en een houten balkenplafond.

Van de wanden in de kerk werd de honderdvoudige witkalklaag afgestoken en toen 't geheel bijgepleisterd en maar weer gewit. Over het oude pleisterwerk valt nog iets op te merken. Dat deed de metselaar met den troffel en wellicht grooter gereedschap, doch niet met een rei. Sedert de Italiaansche stucatori de stucadoors tot nazaat hebben verwekt, is de pleisterkunst zoek geraakt. Laat men in een oud gebouw het pleisterwerk door een stucadoor verrichten, dan is 't interieur glad en vlak en bedorven. Laat het doen door een handwerksman die geen stucadoorsgereedschap heeft, b.v. door een metselaar.

Een ware metamorphose onderging 't interieur, toen de kleur erop kwam. Dit geschiedde onder leiding van den decorateur J. Por uit Utrecht. Banken, lambrizeeringen, orgelgaanderij, trekbinten en houten gewelf kregen frissche kleuren en bonden 't werk van heden op beschaafde wijze aaneen met dat van de opvolgende generatiën. Hij zou ook nog het gewelf met toebehooren met ornament versieren, doch dit bleef om geldelijke redenen achterwege.

Op de orgelgaanderij werden brokstukken van een rouwkas gevonden, een wapen in hout gesneden, een tympaam en nog meer. Dit werd vereenigd op een schot tot een rouwkas gemaakt, gekleurd wapen op zwarten achtergrond. Toen 't ding goed en wel aan den wand hing en het interieur door 'n kleurtje op 't witte pleister aardig aankleedde, bleek dat er twee jaartallen op stonden, een op de onderlijst, een op den kop. De vondst was dus van minstens twee dergelijke epithaphiën afkomstig. Omdat niemand wist hoe 't wèl moest, is 't maar zoo gebleven. Een aardige puzzle voor 't nageslacht, een onbekend wapen met een jaartal eronder en een erboven.

Het interieur onderging wel zijn grootste verandering door den gewelfvorm. De ruimte werd belangrijk rijziger en beter van proportie. Het oude ellipsgewelf is overigens toch nog „stijl". Men vindt dit algemeen in kerkjes die in de achttiende eeuw een nieuwe kap kregen. Dat dit noodig was, daarvoor zorgden buiten het hemelvuur de loodgieters. Sinds de „donderleier" is uitgevonden en sedert de loodgieters het gevang ingaan is ook dit gevaar geweken.

Zoo staat dan Kloosterzande's kerkje — behoudens het risico hiervoren genoemd — weer voor eenige eeuwen. Wie daar een werkzaam aandeel aan hadden waren de aannemer C. H. H. Wisse uit Zaamslag (voorstad van Kloosterzande) en de opzichter M. J. J. van Beveren, die ondanks zijn jeugdigen leeftijd reeds meer met 't bijltje had gehakt en niet steeds een gemakkelijke taak had bij de totstandkoming van een stuk werk, waarover vele menschen met uiteenloopende belangen en begrippen iets te vertellen hadden.

A. A. KOK, Architect.

DE NEDERLANDSCHE AFDEELING OP DE TENTOONSTELLING TE PARIJS IN 1925.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat deze tentoonstelling voor hen die daarbij betrokken zijn, kunstenaars en uitvoerders, in het centrum van de belangstelling staat. Het is bij deze omstandigheid niet te vermijden dat, zoo lang nog niets tot uitvoering is gekomen, men over de voorbereiding en de wijze van werken zich voorstellingen maakt, die niet immer met de werkelijkheid strooken. Dit noopt mij reeds nu, nog betrekkelijk lang voor de opening van de tentoonstelling, een en ander over de voorbereiding mede te deelen.

Het schijnt allereerst gewenscht in het kort te memoreeren, op welke wijze de Tentoonstellingsraad bij deze tentoonstelling betrokken werd. Eenige jaren geleden werd door samenwerking van den B.N.A., A. et A. de Kring van Beeldhouwers, de V. A. N. K. en de Opbouw, de Tentoonstellingsraad gesticht, het reglement hiervan werd door de vereenigingen goedgekeurd en de afgevaardigde leden werden volgens dit reglement door de vereenigingen gekozen. Waar hij gesticht was om organiseerend op te treden inzake tentoonstellingen voor bouwkunst in vereeniging met de aan deze verwante kunsten, was het de taak van den T. R. om te bevorderen dat hij gekend werd bij de Parijsche tentoonstelling, welke alle toegepaste kunsten omvat, dus volkomen past in het kader waarvoor de T.R. werd opgericht. De regeering heeft in overleg met de particulieren, die in zoo groote mate financieël wilden steunen, de verantwoording over de toelating in de handen van den T.R. gelegd, omdat zij meende te kunnen aannemen, dat dit lichaam, bestaande uit de afgevaardigden, de vertrouwensmenschen van de kunstenaarsvereenigingen, van de loyale medewerking van de kunstenaars verzekerd kon zijn, terwijl de T.R. die opdracht ook uitsluitend kon aanvaarden op grond van hare samenstelling. Niettemin heeft hij zich nooit de illusie gemaakt, dat hij de Nederlandsche inzending zoo zou kunnen samenstellen, dat die genade zou vinden in de oogen van *alle* kunstenaars. Sporadische uitlatingen van den laatsten tijd bevestigen, dat hij hieraan goed deed.

Het is mij bekend dat vele nijverheidskunstenaars uit den titel van de tentoonstelling „Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes" afleiden dat de architectuur er buiten staat en dat hij uitsluitend in het Nederlandsche reglement werd opgenomen. Dit is echter ten eenenmale onjuist. Volgens het Fransche reglement wordt de inzending in 5 groepen verdeeld, waarvan de eerste de architectuur omvat. Een volkomen gemis aan inzicht in de moderne beweging wordt getoond door hen die meenen, dat de bouwbeeldhouwkunst, de meubelkunst, de glasschilderkunst, de decoratieve wandschilderkunst e.a. zonder de architectuur, op de juiste wijze te Parijs naar voren zouden kunnen worden gebracht. Het paviljoen is bedoeld om het samengaan van de moderne toegepaste kunsten te demonstreeren; indien het mocht gelukken alleen reeds daardoor op deze internationale demonstratie te laten zien de diepere basis, die voor de verdere ontwikkeling van de hedendaagsche beweging noodzakelijk is, dan meent de Tentoonstellingscommissie dat haar werk niet nutteloos is. Of aan het paviljoen een architect met drie beeldhouwers en twee kunstnijveren dan wel — zooals het wordt — met vier beeldhouwers en acht kunstenaars op decoratief gebied werkt, alsmede hoeveel vierkante meter iedere vakgroep dan wel krijgt, is ondergeschikt aan de hoogere bedoeling.

Wat het aanwijzen van den architect van het paviljoen betreft, kan ik mededeelen dat de T.R., na de meening van de Commissie van Beoordeeling gevraagd te hebben en na rijp beraad de keuze heeft gedaan. Eerst was bij stemming uitgemaakt, dat geen besloten prijsvraag zou worden gehouden; de uiterst beperkte

tijd van voorbereiding, waarvoor de T. R. niet aansprakelijk kan worden gesteld, had trouwens de uitwerking daarvan onmogelijk gemaakt.

Bij de inrichting van de tentoonstellingszalen zal, vanzelfsprekend, op den voorgrond staan, dat de kunstwerken zoo goed mogelijk tot hun recht moeten komen. Uiteraard is het exposeeren van toegepaste kunst een zeer moeilijk probleem, dat nog verzwaard wordt door de beperkte oppervlakte die ter beschikking is. Reeds hierdoor was het inrichten van z.g. tentoonstellingskamers niet wel mogelijk. In hoeverre wij er in zullen slagen om door een juist groepeeren en in de vereischte sfeer brengen van de elkaar steunende werken van eenzelfden kunstenaar tot een bevredigende oplossing te komen, zal bij de opening blijken.

Er wordt wel eens de meening geuit, dat de leiding van de tentoonstelling in handen van een kleine groep architecten, in hoofdzaak van leden van het Genootschap Architectura et Amicitia, zou zijn. In antwoord hierop behoeft slechts te worden gewezen op de samenstelling van de Commissie van Beoordeeling. Men doet deze kunstenaars onrecht aan door te veronderstellen, dat zij hun oordeel door anderen zouden laten beïnvloeden. De Commissie van Beoordeeling is het lichaam, dat aanwijst wat wel en wat niet naar Parijs gaat. De Tentoonstellingscommissie is overtuigd dat zij deze uiterst moeilijke, verantwoordelijke en ondankbare taak in de beste handen heeft gelegd en zij kan daarom de volle verantwoordelijkheid van de uitspraak van de Commissie van Beoordeeling op zich nemen. Met verontwaardiging wijst zij iedere veronderstelling af, dat deze Commissie tot een eenzijdige samenstelling van de Nederlandsche Afdeeling zou komen. Nu wij verzekerd zijn van de medewerking van het overgroote deel van de kunstenaars, die in de eerste plaats geroepen kunnen worden geacht om den goeden naam van de moderne Nederlandsche kunst in het buitenland hoog te houden, hopen wij de ons opgedragen taak naar behooren te kunnen volbrengen. Wij zien dan ook met vertrouwen de resultaten van aller samenwerking tegemoet en verwachten dat ook voor ons land als algemeenheid, het geheel aan de verwachtingen zal beantwoorden.

J. DE BIE LEUVELING TJEENK.
Voorzitter van de Tentoonstellingscommissie.

JURYRAPPORT INZAKE DE DOOR HET GEMEENTEBESTUUR VAN AMSTERDAM UITGESCHREVEN PRIJSVRAAG VOOR HET VERKRIJGEN VAN MONUMENTALE LANTAARNS OP DEN DAM.

Op deze prijsvraag werden ingezonden 73 ontwerpen, onder de motto's:

1. Kunstlicht; 2. Otto; 3. Zonnebloem; 4. Diabolo; 5. Lichtbron; 6. de Roos; 7. B.E.P.; 8. Goede Hoop; 9. de Ster; 10. De groote vier; 11. Pleinlicht; 12. Meer licht; 13. Strak en kantig; 14. Oostweg; 15. Baksteen; 16. Tjoba Sadja; 17. Willy; 18. Pharos; 23. Damlicht (A); 24. Marco; 25. Excelsior; 26. Helios; 27. Damprobleem; 28. Amstel IJ; 29. Opwaarts; 30. Eenvoud; 31. Nachtwacht; 32. Diffus; 33. IJzer; 34. Rust; 35. Avap; 36. Volharding; 37. The Lantern; 38. Glück auf; 39. Ringen; 40. Izaak; 41. Klei; 42. Waag 'n kans; 43. Zevenster; 44. Richting; 45. Damlicht X; 46. D. Z.; 47. X; 50. Contrapunt; 51. Reflex; 52. Senatus Populus Que Amstelodanum; 53. Gijsbrecht van Amstel; 54. 2 × 2000; 55. Dam; 56. Violet; 57. Illusie; 58. Damlicht (B); 59. Realisabile; 60. Flevo; 61. Teku; 62. Lucide en Baak; 63. Mutisme; 64. Nachtuil; 65. Rood, zwart, wit; 66. Mignon; 67. Besvrucht; 68. Hans en Karel; 69. Sattva; 70. The light that failed; 71. A; 72. Fiat Lux; 73. Raymond.

Van deze vele inzendingen bleken om formeele redenen (geen motto, naambrief en correspondentie-adres, of waarbij de naam van den ontwerper onder de teekening staat, of opgerold zijn ingezonden) 7 niet voor beoordeeling in aanmerking te komen. Drie hebben wel een motto: „Meer licht", „B.E.P." en „Stadswapen" (geteekend).

Bij de *eerste schifting* vielen af: Nachtuil, Volharding, Goede Hoop, Diabola, Kunstlicht, Nachtwacht, Avap, Flevo, Gijsbrecht van Amstel, Waag een kans, Rust, Eenvoud, Diffus, Senatus Populus Que Amstelodanum, Klei, Baksteen, Groote Vier, 2 × 2000, Mignon en The Lantern.

Het gehalte der bovengenoemde ontwerpen is van dien aard, dat zij zonder meer moesten worden op zij gelegd.

Bij de *tweede schifting* vielen af: Mutisme, Glück auf, Dam, Otto, Tjoba Sadja, Lichtbron, Excelsior, de Roos, The Light that failed, D. Z., Richting, Baak, Roodzwart-wit. Helios, Damlicht X, Izaak, Amstel-IJ, de Ster, Ringen, Pharos, Hans en Karel, X, Pleinlicht en Strak en Kantig.

Deze groep ontwerpen is collectief te bespreken, want al mogen zij ook in enkele onderdeelen of teekenwijze zijn te waardeeren, tot het gemiddelde naderen slechts enkele. Bij de meeste bleken de ontwerpers niet voldoende inzicht in de opgave, noch voldoende vormgevend vermogen te bezitten.

De *derde schifting* deed de volgende motto's afvallen:

Raymond. De paal op zich zelf is niet zoo kwaad, doch voet en kroon passen er niet bij; vooral de voet is te lomp en onbegrepen gedetailleerd. *Teku*. Dit is een ontwerp zeer geschikt voor klein model. Beschaafd van vorm, doch niet monumentaal. Teekenwerk met liefde gedaan. *Zevenster*. In den opbouw is een poging gedaan naar het monumentale maar is ontaard in een groven vorm, waarbij de kop te onrustig is geworden. *Oostweg*. Vertoont geen conceptie; is te fragmentarisch. Een streven naar monumentaliteit is niet te ontkennen. *IJzer*. Ook in dit ontwerp is de kop te zwaar. De hoofdgedachte der schacht is niet kwaad. Het geheel is plomp en zou uit de omgeving vallen. Het teekenwerk is conscientieus uitgevoerd. *Zonnebloem*. Als naturalistisch ontwerp vertoont het qualiteiten, doch de aanleg van den ontwerper moet in andere banen worden geleid. Teekenwerk vertoont de toewijding aan zijn werk, doch is gemiddeld. *Contrapunt*. Ofschoon de ontwerper vele varianten heeft gegeven, blijkt het scheppend vermogen tot geen bijzonder resultaat te hebben geleid. Variant No. 12 is het meest oorspronkelijk, echter te weinig uitgewerkt en zeker in de omgeving niet passend. *Richting*. Hierbij is de hoofdgedachte lomp met een schijn van monumentaliteit. In het geheel niet passend in de omgeving en ongevoelig van detail. *Realisabile*. De teekening van het avondeffect doet vergeten de banaliteit van het ontwerp. De schacht is lomp en zal, vooral in baksteen uitgevoerd, deze lompheid doen uitkomen. Teekenwerk goed. *Lucide en Baak*. Deze ontwerpen dragen een tijdelijk karakter alsof zij zijn bedoeld door een tentoonstelling. „Baak" is als zoodanig het meest te waardeeren. Goed teekenwerk. *Marco*. De onderlinge verhoudingen tusschen voet, schacht en kop zijn mis. Zeer goed teekenwerk. *Violet*. De plaatsing van de lichtleidingbuizen tegen elkaar is niet onaardig, doch in verhouding tot den voet te ijl. Het geheel is weinig monumentaal. *Opwaarts*. Hier is een greep naar monumentaliteit gedaan, doch baksteen blijkt ter plaatse geen gelukkig gekozen materiaal te zullen zijn. Welverzorgd teekenwerk. *Damprobleem*. Zal op een Spoorweg-emplacement in aansluiting met een station een goed effect maken. Goed teekenwerk. *Damlicht A*. Evenals het vorige vertoont dit ontwerp sterke ingenieurshoedanigheden. De kop is het gelukkigst in vormgeving. *Reflex*. Origineele gedachte, welke in het ontwerp gaaf is verwezenlijkt. Toch zal het geheel beter geschikt zijn voor een tentoonstellingsterrein dan voor den Dam. De teekening voor het avond-effect is buitengewoon raak.

Er bleven na deze schifting over 5 ontwerpen: Besvrucht, A, Fiat Lux, Sattva en Willy.

Deze 5 ontwerpen werden daarna gerangschikt volgens den graad van hun hoedanigheden.

Deze rangschikking was als volgt: A, Sattva, Fiat Lux, Willy en Besvrucht.

Hierbij moet worden opgemerkt, dat er in deze rangschikking een scheiding moet worden gemaakt tusschen de beide eerste en de laatste drie. De eerste twee zijn ontwerpen, welke verband houden met de omgeving, de laatste hebben als ontwerp belangrijke hoedanigheden, doch sluiten zich niet aan bij het Paleis en de Kerk.

De gedetailleerde beschouwing dezer 5 ontwerpen is als volgt:

A. De geheele lantaarn vertoont in haar eenvoudigen vorm die eigen houding, welke haar de monumentaliteit geeft, noodig tegenover het gebouw van Jacob van Campen. De toortsgedachte blijkt hier de beste te zijn. Ook de lichtjes in den voet zijn op verstandige wijze aangebracht. In onderdeelen is de paal harmonisch. *Sattva*. Dit ontwerp, eenvoudig in zijn vormopzet, wordt bedorven door de banale wijze van ophangen der lampen. De voet is fraai gedetailleerd, doch zal voor het beschikbare bedrag te kostbaar zijn. De plaatsing van het licht in den top is gelukkig voor het avondeffect. *Fiat Lux*. Een gaaf ontwerp in simpele, strakke vormgeving. Het karakter draagt te veel dat van het instrumentale. Het zal bij al zijn goede hoedanigheden in het geheel niet aansluiten aan de omgeving. Voortreffelijk teekenwerk. *Willy*. Hoofdvorm monumentaal, welke monumentaliteit bij avond niet te loor zou gaan. Vooral de plaatsing van het licht in den kop is in den algeheelen vorm gelukkig opgelost, doch deze algemeene vorm is te armelijk om voor uitvoering in aanmerking te komen. *Besvrucht*. Een verfijnd ontwerp met decoratieve qualiteiten. De opvatting het geheel tot een lichtzuil te maken is uitstekend. Een nadeel is, dat dit ontwerp niet in schaal is gedacht. Het ondergedeelte is onorganisch.

Resumeerend heeft de Jury beslist, dat in bovengenoemde volgorde de prijzen, in het programma uitgeloofd, worden toegekend.

Bij het openen der naambrieven bleken de ontwerpers te zijn:

1e prijs (f 400,—) motto „A", ontwerper: Albert Jan Kramer te Amsterdam. 2e prijs (f 225,—) motto „Sattva", ontwerper: Ant. Kurvers te Amsterdam. 3e prijs (f 150,—) motto „Fiat Lux", ontwerpers: N. van der Sluys en J. P. L. Hendriks te Rotterdam. 4e prijs (f 125,—) motto „Willy", ontwerper: C. Gaspers te Amsterdam. 5e prijs (f 100.—) motto „Besvrucht" ontwerper: Ir. L. Ch. Kalff te Amsterdam.

De Jury stelt aan het college van B. en W. voor, de uitvoering van het met den 1sten prijs bekroonde ontwerp, aan den ontwerper en onder zijn leiding op te dragen.

Zij spreekt hierbij tevens de wenschelijkheid uit, dat willen de lantaarns als lichtgevend element tot haar recht komen, en dat de verlichting zij overeenkomstig het karakter van den Dam, alle lichtreclames op en aan den Dam moeten worden verwijderd en geweerd.

De Jury nam al haar beslissingen met algemeene stemmen.

19 December 1924.

De Jury:

(w.g.) SIX, Voorzitter.
„ A. R. HULSHOFF.
„ EVERT J. KUIPERS.
(w.g.) J. L. M. LAUWERIKS.
„ JAN DE MEYER, Secretaris.